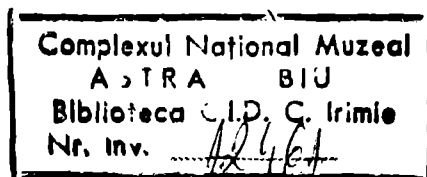

CIBINIUM

1967-68

G. Talas

MUZEUL BRUKENTHAL — SIBIU

CIBINIUM

STUDII ȘI MATERIALE
PRIVIND MUZEUL TEHNICII POPULARE
DIN DUMBRAVA SIBIULUI

STUDIEN UND MITTEILUNGEN
AUS DEM HERMANNSTÄDTER FREILICHTMUSEUM
DER BÄUERLICHEN TECHNIK

S I B I U — 1967/68

Roswith CAPESIUS, Mircea CARAGEA,
Teodor CRĂCIUN, Iuliana DANCU,
Ludowic DOMBROWSKI, Petru IDU,
Ion PETRESCU-BURLOIU, Constantin NICOLIESCU,
J. SCHAYBAL, Ricarda TERSCHAK,
Emilia WEISS, Raymonde WIENER

CUPRINS

✓	Cercetări etnografice privind istoria tehnicii populare la români (Cornel Irimie)	5
•	Vechimea exploataării petrolului și a „cerii de pământ” în Țările Românești (Constantin C. Giurescu)	15
✕	Răspîndirea satelor specializate în meșteșuguri populare pe teritoriul României (Nicolae Dunăre)	23
•	Tipurile de case din Țara Olului și tehnica de construcție a lor (Ion Petrescu-Burloiu)	71
•	Caractere specifice în arhitectura populară din Gorj (Andrei Pănoiu)	89
•	Meșteșugul olăritului ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului (Corneliu Bucur)	109
✓	Ceramica populară din Bîrsa (Tereza Mozes)	131
✕	Tehnici tradiționale pentru prelucrarea cînepii (Marcela Focșa)	141
✕	Prelucrarea părului de capră. Unelte și produse (Georgeta Stoica)	153
✕	O tehnică arhaică pentru prelucrarea țesăturilor de casă — bătutul la gratie (Ion Chelcea)	173
✕	O tehnică străveche de vîltořit (I. Iurasciuc)	179
•	Pivele de bătut sumani de pe valea Șomuzului (Melania Ostap și Victoria Semendeaev)	185
•	Aspecte social-economice ale practicării morăritului în partea de sud-est a Banatului (Corneliu Bucur)	195
•	Date statistice privind morăritul din Țara Românească la 1861 (Anca Ciobanu-Stahl)	211
•	Mori cu ciură și pive din bazinul superior al Bahnei—Mehe-dinți (Monica Budiș și Petre Idu)	217
✕	Morile și pivele de pe valea Jaleșului (jud. Gorj) (Vasile Că-răbiș)	231
•	Un dispozitiv de ameliorare a admisiei la mori — „butonul” (Herbert Hoffmann)	275
•	Construcțiile viticole din Gorj. Contribuții la studiul etnografic al viticulturii (Paul Petrescu și N. Al. Mironescu)	281

INHALT

Ethnographische Untersuchungen über die Geschichte der bäuerlichen Technik bei den Rumänen (Cornel Irimie)	5
Aus der Geschichte der Petroleum- und „Erdwachs“-Förderung in den rumänischen Ländern (Constantin C. Giurescu)	15
Die Verbreitung der Handwerkerdörfer in Rumänien (Nicolae Dunăre)	23
Die Haustypen und ihre Bautechnik im Altland (Țara Olului) (Ion Petrescu-Burloiu)	71
Kennzeichnende Merkmale der bäuerlichen Architektur in Gorj (Andrei Pănoiu)	89
Das Töpferhandwerk im Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter „Jungen Wald“ (Corneliu Bucur)	109
Die Bauernkeramik in Bîrsa (Tereza Mozes)	131
Überlieferte Techniken der Hanfkultur (Marcela Focșa)	141
Die Verarbeitung von Ziegenhaar, Geräte und Erzeugnisse (Georgeta Stoica)	153
Eine altertümliche Technik der Bearbeitung von Hausweben — Das Walken auf Rutengeflecht (Ion Chelcea)	173
Eine altertümliche Technik des Verdichtens von Wollgeweben („vîltořit“) (I. Iurasciuc)	179
Tuchwalken im Șomuz-Tal (Melania Ostap und Victoria Semendeaev)	185
Sozial-ökonomische Aspekte des Mühlenwesens im Südosten des Banats (Corneliu Bucur)	195
Statistische Daten über das Mühlenwesen in Altrumänien aus dem Jahre 1861 (Anca Ciobanu-Stahl)	211
Turbinenmühlen und Walken am Oberlauf der Bahnea — Mehedinți (Monica Budiș und Petre Idu)	217
Mühlen und Walken im Jaleștal (Kreis Gorj) (Vasile Că-răbiș)	231
Eine Anlage zur Regelung der Wasserzufuhr bei Mühlen. Das Wasser-Fallrohr (Herbert Hoffmann)	275
Spezifische Bauten des Weinbaugebietes von Gorj. Beiträge zur ethnographischen Erforschung des Weinbaus (Paul Petrescu und N. Al. Mironescu)	281

	Cîteva unelte și metode de pescuit în Oltenia (<i>Ileana Diaconescu</i>)	327
	O formă înedită de teasc de ulei (<i>Herbert Hoffmann</i>)	337
X	Contribuții la cunoașterea dezvoltării istorice a meșteșugurilor legate de prelucrarea pieilor în Săliștea Sibiului (<i>Ștefan Palada</i>)	343
•	Despre meșteșugul butnăritului în zona Iașului (<i>Victoria Semendeaev și Melania Ostap</i>)	355
•	Lăzi populare românești. Meșteșugul și arta lădarilor (<i>Tancred Bănățeanu</i>)	365
	Contribuții la studiul tehnicii populare de prelucrare a osului. Doi meșteri în prelucrarea cornului la Sibiu (<i>Raymonde Wiener</i>)	397
X	Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României (Vechimea, tipologia, răspîndirea și frecvența lor) (<i>Cornel Irimie</i>)	413
	Morile de vînt în Cehoslovacia (<i>Josef Vařeka</i>)	489
	Conferința de lucru a muzeelor etnografice în aer liber ținută la Brienz—Elveția în luna Septembrie 1967 (<i>Cornel Irimie</i>)	507
	Note de călătorie. Muzeetnografice în aer liber din Austria și R.F.G. (<i>Paul Niedermaier</i>)	517
X	Prima expoziție etnografică românească în aer liber (1905) (<i>Mihai Sofronie</i>)	521
	Cronică privind activitățile de cercetare și organizare a Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului pe perioada 1966—1967 (<i>Olga Mărginean</i>)	527

	Geräte und Methoden der Fischerei in Oltenien (<i>Ileana Diaconescu</i>)	327
	Eine Ölprese bisher unbekannter Form (<i>Herbert Hoffmann</i>)	337
	Beiträge zur Geschichte der Lederverarbeitung in Săliștea bei Hermannstadt (<i>Ștefan Palada</i>)	343
	Über das Böttchergewerbe im Gebiet von Iași (<i>Victoria Semendeaev und Melania Ostap</i>)	355
	Rumänische Bauerntruhen. Das Handwerk und sein künstlerischer Wert (<i>Tancred Bănățeanu</i>)	365
	Beiträge zur Untersuchung volkstümlicher Techniken der Knochenverarbeitung. Zwei Meister in Hermannstadt, die Horn verarbeiten (<i>Raymonde Wiener</i>)	397
	Statistische Erhebungen über das Netz bäuerlicher technischer Anlagen mit Wasserantrieb auf dem Gebiete Rumäniens (Alter, Typologie, Verbreitung und Häufigkeit) (<i>Cornel Irimie</i>)	413
	Die Windmühlen in der Tschechoslowakei (<i>Josef Vařeka</i>)	489
	Die Arbeitsbesprechung der Vertreter der ethnographischen Freilichtmuseen in Brienz—Schweiz im September 1967 (<i>Cornel Irimie</i>)	507
	Reiseaufzeichnungen. Ethnographische Freilichtmuseen in Österreich und der Bundesrepublik Deutschland (<i>Paul Niedermaier</i>)	517
	Die erste Freilichtausstellung rumänischer Volkskunde 1905 (<i>Mihai Sofronie</i>)	521
	Chronik der Jahre 1966/1967. Forschungstätigkeit und Einrichtung des Museums der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald (<i>Olga Mărginean</i>)	527

CERCETĂRI ETNOGRAFICE PRIVIND ISTORIA TEHNICII POPULARE LA ROMÂNI

Cornel Irimie

Problema tehnicii populare apare tot mai des, în ultimii ani, în preocupările etnografilor din România¹, ceea ce nu este deloc întâmplător. În același timp, etnografia contemporană în general își propune să cerceteze și să explice într-o tot mai largă măsură modul de trai și cultura populară în dezvoltarea sa istorică, cu relevarea specificului național propriu, luând în considerare tocmai meșteșugurile și creația de artă populară. De altfel, importanța și actualitatea problemei este confirmată și de locul pe care l-au ocupat aceste teme, în special, în legătură cu studiul uneltelor și tehnicii populare pentru perioada zisă „preindustrială”, la diferite reuniuni științifice internaționale recente. Pot fi amintite, în această privință, o serie de lucrări de la cel de al VII-lea Congres internațional al științelor antropologice și etnologice ținut la Moscova în

¹ Aceasta se concretizează, în ceea ce privește literatura de specialitate, prin apariția a tot mai numeroase studii și cercetări axate pe probleme de tehnică populară (vezi Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, Anuarul Muzeului satului din București, publicația „Cibinium” 1966 și cea prezentă, comunicările prezentate la Sesiunea științifică a muzeelor din anii 1964, 1965, 1966 etc.), iar în activitatea muzeistică, prin îmbogățirea colecțiilor de unelte și produse ale muzeelor și secțiilor etnografice pavilionare, și îndeosebi ale muzeelor în aer liber, dintre care se evidențiază Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Muzeul etnografic al Transilvaniei, din Cluj, Muzeul pomiculturii și viticulturii de la Golești, Secția etnografică în aer liber a Muzeului cetății Bran ș.a.

ETHNOGRAPHISCHE UNTERSUCHUNGEN ÜBER DIE GESCHICHTE DER BÄUERLICHEN TECHNIK BEI DEN RUMÄNEN

Cornel Irimie

Die Frage der bäuerlichen Technik erfreut sich in den letzten Jahren bei den Ethnographen in Rumänien¹ einer stets zunehmenden Aufmerksamkeit. Das ist kein Zufall, denn gleichzeitig wendet sich die zeitgenössische Ethnographie im allgemeinen immer mehr der Erforschung und Erklärung volkstümlicher Lebensformen und der Volkskultur in ihrer geschichtlichen Entwicklung zu, unter besonderer Beachtung der nationalen Besonderheiten, die vor allem im Handwerk und in der Volkskunst zum Ausdruck kommen. Übrigens läßt sich die Bedeutung und Aktualität dieser Fragen auch daran erkennen, daß Themen dieser Art, insbesondere im Zusammenhang mit der Erforschung volkstümlicher Werkzeuge und Techniken in der sogenannten „vorindustriellen“ Zeit, heute immer häufiger Gegenstand der verschiedensten internationalen wissenschaftlichen Tagungen sind. Es sei hingewiesen auf eine Reihe von Arbeiten, die auf dem VII. Internationalen Kongreß für anthropologische und ethnolo-

¹ Das beweist innerhalb der Fachliteratur die wachsende Anzahl von Studien und Arbeiten über Fragen, die die bäuerliche Technik betreffen (s. Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, Anuarul Muzeului satului din București, die Publikation „Cibinium” aus dem Jahre 1966 und die vorliegende, die Mitteilungen, die bei den wissenschaftlichen Tagungen der Museen in den Jahren 1964, 1965, 1966 vorgelegt wurden usw.). In der Museumstätigkeit kommt diese Tatsache darin zum Ausdruck, daß die Sammlungen der Volkskundemuseum und vor allem die der ethnographischen Freilichtmuseen durch Geräte und Erzeugnisse der bäuerlichen Technik bereichert werden. Insbesondere zeichnen sich in dieser Hinsicht das Freilichtmuseum der bäuerlichen Technik im „Jungen Wald“ in Hermannstadt aus, das Siebenbürgische Volkskundemuseum in Klausenburg, das Museum für Obst- und Weinbau in Golești, die volkskundliche Freilichtabteilung des Museums in Bran (Törzburg u. a.).

august 1964², apoi lucrările Congresului german de etnografie de la Marburg din aprilie 1965³, care au avut ca temă generală „importanța muncii pentru om“, dezvoltând într-o secție specială problema uneltelor⁴, — Congresul internațional de studii balcanice sud-est europene de la Sofia, 1966 și, în fine, temele propuse la Conferința pentru atlasul etnografic european ținut la Zagreb în luna februarie 1966⁵.

Nu este, în același timp, mai puțin adevărat că preocupările românești în această direcție sînt destul de vechi, constituind o bună parte din zestrea pozitivă a etnografiei patriei noastre. Ar putea să fie amintite, pentru a ilustra acest fapt, cel puțin unele lucrări, cum ar fi cele ce au ridicat direct problema rolului muncii și uneltelor în dezvoltarea civilizației omenești⁶, sau o serie de cercetări concrete, pe teme speciale, cum ar fi cele referitoare la agricultură⁷, creș-

gische Wissenschaften im August 1964² in Moskau vorgelegt wurden, ferner auf die Arbeiten des deutschen Volkskundekongresses in Marburg im Jahre 1965³, dessen Hauptthema die Bedeutung der Arbeit für den Menschen war, und wo das Problem der Werkzeuge und Geräte⁴ auf der Tagesordnung einer Sonderbesprechung stand; weiterhin auf den Internationalen Kongreß für südosteuropäische Balkanstudien in Sofia 1966, und auf die Thematik, die auf der Konferenz von Zagreb im Februar 1966 für die Ausarbeitung eines europäischen ethnographischen Atlases vorgeschlagen wurde⁵.

Dabei darf nicht übersehen werden, daß die rumänischen Bemühungen in dieser Richtung auf eine alte Überlieferung zurückgehen, die uns wertvolle Beiträge zur Volkskunde unseres Vaterlandes hinterlassen hat. Um das zu belegen, führen wir einige Arbeiten an, vor allem diejenigen, die geradezu die Frage nach der Rolle der Arbeit und der Werkzeuge in der Entwicklung der menschlichen Zivilisation aufgeworfen haben⁶, weiterhin eine Reihe von Einzelforschungen über spezielle Themen, z. B. über die Landwirtschaft⁷, die Viehzucht und das Hirtenwe-

² Cornel Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, Études d'ethnographie et de folklore, au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moscou, 1964. Paul Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIXe siècle et au début de XXe siècle*. Études d'ethnographie... Moscou, 1964.

³ *Arbeit und Volksleben* — deutscher Volkskundekongreß 1965 in Marburg, Verlag Otto Schwanz et Co. Göttingen, 1967.

⁴ Valeriu Butură, *Morile cu roată orizontală din sud-estul Europei*, Sofia, 1966.

⁵ Cornel Irimie, *Atlasul etnografic al Europei*, în *Contemporanul*, nr. 10 (1013), 11 martie 1966, p. 8.

⁶ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, București, Tipografia „Cooperativa“ 1910. Simeon Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, ed. II, București, 1930. Tache Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, I, II, III, București, 1928—1934.

⁷ Tudor Pamfile, *Agricultura la români*, studiu etnografic despre măsurătoarea pămîntului și glosar cu 103 fig. în text, București, 1915 și studii, XVI, București, 1913. Nicolae Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908. G. Bungescu, *Evoluția plugului din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1934. Laurian Someșan, *Vechimea și evoluția agriculturii românești în Transilvania*, Brașov, 1941. D. Sachelarie Ionescu, *Despre viața păstorească și agricolă în trecutul nostru*, București, 1941.

² Cornel Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, Études d'ethnographie et de folklore, au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moscou 1964. Paul Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIXe siècle et au début de XXe siècle*. Études d'ethnographie... Moscou, 1964.

³ *Arbeit und Volksleben* — deutscher Volkskundekongreß 1965 in Marburg, Verlag Otto Schwanz et Co., Göttingen, 1967.

⁴ Valeriu Butură, *Morile cu roată orizontală din sud-estul Europei*, Sofia, 1966.

⁵ Cornel Irimie, *Atlasul etnografic al Europei*, în *Contemporanul*, Nr. 10 (1013), 11 März 1966, S. 8.

⁶ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, București, Tipografia „Cooperativa“ 1910. Simeon Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, ed. II, București, 1930. Tache Papahagi, *Images d'ethnographie Roumaine*, I, II, III, București, 1928—1934.

⁷ Tudor Pamfile, *Agricultura la români*, studiu etnografic despre măsurătoarea pămîntului și glosar cu 103 fig. în text, București, 1915 und studii, XVI, București, 1913. Nicolae Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908. G. Bungescu, *Evoluția plugului din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București, 1934. Laurian Someșan, *Vechimea și evoluția agriculturii românești în Transilvania*, Brașov, 1941. D. Sachelarie Ionescu, *Despre viața păstorească și agricolă în trecutul nostru*, București, 1941.

terea vitelor și păstorit⁸, ori cele privind așa zisele éindustrii țărănești“⁹ ș.a.m.d.

Desigur că cercetările din ultimii ani sînt mai numeroase și mai sistematice, fie că e vorba de referate, articole și studii independente, fie că ele constituie capitole în diferite monografii. Ele se întemeiază pe o orientare nouă, riguros științifică, unele încercînd chiar să schițeze pentru prima dată o imagine generală, sintetică a problemei istoriei tehnicii populare. Pot fi citate aici, o serie de comunicări, ținute în cadrul sesiunilor științifice organizate de către Aca-

sen⁸, über die sogenannten Bauernindustrien⁹ u. a. m.

Sicherlich sind die Forschungen der letzten Jahre zahlreicher und systematischer, ob es sich nun um Referate, Artikel und selbständige Untersuchungen handelt oder um einzelne Kapitel in verschiedenen Monographien. Sie fußen auf neuen, streng wissenschaftlichen Grundsätzen, in einigen davon werden auch erste Versuche gemacht, ein allgemeines, zusammenfassendes Bild über die Geschichte der Bauernindustrie zu erarbeiten. Diesbezüglich ist eine Reihe von Referaten zu nennen, die anlässlich der von der Akademie der Sozialistischen Republik Rumäniens und dem Staatskomitee für Kultur und Kunst (C.S.C.A.)

⁸ Ovidiu Densușianu, *La vie pastorale chez les Roumains*, București, 1914. Romulus Vuia, *Cîteva observații și constatări asupra păstoritului și tipurilor de case la români*, Cluj, 1922. N. Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, Lucrările Institutului de geografie, Cluj, II, 1926. Traian Herseni, *Probleme de sociologie pastorală*, București, Institutul de științe sociale al României, 1941, p. 121. Gh. Radu, *Contribuții la studiul stînilor din România*, Biblioteca Academiei, II, București, 1935. Al. I. Georgeoni, *Cercetări asupra păstoritului în Maramureș*, București, 1935. Sachelarie D. Ionescu, *Despre viața păstorească și agricolă în trecutul nostru*, București, 1941. Extras din Cercetări și studii geografice seria II, vol. I, 1937—38. N. Dragomir, *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de sud*, în *Analele Dobrogei*, XIX, II, 1938. Ion Conea, *Satele de ungureni din Oltenia subcarpatică*, Buletinul societ. române de geologie, tom. LVIII, București, 1939. Ilie Hașeganu, *Mărginenii în viața economică a Transilvaniei și a vechiului regat*, București, 1941. Mara N. Popp, *Considerations générales sur la vie pastorale en Roumanie* (avec une carte: Les voies de transhumance en Roumanie) *Revista geografică*, 1941, IV, fasc. II—III. Idem, *Păstoritul în cîmpie în cadrul vieții pastorale în genere*, Lucrările Institutului geografic, Cluj-Timișoara, VII, 1942.

⁹ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, București, Tipografia „Cooperativa“ 1910. Oreste Anastasiu, *Industriile sătești în raport cu localizarea marii industrii*, Studii și cercetări XIII, București, Cultura națională, 1928. Ioan Popa, *Industria casnică a lemnului din Munții Apuseni*, Cluj, Tipografia națională, 1932. Iuliu Moraru, *Piuăle și piuăritul în Valea Zăgrii*, Bistrița, 1933. Idem, *Piuăle în valea Someșului*, Buletinul social de geografie, 1936. N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vîntoceană: chiua și dîrsta*, „Milcovia“, Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, București, 1938. I. Brătescu, *Morile și pivele din Clopotiva*, Clopotiva — un sat din Hațeg, vol. II, 1940. Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944. Tiberiu Morariu, *Contribuții asupra aurăritului în valea Someșului Mare*, Cluj, 1940.

⁸ Ovidiu Densușianu, *La vie pastorale chez les Roumains*, București, 1914. Romulus Vuia, *Cîteva observații și constatări asupra păstoritului și tipurilor de case la români*, Cluj, 1922. N. Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, Lucrările Institutului de geografie, Cluj, II, 1926. Traian Herseni, *Probleme de sociologie pastorală*, București, Institutul de științe sociale al României, 1941, S. 121. Gh. Radu, *Contribuții la studiul stînilor din România*, Biblioteca Academiei, II, București, 1935. Al. I. Georgeoni, *Cercetări asupra păstoritului în Maramureș*, București, 1935. Sachelarie D. Ionescu, *Despre viața păstorească și agricolă în trecutul nostru*, București, 1941. Auszug aus Cercetări și studii geografice, II. Serie, Bd. I, 1937—38. N. Dragomir, *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de sud*, în *Analele Dobrogei*, XIX, II, 1938. Ion Conea, *Satele de ungureni din Oltenia subcarpatică*, Buletinul societ. române de geologie, Tom. LVIII, București, 1939. Ilie Hașeganu, *Mărginenii în viața economică a Transilvaniei și a vechiului regat*, București, 1941. Mara N. Popp, *Considerations générales sur la vie pastorale en Roumanie* (avec une carte: Les voies de transhumance en Roumanie) *Revista geografică*, 1941, IV, fasc. II—III. Idem, *Păstoritul în cîmpie în cadrul vieții pastorale în genere*, Lucrările Institutului geografic, Cluj-Timișoara, VII, 1942.

⁹ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, București, Tipografia „Cooperativa“ 1910. Oreste Anastasiu, *Industriile sătești în raport cu localizarea marii industrii*, Studii și cercetări XIII, București, Cultura națională, 1928. Ioan Popa, *Industria casnică a lemnului din Munții Apuseni*, Cluj, Tipografia națională, 1932. Iuliu Moraru, *Piuăle și piuăritul în Valea Zăgrii*, Bistrița, 1933. Idem, *Piuăle în valea Someșului*, Buletinul social de geografie, 1936. N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vîntoceană: chiua și dîrsta*, „Milcovia“. Barbu Slătineanu, *Ceramica românească*, București, 1938. I. Brătescu, *Morile și pivele din Clopotiva*, Clopotiva — un sat din Hațeg, Bd. II, 1940. Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944. Tiberiu Morariu, *Contribuții asupra aurăritului în valea Someșului Mare*, Cluj, 1940.

demia Republicii Socialiste România și de C.S.C.A., în anii 1964, 1965 și 1966 ¹⁰.

În ultimă instanță, cercetarea istoriei tehnicii populare din punct de vedere etnografic înseamnă cercetarea apariției uneltelor și dezvoltării lor, a îmbunătățirii și perfecționării acestor unelte prin folosirea optimă a condițiilor date.

Pornind de la ideea că hotărîtor pentru caracterizarea unui popor din punct de vedere etnografic este numărul și varietatea de unelte iscodite sau folosite de către acesta ¹¹, în activitatea sa productivă, pentru satisfacerea în modul cel mai propriu a nevoilor sale de trai (hrană, îmbrăcăminte, locuință, transport etc.), nu trebuie să omitem faptul că fenomenele de cultură materială și spirituală specifice pot fi aplicate și înțelese mai exact și mai complet numai prin comparație cu cele similare la popoarele învecinate. În același timp, nu trebuie deloc să neglijăm faptul că măsura talentului unui popor îl dă creația sa artistică, realizată adeseori cu cele mai simple ustensile. Pentru aceasta, cercetarea trebuie să abordeze două aspecte: cel istoric, deci al apariției și dezvoltării uneltelor și tehnicii populare, apoi cel tipologic-morfologic, al varietății de forme și soluții folosite.

Desigur, deci, că diversitatea de tipuri și variante create este rezultatul procesului de dezvoltare istorică. Adeseori se constată existența simultană a unor tipuri de unelte care, istoricește, au putut apărea succesiv. Faptul își găsește explicația în condițiile locale concrete, diferite, în care au trăit creatorii și purtătorii de cultură respectivi.

Se poate afirma că cercetările etnografice românești contemporane au început să abordeze toate problemele importante ce se referă la tehnică, fie în legătură cu studiul ocupațiilor de masă (agricultură, creșterea vitelor

organisierten Tagungen in den Jahren 1964, 1965 und 1966 ¹⁰ gehalten wurden.

In letzter Instanz stellt sich der Erforschung der Geschichte der Bauernindustrie vom ethnographischen Gesichtspunkt her die Frage, wann die betreffenden Werkzeuge zuerst aufgetreten sind, wie sie sich weiterentwickelt haben, wie sie verbessert und vervollkommenet und wie sie unter den gegebenen Umständen am nutzbringendsten verwendet wurden.

Ausgehend vom Gedanken, daß für die ethnographische Charakterisierung eines Volkes die Anzahl und Vielfalt der von ihm ersonnenen und in der produktiven Arbeit für die angemessenste Befriedigung seiner Bedürfnisse (Nahrung, Kleidung, Wohnung, Beförderungsmittel u. a.) gebrauchten Werkzeuge ¹¹ maßgebend sind, darf man nicht außer acht lassen, daß die spezifischen Erscheinungsformen der materiellen und geistigen Kultur eines Volkes nur durch Vergleich mit ähnlichen Kulturformen der benachbarten Völker genau und umfassend erschlossen werden können. Gleichzeitig darf man nicht außer acht lassen, daß das Maß für die Begabung eines Volkes seine künstlerischen Schöpfungen sind, die oft mit den einfachsten Mitteln verwirklicht werden. Deswegen hat die Forschung zwei Gesichtspunkte zu berücksichtigen: 1. den historischen, der das Auftreten und die Entwicklung der bäuerlichen Werkzeuge und Technik berücksichtigt, 2. den typologisch-morphologischen Gesichtspunkt, der die Vielfalt der Formen und der gefundenen Lösungen im Auge behält.

Sicher ist die Vielfalt der entstandenen Typen und Varianten das Ergebnis einer geschichtlichen Entwicklung. Man stellt aber oft fest, daß mehrere Typen von Werkzeugen gleichzeitig verwendet werden, die geschichtlich gesehen nacheinander aufgetreten sind. Diese Erscheinung findet darin ihre Erklärung, daß konkrete örtliche Verschiedenheiten auf die Schöpfer und Träger der betreffenden Kultur eingewirkt haben.

Es kann behauptet werden, daß die zeitgenössische rumänische Forschung begonnen hat, alle wichtigen Fragen der Volkskunde zu untersuchen, die sich auf die Bauernindustrie beziehen, sowohl im Bereiche der Massenbeschäftigungen (Landwirtschaft, Viehzucht, Hir-

¹⁰ Vezi Revista muzeelor, an. II, 1965, nr. spec., pp. 468—489, — Programul celei de a II-a sesiuni științifice a muzeelor (27—29 dec. 1965), București, 1965, pp. 29—39 și a celei de a III-a sesiuni științifice a muzeelor, decembrie, București, 1966, pp. 39—47.

¹¹ Simeon Mehedinți, o. c., p. 7.

¹⁰ Siehe Revista muzeelor, Jg. II, 1965, S. 468—489, — Programm der II. wissenschaftlichen Tagung der Museen (27.—29. Dez. 1965), Bukarest, S. 29—39, und der III. wissenschaftlichen Tagung der Museen, Dezember 1966, Bukarest, S. 39—47.

¹¹ Simeon Mehedinți, o. c. S. 7.

și păstorit etc.)¹², fie cele privind așezările, locuința și construcțiile¹³. La fel s-au bucurat de o atenție specială o serie de teme privind îndeletnicirile specializate: olăritul¹⁴,

tenwesen u. a.)¹² als auch in dem der Siedlungen, der Wohnung und der Bauten¹³. Besondere Aufmerksamkeit wurde auch einer Reihe von Handwerken zugewendet, der Töpferei¹⁴,

¹² Ion Chelcea, *Din istoria noastră agrară (Cultura meului)*, comunicare ținută la a III-a sesiune științifică a muzeelor, decembrie, 1966. I. I. Russu, *Din trecutul păstoritului românesc*, Cluj, 1959. Tiberiu Morariu, *Cîteva contribuțiuni la migrațiile pastorale actuale*, *Anuarul muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959/1961*. Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, (sec. XIX—XX), 1964, Editura Academiei. Nicolae Dunăre, *Problema cercetărilor etnografice a păstoritului*, Cluj, 1956. Cornel Irimie, *Das Hirtenwesen der Rumänen*, Forschungen in der Märginimea Sibului, München, 1966, Südosteuropa-Verlag.

¹² Ion Chelcea, *Din istoria noastră agrară (Cultura meului)*, Mitteilung auf der III. wissenschaftlichen Tagung der Museen, Dezember, 1966. I. I. Russu, *Din trecutul păstoritului românesc*, Cluj, 1959. Tiberiu Morariu, *Cîteva contribuțiuni la migrațiile pastorale actuale*, *Anuarul muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959/1961*. Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, (sec. XIX—XX), 1964, Editura Academiei. Nicolae Dunăre, *Problema cercetărilor etnografice a păstoritului*, Cluj, 1956. Cornel Irimie, *Das Hirtenwesen der Rumänen*, Forschungen in der Märginimea Sibului, München, 1966, Südosteuropa-Verlag.

¹³ Boris Zderciuc, *Așezările din Mărginimea Sibului* (comunicare ținută la a II-a sesiune a muzeelor, decembrie 1965). Nicolae Dunăre, *Contribuții la datarea gospodăriei cu ocol întărit la români* (comunicare — sesiunea a III-a a muzeelor, decembrie 1966. Valeriu Butură, *Adăposturile temporare în sud-estul Munților Apusenii*. *Anuarul muzeului etnografic al Transilvaniei* pe anii 1957/58, Cluj, 1958. Ion Conea, *Locuințe și forme de adăpost în Țara Hațegului*, *Buletinul soc. reg. rom. de geogr.*, LVII, 1938. Gr. Ionescu, *Arhitectura populară românească*, București, 1957. Paul Petrescu, *Contribuții la studiul arhitecturii populare din Banat*, *Anuarul muz. etnogr. al Transilv.* pe anii 1959—1961. Paul Petrescu și Paul Stahl, *Înfrîuririle vieții sociale asupra arhitecturii țărănești din Dobrogea*, în S.C.I.A., A.P. an II, 1957, 1—2. Idem, *Construcții țărănești din Vilcea*, în S.C.I.A., seria A.P.I., tom. 12, 1965, 1. Paul Petrescu, *Casa cu foisor țărănească la români*, în S.C.I.A., 1, 1958. Paul H. Stahl, *Din istoricul cercetărilor de arhitectură populară românească*, *Rev. de etnogr. și folclor*, București, an IX, 1964, nr. 3. Idem, *Planurile caselor românești țărănești*, Sibiu, 1958. Idem, *Porțile țărănești la români*, în S.C.I.A., A.P., an VII, 1960, 2. Idem, *Casa țărănești din Maramureș*, în S.C.I.A., A.P. an VIII, 1961, 2. Idem, *Casa țărănească la români în sec. XIX*. *Anuar. muzeul etnografic* pe anii 1959—1961. Paul H. Stahl, Paul Petrescu, *Arhitectura în lemn a Maramureșului*, în *Arhitectura R.P.R.*, 6, 1958, nr. 1—2. Idem, *Gospodăriile cu ocol întărit din țara noastră*, S.C.E.A.P., 1960. H. Stănculescu, A. Gheorghiu, Paul Stahl, Paul Petrescu, *Arhitectura populară românească din reg. Dobrogea*, 1967. Idem, *Arhitectura populară românească din reg. București*, 1958.

¹³ Boris Zderciuc, *Așezările din Mărginimea Sibului* (Mitteilung auf der II. wissenschaftlichen Tagung der Museen, Dezember, 1965). Nicolae Dunăre, *Contribuții la datarea gospodăriei cu ocol întărit la români* (Mitteilung auf der III. wissenschaftlichen Tagung der Museen, Dezember, 1966). Valeriu Butură, *Adăposturile temporare în sud-estul Munților Apusenii*. *Anuarul muzeului etnografic al Transilvaniei* pe anii 1957/58, Cluj, 1958. Ion Conea, *Locuințe și forme de adăpost în Țara Hațegului*, *Buletinul soc. reg. rom. de geogr.*, LVII, 1938. Gr. Ionescu, *Arhitectura populară românească*, București, 1957. Paul Petrescu, *Contribuții la studiul arhitecturii populare din Banat*, *Anuarul muz. etnogr. al Transilv.* pe anii 1959—1961. Paul Petrescu și Paul Stahl, *Înfrîuririle vieții sociale asupra arhitecturii țărănești din Dobrogea*, în S.C.I.A., A.P. Jg. II, 1957, 1—2. Idem, *Construcții țărănești din Vilcea*, în S.C.I.A., seria A.P.I., Tom. 12, 1965, 1. Paul Petrescu, *Casa cu foisor țărănească la români*, în S.C.I.A., 1, 1958. Paul H. Stahl, *Din istoricul cercetărilor de arhitectură populară românească*, *Rev. de etnogr. și folclor*, București, 1964, Jg. IX, Nr. 3. Idem, *Planurile caselor românești țărănești*, Sibiu, 1958. Idem, *Porțile țărănești la români*, în S.C.I.A., A.P., Jg. VII, 1960, 2. Idem, *Casa țărănești din Maramureș*, în S.C.I.A., A.P. Jg. VIII, 1961, 2. Idem, *Casa țărănească la români în sec. XIX*. *Anuar. muzeul etnografic* pe anii 1959—1961. Paul H. Stahl, Paul Petrescu, *Arhitectura în lemn a Maramureșului*, în *Arhitectura R.P.R.*, 6, 1958, Nr. 1—2. Idem, *Gospodăriile cu ocol întărit din țara noastră*, S.C.E.A.P., 1960. H. Stănculescu, A. Gheorghiu, Paul Stahl, Paul Petrescu, *Arhitectura populară românească din reg. Dobrogea*, 1967. Idem, *Arhitectura populară românească din reg. București*, 1958.

¹⁴ B. Slătineanu, Paul Stahl și Paul Petrescu, *Arta populară în Republica Populară Română*. Ceramica, București, ESPLA, 1958. Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară din Țara Oașului*, București, 1957. Idem, *Ceramica populară românească*, *Arta plastică*, 3, XII, 1954. Idem, *Ceramica populară din zona Bihor* (reg. Crișana), în *Anuarul muz. etnogr. al Transilv.* pe anii 1962—1964. Florea Bobu Florescu, *Un centru necunoscut de ceramică roșie lustruită de veche tradiție din Maramureș*, în *Anuarul muz. etn. al Trans.* pe anii 1959/61. Idem, *Ceramica neagră*, S.C.I.A. 1—2, 1954. Idem, *Ceramica neagră lustruită de la Margeana*, ESPLA, București. Idem, *Urme ale începuturilor artei ceramice în România: ceramica lucrată din suluri de lut*, în *Rev. ent. și folcl.*, nr. 6, 1964. Herbert Hoffmann, *Din istoricul și tehnica artei ceramice săsești din sudul Transilvaniei*, Sibiu, 1956. Cornel Irimie, Herbert Hoffmann, *Ceramica*

¹⁴ B. Slătineanu, Paul Stahl und Paul Petrescu, *Arta populară în Republica Populară Română*. Ceramica, București, ESPLA, 1958. Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară din Țara Oașului*, București, 1957. Idem, *Ceramica populară românească*, *Arta plastică*, 3, XII, 1954. Idem, *Ceramica populară din zona Bihor* (reg. Crișana), în *Anuarul muz. etnogr. al Transilv.* pe anii 1962—1964. Florea Bobu Florescu, *Un centru necunoscut de ceramică roșie lustruită de veche tradiție din Maramureș*, în *Anuarul muz. etn. al Trans.* pe anii 1959/61. Idem, *Ceramica neagră*, S.C.I.A. 1—2, 1954. Idem, *Ceramica neagră lustruită de la Margeana*, ESPLA, București. Idem, *Urme ale începuturilor artei ceramice în România: ceramica lucrată din suluri de lut*, în *Rev. ent. și folcl.*, Nr. 6, 1964. Herbert Hoffmann, *Din istoricul și tehnica artei ceramice săsești din sudul Transilvaniei*, Sibiu, 1956. Cornel Irimie, Herbert Hoffmann, *Ceramica*

fierăritul¹⁵ etc., la care s-au analizat totdeauna și problemele de tehnică: materie primă, unelte, procedee de confecționare și mod de folosință.

O istorie a tehnicii populare va fi chemată desigur să sintetizeze toate aceste rezultate.

Se poate susține însă, într-un anumit sens, că ceea ce caracterizează de asemenea nivelul tehnic este dezvoltarea și transformarea uneltelor acționate de mână în unelte, instalații mîinate de forța animală și mai cu seamă de forța naturală a apei sau a vîntului. Cînd și cum s-a produs acest proces, ce fel de soluții și cît de numeroase rezolvări a iscodit sau aplicat un popor pentru a valorifica în modul cel mai propriu, datele naturale, formează în bună măsură miezul acestei probleme.

În această direcție cercetările etnografice românești din ultimii ani au dat la iveală rezultate din cele mai interesante.

În primul rînd trebuie să relevăm, aici, faptul că în spațiul carpato-danubian, unde s-a format în mileniul I al erei noastre poporul român din simbioza daco-romană, căreia i se adaugă ulterior elemente adventice dintre care cel mai important este cel slav, pătruns din sec. al VII-lea, — spațiu pe care-l locuiește de atunci neînterupt —, au existat pînă în timpul nostru instalații de tehnică țărănească-populară, variate ca principiu constructiv și funcțional.

Se cunoaște, astăzi, în urma cercetărilor arheologice, istorice, geografice, lingvistice, și nu mai puțin cele etnografice, că în toți munții și zonele învecinate acestora de pe teritoriul României, viața omenească s-a desfășurat prin activitatea economică-productivă (agricultura montană și de șes, creșterea vitelor și păstoritul, exploatarea lemnului, metalurgia, culesul fructelor, vînătoarea și pescuitul etc.) în deplină continuitate.

În acest fel se explică faptul, că în cadrul regiunilor și zonelor etnografice din cuprinsul și din preajma Carpaților, în depresiuni intra-

dem Schmiedehandwerk¹⁵ u. a., wobei immer auch das Rohmaterial, die Geräte, die Verfahren und die Art der Verwendung der Erzeugnisse in Betracht gezogen wurden.

Eine Geschichte der Bauernindustrie wird selbstverständlich die Ergebnisse aller dieser Einzelforschungen zu einem allgemeinen Überblick zusammenfassen müssen.

In gewissem Sinne kann man behaupten, daß die Weiterentwicklung, besonders aber die Umwandlung der von der Hand bedienten Werkzeuge in Anlagen, die durch Tierkraft und vor allem durch die Naturkräfte von Wasser und Wind betrieben werden, als Maßstab für die Höhe der technischen Entwicklung gelten kann. Wann und wie dieser Prozeß stattgefunden hat, welche und wieviele Lösungen ein Volk ersonnen oder angewendet hat, um die natürlichen Gegebenheiten so wirksam wie möglich auszuwerten, bildet den Kern der ganzen Frage.

In dieser Hinsicht hat die rumänische Forschung der letzten Jahre bemerkenswerte Ergebnisse erzielt.

Im ersten Jahrtausend unserer Zeitrechnung hat sich das rumänische Volk im Donau-Karpatenraum aus der Verschmelzung der Daker und der Römer gebildet; hinzu kamen nachher noch andere Volkselemente, das bedeutendste war das slawische, das vom VII. Jahrhundert an eindrang. Es muß vor allem betont werden, daß in diesem Raum, der von dem rumänischen Volk ohne jede Unterbrechung bis in unsere Zeit bewohnt wurde, Anlagen der Bauernindustrie bestanden haben, deren Konstruktionsprinzipien und Anwendungsmöglichkeiten äußerst vielfältig waren.

Auf Grund von archäologischen, geschichtlichen, geographischen, linguistischen und nicht zuletzt ethnographischen Forschungen weiß man heute, daß überall auf dem Boden Rumäniens, in den Bergen, Tälern und Ebenen, sich alle Zweige der wirtschaftlichen Tätigkeit in ununterbrochener Kontinuität entfaltet haben (der Ackerbau im Gebirgsland und in den Tiefebene, die Viehzucht und das Hirtenwesen, die Holzverwertung, Metallbearbeitung und das Sammeln von Früchten, die Jagd, der Fischfang u. a. m.).

So ist es erklärlich, daß in den ethnographischen Gebieten und Zonen des Karpaten-

din Săsciori, în Studii și comunicări 8, Muzeul Brukenthal. Paul Stahl și Paul Petrescu, Ceramica smălțuită românească din Transilvania S.C.I.A., an. III, 1956, 1—2. Idem, Olăria țărănească din Vilcea, S.C.I.A., tom. 12, 1965, 1. Idem, Ceramica țărănească din Oltenia, Arta plastică, 4, 1956, 1.

¹⁵ Karoly Kós, Arta lucrului în fier în Rimetea (Torockó) din reg. Cluj, S.C.I.A., 3, 1956, nr. 3—4.

din Săsciori, în Studii și comunicări 8, Muzeul Brukenthal. Paul Stahl und Paul Petrescu, Ceramica smălțuită românească din Transilvania S.C.I.A., Jg. III, 1956, 1—2. Idem, Olărie țărănească din Vilcea, S.C.I.A., Tom. 12, 1965, 1. Idem, Ceramica țărănească din Oltenia, Arta plastică, 4, 1956, 1.

¹⁵ Karoly Kós, Arta lucrului în fier în Rimetea (Torockó) din reg. Cluj, S.C.I.A., 3, 1956, Nr. 3—4.

montane, pe cursuri de apă, întâlnim pînă astăzi un mare număr de instalații tehnice țărănești, care dovedesc, prin construcția și proprietatea uneltelor, ingeniozitatea și talentul creator al zecilor de mii de meșteri anonimi. Instalațiile se grupează adeseori tipologic, pe mari suprafețe, dovedindu-se a fi caracteristice ambilor versanți carpați, fapt care nu este deloc întâmplător, atît din punct de vedere etnografic cît și istoric.¹⁶

În anul 1957, numărul instalațiilor de industrie țărănească acționate de apă pe teritoriul României era de 5 518 unități, din care 4509 instalații de măcinat cereale (mori și rîșnițe), 30 instalații pentru preparat uleiul, 446 instalații pentru prelucrat textilele (pive, dîrste, vîltori, darace), 424 instalații pentru fasonat lemnul (joagăre, gater, circulare) și 109 alte, diverse, instalații.¹⁷

Pornind de la cercetarea în concret a diferitelor instalații, în România s-a constatat existența tuturor principalelor tipuri și variante de instalații, cum spuneam, în sute și mii de exemplare. Astfel, în 1957 existau peste 800 mori cu roată orizontală, zise cu ciutură sau făcaie, deci forma cea mai veche, răspîndite mai cu seamă în miezul vetrei de formare a poporului român, pe platforma geto-dacică; apoi aproximativ 3000 de mori cu roată verticală, situate pe toate rîurile ce curg din arcu carpat; numeroase mori plutitoare pe vase; pe lîngă cele cîteva sute de olonițe, de joagăre, cît și de instalații pentru prelucrarea textilelor (vîltori, pive, dîrste) etc.

Normal este să ne punem întrebarea cînd și în ce condiții au apărut și s-au dezvoltat la noi aceste multe mii de „fabrici” străvechi ca formă, ingenios construite de meșteri țărani.

Este deplin dovedit astăzi că dacii nu erau un popor izolat, avînd strînse legături cu lumea elină și cu cea romană, de la care adeseori au preluat sistematic cele mai noi cuceriri tehnice, adăugîndu-le patrimoniului lor cultural sau perfecționîndu-le. Tot în acest sens, se cunoaște că dacii știau să valorifice la ma-

gürtels und in den ihm vorgelagerten Landschaften, in den Gebirgstälern und an den Flußläufen bis auf den heutigen Tag eine große Anzahl von Einrichtungen der Bauerntechnik bestehen; die den gegebenen Verhältnissen angemessenste Bauart dieser Anlagen ist ein Zeugnis für die Begabung und den schöpferischen Erfindungsgeist zehntausender unbekannter Meister. Typologisch betrachtet bilden diese Anlagen Gruppen, die über ausgedehnte Gebiete verbreitet und für beide Seiten des Karpatengürtels kennzeichnend sind, was sowohl vom volkskundlichen als auch vom geschichtlichen Gesichtspunkt aus keineswegs eine zufällige Erscheinung ist.¹⁶

Im Jahre 1957 arbeiteten auf dem Gebiete von Rumänien 5518 durch Wasser betriebene Anlagen der Bauernindustrie, davon dienten 4509 der Getreidevermahlung (Mühlen und Kleinmühlen), 30 der Ölgewinnung, 446 der Bearbeitung von Textilien (Walkmühlen, Krempel u. a.), 424 der Holzverarbeitung (Sägemühlen, Gatter, Kreissägen) und 109 dienten verschiedenen anderen Zwecken.¹⁷

Durch Geländeforschungen auf dem Gebiete Rumäniens hat man festgestellt, daß alle Haupttypen und Varianten der verschiedenen Anlagen, wie schon gesagt wurde, in Tausenden von Exemplaren vorhanden waren. So gab es 1957 über 800 Mühlen mit horizontalem Wasserrad, „ciutură” oder „făcaie” genannt, die älteste Form also, die sich vor allem im Mittelpunkt des Gebietes, auf dem das rumänische Volk entstanden ist, vorfindet, auf dem geto-dakischen Hochland; weiterhin etwa 3000 Mühlen mit senkrecht stehenden Wasserrädern an allen Flußläufen des Karpatenbogens; ferner zahlreiche Schiffsmühlen; außerdem einige hundert Ölmühlen und -pressen, Sägemühlen und Anlagen zur Bearbeitung der Hausweben (Wirbelkörbe, Walken, Rauf- und Rumpeltrommeln) usw.

Es erhebt sich selbstverständlich die Frage, wann und unter welchen Umständen diese von vielen Tausend von erfinderischen bäuerlichen Meistern in altüberlieferter Form gebauten „Fabriken” bei uns aufgetreten und wie sie sich entwickelt haben.

Es ist heute durchaus erwiesen, daß die Daker kein isoliertes Volk waren. Sie unterhielten enge Beziehungen zur hellenischen Welt und zu den Römern, von denen sie

¹⁶ Cornel Irimie, *Beiträge zur Erforschung der Bauernindustrie in den ethnographischen Zonen der Südkarpaten*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 9, 1966, 1, pp. 91—110.

¹⁷ *Vezi* materialul anchetei Comisiei de Stat a Apelor în arhiva Muzeului tehnicii populare.

¹⁶ Cornel Irimie, *Beiträge zur Erforschung der Bauernindustrie in den ethnographischen Zonen der Südkarpaten*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 9, 1966, 1, S. 91—110.

¹⁷ Siehe Unterlagematerial der Bestandaufnahme der Staatskommission der Gewässer im Archiv des Museums der bäuerlichen Technik.

ximum datele naturii. Într-o lucrare recent apărută, se demonstrează în mod convingător acest lucru în toate domeniile, arătându-se — între altele — faptul că progresul agriculturii la daci se datoreşte tocmai înfloririi metalurgiei şi perfecţionării uneltelor.¹⁸

Din perioada Daciei Romane, se cunosc unele instalaţii acţionate de apă, folosite pentru sfărîmarea minereului, ca acele şteam-puri descrise de Diodor¹⁹, asemănătoare cu cele folosite pînă în prima parte a secolului al XX-lea în aceleaşi locuri din Munţii Apuseni.²⁰

Tot în această perioadă, la Apulum, care constituie cel mai mare centru meşteşugăresc sub romani, în cadrul colegiilor de meseriaşi se amintesc şi piuarii.²¹ Nu departe de aici, de altfel, în plină zonă de aşezări dacice, pe valea străjuită de cetatea dacică de la Căpîlna, tradiţia atestă din cele mai vechi timpuri existenţa a numeroase instalaţii tehnice de mori, pive şi joagăre; este vorba de râul Frumoasa sau Valea Sebeşului, căruia coloniştii saşi, poate tocmai de aceea, i-au pus la venirea lor numele de „Mühlbach“ (rîul morilor).

Pe de altă parte, din analiza îmbrăcămin-ţii de pe Columna traiană şi de pe monumen-tul de la Adamclissi²², se poate deduce fap-tul că unele piese de port ale dacilor erau lucrate din postav bătut la pîuă. Deşi pînă acum nu se cunosc menţiuni scrise despre pive, ele au existat desigur şi în Carpaţi, în acelaşi timp cu cele amintite la Pola de unde se ali-mentau pieţele Illyricumului.²³

Dacă ţinem seama, în fine, de faptul că în Dacia existau, în acel timp, condiţii destul de asemănătoare cu cele din Anatolia sau din alte zone din jurul Mării Negre: agricultură dezvoltată, râuri repezi, păduri bogate, cu lemn de construcţie din abundenţă, metalur-

häufig und systematisch die neuesten techni-schen Errungenschaften übernehmen, um sie neben ihrem ererbten Kulturgut zu gebrau-chen oder sie zu verbessern. Es ist gleichfalls bekannt, daß die Daker es verstanden, die natürlichen Gegebenheiten voll auszuwerten. In einer vor kurzem erschienenen Arbeit, wird überzeugend dargelegt, daß der Fort-schritt auf allen Gebieten, unter anderem auf dem der Landwirtschaft, gerade dem Auf-blühen der Metallbearbeitung und der Ver-besserung der Arbeitsgeräte zuzuschreiben ist.¹⁸

In der dakisch-römischen Zeit dienten von Diodor¹⁹ beschriebene Anlagen mit Wasser-antrieb zum Zerkleinern des Erzes, sehr ähn-lich denen, die auf dem gleichen Gebiet im Siebenbürgischen Erzgebirge noch in der er-sten Hälfte des XX. Jahrhunderts verwendet wurden.²⁰

In derselben Zeit werden in Apulum, das unter den Römern der Mittelpunkt des Handwerks war, innerhalb der Handwerker-vereinigungen auch Tuchwalker erwähnt²¹. Nicht weit davon, übrigens mitten im Haupt-gebiet der dakischen Siedlungen, in dem von der Dakerburg Căpîlna beherrschten Tal, wur-den nach einer alten Überlieferung zahlreiche Getreide-, Walk- und Sägemühlen betrieben; es handelt sich um das Tal des Frumoasaba-ches oder des „Mühlbachs“, dem die sächsi-schen Kolonisten bei ihrer Ankunft vielleicht gerade deswegen diesen Namen gegeben haben.

Weiterhin kann man aus den Darstellungen auf der Trajanssäule und dem Denkmal von Adamklissi²² schließen, daß einige Trachten-stücke der Daken aus gewalktem Tuch herge-stellt waren. Obgleich bis heute schriftliche Aufzeichnungen über Walkmühlen fehlen, waren sie sicherlich auch in den Karpaten vorhanden, gleichzeitig mit den in Pola er-wähnten, die die Märkte des Illyrikums be-lieferten.²³

Man muß schließlich in Betracht ziehen, daß im Dazien jener Zeit ähnliche Ver-hältnisse herrschten wie in Anatolien oder

¹⁸ Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura Aca-de-miei, Bucureşti, 1966.

¹⁹ Vasile Cristescu, *Viaţa economică a Daciei romane*. Contribuţie la o reconstituire istorică, Piteşti, 1929, p. 19.

²⁰ Valeriu Butură, *Contribuţii la studiul instala-ţiilor tradiţionale pentru extragerea şi prelucrarea metale-lor din Munţii Apuseni*, comunicare, Ses. muz., 1965.

²¹ Vasile Cucui, Alba Iulia. *Din trecutul şi pre-zentul oraşului Alba Iulia*, 1929, p. 27.

²² Florea Bobu Florescu, *Monumentul de la Adamclissi*, Tropaeum Traiani, Ed. Academiei, R.P.R., 1959.

²³ V. Cristescu, op. cit., p. 126.

¹⁸ Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura Aca-de-miei, Bucureşti, 1966.

¹⁹ Vasile Cristescu, *Viaţa economică a Daciei romane*. Beitrag zu einer historische Rekonstituierung, Piteşti, 1929, p. 19.

²⁰ Valeriu Butură, *Contribuţii la studiul instala-ţiilor tradiţionale pentru extragerea şi prelucrarea metale-lor din Munţii Apuseni*, Mitt. wissensch. Tagung der Museen, 1965.

²¹ Vasile Cucui, Alba Iulia. *Din trecutul şi pre-zentul oraşului Alba Iulia*, 1929, S. 27.

²² Florea Bobu Florescu, *Monumentul de la Adamclissi*, Tropaeum Traiani, Ed. Academiei, R.P.R., 1959.

²³ V. Cristescu, op. cit., S. 126.

gia dezvoltată, iar roata carului se cunoştea cu 1500 ani î.e.n. pe teritoriul ţării noastre, toate aceste documente constituie suficiente dovezi pentru a conchide asupra existenţei morilor şi altor instalaţii acţionate de apă în primele secole ale mileniului e.n. pe teritoriul României.

Primul document scris care menţionează existenţa morilor pe teritoriul ţării noastre este cunoscuta Diplomă a Ioaniţilor, de la mijlocul secolului al XIII-lea, apariţia lor fiind desigur, mult anterioară.

Crearea şi folosirea în modul cel mai propriu, în raport cu datele geografice şi cu condiţiile social-economice, a multor mii de instalaţii-unelte specifice, ca şi marea lor răspîndire şi frecvenţă pe platforma geto-dacică, precum şi în alte zone de intensă viaţă unde s-a format şi a trăit neîntrerupt poporul român, nu mai pot apărea astăzi ca elemente întîmplătoare. Avem de-a face, după părerea noastră, cu un fenomen de cultură, propriu poporului român, dar desigur şi cu elemente comune în unele privinţe şi altor popoare cu care acesta şi strămoşii săi au trăit în permanent contact.

in anderen Gebieten rund um das Schwarze Meer: rasch fließende Gebirgsbäche, Wälder mit einem Überfluß an Bauholz, eine entwickelte Landwirtschaft und Metallurgie; das Wagenrad war schon 1500 v. u. Z. auf dem Territorium unseres Landes bekannt; diese Belege stellen genügende Beweise dar, um darauf schließen zu können, daß auf dem Boden Rumäniens Wassermühlen und andere vom Wasser angetriebene Anlagen schon in den ersten Jahrhunderten u. Z. bestanden haben.

Das erste schriftliche Zeugnis, in dem Mühlen auf unserem Landesgebiet erwähnt werden, ist das bekannte Diplom der Johanner aus der Mitte des 13. Jahrhunderts; sie waren aber sicher schon viel früher vorhanden.

Es kann heute nicht mehr als bloßer Zufall angesehen werden, daß viele Tausende bäuerliche Industrieanlagen, die den geographischen und sozial-ökonomischen Gegebenheiten in Anlage und Betrieb vollkommen angepaßt waren, gerade dort häufig und über weite Gebiete verbreitet sind, wo das rumänische Volk entstanden ist und ununterbrochen gelebt hat, u. zw. im geto-dakischen Hochland und in anderen Gebieten. Es handelt sich hier unserer Meinung nach um eine eigenständige Kulturerscheinung innerhalb des rumänischen Volkes, wenn es auch ohne Zweifel einige Elemente dieser Kultur mit anderen Völkern teilt, mit denen das rumänische Volk und seine Vorfahren in ständiger Berührung gelebt haben.

VECHIMEA EXPLOATĂRII PETROLULUI ȘI A „CERII DE PĂMÎNT“ ÎN ȚĂRILE ROMÂNEȘTI

Constantin C. Giurescu

Problema vechimii exploatării petrolului în ținutul carpatic are o deosebită importanță, atât prin faptul că se referă la una din bogățiile astăzi principale ale țării noastre, cât și prin deducțiile pe care ea le îngăduie, demonstrând în chip peremptoriu continuitatea elementului romanic în ținutul amintit în cursul secolelor IV—XIII.

În limba veche românească termenul *petrol* nu e cunoscut, acesta fiind un neologism introdus în secolul al XIX-lea. Înaintașii noștri întrebuințau în loc de petrol cuvântul *păcură* care apare atât în documentele cancelariei domnești, cât și în toponimie. Astfel, în actul din 4 octombrie 1440 prin care Iliș și Ștefan, voievozi ai Moldovei, întăresc mănăstirii Bistrița dania făcută de boierul Oană, anume „satul Lucăceștii pe Tazlăul cel Sărat, mai drept păcură“ („vé pravje păcură“).¹ Un alt document, din 16 decembrie 1442, amintește tot acolo „fîntîna cea neagră a păcurii“ („Crănița ciorna păcuri“).² În Țara Românească, cea mai veche mențiune documentară pe care o cunosc este din 22 noiembrie 1517 cînd, arătîndu-se hotarnica satului Secăreani — azi Țintea, din jud. Prahova — se citează ca puncte de reper „peste dîmb, la Păcuri“ și apoi „de la

AUS DER GESCHICHTE DER PETROLEUM- UND „ERDWACHS“- FÖRDERUNG IN DEN RUMÄNISCHEN LÄNDERN

Constantin C. Giurescu

Die Frage nach dem Alter der Erdölförderung im Karpatenraum ist von besonderer Bedeutung, nicht nur weil es sich dabei um einen der heute wichtigsten Reichtümer unseres Landes handelt, sondern auch wegen den Schlußfolgerungen, die sich aus ihrer Beantwortung ergeben und in unzweideutiger Weise die Kontinuität des römischen Elementes in diesen Gebieten vom 4. bis zum 18. Jahrhundert erweisen.

Die altrumänische Sprache kannte den Ausdruck „Petroleum“ nicht, er ist ein Neologismus, der im 19. Jahrhundert eingeführt wurde. Unsere Vorfahren gebrauchten statt dessen das Wort „păcură“, das in den Dokumenten der fürstlichen Kanzlei wie auch in der Toponymie auftritt. In einem Aktenstück vom 4. Oktober 1440 z. B. bestätigen die Woiwoden der Moldau, Iliș und Ștefan, eine Schenkung des Bojaren Oană an das Kloster Bistrița; es heißt dort: „Das Dorf Lucăcești am Tazlăul cel Sărat, genauer păcură“ („vé pravje păcură“).¹ Ein anderes Dokument vom 16. Dezember 1442 bezeichnet dieselbe Stelle als „den schwarzen Păcurabrunnen“ („Crănița ciorna păcuri“).² In der Walachei stammt der älteste mir bekannte urkundliche Beleg vom 22. November 1517; als Richtpunkte für die Grenze der Dorfgemarkung von Secăreani — heute Țintea (Prahova) — werden genannt: „jenseits der Anhöhe, bei den Păcuri“, ferner „oberhalb der Păcuri, auf dem gegra-

¹ Academia Republicii Socialiste România, Fotografii XXIX/6; cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 2, București, 1946, p. 561.

² Const. C. Giurescu, o. c., p. 561. — Primele mențiuni documentare despre petrolul românesc sînt deci cu mai bine de un secol anterioare acelor pe care le cunoaște Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, ediția a doua, București, 1957, p. 8.

¹ Academia Republicii Socialiste România, Fotografii XXIX/6; vergl. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 2, București, 1946, S. 561.

² Constantin C. Giurescu, *idem*, S. 561. — Die ersten dokumentarischen Belege über das rumänische Erdöl sind also mehr als ein Jahrhundert älter als die Gh. Ravaș bekannten in: „Din istoria petrolului românesc“, București, 1957, S. 8.

Păcuri în sus, pe drumul săpat”.³ Într-o altă hotarnică, din 20 august 1562, privitoare la moșia moșnenilor din Chiojd, județul Săcuieni, unul din punctele de reper este „pînă la obîrșia Păcuriței”.⁴

În legătură cu aceste prime mențiuni documentare, este important de subliniat că în actele slave ale cancelariei domnești, diacii nu întrebuințează vreun termen slav pentru păcură, ci însuși termenul românesc. Ceea ce înseamnă că ei nu dispuneau de un echivalent slav pentru acest termen românesc. Și nu dispuneau, fiindcă „păcura” nu se exploata atunci nici în țările slave din Balcani — unde sondele vor fi așezate, dar în Albania, abia în secolul XX — nici în țările slave de nord. Vom reveni asupra acestui fapt important mai jos.

Originea termenului românesc „păcură” este latină; el derivă din *picula*, un diminutiv din *pix* care înseamnă ésmoală”.⁵

În legătură cu etimologia latină a păcurei, este de asemenea importantă constatarea că acest termen nu se regăsește în nici una din celelalte limbi romanice, nici în franceză, nici în italiană, nici în spaniolă, nici în portugheză. Pricina e că în țările respective n-a fost cunoscută exploatarea „păcurii”, nici în epoca romană, nici după aceea, pînă recent, în vremea noastră. Interesant că un asemenea termen nu se întâlnește nici în limbile balcanice care nu-s de origine slavă, adică în albaneză și în greacă. „Păcură” este deci un termen exclusiv românesc, legat de spațiul carpatic și el dovedește o exploatare neconținută a produsului respectiv din epoca romană și pînă în vremurile noastre. Este foarte

benen Weg”.³ In einer anderen Grenzbestimmung vom 20. August 1562, die sich auf den Landbesitz der Freibauern aus Chiojd, Kreis Săcuieni bezieht, wird einer der Richtpunkte mit den Worten „bis zur Quelle der Păcurița”⁴ bezeichnet.

Bezüglich dieser ersten dokumentarischen Zeugnisse muß betont werden, daß die Schreiber der slawischen Akten in der fürstlichen Kanzlei keine slawische Bezeichnung für „păcură” gebrauchen, sondern stets das rumänische Wort. Das bedeutet, daß sie über keinen entsprechenden slawischen Ausdruck für dieses rumänische Wort verfügten. Sie besaßen kein Wort dafür, weil damals weder in den slawischen Balkanländern — erst im XX. Jahrhundert wurden in Albanien Sonden gebohrt — noch in den nordslawischen Ländern „păcură” gefördert wurde. Wir werden auf diese wichtige Tatsache noch zurückkommen.

Der Ursprung des rumänischen Wortes „păcură” ist lateinisch, es kommt von *picula*, einem Diminutiv von *pix*, was Pech bedeutet.⁵

Was die lateinische Etymologie des Wortes „păcură” anbelangt, ist es gleichfalls von Bedeutung, daß dieser Ausdruck in keiner anderen romanischen Sprache vorkommt, im Französischen ebenso wenig wie im Italienischen, Spanischen oder Portugiesischen. Die Ursache dafür ist, daß in den betreffenden Ländern die Förderung der „păcură” weder in der römischen Zeit noch später, sondern erst in unserer Zeit bekannt wurde. Es ist ferner aufschlußreich, daß ein entsprechendes Wort auch in den nichtslawischen Balkansprachen, im Albanischen und Griechischen, fehlt. „Păcură” ist also ein ausschließlich rumänischer Terminus, der an den Karpatenraum gebunden ist — ein Beweis für die ununter-

³ Documente privind istoria României, Veacul XVI. B. Țara Românească, vol. I, p. 131—132. Dat fiind că în trecut, în documente și în toponimie, și astăzi chiar, în unele regiuni în graiul poporului, *păcură* are înțelesul de petrol, va trebui ca în *Dicționarul limbii române moderne*, sub voce, să se adauge și acest înțeles, pe lângă acela de „rezidum viscos, negru sau brun închis, rămas de la distilarea primară a țițeiului”.

⁴ *Idem*, vol. III, p. 168. — Pe lângă termenul foarte vechi și general românesc, *păcură*, s-a mai întrebuințat și termenul *țiței*. Etimologia acestui ultim termen nu e indicată nici în *Dicționarul limbii române moderne*, nici în acela al lui I. A. Candrea; N. Tiktin, *Dicționar român-german* sugerează o origine latină, făcînd legătura cu *tiță* care vine din latinul *titia*.

⁵ L. Quicherat și A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, sub *picula* și *pix*.

³ Documente privind istoria României, Veacul XVI. B. Țara Românească, Bd. I. S. 131—132. Da in den Dokumenten und der Toponymie und auch heute noch in der Volkssprache einiger Gebiete „păcură” den Sinn von Erdöl hat, muß im *Dicționarul limbii române moderne* (Wörterbuch der modernen rumänischen Sprache) bei dem Stichwort neben der Bedeutung „zähflüssiger, schwarzer oder dunkelbrauner Rückstand nach der ersten Destillation des Rohöls” auch diese Bedeutung angegeben werden.

⁴ *Idem*, Bd. III, S. 168 — Neben dem sehr alten und allgemeinen Wort „păcură” wurde auch der Ausdruck „țiței” gebraucht. Die Etymologie dieses Ausdrucks ist weder im *Dicționarul limbii române moderne* (Wörterbuch der modernen rumänischen Sprache) noch im Wörterbuch I. A. Candrea angegeben. N. Tiktin weist in seinem *Rumänisch-deutschen Wörterbuch* auf eine mögliche lateinische Herkunft hin und bringt das Wort mit *tiță* in Verbindung, dem lateinischen *titia*.

⁵ L. Quicherat und A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, unter *picula* und *pix*.

probabil că și dacii să fi cunoscut înainte de dacoromani, păcura și s-o fi utilizat; n-avem însă, din cauza puținelor date de care dispunem asupra limbii și toponimiei dacice, dovezi documentare în acest sens.

Cum se făcea exploatarea „păcurii“ în vechime? Acolo unde ea ieșea la suprafața pământului și forma pîrîiașe, ea se strîngea direct în recipiente. În genere însă, în asemenea locuri, se săpau „puțuri“ sau „fîntîni“ în care petrolul se aduna și de unde era scos apoi cu gălețile. A doua mențiune, documentară, ca vechime, de care dispunem în privința „păcurii“ din țara noastră, aceea din documentul cu data 16 decembrie 1442, se referă tocmai la o asemenea „fîntînă“: „fîntîna cea neagră a păcurii“ de pe Tazlăul Sărat.

În privința acestor „fîntîni“ există un important document din 30 august 1733 prin care voievodul Țării Românești Grigore Ghica, întărește mănăstirii Sinaia „după apa Práhovei, de sub muntele Buciaciului“, „să aibă a ținea și a stăpîni trei fîntîni de păcuri izvoritoare și o groapă de pămînt ce să lucrează păcură într-însa. Care fîntîni și groapă — continuă documentul — sînt pă moșiia sfintii mănăstiri ce să numește Pelinii Huzești și Matîța ot sudul Saac [= din județul Săcuieni], date și închinat la sfînta mănăstire de ... Mihai spat[arul Cantacuzino], ctitorul acestei sfinte mănăstiri ... Numai la aceste trei fîntîni și groapa să pue oameni de ai mănăstirii să lucreze și ca cîtă păcură va eși, să o vînză unde le-ar fi voia și cu cine s-ar putea tocmai să le ia. Iar de cătră vameșii de la Cîmpina și de la Vălêni și de cătră alți oameni împrejurenii sau măcar și de cei ce șăd pe moșiia sfintii mănăstiri să n-aibă nici o opreală de nimeni. Numai mănăstirea — adaugă documentul — cînd s-ar strica vreo fîntînă dentr-acestea și n-ar da păcură, să fie volnică sfînta mănăstire să dăstupe altă fîntînă, ca să aibă totdeauna trei fîntîni și o groapă. Iar mai multe fîntîni decît trei să nu facă, pentru ca să nu vie pagubă vămii și cămării domnești, ce numai aceste trei fîntîni învechindu-să și stricîndu-să, să le facă în loc altele noao, și céle vechi să le astupe. Și totdeauna să le aibă a le lucra sfînta mănăstire

brochene Förderung dieses Stoffes von der römischen Zeit bis in unsere Tage. Sehr wahrscheinlich kannten und verwendeten schon die Daker, noch vor den Dakoromanen, die „păcură“; dokumentarische Beweise dafür lassen sich indessen nicht beibringen, da wir nur sehr wenige Daten über die dakische Sprache und Toponym besitzen.

Wie wurde das Erdöl im Altertum gewonnen? Dort, wo es an die Erdoberfläche trat und Rinnsale bildete, fing man es unmittelbar in Gefäßen auf. Im allgemeinen jedoch wurden an den betreffenden Stellen „Brunnen“ gegraben, in denen es sich sammelte und aus denen man es dann mit Eimern schöpfte. Das Dokument vom 16. Dezember 1442, das zweitälteste, in dem die „păcură“ in unserem Land erwähnt wird, bezieht sich auf einen solchen Brunnen, „den schwarzen păcura-Brunnen“, an dem Tazlăul Sărat.

Es gibt ein wichtiges Dokument vom 30. August 1733 über solche Brunnen, in dem der Woiwode der Walachei Grigore Ghica dem Kloster Sinaia „jenseits des Prahova-Flusses, unter dem Buciaciul-Gebirge“ bestätigt, „daß es drei Brunnen mit Erdölquellen und eine Erdgrube, in der das Öl verarbeitet wird, zu halten berechtigt sei. Dieser Brunnen und die Grube“, so fährt das Dokument fort, „befinden sich auf dem Landbesitz des heiligen Klosters mit Namen Pelinii Huzești und Matîța ot sudul Saac (im Kreis Săcuieni), dem heiligen Kloster gegeben und gewidmet von ... Mihai spat(arul Cantacuzino), dem Gründer des heiligen Klosters ... An diesen drei Brunnen und an der Grube sollen nur Klosterleute zur Arbeit angestellt werden und die gewonnene „păcură“ soll verkauft werden, wo sie wollen und dem, mit dem sie sich über den Preis einigen. Und die Zöllner aus Cîmpina und Vălêni und andere Leute aus der Umgebung sollen sie nicht daran hindern, auch nicht diejenigen, die auf dem Gute des heiligen Klosters leben. Nur dem Kloster“, fügt das Dokument hinzu, „soll es erlaubt sein, falls ein Brunnen sich erschöpft und keine „păcură“ mehr gibt, einen anderen Brunnen zu graben, so daß es stets drei Brunnen und eine Grube habe. Mehr als drei Brunnen soll es nicht besitzen, damit der Zoll und die fürstliche Kammer nicht geschädigt werde, und nur wenn diese drei Brunnen ausgeschöpft und unbrauchbar sind, soll man an ihrer Stelle neue graben und die alten zuschütten. Und immerdar soll das heilige Kloster sie ausbeuten, damit sie dem heiligen

pentru ca să fie de chiverniseală sfintii mănăstiri și a călugărașilor de acolo”.⁶

Dacă în privința „fântinilor”, textul documentului e clar, arătând că e vorba de „puțuri” care, când producția înceta, se „astupau” spre a preveni accidente — puteau să cadă înăuntru oameni și vite — mai puține lămuriri ne dă el asupra „groapei” în care „se lucra păcura”. Tocmai această lipsă de lămuriri arată că e vorba de un procedeu sau un metod de a trata „păcura”, bine cunoscut tuturor, așa încît nu mai era nevoie de explicații. O asemenea „groapă” e menționată și în documentul moldovean din vremea lui Vasile Lupu — pe la 1646 — în legătură cu niște locuri „ot Tazlău, ot păcuri”; se arată cît s-a cheltuit pentru „fîntîna de sus” și pentru „groapa de gios”.⁷ S-ar putea ca cele două documente de mai sus — unul muntean, altul moldovean — să se refere la gropile în care se „îngroșă” petrolul scos din puțuri, gropi asupra cărora pare că ne dă lămuriri secretarul voievodului Țării Românești Alexandru Ipsilanti (1774—1782); elvețianul Sulzer, în lucrarea sa „*Geschichte des transalpinischen Daziens*” vol. I, Viena, 1781, p. 165—166. După ce amintește mai întîi de petrolul sau țiteiul din regiunea Cîmpinei unde el izvorăște adesea din pămînt în mijlocul cîmpului, adaugă faptul important că localnicii, spre a-i da consistența necesară pentru ungerea osiilor, prelucrează acest țiteiu „în anumite fabrici” („in besonderen Fabriken”) făcîndu-l să-și piardă apa pe care o mai conține; astfel îngroșat, îl duc cu butoaiele în tîrguri și-l vînd cu un galben găleata. Sulzer precizează apoi că două asemenea „fabrici” se găsesc lîngă ocna de sare Telega, nu departe de Cîmpina.⁸ Poate că așa-zisele „fabrici” erau așezate în gropile din vecinătatea „fîntinilor”; poate însă că aceste gropi să fi servit și drept „batale” sau „bataluri”, adică rezervoare rudimentare, săpate în pămînt.

În afară de puțurile de păcură exploatate de mănăstiri, de boieri și de moșneni, erau puțuri care aparțineau domniei ca, de pildă,

Kloster und seinen Mönchlein zum Unterhalt dienen.”⁶

În bezug auf die Brunnen ist der Text des Dokumentes klar; es geht daraus hervor, daß man die Brunnen zuschüttete, wenn sie unergiebig wurden, um Unfälle zu verhüten, Mensch und Vieh hätten hineinfallen können; spärlicher sind die Aufschlüsse, die wir über die „Grube”, in der die „păcură” verarbeitet wird”, erhalten. Eben dieser Mangel an näheren Angaben zeigt, daß es sich um einen Vorgang oder eine Methode der Verarbeitung der „păcură” handelt, die jedem wohlbekannt war, so daß sich Erklärungen erübrigten. Eine solche Grube wird auch in dem Moldauer Dokument aus der Zeit Vasile Lupu — um 1646 — in Verbindung mit „ot Tazlău, ot păcuri” erwähnt; es wird gesagt, wieviel für den „oberen Brunnen” und die „untere Grube” ausgegeben wurde.⁷ Es wäre möglich, daß die beiden obengenannten Dokumente, eines aus der Walachei, das andere aus der Moldau, sich auf Gruben beziehen, in denen das aus den Brunnen geförderte Erdöl „eingedickt” wurde; es sind Gruben, über die der Sekretär des Woiwoden der Walachei Alexandru Ipsilanti (1774—1782), der Schweizer Sulzer, in seiner Arbeit „*Geschichte des transalpinischen Daziens*”, I. Bd. Wien, 1781, S. 165—166 unterrichtet. Nachdem er zuerst das Petroleum oder Erdöl im Gebiet von Cîmpina erwähnt, wo es oft mitten im Feld aus der Erde quillt, fügt er die wichtige Feststellung hinzu, daß die Einheimischen dieses Öl „in besonderen Fabriken” verarbeiten, um ihm die zum Schmieren der Achsen nötige Konsistenz zu geben; sie entziehen ihm das noch vorhandene Wasser. So eingedickt, führen sie es in Fässern auf den Markt und verkaufen den Eimer zu einem Gulden. Sulzer berichtet dann, daß zwei solcher Fabriken sich neben dem Salzbergwerk Telega, unweit von Cîmpina befänden.⁸ Vielleicht waren diese sogenannten Fabriken in Gruben nahe den Brunnen angelegt, vielleicht dienten die Gruben aber auch bloß als „batale” oder „bataluri”, d. h. einfache, in die Erde gegrabene Behälter.

Außer den Erdölbrunnen, die von den Klöstern, den Bojaren und den Landsassen ausgebeutet wurden, gab es auch solche, die

⁶ *Academia Republicii Socialiste România*, Documente românești, CCCLXXVI/32.

⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 292, nr. 27; cf. p. 300, nr. 65, într-un document din 1752: „groap(a) de păcur(ă)” în aceeași regiune a Tazlăului Sărat.

⁸ *Op. cit.*, I, p. 150; cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 2, p. 561.

⁶ *Academia Republicii Socialiste România*, Documente românești, CCCLXXVI/32.

⁷ M. Iorga, *Studii și documente*, VII, S. 292, Nr. 27 vergl. S. 300, Nr. 65 in einem Dokument von 1752: „groap(a) de păcur(ă)” in demselben Gebiet des Tazlăul Sărat.

⁸ *Idem*, I. S. 150; vergl. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 2. S. 561.

acelea de la *Podeni*, în fostul județ Săcuieni. Asupra lor ne dă lămuriri un document din 9 februarie 1747, arătându-ne că fuseseră lua-te în arendă de către un fost mare dregător, un „biv vel paharnic“. Acesta din urmă scrie, la data de mai sus, episcopului de Buzău „precum să știe că m-am tocmit cu sfinția sa să-i dau trei sute vedre de păcură den păcurile domnești de la Podeni care le-am cumpărat eu⁹, vadra câte bani patruzeci. Și să nu aibu¹⁰ a da alt nimănuî pînă nu voi împlini această sumă de vedre ce am scris mai sus, că am luat toți banii deplin în mîna mea pe aceste vedre. Inșă să fie păcură bună, groasă, după cum va plăcea omului care-l va trimite sfinția sa acolo“.¹¹

Precizarea că păcura ce urmează a fi furnizată episcopului de Buzău trebuie să fie „păcură bună, groasă“, arată în mod cert existența, la Podeni, a uneia din „fabricile“ sau „gropile“ în care se „îngroșă“ petrolul, așa cum erau două lîngă ocna de sare Telega și una la Matîța.

A fost cunoscută și exploatată „păcura“ și în Transilvania? Un indiciu ne-ar oferi numele satului *Păcureni*, aparținînd de comuna Glodeni, jud. Mureș.¹² Acest sat e în apropiere de regiunea cu gaz metan, la vreo 32 de kilometri sud-est de Sărmaș-Sărmașel. Înseamnă oare numele satului „negustori de păcură“, din cei ce transportau în butoaie lunguiețe, zise „antale“, acest produs¹³ și-l vindeau țăranilor și orașenilor, sau, mai degrabă „cei din locul păcurii“, așa cum „pădurenii“ erau „cei de la pădure“, „muntenii“ cei de la munte, iar „vălenii“ cei de la vale? Un răspuns precis nu se poate da, pînă nu se va studia toponimia veche și cea actuală a ariei satului. Ea ar putea să ne indice existența unui izvor local de „păcură“.

dem Landesherrn gehörten, wie z. B. die von *Podeni*, in dem ehemaligen Komitat Săcuieni. Darüber gibt ein Dokument vom 9. Februar 1747 Auskunft; sie wurden von einem ehemaligen hohen Beamten, einem ehemaligen Mundschenk (biv vel paharnic) gepachtet. Dieser schreibt an dem obengenannten Datum dem Erzbischof von Buzău „es sei zu wissen, daß ich mit Seiner Heiligkeit den Kauf ausgehandelt habe, ich gebe ihm dreihundert Eimer „păcură“ aus den herrschaftlichen Erdölquellen in Podeni, die ich gekauft habe⁹, den Eimer zu vierzig Bani. Und ich will an niemand anderen verkaufen¹⁰; bevor die Anzahl Eimer, die ich oben genannt habe, abgeliefert sind, denn ich habe die volle Kaufsumme für diese Eimer in die Hand bekommen. Es wird auch gutes dickes Öl sein, wie es dem Manne gefallen wird, den seine Ehrwürden hinsenden wird.“¹¹

Die Angabe, daß das Öl, das der Erzbischof erhalten sollte, „gute dicke păcură“ sein werde, zeigt, daß es in Podeni eine der Fabriken oder „Gruben“ gab, wo das Öl eingedickt wurde, so wie es deren zwei beim Salzbergwerk Telega und eine bei Matîța gab.

Kannte und förderte man die „păcură“ auch in Siebenbürgen? Einen Hinweis darauf könnte der Name des zur Gemeinde Glodeni im Kreis Tîrgu-Mureș¹² gehörigen Dorfes *Păcureni* geben. Dies Dorf liegt in der Nähe der Methangasvorkommen, etwa 32 km südöstlich von Sărmaș-Sărmașel. Bedeutet dieser Name vielleicht „Păcură-Händler“ und bezieht sich auf jene, die diese Ware in länglichen Fässern, „antale“ genannt, beförderten¹³ und sie den Bauern und Städtern verkauften, oder bedeutet er „diejenigen von dem Ort, wo păcură vorkommt“, so wie „pădurenii“ die Bewohner des Waldes (pădure), „muntenii“ die Bewohner des Gebirges (munte), „vălenii“ die Bewohner der Täler (vale) genannt wurden? Eine richtige Antwort kann erst gegeben werden, wenn die alte und die gegenwärtige Toponymie der Umgebung des Dorfes untersucht wird. Es könnte sich herausstellen, daß es hier eine „Păcură“-Quelle gegeben hat.

⁹ În sensul de „le-am luat eu în arendă“!

¹⁰ Formă veche, mai apropiată de latinul „habeo“, decît actualul „am“.

¹¹ *Academia Republicii Socialiste România*, Documente românești CXXVII/96.

¹² *Indicatorul alfabetic al localităților din R.P.R.*, București, 1956, p. 383.

¹³ În Moldova, butoaielor în care se transporta păcura li se spunea în mod obișnuit „poloboace“. Astfel, la 10 iulie 1660 „dooa poloboace de păcură“ (N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 293, nr. 32).

⁹ In der Bedeutung von „ich habe sie gepachtet“.

¹⁰ Alte Form, die dem lateinischen „habeo“ ähnlicher ist, als das gegenwärtige „am“.

¹¹ *Academia Republicii Socialiste România*, Documente românești, CXXVII/96.

¹² *Indicatorul alfabetic al localităților din R.P.R.*, București, 1956, S. 383.

¹³ In der Moldau nannte man die Fässer, in denen das Erdöl befördert wurde, gewöhnlich „poloboace“. So heißt es am 10. Juli 1660 „dooa poloboace de păcură“ (N. Iorga, *Studii și documente*, VII, S. 293, Nr. 32.)

Am cunoscut însă și am exploatat nu numai petrolul, dar și unele produse naturale înrudite cu acesta. Călugărul italian Della Valle călătorind, ca însoțitor al lui Aloisio Gritti, trimisul sultanului, prin Transilvania, în anii 1532—1534, descrie bogățiile acestei țări; el arată că se găsește între alte minerale, „un fel de ceară de culoare pământie, de care localnicii se servesc în mod obișnuit în loc de ceară”.¹⁴ E vorba, foarte probabil, de „ceara de pământ” sau ozokerita, produs natural rezultat din petrolul supus la presiune și căldură mare. Aceeași ceară de pământ e amintită și de geograful și călătorul Giovanni Botero, a cărui operă „Relationi Universali” apare în 1591. Iată cuvintele lui: „În vecinătatea Țîrgoviștei izvorăște un fel de bitum negru, care miroase a ceară; din el fac [localnicii] lumînări foarte bune”.¹⁵ O informație identică aflăm și în „Geografia” lui Antonio Magini Padovanul, tipărită în 1597, șase ani după opera lui Botero, din care probabil s-a și inspirat în ce privește Țara Românească. El arată anume, printre locurile întărite ale acesteia, Țîrgoviștea, „nu departe de care se sapă un soi anumit de bitum, din care, întocmai ca și din ceară, se fac foarte bune lumînări”.¹⁶

¹⁴ Cl. I. Ispănescu, *Notizie...*, București, 1929, p. 16: „Vi si trovano anco minere d'una sorta di cera di color terreo, della quale quei popoli si servono ordinatamente in luogo di cera”.

¹⁵ Idem, p. 59—60: „Vicino al Trescorto sorge una sorte di bitume negro, chi sente di cera, del quale fanno ottime candelee”. — N. Iorga, *Istoria românilor prin călători* I, p. 221, crede că „Trescorto” din textul lui Botero înseamnă Țîrgșorul. Această localizare e dezmințită însă pe de o parte de hărțile epocii care așează Trescorto pe locul Țîrgoviștei, pe de altă parte de prezența „cerii de pământ” în regiunea petroliferă deluroasă, iar nu în cimpie unde e situat Țîrgșorul.

¹⁶ Ant. Magini Padovano, *Geografia cioè descrizione universale della terra...*, vol. II, Veneția, 1597, p. 197 v.: „L'altre terre murate che vi s'hanno sono Braila e Trescorto, non lungi della quale, si ca va una certa specie di bitume, del quale, si come della cera, si fanno buonissime candelee”. — Să se refere și Franco Sivori, secretarul italian al lui Petru Cercel (1583—1585), în descrierea pe care o face Țării Românești, tot la „ceara de pământ”? Sau are el în vedere „păcura”? Iată textul respectiv: „Sono li montagne di un bitume tale che purificato ne cavano la pece, d'altre ne cavano cera negra che però arde benissimo”. Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul secolului XVI*, Sibiu, 1944, p. 114, se pronunță pentru „un fel de păcură”, care, „purificată”, dă, pe de o parte smoala, iar pe de altă parte ceara neagră ce arde foarte bine.

Indessen kannten und förderten wir nicht nur das Erdöl, sondern auch einige andere damit verwandte Naturprodukte. Der italienische Mönch Della Valle, der 1532—1534 Aloisio Gritti, den Gesandten des Sultans, auf seiner Reise durch Siebenbürgen begleitete, beschreibt die Reichtümer dieses Landes; er berichtet, daß man unter anderen Mineralien „eine Art erdfarbenes Wachs finde, dessen sich die Einheimischen statt des Wachses zu bedienen pflegen.”¹⁴ Es handelt sich sehr wahrscheinlich um „Erdwachs” oder „Ozokerit”, ein Naturprodukt, das unter Druck und großer Hitze aus Erdöl entsteht. Dieses Erdwachs wird auch vom Geographen und Reisenden Giovanni Botero erwähnt, dessen Werk „Relationi Universali” 1591 erschien. Wir zitieren: „In der Nähe von Țîrgoviște gibt es eine Art schwarzes Bitumen, das nach Wachs duftet; die Einheimischen machen sehr gute Kerzen daraus.”¹⁵ Das gleiche berichtet auch Antonio Magini Padovanul in seiner 1597 gedruckten „Geografia”, sechs Jahre nach dem Werk Boteros, aus dem er wahrscheinlich sein Wissen über die Walachei geschöpft hat. Unter den befestigten Plätzen des Landes nennt er auch Țîrgoviște und bemerkt: „Nicht weit davon gräbt man nach einer Art Bitumen, aus dem, genau wie aus Wachs, sehr gute Kerzen gemacht werden.”¹⁶ Über Sie-

¹⁴ Cl. I. Ispănescu, *Notizie...*, Bukarest, 1929, S. 16: „Vi si trovano anco minere d'una sorta di cera di color terreo, della quale quei popoli si servono ordinatamente in luogo di cera”.

¹⁵ Idem, S. 59—60: „Vicino al Trescorto sorge una sorte di bitume negro, chi sente di cera, del quale fanno ottime candelee”. — N. Iorga, *Istoria românilor prin călători* I, S. 221, nimmt an, daß „Trescorto” in Boteros Text Țîrgșorul bedeute. Diese Ortsbestimmung wird indessen teils durch zeitgenössische Karten widerlegt, die „Trescorto” an der Stelle Țîrgoviștes verzeichnen, teils durch das Vorkommen von „Erdwachs” in dem gebirgigen Erdölgebiet, nicht aber in der Ebene, wo Țîrgșor liegt.

¹⁶ Ant. Magini Padovano, *Geografia cioè descrizione universale della terra...* Bd. II, Venedig, 1597, S. 197 s.: „L'altre terre murate che vi s'hanno sono Braila a Trescorto, non lungi della quale, si ca va una certa specie di bitume, del quale, si come della cera, si fanno buonissime candelee”. Sollte auch Franco Sivori, der italienische Sekretär Petru Cercels (1583—1585), in seiner Beschreibung der Walachei das „Erdwachs” meinen? Oder denkt er in dem hier zitierten Text an die „păcură”: „Sono li montagne di un bitume tale che purificato ne cavano la pece, d'altre ne cavano cera negra che però arde benissimo”. Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul secolului XVI*, Hermannstadt, 1944, S. 114, hält es für eine Art „păcură”, die, „gereinigt”, teils Teer, teils schwarzes Wachs ergibt, das sehr gut brennt.

În privința Transilvaniei, Antonio Magini are informații mai bogate căpătate direct de la un transilvănean foarte învățat, pe nume Ioan Ertilio care-și făcea studiile pe atunci la Universitatea din Padova.¹⁷ Pe temeiul acestor informațiuni, aflăm că printre bogățiile miniere ale Transilvaniei este și „asfaltul, un amestec de smoală și de bitum”¹⁸, care se scoate din pământ „nu departe de cetatea Bistriței”. Și Magini adaugă în notă: „Nu încep să discut aici dacă e bitum sau vreun alt soi de rășină”.¹⁹

Exploatarea „cerii de pământ”, constatată documentar în prima jumătate a secolului al XVI-lea, data, după toate probabilitățile, cu mult înainte. Cît e de veche anume, nu se poate preciza; n-ar fi surprinzător însă dacă ea s-ar fi practicat din epoca daco-romană. Numele „ceară de pământ” alcătuit din termeni de origine latină, reuniți după un model străvechi românesc — compară cu topicile arhaice *Rîu de Mori*, *Curtea de Argeș* și cu numirile *moară de apă*, *piatră de moară*, *drum de seară*, *luceafăr de zi*, — ar putea fi un indiciu în acest sens.

Dar dacă n-avem o certitudine pentru vechimea exploatării „cerii de pământ”, în schimb există una pentru exploatarea „păcurii”, adică a petrolului sau țițeiului. Această exploatare datează din epoca daco-romană și s-a practicat neconținut în cursul îndelungatului ev mediu. Într-adevăr, prezența în limba română în secolul XV a termenului „păcură” — de origine latină — precum și faptul că nu exista atunci un termen corespunzător în limbile balcanice — slave sau neslave — e o dovadă peremptorie că n-a existat nici o întrerupere în exploatarea acestei bogății minerale și că ea a avut loc în *ținutul car-*

benbürgen besitzt Antonio Magini genauere Informationen, er erhielt sie direkt von einem sehr gelehrten Siebenbürger namens Johann Ertilius, der damals an der Universität von Padua studierte.¹⁷ Auf Grund dieser Informationen erfahren wir, daß unter den Bodenschätzen Siebenbürgens auch „Asphalt“ „vorkommt, „ein Gemisch von Pech und Bitumen“¹⁸ „das nicht weit von der Stadt Bistritz“ aus der Erde gewonnen wird. In einer Anmerkung fügt Magini hinzu: „Ich will mich hier auf keine Auseinandersetzung einlassen, ob es Bitumen oder eine andere Art von Harz ist.“¹⁹

Die Gewinnung von „Erdwachs“, urkundlich für die erste Hälfte des XVI. Jahrhunderts belegt, wurde aller Wahrscheinlichkeit nach schon viel früher betrieben; seit wann, kann nicht genau nachgewiesen werden. Es wäre aber keineswegs verwunderlich, wenn es schon in der dakisch-römischen Zeit geschehen wäre. Der Name „ceară de pământ“ (Erdwachs) könnte ein Hinweis in diesem Sinne sein. Er besteht aus Wörtern lateinischer Herkunft, die auf altrumänische Art zusammengesetzt wurde; man vergleiche mit den archaischen Orts- und Flurnamen *Rîu de mori* (Mühlbach), *Curtea de Argeș* (Hof am Argeș) und den Bezeichnungen *moara de apă* (Wassermühle), *piatră de moară* (Mühlstein), *drum de seară* (Abendweg), *luceafăr de zi* (Morgenstern).

Wenn wir auch keine Gewißheit haben, wie weit die Gewinnung von Erdwachs in die Vergangenheit zurückreicht, so haben wir diese Gewißheit doch für die Förderung der „păcură“, also des Petroleums oder Erdöls. Sie stammt aus der dakisch-römischen Zeit und wurde das ganze Mittelalter hindurch ununterbrochen betrieben. Das Wort lateinischen Ursprungs „păcură“ in der rumänischen Sprache des 15. Jahrhunderts, wie auch das Fehlen eines entsprechenden Ausdrucks in den slawischen und nichtslawischen Balkansprachen sind unwiderlegliche Beweise dafür, daß die Gewinnung dieses mineralischen Reichtums keine Unterbrechung erfahren hat und daß sie im Karpatengebiet betrieben wurde.

¹⁷ *Idem*, vol. II, p. 115 v. la sfîrșit: „Signore Giovanni Ertilio, transilvano, dottissimo, il quale di presente studia in Padoua“. Așa se explică de ce informațiile asupra Transilvaniei în opera lui Magini ocupă, cu note cu tot, patru pagini și un sfert, în timp ce Moldovei și Țării Românești împreună nu li se acordă nici o pagină completă (vol. II, p. 197 și 197 v.).

¹⁸ Vol. II, p. 114: „di pissasalto (=pissasfalto), mistura fata di pece e di bitume“.

¹⁹ *Ibidem*, în notă: „Egli si cava non lungi da Bistricio terra murata. E non entro qui a disputare s'ei sia bitume ò alcun'altra sorte di ragia“.

¹⁷ *Idem*, Bd. II, S. 115, s. Ende: „Signore Giovanni Ertilio transilvano dottissimo, il quale di presente studia in Padoua“. So erklärt sich, weshalb in Maginis Werk die Informationen über Siebenbürgen samt den Fußnoten vier und ein Viertel Seiten einnehmen, während der Moldau und der Walachei zusammen keine volle Seite eingeräumt wird. (Bd. II, S. 197 und 197 v.)

¹⁸ Band II, S. 14 „di pissasalto (=pissasfalto), mistura fata di pece e di bitume“.

¹⁹ *Ibidem*, in der Fußnote: „Egli si cava non lungi da Bistricio terra murata. E non entro qui a disputare s'ei sia bitume ò alcun'altra sorte di ragia“.

patic. Dacă înaintașii noștri ar fi părăsit locurile de baștină, din stînga Dunării, și ar fi trecut în Balcani — cum s-a susținut și se susține încă, fără nici un temei, de unii istorici străini²⁰ — termenul *păcură* nu s-ar fi putut forma acolo, *deoarece lipsea produsul corespunzător* și nici nu s-ar fi putut păstra pentru același motiv. Întocmai cum nu s-au păstrat, în limba noastră, diferiții termeni de țesături, veșminte și podoabe atunci cînd ele nu s-au mai purtat, fiind înlocuite cu altele.

În concluzie deci: exploatarea petrolului este străveche în ținutul carpatic, ea existînd cu siguranță în epoca daco-romană și, după toate probabilitățile, și mai înainte, în epoca dacă; această exploatare a continuat neînterupt în cursul secolelor IV—XIII și constituie o dovadă peremptorie a continuității înaintașilor noștri în stînga Dunării.

Wenn unsere Vorfahren ihre angestammten Wohnsitze auf dem linken Donauufer verlassen hätten und in den Balkan abgewandert wären, wie es einige ausländische Geschichtsschreiber²⁰ ohne jede Grundlage behauptet haben und immer noch behaupten, hätte das Wort „păcură“ dort nicht entstehen können, weil das entsprechende Produkt nicht vorhanden war, und es hätte sich aus dem gleichen Grunde auch nicht erhalten können. Genau so wie sich in unserer Sprache verschiedene Ausdrücke für Gewebe, Kleidungsstücke und Schmucksachen nicht erhalten haben, als diese nicht mehr getragen und durch andere ersetzt wurden.

Es ergibt sich also die Schlußfolgerung: im Karpatenraum wird seit uralten Zeiten Erdöl gefördert, mit Sicherheit in der dakisch-römischen Zeit, aller Wahrscheinlichkeit nach jedoch schon früher, von den Dakern; die Erdölförderung wurde vom 4. bis zum 13. Jahrhundert ununterbrochen fortgeführt und bildet einen unwiderlegbaren Beweis der Kontinuität unserer Vorfahren auf dem linken Donauufer.

²⁰ Pentru ultima părere în acest sens, din lucrarea asupra Imperiului bizantin, lucrare formînd vol. IV din *Cambridge medieval history*, 1966, vezi recenzia critică a noastră din *Revue Roumaine d'Histoire*, VII (1968), 1, p. 91—95.

²⁰ Für die neuste Auffassung in dieser Richtung in der Arbeit über das Byzantinische Kaiserreich, im VI. Bd. der *Cambridge medieval history*, 1966, siehe unsere kritische Rezension in der „*Revue Roumaine d'histoire*“, VII (1968), 1, S. 91—95.

I. Interferența ocupațiilor principale tradiționale.

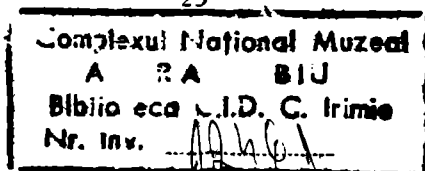
Pînă nu de demult, în majoritatea cazurilor, cercetarea ocupațiilor principale s-a efectuat în mod separat, unilateral. În aceste împrejurări, corelația cauzală între ocupațiile principale, tradiționale, la români: agricultura, creșterea vitelor, păstoritul și pădurăritul, a fost insuficient relevată. După aproape două decenii de cercetări pe teren, efectuate de colectivele de la Institutele Academiei și de la principalele muzee etnografice din țară (Muzeul satului și Muzeul de artă populară din București, Muzeul Brukenthal din Sibiu, Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj, Muzeul etnografic al Moldovei din Iași etc.), inclusiv propriile noastre cercetări într-o serie de zone etnografice care permiteau să se scoată cu mai multă înlesnire în relief acest strîns raport economic și etnografic (Munții Apuseni ai Transilvaniei, Cîmpia Transilvaniei, Pădurenii Hunedoarei, Valea Jiului, Țara Hațegului, zonele Gorj și Vîlcea, Țara Oltului și Țara Bîrsei, zonele Argeș și Muscel, Țara Vrancei și Secuimea, Tîrnavele, Sălajul, Maramureșul, Oașul, Sătmarul, Bucovina etc.), se pot evidenția unele constatări concludente referitoare la corelația dintre ocupațiile amintite.

Agricultura, creșterea vitelor, păstoritul, pădurăritul ca și culesul din natură, albinăritul, vînațoarea și pescuitul au fost practicate, fără întrerupere pe teritoriul țării noastre

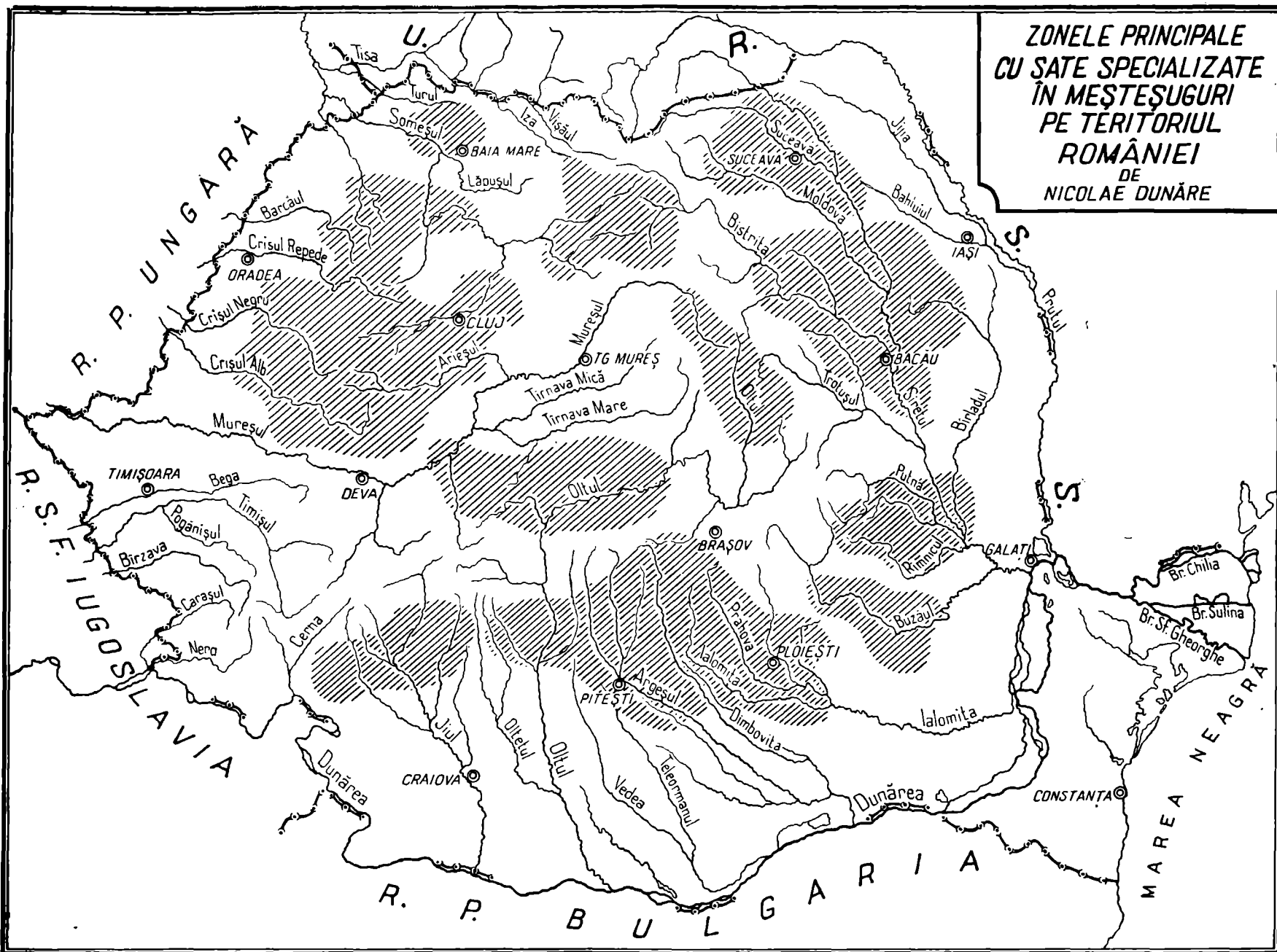
I. Die Wechselbeziehungen zwischen den überlieferten Hauptbeschäftigungen

Bis vor kurzem wurden die Hauptbeschäftigungen des Volkes meist einzeln und daher einseitig erforscht. Unter diesen Umständen wurden die ursächlichen Zusammenhänge zwischen den überlieferten Hauptbeschäftigungen wie Ackerbau, Viehzucht, Hirtenwesen und Waldarbeit nur ungenügend betont. Nach fast zwei Jahrzehnten der Geländeforschung, die von den Kollektiven der Institute der Akademie, den bedeutendsten ethnographischen Museen des Landes (dem Dorfmuseum und dem Volkskunstmuseum in Bukarest, dem Brukenthalmuseum in Hermannstadt, dem Transilvanischen Volkskundemuseum in Klausenburg, dem Moldauer Volkskundemuseum in Iași u.a.) und von uns selbst in einer Reihe von ethnographischen Zonen durchgeführt wurden, die die wirtschaftlichen und ethnographischen Zusammenhänge leichter erkennen ließen, können schlüssige Feststellungen über Beziehungen zwischen den genannten Beschäftigungen erbracht werden. Die dafür in Frage kommenden Zonen waren: das Westgebirge (Munții Apuseni), die Siebenbürgische Hochebene (Cîmpia Transilvaniei), die Zone Pădureni in Hunedoara, das Schiltal (Valea Jiului), das Hatzegerland (Țara Hațegului), die Zonen Gorj und Vîlcea, das Altland (Țara Oltului) und das Burzenland (Țara Bîrsei), die Zonen Argeș und Muscel, das Vranceagebiet und das Seklerland (Secuime), das Kokeltal (Tîrnavele), Sălaj, die Maramuresch, das Oascherland (Țara Oașului), Satmar, die Bukowina u.a.

Ackerbau, Viehzucht, Hirtenwesen, Waldarbeit wie auch das Sammeln von Früchten, Pilzen usw., Imkerei, Jagd und Fischfang wurden auf dem Gebiet unseres Landes schon

**ZONELE PRINCIPALE
CU SATE SPECIALIZATE
ÎN MEȘTEȘUGURI
PE TERITORIUL
ROMÂNIEI
DE
NICOLAE DUNĂRE**

încă înainte de epoca formării poporului român. În ceea ce priveşte păstoritul acesta s-a dezvoltat neconţinut în strînsă legătură cu agricultura şi pădurăritul.

Ca şi în alte ţări, inclusiv ţările vecine, pe teritoriul României, agricultura primitivă a precedat domesticirea animalelor. Pentru ca acest lucru să aibă într-adevăr loc era necesar doar ca mediul natural să fie prielnic. Cercetările geografice, în general, şi cele agrogeografice, în special, au dovedit cu prisosinţă că teritoriul României cuprinde întinse suprafeţe prielnice pentru practicarea agriculturii, nu numai la şes sau în zone de deal, dar chiar şi pe platourile munţilor, unde s-a dezvoltat o veche agricultură de munte.

Ca şi la alte popoare inclusiv cele vecine cu România (ucrainieni, polonezi, slovaci, cehi, unguri, croaţi, sîrbi, bulgari), ocupaţiile tradiţionale de bază sînt într-o strînsă interdependenţă, *în condiţiile luptei complexe a omului pentru valorificarea multiplă a naturii înconjurătoare.*

În cadrul fiecărei comunităţi omeneşti de pe teritoriul României, aşa-numita „desprindere” a păstoritului de agricultură — proces social-istoric desfăşurat în continuare în perioada prefeudală şi mai ales feudală — a constat, de obicei, în specializarea unui număr redus de locuitori pentru îndeplinirea funcţiilor pastorale. Acest fenomen este propriu atît poporului român, cît şi tuturor popoarelor învecinate, de la formarea lor. În toate cazurile, însă, familiile păstorilor şi cele ale oierilor — rămase în sat — s-au îndeletnicit în mod obişnuit cu agricultura şi cu alte ocupaţii, ca şi cu diverse meşteşuguri.

Pentru istoria civilizaţiei materiale pe teritoriul României este important de reţinut ceea ce evidenţiază noile cercetări arheologice şi istorice, şi anume faptul că la sfîrşitul mileniului I e.n. populaţia băştinaşă de pe aceste meleaguri cunoştea şi practica toate ocupaţiile tradiţionale de masă.

Un argument de o deosebită importanţă îl constituie terminologia de bază legată de ocupaţiile tradiţionale, care aparţine în mare măsură fondului lexical latin şi vechi slav. Acest fapt este confirmat pe deplin şi de cercetările lingvistice actuale.

seit den ältesten Zeiten — noch vor der Bildung des rumänischen Volkes — ununterbrochen betrieben. Was das Hirtenwesen anlangt, so entwickelte es sich stets in engem Zusammenhang mit der Land- und Forstwirtschaft.

Wie in anderen Ländern, einschließlich der uns benachbarten Gebiete, ging auch in Rumänien die primitiv betriebene Landwirtschaft dem Zähmen von Haustieren voraus. Die natürlichen Voraussetzungen dafür waren gegeben, wie die geographischen Forschungen im allgemeinen und die agrar-geographischen Untersuchungen im besonderen unwiderleglich nachgewiesen haben. Das Gebiet Rumäniens umfaßt ausgedehnte Flächen, die für Ackerbau geeignet sind, und zwar nicht nur in den Tiefebene und im Hügelland, sondern auch auf den Hochflächen der Berge, wo seit alterher montane Landwirtschaft betrieben wurde. Im vielfältigen Kampf des Menschen um die Nutzung der Naturgegebenheiten stehen die überlieferten Hauptbeschäftigungen wie auch bei anderen Völkern (Ukrainern, Polen, Slowaken, Tschechen, Ungarn, Kroaten, Serben, Bulgaren) in enger Wechselbeziehung zueinander.

Innerhalb jeder menschlichen Gemeinschaft auf dem Boden Rumäniens kam es unter dem Einfluß sozial-historischer Bedingungen in der vorfeudalen, vor allem aber in der Feudalzeit zur sogenannten „Trennung“ des Hirtenwesens vom Ackerbau; meist verlegte sich ein kleiner Teil der Bewohner auf die Ausübung des Hirtenwesens. Diese Erscheinung ist sowohl bei dem rumänischen Volke als auch bei allen Nachbarvölkern seit ihrer Entstehung zu beobachten. In allen Fällen aber widmeten sich die in den Dörfern zurückbleibenden Familien der Rinder- und Schafhirten auch weiterhin dem Ackerbau und anderen Beschäftigungen und betrieben verschiedene Handwerke.

Für die Geschichte der Sachkultur in Rumänien sind die Erkenntnisse der neueren archäologischen und geschichtlichen Forschungen von Bedeutung, die ergeben, daß zu Ende des ersten Jahrtausends u. Z. die in diesen Gebieten ansässige Bevölkerung sämtliche überlieferte Hauptbeschäftigungen kannte und ausübte.

Ein schlüssiger Beweis dafür sind die Fachausdrücke, die sich auf diese überlieferten Beschäftigungen beziehen: sie gehören zum größten Teil dem lateinischen und altslawischen Wortschatz an. Die neuere linguistische Forschung hat diese Feststellung vollauf bestätigt.

II. Corelația meșteșugurilor populare cu agricultura

Lucrări recente de sinteză etnografică, în referirile lor la corelația meșteșugarilor cu agricultura, relevă, cu toată claritatea, faptul că meșteșugurile sătești au avut „un teren mult mai prielnic de dezvoltare la agricultorii sedentari”.¹ Această concluzie etnografică ne permite să considerăm că diferențierea meșteșugurilor pe teritoriul României a apărut, mai cu seamă, ca o *necesitate economică de durată a gospodăriilor și așezărilor agricole*. Fără îndoială că prin produsele meșteșugărești s-au îndestulat și alte nevoi ale economiei sătești, în general și ale gospodăriei țărănești, în special, printre care, în primul rând, cele ale îndeletnicirilor legate de păstorit și creșterea vitelor. Nu este mai puțin adevărat și faptul că, de obicei, volumul și varietatea acestor din urmă trebuințe au fost mai reduse față de cele de ordin agricol.

Această corelație a fost accentuată în trecut și datorită unor întâmplări specifice regiunii sud-est-europene, petrecute în perioada migrației popoarelor și pe teritoriul României. În urma repetatelor migrații din secolele IV-IX, istoria înregistrează nu numai decăderea sau chiar dispariția orașelor dezvoltate anterior de către coloniștii greci (pe coasta Mării Negre) sau în timpul ocupației romane și, ca urmare, a meșteșugurilor orașenești și a negotului, dar chiar și accentuarea fenomenului de imbinare a meșteșugurilor cu agricultura și creșterea vitelor în sinul aceleiași gospodării.

La sfârșitul acestei perioade, și anume în secolul al X-lea — după cum dovedesc pe deplin noile cercetări arheologice și istorice — în rândurile populației românești se cunoșteau și se practicau toate meșteșugurile menite să satisfacă trebuințele primordiale ale maselor de țărani, și anume: pentru confecționarea uneltelor necesare practicării diferitelor ocupații, pentru diferitele trebuințe permanente ale gospodăriilor agricole, pentru hrană, îmbrăcăminte, locuință, apărare etc. Experiența meșteșugărească de care populația băștinașă dădea dovadă încă din primele secole ale mileniului nostru, este relevantă și de ul-

II. Die Wechselbeziehung zwischen bäuerlichem Handwerk und Ackerbau

Mit großer Entschiedenheit betonen kürzlich erschienene zusammenfassende volkswirtschaftliche Arbeiten die Wechselwirkung zwischen Handwerk und Ackerbau: das Handwerk fand bei den seßhaften Ackerbauern die günstigsten Entwicklungsbedingungen vor.¹ Diese Feststellung läßt uns darauf schließen, daß die Differenzierung der Handwerke in Rumänien vor allem den ständigen wirtschaftlichen Bedürfnissen der Bauern in den ackerbautreibenden Siedlungen entsprach. Zweifellos wurde im allgemeinen auch sonstiger Bedarf der dörflichen Wirtschaft durch handwerkliche Erzeugnisse befriedigt, im besonderen aber der Bedarf der bäuerlichen Wirtschaft, der mit dem Hirtenwesen und der Viehzucht zusammenhing. Nicht weniger richtig ist es indessen, daß dieser Bedarf sowohl an Umfang als auch an Verschiedenartigkeit hinter dem Bedarf in der Landwirtschaft zurückstand.

Diese Wechselbeziehung wurde in der Vergangenheit noch durch Ereignisse verstärkt, die sich im südosteuropäischen Raum abspielten und auch auf dem Boden Rumäniens zur Zeit der Völkerwanderung stattfanden. Die wiederholten Wanderzüge im 4.—9. Jahrhundert bewirkten den Verfall, ja sogar die vollständige Zerstörung der Städte, die ehemals von den griechischen Kolonisten (am Schwarzen Meer) oder zur Zeit der römischen Besetzung gegründet worden waren. Mit ihnen gingen das städtische Gewerbe und der Handel zugrunde. Daraus ergab sich eine verstärkte Verknüpfung von Handwerk, Ackerbau und Viehzucht innerhalb der einzelnen ländlichen Wirtschaften.

Gegen Ende dieses Zeitabschnittes, und zwar im 10. Jahrhundert, waren innerhalb der rumänischen Bevölkerung, wie die neuesten archäologischen und historischen Forschungen nachweisen, alle Handwerke bekannt, die für die Befriedigung der wesentlichen Bedürfnisse der bäuerlichen Menschen notwendig waren. Man stellte die für die verschiedenen Beschäftigungen notwendigen Geräte und die in der bäuerlichen Wirtschaft ständig benötigten Gebrauchsgüter her, um die grundlegenden Bedürfnisse an Nahrung, Kleidung, Unterkunft, Verteidigung usw. zu erfüllen. Von der handwerklichen Fertigkeit, über die die einheimische Bevölkerung Rumäniens seit den ersten Jahrhunderten unseres Jahrtausends

¹ M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, trad. rom. București, 1957, p. 166.

¹ M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, rum. Übers. Bukarest 1957, S. 166.

timele cercetări în arhivele cehoslovace și poloneze, după care la începutul evului mediu, meșteșugurile pentru prelucrarea lemnului din pădure constituiau una din îndeletnicirile importante ale valahilor aflați la acea epocă în raza Carpaților nord-vestici.

Cercetarea meșteșugurilor în general și cercetările privitoare la satele specializate în meșteșuguri în deosebi, au relevat faptul că fenomenul „desprinderii” meșteșugurilor de agricultură s-a manifestat, inițial, doar prin specializarea unui număr restrâns de locuitori din fiecare sat. Dar și în cazurile participării fiecărei familii la practicarea unui meșteșug, unii membri ai gospodăriei s-au îndeletnicit și cu agricultura, oricât de rudimentară ar fi fost tehnica de lucru și oricât de redusă ar fi fost suprafața de teren arabil de care familia respectivă dispunea. Studiile românești de istorie aduc o importantă precizare: chiar și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, meșteșugarii sătești se desprind numai în parte de agricultură. Această ocupație de masă continuă să rămână, în mare măsură, activitatea lor economică de bază. De altfel, chiar și atunci când specializarea s-a adâncit extinzându-se asupra întregii comunități să-

verfügte, berichten auch die neuesten polnischen und tschechoslowakischen Archivforschungen, wonach zu Beginn des Mittelalters die holzverarbeitenden Handwerke zu den wichtigsten Beschäftigungen der Walachen gehörten, die zu jener Zeit im Gebiet der Nordwestkarpaten lebten.

Allgemeine Untersuchungen des Handwerks wie auch Nachforschungen in den spezialisierten Handwerkdörfern im besonderen haben erwiesen, daß die sogenannte „Absonderung“ des Handwerks vom Ackerbau sich anfangs lediglich auf die Spezialisierung einer geringen Anzahl von Handwerkern in jedem Dorf beschränkte. Aber selbst wenn jede Familie sich an der Ausübung eines Handwerks beteiligte, befaßten sich immer einige Familienmitglieder mit Ackerbau, wie primitiv die Arbeitstechnik und wie gering die bebaubare Bodenfläche, über die die Familie verfügte, auch gewesen sein mochte. Rumänische Geschichtsstudien bringen dazu sichere Angaben; selbst in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts löste sich das dörfliche Handwerk bloß teilweise vom Ackerbau los. Landwirtschaft blieb auch weiterhin die Hauptbeschäftigung der großen Masse der Bevölkerung. Selbst wenn ganze

Atelier de fierar-rotar, Mănești, jud. Dîmbovița. Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului. (Foto M. Iuga)

Schmiede und Wagnerei aus Mănești, Kreis Dîmbovița; Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald. (Foto M. Iuga)

tești, locuitorii satului respectiv practicau în continuare și agricultura de șes, de deal sau de munte, precum și creșterea vitelor, oieritul, negoțul etc.

În concluzie, deosebit de important, din punct de vedere istorico-etnografic, considerăm a fi faptul că dezvoltarea specializării a avut ca bază de plecare în primul rând satisfacerea nevoilor permanente ale economiei agricole din sat, în așezările agricole caracterizate îndeobște prin stabilitate, din cuprinsul zonei etnografice respective și, în sfârșit, din zonele agricole învecinate sau mai îndepărtate.

Vechimea și continua practicare a meșteșugurilor populare pe teritoriul României este confirmată deopotrivă de terminologia tradițională conservată în câteva sectoare principale din domeniul acestor meșteșuguri, numeroase cuvinte fiind de origine latină și vechea slavă.

III. Evoluția procesului de specializare

Începuturile fenomenului desprinderii meșteșugurilor sătești de agricultură datează din vremuri îndepărtate. El a constituit ceea ce în istoria culturii materiale se numește a doua diviziune socială a muncii și care pe teritoriul României s-a încheiat în a doua epocă a fierului. Pentru înțelegerea caracteristicilor etnografice ale acestei desprinderi, mai cu seamă pentru aprecierea volumului demografic angajat în desfășurarea lui, sînt necesare unele precizări.

Cercetările întreprinse au evidențiat faptul că, odată cu înmulțirea nevoilor populației agricole și, ca urmare, cu creșterea diviziunii sociale a muncii, cei dinții meșteri care s-au diferențiat în sînul colectivității au fost fierarii. De altfel, ca peste tot, și în România prelucrarea metalelor a stat la baza dezvoltării celorlalte meșteșuguri.

Pe baza înmulțirii și creșterii nevoilor de produse meșteșugărești la sate ca și la orașele care luau din nou ființă și se dezvoltau pe măsura creșterii forțelor de producție, fenomenul desprinderii meșteșugurilor sătești de agricultură se extinde și se adîncește necontenit. În secolele următoare, începînd mai cu seamă cu XV și XVI, diviziunea socială a muncii îmbracă noi forme. De la înmulțirea

Dorfgemeinschaften sich in bestimmten Handwerkszweigen spezialisierten, betrieben die Bewohner weiterhin die verschiedenen Formen der Landwirtschaft sowie auch Vieh- und Schafzucht, Handel u.a.

Vom historisch-ethnographischen Standpunkt aus halten wir die Schlußfolgerung für besonders wichtig, daß die Grundlage für die Spezialisierung auf ein Handwerk, vor allem die Befriedigung der ständigen Erfordernisse der Agrarwirtschaft des Dorfes in den ackerbautreibenden Siedlungen der betreffenden ethnographischen Zone und schließlich auch der benachbarten oder ferner gelegenen landwirtschaftlichen Gebiete war.

Daß die bäuerlichen Handwerke weit in die Vergangenheit zurückreichen und auf dem Gebiet Rumäniens ununterbrochen betrieben wurden, bezeugen auch die überlieferten Fachausdrücke innerhalb der wichtigsten Handwerkszweige: zahlreiche Wörter sind lateinischen und altslawischen Ursprungs.

III. Das Fortschreiten des Spezialisierungsprozesses

Schon in den ältesten Zeiten begann die Loslösung des bäuerlichen Handwerks vom Ackerbau. Diese Erscheinung wird in der Geschichte der Sachkultur die zweite soziale Arbeitsteilung genannt und schließt auf dem Gebiet Rumäniens mit der zweiten Epoche der Eisenzeit ab. Um die ethnographischen Kennzeichen dieser Loslösung zu verstehen, vor allem aber um den Umfang des Bevölkerungsanteils, den sie betrifft, abschätzen zu können, müssen einige Erläuterungen vorausgeschickt werden.

Als die Bedürfnisse der ackerbautreibenden Bevölkerung anwuchsen und die soziale Arbeitsteilung fortschritt, waren, wie die Forschung festgestellt hat, die ersten Meister, die sich aus dem Schoß der Gemeinschaft lösten, die Schmiede. Im übrigen bildete — wie überall so auch in Rumänien — die Metallbearbeitung die Grundlage für die Entwicklung der übrigen Handwerke.

Als die Nachfrage nach handwerklichen Erzeugnissen sowohl auf dem Lande als auch in den neugegründeten, aufblühenden Städten zunahm, schritt der Prozeß der Loslösung der bäuerlichen Handwerke vom Ackerbau unaufhörlich fort, und die Trennung wurde immer ausgeprägter. In den folgenden Jahrhunderten, vor allem vom 15. und 16. Jahrhundert an, nimmt die Arbeitsteilung eine neue Gestalt an. Von der Zunahme und Ent-

și dezvoltarea breslelor din orașele și târgurile celor trei țări românești, se ajunge la specializarea unui număr apreciabil de sate într-unul sau mai multe îndeletniciri neagricole și nepastorale. Acest proces s-a manifestat din plin atât prin specializarea locuitorilor în diferite meșteșuguri, cât și prin diviziunea muncii între sate, între locuitorii aceluiași sat și chiar între membrii aceleiași familii, pentru efectuarea diferitelor etape ale procesului de producere și desfacere a produselor: obținerea materiilor prime, diferitele faze ale prelucrării, precum și pentru transportarea și vânzarea produselor pe piață. *

Într-o anumită perioadă de timp, în feudalism, dar mai cu seamă în perioada de ascensiune a capitalismului, îndeletnicirea meșteșugărească a devenit o sursă importantă de venituri, pentru un însemnat număr de gospodării sau chiar pentru satul întreg. Pe măsura extinderii și adâncirii acestui proces economico-social, de esență capitalistă, născut în sînul orînduirii feudale, satele specializate în meșteșuguri vor prelua, pas cu pas, vechea sarcină a breslelor meșteșugărești din orașe și târguri în domeniul legăturilor permanente dintre cele trei țări românești, aducînd totodată o contribuție de seamă la formarea și dezvoltarea pieței naționale. *

În cercetarea de față acordăm un interes etnografic deosebit localizării geografice a centrelor sătești specializate în meșteșuguri. Apărute pentru a satisface nevoile numeroase și permanente ale populației agricole, de obicei ele s-au dezvoltat în zonele sau locurile în care agricultura era neconținut deficitară, pămîntul arabil fiind foarte puțin și sărac; pe alocuri chiar oieritul și creșterea vitelor mari erau neîndestulătoare. În schimb, în raza ori în vecinătatea unor astfel de așezări se aflau în abundență alte resurse naturale — lemn, lut, piatră, fier, blăni, piei, pănură, fire vegetale (cîneapă, in, bum-bac etc.), fire animale (lînă, păr etc.), precum și energia hidrolică a râurilor ușor de captat și utilizat —, care ofereau posibili-

wicklung der Zünfte in den Städten und Marktflecken der drei rumänischen Länder gelangt man zur Spezialisierung einer beträchtlichen Anzahl ganzer Dörfer in einem oder mehreren Beschäftigungszweigen, die nicht unmittelbar mit Ackerbau oder Hirtenwesen zusammenhängen. Dieser Vorgang umfaßt sowohl die Spezialisierung der Dorfbewohner in verschiedenen Handwerken als auch eine gewisse Arbeitsteilung zwischen den einzelnen Dörfern oder den Bewohnern des betreffenden Dorfes, ja sogar zwischen den Mitgliedern derselben Familie. Diese Arbeitsteilung betrifft die Ausführung verschiedener Arbeitsgänge der Erzeugung und des Warenabsatzes: einige beschafften das Rohmaterial, andere arbeiteten unmittelbar an der Herstellung der Erzeugnisse, andere wieder besorgten die Beförderung der Ware und den Verkauf auf den Märkten.

Um eine Zeit — schon während der Feudalzeit, vor allem aber in der Zeit des aufsteigenden Kapitalismus — wurde das Handwerk für eine beträchtliche Anzahl von Bauernwirtschaften, ja für ganze Dörfer, zu einer bedeutenden Einnahmequelle.

Dieser wirtschaftlich-soziale Vorgang kapitalistischer Prägung, der im Schoße der Feudalordnung entstanden war, nahm immer größere Ausmaße an. Schritt für Schritt übernahmen die in den verschiedenen Handwerken spezialisierten Dörfer die alte Aufgabe der Zünfte aus den Städten und Marktflecken, die ständige Verbindung zwischen den drei rumänischen Ländern herzustellen. Gleichzeitig leisteten sie einen bemerkenswerten Beitrag zur Bildung und Entwicklung des nationalen Marktes.

In der vorliegenden Arbeit gilt unser ethnographisches Interesse vor allem der geographischen Lokalisierung der spezialisierten dörflichen Handwerkszentren. Die Handwerke, die dazu bestimmt waren, die zahlreichen und ständigen Bedürfnisse der ackerbautreibenden Bevölkerung zu befriedigen, entwickelten sich meist in Gebieten und an Orten, wo zu kleine und karge Ackerflächen nur geringe Ernten brachten; in manchen Landstrichen war selbst der Ertrag der Schaf- und Rinderzucht ungenügend. Dagegen fanden sich oft gerade in solchen Gebieten andere Reichtümer der Natur wie Holz, Ton, Stein, Eisen, ferner Häute und Felle wildlebender Tiere, für den Anbau von Industriepflanzen (Hanf, Flachs, Baumwolle u.a.) geeigneter Boden, mancherorts ermöglichte gutes Weideland die Gewinnung tierischer Textilfasern (Wolle, Haar) u.a.m.; die Flüsse lieferten eine verhältnismäßig leicht zu nutzende Antriebs-

tăți lesnicioase pentru valorificarea unor mijloace de existență, sub forma diferitelor îndeletniciri anexe și îndeosebi prin meșteșuguri. De cele mai adeseori dezvoltarea unor astfel de sate specializate în meșteșuguri a fost stimulată de existența unor mari piețe permanente aflate în vecinătate, sau a unui centru economic în care se organizau periodic nedei, târguri de țară, bîlciri, iarmaroace. Aceste prilejuri înlesneau desfacerea produselor meșteșugărești și, adeseori constituiau un loc potrivit chiar pentru un schimb direct cu produsele cerealiere, de care familiile meșteșugărești duceau lipsă. Dar în anumite luni ale anului, mînați de o lipsă mai acută de produse agricole alimentare, nu rareori meșterii țărani s-au preocupat ei înșiși și cu desfacerea produselor proprii în cuprinsul unor așezări agricole, agricole-pastorale, viticole etc. mai îndepărtate. Treptat continuînd — sau mai bine zis înlocuind — comerțul făcut în secolele trecute de meșteșugarii breslași de la orașe, ei au ajuns să colinde cele mai îndepărtate colțuri ale României, în felul acesta luînd naștere ceea ce am numit tipul satelor meșteșugărești de interes interținutal sau național. Nu de puține ori, meșterii din această grupă tipologică au cucerit piețe de desfacere chiar dincolo de hotarele țării noastre. Comerțul internațional cu produse meșteșugărești rurale a fost practicat nu numai în secolul sau chiar în secolele trecute, ci, îmbrăcînd forme organizatorice noi, superioare, el se întîlnește și în anii regimului de democrație populară.

Pe lîngă importanța economică a fenomenului, satele specializate în meșteșuguri ridică totodată o problemă etnografică de un deosebit interes teoretic. Este vorba de un fenomen înregistrat în toate zonele muntoase, în zonele geografice de contact dintre așezările agricole, situate de obicei la cîmpie, și așezările agricole-pastorale, situate mai ales în zonele de dealuri sau de munte, precum și în raza unor mari aglomerări urbane. Spre a putea acoperi deficitul bugetar al propriilor gospodării agricole țărănești, în cuprinsul țării noastre, pînă nu de mult, o bună parte din populația satelor cu pămînt mai puțin prielnic pentru o agricultură rentabilă, s-au specializat de obicei într-o îndeletnicire anexă complementară. Importanța economică a acestora a crescut pe măsura dezvoltării posibilităților de schimb, pe măsura cuprinderii unei piețe de desfacere tot mai largi.

kraft. All diese Gegebenheiten ließen sich als zusätzliche Erwerbsquelle verwerten, insbesondere in Form von verschiedenen Nebenbeschäftigungen und vor allem von Handwerken. Meist wurde die Entwicklung dieser Handwerkdörfer durch regelmäßige große Märkte in der Umgebung gefördert oder auch durch ein nahes Wirtschaftszentrum, wo regelmäßig Märkte und Jahrmärkte abgehalten wurden. Diese Märkte erleichterten den Absatz der Handwerkserzeugnisse und boten auch Gelegenheit, Getreide, woran es den Handwerkerfamilien häufig mangelte, dafür einzutauschen. Zu gewissen Jahreszeiten, wenn die Nahrungsmittel besonders knapp wurden, boten die Handwerker nicht selten ihre Waren selbst in weit entfernten Siedlungen an, wo Ackerbau und Viehzucht oder Weinbau betrieben wurden. Somit führten sie den Handel fort, den früher die Handwerkerzünfte aus den Städten betrieben hatten, und gelangten auf ihren Wanderungen bis in die abgelegensten Winkel Rumäniens. Auf diese Weise entstand das, was wir den Typus des Handwerkdorfes genannt haben, der zu interzonaler oder auch nationaler Bedeutung gelangte, und nicht selten gewann so ein Dorf auch Absatzmärkte jenseits der Grenzen unseres Landes. Außenhandel mit Erzeugnissen des Bauernhandwerks wurde nicht nur in den vergangenen Jahrhunderten betrieben, sondern in Gestalt neuer, höherer Organisationsformen, findet er auch heute statt.

Außer seiner wirtschaftlichen Bedeutung wirkt das Auftreten der spezialisierten Handwerkdörfer auch eine ethnographische Frage von besonderem theoretischen Interesse auf. Es handelt sich um eine Erscheinung, die in allen Gebirgsgegenden auftritt, in den geographischen Zonen, die den Kontakt der meist in der Tiefebene gelegenen, ausschließlich Ackerbau treibenden Siedlungen mit den Ackerbau und Viehzucht treibenden Dörfern des Hügel- und Berglandes herstellen; auch im Umkreis stark bevölkerter Städte ist diese Erscheinung oft zu beobachten. Um die aus der eigenen bäuerlichen Ackerwirtschaft sich ergebenden Fehlbeiträge zu ergänzen, spezialisierte sich bis vor kurzem ein ansehnlicher Teil der Bevölkerung in den Dörfern mit unergiebigem Ackerboden auf eine zusätzliche Nebenbeschäftigung. Ihre wirtschaftliche Bedeutung erhöhte sich in dem Maße, als sich die Möglichkeiten des Warenaustausches vermehrten und sie immer zahlreichere Absatzmärkte fanden.

Pe teritoriul patriei noastre fenomenul specializării meșteșugărești a satelor a apărut și s-a dezvoltat cu predilecție în zonele subcarpatice din Oltenia, Muntenia și Moldova, într-o serie de zone muntoase din Transilvania (în zonele etnografice ale Munților Apuseni, în Sălaj, Valea Bîrgăului, Valea Gurghiului și în câteva zone etnografice ale Secuimii etc.), precum și în preajma unei mari aglomerații urbane.

Asemenea micii gospodării țărănești, producția micilor meseriași a stat la baza modului de producție feudal. În prima perioadă a feudalismului, economia acestuia prezenta un pronunțat caracter natural. În acel timp, meșteșugurile țărănești formau de obicei, o îndeletnicire anexă a agriculturii, într-o anume măsură chiar și a creșterii vitelor. Dezvoltarea forțelor de producție aflate în sînul societății feudale s-a manifestat prin perfecționarea tehnicii, printr-o diviziune a muncii în cadrul agriculturii (cultura cerealelor, pomărit, viticultură, grădinărit etc.), între agricultură și meșteșugari și, ceea ce este mai interesant din punctul de vedere al evoluției culturii materiale, prin amploarea luată de meșteșugurile țărănești. Aceste fenomene devin generale mai întîi în Transilvania, și anume, începînd din a doua jumătate a veacului al XII-lea, dar mai ales în cursul veacurilor XIII și XIX. O situație asemănătoare se înregistrează la sfîrșitul acestei perioade și în Țara Românească și Moldova.

Amploarea și dezvoltarea mai timpurie a fenomenului în Transilvania se explică nu numai prin posibilitățile deosebite oferite de structura geografică și geologică a terenului (resursele de materii prime), dar în general și prin unele cauze interne.

În condițiile istorice specifice ale economiei Transilvaniei de atunci, dezvoltarea relativ rapidă pe care au luat-o meșteșugurile țărănești începînd cu a doua jumătate a secolului al XII-lea s-a întemeiat și pe unele cauze externe. Pe de o parte, războaiele cruciade au pus în legătură populația transilvăneană cu locuitorii altor țări în care meșteșugurile atinseseră o treaptă înfloritoare, atît în sate cît și în orașe. Pe de altă parte, acum are loc colonizarea aici a unor grupuri de populație germanică, printre care unii practicaseră meșteșuguri în mijlocul țărănimii unde trăiseră.

În ciuda piedicilor inerente regimului feudal, are loc un necontenit progrese al forțelor sociale de producție, manifestat nu numai prin progresul diviziunii între agricultură și

Auf dem Gebiet unseres Landes traten die spezialisierten Handwerkdörfer mit Vorliebe in den subkarpatischen Zonen, in Oltenien, Muntenien und der Moldau auf, ferner in den Berggegenden Siebenbürgens (in den ethnographischen Zonen des Westgebirges, in Sălaj, dem Bîrgăutal, dem Gurghiutal und einigen ethnographischen Zonen im Seklerland) wie auch im Umkreis starker städtischer Siedlungen.

Ebenso wie die kleine Bauernwirtschaft bildet das Kleinhandwerk die Grundlage der feudalen Produktionsweise. Zur Zeit des Frühfeudalismus bestand noch eine ausgesprochene Naturalwirtschaft. Damals war das bäuerliche Handwerk zumeist eine Ergänzung des Ackerbaues und in gewissem Sinne auch der Viehzucht. Die Entwicklung der Produktivkräfte innerhalb der feudalen Gesellschaft äußerte sich in einer Arbeitsteilung in der Landwirtschaft (Getreidebau, Obstbau, Weinbau usw.), ferner in der Differenzierung der Landwirtschaft vom Handwerk, das als bäuerliches Betätigungsfeld einen großen Umfang erreichte. Diese für die Entwicklung der Sachkultur bedeutsame Erscheinung ist von der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts, vor allem aber im Laufe des 13. und bis zum 19. Jahrhundert in Siebenbürgen allgemein verbreitet. Ein ähnlicher Vorgang kann in der Walachei und der Moldau am Ende dieses Zeitabschnittes beobachtet werden.

Die Ausmaße, die diese Entwicklung in Siebenbürgen schon zu einem früheren Zeitpunkt erreichte, erklären sich nicht nur durch die besonderen geographischen und geologischen Bedingungen (Rohstoffquellen), sondern auch durch allgemeine innere Ursachen.

Unter den besondern geschichtlichen Bedingungen der damaligen Wirtschaft Siebenbürgens ist die verhältnismäßig beschleunigte Entwicklung des bäuerlichen Handwerks schon in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts auch auf einige äußere Ursachen zurückzuführen. Einerseits brachten die Kreuzzüge die Bevölkerung Siebenbürgens mit den Bewohnern von Ländern in Berührung, wo das Handwerk in Stadt und Land eine hohe Entwicklungsstufe erreicht hatte. Andererseits wurden damals auch deutsche Bevölkerungsgruppen in Siebenbürgen angesiedelt, darunter auch Handwerker, die inmitten der bäuerlichen Bevölkerung arbeiteten.

Trotz aller Hindernisse, die die Feudalherrschaft mit sich brachte, fand ein ununterbrochener Fortschritt der gesellschaftlichen Produktivkräfte statt, der nicht nur in der Differenzierung zwischen Landwirtschaft und

meșteșuguri, dar și în cuprinsul acestora ca și în cel al altor ramuri economice. „În sînul meșteșugurilor apare diviziunea muncii în ordinea succesiunii prelucrării materialului sau a specializării în ceea ce privește unele obiecte”.² Acest fenomen s-a manifestat din plin între sate, în cuprinsul tuturor zonelor etnografice cu sate specializate în meșteșuguri, precum și între locuitorii și chiar între membrii aceleiași familii, din cuprinsul aceluiași sat specializat.

XX
Încă în feudalism, pe măsura creșterii schimbului de produse, tendințele spre mica producție de mărfuri ale meșteșugarilor țărani se izbesc de tendințele acaparatoare ale aparatului statal feudal. Ca urmare, meșteșugarii de la sate devin pe deplin interesați în desființarea orînduirii feudale, în victoria diferitelor răscoale și războaie țărănești. Printre faptele directe care-i nemulțumeau, trebuie considerat acela că pretențiile feudalelor trebuiau satisfăcute nu numai cu produse agricole, dar și cu articole meșteșugărești. De exemplu, locuitorii unor sate din Țara Zărandului, specializate în meșteșuguri, ca cei din satele Obîrșia și Tîrnăvița, își achitau obligațiile iobagiale prin vase de lut, cei din satul Dobroț prin vase de lemn, cei din Leauț prin roate de car, cei din Rîșculița prin spete de țesut, cei din Bulzești prin unelte agricole, cei din Mihăileni și alții prin fire toarse de lînă și cîneapă, cei din Hărțăgani prin cojoace, bărdașii din diferite sate prin ridicarea de construcții pentru „cîrțile” domnești din Hălmagi, Baia de Criș, Ribița, Brad, Crișcior și Mihăileni.

Această situație a determinat o creștere a deprinderilor de muncă și îmbunătățire a mijloacelor tehnice, pe măsura creșterii nevoilor de produse de larg consum, cît mai rezistente și cît mai frumoase, cerute astfel atît de vechiul aparat feudal, cît și de tînăra clasă burgheză în curs de dezvoltare. Deși progresul este încă frînat de nivelul limitat al tehnicii și de sarcinile feudale ale producției, totuși această etapă corespunde unei producții mereu crescînde a obiectelor de artă populară (olărit, lemnărit, jocărit, sumănărit etc.).

Trebuind să satisfacă atît obligațiile iobagiale, cît și nevoia schimbului de produse pe

Handwerk, sondern auch innerhalb dieser Beschäftigungen selbst sowie in anderen Wirtschaftszweigen Ausdruck fand. „Die Arbeitsteilung innerhalb der Handwerke tritt sowohl in der Aufeinanderfolge der Arbeitsgänge beim Bearbeiten des Materials als auch bei der Herstellung verschiedenartiger Gegenstände auf”.² Diese Erscheinung kam in allen ethnographischen Zonen mit Handwerkdörfern zur Geltung, und zwar sowohl zwischen den einzelnen Dörfern als auch zwischen den Bewohnern eines einzigen Dorfes und selbst innerhalb der einzelnen Familien.

Schon zur Zeit des Feudalismus widerstreitet die Hinwendung der bäuerlichen Kleinproduzenten zur Erzeugung von Waren der Tendenz des feudalen Staatsapparates, alles an sich zu reißen. Infolgedessen waren die Dorfhandwerker an der Aufhebung der Feudalordnung, an dem Sieg der verschiedenen Bauernaufstände und Bauernkriege interessiert. Was ihre besondere Unzufriedenheit hervorrief, waren die Ansprüche der Feudalherren, die nicht nur landwirtschaftliche, sondern auch Handwerkserzeugnisse als Abgaben forderten. So kamen die Bewohner von Dörfern im Zarander-Land ihren Verpflichtungen als Leibeigene durch die Abgabe von bäuerlichen Handwerkserzeugnissen nach. Die Bewohner von Obîrșia und Tîrnăvița lieferten Tonwaren, die aus Dobroț Holzgefäße, die Leute aus Leauț Wagenräder, die aus Rîșculița Webeblätter, die Bulzeșter landwirtschaftliche Geräte, die Mihăilenen und andere Woll- und Hanfgarn und die Leute aus Hărțăgani Schafpelzmäntel; die Zimmerleute in verschiedenen Dörfern errichteten Bauten in den Edelhöfen von Hălmagi, Baia de Criș, Ribița, Brad, Crișcior und Mihăileni.

Der zunehmende Bedarf an Massenverbrauchsgütern führte zur Hebung der handwerklichen Fertigkeit und zur Verbesserung der technischen Hilfsmittel. Sowohl die Angehörigen des alten Feudalapparates als auch die junge in Entwicklung begriffene Bourgeoisie verlangte immer dauerhaftere und schönere Konsumgüter. Obwohl die Entwicklung durch die begrenzten technischen Möglichkeiten und die Feudallasten gehemmt war, werden in diesem Zeitabschnitt mehr und mehr Volkskunstgegenstände erzeugt (Ton- und Holzwaren, Kürschnereierzeugnisse und Tuchmäntel u. a. m.).

Da die bäuerlichen Meister sowohl ihren Feudalverpflichtungen als auch den Erforder-

² Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 15—16.

² Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Bukarest, 1954, S. 15—16.

pieță, adeseori meșterii țărani pentru propria lor gospodărie trebuiau să se limiteze la produsele de strictă necesitate și într-o formă mai modestă de ornamentare. Numai în perioada precapitalistă, pe măsura trecerii de la renta în muncă și în produse la renta în bani, meșteșugarii țărani ajung, în marea lor masă, la prelucrarea artistică a materiilor prime, realizându-se însemnate deosebiri între diferitele zone etnografice odată cu apreciabilele diferențieri ce apar între păturile sociale de la sate.

Pe lângă accentul pus pe ocupațiile specializate -- în toate zonele etnografice amintite mai sus din Moldova, Transilvania și Țara Românească --, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, ca urmare a ascuțirii procesului de pauperizare în sînul populațiilor din zonele muntoase și deluroase, o bună parte din locuitorii fiecărui sat din aceste zone se îndeletnicește și cu muncile agricole sezoniere în zonele de cîmpie, deplasîndu-se în acest scop în Cîmpia Caracalului, Cîmpia Burnasului, Cîmpia Bărăganului, Cîmpia Moldovei, șesul Banatului, Cîmpia Aradului, Valea Mureșului etc.

De la sfîrșitul feudalismului se observă treptat că nevoile țărănimii din satele de munte -- ca în general ale întregii țărănimii muncitoare de pe teritoriul Romîniei -- supusă unui proces din ce în ce mai ascuțit de stratificare socială, creșteau în tot mai mare măsură. Cu alte cuvinte, vechea formă de economie naturală a feudalismului se dovedea nesatisfăcătoare față de economia de mărfuri capitalistă. Pentru împletirea raporturilor sociale, este demn de reținut că -- după procesul îndătinat din feudalism -- adeseori, în orînduirea capitalistă chiar și datoriile pecuniare ale meșteșugarilor (chiar și cameta) se achitau în produse meșteșugărești.

În condițiile perioadei de ascensiune a capitalismului, în secolul al XIX-lea, în toate zonele etnografice subcarpatice, intracarpatică și în general în zonele muntoase și deluroase au luat amploare procesele specifice pătrunderii capitalismului în sate: pe de o parte sporirea populației neagricole, emigrarea pentru munci agricole sezoniere, dezvoltarea morăritului, grădinăritului și culturii cînepii cu scop comercial, iar pe de altă parte se înregistrează adîncirea mai departe a specializării unor locuitori și a unor sate

nissen des Marktes nachkommen mußten, behielten sie für ihre eigene Wirtschaft oft nur die unbedingt notwendigen Erzeugnisse in bescheidenerer Ausführung. Erst in der frùkapitalistischen Zeit, als die Fronarbeit und die Ablieferung von Erzeugnissen durch Abgaben in Geld ersetzt wurden, beginnt die Masse der bäuerlichen Handwerker den Werkstoff kunstvoll zu verarbeiten; damit entstehen bedeutende Unterschiede zwischen den verschiedenen ethnographischen Zonen. Auch innerhalb der Dörfer selbst greift eine bemerkenswerte Differenzierung der verschiedenen sozialen Schichten um sich.

Die zunehmende Verarmung der Bevölkerung im Berg- und Hügelland im 17. und 18. Jahrhundert bewirkt, daß sich die Bewohner der obenerwähnten ethnographischen Zonen in der Moldau, Siebenbürgen und der Walachei neben der handwerklichen Tätigkeit auch mit landwirtschaftlicher Saisonarbeit befassen: Eine große Anzahl der Dorfbewohner beginnt als landwirtschaftliche Tagelöhner auf den Tiefebene von Caracal, Burnas, Bărăgan, der Moldauer und der Banater Tiefebene bei Arad und im Miereschthal (Mureș) u. a. zu arbeiten.

Seit dem Ausgang der Feudalzeit ist eine steigende Not der Bauernschaft in den Gebirgsdörfern, aber auch auf dem Gesamtgebiete Rumäniens zu verzeichnen; der Prozeß der sozialen Umschichtung wirkt sich mehr und mehr auf die Bauernschaft aus. Die veralteten feudalen Formen der Naturalwirtschaft können in der kapitalistischen Warenwirtschaft nicht mehr bestehen. Um die Verflechtung der sozialen Beziehungen zu veranschaulichen, muß daran erinnert werden, daß -- als Erbe der Feudalzeit -- noch in der kapitalistischen Gesellschaftsordnung die Handwerker häufig Geldschulden, ja sogar Zinsen durch handwerkliche Erzeugnisse abgalten.

Im 19. Jahrhundert, in der Zeit des aufsteigenden Kapitalismus ist in allen ethnographischen Zonen zu beiden Seiten des Karpatenbogens und im Berg- und Hügelland im allgemeinen das Eindringen des Kapitalismus ins Dorfleben zu bemerken: Die nicht mit Ackerbau beschäftigte Bevölkerung nimmt zu, viele Bauern wandern als Tagelöhner durch das Land, der Obst- und Gemüsebau und der Anbau von Hanf wird zu Handelszwecken betrieben; andererseits ist auch weiterhin die Spezialisierung der Dorfbewohner und ganzer Dörfer in Beschäftigungszweigen, die nicht unmittelbar mit Ackerbau und

în diferite îndeletniciri neagricole și nepastorale. În această epocă iau amploare excepțională micile industrii și meșteșuguri țărănești pentru satisfacerea celor mai variate nevoi ale omului și ale gospodăriei. Se adevărește și în cazul zonelor etnografice cu sate specializate din România, că „formarea burgheziei țărănești și a proletariatului sătesc a făcut să crească cererea de produse ale micilor meșteșuguri țărănești”.³

Avântul specializării și al creșterii nevoilor de produse rezultă și din înmulțirea târgurilor săptămânale și de țară la care participă masiv locuitorii atât ai satelor specializate, cu produse meșteșugărești, cât și ai celorlalte, cu produse agricole și pastorale.

Recapitulând, în concluzie, cauzele specializării rurale meșteșugărești, menționăm că, acest proces a avut ca bază de plecare condițiile naturale favorizante, exploatate din ce în ce mai rentabil, mai organizat și mai intens de către meșterii țărani, în condițiile accentuării diviziunii muncii, lărgirii pieței de desfacere, trecerii treptate de la economia naturală spre o economie de tip capitalist.

IV. Sate specializate în diferite meșteșuguri populare

A. Începem prezentarea acestora cu *satele specializate în prelucrarea metalelor*. Ca și în alte țări, prelucrarea metalelor are o veche tradiție pe teritoriul României, cu multiple utilizări, inclusiv făurirea uneltelor pentru nevoile gospodărești curente. Faptul este atestat de numeroase izvoare antice. În unele locuri mai bogate în fier, această prelucrare a îmbrăcat destul de timpuriu forme mai intense și relativ mai avansate, de exploatare și prelucrare a acestui metal. Astfel continuând o veche tradiție autohtonă, producția fierului pe domeniul Hunedoarei a atins un mare volum încă din secolul al XVII-lea.⁴

³ V. I. Lenin, *Opere complete, vol. III*, București, 1961, p. 322–334, 360–371.

⁴ D. Prodan, *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în sec. XVII*, A.I.I.C. 1958/1959, I–II, p. 29–124.

Viehztucht zusammenhängen, zu verzeichnen. In dieser Zeit nehmen die bäuerliche Kleinindustrie und das Bauernhandwerk zur Befriedigung der verschiedensten Bedürfnisse der Menschen und ihrer Wirtschaften einen immer größeren Umfang an. Auch innerhalb der ethnographischen Zonen der Handwerkerdörfer in Rumänien bewahrheitet sich die Feststellung, daß die Herausbildung einer Dorfbourgeoisie und des Landproletariats die Nachfrage nach Erzeugnissen des bäuerlichen Kleinhandwerks steigert.³

Die zunehmende Spezialisierung und der gesteigerte Bedarf an Erzeugnissen ist auch auf die ständig wachsende Anzahl der Wochenmärkte in den Städten und auf dem Lande zurückzuführen, wo sowohl die Bewohner der Handwerkerdörfer ihre Erzeugnisse feilboten als auch landwirtschaftliche Produkte und Erzeugnisse der Viehzüchter Absatz fanden.

Zusammenfassend stellen wir fest, daß die Ursachen für die handwerkliche Spezialisierung der Bauern die günstigen natürlichen Voraussetzungen waren, die von den bäuerlichen Meistern immer rentabler, organisierter und intensiver genutzt wurden, da die Arbeitsteilung immer ausgeprägter, der Absatzmarkt größer und die Naturalwirtschaft allmählich durch kapitalistische Wirtschaftsformen ersetzt wurde.

IV. Dörfer, die sich auf verschiedene Handwerke spezialisierten

A. Wir beginnen mit den *Dörfern, die sich mit der Metallverarbeitung beschäftigten*.

In Rumänien wie in anderen Ländern geht die Metallverarbeitung auf eine uralte Tradition zurück. Sie diente vielerlei Zwecken einschließlich der Herstellung von Geräten für den laufenden Bedarf der Bauernwirtschaften. Diese Tatsache ist in zahlreichen Quellen der Antike bezeugt. In einigen Gebieten mit reichen Eisenvorkommen ist dieses Metall schon frühzeitig stark verwendet worden, und die Gewinnung und Verarbeitung wurde auf verhältnismäßig fortgeschrittene Weise bewerkstelligt.

Die lokalen uralten Überlieferungen fortführend, erreichte die Eisenproduktion im Gebiet von Hunedoara schon im 17. Jahrhundert einen großen Umfang.⁴

³ V. I. Lenin, *Opere complete, Bd. III*, Bukarest, 1961, S. 322–334, S. 360–371.

⁴ D. Prodan, *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în sec. XVII*, A.I.I.C. 1958/1959, I–II, S. 29–124.

Cum era și natural, principală ocupație tradițională de masă a locuitorilor României, agricultura, ca și alte îndeletniciri au necesitat întotdeauna numeroase unelte și obiecte de metal: fiare de plug, sape, lopeți, furci, seceri, coase, topoare, cuțite, potcoave, scărițe pentru șea, chingi și inimi la căruță, cercuri la roți, clopote și clopoței pentru vite etc.

Spre a răspunde acestor necesități, în afară de unii meșteri răsleți prin sate, s-au diferențiat cu timpul o serie de localități specializate în fierărit. Datorită abundenței de materie primă, cele mai multe s-au dezvoltat în Transilvania: Hunedoara, Ghelar, Cinciș etc. din regiunea Hunedoara; Vârzarii de Jos, Vașcău, Chișcău, Cărbunari, din Munții Bihorului; Rimetea (Trascău) din Munții Trascăului; Lueta din Secuime etc. Într-un număr ceva mai mic s-au specializat în prelucrarea fierului și unele sate din Muntenia, ca Racovița, Delești, Rădești, unele localități subcarpatice de pe valea superioară a Dîmboviței, sau din Moldova, dintre care mai important a fost satul Fundul Ocei (sau Ocnei).

Dintre acestea merită subliniate legăturile pe care le-au dezvoltat centrul de fierărit Rimetea din Munții Apuseni ai Transilvaniei cu Moldova și centrele Ghelari, Hunedoara și Cinciș de sub Munții Poiana Ruscăi cu Țara Românească, încă înainte de revoluția de la 1848,

O altă formă de prelucrare a metalelor a fost practică de către împletitorii de sîrmă, cunoscuți și sub numele de „drotari” (Transilvania). În ultimele secole, în Moldova și Țara Românească acest meșteșug constituie una din îndeletnicirile practicate de țigani.

Ca și un alt meșteșug, practicat de satele de ferestrarî (ferestrarî, geamgii, sticlari) din zona munților Vlădeasa și din nordul Bihorului, drotăritul din Transilvania a cunoscut o mare amploare sub înrîurirea unor grupe de slovaci. Pe de altă parte, consemnăm faptul, că ampla dezvoltare pe care a luat-o meșteșugul geamgiilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei, a prilejuit locuitorilor care le-au practicat un larg contact cu toate provinciile românești, încă înainte de primul război mondial.

B. *Sate specializate în prelucrarea pietrei.* Pietrăritul și vărăritul constituie două străvechi îndeletniciri pe teritoriul României, practicate adeseori paralel. În ceea ce privește procedeele populare pentru obținerea

Es ist natürlich, daß die überlieferte Hauptbeschäftigung der Bewohner Rumäniens, der Ackerbau, immer schon einen großen Bedarf an Geräten und Gegenständen aus Metall hatte: Pflugscharen, Hauen, Schaufeln, Mistgabeln, Sicheln, Sensen, Beile, Messer, Hufeisen, Steigbügel, Langbäume und Querstangen für Wagen, Radreifen, Viehlocken u. a. m.

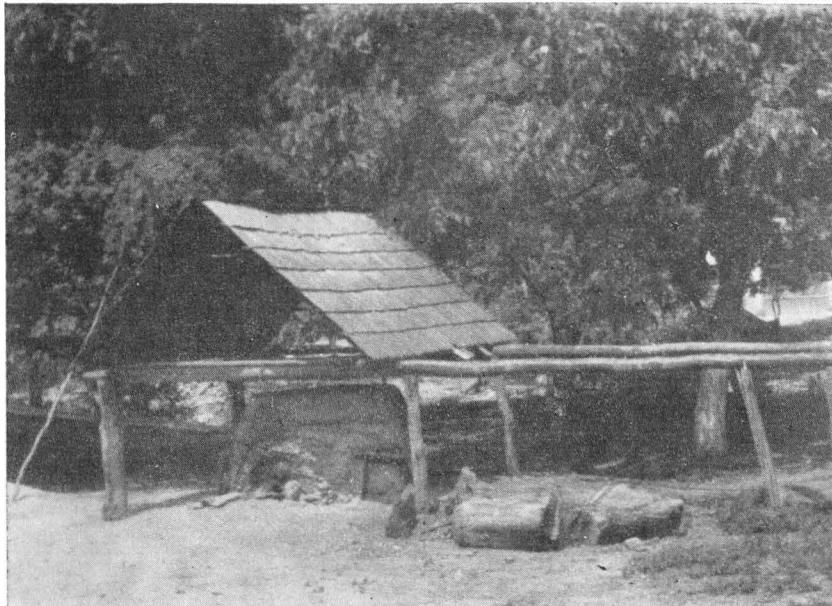
Um diesen Bedarf zu decken, spezialisierten sich gewisse Ortschaften, abgesehen von den in den Dörfern verstreut lebenden Meistern, auf das Schmiedehandwerk. Dank der reichen Rohstoffvorkommen entstanden die wichtigsten Zentren in Siebenbürgen: in Hunedoara, Ghelar, Cinciș u. a. im Kreis Hunedoara; im Bihorgebirge (Munții Bihorului) in Vârzarii de Jos, Vașcău, Chișcău, Cărbunari; Rimetea (Trascău) im Trascăugebirge; Lueta im Seklerland u. a. In geringerer Anzahl haben sich auch einige Dörfer in der Muntenia auf die Eisenverarbeitung spezialisiert, wie Racovița, Delești, Rădești, Ortschaften an den Abhängen der Karpaten im oberen Dîmbovitatal; in der Moldau war Fundul Ocei (oder Ocnei) das bedeutendste Zentrum.

Die Beziehungen, die sich noch vor der Revolution von 1848 zwischen dem Schmiedezentrum Rimetea in dem Westgebirge und der Moldau angebahnt hatten, und die Beziehungen der Zentren von Ghelar, Hunedoara und Cinciș unter dem Poiana Rusca-Gebirge zu der Walachei verdienen besonders hervorgehoben zu werden.

Eine andere Form der Metallverarbeitung übten die Drahtflechter aus, die unter dem Namen „drotari” bekannt waren (Siebenbürgen). In den letzten Jahrhunderten wird dieses Handwerk in der Moldau und in der Walachei von Zigeunern betrieben.

Auch das Glasergerwerbe, das in den Glaserdörfern im Gebiet von Vlădeasa und im Norden des Bihorgebietes verbreitet war (ferestrarî, geamgii, sticlari) nahm — wie übrigens auch die Drahtflechtere — unter dem Einfluß der slowakischen Bewohner einen großen Aufschwung. Wir wollen hervorheben, daß die Ausübung dieses Handwerks die Glaser aus dem Westgebirge schon vor dem ersten Weltkrieg mit allen rumänischen Provinzen in Berührung brachte.

B. *Dörfliche Zentren für die Verarbeitung von Stein.* Die Verarbeitung von Stein — das Kalkbrennen und das Steinmetzhandwerk — gehören ebenfalls zu den althergebrachten Beschäftigungen, die sich auf dem Gebiet Rumäniens entwickelt haben. Die be-

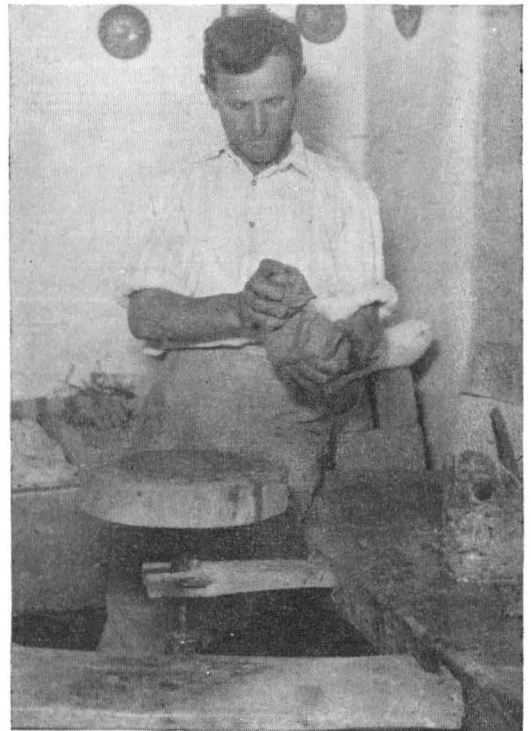
Cuptor de olar, Săliște de Vașcău.

Töpferbrennofen aus Săliște de Vașcău.

Atelier de olar, Leheceni, Țara Bihariei. (Foto
Dr. N. Dunăre)

Töpferwerkstatt, Leheceni, Biharier Land.
(Foto Dr. N. Dunăre)

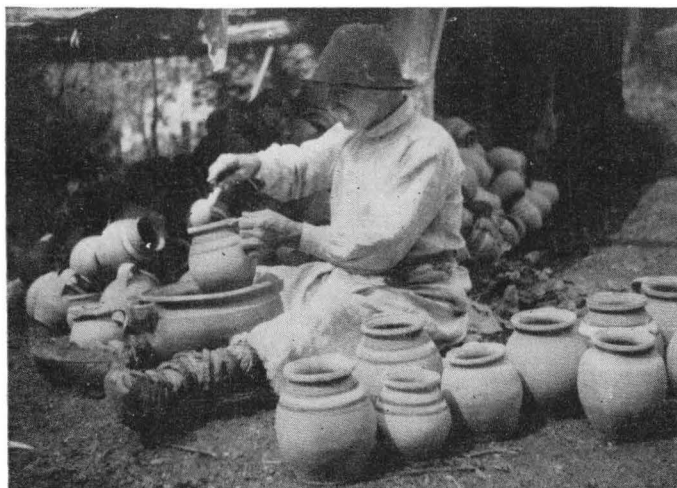
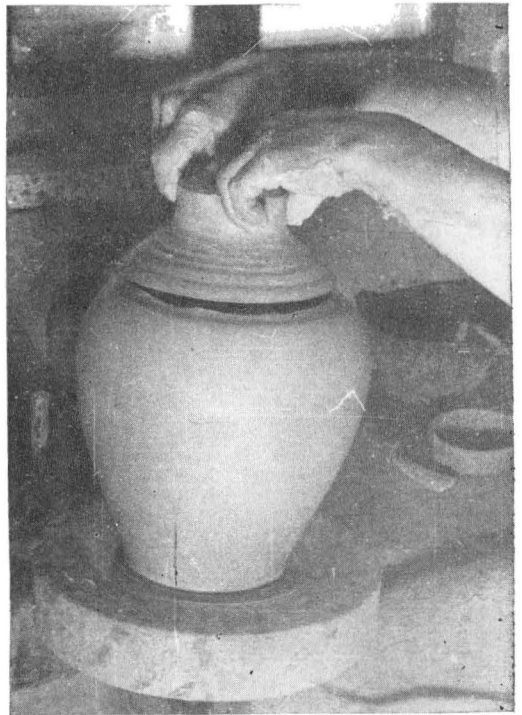
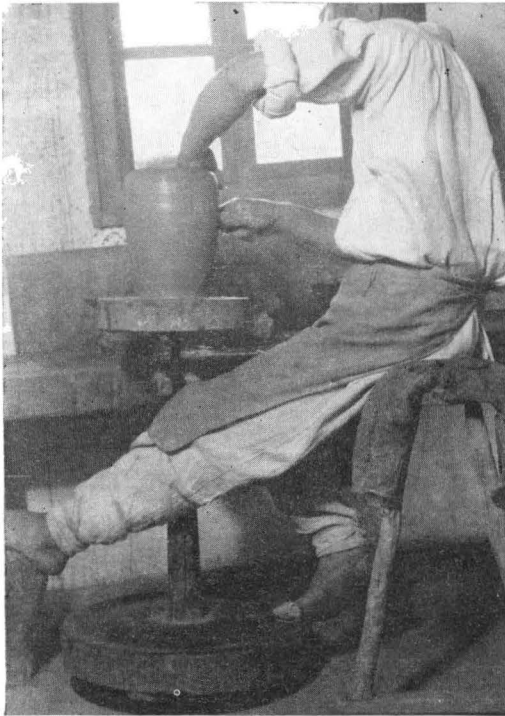
Faze de modelare a vaselor de lut, Criștioru de Jos, Țara Bihariei. (Foto Dr. N. Dunăre)

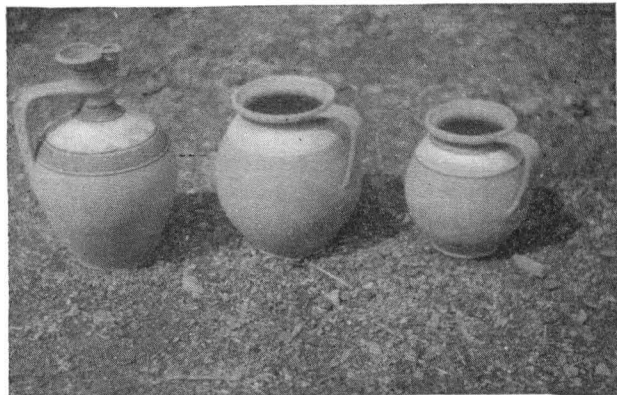
Arbeitsgänge beim Formen der Tongefäße, Criștioru de Jos, Biharier Land. (Foto Dr. N. Dunăre).

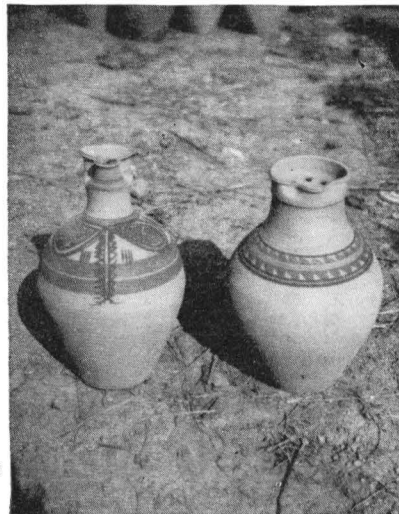
Faze de lucru a vaselor de lut, Criștioru
de Jos, Țara Bihariei.
(Foto Dr. N. Dunăre)

Arbeitsgänge bei der Herstellung der
Tongefäße, Criștioru de Jos, Biharier
Land.
(Foto Dr. N. Dunăre)

a

b

Oale lucrate de meșteri țărani: a) Băița—Sălaj;
b) Lelești—Beiuș; c) Baru Mare—Hațeg;
d) Deja—Sălaj. (Foto Dr. N. Dunăre)

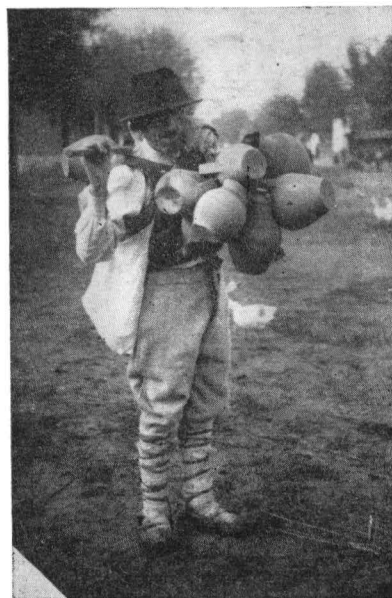
c Von Bauerntöpfern hergestellte Tongefäße aus:
a) Băița-Sălaj; b) Lelești-Beiuș; c) Baru Mare-
Hațeg; d) Deja-Sălaj. (Foto Dr. N. Dunăre).

d

Procedeu arhaic pentru transportarea oalelor,
spre a fi vândute prin sate. Lelești, Țara Biha-
riei. (Foto Dr. N. Dunăre)

Altertümliche Art, die Tongefäße auf die Märkte
der Dörfer zu bringen. Lelești, Biharier Land.
(Foto Dr. N. Dunăre).

X
varului, mai cunoscute sînt centrele de vîrărit din Munții Apuseni, zona Bicăzului, nord-vestul Dobrogei etc.

Din vechile centre de pietrărit, mai cunoscute sînt cele din preajma Buzăului, Poiana — Tg. Secuiesc, Ciceu, Hîrșova — Dobrogea, Poienița Voinii — Hunedoara etc. Piatra a fost utilizată mai ales pentru facerea unor obiecte de uz gospodăresc: rîșnițe, pietre de moară, temelii și ziduri pentru construcții, semne de mormînt etc.

C. Sate specializate în prelucrarea argilei (olăritul). În România ca și în alte țări, ceramica populară s-a dezvoltat, în bună parte, în sate specializate în olărit, prin transmiterea meșteșugului, ca și la țesut, din generație în generație. Existența laolaltă a mai multor olari a dovedit însemnate avantaje: servirea de cuptoare comune, procurarea materiei prime și a coloranților în comun; divizarea anumitor faze ale muncii (unii făuresc vasele, alții efectuează decorațiile, iar alții execută arderea), desfacerea în comun a mărfii sau împărțirea zonelor de desfacere. În țara noastră s-a produs și se produce deopotrivă ceramică neagră, roșie,

kanntesten Kalkbrennerzentren befinden sich im Westgebirge, in dem Gebiet von Bicaz und in der Nordwest-Dobrudscha.

Das Steinmetzhandwerk entwickelte sich in der Umgebung von Buzău, in Poiana — Tg. Secuiesc, in Ciceu, in Hîrșova in der Dobrudscha, Poienița Voinii — Hunedoara u. a. Stein wurde zur Herstellung vieler Gebrauchsgegenstände wie Handmühlen, Mühlsteine u. a. sowie als Baumaterial für Grundmauern, als Grabsteine u. a. verwendet.

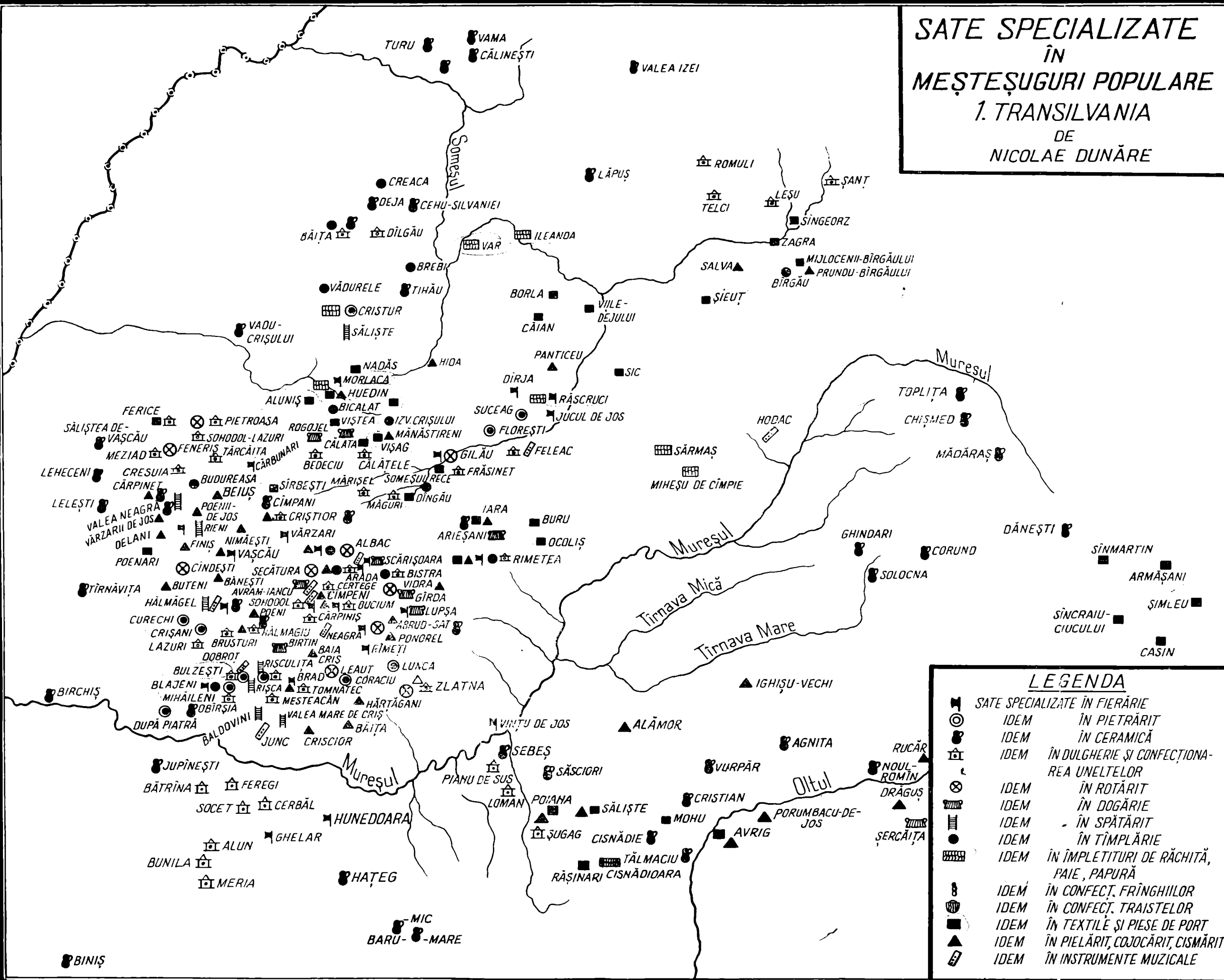
C. Töpferdörfer. In Rumänien wie auch in anderen Ländern hat sich die Bauertöpferei größtenteils in spezialisierten Töpferdörfern entwickelt, wo sich das Handwerk von Generation zu Generation forterbte. Das Vorhandensein mehrerer Töpfermeister im Dorf brachte bedeutende Vorteile: Sie konnten die Brennöfen gemeinsam benützen, sich das Rohmaterial und die Farben gemeinsam beschaffen; selbst in die Arbeitsgänge teilten sie sich (einige formten die Gefäße, andere verzierten, wieder andere brannten sie); die Ware setzten sie gemeinschaftlich ab oder teilten sich die Absatzmärkte auf. In unserem Land stellte und stellt man heute noch Gebrauchsz- und Zierkeramik als schwarze, rote und

Ceramică la tîrgul Vașcăului, Țara Bihariei. (Foto Dr. N. Dunăre)

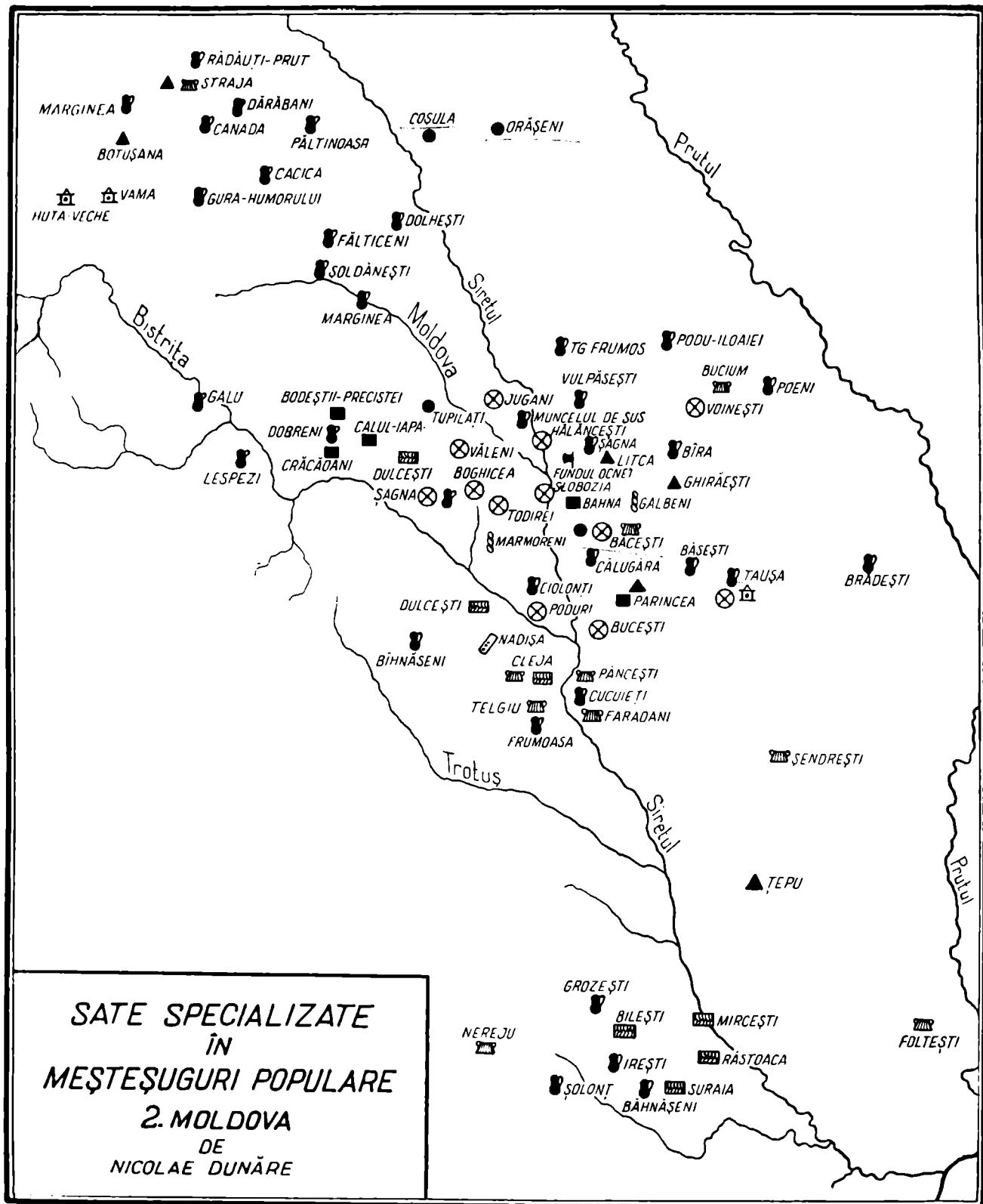
Keramik auf dem Mark von Vașcău, Biharier Land. (Foto Dr. N. Dunăre)

SATE SPECIALIZATE ÎN MEȘTEȘUGURI POPULARE 1. TRANSILVANIA DE NICOLAE DUNĂRE

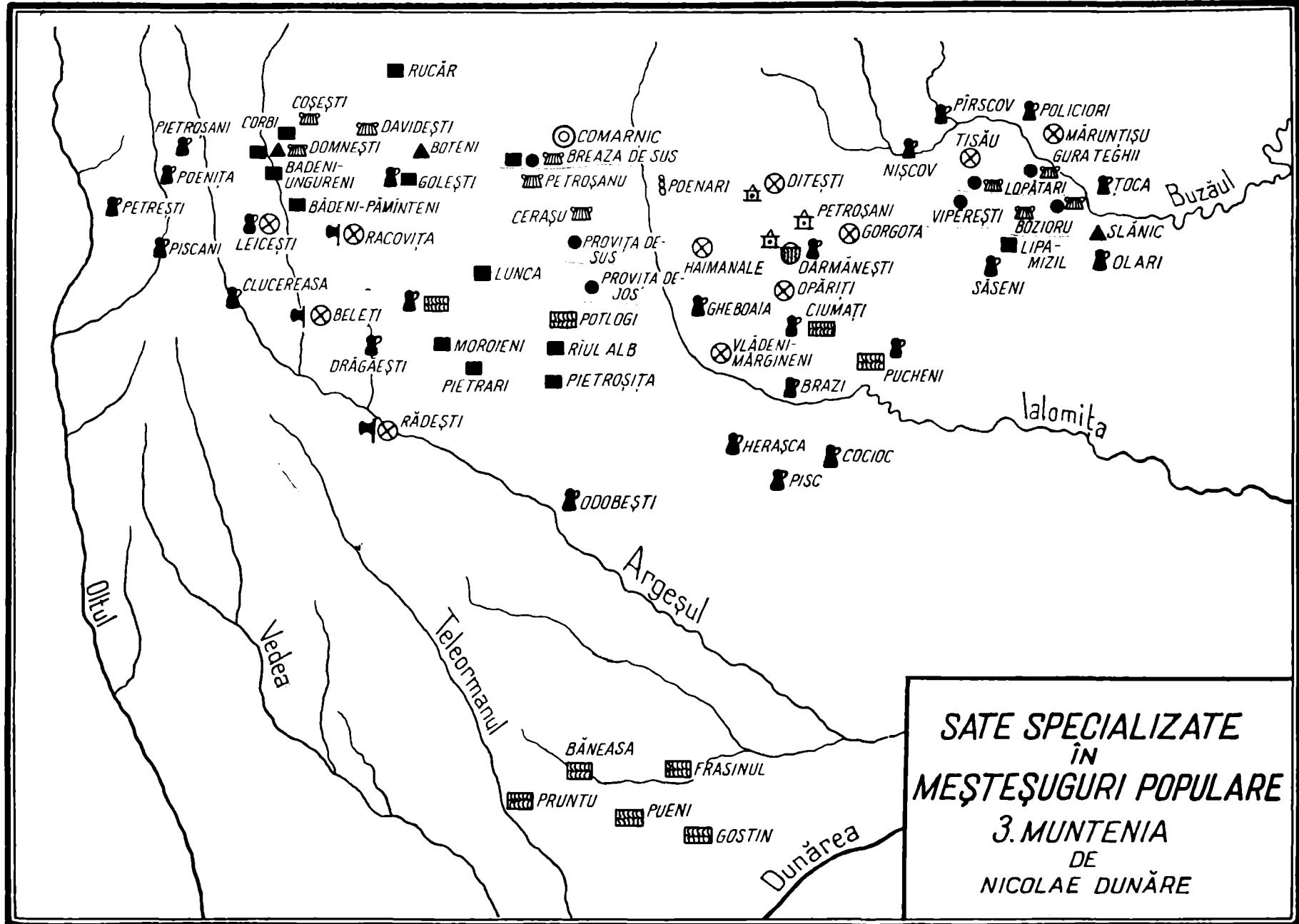

LEGENDA	
	SATE SPECIALIZATE ÎN FIERĂRIE
	IDEM ÎN PIETRĂRIȚ
	IDEM ÎN CERAMICĂ
	IDEM ÎN DULGERIE ȘI CONFECTIONAREA UNELTELOR
	IDEM ÎN ROTĂRIȚ
	IDEM ÎN DOGĂRIE
	IDEM ÎN SPĂTĂRIȚ
	IDEM ÎN ÎMPLĂRIE
	IDEM ÎN ÎMPLĂRIE DE RĂCHITĂ, PAIE, PAPURĂ
	IDEM ÎN CONFEȚ. FRÎNGHIILOR
	IDEM ÎN CONFEȚ. TRAIȘTELOR
	IDEM ÎN TEXTILĂ ȘI PIESE DE PORT
	IDEM ÎN PIELĂRIȚ, COJOCĂRIȚ, CISMĂRIȚ
	IDEM ÎN INSTRUMENTE MUZICALE

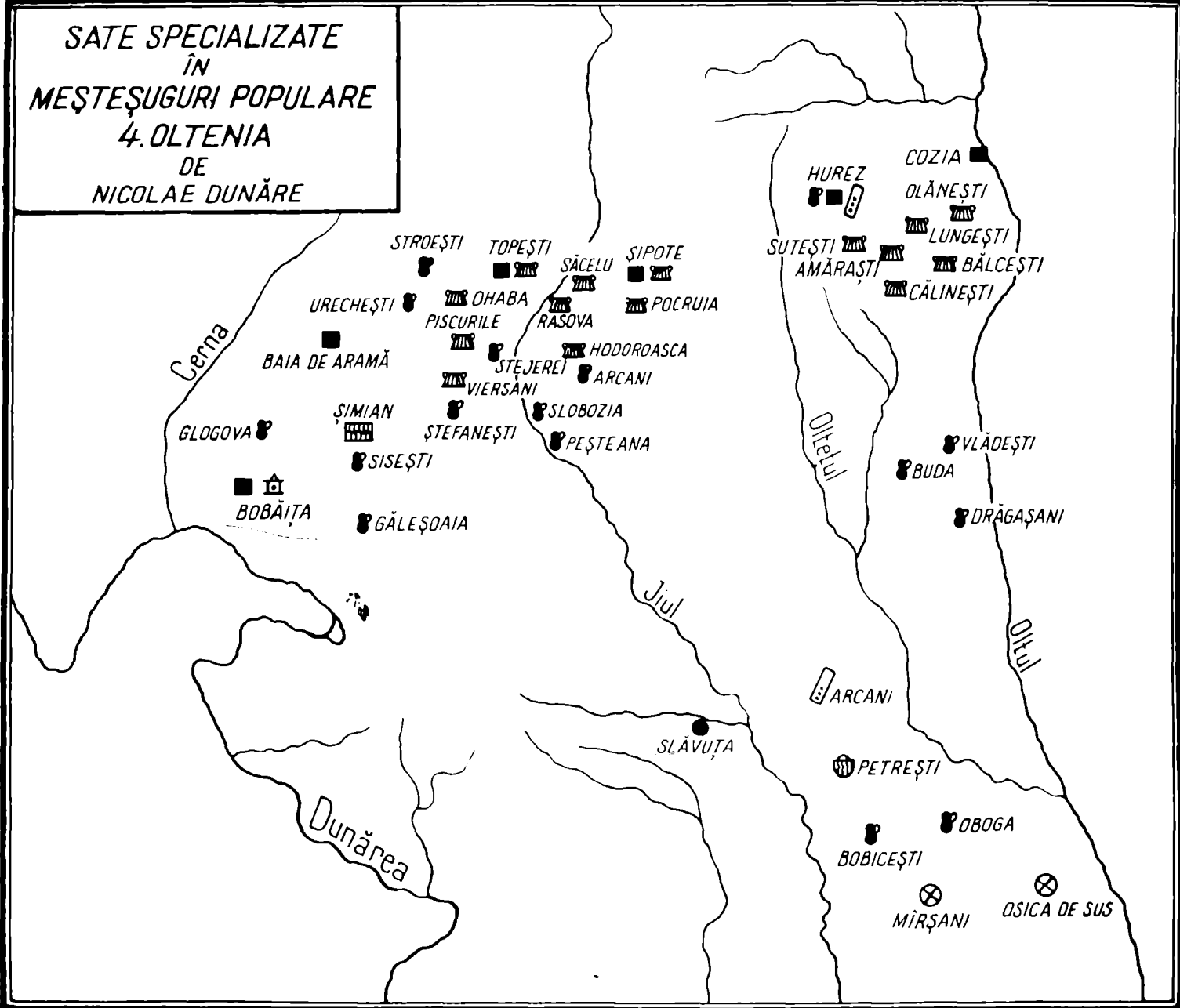
LEGENDE	
	SCHMIEDEHANDWERK
	STEINBEARBEITUNG
	TÖPFEREI
	ZIMMERMANN SARBEIT U. HERSTELLUNG VON GERÄTEN
	WAGNEREI
	FASSBINDEREI
	HERST. VON WEBEBLÄTTERN
	FLECHTLEREI
	FLECHTLARBEITEN
	SEILEREI
	HERST. VON HIRTENTASCHE
	HERST. VON TEXTILIEN U. TRACHTEN
	GERBEREI, KÜRSCHNEI U. TSCHISMENMACHEEREI
	HERST. VON MUSIKINSTRUMENTEN

Sate specializate în meșteșuguri din Moldova | Spezialisierte Handwerkerdörfer in der Moldau

**SATE SPECIALIZATE
ÎN
MEȘTEȘUGURI POPULARE
4. OLTENIA
DE
NICOLAE DUNĂRE**

**O ZONĂ ETNOGRAFICĂ DIN MUNȚII APUSENI
(ȚARA ZARANDULUI)
SPECIALIZATĂ ÎN MEȘTEȘUGURI POPULARE
DE
NICOLAE DUNĂRE**

○ Lazuri
○ Brusturi
○ Vidra

○ Panarel

○ Cîmpeni

○ Cărpiniș

○ Roșia-Montană

○ Abrud

Bănești
Hălmăgiu
Hălmăgel
Tirnovița
Obîrșia
Dobroț
Poienari
Leauț
Rișculița
Valea Mare de Criș
Baldovin
Rișca
Baia de Criș
Ribîța
Tebea
Căraciu
Mesteacăn
Brad
Tărățel
Criscior
Ruda-Brad
Luncoiul de Sus
Ormindea
Hărțăgani
Cîrnelul de Sus
Băița
Blăjeni
Vilcan
Buceș
După Piatră
Stănija
Rovina
București
Curechiv
Mihăileni
Zdrăpți
Crișan
Ribîța
Baia de Criș
Birtin
Prihodiște
Vața de Sus

LEGENDĂ

- Sat în întregime specializat
- ◐ Sat în întregime sau parțial specializat înainte de 1920
- ◑ Constructori de edificii și unelte („bărdași“)
- ◒ Cercuitori, holoangări, șindrilari
- ◓ Spătari
- ◔ Rotari
- ◕ Văsari („butari“)
- ◖ Trocari și lingurari (țigani)
- ◗ Pietrari
- ◘ Olari
- ◙ Tălpari

- ◐ Fluierași
- ◑ Cojocari, cismari
- ◒ Sumănari
- ◓ Împletitori de paie, răchită
- ◔ Cărbunari
- ◕ Fierari (vestiți)
- ◖ Cărauși forestieri
- ◗ Piuie, viltori
- ◘ Muncitori minieri
- ◙ Cooperative meșteșugărești

DESEN T. CRĂCIUN

albă, nesmălțuită și smălțuită, atât pentru uz gospodăresc cât și strict decorativ.

Pe provincii, cele mai importante sate specializate în ceramică au fost: Hurez, Oboga, Glogova, Arcani etc. în *Oltenia*; Pisc, Leicești, Puchenii Mari, Poienița, Golești, Petrești, Vlădești, Nișcov, Lungești, ca și alte centre de ceramică, în *Muntenia*; Alba din *Dobrogea*; Irești, Grozești, Gura Humorului, Șipote, Vulpășești, Dolhești, Șoldănești în *Moldova*. Din numărul excepțional al satelor de olari din *Transilvania*, cele mai însemnate au fost Săcel — Maramureș, Vama Oașului, Lăpuș, Tihău și Deja, — Sălaj, Josenii și Susenii Bîrgăului — Bistrița, Lelești, Leheceni, Tîrnăvița, Obîrșia etc. din Munții Apuseni; Baru Mare, Baru Mic etc. din Țara Hațegului; Lipova Birchiș și Biniș — Banat; Satul Nou, Tohan și Zărnești din Țara Bîrsei; Corund, Ghindari, Dănești, Mădăraș din Seciume; Vadul Crișului, Borod, Huedin de pe Valea Crișului Repede; Saschiz de pe Tîrnave; Săsciori din Valea Sebeșului; Vințul de Jos etc.

Pînă la începutul secolului nostru s-au produs și cahle pentru sobe, atât de către meșterii sași, unguri și ucrainieni, cât și de către cei romîni. Cele mai numeroase centre de producători de cahle au fost în Munții Apuseni ai Transilvaniei.

D. Sate specializate în exploatarea și prelucrarea lemnului.

a) După cum reiese și dintr-o hartă⁵, privitoare la vechile păduri de pe teritoriul României, din vremuri îndepărtate pădurile au constituit un bogat izvor de materii prime pentru nevoile imediate ca și de durată ale locuitorilor din zonele deluroase împădurite, pentru multiplele prelucrări meșteșugărești.

Într-adevăr, lemnul a constituit poate principala bogăție naturală, aflată la îndemîna locuitorilor din așezările cu posibilități de practicare a agriculturii reduse. De aceea, mulți din locuitorii acestora au devenit în cursul vremii lucrători la pădure, plutași și cărauși forestieri, sau meșteri lemnari, dulgheri, rotari, văsari, tîmplari, spătari, fluierași etc.

Pădurăritul s-a practicat aproape peste tot pe teritoriul României, dacă ținem seamă că odinioară întinderi mari din actualele șesuri

weiße sowie glasierte und unglasierte Töpferware her.

Die wichtigsten Zentren der verschiedenen Provinzen sind folgende: Hurez, Oboga, Glogova, Arcani u. a. in *Oltenien*; Pisc, Leicești, Puchenii Mari, Poienița, Golești, Petrești, Vlădești, Nișcov, Lungești u. a. im Kreis *Argeș in Muntenien*; Alba in der *Dodrudschu*; Irești, Grozești, Gura Humorului, Șipote, Vulpășești, Dolhești, Șoldănești in der *Moldau*. Von den äußerst zahlreichen Töpferdörfern in *Siebenbürgen* waren die bedeutendsten: Săcel — Maramuresch, Vama Oașului, Lăpuș, Tihău und Deja — Sălaj; Josenii und Susenii Bîrgăului — Bistrița; Lelești, Leheceni, Tîrnăvița, Obîrșia u. a. im Westgebirge; Baru Mare und Baru Mic usw. im Hațeger-Land; Lipova, Birchiș und Biniș — Banat; Satul Nou, Tohan und Zărnești — Burzenland; Corund, Ghindari, Dănești, Mădăraș — Seklerland; Vadul Crișului, Borod, Huedin im Tal der Schnellen Kreisch (Crișul Repede); Saschiz im Kokeltal (Tîrnava); Săscior im Mühlbachtal (Valea Sebeșului); Salzburg (Ocna Sibiului) bei Hermannstadt; Vințul de Jos u. a. m.

Bis zu Beginn unseres Jahrhunderts wurden von sächsischen, ungarischen, ukrainischen und rumänischen Meistern Ofenkacheln hergestellt. Die zahlreichsten Zentren dafür befanden sich im Siebenbürgischen Westgebirge.

D. Dörfer, die sich mit Waldarbeit und Holzverarbeitung beschäftigen.

a) Wie aus der Karte⁵ über den ursprünglichen Waldreichtum Rumäniens hervorgeht, bildeten die Wälder seit den ältesten Zeiten eine unerschöpfliche Quelle von Rohmaterial, das teils der Befriedigung der unmittelbaren und ständigen Bedürfnisse der Bewohner diente, teils von den bäuerlichen Meistern in den bewaldeten Gebirgsgegenden zu den verschiedensten Gegenständen für den täglichen Gebrauch verarbeitet wurde. In der Tat war das Holz vielleicht der größte natürliche Reichtum der den Bewohnern in den für Ackerbau wenig geeigneten Gebieten zur Verfügung stand. Deswegen wurden viele Bewohner dieser Gebiete im Laufe der Zeit Holzfäller, Flößer, Fuhrleute oder widmeten sich den holzverarbeitenden Handwerken; sie wurden Faßbinder, Wagner, Schaffelmacher, Zimmerleute, Hersteller von Webeblättern, Flötenmacher u. a.

Die Waldarbeit war fast überall auf dem Gebiet Rumäniens anzutreffen, da ehemals große Flächen der heutigen Tief- und Hoch-

⁵ N. Dunăre, *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, A.M.E.T., Cluj, 1969, IV.

⁵ N. Dunăre, *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, A.M.E.T., Klausenburg, 1969, IV.

X
și câmpii au fost acoperite de păduri, atât în Transilvania cât și în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova. Numeroase terenuri agricole, de fînațe și de pășune au rezultat din curături, runcuri, lazuri și poieni pe care omul le-a făcut neconținut în sînul pădurii îmbinînd permanent agricultura, creșterea vitelor, oieritul și pădurăritul, alături de care unii mai exercitau și culesul din natură, bărcuitul, albinăritul, vînătoarea, pescuitul.

X
Practicarea pădurăritului a constituit deopotrivă și un factor important — mai cu seamă de la sfîrșitul feudalismului — pentru menținerea unui contact permanent (periodic) între locuitorii celor trei ținuturi românești. Locuitorii de pe versantul sudic al Carpaților Meridionali (Muscel, Vîlcea, Gorj etc.) și de pe cel estic al Carpaților Orientali (Rădăuți, Neamț, Tazlău etc.) au trecut munții și s-au angajat la muncile sezoniere pentru exploatarea pădurilor din Transilvania. Tot astfel locuitorii din Țara Moșilor, Maramureș, Țara Oltului, Bihor și Secuime s-au angajat ca lucrători forestieri în Sudul Transilvaniei, Banat etc.

Y
Exercitarea aceleiași îndeletniciri pe teritoriul României a prilejuit de asemenea un strîns contact între românii și lucrătorii la pădure de altă naționalitate, dintre care unii veniseră sau fuseseră colonizați chiar în calitate de specialiști în pădurărit sau alte îndeletniciri legate de aceasta. Ne referim la slovaci, ucrainieni, italieni etc. ale căror urme încă vii le-am constatat în Munții Apuseni ai Transilvaniei, în județul Hunedoara, nord-estul Banatului, nordul județului Bihor, sudul și nord-estul Maramureșului, ținutul Năsăudului etc.

În cele din urmă la începutul capitalismului, această veche ocupație, în trecut practică de locuitorii din toate satele României, și-a redus sfera de activitate la zonele muntoase, pe alocuri fiind menținută și în cele deluroase.

— În legătură cu pădurăritul, ca o îndeletnicire complementară a acestuia, locuitorii din mediul rural au practicat plutăritul. Pînă la construirea liniilor ferate și extinderea fabricilor de cherestea pe teritoriul patriei noastre, plutăritul a cunoscut o mare amploare, atît sub forma plutăritului „liber” sau „sălbatec”, în care caz buștenii erau minăți de curentul apelor, cît și sub forma plutăritului sistematic, cu plute „închingate”. Plutăritul de pe râul Mureș, pe lîngă legăturile pe care le-a înlesnit cu Cîmpia Ungariei, a jucat un mare

ebenen sowohl in Siebenbürgen als auch in Oltenien, Muntenien, der Dobrudscha und der Moldau von Wäldern bedeckt waren. Die Bevölkerung verband den Ackerbau mit Viehzucht, Schafzucht und Waldarbeit. Auf Rodungen, Triften, Neubrüchen und Gebirgs-wiesen, die der Mensch ins Herz der Wälder vortrieb, entstanden zahlreiche Äcker, Heuwiesen und Weiden. Daneben beschäftigten sich viele Bewohner mit dem Sammeln verschiedener Naturprodukte, mit Imkerei, Jagd und Fischfang.

Die Waldarbeit war gleichfalls, vor allem seit Ende der Feudalzeit, ein bedeutender Faktor zur Aufrechterhaltung ständiger Beziehungen zwischen den Bewohnern der drei rumänischen Länder. Die Bewohner der Südabhänge der Südkarpaten (Muscel, Vîlcea, Gorj u. a.) und der Ostabhänge der Ostkarpaten (Rădăuți, Neamț, Tazlău u. a.) arbeiteten oft jenseits der Berge als Tagelöhner in den Wäldern Siebenbürgens. Ebenso betätigten sich die Bewohner des Motzenlandes, der Maramuresch, des Altlandes, der Zone Bihor und des Seklerlandes als Waldarbeiter in Südsiebenbürgen, im Banat usw.

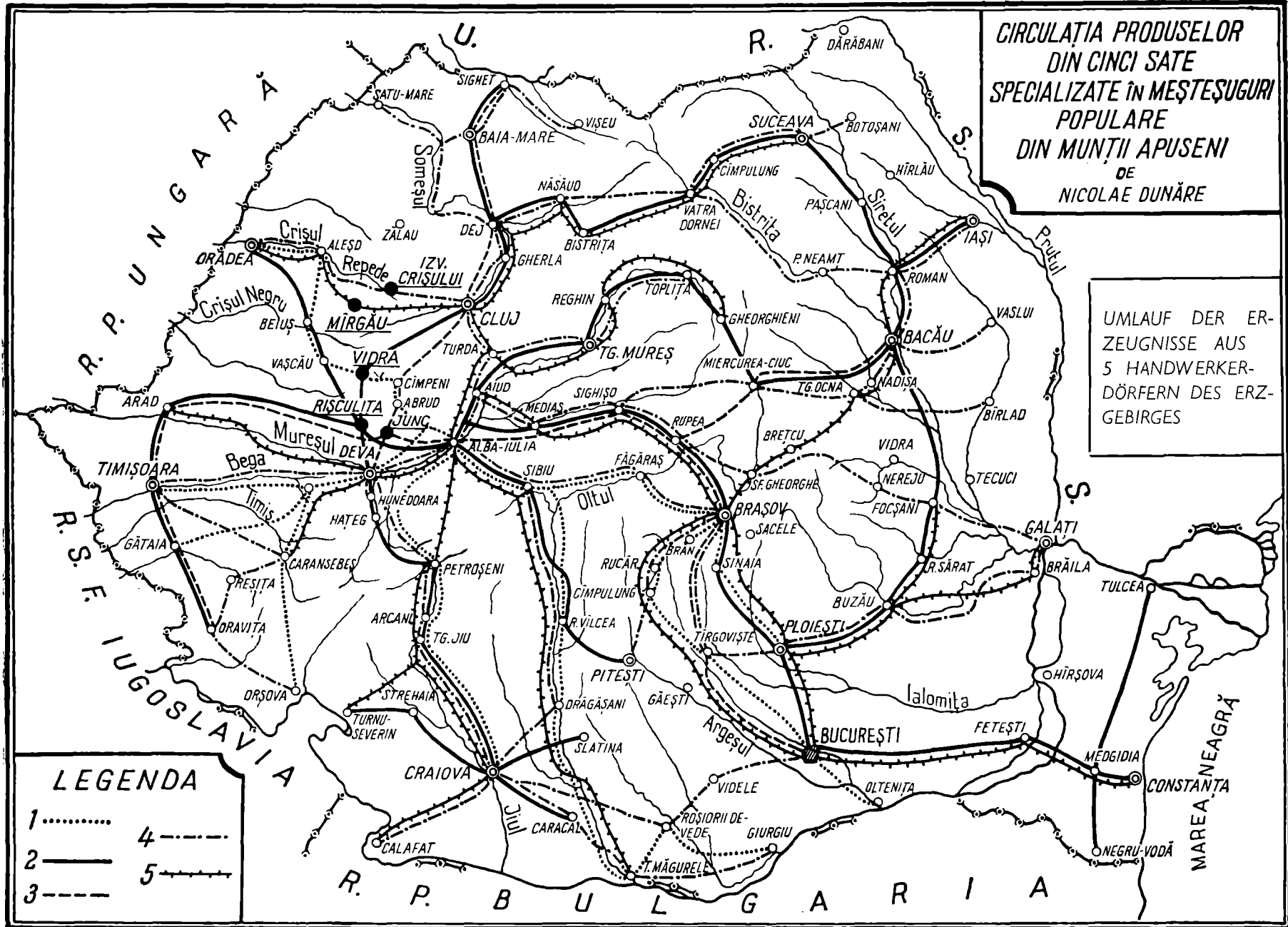
Die Ausübung der gleichen Beschäftigung in Rumänien förderte auch die Beziehungen zwischen den Rumänen und den Waldarbeitern fremder Nationalität, die als Fachleute für Forstwirtschaft oder andere damit zusammenhängende Beschäftigungen hier angesiedelt worden waren. Wir beziehen uns hier auf die Slowaken, Ukrainer, Italiener u. a., deren Spuren sich noch heute im Siebenbürgischen Westgebirge, im Kreis Hunedoara, im Nordosten des Banats, im Norden des Kreises Bihor, im Süden und Nordosten der Maramuresch und im Kreis Năsăud feststellen lassen.

Zu Beginn des Kapitalismus beschränkte sich diese uralte Beschäftigung, die ehemals von den Bewohnern aller Dörfer Rumäniens ausgeübt wurde, nur noch auf das Berg- und stellenweise auch auf das Hügelland.

Als Ergänzung der Waldarbeit wurde von der Landbevölkerung auch die Flößerei ausgeübt. Bis zum Bau der Eisenbahnlinien und der Ausbreitung der Sägewerke hatte diese Beschäftigung in Rumänien große Ausmaße angenommen, und zwar wurde sowohl die „freie“ oder „wilde“ Flößerei betrieben, wobei die Baumstämme einfach der Strömung der Flüsse überlassen wurden, als auch die systematische Flößerei mit fachmännisch zusammengestellten Flößen. Das Flößen auf dem Mieresch (Mureș) erleichterte nicht nur die Verbindung mit der ungarischen Tiefebene, sondern spielte auch im Warenaustausch

**CIRCULAȚIA PRODUSELOR
DIN CINCI SATE
SPECIALIZATE ÎN MEȘTEȘUGURI
POPULARE
DIN MUNTII APUSENI
DE
NICOLAE DUNĂRE**

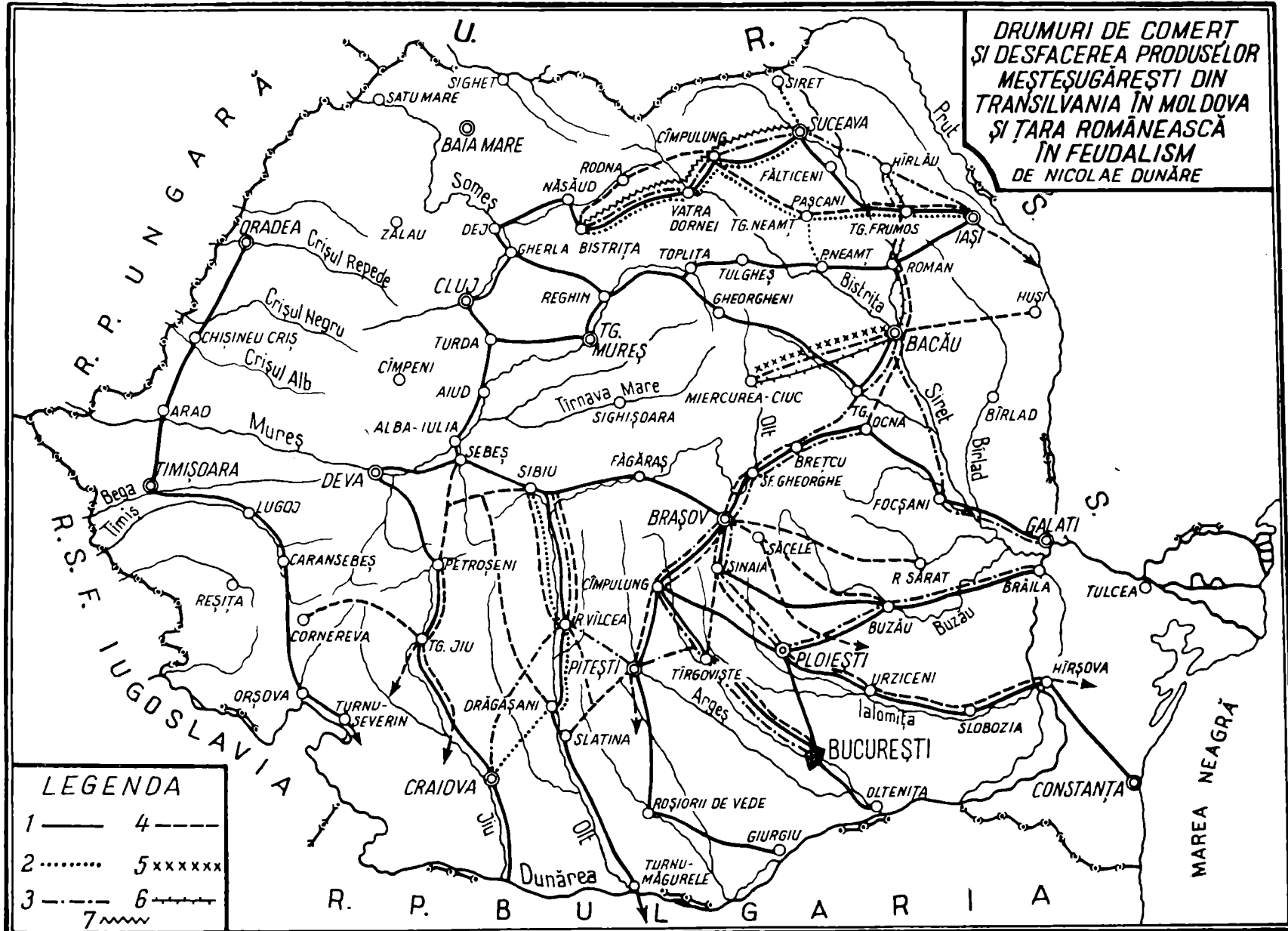
UMLAUF DER ER-
ZEUGNISSE AUS
5 HANDWERKER-
DÖRFERN DES ERZ-
GEBIRGES

1. Vidra — un sat de vâșari și cercurari din Țara Moșilor; 2. Rîșculița — sat de spătari din Țara Zărandului; 3. Junc — un sat de fluierași (fluierari) din Țara Zărandului; 4. Izvorul Crișului — un sat de timplari din zona Huedin; 5. Mărgău — un sat de „ferăstrari” (geamii, siclari) din zona Vlădeasa.

1. Vidra — ein Dorf der Schaffelmacher und Faßbinder im Motzenland; 2. Rîșculița, ein Dorf im Zărand Land, wo Webeblätter hergestellt werden; 3. Junc, ein Dorf der Flötenmacher im Zărand Land; 4. Izvorul Crișului, ein Tischlerdorf in der Huedin-Zone; 5. Mărgău, ein Glaserdorf in der Vlădeasazone.

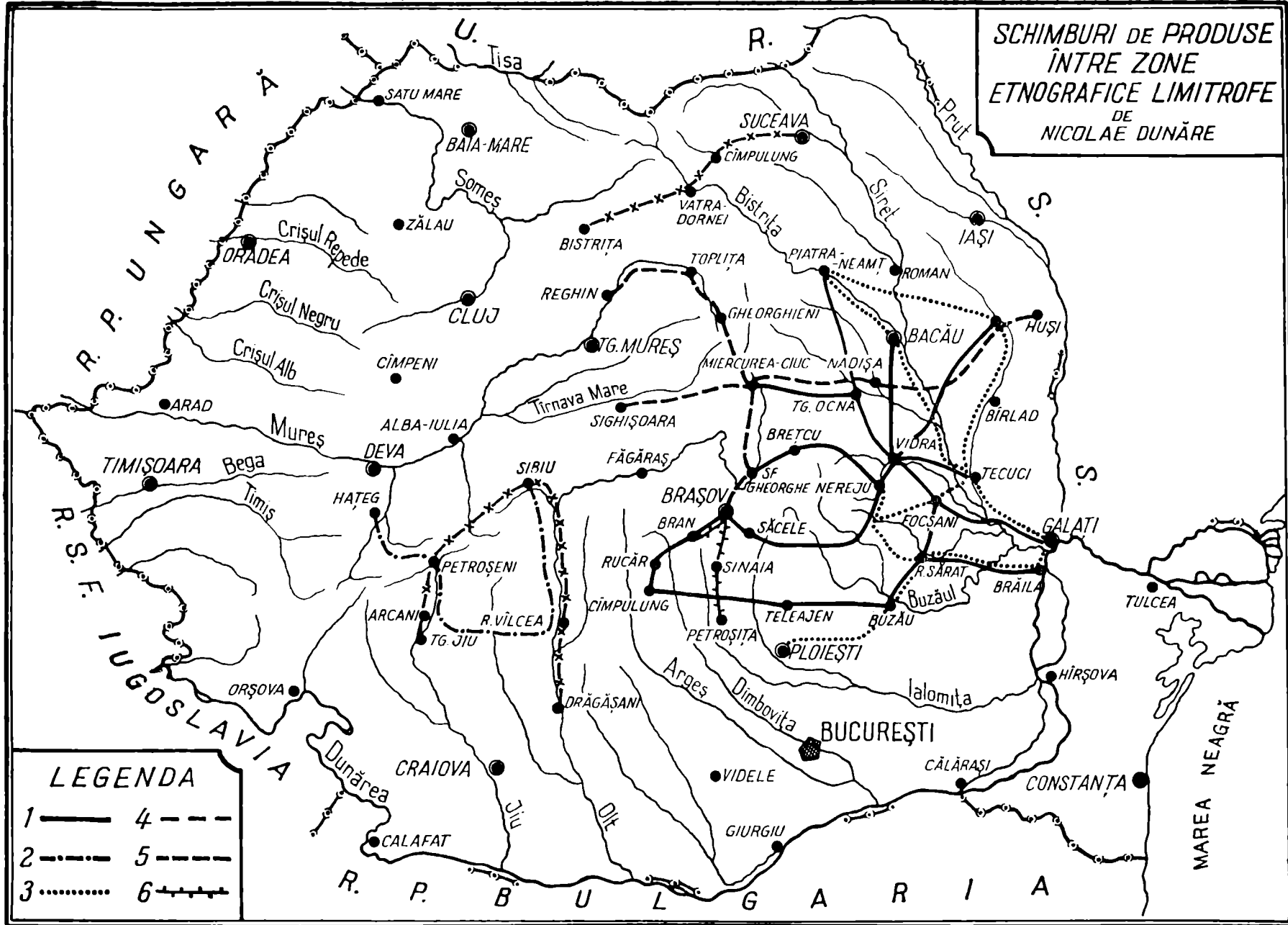
**DRUMURI DE COMERT
ȘI DESFACEREA PRODUSELOR
MEȘTEȘUGĂREȘTI DIN
TRANSILVANIA ÎN MOLDOVA
ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ
ÎN FEUDALISM
DE NICOLAE DUNĂRE**

1. Vechi drumuri de comerț din Transilvania spre Moldova și Țara Românească; 2. meșteri sași la sud și la est de Carpați; 3. produse meșteșugărești vândute la sud și est de Carpați; 4. români transilvăneni la sud și est de Carpați; 5. olari secui la est de Carpați; 6. unguri transilvăneni la est de Carpați; 7. ceramiști sași la est de Carpați.

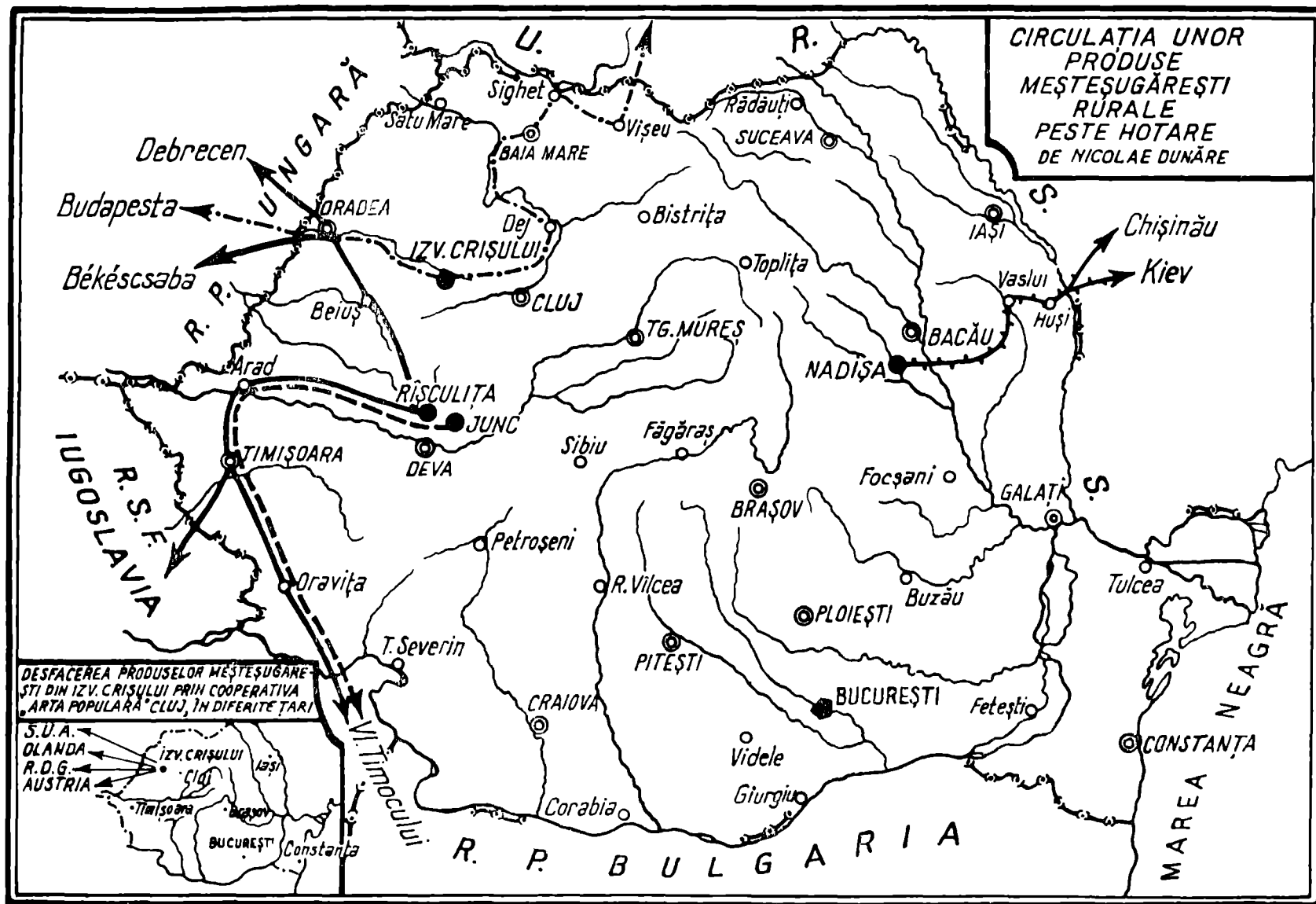
1. Alte Handelsstraßen von Transsilvanien in die Moldau und die Walachei; 2. sächsische Meister südlich und östlich der Karpaten; 3. Handwerkserzeugnisse, die im Süden und Osten der Karpaten verkauft wurden; 4. Siebenbürger Rumänen südlich und östlich der Karpaten; 5. Szekler Töpfer östlich der Karpaten; 6. Ungaren aus Siebenbürgen östlich der Karpaten; 7. Sächsishe Töpfer östlich der Karpaten.

**SCHIMBURI DE PRODUSE
ÎNTRU ZONE
ETNOGRAFICE LIMITROFE**
DE
NICOLAE DUNĂRE

1. Schimburi de produse meșteșugărești și agricole la târgul din Vidra—Putna; 2. comerțul de fluiere din Arcani—Gorj; 3. drumurile meșterilor văsari din Nereju—Vrancea; 4. produse coșărești din Transilvania în Țara Românească și Moldova; 5. comerțul cu cobze din Nadișa—Bacău; 6. covoare din Petroșița—Prahova vândute în Țara Birsei.

1. Austausch von handwerklichen und landwirtschaftlichen Erzeugnissen auf dem Markt von Vidra—Putna; 2. Der Verkauf von Flöten in Arcani in Gorj; 3. Wanderwege der Schaffelmacher aus Nereju—Vrancea; 4. Kürschnerarbeiten aus Siebenbürgen in der Moldau und der Walachei; 5. Verkauf der „cobze“ (gitarrenähnliches Saiteninstrument) aus Nadișa—Bacău; 6. Teppiche aus Petroșița—Prahova, die im Burzenland verkauft werden.

Circulația unor produse meșesugărești rurale peste hotare din localitățile: 1. Rîșculița — sat de spătari; 2. Izvorul Crișului — sat de tîmplari; 3. Junc — sat de fluierași; 4. Nadișa — sat de cobzari

Der Warenverkehr einiger bäuerlicher Handwerkszeugnisse jenseits der Landesgrenzen: 1. Rîșculița — ein Dorf der Hersteller von Webeblättern; 2. Izvorul Crișului — ein Tischlerdorf; 3. Junc — ein Flötenmacherdorf; 4. Nadișa — das Dorf der „cobze”macher.

rol în schimburile economice (lemn, sare etc.) dintre estul și vestul Transilvaniei. Plutăritul de pe valea Bistriței moldovenești a jucat un rol similar în dezvoltarea legăturilor economice între Moldova și Imperiul Otoman, pe de o parte și între Moldova și Țara Românească pe de altă parte. Mai menționăm contribuția plutăritului de pe Someș și Criș, la întreținerea schimburilor economice și etnografice ale ținutului Munților Apuseni cu Cîmpia Oradiei, Sălaj, Sătmar, după cum și cu șesul Tisei din Ungaria.

b) *Sate specializate în confecționarea uneltelor din lemn.* Lemnăritul a constituit o bună bucată de vreme un meșteșug unic, prin care se prelucrau diferite esențe lemnoase pentru multiplele nevoi gospodărești, obștești, precum și de uz personal. Treptat acesta s-a ramificat în numeroase alte meșteșuguri, ca: dulgheritul, vășăritul sau ciubăăritul, dogăritul, rotăritul, tîmplăritul etc.

În vremea din urmă li se mai ziceau în sat lemnari, pe alocuri bărdași, în special făuritorilor de unelte de lemn, dintre acelea de uz gospodăresc (unelte agricole, unelte pentru industria casnică textilă etc.).

Limitîndu-se la nevoile strict locale, astfel de meșteri se mai întâlneau aproape în fiecare sat, de obicei unul din gospodării săraci mai isteți, care căuta prin această cale să-și întregască cîștigul mult prea redus obținut de pe micul său lot agricol.

Dintre satele specializate în confecționarea uneltelor care prezintă un interes zonal, menționăm: Șugag din Valea Sebeșului, unde se lucrează furci de tors și bîte, decorate prin creștături; Tărcăița din Țara Bihariei, unde se lucrează juguri de boi împodobite prin pirogravare, de o frumusețe remarcabilă; Bulzeștii de Sus, Brusturi și Lazuri din Țara Zărandului, specializate în pluguri de lemn, sânni, care, grape, războaie de țesut etc.; Alun, Bunila, Cerbăl, Feregi, Meria și Săocet din ținutul Pădureni Hunedoarei ca și Dăbîca din jud. Hunedoara, specializate în confecționarea căucelor și cuțitelor (legate în cositor, cu remarcabile creștături în lemn).

Cu o rază geografică de desfacere mai mare, îmbrățișînd cîteva zone etnografice, un interes deosebit prezintă satele: Tausa în zo-

(Holz und Salz) zwischen Ost- und West-siebenbürgen eine bedeutende Rolle. Die Flößerei im Moldauer Bistritzthal spielte eine ähnliche Rolle bei der Entwicklung der wirtschaftlichen Beziehungen der Moldau zu dem Osmanischen Reich einerseits und der Walachei andererseits. Wir erwähnen weiterhin den Beitrag der Flößerei auf dem Someș und der Kreisch (Crișul) zur Aufrechterhaltung des wirtschaftlichen und ethnographischen Austausches zwischen den Gebieten der Westkarpaten, der Ebene von Oradea, Sălaj, Satmar und der Teißebeene in Ungarn.

b) *Dörfer, die Holzgeräte herstellten.* Die Holzverarbeitung bildete lange Zeit hindurch ein einheitliches Handwerk, das verschiedene Holzarten für den vielfältigen Bedarf der Bauernwirtschaften, der Dorfgemeinschaft und für den persönlichen Gebrauch verarbeitete. Allmählich verzweigte sich die Holzverarbeitung in verschiedene selbständige Handwerke wie Zimmermannsarbeit, die Herstellung von Holzgefäßen aller Art, Faßbindelei, Wagnerei, Tischlerei usw. Als Holzarbeiter („lemnar“ oder mancherorts „bărdași“) bezeichnete man in letzter Zeit in den Dörfern vor allem die Hersteller von Geräten für den Gebrauch in den Bauernwirtschaften (landwirtschaftliche Geräte, Werkzeuge für die bäuerliche Textilarbeit u. a.).

In nahezu jedem Dorf lebten solche Meister, die ausschließlich für den lokalen Bedarf arbeiteten. Sie waren meist arme, aber geschickte Bauern, die auf diese Weise die spärlichen Erträge aus ihrem kleinen Grundbesitz zu ergänzen suchten.

Von den Dörfern, die als Zentren für die Herstellung von Holzgeräten nur innerhalb einer Zone von Bedeutung waren, nennen wir: Șugag im Mühlbachtal (Valea Sebeșului), wo geschnitzte Spinnrocken und Hirtenstäbe hergestellt wurden; Tărcăița im Biharier-Land (Țara Bihariei), wo man mit Brandmalerei verzierte sehr schöne Ochsenjocher verfertigte; Bulzeștii de Sus, Brusturi und Lazuri im Zarander Land (Țara Zărandului), wo Holzpfüge, Schlitten, Eggen, Webstühle u. a. erzeugt wurden; Alun, Bunila, Cerbăl, Feregi, Meria und Săocet in der Zone Pădureni wie auch in Dăbîca im Kreis Hunedoara, die sich auf die Herstellung von geschnitzten Trinkkellen und reich mit Schnitzwerk und Zinneinlegearbeiten versehene Messer verlegt hatten.

Absatzgebiete von größerem geographischem Umfang, die mehrere ethnographische Zonen umfaßten, besaßen folgende Handwerkerdör-

na Vaslui, din Podișul Central Moldovenesc, care alimentează nu numai întreg ținutul, dar și magazinele din Galați cu furci, greble, juguri etc.; Tomnatec și Zece Hotare din zona Munților Pădurea Craiului; Boghicea din jud. Neamț; Petroșeni din zona subcarpatică a Munteniei, ale cărei produse sînt nelipsite de la marile târguri anuale din București.

Nedeile din sate sau de pe munții dintre două sau mai multe zone etnografice, ca târgul anual de pe muntele Găina și târgul „de sărutat“ de la Hălmagi (Munții Apuseni ai Transilvaniei), nedeia de pe muntele Surianul (unde se învecinează zonele etnografice Valea Sebeșului, Valea Jiului, Mărginenii Hațegului, Mărginenimea Sibiului), târgul anual din satul Vidra—Țara Vrancei (unde se întîlnesc vînzători și cumpărători din zonele Muscel, Țara Bîrsei, Trei Scaune, Bacău, Neamț, Vaslui, Tecuci, Putna, Covurlui, Brăila, R. Sărat, Buzău) etc., sînt deopotrivă ocazii pentru vînzarea celor mai felurite unelte și obiecte de uz casnic. Numai în Rîșculița—Zărand și în Săliștea—Sălaj s-a ajuns ca la acest meșteșug să participe întreaga populație, bărbați, femei, tineri și bătrîni.

Rîșculița din Țara Zărandului, jud. Hunedoara, este, pînă astăzi, cel mai vestit dintre toate satele care au practicat acest meșteșug pe teritoriul României, deoarece spetele de aici au atins — încă de la începutul secolului al XIX-lea — o răspîndire excepțională, depășind chiar vestitul spătărit bistrițean din secolele XVI și XVII.

În condițiile regimului burghezo-moșieresc, efectuînd drumuri de cîte două-trei săptămîni, încă de la începutul secolului al XIX-lea, spătarii din Rîșculița au străbătut întreg teritoriul României. Peste hotare au ajuns pînă în valea Timocului din Bulgaria și Iugoslavia, în Banatul sîrbesc, precum și în zonele Bekes-Csaba și Hojdu-Bihar din Ungaria.

c) *Sate specializate în dulgherit.* Dulgheritul sau, după o formulare tradițională de circulație mai largă, cioplitul, acest vechi meșteșug al construcțiilor de orice fel, s-a practicat într-o măsură mai mică într-un număr foar-

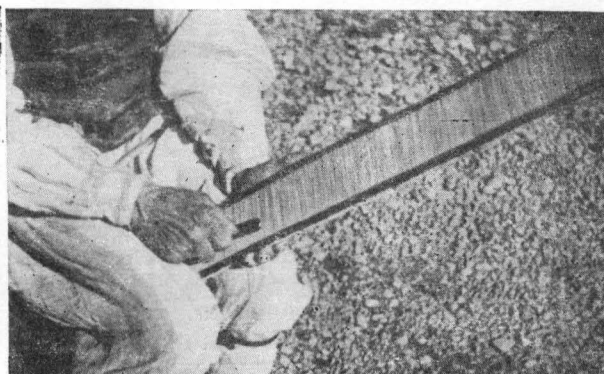
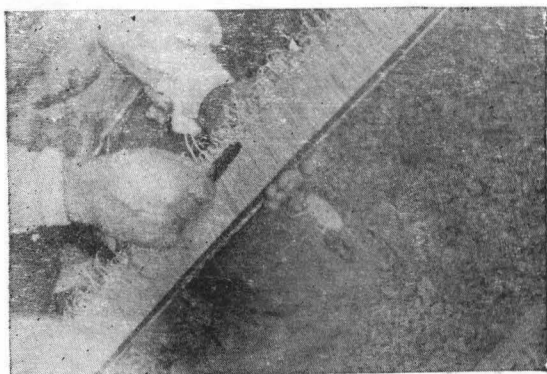
fer: Tausa în der Zone Vaslui auf der Hochebene der Moldau, das nicht nur das ganze Gebiet, sondern auch die Kaufläden von Galatz mit Heugabeln, Rechen, Jochen u. a. versorgte, ferner Tomnatec und Zece Hotare in der Zone Pădurea Craiului; Boghicea im Kreis Neamț; Petroșeni in der Subkarpatenzone Munteniens, dessen Erzeugnisse auf keinem der großen Jahrmärkte in Bukarest fehlen.

Die Jahrmärkte, die in den Dörfern oder auf den Bergen an der Grenze zwischen zwei oder mehreren ethnographischen Zonen stattfinden, bieten ebenfalls günstige Gelegenheit für den Absatz der verschiedensten Gebrauchsgegenstände. Märkte dieser Art sind: der alljährliche Markt auf dem Găina-Berg, der Markt „der Küsse“ (tîrgul de sărutat) in Hălmagi (zwischen dem Westgebirge und Siebenbürgen gelegen); der Markt („nedeia“) auf dem Surianberg, wo die ethnographischen Zonen Mühlbachtal (Valea Sebeșului), Schiltal (Valea Jiului), Mărginenii Hațegului und Mărginenimea Sibiului aufeinandertreffen; ferner der Jahrmarkt im Dorfe Vidra im Vrancealand, wo sich Käufer und Verkäufer aus den Zonen Muscel, Burzenland (Țara Bîrsei), Trei Scaune, Bacău, Neamț, Vaslui, Tecuci, Putna, Covurlui, Brăila, R. Sărat, Buzău einfinden.

Rîșculița im Zarander Land (Țara Zărandului), Kreis Hunedoara, ist bis heute von allen Dörfern Rumäniens, wo Webeblätter hergestellt wurden, am bekanntesten. Die gesamte Dorfbevölkerung, Männer, Frauen und Kinder befassen sich mit diesem Handwerk. Die hier hergestellten Webeblätter fanden schon zu Beginn des 19. Jahrhunderts eine außergewöhnlich große Verbreitung und übertrafen in dieser Hinsicht selbst die schon im 16. und 17. Jahrhundert bekannten Bistritzer Webeblätter.

Schon zu Beginn des 19. Jahrhunderts und zur Zeit des bürgerlich-gutsherrlichen Regimes durchzogen die Handwerker aus Rîșculița auf ihren Fahrten, die oft zwei bis drei Wochen dauerten, das Gesamtgebiet Rumäniens. Ihre Wege führten sie auch jenseits der Grenzen bis ins Timoktal in Bulgarien und Jugoslawien, in das serbische Banat und in die Gebiete von Bekes-Csaba und Hojdu-Bihar in Ungarn.

c) *Die Dörfer der Zimmerleute.* Die Zimmermannsarbeit, im Volksmund herkömmlich „cioplit“ (Behauen) genannt, ist ein uraltes Handwerk, das in kleinerem Ausmaß in einer großen Anzahl von Dörfern betrieben wurde.

Faze din prelucrarea spetelor de țesut, Rîșculița, Țara Zărandului. (Foto Dr. N. Dunăre)

Arbeitsgänge beim Herstellen von Webeblättern, Rîșculița, Zarander Land. (Foto Dr. N. Dunăre)

te mare de aşezări. El a dobândit, însă, o dezvoltare mai mare numai în satele situate în vecinătatea pădurilor de stejar, de brad şi de fag. Cu unelte simple, dulgherii ţărani au izbutit să făurească atât edificii publice (şcoli şi, în prezent, cămine culturale etc.), lucrări arhitecturale ca vechile biserici de lemn — adevărate opere de artă la care impresionează impunătoarele siluete ale turnurilor —, locuinţe rezistente, cu o înfăţişare plăcută şi cu un interior distribuit cu multă rînduială, dependinţe gospodăreşti (grajduri, şuri etc.), sălaşele pastorale şi agricole, precum şi o serie de unelte şi obiecte de uz casnic.

Din grupa acestor aşezări, cele mai cunoscute sînt: Bedeciu — jud. Cluj; Cîmpeni, Gîrda de Sus, Bistra, Ponor, Săcătura, Certege, Cărpiniş, Sohodol în jud. Alba; Meziad, Tărcăiţa, Criştior, Fînaţe, Ferice, Pietroasa în jud. Bihor; Bulzeşti, Tomnatec, Poiana, Hălmăgel, Brusturi, Lazuri, Junc, Stăniţa, Curechi, Brad, Mihăileni şi Mesteacăn din jud. Hunedoara; Bobăiţa din Oltenia, Diţeşti şi Pietroşeni în jud. Prahova; Tansa în zona Vaslui; Huta Veche şi Vama în jud. Suceava; Băiţa — Sălaj. Îndeosebi atrag atenţie satele Huta Veche şi Vama din Moldova, precum şi Bedeciu şi Meziad din Transilvania, în care, vreme îndelungată, dulgherii lucrau diferite construcţii (case, grajduri, şuri etc.) pe care le transportau şi remontau, în localităţile din regiune.

În vreme ce dulgherii din alte sate lucrează numai la comandă şi numai la faţa locului din materiialul procurat de gospodarul respectiv şi sub supravegherea permanentă a clientului, meşterii din Huta Veche, Vama, Meziad şi Bedeciu se îngrijeau singuri de procurarea materialului şi după propria lor apreciere efectuau în serie diferite construcţii gospodăreşti, de mărimi diferite. Numai după aceea clienţii din satele vecine sau mai îndepărtate veneau în satul meşterului şi alegeau una sau alta din construcţii. Urma desfacerea construcţiei alese, încărcarea acesteia în cîteva care — aduse în acest scop de client —, transportate la satul acestuia, unde, cu ajutorul aceluiaşi meşter, era remontată în curtea gospodarului.

Întrucît confecţionarea unei astfel de construcţii cerea un „atelier“ neobişnuit de mare, fiecare din satele specializate în acest fel de dulgherit rezerva un teren anume, mai întins, situat în imediata vecinătate a satului. Pe

Einen größeren Umfang hat dieses Handwerk bloß in den Ortschaften erreicht, in deren Umgebung sich Eichen-, Fichten- und Buchenwälder befanden. Mit den einfachsten Werkzeugen vermochten diese bäuerlichen Zimmerleute die verschiedensten Bauten zu errichten; öffentliche Gebäude (selbst Schulen), Holzkirchen, die mit ihren kühn aufstrebenden Türmen wahre Kunstwerke der Architektur sind, massive Wohnhäuser mit äußerst zweckmäßig angeordneten Innenräumen, Wirtschaftsgebäude (Ställe, Scheunen) und verschiedene zeitweilige Unterkünfte für Hirten und Bauern; auch eine Reihe von Gebrauchsgegenständen werden außerdem von diesen Zimmerleuten hergestellt.

Die bekanntesten Dörfer der Zimmerleute sind: Bedeciu, Kreis Klausenburg (Cluj); Cîmpeni, Gîrda de Sus, Bistra, Ponor, Săcătura, Certege, Cărpiniş, Sohodol im Kreis Alba; Meziad, Tărcăiţa, Criştior, Fînaţe, Ferice, Pietroasa im Kreis Bihor; Bulzeşti, Tomnatec, Poiana, Hălmăgel, Brusturi, Lazuri, Junc, Stăniţa, Curechi, Brad, Mihăileni und Mesteacăn im Kreis Hunedoara; Bobăiţa in Oltenia; Diţeşti und Pietroşani im Kreis Prahova; Tansa in der Zone von Vaslui; Huta Veche und Vama im Kreis Suceava; schließlich Băiţa — Sălaj. Besondere Aufmerksamkeit verdienen die Dörfer Huta Veche und Vama in der Moldau, ferner Bedeciu und Meziad in Siebenbürgen, wo die Zimmerleute verschiedene Bauten fertigstellten (Häuser, Ställe, Scheunen u.a.), die sie in die Ortschaften der Umgebung beförderten und dort aufbauten.

Während die Zimmerleute anderer Dörfer nur auf Bestellung und mit dem vom betreffenden Bauern bereitgestellten Material an Ort und Stelle und unter der ständigen Aufsicht des Kunden arbeiteten, beschafften sich die Meister in Huta Veche, Vama und Meziad das Material selbst und fertigten nach eigenem Ermessen Serien verschiedener Wirtschaftsgebäude in verschiedenen Größen an. Die Kunden aus den nahen oder weiter entfernten Dörfern kamen und wählten das eine oder andere Gebäude aus dem Vorrat des Meisters. Das ausgesuchte Stück wurde dann auseinandergenommen, auf mehrere Wagen geladen, die der Kunde bereitstellen mußte, und in das betreffende Dorf befördert, wo es mit Hilfe des Meisters im Hofe des Bauern aufgestellt wurde.

Da die Herstellung solcher Bauten eine ungewöhnlich große „Werkstatt“ erforderte, war in jedem der Dörfer, wo diese Art der Zimmermannsarbeit üblich war, für diesen Zweck ein genügend großer Platz am Rande des Dor-

terenul de care dispunea în acest scop meşterii români din satul Bedeciu de ex. era cu putinţă să se lucreze concomitent la 40 de clădiri.

Acest meşteşug, în această formă de practicare, a fost exercitat intens atît timp cît se păstrau tipuri tradiţionale şi mai simple de construcţii, de obicei identice sau foarte asemănătoare nu numai pentru o zonă etnografică, dar chiar pentru un ţinut mai întins. Satele de tipul celor patru amintite mai sus, din nordul Bihorului, din zona Huedin sau din nordul Moldovei, au jucat un rol important în menţinerea formelor tradiţionale de arhitectură populară, similară mai multor zone etnografice.

Odată cu evoluţia, diferenţierea şi complicarea tipurilor de construcţii, dar mai cu seamă după extinderea construcţiilor din cărămidă şi piatră, meşterii cioplitori din centrele specializate s-au deplasat în satele clienţilor.

d) Sate specializate în rotărit. În aceste sate are loc fie confecţionarea însăşi a carelor şi căruţelor, fie a roatelor. Acest meşteşug a ajuns să constituie îndeletnicirea specializată a unui mare număr de sate din cuprinsul fiecărui ţinut. Astfel, la sud de Carpaţi s-a practicat pe o scară mai întinsă mai cu seamă în două sate din Oltenia (Osica de Sus şi Mîrşani) şi în cîteva sate din Muntenia (Diţeşti, Gorgota, Haimanale, Opăriţi, Leiceşti, Racoviţa, Rădeşti, Tisău, Mărunţişu etc.). În Moldova cele mai vestite centre de rotari şi căruţari sînt localităţile Tausa, Cîndeşti, Poduri, Buceşti, Băceşti etc. În unele sate rotarii fac exclusiv căruţarie ca în Jugani şi Hălăuceşti, iar în altele numai rotărie, ca în Voineşti, Văleni, Ciornei, Băceşti, Boghicea, Slobozia. Din Transilvania, mai vestite sînt centrele de rotari din Munţii Apuseni — Leauţ, Pietroasa, Gilău, Cîmpeni, Brad, Dobroţ etc. Fiecare meşter are grijă ca produsele lui să corespundă nevoilor specifice şi obişnuinţei locuitorilor din zonele unde urmează să fie dată marfa.

e) Sate specializate în timplărit. În trecut mai numeroase erau satele de tadari. În aceste sate se confecţionau din lemn de fag lădoaie sau hambare pentru bucate şi tronuri de zestre sculptate cu ornamente similare celor de pe furcile de tors şi de pe bîtele ciobă-

fes vorgesehen. Die rumänischen Meister in Bedeciu z. B. verfügten über ein Grundstück, auf dem gleichzeitig 40 Gebäude errichtet werden konnten.

Diese Art der Zimmermannsarbeit konnte so lange erfolgreich ausgeübt werden, als an der überlieferten einfachen Bauart festgehalten wurde und die Gebäude nicht nur in bestimmten ethnographischen Zonen, sondern über weite Gebiete hin nahezu gleichartig waren. Dörfer dieser Art — wie die vier oben genannten Dörfer im Norden von Bihor in der Huedinzone und in der Nordmoldau — spielten eine bedeutende Rolle bei der Wahrung der überlieferten Bauweise, die mehreren ethnographischen Zonen eigen war.

Als dann die Bautypen sich weiterentwickelten, differenzierten und weitläufiger wurden, vor allem aber als die Holzbauten mehr und mehr von Ziegel- und Steinbauten verdrängt wurden, mußten sich die Zimmerleute dieser Dörfer in die Ortschaften ihrer Kunden begeben, um die Bauten an Ort und Stelle auszuführen.

d) Die Dörfer, die sich mit Wagnerei beschäftigten. In diesen Dörfern wurden entweder Ochsen- und Pferdewagen oder nur die Räder dafür hergestellt. In allen Landesgebieten spezialisierten sich eine große Anzahl von Dörfern auf Wagnerei. Südlich der Karpaten waren es vor allem zwei oltenische Dörfer (Osica de Sus und Mîrşani), wo die Wagnerei in großem Maßstabe betrieben wurde, wie auch einige muntenische Dörfer (Dişeşti, Gorgota, Haimanale, Opăriţi, Leiceşti, Racoviţa, Rădeşti, Tisău, Mărunţişu u. a.) In der Moldau waren die bekanntesten Zentren der Wagner- und Radmacher: Tansa, Cîndeşti, Poduri, Buceşti, Băceşti u. a. In einigen Dörfern wie in Jugani und Hălăuceşti stellte man ausschließlich Bauernwagen, in Voineşti, Văleni, Ciornei, Băceşti, Boghicea, Slobozia ausschließlich Wagenräder her. In Siebenbürgen waren die wichtigsten Zentren der Wagnerei im Westgebirge, und zwar in Leauţ, Pietroasa, Gilău, Cîmpeni, Brad, Dobroţ und andere. Jeder Meister war darauf bedacht, daß seine Erzeugnisse den besondern Ansprüchen und Gewohnheiten der Bewohner der Zonen, wohin er seine Ware lieferte, entsprachen.

e) Die Tischlerdörfer. Äußerst zahlreich waren in früheren Zeiten die Dörfer, wo Bauerntruhen hergestellt wurden. Die Meister arbeiteten aus Buchenholz die verschiedensten Truhen, die für die Aufbewahrung von

nești. Acestea au fost prezente pînă nu demult în casele țăranilor, de orice naționalitate. De ex., piesele lucrate de meșteri români din Băița — Sălaj, erau nelipsite nu numai din gospodăriile românilor, dar și din gospodăriile ungarilor și slovacilor din zonele Sătmar și Sălaj.

Cele mai cunoscute sate de lădari au fost: Budureasa — Beiuș, Dîngău — Huedin, Rimetea — Turda etc., din Munții Apuseni; Bîrgău — Bistrița; Gilgău, Băița și Preuteasa — Sălaj etc. din nord-vestul Transilvaniei. Slăvuța este cel mai important din nordul Olteniei; în nord-estul Munteniei Breaza de Sus, Viperești, dar mai cu seamă Provița de Jos și Provița de Sus care alimentează cu harnabare întreg centrul și estul provinciei; din vestul Moldovei cele mai de seamă sînt Băcești, Coșula și Orășeni. Treptat, în aceleași sate ori prin diferențierea altora, a luat o mare amploare confecționarea pieselor de mobilier, la început mai simplu ori decorat numai prin sculptură, ca în Munții Apuseni (Blăjeni, Bulzești, Hălmăgel), în zona subcarpatică a Munteniei (Gura Teghii, Lopătari, Păltineni) sau în Subcarpații Moldovei. Din ultima zonă produsele meșteșugărești din Tupilați au avut cea mai mare răspîndire. Sate similare s-au mai înregistrat în zona Iașului, Secuime etc.

Meșterii breslași sași de la Sighișoara, Brașov etc. — ale căror produse, cu secole în urmă, erau deopotrivă vîndute în Țara Românească și Moldova, apoi meșterii maghiari din zona Huedin (Huedin, Macău, Viștea etc.), ca și centrul Rimetea din Munții Apuseni, au răspîndit un nou mobilier, pictat policrom și decorat mai ales fitomorf. Către sfîrșitul secolului al XIX-lea, în urma unor cursuri meșteșugărești organizate la Huedin, două sate maghiare din acest raion (Izvorul Crișului și Bicalat) devin centre specializate într-un mobilier de factură orășenească din lemn de fag, lăcuit și apoi sculptat. Deosebit de întreprinzători acești meșteri și negustori ambulanți ajung să-și desfacă mobilierul, încă înainte de primul război mondial, nu numai

Nahrungsmitteln, von Getreide und von Kleidern bestimmt waren. Besonders schön gearbeitet waren die Truhen, wo das Heiratsgut der Bräute untergebracht war; sie waren mit ähnlichen Schnitzereien wie die Spinnrocken und Hirtenstäbe geschmückt. Bis vor kurzem waren diese Truhen in den Bauernhäusern sämtlicher Nationalitäten anzutreffen. So fehlten z. B. im vergangenen Jahrhundert die Truhen der rumänischen Meister aus Băița — Sălaj in keiner Bauernwirtschaft der Zonen Sătmar und Sălaj, ob es rumänische, ungarische oder slowakische Bauernhäuser waren.

Die bekanntesten Truhenmacher lebten in: Budureasa — Beiuș, Dîngău — Huedin, Rimetea — Turda und anderen Ortschaften im Westgebirge sowie in Bîrgău — Bistrița; ferner in Gilgău, Băița, Preuteasa — Sălaj und anderen Dörfern Nordwestsiebenbürgens. Slăvuța ist das bekannteste Tischlerdorf in Nordoltenien; in Nordostmuntenien waren es Breaza de Sus, Viperești und vor allem Provița de Jos und Provița de Sus, die den mittleren und östlichen Teil der Provinz mit Korntruhen belieferten. In der Westmoldau waren die wichtigsten Tischlerdörfer Băcești, Coșula und Orășeni. Allmählich nahm in diesen Dörfern die Herstellung von Möbelstücken einen immer größeren Umfang an. Anfangs waren diese Möbelstücke ganz einfach oder bloß mit Schnitzereien verziert, wie die in Blăjeni, Bulzești, Hălmăgel im Westgebirge. Dörfer dieser Art befinden sich auch in der Subkarpatzone Munteniens (Gura Teghii, Lopătari, Păltineni) oder in den Subkarpaten der Moldau. Die handwerklichen Erzeugnisse aus Tupilați in der letztgenannten Zone fanden die weiteste Verbreitung. Dörfer, die ähnliche Erzeugnisse herstellten, befanden sich auch in den Zonen von Iași, dem Seklerland u.a.

Die sächsischen Zunftmeister aus Schäßburg (Sighișoara), Kronstadt (Brașov) usw. (deren Erzeugnisse vor Jahrhunderten sowohl in der Walachei als auch in der Moldau verkauft wurden), die ungarischen Meister aus Huedin (Huedin, Macău, Viștea usw.) wie auch die Handwerker aus Rimetea im Westgebirge, stellten eine andere Art von Bauernmöbeln her, die mit bunten Pflanzenmotiven bemalt waren. Gegen Ende des 19. Jahrhunderts wurden in Huedin Fortbildungskurse für Handwerker abgehalten; von da an begannen zwei ungarische Dörfer dieses Gebietes (Izvorul Crișului und Bicalat) geschnitzte und lackierte Buchenholzmöbel mit städtischem Einfluß herzustellen. Schon vor dem ersten Weltkrieg setzten diese ungewöhnlich rührigen Meister und Handelsleute ihre Ware nicht

în întreaga țară, ci pînă peste hotare, în Ungaria, Cehoslovacia etc. În anii regimului de democrație populară, grupîndu-se pe arii geografice, mai cu seamă cei din Izvorul Crișului, își desfac produsele în cuprinsul tuturor regiunilor administrative ale României.

f) *Sate specializate în dogărit*. Acestea au luat o amploare excepțională spre a satisface nevoile cele mai felurite reclamate de economia agricolă-pastorală, de vinărit, pomicultură, de conservarea alimentelor sau de alte trebuințe gospodărești. Din centrele de văsari care lucrează pentru nevoile podgoriilor din Moldova, o deosebită importanță prezintă Sendrești și Foltești, precum și Cleja, Păucești, Telgiu, Buciumi, Băcești etc., și centrele din zona Iașului. Meșterii din aceste sate s-au organizat încă de la sfîrșitul secolului trecut, în mari cooperative de dogărie, ceea ce le-a permis să dispună de piețe de desfăcere în cele mai depărtate zone etnografice moldovenești precum și în nord-estul Munteniei. La sud de Carpați s-au dezvoltat importante centre de dogari atît în Muntenia (Breaza de Sus, Petroșeni, Davidești, Gura Teghii, Lopătari, Păltineni etc.), cît și în Oltenia (Topești, Șipote, Pocruia, Ohaba, Hodoreasca, Piscuri, Lungesti, Tomșani, Tometești etc.). Transilvania cunoaște zeci de centre de văsari, cele mai multe fiind situate în Munții Apuseni: Arieșeni, Gîrda de Sus, Neagra, Dobroț, Vidrele, Arada, Albac, Lupșa, Rogojel, Măguri, Vișag etc. De vreme îndelungată văsarii, dogarii sau ciubărarii din Țara Zărandului și Țara Moților au cutreierat țara în lung și în lat. Dintre aceștia, moșii nu s-au limitat numai la Transilvania, dar au trecut și dincolo de Carpați. Acestora adăugăm Sercăița din Țara Oltului.

Fie că-și practicau meșteșugul în Moldova, Țara Românească sau Transilvania, acești meșteri s-au obișnuit să facă vase pentru cele mai felurite nevoi: banițe pentru cereale, vase pentru pregătirea, transportarea și păstrarea vinului, butoiașe pentru țuică, de cele mai adeseori lucrate artistic, ciubărașe cu torți înfrumusețate cu flori făcute cu fierul înroșit, berbințe pentru brînză, ghioabe pentru unt, buți pentru varză etc.

Cele mai reprezentative centre sătești specializate în dogărit au fost Dobroț în Țara

nur innerhalb des Landes, sondern auch jenseits der Grenzen, in Ungarn, der Tschechoslowakei usw., ab.

Heute haben sich die Meister (vor allem die in Izvorul Crișului) die verschiedenen Absatzgebiete untereinander aufgeteilt und verkaufen ihre Erzeugnisse in allen Verwaltungsgebieten Rumäniens.

f) *Die Böttcherdörfer*. Die Faßbinderei verdankte ihren Aufschwung dem großen Bedarf an verschiedenen Holzgefäßen, die in der Landwirtschaft, in der Schafzucht, im Wein- und Obstbau sowie im allgemeinen in der Bauernwirtschaft für die Aufbewahrung von Lebensmitteln u. a. verwendet werden. Unter den Böttcherdörfern, die für die Weinlegenden der Moldau arbeiteten, sind von besonderer Bedeutung Sendrești und Foltești, ferner Cleja, Păucești, Telgiu, Buciumi, Băcești und die Zentren der Zone Iași. In diesen Dörfern schlossen sich die Meister schon zu Ende des verflorenen Jahrhunderts zu großen Böttchervereinigungen zusammen und sicherten sich die Absatzmärkte bis in die entferntesten ethnographischen Zonen der Moldau, ja bis in die Gebiete Nordostmunteniens hinein. Im Süden der Karpaten entwickelten sich bedeutende Böttcherzentren sowohl in Muntenien (Breaza de Sus, Petroșeni, Davidești, Gura Teghii, Lopătari, Păltineni usw.) als auch in Oltenia (Topești, Șipota, Pocruia, Ohaba, Hodoreasca, Piscuri, Lungesti, Tomșani, Tometești u. a.). In Siebenbürgen sind die Böttcherzentren äußerst zahlreich, die meisten liegen im Westgebirge: Arieșeni, Gîrda de Sus, Neagra, Dobroț, Vidrele, Arada, Albac, Lupșa, Rogojel, Măguri, Vișag u. a. Schon seit geraumer Zeit zogen Böttcher und Schaffelmacher (ciubărari) aus dem Zarander Land (Țara Zărandului) und den Motzen dörfern durch das ganze Land. Die Motzen beschränkten ihre Wanderungen nicht nur auf Siebenbürgen, sie gelangten auch jenseits der Karpaten. Hier wären auch die Meister aus Sercăița im Altland (Țara Oltului) zu nennen.

Ob diese Meister nun in der Moldau, in der Walachei oder in Siebenbürgen arbeiteten, alle stellten sie Gefäße für die verschiedensten Zwecke her: Getreidescheffel, Gefäße zur Bereitung, Beförderung und Aufbewahrung des Weins, Branntweinfäßchen, die oft kunstvoll gearbeitet waren, kleine mit Brandmalerei verzierte Zuber, Käsebüten und Butterfäßchen, Krautfässer u. a. m.

Die bedeutendsten dörflichen Böttcherzentren waren Dobroț im Zarander Land, Nereju

X X
Zărandului, Nereju din Țara Vrancei, Vidra din Țara Moșilor și o altă Vidră din zona Putnei.

g) Sate specializate în instrumente muzicale. Produsele provenite din aceste sate au fost întotdeauna căutate de locuitorii care s-au îndeletnicit cu păstoritul și creșterea vitelor, și de către tineret, în general, pentru diferite serbări populare. În anii construcției socialiste, ansamblurile artistice populare, tot mai numeroase, își dotează adesea orchestra cu instrumente muzicale de această factură populară. Satul românesc Hodac din Valea Gurghiului s-a specializat în fluiere vopsite și legate artistic cu aplicații în formă de brăuțe de cositor și alamă, nelipsite, de multă vreme, la târgurile din Moldova ca și din Transilvania. Se întâlnesc și sate în care se fabrică un mare număr de instrumente muzicale mai complicate: clarinete (de ex. Hălmăgel — Gurahont), tulnice (de ex. Bulzești — Brad; Avram Iancu, Scărișoara și Neagra — Cîmpeni), viori (de ex. Felcaci — Cluj). Un loc însemnat în domeniul legăturilor etnografice dintre Moldova și Transilvania l-a jucat satul Nadișa din jud. Bacău, specializat în cobze de molift, paltin și cires. În secolul trecut, pe lângă faptul că găseau o bună piață de desfacere pe teritoriul apusean al Rusiei, din acest sat se vindeau anual peste 1000 de cobze în zonele de pe versantul vestic al Carpaților orientali⁶; tot astfel și în cazul fluierelelor produse în Arcani — Gorj și în alte câteva sate din nordul Olteniei, care sînt și astăzi prezente la târgurile de țară din Valea Jiului, Țara Hațegului, Mărginenimea Sibiuului, Țara Oltului.

✓
X Dintre toate satele românești specializate în meșteșugul instrumentelor muzicale, fără îndoială că satul de fluierași Juncul de Munte din Țara Zărandului a reușit să îmbrățișeze — cu produsele sale — cea mai întinsă arie geografică, pe ambele versante ale Carpaților Meridionali și Orientali.

E. Sate specializate în prelucrarea fibrelor vegetale și animale pentru piață. Pentru propriile lor nevoi, secole de-a rândul țesăturile de uz casnic și de port, însăși confecționarea pieselor de îmbrăcăminte și încălțăminte, au fost realizate în sînul fiecărei gospodării ță-

in der Vrancea, Vidra im Motzenland und das gleichnamige Dorf in der Zone Putna.

g) Dörfer, die Musikinstrumente herstellen. Die Erzeugnisse dieser Dörfer waren vor allem bei den Schaf- und Viehzüchtern und im allgemeinen bei der Dorfjugend gefragt, die sie bei festlichen Gelegenheiten spielten. Während der Zeit des sozialistischen Aufbaues werden derartige volkstümliche Musikinstrumente häufig bei den Orchestern der Volksensembles verwendet. Im rumänischen Dorf Hodac im Gurghiutal werden kunstvoll bemalte Flöten mit Zinn- und Messingbeschlägen hergestellt, die auf keinem Markt in der Moldau und in Siebenbürgen fehlen. Es gibt auch eine Reihe von Dörfern, wo man eine große Auswahl komplizierterer Musikinstrumente herstellt; Klarinetten (z. B. in Hălmăgel — Gurahont), Alphörner „tulnice“ (in Bulzești — Brad, Avram Iancu, Scărișoara und Neagra — Cîmpeni), Geigen (in Feleac — Klausenburg [Cluj]). Eine bedeutende Rolle in den ethnographischen Beziehungen zwischen der Moldau und Siebenbürgen hat das Dorf Nadișa im Kreis Bacău gespielt, wo die sogenannte „cobză“ (gitarrenähnliches volkstümliches Saiteninstrument) aus Fichten-, Ahorn- und Kirschholz gefertigt wurde. Im vergangenen Jahrhundert fanden diese Instrumente einen guten Absatzmarkt in den Westgebieten Rußlands, außerdem wurden jährlich über tausend „cobze“ aus diesem Dorf in den Zonen am Westabhang der Ostkarpaten verkauft.⁶

Das gleiche gilt von den in Arcani — Gorj und einigen anderen nordoltenischen Dörfern hergestellten Flöten, die auch heute auf den Dorfmärkten im Schiltal, im Hatzegerland, der Mărginenimea-Sibiului und im Alttal zu finden sind.

Von allen Musikinstrumenten, die in den verschiedenen darauf spezialisierten rumänischen Dörfern hergestellt werden, haben ohne Zweifel die Flöten der Meister aus Juncul de Munte im Zarander Land (Țara Zărandului) das größte ethnographische Verbreitungsgebiet zu beiden Seiten der Süd- und Ostkarpaten gefunden.

E. Dörfer, die in der Verarbeitung von Pflanzen- und Tierfasern spezialisiert waren. Jahrhundertlang wurden die verschiedenen Hausweben, Trachtenstücke, Kleidungsstücke und selbst Schuhwerk für den Eigenbedarf innerhalb jeder einzelnen Bauernwirtschaft

⁶ O. A. Anastasiu, *Industria satești în raport cu localizarea marelui industrii*, București, 1928, p. 52, 54, 55, 69.

⁶ O. A. Anastasiu, *Industria satești în raport cu localizarea marelui industrii*, București, 1928, p. 52, 54, 55, 69.

rănești. Ocupațiile tradiționale de masă, agricultura, prin cultura plantelor textile, creșterea vitelor și păstoritul, prin practicarea cărora s-a obținut lână, blănuri, piei, păr —, au oferit o sursă bogată de materii prime. Destul de timpuriu, produsele obținute din prelucrare casnică și meșteșugărească a acestor materii prime au îndestulat nu numai nevoile gospodăriei în sinul căreia erau confecționate. Treptat, aceste produse au răspuns și unei sfere mai largi: unor piețe de desfacere, la început locale, apoi ținutale și naționale, pentru ca pe urmă să-și croiască loc și pe piața externă.

În sinul satelor specializate în textile și piese de port au avut loc fie toate fazele de producție, fie s-a realizat o diviziune profesională între ele. Sînt sate, ca Lunca din Subcarpații Munteniei sau Căianul Mic din Munții Someșului, în care într-o anumită perioadă a anului toți locuitorii strîngeau lână din cuprinsul unei zone întregi. Mult mai numeroase și mai cunoscute sînt satele în care, în trecut, cea mai mare parte din femei și-au făcut o profesiune permanentă și principală din confecționarea țesăturilor din lână, cînepă și bumbac. În felul acesta s-au produs mari cantități de covoare, velințe, chilimuri, țesături pentru cal ori stoffe de o rară frumusețe. Atît în trecut, dar mai ales în vremea din urmă aceste produse au o mare căutare la export. În trecutul apropiat au fost frecvente cazurile în care femeile — îndeosebi cele din zona Țirnavă Mare au mers cu mari cantități de țesături peste hotare (îndeosebi în cehoslovacia). Un loc de frunte îl dețin cîteva sate din Subcarpații Munteniei (Rucăr, Breaza de Sus, Corbi, Pietroșița, Domnești, Bădeni, Golești, Petrani, Rîul Alb etc.) și altele din nordul Olteniei (Hurezu, Cozia, Șipote, Topești, Baia de Aramă). Din cele de pe versantul estic al Carpaților Orientali se cuvine menționată mai cu seamă Bahna. În Transilvania, pînă în zilele noastre își păstrează specializarea în țesături o serie de sate din Mărginenimea Sibiului (Săliște, Rășinari, Mohu etc.), Țara Oltului (Avrig), Țara Bîrsei (Bran-Poarta, Valea Someșului (Căianul Mic, Văile Dejului, Borla etc.), Munții Apusenii (Ocoliș, Cîmpeni, Vașcău etc.), din zonele etnografice Huedin (Mănăstireni, Nadăș, Nearșova

hergestellt. Die überlieferten Beschäftigungen der Bevölkerung lieferten reichlich Rohstoffe dafür: der Ackerbau — Textilpflanzen, die Vieh- und Schafzucht — Wolle, Felle, Häute und Haar.

Schon ziemlich früh begann man mit diesen Erzeugnissen auch dem Bedarf außerhalb der eigenen Wirtschaft Rechnung zu tragen. Schritt für Schritt weitete sich das Absatzgebiet für diese Erzeugnisse aus, anfangs von dem lokalen Markt auf die benachbarten Gebiete, später auf das ganze Land und schließlich über die Landesgrenzen hinaus.

Teils wurden alle Arbeitsgänge zur Herstellung der Textilien und Trachtenstücke innerhalb eines darauf spezialisierten Dorfes ausgeführt, teils fand eine Arbeitsteilung zwischen den einzelnen Dörfern statt. Es gab Dörfer wie Lunca in der Subkarpatenzone Munteniens oder Căianul Mic im Someșgebirge, deren Bewohner zu gewissen Jahreszeiten die Wolle in der gesamten Zone einsammelten. Viel zahlreicher und bekannter sind die Dörfer, wo früher die Herstellung von Hausweben aus Wolle, Hanf und Baumwolle eine ständige Hauptbeschäftigung der meisten Frauen darstellte. Auf diese Weise wurde eine große Menge von Teppichen, Bettdecken (velințe), Wolldecken (chilimuri), Pferdedecken und Wollgewebe von seltener Schönheit hergestellt. In früheren Zeiten, vor allem aber heute sind diese Hausweben sehr gesuchte Exportartikel. Vor nicht allzu langer Zeit kam es häufig vor, daß Frauen, insbesondere aus dem Gebiet der Großen Kokel (Țirnavă Mare), beträchtliche Mengen von Hausweben jenseits der Grenzen zum Verkauf brachten (vor allem in der Tschechoslowakei). Eine führende Stellung nahmen einige Dörfer in der Subkarpatenzone Munteniens ein (Rucăr, Breaza de Sus, Corbi, Pietroșița, Domnești, Bădeni, Golești, Petrani, Rîul Alb usw.); in Nordoltenien sind es Hurezu, Cozia, Șipote, Topești, Baia de Aramă. Von den Ostabhängigen der Ostkarpaten verdient vor allem Bahna genannt zu werden. In Siebenbürgen sind bis auf den heutigen Tag eine Reihe von Dörfern für die Herstellung von Hausweben bekannt: in der Mărginenimea-Sibiului (Zone um Hermannstadt) sind es Săliște, Rășinari, Mohu und andere, im Altland (Țara Oltului) Freck (Avrig), im Burzenland (Țara Bîrsei) Bran-Poarta, im Someștal Căianul Mic, Văile Dejului, Borla u. a., im Westgebirge Ocoliș, Cîmpeni, Vașcău u. a., in Ciuc und Casin Armășeni, Miercurea Ciucului, Imper, Plăieșii de Sus u. a., in den ethnographischen Zonen

etc.), Ciuc și Cașin (Armășeni, Miercurea Ciucului, Imper, Plăieșii de Sus etc.) precum și Treiscaune (Sînmartin, Păuleni etc.). Un viu interes prezintă covoarele produse în câteva centre din zonele Nășăud, Dîmbovița și Prahova (mai ales cele produse pe Valea Bîrgăului, la Sîngiorz, la Pietroșița) precum și betele de încins nășăudene și bihorene (din Sieut — Nășăud, Ferice — Bihor etc.). Cooperativele de covoare orientale conduse de meșterii armeni din Gherla, dezvoltate și organizate pe noi baze în anii republicii, pe lângă satisfacerea cerințelor mereu crescînde ale pieței interne, furnizează o marfă mult apreciată peste hotare. Centrul românesc de covoare Pietroșița, de la sud de Carpați, cunoscut prin măiestria țesătoarelor țărance, alimentează de multă vreme cu produsele sale localitățile din Țara Bîrsei. O mare însemnătate economică și artistică totodată a avut-o specializarea unor sate din zona Calatei (Izvorul Crișului, Viștea etc.), Munții Apuseni (îndeosebi cele produse la Rimetea — Trascău), Cîmpia Transilvaniei (la Sic în jud. Cluj), Valea Someșului (la Gherla și Dej) în confecționarea broderiilor, dantelelor și pieselor de podoabă din mărgele.

Unele sate din Moldova (de ex. Perincea, Crăcăoeni, Bodești) de peste un secol țes mari cantități de pănură, lucrează sumane, împodobindu-le cu adevărată artă, iar apoi le vînd la iarmaroace și în zonele vecine. Din Transilvania, un rol important a jucat satul Poienari din Țara Zărandului, care a produs sumane negre, dar mai cu seamă satul Sîrbești din Țara Bihariei care și astăzi mai produce sumane albe pentru populația din valea superioară a Crișului Negru, valea mijlocie și inferioară a Crișului Alb și sudul Cîmpiei Oradiei.

În general sumănarii confecționează același tip morfologic de suman, însă cu împodobiri diferite, după tradiție și gustul locuitorilor din fiecare sat sau grup de sate. Pînă nu demult, în Transilvania erau specializate și alte localități în confecționarea pieselor de pănură (sumane, buici), ca Huedin, Calata și Cristeleac, sau din lînă (sarici, gube), ca Zalău și Cehul Silvaniei. În zonele Muscel, mai cu seamă în localitățile Rucăr, Domnești

von Huedin Mănăstireni, Nadăș, Nearșova u. a. und in den Drei Stühlen (Trei Scaune: Sînmartin, Păuleni u. a. Große Aufmerksamkeit verdienen die Teppiche, die in einigen Zentren der Zonen von Nășăud, Dîmbovița und Prahova (vor allem im Bîrgăutal, in Sîngiorz, in Pietroșița) hergestellt werden, ebenso wie die Nășăuder und Bihorer gewebten Bauerngürtel (aus Sieut — Nășăud, Ferice — Bihor usw.). Die von armenischen Meistern geleiteten Produktionsgenossenschaften in Gherla, die heute auf neuen Grundlagen eingerichtet und entwickelt wurden, befriedigen den wachsenden Bedarf an Orientteppichen im Inland und liefern ihre vielbegehrte Ware auch ins Ausland. Das rumänische Teppichzentrum in Pietroșița im Süden der Karpaten beliefert schon seit vielen Jahren die Ortschaften im Burzenland (Țara Bîrsei) mit seinen meisterhaft gearbeiteten Bauernteppichen. Die Spezialisierung einiger Dörfer der Zone Calata (Izvorul Crișului, Viștea u. a.), des Westgebirges (vor allem Rimetea — Trascău), der Siebenbürgischen Hochebene (Sic, Kreis Klausenburg [Cluj] und des Someștales (Gherla und Dej) in der Herstellung von Stickerein, Spitzen und allerlei Perlenschmuck ist in wirtschaftlicher wie auch in künstlerischer Beziehung von Bedeutung.

In einigen Dörfern der Moldau (z. B. Perincea, Crăcăoeni, Bodești) werden seit über hundert Jahren große Mengen von Bauerntuch (pănură) gewebt; die daraus verfertigten, kunstvoll verzierten Bauernmäntel werden auch auf den Jahrmärkten der benachbarten Gebiete verkauft. In Siebenbürgen spielte das Dorf Poienari im Zarander Land (Țara Zărandului), wo schwarze Bauernmäntel (sumane) hergestellt wurden, vor allem aber Sîrbești in der Țara Bihariei eine bedeutende Rolle. In Sîrbești werden auch heute noch reinwollene Bauernmäntel verfertigt, die am Oberlauf der Schwarzen Kreisch (Crișul Negru) und am Mittel- und Unterlauf der Weißen Kreisch (Crișul Alb) im Süden der Ebene von Oradea gesucht sind.

Im allgemeinen fertigten die Bauernschneider den gleichen Typus von Bauernmänteln an, doch wurden sie für die einzelnen Dörfer oder Gruppen von Dörfern je nach Überlieferung und Geschmack der Bewohner verschieden verziert. Vor nicht allzu langer Zeit stellte man auch in anderen Ortschaften Siebenbürgens Kleidungsstücke aus grobem Bauerntuch her (Bauernmäntel und -joppen „buici“) in Huedin, Calata und Cristeleac; in Zalău und Cehul Silvaniei langhaariges Wolltuch (für Bauernmäntel „sarici, gube“). In

și Prahova, în primul rînd în centrul Breaza de Sus, de la sud de Carpați și în Mărginenimea Sibiului, mai cu seamă în Săliște, de pe versantul nordic al Carpaților Meridionali, s-au produs și se produc cantități apreciabile de piese de costum popular pentru festivități, care se bucură de o mare cerere pe piața internă de pe întreg cuprinsul României cît și la export.

Cercetările noastre confirmă și informațiile cuprinse în unele publicații apărute înainte de primul război mondial, după care satele Fundata și Moeciul de Sus din Țara Bîrsei, erau specializate în țesături și broderii, lucrări de artă de cea mai fină nuanță și adevărate podoabe ale industriei casnice românești, care au fost vîndute de o parte și de alta a Carpaților. Valoarea acestor țesături și broderii lucrate de româncele din cele două sate brănele este pe deplin subliniată de informația că erau lucrate pentru palatele multora de dincoace și de dincolo de munți și chiar pentru palatele împărațesți și arhiducatele de la Viena, Praga etc.

F. Sate specializate în confecționarea obiectelor din piele. Pentru prelucrarea pieilor au luat naștere numeroase sate specializate în cojocărit și cizmărit. Pentru cojocărit, cele mai importante sînt cîteva centre din Munții Apuseni ai Transilvaniei (Bucium, Buteni, Hărtăgani, Hălmagi, Beiuș, Huedin, Vașcău, Poieni, Vidra, Zlatna, Abrud etc.), din ținutul Năsăud-Bistrița (Bîrgău, Salva etc.), din Mărginenimea Sibiului (Săliște, Poiana etc.), Țara Oltului (Rucăr, Drăguș, Porumbacu de Jos), Valea Hîrtibaciului (Ighișul Vechi), nordul Olteniei (de ex. Delești-Gorj), nord-estul Munteniei (Slănic — Buzău) și vestul Moldovei (Lițca, Butușana etc.). În mod deosebit menționăm cojocăritul din Săliștea Sibiului care își vindeau pe versantul sudic al Carpaților Meridionali mult apreciatele lor „pieptare mărginene“, de altfel, răspîndite și pe versantul nordic, în Valea Jiului, la Mărginenii Hațegului, în Valea Sebeșului etc. Tot în domeniul cojocăritului, precum și în ceea ce privește confecționarea chimirelor, se constată vechi și puternice legături — sub forma unor elemente de tranziție sau împrumuturi directe — între părțile Năsăudului și nordul Moldovei.

În sfîrșit, menționăm principalele sate specializate în confecționarea încălțămintei: din nordul Moldovei (Țepu, Straja etc.), vestul

der Zone Muscel im Süden der Karpaten, in Rucăr, Domnești, Prahova und vor allem in Breaza de Sus wie auch in der Mărginenimea Sibiului am Nordabhang der Karpaten — vor allem in Săliște — werden auch heute noch ziemlich viele Trachtenstücke für festliche Gelegenheiten hergestellt, die sich im In- und Ausland einer regen Nachfrage erfreuen.

Unsere Nachforschungen werden auch von Berichten, die vor dem ersten Weltkrieg erschienen, bestätigt, wonach die Dörfer Fundata und Moeciul de Sus im Burzenland (Țara Bîrsei) farblich besonders fein abgestufte Hausweben und Stickereien ausführten, die wahre Meisterwerke der rumänischen Hausindustrie darstellen und *diesseits und jenseits der Karpaten verkauft wurden*. Der Wert dieser Hausweben und Stickereien läßt sich auch daran ermesen, daß sie — wie berichtet wird — für die Ausschmückung vieler Schlösser diesseits und jenseits der Karpaten, selbst für die kaiserlichen Paläste und die Schlösser der Erzherzöge in Wien und Prag bestellt wurden.

F. Dörfer, die Lederwaren herstellten. In vielen Dörfern werden Tierhäute von Kürschner- und Schuhmachermeistern verarbeitet. Die Kürschnerei hat sich vor allem in einigen wichtigen Zentren des Siebenbürgischen Westgebirges entwickelt (Bucium, Buteni, Hărtăgani, Hălmagi, Beiuș, Huedin, Vașcău, Poieni, Vidra, Zlatna, Abrud u. a.); ferner im Gebiet von Năsăud — Bistrița (Bîrgău, Salva u. a.), in der Mărginenimea Sibiului (Săliște, Poiana u. a.), im Altland — Țara Oltului (Rucăr, Porumbacu de Jos, Drăguș), im Harbachtal — Valea Hîrtibaciului (Ighișul Vechi), in Nordoltenien (z. B. Delești — Gorj), in Nordostmuntenien (Slănic — Buzău), in der Westmoldau (Lițca, Butușana u. a.). Wir erwähnen insbesondere die Kürschner in Săliște bei Hermannstadt (Sibiu), die ihre äußerst geschätzten Brustpelze (pieptare mărginene) in den Dörfern auf den Südabhängen der Karpaten verkauften; ihre Erzeugnisse waren aber auch nördlich des Karpatenbogens, im Schiltal (Valea Jiului), in der Zone Mărginenii Hațegului, im Mühlbachtal (Valea Sebeșului) usf. sehr verbreitet. In den Zonen von Năsăud und der Nordmoldau weisen die Erzeugnisse der Kürschnerei wie auch die breiten Ledergürtel eine Fülle von Übergangsformen und unmittelbaren Entlehnungen auf; das läßt auf weit zurückreichende, enge Beziehungen zwischen diesen beiden Gebieten schließen.

Endlich erwähnen wir noch die wichtigsten Dörfer, die Fußbekleidung herstellten. In der

Transilvaniei (Vărzari, Hălmagi, Huedin, Iara de Jos, Rimetea — Trascău etc.) și din regiunea subcarpatică sudică, dintre care în primul rând se cuvin menționate Slobozia — Gorj și Domnești — Muscel.

G. Sate specializate în diverse alte meșteșuguri. Din bogăția situațiilor concrete întâlnite pe teren, prezentată atât de succint în paginile de mai sus, mai menționăm câteva grupe de sate, specializate în diverse meșteșuguri populare, de obicei cu o arie mai redusă de desfășurare.

Sate specializate în trocărit, numite în Transilvania și sate de „bănieși“, practică un meșteșug prin care se lucrează o altă categorie de vase de lemn — troace, coveți, copăi, farfurii —, precum și linguri, cuțite și furculițe. Acest meșteșug a fost practicat de locuitorii mai săraci din zonele muntoase, ca într-un mare număr de sate de meșteri rudari din Muscel, Munții Apuseni ai Transilvaniei (Budureasa, Călățele, Calata, Valea Drăganului, Gilău etc.), ținutul Hunedoarei (Ohaba, Ponor — Mărginenii Hațegului, Stei — Pădurenii Hunedoreni etc.) etc. Aceștia trebuiesc adăugate unele sate în care s-a dezvoltat meșteșugul tradițional al cioplitului stîlpilor funerari din lemn: Loman și Pianul de Sus din jud. Alba etc. Adeseori — încă înainte de 1900 cei din zona Muscel și-au desfășurat produsele lor și la nord de Carpații Meridionali în Țara Bîrsei, iar cei din Hunedoara pe versantul sudic al aceluiași lanț muntos, în nordul Olteniei. De câteva decenii, practicarea acestui meșteșug a rămas aproape exclusiv în seama țiganilor sedentari.

În locurile bogate în răchită, salcie, cătină, papură, trestie, rogoz etc., mai cu seamă în preajma Dunării, în bălțile și delta acestui fluviu, ca și în vecinătatea râurilor și lacurilor din cele mai diferite zone ale țării, numeroase sate s-au specializat în confecționarea diferitelor împletituri și îndeosebi în împletitul coșurilor. Acestea au o largă gamă de întrebuințare: coșuri de căruță, coșuri pentru încărcat și transportat bucate, coșuri pentru pescuit, coșuri de uz casnic etc.

Pentru legăturile lor interținutale, menționăm satele din Banat specializate în împletitul coșurilor, care pe lângă nevoile pieții regionale, au aprovizionat cu produsele lor un număr mare de localități din Oltenia, Cîmpia Aradului și ținutul Hunedoarei. Satele în care s-a practicat pe o scară mai largă împletitul din paie sînt Cisnădioara din jud. Sibiu, Ileana—Valea Someșului etc.

Nordmoldau sind Țepu, Straja u. a., in Westsiebenbürgen Vărzari, Hălmagi, Huedin, Iara de Jos, Rimetea — Trascău u. a., in der südlichen Subkarpatenzone vor allem Slobozia — Gorj und Domnești — Muscel zu nennen.

G. Dörfer, in denen verschiedene andere Handwerke ausgeübt wurden. Aus der Fülle der im Gelände festgestellten Tatsachen, über die wir bis jetzt kurz berichtet haben, wollen wir im folgenden noch einiges herausgreifen. Es handelt sich um Dörfer, wo verschiedene volkstümliche Handwerke ausgeübt wurden, die meist weniger umfangreiche Absatzgebiete hatten.

Die in Siebenbürgen auch „bănieși“ genannten Handwerker in verschiedenen Dörfern, die auf die Herstellung von Trögen spezialisiert waren, verfertigten außer Trögen (troace) noch Backmulden (coveți, copăi), Teller, Löffel, Gabeln und Messer. Dieses Handwerk wurde von den ärmeren Bewohnern der Gebirgsgegenden ausgeübt, und zwar in einer großen Anzahl von Dörfern (sate de rudari) in Muscel, im Westgebirge (Budureasa, Călățele, Calata, Valea Drăganului, Gilău u. a.), im Gebiet von Hunedoara (Ohaba, Ponor — Mărginenii Hațegului, Stei — Pădurenii Hunedoarei usw.). Dann wären noch einige Dörfer zu nennen, wo die Herstellung geschlitzter Grabmale ein überliefertes Handwerk darstellte: Loman und Pianul de Sus im Kreis Alba. Schon vor 1900 verkauften die Meister aus Muscel ihre Erzeugnisse öfters auch jenseits der Karpaten, während die Holzgefäße aus Hunedoara auch am Südhang der Gebirge, in Nordoltenien, abgesetzt wurden. Seit einigen Jahrzehnten wird dieses Gewerbe fast ausschließlich von sesshaften Zigeunern ausgeübt.

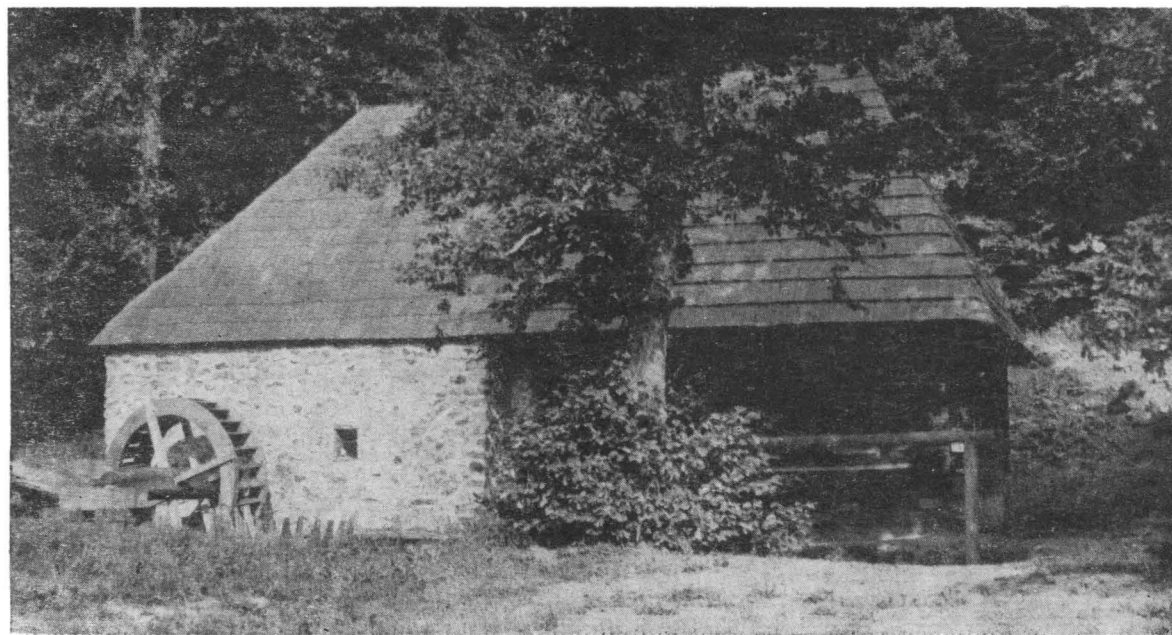
In den Gebieten, die reich an verschiedenen Arten von Weiden, Schilfrohr und Riedgras sind, vor allem in der Nähe der Donau, an deren Teichen und im Flußdelta wie auch an Flüssen und Seen der verschiedensten Landesgebiete beschäftigten sich viele Bewohner mit Flechtarbeiten, vor allem mit Korbflechterei. Die Körbe finden die verschiedenste Verwendung: für Korbwagen, als Tragkörbe für die Beförderung von Lebensmitteln, als Fischkörbe beim Fischfang und als Körbe für den Hausgebrauch usw.

Von den Dörfern, wo Korbflechterei betrieben wird, wollen wir auch die im interzonalen Handel bekannten Ortschaften im Banat erwähnen, die auch viele Dörfer in Oltenien, im Arader Tiefland und in dem Gebiet um Hunedoara belieferten.

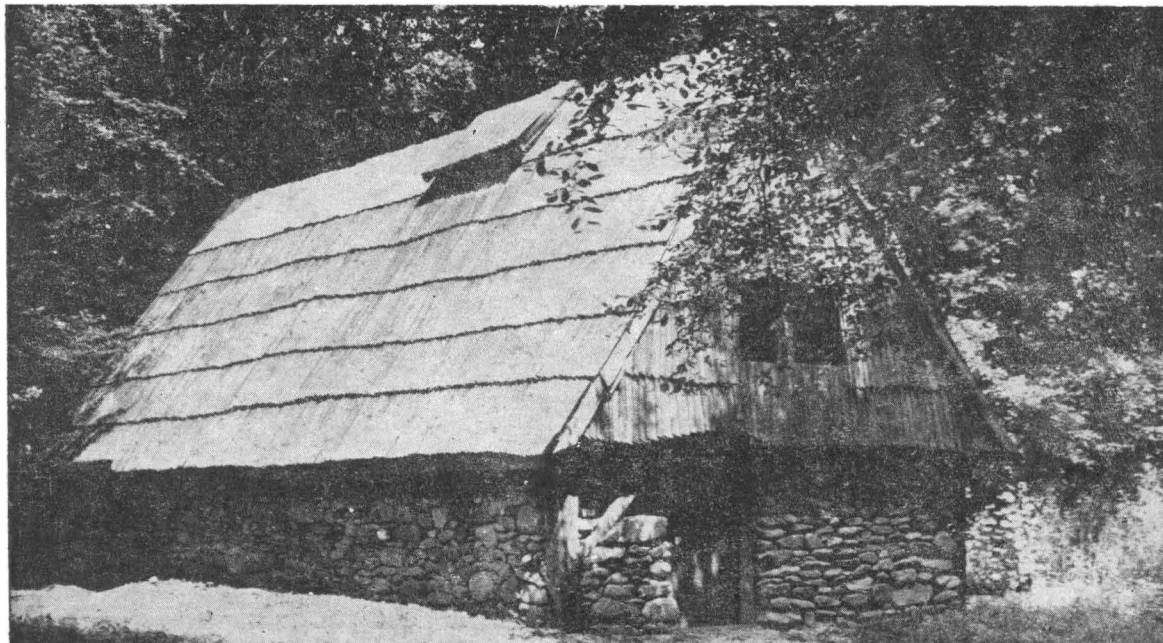
Văiala de la Prigor, jud. Caraș-Severin, Banat. Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului.
(Foto M. Iuga)

Walke aus Prigor, Kreis Caraș-Severin. Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald.
(Foto M. Iuga).

D rst , Moeciu de Sus, zona Bran,  ara B rsei, jud. Brașov, Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului (Muzeul Brukenthal). (Foto M. Iuga)

„D rst ” (eine aus Rauf-, Rumpeltrommel und Wirbelkorb bestehende Anlage zur Bearbeitung schwerer Wollgewebe). Moeciu de Sus, Braner Zone, Kreis Kronstadt, Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald. (Foto M. Iuga)

Teasc de boștină, Sebeșul de Jos, comuna Turnu-Roșu, jud. Sibiu. Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului. (Foto M. Iuga)

Wachstreberpresse aus Sebeșul de Jos, Kreis Hermannstadt. Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald. (Foto M. Iuga)

Atelier de lumînărar, Sebeșul de Jos, comuna Turnu-Roșu, jud. Sibiu. Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului. (Foto M. Iuga)

Teilansicht einer Kerzenzieherwerkstatt aus Sebeșul de Jos. Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald. (Foto M. Iuga)

Produse meșteșugărești la „tîrgul de țară” din Vașcău, Țara Bihariei. (Foto Dr. N. Dunăre)

Erzeugnisse des Bauernhandwerks auf dem „Dorfmarkt” in Vașcău, Biharie. (Foto Dr. N. Dunăre)

O altă grupă de sate, specializate în împletitul pănușelor au folosit această materie primă oferită din plin de întinsele culturi de porumb. Pentru același considerent — aria largă de desfacere a produselor respective — ne referim la satele specializate în acest meșteșug în Cîmpia Transilvaniei și din tinutul Sălajului, ale căror produse s-au răspândit pînă în Moldova și Muntenia.

Odinioară, părul de capră, de cal, de porc etc. avea o largă întrebuințare, în cadrul preocupărilor casnice și meșteșugărești.

Cu excepția referințelor ocazionale — asupra utilizării acestor materii prime — puse în lumină prin cercetarea textilelor și portului popular, atrage luarea aminte bogata experiență într-o serie de sate din Banat, Oltenia și Muntenia. În sfîrșit, mai menționăm specializarea unor sate din Țara Bîrsei (Sohodol) și Mărginenimea Sibiului (Rod)-în arta ouălor încondeiate.

Die Strohflechtere wird in größerem Umfang in Michelsberg (Cisnădioara) bei Hermannstadt, in Ileanda und anderen Orten betrieben.

Eine weitere Gruppe von Dörfern verwendet Maisblätter als Rohmaterial für Flechtarbeiten. Sie liegen in Gebieten ausgedehnter Maiskulturen auf der Siebenbürgischen Hochebene und in der Zone von Sălaj. Erwähnung verdient die weite Verbreitung ihrer Erzeugnisse bis nach Muntenien und in die Moldau.

In früheren Zeiten wurden von den Dorfbewohnern häufig Ziegen- und Roßhaar und Schweineborsten verarbeitet.

Mit Ausnahme gelegentlicher Hinweise auf die Verwendung dieser Rohmaterialien in Arbeiten über die Textilien und die Volkstracht hat nur die Verarbeitung von Ziegenhaar besondere Beachtung gefunden; eine Reihe von Dörfern im Banat, in der Oltenia und der Muntenia verfügen über eine reiche Erfahrung in der Verarbeitung dieses Materials. Schließlich erwähnen wir noch einige Dörfer im Burzenland (Sohodol) und in der Mărginenimea Sibiului (Rod), die für kunstvoll bemalte Ostereier bekannt sind.

V. Concluzii

La capătul cercetărilor noastre, desprindem constatările ce urmează.

Alături de marea masă a creatorilor de cultură și artă populară, alcătuită de nenumăratele familii țărănești și muncitorești de la sate și de la orașe, în condiții istorico-economice specifice, poporul român și naționalitățile conlocuitoare pe teritoriul României au dezvoltat numeroase și variate centre populare meșteșugărești. În cuprinsul acestora s-au făurit, cu osteneală, răbdare și pricepere, obiecte de larg consum, întotdeauna cu o formă desăvârșită, adecvată scopurilor practice pentru care fuseseră lucrate și, adeseori, împodobite cu mult gust, chiar cu măiestrie.

Din marea masă a acestor creatori de cultură și artă populară, s-au diferențiat peste 300 de sate specializate (harta.²) în care majoritatea sau chiar totalitatea gospodăriilor au practicat sau practică un anumit meșteșug — numărînd circa 70 de meșteșuguri. Pentru comparație, reținem informația, după care în a doua jumătate a secolului al XVI-lea erau atestate documentar 24 de meșteșuguri orășenești și 11 meșteșuguri sătești în Moldova și Țara Românească, iar numai în orașul Cluj existau 30 de bresle cu aproape 60 de specialități meșteșugărești.

Meșteșugurile au apărut și s-au dezvoltat — în cea mai mare parte — în strînsă legătură cu nevoile permanente ale așezărilor agricole stabile, iar păstrarea de către poporul român a unei terminologii tradiționale meșteșugărești de proveniență sau derivație autohtonă, latină și veche slavă atestă practicarea lor neîntreruptă pe teritoriul României.

• Din punct de vedere tehnologic, procedeele de lucru ale meșterilor populari constituie pilda unei desăvârșiri tradiționale, o moștenire familiară, obștească, transmisă cu grijă din generație în generație. Dar, ca în toate cazurile de practicare a meșteșugurilor populare, această tradiție nu înseamnă nicidecum o repetare mecanică, ci se constată o continuă intervenție creatoare din partea fiecărui meșter în parte.

Din punct de vedere economic, pînă acum aproape două decenii meșterul popular a reprezentat un mod de producție în care se aflau asociate instrumente și mijloace de pro-

V. Schlußfolgerungen

Abschließend möchten wir folgende Feststellungen betonen:

Eine breite Masse unzähliger Bauern- und Arbeiterfamilien in Stadt und Land haben die Volkskultur und Volkskunst geschaffen; gleichzeitig entwickelten sich unter den besonderen historisch-wirtschaftlichen Bedingungen auf dem Gebiet Rumäniens innerhalb des rumänischen Volkes und der mitwohnenden Nationalitäten zahlreiche und verschiedenartige Zentren der bäuerlichen Handwerke. Innerhalb dieser Zentren wurden mit Mühe, Geduld und Sachkenntnis formvollendete und zweckentsprechende Verbrauchsgüter hergestellt, die oft geschmackvolle, ja künstlerisch wertvolle Verzierungen aufweisen.

Innerhalb der großen Masse dieser Schöpfer der Volkskultur und Volkskunst haben sich über 300 Dörfer auf die handwerkliche Herstellung von Erzeugnissen verlegt (siehe Karte); in diesen Dörfern übten oder üben die Mehrzahl oder auch alle Bauern eines der etwa 70 bei uns bekannten Handwerke aus. Zum Vergleich erwähnen wir, daß in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts in der Moldau und Walachei 24 städtische und 11 dörfliche Handwerke dokumentarisch belegt sind; in Siebenbürgen waren in der Stadt Klausenburg (Cluj) allein 30 Zünfte mit fast 60 verschiedenen Handwerkszweigen vertreten.

Die Handwerke entstanden und entwickelten sich größtenteils in engem Zusammenhang mit dem ständigen Bedarf der stabilen ackerbautreibenden Siedlungen. Den Beweis für die ununterbrochene Ausübung dieser Handwerke auf dem Gebiete Rumäniens liefert die Beibehaltung einer überlieferten handwerklichen Fachsprache, deren Wörter einheimischer, lateinischer oder altslawischer Prägung sind.

Hinsichtlich der Technologie sind die Arbeitsverfahren der bäuerlichen Meister Musterbeispiele für überliefertes Familienerbe, das mit Sorgfalt innerhalb der Gemeinschaft von Generation zu Generation weitergegeben und vervollkommen wurde. Wo immer ein bäuerliches Handwerk ausgeübt wurde, ist der Ausdruck „Überlieferung“ keinesfalls so zu verstehen, daß überkommene Verfahren mechanisch wiederholt wurden, sondern die einzelnen Meister entwickelten ihr Handwerk in schöpferischer Weise weiter.

In wirtschaftlicher Hinsicht stellte die handwerkliche Erzeugung noch bis vor fast zwei Jahrzehnten eine Produktionsweise dar, bei der die Arbeitsgeräte und Arbeitsmittel,

ducție, muncă și comercializare. Felul individual de a fi al acestei producții conducea la o producție anarhică, la o concurență necruțătoare între meșteșugari, care îi obliga, pe de o parte să prelungească ziua de muncă, iar pe de altă parte să-și micșoreze câștigul. Adeseori în prima jumătate a secolului nostru aceste fapte au influențat negativ valoarea artistică a produselor meșteșugărești.

În condițiile de astăzi, cooperția meșteșugărească dă o tot mai mare atenție producției obiectelor de artă populară, cultivă cu grijă sporită tradițiile și experiența ce există în fiecare regiune în acest domeniu, sprijină continuu producția casnică țărănească.

die Arbeit selbst und der Verkauf der Ware in einer Hand vereinigt waren. Diese individuelle Art der Warenerzeugung führte zu einer anarchischen Produktion, zu einem unbarmherzigen Konkurrenzkampf, der die bäuerlichen Meister zwang, ihren Arbeitstag zu verlängern und mit geringem Gewinn vorlieb zu nehmen. Infolgedessen wurde in der ersten Hälfte unseres Jahrhunderts der künstlerische Wert der handwerklichen Erzeugnisse vermindert.

Unter den heutigen Bedingungen legen die handwerklichen Produktionsgenossenschaften einen immer größeren Wert auf die Erzeugung von Volkskunstgegenständen; sie pflegen die Überlieferungen und Erfahrungen, die sich auf diesem Gebiet in den verschiedenen Zonen erhalten haben, mit Sorgfalt und sind beständig um die Förderung der bäuerlichen Heimarbeit bemüht.

Abreviațiuni — Abkürzungen

- A.A.F. Anuarul Arhivei de Folclor, Cluj.
 A.E. Acta Ethnographica, Budapesta.
 A.I.I.C. Anuarul institutului de istorie din Cluj.
 A.M.A. APULUM. Acta musei apulensis, București-Alba Iulia.
 A.M.C. Activitatea muzeelor, Cluj.
 A.M.E.T. Anuarul muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj.
 A.S.R.S. Arhiva pentru știința și reforma socială, București.
 B.S.R.G. Buletinul societății române de geografie, București.
 E.E.F. Études d'ethnographie et de folklore, I, București-Sibiu.
 E.T. Ethnographia, Budapesta.
 F.V.L. Forschungen zur Volks- und Landeskunde, București-Sibiu.
 L.I.G.C. Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj.
 N.A.T. Natura, București.
 P.A.P. Probleme de artă plastică, București.
 P.G. Probleme de geografie, București.
 P.S.L. Polska sztuka ludowa, Warszawa
 R.E.F. Revistă de etnografie și folclor, Revista de folclor, București.
 R.G.R. Revista geografică română, București.
 R.M. Revista muzeelor, București.
 R.T. Revista Transilvaniei, Sibiu.
 S.C.E.A.P. Studii și cercetări de etnografie și artă populară, București.
 S.C.I.A. Studii și cercetări de istoria artei, București.
 S.C.I.V. Studii și cercetări de istorie veche, București.
 S.F.C.A. Sesiunea filialei Cluj a Academiei Republicii Socialiste România.
 S.M. Sesiunea muzeelor, București, decembrie 1966.
 S.M.I.M. Studii și materiale de istorie medie, București.
 S.N. Slovensky Narodopis, Bratislava.
 S.R. Sociologie românească, București.
 S.U.G. Studia universitatis Babeș-Bolyai, seria de geologie-geographiae, Cluj.
 MARX, K., Forme premergătoare producției capitaliste, București, 1956.
 MARX, K., ENGELS, F., Opere, III, București, 1958.
 ENGELS, F., Originea familiei, a proprietății private și a statului, trad. rom., București, 1957.
 LENIN, V.I., Opere, II, III, București, 1958.
 LENIN, V.I., Opere, I, București, 1959.
 ISTORIA ROMÂNIEI, I, II, București, 1960, 1962.
 DIN ISTORIA TRANSILVANIEI, vol. I, II, București, 1961.
 DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE MODERNE, București, 1958.
 ALEXANDRU, T., Instrumentele muzicale ale poporului român, București, 1956.
 ALEXANDRU, T., Despre ansamblul de fluiere al lui Justin Sora, R.E.F., 1959, IV, 1—2, pp. 119—122.
 ALEXANDRU, T., Despre meșterii fluierași din Hodac, S.C.E.A.P., 1965.
 ANASTASIU, O.A., Industriile sătești în raport cu localizarea mării industriei, București, 1928.
 ALPATOV, M., Despre arta populară a zilelor noastre, P.A.P., 1958, 5.
 BARNĂ, I., Meșterugurile în așezarea feudală de la Garvăn sec. X—XII, S.C.I.V., 1955, VI, 1—2.
 BĂNESCU, Eugenia, Un interesant centru de ceramică populară din reg. Argeș: Lungești, ms., Muzeul Brukenthal, Sibiu.
 BIELZ, J., Eine Habaner Töpfersiedlung in Siebenbürgen (O colonie de habani din Transilvania), S.N., VI, 1959, 3.
 BOLIAC, C., Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie, I-e mém., Paris, 1856.
 BOUR, O., Preuteasa — un centru de prelucrare complexă a lemnului, com., S.M.
 BUTURA, V., Rîșculița, un sat de spătari din Țara Zărandului, L.I.G.C., VIII, 1948.
 BUTURA, V., Un sat de sumănari din Țara Bihariei (Sîrbești), N.A.T., 1948, XXXVII, 7—10.
 CHELCEA, I., Les „rudari” de Muscel, A.S.R.S., 1943, XVI, 1—4.
 CHELCEA, I., Meșteri anonimi din Moldova în arta prelucrării lemnului, „Magazin”, București, 1960, nr. 118.
 BĂNĂȚEANU, T., Artă populară în satele specializate din sudul raionului Beiuș, S.C.I.A., 1954, 1, 1—2.
 BĂNĂȚEANU, T., Ceramica din Țara Oașului, București, 1958.
 BĂNĂȚEANU, T., Un sat de sumănari din Bihor: Sîrbești, A.M.E.T., III, 1966.
 CIOTI, V., Josenii Birgăului, un fost centru de ceramică neagră românească din Transilvania, com., S.M.
 CERNEA, E., Cîteva din problemele orchestrelor populare, R.E.F., IV, 1—2.

- CIORĂNESCU, Gh. I., Lunca, satul de fabricanți și de negustori de velințe din Dimbovița, S.R., 1938, III, 7—9.
- CAZACU, P., JUNCU, St., Un important centru de prelucrarea lemnului, Boghicea, raionul Roman, com., S.M.
- CECIU, A., Îndeletniciri cu caracter local în satele de tip răsfirat din zona Munților Pădurea Craiului, com., S. M.
- CONEA, I., Din geografia istorică și umană a Carpaților: nedei, păstori, nume de munți, București, 1937.
- CONEA, I., Vechile târguri-nedei de pe culmile Carpaților, „Bul. șt. secția geol. și geografie”, București, 1957, II, I.
- CONSTANTINESCU, Mac, Ceramica populară, A.S.R.S., 1937, X.
- CIOMAC, I. L. — POPA — NECSA, V., Munții Apuseni, București, 1936.
- DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI, A, secolele XIV—XV, nr. 413; B, secolul XVII, IV, nr. 555.
- DUNĂRE, N., Procesul de îmbogățire în comuna Oarja, „Dimbovnicul — o plasă din județul Argeș”, București, 1942, extras: S.R., IV, 7—12.
- DUNĂRE, N., Exodul fiilor de țărani spre orașe 1890—1941, teză de doctorat, București, 1947, ms., cap. I. Considerațiuni istorice asupra migrațiunilor.
- DUNĂRE, N., Din temeiurile etnografice ale Unirii Țărilor Române, „Făclia”, Cluj, 1959, XXV, 3807.
- DUNĂRE, N., Relații etnografice între ținuturile de pe ambele versante ale Carpaților, S.C.I.A., 1963, X, 1.
- DUNĂRE, N., Influențe reciproce în portul și textilele populare de pe ambele versante ale Carpaților Meridionali, A.M.E.T., II, 1963.
- DUNĂRE, N., Relații etnografice între ambele versante ale Carpaților R. P. Române, „Steaua”, Cluj, 1964, IX, 7.
- DUNĂRE, N., Ethnographische Beziehungen zwischen den Gebieten diessseits und jenseits der Karpaten, F.V.L., 1965, VIII, 2.
- DUNĂRE, N., L'Élevage pendulaire double dans la vie pastorale des pays carpatiques, E.E.F., 1964, I.
- DUNĂRE, N., Problema cercetării etnografice a păstoritului, Cluj, 1956, extr.
- DUNĂRE, N., Specificul etnografic al Cîmpiei Ardealului, Sibiu, 1956.
- DUNĂRE, N., Recherches ethnographiques roumaines sur l'agriculture et la vie pastorale, A. E., 1963, XII, 1—2.
- DUNĂRE, N., Sate din Zărand specializate în meșteșuguri, „Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara” („Sargetia”) Deva, 1956.
- DUNĂRE, N., Cercetări etnografice complexe în Valea mijlocie a Cernei (Hunedoara), A.M.A., V, 1965.
- DUNĂRE, N., Ornamentica ceramicii populare, „Tribuna”, Cluj, 1958, II, 25.
- DUNĂRE, N., Rolul satelor specializate în meșteșuguri în dezvoltarea legăturilor dintre țările românești A.M.A., VI, 1967.
- DUNĂRE, N., Colecția de cahle a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj, A.M.E.T., I, 1958.
- DUNĂRE, N., Trei centre românești de producători de cahle în Munții Apuseni, „Steaua”, Cluj, 1956, VII, 8.
- DUNĂRE, N., Siedmiogrodzkie kaffe ludowe (Cahlele populare din Transilvania) P.S.L., 1957, XI, 4.
- DUNĂRE, N., Der uralte „Mädchenmarkt” auf dem Găina-Berg, „Rumänische Rundschau”, București, 1957, XI, 4.
- DUNĂRE, N., Un fenomen etnografic milenar: târgul de pe muntele Găina, „Făclia”, Cluj, 1957, XIX, 3348.
- DUNĂRE, N., și colabor., Arta populară din Valea Jiului, București, 1963, pp. 413—437, 451—454.
- ENGLI, F., Plutăriul pe Mureș, R.G.R., III, 2—3.
- FOCȘA, Marcela, Cojocăriul din Abrud și Bucium, S.C.I.A., 1957, IV, 3—4.
- FLORESCU, F. B., Producția meșteșugărească, a țăranilor și meșterilor români neautorizați din Transilvania, S.C.I.A., 1956, III, 1—2.
- FLORESCU, F. B., Ceramica neagră lustruită de la Marginea, București, 1958.
- FLORESCU, F. B., Un centru necunoscut de ceramică roșie de veche tradiție din Maramureș, A.M.E.T., II, 1963.
- FLORESCU, F. B., Târgul de pe Muntele Găina, S.R., 1937, II, 9—10.
- FLORESCU, F. B., Drumurile prin țară ale unor moși vidreni, S.R., 1938, III, 7—9.
- FLORESCU, F. B., Vidra — un sat de moși, S.R., 1937, II, 7—8.
- FLORESCU, F. B., Confecționarea fluierelor cu aplicații de alamă, R.E.F., 1958, 3.
- FRANCU, T. — CANDREA, G., Români din Munții Apuseni (Moții), București, 188.
- GHERGARIU, L., Sate românești din Sălaj specializate în meșteșuguri, com., S.M.
- GHITAN, T., Olăriul pe Valea Bîrgăului, S.C.E.A.P., 1965, I.
- GHITAN, T., Legături etnografice româno-cehoslovace pe teritoriul Transilvaniei, com., S.F.C.A., 1962.
- GÖLLNER, C., Über die Beziehungen siebenbürgisch-sächsischen Töpfermeister mit der Moldau (14.—16. Jahrhundert), F.V.L., 1961, 4.
- GUNDA, B., Magyar hatas az Erdélyi román népi műveltségére, „Magyarok és románok”, Budapest, 1944, II.
- GUNDA, B., Szátmármegyei gubaformák (formele de gubă din zona Sătmăr), E.T., 1944, L.V., 3.
- HERBAY, A., Tîrgurile din Bazinul Arieșului, R.G.R., 1946, III, 1—3.
- HOFFMANN, H., Din istoria și tehnica artei ceramice săsești din sudul Transilvaniei, Sibiu, 1956.
- IONESCU (de la Brad), I. Agricultura românească din județul Putna, București, 1868.
- COLOPENTIA, A. — GEORGESCU, D., 60 sate românești. Contribuții la tipologia satelor românești, IV, V, București, 1943, 1942.
- IRIMIE, C., Olărit de veche tradiție din satul Alba, raionul Tulcea, R.M., 1965, nr. spec.

- IRIMIE, C., BIELZ, J., Date necunoscute despre un centru de olărit din Ocna Sibiului, S.C.I.A., 1954, I, 3—4.
- IRIMIE, C., HOFFMANN, H., Ceramica de Săsciori, Sibiu, 1958.
- IRIMIE, C., Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului, Sibiu, 1956.
- LEROI-GOURHAN, A., Milieu et technique, Paris, 1945.
- LIPS, J., Obîrșia lucrurilor, trad. rom., București, 1958.
- HAȘEGANU, M. și colab., Geografia economică a României, București, 1957.
- KOSVEN, M. O., Introducere în istoria culturii primitive, București, 1957.
- KOS, K., Arta lucrului în fier în Rimetea (Torocko) din reg. Cluj, S.C.I.A., 1956, III, 3—4.
- KOS, K., Pietrăritul și pietrele de moară din Ciceu, A.M.E.T., II, Cluj, 1963.
- KOS, K., Centrul de dulgheri Bedeciu, A.M.C., 1956.
- KOS, K., Un centru secuiesc de tîmplari-pictori de mobile, com., S.M.
- MARTIN, I., Tîrgul de fete de pe Muntele Găina, B.S.R.G., 1926, XIV.
- MAIER, R. O., Procedee populare de obținere a varului în zona Bicazului, R.E.F., 1964, 4—5.
- MAIER, R. O., Proisvosto Izvesti — drvnec zaniatie jitelei Zapadnih Gor (producerea varului, o veche ocupație a locuitorilor din Munții Apuseni), E.E.F., I, 1964.
- MAIER, R. O., Văraritul o străveche ocupație populară, R.M., 1965.
- MOLNAR, St., Prelucrarea pietrei la Poiana, raionul Tg. Secuiesc, regiunea Brașov, com., S.M.
- MORARIU, I., Plutăritul în Valea Someșului, B.S.R.G., 1936, L.V.
- MORARU-POPA, Georgeta, Date etnografice referitoare la prelucrarea metalelor în izvoare antice, R.E.F., 1963, 3—4.
- MOZES, Tereza, Ceramica albă din Vadul Crișului și Borod, reg. Crișana, com., S.M.
- NICOLA, I. R., Constructorii amatori de instrumente muzicale din Transilvania, A.M.E.T., II, 1963.
- OLTEANU, St., Meșteșugurile din Moldova în secolul al XVII-lea, S.M.I.M., 1959, III.
- OTETE, Georgeta, Probleme decorative în arta populară Mărginime, Sibiu, S.C.I.A., 1959, VI, 2.
- PALADA, St., Cîteva date istorico-etnografice cu privire la meșteșugul fierăritului pe Valea Dimboviței subcarpatice, com., S.M.
- PAMFILIE, T., Industria casnică la români, București, 1910.
- PAMFILIE, T., Agricultură la români, București, 1913.
- PAP, Iulia, Izvorul Crișului, o comună de meșteșugari din depresiunea Huedin, S.U.G., 1962, fasc. 2. Studiu redactat pe baza materialului depus de N. Dunăre.
- PASCU, St., Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea, Cluj, 1954.
- PAVEL, N.S., „Tîrgul de fete” de pe Muntele Găina, B.S.R.G., 1926, XIV.
- PETRESCU, P., Modalitățile de folosire a tradițiilor de artă populară, S.C.I.A., 1959, VI, 2.
- PAVEL, A., ORBESCU, Sonia, Contribuții la cunoașterea unui centru de pietrari din preajma Buzăului în secolul XIX, com., S.M.
- PETRICĂ-ONOFREI, Adriana, Ceramica din Lipova și Birchîș—Banat, com., S.M.
- POPESCU, Ion Apostol, Printre maieștrii frumoaselor covoare, „Steaua”, Cluj, 1959, X, 9.
- POPESCU, Ion Apostol, În trecere prin atelierele de covoare orientale „Someșul” din Gherla, „Steaua”, Cluj, 1959.
- POP, S., Sinonimele cuvîntului tîrg în lumina geografiei lingvistice, R.G.R., 1938, I, 1.
- POPOVSKI, Natalia, RADU, Maria, Contribuție la cercetarea centrelor de ceramică din Muscel Argeș, com., S.M.
- POPOVSKI, Natalia, RADU, Maria, Contribuții la cercetarea centrelor de ceramică din reg. București, R.M., 1965, nr. special.
- PRODAN, D., Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în sectorul XVII, A.I.I.C., 1958—1959, I—II.
- ROBERT, M., Vanniers et vannerie du Limousin et de la Marche, Limoges, 1964.
- SCHMIDL, A. A., Das Bihor-Gebirge an der Grenze von Ungarn und Siebenbürgen, Viena, 1863.
- SEMENDEAEV, Victoria, Ceramica din Irești, com., S.M.
- SEMENDEAEV, Victoria, OSTAP, Melania, Despre meșteșugul butnăritului în zona Iașului, com., S.M.
- ȘERBAN, C., Contribuții la istoria meșteșugurilor din Țara Românească, „Studii”, 1959, 2.
- ȘTEFĂNESCU, Ioana, Meșteșuguri sătești în reg. Ploiești, P.G., 1959, IV.
- STAHL, H. H. și colabor., Nerej — un village d'une région archaïque, București, 1939, I, II, III.
- STOICA, Georgeta, DIACONESCU, Ileana, Prelucrarea pîrului de capră în regiunile Banat, Oltenia, Argeș și Ploiești, R.M., 1965, nr. special.
- SIMIONESCU, G., Un sat de olari din județul Vilcea, R.G.R., 1939, II, 2—3.
- SLATINEANU, B., STAHL, P., PETRESCU, D., Arta populară din R.P.R., II, Ceramica, București, 1958.
- TITA, Aurelia, Gospodăria din Bedeciu, raionul Huedin, din secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei, com., S.M.
- TOLSTOV, S. P., LEVIN, M. G., CEBOKSAROV, N. N., Etnografia continentelor, vol. II, partea II, București, 1961.
- VATASIANU, V., Istoria artei feudale în țările române, I, București, 1959.
- VICOL, A., Un constructor muscelan de fluier, R.E.F., 1964, 3.
- VIAD-POPOVICI, Angela, Exploatarea pădurilor și plutăritul pe Valea Bistriței Moldovene, L.I.U.C., 1942, VII.
- VORONOV, N., Cîteva probleme ale specificului artei aplicate, P.A.P., 1956.
- WEBER-KELLERMANN, Ingeborg, Erntebrauch in der ländlichen Arbeitswelt des 19. Jahrhunderts, Marburg, 1965.
- ZDERCIUC, B., Cu privire la situația social-economică în localitățile din sudul raionului Beiuș (reg. Crișana) specializate în meșteșuguri artistice, S.C.E.A.P., 1965.
- ZDERCIUC, Silvia, Ceramica populară din Țara Lăpușului, com., S.M.

TIPURILE DE CASE DIN ȚARA OLTULUI ȘI TEHNICA DE CONSTRUCȚIE A LOR

Dr. I. Petrescu-Burloiu

Țara Oltului se desfășoară la nord de Munții Făgărașului. Are o formă alungită, cu axul pe direcția vest-est. Limita de nord o constituie marginea sudică a Podișului Tîrnaveilor, care domină Țara Oltului cu cca 200 m, iar cea de est munții mărunți ai Perșanilor (Țaga 1640 m). Către sud se ridică brusc lanțul Munților Făgărași, care păstrează înălțimile cele mai mari din țara noastră (Moldoveanu 2543 m; fig. 1).

Relieful Țării Oltului este format dintr-o zonă deluroasă îngustă (max. 5 km), alcă-

DIE HAUSTYPEN UND IHRE BAUTECHNIK IM ALTLAND (ȚARA OLTULUI)

Dr. I. Petrescu-Burloiu

Das Altland liegt im Norden des Fogarascher Gebirges. Es hat eine langgestreckte Form, deren Achse von Westen nach Osten verläuft. Im Norden wird es von dem Südrand der Kokelhochebene begrenzt, die das Altland um etwa 200 m überragt, im Osten liegt das niedrige Perșanergebirge (Țaga 1640 m). Im Süden erheben sich die Steilhänge der Fogarascher Gebirgskette mit den höchsten Gipfeln unseres Landes (Moldovan 2543 m; Abb. 1).

Was die Oberflächengestalt anbelangt, ist das Altland ein hügeliger, schmaler Streifen

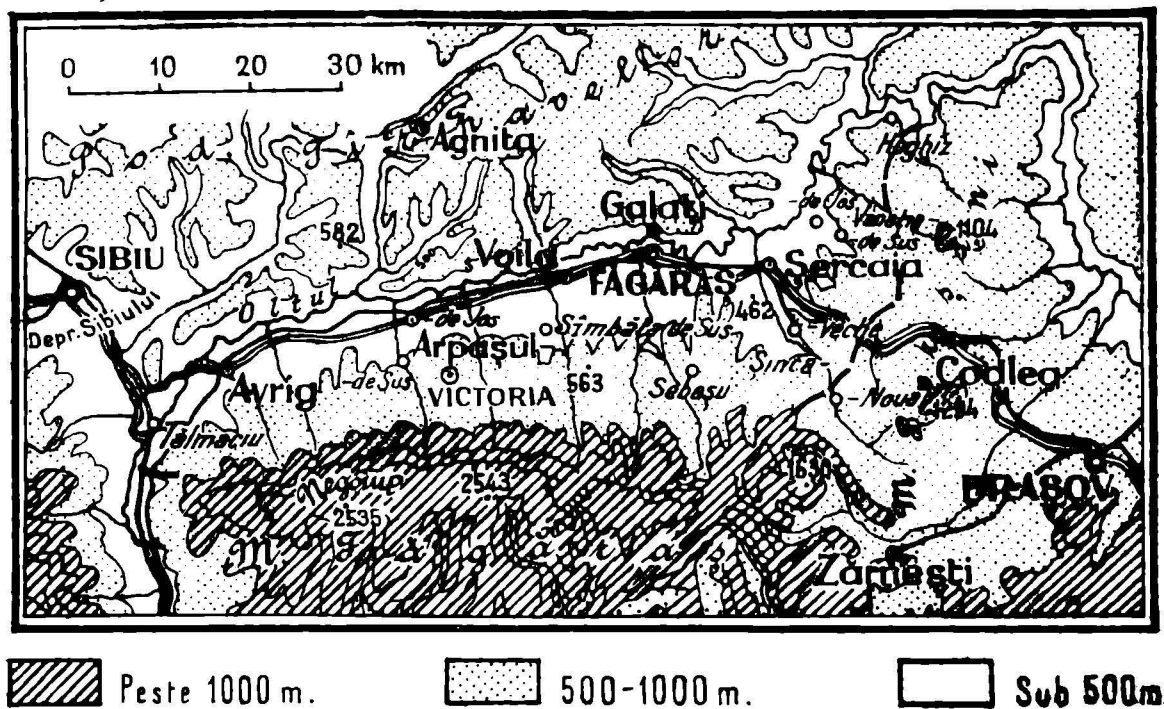

Fig. 1. Țara Oltului și regiunile înconjurătoare.

Abb. 1. Das Altland (Țara Oltului) und die umliegenden Gebiete.

tuită din vaste conuri de pietrișuri îngemănate, care se prelungește spre nord pînă dincolo de riul Olt, printr-o cîmpie — mai înaltă și mai vălurită spre est decît spre vest.¹

Climatul relativ aspru este caracterizat prin temperaturi medii scăzute, cu inversiuni mai ales în anotimpul rece și vînturi dominante umede dinspre vest și nord-vest. La acestea se adaugă Vîntul Mare, care coboară pe pantele repezi ale Munților Făgărașului topind brusc zăpezile în timpul primăverii, cînd pîraiele drenează în riul Olt enorme cantități de apă care spală și sărăcesc solurile argiloase reci, podzolul și solurile de aluviuni. Pădurile aproape lipsesc, iar pășunilor și fînețelor de calitate slabă li se adaugă culturile de ovăz și cartofi, precum și cele de grîu și porumb, care-și fac loc pe petece acoperite cu îngrășăminte naturale.

Solul ceva mai bogat din zona de cîmpie, ca și dubla arteră de circulație longitudinală, au atras pe malul stîng al Oltului o populație mai numeroasă decît în zona deluroasă. În partea de mijloc a cîmpiei, satele sînt mai mici și mai apropiate, — iar populația mai deasă — decît în vest și est, unde acestea sînt mai mari, mai rare și așezate mai ales pe lunci.

Tipurile de case

Forma. Elementele care determină forma și aspectul caracteristic al casei din Țara Oltului sînt: forma acoperișului, poarta, numărul și aranjamentul camerelor, tăbliile, privarul și ușița. Casele din această regiune se pot împărți în patru tipuri²:

Primul tip înglobează casele cu acoperiș format din patru planuri mari, oblice, cu

¹ V. Mihăilescu și colab.: *Țara Oltului, caracterizare geografică*, în „Din lucrările Institut. de cerc. geografice al R.P.R.”, București, 1950, p. 22 și urm.

² Pentru stabilirea tipurilor de case am cercetat nu numai locuința omului, ci și a vietăților din jurul său (grajduri, cotețe), precum și a roadelor muncii sale (șură, șopron); în plus, unui tip de locuință îi corespunde mai totdeauna un același fel de șură, grajd etc.

(breiteste Stelle 5 km) aus zusammenhängenden steinigen Kuppen gebildet, der sich im Norden bis jenseits des Altflusses durch eine Ebene fortsetzt. Von Westen nach Osten hin steigt diese von Tälern durchfurchte Fläche etwas an.¹

Das verhältnismäßig rauhe Klima wird durch niedrige Durchschnittstemperaturen und starke Temperaturschwankungen namentlich in der kalten Jahreszeit gekennzeichnet. Die vorherrschend aus west- und nordwestlicher Richtung wehenden Winde bringen Feuchtigkeit mit. Im Frühling weht der Föhn (Vîntul Mare) von den steilen Abhängen der Fogarascher Berge und beschleunigt die Schneeschmelze, so daß die Bäche ungeheure Wassermassen in den Alt ergießen und den Ton- und Podzolboden und die alluvialen Ablagerungen unterwaschen, wodurch der Boden ständig karger wird.

Wälder fehlen fast vollständig; magere Weiden und Wiesen werden von kräftig gedüngten Feldern unterbrochen, auf denen Hafer, Kartoffeln, Weizen und Mais angebaut werden.

Der etwas reichere Boden in der Ebene am linken Altufer und die beiden Verkehrswege (Eisenbahnlinie und Autobahn), die hier entlangführen, haben hier eine dichtere Besiedlung als im Gebirgsland herbeigeführt. Im mittleren Teil der Hochebene sind die Dörfer kleiner und liegen näher beieinander, und die Bevölkerungsdichte ist größer als im Westen und Osten, wo die größeren und weiter voneinander entfernten Siedlungen vor allem in der Flußaue liegen.

Die Haustypen

Die Form. Folgende Bauelemente bestimmen das charakteristische Bild des Hauses im Altland; die Dachform, das Tor, Anzahl und Anordnung der Räume, die Fensterläden, die Laube und das „Lattentürchen“ („ușița“). Die Häuser dieses Gebietes kann man vier Bautypen zuordnen:²

¹ V. Mihăilescu und Mitarbeiter: *Țara Oltului, caracterizare geografică*, aus „Din lucrările Institutului de cercetări geografice ale R.P.R.”, Bukarest, 1950, S. 22 u. f.

² Um die Haustypen festzustellen, habe ich nicht nur das Wohnhaus, sondern auch die Vieh- und Schweineställe untersucht wie auch die dazugehörigen Wirtschaftsgebäude, Scheunen und Schuppen —, denn meist entspricht einem Wohnungstypus eine bestimmte Art von Wirtschaftsgebäuden.

pereți scunzi, cu poartă mică de lemn uneori împodobită cu inscripții frumoase, fără privar (privor) și fără tăblii³, însă cu ușiță⁴. Acest tip de casă este pe cale de dispariție. Unele exemplare se mai păstrează către sudul și estul regiunii cercetate (Porumbacu de Sus, Streza-Cîrțișoara, Comăna ș.a.)

Al doilea tip (fig. 2) reprezintă casele cu acoperișul format din două planuri oblice, iar celelalte două verticale. Uneori, planul vertical din fața casei prezintă o mică teșitură de forma unui triunghi cu vârful în sus. Poarta poate fi mică (la fel ca la tipul I), de lemn sau zid, ori poate fi mare, de zid. Cele dinspre munte au privar, tăblii și ușiță în număr mai mare decât cele din spre Olt. Casele ce aparțin acestui tip reprezintă un stadiu mai înaintat decât primul, însă prezintă un aspect greoi, mai ales când au porți mari, de zid. Este tipul dominant în toată regiunea cercetată și mai ales de-a lungul Oltului.

Casa-cetate, cel de-al treilea tip (fig. 3), este formată din două case de tipul II așezate față în față și despărțite de o poartă mare de zid. Este locuită de oameni înstăriți și cu familie numeroasă. Puținele exemplare ce aparțin acestui tip sînt presărate în întreaga regiune studiată și mai ales în partea de sud (Drăguș, Copăcel, Mărgineni etc.).

Tipul al IV-lea (fig. 4), casă în unghi (cornorat) reprezintă cel mai nou și mai evoluat tip de casă. Este compusă din 3 camere și are acoperișul format din 6 planuri oblice. Poarta este de obicei mică — de lemn sau de zid — iar privarul scurt, de zid. Numărul exemplarelor ce aparțin acestui tip crește repede,

Der erste Typus umfaßt Häuser, deren Dach aus vier geneigten großen Flächen besteht (Walmdach), die Wände sind niedrig, das kleine Holztor ist häufig mit schönen Inschriften geschmückt. Das Haus besitzt weder eine Laube noch Fensterläden „tablii“³, dafür fehlt aber das Türchen „ușița“⁴ nicht. Dieser Haustypus ist im Verschwinden begriffen. Einige Exemplare sind noch im Süden und Osten des untersuchten Gebietes (Porumbacu de Sus, Streza-Cîrțișoara, Comăna u. a.) anzutreffen.

Der zweite Typus (Abb. 2) umfaßt Häuser mit zwei geneigten Dachflächen (Satteldach), die von zwei senkrechten Giebelwänden abgeschlossen werden. Gelegentlich zeigt die vordere Giebelwand einen Krüppelwalm. Das Tor ist entweder klein (wie beim Typus I), aus Holz oder Mauerwerk oder groß und gemauert. Die dem Gebirge zu gelegenen Häuser sind häufiger mit einer Laube, Fensterläden und Türchen (ușiță) versehen als die näher am Alt stehenden Häuser. Die Bauten, die zu diesem Typus gehören, stellen zwar ein fortgeschrittenes Baustadium dar, sehen aber vor allem infolge der hohen gemauerten Tore schwerfälliger aus als die des ersten Typus. Doch ist es der in dem ganzen untersuchten Gebiet, vor allem aber längs des Altes vorherrschende Typus.

Ein burgartiger Bau ist *der dritte Haustypus (Abb. 3)*. Er besteht aus zwei Häusern vom Typus II, die einander gegenüberstehen und durch ein hohes gemauertes Tor miteinander verbunden sind. Sie werden von wohlhabenden Bauern mit großen Familien bewohnt. Die vereinzelt Exemplare dieses Typus sind über das ganze untersuchte Gebiet hin verstreut anzutreffen, vor allem aber in seinem südlichen Teil (Drăguș, Copăcel Mărgineni usw.).

Der vierte Typus (Abb. 4), ein L-förmiges Haus, stellt die letzte Entwicklungsphase des Hausbaus in diesem Gebiet dar. Es besteht aus drei Räumen, das Dach weist sechs geneigte Flächen auf. Das Tor ist meist klein, aus Holz oder Mauerwerk, die kurze Laube ist gemauert. Die Zahl der Bauten dieser Art wächst rasch an, manchmal auch auf Kosten

³ Obloane de lemn ce acoperă ferestrele pe dinafară.

⁴ Un fel de ușa mai scundă decât cea obișnuită, făcută din lețșori — scînduri înguste — care o dublează pe dinafară pe aceasta.

³ Fensterläden aus Holz, die die Fenster von außen bedecken.

⁴ Ein niedriges Lattentürchen, das die übliche Türe von außen verdoppelt.

Fig. 2. Case tip II. a) cu pronunțată influență săsească (Drăguș) și b) cu slabă influență săsească (Lisa). (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Abb. 2. Haustypus II. a) mit betont sächsischem Einfluß (Drăguș) und b) mit schwachem sächsischen Einfluß (Lisa). (Foto I. Petrescu-Burloiu)

uneori în dauna celorlalte tipuri.⁵ Se întâlnesc mai ales în localitățile de pe valea Oltului, precum și la Drăguș, Șercăița ș.a.

Poziția caselor. În poziția caselor de tipul I se observă o oarecare neorînduială. Când sînt așezate în mijlocul sau în fundul curții, au fața la drum, iar cînd sînt aproape de drum (la 2—4 m) au fața spre curte.⁶ Poziția acestui tip de case este condiționată de forma

der anderen Typen.⁵ Sie sind vor allem in den Ortschaften des Alttales anzutreffen, wie auch in Drăguș, Șercăița usw.

Die Anordnung der Häuser. Bei dem ersten Haustypus ist die Lage der Wohnhäuser innerhalb des Hofes nicht genau festgelegt. Bald steht das Haus mitten oder hinten im Hof mit der Vorderwand der Straße zugekehrt, bald steht es nahe der Straße (2—4 m)

Fig. 3. Casa-cetate (tip III) — Copăcel. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Abb. 3. Burgähnliches Haus (Typus III) — Copăcel. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

curții; nu rareori se întâlnesc case cu spatele la drum. Casele de tipul II sînt mai totdeauna cu fața la curte. În satele de pe valea

⁵ Casele de tip IV se construiesc nu numai pe suprafețe de teren neclădite, ci și în locul caselor de tip I care au fost demolate pentru că erau prea vechi sau necorespunzătoare, ori rezultă din refacerea caselor aparținînd tipului II.

⁶ Fața casei este partea pe unde se intră și se iese din casă.

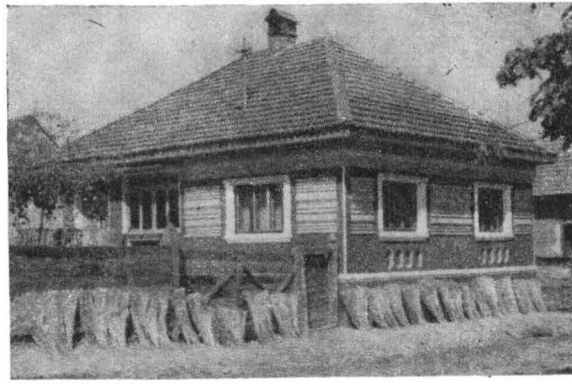

Fig. 4. Casă tip IV — Drăguș. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Abb. 4. Haustypus IV — Drăguș. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

mit der Vorderwand dem Hofe zu.⁶ Die Stellung des Wohnhauses wird von der Form des Hofes bedingt; nicht selten sind die

⁵ Die Häuser vom Typus IV werden nicht immer auf freiem Baugrund errichtet, sondern häufig an Stelle abgerissener Häuser vom Typus I, die baufällig waren und nicht mehr entsprachen. Es kommt aber auch vor, daß Häuser vom Typus II dem IV. Typus entsprechend umgebaut werden.

⁶ Unter „fața casei“ versteht man die vordere Seite, wo sich der Eingang befindet.

Oltului sînt așezate chiar la drum, pe cînd cele din spre Munții Făgărașului și Perșanilor sînt la 3—5 m de drum, așa fel încît prin fața lor trece gardul. Casele-cetate au totdeauna fața în curte și sînt numai la drum, ca și cele în unghiu, care mai înainte erau construite mai mult la colțuri de străzi. În măsura în care traseul drumului, forma locului ș.a. le permit, casele țin seamă și de punctele cardinale. Ele sînt așezate în așa fel, încît una din cele două laturi prevăzute cu ferestre să fie așezate spre sud sau est; aceasta în legătură cu luminozitatea și vîntul. Cu cît o casă este mai evoluată cu atît este mai apropiată de drum.

Dimensiunile. Casele tipului I sînt secunde, cu acoperișul mult mai înalt decît pereții, iar fundamentul (cînd există) este redus la un rînd de bolovani. Volumul camerelor e mic; de asemenea, numărul și dimensiunile ferestrelor.

Dimensiunile medii ale unei case de tip II formată din două camere despărțite de tindă sînt: lungimea 10—12 m, lățimea 6—7 m (fig. 5). Din lățimea casei se scade aceea a pridvorului (cca 1 m) și a celarului (1,50—2 m). Înălțimea totală este de cca 7—8 m, dintre care 3,50 m revin acoperișului, cam tot atît pereților și 0,50—1 m fundamentului. Una din cele două părți care compun casa-cetate are aceleași dimensiuni, cealaltă e ceva mai scurtă și mai îngustă. De aceeași înălțime totală sînt și casele tipului IV. Acestea au totdeauna fundament, care este și îngropat, partea de la suprafața pămîntului avînd o înălțime (0,50—0,70 m) mai puțin variabilă decît a tipului II. Camerele sînt mai mici decît a tipului II și III; în schimb, ferestrele sînt mai late.

În general, cu cît casa aparține unui tip mai evoluat și este construită mai recent, cu atît este mai înaltă, mai voluminoasă și deci mai bine aerisită și însorită.

Numărul, felul și aranjamentul camerelor. Cele mai multe case din Țara Oltului sînt formate dintr-o cameră (cu celar) și tindă. Acestea aparțin tipului I și celei mai mari părți din tipul II. Casele tipului II pot fi formate din 2 camere despărțite de tindă, sau din cameră și tindă. Camera — sau una din

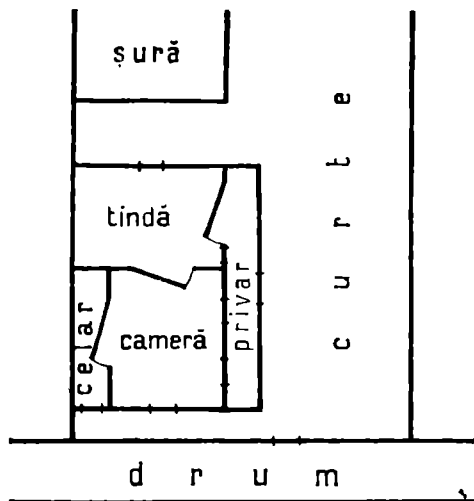
II Häuser mit der Rückwand der Straße zugekehrt. Fast alle Häuser vom Typus II stehen mit der Vorderfront dem Hof zu. In den Dörfern des Alttales stehen sie unmittelbar an der Straße, während sie gegen das Fogarascher- und Perșaner-Gebirge in 3—5 m Abstand von der Straße errichtet sind, wobei der Zaun vor dem Haus weitergeführt wird. Die burgartigen wie auch die L-förmigen Häuser stehen immer an der Straße, ehemals wurden sie meist an Straßenecken errichtet. Soweit es der Straßenzug, die Form des Bauplatzes u. a. zulassen, berücksichtigt man bei der Ausrichtung des Hauses die Himmelsrichtungen; Helligkeit und Windrichtung müssen in Betracht gezogen werden. So wird darauf geachtet, daß die eine der beiden Fensterwände nach Süden oder Osten gerichtet ist. Je entwickelter ein Haustypus ist, desto näher der Straße ist sein Standort.

Die Ausmaße. Die Häuser vom Typus I sind niedrig, wobei das Dach eine größere Höhe als die Wände besitzt, das Fundament, soweit eines vorhanden ist, beschränkt sich auf eine Reihe von großen Feldsteinen. Die Innenräume sind eng, die wenigen Fenster ziemlich klein.

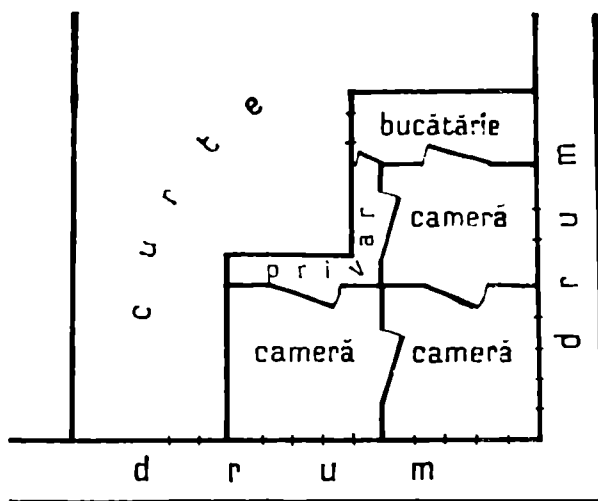
Im Durchschnitt ist ein Haus vom Typus II, das zwei durch eine Diele („tindă“) getrennte Räume besitzt, 10—20 m lang und mit Laube (etwa 1 m) und Vorratskammer (1,50—2 m), 6—7 m breit. Die Gesamthöhe beträgt etwa 7—8 m, wovon 3,50 m auf das Dach, etwa ebensoviel auf die Wände und 0,50—1 m auf das Fundament entfallen. Bei dem burgartigen Haustypus (III) hat eines der Gebäude die gleichen Ausmaße, während das andere etwas kürzer und schmaler ist. Von der gleichen Höhe sind auch die Häuser vom Typus IV. Sie besitzen ausnahmslos in den Boden gegrabene Grundmauern, die 0,50—0,70 m hervorragen (zum Unterschied vom Haustypus II ist diese Höhe meist gleichbleibend). Die Zimmer sind kleiner, die Fenster aber breiter als beim Typus II und III.

Im allgemeinen sind die Häuser, die einem fortgeschritteneren Bautypus angehören und in letzter Zeit gebaut wurden, höher und geräumiger und daher auch heller und besser durchlüftet.

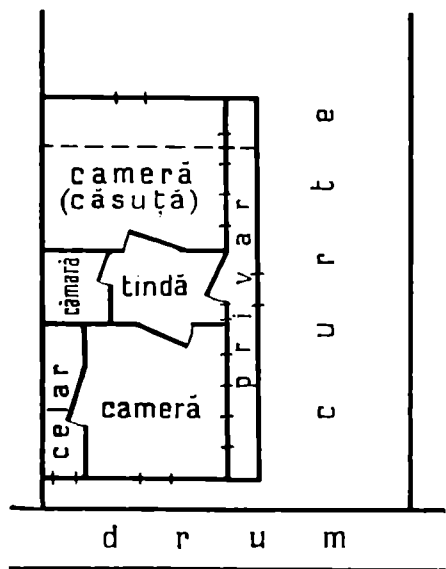
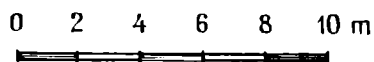
Anzahl, Bestimmung und Verteilung der Räume. Die meisten Häuser im Altland bestehen aus einem Zimmer (mit Vorratskammer „celar“) und einer Diele. Dazu gehören alle Häuser vom Typus I und der größte Teil vom Typus II. Der zweite Haustypus kann aber auch 2 durch eine Diele (tindă)

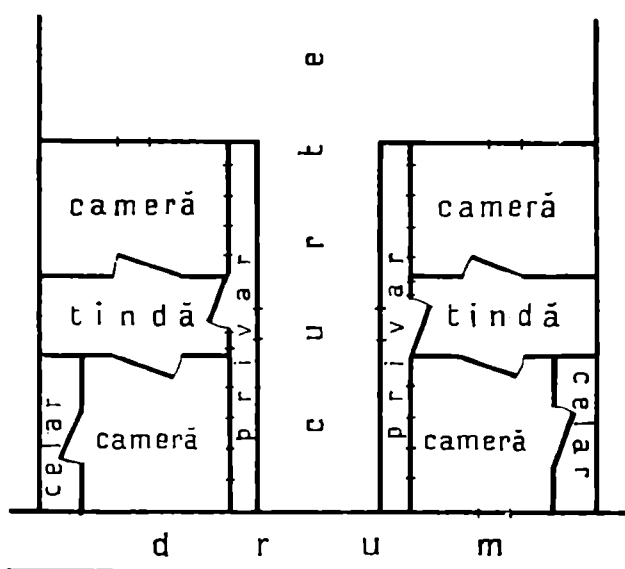
I

IV

II

III

Fig. 5. Planurile tipurilor de case.

Abb. 5. Die Pläne der Haustypen.

drum = Straße
curte = Hof
cameră = Zimmer
tindă = Diele
celar = Vorratskammer

privar = Laube
cămară = Speisekammer
șură = Scheune
bucătărie = Küche

camere — poate avea celar. Deseori, din tindă se desface cămara, mai ales la tipul I. Când camera din fund este mai mică decât cea din față, îndeplinește funcția de cămară și se numește *căsuță*. În acest caz lipsește cămara din tindă. Casele-cetate sînt formate dintr-un număr dublu de camere decât casele de tipul II: patru camere și două tinde. Numai rar au cămări și celare. Când întreaga casă nu e destinată locuirii a două familii numeroase, una din cele două construcții este formată dintr-un număr mic de camere, care servesc numai pentru bucătărie, cămară și eventual pentru locuit în timpul zilei. Casele tipului IV sînt formate din 3 camere și o bucătărie⁷, (uneori și o cămară, care se desface din bucătărie).

Cele mai multe case au trei încăperi: cameră și tindă (cu sau fără celar) și cămară. Acestea sînt urmate de cele compuse din două camere și tindă. Camera dinspre drum se numește *casa dinainte* și servește ca odaie de dormit. Când casa mai are încă o cameră (casa dinapoi) cea din spre drum e ținută curată. Tinda îndeplinește rolul de bucătărie și pentru locuit în timpul zilei. Alimentele și unele obiecte casnice se păstrează în celar.⁸ Aceeași funcție o îndeplinește și cămara. Când aceasta are forma unei camere mai mici, în ea se țin unele cereale pentru consum zilnic (porumb, grâu), părți ale războiului de țesut, precum și unele obiecte mai voluminoase.

Interior. În interior, tavanul este din scînduri susținute de grinzi și vopsite în roșu închis. La casele de tipul IV, ca și la cele de tip II și III recent construite, tavanul este văcăluit (pămîstit) și văruiat în alb, galben sau albastru deschis. Pe jos, sînt podite cu dușumea. Celarul nu este podit aproape niciodată, iar tinda numai uneori. Majoritatea caselor de tip I și o mică parte din cele de tip II, au toate încăperile nepodite.

Un important element din interiorul casei este *soba* (cuptorul). O formă ce se întâlnește foarte rar — și numai la unele case de tip I

getrennte Zimmer haben. Von einem der beiden Zimmer kann eine Vorratskammer abgetrennt sein. Häufig wird die Vorratskammer aus der Diele abgetrennt, vor allem beim Typus I. Ist das Hinterzimmer kleiner als das Vorderzimmer, wird es als Speisekammer verwendet und „Häuschen“ (căsuță) genannt. In diesem Fall fehlt die Speisekammer in der Diele. Der burgartige Haustypus verfügt über doppelt so viele Räume als der zweite Typus, also vier Zimmer und zwei Dielen. Nur selten besitzen sie besondere Vorratskammern. Sind die beiden Häuser dieses Typus nicht von zwei Familien mit zahlreichen Mitgliedern bewohnt, so werden die Räume des kleineren Gebäudes ausschließlich als Küche und Vorratskammer und tagsüber auch als Aufenthaltsraum der Familie benützt. Die Häuser des Typus IV bestehen aus drei Zimmern und einer Küche (gelegentlich wird eine Kammer von der Küche abgetrennt).⁷

Die meisten Häuser verfügen über drei Räume: Zimmer und Diele (mit oder ohne Vorratsraum) und Speisekammer. Die nächste Entwicklungsphase sind die Häuser mit zwei Zimmern und Diele. Das Gassenzimmer heißt „Vorderhaus“ (casă dinainte) und dient als Schlafzimmer. Hat das Haus ein zweites Zimmer („das Hinterhaus“ = casă dinapoi), so wird das Vorderzimmer zur guten Stube, die nur gelegentlich benützt wird. Die Diele dient als Küche und Wohnraum. Die Nahrungsmittel und einiges Hausgerät werden in der Vorratskammer (celar)⁸ aufbewahrt. Dem gleichen Zweck dient auch die Speisekammer (cămară). Hat sie die Ausmaße eines kleineren Zimmers, so werden darin Getreide (Weizen, Mais) für den täglichen Gebrauch, Bestandteile des Webstuhls und andere umfangreichere Gegenstände verwahrt.

Der Innenraum. Die dunkelrot gestrichene Decke in den Innenräumen besteht aus Balken, die mit Brettern abgedeckt sind. Bei dem Haustypus IV wie auch bei den neueren Häusern des Typus II und III ist die Zimmerdecke beworfen (văcăluit, pămîstit) und weiß, gelb oder hellblau getüncht. Der Zimmerboden ist gedielt, der Boden der Vorratskammer ist es nie, der des Flurs bisweilen. Die Mehrzahl der Häuser vom Typus I

⁷ In den Häusern der anderen Typen wird auf dem Herd in der Diele gekocht. Eine Küche stellt einen Fortschritt dar.

⁸ Im westlichen Teil des Altlandes (Turnu Roșu) kommt es vor, daß die Vorratskammer (celarul) manchmal größere Ausmaße hat und den Alten als Schlafraum dient.

⁷ La celelalte tipuri, mîncarea se gătește în tindă, la cuptor. Crearea bucătăriei constituie un progres.

⁸ În partea de vest a Țării Olului (Turnu Roșu) celarul e uneori mai mare decât de obicei; în acest caz în el dorm bătrînii.

— este *cuptorul cu căhăli*. Acesta este înalt de 1,50—2 m și format dintr-o vatră de zid ce se continuă în sus cu un cuptor, a cărei parte exterioară este formată din *căhăli* (un fel de teracotă de culoare roșie închisă). Cuptorul cu căhăli era așezat în casa dinainte, lângă ușă. Se mai găsește în unele sate din partea de sud a Țării Oltului (Streza-Cîrțișoara, Ucea de Sus, Drăguș, etc.). Această sobă a fost înlocuită cu plătanul, care este format dintr-o vatră de zid acoperită cu o plăită obișnuită de fontă. Într-o mică măsură au pătruns godinele. În tindă se află *cuptorul de copt pîinea*. La casele de tipul I și II cu tinda nepodită, cuptorul se află întotdeauna în tindă (Sîmbăta de Sus, Drăguș, Iași, Ucea de Sus). La casele recent construite, cuptorul e așezat în curte. Acestea au tindă podită în toate cazurile.

Patul este format în unele părți (Ucea de Sus, Drăguș, Sărata etc.) dintr-un *lădoi* care servește în timpul zilei drept canapea și a cărei parte superioară (*tronul*) se trage seara în afară, servind pentru dormit. În alte părți, patul este format din două părți suprapuse. În partea de vest a regiunii cercetate se numește *bujdiulă* (Avrig) sau *buzdună* (Porumbacu de Sus, Sărata), iar în partea de est *cobîrlău* (Fîntîna, Lupșa). La Turnu Roșu, în aceeași casă se află atît patul simplu (*păcel*), cît și cel etajat. În primul dorm bătrîinii, iar în celălalt tinerii. Două-trei *laite* lungi, așezate pe lângă pereți servesc drept scaune. În restul Țării Oltului se întîlnește patul obișnuit. Camerele sînt împodobite cu șervete frumos lucrate și ornate cu desene colorate, așezate pe pereți deasupra icoanelor și fereștelor.

Dacă în forma și aspectul exterior al caseilor se observă o oarecare influență săsescă, în interior aceasta n-a pătruns. Atît motivele ornamentale, cît și felul de a aranja lucrurile din casă au rămas românești.

Ornamentația se execută pe pereții caselor și pe porți. Ea se observă mai ales la vest de Făgăraș (Turnu Roșu, Streza-Cîrțișoara, Ucea, Beclean, Lisa), adică în zona în care predomină cărămida în construcția caselor.

und ein kleiner Teil des zweiten Typus haben in allen Räumen ungedielte Fußböden.

Ein wichtiger Bestandteil des Innenraums ist der Ofen (cuptorul). Sehr selten anzutreffen ist der Kachelofen, in den Häusern vom Typus I gibt es nur einige wenige. Er ist 1,50—2 m hoch und besteht aus einem gemauerten Herd, auf den ein gekachelter Aufbau mit einem Backrohr aufgesetzt ist (die Kacheln sind eine Art Terracotta von dunkelroter Farbe). Der Kachelofen steht im „Vorderhaus“ neben der Türe. Er findet sich noch in einigen Dörfern im südlichen Teile des Altlandes (Streza-Cîrțișoara, Ucea de Sus, Drăguș usw.). Diese Art Ofen wurde durch den sogenannten „plătan“ ersetzt, der aus einem gemauerten Herd mit einer gewöhnlichen gußeisernen Platte besteht. Hier und da finden sich auch runde gußeiserne Öfen. In den Häusern vom Typus I und II, deren Diele nicht mit Bretterfußboden ausgelegt ist, befindet sich der Backofen stets in der Diele (Sîmbăta de Sus, Drăguș, Iași, Ucea de Sus). In den vor kurzem gebauten Häusern hat er seinen Platz im Hof, denn in diesen Häusern sind sämtliche Räume gedielt.

In einigen Dörfern (Ucea de Sus, Drăguș, Sărata u. a.) finden wir die Bettlade, die tagsüber als Sitzbank dient und deren oberer Teil (tronul) am Abend zum Schlafen hervorgezogen wird. In anderen Gegenden des Altlandes ist das Etagenbett üblich. Es wird im westlichen Teil des untersuchten Gebietes „*bujdiulă*“ (Freck-Avrig) oder „*buzdună*“ (Porumbacu de Sus, Sărata) genannt, im östlichen Teil „*cobîrlău*“ (Fîntîna, Lupșa). In Turnu Roșu findet sich in demselben Haus sowohl das einfache Bett (*păcel*) für die Alten, wie auch das Etagenbett für die Jungen. Zwei bis drei langgestreckte Truhen längs der Wände dienen als Sitzgelegenheit. In den übrigen Teilen des Altlandes findet man die üblichen Betten. Die Zimmer sind mit schön gearbeiteten, bunt gemusterten Tüchern geschmückt, die über den Ikonen und den Fenstern befestigt werden.

Wenn auch das Äußere der Häuser einen gewissen Einfluß der sächsischen Bauweise verrät, in das Innere des Hauses ist er nicht gedrungen. Sowohl die Schmuckmotive als auch die Art, die Gegenstände anzuordnen, sind rein rumänisch.

Verzierungen werden an den Hauswänden und an den Toren angebracht. Sie finden sich vor allem westlich von Fogarasch (Turnu Roșu, Streza-Cîrțișoara, Ucea, Beclean, Lisa), in der Zone also, wo der Ziegelbau vorherrscht.

Pe case (fig. 6) ornamentele se fac atât pe părțile zidite, cât și pe cele de lemn. Cele mai ornate sînt casele de tipul II, la care motivele decorative sînt desenate mai ales pe fronton (la drum) și mai rar deasupra intrării (către curte). Acestea sînt: flori (cu ghivece), păsări, cruci, figuri geometrice ș. a.; alteori, numele proprietarului (sau numai inițialele) și data construirii casei (Beclean, Lisa). Cînd casa este văruiată în alb, ornamentele sînt de culori diferite (și mai ales în nuanțe de roșu și albastru). Mai rar, acestea nu sînt desenate, ci modelate în ten-

Fig. 6. Ornamentație pe casă — Porumbacu de Sus. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Abb. 6. Verzierungen der Fassade — Porumbacu de Sus. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

cuială (adîncituri și ieșituri). La casele mai noi (tip IV), modelarea în tencuială predomină, aceasta făcîndu-se cu ajutorul tiparelor și constă într-o serie de linii, de cele mai multe ori orizontale, executate pe peretele din spre drum. Acestea sînt izbitor colorate în nuanțe de roșu, albastru și mai puțin verde. Atît structura acestor motive ornamentale, cât și felul în care sînt lucrate, trădează influența orășenească. La casele mai vechi, ornamentația se face în mai mare măsură în părțile din lemn, care sînt mai numeroase decît la cele noi. La cele mai vechi case, aceasta apare sub formă de cio-

An den Häusern werden sowohl die gemauerten, als auch die Holzteile geschmückt (Abb. 6). Am reichsten verziert sind die Häuser vom Typus II, wo die Ornamente meist an der Giebelfront, seltener über dem Hauseingang (dem Hof zu) angebracht sind. Meist sind die Motive Blumen (Topfblumen), Vögel, Kreuze, geometrische Figuren u. a.; oft wird auch der Name (oder nur die Anfangsbuchstaben) des Besitzers und das Datum des Hausbaus (Beclean, Lisa) an der Giebelwand des Hauses angebracht. Ist das Haus weiß getüncht, sind die Ornamente in

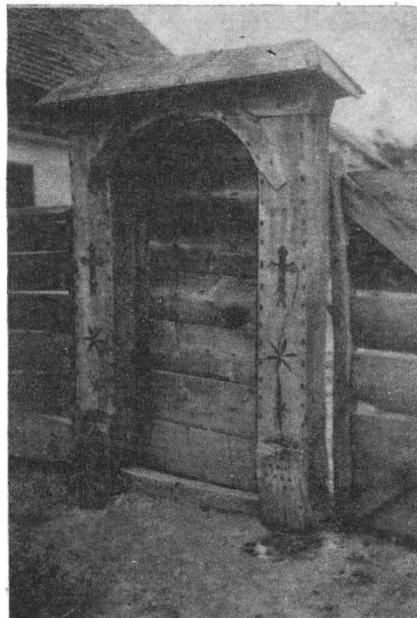

Fig. 7. Ornamentație rustică pe porți mici — Ucea de Sus. (Foto C. Petrescu-Burloiu)

Abb. 7. Bäuerliches Schnitzwerk an kleinen Toren — Ucea de Sus. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

verschiedenen Farben (meist in roten und blauen Tönen) ausgeführt. Seltener als die aufgemalten Ziermotive sind die Reliefornamente aus Mörtel. Bei den neueren Häusern (Typus IV) herrschen allerdings Reliefornamente vor; sie werden mit Hilfe von Schablonen ausgeführt und bestehen aus parallelen, meist waagerechten Linien, die vor allem die Straßenfront zieren. Sie sind in auffallenden, roten, blauen, seltener grünen Farbtönen bemalt. Sowohl die Anordnung als auch die Art, wie diese Ausschmückung ausgeführt ist, verraten städtischen Einfluß. Bei den älteren Häusern, wo Holz noch in größerem Ausmaß als Bauelement verwendet ist, wurden vor

plituri rudimentare, puține și mici. În schimb, la casele ceva mai noi, motivele ornamentale se prezintă sub formă de creștături ceva mai evoluat.

Porțile sînt ori mari din zid, ori mici de lemn. În unele sate apar porțile mici de zid. Cele din prima categorie predomină în satele de pe șoseaua națională (Mîndra, Sebeșul de Jos, Streza-Cîrțișoara ș. a.) și se găsesc mai ales la casele mari ce aparțin tipului II și III. Ca și casele, porțile au uneori motive ornamentale săpate în zid, alteori desenate, acestea din urmă fiind mai numeroase decît cele dintîi. Porțile mici, de lemn, sînt mai vechi și mai săracioase în desen. La multe porți acestea lipsesc (mai ales în satele Șercăița, Vaida-Recea, Arpașul de Sus ș. a.), iar la altele apar mai ales sub formă de stele mici, rustic tăiate cu toporul sau crestăte ca la Copăcel, Lisa, Ucea de Sus (fig. 7) ș. a. Porțile mici de zid constituie o formă de tranziție, atît în ceea ce privește mărimea și felul construcției, cît și numărul motivelor ornamentale. Se întîlnesc mai ales la: Bucium, Sebeșul de Jos, Ucea de Sus, Turnu Roșu, Arpașul de Sus, etc.

Șura. În cadrul gospodăriei, șura îndeplinește un important rol economic. Forma șurei este în legătură cu poziția și dimensiunile ei, precum și cu părțile ce o compun.

Cea mai obișnuită șură (fig. 8) este formată din șop, grajd, șura propriu-zisă (aria șurii) și felderă. Șopul⁹ se află deasupra grajdului și servește la depozitarea paielor. Locul dedesubtul șopului se numește *subșop* (șușop) și servește drept adăpost al omului pe timp de ploaie, sau cînd îngrijește de animale. În afară de grajdul de vite, care este totdeauna bine îngrijit, sub șop se găsesc cotețele de porci. Partea din fund a șurei o formează *feldera*, un fel de magazie pentru depozitarea cerealelor și a fînului. Este despărțită de aria șurei printr-un perete de scînduri, de înălțimea grajdului. *Aria șurei* desparte *feldera* de șop și servește la adăpostirea carului și a altor obiecte necesare muncii cîmpului. Vara, în aria șurei se îmblățește grîul. Cînd șopul și *feldera* nu sînt destul de încăpătoare pentru depozitarea fînului, în fundul ariei șurei se face din scînduri o poliță care se numește *alaș*. Acest tip de șură, ce se găsește în toată regiunea cercetată și mai ales în partea centrală (Sîmbăta, Drăguș, Netot) înlocuiește un vechi tip de dimensiuni mai mici și

allem die Holzteile verziert. Bei den ältesten Häusern bestehen die Verzierungen aus wenigen einfachen Schnitzereien, bei den etwas neueren Häusern ist das Schnitzwerk reicher.

Die Tore sind entweder groß und aus Mauerwerk oder klein und aus Holz. In einigen Dörfern gibt es auch kleine gemauerte Tore. Die erstgenannte Kategorie herrscht in den Dörfern an der Hauptstraße vor (Mîndra, Sebeșul de Jos, Streza-Cîrțișoara u. a.) und findet sich vor allem bei Häusern des II. und III. Typus. Wie die Häuser weisen auch die Tore Reliefformate oder häufiger gemalte Verzierungen auf. Die kleinen Holztore sind älter und spärlicher verziert. Viele Tore sind ganz schmucklos (vor allem in Șercăița, Vaida-Recea, Arpașul de Sus u. a.); in anderen Dörfern finden wir Sternmotive, ziemlich primitiv mit dem Beil ausgehauen oder eingeschnitzt. Die kleinen gemauerten Tore bilden eine Übergangsform, sowohl was die Größe als auch was die Bauart und die Anzahl der Schmuckmotive anlangt. Sie finden sich vor allem im Bucium, Sebeșul de Jos, Ucea de Sus, Turnu Roșu, Arpașul de Sus usw.

Die Scheune ist das wichtigste Wirtschaftsgebäude des Bauerngehöftes. Ihre Form wird von dem Standort, den Ausmaßen sowie von der Raumeinteilung bestimmt.

Die gebräuchlichste Scheune (Abb. 8) besteht aus dem *Heuboden* (șop), dem *Stall*, der Tenne und dem *Fach* (felderă). Der Heuboden (șop)⁹ befindet sich über dem Stall und dient zur Aufbewahrung des Stroh. Der Raum unter dem Heuboden wird auch „subșop“ genannt und dient als Abstellraum. Außer dem Viehstall, der stets sauber gehalten wird, befindet sich auch der Schweinestall unter dem Heuboden. Hinten in der Scheune, im Fach (felderă), wird das Getreide und das Heu aufbewahrt. Es ist bis in Stallhöhe durch eine Bretterwand von der Tenne getrennt. Die Tenne (aria șurei) dient zum Unterstellen des Waagens und anderer landwirtschaftlicher Geräte. Im Sommer wird in der Tenne der Weizen gedroschen. Wenn Heuboden und Fach nicht ausreichen, wird der rückwärtige Teil der Tenne mit Brettern abgedeckt und darauf das Heu gelagert. Diese Art Heuboden heißt *alaș*. Dieser Scheuentypus ist in dem ganzen untersuchten Gebiet, vor allem aber im mittleren Teil heute gebräuchlich; die älteren Scheunen hatten zwar dieselbe Einteilung,

⁹ Șopul șurelor mici se numește *șopoteică* (Sărata ș. a.).

⁹ Der Heuboden (șop) in den kleinen Scheunen heißt „șopoteică“ (Sărata u. a.).

Fig. 8. Cea mai obișnuită șură din Țara Oltului — Drăguș. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

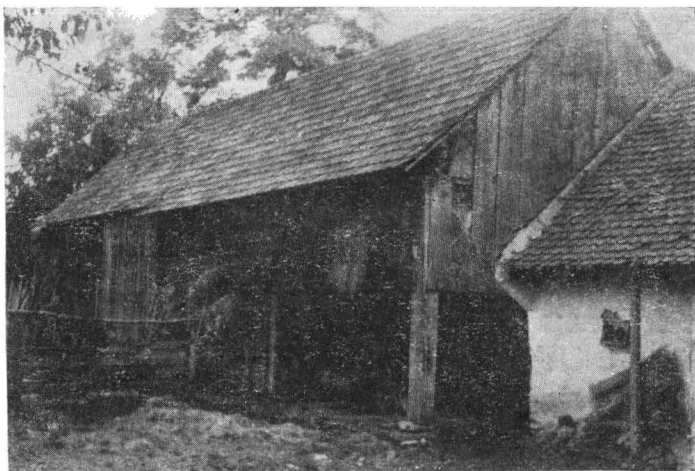

Abb. 8. Gebräuchlichste Scheunenart im Altland — Drăguș. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

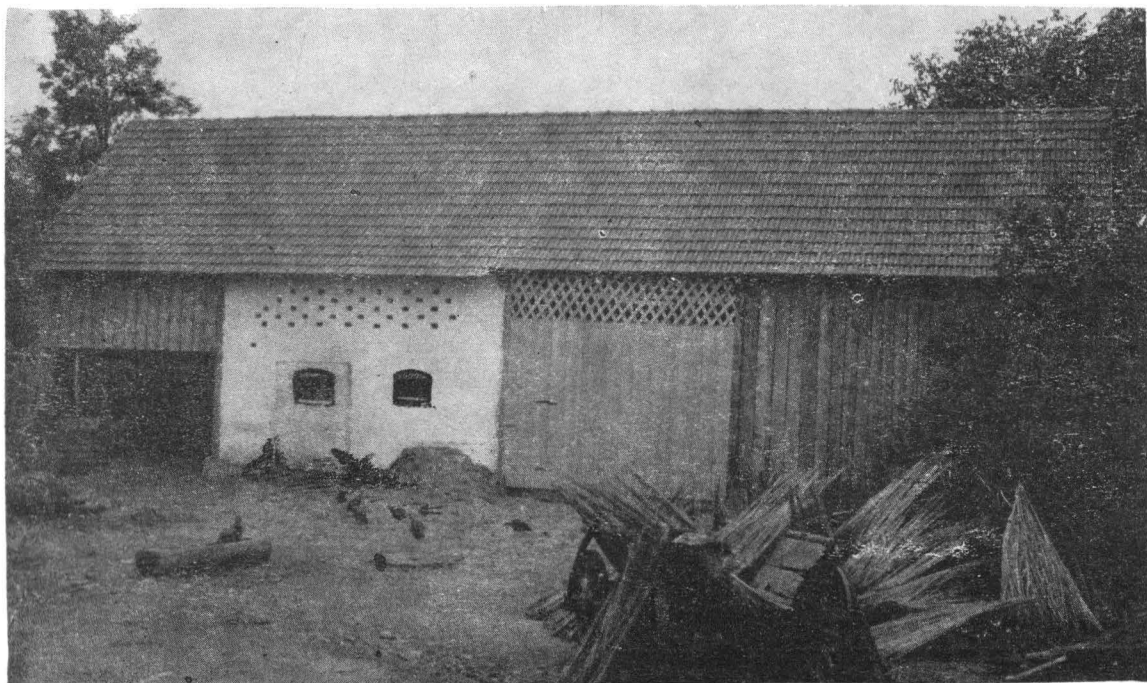
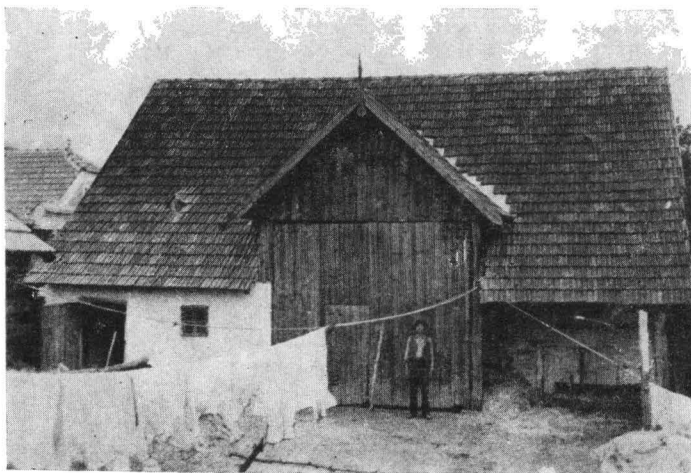

Fig. 9. Șură cu zăbrele — Avrig. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Abb. 9. „Scheune mit Gitter“ — Freck-Avrig. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Fig. 10. Șură cu cocostîrc (cu foișor) — Beclean. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

Abb. 10. „Scheune mit Giebelaufsatz über der Tenne“ („cu cocostîrc“) — Beclean. (Foto I. Petrescu-Burloiu)

acoperit cu paie, însă compus din aceleași părți.

Dealungul șoselei de pe Valea Oltului și mai ales în partea de vest (Avrig, Porumbacu) se întâlnește *șura cu zăbrele* (fig. 9) formată din două grajduri despărțite de o arie a șurei. În aceeași parte se găsește *șura cu cocostîrc*¹⁰ (fig. 10), care este un compromis între primul tip și acesta evoluat. Este formată din grajd, aria șurei și șop, sub care se află cotețele. Lipsa felderei este în legătură cu cantitatea de fîn și grînc. Din șură — în fața sau în spatele felderei — se desparte *plevnicerul*, un fel de magazie mai mică decît feldera.

Poziția șurei este determinată de forma locului pe care se află gospodăria. Mai totdeauna este așezată înapoia casei. Șurile formate din două grajduri — sau două feldere despărțite de aria șurei — precum și șura cu cocostîrc, sînt așezate perpendicular pe direcția casei, cu fața spre drum. *Dimensiunile* unei șure obișnuite sînt: lungimea 18—20 m, înălțimea de 12—14 m, iar lățimea 6—8 m. Subșopul e lung de 4 m, grajdul de 5—6 m, iar aria șurei și feldera de cîte 4—5 m.

Șurile aparținînd timpului vechi au toate dimensiunile mai reduse. Excepție face acoperișul, care este mult mai înalt decît pereții (6—7 m). Șura este totdeauna mai înaltă decît casa.

Materiale și tehnica de construcție a caselor

Materialele care predomină în construcția caselor sînt: lemnul, lutul, cărămida, piatra și țigla. Pe malul stîng al Oltului și mai ales la est de Făgăraș predomină cărămida, în partea de est și sud-est a acestei regiuni lemnul, iar în colțul de nord-est piatra (fig. 11).

Marea majoritate a caselor sînt acoperite cu țigla. Numai o mică parte din casele tipului I au acoperișul de paie.¹¹ Cele mai multe case de tipul I și II au pereții făcuți

¹⁰ *Cocostîrcul* este un fel de foișor de înălțimea ariei șurei, inclusiv acoperișul.

¹¹ În anul 1938, la Drăguș, din cele 327 case, 317 erau acoperite cu țigla, 6 cu paie și 4 cu scînduri. Cele acoperite cu paie aparțineau tipului I. Acum toate sînt acoperite cu țigla.

waren aber viel kleiner und mit Stroh gedeckt.

Längs der Chaussée, vor allem im westlichen Teil des Alttales (Freck-Avrig, Porumbacu) findet man die „Scheune mit Gitter“ (Abb. 9), die aus zwei durch die Tenne getrennten Ställen besteht. In derselben Gegend kommt auch die „Scheune mit Giebelauflauf über der Tenne“ (șura cu cocostîrc)¹⁰ vor (Abb. 10), die eine Art Zwischenform zwischen dem ersten und dem entwickelteren Typus darstellt. Sie besteht aus dem Stall, der Tenne und dem Heuboden, unter dem sich die Schweineställe befinden. Das Fehlen des Fachs (felderă) wird von der Heu- und Getreidemenge bedingt. Von der Scheune abgetrennt, vor oder hinter dem Fach (felderă), befindet sich eine Art Vorratsraum (plevnicerul), der kleiner ist als das Fach.

Die Stellung der Scheune hängt von der Form des Wirtschaftshofes ab. Fast immer steht sie hinter dem Haus. Die zwei Ställe umfassende Scheune oder die Scheune, deren zwei Fächer durch die Tenne getrennt sind, wie auch die Scheune mit Giebelauflauf über der Tenne („cu cocostîrc“) stehen senkrecht zum Haus mit der Vorderseite der Straße zugekehrt. Die üblichen Scheunen sind 18—20 m lang, 12—14 m hoch und 6—8 m breit. Der Teil unter dem Heuboden (subșop) ist 4 m lang, der Stall 5—6 m, die Tenne und das Fach je 4—5 m.

Alle Scheunen vom älteren Typus haben kleinere Ausmaße, mit Ausnahme des Daches, das viel höher als die Wände ist (6—7 m). Immer ist die Scheune höher als das Haus.

Baumaterial und Bautechnik der Häuser

Die vorherrschenden Baumaterialien der Häuser sind: Holz, Lehm, Mauerziegel, Dachziegel und Stein. Auf dem rechten Altufer, vor allem östlich von Fogarasch sind Ziegelnbauten häufiger, im östlichen und südöstlichen Teil dieses Gebietes Holz- und in der Nordostecke Steinbauten (Abb. 11). Fast alle Häuser sind mit Ziegeln, ein kleiner Teil des Typus I mit Stroh gedeckt.¹¹ Die Wände der meisten Häuser vom Typus I und II sind aus Balken. Gegen Osten zu (Comăna

¹⁰ Der „cocostîrc“ (Storch) genannte Giebelauflauf ist so hoch wie die Tenne einschließlich des Scheunendaches.

¹¹ Im Jahre 1938 waren in Drăguș von 327 Häusern 317 mit Ziegeln, 6 mit Stroh und vier mit Schindeln gedeckt. Sämtliche strohgedeckten Häuser gehörten dem Typus I an. Heute sind alle Häuser mit Ziegeln gedeckt.

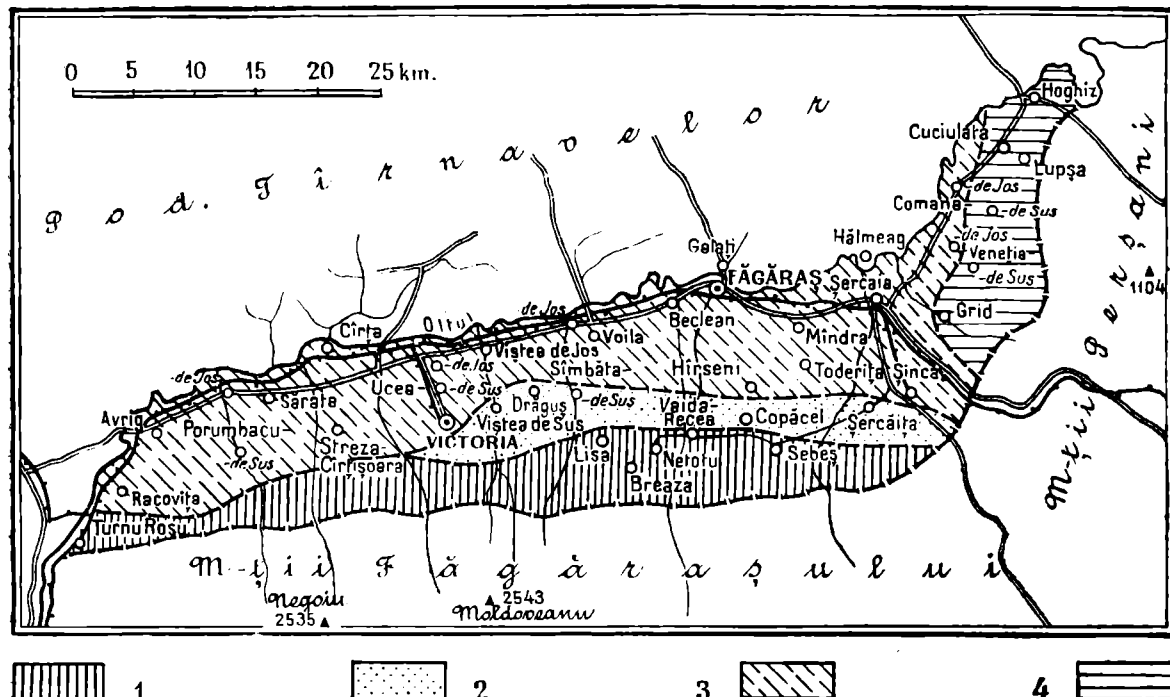

Fig. 11. Răspândirea caselor după materialul de construcție.

Predomină: 1. lemnul; 2. lemnul și cărămidă; 3. cărămidă; 4. lemnul și piatră.

din lemn. Către est (Comăna de Sus și de Jos, Lupșa, Veneția) apar clădiri cu pereții de piatră. Spre nord, aproape toate casele ce aparțin acestor tipuri au pereții de cărămidă. În toată regiunea, mai toate exemplarele tipului II și III recent construite sînt din cărămidă; din același material sînt toate casele tipului IV.

Fundamentul nu există la tipul I; el este de piatră și lut sau var la tipul II și din beton la casele de curînd construite (în special de tipul IV). Cînd pereții sînt de lemn, fundamentul este numai la suprafața pămîntului — sau puțin îngropat — și este făcut din piatră și lut sau var. Cînd pereții sînt de cărămidă, fundamentul — care nu lipsește niciodată — este de piatră și var, sau de beton și var. În acest caz, este atît în pămînt, cît și la suprafață.

În satele de la malurile Oltului (Avrig, Beclean, Galați, Mîndra etc.) schimbarea materialului de construcție (lemn-cărămidă, piatră-ciment) aduce după sine și unele modificări în fizionomia caselor, datorite și gustului, situației materiale ș. a.¹²

¹² v. și R. Vuia: *Tara Hațegului și Regiunea Pădurenilor*, Lucr. Institut. de geografie al Univ. din Cluj, II, 1924—1925, p. 124.

Abb. 11. Verbreitung der Häuser nach dem verwendeten Baustoff.

Vorherrschend: 1. Holz; 2. Holz und Ziegel; 3. Ziegel; 4. Holz und Stein.

de Sus und Comăna de Jos, Lupșa, Veneția) treten Steinhäuser auf. Nach Norden zu haben fast alle diese Haustypen Ziegelwände. In dem ganzen Gebiet sind die kürzlich errichteten Häuser vom Typus II und III aus Ziegeln gebaut, wie auch alle Häuser vom Typus IV.

Die Häuser vom Typus I haben keine Grundmauern; die Häuser vom Typus II haben ein Fundament aus Stein, Lehm und Mörtel, die vor kurzem gebauten aus Beton (vor allem die vom Typus IV). Bei Häusern mit Balkenwänden sind die Grundmauern meist über der Erde oder nur sehr wenig eingegraben; sie werden aus Steinen und Lehm oder Mörtel errichtet. Sind die Wände aus Ziegeln, besteht das Fundament, das niemals fehlt, aus Stein und Mörtel oder Beton und Mörtel und reicht sowohl unter als auch über die Erdoberfläche.

In den am Altufer gelegenen Dörfern (Freck-Avrig, Beclean, Galați, Mîndra u. a.) hat der Übergang zu einem anderen Baumaterial — von Holz zu Ziegeln, von Stein zu Zement — den Häusern ein neues Gepräge

În construirea *șurilor* — indiferent de tipul acestora — predomină *lemnul*. Astfel, șurile mici și vechi sînt construite numai din lemn, iar din șurile obișnuite numai grajdul este de cărămidă — și acesta nu totdeauna — iar restul de lemn. Șura cu cocostîrc are grajdul făcut din cărămidă; celelalte șuri au ambele grajduri construite din acest material. Aria șurei se face totdeauna din lemn, ca să se usuce repede fînul depozitat aci. Spre est apar șurile cu pereți din piatră (Lupșa). Șurile sînt acoperite mai totdeauna cu țiglă. Cele vechi au acoperișul din paie. Înăuntru, grajdul este aproape totdeauna podit cu scînduri groase; aria șurii și feldera sînt rareori podite (Porumbacu de Sus, Sărata).

Față de șurile din alte părți ale țării noastre și chiar din Transilvania¹³, cele din Țara Oltului reprezintă un vădit progres.

Tehnica de construire a caselor.¹⁴ După ce se execută planul (roizul) viitoarei case, se face un deviz, se procură materialele necesare și se începe construirea acesteia prin săparea șanțurilor fundației (dimensiuni 50—60 cm/30 cm). Acestea se umplu cu pietre și *păpălașcă* (lut cu apă) sau var. La colțurile casei se pun bolovani mari. Uneori se sapă pivnița, care de obicei ține cît camera și celarul. Peste temelia care iese cu 30—50 cm deasupra pămîntului¹⁵ se așază *grinzile pivniței* (din stejar), iar peste acestea — transversal scînduri groase de 7—8 cm. Peste scînduri se pun *grindute*, spațiul dintre acestea completîndu-se cu mușchi de copaci (care fac ca scîndurile să nu putrezească) și cu nisip, iar deasupra celor două părți ale temeliei din fața și spatele casei cu *lutunoi* (margini de trunchi de copac rămase din tăierea scîndurilor de stejar). Mai tîrziu, pe grindute se prinde în cuie dușumeaua (fig. 12).

Deasupra — și în lungul — temeliei se pune *talpa* casei, formată dintr-un rînd de lemne groase de molid. La colțurile casei — și în punctele unde se desprind pereții interiori — acestea se încheie în *chiotori*. În

gegeben, das auch vom persönlichen Geschmack, der materiellen Lage der Besitzer u. a.¹² beeinflusst wird.

Beim Bau der *Scheunen*, gleichgültig welchem Typus sie angehören, ist Holz das vorherrschende Baumaterial. Die kleinen, alten Scheunen wurden ausschließlich aus Holz errichtet. Bei den üblichen Scheunen besteht bloß der Stall aus Ziegelmauern — und auch der nicht immer —, der übrige Teil der Scheune wird gleichfalls aus Holz gebaut. Bei der Scheune mit Giebelaufsatz ist der Stall gemauert, bei den übrigen Scheunentypen sind beide Ställe aus Ziegeln gebaut. Die Tenne wird stets aus Holz errichtet, damit das hier gelagerte Heu rasch trockne. Im Osten bestehen die Scheunen aus Steinmauern (Lupșa). Fast alle Scheunen sind mit Dachziegeln gedeckt, bloß bei den ganz alten hat sich noch ein Strohdach erhalten; der Stall ist fast immer mit dicken Brettern gedeckt, die Tenne und das Fach nur selten (Porumbacu de Sus, Sărata).

Verglichen mit den Scheunen in anderen Gebieten unseres Landes und selbst in Siebenbürgen¹³, weisen die Scheunen im Altland einen offensichtlichen Fortschritt auf.

Die Bautechnik der Häuser.¹⁴ Nachdem der Plan (roizul) des zukünftigen Hauses gezeichnet wurde, stellt man den Kostenvoranschlag auf und besorgt das nötige Baumaterial. Der Bau beginnt mit dem Ausheben der Gräben für das Fundament (Ausmaße: 50—60 cm/30 cm); diese werden mit Steinen und Lehmörtel (*păpălașcă*) oder Mörtel ausgefüllt. Unter die Ecken des Hauses legt man dicke Feldsteine. Manchmal wird auch ein Keller gegraben, dessen Größe sich nach den Ausmaßen von Zimmer und Vorratskammer richtet. Über die Mauern des Fundaments, die 30—50 cm hoch aus dem Erdboden hervorragen,¹⁵ legt man Sohlschwelen (Eichenholz) und quer darüber 7—8 cm dicke Bohlen. Über die Bretter kommen kleinere Balken (*grindute*); der entstandene Zwischenraum wird mit Baummoos und Sand gefüllt, um das Faulen der Bretter zu verhin-

¹² Siehe auch R. Viua: *Țara Hațegului și Reginea Pădurenilor*, Lucr. Institutului de geografie al Universității din Cluj, Klausenburg, II, 1924—1925, S. 124.

¹³ I. Petrescu-Burloiu: *Tipuri de case din Șanț-Năsăud*, Sociologia românească, 1—3, III. J., 1938.

¹⁴ Wir wollen kurz anführen, wie die üblichen Holzhäuser von ortsansässigen Meistern errichtet wurden. Die Informationen stammen aus folgenden Dörfern: Streza-Cîrțișoara, Drăguș, Sebeșul de Jos, Sărata, Mărgineni.

¹⁵ Auf lockerem unsicheren Boden oder an Abhängen kann es auch 50 cm überschreiten.

¹³ I. Petrescu-Burloiu: *Tipuri de case din Șanț-Năsăud*, Sociologia românească, 1—3, an. III. 1938.

¹⁴ Redăm pe scurt cum se construiesc cele mai obișnuite case de lemn, executate de meșteri locali. Informațiile au fost culese din satele: Streza-Cîrțișoara, Drăguș, Sebeșul de Jos, Sărata, Mărgineni.

¹⁵ În terenuri slabe, sau în cazul construirii caselor pe pante, aceasta poate depăși 50 cm.

talpa casei se fixează stîlpii uşilor. Capetele acestora sînt prevăzute cu cîte un *căţel* (o ieşitură rezultată din cioplirea lor). Cel de la capătul de jos intră într-o scobitură executată în talpă, iar cel de la capătul de sus în grinda de deasupra uşilor. Peste talpă se aşază cca 6 rînduri de bîrne de brad sau stejar. Acestea se fixează cu ajutorul unui *sfanţ* (căţel), lăsat la cele două capete ale bîrnelor, care intră în cîte o scobitură longitudinală (numită *vargă* la Sărata, Mărgineni ş. a.), executată în stîlp pe toată lungimea sa. (Bîrnele se slobod de sus, cu sfanţul prin scobitura respectivă.) În cea de a şasea bîrnă se fixează capătul de jos al stîlpilor ferestrelor (dimensiuni: 1 m/0,85 m), cu ajutorul unor căţei, care sînt introduşi în scobiturile acestor bîrne. Deasupra lor urmează vreo 3 rînduri de bîrne pînă la *vanturi* (vânturi), ultimile grinzi care încheie partea superioară a pereţilor casei. Aceste grinzi sînt mai groase decît bîrnele pereţilor, se încheie la colţuri la fel ca grinzile tălpii casei şi formează *cusurăul* (Sebeşul de Jos) sau *cosorăul* (Sărata).

În aceste vanturi se fixează *căpriorii*, care se împreună la capătul lor superior prin alte vanturi, alcătuiind scheletul acoperişului (fig. 12). Peste vanturile din partea superioară a pereţilor se aşază grinzile tavanului încăperilor — la 90 cm una de alta, — iar deasupra lor se bat în cuie scînduri *geluite* (date la rindea) şi *bărcănite* în părţi, ca să nu rămîină spaţii între ele. În partea de jos, *căpriorii* acoperişului se continuă prin *broaşte*, nişte grindute care susţin streşina. Acestea sînt bine fixate prin *rigle*, care sînt *căpriori* mai mici bătuţi în cuie deasupra contactului dintre broaşte şi *căpriori*. Capătul inferior al *căpriorilor* se fixează printr-un *căţel*, care intră într-o scobitură făcută în vântura peretelui, iar capătul superior se uneşte cu capătul superior al altor *căpriori*, care formează latura opusă a acoperişului. Capetele superioare ale perechilor de *căpriori* sînt unite între ele prin vanturile care formează creasta acoperişului. Pe *căpriori* se pun — paralel cu linia pereţilor — *laţii*, la distanţă de 33 cm, sau 16,5 cm unul de altul. În primul caz, pe laţi se aşază *ţigla mare*,

der; über die vordere und hintere Grundmauer werden Schwartenbretter (lutunoi) aus Eichenholz gelegt. Die Dielen des Fußbodens werden später auf die obere Balkenlage genagelt (Abb. 12).

Auf das Fundament werden dicke Sohl-schwellen (tălpi) aus Fichtenholz gelegt. An den Hausecken und an den Stellen, wo Innen- und Hauswand zusammentreffen, werden die Sohl-schwellen verzapft. Nun werden die Türstöcke eingefügt. Beide Enden der Pfosten für den Türstock sind mit je einem Zapfen (căţel) versehen. Der Zapfen am unteren Ende des Pfostens wird in das entsprechende Zapfloch der Sohl-schwelle, der obere Zapfen in den Querbalken über der Türe eingepaßt. Über die Sohl-schwellen (tălpi) legt man etwa sechs weitere Reihen von Balken aus Fichten- oder Eichenholz, die gleichfalls an den Enden mit Zapfen (sfanţ, căţel) versehen sind. Diese werden in Lager (in Sărata und Mărgineni „vargă“ genannt) eingepaßt, die an der ganzen Höhe des Stützpfostens der Länge nach ausgehauen wurden. (Die Balken wurden von oben her mit den Zapfen in die entsprechenden Zapflöcher eingepaßt.) In den sechsten Balken wird das untere Ende der Pfosten für den Fensterstock (1 m/0,85 m) eingefügt, wiederum mit Hilfe von Zapfen, die in den entsprechenden Lagern des Balken befestigt werden. Darüber kommen etwa drei weitere Reihen von Balken, die obersten heißen „vanturi“ (vânturi); sie schließen die Wände des Hauses nach oben hin ab. Diese obersten Balken sind dicker als die übrigen Wandbalken und werden an den Ecken in der gleichen Weise wie die Grundbalken miteinander verbunden. In Sebeşul de Jos nennt man sie „cusurăul“, in Sărata „cosorăul“.

An den obersten Balken (vanturi) werden die Dachsparren (căpriorii) befestigt, die zusammen mit den Firstbalken (vanturi) den Dachstuhl bilden (Abb. 12). Über die obersten Balken der Hauswände (vanturile) legt man, etwa 90 cm voneinander entfernt, die Balken der Zimmerdecke und nagelt darauf gehobelte Bretter, die an den Längsseiten gefalzt sind, damit keine Zwischenräume entstehen. An den unteren Enden der Dachsparren sind kurze dünne Querbalken (broaşte) befestigt, die die Dachtraufe stützen. Die Verbindung zwischen Dachsparren und „broaşte“ wird durch „rigle“, kleinere aufgenagelte Sparren, gefestigt. Die unteren Enden der Dachsparren werden mit Zapfen in die entsprechenden Zapflöcher der obersten Balkenlage (vanturi) eingefügt, die oberen

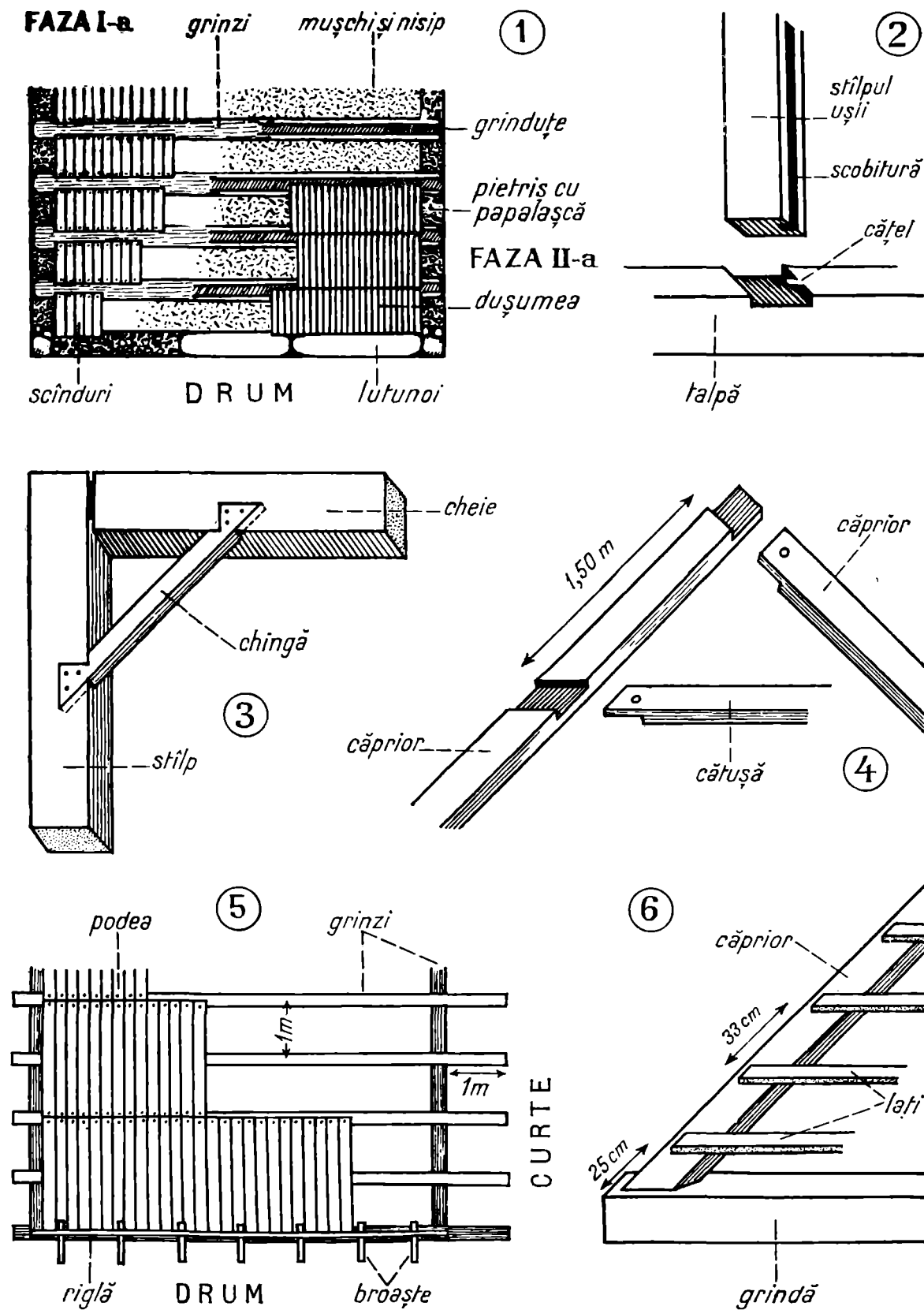

Fig. 12. Materiale și tehnica de construcție a caselor:
1. temelie; 2. stîlpul ușii și talpa; 3. un colț de sus; 4. partea superioară a căpriorilor acoperișului; 5. schema tavanului; 6. partea inferioară a căpriorului acoperișului.

Abb. 12. Baustoffe und Bautechnik der Häuser:
1. Grundmauer; 2. Türstrebe und Sohlbalken; 3. eine obere Ecke; 4. oberer Teil der Dachsparren; 5. Plan der Decke; 6. unterer Teil der Dachsparren.

iar în al doilea, țiglă mică. Țiglele puse pe creasta casei se numesc *scocuri*.

Pereții *se lipesc* (se „izbesc“) cu lut (amestecat cu pleavă de grâu sau secară și balebă, ca să nu crape), atât între bîrne, cît și pe părțile lor laterale. Se *văcăluiesc* (se netezesc) și se lasă să se usuce vreo 3—4 zile, după care se văruiesc prima dată cu var alb, iar a doua oară cu var amestecat cu culoare (galben, albastru deschis etc.) După aceea, se vopsește lemnăria tavanului, ușilor și ferestrelor.

Tehnica de construcție a caselor cu pereți de cărămidă sau piatră este asemănătoare cu a caselor de lemn.

Enden treffen mit den Dachsparren der entgegengesetzten Seite zusammen. Diese Dachsparrenpaare werden durch den Firstbalken miteinander verbunden, der den Dachfirst bildet. An den Dachsparren, parallel zu dem oberen Rand der Wände, werden in einem Abstand von 33 cm oder 16,5 cm Dachlatten angenagelt, die dann mit größeren bzw. kleineren Ziegeln gedeckt werden. Die Hohlziegel auf dem First heißen „scoc“.

Die Wände werden mit Lehm (gemischt mit Weizen- oder Roggenspreu und Kuhmist, damit Sprünge vermieden werden) sowohl zwischen den Balken als auch auf den Wandflächen verschmiert. Nachher werden die Wände geglättet (văcăluit) und 3—4 Tage trocknen gelassen, dann erst weiß gekalkt und schließlich gelb, hellblau usf. getüncht. Nachher werden die Holzteile der Zimmerdecke, die Türen und Fenster gestrichen.

Die Bautechnik der Ziegel- und Steinhäuser ist der der Holzhäuser ähnlich.

CARACTERE SPECIFICE ÎN ARHITECTURA POPULARĂ DIN GORJ

Andrei Pănoiu

Prin studiul de față prezentăm câteva caracteristici ale arhitecturii de lemn din zona cuprinsă între bazinele superioare ale Gilortului și Amaradiei Mici din nordul Olteniei, spre a oglindi unele aspecte ale specificului culturii din această parte a țării noastre.

Această zonă de configurație deluroasă, cu puține lunci înguste de-a lungul câtorva văi, cuprinde un număr de peste zece comune, cu satele lor, majoritatea din ele așezări vechi locuite de țărani moșneni.

Dintre acestea, cercetarea vizează așezările de pe Valea Amaradiei Mici: Bălănești, Voitești, Glodeni; rețeaua de sate situate de-a lungul șoselei Tg. Jiu-R. Vlcea, Copăcioasa, Scoarța, Bobu, precum și unele sonde în comunele Drăgoeni, Ștefănești, Pojogeni, Albeni.

Ocupația de bază a locuitorilor acestor sate a rămas și astăzi creșterea animalelor și agricultura, având dezvoltată îndeosebi cultura viței de vie.

Pădurile de stejar din această zonă, apreciabile ca întindere, au constituit totdeauna principala sursă de material de construcție pentru alcătuirea locuințelor, a anexelor gospodărești sau a altor edificii. Cărămida și piatra de râu au fost folosite mai mult în vremurile din urmă, și aceasta uneori, numai pentru anumite categorii de lucrări.

KENNZEICHNENDE MERKMALE DER BAUERLICHEN ARCHITEKTUR IN GORJ

Andrei Pănoiu

In der vorliegenden Arbeit wollen wir einige wesentliche Kennzeichen der Holzarchitektur aus der Zone zwischen dem Oberlauf des Gilort und der Amaradia Mică in Nordoltenien hervorheben, um einige Züge der kulturellen Eigenart dieses Gebietes näher zu beleuchten.

Das bergige Gelände dieser Zone, das nur in den Flußtälern wenige schmale Auen aufweist, umfaßt eine Anzahl von über 10 Gemeinden und deren Dörfer, die meist alte, von Freibauern bewohnte Siedlungen sind.

Unsere Untersuchungen erstreckten sich auf die Dörfer Bălănești, Voitești, Glodeni im Tal der Amaradia Mică, und auf die an der Straße zwischen Tîrgu Jiu und Rîmnic Vlcea gelegenen Dörfer Copăcioasa, Scoarța und Bobu, außerdem wurden Sondierungen in den Gemeinden Drăgoeni, Ștefănești, Pojogeni und Albeni durchgeführt.

Die Hauptbeschäftigungen der Bewohner dieser Dörfer sind heute wie ehemals Viehzucht und Landwirtschaft, vor allem aber Weinbau.

Die ausgedehnten Eichenwälder dieses Gebietes lieferten seit jeher das am häufigsten verwendete Baumaterial für Wohnhäuser, Wirtschaftsgebäude und andere Bauten. Erst in neuerer Zeit werden auch Ziegel und Flußsteine, und auch diese lediglich für gewisse Arten von Bauten verwendet.

Der Holzreichtum dieses Gebietes ermöglichte die Beibehaltung und Kontinuität der überlieferten Bauverfahren und förderte die Entwicklung holzverarbeitender bäuerlicher Handwerke.

Diese Lage begünstigte die Errichtung bemerkenswerter Holzbauten bäuerlicher Architektur in diesem Gebiet, deren Formen und charakteristische Züge sich aus der Eigenart des Materials und seiner Bearbeitung ergaben.

Prezența din abundență a materialului lemnos a întreținut aici de-a lungul timpului permanența și continuitatea procedeele de execuție a locuinței și a favorizat dezvoltarea unui meșteșug țărănesc al prelucrării lemnului.

Această situație a favorizat ridicarea în această zonă a unor remarcabile exemplare de arhitectură populară, cu forme și trăsături caracteristice decurgând și din natura materialului lemnos și modului de prelucrare a lui.

Arta de a construi a meșterilor locali s-a concretizat în lucrări durabile, realizate cu materialele avute la îndemână pe care le-au așezat în forme corespunzătoare structurii lor.

Tehnica se baza pe exemplul lucrărilor înaintașilor și pe experimentarea îndelungată a materialelor. Cunoștințele acumulate treptat din această practică se transmiteau din generație în generație, creind astfel o bază solidă, care a putut da, în decursul timpului, lucrări ce pot fi considerate, pe drept cuvânt, adevărate monumente de artă populară.

În evoluția sa, construcția locuinței, felul, forma și mărimea ei, au fost influențate de condițiile fizico-geografice ale mediului, de particularitățile și specificul nevoilor gospodărești de corelația elementelor componente ale gospodăriei etc.

Dar factorul care a influențat cel mai mult felul de dezvoltare al gospodăriei țărănești din această zonă, al construcției locuinței propriu-zise și a anexelor ei, imprimându-i treptat de-a lungul timpului anumite trăsături caracteristice, a fost modul de trai al locuitorilor, în diferitele perioade istorice.

Trăsăturile specifice ale locuinței decurg și din ponderea ocupațiilor principale din zonă, cultivarea pământului sau creșterea vitelor. Aceste trăsături se reflectă în tipologia locuințelor și a anexelor gospodărești, orientarea acestora una față de alta, față de accesul în ogradă sau față de alți factori.

După specificul și posibilitățile fiecărei gospodării unele anexe sînt mai mult sau mai puțin dezvoltate, după cum în anumite cazuri pot să și lipsească. Importanța în viața gospodăriei țărănești, a practicării ocupațiilor de bază sau secundare ale locuitorilor, face să se întîlnească uneori în construcțiile anexe preocupări de natură estetică la fel de

Die Kunst der hier ansässigen Meister hat sich an der Errichtung massiver Holzbauten erwiesen, die sie aus dem ihnen zur Verfügung stehenden Werkstoff seiner Eigenart entsprechend gebaut haben.

Die Bautechnik gründete sich auf das Beispiel ihrer Vorgänger und deren langandauernde Erfahrung in der Behandlung des Baumaterials. Die allmählich gesammelte praktische Erfahrung wurde von Generation zu Generation weitergegeben und bildete im Laufe der Zeit eine feste Grundlage zur Errichtung von Bauten, die im wahren Sinne des Wortes als Denkmäler bäuerlichen Kunstschaffens angesprochen werden können.

Die Gestaltung des Wohnhauses, seine Entwicklung, seine Art, Form und Größe werden von den physiogeographischen Umweltbedingungen, von der Eigenart und den besonderen wirtschaftlichen Erfordernissen sowie von der Wechselbeziehung zwischen den einzelnen Teilen eines Bauerngehöfts usw. bestimmt.

Was aber die Entwicklung der Bauernwirtschaften in diesem Gebiet, den Bau des eigentlichen Wohnhauses und der Nebengebäude entscheidend bestimmt hat und im Laufe der Zeit gewisse charakteristische Merkmale hervortreten ließ, ist die Lebensweise der Dorfbewohner in den verschiedenen geschichtlichen Zeitabschnitten.

Die Eigenart des Wohnhauses wurde aber auch davon bestimmt, welcher der beiden Hauptbeschäftigungen dieser Zone — Ackerbau oder Viehzucht — der Vorrang zukam. Diese Eigenart kommt in der Typologie der Wohnhäuser und der Nebengebäude, in ihrer Stellung zueinander und zum Eingang in den Hof und zu anderen Gegebenheiten zum Ausdruck.

Nach der Eigenart und den Möglichkeiten jeder einzelnen Bauernwirtschaft richtet sich auch die Art und Größe der Nebengebäude, die meist von der Haupt- oder auch einer Nebenbeschäftigung der Bewohner abhängig sind. Gelegentlich können sie auch vollständig fehlen. Die Bedeutung dieser Nebengebäude innerhalb der Bauernwirtschaft, kommt auch darin zum Ausdruck, daß auf die ästhetische Gestaltung der Wirtschaftsgebäude oft ein ebenso großer Wert gelegt wird, wie auf die des eigentlichen Wohnhauses.

Im Zusammenhang mit dem Weinbau tritt der Weinkeller in der Bauernwirtschaft dieses Gebietes auf. Die Notwendigkeit, den Wein entsprechend anzubewahren und zu lagern und auch die für die Rebenpflege not-

insistente ca și în cazul locuinței propriuzise.

Legat de cultivarea viței de vie, apare și se dezvoltă în gospodăria țărănească din această zonă *pivnița*. Amploarea acestei ocupații, condițiile cerute de păstrarea și depozitarea vinului, precum și necesitatea adăpostirii uneltelor trebuincioase practicării sale, fac ca pivnița să câștige un loc important în arhitectura zonei, fiind concepută ca un edificiu independent, ridicat în ograda casei sau în dealul viilor.

Constituind o caracteristică a acestei regiuni, pe culmile dealurilor, întâlnim așezate singuratic, sau aliniate, numeroase pivnițe. Astfel de ansambluri, animate de activitatea vie din jurul lor, se înfățișează în forma unor adevărate sate. Unele așezări de pivnițe, după posibilitățile economice și specificul fiecărui locuitor, cunosc uneori o dezvoltare similară tipului de gospodărie satească, cu anumite anexe în jur.

Locul casei din ograda satului îl ocupă aici pivnița. În jurul ei se află șopronul, o prelungire de polată pentru adăpostirea țarcurilor de struguri, un grajd de vară etc. În multe cazuri se întâlnesc și pivnițe împrejmuite, a căror poartă de intrare imită pe cea a gospodăriei din sat. Dezvoltarea acestei construcții în afara așezării satești, în forma unei gospodării independente, a dus la amenajarea unei camere de locuit, care în mod obișnuit s-a amplasat deasupra pivniței. Pivnița de acest fel ia aspectul unei locuințe cu etaj.

Ridicarea pivnițelor în dealul viilor este o practică destul de veche, care își are originea în începuturile cultivării viței de vie în această zonă și în importanța acordată de locuitorii de aici acestei ocupații. Despre unele așezări de pivnițe se presupune că făceau parte din vatra unor sate răzlețe, care au fost obligate cu timpul să se retragă de-a lungul drumurilor publice; mărturii temeinice însă în acest sens nu avem. Faptul că aceste construcții sînt alcătuite în întregime din lemn, material ușor perisabil în condițiile climei noastre, — precum și a deselor acțiuni de refacere, transformare sau de mutare a lor, face să nu ne parvină astăzi

wendigen Gerätschaften unterzubringen, ließen den Keller zu einer besonderen Bedeutung gelangen, so daß er als selbständiges Gebäude innerhalb des Wirtschaftshofes oder auf den Weinbergen errichtet wurde.

Kennzeichnend für dieses Gebiet sind infolgedessen die zahlreichen Weinkeller, die entweder vereinzelt oder in ganzen Reihen auf den Bergeshöhen stehen. Solche Gruppen von Bauten, um die sich eine rege Tätigkeit entfaltet, erinnern manchmal an richtige Dörfer. Je nach den wirtschaftlichen Möglichkeiten und der besonderen Beschäftigung der einzelnen Bauern entwickeln sich diese Kellerbauten gelegentlich zu ganzen Wirtschaften mit Nebengebäuden, die dem Typus des dörflichen Gehöfts ähnlich sind.

Der Weinkeller nimmt hier die Stelle des Wohnhauses ein. Um ihn werden die Nebengebäude angeordnet, der Schuppen, ein Vordach, unter dem der Traubenkelter untergebracht wird, ein Sommerstall u. a. m. Oft sind die Weinkeller auch von einem Zaun umgeben; das Eingangstor gleicht in diesem Fall dem Tor zum Wirtschaftshof im Dorfe. Die Entwicklung dieser Bauten außerhalb des Dorfes zu selbständigen Wirtschaften führte schließlich dazu, daß auch ein Wohnraum eingerichtet wurde, der sich meist über dem Keller befand. Das Gebäude erhält dadurch das Aussehen eines stockhohen Wohnhauses.

Die Errichtung dieser Kellergebäude in den Weinbergen fällt mit dem Beginn des Weinbaues in diesen Gebieten zusammen und bezeugt die Bedeutung, welche die Bauern dieser Beschäftigung zumaßen. Man nimmt an, daß einige dieser Kellerniederlassungen ehemals zu Streusiedlungen gehörten, die später dann in die Nähe der öffentlichen Verkehrswege verlegt werden mußten; wir besitzen indessen keine schlüssigen Beweise für diese Vermutung. Da diese Bauten vollständig aus Holz errichtet wurden — ein Material, das unter den Einwirkungen unseres Klimas stark der Verwitterung ausgesetzt ist —, und da sie auch häufig wiederhergestellt, umgebaut oder auch an einen anderen Standort verlegt wurden, sind die frühesten auf uns gekommenen Exemplare nicht älter als 100—150 Jahre; auch sind dies häufig nicht die kennzeichnendsten Bauten für den früher üblichen Typus.

Charakteristisch für die Architektur dieser Zone sind die zahlreichen Holzkirchen auf den Weinbergen, die heute als Friedhofskapellen verwendet werden. Diese Bergkir-

exemplare mai vechi de 100—150 ani și acestea de multe ori nu dintre cele mai reprezentative tipului curent de altă dată.

O altă caracteristică a acestei zone o constituie existența a numeroase biserici de lemn pe dealurile cu vii, folosite astăzi ca biserici de cimitire. Bisericile de deal nu diferă cu nimic de cele din vatra satelor contemporane lor.

Pivnițele și bisericile de deal, oarecum în afara atenției vieții zilnice a locuitorilor, spre deosebire de cele situate în sat, care au fost mereu supuse unor repetate încercări de reînnoire, refacere și adaptare noilor cerințe, păstrează mai puțin alterată forma inițială.

Existența a numeroase pivnițe, a unor tipuri de case bătrânești, precum și a câtorva biserici de lemn, ne permite sub unele aspecte cercetarea vechii arhitecturi populare a acestei zone. Compararea anumitor elemente de construcții proprii, atât ale pivniței cât și ale bisericii, contribuie la cunoașterea formelor primare ale locuinței și la stabilirea evoluției acestora. Compararea elementelor de construcție, analizarea modului de montare și execuție a lor ne poate de asemenea prezenta date prețioase cu privire la priceperea și măiestria de care au dat dovadă în prelucrarea lemnului meșterii din trecut.

Pentru desprinderea trăsăturilor esențiale, să analizăm pe rând câteva aspecte ale arhitecturii locuinței, pivniței și construcției religioase, insistând îndeosebi asupra ultimelor două categorii, mai puțin cunoscute.

Casa. Ca înfățișare de ansamblu, locuințele din această zonă, după numărul de nivele pe care se dezvoltă, se grupează în două categorii: locuințe cu parter și locuințe cu parter și etaj.

Tipul de locuință țărănească cu un singur nivel, cu plan bine încheiat, este cel mai obișnuit și stabil ca formă. El este alcătuit din două încăperi alăturate, cu un târnaț în față pe toată lungimea fațadei. Ambele camere au accese independente din târnaț și pot comunica și între ele. Una din aceste încăperi adăpostește vatra focului și poartă obișnuit numele de „casă“, iar cealaltă servește de locuință și se chiamă „odaie“ sau „sobă“. „Casa“ primește lumina prin deschiderea ușii și golul coșului care luminează

chen unterscheiden sich nicht im geringsten von den gleichzeitig errichteten Kirchen im Weichbild der Dörfer.

Die Keller und die Kirchen auf den Bergen standen gewissermaßen außerhalb der Interessen des täglichen Lebens der Bewohner und wurden daher zum Unterschied von den Gebäuden innerhalb der Dörfer nicht ständig ausgebessert, erneuert und verschiedenen Erfordernissen angepaßt, so daß sie ihre ursprüngliche Form getreuer bewahrt haben.

Die zahlreichen noch vorhandenen Weinkeller, wie auch die verschiedenen Typen altertümlicher Häuser und Holzkirchen ermöglichen die Untersuchung einiger Aspekte der überlieferten Volksarchitektur dieses Gebietes. Der Vergleich gewisser Bauelemente, die sowohl den Weinkellern als auch den Kirchen eigen sind, tragen dazu bei, unsere Kenntnisse über die ursprüngliche Bauweise des Wohnhauses zu erweitern und seine Entwicklung festzustellen. Vergleicht man diese Bauelemente miteinander und untersucht man die Art, wie sie ineinandergefügt und ausgeführt wurden, so kann man sich über die Sachkenntnis und die Meisterschaft der früheren Handwerker Rechenschaft geben.

Wir wollen im folgenden die wichtigsten kennzeichnenden Merkmale der Wohnhäuser, Keller und Kultbauten hervorzuheben versuchen, wobei wir vor allem auf die weniger bekannten letztgenannten beiden Bauten eingehen.

Das Wohnhaus. Nach der Anzahl der Geschosse lassen sich die Wohnhäuser dieses Gebietes in zwei Gruppen einteilen: ebenerdige und stockhohe Häuser.

Der Typus des ebenerdigen Bauernhauses kommt am häufigsten vor und hat sich auch am wenigsten verändert. Der herkömmliche feststehende Plan sieht zwei nebeneinanderliegende Räume vor, an deren Vorderseite das ganze Gebäude entlang eine Laube (târnat) verläuft. Beide Räume haben getrennte Eingänge von der Laube aus und sind auch untereinander durch eine Türe verbunden. Der eine Raum beherbergt den Herd und wird gewöhnlich „Haus“ (casă) genannt, der andere dient als Wohnraum und heißt „Zimmer“ (odaie oder sobă). Das „Haus“ empfängt nur durch die Türöffnung und den offenen Kamin Tageslicht, während das „Zimmer“ ein oder zwei Fenster in der Hauptfront oder einer Seitenwand besitzt. Obgleich beide Räume von der Laube her zugänglich sind, betritt man das Wohnzim-

vatra focului, iar „odaia“ prin una sau două ferestre practicate pe fațada principală sau pe cea laterală. Deși ambele încăperi comunică direct cu exteriorul, obișnuit, accesul în odaie se face totuși trecînd prin casă. A mai existat o variantă arhaică a acestui tip, identică ca formă, care avea accesul la „odaie“, comandat prin „casă“.

Alături de „casă“, opus odăii, sub prelungirea polatei, s-a amenajat celarul.

Tîrnațul, care cuprinde inițial numai fațada, s-a extins cu timpul și pe părțile laterale. Se întîlnesc chiar cazuri cînd tîrnațul îmbracă întreaga construcție pe toate laturile.

Treptat și-a făcut loc și o a doua odaie așezată simetric față de „casă“. În această situație celarul a început să fie suprimat.

Dintr-o prelungire a unei porțiuni a polatei din față, care avea drept scop să apere scara de ploaie și să adăpostească accesul în interior, prin sprijinirea pe stîlpi anume, uneori chiar cu acoperiș independent sau înglobat în acoperișul general, și-a făcut apariție foișorul, care la rîndul lui, prin alte transformări, a cunoscut o evoluție proprie.

Latura de nord a tîrnațului, expusă vînturilor și viscolului, a fost înfundată. Este întîlnită și înfundarea ambelor capete ale tîrnațului. Din acest tip, prin sacrificarea unei porțiuni a tîrnațului, în scopul măririi numărului încăperilor sau a creșterii spațiului locuibil, s-a ajuns la alte tipuri, complexe, superioare din punct de vedere funcțional.

Originea tipului mai dezvoltat de locuință țărănească mai poate fi explicată și prin preluarea directă a tipului simplu de către arhitectura tîrgului, care l-a dezvoltat în această formă și din tendința de a crea un front continuu la stradă. De altfel, în arhitectura rurală acest tip este puțin reprezentat și îmbrățișat, ca o restituire, numai de o anumită parte a păturii înstărite a satului.

Între tipul simplu de locuință și cel evoluat se constată și prezența unui tip intermediar care grupează camerele pe două rînduri, cu accese directe dintr-o piesă centrală sau comandate și care renunță la tîrnațul tradițional în avantajul unui simplu foișor în fața intrării. La aceste tipuri o parte din pereții despărțitori sînt făcuți din cărămidă mică.

mer meist vom „Haus“ her. Bei einer altertümlichen Variante dieses Typus war der Zugang zum Zimmer nur durch das „Haus“ möglich.

An das „Haus“ wurde unter der Verlängerung des Daches (polată) dem Zimmer gegenüber eine Speisekammer (celar) angebaut.

Die Laube, die ursprünglich nur die Vorderseite des Hauses einnahm, dehnte man später auch auf die Seitenwände aus. Es gibt sogar Gebäude, die auf allen 4 Seiten eine Laube besitzen.

Allmählich kam noch ein zweites Zimmer auf der anderen Seite des „Hauses“ hinzu. In diesem Falle fiel die Speisekammer weg.

Um die Treppe vor Regen zu schützen und den Eingang ins Haus zu überdecken, wurde ein Teil des Vorderdachs über der Treppe verlängert und durch Pfosten gestützt. Daraus entwickelte sich der „foișor“ genannte Vorbau, der manchmal auch ein selbständiges Dach besaß und der seinerseits durch verschiedene Abänderungen eine eigene Entwicklung erfuhr.

Die dem Wind und Schneestürmen ausgesetzte Nordseite der Laube wurde verkleidet. Man trifft gelegentlich auch an beiden Enden geschlossene Lauben an. Aus diesem Haustypus entstanden dann weitere, geräumigere, ihrer Zweckbestimmung nach höherentwickelte Bauten; man opferte nämlich einen Teil des gedeckten Vorbaues, um entweder eine größere Anzahl von Wohnräumen zu gewinnen oder den vorhandenen Wohnraum zu erweitern.

Man könnte die Entstehung des erweiterten Bauernhauses auch so erklären, daß der einfache Haustypus von der Architektur in den Marktflecken unmittelbar übernommen und in der obengezeigten Art weiterentwickelt wurde (dieses entsprach auch dem Bestreben, eine einheitliche Straßenfront herzustellen). Von hier wurde dann dieser entwickelte Typus wieder von der ländlichen Bauweise entliehen. Im übrigen ist er hier wenig vertreten und nur durch Umbau des ursprünglichen Hauses von einer gewissen wohlhabenden Schicht übernommen worden.

Zwischen dem einfachen und dem entwickelteren Typus des Bauernhauses kann noch eine Übergangsstufe festgestellt werden, bei der die Zimmer in zwei Reihen mit direktem Eingang von einem Mittelraum her angeordnet werden, und wo man auf die überlieferte Laube zugunsten eines kleineren Vorbaues (foișor) vor dem Eingang verzichtet. Bei diesem Typus ist ein Teil der Zwischenwände aus kleinen Ziegeln hergestellt.

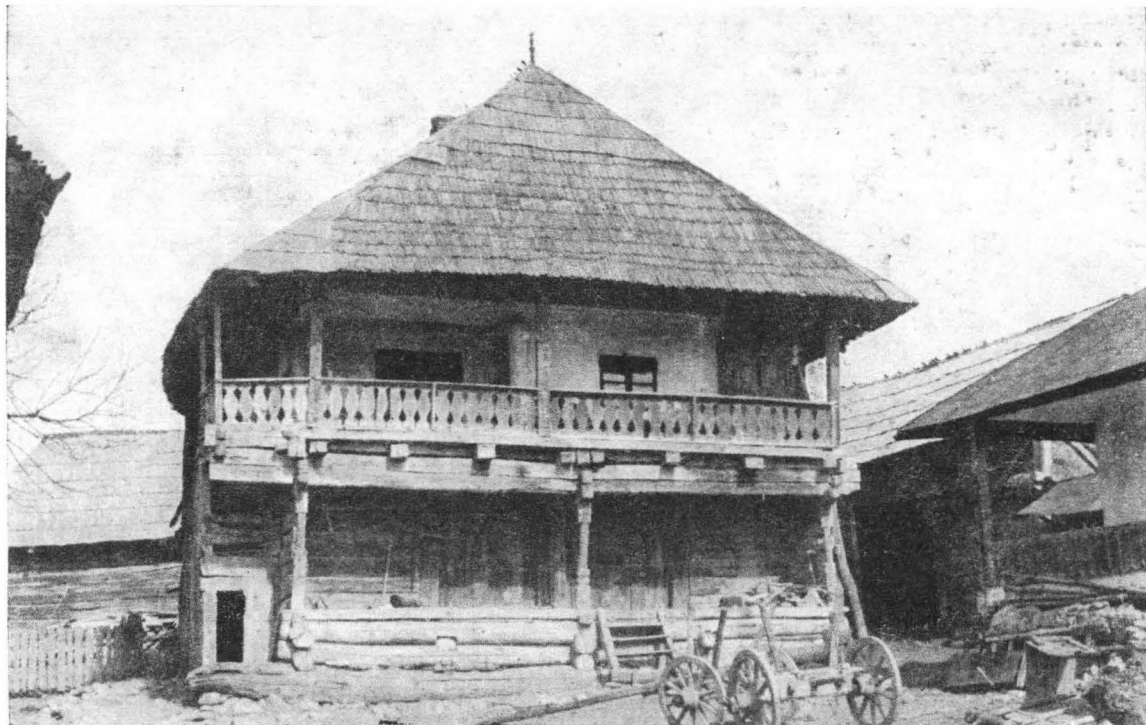
Pivniță din Dealul Bălăneștilor

Weinkeller auf dem Dealul Bălăneștilor

Casă cu celar și foișor din Voeteștii din Vale

Haus mit Vorratsraum und gedecktem Vorbau in Voeteștii din Vale

Casă cu etaj din Bălănești

Stockhofes Haus in Bălănești.

Casă cu etaj din Glodeni

Stockhofes Haus in Glodeni

Locuințele cu etaj, după materialul din care este alcătuit parterul, se împart în două categorii:

- locuințe construite din lemn;
- locuințe cu parterul zidit din piatră sau cărămidă și cu etajul din lemn.

Acest tip cuprinde la etaj locuința propriu-zisă, iar la parter, în mod obișnuit, beciul sau pivnița. La locuința cu etaj, construită în întregime din lemn, parterul poartă obișnuit numele de pivniță, spre deosebire de cea cu parterul zidit din piatră, căreia i se zice „beci“.

Ca și locuințele cu un singur nivel, locuințele cu două nivele cunosc numeroase variante, după numărul, dispoziția și destinația încăperilor, locul scării, felul și forma pridvorului, cu sau fără foișor etc.

Locuința cu două nivele s-a dezvoltat paralel cu locuința parter și a cunoscut o evoluție asemănătoare. Elementele de construcție cuprinse în alcătuirea ei, precum și problema apariției etajului, urmează să fie reluate odată cu discutarea celorlalte două construcții.

Pivnița. Așa cum am arătat mai sus, reprezintă o construcție care a apărut și s-a dezvoltat în această zonă ca o consecință a cerințelor impuse de cultivarea viței de vie. Acest lucru s-a reflectat în alegerea tipului de plan, în stabilirea formei, cât și în modul de amplasare. Din acest ultim punct de vedere avem două categorii de pivnițe:

- pivnițe de sat, cuprinse în cadrul gospodăriei;
 - pivnița de deal, așezată alături de vie.
- La rîndul lor, pivnițele de deal se împart în:
- pivnițe parter — cu un singur nivel;
 - pivnițe etaj — cu două nivele.

Între pivnițele cu un singur nivel din sat și din deal nu există în general nici un fel de deosebire. Ambele sînt compuse dintr-o singură încăpere cu pereți de lemn, din bîrne orizontale fără ferestre, cu ușile dintr-o singură bucată și, în mod obligator, cu un tîrnat, mai larg sau mai îngust în față. Acoperișul, sub forma unui singur volum, cuprinde întreaga construcție. Ca învelitoare este folosită șindrila de brad prinsă în cuie de fier. Pe alocuri, mai ales în deal, se păstrează și un gen foarte vechi de învelitoare, care nu se mai practică astăzi, alcătuit din alăturarea unor scînduri de stejar, obținute prin despicare,

Die stockhohen Häuser lassen sich nach dem Baumaterial, das für das Erdgeschoß verwendet wurde, in zwei Gruppen einteilen:

- vollständig aus Holz gebaute Häuser;
- Häuser, deren Erdgeschoß aus Stein oder Ziegeln, das Stockwerk aus Holz errichtet wurde.

Das Stockwerk umfaßt bei diesem Haustypus die eigentlichen Wohnräume, im Erdgeschoß befindet sich meist der Keller. Das Erdgeschoß der reinen Holzbauten heißt „pivniță“ (Keller), zum Unterschied von dem aus Stein gemauerten Erdgeschoß, das „beci“ (Keller) genannt wird.

Wie die ebenerdigen Häuser kommen auch die stockhohen, je nach der Anzahl, der Anordnung und Bestimmung der Räume, dem Ort der Treppe, der Art und Form des langgestreckten oder kleinen Vorbaues usw. in verschiedenen Varianten vor.

Das stockhohe Haus hat sich gleichzeitig mit dem ebenerdigen und ähnlich wie dieses entwickelt. Auf die einzelnen Bauelemente wie auch auf das Auftreten des Stockwerkes selbst wollen wir bei der Besprechung der beiden anderen Bauten näher eingehen.

Der Weinkeller stellt, wie schon oben gesagt wurde, einen Bau dar, der in diesem Gebiet entsprechend den Erfordernissen des Weinbaues entwickelt wurde. Das geht aus der Art des Plans, der Form und auch der Wahl seines Standortes hervor. Hinsichtlich des letztgenannten Gesichtspunktes unterscheiden wir zwei Kategorien:

- die Keller innerhalb der Bauernwirtschaft im Dorf;
- die in den Weingärten auf den Bergen errichteten Keller.

Bei den in den Weinbergen befindlichen Kellern kann man wiederum zwei Gruppen unterscheiden:

- ebenerdige Weinkeller.
- stockhohe Keller.

Zwischen den im Dorf und in den Weinbergen gelegenen, eingeschossigen Kellern ist in der Regel kein Unterschied festzustellen. Beide bestehen aus einem einzigen Raum, dessen fensterlose Wände von waagrecht liegenden Balken gebildet werden; die Türen sind aus einem Stück gearbeitet, ein schmaler oder breiter gedeckter Vorbau ist stets vorhanden. Das einfache Dach überdeckt den ganzen Bau. Es ist mit Tannenholzschindeln gedeckt, die mit Eisennägeln befestigt sind; stellenweise, vor allem in den Weinbergen, trifft man noch eine sehr altertümliche Art der Dachdeckung an, die heute nicht mehr üblich ist; sie besteht aus durch Spalten von

prinse în cuie de lemn. Pivnițele cu un singur nivel, din deal, se mai învelesc, după un procedeu local, cu resturile de viță rămase de la tăierea viei.

Amplasarea pivniței de sat se face pe una din laturile curții sau pe un colț. Unele gospodării înglobează sub același acoperiș pivnița, șopronul sau un grajd.

Amplasarea pivniței de deal se face ținând seama de drumul de acces și obișnuința orientării fațadei către sud sau sud-vest.

Ele se găsesc așezate individual, în aliniamente pe un rând, pe două rânduri sau în grupuri libere, pe culmile dealurilor ori de-a lungul drumurilor. O parte din aceste pivnițe sînt dezvoltate în genul unei gospodării sătești. Se împrejmuiesc cu pari, garduri de nuiele sau de scînduri și se înconjoară cu unele amenajări de anexe, de obicei un șopron, un grajd simplu, o cameră etc.

Împrejurimile sînt totdeauna dominate de o puternică vegetație sălbatecă, sau de plantații productive, ceea ce contribuie în mod deosebit la formarea unei note de specific, aparte satului.

Pivnița de deal organizată în acest fel, prin menținerea unor elemente constructive arhaice, ne amintește de modul cum arăta locuința de altădată din această zonă și ne permite să tragem unele concluzii privind calea pe care a urmat-o aceasta pînă la forma mai evoluată de astăzi.

Pivnița cu etaj este alcătuită din suprapunerea a două elemente parter, dintre care cel superior este amenajat ca încăpere locuibilă.

Nu rareori avem exemplare de acest fel, în care se constată că la așezarea parterului s-a ținut seamă ca tîrnașul să fie orientat către calea de acces, iar etajul, cu tîrnașul transformat de astă dată într-un pridvor, către peisajul văilor sau al priveliștilor însorite.

Tîrnașul parterului la acest tip de pivniță acoperă numai o latură, pe cînd pridvorul etajului se poate desfășura chiar și pe toate laturile, exceptînd spatele. Accesul la etaj pentru unele pivnițe se face întocmai ca la locuințele de sat, printr-o scară fixă de lemn sau o amenajare similară așezată pe una din laturi. La unele exemplare se folosește o scară de lemn mobilă care la nevoie, după urcare, se poate ridica.

Acest fel de pivniță înfățișează principiul de construcție, totodată tipul arhaic, al lo-

Eichenholz gewonnenen, aneinandergesetzten Brettern, die mit Holznägeln befestigt wurden. Die eingeschossigen Keller in den Weinbergen werden mancherorts auch in landesüblicher Weise mit den beim Schnitt der Weinstöcke abfallenden Reben gedeckt.

In den Dörfern errichtet man den Weinkeller an einer der Hofseiten oder in einer Ecke des Hofes. In manchen Wirtschaften stehen Keller, Schuppen oder Stall unter einem Dach.

Beim Bau des Kellers in dem Weingarten werden die Zugangswege berücksichtigt, auch ist es üblich, die Front nach Süden oder Südwesten auszurichten. Die Kellergebäude stehen entweder vereinzelt oder in einer oder zwei Reihen nebeneinander, manchmal auch in unregelmäßigen Gruppen auf dem Kamm der Berge oder längs der Straßen. Ein Teil dieser Keller haben sich zu einer Art Bauernwirtschaft entwickelt. Sie werden mit Zäunen aus Pfählen, Brettern oder Flechtwerk umgeben und besitzen auch Nebengebäude, meist einen Schuppen, einen einfachen Stall und oft auch einen Wohnraum.

Da die Kellergebäude in den Weingärten einige altertümliche Bauelemente bis auf den heutigen Tag bewahrt haben, geben sie uns eine Vorstellung davon, wie die Wohnhäuser dieses Gebietes ehemals aussahen und was für Wandlungen sie bis zu ihrer heutigen Gestalt durchgemacht haben.

Das stockhohe Kellergebäude besteht aus zwei übereinandergebauten Parterreelementen, dessen oberes als Wohnraum eingerichtet ist.

Man kann nicht selten feststellen, daß bei dieser Art von Bauten darauf geachtet wurde, daß der offene Vorbau des Erdgeschosses dem Anfahrtsweg zugewendet ist, während er im ersten Stock, in einen gedeckten Vorbau umgewandelt, die Aussicht auf Täler und die sonnenbeschienene Landschaft freigibt.

Die Laube im Erdgeschoß dieses Kellertypus nimmt nur eine Seite des Gebäudes ein, während sie den Bau im ersten Stock von allen Seiten, die Rückseite ausgenommen, umgeben kann. Der Zugang zum Stockwerk wird bei einigen Kellern — genau nach dem Vorbild der Wohnhäuser im Dorfe — durch eine feste Holzterasse an der Vorderfront oder an einer der Seitenwände gesichert. Bei einigen Bauten benützt man eine Holzleiter, die man im Bedarfsfall hochziehen kann.

Diese Art Kellergebäude veranschaulicht die altertümliche Bauweise und gleichzeitig

cuinței sătești de lemn, cu etaj, din această zonă.

Comparând între ele tipul mai vechi de locuință cu etaj și pivnița cu etaj, constatăm o asemănare izbitoare.

Pivnița cu etaj poartă în unele locuri din această zonă și numele de culă. Avem chiar unele pivnițe cu un singur nivel, care au amenajat un foișor de pază a viei deasupra acoperișului, în forma unei turle de biserică, care de asemenea se numesc „culă“. De altfel și numai un foișor simplu de pază format din patru furci de lemn bătute în pământ, cu un pridvor în partea superioară, acoperit cu șindrilă sau viță de vie, poartă tot numele de culă.

În comparație cu locuința, pivnița se remarcă printr-un sistem de ușa alcătuită din două foi masive de stejar, formate din câte o singură bucată, care se închid peste un montant vertical ce poartă numele de ușor. La rândul lui, montantul este compus din două piese alcătuite, care se prind de partea superioară printr-o încheietură demontabilă, iar jos prin intermediul unei pane. Acest sistem a fost imaginat din necesitatea de a se putea trece prin deschiderea ușii buți și butoiae de dimensiuni mari, prin demontarea ușorului.

Sistemul de încuietore al pivniței constă în trecerea unei punți culisante pe după ușa, care se manevrează cu mîna printr-o gaură acoperită cu un drug solid de lemn asigurat de o altă cheie mînuită din exterior.

Locuințele bătrînești poartă și ele un sistem asemănător de închidere, însă mai simplu și mai redus ca dimensiuni. Puntea se reduce la o simplă limbă, cu creștături pe partea superioară, care culisează între două urechi cu opritori. Manevrarea ei se face din exterior cu o cheie de fier cu limbă mobilă. Prin această simplificare se înlătură drugul. Secretul constă în necunoașterea sistemului de încuietore din interior și mai ales în mărirea limbii cheii de fier. Se mai folosește și practicarea unor găuri de încuietore false, care să ascundă pe cea originală.

În sistemul lor de construcție, unele pivnițe păstrează, pe sub șarpanta învelitorii, un fel de cămașă a acoperișului, de formă piramidală, numită „boltă“. Această „boltă“ se realizează prin așezarea pe toate laturile a unor rînduri horizontale de bile, îmbinate asemănător încheieturilor pereților, care urmăresc linia retrasă a acoperișului. Această boltă

den ursprünglichen Typus eines stockhohen Holzhauses dieser Zone.

Das stockhohe Kellergebäude wird an einigen Orten dieses Gebietes auch „culă“ (Turm) genannt. Es gibt sogar eingeschossige Keller, die eine Art Wachturm über dem Dach zum Überblicken der Weingärten tragen; er hat die Form eines Kirchturmes und wird gleichfalls „culă“ genannt. Übrigens bezeichnet man auch einen einfachen, aus vier in den Boden gerammten Holzpfehlern hergestellten Ausguck, der oben eine mit Schindeln oder Weinreben überdeckte Plattform trägt, als „culă“.

Zum Unterschied vom Wohnhaus zeichnet sich das Kellergebäude durch eine besondere Türe aus; zwei massive imposante Eichenholzbohlen bilden die Türflügel, die sich über einem senkrechtstehenden Pfosten, „ușor“ genannt, schließen. Der senkrechte Mittelpfosten ist oben im Türrahmen eingezapft und unten durch einen Keil befestigt. Will man Bütten und Fässer von großem Umfang durch die Türöffnung befördern, wird der Mittelpfosten herausgenommen und der zweite Türflügel ebenfalls geöffnet.

Das Verschlusssystem der Kellertüre besteht aus einem riesigen Holzriegel, der, an der Innenseite der Türe angebracht, durch eine kreisrunde Öffnung in der Vorderwand, mit der Hand betätigt wird. Die Öffnung wird mit einem Rundholz verschlossen, das seine eigene Verschlussvorrichtung hat: einen mit Kerben versehenen Riegel, der von außen mit einem besonderen Schlüssel hin- und hergeschoben wird.

Die altväterischen Wohnungen besitzen ein ähnliches, aber einfacheres Verschlusssystem von geringerer Größe. Der einfache verschiebbare Riegel ist viel kleiner und an der Oberseite mit Kerben versehen. Er wird von außen mit einem schmiedeeisernen Schlüssel in Bewegung gesetzt, der eine bewegliche Zunge (limbă) besitzt. Durch diese Vereinfachung erübrigt sich das Rundholz. Da die erforderliche Länge der Zunge bei jedem Schlüssel verschieden sein muß, ist für die Sicherheit dieses Verschlusssystems gesorgt. Außerdem werden auch noch falsche Schlüssellocher gebohrt, um ein unbefugtes Aufschließen zu erschweren.

Einige Kellergebäude besitzen einen pyramidenförmigen Dachstuhl, der „boltă“ (Gewölbe) genannt wird. An allen vier Seiten des Daches werden waagerechte Deckenbalken übereinandergelegt, die sich der Form des Daches entsprechend nach oben zu verzweigen und wie die Wandbalken an den Enden verzapft sind. Dieses „Gewölbe“ hat

are scopul de a asigura interiorul împotriva introducerii prin pod și de a prezenta în interior o față aspectuoasă în cazul când lipsește podina tavanului, care datorită acestui procedeu de multe ori este suprimat.

Bisericile de lemn. În sfârșit, pentru formarea unei idei depline asupra arhitecturii în această zonă, amintim și bisericile de lemn, la care remarcăm unele trăsături comune atît locuinței cît și pivniței.

Bisericile de lemn, fie ele de sat sau de deal, între care inițial nu există deosebiri esențiale, se păstrează astăzi ca biserici de cimitir. Aceste biserici constituiau altădată în aceste locuri singurele edificii de cult.

Biserica de lemn din vatra satului sau din deal se așază totdeauna pe o ridicătură, pe un pînten sau un pisc de deal, terenuri totdeauna scurse de apă.

Față de restul bisericilor de lemn din întreaga țară, caracterizate, în parte, prin unitatea tipului de plan, împărțit în trei părți: naos, pronaos și altar, și forma lor generală acuzată mai totdeauna de o clopotniță, situată deasupra intrării, la bisericile din această zonă nu întîlnim deosebiri mari. Sînt de remarcat unele particularități ale tipului de plan, legate de procedeul mai rigid și mai durabil de construcție, a unor biserici care așează altarul atît în partea inferioară — la temelie — cît și în cea superioară — sub streșină — în cîte o ramă puternică de lemn, care cuprinde absida poligonală într-un cadru ce susține, cu ajutorul unor stîlpi de colț, acoperișul. Forma acestui acoperiș îmbracă într-un singur volum simplu întreaga construcție.

Trebuie menționat că în această zonă este dominant tipul de biserică fără clopotniță. La unele dintre ele, constatăm că clopotnița este chiar o amenajare tîrzie.

Ceea ce se remarcă însă îndeosebi la bisericile din această zonă este asemănarea lor, foarte evidentă, cu edificiile civile — locuința și pivnița.

Asemănările mai izbitoare constau în:

- existența tîrnavului sau a pridvorului în fața intrării, asemănător cu cel al unei pivnițe sau al unei case simple;
- forma acoperișului, fără turlă, care acoperă într-un singur volum întreaga construcție, se confundă deseori ca mărime și înclinare cu cel al edificiilor civile;
- o identitate în ceea ce privește elementele de construcție și procedeul de execuție a bisericii cu cel al edificiilor civile.

den Zweck, das Eindringen in den Keller über den Dachboden zu verhindern und dem Raum, falls die Decke fehlt (die dank dieses Verfahrens häufig weggelassen wird), ein entsprechendes Aussehen zu verleihen.

Die Holzkirchen. Um einen geschlossenen Eindruck von der Bauweise in dieser Zone zu geben, wollen wir schließlich noch die Holzkirchen erwähnen, die zahlreiche gemeinsame Züge mit den Wohnhäusern und Kellergebäuden aufweisen.

Die Holzkirchen im Dorf wie auch auf den Bergen, die sich nicht wesentlich voneinander unterscheiden, werden heute als Friedhofskapellen verwendet. Sie waren früher in diesen Gegenden die einzige Art von Kultbauten.

Die Holzkirche innerhalb des Dorfes und auch auf den Bergen werden stets auf einem erhöhten Platz errichtet, an Orten, von wo das Wasser abfließen kann.

Sie unterscheiden sich nicht wesentlich von den übrigen Holzkirchen unseres Landes, die zum größten Teil durch einen einheitlichen, dreigeteilten Grundriß — Naos, Pronaos und Altarraum — gekennzeichnet sind und deren Gesamtbild durch den meist über dem Eingang sich erhebenden Glockenturm bestimmt wird. Einige Besonderheiten des Plans, die mit der starrerem und dauerhafterem Bauweise in dieser Zone zusammenhängen, müssen jedoch betont werden. In einigen Kirchen wird der Altarraum sowohl unten, auf dem Fundament, als auch oben, unmittelbar unter dem Dach, von einem starken Holzrahmen gestützt, der die vieleckige Apsis umschließt und dessen Eckpfeiler das Dach tragen. Das einfache Dach überdeckt das ganze Gebäude.

Zu erwähnen wäre, daß in diesem Gebiet der Kirchentypus ohne Glockenturm vorherrschend ist. Wo er trotzdem angetroffen wird, läßt sich leicht feststellen, daß er später aufgeführt wurde.

Was aber vor allem bemerkenswert erscheint, ist die offensichtliche Ähnlichkeit der Kirchen mit den übrigen Bauten dieses Gebietes, den Wohnhäusern und Weinkellern.

Wir wollen anschließend die auffallendsten Übereinstimmungen anführen:

- der gedeckte Vorbau vor dem Eingang gleicht dem eines Weinkellers oder eines einfachen Wohnhauses;
- das einfache Dach ohne Kirchturm erinnert nach Ausmaß und Neigungswinkel an die der Profanbauten;
- die Bauelemente und das Bauverfahren bei den Holzkirchen stimmen mit denen der Profanbauten überein.

Biserica de lemn din Pisteștii din Deal — Budieni.

Holzkirche in Pisteștii din Deal — Budieni.

Detaliu de îmbinări de la biserica de lemn din Pisteștii din Deal.

Teilansicht der Holzverbindungen an der Kirche in Pisteștii din Deal.

Modul de alcătuire a pereților, caracterizat prin așezarea orizontală a bîrnelor de lemn și a sistemelor de îmbinare, atît în colț cît și în cîmp, precum și păstrarea lor netencuite, în forma plastică a aspectului natural al materialului, face ca biserica de lemn să aibă o mare asemănare cu construcțiile civile, mai ales cu pivnița.

Acoperișul bisericii de lemn, așa cum am arătat și la pivnițele de deal, executat prin acel sistem vechi de învelitoare alcătuit din scînduri de stejar așezate alăturat, prinse în cuie de lemn, este în general de aceeași mărime și înclinare ca și în cazul casei sau al pivniței.

În cazul bisericii cu clopotniță se remarcă de multe ori că turla are forma unui foișor ridicat ceva mai sus și redus ca dimensiune. În ceea ce privește tîrnațul, întocmit ca și la locuința sătească sau la pivniță, el protejează intrarea în interior întinzîndu-se totdeauna pe toată lățimea fațadei de vest.

Asemănarea acestei piese rezultă și din folosirea, cu același rol, a unor elemente de alcătuire comune locuinței și pivniței, lucrate de aceeași meșteri țărani, după modelul construcțiilor civile. Exemplul cel mai tipic îl constituie stîlpii crestați, de diferite feluri, între ale căror forme nu există de obicei nici o preferință pentru un anumit fel de edificii. În aceeași situație se găsește și rezolvarea intrării sau a sistemului de închidere.

Este știut că iluminarea interiorului locuințelor se făcea în vremurile de demult prin acoperirea deschiderilor ferestrelor cu o membrană de bășică de bou sau de gușă de curcan. Asemenea exemple astăzi nu mai întîlnim și nici mărturii orale care să certifice din cunoașterea proprie asemenea cazuri și să ne prezinte unele detalii. Din acest punct de vedere, la unele biserici de deal se păstrează cîteva tipuri de deschideri de ferestre care trebuie cunoscute, întrucît ele ne pot da o idee generală asupra ferestrelor locuințelor de altădată.

Cea mai simplă fereastră constă în practicarea unei deschideri dreptunghiulare în spațiul cuprins de două bîrne ale peretelui, în așa fel ca aceasta să nu le reteze în întregime. Pentru deschideri de dimensiuni mai mari, care urmau să reteze în cuprinsul lor una sau două bîrne, se folosesc doi montanți verticali care flanchează lateral deschi-

Die Art der Herstellung der Wände ist hier wie dort durch die waagerechte Anordnung der Balken und ihre Verbindung sowohl an den Ecken als auch an der Fläche gekennzeichnet. Das Gebäude wird nicht getüncht, die Balken bieten den Blicken des Beobachters die bewegte Fläche des natürlichen Baumaterials dar, so daß die Holzkirche eine große Ähnlichkeit mit den Profanbauten, vor allem mit den Weinkellern aufweist.

Das Dach der Holzkirche ist nach einem alten überlieferten Verfahren, wie wir es bei der Beschreibung der Weinkeller erwähnten, mit nebeneinanderliegenden, mit Holznägeln befestigten Eichenbrettern gedeckt. Es weist im allgemeinen denselben Umfang und Neigungswinkel wie das Dach des Wohnhauses oder Weinkellers auf.

Besitzt die Kirche einen Glockenturm, so kann häufig festgestellt werden, daß er die Form eines etwas erhöhten Söllers von geringen Ausmaßen hat. Der Vorbau (Laube), der in der gleichen Weise wie am Wohnhaus und am Weinkeller angebracht wird, schützt den Eingang ins Innere der Kirche und erstreckt sich stets längs der gesamten Westfassade des Gebäudes.

Die Ähnlichkeit des Vorbaus ergibt sich auch daraus, daß Bauelemente, die dem Wohnhaus und Keller eigen sind, von den gleichen bäuerlichen Meistern nach der Bauart der Profanbauten auch bei Kirchen für den gleichen Zweck verwendet wurden. Das typischste Beispiel dafür sind die geschnitzten Säulen verschiedenster Art, die meist ohne Unterschied bei allen Gebäuden verwendet wurden. Das gleiche gilt auch für die Bauart des Eingangs und das Verschlusssystem.

Es ist bekannt, daß die Fensteröffnungen in alter Zeit mit Tierhäuten oder der Haut des Truthahnkropfes bezogen wurden. Heute trifft man solche Beispiele nicht mehr an, selbst mündliche Mitteilungen können darüber keine Einzelheiten aus eigener Erfahrung bringen. Es ist indessen aufschlußreich, die verschiedenen Arten von Fensteröffnungen zu untersuchen, die sich bei manchen Bergkirchen erhalten haben und einen Begriff davon geben, wie die Fenster der ehemaligen Wohnhäuser beschaffen waren.

Das einfachste Fenster besteht aus einer rechteckigen Öffnung, die in zwei Balken der Hauswand so eingeschnitten wird, daß die Balken nicht vollständig durchgesägt werden. Größere Fensteröffnungen bei denen ein oder zwei Wandbalken durchgesägt werden, stützt man zu beiden Seiten der

derea ferestrei. Acești montanți sînt prevăzuți cu cepuri la ambele capete pentru fixare în bîrnele de sus și de jos. Capetele grinzelor retezate sînt prevăzute de asemenea cu cepuri de încheietură care prin intermediul unor găuri înfundate practicate pe partea laterală a montantului cu care se încheie, asigură solidarizarea elementelor din jurul ferestrei.

Înainte acestui sistem s-a folosit, pe un principiu asemănător, o ramă lată de lemn, formată dintr-o singură bucată, în care se tăia cu dalta golul ferestrei. În partea de sus și de jos, această ramă era prevăzută cu cepuri de montare în muchia bîrnelor peretelui, iar pe laterală avea unele scobituri în care intrau cepii din capetele grinzelor retezate. Dificultatea acestei soluții consta în faptul că cerea totdeauna elemente de dimensiuni greu de procurat care se degradau ușor datorită crăpării și putrezirii lor, prin expunerea pe orizontală a capătului fibrelor.

Unul din principalii factori care face ca toate construcțiile întîlnite în categoriile de lucrări citate să aibă unele trăsături comune, pe lîngă identitatea principiului de construcție, specific prelucrării lemnului, îl constituie raportul diferitelor elemente, care este mereu la scara omului.

Ceea ce face ca biserica de lemn să se deosebească de restul clădirilor din lemn ridicate pe un singur nivel este forma de plan a acesteia, cu intrarea plasată totdeauna pe una din laturile înguste, orientată către vest și existența absidei poligonale a altarului.

În general, biserica de lemn s-a dezvoltat după un anumit tip de plan impus de cerințele de cult și a îmbrăcat ca formă, în linii mari, aspectul casei locuitorului. În această formă, ea s-a păstrat stabilă perioade îndelungate, primind numai eventuale mici îmbunătățiri, neesențiale tipului curent.

Din acest punct de vedere, locuința a fost mereu supusă unei acțiuni creatoare, de refacere și îmbunătățire, potrivit modului de trai și posibilităților materiale ale locuitorului.

*

*

Astăzi, datorită creșterii buneistării a țărănimii, în viața satului se produc schimbări adînci.

Diminuarea interesului economic al anexelor de pe lîngă gospodăria individuală se re-

Öffnung mit senkrechten Pfosten ab. Diese sind in den oberen und unteren Balken durch Zapfen befestigt. Die Enden der durchschnittenen Balken tragen gleichfalls Zapfen, die in entsprechende Löcher an der Seite der Fensterstöcke eingepaßt werden, wodurch die Bestandteile um die Fensteröffnung fest miteinander verbunden werden.

Vor diesem System wurde ein breiter aus einem einzigen Stück gearbeiteter Fensterrahmen verwendet, der mittels Zapfen in dem oberen und unteren Wandbalken befestigt wurde. In die Fugen an den beiden Seiten des Rahmens wurden die Zapfen der durchgesägten Balken eingepaßt. Diese Lösung hatte den Nachteil, daß das Holz in den entsprechenden Ausmaßen schwer zu beschaffen war, leicht sprang und faulte, da die Enden der Holzfasern in horizontaler Linie den Witterungseinflüssen ausgesetzt waren.

Eine der Hauptursachen für die gemeinsamen Züge, die man bei den genannten Arten von Bauten antrifft, ist, außer der Übereinstimmung der für die Holzverarbeitung kennzeichnenden Bauprinzipien, das Verhältnis der verschiedenen Bauelemente zueinander, die immer den Bedürfnissen der Menschen entsprechend angeordnet werden.

Was die Holzkirchen von den übrigen eingeschossigen Gebäuden unterscheidet, ist der Plan, der den Eingang stets auf der einen, nach Westen gerichteten Schmalseite vorsieht und die viececkige Apsis für den Altar.

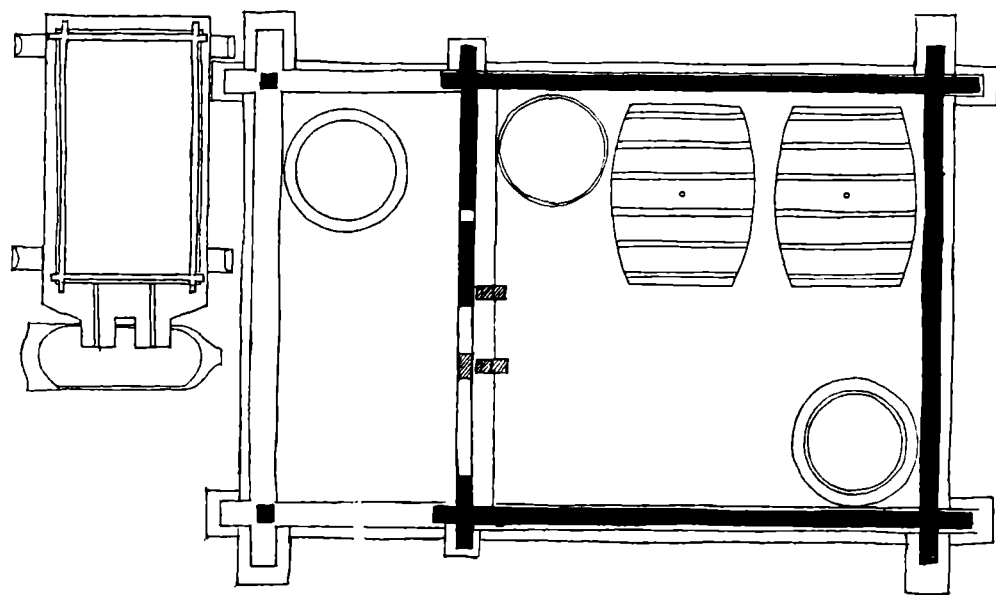
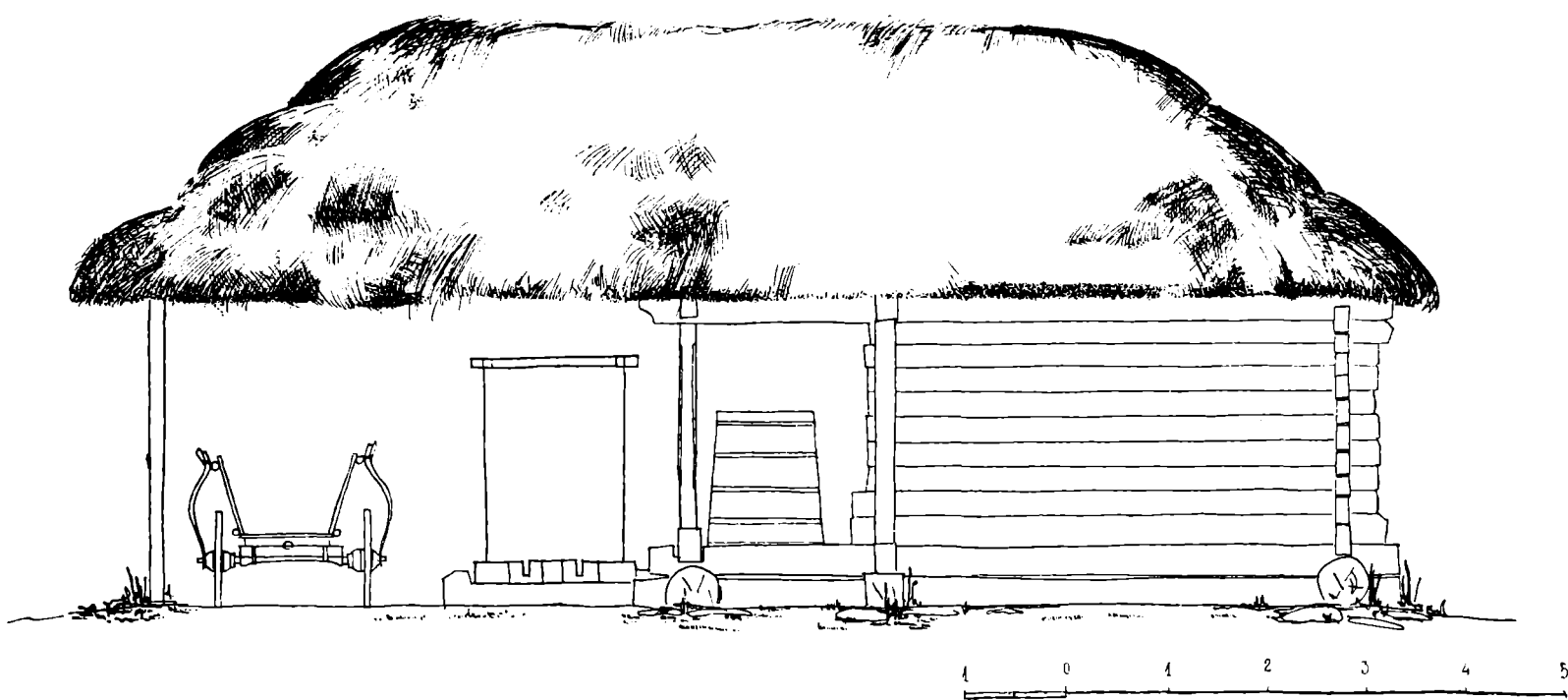
Im allgemeinen hat sich die Kirche nach einem bestimmten Plan entwickelt, der von den Erfordernissen des Kultes abhängig war, sich aber in der Form in großen Zügen nach dem Wohnhaus richtete. In dieser Form hat sich die Holzkirche — abgesehen von kleinen Änderungen, die für den Gesamttypus unerheblich sind — über lange Zeiträume hinweg erhalten.

Am Wohnhaus hingegen wurden beständig Änderungen und Verbesserungen vorgenommen, die der jeweiligen Lebensweise und den materiellen Möglichkeiten der Bewohner entsprachen.

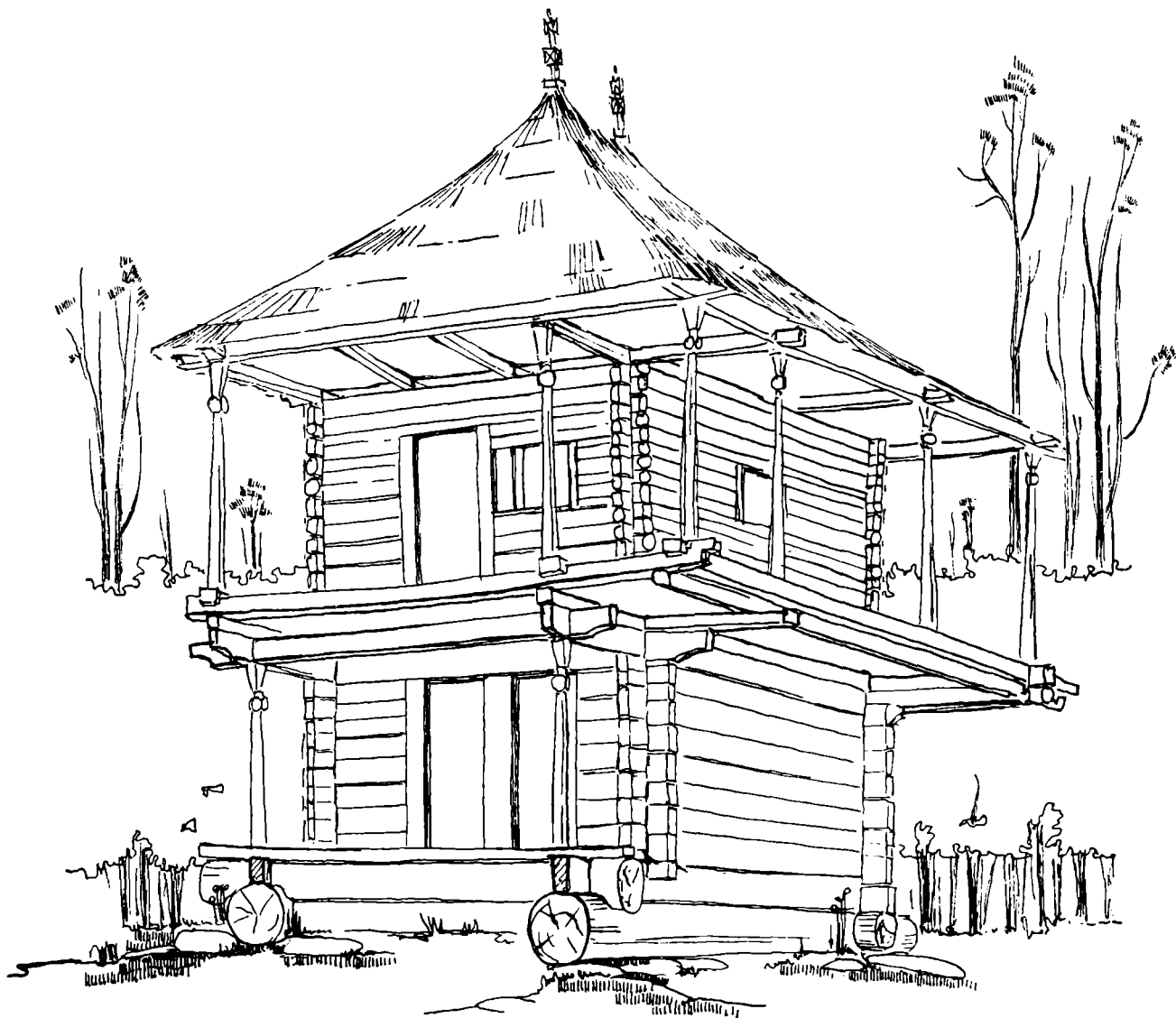
*

Dank dem wachsenden Wohlstand der Bauernschaft vollziehen sich heute tiefgreifende Wandlungen im Leben der Dorfbewohner.

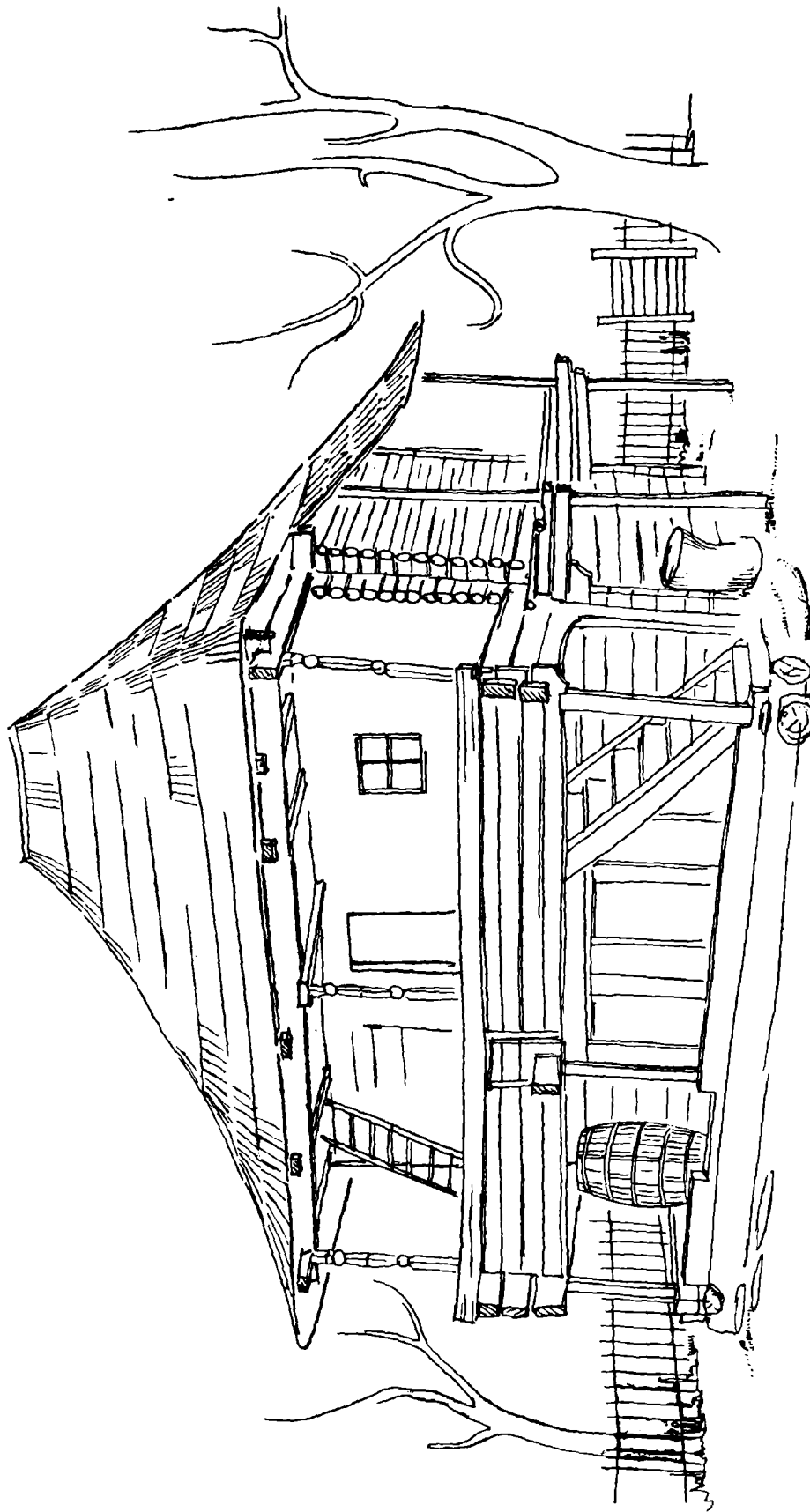
Heute kommt den Nebengebäuden innerhalb der Einzelwirtschaft eine immer geringere wirtschaftliche Bedeutung zu, so daß ihre Anzahl wesentlich reduziert wird. Da-

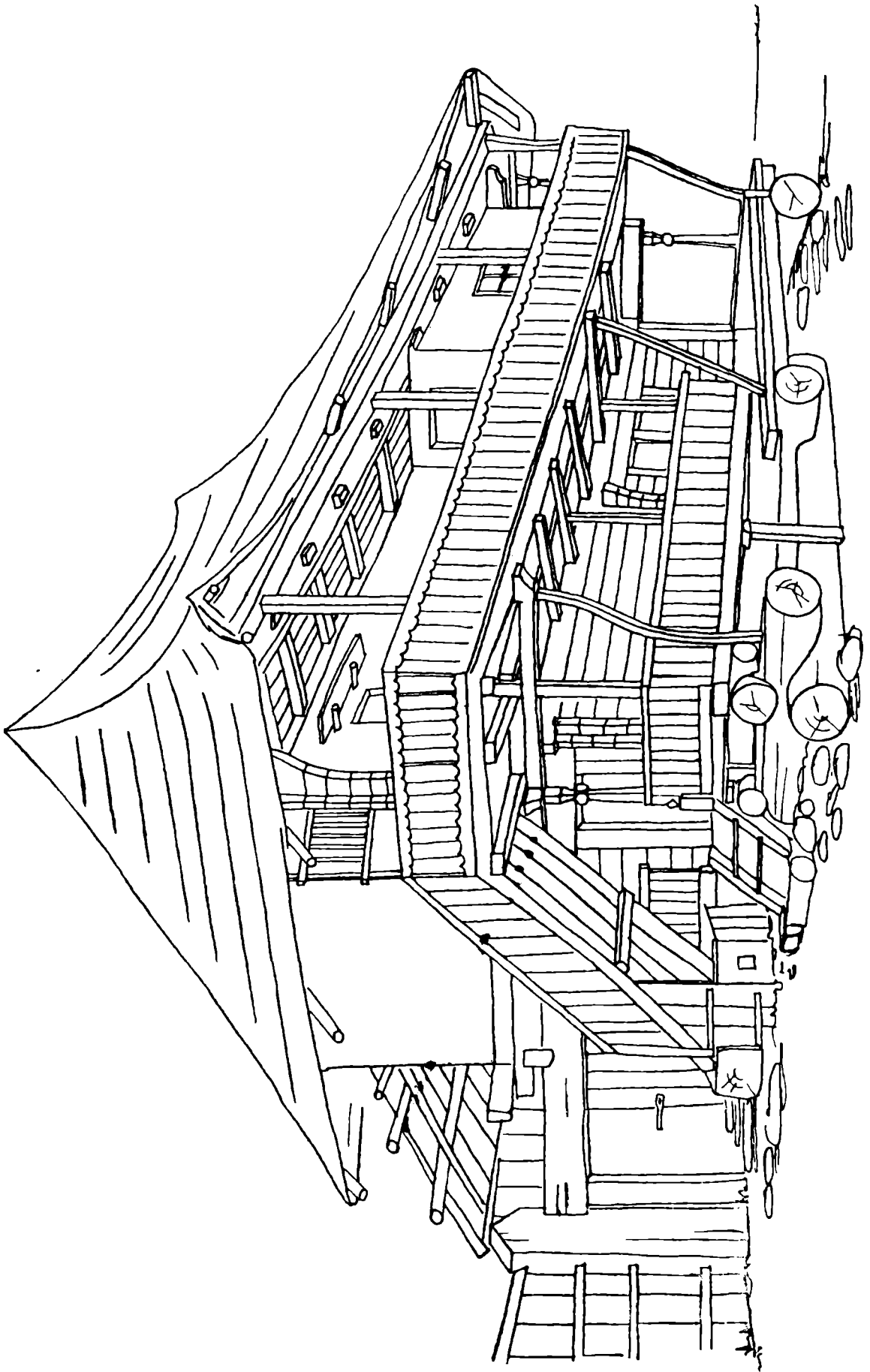
Pivniță cu șopron, acoperită cu viță de vie din Dealul Bălăneștilor / Weinkeller und Schuppen mit Rebendach auf dem Bălănești-Berg

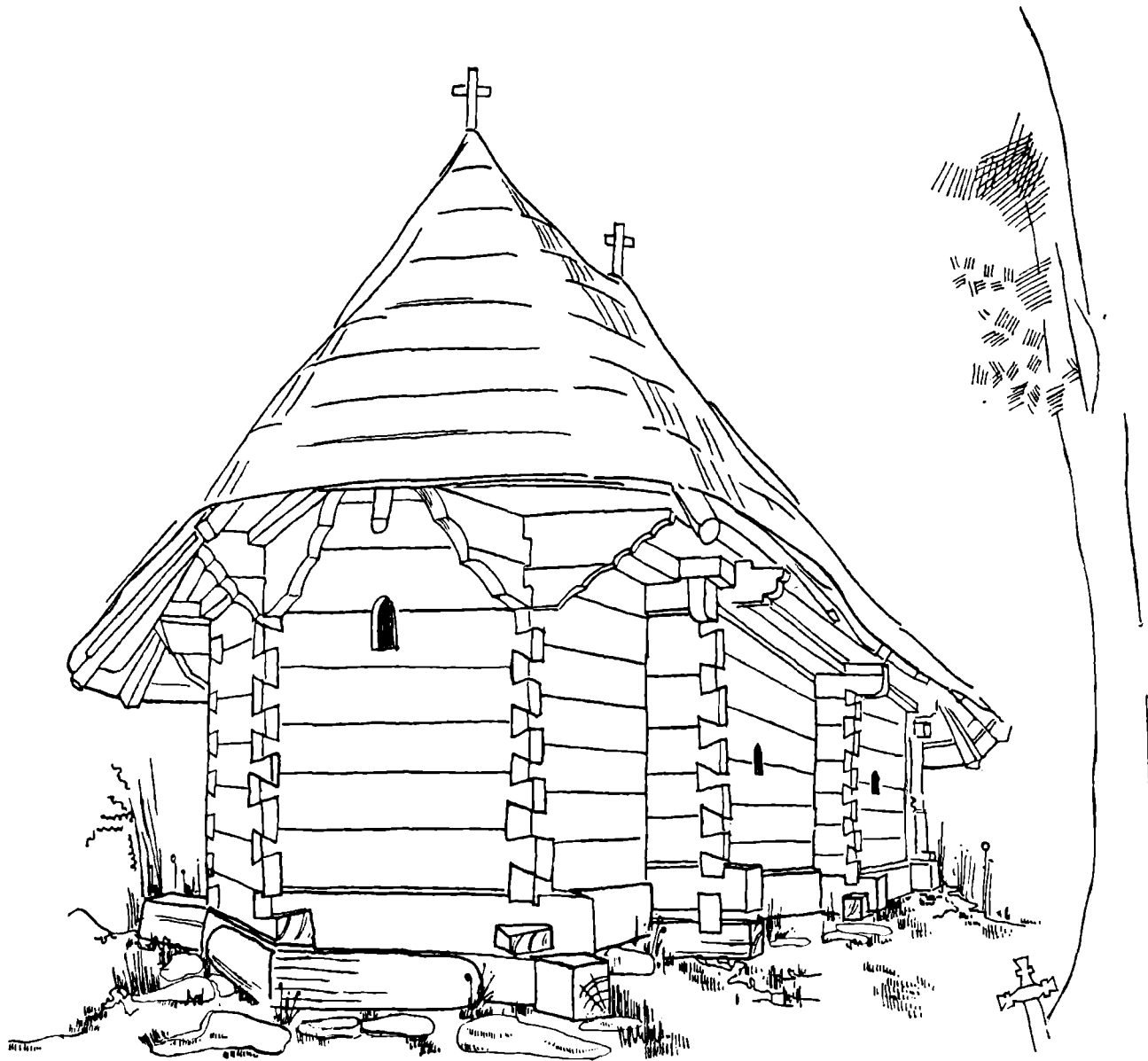
Pivniță cu etaj din Dealul Pisteștilor Budieni | Stockhoher Weinkeller auf dem Pistești-Berg — Budieni

Casă cu etaj din Bălănești | Stockhofes Wohnhaus in Bălănești

Casă cu etaj din Bălănești | Stockholms Wohnhaus in Bălănești

Biserica de lemn din cimitirul satului Pisteștii

din Valea Bălăneștii

Holzkirche auf dem Friedhof des Dorfes Pisteștii

din Valea Bălăneștii

www.muzeul.ro

simte în reducerea sau dispariția lor, atenția locuitorului concentrându-se asupra construcției locuinței propriu-zise. Condițiile create astăzi favorizează ridicarea de locuințe mari, luminoase, din materiale durabile și cu un grad de confort ridicat.

Plastica arhitecturală se îmbogățește pe zi ce trece cu noi elemente decorative. Alături de creștăturile de altădată, culoarea și mulurile își fac loc din ce în ce mai mult. Se remarcă în special folosirea largă, atât cu rol constructiv cât și decorativ, a arcadei și a coloanei, care aduc cu ele o notă nouă, plină de avânt.

her richtet sich die Aufmerksamkeit heute vor allem auf die Gestaltung des Wohnhauses. Die gegenwärtigen Lebensbedingungen ermöglichen den Bau von größeren, hellen Wohnräumen aus dauerhaftem Baumaterial, die höhere Ansprüche auf Bequemlichkeit zu befriedigen haben.

Die architektonische Gestaltung wird ständig durch neue Schmuckelemente bereichert. Farbe und Relieffornament spielen neben den herkömmlichen geschnitzten und ausgesägten Verzierungen eine immer größere Rolle. Arkaden und Säulen, die teils als Bauteile, teils als Schmuckelemente verwendet werden, verleihen der gegenwärtigen Bauweise eine neue schwungvolle Note.

MEȘTEȘUGUL OLĂRITULUI ILUSTRAT ÎN MUZEUL TEHNICII POPULARE DIN DUMBRAVA SIBIULUI

Corneliu Bucur

Proiectul organizării unui muzeu etnografic în aer liber — al tehnicii populare, nu putea omite prezentarea meșteșugului olăritului, ca una dintre cele mai timpurii manifestări de cultură materială a omenirii, ca una dintre cele dintâi activități creatoare a omului, în cadrul căreia, acesta transformă conștient o categorie amorfă a naturii, în obiecte necesare traiului său.

Prezentarea meșteșugului olăritului în cadrul Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiuului prilejuiește o privire retrospectivă în viața economico-socială a epocilor istorice trecute și a celei prezente, căci prin intermediul *uneltelor și produselor* sale, acesta „... reflectă necesitățile oamenilor la un moment dat, concepțiile acelor care le-au creat și a acelor care le-au folosit și în același timp nivelul la care ajunsese tehnica”.¹

Această retrospectivă evidențiază complexul și îndelungatul proces de sinteză realizate de-a lungul veacurilor pentru zămislirea unui meșteșug rural, plin de vitalitate și forță — așa cum îl întâlnim astăzi în numeroase centre — creator al ceramicii populare românești, una dintre cele mai reprezentative manifestări ale artei noastre populare.

Străbatem din nou drumul parcurs în cele peste șapte milenii de existență de către meșteșugul modelării și împodobirii vaselor de lut, de la funcția strict utilitară la cea artistic-decorativă a acestuia.

Evidențiindu-se de la sine relația indestructibilă între funcția utilitară și cea artistic de-

DAS TÖPFERHANDWERK IM MUSEUM DER BÄUERLICHEN TECHNIK IM HERMANNSTÄDTER JUNGEN WALD

Corneliu Bucur

Im Plan zur Einrichtung eines ethnographischen Freilichtmuseums der bäuerlichen Technik konnte die Darstellung des Töpferhandwerks als eine der frühesten Äußerungen der Sachkultur der Menschheit nicht fehlen. Die Töpferei ist eine der ersten schöpferischen Betätigungen des Menschen, wo er bewußt aus formloser Materie der Natur lebensnotwendige Gegenstände zu seinem Gebrauch herstellte.

Die Veranschaulichung der Töpferei im Museum der bäuerlichen Technik gewährt einen Rückblick auf die Geschichte des wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Lebens der vergangenen Jahrhunderte wie auch der Gegenwart, denn diese Geräte und Erzeugnisse „... widerspiegeln die Bedürfnisse der Menschen zu einer bestimmten Zeit, die Anschauungen derer, die sie geschaffen und derer, die sie gebraucht haben, sie vermitteln uns gleichzeitig die Kenntnis über den technischen Entwicklungsstand der betreffenden Zeit”.¹

Diese Rückschau läßt uns den Jahrhunderte andauernden, umfassenden und langwierigen Prozeß erkennen, der zur Entstehung dieses bäuerlichen Handwerkes führte, das in ungebrochener Kraft in verschiedenen Zentren unseres Landes lebendig geblieben ist. Die volkstümliche rumänische Keramik ist eine repräsentative Äußerung der schöpferischen Kräfte innerhalb unserer Volkskunst.

Wir legen im Geiste den Weg durch die sieben Jahrtausende zurück, den diese Kunst, Gefäße zu formen und zu schmücken, von der einfachen Gebrauchskeramik bis zu der kunstvollen Zierkeramik durchlaufen hat.

Die unbestreitbare Einheit von Zweckform und künstlerischer Gestaltung bestimmten

¹ Barbu Slătineanu, Paul H. Stahl, Paul Petrescu, *Artă populară în Republica Populară Română*, Ceramica, ESPLA, 1958, p. 6.

¹ Barbu Slătineanu, Paul H. Stahl, Paul Petrescu, *Artă populară în Republica Populară Română*, Ceramica, ESPLA, 1958, S. 6.

corativă, se stabilesc implicit și coordonatele acțiunii noastre de organizare muzeală a acestui sector tematic:

— *aspectul tehnic*, legat nemijlocit de procesul de producere a olăriei și însumând totalitatea mijloacelor și procedeele tehnice cunoscute și practicate în meșteșugul olăritului și cel al *valorii artistice* a produselor finite.

Dat fiind faptul că atât în ceea ce privește una cât și cealaltă latură a problemei în discuție, acestea sînt rezultatele procesului istoric de formare și evoluție a meșteșugului olăritului, cunoașterea acestuia pentru o abordare competentă și care să facă posibilă o prezentare corespunzătoare a sa, în cadrul muzeului nostru, impune ca necesară, credem, recapitularea principalelor salturi făcute în diferite epoci, de dezvoltarea istorică a olăritului.

Asimilării de către fondul ceramic autohton traco-dac a elementelor adventice sau de influențe, în Laténul dacic, epoca ocupației romane și a celei prefeudale — proces complex de osmoză stilistică — îi urmează saltul valoric din perioada feudalismului dezvoltat spre un meșteșug specializat în cadrul căruia „... meșteșugarul rural își sprijină existența, ca o completare a agriculturii, pe schimbul produselor meșteșugărești confecționate de el în anumite perioade de timp, îngăduite de muncile agricole”.²

Consemnăm acest moment din istoria formării meșteșugului olăritului propriu-zis, al automatizării sale în cadrul îndeletnicirilor și ocupațiilor gospodărești, ca cel mai important pentru evoluția sa ulterioară și determinant pentru devenirea sa ca o componentă esențială în economia satelor patriei noastre (vezi *fig. 1*).³

Asemeni unui seismograf sensibil, olăritul își continuă evoluția prin asimilarea a noi influențe determinate de contactele culturale, de importul unei ceramici de lux de către exponenții clasei dominante, sau de contaminări mediate de comerțul de tranzit.

² Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.P.R., 1954, pp. 20—21.

³ La întocmirea hărții am avut în vedere centrele rurale și urbane cu o producție aparținînd inclusiv sec. XIX menționate în lucrările de specialitate apărute, sau depistate în ultimul timp ca centre inedite.

gleichsam von selbst die beiden Gesichtspunkte, die wir bei der Einrichtung der Abteilung für Töpferei zu beachten hatten :

die technische Seite, die unmittelbar an die Herstellung der Tonwaren gebunden ist und die Gesamtheit aller Mittel und technischer Verfahren, die im Zusammenhang mit der Herstellung von Töpferwaren bekannt sind, umfaßt, und *der künstlerische Wert* der fertigen Erzeugnisse.

Beide Aspekte sind das Ergebnis eines geschichtlichen Vorgangs, während dessen das Handwerk der Töpferei entstand und sich weiterentwickelte. Um eine entsprechend sachkundige Darstellung dieses Handwerkes in unserem Museum zu gewährleisten, halten wir es für notwendig, uns die wichtigsten Fortschritte in den verschiedenen Zeitaltern der geschichtlichen Entwicklung der Töpferei zu vergegenwärtigen.

Dem Eindringen neuer Elemente und Einflüsse in die bodenständige trakisch-dakische Keramik während des dakischen Latènes, zur Zeit der römischen Besetzung und während des Frühfeudalismus folgt der qualitative Sprung zur Zeit des entwickelten Feudalismus: es entsteht ein spezialisiertes Handwerk, durch das „... der bäuerliche Meister seine Einkünfte aus dem Ackerbau durch den Austausch handwerklicher Erzeugnisse erhöht, die er während der Zeitabschnitte weniger dringlicher Feldarbeiten herstellt.“²

Diesen Zeitpunkt verzeichnen wir als den wichtigsten in der Entstehungsgeschichte des eigentlichen Töpferhandwerks, denn damals löste es sich aus dem Rahmen der übrigen Beschäftigungen innerhalb der Bauernwirtschaften als selbständige Erwerbstätigkeit. Dieser Zeitpunkt bestimmte die weitere Entwicklung der Töpferei zu einem wichtigen Bestandteil der Wirtschaft in den Dörfern unseres Vaterlandes (siehe *Abb. 1*).³

Gleich einem empfindlichen Seismographen nimmt die Töpferei die verschiedensten Einflüsse auf, die kulturelle Kontakte mit sich brachten, seien es nun die Elemente einer Luxuskeramik, die die herrschende Klasse einfuhrte, seien es Anregungen, die durch den Durchgangsverkehr vermittelt wurden.

² Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.P.R., 1954, S. 20—21.

³ Die Karte berücksichtigt die bäuerlichen und städtischen Töpferzentren — auch die im 19. Jahrhundert tätigen —, die in der Fachliteratur bekannt sind oder in letzter Zeit entdeckt wurden.

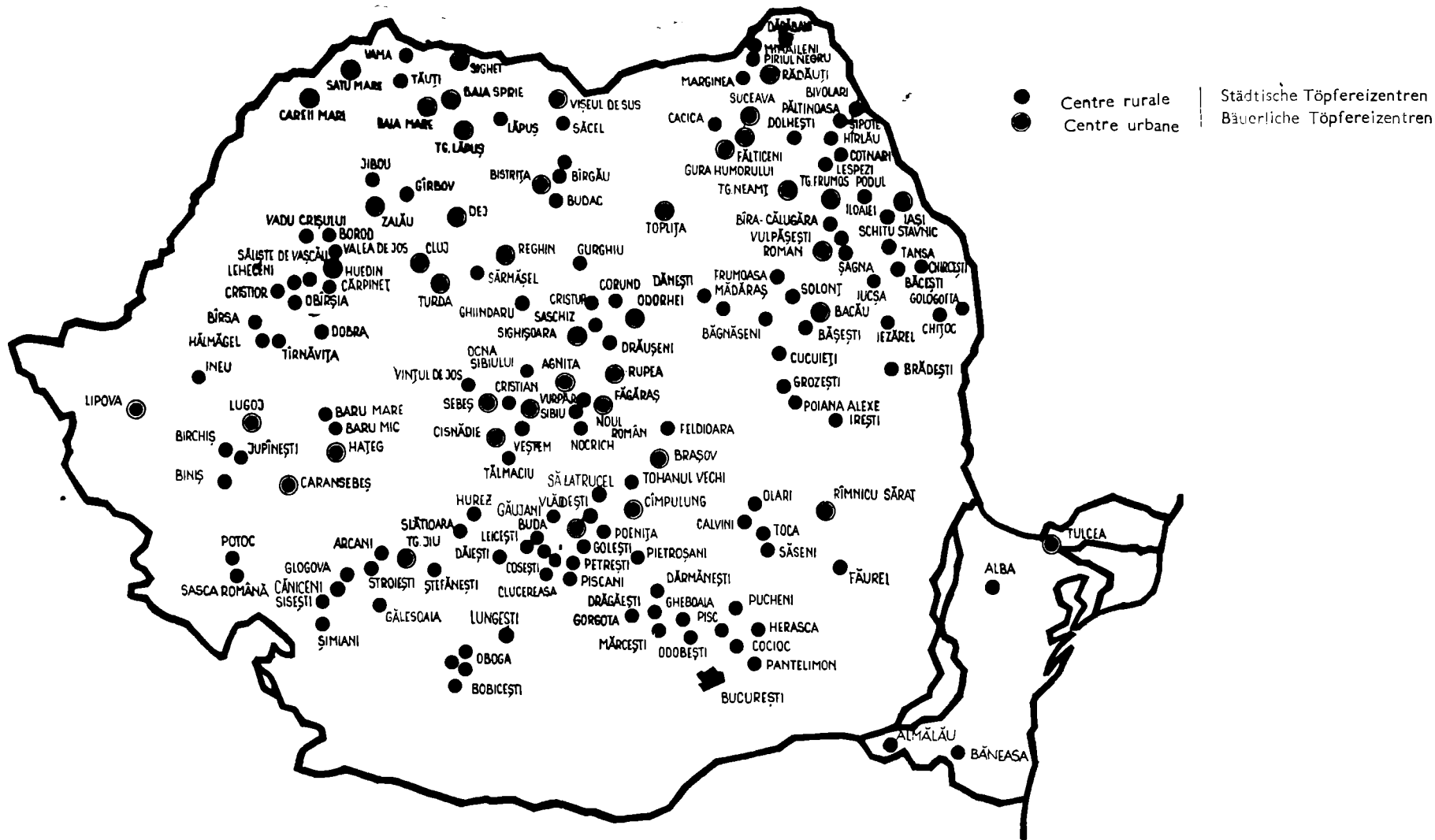

Fig. 1. Harta localităților rurale și urbane din România în care s-a practicat sau se practică meșteșugul olăritului

Abb. 1. Karte Rumäniens mit den Ortschaften, wo das Töpferhandwerk ausgeübt wurde oder wird

Se îmbogățesc procesul tehnologic (introducerea din sec. XIV a smaltului), repertoriul morfologic (ceramica săsească este cea mai receptivă la acest capitol) și cel al ornamenticii, atât în ceea ce privește componența (devine tot mai frecvent decorul zoomorf și fitomorf), cât și ca tehnică de execuție (apare zgrăfitajul).

Integrându-se în suita fenomenelor economice de spargere a economiei închise de tip feudal, meșteșugul olăritului parcurge, din perioada următoare, drumul de la producția casnic individuală cu deservirea exclusivă a pieței locale, la meșteșugul rural specializat ce satisface nevoile populației de pe o arie geografică mai vastă.

Această nouă metamorfoză se realizează însă în corsetul granițelor politico-administrative ale celor 3 țări istorice surori și în cadrul acestora, în limitele zonelor „închise” — viitoare zone etnografice, stimulând încă de pe acum o diferențiere stilistică a producției ceramice pe întreaga suprafață a țării noastre.

După o îndelungată concurență făcută de către produsele superioare ale centrelor meșteșugărești urbane (vezi *fig. 1*), cu consecințe favorabile pentru creșterea calitativă a producției unora dintre centrele rurale, olăritul sătesc cunoaște la începutul epocii capitaliste (sfârșitul sec. XIX) o ultimă sinteză radicală, provocată de același factor care a concurat și la destrămarea breslelor: penetrația la sate a produselor ieftine de fabrică.

Și de data aceasta, însă, încadrarea noilor elemente în fondul tradițional se face armonios, echilibrat: „Meșterii țărani filtrează elementele străine prin concepția și viziunea lor proprie, le adaptează tipurilor tradiționale, asimilându-le, astfel că ele își pierd caracterul lor urban, uneori străin și intră în marea categorie a tipurilor de artă populară”.⁴

În totalitatea lor, factorii amintiți mai sus provoacă apariția unei variate producții ceramice, deosebită de la epocă la epocă, și în cadrul aceleiași perioade, de la o zonă geografică la alta, de la sat la sat chiar, fiecare centru ceramic avînd un meșteșug puternic

Die technischen Verfahren werden vielfältiger (im 14. Jahrhundert wird das Glasieren eingeführt), der Formenreichtum vergrößert sich (in dieser Hinsicht ist die sächsische Keramik am aufnahmebereitesten), die Verzierungen werden abwechslungsreicher sowohl im Hinblick auf die Schmuckformen (Tier- und Pflanzenmotive erscheinen immer häufiger) als auch auf die Technik der Ausführung (Auftreten der Sgraffito-Technik).

Im Rahmen der ökonomischen Erscheinungen, welche die engen Grenzen der feudalen Wirtschaftsformen sprengten, durchläuft in der Folgezeit das Töpferhandwerk den Weg von der individuellen Heimarbeit, die ausschließlich den lokalen Markt belieferte, zum spezialisierten bäuerlichen Handwerk, das den Bedarf der Bevölkerung eines umfangreicheren Gebietes befriedigte.

Diese neue Metamorphose vollzog sich innerhalb der politischen und administrativen Grenzen, die die drei historischen Schwesterländer voneinander schieden, und innerhalb dieser Provinzen in dem Bereich der einzelnen geschlossenen Zonen — den künftigen Volkskundezone unseres Landes —, so daß schon damals eine stilistische Differenzierung der Töpferwaren gefördert wurde.

Die ständige Konkurrenz der hochwertigeren Erzeugnisse aus den städtischen Handwerkszentren (siehe *Abb. 1*) übte in einigen ländlichen Zentren einen günstigen Einfluß auf die qualitative Verbesserung der Erzeugnisse aus; zu Beginn der kapitalistischen Zeit (Ende des 19. Jh.) verursacht der gleiche Faktor, der auch zur Auflösung des Zunftwesens beigetragen hat — das Auftreten billiger Industrieerzeugnisse, die auch in die Dörfer eindringen —, eine letzte vollständige Wandlung des bäuerlichen Töpferhandwerks,

Auch diesmal aber vollzieht sich das Verschmelzen der neuen Elemente mit dem überlieferten Erbgut in ausgeglichener, harmonischer Weise: „Die bäuerlichen Meister durchdringen die fremden Elemente mit ihrer eigenen Anschauung und Auffassung, sie passen sie den überlieferten Elementen an und sie assimilieren sie so vollständig, daß sie ihren städtischen, häufig fremden Charakter verlieren und ihre Erzeugnisse in die große Kategorie typischer Volkskunstgegenstände Eingang finden.“⁴

In ihrer Gesamtheit bewirkten die oben genannten Faktoren eine Vielfalt von Keramikerzeugnissen, die nicht nur von Epoche zu Epoche, sondern auch von einer ethnogra-

⁴ Barbu Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, ESPLA, 1958, pag. 8.

⁴ Barbu Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, ESPLA, 1958, S. 8.

individualizat prin particularități de tehnică, morfologie sau decorație, proprii.

La aceasta a contribuit într-o însemnată măsură și „măiestria creatorului popular, reflexie a concepției artistice specifice epocii, regiunii și colectivității respective al cărui exponent era”.⁵

Prezentă în această impresionantă diversitate de producții, unitatea de gen, izvorită din fondul general comun, din tradițiile istorice de viață materială și spirituală ce stau la temelia însăși a unității poporului nostru, permite încadrarea tuturor acestora în marea familie a ceramicii populare românești, unitară în marea sa diversitate.

*

Prezentarea în cadrul Muzeului tehnicii populare a acestui meșteșug ridică, pe deplin motivat, numeroase probleme. Acestea derivă din vechimea considerabilă a sa, din multiplele sinteze realizate de-a lungul timpului până la conturarea meșteșugului în forma actuală, din dispariția în ultimele decenii, fără puțină de reconstituire, a numeroase centre de olărit cu un specific propriu unic (exemplul olăriei lucrate din suluri de lut în satele de pe cursul superior al Mureșului, atestată încă în deceniul patru al secolului nostru⁶ sau cel al ceramicii minorității săsești din Transilvania⁷, sînt grăitoare).

Dificilă ni se pare însăși selecționarea celor cîteva unități expoziționale din mulțimea centrelor cu vechi tradiții, în care se mai practică și astăzi olăritul.

Trecînd peste toate acestea, credem oportun a sublinia de la început, că prin organizarea grupului ceramic în muzeul nostru, nu urmărim să realizăm o viziune retrospectivă detaliată a istoriei acestui meșteșug. Ceea ce intenționăm este doar o prezentare de sinteză, prin expozate originale selecționate din cele

⁵ Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară românească*, Arta plastică, 3, 1954, p. 39.

⁶ Florea Bobu Florescu, *Urme ale începuturilor artei ceramice în România, ceramica lucrată din suluri de lut*, Revista de etnografie și folclor, București, tom. 9, 1964, 6, pp. 577—597.

⁷ Herbert Hoffmann, *Din istoricul și tehnica artei ceramice săsești din sudul Transilvaniei*, Sibiu, 1956.

phischen Zone zur anderen, ja selbst von Dorf zu Dorf wesentliche Unterschiede aufweisen; jedes Töpferzentrum war durch die ausgesprochene Eigenart seiner Erzeugnisse gekennzeichnet, die in Besonderheiten der Technik, der Formgebung oder des Dekors zum Ausdruck kommen.

Einen bedeutenden Beitrag hierzu leistete auch die Meisterschaft des bäuerlichen Töpfers; seine Arbeiten widerspiegeln die für einen Zeitabschnitt, ein geographisches Gebiet oder die betreffende Gemeinschaft, deren Vertreter er war, kennzeichnende künstlerische Auffassung.⁵

In dieser eindrucksvollen Vielfalt der Erzeugnisse lebt dennoch die Einheit der Gattung, die aus dem gemeinsamen Erbgut, aus den geschichtlichen Überlieferungen des materiellen und geistigen Lebens, der Grundlage für die Einheit unseres Volkes selbst, hervorgewachsen ist. Einheitlich in all ihrer Mannigfaltigkeit gehören diese Erzeugnisse des Töpferhandwerks zu der einen großen Familie der rumänischen volkstümlichen Keramik.

* *

Die Darstellung dieses Handwerks im Museum der bäuerlichen Technik wirft zahlreiche, sehr berechtigte Fragen auf. Diese ergeben sich daraus, daß die Entstehung der Töpferei weit in die Vergangenheit zurückreicht, daß sie im Laufe der Zeit eine Reihe von Wandlungen erfahren hat, bis sie die heutige Form erreichte. Hinzu kommt noch, daß in den letzten Jahrzehnten zahlreiche Töpferzentren mit einmaligem spezifischem Profil ihre Tätigkeit eingestellt haben und nicht wiederbelebt werden können (sprechende Beispiele dafür sind die noch im 4. Jahrzehnt unseres Jahrhunderts bekannten Töpferwaren, die in Dörfern am Oberlauf des Mieresch aus Tonrollen gearbeitet wurden⁶, ferner die Keramik der sächsischen Minderheit in Siebenbürgen⁷).

Auch die Frage der Auswahl von Töpfer-einheiten für das Freilichtmuseum stellt uns vor schwierige Entscheidungen, gilt es doch aus einer Fülle von Zentren, wo das Handwerk auch heute noch nach alten Überlieferungen ausgeübt wird, eine beschränkte An-

⁵ Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară românească*, Arta plastică, 3, 1954, S. 39.

⁶ Florea Bobu Florescu, *Urme ale începuturilor artei ceramice în România, ceramica lucrată din suluri de lut*, Revista de etnografie și folclor, Bukarest, Bd. 9, 1964, 6, S. 577—597.

⁷ Herbert Hoffmann, *Din istoricul și tehnica artei ceramice săsești din sudul Transilvaniei*, Hermannstadt, 1956.

mai reprezentative centre din diferite zone etnografice, a meșteșugului olăritului, așa cum îl întâlnim astăzi în satele patriei noastre.

Fără ca datarea unităților prezentate să depășească ca vechime secolul trecut, ele vor oferi totuși vizitatorilor, specialiști sau neinițiați, o sinteză retrospectivă și actuală despre acest meșteșug.

Retrospecția este asigurată de faptul că olăritul practicat astăzi în satele țării noastre rămîne păstrătorul fidel al tradițiilor proprii acestui meșteșug. Pentru aceasta pledează caracterul neschimbat al tehnicii de lucru, care — după introducerea smaltului — a suferit modificări de natura detaliului, a amănuntului, rămînînd cea cunoscută și practică cu secole în urmă, căci „tehnica producției meșteșugărești sătești, ajunsă la un oarecare nivel de dezvoltare suferă schimbări foarte lente. Meșteșugarul rămîne țaran în mentalitate, interese și idealuri, reluînd prin tradiție, metodele de prelucrare a materiei prime din care făcea diferite obiecte”.⁸

Caracterul imuabil al tehnicii a avut repercursiuni firești asupra facturii produselor acestui meșteșug, care prezintă adeseori similitudini morfologico-stilistice uimitoare cu ceramica epocilor istorice din aceleași regiuni geografice, deși între cele două categorii se interpun secole întregi din care lipsesc verigile de legătură ce ar sprijini cu tărie, afirmațiile noastre cu privire la caracterul tradițional al ceramicii actuale, rezultată în urma unui proces evolutiv neîntrerupt al fondului istoric ceramic autohton. Pentru exemplificare menționăm doar deosebita asemănare existentă între ceramica neagră de Marginea și cea descoperită în necropola dacică de la Poienesti-Tecuci,⁹ între olăria de Bîrsa, Săcel (Maramureș) etc. și ceramica roșie provincial romană etc.

Acest caracter conservator al meșteșugului olăritului din țara noastră, credem a se datoră în cea mai mare măsură, grupării centrelor de olărit cu foarte puține excepții (Oboga în Cîmpia Olteniei și Pucheni, Pisc,

zahl der repräsentativsten Werkstätten auszusuchen.

Angesichts dieser Tatsachen halten wir es für nützlich vorzuschicken, daß wir nicht vorhaben, durch die Einrichtung der Abteilung für Töpferei in unserem Museum einen genauen Überblick über die Geschichte dieses Handwerks zu geben. Wir beabsichtigen vielmehr durch kennzeichnende Einheiten aus den repräsentativsten Zentren der verschiedenen ethnographischen Zonen unseres Vaterlandes, eine zusammenfassende Darstellung dieses Handwerks zu geben, so wie es heute noch in den Dörfern unseres Landes betrieben wird.

Obgleich die ausgestellten Einheiten nicht weiter als bis in das vergangene Jahrhundert zurückreichen, gestatten sie doch Fachleuten und Laien einen Überblick über den ehemaligen und gegenwärtigen Stand dieses Handwerks.

Die Rückschau wird dadurch vermittelt, daß die heute in den Dörfern ausgeübte Töpferei die Überlieferungen dieses Handwerks getreulich bewahrt hat. Dafür spricht die unveränderte Arbeitstechnik, die — seit der Einführung der Glasur — nur unwesentliche und Einzelheiten betreffende Änderungen erfahren hat; die in den letzten Jahrhunderten bekannten und geübten Verfahren sind die gleichen geblieben, denn: „die Technik der bäuerlichen Handwerke ändert sich nur sehr langsam, wenn sie einmal einen gewissen Entwicklungsstand erreicht hat. Der Handwerker bleibt in seiner Denkungsart, in seinen Interessen und Idealen ein Bauer, er übernimmt die überlieferte Arbeitsweise bei der Verarbeitung der Rohstoffe, woraus er die verschiedenen Gegenstände herstellt”.⁸

Dieser gleichbleibende Charakter der Technik wirkt sich selbstverständlich auf die Art der keramischen Erzeugnisse aus, die häufig in Form und Stil verblüffende Ähnlichkeit mit den Tongefäßen aus der geschichtlichen Vergangenheit des betreffenden geographischen Gebietes aufweisen. Zwischen diesen beiden Kategorien — der ehemaligen und der heutigen Keramik — liegen Jahrhunderte, aus denen uns die Zwischenglieder fehlen, die unsere Behauptungen nachdrücklich beweisen könnten, daß die gegenwärtige Keramik auf uralte Überlieferungen

⁸ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 33.

⁹ Florea Bobu Florescu, *Ceramica neagră lustruită de la Marginea*, ESPLA, p. 7.

⁸ Ștefan Pascu, *a.a.O.*, S. 33.

Herasca — în Cîmpia Munteniei) în regiunile deluroase greu accesibile și conservatoare în tradiții, aparținînd centurii periferice a ambelor versante ale Carpaților. Apariția și permanența olăritului în localitățile muntoase și colinare se datorează nu numai surselor inepuizabile de materii prime aflate aici (lut cu calități plastice, hume naturale colorate, lemne de foc), ci în aceeași măsură, condițiilor de relief care au făcut dintotdeauna imposibilă obținerea celor necesare traiului locuitorilor, din cultivarea pămîntului și creșterea vitelor — ocupații de bază ale poporului nostru.

Caracterul actual al sintezei realizată prin organizarea acestui grup tematic, nu este dat, deasemeni, nici de „vîrsta” unităților prezentate (achiziționate din satele în care se mai lucrează olăritul), ci de posibilitatea reconstituirii întregii game de produse specifice centrului respectiv, cît și a ilustrării tuturor etapelor procesului tehnologic actual.

În planul general al Muzeului tehnicii populare, meșteșugul prelucrării lutului se încadrează, tematic, în Sectorul expozițional al tehnicilor și meșteșugurilor populare folosite la prelucrarea lemnului, metalelor, *ARGILEI* și pietrei, pentru construcții și obiecte de uz, avînd afectat o suprafață netă de expunere de 1,9 ha ceea ce reprezintă aproximativ 5% din întreaga suprafață expozițională a muzeului de 42 ha (vezi *planșa 1*).

Repartizarea acestui spațiu de organizare a grupului ceramic s-a făcut ținîndu-se seamă de mai mulți factori dintre care amintim ca fiind mai importanți, succesiunea prezentării meșteșugurilor în ansamblul sectorului, în conformitate cu planul tematic și de organizare a Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului¹⁰ și în încadrarea generală a grupelor tematice (și individuală a fiecărei unități în cadrul grupeii) într-un mediu cu elemente de relief și vegetație specifice zonei de proveniență a obiectelor muzeistice.¹¹

¹⁰ *** *Plan tematic și de organizare a secției etnografice în aer liber din Dumbrava Sibiului, Sibiu, iunie, 1964* (text dactilografiat).

¹¹ Arh. Paul Niedermair, *Proiectul de sistematizare a Muzeului din Dumbrava Sibiului, Cibi-nium, 1966*, pp. 34—35.

zurückgeht; trotzdem bezeugt die obenerwähnte Ähnlichkeit der Erzeugnisse, daß es sich hier um einen ununterbrochenen Entwicklungsprozeß des einheimischen Erbgutes handelt. Um nur zwei Beispiele zu nennen, verweisen wir auf die besondere Ähnlichkeit zwischen der schwarzen Keramik in Marginea und der dakischen Keramik, die in der Nekropole von Poienesti-Tecuci⁹ aufgefunden wurde; ferner auf die Tonware im Burzenland, in Săcel (Maramuresch) u. a., die der römischen roten Provinzialkeramik sehr ähnlich ist.

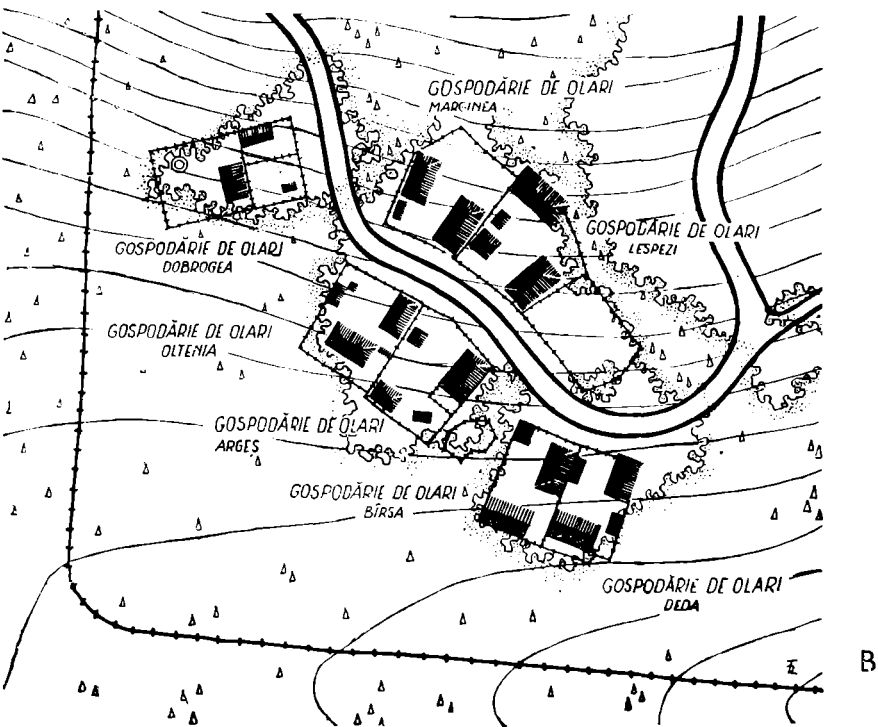
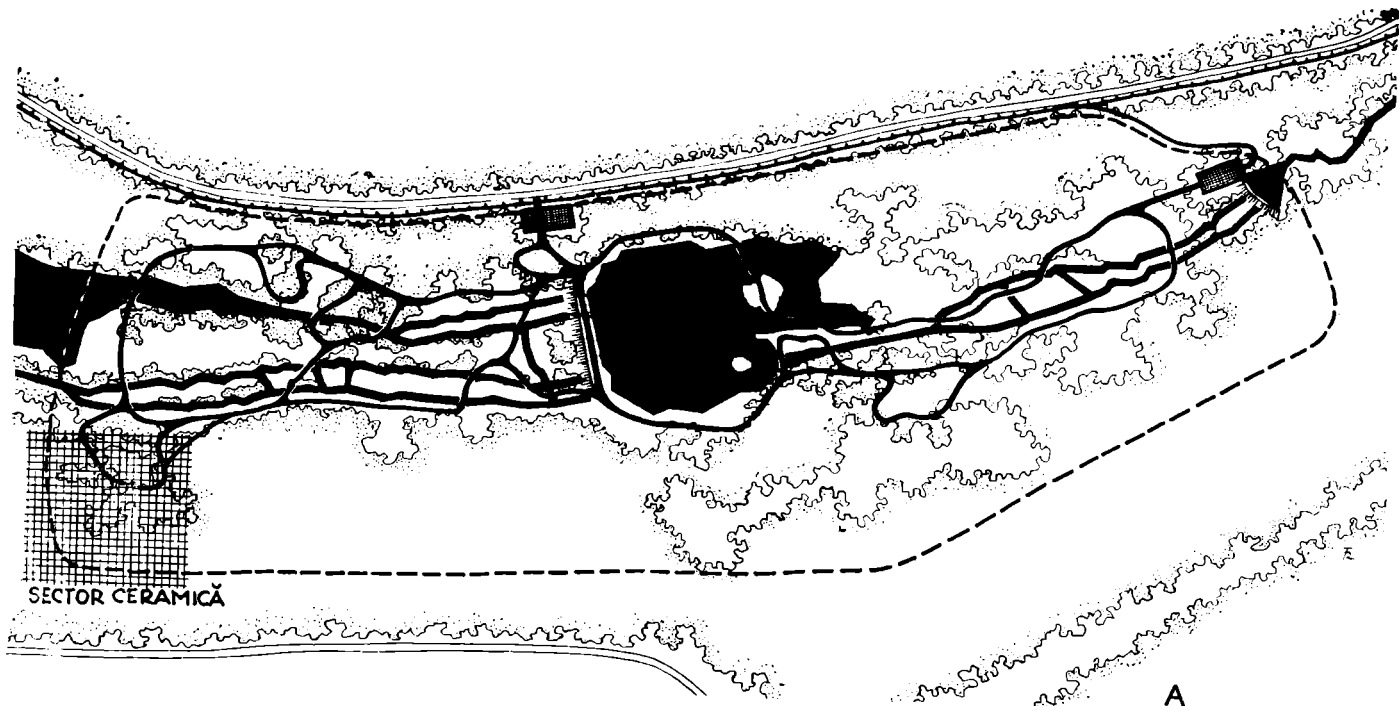
Wir sind der Ansicht, daß der konservative Charakter der Töpferei in unserem Lande vor allem darauf zurückzuführen ist, daß die Töpferzentren, mit ganz wenigen Ausnahmen (Oboga im Tiefland Olteniens, Pucheni, Pisc, Herasca im Tiefland Munteniens), in den schwer zugänglichen und an den Überlieferungen festhaltenden Hügelländern auf beiden Abhängen des Karpatengürtels gelegen waren. Daß die Töpferei gerade im Berg- und Hügelland auftrat und andauerte, hängt nicht allein mit dem Vorkommen unerschöpflicher Rohstoffquellen zusammen (zum Formen geeigneter Ton, natürliche Farberden, Brennholz), sondern in gleichem Maße auch mit der Bodengestalt, da in diesen Gegenden schon seit jeher die Erträge aus Ackerbau und Viehzucht — den beiden Hauptbeschäftigungen unseres Volkes — nicht ausreichten, um den Lebensunterhalt der Bevölkerung zu bestreiten.

Der aktuelle Charakter des Überblickes, den die Einrichtung dieser thematischen Gruppe vermittelt, wird gleichfalls nicht durch das „Alter“ der ausgestellten Einheiten gegeben (sie wurden in Dörfern erworben, wo die Töpferei noch heute betrieben wird), vielmehr durch den Versuch, die ganze Stufenleiter der für das betreffende Zentrum kennzeichnenden Erzeugnisse vorzuführen und alle Arbeitsgänge des technologischen Verfahrens zu veranschaulichen.

Im Gesamtplan des Museums der bäuerlichen Technik gehört das Töpferhandwerk thematisch zur Abteilung der bäuerlichen Techniken und Handwerke, die Holz, Metall, TON und Stein zu Bauten und Gebrauchsgegenständen verarbeiten; es nimmt die Nettofläche von 1,9 ha ein, was ungefähr 5% der gesamten Ausstellungsfläche von 42 ha darstellt (siehe *Tafel 1*).

Bei der Zuteilung dieser Ausstellungsfläche für die Töpferei wurden mehrere Ge-

⁹ Florea Bobu Florescu, *Ceramica neagră lustruită de la Marginea, ESPLA, S. 7.*

PLANȘA 1. Sectorul olăritului din Muzeul tehnicii populare, Sibiu: a) planul general al Muzeului din Dumbrava Sibului; b) planul detaliat al Sectorului de ceramică.

TAFEL 1. Töpfereiabteilung im Museum der bäuerlichen Technik: a) Gesamtplan des Freilichtmuseums; b) Plan der Töpfereiabteilung.

În funcție de aceste criterii, terenul destinat grupului ceramic a fost ales în pantă (caracteristică aproape generală a vetrelor sator de olari), ușor accidentat și situat periferic față de canalul ce va alimenta unitățile de tehnică țărănească acționate de forța motrică a apei, din sectorul textile-îmbrăcăminte.

Cu toată această fericită alegere, se impun câteva obiecții cu privire la caracterul limitat al spațiului destinat inițial acestei grupe tematice, cât și a specificului de vegetație a terenului: preponderența pinului pe aproape întreg spațiul său. În ambele cazuri soluțiile de remediere a acestor „deficiențe” sînt la îndemînă, constînd în posibilitatea de extindere a terenului, — în zona pădurii de pini — în primul caz — și efectuarea unor defrișări pentru aerarea spațiului, asociate cu replantări de alte specii, pentru a oferi ambianța mediului original unităților reconstruite, — în cel de-al doilea caz.

În terenul astfel amenajat urmează să se reconstruiască circa zece ateliere de olari, care să realizeze în ansamblul lor, o peliculă veridică, vie, plină de interes etnografic, despre meșteșugul olăritului din țara noastră. Dată fiind practicarea tradițională a acestuia în cadrul gospodăriei țărănești, fiecare unitate va fi formată din întreg complexul gospodăresc, avînd o componentă și un specific arhitectural propriu zonei etnografice de proveniență. În felul acesta, unitățile acestei grupe tematice vor mijloci vizitatorului și cunoașterea specificului arhitectural și a tehnicilor de construcție, variate de la o zonă la alta.

În interiorul fiecărei gospodării accentul va cădea pe prezentarea detaliată a meșteșugului olăritului din satul și, implicit, zona reprezentată. Aceasta se va realiza prin reconstituirea atelierului propriu-zis de lucru a olarului cu întregul său inventar de unelte (vezi planșa 2 și 3) prin etalarea în cadrul acestuia a unei serii complete de produse, brute, semifinite și finite ce vor ilustra etapele succesive de lucru cu tehnicile specifice fiecăreia în parte (pregătirea pastei, modela-

sichtspunkte berücksichtigt. Die wichtigsten davon sind folgende: die Reihenfolge, in der die verschiedenen Handwerke in der gesamten Abteilung gemäß dem thematischen Plan zur Einrichtung des Museums der bäuerlichen Technik¹⁰ gezeigt werden und die Eingliederung der thematischen Gruppen im allgemeinen (und jeder Einheit innerhalb einer Gruppe im besonderen) in die entsprechende natürliche Umgebung, deren Bodengestalt und Vegetation für die Eigenart der Herkunftszonen der musealen Einheiten kennzeichnend ist.¹¹

Mit Rücksicht auf diese Forderungen wurde für die Töpfereiabteilung ein Hang gewählt (ein charakteristisches Merkmal fast aller Töpferdörfer); er weist Unebenheiten auf und liegt in einiger Entfernung von dem Kanal, der die mit Wasserkraft betriebenen Einheiten der Bauerntechnik in der Abteilung Textilien und Kleidung speist.

Trotz dieser glücklichen Wahl müssen einige Vorbehalte geltend gemacht werden: der dieser thematischen Gruppe ursprünglich zugedachte Raum war etwas beschränkt, auch ist die Art des Pflanzenwuchses nicht entsprechend, auf fast dem ganzen Gelände wachsen vorherrschend Föhren. Für beide genannten „Mängel“ läßt sich aber eine Lösung finden: das Ausstellungsgelände kann in den Föhrenwald hinein ausgeweitet werden, ebenso kann der Föhrenbestand etwas gelichtet werden, um die der ursprünglichen Umgebung der Töpferseinheiten entsprechenden Baumarten anzupflanzen.

Auf diesem Ausstellungsraum werden etwa zehn Töpferwerkstätten wiederaufgebaut, die in ihrer Gesamtheit ein wahrheitsgetreues, lebendiges, ethnographisch interessantes Bild des Töpferhandwerks in unserem Land vermitteln.

Mit Rücksicht darauf, daß die Töpferei überlieferungsgemäß innerhalb der Bauernwirtschaft betrieben wurde, soll jede Einheit ein ganzes Gehöft umfassen, dessen Einteilung und Bauten die charakteristischen Merkmale ihrer Herkunftszone aufweisen werden. Auf diese Weise werden die Einheiten dem Besucher auch Kenntnisse über die von Zone zu Zone wechselnde Eigenart der Bauweise und Bautechnik vermitteln.

¹⁰ *** Plan für die thematische Einrichtung der volkskundlichen Abteilung des Freilichtmuseums im Hermannstädter Jungen Wald, Hermannstadt, Juni 1964, Maschinenschrift.

¹¹ Arch. Paul Niedermayer, Proiectul de sistematizare a muzeului din Dumbrava Sibiului, Cibinium, 1966, S. 34—35.

rea formelor, decorarea și arderea), prin construcțiile auxiliare ce țin de practicarea acestui meșteșug (șoproane, polate etc.) și în sfârșit prin prezentarea tipului caracteristic al cuptorului de ars vase, și anume: cuptorul îngropat de tip „preistoric” avînd ca variantă cuptorul semi-adîncit cu paravan de vînt (*planșa 4, fig. 1, 2*), cuptorul îngropat semi-sferoidal-ovoidal de tip „roman” (*planșa 4, fig. 3*), cuptorul de suprafață tronconic cu sau fără vatră organizată (*planșa 5, fig. 1, 2 și 3*), cuptorul modernizat avînd construcții diferite (*planșa 6*).

Subliniind importanța și locul diferit ocupat de acest meșteșug în cadrul economiei fiecărei gospodării în parte (ocupație exclusivă, principală sau complementară) și implicit ponderea celorlalte componente economice (agricultura, creșterea vitelor, pomicultura, viticultura etc.) aceste unități din muzeul nostru vor introduce pe vizitator, în același timp, în intimitatea fiecărei gospodării pentru cunoașterea vieții economico-sociale a acestora, a bogăției și varietății genurilor de artă populară, nelipsite în împodobirea interioarelor.

Prin pluralitatea aspectelor etnografice și de artă populară dintre care se detașează, în mod firesc și necesar, meșteșugul olăritului, evidențiate de aceste ateliere gospodărești, ele vor constitui autentice tablouri de viață economică și artistică ale poporului nostru.

* *

Stabilirea cu precizie și rigurozitate științifică a unităților ce vor reda în final această imagine nu a fost posibilă în etapa actuală de cercetări; obiectivul principal urmărit l-a constituit fixarea zonelor din care vor fi aduse aceste unități și depistarea în fiecare dintre ele a celor mai reprezentative centre ce lucrează și în prezent.

În etapa următoare se impun cercetări amănunțite pentru depistarea și selecționarea fiecărui complex în parte. Opinăm, în această acțiune, pentru urmărirea riguroasă la teren a criteriilor științifice de selecție formulate în mod general pentru orice monument

Innerhalb jeder Wirtschaft wird indessen das Hauptaugenmerk auf die genaue Darstellung des Töpferhandwerkes in dem betreffenden Dorf und damit seiner Herkunftszone gerichtet sein.

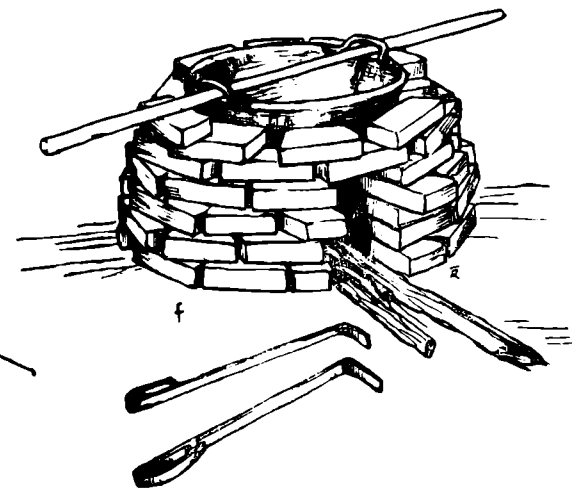
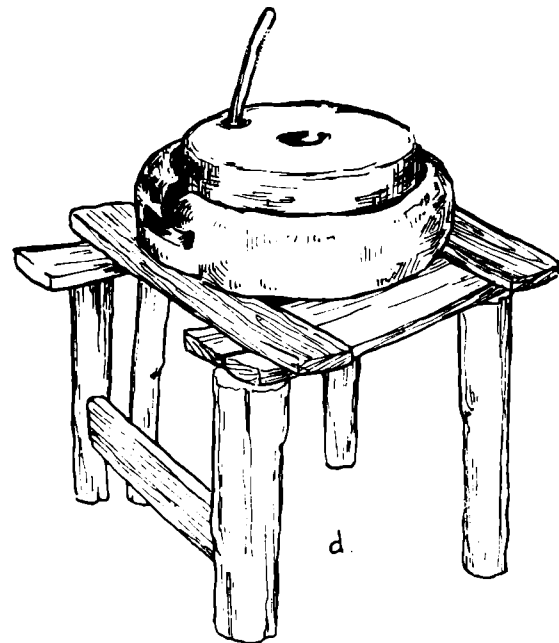
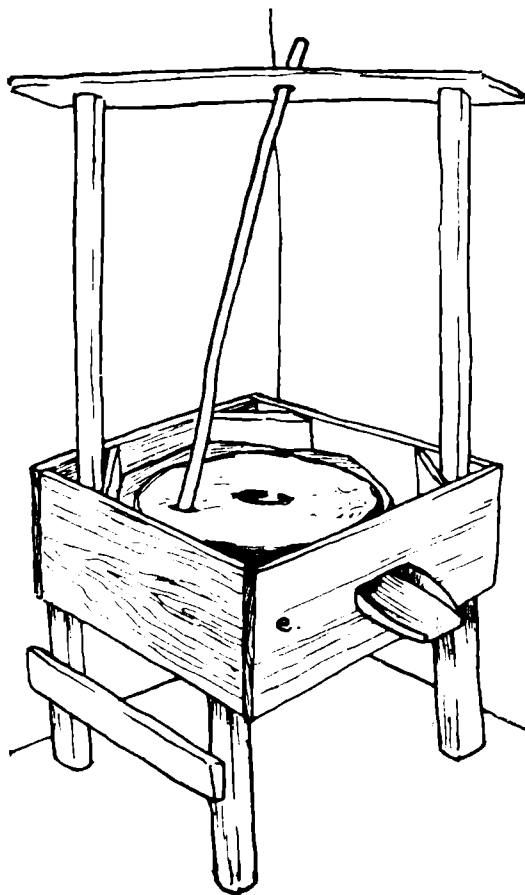
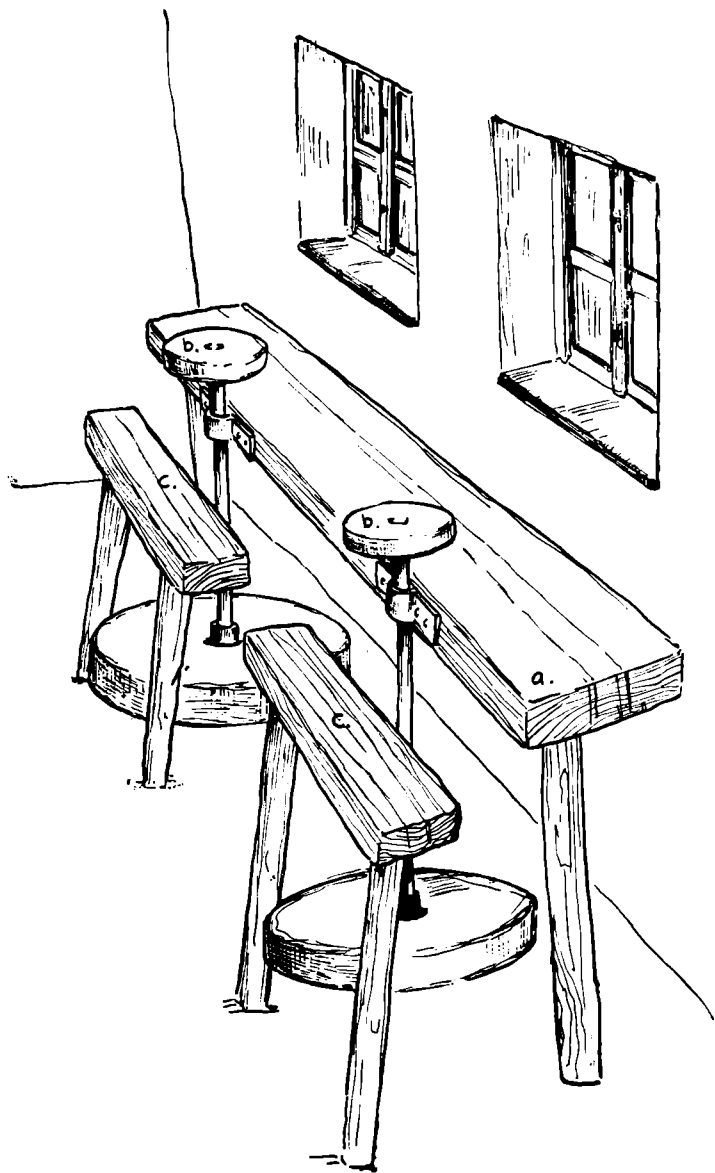
Die eigentliche Werkstatt des Töpfers mit dem gesamten Inventar an Arbeitsgeräten (siehe *Tafel 2 und 3*) wird im Museum wirklichkeitsgetreu wieder aufgebaut; in der Werkstatt wird eine ganze Reihe von Erzeugnissen im Rohzustand, halbfertig und fertig zu sehen sein, die die Aufeinanderfolge der Arbeitsgänge mit den ihnen eigentümlichen Techniken veranschaulichen sollen (das Bereiten der Tonmasse, das Formen und Brennen); ebenso werden die zugehörigen Nebengebäude (Schopfen, Schuppen u. a.) nicht fehlen; schließlich werden die verschiedenen Typen der charakteristischen Brennöfen für die Gefäße wieder aufgestellt: der in den Boden gegrabene Ofen von „prähistorischem“ Typus, dessen Variante ein halb in der Erde befindlicher Ofen mit Windfang ist (*Tafel 4, Abb. 1, 2*), der eingegrabene Brennofen mit U-förmiger Basis und eiförmiger Kuppel des romanischen Typus' (*Tafel 4, Abb. 3*), der traditionelle kegelmumpfförmige Brennofen über der Erde mit verschiedenen Formen von Feuerkanälen (*Tafel 5, Abb. 1, 2, 3*) und schließlich die verschiedenen neueren Typen von Ofen (*Tafel 6*).

Es wird hervorgehoben, welchen Platz das Handwerk innerhalb der jeweiligen Wirtschaft einnahm (ausschließliche Beschäftigung, Haupt- oder Nebenbeschäftigung) und somit auch die Bedeutung der übrigen Beschäftigungen der Bewohner erläutert (Ackerbau, Viehzucht, Obst- oder Weinbau usw.). Auf diese Weise wird der Besucher auch mit dem Leben der betreffenden Wirtschaft vertraut, er lernt gleichzeitig die wirtschaftlichen und sozialen Verhältnisse, den Reichtum und die Verschiedenartigkeit der Volkskunstgegenstände kennen, die zur Ausstattung der Innenräume gehören.

Dadurch daß verschiedene Seiten der Volkskunde und Volkskunst gezeigt werden, wobei selbstverständlich und notwendigerweise das Töpferhandwerk den Vorrang einnimmt, werden diese Töpfergehöfte echte Bilder des wirtschaftlichen und künstlerischen Lebens unseres Volkes vermitteln.

*

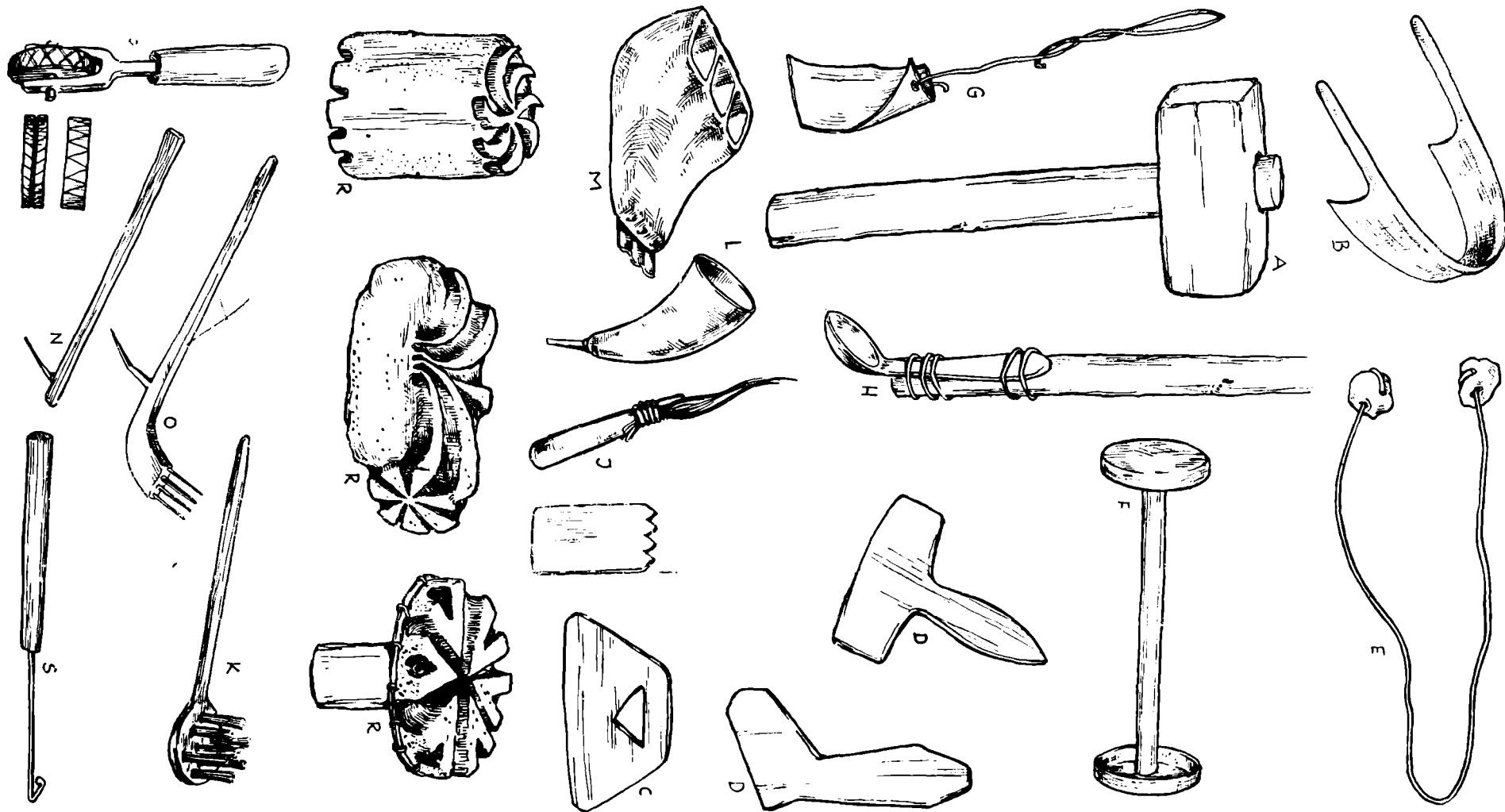
Bei dem gegenwärtigen Stand der Untersuchungen war es noch nicht möglich, mit wissenschaftlicher Genauigkeit eine strenge

PLAȘA 2. Piese principale, componente ale atelierului de olari: a) masa („lavița”) de lucru a olarului; b) roata olarului; c) scaunul de lucru la roată (olarul Crăciun V. din comuna Sălătrucel, jud. Vâlcea); d) rîșniță primitivă pentru măcinarea smaltului (Crăciun V. — Sălătrucel); e) rîșniță de smalt mai evoluată (olar Costache M., com. Făurei, jud. Vrancea); f) cuptor pentru „copt” smaltul (olar Suțu Ion, comuna Drăgănești—Oltenia).

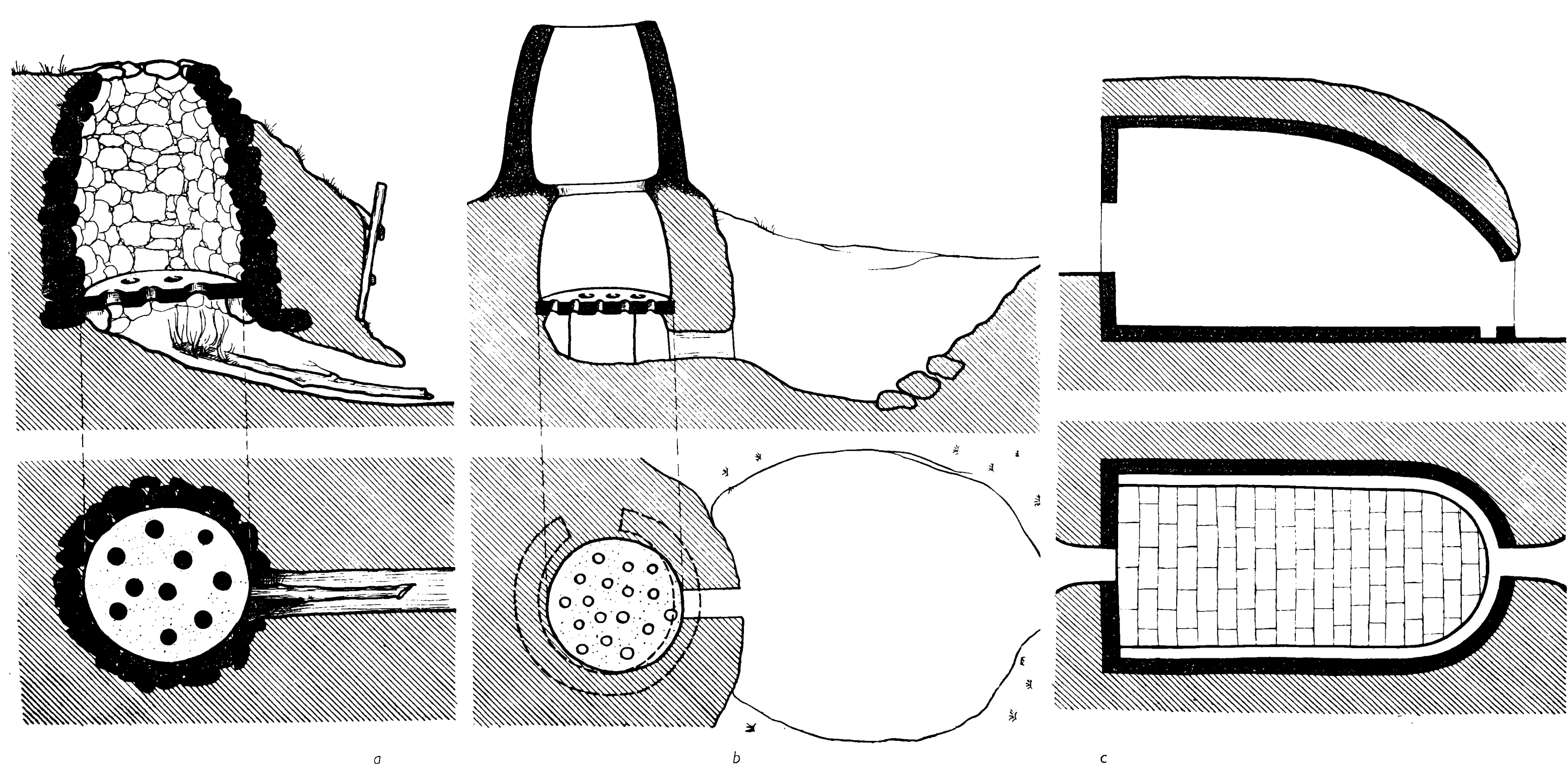
TAFEL 2. Einrichtungsgegenstände und Geräte einer Töpferwerkstätte:

a) Arbeitstisch („lavița”); b) Töpferscheibe; c) Arbeitsstuhl vor der Drehscheibe (Töpfer Crăciun V. aus der Gemeinde Sălătrucel, Kreis Vâlcea); d) primitive Glasurmühle (Töpfer Crăciun V. — Sălătrucel); e) verbesserte Form einer Glasurmühle (Töpfer Costache M., Gem. Făurei, Kreis Vrancea); f) Glasurbrennofen (Töpfer Suțu Ion, Gemeinde Drăgănești, Oltenien).

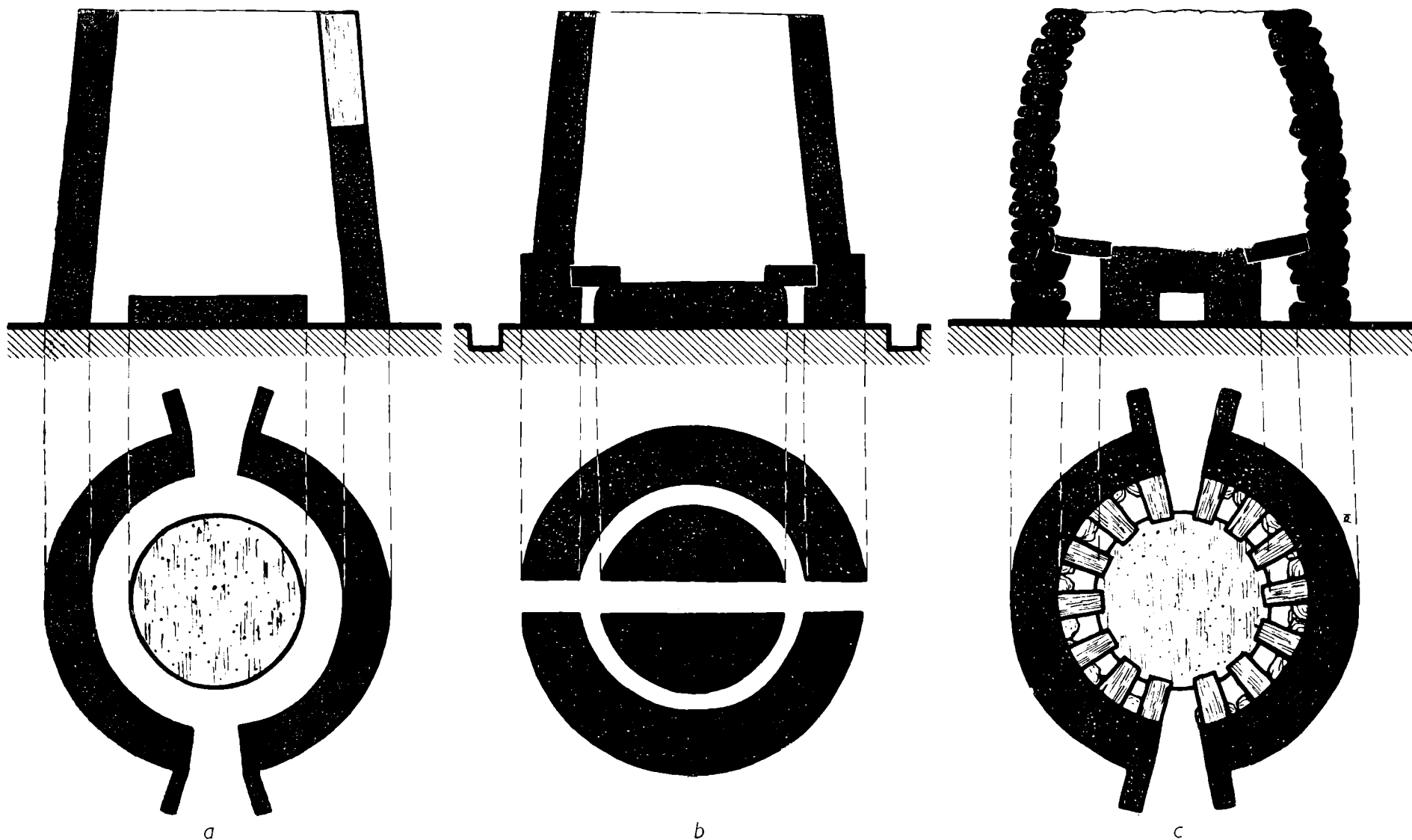
PLANȘA 3. Unelele de lucru — tradiționale și noi — din inventarul unui atelier de olar: a) ciocan („mai”) pentru zdrobit bulgării de lut; b) cuțit („mezdera”) pentru tăiat lutul; c) pieptene („făchieș”) folosit la modelarea formei vaselor; d) „strug” pentru modelarea străchinilor; e) sîrmă pentru „tăiat oala de pe roată”; f) unealtă folosită la ridicarea olanelor; g) „cupă” pentru turnat smalțul; h) lingură pentru smalț; i) „zimț” pentru ornamentarea în valuri; j) pensulă; k) pensulă; l) corn; m) „mașină de făcut flori la străchini”; n) gaită; o) găitoi; p) rotiță; q) „burete de înflorat”; r) scoabă pentru scos vasele din cuptor.

TAFEL 3. Überliefertes und neues Werkzeug einer Töpferwerkstätte: a) Holzhammer („mai”) zum Zerkleinern der Tonerde; b) Rundmesser („mezdera”) zum Schneiden des Tones; c) Töpferkamm („făchieș”), Werkzeug zum Formen der Tongefäße; d) „strug”, Werkzeug zum Formen der Näpfe; e) Draht um das Tongefäß von der Drehscheibe abzulösen; f) Werkzeug zum „Hochziehen” der Hohlziegeln; g) Glasurkelle („cupă”); h) Glasurschöpföffel; i) Zackenkamm („zimț”) zum Verziern (Wellenlinienornament) der Gefäße; j) Borstenpinsel, k) Borstenpinsel; l) Mahlhörnchen; m) dreifaches Mahlhörnchen („Maschine zum Verziern der Näpfe”); n) „gaită”, Werkzeug für eine besondere Ziertechnik, „jirăvit”, bei der die Linien verzogen werden; o) „găitoi” idem; p) Töpferrädchen zum Verziern der Tongefäße; q) Gummistempel; r) Haken, um die Tongefäße aus dem Brennofen herauszuziehen.

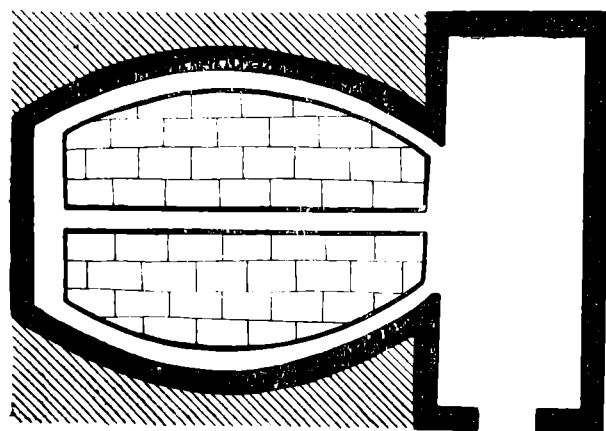
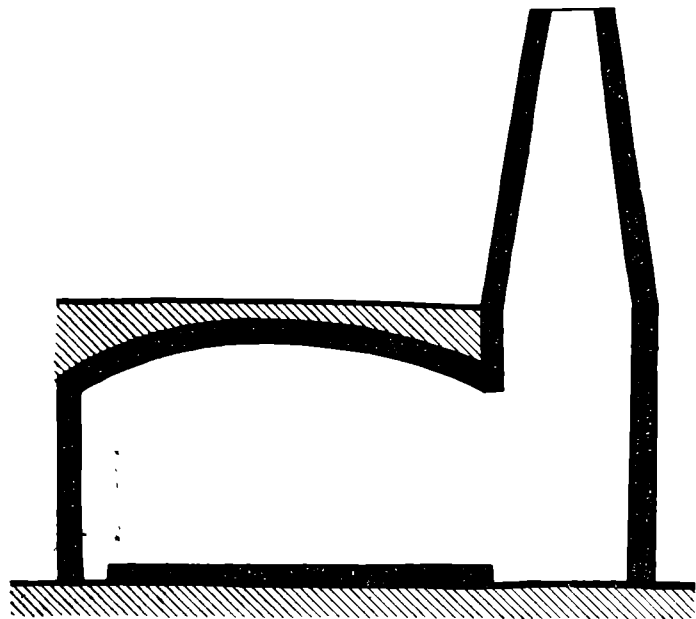
PLANȘA 4. Cuptoare îngropate în pământ, tradiționale: *a)* cuptor-groapă cu grătar perforat și canal de foc (olar Iosu Ilie, com. Căniceni, Oltenia); *b)* cuptor „semiîngropat” cu placă perforată și paravan de vînt (olar Ștefan Dingă, com. Alba, jud. Tulcea); *c)* cuptor semisferoidal-ovoidal de ceramică neagră (com. Vulpășești, jud. Bacău).

TAFEL 4. Traditionelle, in die Erde eingegrabene Brennöfen: *a)* grubenartiger Brennofen mit durchlöcherntem Rost und Feuerkanal (Töpfer Iosu Ilie, Gem. Căniceni, Oltenien); *b)* halbeingegrabener Brennofen mit durchlöcherntem Rost und Windfang (Töpfer Ștefan Dingă, Gemeinde Alba, Kreis Tulcea); *c)* Brennofen mit U-förmiger Basis und eiförmig gewölbter Kuppel für schwarze Keramik (Gemeinde Vulpășești, Kreis Bacău).

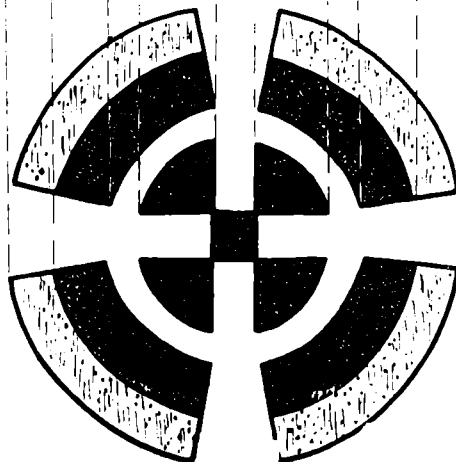
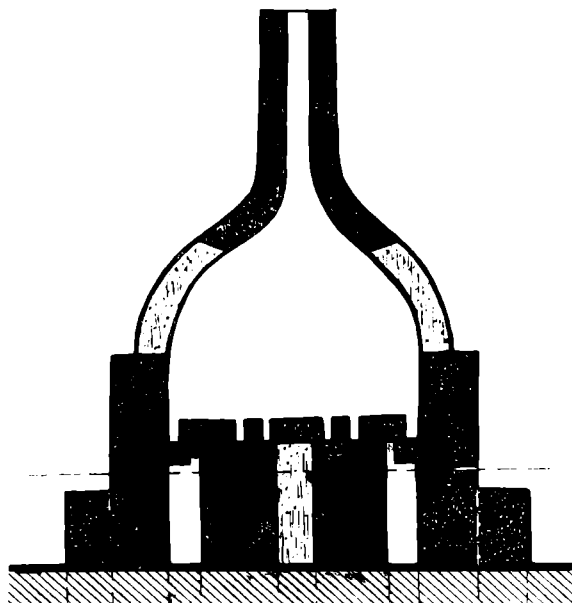

PLANȘA 5. Cuptoare de suprafață tradiționale: a) cuptor tronconic cu canal de foc circular (com. Săsciori, jud. Alba); b) cuptor tronconic cu canal de foc, circular și unul median (olar Gh. Moraru — Găujani, jud. Vâlcea); c) cuptor tronconic avînd canalul de foc circular acoperit cu lespezi de cărămidă (olar Enache Stan — com. Olari, jud. Buzău).

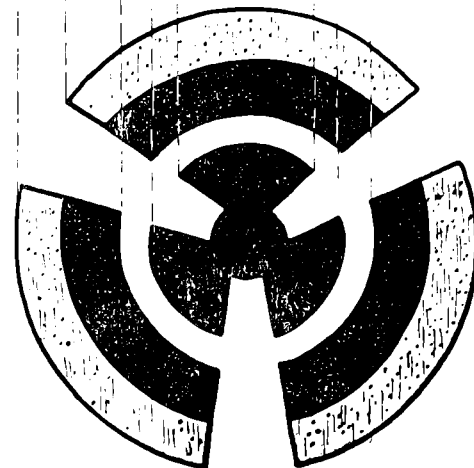
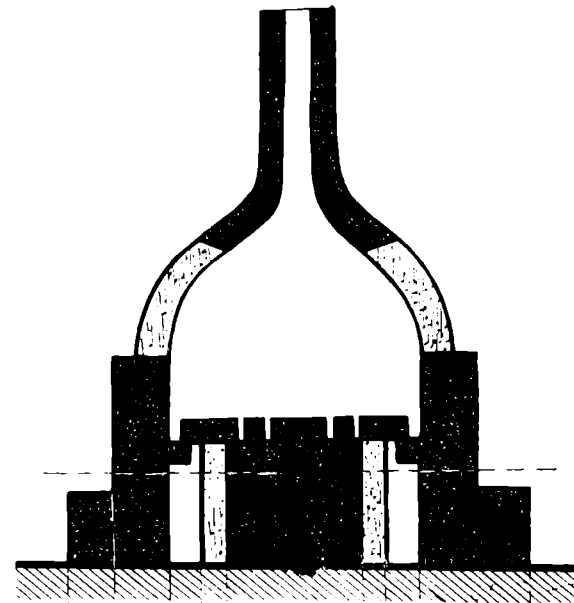
TAFEL 5. Traditionelle Brennöfen über der Erde: a) kegelstumpfförmiger Brennofen mit kreisförmigen Feuerkanal (Gem. Săsciori, Kreis Alba); b) kegelstumpfförmiger Brennofen mit einem kreisförmigen und einem mittleren Feuerkanal (Töpfer Gh. Moraru, Gemeinde Găujani, Kreis Vâlcea); c) kegelstumpfförmiger Brennofen mit kreisförmigem, ziegelgedeckten Feuerkanal (Töpfer Enache Stan, Gem. Olari, Kreis Buzău).

a

b

c

PLANȘA 6. Cuptoare de ceramică modernizate: a) cuptor semisferoidal-ovoidal cu horn (Lespezi, jud. Iași); b) cuptor cu cupolă și patru guri de foc (olar Costache Marian, com. Făurei, jud. Vrancea); c) idem avînd trei guri de foc (Costache Marian — Făurei).

TAFEL 6. Neuere Brennöfen: a) Brennöfen mit U-förmiger Basis, eiförmig gewölbter Kuppel und Rauchfang (Gem. Lespezi, Kreis Iași); b) Kuppelbrennöfen mit vier Feuerungen (Töpfer Costache Marian, Gem. Făurei, Kreis Vrancea); c) idem mit drei Feuerungen (Töpfer Costache Marian, Gem. Făurei).

de cultură populară¹², rod al experienței de aproape cinci decenii a etnografilor români, criterii supuse discuției specialiștilor de pretutindeni cu ocazia Simpozionului etnografic internațional de la București, din 7—15 septembrie 1966¹³: criteriul autenticității, criteriul tipologic, criteriul valorii artistice și criteriul stării de conservare.

De loc ușoară, delimitarea zonelor (și în cadrul acestora, a centrelor) ce urmează a fi reprezentate, a necesitat de asemenea stabilirea unui criteriu de selecție. Din mulțimea celor discutate și verificate practic cum ar fi: tehnica de lucru (cu roata sau manual), cea a decorației (nesmălțuită sau smălțuită), sau a arderii (liberă sau închisă), la un moment dat chiar specificul arhitectural al construcțiilor sau tipologia cuptoarelor de ars vase și în sfârșit factura generală a produselor finite, ultimul ni s-a părut cel mai indicat. Într-adevăr, dacă ținem seama de faptul că factura produselor oricărui centru ceramic reprezintă o rezultantă finală a convergenței tuturor componentelor tehnice ale procesului de producție, cu specificul propriu acestuia (tehnica de pregătire a pasteii, de modelare a formei vaselor, de decorație și de ardere), alegerea acestui criteriu apare justificată. El asigură în final, reprezentarea în muzeu a principalelor categorii ceramice din țara noastră, fiecare atelier din cele prezentate făcând posibilă cunoașterea exhaustivă a tuturor aspectelor tehnice și artistice ale acestui meșteșug, atât de interesante în marea lor varietate, de la o unitate la alta. Se epuizează astfel întreaga suită de probleme ce se pun chiar și specialistului în acest domeniu restrâns al tehnicii populare.

În baza acestui criteriu, o cercetare atentă și cunoaștere detaliată a caracteristicilor esen-

Auswahl unter den Einheiten zu treffen, die schließlich dieses Bild bieten werden; es galt zunächst die Zonen festzulegen, aus denen diese Einheiten ausgewählt werden sollten, und in jeder Zone die repräsentativsten Zentren festzustellen, wo noch gearbeitet wird.

In der nächsten Etappe werden dann eingehende Untersuchungen durchgeführt, um die einzelnen Werkstätten auszuwählen.

Dabei müssen die allgemeinen wissenschaftlichen Kriterien der Auswahl genauestens angewendet werden, die für jedes Denkmal der Volkskultur richtungweisend sind.¹² Diese Kriterien sind das Ergebnis einer fast fünf Jahrzehnte langen Erfahrung der rumänischen Ethnographen; sie wurden gelegentlich des Internationalen ethnographischen Symposions vom 7.—15. September 1966¹³ in Bukarest den Fachleuten aus aller Welt unterbreitet. Es sind die folgenden: das Kriterium der Echtheit, das typologische Kriterium, das Kriterium des künstlerischen Wertes und das Kriterium des Erhaltungszustandes.

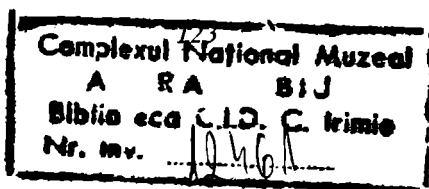
Die Abgrenzung der Zonen (und innerhalb der Zonen der Zentren), die veranschaulicht werden sollen, warf gleichfalls die Frage nach einem Kriterium auf, nach dem die Auswahl getroffen werden sollte. Die verschiedensten Gesichtspunkte wurden dafür in Betracht gezogen und erwogen wie die der Arbeitstechnik (mit Drehscheibe oder mit der Hand), Dekor (glasiert oder unglasiert), Art des Brennens (offen oder geschlossen) oder selbst die architektonische Eigenart der Bauten und die Typologie der Brennöfen und schließlich die allgemeine Beschaffenheit der fertigen Tonware, ein Gesichtspunkt, der uns am angemessensten erschien. Tatsächlich erscheint diese Entscheidung gerechtfertigt, wenn man in Betracht zieht, daß die Beschaffenheit der Erzeugnisse jedes Keramikzentrums das Endergebnis des Zusammenwirkens aller technischen Komponenten des Produktionsprozesses darstellt, einschließlich der Eigenart jedes einzelnen Zentrums (Technik der Zubereitung der Tonmasse, des Formens der Gefäße, der Verzierung und des Brennens). Dieses Kriterium sichert die Darstellung der wichtigsten Kategorien der Keramik in unserem Land; die im Museum wieder aufgebauten Töpfer-

¹² Boris Zderciuc, *Criterii de selecționare a monumentelor pentru muzeele etnografice în aer liber*, Cibinium 1966, pp. 41—49.

¹³ Dr. Florea Bobu Florescu, Boris Zderciuc, Dr. Romulus Vulcănescu, *Cercetarea științifică, baza organizării Muzeului etnografic în aer liber; Criterii de identificare și selecționare a unităților de interes muzeal, în Simpozion: „Organizarea muzeului etnografic în aer liber”*, Comunicări, București, 1966, pp. 21—30.

¹² Boris Zderciuc, *Criterii de selecționare a monumentelor pentru muzeele etnografice în aer liber*, Cibinium 1966, S. 41—49.

¹³ Dr. Florea Bobu Florescu, Boris Zderciuc, Dr. Romulus Vulcănescu, *Cercetarea științifică, baza organizării Muzeului etnografic în aer liber; Criterii de identificare și selecționare a unităților de interes muzeal, în Simpozion: „Organizarea muzeului etnografic în aer liber”*, Comunicări, Bukarest, 1966, S. 21—30.

țiale ale producției fiecărui centru de olărit din țara noastră ne permite să distingem trei mari categorii ale ceramicii populare românești.

1) Păstrătoare fidelă a caracterelor primare din patrimoniul istoric al acestui meșteșug: tehnica lucrării vaselor din suluri de lut (atestată cu numai trei decenii în urmă), repertoriul de forme cu vădite asemănări cu ceramica epocilor istorice vechi, arderea închisă, tipurile de-a dreptul primitive de cuptoare (groapa și cuptorul semiîngropat și cu paravan de vînt) sau puțin evoluat, cum ar fi cuptorul semisferoidal-ovoidal considerat ca fiind de factură romană¹⁴), construcție deosebit de simplă a acestora, decorul realizat prin procedee străvechi ca lustruirea cu piatra, incizarea sau aplicarea de hume naturale pe suprafața vasului, *olăria nesmălțuită* poate fi considerată, în mod justificat, ca cea mai veche producție ceramică întâlnită și astăzi într-un număr impresionant de mare de sate din întreaga țară (vezi fig. 2).

În cadrul său distingem două grupe în funcție de felul de ardere:

- ceramica neagră (ardere inoxidantă)
- ceramica roșie (ardere oxidantă)

O notă distinctă o formează ceramica cu pasta arsă de culoare deschisă datorită coloranților naturali (ex. Vadul Crișului). Relevînd caracterul unitar pentru întreaga țară a facturii acestei categorii de olărie (elementele comune celor două grupe ale sale ca și prezența ambelor în același centru de producție — în Moldova foarte frecventă — justifică încadrarea lor în aceeași categorie), prezentarea sa în Muzeul tehnicii populare dă posibilitatea etalării, aproape a întregului repertoriu de mijloace, procedee tehnice și unelte, proprii acestui meșteșug.

Caracterul său refractar la orice inovație nu se referă în exclusivitate la tehnica de lucru și la cea a decorării produselor, aceasta fiind singura olărie ce ignoră, de secole, uti-

gehöfte werden die gründliche Kenntnis aller technischen und künstlerischen Seiten dieses von Werkstätte zu Werkstätte so vielfältigen Handwerks ermöglichen. Auf diese Weise wird eine ganze Folge von Fragen gelöst, die sich für den Fachmann selbst innerhalb eines so beschränkten Gebietes der bäuerlichen Technik ergeben.

Auf Grund dieses Kriteriums lassen sich nach gründlicher Untersuchung und eingehender Kenntnis der wichtigsten Eigenarten der Erzeugnisse jedes Töpferzentrums drei große Kategorien der rumänischen Bauernkeramik unterscheiden:

1. Die erste Gruppe umfaßt Töpfererzeugnisse, die den ursprünglichen Charakter des historischen Erbes getreulich bewahrt haben: die Technik des Formens aus Tonrollen (die noch vor drei Jahrzehnten belegt ist), Gefäßformen mit offensichtlichen Anklängen an die Keramik zurückliegender geschichtlicher Epochen, den geschlossenen Brand, ausgesprochen primitive Brennöfen (in Gruben und halbeingegrabene Brennöfen mit Windfang) und wenig entwickelte Ofen, wie der Brennofen mit U-förmiger Basis und eiförmig gewölbter Kuppel, von dem angenommen wird, daß er römischer Herkunft sei.¹⁴ Die äußerst einfache Ofenanlage, ferner die uralten Verfahren beim Verzieren der Gefäße, wie das Polieren mit Steinen, das Einritzen der Ziermotive und das Bemalen der Oberfläche mit Erdfarben, weisen darauf hin, daß die unglasierte Keramik mit vollem Recht als die älteste Form der Töpferei angesehen werden kann, die auch heute noch in einer bemerkenswert großen Anzahl von Dörfern im ganzen Land betrieben wird (siehe Abb. 2).

Innerhalb dieser Kategorie unterscheidet man nach der Art des Brennens zwei Gruppen:

- die schwarze Keramik (ohne Zufuhr von Sauerstoff);
- die rotgebrannte Keramik (mit Zufuhr von Sauerstoff).

Eine besondere Note bildet die helle Farbe der gebrannten Tongefäße in manchen Gegenden (z. B. Vadul Crișului), die durch natürliche Farbstoffe der Tonmasse entsteht. Die Veranschaulichung dieser Kategorie Tonwaren im Museum der bäuerlichen Technik bietet nicht nur die Möglichkeit, den auf dem Gesamtgebiet unseres Landes einheitlichen Charakter dieser Keramik hervorzuheben

¹⁴ Florea Bobu Florescu, *Un centru necunoscut de ceramică roșie lustruită de veche tradiție din Maramureș*, Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959/1961, Cluj, 1963, pp. 51—62.

¹⁴ Florea Bobu Florescu, *Un centru necunoscut de ceramică roșie lustruită de veche tradiție din Maramureș*, Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959/1961, Klausenburg, 1963, S. 51—62.

- - Schwarzgeschmauchte unglasierte Töpferware.
- - Unglasierte rote Töpferware.
- ◐ - Schwarze und rote Keramik.
- ▲ - Glasierte Keramik von geringem künstlerischen Wert.
- △ - Glasierte Keramik von hohem künstlerischen Wert.
- ▴ - Althergebrachte Keramik, mit und ohne Glasur, von bescheidenem künstlerischen Wert.
- ◼ - Keramik mit und ohne Glasur, von hohem künstlerischen Wert.
- ✕ - Nichtidentifizierte Keramik.

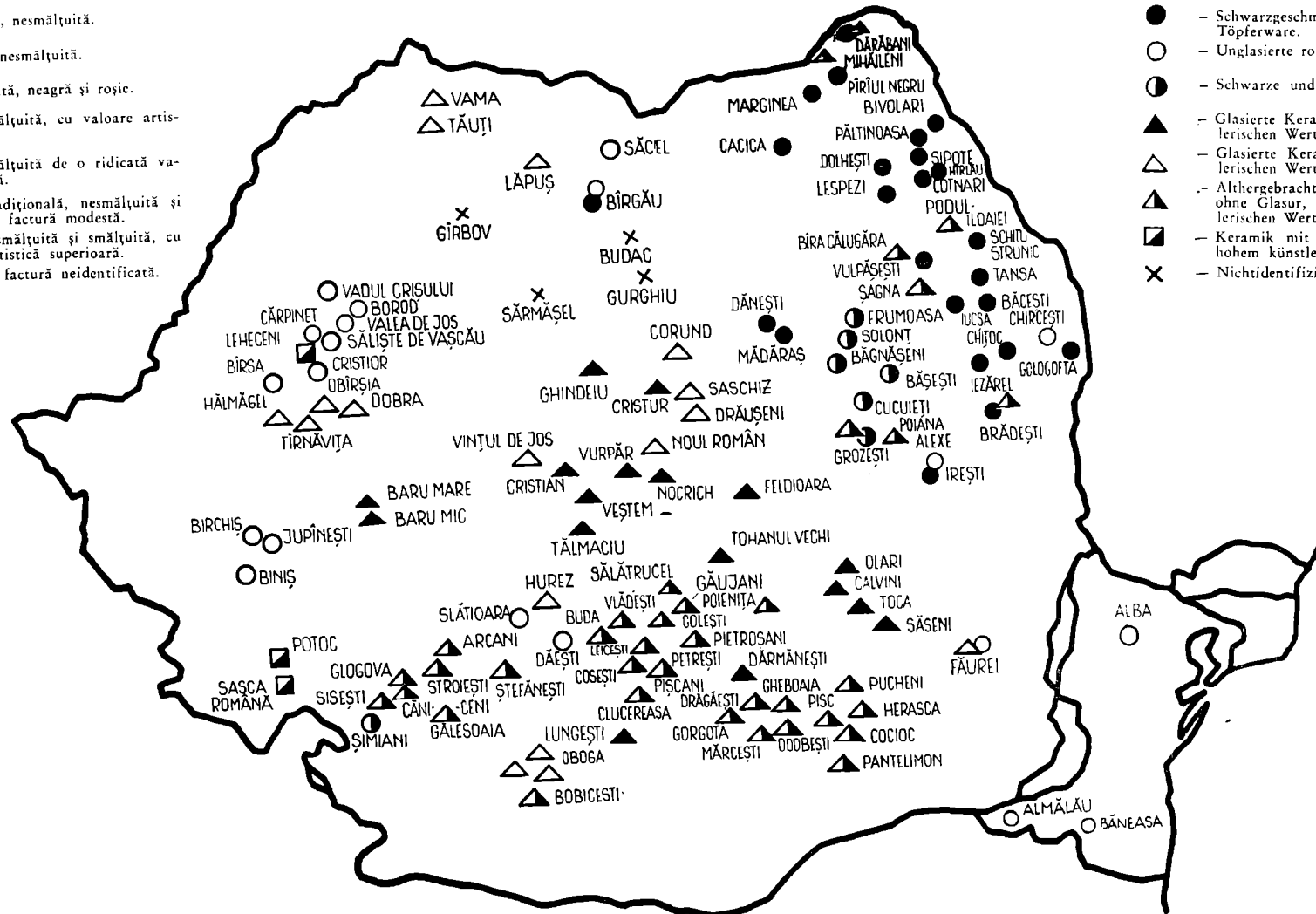

Abb. 2. Karte der dörflichen Töpferzentren mit Angabe der spezifischen Eigenart.

lizarea smaltului; atributul artistic principal al produselor sale constă într-un acord armonios al liniilor, ceea ce conferă o mare eleganță siluetei vaselor. Într-adevăr privind un vas de Bîrsa sau de Marginea, de Alba, Jupînești sau din oricare alt centru a cărui producție se integrează în această olărie, ne recunoaștem întru totul de acord cu Charles Blanc care spune: „Forma constituie însăși elementul decorativ principal”.¹⁵

2) Cea de a doua categorie a producției ceramice sătești din țara noastră, o putem considera ca fiind formată din producția multimei de sate de pe întreg cuprinsul țării noastre (vezi. fig. 2) care a generalizat utilizarea smaltului, fenomen ce a impus o evoluție proprie acestui olărit. Problemele noi de tehnică meșteșugărească relevate de această categorie ceramică se referă cu deosebire la tehnica smaltuirii, decorării și a arderii secundare a produselor acestei olării.

Cu mici excepții dintre care semnalăm producția centrelor cu o olărie tradițională (influențată în mică și insignifiantă măsură numai de introducerea smaltului), vasele din această categorie a ceramicii noastre populare realizează un compromis, acceptabil uneori, între scopul utilitar al produselor și valoarea artistic-decorativă, subordonată acestuia. Făcînd abstracție de excepțiile amintite (ex. producția centrelor Sasca Română, Leheceni, Criștior etc.) valoarea artistică a acestor produse rămîne modestă.

3) În sfîrșit ultima categorie ceramică care se impune atenției noastre, avînd o compoziție eterogenă, este *ceramica smaltuită de factură superioară*, cu valențe artistice remarcabile, rezultanta unei sinteze armonioase dintre elementele locale și cele de import: ceramica de Hurez, Oboga, Vama, Lăpuș, cea secuiască, săsească și maghiară etc. (vezi fig. 2). Aceasta era produsă atît de meșteri țărani cît și de meșteri de breaslă. Dintre elementele noi asimilate create de aceste centre,

(gemeinsame Elemente der beiden Gruppen und die Herstellung beider Formen in denselben Produktionszentren — vor allem in der Moldau häufig anzutreffen — berechtigt dazu, sie in die gleiche Kategorie einzureihen), sondern auch nahezu alle Mittel, technischen Verfahren und Werkzeuge, die zu diesem Handwerk gehören, vorzuführen.

Die Ablehnung jedweder Neuerung erstreckt sich nicht bloß auf die Arbeitstechnik, sondern auch auf die Verzierung der Erzeugnisse. Es sind die einzigen Tonwaren, die seit Jahrhunderten nicht glasiert werden. Das wichtigste künstlerische Merkmal ist die harmonische Linienführung, der die Gefäße die besondere Eleganz ihrer Form verdanken. In der Tat, wenn man ein Gefäß aus Bîrsa oder Marginea, aus Alba, Jupînești oder irgendeinem anderen Zentrum betrachtet, muß man Charles Blanc zustimmen, der behauptet: „Die Form selbst ist das wichtigste dekorative Element.“¹⁵

2. Zur zweiten Kategorie der bäuerlichen Keramik in unserem Land gehören die Erzeugnisse vieler Dörfer unseres Landes (siehe Abb. 2), wo die Verwendung der Glasur allgemein gebräuchlich ist. Die neu auftauchenden Fragen der handwerklichen Technik stehen vor allem mit der Technik des Glasierens, dem Verziern und dem zweiten Brennen der Tongefäße im Zusammenhang.

Mit wenigen Ausnahmen, zu denen die Erzeugnisse der Zentren mit überlieferter Töpferei gehören (die nur in geringem Maß von der Einführung der Glasur beeinflusst wurden), verbinden die Gefäße dieser Kategorie in manchmal ansprechender Weise das Nützliche mit dem Künstlerisch-Dekorativen, wobei die künstlerische Gestaltung dem Gebrauchszweck jedoch untergeordnet ist. Die genannten Ausnahmen abgerechnet (z. B. die Erzeugnisse der Zentren von Sasca Română, Leheceni, Criștior usw.) bleibt der künstlerische Wert dieser Gefäße jedoch im allgemeinen unbedeutend.

3. Die letzte Kategorie der Keramik, die unsere Aufmerksamkeit beansprucht, hat eine heterogene Zusammensetzung; es ist die glasierte Keramik mit anspruchsvollerer Gestaltung und bedeutendem künstlerischen Wert, die aus der harmonischen Verschmelzung der lokalen Überlieferung mit fremden Elementen hervorgegangen ist: die Keramik von Hurez, Oboga, Vama, Lăpuș, die Sekler, die sächsische und magyrische Keramik u. a. (siehe

¹⁵ Cf. Barbu Slătineanu, Paul Petrescu, Paul Stahl, *Manual de ceramică populară*, Editura de Stat didactică și pedagogică, București, 1958, pp. 8—9.

¹⁵ Cf. Barbu Slătineanu, Paul Petrescu, Paul Stahl, *Manual de ceramică populară*, Editura de Stat didactică și pedagogică, Bukarest, 1958, S. 8—9.

amintim în mod deosebit tehnica decorării (jirăvitul, zgrafitajul), compoziția coloristică etc.

Deși mult timp nealterată, în condițiile concurenței produselor ieftine de fabrică, chiar producția acestor centre a suferit în ultimul timp unele modificări, deosebindu-se puțin de cea anterioară; mai regretabilă este însă dispariția unor centre aparținând acestei categorii ceramice superioare cum ar fi *Vama* și *Lăpuș*, ceramica săsească și cea secuiască — în parte.

Ceramica acestei categorii evidențiază la rândul său unele aspecte noi ce întregesc sfera problematicii tehnicii olăritului, demonstrând în același timp vizitatorului transformarea de către meșterul țaran anonim prin receptivitatea sa la influențele din afară, a meșteșugului său simplu, născut din necesitate, într-unul de o înaltă ținută artistică ale cărei produse întrunesc în mod absolut — valorile unor autentice opere de artă.

În concluzie, aducerea în Muzeul tehnicii populare a nu mai mult de zece ateliere de olari (inițial s-au prevăzut doar șapte, dar nu în baza unui studiu amănunțit al problemei¹⁶), aparținând prin factura produselor acestor trei categorii ceramice, ar permite realizarea obiectivelor propuse, de a se ilustra „toată seria de tehnici pentru pregătire, ardere și ornamentare a vaselor, arătându-se bineînțeles și toată suita de forme de olărie în care se descifrează cu ușurință linia de continuitate tradițională milenară“¹⁷.

O ultimă problemă a proiectului de organizare a grupei ceramice din Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului constă în stabilirea unui criteriu judicios științific de ordonare a acestor unități în funcție de circuitul expozițional cunoscut.

Fără a omite existența mai multor soluții (evoluția tipologică a cuptoarelor de ars vase, stilul arhitectural al construcțiilor și altele) considerăm totuși ca cel mai nimerit criteriu, pe cel al evoluției istorice a acestui meșteșug,

Abb. 2). Sie wurde sowohl von bäuerlichen als auch von Zunftmeistern hergestellt.

Unter den neu aufgenommenen Elementen, die in diesen Zentren verwendet wurden, erwähnen wir vor allem die Ziertechniken [jirăvitul (besondere Ziertechnik, bei der die Linien mit einer Art Feder verzogen werden), Sgraffito], die Farbenzusammenstellungen usw.

Obwohl diese Art der Töpferei lange Zeit hindurch unverändert blieb, erfuhr sie in neuerer Zeit durch die Konkurrenz der billigen Fabrikzeugnisse einige Wandlungen, die leichte Unterschiede zu früheren Formen brachten. Viel bedauerlicher ist indessen das Verschwinden einiger Zentren, die dieser höheren Kategorie angehörten, wie z. B. Vama, Lăpuș, die sächsischen und teilweise auch die Sekler Keramikzentren.

Diese Kategorie Tonwaren beleuchtet neue Aspekte der Töpfertechnik, die die Problematik dieses Handwerkes abrunden. Gleichzeitig kann man beobachten, wie der anonyme bäuerliche Meister durch den äußeren Einfluß sein einfaches, aus der Notwendigkeit geborenes Handwerk in eine anspruchsvolle künstlerische Tätigkeit umwandelt, deren Erzeugnisse wahre Kunstwerke darstellen.

Abschließend sei bemerkt, daß im Museum der bäuerlichen Technik nicht weniger als 10 Töpferwerkstätten eingerichtet werden sollen (ursprünglich, als eingehende Untersuchungen der Frage¹⁶ noch fehlten, waren 7 vorgesehen). Nach der Beschaffenheit ihrer Erzeugnisse gehören diese Werkstätten den drei Kategorien der rumänischen Keramik an. Auf diese Weise wird es möglich sein, die ganze Reihe der Arbeitsverfahren zur Vorbereitung, zum Brennen und Verzieren der Gefäße zu veranschaulichen, wie auch die ganze Stufenleiter der verschiedenen Formen der Töpferei, aus denen mit Leichtigkeit die Linie einer tausendjährigen ununterbrochenen Kontinuität abgelesen werden kann“¹⁷.

Die letzte Frage, die der Plan zur Einrichtung der Abteilung für Töpferei im Museum der bäuerlichen Technik aufwirft, ist die Festlegung eines gültigen wissenschaftlichen Kriteriums für die Reihenfolge, in der die einzelnen Einheiten dem Besucher vorgeführt werden.

Ohne die Möglichkeit verschiedener Lösungen außer acht zu lassen (die typologische

¹⁶ „Plan tematic și de organizare ...“ planșele 8 și 9.

¹⁷ Cornel Irimie, *Muzeul tehnicii populare. Actualitate, concepție, profil tematic și plan de organizare*, Cibinium, 1966, p. 22.

¹⁶ „Plan für die thematische Einrichtung...“, Tafeln 8 und 9.

¹⁷ Cornel Irimie, *Muzeul tehnicii populare. Actualitate, concepție, profil tematic și plan de organizare*, Cibinium, 1966, S. 22.

singurul capabil să evidențieze într-o sinteză, drumul parcurs de străvechiul meșteșug al olăriei utilitare până la meșteșugul ceramic artistic popular, progresul mijloacelor și procedeelor tehnice, caracterul unitar al întregii producții ceramice populare din patria noastră exprimat printr-o mare varietate de producții locale cu un specific tehnic și artistic propriu. În baza acestui criteriu, unitățile s-ar grupa în ordinea categoriilor ceramice prezentate.

Cu privire la principiile muzeistico-expoziționale ale organizării sectorului ceramic considerăm oportun a ridica, în acest material de concepție, problema asocierii expunerii pavilionare — celei în aer liber, ca o necesitate obiectivă rezultată din dificultatea unei informări complete a vizitatorului asupra problematicii complexe a temei abordate, exclusiv prin prezentarea atelierelor de olărie sus menționate.

Într-adevăr introducerea vizitatorului de rînd în sectorul ceramic al muzeului nostru, presupune o prezentare prealabilă descriptiv-grafică a „tainelor“ acestui meșteșug.

Astfel, înțelegerea problemelor evidențiate de fiecare atelier de olărit în parte nu se poate realiza în condiții bune fără o informație prealabilă de ordin general, pentru nespecialiști, sau detaliată, pentru specialiști, realizabilă ideal nu prin munca de ghidaj, ci prin organizarea unei expoziții tematice pavilionare.

Numeroase aspecte de ordin general cum ar fi caracterul istoric al olăritului din țara noastră, ponderea sa în viața economică a satelor, specificul propriu principalelor zone sau centre de creație și cauzele determinate, caracterul etnic distinct al produselor minorităților naționale conlocuitoare, tehnicile și mijloacele folosite în diferite etape ale procesului de lucru, toate acestea se pot aborda și rezolva în condiții optime — ca metodă — prin combinarea sau interferența graficii documentare cu produsele reprezentative a cît mai numeroase centre ceramice, în cadrul expoziției pavilionare.

Pavilionul ar facilita în cazul nostru asigurarea unei retrospecții necesare în producția

Entwicklung der Brennöfen, den Baustil der Gebäude u. a.), halten wir es doch für angezeigt, das historische Kriterium der Entwicklung dieses Handwerkes der Anordnung der Einheiten zugrunde zu legen; dieses allein gestattet einen Rückblick auf den Weg, den das uralte Handwerk der Töpferei durchlaufen hat, von der reinen Gebrauchskeramik bis zur künstlerisch wertvollen bäuerlichen Keramik. Diese Anordnung gewährleistet auch die Darstellung des Fortschrittes der technischen Mittel und Verfahren, sie veranschaulicht den einheitlichen Charakter der gesamten volkstümlichen Keramik in unserem Vaterland, der trotz der großen, technischen und künstlerischen Vielfalt der lokalen Erzeugnisse offenbar wird. Auf Grund dieses Kriteriums lassen sich die Einheiten in der Reihenfolge der obengenannten keramischen Kategorien anordnen.

Im Hinblick auf die Ausstellungsprinzipien im Museum, nach denen die Keramikgruppe einzurichten wäre, halten wir es für angebracht, in dieser grundsätzlichen Auseinandersetzung auch die Frage der Ausstellung in einem Pavillon anzuschneiden, die die Freilichtausstellung zu ergänzen hätte. Wir halten die Pavillonausstellung für durchaus notwendig, da der Besucher durch die Betrachtung der Töpferwerkstätten allein schwerlich einen Gesamtüberblick über den umfassenden Fragenkomplex dieses Themas gewinnen kann.

In der Tat empfiehlt es sich, den Nichtfachmann vor dem Besuch der Freilichtausstellung in die „Geheimnisse“ dieses Handwerks durch graphische Darstellungen einzuführen.

Das Verständnis für die Fragen, die sich aus der Betrachtung jeder einzelnen Töpferwerkstatt ergeben, kann nur dadurch geweckt werden, daß der Laie mit diesen Fragen im allgemeinen, der Fachmann mit den Einzelheiten, die er zu sehen bekommt, im voraus vertraut gemacht wird. Auf vorbildliche Weise kann dieses Problem nicht durch Führungen, sondern nur durch die Einrichtung einer thematischen Pavillonausstellung gelöst werden.

Um allgemeine Fragen wie den historischen Charakter des Töpferhandwerks in unserem Lande und seine Bedeutung im wirtschaftlichen Leben der Dörfer zu veranschaulichen und die kennzeichnenden Merkmale der wichtigsten Töpferzentren und Zonen und ihre Ursachen, die ethnischen Eigenheiten der Erzeugnisse der nationalen Minderheiten und schließlich die Verfahren und Mittel, die in den verschiedenen Arbeitsgängen angewendet

unor puternice centre de olărit ce şi-au încetat activitatea în secolul nostru sau cel precedent. În sfârşit, expoziţia pavilionară, oricât de modestă ar fi ca spaţiu, ar evidenţia pregnant, credem, indisolubila legătură existentă între cele două laturi ale producţiei meşteşugăreşti a olăritului: cea etnografică cu accent pe problema tehnicii meşteşugului şi cea de artă populară, cu alte cuvinte, relaţia muncă-produs.

În încheierea problemelor de organizare expoziţională un detaliu nu fără oarecare importanţă: prezentarea fiecărui atelier într-o succintă monografie ilustrată cu elemente de grafică şi fotografii, ce se indentifică cu „macroeticheta“.

În această formă de organizare, grupa ceramică din cadrul Muzeului tehnicii populare va constitui, credem, o interesantă monografie etnografică în aer liber a meşteşugului olăritului, realizată pe coordonatele mijloacelor şi procedeelor tehnice caracteristice şi a valorii artistice a produselor sale.

werden, zusammenfassend darzustellen, halten wir es für die methodisch günstigste Lösung in einer Pavillonausstellung entsprechendes Bildmaterial zusammen mit den repräsentativsten Erzeugnissen möglichst vieler Töpferzentren zu zeigen.

In unserem Falle würde eine Pavillonausstellung den Rückblick auf die Erzeugnisse einst blühender Töpferzentren gestatten, die in diesem oder schon im vergangenen Jahrhundert ihre Arbeit eingestellt haben. Schließlich sind wir der Ansicht, daß eine Pavillonausstellung, auf wie kleinem Raum auch immer, die untrennbare Einheit der beiden Seiten der Erzeugnisse des Töpferhandwerks deutlich herausstellen könnte; einerseits die ethnographische Seite mit der Betonung der handwerklichen Technik und andererseits ihren Wert als Erzeugnisse der Volkskunst, mit anderen Worten das Verhältnis zwischen Arbeit und Erzeugnis.

Wir sind der Ansicht, daß die Einrichtung der Abteilung für Töpferei im Freilichtmuseum der bäuerlichen Technik eine interessante ethnographische Monographie des Töpferhandwerks darstellen wird, deren Richtlinien die kennzeichnenden technischen Mittel und Verfahren und der künstlerische Wert ihrer Erzeugnisse sind.

CERAMICA POPULARĂ DIN BÎRSA

Tereza Mozes

Crișana este una dintre regiunile cu cele mai multe centre de olărit din țară. Amintim în primul rând satele specializate în olărit din jurul Vașcăului — în bazinul Crișului Negru respectiv Cărpinet, Leheceni, Săliște de Vașcău, Criștior, Lelești, Valea de Jos. În aceste localități specializarea a fost determinată de stratul bogat de argilă deosebit de potrivită pentru producția de vase, de ușurința cu care se poate exploata materia primă și nu în ultima instanță de unele condiții economico-sociale ce au favorizat-o. În bazinul Crișului Alb menționăm centrele din Hălmăgel, Tîrnăvița, Bîrsa și Ineu, iar în cel al Crișului Repede, vestitul centru cu ceramică albă din Vadul Crișului și cel de la Borod. Centrele Marghita de pe valea Barcăului și Șimleul de pe valea Crasnei sînt în dispariție.

În regiunea Crișana predomină lutul galben care prin arderea oxidantă, exclusiv utilizată în regiune, primește o culoare roșie. Alături de acesta cu mai mică răspîndire, găsim și lutul alb (cu un procent scăzut de oxizi de fier) din care după ardere rezultă ceramică albă, strălucitoare.

Dintre aceste centre de olărit, ale căror produse sînt mult asemănătoare ca formă și decor, Bîrsa ocupă un loc de cînst. Situată pe valea Crișului Alb, Bîrsa a fost unul dintre cele mai puternice centre de olărit. Înainte primului război mondial aici activau peste 60 de olari. Numărul lor a scăzut la 12 pînă la cel de al doilea război mondial pentru ca astăzi să mai rămîna doi olari din cei cinci care nu de mult mai practicau meseria.

Importanța centrului însă nu se datorește numărului mai mare sau mai mic de olari care au practicat sau mai practică și astăzi meseria, ci calității deosebite a produselor

DIE BAUERNKERAMIK IN BÎRSA

Tereza Mozes

Die Crișana gehört zu den Gebieten mit den meisten Töpferzentren des Landes. Vor allem sind die Dorfzentren in der Umgebung von Vașcău, im Tal der Schwarzen Kreisch (Crișul Negru) zu nennen, und zwar Cărpinet, Leheceni, Săliște de Vașcău, Criștior, Lelești und Valea de Jos. Ergiebige, leicht zugängliche Tonschichten, die für die Herstellung von Gefäßen besonders geeignet waren, wie auch besondere wirtschaftliche und soziale Bedingungen schufen für die Entwicklung des Handwerkes in diesen Ortschaften besonders günstige Voraussetzungen. An der Weißen Kreisch (Crișul Alb) sind die Zentren von Hălmăgel, Tîrnăvița, Bîrsa und Ineu zu nennen, im Tal der Schnellen Kreisch (Crișul Repede) das berühmte Zentrum für weiße Keramik von Vadul Crișului und Borod. In den Zentren Marghita im Barcăutal und Șimleu im Crasnatal ist das Töpferhandwerk im Absterben begriffen.

In der Crișana ist der gelbe Ton vorherrschend; er nimmt eine rote Farbe an, wenn er, wie es ausschließlich in diesem Gebiet üblich ist, unter Zutritt von Sauerstoff gebrannt wird. Weniger verbreitet ist der weiße Ton (mit einem geringen Prozentsatz an Eisenoxiden), der nach dem Brennen eine hellweiße Keramik ergibt.

Unter diesen Töpferzentren, deren Erzeugnisse in Form und Dekor einander sehr ähnlich sind, nimmt Bîrsa einen Ehrenplatz ein. Im Tal der Weißen Kreisch gelegen, war Bîrsa eines der bedeutendsten Töpferzentren. Vor dem ersten Weltkrieg waren hier über 60 Töpfer tätig. Bis zum zweiten Weltkrieg verringerte sich ihre Zahl auf 12, und heute arbeiten nur noch zwei der fünf Töpfer, die das Handwerk noch vor kurzem betrieben.

Die Bedeutung dieses Zentrums liegt aber nicht in der größeren oder geringeren Anzahl der Meister, die das Handwerk ausübten oder noch ausüben, sondern vielmehr in der Qualität der Erzeugnisse; hier haben sich die über-

care se caracterizează prin păstrarea nealterată a celor mai bune tradiții, — atât în formă cât și ca decor — prin folosirea unor motive ornamentale simple, dar deosebit de fine și elegante, neinfluențate de alte centre sau de cerințele altor piețe.

Cele arătate mai sus ar presupune o situație izolată a localității, ori Bîrsa se află chiar pe șoseaua care leagă Ineu de Brad. Cu toate acestea piața de desfacere a acestui centru era mai redusă. Vasele de Bîrsa, deși foarte prețuite, nu sînt larg răspîndite.

Centrul a deservit în trecut doar piețele din Sebiș, Buteni, Almaș, Dieci, situate la est, ajungînd pînă la Șilindia și Ineu în direcția opusă, deci un teritoriu relativ restrîns. Azi piața de desfacere s-a redus și mai mult, deservind doar satele din imediata vecinătate.

La Bîrsa azi se practică, exclusiv ceramică nesmăltuită. Pasta vaselor fiind deosebit de fină cu un conținut potrivit de oxizi de fier, iar arderea făcîndu-se cu o tehnică specială într-un ritm foarte lent, timp de aproape 24 ore (față de 12—14 ore de la celelalte centre), produsele după coacere primesc o culoare roșie nobilă.

Atelierul olarului cât și ustensilele folosite în procesul de creație sînt mult asemănătoare cu cele din celelalte centre. În unele cazuri diferă doar denumirile locale ale acestora (ex. corîng — roată, fochej — piaptăn, cioacă — cîrjă). Deosebiri esențiale găsim în forma și tehnica de construcție a cuptorului cât și în modul de prelucrare a lutului.

Azi atelierul olarului este amenajat în incinta gospodăriei, dar nu și în cadrul locuinței, într-o cameră clădită în acest scop în curtea olarului. În trecut atelierul a fost amenajat în tinda casei. Spre deosebire de toate celelalte centre unde lutul exploatat este depozitat în „jimpi“ (loc îngrădit în curte), la Bîrsa argila se depozitează într-o ladă în atelierul olarului. Aceasta se poate face datorită faptului că înmuierea lutului are loc chiar la locul de exploatare, cu apă transportată cu butoiul în groapa săpată în acest scop. Bătucirea, „mezdrutul“ lutului (curățirea lui de impurități), frămîntatul — deci tot procesul de pregătire al lutului pentru modelare — se face în atelier. Menționăm că Bîrsa este singurul centru din regiune unde se mai păstrează procedeul călcării lutului cu piciorul.

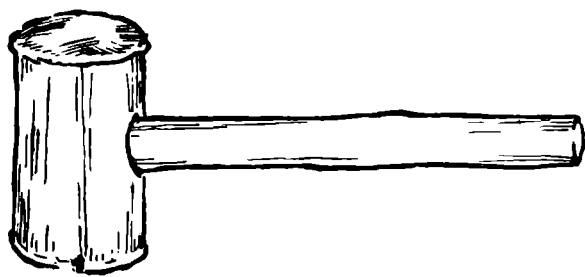
lieferten Formen und das althergebrachte Dekor unverfälscht erhalten, und die schlichten raffiniert einfachen Ornamente sind von anderen Zentren und der Nachfrage auf fremden Märkten unbeeinflusst geblieben. Das ließe auf eine abgelegene Lage der Ortschaft schließen, Bîrsa liegt indessen an der Straße, die Ineu mit Brad verbindet. Trotzdem war das Absatzgebiet dieses Zentrums ziemlich beschränkt. Obgleich äußerst geschätzt, haben die Gefäße aus Bîrsa keine große Verbreitung gefunden. Bîrsa belieferte ehemals lediglich die östlich davon gelegenen Märkte von Sebiș, Buteni, Almaș, Dieci, nach Westen hin gelangten seine Erzeugnisse bis Șilindia und Ineu, also ein verhältnismäßig beschränktes Gebiet. Heute werden nur noch die Dörfer der unmittelbaren Umgebung mit Tonwaren versorgt.

In Bîrsa wird ausschließlich unglasierte Keramik hergestellt. Die Tonmasse ist außerordentlich fein und enthält einen entsprechenden Zusatz von Eisenoxiden; das Brennen der Gefäße erfolgt nach einem besonderen Verfahren und dauert etwa 24 Stunden (gegenüber von 12—14 Stunden in anderen Zentren); die fertigen Erzeugnisse haben eine vornehm wirkende rote Farbe.

Die Töpferwerkstatt und die in Bîrsa verwendeten Geräte sind denen in anderen Zentren sehr ähnlich. In einigen Fällen sind nur die örtlichen Benennungen der Werkzeuge verschieden, z. B. corîng statt roata (Drehscheibe), fochej statt piaptăn (Kamm), cioacă statt cîrjă (Krücke).

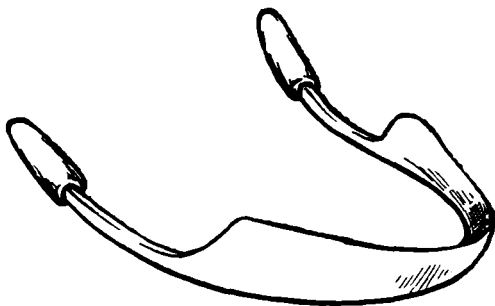
Entscheidende Unterschiede finden sich indessen in der Form und Bauart des Brennofens und in der Art der Tonverarbeitung.

Heute befindet sich die Werkstatt des Töpfers zwar innerhalb des Hofes, aber von dem Wohnhaus getrennt in einem eigens zu diesem Zweck errichteten Raum. Ehemals war die Werkstatt im Flur des Wohnhauses untergebracht. Zum Unterschied von allen anderen Zentren, wo der Lehm auf einem eingezäunten Platz im Hofe (jimpi) gelagert ist, wird er in Bîrsa in einem Kasten innerhalb der Töpferwerkstatt aufbewahrt, da er schon bei seiner Gewinnung an Ort und Stelle angefeuchtet wird (das Wasser wird in Fässern zu den Lehmgruben gebracht). Das „Klopfen“, Reinigen und Kneten des Tons, also alle Vorbereitungsarbeiten für das eigentliche Formen der Gefäße, werden in der Werkstatt selbst ausgeführt. Wir bemerken, daß Bîrsa das einzige Zentrum in diesem Gebiet ist, wo die Tonmasse noch mit den Füßen bearbeitet wird.

a

Fig. 1. Unelte pentru pregătirea lutului: a) maiul, b) mezdreaua.

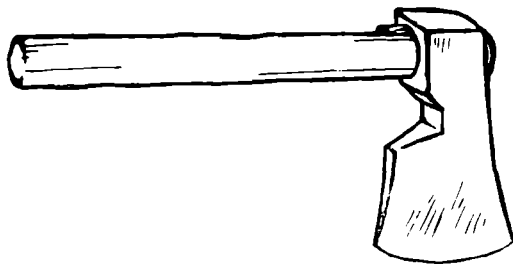
b

Abb. 1. Werkzeuge zur Vorbereitung der Tonmasse: a) Schlägel, b) Rundmesser.

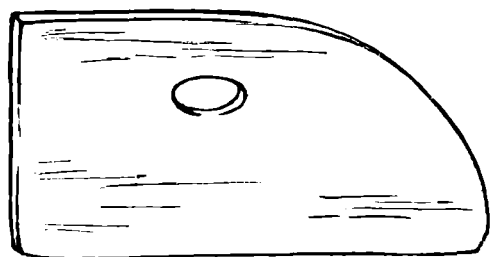
a

Fig. 2. Unelte folosite la prepararea vopselei: a) piatră de rășnit; b) topor.

b

Abb. 2. Werkzeuge zur Farbbereitung: a) Mahlstein; b) Axt.

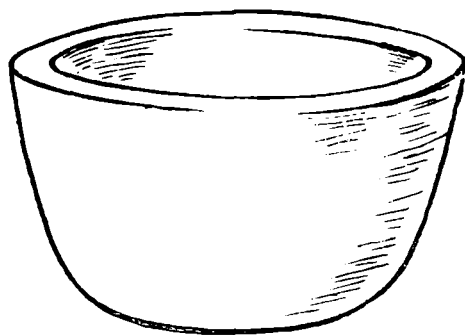
a

Fig. 3. Unelte pentru modelare: a) fochej; b) cioacă.

b

Abb. 3. Werkzeuge zum Formen: a) Kamm; b) Krücke.

a

Fig. 4. Unelte pentru decorare: a) hîrb mic; b) buntatâu.

b

Abb. 4. Werkzeuge zum Verzieren: a) Glasurtopf (hîrb); b) Borstenpinsel.

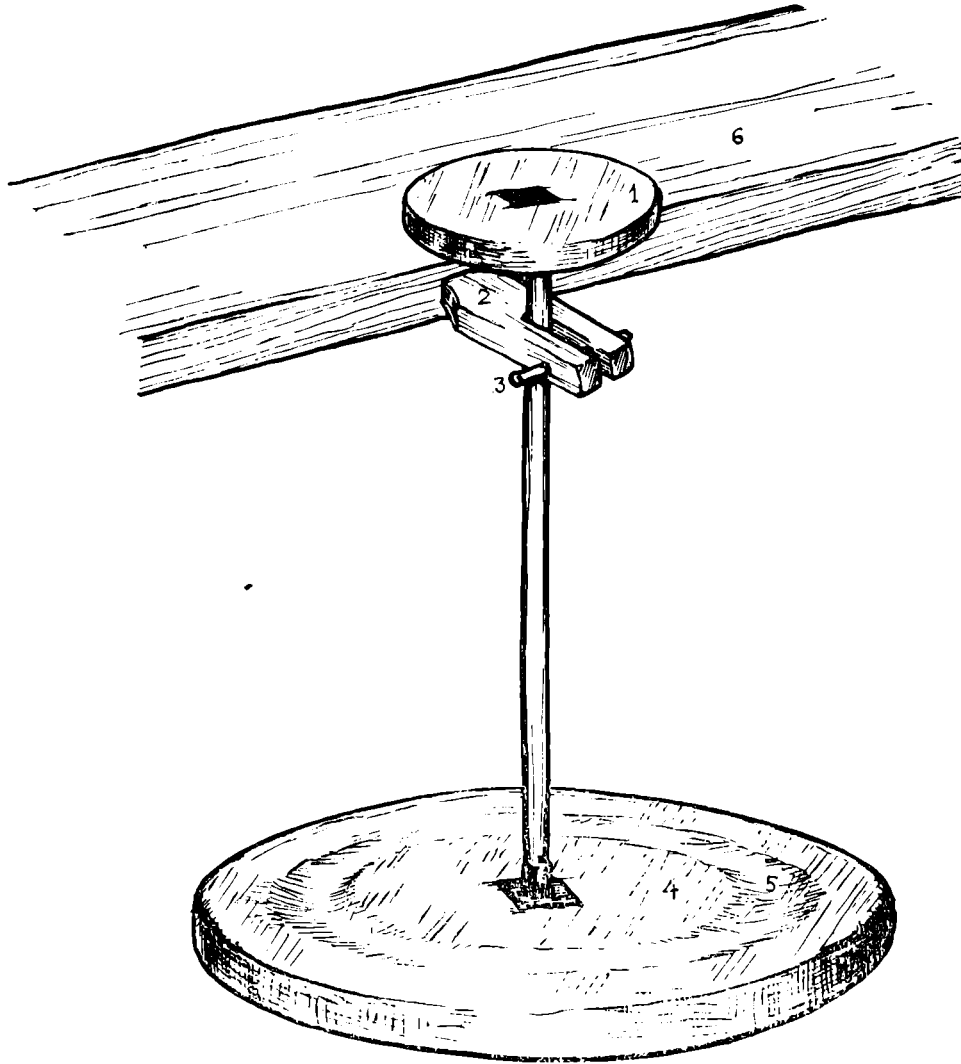

Fig. 5. Roata olarului (coring):

1. roata mică; 2. juguț; 3. cui; 4. roata mare; 5. adâncitură pentru picior; 6. Javăță.

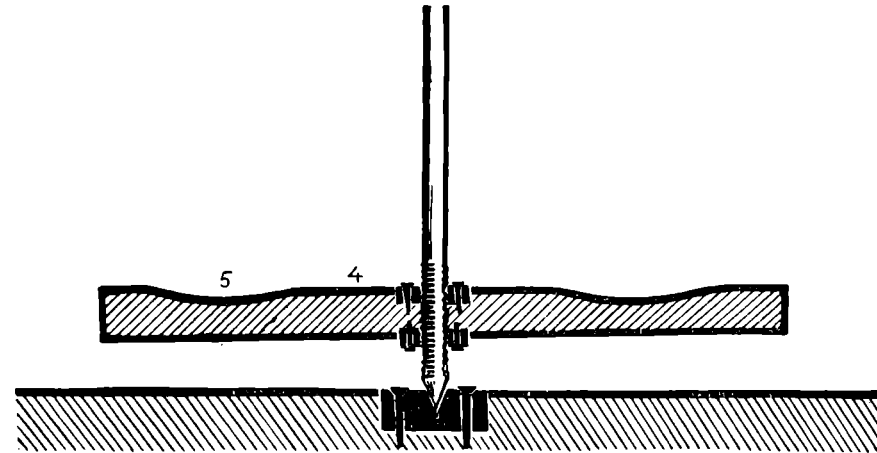

Abb. 5. Töpferscheibe (coring):

1. Drehscheibe; 2. kleines Joch (juguț); 3. Bolzen; 4. Rad; 5. Vertiefung für den Fuß; 6. Tisch.

Amenajarea atelierului este cît se poate de simplă. Toată instalația este compusă din roata olarului cu accesoriile și unelte pentru modelare, dintr-o ladă cu acoperiș mobil și din instalația pentru uscat.

Lada servește pentru depozitarea lutului. acoperișul ei — ușa — așternută pe pămînt, este folosită în procesul călcării și frământării lutului. Ustensilele folosite la zdrobirea și îndesarea lutului sînt maiul și mezdreaua.

Roata olarului denumită în aceste locuri „corîng“, este formată ca de obicei din două discuri „roata cea de jos“ mai mare și „roata de sus“ mai mică) străpuns de un fus de lemn, care mai tîrziu a fost înlocuit cu unul de fier. Fusul este ținut în echilibru de un jug, numit și „juguț“ care îl fixează de laviță. Pe laviță, la stînga olarului se așază „boții“ de lut, iar la dreapta lui, ustensilele necesare modelării și decorării vasului: „fochejul, cioaca, fusul, sîrma, buntataul“ precum și trei hîrburi unul mai mare pentru apa de umectare și două mai mici pentru coloranți. „Fochejul“ sau piaptănul de formă triunghiulară — potrivit dimensiunii vaselor la Bîrsa —, se folosește în două variante.

În instalația de uscare au intervenit oarecare modificări în decursul vremurilor. Înainte oalele proaspăt modelate erau așezate pe niște polițe suspendate de grinzile tavanului prin cîrlige de fier. Mai nou se folosesc rafturi mobile așezate pe „stelaje“.

Instalația pentru arderea vaselor

Cuptorul prezintă oarecare deosebire față de cuptoarele folosite pe scară largă în celelalte centre din regiune.

Cuptorul se clădește într-un loc închis numit „clotan“. Pereții clotanului se fac din nuiele de salcîm împletite, înăuntru fiind bătut cu pămînt. Clotanul se acoperă totdeauna cu țiglă.

Cuptorul se clădește din piatră și văioage pe o vatră înaltă de 15—20 cm „să nu se suie umezeala și arderea să se facă fără pagubă“.

Spre deosebire de celelalte centre unde cuptorul este complet circular, la Bîrsa cuptorul are formă eliptică, cele două guri de foc fiind situate pe extremitățile axei mari a

Die Einrichtung der Werkstatt ist denkbar einfach. Sie besteht aus der Drehscheibe mit den dazugehörigen Werkzeugen zum Formen der Gefäße, aus einem kistenartigen Verschlag mit beweglichem Deckel und der Trockenvorrichtung.

Der Kasten dient zur Lagerung des Tones. Der abnehmbare Deckel wird auf den Boden gelegt und beim Kneten des Tones mit den Füßen verwendet. Die Geräte zum Zerkleinern und Reinigen des Tones sind der Schlägel (maiul) und das Rundmesser (mezdreaua).

Die Töpferscheibe, hier „corîng“ genannt, besteht wie üblich aus zwei Scheiben (dem größeren unteren und dem kleineren oberen Rad), durch deren Mitte die ursprünglich aus Holz, heute aus Eisen hergestellte Spindel geht. Sie wird durch das „kleine Joch“ (juguț) an dem Arbeitstisch befestigt und im Gleichgewicht gehalten. Links neben sich legt der Töpfer die Tonklumpen auf den Arbeitstisch, rechts die zum Formen und Verzieren der Gefäße nötigen Werkzeuge; den Kamm (fochejul), die Krücke (cioaca), die Spindel (fusul), den Draht (sîrma), den Borstenpinsel (buntataul) und drei Tongefäße (hîrburi), ein größeres mit Wasser zum Anfeuchten des Tonklumpens und zwei kleinere für die Farben. Der dreieckige Kamm weist, den Größenverhältnissen der Gefäße in Bîrsa entsprechend, zwei Varianten auf.

Bei der Trockenanlage sind im Laufe der Zeit einige Änderungen aufgetreten. Ehemals wurden die frischgeformten Töpfe auf Bretter gestellt, die mit Eisenhaken an den Deckenbalken befestigt waren. Neuerdings gebraucht man Stellagen mit verstellbaren Fächern.

Das Brennen der Gefäße

Der Brennofen unterscheidet sich bis zu einem gewissen Grad von der sonst allgemein üblichen Form in den anderen Zentren dieses Gebietes.

Der Ofen wird in einem geschlossenen Raum (clotan) errichtet, dessen Wände aus Weidenrutengeflecht hergestellt und innen mit Lehm beworfen sind. Dieser „clotan“ ist stets mit Ziegeln gedeckt.

Der Ofen wird aus Steinen und ungebrannten Ziegeln auf einem 15—20 cm hohen Sockel aufgebaut, „damit die Feuchtigkeit nicht aufsteigen kann und die Gefäße beim Brennen keinen Schaden nehmen.“

Zum Unterschied von den anderen Zentren, wo der Ofen vollkommen rund ist, hat er in Bîrsa eine elliptische Form; an den Enden der Längsachse befinden sich die beiden

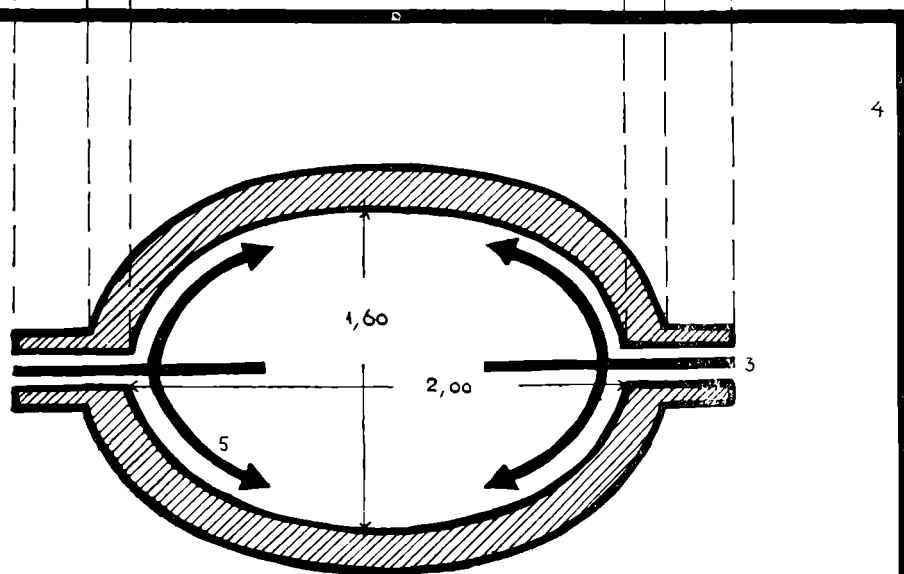
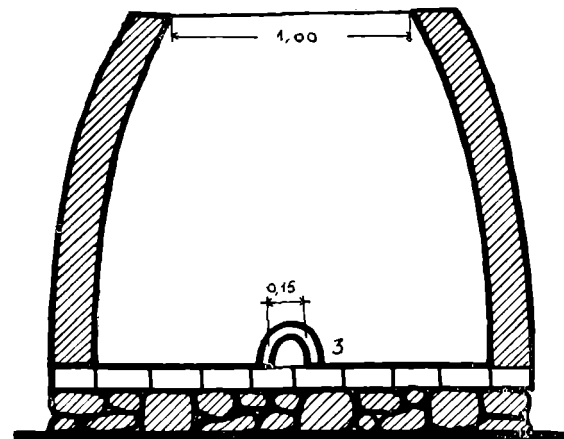
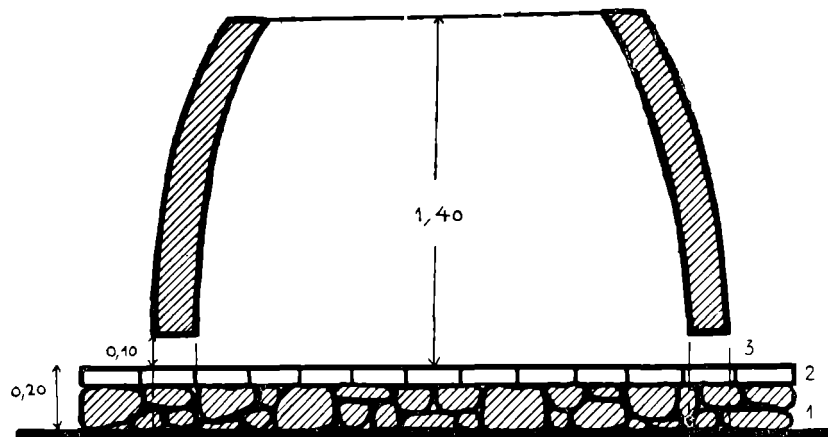

Fig. 6. Schița cuptorului de ars vase:

1. Baza cuptorului, din pietre mari și nisip; 2. cărămidă așezată pe lat; 3. gură de foc; 4. pereții clotanului; 5. locurile unde se introduce jarul.

Abb. 6. Skizze des Brennofens:

1. Ofensockel aus großen Steinen und Sand; 2. der Breite nach gelegte Ziegel; 3. Feuerung; 4. die Wände des Schuppens (clotan); 5. Feuerkanal.

elipsei. Cuptorul este înzestrat pe dinafară cu niște trepte numite pumnale, zidite în pereții acestuia, care ușurează intrarea olarului în cuptor. Tot în „clotan“ sînt depozitate lemnele necesare arderii vaselor. Se folosesc trei categorii de lemne. Lemne de jar, lemne mai groase și mai scurte (aprox. 40 cm) din esență de fag, cer sau carpine. Acestea se ard în primele 6 ore în afara cuptorului, pe vatră, fiind introdus doar jarul. „Roșelii“ mai subțiri și mai lungi (aprox. 60 cm), din aceeași esență se ard în următoarele 6 ore. „Lîngălaie“ este categoria de lemne care după cum arată și numele este folosită în scopul de-a obține flăcări mari. Acestea nu sînt prea groase, în schimb ating lungimea de 1 m și se folosesc în ultimele 12 ore ale arderii.

Formele cele mai caracteristice ale acestui centru sînt: oalele mari pentru pomană, cu brîu, sau vasele de gătit mîncare pentru ocazie (30—40 kg), folosite și la depozitarea rezervelor de alimente, ulcioarele, cînițele, blidele și talgerele. Vasele de gătit (oale, cratițe) de diferite dimensiuni nu prezintă interes. Ele repetă formele vaselor de tablă din industrie.

Oalele mari cu două toarte care pornesc chiar de la marginea gurii au formă mai burtoasă și pe lîngă impistreală obișnuită, caracteristică locului sînt ornamentate cu brîie alveolare. Această ornamentică deosebit de aspectuoasă nu este întîmplătoare, ea servește la întărirea locului de fixare a celor trei părți din care este făcută oala.

Cănițele și ulcioarele denumite în aceste locuri „oluri“, sînt de tip ovoidal. Cănițele pot avea gît sau grumaz drept și gură circulară cu un mic cioc sau gît mai arcuit, cu deschizătura gurii în formă bilobată. Olurile de diferite dimensiuni sînt cu sau fără țîță, cu gura bilobată. Se remarcă forma coadei care permite trecerea mîinii prin ele. (Se obișnuiește să se ducă cîte patru oluri odată, două pe cele două brațe și două în mînă.)

Tehnica de decorare la Bîrsa este caracterizată de o simplitate elegantă. Se folosesc doar doi coloranți: alb și negru, dar prin alternarea vrîstelor de diferite dimensiuni și prin aplicarea unor liniițe foarte fine și de

Feuerungen. Von außen sind Stufen (pumnale) in die Wände eingebaut, die dem Töpfer den Zugang zum Ofen erleichtern. Unter dem Schuppendach (clotan) ist auch das nötige Brennholz aufgestapelt. Es wird dreierlei Holz verwendet: für die Glut dicke, kurze Scheite (etwa 40 cm lang) von Weiß-, Rotbuchen- oder Eichenholz. Diese Scheite werden in den ersten 6 Stunden außerhalb des Ofens auf dem Herd zu Kohlenglut verbrannt, die dann in den Ofen eingeführt wird. In den darauffolgenden 6 Stunden werden dünnere und längere Stücke (etwa 60 cm) der gleichen Holzarten („roșelii“) zum Feuern verwendet. Um eine große Flamme zu erzielen, nimmt man in den letzten 12 Stunden etwa 1 m lange, nicht zu dicke Scheite („lîngălaie“).

Die für dieses Zentrum kennzeichnenden Gefäßformen sind große Töpfe mit Reliefgürteln für das Leichenmahl, große Gefäße (30—40 l), die bei besonderen Gelegenheiten zum Zubereiten von Speisen und auch sonst zum Aufbewahren von Lebensmittelvorräten verwendet werden, ferner Krüge, Kannen, Näpfe und Teller. Das Kochgeschirr (Töpfe und Pfannen) verschiedener Größe ist nicht von besonderem Belang. Es sind Nachahmungen der industriell hergestellten Blechgefäße.

Die großen Töpfe, deren zwei Henkel vom oberen Rand der Lippe ausgehen, sind kräftig ausgebaucht und tragen außer den üblichen zweifarbigen Liniornamenten noch Reliefgürtel, in die mit dem Finger „Alveolen“ eingedrückt sind. Dieser äußerst wirkungsvolle Schmuck ist durchaus nicht nach Gutdünken angebracht, sondern er dient zur Verstärkung der Stellen, wo die drei Teile, aus denen der Topf hergestellt ist, aufeinandertreffen.

Die Kannen (cănițele) und Krüge, hier „oluri“ genannt, haben ein eiförmiges Profil. Die Kannen haben entweder einen geraden Hals mit einer runden Öffnung und einer kleinen Tülle oder einen stark verjüngten Hals, der sich nach oben kreisförmig erweitert und in einen in der Mitte zusammengedrückten Gefäßmund ausläuft. Diesen zusammengedrückten Gefäßmund finden wir auch bei den verschieden großen Krügen („oluri“) mit oder ohne Trinkwarze wieder.

Bemerkenswert ist die Form des Henkels, durch den man die Hand hindurchstecken kann. (Man pflegt vier Kannen auf einmal zu tragen, zwei auf beiden Armen und je eine in jeder Hand.)

Bezeichnend für die Verzierung der Gefäße aus Bîrsa ist ihre elegante Einfachheit. Es werden bloß zwei Farben verwendet, Weiß und

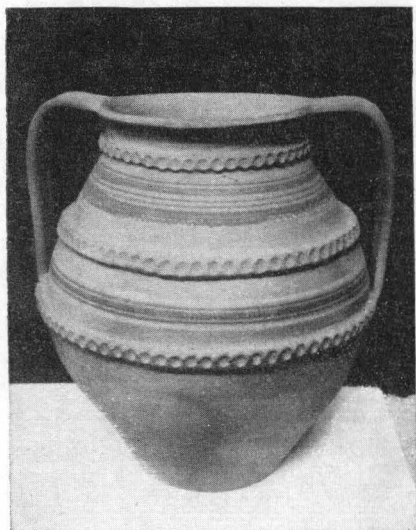

Fig. 7. Oală mare cu două toarte.

Abb. 7. Großer Topf mit zwei Henkeln.

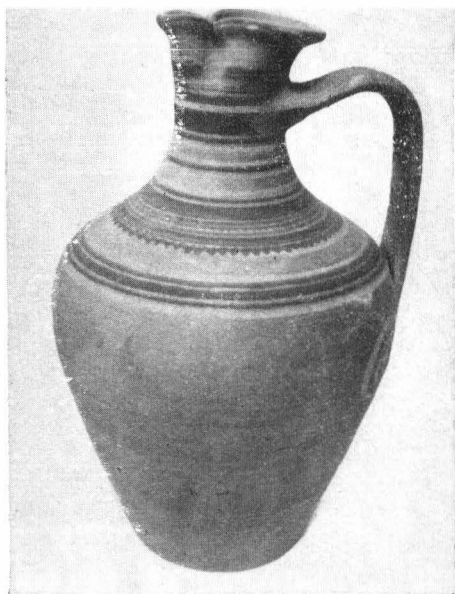

Fig. 8. Ulcior — ol de Bîrsa

Abb. 8. Krug aus Bîrsa (ol).

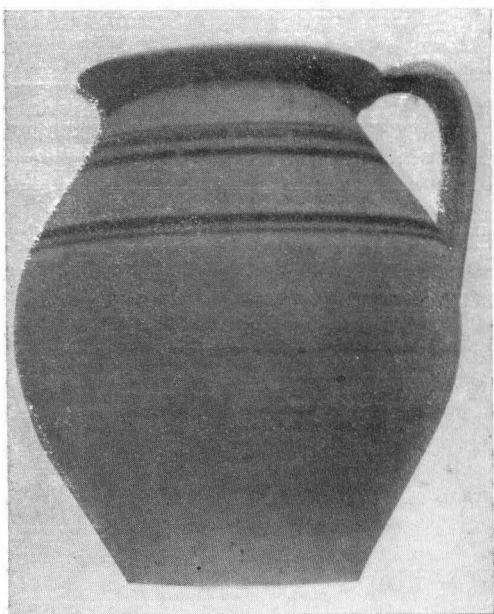

Fig. 9. Oală de Bîrsa.

Abb. 9. Topf aus Bîrsa.

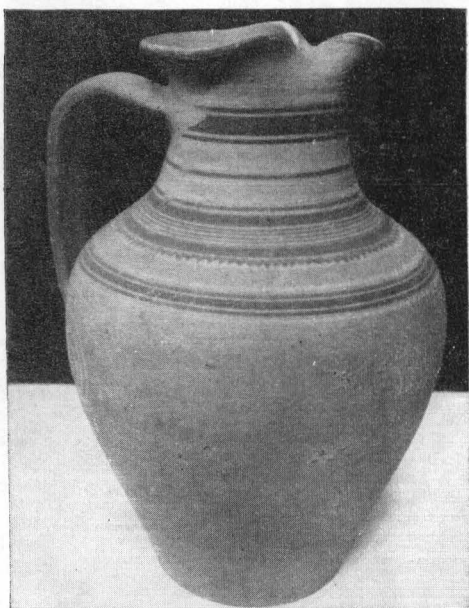

Fig. 10. Cantă de Bîrsa.

Abb. 10. Kanne aus Bîrsa (cantă).

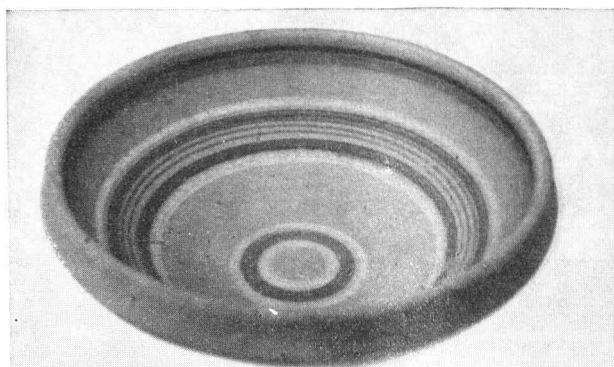

Fig. 11. Blid de Bîrsa.

Abb. 11. Napf aus Bîrsa.

altă culoare (ex. linie sinusoidală neagră sau linii albe paralele oblice foarte fine pe fond roșu sau pe o vârstă de culoare contrastantă) se obțin efecte deosebite.

Alături de „buntatău“ (pensulă formată din păr de oaie) folosit pentru aplicarea vrîstelor mai late sau mai subțiri, de vârful piaptănului sau a unghiului mic folosit la îndepărtarea parțială a vopselii, o decorație frumoasă tradițională — linia groasă sinusoidală — se realizează și cu degetul. Prin decorarea vasului cu cei doi coloranți alb și negru pe fondul roșu al vasului se realizează o tricromie armonioasă.

Schwarz, aber durch den Wechsel von Streifen verschiedener Breite und das Auftragen sehr feiner andersfarbiger Linien werden besonders reizvolle Wirkungen erzielt (z. B. durch eine gewundene schwarze oder parallele weiße Linie; sehr feine schräge Linien auf rotem Grund oder auf einem kontrastierenden Farbstreifen).

Zum Auftragen der breiteren oder schmäleren Streifen benützt man einen Pinsel aus Schafwolle („buntatău“), mit der Spitze des Kammes wird im Bedarfsfalle die aufgetragene Farbe teilweise entfernt; die schöne herkömmliche Verzierung — eine kräftige gewundene Linie — wird mit dem Finger aufgetragen. Die Verzierung der Gefäße mit den zwei Farben Weiß und Schwarz auf dem roten Tongrund ergibt einen äußerst harmonischen Zusammenklang der drei Farbtöne.

TEHNICI TRADIȚIONALE PENTRU PRELUCRAREA CÎNEPEI

Marcela Focșă

Cu foarte puține excepții, cînepă se cultivă la noi în toată țara, fiind foarte căutată în gospodăria țărănească atît pentru confecționarea anumitor țesături de casă, cît și pentru pînza destinată îmbrăcămînții.

Cultivarea cînepii este pe teritoriul țării noastre o ocupație străveche¹, dacii fiind cunoscuți pentru meșteșugul cu care torceau cînepa tot atît de subțire ca și inul. O practică atît de veche în pregătirea cînepei a dus la cunoașterea celor mai adecuate procedee pentru pregătirea ogorului, în orice condiții de climă și sol, precum și pentru prelucrarea fibrelor textile în vederea valorificării lor optime.

Cultura cînepii reușește în genere mai bine, în zonele cu climă umedă și caldă și cu pămînt bogat în substanțe nutritive². De aceea,

¹ Cînepă noastră țărănească provine din cînepa rusească și cuprinde toate formele de cînepă care se cultivă din timpuri îndepărtate la noi (vezi T. Cartăr, *Cultura cînepii*, București, 1951, p. 7—8, 15).

Cultura cînepii este documentată pe teritoriul nostru din neolitic. În săpăturile de la Frumușica, s-a găsit sămînță de cînepă, care, după analizele făcute de T. Săvulescu are structura semințelor actuale (vezi C. Mătase, Frumușica, București, 1946).

După cum rezultă din povestirile lui Herodot, Dacii erau buni meșteri în prelucrarea cînepii. Ei extrăgeau din cînepă nu numai fibre, dar și un stupefiant (vezi R. Vulcănescu, *Etnografia, știința culturii populare*, Buc., 1966).

În epoca feudalismului timpuriu, în săpăturile de la Garvăn (sec. X—XII), s-a făcut cea mai importantă descoperire de resturi textile; între altele s-au găsit semințe de cînepă, cît și cînepă în diferite faze de prelucrare: tulpini de cînepă netopită, fuioare de cînepă, fragmente de țesături mai groase pentru saci, ceea ce dovedește că la vremea aceea cultura cînepei era foarte dezvoltată.

² Cele mai bune regiuni pentru cultura cînepei, la noi în țară, sînt după T. Cartăr următoarele: 1. Timișoara, Arad, Bihor, Baia Mare; 2. Cluj, Mureș, Sibiu; 3. Suceava, Bacău; 4. Sud-Gorj, Vîlcea, Argeș, Prahova, Buzău (*op. cit.* p. 8—14).

ÜBERLIEFERTE TECHNIKEN DER HANFKULTUR

Marcela Focșă

Von wenigen Ausnahmen abgesehen, wird bei uns überall im Lande Hanf angebaut, da er in den Bauernwirtschaften sowohl für die Herstellung der Textilien für den Hausgebrauch als auch für die Verfertigung der Kleidungsstücke vielfache Verwendung findet.

Der Hanfanbau ist eine uralte Beschäftigung der Bewohner unseres Landes¹; schon die Daker waren dafür bekannt, daß sie den Hanf ebenso fein zu spinnen verstanden wie Flachs. Auf diesen alten Erfahrungen in der Hanfkultur beruht die Kenntnis der günstigsten Verfahren in der Bearbeitung der Anbauflächen, die den jeweiligen Klima- und Bodenverhältnissen angepaßt sind, wie auch der besten Verwertungsmöglichkeiten dieser nützlichen Textilfaser.

Im allgemeinen bieten ein warmes, feuchtes Klima und nährstoffreicher Boden² die günstigsten Bedingungen für die Hanfkultur.

¹ Der von unseren Bauern angebaute Hanf stammt aus Rußland; unsere Hanfkulturen umfassen alle Arten, die seit den ältesten Zeiten bei uns angebaut werden (siehe T. Cartăr, *Cultura cînepii*, Bukarest, 1951, Seite 7—8, 15).

Die Hanfkultur ist auf dem Gebiet unseres Landes seit der Jungsteinzeit nachgewiesen. Bei den Ausgrabungen von Frumușica hat man Hanfsamen gefunden, die — wie T. Săvulescu nachwies — die Struktur der heutigen Hanfsamen haben (siehe C. Mătase, Frumușica, Bukarest, 1946).

Wie aus den Berichten Herodots hervorgeht, waren die Daker Meister der Hanfbearbeitung. Sie gewannen daraus nicht nur die Spinnfaser, sondern auch ein Rauschmittel (s. R. Vulcănescu, *Etnografia, știința culturii populare*, Bukarest, 1966).

Die Ausgrabungen von Garvăn haben die bedeutendsten Funde von Textilien aus der Zeit des Frühfeudalismus zutage gefördert, u. a. fand man Hanfsamen und Hanf in den verschiedensten Phasen der Verarbeitung: ungeröstete Stengel, Reinhanf, Bruchstücke grober Gewebe für Säcke, was ein Beweis für den hohen Entwicklungsstand der Hanfkultur jener Zeit ist.

² Die günstigsten Voraussetzungen für die Hanfkultur finden sich bei uns im Lande in folgenden Gebieten: 1. Temesvar (Timișoara), Arad, Bihor, Baia-Mare; 2. Klausenburg (Cluj), Mureș, Hermannstadt (Sibiu); 3. Suceava, Bacău; 4. Südgorj, Vîlcea, Argeș, Prahova, Buzău (*a.a.O.*, S. 8—14).

în regiunile de munte unde crește mai greu, cînepa se obține uneori prin schimb din zonele de șes învecinate (Mărginimea Sibiului, vestul jud. Suceava etc.).

Lucrul cînepii este foarte migălos și cere muncă multă. El se compune din mai multe operații succesive care au loc în anumite perioade ale anului: pregătirea solului, semănatul, culesul, scosul semințelor, topitul, bătutul și melițatul, pieptănatul, torsul și fiertul fibrelor.

În genere, femeile sînt acelea cărora le revine această muncă, bărbații fiind foarte rar angajați și numai la anumite operații: — semănatul, culesul, transportarea cînepei la — sau de la topilă.

Pregătirea solului, semănatul, culesul. Pregătirea solului este obiectul unei mari atenții, mai ales în regiunile cu climă nepotrivită și pămînt sărac, deoarece el trebuie să asigure condiții optime de creștere a plantei. Pămîntul trebuie să fie bine curățat și afînat ca să aibă aer și apă. De aceea pămîntul este în general arat de 2—3 ori, toamna și primăvara, și îngrășat cu bălegar. Înainte de semănat, el este săpat și grăpat ca să fie bine mărunțit și curățat de buruieni. În aceste condiții, planta crește înaltă, subțire și fibroasă.

Semănatul cînepei are loc din luna aprilie pînă la sfîrșitul lunii mai.³ Cînepa se seamănă în genere deasă ca să dea fuior mai mult; pentru a se obține sămînță mai multă, cînepa se seamănă rară, de cele mai multe ori prin porumb.

Culesul cînepii are loc în două etape; din iulie pînă pe la 15 august se culege cînepa de vară, iar de pe la sfîrșitul lunii august-septembrie, cînepa de toamnă.

La cules, tulpina de cînepă se smulge din rădăcină. Tulpinile sînt legate în mănunchiuri⁴ și sub această formă, cînepa va trece prin toate operațiile următoare de prelucrare.

³ Epoca de semănat variază după clima locului și după vreme. De obicei se seamănă înainte de epoca de clocire a păsărilor primejdioase pentru sămînță. Cel mai bun timp pentru semănat este mijlocul lunii aprilie, după ce a trecut primejdia frigului, iar pămîntul are destulă apă care să asigure încolțirea și creșterea plantei.

⁴ Un mănunchi, „mănușă” sau „mărunchi”, este alcătuit din atîtea tulpini cît pot fi cuprinse într-o mină. În unele zone, 2—3 și chiar 12 mănunchiuri sînt prinse într-o „mănușă” (Șomcuța, Zarand), un „snop” (Oaș, Maramureș) o „chită” (Suceava).

Die Bergbewohner beschaffen sich den Hanf deswegen häufig im Austausch mit anderen Erzeugnissen aus den Niederungen. (Mărginimea Sibiului, das Gebiet westlich von Suceava usw.)

Anbau und Bearbeitung des Hanfes sind äußerst mühselig und erfordern harte Arbeit. Die verschiedenen dazu notwendigen Arbeiten, die zu bestimmten Jahreszeiten erfolgen, sind: die Vorbereitung des Bodens, die Aussaat, das Ernten, das Ausdreschen des Samens, das Rösten, Brechen und Hecheln, das Spinnen und Auskochen (fiertul) der Fasern.

Im allgemeinen sind es die Frauen, denen diese Arbeit zufällt, die Männer sind nur selten und auch dann nur an bestimmten Arbeitsgängen beteiligt; an der Aussaat, der Ernte und der Beförderung der Hanfbündel von oder zu der Hanfröste.

Die Bodenbearbeitung, Saat und Ernte. Die Anbaufläche muß, vor allem in den Gebieten mit ungünstigem Klima und magerem Boden, sehr sorfältig vorbereitet werden, damit die Pflanzen optimale Wachstumsbedingungen finden. Die Erde wird gut gereinigt und gelockert, damit Luft und Wasser zu den Wurzeln gelangen können. Deswegen wird der Boden meist zwei- bis dreimal im Frühling und im Herbst gepflügt und ausreichend gedüngt. Vor der Aussaat wird nochmals gehackt und geeeggt, um den Boden von Unkraut zu reinigen und die Erdschollen entsprechend zu zerkleinern. Unter diesen Voraussetzungen werden die Stengel der Pflanzen hoch, dünn und faserig.

Die Aussaat erfolgt von April bis Ende Mai.³ Im allgemeinen wird der Hanf dicht gesät, weil die Pflanzen dann hohe dünne und faserige Stengel bilden, bloß die Samenpflanzen sät man schütter, meist zwischen den Mais. Man erntet in zwei Zeitabschnitten: den Sommerhanf von Juli bis zum 15. August, den Winterhanf gegen Ende August bis September.

Bei der Ernte wird der Hanfstengel mit der Wurzel ausgerauft, die Stengel werden zu Bündeln⁴ zusammengebunden und durch-

³ Die Zeit der Aussaat hängt von den örtlichen klimatischen Bedingungen und vom Wetter ab. Meist sät man vor der Brutzeit der Vögel, die der Saat gefährlich werden.

Die günstigste Zeit der Aussaat ist Mitte April, wenn keine Frostgefahr mehr besteht und der Boden genügend Feuchtigkeit hat, um das Keimen und das Wachstum der Pflanzen zu gewährleisten.

⁴ Ein Bündel (mănunchi, mănușă oder mărunchi), besteht aus einer Handvoll Stengeln. In einigen Gebieten werden 2—3, selbst 12 Handvoll zu einem Bündel zusammengebunden („mănușă” in Șomcuța und Zarand, „snopi” in Oaș und der Maramureș, „chită” in Suceava).

Topitul. Prin topire se distruge de către bacterii o parte din scoarță lemnoasă, așa încît mănunchiurile de fibre textile devin libere și se pot desface. Topitul cînepii la noi se face în apă, topitul biologic, în rouă, ploaie sau zăpadă, nefiind practicat.

De obicei, cînepa este dusă la topit imediat după ce a fost culeasă și lăsată puțin la uscat. Topitul are loc în ape curgătoare, mici și liniștite, sau în ochiuri de baltă, anume făcute pentru aceasta. Mănunchiurile se așază în topile, unul lângă celălalt, alternativ, într-un sens și în celălalt, pe un singur rînd, și mai rar, pe două sau mai multe rînduri⁵; la capete, alte mănunchiuri sînt așezate transversal. Ca să nu fie luate de apă, uneori, mănunchiurile de cînepă sînt încadrate de țărui. În Mehedinți, șirul de cînepă este prins între 2—6 prăjini, legate la capete, două câte două, alcătuiind o „lacră“. Ca să se afunde în apă, peste mănunchiuri se pun pietre, pămînt, crengi de copac, scînduri și prăjini.

Cînepa de vară stă 3—7 zile la topit, după regiune și vreme, iar cînepa de toamnă și pînă la două săptămîni. Cînepa nu trebuie să stea nici prea mult, nici prea puțin în apă,⁶ de aceea înainte de a fi scoasă, ea se încearcă. Cînepa topită se spală bine în apă și apoi este dusă la uscat.

Modul de spălare a cînepii variază regional într-o oarecare măsură. Pe cînd în Oltenia și Muntenia, cînepa se spală din mîini în apă, în Transilvania mănunchiul este apucat cu amîndouă mîinile cînd de un capăt cînd de celălalt și afundat cu putere în apă. În Maramureș, la Săpînța, mănunchiurile sînt chiar călcate în apă, cu picioarele.

Alesul sămînței. Cînepa de toamnă este de obicei dusă la topit după ce i s-a scos sămînța. Pentru aceasta, cînepa este pusă mai întîi la uscat⁷, deoarece în perioada culesului, nu toată sămînța este coaptă.

⁵ Ultimul rînd este așezat de obicei transversal.

⁶ Dacă stă prea puțin în apă, cînepa nu se topește și rămîne tare; dacă stă prea mult, devine sfărîmicioasă și nu poate fi prelucrată.

⁷ „La dospit“, „mucărit“ (Gorj), „dubit“ (Hunedoara), ca să se „înfoace“ (Țara Oașului), la „amusală“ (Prundu-Vlașca).

laufen in dieser Form alle folgenden Arbeitsgänge.

Das Rösten. Durch die Röste werden die Spinnfasern von der holzigen Zellwandschicht befreit, die zum Teil von Bakterien zerstört wird. Bei uns erfolgt die Röste im Wasser, das biologischen Rösten durch die Einwirkung von Tau, Regen oder Schnee ist nicht üblich.

Nach der Ernte wird der Hanf meist nur kurze Zeit auf dem Feld getrocknet und dann sogleich zur Röste gebracht. Man röstet ihn in Bächen mit geringem Gefälle oder in eigens für diesen Zweck angelegten kleinen Teichen. Die Bündel werden meist nebeneinander in einer Reihe angeordnet oder seltener in zwei oder auch in mehreren Reihen⁵, weitere Bündel werden oben und unten quergelegt. Damit das Wasser die Bündel nicht fort-schwemmt, werden manchmal rundum Pflöcke eingeschlagen. In Mehedinți wird die Reihe der Hanfbündel zwischen 2—6 Stangen befestigt, von denen man je zwei an den Enden zusammenbindet, so daß sie eine Art Kasten (lacră) bilden. Um den Hanf unter Wasser zu halten, beschwert man die Bündel mit Steinen, Erde, Ästen, Brettern und Stangen.

Je nach der Lage und dem Wetter bleibt der Sommerhanf 3—7 Tage in der Röste, der Winterhanf bis zu 2 Wochen. Das Rösten darf nicht zu kurz und nicht zu lang dauern⁶, deswegen wird der Hanf vor dem Herausnehmen nochmals geprüft. Der fertig geröstete Hanf wird gründlich gespült und dann zum Trocknen gebracht.

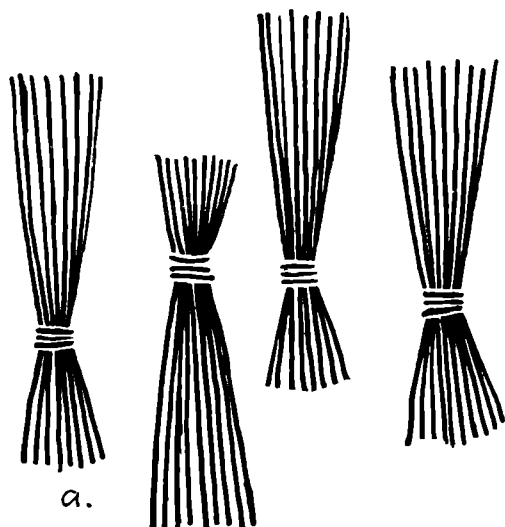
In den verschiedenen Gebieten ist die Art des Waschens unterschiedlich. Während der Hanf in Oltenien und Muntenien einfach mit der Hand im Wasser gespült wird, werden in Siebenbürgen die Bündel bald an einem, bald am anderen Ende mit beiden Händen gefaßt und kräftig ins Wasser geschlagen. In der Maramuresch, in Săpînța, wird der Hanf ins Wasser gelegt und mit den Füßen getreten.

Das Ausdreschen des Samens. Der Winterhanf wird meist erst zur Röste gebracht, wenn man den Samen ausgedroschen hat. Zu diesem Zweck wird er vorerst getrocknet⁷,

⁵ Die letzte Reihe wird meist quergelegt.

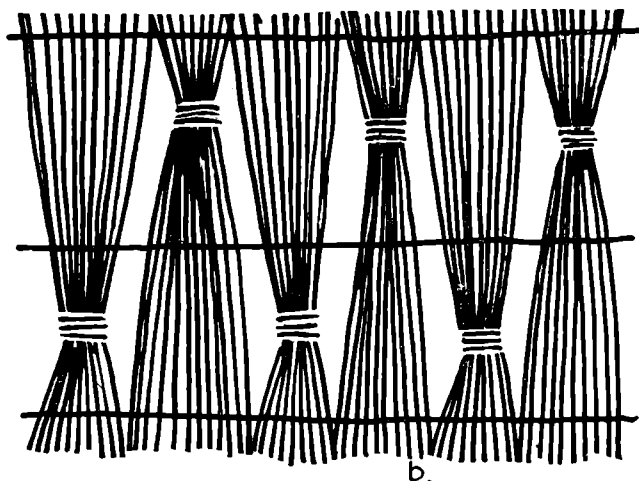
⁶ Wenn der Hanf zu kurze Zeit im Wasser liegt, wird er nicht genügend geröstet und bleibt holzig, wenn er zu lange liegt, wird er brüchig und kann nicht mehr verarbeitet werden.

⁷ „La dospit“, „mucărit“ (Gorj), „dubit“ (Hunedoara), ca să se „înfoace“ (Țara Oltului), la „amusală“ (Prundu-Vlașca).

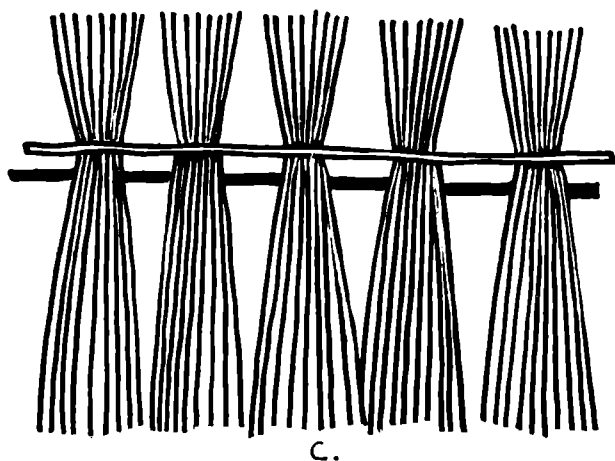
a) Cînepa pusă la topit, com. Petrova, Maramureș.

a) Hanf in der Röste, Gem. Petrova, Maramuresch.

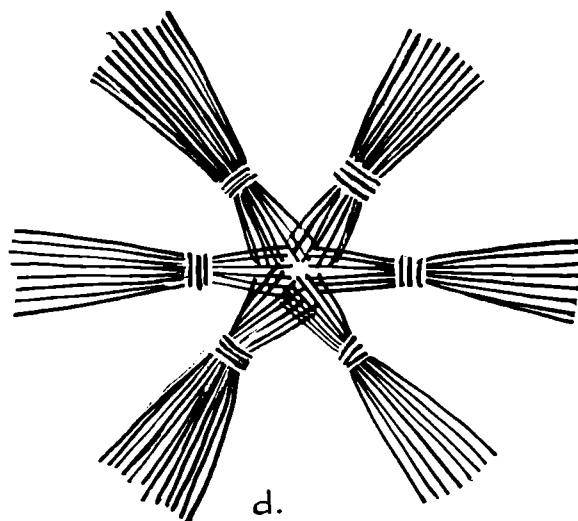
b) Cînepa pusă la topit, com. Mărișești, zona Mehedinți.

b) Hanf in der Röste, Gem. Mărișești, Mehedinți.

c) Cînepa pusă la topit, „lacră“, zona Mehedinți.

c) Hanf in der Röste, „lacră“ (Kasten), Mehedinți.

d) Cînepa pusă la dospit, zona lacului Greaca, jud. Ilfov.

d) Hanf beim „Gären“ (dospit) am Greaca-See Kreis Ilfov.

La uscat, mănunchiurile sînt în genere așezate grămadă, în picioare,⁸ și acoperite cu iarbă, cu fîn, cu o pătură sau cu altceva. În felul acesta ele stau pînă la 7 zile⁹, apoi ele sînt lăsate 1—2 zile în picioare pe cîmp.

Scosul sămînței se obține cu procedee arhaice, elementare. „Ocioagele“ sînt sfărîmate cu mîna, cu bățul, cu pranicul, cu un bătător din lemn, prin lovire de un perete, prin frecare de un coș, prin îmblătire.

Sămînța este vînturată apoi la un vînt ușor, pleava fiind îndepărtată prin suflarea vîntului, în timp ce sămînța este aruncată cu lopata (Orăștie) sau cu „vîntureasca“ (Oltenia) săltată cu covata (Oaș), sau lăsată să cadă de sus (Oltenia).

Bătutul cînepii. După topit, deschiderea fibrelor textile din tulpină se face prin sfărîmarea învelișului lemnos. În toată țara aproape, această operație se efectuează în două etape — în prima etapă cînepa este bătută pentru a i se frînge tulpina, în a doua, pentru a mărunți și scutura „pozderia“ și pentru a înmuia și netezi fibrele.

Prima batere se efectuează în diferitele regiuni prin procedee variate, unele din ele amintind procedee mai vechi de bătut.¹⁰ Astfel, în Oltenia, prima batere se face cu proțapul, în Gorj și Mehedinți, și cu piua, în Dolj.

Proțapul este o unealtă confecționată dintr-un lemn de cca 2 m lungime, despicat la un capăt în formă de furcă. În loc de proțap se folosește adesea și tînjeaua. Proțapul este sprijinit de gard cu furca în sus, iar mănunchiul de cînepă este așezat pe brațele furcii și bătut cu un cuțit de lemn.

⁸ „Totă“ (Gorj), „glugă“ (Dolj), „boarda“, „jureadă“ (Țara Oașului).

⁹ În unele zone (Zarand, Șomcuta, Maramureș) mănunchile sînt așezate câte una în picioare și stau la dospit 2—3 zile. În sudul Munteniei (zona lacului Greaca) mănunchile sînt așezate pe pămînt, radial, cu capetele unul peste altul, fiind acoperite cu o rogojină.

¹⁰ Cu bățul și ciocanul (vezi A. Haberlandt și M. Haberlandt, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928, Cap. 14, Die Faserstoffe, p. 514—541).

da der Samen zur Zeit der Ernte noch nicht ganz reif ist.

Im allgemeinen werden die Bündel in Haufen zum Trocknen aufgestellt⁸ und mit Gras, Heu, einer Decke oder sonst etwas bedeckt. Nach etwa sieben Tagen⁹ werden sie aufgedeckt und noch etwa 1—2 Tage aufrecht auf dem Acker stehengelassen.

Der Samen wird auf altertümliche, primitive Art gewonnen. Man zerdrückt die Samenkapseln einfach mit der Hand, mit Hilfe eines Stockes oder eines Holzschlägels, man schlägt die Bündel gegen eine Wand, reibt sie an einem Korb oder bearbeitet sie mit dem Dreschflegel.

Der Samen wird bei leichtem Wind durch Schwingen gereinigt. Während der Samen mit einer Schaufel (Broos) oder mit der Getreideschwinge (Oltenien) hochgeworfen, im Backtrog geschüttelt (Oaș) oder von oben fallengelassen wird (Oltenien), bläst der Wind die Spreu fort.

Das Hanfbrechen. Nach der Röste wird das inzwischen mürbe gewordene Holz der Stengel gebrochen und die Spinnfaser freigelegt und gereinigt. In nahezu allen Landesteilen erfolgt das Brechen in zwei Arbeitsphasen; in der ersten Etappe wird das Holz des Stengels gebrochen, in der zweiten werden die „Schäbe“ (Holzteilechen = pozderia) zerkleinert und entfernt und die Spinnfaser geschmeidig gemacht und geglättet.

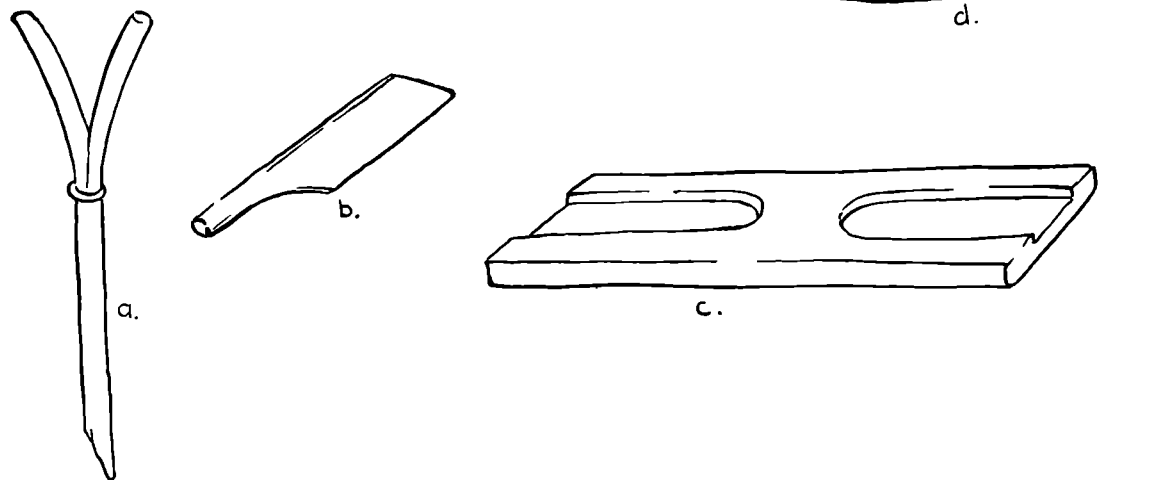
In den einzelnen Gebieten wird das erste Brechen auf unterschiedliche Weise ausgeführt, manches daran erinnert an uralte Verfahren.¹⁰ In der Oltenia benützt man in Gorj und Mehedinți ein gabelähnliches Gerät (proțap) und in Dolj eine Stampfe (piua).

Der „proțap“ besteht aus einer etwa 2 m langen Holzstange, die an einem Ende gabelförmig verzweigt ist. Statt dieser Stange bedient man sich auch häufig einer „tînjeauă“ genannten Gabel. Man lehnt den „proțap“ an den Zaun, legt das Hanfbündel über die Gabel und schlägt mit einem Holzmesser darauf.

⁸ „Totă“ (Gorj), „glugă“ (Dolj), „boarda“, „jureadă“ (im Oaș-Land).

In einigen Gebieten (Zarand, Șomcuta, Maramureș) werden die Bündel einzeln 2—3 Tage lang zum „Gären“ (dospit) aufgestellt. In Südmuntenien (im Gebiet des Greaca-Sees), werden die Bündel im Kreis, mit den Enden übereinander auf die Erde gelegt und mit einer Schilfmatte bedeckt.

¹⁰ Mit dem Stock und dem Schlägel (s. A. Haberlandt u. M. Haberlandt, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928, 14. Kap. Die Faserstoffe, S. 514—541).

a—b) Proșap și bățător, nordul Olteniei.
c—d) Piuă și bățător, zona Dolj, Oltenia.

a—b) Stange (proșap) und Schlägel, Nordoltenien.
c—d) Stampfe und Schlägel, Dolj, Oltenien.

Piua este făcută dintr-o bucată de lemn dreptunghiulară, scobită la capete; cînepa, așezată peste această scobitură, este bătută de asemenea cu un bățător din lemn, operația avînd loc jos, la pămînt.

În sudul Munteniei, cînepa este frîntă pe o meliță fără limbă, „zbiciulitoare“, prin îndoire peste meliță¹¹, iar în Oaș, cînepa „dărăboasă“ este călcată cu picioarele.

Altfel, prima batere se face cu o meliță mai largă — „melițoiu“, „frîngătoare“.

A doua batere este executată cu melița îngustă. Melița folosită la noi este alcătuită din două scîndurele paralele, la unul din capete fiind articulată o limbă mobilă. Prin bătaia limbei, între scîndurele, cînepa așezată transversal este sfărîmată.

Melița este de obicei fixată pe două picioare; la cele mai vechi, picioarele sînt făcute din ramuri bifurcate de copac. Se folosesc însă și melițe imobile, cu unul din capete sprijinit pe un par al gardului sau al șurei, sau cu amîndouă picioarele înfipite în pămînt.

Die Stampfe (piua) besteht aus einem rechteckigen Holz, das am Ende eine Vertiefung hat. Der Hanf wird über die Vertiefung gelegt und ebenfalls mit einem Holzschlägel bearbeitet.

In Südmuntenien wird der Hanf auf einer Hanfbreche ohne Scheit (limbă), „zbiciulitoare“ genannt, gebrochen, indem er über die Breche gebogen wird¹¹, und in Oaș wird der noch holzige Hanf mit den Füßen bearbeitet.

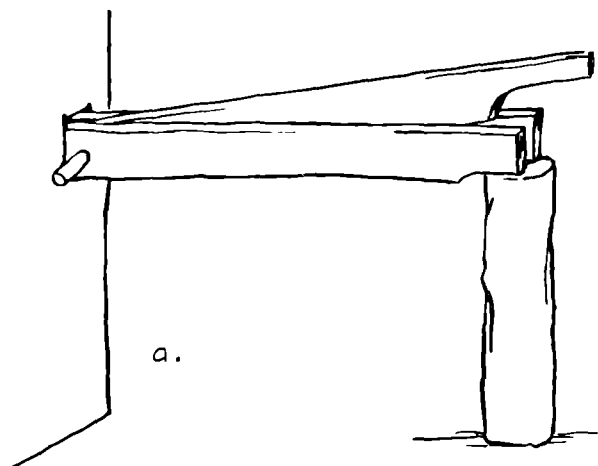
In anderen Gegenden bedient man sich einer etwas breiteren Hanfbreche (melițoiu, frîngătoare).

Das zweite Brechen wird mit der engen Hanfbreche ausgeführt. Diese bei uns übliche Hanfbreche besteht aus zwei parallelen Brettchen, an deren einem Ende ein bewegliches Scheit angebracht ist, mit dem der Hanf bearbeitet wird.

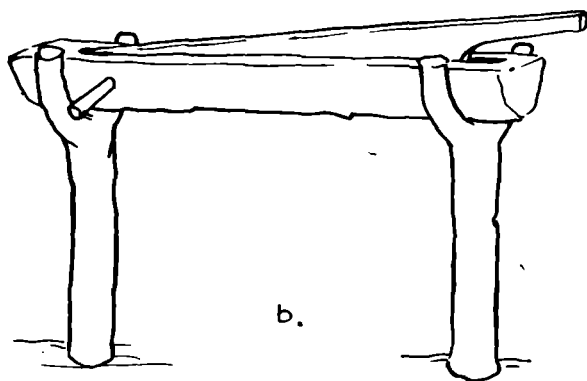
Die Hanfbreche ist meistens auf zwei Ständern befestigt, die man früher aus Astgabeln herstellte. Es sind aber auch feststehende Hanfbrechen im Gebrauch, deren eines Ende auf einem Balken des Zaunes oder der Scheune befestigt ist; die Ständer können auch in den Boden gerammt sein.

¹¹ Se pare că o foarte veche formă de prelucrare, folosită în Italia și Franța, a fost îndoirea tulpinii cu mîna liberă, sfîșierea ei și extragerea fibrelor vegetale (vezi A. Haberlandt, *op. cit.*).

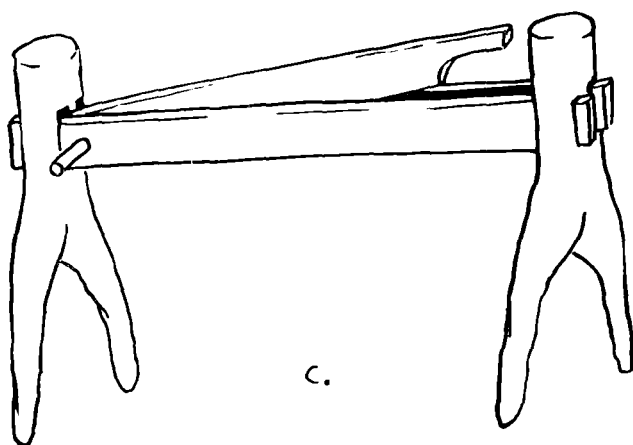
¹¹ Eine sehr alte Form der Hanfbearbeitung scheint in Frankreich und Italien üblich gewesen zu sein: die Stengel werden mit der Hand gebrochen, entholzt und die Spinnfasern gewonnen (s. A. Haberlandt *a.a.O.*).

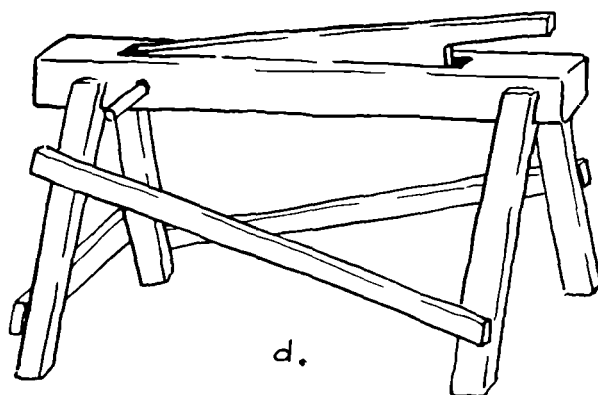
a.

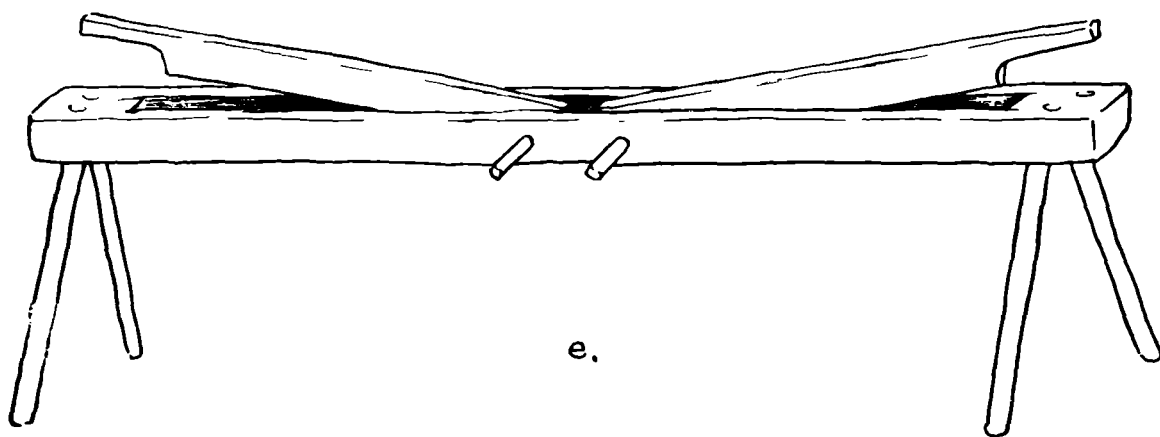
b.

c.

d.

e.

a) Meliță fixată de șură, Glogova, Mehedinți.

b) Meliță imobilă, nordul Olteniei.

c) Meliță mobilă.

d) Meliță din zona lacului Greaca, jud. Ilfov, recentă.

e) Meliță dublă, Mărginimea Sibiului.

a) An der Scheune befestigte Hanfbreche, Glogova, Mehedinți.

b) Feststehende Hanfbreche, Nordoltenien.

c) Bewegliche Hanfbreche.

d) Hanfbreche aus dem Gebiet des Greaca-Sees, Kreis Ilfov, neu.

e) Doppelte Hanfbreche, Mărginimea Sibiului.

În Transilvania sînt frecvente melițele duble, la care pot lucra simultan două femei.¹²

Melițatul cînepei se face în doi timpi. Mănunchiul este apucat întîi de cotor și este bătut pînă în vîrf, apoi vîrfurile se înfășoară în jurul mîinii și se melițează cotorul.

Melițatul are loc întotdeauna pe vreme cu soare, cînepa fiind pusă la prăjit înainte de a fi melițată.

Pieptănatul. Alesul diferitelor calități de fire din masa fibroasă se face prin pieptănat, prin tras.

În cea mai mare parte a țării se aleg trei calități de fire — fuiorul, cîlții și zgrobenele. În jumătatea de nord a Transilvaniei și în Moldova, se scot pînă la 5—6 calități de fire prin pieptănatul cîlților și prin periajul fuiorului.¹³

Pentru pieptănatul cînepei se folosesc piepteni cu dinți de fier, precum și alte unelte care se întemeiază pe același principiu tehnic: daracul, în Oltenia și Muntenia, raghila sau dregla și tabla cu piepteni, în Transilvania și Moldova.

Pieptenele este o unealtă de uz aproape general. Elementul principal îl constituie cele două șiruri de dinți din fier, prinși pe un suport din lemn în forma unei lopățele; se lucrează de obicei cu doi piepteni.

Daracul este făcut din 4 scîndurele, așezate în forma unui trapez, pe latura cea mai scurtă fiind prinși dinții de fier.

Raghila, hecela, dregla, tabla cu piepteni sînt alcătuite dintr-o tablă rotundă sau pătrată cu dinții mari din fier, care este fixată pe o scîndură groasă de diferite forme.

Cînepa este trasă mai întîi prin piepteni, darac sau raghilă pentru a se alege fuiorul, cea mai bună calitate de fire. În dinții de

In Siebenbürgen sind doppelte Hanfbrechen häufig anzutreffen, an denen zwei Frauen gleichzeitig arbeiten können.¹²

Das Hanfbrechen wird in zwei Phasen ausgeführt. Das Bündel wird zuerst am unteren Ende gefaßt und bis zur Spitze bearbeitet, dann faßt man die Spitze und bearbeitet das untere Ende.

Das Brechen wird nur bei klarem Wetter ausgeführt, da der Hanf vor dem Brechen der Sonnenwärme ausgesetzt werden muß.

Das Hecheln. Das Hecheln hat den Zweck, die kurzen von den langen Fasern zu trennen und sie parallel zu legen. Nahezu überall im Lande gewinnt man drei Fasersorten — den Reinhanf (fuior), das Werg (cîlții) und das „Bärtelwerg“ (zgrobenele). In Nordsiebenbürgen und der Moldau sondert man 5—6 Sorten aus, indem man das Werg noch zusätzlich hechelt und den Reinhanf (fuior) bürstet.¹³

Zum Hecheln des Hanfs verwendet man Hecheln mit eisernen Zähnen und andere Geräte, die auf dem gleichen technischen Prinzip beruhen; in Oltenien und Muntenien den „darac“, in Siebenbürgen und in der Moldau die „raghilă“ oder „dreglă“ und die „Kammlatte“ (tablă cu piepteni).

Die Hechel wird fast allgemein verwendet. Sie besteht aus zwei Reihen eiserner Zähne, die auf einem schaufelförmigen flachen hölzernen Brettchen angebracht sind; es wird meist mit zwei Hecheln gearbeitet.

Der sog. „darac“ besteht aus 4 trapezförmig angeordneten Brettchen; die Zähne sind an dem kürzesten Brettchen angebracht.

Die „raghilă“, „hecela“, „dreglă“ und die „Kammlatte“ bestehen aus einer runden oder quadratischen Platte mit großen Eisenzähnen, die auf einem dicken Brett von verschiedener Form befestigt ist.

Der Hanf wird zuerst durch die Hechel, den „darac“ oder die „raghilă“ gezogen, um den Reinhanf, die beste Faserqualität, zu gewinnen. Zwischen den Zähnen bleibt das Werg, aus dem dann durch erneutes Hecheln weitere Fasersorten gewonnen werden.

¹² În secolul XVII, pe domeniile feudale, sînt menționate și mori de melițat inul și cînepa (Istoria României, vol. III, p. 51). Asemenea mori de bătut inul și cînepa erau cunoscute și în Occident (A. Haberlandt op. cit.). Nu știm însă în ce măsură ele erau folosite la noi și de către țărani.

¹³ În Vrancea — 1. fuior; 2. urzeală; 3. băătură; 4. buci.

În Maramureș — 1. fuior; 2. păciușele; 3. cîlți răi din capete; 4. cîlți buni (trăsurile, scurtele).

În Țara Oașului — 1. cîlți răi din capete; 2. fuior; 3. cîlți buni; 4. bardia; 5. caierele.

În Șomcuta — 1. fuior; 2. cîlți (băătură, bardie, cîlți).

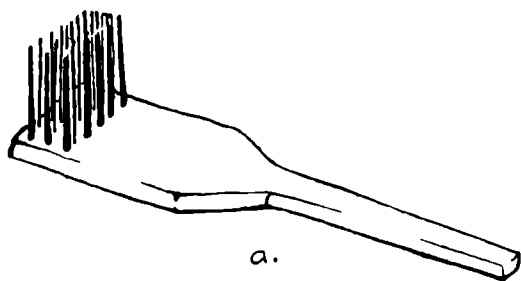
¹² Im 17. Jahrhundert werden auf den Feudalgütern Mühlen zum Brechen von Hanf und Flachs erwähnt (Istoria României, III. B., S. 51). Ähnliche Mühlen waren auch im Westen bekannt (A. Haberlandt a.a.O.). Wir wissen nicht, in welchem Ausmaß sie bei uns auch von den Bauern verwendet wurden.

¹³ În der Vrancea: 1. fuior (Reinhanf); 2. urzeală (Kette); 3. băătură (Schuß); 4. buci (Werg).

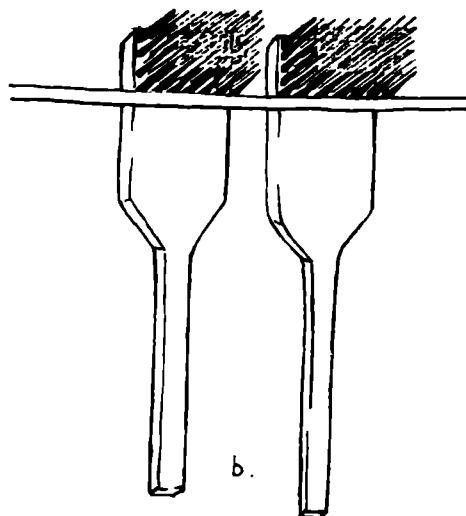
În der Maramureș: 1. fuior; 2. păciușele; 3. cîlți răi din capete (minderwertiges Werg vom Ende); 4. cîlți buni, trăsurile, scurtele (gutes Werg).

În Oascher-Land: 1. cîlți răi din capete; 2. fuior; 3. cîlți buni; 4. bardia; 5. caierele.

În Șomcuta: 1. fuior; 2. cîlți (băătură, bardie, cîlți).

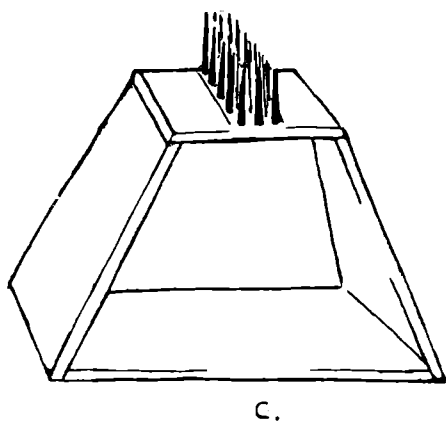
a) Piepteni pentru pieptănat.

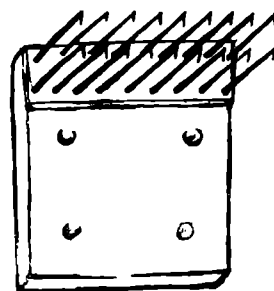
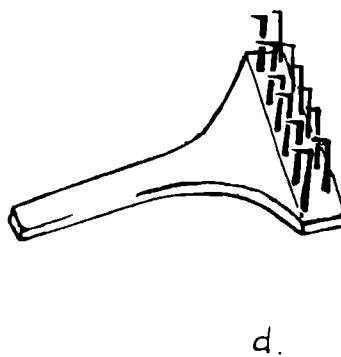
b) Piepteni din Gorj, Oltenia.

a) Hechel zum Kämmen.

b) Hechel aus Gorj, Oltenien.

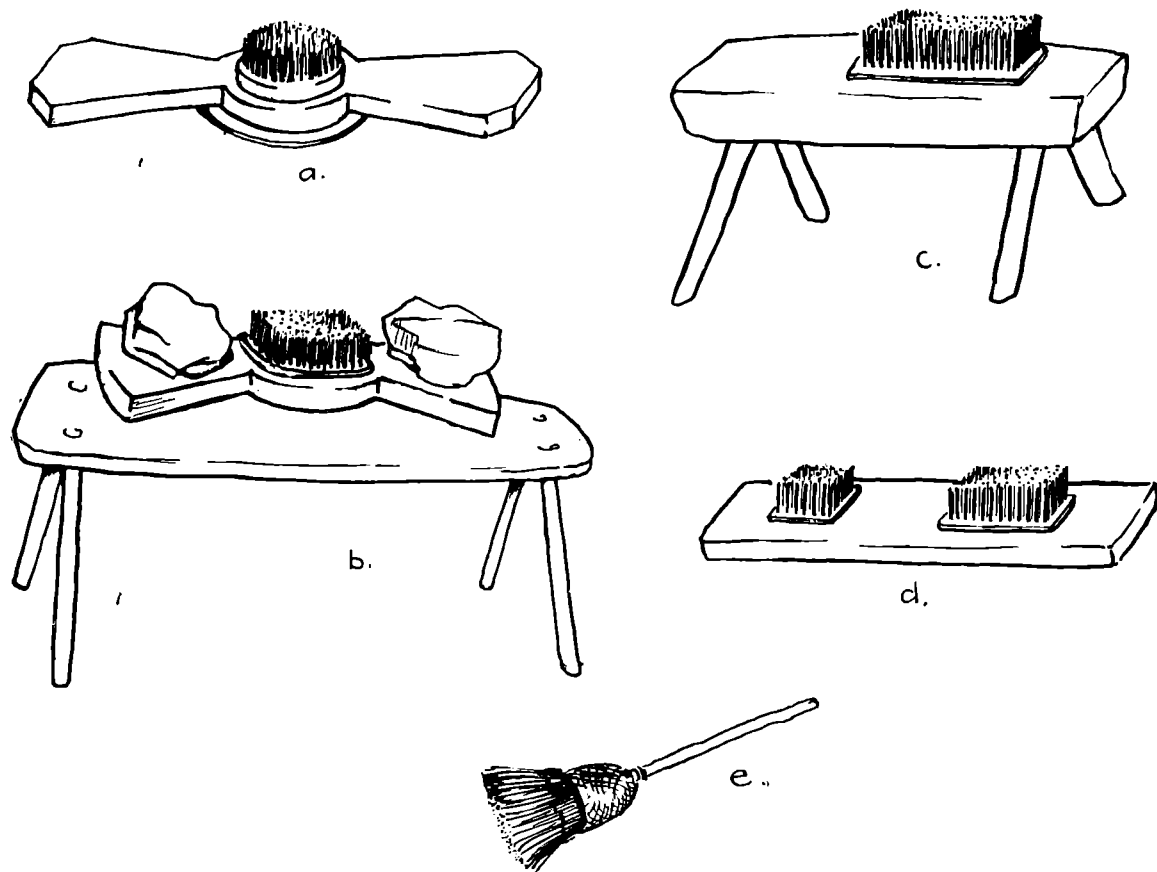
c) Darac.

d) Tabla cu piepteni, jud. Hunedoara.

c) Hechel (darac).

d) „Kammplatte“, Kreis Hunedoara.

- a) Raghilă din Zarand.
 b) Hrebincă fixată pe scaun, Maramureș.
 c) „Hrebincă pe boc”, Maramureș.
 d) Raghilă dublă din Maramureș.
 e) Perie pentru fuioare.

- a) Hechel (raghilă) aus Zarand.
 b) Auf einem Sessel befestigte Hechel (hrebincă),
 c) Hechel auf dem Bock (hrebincă pe boc),
 Maramuresch.
 d) Doppelhechel (raghilă dublă), Maramuresch.
 e) Bürste für den Reinhanf.

fier rămân cîlții, din care, prin tragere sau pieptănare se mai scot și alte calități de fire.

Modul în care se lucrează prezintă de asemenea unele diferențieri zonale.

Astfel, în sudul țării, în Oltenia, trasul cînepii se efectuează pe pămînt. Cei doi piepteni sînt așezați pe pămînt, unul lîngă celălalt, cu o bîtă trecută transversal, pe după dinți. Femeia stă jos, cu picioarele sprijinite pe capetele bîtei, pe care o imobilizează astfel, și trage cînepa, cînd de un capăt, cînd de celălalt. Cînd dă răcește, daracul este deasemeni așezat pe pămînt, iar femeia tot pe pămînt stă, cu picioarele trecute prin darac. În același fel se lucrează și în Muntenia.

În Transilvania însă hecela este fixată de cîte un scaun sau de laviță, cu pietre, cuie

Die Arbeitsweise zeigt ebenfalls regionale Unterschiede.

Im Süden des Landes, in Oltenien, arbeitet man auf dem Boden sitzend. Die beiden Hecheln werden nebeneinander auf den Boden gelegt; hinter die Zahnreihen gibt man ein Querholz. Die Frau sitzt davor, stemmt die Füße gegen die beiden Enden des Stabes, um ihn festzuhalten, und zieht bald das eine bald das andere Ende des Hanfbündels durch die Zähne der Hecheln. Bei der Arbeit mit dem „darac“ sitzt die Frau ebenfalls auf dem Boden und steckt die Beine durch den auf dem Boden stehenden „darac“. Auf gleiche Art wird auch in Muntenien gearbeitet.

In Siebenbürgen wird die Hechel mit Steinen, Nägeln oder Stricken an einem Sessel oder einer Bank befestigt; die Frau sitzt beim Arbeiten auf einem anderen Stuhl oder auch auf derselben Bank.

sau prin legare; femeia stă pe un alt scaun sau chiar pe același scaun și lucrează.

În Mărginimea Sibiului apar unele forme de contact interesante; femeia stă pe scaun, dar pieptenele stă jos, cu coada sprijinită de genunchii femeii. La Rășinari, într-o vreme „ortul“ de cînepă, mănunchiul, se agăța de grindă și se pieptăna de sus în jos.

Fuiorul este periat și el cu o hecelă mică cu dinți mărunți, „perie de fuioare“ (Sibiu, Șomcuta), sau cu o perie specială, rotundă, din păr de mistreț, blană de arici sau sîrmă. Din periatul fuiorului rezultă uneori o altă calitate de fire, „perietura“, care se folosește și ea.

În felul acesta, din cînepă se obțin calități de fire adecvate unor categorii variate de țesături, de la pînza subțire folosită pentru îmbrăcăminte, pînă la cerga groasă folosită ca pătură.

Torsul. Fuiorul este subțire și rezistent. El se face caier ¹⁴ și se toarce subțire și răsucit cu furca și fusul. Firul de fuior se folosește în special pentru urzeala și băteala pînzei și anumitor țesături de casă, precum și pentru urzeala scoarțelor preșurilor și macatelor.

Cîlții și zgrebenele se îndrugă fără furcă sau se torc gros. Uneori înainte de toarcere, ei se bat cu bățul. Firul de cîlți se folosește pentru bătaie la pînză și pentru urzeală la țesături mai groase — lepedee, cergi, pînză pentru saci și străjace, în timp ce din zgrebene se toarce băteala pentru acestea din urmă.

Fiertul și robăitul cînepci. Pentru a putea fi folosit, însă, firul de cînepă trebuie fiert. El se fierbe de obicei, sub formă de scule, în pîrlău, cu cenușă și apă fierbinte.

Firul de fuior din care se face urzeala se „robăește“, în genere — el trece o fiertură de sămînță de in și tărite ca să capete netezime.

După cum s-a putut vedea, tehnica de prelucrare a cînepii are un caracter tradițional. Ea a rămas la nivelul epocii feudale.

In der Mărginimea Sibiului gibt es einige bemerkenswerte Mischformen dieser Arbeitsweisen; die Frau sitzt auf einem Stuhl, die Hechel steht vor ihr auf dem Boden mit dem Griff an ihre Knie gelehnt. In Rășinari wurde das Hanfbündel (ortul) früher an einen Deckenbalken gehängt und von oben nach unten gekämmt.

Der Reinhanf wird seinerseits mit einer kleinzahnigen Hechel, „perie de fuioare“, (Hermannstadt, Șomcuta) oder auch mit einer Bürste aus Wildschweinborsten, Igelhaut oder auch mit einer Drahtbürste weiter bearbeitet. Man gewinnt auf diese Weise eine andere Fasersorte, „das Gebürstsel“ (perietura), die ebenfalls verwendet wird.

Auf diese Weise erhält man Spinnfasern, die zu verschiedenen Arten von Hausweben verarbeitet werden, von der feinen Leinwand für Kleidungsstücke bis zu der groben Webe für Bettdecken u. a.

Das Spinnen. Der Reinhanf hat eine feine und kräftige Faser. Man stellt daraus den Rockenwickel ¹⁴ her und spinnt mit Rocken und Spindel ein feines, stark gedrehtes Garn. Man verwendet es als Kette und Einschlag zur Herstellung von Hausweben wie auch als Anfang beim Weben von Teppichen, Läufern und Zierdecken.

Werg und Bärtelwerg werden entweder ohne Spinnrocken einfach zusammengedreht oder grob gesponnen. Manchmal werden sie vor dem Spinnen mit einem Stock geklopft. Aus Werg hergestelltes Garn wird als Einschlag für Leinwand und als Anfang für gröberes Gewebe benützt, für Laken, Bettdecken, Säcke und Strohsäcke. Aus Bärtelwerg gesponnenes Garn wird als Einschlag für die letztgenannten Gewebe gebraucht.

Das Kochen und Einstreichen des Hanfs. Vor dem Gebrauch muß das Hanfgarn ausgekocht werden. Meist wird es, zu Strähnen gebunden, in Aschenlauge gekocht.

Den Reinhanf, aus dem Kettfäden hergestellt werden, behandelt man mit einem Sud aus Leinöl und Kleie, um ihm die entsprechende Glätte zu verleihen.

*

*

Die Technik der Hanfverarbeitung hat, wie ersichtlich, die alten überlieferten Formen beibehalten; sie ist auf dem Entwicklungsstand der Feudalzeit stehengeblieben.

¹⁴ Bis zum Verspinnen wird der Reinhanf in Kränzen aufbewahrt, die aus mehreren Wickeln gewunden sind.

¹⁴ Pînă la tors, fuiorul se păstrează sub formă de cunună, alcătuită din mai multe caiere împletite.

Uneltele sînt în general simple, fiind confecționate din lemn, cu excepția uneltelor pentru pieptănat. În alcătuirea uneltelor se folosesc și ramuri de copac în forma lor naturală (picioare de meliță, furca de tors).

Operațiile de prelucrare a materiei prime se întemeiază pe cîteva acțiuni elementare — batere, frîngere, tragere prin dinți; se folosește de asemenea acțiunea agenților naturali — apa (topitul cînepei), vîntul (vînturatul seminței), soarele (prăjitul cînepei de melițat).

Cu toate acestea, cultura cînepei reprezintă un element important al culturii materiale și tehnicii populare, prin amploarea și diferențierea procesului tehnic și prin diversitatea țesăturilor de cînepă confecționate în gospodărie, a căror frumusețe se datorește în primul rînd calității materialului și texturilor variate și consistente.

Die Arbeitsgeräte sind im allgemeinen einfach und werden, mit Ausnahme der Hechel, aus Holz gefertigt. Zu ihrer Herstellung werden sogar Äste und Astgabeln, so wie sie im Walde wachsen (Ständer für die Hecheln, Spinnrocken) verwendet.

Die Verarbeitung des Rohmaterials beschränkt sich auf einige einfache Verfahren — das Stoßen, das Brechen und das Hecheln des Hanfes; weiterhin nützt man die Einwirkung der Naturkräfte aus: das Wasser (für das Hanfrösten), den Wind (beim Reinigen des Hanfsamens), die Sonne (zum Trocknen vor dem Hecheln).

Trotz alledem stellt die Hanfkultur und die Verarbeitung des Hanfes einen wichtigen Bestandteil der Sachkultur und der bäuerlichen Technik dar, da die technischen Verfahren vielfältig und die in den Bauernwirtschaften hergestellten Gewebe äußerst verschiedenartig sind; sie verdanken ihren Wert vor allem der Güte des Materials und der Verschiedenartigkeit und Dauerhaftigkeit der daraus hergestellten Gewebe.

PRELUCRAREA PĂRULUI DE CAPRĂ

Unelte și produse

Georgeta Stoica

Prelucrarea părului de capră în gospodărie sau în cadrul meșteșugului specializat, mai puțin răspândit în țara noastră, n-a constituit până acum, decât în mică măsură, obiectul unor cercetări și publicații speciale, meșteșugul fiind reprezentat, în oarecare măsură, prin produsele finite ale atelierelor, în expozițiile sau depozitele muzeelor etnografice și de artă populară.²

Studiul de față este rezultatul unor cercetări întreprinse în arhive, biblioteci și pe teren, în acele sate în care meșteșugul se mai practică, în vederea cunoașterii complexe a diferitelor aspecte legate de apariția și dezvoltarea lui în țara noastră.

Din cercetarea materialului istorico-etnografic rezultă că întrebuițarea părului de capră pentru confecționarea unor anumite categorii de obiecte s-a practicat pe un teritoriu larg care se întinde din Asia până dincolo de Balcani trecând și peste linia Carpaților.³ Prelucrarea părului de capră pe o arie atât de întinsă, pune probleme legate de originea, vechimea și modul de transmitere

¹ Georgeta Stoica, Ileana Diaconescu, *Prelucrarea părului de capră în regiunile Banat, Oltenia, Argeș și Ploiești*, Revista muzeelor, București, 1965, p. 483.

² În depozitul Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România, produse din com. Petrești, în depozitul Muzeului de la Golești, produse și unelte din com. Suici, în depozitul Muzeului regional al Olteniei, produse și unelte din com. Petrești și Leordoasa, în depozitul Muzeului Satului un atelier complet cu utilajul și produsele din Petrești.

³ F. Loring, *Din istoria unui imperiu*, București, 1964, p. 34; M. Ghimpu, E. Iacobeanu, *Materii prime textile*, București, 1963, p. 70.

DIE VERARBEITUNG VON ZIEGENHAAR

Geräte und Erzeugnisse

Georgeta Stoica

Die Verarbeitung von Ziegenhaar innerhalb der Bauernwirtschaften oder im Rahmen eines spezialisierten Handwerks ist bisher nur in geringem Umfang Gegenstand von besonderen Untersuchungen und Veröffentlichungen gewesen.¹ Dieser Handwerkszweig war bisher bloß durch fertige Erzeugnisse der Werkstätten in den Ausstellungen und in den Magazinräumen der Volkskunde- und Volkskunstmuseen vertreten.²

Die vorliegende Arbeit ist das Ergebnis eingehender Forschungen in Archiven, Bibliotheken und auf dem Gelände (in den Dörfern, wo das Handwerk noch ausgeübt wird). Sie verfolgt die Absicht, die verschiedenen Aspekte, die mit dem Auftreten und der Entwicklung dieses Handwerks in unserem Land zusammenhängen, näher zu beleuchten.

Aus dem historisch-ethnographischen Unterlagenmaterial läßt sich ersehen, daß die Verwendung von Ziegenhaar zur Herstellung bestimmter Kategorien von Hausweben, auf einem sehr umfangreichen Gebiet ausgeübt wurde, das sich von Asien bis jenseits des Balkans und über den Karpatengürtel hinaus erstreckt.³ Die Verarbeitung von Ziegenhaar innerhalb eines so weiten Raumes wirft Fragen über Ursprung, Alter und Übermittlung

¹ Georgeta Stoica, Ileana Diaconescu: *Prelucrarea părului de capră în regiunile Banat, Oltenia, Argeș și Ploiești*, Revista muzeelor, Bukarest, 1965, S. 483.

² In den Sammlungen des Volkskunstmuseums der Sozialistische Republik Rumänien: Erzeugnisse aus der Gemeinde Petrești; in der Sammlung des Museums in Golești: Erzeugnisse und Werkzeuge aus der Gemeinde Suici; im Regionsmuseum Olteniens: Erzeugnisse und Werkzeug aus der Gemeinde Petrești und Leordoasa; in den Magazinräumen des Dorfmuseums in Bukarest: eine vollständige Werkstatt mit Werkzeug und Erzeugnissen aus Petrești.

³ F. Loring, *Din istoria unui imperiu*, Buk., 1964, S. 34; M. Ghimpu, E. Iacobeanu, *Materii prime textile*, Buk., 1963, S. 70.

a tehnicii de lucru în teritoriile amintite, cu implicații deosebit de interesante și pentru țara noastră.

Cu privire la vechimea meșteșugului în țara noastră documentele care atestă prelucrarea părului de capră în cadrul unui meșteșug specializat, sînt relativ puține și în cea mai mare parte recente. Primele mențiuni se referă la dezvoltarea meșteșugului de „trăistar“, în Transilvania, în orașele Brașov,⁴ Sighișoara și Sibiu.⁵ Meșteșugul „trăistăritului“ satisfăcea însă nevoi limitate pentru categorii sociale restrînse și din această cauză n-a ajuns la o dezvoltare prea mare pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Deși meșteșugul se manifestă ca o branșă separată încă din secolul al XVI-lea, fiind menționat în cadrul breslelor ca atare, subliniem că traistele confecționate de meșterii orășeni satisfăceau în primul rînd nevoile armatei și erau puțin cerute pe piață, deoarece țărani își confecționau singuri obiectele necesare. Dezvoltarea meșteșugurilor în Transilvania în secolul al XVII-lea, intensificarea comerțului și creșterea cererii de produse au favorizat și înflorirea „trăistăritului“ în această perioadă. Constatăm în acest fel că, pe măsura întăririi breslelor, „trăistarii“ căutau să obțină privilegii, să asigure desfacerea produselor și să se apere de concurența tot mai puternică a producătorilor din mediul rural. În cazul meșteșugarilor brașoveni tendința de monopolizare a meșteșugului și a locurilor de desfacere se concretizează prin obținerea la 1695 a dreptului de colecționare a părului de capră și de confecționare a traistelor,⁶ în exclusivitate. În același scop se iau măsuri împotriva țărănilor din Săcel, Dîrste și Baciul⁷ care colectau și prelucrau părul de capră fără avizul breslei. Potrivit rezoluției magistratuale, produsele se confiscau impunînd „fuserii“ la o amendă de 11 fl. ungurești, din care două părți se rezervau judecătoriei și o treime fabricanților de traiste.⁸

der Arbeitsweise in dem genannten Raume auf, die auch für unser Land aufschlußreiche Folgerungen ergeben.

Was das Alter dieses Handwerks in unserem Lande betrifft, so gibt es verhältnismäßig wenig und vor allem nur neuere Quellen, die das Verarbeiten von Ziegenhaar in darauf spezialisierten Werkstätten bezeugen. Die frühesten Angaben beziehen sich auf die Entwicklung des Handwerks der „Beutelmacher“ (trăistar) in den siebenbürgischen Städten Kronstadt (Brașov),⁴ Schäßburg (Sighișoara) und Hermannstadt (Sibiu).⁵ Die Beutelmacherei (trăistărit) beschränkt sich indessen auf die Belieferung einiger sozialer Kategorien, deswegen gelangte sie bis zum Ende des 16. Jahrhunderts zu keiner größeren Entfaltung.

Obgleich das Handwerk schon im 16. Jahrhundert als besonderer Zweig innerhalb der Zünfte erwähnt wird, muß betont werden, daß die städtischen Meister die von ihnen hergestellte Ware in erster Linie an das Heer lieferten; auf dem Markt war die Nachfrage gering, da die Bauern diese Gegenstände für ihren Gebrauch selbst verfertigten. Die Entwicklung der Handwerke in Transsilvanien im 17. Jahrhundert, die Erweiterung der Handelsbeziehungen und die zunehmende Nachfrage begünstigen auch das Aufblühen der Beutelmacherei in diesem Zeitabschnitt. So kann festgestellt werden, daß gleichzeitig mit dem Erstarken der Zünfte auch die Beutelmacher versuchten, Privilegien zu erhalten, den Absatz ihrer Erzeugnisse zu sichern und sich vor der wachsenden Konkurrenz der ländlichen Erzeuger zu schützen. Die Tendenz der Kronstädter Meister, das Handwerk und den Absatzmarkt zu monopolisieren, äußerte sich auch darin, daß sie 1695 das alleinige Recht erhielten, Ziegenhaar aufzukaufen und Beutel daraus zu verfertigen.⁶ In diesem Sinne wurden Maßnahmen gegen die Bauern von Săcel, Dîrste und Baciul⁷ ergriffen, die ohne Erlaubnis der Zunft Ziegenhaar sammelten und verarbeiteten. Einem Magistratsbeschluß zufolge wurden ihre Erzeugnisse beschlagnahmt und die „Pfuscher“ mit 11 ungarischen Fl. Strafe belegt; zwei Drittel davon wurde dem Gericht zugestellt, ein Drittel den Beutelmachern.⁸

⁴ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, Epoca veche, București, p. 60.

⁵ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania*, Buc., 1954, p. 136.

⁶ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Buc., 1960, I, p. 54—55.

⁷ *Op. cit.*, p. 191—192.

⁸ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Buc., 1960, I, p. 192.

⁴ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, Epoca veche, Buc., S. 60.

⁵ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania*, Buk., 1954, S. 136.

⁶ *Industria textilă din Brașov și țara Birsei*, Buk., 1960, I, S. 54/55.

⁷ *Ebenda*, S. 191—192.

⁸ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Buk., 1960, I, S. 192.

Prelucrarea fibrelor textile și țesutul lor în secolul al XV-lea în Țara Românească nu depășise, în linii generale, nivelul meșteșugului casnic,⁹ nici la orașe, nici pe domenii și nici la sate, ceea ce explică lipsa mențiunilor documentare cu privire la trăistărit. Abia în secolul al XVII-lea se constituie ca meșteșuguri propriu-zise, depășind sfera preocupărilor casnice, noi ramuri printre care se numără și trăistarii.¹⁰ Înmulțirea sensibilă a mențiunilor documentare, legate de meșteșuguri în decadele 4 și 5 ale veacului, constituie un indiciu al creșterii activității meșteșugărești.

Trăistăritul se dezvoltă treptat în strînsă legătură cu dezvoltarea celorlalte meșteșuguri ajungînd în anul 1835, așa cum rezultă din statistica patentarilor, atît de răspîndit, încît găsim menționat cel puțin un meșteșugar în fiecare județ din Țara Românească. La această dată găsim un trăistar la Pitești, unul la Cîmpulung Muscel, unul la Cîmpina, unul în Țirgul Mizilului, unul la Vîrteșcoi — jud. Rîmnic și un număr de trăistari pe care nu-l putem stabili precis, în orașul București, deoarece sînt notați împreună cu tabacii.¹¹ Dacă ținem seama că în afara meșteșugarilor patentari lucrau paralel mulți alții ce nu plăteau impozit pentru meșteșugul pe care-l practicau sporadic, se poate aprecia că la mijlocul secolului al XIX-lea torsul și țesutul din pîr de capră luase o mare dezvoltare. De altfel însăși statistica menționează că prelucrarea se făcea paralel în gospodărie și în atelierele specializate.

La dezvoltarea meșteșugului a contribuit desigur și numărul mare de capre din Țara Românească, din care pînă la 1835 o bună parte erau trimise pentru „tainurile imperiului”¹² precum și schimbul frecvent de materie primă cu Brașovul¹³ ca urmare a intensificării relațiilor comerciale în această perioadă.

Im 16. Jahrhundert ging die Verarbeitung von Textilfasern in der Walachei im allgemeinen sowohl in den Städten als auch auf den Landgütern und in den Dörfern nicht über den Rahmen einer Heimindustrie hinaus⁹; so erklärt sich auch das Fehlen von Quellen in bezug auf das Handwerk der Beutelmacher (trăistar). Erst im 17. Jahrhundert entwickeln sich auf diesem Gebiet selbständige Handwerke, die über die Grenzen häuslicher Beschäftigung hinausgehen, darunter auch die Beutelmacherei.¹⁰ Im 4. und 5. Jahrzehnt dieses Jahrhunderts werden die Handwerke immer häufiger in Urkunden erwähnt, ein Hinweis auf die beständig anwachsende handwerkliche Tätigkeit.

Die Beutelmacherei entwickelt sich allmählich in engem Zusammenhang mit den übrigen Handwerken und gelangt 1835, wie aus der Statistik der Inhaber von Gewerbescheinen hervorgeht, zu einer solchen Verbreitung, daß mindestens ein Beutelmacher in jedem Kreis der Walachei gezählt wird. Zu diesem Zeitpunkt finden wir je einen Meister in Pitești, in Cîmpulung Muscel, in Cîmpina, in Țirgul Mizilului, in Vîrteșcoi, Kreis Rîmnic. Die Anzahl der Beutelmacher in Bukarest ist nicht festzustellen, da sie in den Listen mit den Kürschnern zusammen geführt wurden.¹¹ Wenn man in Betracht zieht, daß außer den steuerzahlenden Handwerkern noch viele andere arbeiteten, die für ihr nur gelegentlich betriebenes Gewerbe keine Steuer bezahlten, kann man annehmen, daß um die Mitte des 19. Jahrhunderts das Spinnen und Weben von Ziegenhaar einen großen Aufschwung genommen hat. Im übrigen wird in der Statistik selbst erwähnt, daß sowohl in den Bauernwirtschaften als auch in spezialisierten Werkstätten gearbeitet wurde.

Zur Entwicklung des Handwerks hat sicher auch die große Anzahl von Ziegen in der Walachei beigetragen; bis 1835 wurde ein großer Teil davon als Abgabe an die Pforte¹² geliefert. Infolge der Ausweitung der Handelsbeziehungen in diesem Zeitabschnitt mehrte sich der Austausch von Rohstoffen mit Kronstadt.¹³

⁹ Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova și Țara Românească (sec. X—XVIII)* Buc., 1961, p. 98 (manuscris dizertație).

¹⁰ Arh. St. Buc., *M-rea R. Sărat*, v/21, orig. rom.

¹¹ *Documente privitoare la economia Țării Românești*, Buc., 1958, II, p. 596—616.

¹² M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, Buc., 1960, p. 286.

¹³ Arhiva magistratului orașului Brașov, Buc., I, p. 196—197; D. Limona, *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la orașul Stalin*, Buc., II, p. 271.

⁹ Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova și Țara Românească (sec. X—XVIII)*, Buk., 1961, S. 98 (handschriftliche Dissertation).

¹⁰ Staatsarchiv Buk. *Kloster R. Sărat*, v/21, rum. Orig.

¹¹ *Documente privitoare la economia Țării Românești*, Buk., 1958, II, S. 596—616.

¹² M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, Buk., 1960, S. 286.

¹³ Magistratsarchiv der Stadt Kronstadt, Buk., I, S. 196—197; D. Limona, *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la orașul Stalin*, Buk., II, S. 271.

Documentar se constată existența a două categorii de obiecte confecționate din păr de capră: produse ale meșteșugului casnic și produse ale meșteșugului specializat. Cercetarea etnografică de teren confirmă constatarea făcută pe bază documentară punând în evidență și existența a două tehnici de lucru diferite, proprii produselor gospodărești sau celor meșteșugărești. Diferențierea netă a celor două categorii de obiecte în funcție de tehnica de prelucrare și de scopul pentru care au fost create (satisfacerea nevoilor gospodăriei sau desfacerea lor pe piață) impune tratarea separată a celor două aspecte ale prelucrării părului de capră.

Prelucrarea părului de capră în cadrul gospodăriei țărănești

Urmărind pe hartă zonele în care s-a folosit părul de capră ca materie primă pentru țesut, constatăm cu o singură excepție — în sudul Olteniei — că ele se află în regiunea colinară sau muntoasă, acolo unde creșterea caprelor este mai frecventă. În Banat aproape toate satele de la nord de Orșova pînă pe valea Bistrei, în Oltenia satele din jurul Băii de Aramă în sud la Vădastra, Vădăstrița și Obîrșia, în jud. Dîmbovița, satele de pe valea Slănicului sau a Buzăului la Viperești, părul de capră este prelucrat în gospodărie. Nu ne referim aici la țesăturile din satele de macedoneni din Dobrogea, foarte frumoase și tipice pentru aceștia, deoarece multe dintre ele sînt moșteniri aduse din Grecia, unde se lucra frecvent părul de capră pentru confecționarea textilelor de interior. În majoritatea satelor amintite, întrebuințarea părului de capră, — inferior lînei, se explică prin posibilitățile economice mai scăzute ale satelor respective unde se foloseau la maximum toate resursele gospodăriei.

Amestecînd de obicei lîna cu părul de capră, în cazul țesăturilor pentru interior, sau chiar la unele piese de port, sătencele folosesc o tehnică veche pomenită și în documente, pentru anumite sate din Transilvania. Astfel la 1773 trăistarii brașoveni se plîng că „locuitorii din Dîrste și Săcel, cumpără păr de capră, îl amestecă cu lîna, fac pă-

Auf Grund der Urkunden lassen sich zwei Kategorien von Gegenständen, die aus Ziegenhaar gefertigt wurden, feststellen: Erzeugnisse der Heimindustrie und Erzeugnisse der spezialisierten Werkstätten. Die ethnographischen Feldforschungen bestätigen diese auf Grund von Urkunden getroffene Feststellung: Es treten nämlich auch zwei verschiedene Arbeitstechniken in Erscheinung, je nachdem, ob die Erzeugnisse in der Bauernwirtschaft oder in den Werkstätten hergestellt wurden. Die klare Scheidung der beiden Kategorien von Gegenständen wird also von der Arbeitstechnik und von dem Zweck, für den sie hergestellt wurden, bestimmt (zum eigenen Gebrauch oder für den Verkauf) und fordert die getrennte Behandlung der beiden Verarbeitungstechniken von Ziegenhaar.

Die Verarbeitung von Ziegenhaar innerhalb der Bauernwirtschaften

Wenn man die Gebiete, in denen Ziegenhaar als Spinnfaser verwendet wurde, auf der Karte verfolgt, stellt man fest, daß es (Südoltenien allein ausgenommen) die hügeligen und gebirgigen Landstriche sind, wo Ziegen häufiger gehalten werden. Im Banat wird das Ziegenhaar in fast allen Dörfern nördlich von Orșova bis ins Bistra-Tal in den Bauernwirtschaften verarbeitet; desgleichen in der Oltenia, in den Dörfern um Baia de Aramă und im Süden in Vădastra, Vădăstrița und Obîrșia, im Kreis Dîmbovița, in den Dörfern des Slănic- oder Buzău-Tales in Viperești. Wir sehen hier ab von den sehr schönen und typischen Geweben der Mazedonier in der Dobrudscha, denn viele davon sind aus Griechenland mitgebrachtes Erbgut; dort wurde sehr häufig Ziegenhaar zur Herstellung von Textilien für die Ausschmückung der Innenräume verwendet. Bei der Mehrzahl der obengenannten Dörfer erklärt sich der Gebrauch von Ziegenhaar, das minderwertiger ist als Wolle, aus den geringeren wirtschaftlichen Möglichkeiten der betreffenden Dörfer, die alle Hilfsquellen der Wirtschaft maximal ausnützen mußten.

Die Bäuerinnen, die zur Herstellung von Textilien für den Hausgebrauch oder selbst von Trachtenstücken Ziegenhaar gemischt mit Wolle verwendeten, bedienten sich einer alten Technik, die auch für manche Dörfer Transilvaniens urkundlich belegt ist. Im Jahre 1773 beklagen sich die Kronstädter Beutelmacher (trăistar), „daß die Bewohner von Dîrste und Săcel Ziegenhaar kaufen, es mit Wolle mischen, ‚Kotzen‘ daraus machen und sie ver-

turi („Kotzen“) și le vînd înșelînd pe cumpărători, căci astfel de pături nu sînt durabile“.¹⁴

Amestecul cu lînă are ca scop creșterea durabilității țesăturilor și o oarecare înlesnire în procesul țesutului prin folosirea ca urzeală a firelor de lînă mai răsucite.

Tehnica de lucru. O primă fază de prelucrare identică celei cunoscute pentru lînă, în general, este tunsul și sortarea părului după culorile naturale; urmează „trasul cu piepteni“ pentru formarea caierului. Torsul se face cu furca și fusul, prin răsucirea bună a firului din caierul ușor umezit, legat foarte strîns, uneori înfășurat cu o pînză.

Țesutul se face în războiul orizontal și materialul este executat de obicei în patru ițe, folosind urzeala de lînă sau cînepă. Ornamentele sînt fără excepție simple, realizate fie din dungi alternante în două, trei culori, fie din carouri.

În toate satele, cu excepția celor din sudul Olteniei, din părul de capră se confecționează obiecte asemănătoare ca destinație, tehnică și ornament și anume: pricovițe pentru pat, — în trei foi —, glugi, țoluri și ciorapi împlețiți cu un singur cîrlig.

În Vădastra, Vădăstriță și Obîrșia se constată o diferență netă ce se explică prin schimbările culturale ce au avut loc în satele din dreapta Dunării, unde prelucrarea părului de capră se face în mod intens. Aici s-au lucrat în mod exclusiv, desagi de o formă necunoscută în alte zone. Țesătura desagilor este în două ițe, din păr neamestecat cu lînă, în dungi din culoarea naturală a părului, alternînd cu fire vopsite în roșu și galben. Uneori, la marginea care limitează o dungă de alta, sînt executați zimți. Ceea ce diferențiază desagii de aici, nu este ornamentul — comun și altor piese din aceeași categorie — ci croiala (fig. 1).

Foaia dreaptă, lungă de cca 3 m are în partea centrală o deschizătură lungă de cca 0,50 m lăsată special într-o parte a țesăturii. Capetele se îndoaie și formînd desagii,

kaufen; sie betrügen damit die Käufer, denn diese Kotzen seien nicht dauerhaft.“¹⁴

Man mischte die Ziegenhaare mit Wolle, um das Gewebe dauerhafter zu machen und das Weben in gewissem Sinne zu erleichtern, indem man das stärker gedrehte Wollgarn, als Kette verwendete.

Die Arbeitstechnik. Wie bei der Verarbeitung von Wolle umfaßt der erste Arbeitsgang das Scheren und das Sortieren des Haares den natürlichen Farben nach; es folgt das Auskämmen des Haares, wonach der Wickel (caier) um den Rocken gewunden wird. Gesponnen wird mit Rocken und Spindel, der Faden wird stark gedreht, der Wickel leicht angefeuchtet, sehr fest gebunden und manchmal noch mit Leinwand umwickelt.

Gewebt wird auf dem waagerechten Webstuhl meist mit vier Schäften, für die Kette wird Wolle oder Hanf verwendet. Die Ziermotive sind ausnahmslos schlicht, meist werden zweifarbige Streifer oder Würfelmuster gewebt.

In allen Dörfern, außer in denen Südolteniens, sind das Herstellungsverfahren, die Verwendung und die Musterung der Ziegenhaarweben ähnlich; man verfertigt hier dreiteilige Bettüberwürfe (pricovițe) Kapuzenmäntel, Wolldecken und einfach gewirkte Strümpfe.

Die Erzeugnisse aus Vădastra, Vădăstriță und Obîrșia in Oltenien unterscheiden sich in dieser Hinsicht von den übrigen; das ist durch den kulturellen Austausch mit den Dörfern auf dem rechten Donauufer zu erklären, wo die Verarbeitung von Ziegenhaar intensiv betrieben wird. In Südoltenien wurden nämlich ausschließlich Quersäcke nach einem in anderen Gebieten unbekannten Schnitt hergestellt. Die Quersäcke sind zweischäftig ohne Beimischung von Wolle gewebt; zwischen die naturfarbenen Streifen werden rot und gelb gefärbte Fäden eingewebt. Gelegentlich werden an den Stellen, wo zwei Streifen aufeinandertreffen, gezahnte Muster eingewebt. Kennzeichnend für diese Quersäcke ist aber nicht die Musterung, die auch bei anderen Stücken der gleichen Kategorie vorkommt, sondern der Schnitt (Abb. 1).

Im Mittelstück der geraden, etwa 3 m langen Bahn läßt man auf einer Seite einen ungefähr 0,50 m langen Schlitz offen; die Enden werden umgeschlagen und bilden die Säcke. Der Kopf wird durch die Öffnung gesteckt, der eine Sack hängt auf dem Rücken, der andere auf der Brust. Der schmalere

¹⁴ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Buc., 1960, I, p. 190.

¹⁴ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Buk., 1960, I, S. 190.

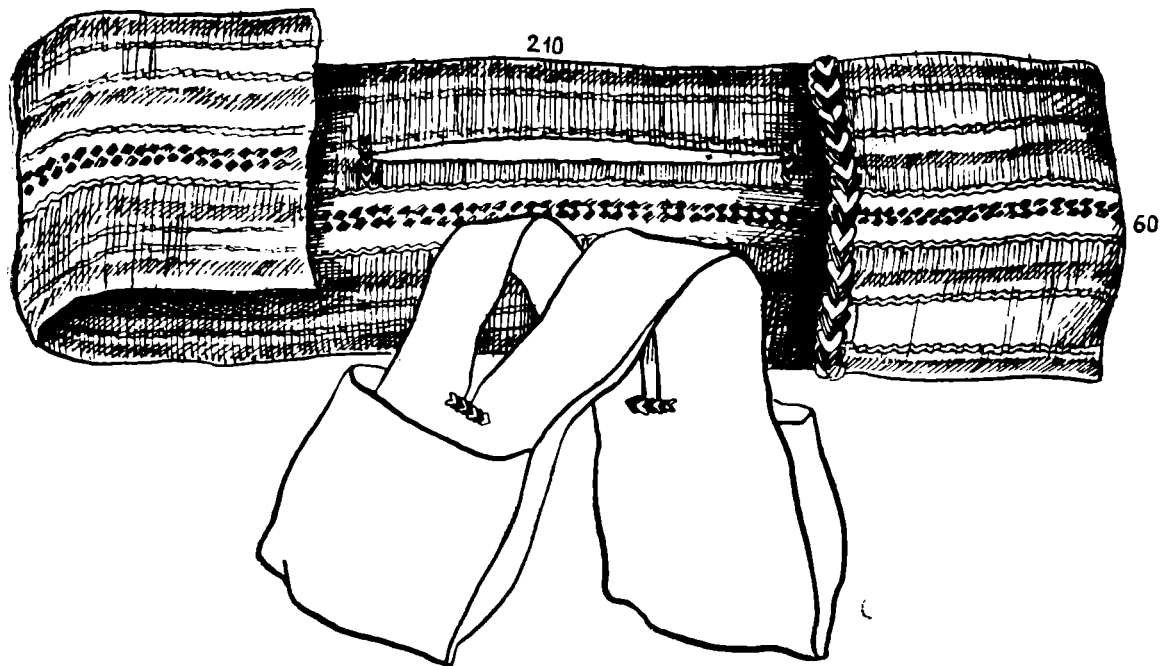

Fig 1. Desagi cu două părți, com. Vădastra.

Abb. 1. Zweiteiliger Quersack, Gemeinde Vădastra.

care se bagă pe cap, purtându-se cu o parte pe piept și cu cealaltă pe spate. Breteaua mai îngustă de pe umărul stîng este folosită ca mijloc de susținere pentru ca desagi să nu alunece în sus ori în jos; cînd nu sînt prea încărcați, se poartă obișnuit pe un umăr.

Utilizarea părului de capră ca materie primă pentru confecționarea textilelor de interior sau a unor piese de port este, atît în Banat cît și în nordul Olteniei sau pe valea Slănicului, din ce în ce mai rară. În ceea ce privește confecționarea desagilor în sudul Olteniei, meșteșugul casnic al torsului și țesutului din părul de capră nu se mai cunoaște. Am găsit numai cîteva piese despre care bătrînele își amintesc cum se lucrau, dar care pînă acum 30—40 de ani erau foarte răspîndite.

Prelucrarea părului de capră în cadrul meșteșugului specializat

În legătură cu originea și vechimea prelucrării părului de capră în cadrul unui meșteșug specializat, se cunosc destul de puține date documentare. Existența unor meșteșugari specializați în confecționarea traistelor este menționată în documente în sec. al XVIII-lea, cînd meșteșugul se diferențiază

Träger auf der linken Schulter dient als Stütze und verhindert das Hinauf- oder Hinabrutschen der Säcke. Wenn der Quersack nicht allzu voll ist, pflegt man ihn bloß über einer Schulter zu tragen.

Sowohl im Banat als auch in Nordoltenien und im Slănicul zur Herstellung von Geweben für den Hausgebrauch oder für Trachtenstücke verwendet. Was die Herstellung von Quersäcken in Südoltenien anlangt, so ist das Spinnen und Weben von Ziegenhaar hier nicht mehr üblich. Wir haben bloß einige Stücke gefunden, die vor 30—40 Jahren noch sehr verbreitet waren und an deren Herstellungsweise alte Frauen sich noch erinnern.

Die Verarbeitung von Ziegenhaar in spezialisierten Werkstätten

Über den Ursprung und das Alter der Verarbeitung von Ziegenhaar in spezialisierten Werkstätten gibt es ziemlich wenig urkundliche Belege. Das Vorhandensein eines Handwerks, das auf die Herstellung von Beuteln (traiste) spezialisiert war, wird in Urkunden des 18. Jahrhunderts erwähnt, als dieses Gewerbe sich deutlich von den übrigen loslöste und die Handwerker sich zu organisieren begannen. Viel früher werden indessen schon Beutel (traiste) unter anderen Erzeugnissen

net și meșteșugarii încep să se organizeze. Găsim însă în documente, printre alte produse menționate și traistele, la o dată mult anterioară. Astfel într-un privilegiu acordat de Mircea cel Bătrîn brașovenilor, se spune că „postavul în bucăți întregi, cizmele și pălăriile, șepcile frînțești — toate fabricație săsească, brașoveană — sînt scutite de orice taxe, ca și postavul prost «cenușiu» de sumane și pînză de în, traistele, cuțitele, tot lucru ardelean pentru țărani.¹⁵

Înmulțirea mențiunilor cu privire la produsele din păr de capră¹⁶ numai către mijlocul secolului al XVII-lea, cantitățile mari de materie primă pe care Țara Românească le comercializează¹⁷, răspîndirea largă a meșteșugului în secolul al XIX-lea, ne îndreptătesc să afirmăm că, prelucrarea părului de capră, cunoscută încă din sec. al XIV-lea, ajunge la mijlocul sec. al XVIII-lea și în ultima jumătate a sec. al XIX-lea la o mare înflorire.

Astăzi în majoritatea centrelor menționate în documente în legătură cu acest meșteșug, nu se mai lucrează. Sînt deasemeni sate, identificate în cursul cercetărilor, în care prelucrarea părului de capră a cunoscut oarecare răspîndire, dar astăzi meșteșugul a dispărut. Cu ajutorul datelor culese din documente, pînă în prezent, și a celor de la teren am întocmit o hartă a centrelor în care s-a practicat acest meșteșug, astăzi dispărut (*pl. I*) care, fără a fi completă, reprezintă un început pentru cunoașterea răspîndirii acestui meșteșug în țara noastră.

În prezent trăistăritul se practică în satele Petrești și Leordeasa (Oltenia), Șuici-Rudeni (jud. Argeș) și Băleni-Români (jud. Dîmbovița). Cel mai intens se exercită meșteșugul în satul Petrești. Din repartitia teritorială a localităților în care se lucrează încă, constatăm că meșteșugul, dezvoltat mai întîi în cadrul orașelor, se mută treptat în mediul rural, singurul loc unde se mai cer produsele respective. Pentru luciul aparte, cu rezistență

in Urkunden erwähnt. In einem Privileg, das Mircea der Alte den Kronstädtern einräumte, heißt es z. B. daß „... ganze Stücke Tuch, Stiefel und Hüte, fränkische Mützen — alles sächsische Erzeugnisse aus Kronstadt — von allen Taxen befreit sind, wie auch das grobe graue Tuch für Bauernmäntel, Leinengewebe, Beutel (traiste), Messer, alles siebenbürgische Arbeit für die Bauern“.¹⁵

Häufiger finden die Erzeugnisse aus Ziegenhaar¹⁶ erst gegen die Mitte des 17. Jahrhunderts Erwähnung; die großen Mengen von Rohmaterial, die aus der Walachei abgesetzt werden¹⁷, und die weite Verbreitung dieses Handwerks im 19. Jahrhundert berechtigen zu der Behauptung, daß die Verarbeitung von Ziegenhaar, die schon seit dem 14. Jahrhundert bekannt ist, um die Mitte des 18. und in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts zu großer Blüte gelangt.

Heute wird in den meisten Zentren, die im Zusammenhang mit diesem Handwerk in Urkunden erwähnt werden, nicht mehr gearbeitet. Auch in Dörfern, in denen den Nachforschungen zufolge die Verarbeitung von Ziegenhaar ziemlich verbreitet war, wird sie gegenwärtig nicht mehr geübt.

Mit Hilfe der bisher in Dokumenten und im Gelände vorgefundenen Daten, habe ich die ehemaligen Zentren dieses heute kaum noch ausgeübten Handwerks in einer Karte aufgezeichnet (*Tafel I*), die, ohne Anspruch auf Vollständigkeit zu erheben, einen Anfang darstellt, unsere Kenntnisse über die Verbreitung dieses Handwerks in unserem Lande zu erweitern.

Heute wird die Beutelmacherei nur noch in den Dörfern Petrești und Leordeasa (Oltenien), Șuici-Rudeni (Kreis Argeș) und Băleni-Români (Kreis Dîmbovița) ausgeübt, wobei Petrești das bedeutendste Zentrum dafür ist. Aus der gebietsmäßigen Verteilung der Ortschaften, wo noch gearbeitet wird, läßt sich feststellen, daß dieses Handwerk, das sich ursprünglich in den Städten entwickelt hatte, sich mehr und mehr auf ländliche Gebiete zurückzieht, wo allein noch eine Nachfrage nach den betreffenden Erzeugnissen besteht. Wegen des besonderen Glanzes und

¹⁵ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, Ep. veche, București, p. 59—60.

¹⁶ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, București, 1960, I, p. 54—55, 191—192; *Documente privitoare la economia Țării Românești*, București, 1958, I, p. 68; *Meșteșugari și neșuțatori din trecutul Craiovei*, București, 1957, p. 23.

¹⁷ N. Iorga, *Correspondența lui D. Aman*, București, p. 8; D. Limona, *op. cit.* p. 88, 271; *Documente privitoare la economia Țării Românești*, București, 1958, I, p. 596—616.

¹⁵ M. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, Ep. veche, Buk., S. 59—60.

¹⁶ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Buk., 1960, I, S. 54—55, 191—192; *Documente privitoare la economia Țării Românești*, Buk., 1958, I, S. 68; *Meșteșugari și neșuțatori din trecutul Craiovei*, Buk., 1957, S. 23.

¹⁷ N. Iorga, *Correspondența lui D. Aman*, Buk., S. 8; D. Limona, *a.a.O.*, S. 88, 271; *Dokumente privitoare la economia Țării Românești*, Buk., 1958, I, S. 596—616.

superioară și o capacitate de împîslire mai mică, părul de capră a fost utilizat cu precădere la confecționarea obiectelor a căror durabilitate este absolut necesară — desagi, traiste, preșuri, pături pentru cai etc., ceea ce explică, deasemenea menținerea meșteșugului pînă în zilele noastre în mediul rural.

Din punct de vedere al tehnicii de prelucrare a părului și a uneltelor folosite, există o unitate evidentă între cele patru centre menționate. Oarecari deosebiri se manifestă în ceea ce privește modul de procurare a materiei prime, denumirile unor piese componente a uneltelor de lucru și cromatica folosită la ornamentarea produselor; există deasemenea și produse specifice unui centru sau altuia.

Atelierul în care sînt instalate uneltele pentru tors și țesut este de obicei o magazie sau polată așezată în spatele casei (fig. 2).

Cu meșteșugul torsului și țesutului părului de capră, se ocupă aproape în exclusivitate bărbații, și numai cu rare excepții femeile. Meșteșugul se moștenește din tată în fiu în cadrul familiei. Este interesant cum în felul acesta, în satul Petrești s-a ajuns ca peste 50% din numărul meșterilor care au lucrat aici, să facă parte dintr-o singură familie.

Procurarea materiei prime. Urmărind catagrafiile animalelor în perioadele de înflorire a meșteșugului, observăm ca o trăsătură comună a tuturor centrelor, că nici unul nu a posedat un număr mare de capre, care să furnizeze materie primă suficientă pentru satisfacerea cererii de produse. De aceea, fiecare din centrele producătoare, procura într-un anumit mod părul de capră. Astfel trăistarii din com. Petrești procurau părul, fie din sat, lucrînd în acest caz la comandă cu materialul clientului, fie de la „aducătorii” din com. Leordeasa ce se ocupau cu colectarea boștinei și părului de capră prin satele Olteniei. Din legăturile strînse înfiripate între meșterii din Petrești și „aducătorii” din Leordeasa a rezultat specializarea ultimilor în prelucrarea părului. Așa se face că la începutul secolului nostru, după ce au învățat meșteșugul și au cumpărat unelte de lucru și în special spete pentru războiul de țesut, cei din Leordeasa au început să vîndă din ce în ce mai puțin părul la Petrești, păstrîndu-l pentru nevoile proprii; meșterii

weil die Gewebe dauerhaft sind und sich nicht verfilzen, wird das Ziegenhaar zur Herstellung von Gegenständen verwendet, die vor allem widerstandsfähig sein müssen; für Quersäcke, Beutel, Laufteppiche, Pferdedecken u.a.m.; dadurch erklärt sich auch das Fortbestehen dieses Handwerks auf dem Lande bis auf den heutigen Tag.

Was die Verarbeitungstechnik von Ziegenhaar und die dabei verwendeten Geräte anlangt, so ergibt sich eine offensichtliche Übereinstimmung in den vier erwähnten Zentren. Gewisse Unterschiede bestehen in der Art der Beschaffung der Rohmaterialie und der Benennung einiger Bestandteile der Geräte, wie auch in der Farbgebung der Ornamentik; ebenso gab es bestimmte, für das eine oder das andere Zentrum spezifische Erzeugnisse.

Die Werkstatt, in der die Geräte für das Spinnen und Weben untergebracht sind, ist meist ein Schuppen oder ein kleiner Anbau (Abb. 2) hinter dem Haus.

Das Handwerk des Spinnens und Webens von Ziegenhaar betreiben fast ausschließlich Männer, die Frauen nur in seltenen Ausnahmefällen. Das Handwerk bleibt meist in der Familie und vererbt sich vom Vater auf den Sohn. Es ist bemerkenswert, daß im Dorfe Petrești über 50 Meister, die hier gearbeitet haben, einer einzigen Familie angehörten.

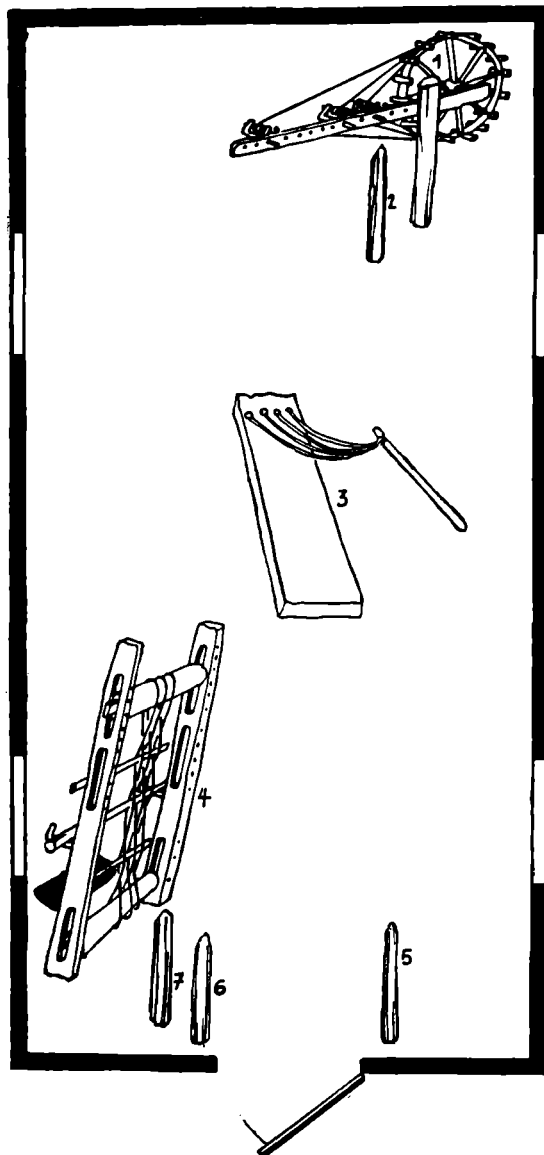
Die Beschaffung des Rohmaterials. Wenn man die Aufzeichnungen über die Tierhaltung zur Blütezeit des Handwerks untersucht, ergibt sich als gemeinsames Merkmal für alle Zentren, daß keines eine genügende Anzahl von Ziegen besaß, um den Bedarf an Rohmaterial zu liefern. Deswegen beschafft sich jedes der Produktionszentren das Ziegenhaar auf eine bestimmte Art. Die Beutelmacher der Gemeinde Petrești z. B. erhielten das Material entweder aus dem Dorfe selbst, sie arbeiteten in diesem Fall auf Bestellung mit dem Material der Kunden, oder sie kauften es von Lieferanten („aducători”) aus der Gemeinde Leordeasa, die sich mit dem Sammeln von Wachstrebern und Ziegenhaar in den Dörfern der Oltenia befaßten. Dank der engen Beziehungen, die sich zwischen den Meistern aus Petrești und den Lieferanten aus Leordeasa entwickelten, erlernten auch die Letzteren die Verarbeitung von Ziegenhaar. So kam es, daß sie zu Beginn unseres Jahrhunderts, nachdem sie das Handwerk erlernt und sich das nötige Werkzeug, vor allem Weberkämme für den Webstuhl, angeschafft hatten, immer weniger Ziegenhaar nach Petrești lieferten, da sie es für den eigenen Bedarf behielten; die Meister in Șuici-Rudeni verwen-

Fig. 2. Planul atelierului pentru prelucrarea părului de capră — com. Petrești:

1. roată; 2. țaruș de ață; 3. blană de băteală; 4. război vertical cu groapă; 5. țaruș de urzeală; 6, 7. țaruș de băteală.

Abb. 2. Plan einer Werkstatt zur Verarbeitung von Ziegenhaar, Gemeinde Petrești:

1. Rad; 2. Garnpflock; 3. Brett zum Schleudern des Ziegenhaares; 4. senkrechter Webstuhl mit Grube; 5. „Kettenpfahl“ (țaruș de urzeală); 6, 7. „Einschlagpfahl“ (țaruș de băteală).

din Șuici-Rudeni au folosit numai materialul din sat și au lucrat la comandă cu materialul clientului, iar trăistarii din Băleni-Români cumpărau părul de la tăbăcăria din Ploiești.

Procesul de prelucrare începe prin sortarea părului pe culori — care se face cu mare atenție deoarece se folosește în culoarea naturală, fără a fi vopsit.

„Băteala“. Operația numită „băteală“, echivalentă cu trasul lînei prin piepteni, realizează alegerea firelor mai lungi, mai bune pentru tors, de cele scurte folosite în alte scopuri. La capătul unei scînduri lungi, fixată în pămînt în mijlocul atelierului, sînt legate la distanțe egale patru sfori prinse cu

deten nur Material aus dem Dorfe selbst und arbeiteten auf Bestellung mit dem Material des Kunden, während die Beutelmacher in Băleni-Români das Ziegenhaar aus der Gerberei in Ploiești kauften.

Die Verarbeitung beginnt mit dem Sortieren des Ziegenhaares nach der natürlichen Farbe, ein Arbeitsgang, der große Aufmerksamkeit erfordert, weil das Haar meist ungefärbt verarbeitet wird.

Das Schleudern entspricht dem Wollkämmer und dient der Aussonderung der für das Verspinnen geeigneten langen Fasern; die kurzen werden für andere Zwecke verwendet. In der Mitte der Werkstatt werden an das eine Ende eines am Boden befestigten langen Brettes in gleichen Abständen vier Schnüre

celălalt capăt de un băț rotund, nu prea gros, lung de cca 1,20 m numit bătător. Părul se așază în grămadă pe scîndură, în așa fel încît meșterul trăgînd cu ajutorul bătătorului de cele patru sfori în mod ritmic, face să sară la oarecare distanță firele lungi, bune pentru tors. Pe scîndură rămîn firele scurte, ce cad în timpul bătelii. Operațiunea se repetă de trei ori.

Torsul. Din părul astfel ales, se formează întocmai ca și din lînă, caierul, cu deosebita că acesta este de dimensiuni mai mari. Părul de capră fiind aspru și lucios, înainte de tors se umezește puțin. Caierele se leagă apoi într-un burduf confecționat din piele de capră, la Petrești și Leordeasa, sau din pînză de cîneapă, la Băleni și Șuici-Rudeni. În timpul torsului burduful se ține legat de mijlocul meșterului cu o sfoară prevăzută la capăt cu un cîrlig. Se toarce cu ajutorul unei instalații speciale foarte originală și interesantă. Instalația de tors așezată la un capăt al atelierului (fig. 3) se compune dintr-un ax de lemn (rotund sau aplatizat) așezat vertical și înfipt cu o parte în pămînt. Perpendicular pe ax, se găsește așezată la treimea superioară o stinghie lungă de cca 1 m, în care sînt practicate la distanțe egale, mai multe orificii. Această parte a instalației, denumită „posadă“, servește drept suport de susținere a roții, fixată cu un cui în dreptul axului vertical. În spatele roții tot pe posadă sînt înfipte două cîrlige la distanță de cca 15 cm care susțin două mosorele de lemn.

Roata are formă obișnuită, cu un ax în care sînt fixate spițele. La fiecare capăt al spițelor se găsește cîte o scîndurică, toate fiind legate între ele cu o ață mai groasă din cîneapă ce marchează circumferința roții. Uneori capătul exterior al spițelor se fixează cu o veșcă ce înfășoară roata de jur împrejur.

Roata este acționată de o sfoară groasă din păr de capră denumită „iorgan“, a cărei lungime este variabilă, în funcție de mărimea atelierului. Iorganul trece pe axul roții printr-o canelură, peste mosorelele din spatele acesteia și printr-un cîrlig fixat pe un ax vertical înalt de 1,50 m, așezat la capătul

angebracht, die am anderen Ende an einen runden, nicht sehr dicken, etwa 1,20 m langen Stab, „bătător“ genannt, befestigt werden. Das Haar wird auf das Brett gehäuft, der Meister bringt die Schnüre durch rhythmische Bewegungen des Stabes in Schwingung und bewirkt dadurch, daß die langen, zum Verspinnen geeigneten Haare weggeschleudert werden; die kurzen, die während des Schleuderns herunterfallen, bleiben auf dem Brett liegen. Der Vorgang wird dreimal wiederholt.

Das Spinnen. Aus dem so gewonnenen Haar wird wie bei der Wolle der Spinnwickel hergestellt, mit dem Unterschied, daß dieser umfangreicher ist. Da das Ziegenhaar spröde und glatt ist, wird es vor dem Spinnen etwas angefeuchtet. Diese Wickel werden dann in einen Sack aus Ziegenleder, in Petrești und Leordeasa, oder aus Hanfgewebe, in Băleni und Șuici-Rudeni, eingebunden. Während des Spinnens befestigt der Meister den Sack mittels einer mit einem Haken versehenen Schnur um die Leibesmitte. Es wird mit Hilfe einer besonderen, sehr originellen und interessanten Vorrichtung gesponnen. Die Spinnvorrichtung befindet sich an einem Ende der Werkstatt (Abb. 3). Sie besteht aus einer senkrechten hölzernen Achse (rund oder abgeflacht), deren unteres Ende in den Boden gerammt ist. Am oberen Drittel der Achse ist ein etwa meterlanges, Querholz angebracht, in das in gleichen Abständen mehrere Löcher gebohrt sind. Dieser Teil der Vorrichtung, „posadă“ genannt, dient als Ständer für das Rad, das mit einem Nagel vor der senkrechten Achse befestigt ist. Hinter dem Rad sind ebenfalls auf der „posadă“ zwei Haken im Abstand von etwa 15 cm angebracht, die zwei hölzerne Spulen tragen.

Das Rad hat die übliche Form. In die Nabe sind die Speichen eingefügt. Am Ende jeder Speiche befindet sich ein Brettchen. Diese Brettchen sind durch einen dicken Hanffaden, der den Umfang des Rades bezeichnet, miteinander verbunden. Gelegentlich wird am äußeren Ende der Speichen eine Zarge angebracht, die das ganze Rad umfaßt.

Das Rad wird mittels eines Seiles aus Ziegenhaar, „iorgan“ genannt, dessen Länge je nach der Größe der Werkstatt wechselt, in Betrieb gesetzt. Dieses Seil läuft in einer Rinne über die Radachse, über die Spulen dahinter und durch einen Haken, der am entgegengesetzten Ende der Werkstatt in 1,50 m Höhe an einem senkrecht stehenden Pflock befestigt ist. Das Seil dient als Transmissionsriemen.

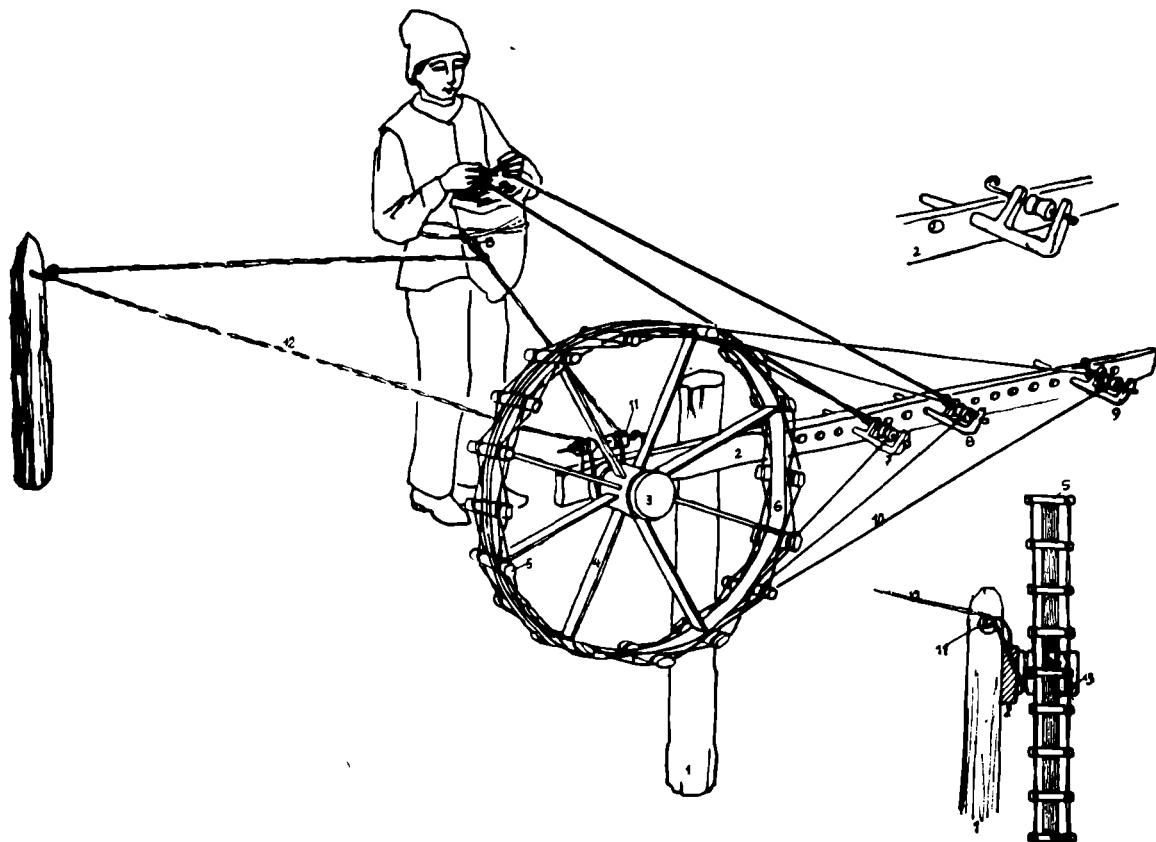

Fig. 3. Roată de tors:

Băleni-Români

1. cracul roții
2. ceașmea
3. minea
5. speteze
4. spițe
6. —
7. mină
8. mină
9. mină
10. șortă
11. armăgie
12. organ
13. cîrlig

Petrești

1. stumful roții
2. posada
3. căpățina roții
4. spițe
5. speteze
6. cercul roții
7. mină
8. mină
9. zam
10. șilte
11. —
12. iorgan

Leordeasa

1. parul roții
2. brațul roții
3. căpățină
4. spițe
5. cal
6. roată
7. mină
8. mină
9. zam
10. șilte
11. —
12. organ

Șuici

1. parul roții
2. —
3. butuc
4. spițe
5. lăfeze
6. —
7. mină
8. mină
9. mină
10. șeltea
11. scoabă
12. sfoară
13. cîrlig

Abb. 3. Spinnvorrichtung:

1. Holzpflöck, an dem das Rad befestigt ist; 2. Querholz mit den Löchern für die sog. „mîini“; 3. Radachse; 4. Speichen; 5. Brettchen am Ende der Radspeichen; 6. Zarge des Rades; 7. F-förmiges Holzstück (mîna); 8. F-förmiges Holzstück (mîna); 9. F-förmiges Holzstück (mîna); 10. „șiltă“ genannte Schnur; 11. „armăgie“ genannter Haken; 12. „iorgan“ genanntes Antriebsseil; 13. Haken.

opus al atelierului. Iorganul îndeplinește funcția unei curele de transmisie.

La celălalt capăt al posadei, în dreapta axului vertical sînt montate în trei orificii „mîinile“ — piese de lemn în formă de „F“ — prin brațele cărora trece cîte un ax metalic, cu cîrlig la unul din capete și cu un mosorel. De la fiecare „mînă“ pleacă de pe mosorel pe roată, o sfoară denumită „șiltă“, care acționează deasemenea ca o curea

Am anderen Ende des „posadă“, rechts von der senkrechten Achse, sind in drei der Löcher die sog. „mîini“ (Hände) hineingesteckt — F-förmige Holzteile —, durch deren Arme je eine Metallachse mit einem Haken an dem einen Ende und einer Spule durchgeht. Von jeder dieser „mînă“ läuft von der Spule auf das Rad eine Schnur, „șiltă“ genannt, die ebenfalls wie ein Transmissionsriemen wirkt und gleichzeitig mit dem Rad auch die Achsen mit den Haken dreht.

de transmisie învîrtind odată cu roata și axele cu cîrlig la capete.

Se torc cîte două fire deodată cu ajutorul primelor două „mîini“, de cîrligul cărora se agață părul din caier. Meșterul se așază în fața roții, agață iorganul cu cîrligul de la capătul sforii numit cerchez, cu care a legat burduful cu păr, și începe să meargă încet înapoi, răsucind ușor, cu ambele mîini, părul din caier. Prin mișcarea sa înapoi pînă în celălalt capăt al atelierului, iorganul învîrtește roata, iar cu ajutorul șiltelor sînt învîrtite cîrligele mîinilor, răsucind bine firele. Cînd a ajuns la capătul atelierului, cele două fire toarse se rup din caier și se așază pe un stîlp vertical care are, deasemenea, un mosorel ca un scripete cu greutate. Capetele agățate de cîrligele mîinilor se deslăc la rîndul lor, punîndu-se împreună pe cea de a treia mînă, nunită și zam, care îndeplinește funcția de a răsuci firele două cîte două.

Firele răsucite se așază pe doi țaruși — unul lîngă roată și altul dispus în linie dreaptă la capătul opus al atelierului, numit țaruș de urzeală sau pe altul alăturat „țaruș de băteală“. Firele pentru urzeală se răsucesc mai mult, iar cele de băteală se lasă mai deslîinate și de aceea se așază separat.

Cînd s-a adunat o cantitate mai mare de fire răsucite două cîte două se fac gHEME mari de cca 3 kg.

Țesutul — unelte și tehnică. Toate țesăturile din păr de capră executate de meșteșugari, se lucrează în războiul de țesut vertical (fig. 4).

Războiul de țesut se compune din două tălpi înalte de cca 2—3 m dispuse vertical și puțin oblic, cu un capăt fixat pe podea, iar celălalt sprijinit în perete sau pe una din grinzile plafonului; atît jos cît și sus tălpile au cîte o scobitură în care intră capetele sulurilor. Scobitura de sus este mai lungă pentru ca sulul superior să poată fi așezat la distanța dorită, în funcție de lungimea țesăturii. Ambele suluri se fixează la capete cu pene din lemn. La cca 0,50 m înălțime de la sol, pe partea din față a tălpilor sînt montate două brațe de lemn pe

Mit Hilfe der ersten beiden „mîini“ werden jede zwei Fäden auf einmal gesponnen, indem man das Ziegenhaar aus dem Wickel an den Haken der Metallachsen befestigt. Der Meister stellt sich vor das Rad, hängt den Haken (cerchez) der Schnur (iorgan), mit der der Haarsack zugebunden ist, ein und beginnt langsam rückwärts zu schreiten, während er mit beiden Händen das Haar aus dem Wickel leicht dreht. Durch sein Rückwärtsschreiten bis ans andere Ende der Werkstatt, dreht die Schnur das Rad und mit Hilfe der „șiltă“ werden die Haken der Metallachsen in Bewegung gesetzt, wodurch die Fäden fest gesponnen werden. Wenn er am Ende der Werkstatt angelangt ist, reißt er die beiden gesponnenen Fäden vom Wickel (caier) und führt sie über eine an einem senkrechten Pfahl angebrachte Spule, eine Vorrichtung, die einer Rolle mit Gewicht gleicht. Die an den Haken der ersten beiden „mîini“ angehängten Fadenenden werden ihrerseits abgenommen und auf den dritten Haken, den sogenannten „zam“, der dritten „mînă“, angehängt, der die beiden Fäden zwirnt.

Die gezwirnten Fäden werden auf zwei Holzpflocke ausgewickelt. Der eine befindet sich neben dem Rad, der andere in gerader Linie davon am entgegengesetzten Ende der Werkstatt und heißt „țaruș de urzeală“ (Kettenpfahl). Manchmal werden die gezwirnten Fäden auch auf den danebenbefindlichen „țaruș de băteală“ (Einschlagpfahl) gewickelt. Die Fäden für die Kette werden nämlich stärker, die für den Einschlag lockerer gezwirnt, deswegen werden sie getrennt.

Wenn sich eine größere Menge gezwirnter Fäden angesammelt hat, werden sie zu großen, etwa 3 kg schweren Knäulen aufgewickelt.

Das Weben — Geräte und Technik. Sämtliche Gewebe aus Ziegenhaar, die von Handwerkern hergestellt werden, arbeitet man auf dem senkrechten Webstuhl (Abb. 4).

Der Webstuhl besteht aus zwei etwa 2—3 m hohen Webstuhlbalken, die senkrecht, aber etwas geneigt aufgestellt werden; das eine Ende ist am Fußboden, das andere an der Wand oder einem Deckenbalken befestigt. Sowohl oben als auch unten haben die Webstuhlbalken Einschnitte für die Enden der Weberbäume. Die Einschnitte am oberen Ende sind länger, damit der obere Weberbaum je nach der Länge des Gewebes in der gewünschten Entfernung eingesetzt werden kann. Beide Weberbäume werden an den Enden mit Holzkeilen befestigt. In etwa 50 cm Höhe vom Boden sind an der Vorderseite der Web-

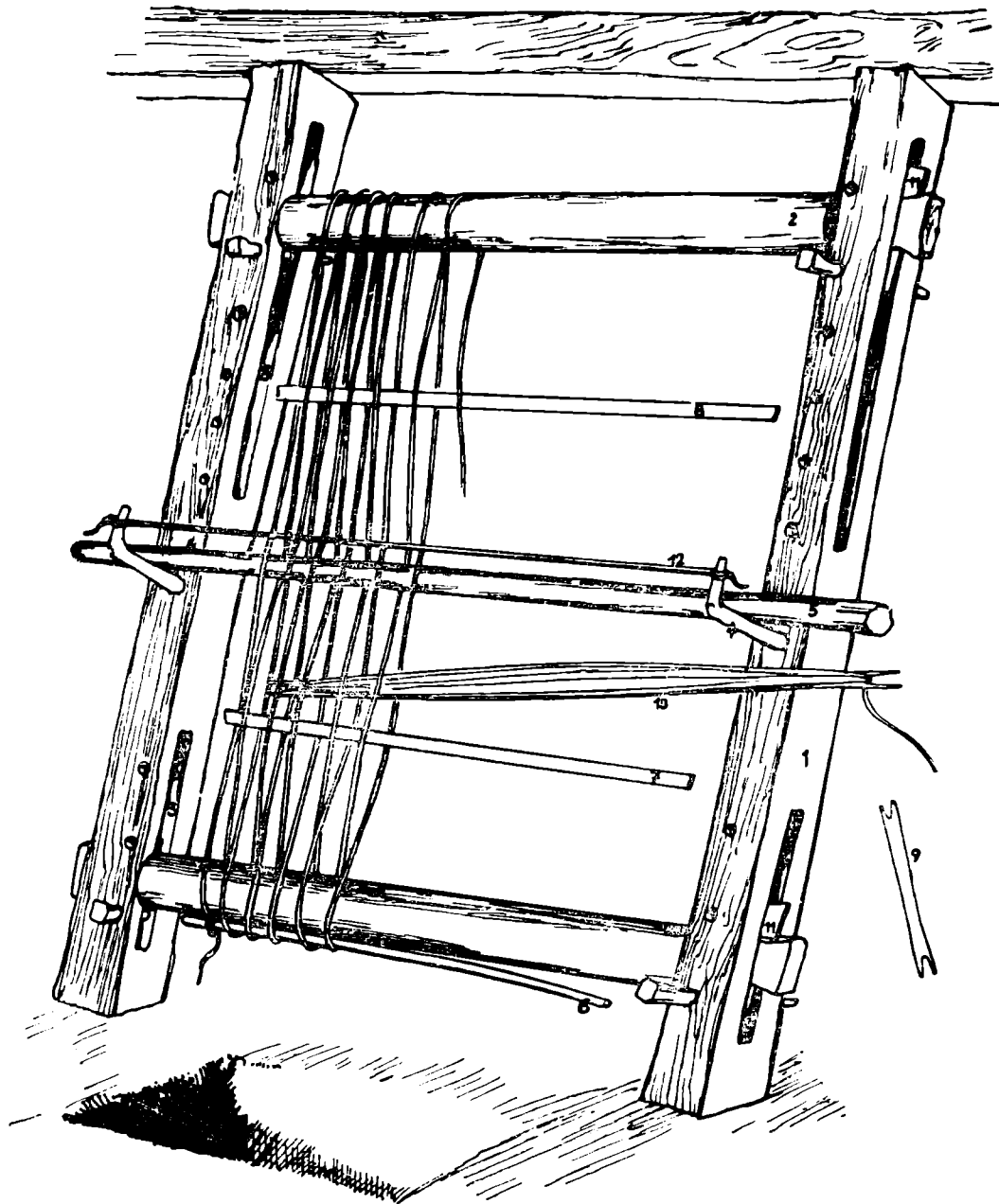

Fig. 4. Războiul de țesut vertical:

Băleni-Români

1. talpă
2. suluri
3. scoburi
4. cujbă
5. zagăciu
6. ciubuc
7. cimșirea
8. zagăciu
9. cilibiu
10. geau
11. pene
12. coardă

Petrești

1. scară
2. suluri
3. scară
4. picioare
5. ițar
6. cibuc
7. cimșirea
8. zerbeleac
9. cilibiu
10. țeavă
11. zăvoare
12. brățări

Leordeasa

1. scară
2. suluri
3. scară
4. picioare
5. ițar
6. cebuc
7. zărbălac
8. giugie
9. cebuc
10. neghidici
11. zăvoare
12. brățări

Șuici

1. talpă
2. suluri
3. scob
4. cuie
5. zerbelev
6. ciubuc
7. cimșirea
8. zerbelev
9. —
10. geaf
11. pene
12. —

Abb. 4. Senkrechter Webstuhl:

1. Webstuhlbalken; 2. Weberbäume; 3. Einschnitte; 4. Holzarme; 5. „ițar“ genanntes Schaftholz; 6. „cebuc“ genannte Leiste für das Aufziehen der Kettenfäden; 7. „cimșirea“ genannte Leiste zum Wechseln der Schäfte; 8. „zerbeleac“ (Leiste); 9. „cilibiu“ (Leiste); 10. als Weberschiffchen dienender runder Stab; 11. Keile; 12. „brățări“ Schnur, die die beiden Holzarme verbindet.

care se aşază „iţarul“, o vergea pe care se fac iţele. Ca piese componente ale războiului sînt şi „cebucul“ (folosit la urzit), „cimşireaua“, „zerbeleacul“ şi „cilibiul“. În faţa războiului de ţesut este totdeauna săpată o groapă pe marginea căreia se aşază meşterul, cu picioarele înăuntrul ei.

Urzitul se face direct pe război. Se aşază sub sulul de jos un beţişor rotund de lăţimea ţesăturii („cebucul“) şi se urzeşte trecînd firul de pe „cebuc“ pe sulul de sus şi apoi pe cel de jos, continuînd pînă cînd s-a ajuns la lărgimea dorită. Urzeala se face de obicei în „table“, benzi de culoare albă, vînată şi roşie în nuanţe naturale, fiecare de 7—9 fire. Trecerea de la o dungă la alta este marcată de 2—3 fire din altă culoare, de cele mai multe ori neagră, cu care se formează aşa numiţii „zimţi“.

Se roteşte apoi întreaga urzeală pînă cînd cebucul care marchează capătul ţesăturii ajunge în faţa războiului la o înălţime de cca 40 cm de la marginea gropii. Sub iţar se introduce o stînghie aplatizată numită „cimşirea“ cu care se schimbă iţele, alegîndu-se firele ca pentru o ţesătură în 2 iţe. În loc de suveică, la războiul vertical se foloseşte un beţişor rotund, pe care sînt aşezate, încrucişat, firele pentru băteală. Deasupra iţarului se bagă între fire o altă stînghie plată, denumită „zerbeleac“, care foloseşte la făcut rosturile. După ce s-au făcut iţele, cilibiul şi iţarul se scot şi apoi se leagă cele două braţe cu două sfori numite brăţări. Se lasă zerbeleacul în jos pînă la iţe, se împleteşte la partea inferioară „şebacul“ (începutul ţesăturii care împiedică destrămarea) şi se începe ţesutul propriu-zis.

Cu ajutorul „cimşirelei“ se trag firele pentru băteală, iar cu „zerbeleacul“ se fac rosturile. După ce s-a tras un fir, el este bătut cu o spată specială din lemn cu dinţi metalici.

Spata este una din piesele cele mai importante, pentru că prin greutatea ei face ca ţesătura să fie egală şi compactă (fig. 5). Spatele au fost confecţionate de ţigani ursari din rădăcină de lemn de esenţă tare, avînd forme variate. Cele mai interesante sînt în

stuhlbalken zwei Holzarme befestigt, auf denen der „iţar“ ruht, ein Stab, auf den die Fäden aufgewickelt werden. Andere Bestandteile des Webstuhls heißen „cebuc“ (zum Anzetteln) „cimşireaua“, „zerbeleac“ und „cilibiu“. Vor dem Webstuhl wird eine Grube gegraben, an deren Rand der Meister sitzt, mit den Füßen in der Vertiefung.

Die Kette wird unmittelbar auf den Webstuhl aufgezogen. Unter dem unteren Weberbaum wird ein runder Stab (cebuc) in der Breite der Webe angebracht und man zettelt, indem man den Kettfaden von dem Stab auf den oberen Weberbaum und dann auf dem unteren spannt und so fortfährt, bis die gewünschte Breite erreicht ist. Die Kette wird meist in Streifen (table) von je 7—9 weißen, blauen und roten Fäden in naturfarbenen Schattierungen angelegt. Der Übergang von einem Streifen zum anderen wird von 2—3 Fäden in einer anderen Farbe meist schwarz bezeichnet, die gewöhnlich mit sogenannten Zäckchen (zimţi) eingewebt werden.

Die ganze Kette wird dann solange gedreht, bis der „cebuc“ — das Stäbchen, das den Anfang der Webe bezeichnet — auf der Vorderseite des Webstuhls etwa 40 cm hoch über dem Rand der Grube entfernt liegt. Unter den „iţar“ genannten Stab wird eine flache Leiste, die sogenannte „cimşirea“, geschoben, mittels derer die Fäden abwechselnd gehoben und gesenkt werden, wie bei jedem zweischäftigen Gewebe. Statt des Schiffchens wird beim senkrechten Webstuhl ein rundes Stöckchen verwendet, auf dem der Einschlagfaden kreuzweise aufgewickelt ist. Oberhalb des „iţar“-Stabes wird eine flache Leiste (zerbeleac) zwischen die Fäden geschoben, durch die die Fache gebildet werden. Nachdem man die Fäden aufgespannt hat, werden die „cilibiu“ und „iţari“ genannten Stäbe entfernt und die beiden Arme mit zwei Schnüren, „brăţari“ genannt, verbunden. Der „zerbeleac“ wird bis zu den Schäften herabgelassen; man verfertigt am unteren Ende eine Weberkante (şebacul), die das Auftrennen verhindert, und nun kann mit dem eigentlichen Weben begonnen werden. Mit Hilfe der einen Leiste (cimşirea) werden die Fäden für den Einschlag versetzt und mit der anderen (zerbeleac) werden die Fache gebildet. Nachdem man einen Faden durchgezogen hat, wird er mit einem besonderen Weberkamm (aus Holz mit Metallzähnen) festgeschlagen.

Der Weberkamm ist eines der wichtigsten Werkzeuge, denn sein Gewicht bewirkt die Gleichmäßigkeit und Dichte der Webe (Abb. 5).

Fig. 5. Folosirea spatei la războiul de țesut.

Abb. 5. Verwendung des Weberkammes.

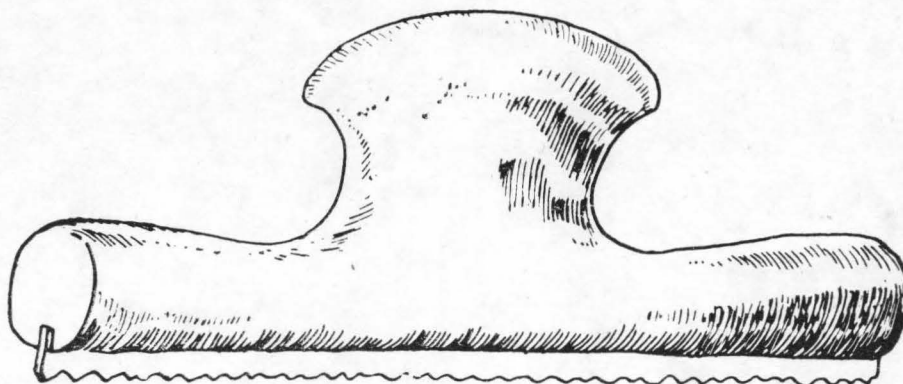

Fig. 6. Piepteni.

Abb. 6. Ziegenhaarhechel.

Petrești unde mânerul are și perforații pentru degete, spre a se putea ține mai ușor în mână (fig. 6). Partea metalică are dinți regulați, la distanțe ce corespund cu intervalele dintre firele urzelii. Uneori această parte are ornamente geometrice incizate. Spata a fost una din piesele componente cele mai scumpe din utilajul pentru țesut, din cauză că nu se lucra în sat.

Toate țesăturile din păr de capră lucrate în războiul vertical sînt făcute în două ițe.

Produce. Din punct de vedere al structurii, produsele din păr de capră sînt asemănătoare. Toate țesăturile sînt în două ițe și cu ornamente geometrice aproape identice.

În categoria obiectelor produse, există o serie caracteristică tuturor centrelor și alta, specifică unui centru anume. Comune pentru toate centrele sînt: traistele de dimensiuni diferite fără capac, folosite în special pentru dat grăunțe la cai, traistele cu capac terminat cu ciucuri, folosite de copii pentru dus cărțile la școală, pentru transportul unor obiecte mărunte sau a alimentelor la drum, desagi de dimensiuni diferite, utilizați pentru transportul produselor la tîrg sau mîncarea la cîmp (fig. 7), sacii de mărimi variate, în funcție de destinație (pentru cereale, făină, cartofi), cunoscuți și sub denumirea arhaică de „harar”¹⁸. Dintre obiectele lucrate frecvent amintim și corturile țiganilor ce se executau la comandă. Dimensiunile cortului, de 6 sau 12 foi, late de cca 0,70 m și lungi de 2 m, cusute între ele cu „chilodorele pentru țărui și furcile de susținere”, erau în funcție de posibilitățile și necesitățile proprietarului. Folosirea corturilor confecționate din păr de capră, întîlnite astăzi la noi în țară exclusiv la țigani, este de tradiție foarte veche în alte părți ale lumii: la asediul Adrianopolului, în 1363, otomanii s-au instalat în corturi din păr de capră.

Dintre produsele specifice numai unor centre menționăm păturile pentru pat din două sau trei foi, folosite uneori ca lăicer așezat pe perete, lucrate în satele Băleni-Români, Șuici și Leordeasa, preșurile de așternut pe jos, categorie de obiecte de tradiție mai nouă,

Die Weberkämme wurden von Zigeunern aus hartem Wurzelholz in verschiedenen Formen hergestellt. In Petrești benützt man eigenartige Weberkämme, deren Griffe Einschnitte für die Finger aufweisen, damit sie besser in der Hand liegen (Abb. 6). Der Metallteil hat regelmäßig angeordnete Zähne, deren Abstände den Zwischenräumen zwischen den Kettfäden entsprechen. Manchmal ist dieser Teil mit eingeritzten, geometrischen Ornamenten verziert. Der Weberkamm war eines der kostspieligsten Werkzeuge der Weber, weil er nicht im Dorfe selbst hergestellt wurde.

Sämtliche auf dem senkrechten Webstuhl aus Ziegenhaar hergestellten Gewebe sind zweischäftig gewebt.

Erzeugnisse. Ihrer Struktur nach sind alle Erzeugnisse aus Ziegenhaar einander ähnlich. Alle sind zweischäftig gewebt und haben fast die gleichen geometrischen Muster.

Einige dieser Erzeugnisse sind allen Zentren gemein, andere nur für ein bestimmtes Zentrum kennzeichnend. Alle Zentren stellten einfache, klappenlose Beutel verschiedener Größe her, die vor allem als Futtersäcke für Pferde benützt wurden, ferner Beutel mit Klappen und Quasten, die als Schulranzen oder zum Unterbringen kleiner Gegenstände und der Wegzehrung dienten, Quersäcke verschiedener Größe, in denen die Ware auf den Markt oder das Essen auf das Feld getragen wurde (Abb. 7), Säcke verschiedener Größe für Getreide, Mehl oder Kartoffeln, die unter der altertümlichen Bezeichnung „harar“ bekannt sind.¹⁸ Häufig wurden auch Zigeunerzelte verfertigt, die auf Bestellung ausgeführt wurden. So ein Zelt bestand aus 6 oder 12, etwa 0,70 m breiten und 2 m langen Bahnen, die mit Schlingen (chilodore) für die Zeltpflocke und Zeltstangen aneinandergenäht wurden. Die Größe richtete sich nach der Zahlungsfähigkeit und den Bedürfnissen des Bestellers. Der Gebrauch von Zelten aus Ziegenhaar, die bei uns heute ausschließlich bei den Zigeunern angetroffen werden, geht in anderen Teilen der Welt auf eine sehr alte Überlieferung zurück: Bei der Belagerung von Adrianopel im Jahre 1363 benützten z. B. die Türken Ziegenhaarzelte.

Von den Erzeugnissen, die nur in einigen Zentren hergestellt wurden, nennen wir die Bettdecken aus 2 oder 3 Bahnen, die auch als Wandbehang (lăicer) dienten und in den Dörfern Băleni-Români, Șuici und Leordeasa hergestellt wurden, Läufer, die neueren Da-

¹⁸ Documente privitoare la economia Țării Românești, București, I, p. 68.

¹⁸ Documente privitoare la economia Țării Românești, Buk., I., S. 68.

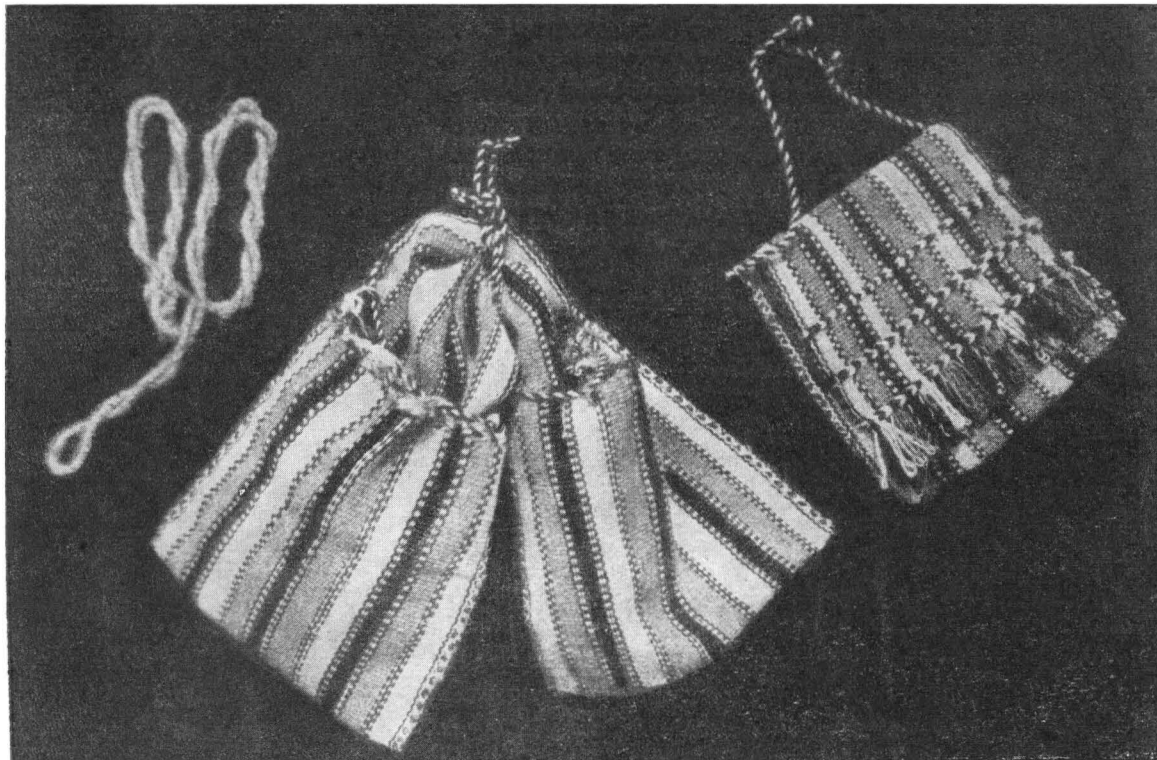

Fig. 7. Funie, desagi și traiste cu pleter — Petrești, Gorj.

Abb. 7. Schnur, Quersack und Beutel mit Streifenmuster — Petrești, Gorj.

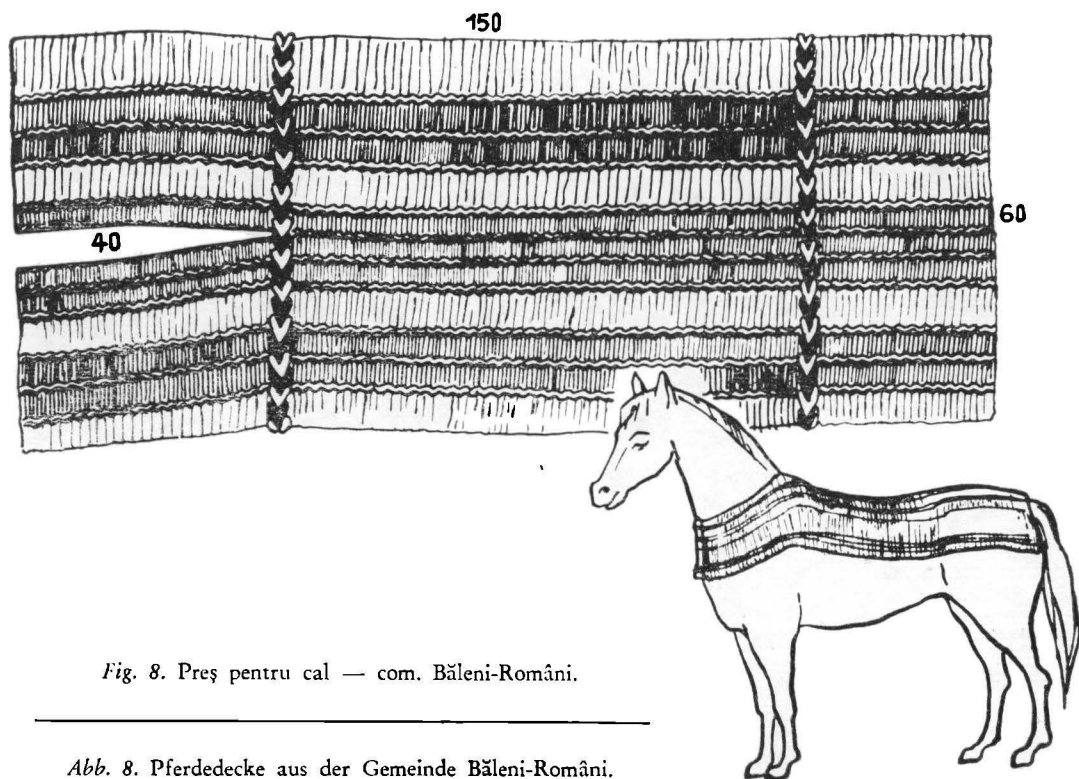

Fig. 8. Preș pentru cal — com. Băleni-Români.

Abb. 8. Pferdedecke aus der Gemeinde Băleni-Români.

întrebuințate la Băleni, Șuici, Petrești și preșul pentru cal, cunoscut numai la Băleni-Români (fig. 8).

Preșul pentru cal se confecționează dintr-o foaie dreaptă, lungă de 3 m și lată de cca 0,60 m, care are spre unul din capete, pe mijlocul țesăturii, o deschizătură lăsată special. La capătul cu această deschizătură, foaia se îndoieste în două și marginile se cos împreună. Prin despicătură intră calul cu capul, iar partea cusută se așază pe pieptul lui, ferindu-l de frig și ploi în timpul anotimpurilor reci. Croiala specială, faptul că nu întâlnim în nici o altă parte din țară o țesătură asemănătoare din punct de vedere al croiului, unele asemănări cu desagii amintiți din satul Vădastra precum și existența unui sat bulgăresc alăturat, „Băleni-Sîrbi“, ne face să presupunem că este vorba de o țesătură cu croiala specifică acestui popor.

Ornamentare. În general o tehnică de lucru asemănătoare conduce și spre ornamente apropiate ca formă. Într-adevăr motivele decorative de pe țesăturile descrise pînă acum sînt aceleași. Stilul ornamental este exclusiv geometric. Motivul de bază este „tabla“, dungă dispusă vertical de-a lungul țesăturii. Se alternează vergi de culoarea naturală a firului brodate cu negru și uneori cu fire vopsite în roșu, galben și foarte rar în verde. Pentru delimitarea dungilor se folosește adesea un ornament în zimți, mai ales la Petrești, unde se lucrează cele mai frumoase obiecte. Un ornament comun tuturor satelor, executat pe deasupra țesăturii, în general la capete, avînd și rolul de consolidare a acestor părți, este „șabacul“, numit în mod foarte plastic și „urma caprei“. El se întâlnește în special pe traistele cu capac, la unii desagi sau la preșurile pentru cai.

Singurele obiecte la care alternarea benzilor nu se face regulat sînt preșurile pentru așternut pe jos și sacii care au de obicei centrul de o singură culoare, iar dungile dispuse în grup de cîte 3—4, numai pe margini.

Se folosește și un ornament cu care se încheie marginile, executat cu acul sub forma unei împletituri, care dă un aspect de finisare foarte îngrijită obiectelor respective.

Desfacerea produselor lucrate în ateliere se face în funcție de condițiile locale specifice

tums sind, aus Băleni, Șuici, Petrești, und Pferdedecken, die ausschließlich aus Băleni-Români stammen (Abb. 8).

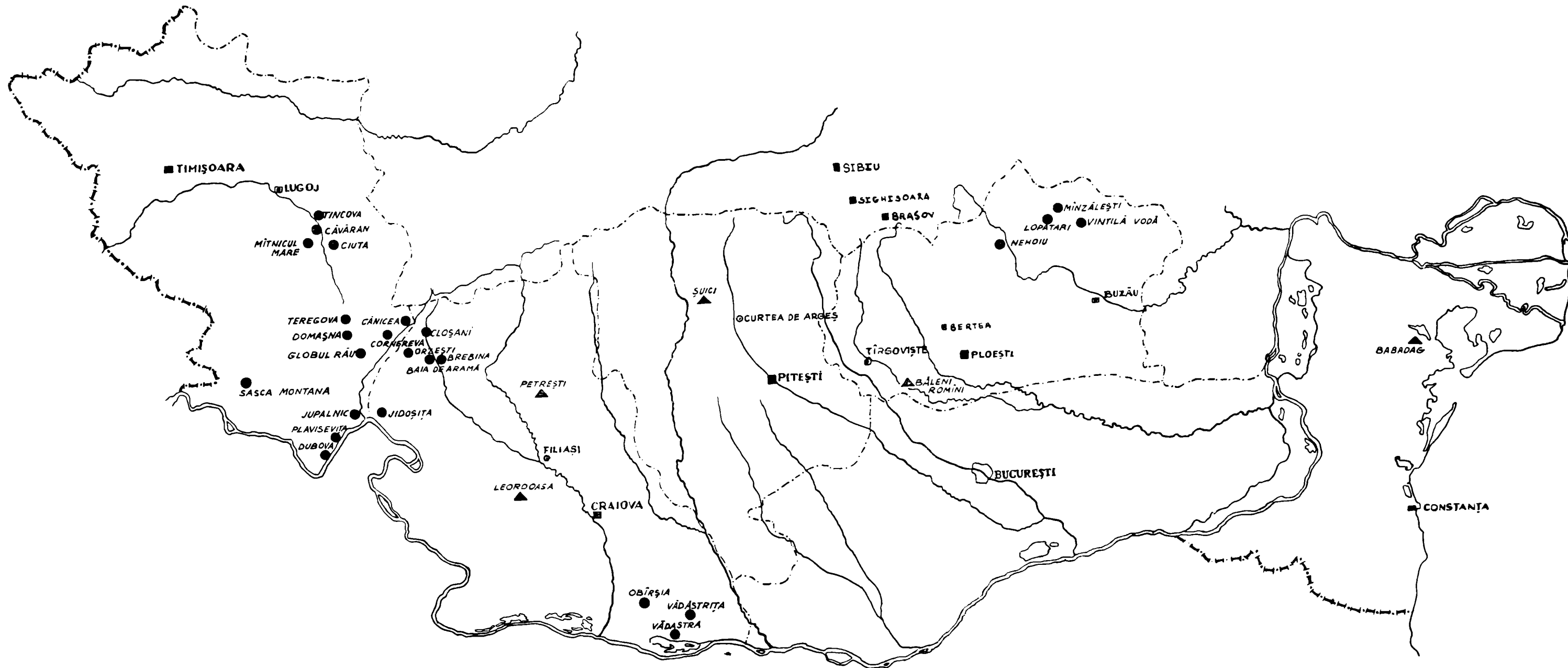
Die Pferdedecken werden aus einer geraden, 3 m langen und etwa 0,60 m breiten Bahn hergestellt. An dem einen Ende bleibt in der Mitte ein Schlitz offen. An dem Ende, wo sich die Öffnung befindet, wird die Bahn gefalten und die Ränder werden zusammengeñäht. Das Pferd steckt den Kopf durch die Öffnung, der zusammengeñähte Teil kommt auf die Brust des Pferdes zu liegen. Diesen ungewöhnlichen Schnitt der Webstücke findet man in keinem andern Landesteil, außer bei den schon erwähnten ähnlich gearbeiteten Quersäcken im Dorfe Vădastra. Da in der Nähe ein bulgarisches Dorf, Băleni-Sîrbi liegt, nehmen wir an, daß es sich um eine typisch bulgarische Form handelt.

Die Ornamentik. Im allgemeinen führt eine ähnliche Arbeitstechnik auch zu ähnlichen Formen der Ornamentik. Tatsächlich gleichen die Schmuckmotive der bisher beschriebenen Gewebe einander. Das Dekor ist ausschließlich geometrisch. Das Grundmotiv sind längsverlaufende senkrechte Streifen (table). Es wechseln naturfarbene Streifen miteinander ab, die von schwarzen oder roten, gelben, sehr selten grünen Fäden abgegrenzt werden. Zur Abgrenzung der Streifen wird oft ein Zackenornament eingewebt, vor allem in Petrești, wo die schönsten Gewebe hergestellt werden. Ein Ornament, das in allen Dörfern angetroffen wird, ist der „șabac“, der auf der Oberseite der Webe meist an den Enden ausgeführt wird und den anschaulichen Namen „Ziegenspur“ trägt. Er findet sich vor allem an den Beuteln mit Klappen, an manchen Zwerchsäcken und an Pferdedecken.

Die einzigen Stücke, an denen die Streifen nicht regelmäßig miteinander abwechseln, sind die Fußbodenläufer und die Säcke; ihre Mitte ist meist einfärbig, die Streifen, etwa 3—4, sind gruppenweise an den Rändern angeordnet.

Der Rand wird gelegentlich mit einem Muster verziert, das mit der Nadel ausgeführt wird, wie Häckelarbeit aussieht und äußerst wirkungsvoll ist.

Der Vertrieb der Erzeugnisse, die in den Werkstätten hergestellt wurden, erfolgt in jedem der Zentren den örtlichen Bedingungen entsprechend. In allen Dörfern ist die Arbeit auf Bestellung aus dem Material des Kunden

PLANȘA I

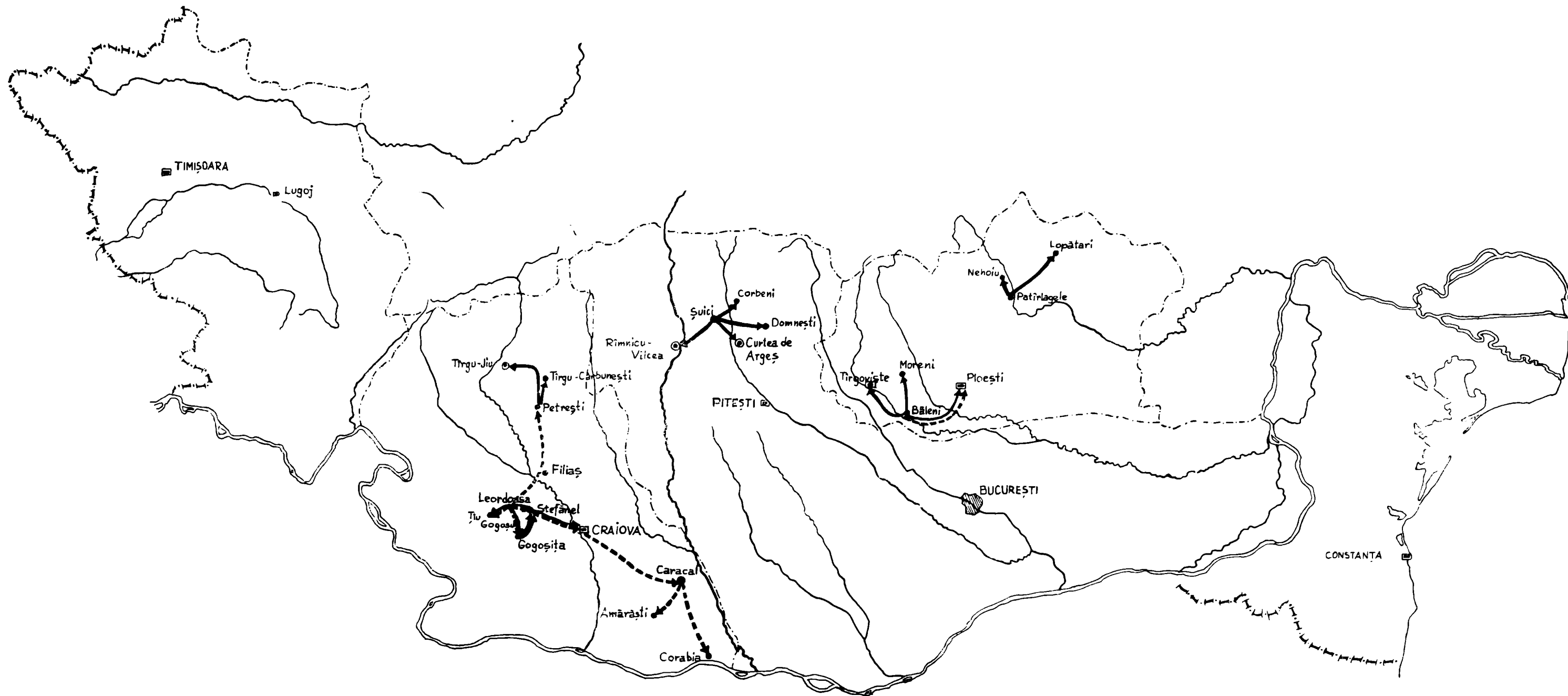
Sate din sudul Carpaților, în care se prelucreează părul de capră.

- Prelucrarea părului de capră în gospodării.
- ▲ Prelucrarea părului de capră în centre specializate.

TAFEL I.

Dörfer südlich der Karpaten, wo Ziegenhaar verarbeitet wird.

- Die Verarbeitung des Ziegenhaares in den Bauernwirtschaften.
- ▲ Die Verarbeitung des Ziegenhaares in spezialisierten Zentren.

PLANȘA II

Harta drumurilor pentru procurarea materiei prime și
desfacerea produselor din păr de capră.

- Drumurile spre centrele de desfacere.
- - - -→ Drumurile spre centrele de colectare.

TAFEL II.

Karte der Wege, auf denen das Rohmaterial beschafft
wurde und die Erzeugnisse aus Ziegenhaar zum Ver-
kauf gebracht wurden.

- Wege zu den Absatzzentren.
- - - -→ Wege zu den Sammelzentren.

fiecăru centrul. Este comună pentru toate satele producția de obiecte la comandă, din materialul clientului sau la comandă fără material, cum este cazul corturilor pentru țigani. În afară de această metodă, fiecare sat a avut anumite centre de desfacere, piețe și târguri (*pl. II*). Astfel, trăistarii din Petrești-Bărbătești vând produsele în târg la Bibești și în piață la Tg. Jiu. Fiind la distanță mică, meșterii pleacă la Tg. Jiu la o săptămână sau două cu produsele confecționate în acest timp. Trăistarii din Șuici-Rudeni desfac produsele în satele vecine, iar în trecut mergeau și la Curtea de Argeș; cei de la Băleni-Români ajungeau pînă la Tîrgoviște, Ploiești și chiar București. Este interesant de remarcat că meșteșugarii din Leordeasa, fiind obișnuiți să meargă prin sate pentru colectarea boștinei și a părului de capră, au ales aceleași drumuri și pentru desfacerea produselor, mergînd în satele Tiu, Gogoși, Ștefănel, Mînaștricea, Șopotul, Poiana-Botoșești și altele. În aceste drumuri produsele se vindeau în schimbul cerealelor.

În concluzie se poate afirma că, prelucrarea părului de capră se intensifică la începutul secolului al XVII-lea, cînd trăistăritul se constituie ca meșteșug de sine stătător, așa cum îl găsim menționat în documentele transilvănene și ale Țării Românești. Se poate spune cu certitudine că înainte de această dată, prelucrarea nu a depășit stadiul meșteșugului casnic. Meșteșugul torsului și țesutului, dezvoltat în decursul a patru secole în numeroase centre, subzistă în prezent numai în patru dintre acestea. Dacă la Băleni-Români exista încă acum 30—40 de ani o uliță întreagă numită „ulița trăistarilor“, acum mai lucrează sporadic un meșter; la Petrești din 25 de meșteri, în aceeași perioadă, mai lucrează unul singur permanent și alți doi meșteri, sporadic; la Leordeasa lucrează sporadic doi meșteri, iar la Șuici unul singur.

Nu este exclus ca folosirea părului de capră în cadrul meșteșugului specializat pe scară largă și mai ales introducerea unui anumit tip de unelte specifice și altor teritorii îndepărtate, să fie pusă în legătură cu schimburile culturale ce au avut loc cu Orientul, prin filieră turcească. Larga utilizare a părului de

oder auch nur auf Bestellung, ohne daß der Kunde das Material lieferte, wie bei den Zigeunerkörben, üblich. Außerdem hatte jedes Dorf bestimmte Absatzzentren, Märkte und Jahrmärkte (*Tafel II*). So verkaufen die Beutelmacher aus Petrești-Bărbătești ihre Erzeugnisse auf dem Jahrmarkt von Bibești und auf dem Markt von Tg. Jiu. Da die Entfernung gering ist, bringen die Meister jede Woche oder jede zweite die inzwischen fertiggestellte Ware nach Tg. Jiu auf den Markt. Die Meister aus Șuici-Rudeni setzen ihre Ware in den benachbarten Dörfern ab; früher gelangten sie auch bis nach Curtea de Argeș; aus Băleni-Români kamen sie bis Tîrgoviște, Ploiești und selbst Bukarest. Es ist bemerkenswert, daß die Handwerker aus Leordeasa, die gewohnt waren, in den Dörfern, Tiu, Gogoși, Ștefănel, Mînaștricea, Șopotul, Poiana-Botoșești u. a. Wachstreber und Ziegenhaar aufzukaufen, für den Absatz ihrer Erzeugnisse dieselben Wege benutzten. Dabei tauschten sie ihre Erzeugnisse gegen Getreide ein.

Abschließend kann behauptet werden, daß die Verarbeitung von Ziegenhaar zu Beginn des 17. Jahrhunderts zunimmt, als die Beutelmacherei als selbständiger Handwerkszweig auftritt, wie aus den Quellen in Siebenbürgen und in der Walachei ersichtlich ist. Man kann mit Sicherheit behaupten, daß vor diesem Zeitpunkt die Verarbeitung von Ziegenhaar die Grenzen der Heimindustrie nicht überschritt. Das Handwerk des Spinnens und Webens von Ziegenhaar, das sich im Laufe von vier Jahrhunderten in zahlreichen Zentren entwickelte, wird heute nur noch in vier Zentren ausgeübt. In Băleni-Români gab es noch vor 30—40 Jahren eine ganze Straße, die „ulița trăistarilor“ (Beutelmachergasse) hieß; heute arbeitet hier nur noch ein Meister gelegentlich; in Petrești arbeiten von 25 Meistern der dreißiger Jahre heute nur noch einer ständig und zwei andere gelegentlich; in Leordeasa arbeiten zwei Meister zeitweilig, in Șuici ein einziger.

Es ist nicht ausgeschlossen, daß die Verarbeitung von Ziegenhaar innerhalb eines spezialisierten Handwerks, vor allem aber die Verwendung gewisser Typen von Werkzeugen, die auch für andere entfernte Gebiete charakteristisch sind, mit dem kulturellen Austausch unseres Landes mit dem Orient in Verbindung stehen, der durch die türkische Vermittlung zustande kam. Im Orient ist die Verwendung von Ziegenhaar als Spinnfaser für die Herstellung von Gegenständen, die eine besondere

capră ca fibră textilă în Orient, folosirea ei la confecționarea unor obiecte ce trebuie să aibă o rezistență deosebită (foile de cort, păturile, desagii), ori la cele mai fine țesături (basmalele de cașmir), apariția și folosirea uneltelor perfecționate care presupun o tradiție îndelungată a meșteșugului sau denumirile pieselor componente ale roții și ale războiului de țesut de aceeași origine, îndreptățesc această ipoteză.

Widerstandsfähigkeit erfordern (Zeltblätter, Decken, Quersäcke), wie auch für die feinsten Gewebe (Kaschmirtücher) weit verbreitet. Das Auftreten und die Verwendung vervollkommener Werkzeuge und Geräte, die eine längere Tradition dieses Handwerks voraussetzen, wie auch die Herkunft der Bezeichnungen für die einzelnen Teile des Rades und des Webstuhls scheinen unsere Annahme zu bestätigen.

O TEHNICĂ ARHAICĂ PENTRU PRELUCRAREA ȚESĂTURILOR DE CASĂ

— BĂTUTUL LA GRATIE

Ion Chelcea

Prelucrarea țesăturilor de casă, din lână, în stofe pentru îmbrăcăminte, într-o perioadă mai veche, se realiza supunându-se țesătura unui tratament arhaic, „la mână” sau „la gratie”, prin folosirea exclusivă a forței musculare a omului. De dată ceva mai recentă și constituind un real progres, pare să fie prelucrarea țesăturilor în pive acționate manual sau de forța motrică a apei.

Prima formă de prelucrat țesăturile lucrate în casă a fost semnalată de specialiști cu totul în trecut, nefiind tratată în mod special. Ea prezintă totuși un deosebit interes pentru etnografie.

Tehnica piuăritului, bazat pe forța motrică a apei curgătoare, cunoscută, ca și în alte țări, de multă vreme, se circumscrie teritorial, mai ales în satele de sub munte, (rama interioară și exterioară a munților Carpați).¹ În regiunile de șes ea s-a folosit însă mai rar, aici practicându-se pînă nu de mult (începutul secolului al XX-lea) tehnica rudimentară menționată, care face obiectul expunerii de față.

Avînd un randament scăzut, această tehnică nu satisfacea necesitățile satelor situate în

EINE ALTERTÜMLICHE TECHNIK DER BEARBEITUNG VON HAUSWEBEN — DAS WALKEN AUF RUTENGEFLECHT

Ion Chelcea

In früheren Zeiten wurden die Wollgewebe nach einem altertümlichen Verfahren mit der Hand oder auf Rutengeflecht („la gratie“) zu Kleiderstoffen gewalkt, wobei man sich ausschließlich der menschlichen Muskelkraft bediente. Als wahrer Fortschritt erscheint die etwas später auftretende Bearbeitung der Gewebe in den Tuchwalken, die mit der Hand oder durch Wasserkraft betrieben wurden.

Die älteste Art der Bearbeitung von Hausweben ist bisher von der Fachwelt zwar gelegentlich erwähnt, aber noch nie eingehend behandelt worden, obgleich sie von besonderem ethnographischem Interesse ist.

Die Walken mit Wasserantrieb sind bei uns wie auch in anderen Ländern schon seit langem bekannt, sie kommen vor allem in den Gebirgsdörfern vor, die in den Vorbergen zu beiden Seiten des Karpatengürtels liegen.¹ Im Flachland waren diese Walken nur selten anzutreffen, dort bediente man sich bis vor kurzem (Beginn des 20. Jahrhunderts) der obengenannten primitiven Technik, die den Gegenstand unserer Ausführungen bildet.

Da dieses Verfahren aber langwierig war und den Bedarf der Dörfer in der rumänischen Tiefebene, auf die wir uns hier vor allem beziehen, nicht decken konnte, wurden

¹ Cu privire la acest fel de piuărit, v. Iuliu Morariu, *Piuăle și piuăritul în valea Zăgrii*, Bistrița, 1933; același, *Piuăritul în valea Someșului*. În *Bul. soc. române de geografie*, tom. IV, București, 1936; N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vrînceană, în Milcovia*, V—VII, Focșani, 1936; Nerej, *Un village d'une région archaïque. Monographie sociologique dirigée par H. H. Stahl*, III, București, 1939; Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944; C. Turcu, *Steaza, instalație primitivă satească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, în *Studii, Revistă de istorie*, VIII, (1955) nr. 3.

¹ Mit Bezug auf diese Art des Walkens siehe Iuliu Morariu, *Piuăle și piuăritul în valea Zăgrii*, Bistrița, 1933; idem, *Piuăritul în valea Someșului*; in „*Bul. soc. române de geografie*“ tom. IV, București, 1936; N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vrînceană*, in „*Milcovia*“, V—VII, Focșani, 1936; Nerej, *Un village d'une région archaïque. Monographie sociologique dirigée par H. H. Stahl*, III, București, 1939; Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944; C. Turcu, *Steaza, instalație primitivă satească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, in „*Studii, Revistă de istorie*“, VIII, 1955, nr. 3.

Cîmpia Română, la care ne referim în special, fapt pentru care cea mai mare parte din țesături erau date la puiă în regiunile limitrofe de deal și de munte.

Prelucrarea țesăturilor de casă „la mîină“, „la gratie“ sau „leasă“, cum i se mai spune, a fost descoperită de noi în anul 1959 în unele sate de pe valea Dunării, între cursul inferior al Oltului și Mostiștei, cu ocazia unor cercetări făcute în colectiv, inițiate de Muzeul Satului.

Deși întîlnită, astăzi izolat, ea pare să fi fost generală altă dată în țara noastră nu numai în satele de șes, ci și în restul țării.

În ultimul timp tehnica respectivă a fost semnalată în Dobrogea și în Munții Apuseni de către dr. Cornel Irimie care consemnează: „De mare însemnătate credem că sînt și datele referitoare la puiăritul cu mîina, pe un scaun cu lese, de tipul celor care s-au găsit și în Munții Apuseni“.² Dintr-o relatare recentă a lui V. Cărbășiș, reiese că un atare sistem a fost practicat de asemenea și prin unele sate de sub munte, din Gorj, ca de exemplu Cîmpu-Fomii, de pe Valea Jaleșului. Bătrîinii au mai putut relata aici că înainte apariției pivelor mici, locuitorii îngroșau și îndesau dimia la apă, cu lopata pe leasă; că se bătea dimia cu lopata pe o leasă de nuiele, cu apă, la marginea rîului, 2—3 zile, pînă ce se scămoșa. În aceste părți și astăzi cînd dimiile nu sînt făcute bine la puiă, se spune în grai curent: „parc-ai făcut dimiile pe gratie“.³

Dar fenomenul e semnalat și în Moldova în localitățile Șuletea⁴, Stăniliești, Lunca Banului din jud. Vaslui.⁵ Rezultă că tehnica respectivă se bucura în trecut de o extensiune geografică mai mare.

În regiunile de munte și de deal prelucrarea țesăturilor „la gratie“ sau „leasă“ a dispărut mai repede, din cauza noului mijloc de puiat țesăturile de casă: de puiă acționată

die meisten Wollgewebe zu den Walken in die angrenzenden Hügel- und Waldgebiete gebracht.

Das Verfahren des Walkens der Hausweben mit der Hand auf Flechtwerk („la gratie“ oder auch „leasă“) konnten wir im Jahre 1959 in den Dörfern im Donaubecken, zwischen dem Unterlauf des Alts und der Mostiștei feststellen, anlässlich der ethnographischen Forschungen, die ein Kollektiv des Dorfmuseums in diesem Gebiet durchführte.

Obgleich dieses Verfahren heute nur noch ganz selten anzutreffen ist, scheint es ehemals nicht nur in den Dörfern der Tiefebene, sondern auch in den übrigen Landesgebieten allgemein verbreitet gewesen zu sein.

Wie Dr. Cornel Irimie kürzlich berichtete, war diese Technik auch in der Dobrukscha und im Siebenbürgischen Erzgebirge üblich. Er sagt darüber: „Von großer Bedeutung sind, wie wir glauben, unsere Aufzeichnungen über das Handwalken; es wurde auf einem Rahmen mit Flechtwerk ausgeführt, der dem gleichen Typus angehört, wie die im Erzgebirge verwendeten.“² Aus einem kürzlich abgefaßten Bericht von V. Cărbășiș geht hervor, daß dieses Verfahren auch in einigen Dörfern in Gorj in den Vorkarpaten bekannt war, z. B. in Cîmpu-Fomii im Jaleștal. Alte Leute wußten zu berichten, daß vor dem Auftreten der ersten kleinen Walken, die Bewohner ihre Wollgewebe auf Flechtwerk (leasă) bearbeiteten, um sie fest und dicht zu machen. Zwei bis drei Tage lang wurden die Wollgewebe am Flußufer auf dem Rutengeflecht mit dem Schlägel geklopft, bis sie sich aufrauhten. In dieser Gegend sagt man noch heute: „...als ob du den Wollstoff auf dem Flechtwerk bearbeitet hättest!“, um auszudrücken, daß er nicht entsprechend gewalkt sei.“³

Auch in der Moldau war das Verfahren bekannt, z. B. in den Dörfern Șuletea⁴, Stăniliești, Lunca Banului im Kreis Vaslui.⁵ Daraus geht hervor, daß das Verfahren früher eine größere geographische Verbreitung hatte.

In dem Berg- und Hügelland wurde das Walken der Wollgewebe auf Flechtwerk

² Cornel Irimie, *Pivele și vîitorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956. Muzeul Brukenthal, Studii și comunicări.

³ V. Cărbășiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. XVII—XIX-lea*, în Studii, Revistă de istorie, XV, 1962, 4, 2, p. 938.

⁴ Informația obținută prin bunăvoința directorului Muzeului Satului, dr. Gh. Focșa.

⁵ Informație obținută de la M. Ostap — muzeograf principal la Muzeul etnografic al Moldovei, Iași.

² Cornel Irimie, *Pivele și vîitorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Hermannstadt, 1956. Brukenthalmuseum, Studii și comunicări.

³ V. Cărbășiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. XVII—XIX-lea*, în „Studii, Revistă de istorie“, XV, 1962, 4, 2, S. 938.

⁴ Die Auskunft verdanke ich Dr. Gh. Focșa, Direktor des Dorfmuseums.

⁵ Von M. Ostap, Hauptmuseograph am ethnographischen Museum der Moldau, Iași, erhaltene Auskunft.

prin puterea apei curgătoare. Multă vreme însă, cele două sisteme au coexistat.

În cercetarea noastră nu am mai întâlnit „pe viu“ fenomenul de care ne ocupăm. Prin satele din Cîmpia Română, inclusiv Lunca Dunării, au putut fi însă culese informații despre acest sistem arhaic.

Potrivit acestora rezultă că și prin satele din județul Teleorman, când oamenii duceau *iepîngele* la puiă, la Beiu, nu spuneau că le duc la puiă, ci la *gratie*, subzistînd astfel, prin uz oral, o realitate tehnică dispărută.

Încercînd o reconstituire a fenomenului pe baza informațiilor culese de la cei care au cunoscut sau practicat chiar cu decenii în urmă această tehnică arhaică de care ne ocupăm, deducem că pentru prelucrarea țesăturilor, era necesară o instalație cu totul rudimentară: o *gratie* împletită din nuiele de salcie sau răchită — fixată orizontal — pe 7—8 țaruși bătuți în pămînt, avînd dimensiunea de 2 m lungime și 1 m lățime. *Gratia* respectivă putea să fie și mobilă. Această *gratie*, de la caz la caz, putea răspunde și la alte nevoi: putea ține loc de poartă la obor, de exemplu. În cazuri de forță majoră „*abaua*“ era bătută și în „*leasa*“ de bătut porumbul.

Locul unde era instalată *gratia* diferă, ea putînd fi așezată în grădiniă, în curte sau chiar în casă (pe timp nefavorabil sau iarna). Aici ea se așeza de obicei de-a dreptul pe pat, sub pat punîndu-se o albie, ca să nu se facă „*lac*“ în casă.

După instalarea *gratiei*, se încălzea apă într-un cazan în care erau introduse țesăturile. De aici, acestea erau scoase și bătute „la *gratie*“. Între bătăile succesive, țesătura era muiată în apă din ce în ce mai caldă, pînă ajungea la „*fierbinte*“. Unii informatori susțin că țesătura era apăsată și cu mîinile și cu coatele. Tot timpul cît țesătura era tratată astfel, „*abălarii*“ aveau grijă să nu iasă afară din cîmpul bății cîte un colț sau capăt al țesăturii.

Procedeu menționat se repeta de 7—8 ori, pînă ce pănura se scămășa și se îndesa.

În timp ce *abaua* era prelucrată astfel, unii turnau apă caldă pe țesătură, iar alții băteau „la *gratie*“.

schon frühzeitiger durch bäuerliche technische Anlagen — durch Walken mit Wasserantrieb — ersetzt als in der Tiefebene; lange Zeit hindurch bestanden aber beide Verfahren nebeneinander.

Während unserer Nachforschungen konnten wir das Verfahren, mit dem wir uns befassen, nicht mehr praktisch beobachten. Wir konnten aber in den Dörfern der rumänischen Tiefebene, einschließlich der Donauaue, wertvolle Auskünfte über dieses alttümliche Verfahren sammeln.

In den Dörfern im Kreis Teleorman sagten die Leute, wenn sie Wollgewebe (*iepîngele*) nach Beiu zum Walken brachten, nicht, sie gingen zur „*piuă*“ (Walke), sondern „la *gratie*“. Auch im Sprachgebrauch hat sich die Bezeichnung „la *gratie*“ bis heute erhalten.

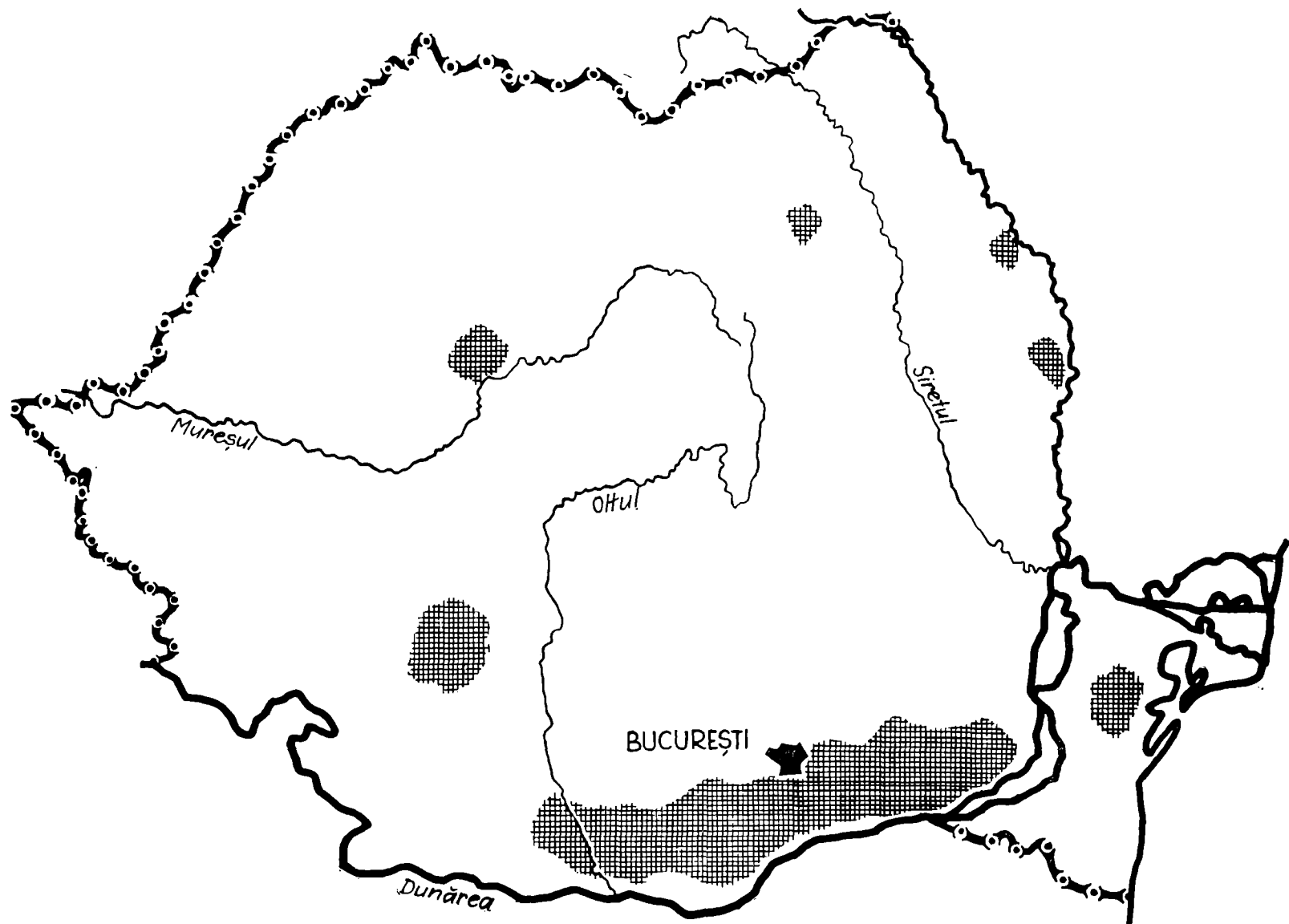
Beim Versuch, das Verfahren auf Grund der Informationen von Leuten zu rekonstruieren, die sich noch daran erinnerten, oder vor Jahrzehnten selbst nach diesem System gearbeitet hatten, konnten wir feststellen, daß diese Vorrichtungen zur Bearbeitung der Wollgewebe äußerst primitiv waren. Ein 2 m langes und 1 m breites Geflecht aus Weidenruten oder Rohr wurde auf 7—8 in die Erde gerammte Pfähle waagrecht befestigt. Zuweilen war das Geflecht auch abnehmbar und diente von Fall zu Fall auch anderen Zwecken, so z. B. als Türe des Viehgeheges. Im äußersten Fall wurde auch das Flechtwerk zum Entkörnen der Maiskolben verwendet.

Das Geflecht wurde an verschiedenen Orten aufgestellt, bald im Garten, bald im Hof, ja sogar im Haus (bei ungünstiger Witterung oder im Winter). Meist wurde es über das Bett gelegt und darunter eine Wanne geschoben, damit keine „Überschwemmung“ im Zimmer entstände.

Nach dem Aufstellen des Flechtwerks erwärmte man Wasser in einem Kessel, und legte die Wollgewebe hinein. Aus dem Kessel wurden die Gewebe auf das Rutengeflecht gelegt und bearbeitet. Dazwischen wurde die Webe wiederholt mit zunehmend wärmerem, zuletzt mit kochendem Wasser angefeuchtet. Einige Gewährsleute behaupten, die Webe sei sowohl mit den Händen als auch mit den Ellenbogen bearbeitet worden. Während der ganzen Zeit dieser Behandlung mußten die Walker (*abălarii*) dafür sorgen, daß kein Eckchen des Gewebes ungewalkt blieb.

Dieses Verfahren wurde 7—8mal wiederholt, bis das Wollgewebe dicht und aufgeraut war.

Meist teilten sich mehrere Personen in die Arbeit, die einen gossen Wasser über das Ge-

Hartă: Zone în care s-a identificat practicarea prelucrării țesăturilor prin batere la gratie.

Karte: Die Zonen, wo die Bearbeitung von Hausweben durch Walzen auf Flechtwerk festgestellt wurde.

Pentru un randament mai mare, cantitativ și calitativ, munca se făcea și sub formă de clacă. La nevoie intrau la bătut și 10 inși. Se lucra cu schimbul, în echipe de câte patru persoane. În timpul primului război mondial, prelucraturile țesăturilor „la gratic” devenise un fapt curent.

După ce operația de puiat era gata, țesătura se înfășura strâns pe un sul de lemn, cu care ocazie se întindea de margini și în lungime. Aici ea rămânea întinsă 1—2 zile. După aceea era desfăcută de pe sul și zvîntată la vînt și la soare; apoi se făcea „trîmbă” sau „vig”, să nu se mototolească.

Postavul obținut servea la îmbrăcăminte. Din el se confecționau în special haine pentru bărbați. Femeile, mai ales în ultimul timp, purtau haine din material mai subțire, cumpărat de la oraș. După apariția pivelor, băterea țesăturilor pe gratic a fost practică mai ales de către țăranii săraci; cei înstăriți prelucrau pănura țesută în casă, la puiă, „ca să nu mai căznească”.

Această străveche tehnică de prelucrat țesăturile din lînă s-a practicat pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cu deosebire în Cîmpia Dunării, inclusiv regiunile de sud ale Olteniei, dar și prin Dobrogea, Moldova și Munții Apuseni, așa cum s-a arătat.

webe, während die anderen das Walken besorgten.

Um quantitativ und qualitativ eine größere Leistung zu erzielen, wurde auch in Gruppen bis zu 10 Personen gearbeitet, wobei je vier Leute einander beim Walken ablösten. Während des ersten Weltkrieges war die Bearbeitung der Gewebe „auf dem Flechtwerk” an der Tagesordnung.

Wenn das Walken beendet war, wurde die Webe fest auf einem Holzstab aufgerollt und dabei in die Länge und in die Breite gedehnt. Nach zwei bis drei Tagen wurde sie von der Rolle genommen und in Wind und Sonne getrocknet. Dann wurde sie glatt zusammengerollt, damit sie sich nicht zerknitterte.

Das auf diese Weise hergestellte Tuch wurde zu Kleidungsstücken, namentlich für Männer, verarbeitet. Die Frauen bevorzugten, vor allem in neuerer Zeit, Kleider aus dünnerem in der Stadt gekauftem Material. Seit dem Auftreten der Walken, waren es meist nur arme Bauern, die an den alten Verfahren festhielten, die wohlhabenden benützten die Walken zur Bearbeitung der Hauswebe, „um sich die Arbeit zu erleichtern”.

Das altertümliche Verfahren der Bearbeitung von Wollgeweben wurde bis zum Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts angewendet, und zwar vor allem in der Donautiefebene, einschließlich der Südgebiete Olteniens, aber auch in der Dobrudscha, der Moldau und dem Siebenbürgischen Westgebirge.

O TEHNICĂ STRĂVECHE DE VÎLTORIT

I. Iuraşciuc

În zona etnografică a Sătmărilor — Codru — în special în partea nord-vestică a Munților Făget, datorită unor factori de ordin geografic și economic ¹, care au bară în mod simțitor influența orașului, unele îndeletniciri populare au continuat să existe pînă în zilele noastre, manifestîndu-se sub cele mai variate forme.

Creșterea oilor pe aceste meleaguri a asigurat materia primă necesară industriei casnice textile pentru producerea îmbrăcăminții groase de iarnă a gubelor, purtate deopotrivă atît de bărbați, cît și de femei, a pănurei pentru sumane și cioareci.

Guba — caracteristică portului popular din nord-vestul țării — era purtată atît de populația românească, cît și de cea ungurească. Pentru satisfacerea cerințelor mari de gube la Satu Mare a existat o breaslă a gubașilor, iar după desființarea acesteia, în anul 1872, gubașii se grupează într-o nouă organizație.² Gubașii din Sătmăr și Carei aprovizionau cu gube populația de pe un teritoriu destul de întins. Acum 40 de ani la Satu Mare și Carei se mai găseau aproximativ 80 de gubași³, care cu timpul, din cauza cererii reduse de gube în cele două centre amintite, se stabilesc la Negrești (jud. Satu Mare), unde

EINE ALTERTÜMLICHE TECHNIK DES VERDICHTENS VON WOLLGEWEBEN („VÎLTORIT“)

I. Iuraşciuc

In der Sathmarer ethnographischen Zone von Codru, insbesondere im nordwestlichen Teil des Făgetgebirges, haben sich, dank gewisser geographischer und wirtschaftlicher Gegebenheiten¹, die diesem Gebiet den Einfluß der Stadt merklich fernhielten, bäuerliche Beschäftigungen bis auf den heutigen Tag erhalten, die in den verschiedensten Formen zum Ausdruck gelangen.

Die Schafzucht in diesem Gebiet liefert das Rohmaterial für die Hausweben, aus denen zottige weiße Bauernmäntel (gube) für Männer und Frauen sowie grobes Tuch (pănură) für Bauernkittel und -hosen hergestellt werden.

Der wollene Bauernmantel (gubă) ist für die Volkstracht im Nordwesten des Landes kennzeichnend und wurde sowohl von rumänischen als auch von ungarischen Bauern getragen. Um den großen Bedarf an „gube“ zu decken, gab es in Satu Mare eine Schneiderzunft (gubași), die sich ausschließlich mit der Herstellung von Bauernmänteln befaßte. Nach ihrer Auflösung im Jahre 1872 schlossen sich diese Bauernschneider zu einer neuen Vereinigung zusammen.² Die Bauernschneider aus Satu Mare und Carei versorgten die Bevölkerung eines ziemlich ausgedehnten Gebietes mit ihren Erzeugnissen. Vor 40 Jahren lebten in Satu Mare und Carei noch etwa 80 dieser Bauernschneider³, die sich dann, als die Nachfrage in den beiden Zentren geringer wurde, in Negrești (Kreis Satu Mare) niederließen, wo nicht nur günstige Bedin-

¹ Calea ferată îngustă Satu Mare—Șomcuta a fost construită în jurul anului 1900, iar drumul rutier pietruit Satu Mare—Solduba în 1966.

² Szatmár-Németi sz. kir. város, pag. 12 în Seria Magyarország Varmegyei és városai, Budapest, 1910.

³ T. Bănățeanu, *Portul popular din reg. Maramureș*, pag. 85.

¹ Die Schmalspurbahn Satu Mare—Șomcuta wurde um das Jahr 1900 gebaut, der geschotterte Fahrweg Satu Mare—Solduba, 1966.

² Szatmár-Németi sz. kir. város, S. 12 in der Serie Magyarország Varmegyei és városai, Budapest, 1910.

³ T. Bănățeanu, *Portul popular din reg. Maramureș*, S. 85.

pe lângă condițiile prielnice de vîltorit se mai menținea și cererea sporită de gube.⁴

Cu toată abundența de gube oferite de meșterii gubași prin centrele de desfacere: Satu Mare, Negrești, Carei, Seini etc., aceste obiecte de port tradiționale, după cum s-a putut constata în timpul cercetărilor pe teren, datorită particularităților lor de croială și țesut și faptului că numai cei înstăriți își puteau procura gubele lucrate de meșterii gubași, continuau să fie produse și în cadrul gospodăriei țărănești.

În zona etnografică Codru se făceau două feluri de gube: una cu băteală de lînă și urzeală de cînepă, foarte asemănătoare cu guba păcoasă de la Lăpuș și alta asemănătoare cu guba bițoasă, produsă de meșterii gubași, ceea ce vine să infirmе ideea că prezența gubelor bițoase în cadrul zonei s-ar datora numai meșterilor gubași.⁵

Unele probleme mai dificile în partea nord-vestică a zonei prezintă însă vîltoritul țesăturii pentru gubă. După cum se știe, vîltorirea necesită o apă cu calități deosebite, repede, aspră și curată, caracteristică numai regiunilor de munte. Or, această parte a zonei este străbătută de mai multe pîraie cu o scurgere foarte lentă, care se varsă în canalul Homorodul Vechi și Crasna. Datorită solului podzolic, prielnic eroziunii, apa acestor pîraie, afară de lunile de vară și începutul toamnei, cînd se înregistrează și un debit foarte scăzut, este mai tot timpul tulbure, ceea ce face să nu poată fi folosită la vîltoritul în instalația tehnică. Totodată spre a recurge la vreo vîltorire de pe riul din Negrești, Asuajul de Sus sau în părțile Crișului Repede⁶ dacă se iau în considerare posibilitățile de deplasare acum 40—50 de ani, cînd a fost vîltorită manual în „baltă“ ultima gubă (fig. 3), nu era de loc ușor.⁷ În aceste condiții se continuă să se practice un vîltorit străvechi.

⁴ Ibidem.

⁵ H. Formagiu, M. Pauncev, S. Stanciu, *Portul popular din zona Codru*, Revista muzeelor, nr. 2/1967, pg. 178.

⁶ I. Drăgoescu, *Aria și frecvența joșăritului în cea de-a doua jumătate a sec. al XX-lea*, Revista de etnografie și folclor, nr. 6/1965, pag. 648.

⁷ Pănura pentru cioareci și sumane se duce, cu ocazia hramului Mănăstirii de la Bicsad, la pîia de pe riul din Negrești. Informator, Vanca Floare, 63 ani, satul Solduba.

gungen für das Verdichten der Wollgewebe vorhanden waren, sondern auch eine größere Nachfrage nach Bauernmänteln (gube) bestand.⁴

Obgleich diese Kleidungsstücke auf den Märkten von Satu Mare, Negrești, Carei, Seini u. a. von ihren Herstellern in ausreichenden Mengen abgeboten wurden, fuhr man fort, auch innerhalb der Bauernwirtschaft „gube“ zu verfertigen, da es sich nur wohlhabende Bauern leisten konnten, sie vom Schneider zu kaufen.

In der ethnographischen Zone von Codru wurden zwei Arten von Wollmänteln (gube) hergestellt: die eine Art bestand aus einem Gewebe, dessen Kette Hanf, der Einschlag Wolle war, sehr ähnlich dem Bauernmantel (gubă păcoasă) in Lăpuș, die andere gleich der „gubă bițoasă“ (zottiger Bauernmantel), wie sie die Bauernschneider anfertigten. Das bestärkt die Annahme, daß erst die Bauernschneider diese zweite Art in der untersuchten Zone eingeführt haben.⁵

Eine der schwer zu lösenden Fragen in der Nordwestzone war das Verdichten des Gewebes für die „guba“. Wie bekannt, ist für den Betrieb eines Wirbelkorbes ein rasch fließender Wasserlauf mit hartem und klarem Wasser notwendig, wie wir es nur in Gebirgsgegenden antreffen. Diesen Teil der Zone durchziehen indessen nur Bäche mit geringem Gefälle, die sich in die Kanäle Homorodul Vechi und Crasna ergießen. Da aber der Podsolboden von diesen Bächen ausgewaschen wird — außer im Sommer und Herbst, wo sie auch wenig Wasser führen —, ist das Wasser meist trübe und für die Bearbeitung der Wollgewebe in technischen Anlagen ungeeignet. Andererseits war es ziemlich umständlich, die Wirbelkörbe bei Negrești, Asuajul de Sus oder in der Gegend der Schnellen Kreisch⁶ dafür zu benützen, wenn man die Fortbewegungsmöglichkeiten vor 40—50 Jahren in Betracht zieht, dem Zeitpunkt, als zum letztenmal das Verdichten der Wollgewebe (Abb. 3) manuell in dem „Teich“ erfolgte.⁷ Deswegen hatte sich hier diese altertümliche Art der Bearbeitung im „Teich“ erhalten.

⁴ Ibidem.

⁵ H. Formagiu, H. Pauncev, S. Stanciu, *Portul popular din zona Codru*, Revista muzeelor, Nr. 2/1967, S. 178.

⁶ I. Drăgoescu, *Aria și frecvența joșăritului în cea de-a doua jumătate a sec. al XX-lea*, Revista de etnografie și folclor, Nr. 6/1965, S. 648.

⁷ Das weißwollene Tuch für Bauernhosen (cioareci) und -mäntel (sumane) wird gelegentlich des Kirchweihfestes im Kloster Bicsad zur Walke am Negreștißfluß gebracht. Gewährsmann, Vanca Floare im Dorf Solduba, 63 Jahre alt.

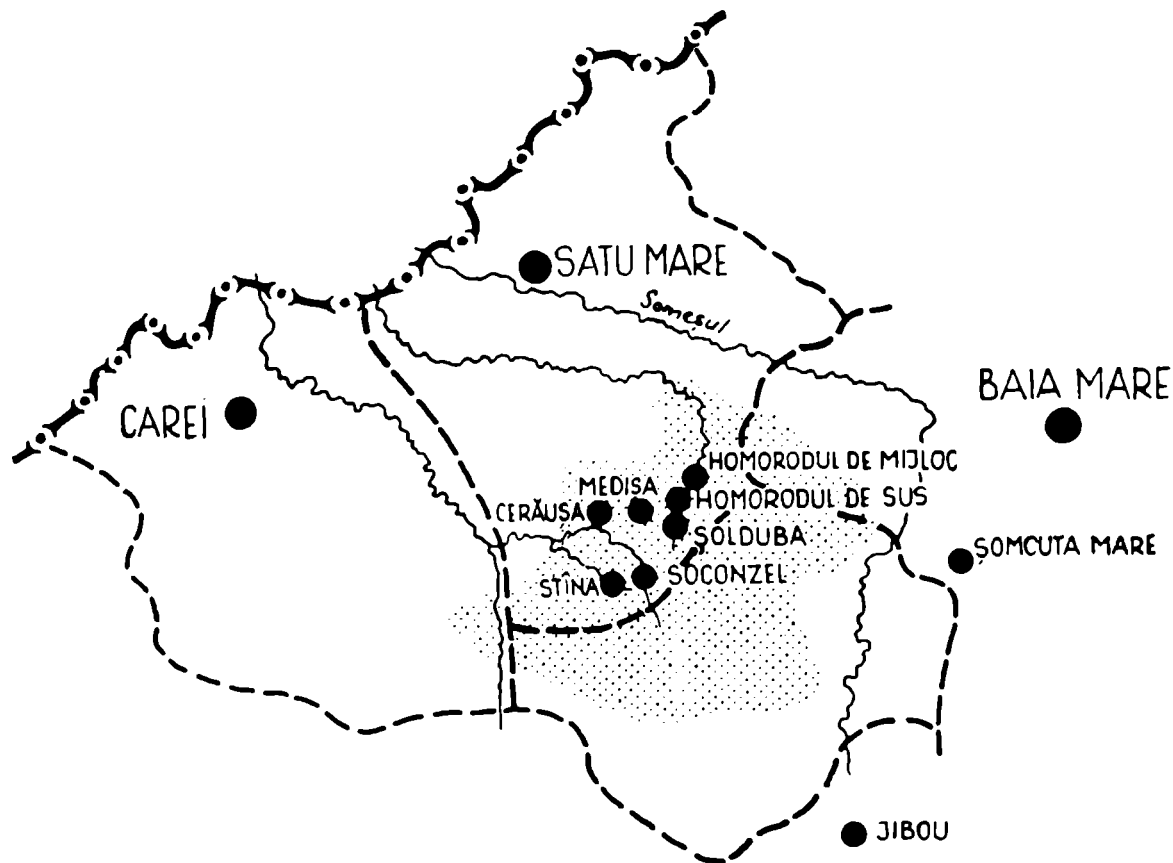

Fig. 1. Harta zonei Codru cu localitățile în care s-a înregistrat vîltořitul manual în „bălți“.

Abb. 1. Karte der Codru-Zone mit den Ortschaften, wo „Teiche“ für das manuelle Verdichten des Tuches (vîltořit) verzeichnet wurden.

Accest vîltořit întîlnit în grupul de sate din Codru (fig. 1) se desfășoară astfel: înainte ca țesătura pentru gubă să fie scoasă din războiul de țesut sau după terminarea țesutului, pe un „pîrău“ de pe vale, de obicei pe locul unde se topește și cînepa sau inul, cu ajutorul unui gard de nuiete încadrat cu brazdă, se stăvilește apa, formîndu-se o „baltă“. Mai înainte ca apa să fie stăvilită definitiv, toată porțiunea ce urmează să fie cuprinsă de „baltă“ se curăță în așa fel ca la fundul acesteia să nu rămînă decît pietriș. Apa în baltă trebuie să fie pînă la brîu, adică de circa 1 m adîncime. După ce „balta“ este amenajată, se aduce țesătura pentru gubă.

Doi bărbați sau un bărbat și o femeie intră în „baltă“, ținînd țesătura de cîte un capăt și încep vîltořitul, scufundînd-o la circa 10 cm în apă și ridicînd-o iar la suprafață (fig. 2).

In der Gruppe der Dörfer, die in der Codru-Zone liegen (Abb. 1), geht dieses „vîltořit“ folgendermaßen vor sich: bevor das Gewebe für die „gubă“ vom Webstuhl herabgenommen wird oder nachdem das Gewebe fertig ist, wird im Tal beim Bach, meist an der Stelle, wo der Hanf oder Flachs geröstet wird, das Wasser mit Hilfe eines Rutenwehrs, das durch Erde verstärkt wird, gestaut, so daß sich ein Teich bildet. Bevor der Damm vollständig geschlossen wird, reinigt man den ganzen Teil des Bachbettes, der zum „Teich“ gehören wird, so daß auf dem Boden nur Steine bleiben. Das gestaute Wasser reicht bis zum Gürtel, ist also etwa 1 m tief. Nachdem der „Teich“ vorbereitet wurde, bringt man das Gewebe herbei.

Zwei Männer oder ein Mann und eine Frau steigen in den „Teich“, fassen je ein Ende des Wollgewebes, tauchen es etwa 10 cm tief in das Wasser ein und heben es wieder heraus (Abb. 2). Das wird etwa

Fig. 2. Viltorul manual în „bălți”.

Abb. 2. Das Verdichten der Wollgewebe (viltorit) im „Teich”.

Fig. 3 Gubă viltorită manual în „baltă”.

Abb. 3. Manuell im „Teich“ verdichteter Bauernmantel (gubă).

Acțiunea durează aproximativ 10—12 ore. În tot acest răstimp se urmărește ca apa în „baltă“ să nu se tulbure, deoarece scopul vîltoriturii este ca odată cu îndesarea țesăturii să se facă și spălarea ei. După 6—7 ore de „vîltorit“ sau „bătutul țesăturii în baltă“ se controlează gradul de îndesare a țesăturii. Trebuie menționat că în tot timpul „vîltoriturii“ țesătura este întoarsă cu șuvițele — „bghițele“ — în jos. Cînd se consideră că țesătura este suficient de îndesată, ea se scoate din apă pe o latură, în așa fel ca șuvițele să cadă de-a lungul țesăturii. Uneori îndesatul țesăturii, în special la cele două capete, este completat prin bătutul cu maiul. Acest vîltorit s-a folosit numai în cazul țesăturii pentru gubă sau cergă.

Practicat la început în bălți și mlaștini, iar acolo unde condițiile naturale au permis, în vîrtejuri naturale⁸, în puiă acționată manual⁹, apoi în instalații tehnice, vîltoritul și puiăritul din Transilvania pare a avea o vechime milenară¹⁰.

Un procedeu asemănător cu cel întîlnit în grupul de sate din Codru, privind prelucrarea textilelor de lînă (îndesarea țesăturii de lînă), a fost reconstituit pe baza unor rămășițe de țesături aflate într-o serie de mormente, datînd din timpul epocii bronzului, din nordul Germaniei.¹¹

Astfel merită a fi menționat faptul că privitor la grupul de sate din zona etnografică Codru, în care pînă acum 40—50 de ani s-a păstrat „vîltoritul manual“, au existat mai multe „bălți“ în care s-a îndesat țesătura pentru gubă și care înainte de a se topi în ele cînepa sau inul erau pline cu pește.

Concluzia ce se poate desprinde, pe baza cercetărilor întreprinse pînă în prezent, privind „vîltoritul manual în bălți“, practicat

10—12 Stunden lang wiederholt. Die ganze Zeit über muß dafür gesorgt werden, daß das Wasser nicht trübe wird, denn der Zweck dieser Tätigkeit ist, daß das Gewebe nicht nur fest und dicht, sondern auch sauber wird. Nach 6—7 Stunden Arbeit prüft man, wie dicht das Gewebe geworden ist. Zu bemerken wäre, daß während des ganzen Verfahrens die zottige Seite des Gewebes (bghițele) nach unten gehalten wird. Ist die nötige Dichte erreicht, so wird die Webe herausgenommen, wobei darauf geachtet wird, daß die Zotten in die Längsrichtung des Gewebestreifens zu liegen kommen. Manchmal wird das Tuch, vor allem an den Enden noch mit einem „maiu“ (Holzbrettchen mit Griff, das zum Klopfen der Wäsche am Bach verwendet wird) bearbeitet, um die gewünschte Dichte zu erreichen. Diese Art des Verfahrens (vîltorit) wurde nur für die zu Bauernmänteln (gube) und Wolldecken verarbeiteten Weben angewendet.

Das Walken und Verdichten der Wollgewebe, das anfangs in Teichen und anderen stehenden Gewässern oder — wo es die geographischen Bedingungen erlaubten — in natürlichen Wasserwirbeln der Wildbäche⁸ und später in Handwalken⁹ und dann in technischen Anlagen durchgeführt wurde, scheint in Siebenbürgen eine jahrtausendealte Technik zu sein.¹⁰

Ein ähnliches Verfahren zur Bearbeitung von Wollgeweben, wie wir es in der Zone Codru finden, ist auf Grund von Geweberesten aus der Bronzezeit, die in Gräbern Norddeutschlands gefunden wurden, rekonstruiert worden.¹¹

Es verdient bemerkt zu werden, daß in der Dörfergruppe der ethnographischen Zone von Codru, wo das Verdichten der Wollgewebe mit der Hand (vîltoritul manual) noch bis vor 40—50 Jahren betrieben wurde, mehrere „Teiche“ vorhanden waren, in denen die Gewebe für „gube“ verdichtet wurden und die, bevor man sie zum Rösten von Hanf und Flachs benützte, auch reich an Fischen waren.

Aus den bisherigen Untersuchungen ergibt sich die Folgerung, daß das manuelle Ver-

⁸ V. Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tehnice, țărănești din Munții Apuseni*, Rev. de etnografie și folclor, nr. 6/1964, p. 606.

⁹ V. Butură, *Muzeul etnografic al Transilvaniei*, București, 1966, p. 12.

¹⁰ C. Irimie, *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Studii și comunicări, Sibiu, 1956, p. 8.

¹¹ Karl Schlöber, *Germanische Tuchmacher der Bronzezeit*, Neumünster in Holstein, 1937, pag. 24—26.

⁸ V. Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tehnice, țărănești din Munții Apuseni*, Rev. de etnografie și folclor, Nr. 6/1964, S. 606.

⁹ V. Butură, *Muzeul etnografic al Transilvaniei*, București, 1966, S. 12.

¹⁰ C. Irimie, *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Studii și comunicări, Sibiu, 1956, S. 8.

¹¹ Karl Schlöber, *Germanische Tuchmacher der Bronzezeit*, Neumünster in Holstein, 1937, S. 24—26.

în grupul de sate din zona etnografică Codru acum 40—50 de ani, datorat atât condițiilor naturale, care nu au permis trecerea cu timpul la vîltoritul în instalații tehnice, cît și puternicei tradiții, ne determină să-l considerăm ca fiind foarte vechi. Acest vîltorit atât înainte, cît și după apariția breslei gubașilor din Satu Mare trebuia să fi fost practicat în întreaga zonă a Sătmăruului.

Cercetarea pe o scară mai largă și efectuarea unor sondaje în locurile presupuse a fi servit la vîltoritul manual vor aduce noi dovezi privind această tehnică străveche practică de poporul român, în această parte a țării, pînă în zilele noastre.

lichten der Wollgewebe in Teichen, das noch vor 40—50 Jahren in der Dörfergruppe der ethnographischen Zone von Codru geübt wurde und sowohl auf natürliche Gegebenheiten zurückzuführen ist, die den Übergang zu der technischen Einrichtung des Wirbelkorbes verhinderten, als auch auf den Einfluß einer hergebrachten Überlieferung, als sehr alt anzusehen ist. Es muß sowohl vor dem Auftreten der Bauernschneiderzunft in Satu Mare als auch nachher auf dem Gesamtgebiet der Zone Satu Mare betrieben worden sein.

Umfassendere Forschungen und Untersuchungen in den Ortschaften, wo wahrscheinlich ebenfalls auf diese Art gearbeitet wurde, lassen neue Aufschlüsse über eine althergebrachte Technik erwarten, die das rumänische Volk in diesen Gebieten des Landes bis in eine nicht weit zurückliegende Vergangenheit verwendet hat.

PIVELE DE BĂTUT SUMANI PE VALEA SOMUZULUI¹

Melania Ostap și Victoria Semendeaev

Mergînd cu trenul din Dolhasca spre Fălticeni vezi ridicîndu-se, din loc în loc, de pe malul Somuzului dîre de abur și fum ce indică locul unde sînt așezate pivele de bățut sumani, vechi instalații meșteșugărești, care au făcut vestite satele: Valea Bourci, Dolhești, Dolhasca, Gulia.

Apariția meșteșugului piuăritului pe aceste locuri a fost favorizată de cursul potolit al Somuzului, cu apă limpede și vaduri bune pentru pive și de locurile împădurite, cu poieni mănoase, unde pășteau în voie turme de oi, asigurînd din abundență materia primă necesară confecționării sumanelor.²

Cea mai mare dezvoltare pe care a cunoscut-o acest meșteșug pe aceste locuri a fost la începutul sec. XIX cînd funcționau un număr de peste 20 pive. Astăzi pe valea Somuzului funcționează numai 4 pive de bățut sumani. Numărul acestor instalații a scăzut simțitor într-o perioadă relativ scurtă datorită schimbărilor economice care au loc în procesul ștergerii deosebirilor dintre sat și oraș, între care menționăm folosirea pe scară tot mai largă a produselor industriale în îmbrăcăminte, existența unor instalații de acest fel, perfecționate, la oraș, etc. Importanța deosebită pe care a avut-o piuăritul în această regiune a făcut ca aceste instalații țărănești să fie menținute pînă astăzi în cadrul

TUCHWALKEN IM SOMUZ-TAL¹

Melania Ostap und Victoria Semendeaev

Făhrt man mit dem Zug von Dolhasca nach Fălticeni, so sieht man am Somuz-Ufer stellenweise Dampfschwaden und Rauchwolken aufsteigen; sie bezeichnen die Stellen, wo Tuchwalken liegen, alte bäuerliche Anlagen, die die Namen der Dörfer Valea Bourci, Dolhești, Dolhasca, Gulia seit altersher bekanntgemacht haben.

Das Auftreten des Walkergewerbes in diesem Gebiet wurde von dem ruhig dahinfließenden, klaren Wasser des Somuz begünstigt, wo an seichten Buchten Walken errichtet wurden. Auf den saftigen Wiesen inmitten von zahlreichen Wäldern grasten Schafherden, die reichliches Rohmaterial für die Herstellung des Bauerntuches lieferten.²

Eine besondere Entwicklung erreichte das Walkerhandwerk in diesem Gebiet zu Beginn des 19. Jahrhunderts, als über 20 Walken in Betrieb waren; heute arbeiten nur noch vier Tuchwalken.

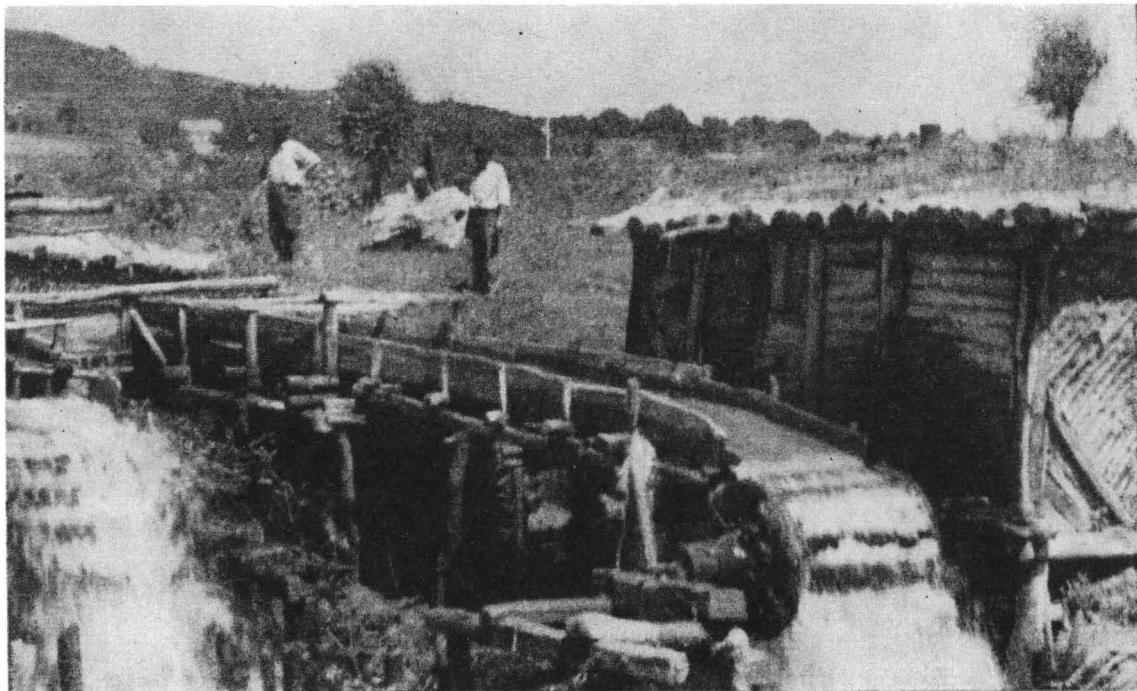
Infolge der wirtschaftlichen Entwicklung hat sich die Anzahl dieser Anlagen in verhältnismäßig kurzer Zeit beträchtlich verringert, teils weil in immer größerem Umfang Industrieerzeugnisse zu Bekleidungs zwecken verwendet werden, teils weil in den Städten leistungsfähigere Anlagen dieser Art errichtet wurden u. a. m. Es spricht für die besondere Bedeutung des Walkergewerbes in diesem Gebiet, daß 4 bäuerliche Walkanlagen sich im Rahmen der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften der betreffenden

¹ Somuzul Mare, affluent al Siretului în jud. Suceava.

² Sumanul, țesătura de lînă lucrată în casă, pe aceste locuri s-a folosit în mare măsură — și se mai folosește și astăzi — pentru confecționarea unor piese de port: sumane, „scurte“, berneveci, pantaloni.

¹ Der Große Somuz (Somuzul Mare), ein Nebenfluß des Siret im Kreis Suceava.

² Der „suman“, eine aus Wolle hergestellte Hauswebe, wurde und wird auch heute noch in diesem Gebiet in großem Umfang zur Herstellung von Trachtenstücken verwendet: für Bauernmäntel (sumane), Joppen (scurte), weite Bauernhosen (berneveci) und Hosen.

Două pive de bătut sumani de la Dolhasca—Fălticeni folosesc aceeași cădere de apă.

Zwei Walken zum Bearbeiten von Bauertuch in Dolhasca—Fălticeni, die das gleiche Gefälle als Antriebskraft verwenden.

cooperativelor agricole de producție din satele respective.³

Pînă în preajma anului 1864 pivele aparțineau boierilor și arendașilor care, exploatînd munca țăranilor și luînd taxe exagerate au provocat uneori revolte țăărănești. După spusele localnicilor, pivele de bătut sumani și moara arendașului Lupu Botoșeneanu, existente prin anul 1900, au fost distruse de țăranii care au făcut pe acest loc islaz pentru vite. După Împroprietărirea din 1864 au apărut și pive aparținînd țăranilor.

Pivele de bătut sumani de pe valea Somuzului se caracterizează prin:

a) roți cu cupe⁴ și aducțiune superioară care determină plasarea grindeiului sub nivelul butucului cu găvane și

b) ciocane cu cozi situate în poziție orizontală, grupate cîte patru la un bordei.

³ Construcția ultimei pive, în funcțiune, în C.A.P. Dolhești Mici s-a făcut în anul 1962.

⁴ Acest fel de roată și ciocane se întîlnește și la unele pive din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului (C. Irimie, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956).

Dörfer bis auf den heutigen Tag erhalten haben.³

Bis zum Jahre 1864 gehörten die Walken Großgrundbesitzern und Pächtern, die die Arbeit der Bauern ausbeuteten und übermäßig hohe Gebühren forderten, was etliche Male zu Bauernaufständen führte. Den Berichten der Einheimischen zufolge wurden die Tuchwalken und die Mühle des Pächters Botoșeneanu, die um 1900 noch vorhanden waren, von den Bauern zerstört, die diese Stelle in eine Gemeindeweide unwandelten. Nach der Bodenzuteilung des Jahres 1864 gab es auch Walkmühlen, die den Bauern gehörten.

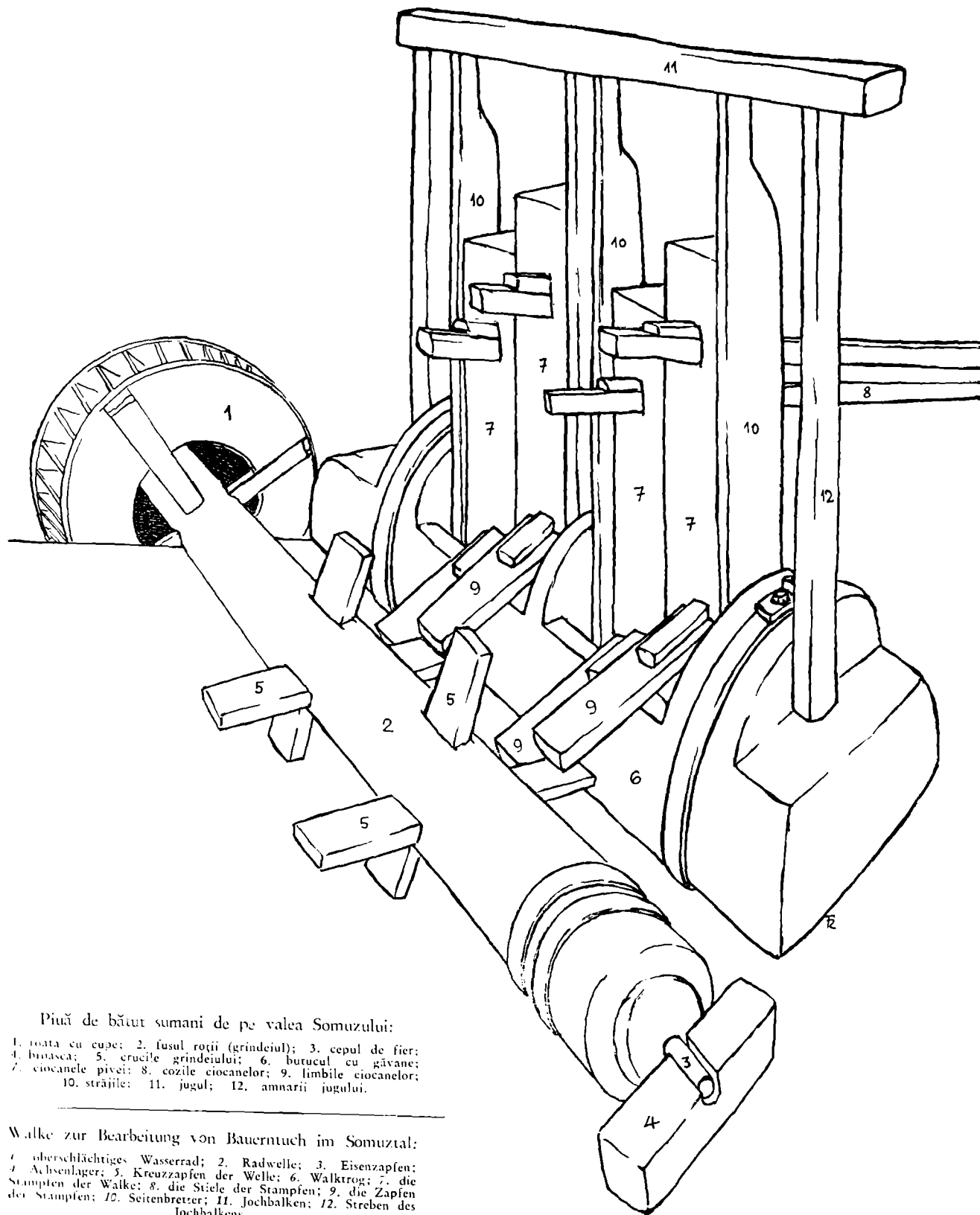
Die Walkmühlen für Bauertuch im Somuztal sind durch folgende Merkmale gekennzeichnet:

a) sie haben oberflächliche Wasserräder⁴, so daß die Welle unterhalb des Walktroges angebracht werden muß und

b) sie haben waagrecht liegende Walkhämmer mit Stiel (je 4 bei einem Walktroge).

³ 1962 wurde die letzte Walke errichtet, die innerhalb der LPG Dolhești Mici betrieben wird.

⁴ Diese Art von Wasserrädern und Stampfen ist auch bei einigen Walken in der Mărginimea Sibiului bei Hermannstadt und im Mühlbachtal (Valea Sebeșului) anzutreffen. (C. Irimie, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Hermannstadt, 1956.)

Pivele de bătut sumani sînt construite de meşterii piuari care cunosc toate condiţiile ce trebuie să le îndeplinească instalaţia pentru a-i asigura o perfectă funcţionare. Acest fapt face ca atunci cînd e vorba de cumpărat o piuă să nu conteze atît instalaţia propriu-zisă cît vadul amenajat. Astfel Ion Drobotă, din Dolhasca cînd afirmă că a cumpărat piva de la Gh. Costan, în realitate a cumpărat doar vadul — piva fiind distrusă şi construită apoi de cumpărător.

În general, vadul presupune o cădere bună de apă, teren tare („hleios“) pentru construcţia bordeiului care adăposteşte instalaţia şi poziţia prielnică aşezării acestuia.

Ca să se asigure debitul necesar de apă în cadrul riurilor cu cursul potolit între vadurile cu pive trebuie să existe o distanţă de cel puţin 1,5 km. După debitul de apă existent, la acelaşi vad pot funcţiona şi cîte patru pive (însuînd 16 ciocane) fiind plasate cîte două faţă în faţă, de o parte şi de alta a apei, pentru a putea folosi aceeaşi cădere de apă.

În construcţia unei pive se deosebesc două părţi: instalaţia propriu-zisă a pivei adăpostită de bordeiul care este solid, lucrat din bîrne groase şi, partea din afara bordeiului, amenajată pe apă — opustul, lăptocul şi roata.

Construcţia pivei începe cu opustul — zăgazul care închide apa riului: pe fundul apei se aşază transversal o grindă de stejar („fruntarul“), groasă de cca 40/40 cm, alături de care se bat adînc în pămînt, unul lîngă altul, pînă la nivelul fruntarului „zimţii“, scînduri de brad lungi de 6 m şi groase de 6 cm care se îmbucă între ele („sînt spon-tuite“). Partea aceasta a construcţiei formează temelia zăgazului. La fiecare metru liniar de fruntar se face apoi cîte o dăltuitură în care se înfig nişte stîlpi numiţi „amnări“. Pe aceştia se sprijină „buhaii“ — stăvilarele propriu-zise. Buhaii se pot ridica atunci cînd vine apa mare pentru ca şuvoaiele puternice să nu distrugă piva.

De la opust în josul apei se podeşte fundul albici pe o distanţă de aproximativ 4 m, pentru ca apa, căzînd, să nu facă adîncitură în pămînt. De obicei, opustul susţine şi puntea de trecere peste rîu la piuă. Opustul stăvileşte apa, formîndu-se astfel un mic iaz de la care, pe o gîrlă, se abate apa care alimentează piva. În acelaşi fel se construiesc şi aici un

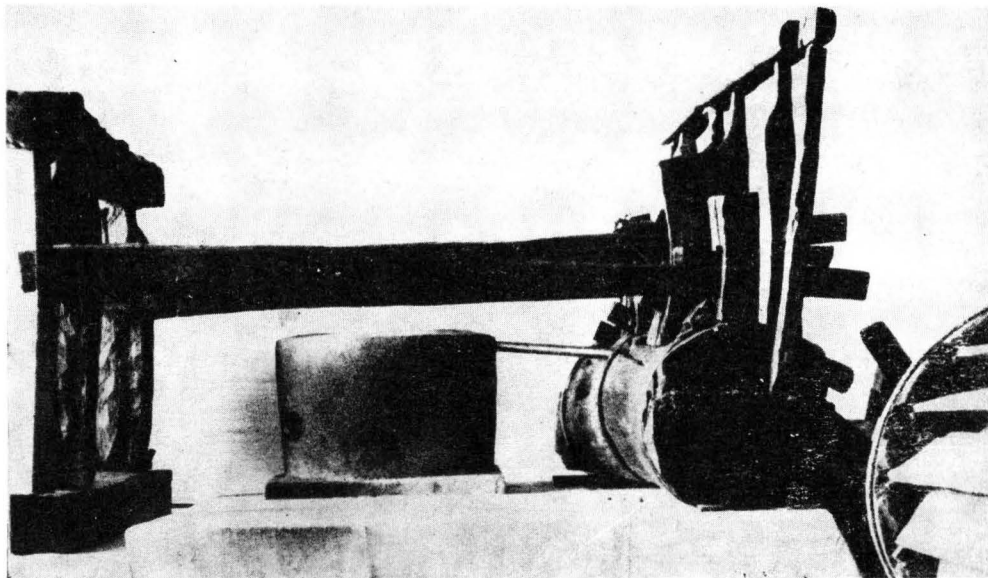
Die Walken werden von den Walkmeistern selbst gebaut; sie kennen alle technischen Einzelheiten, die einen reibungslosen Betrieb der Anlage sichern. Beim Ankauf einer Walke ist oft nicht so sehr die Anlage selbst ausschlaggebend, sondern vielmehr die dafür hergerichtete Flußstelle. Wenn z. B. Ion Drobotă behauptet, er habe die Walke des Gh. Costea in Dolhasca gekauft, so erwarb er in Wirklichkeit lediglich die Bucht für die Walke, denn diese selbst war verfallen und wurde vom Käufer neu aufgebaut. Die Bucht, wo eine derartige Anlage errichtet werden soll, muß verschiedene Bedingungen erfüllen: das Gefälle des Flusses muß entsprechen, und der Boden muß fest sein (Tonboden), um das Gebäude für die Walkanlage darauf errichten zu können.

Damit die notwendige Durchflußmenge sichergestellt sei, muß zwischen den einzelnen Walken ein Abstand von 1,5 km gewahrt werden. Je nach der Durchflußmenge können an derselben Stelle bis zu 4 Walken betrieben werden (mit insgesamt 16 Stampfen), die sich paarweise an beiden Ufern gegenüberstehen und das gleiche Gefälle nutzen.

Bei den Walkanlagen unterscheidet man zwei Teile: die eigentliche Anlage, die in einem massiven Balkenbau untergebracht ist, und den außerhalb des Gebäudes befindlichen Antriebsmechanismus: das Wehr, das Gerinne und das Rad.

Beim Bau einer Walke beginnt man mit dem Wehr, dem Staudamm, der das Wasser des Flusses absperrt: der Quere nach wird auf den Grund des Flußbettes ein 40/40 cm starker Eichenbalken (fruntarul) gelegt, neben den 6 m lange und 6 cm dicke fest ineinandergefügte Tannenbohlen (zimţii) tief in die Erde, bis zur Höhe des Eichenbalkens getrieben werden. Dieser Teil der Anlage bildet das Fundament des Wehres. In einem Abstand von je einem Meter werden längs des Grundbalkens Pfosten (amnări) in Vertiefungen eingerammt, auf denen die eigentliche Vorrichtung zum Eindämmen des Wassers, die „Bullen“ (buhaii), ruhen; diese können bei Hochwasser entfernt werden, damit die starke Strömung die Walke nicht gefährde.

Unterhalb des Wehres wird das Flußbett etwa 4 m weit gediebt, um zu verhindern, daß der Grund von dem Wassergefälle ausgewaschen wird. Meist trägt das Wehr auch die Brücke, die über den Fluß zur Walke führt. Durch das Wehr wird das Wasser zu einem kleinen Teich gestaut, von wo es durch einen Kanal der Walke zugeleitet wird. Auf die gleiche Weise wird hier ein kleineres

Piuă de pe valea Somuzului (Dolhasca—Fălticeni), expusă în Muzeul etnografic al Moldovei.

Walke aus dem Somuztal (Dolhasca—Fălticeni) im Volkskundemuseum der Moldau.

opust de dimensiuni mai mici de la care apa merge pe lăptoc la roată.

După cum s-a arătat mai sus, la pivele de pe valea Somuzului se folosesc roțile cu cupe — apa căzînd deasupra roții. Acest fel de roți este caracteristic pentru râurile cu debit mic de apă spre deosebire de apele repezi de munte care au forța necesară de a pune în mișcare roțile, lovindu-le pe dedesubt, cum este cazul roților cu aripi sau trepte.

Roțile se fac din lemn de stejar, de obicei avînd diametrul de 1 m. Roțile cu cupe au forma unui cilindru („fundul obezii”) mărginite la capete de obezi. Între obezi, fixate radial pe „fundul obezii”, se aşază, la distanțe egale, scînduri de brad, realizîndu-se astfel cupele. Roata se fixează de „fusul roții” (grindeiul) cu ajutorul crucilor de la roată. Grindeiul se termină la ambele capete cu cepuri de fier care se sprijină pe căpătîie — un sistem de grinzi de susținere. Pentru a proteja căpătîiul de uzură, în punctul de contact al acestuia cu cepul, se introduce „broasca” (o bucată de lemn de formă dreptunghiulară care se poate înlocui ușor). O șuviță de apă rece, adusă prin jgheaburi de la lăptoc, udă în permanență căpătîiul și broasca, pentru ca lemnul să nu se înfierbînte prin învîrtirea cepului în timpul lucrului.

Wehr errichtet, von wo aus das Wasser durch ein Holzgerinne zum Rad gelangt.

Wie oben gesagt, werden am Somuz ober-schlächlige Wasserräder verwendet. Diese sind für Gewässer mit geringer Durchflußmenge kennzeichnend, während bei Gebirgsflüssen mit starkem Gefälle unterschlächtige Wasserräder verwendet werden.

Das Wasserrad wird aus Eichenholz hergestellt und hat meist einen Durchmesser von 1 m. Es hat die Form eines Zylinders, an dessen Enden Radkränze angebracht sind; zwischen diesen und dem „Radboden” (fundul obezii) sind Tannenbretter in gleichem Abstand radial befestigt, so daß „cupe” genannte Behälter entstehen. Die Räder sind mittels der Radkreuze an der Welle befestigt. Diese ist an beiden Enden mit Eisenzapfen versehen, die auf einer Balkenunterlage ruhen. Um den Stützbalken vor Abnützung zu schützen, wird an die Berührungsstelle der Zapfen ein auswechselbares Lager (broască) gegeben (ein rechteckiges Stück Holz, das leicht ersetzt werden kann). Ein kalter Wasserstrahl, der vom Gerinne abgezweigt wird, verhindert, daß die Zapfen sich heißlaufen, wenn die Walke in Betrieb ist.

Grindeiul este lung de aproximativ 4 m. Se face din lemn de stejar și este cioplit în 8 muchii. În dreptul ciocanelor sînt fixate în grindei „crucile“ care ridică ciocanele, de ficcare muchie apărînd cîte un braț de cruce. Grindeiul este situat sub nivelul găvanului, roțile cu cupe fiind plasate mai jos decît nivelul apei. La o roată cu diametrul de 1 m, de exemplu, căderea apei este de 1,50 m.

Butucul găvanului, lung de cca 2 m avînd un diametru de cca 0,80 m, se face din lemn de stejar care se „luciază“, permițînd învîrtirea țesăturilor cu mai multă ușurință.

Întrucît asupra butucului găvanului se exercită forța de batere a ciocanelor, acesta este întărit cu ajutorul unor piloți (grinzi) de lemn îngropați 4 m în pămînt.

În butuc se cioplesc găvanele adînci de 40 cm, largi la gură de cca 50/60 cm, iar la fund de 25/25 cm. Buza găvanelor dinspre ciocane este cu 20 cm mai înaltă decît în cealaltă parte (dinspre grindei) pentru ca în timpul lucrului sumanul învîrtit de ciocane să nu cadă din găvan. De aceea, privit în secțiune transversală, linia găvanului în această parte este ușor curbată, permițînd dirijarea țesăturilor în sensul învîrtirii ei.

Ciocanele pivei se fac de preferință din lemn de rădăcină de fag „care nu se luciază“ și învîrte sumanul mai bine. Sînt înalte de 0,80 m și late de 25/25 cm avînd profilul ușor curbat, adaptat formei găvanului. Partea inferioară a ciocanelor este tăiată oblic, în trepte numite „raze“ (obișnuit în număr de 4), care asigură întoarcerea țesăturii în găvan. Cozile ciocanelor, lungi de cca 2,60 m, sînt fixate, cîte două, în poziție orizontală, cu ajutorul unei osii de fier, într-un stîlp vertical numit „urs“. Cei doi „urși“ sînt întăriți la extremități cu două grinzi orizontale, numite „ursoaice“.

În ciocan, sub dăltuitura în care se împănează coada, la cca 30 cm distanță, se mai face o dăltuitură în care se introduce o pană de lemn, așezată oblic, lungă de cca 50 cm, numită „limbă“. Prin intermediul limbilor ciocanele sînt ridicate alternativ de crucile grindeiului.

Die etwa 4 m lange Welle wird aus Eichenholz achtkantig zugehauen. Den Stampfen gegenüber sind an der Welle die Kreuzzapfen (crucile) befestigt, die die Hämmer hochheben. Jede Kante ist mit einem solchen Zapfen versehen. Die Welle befindet sich unterhalb des Troges, da die Behälter (cupe) unter dem Wasserspiegel liegen. Bei einem Rad mit einem Durchmesser von 1 m z. B. fällt das Wasser aus 1,50 m Höhe.

Der Walktrog ist etwa 2 m lang und hat einen Durchmesser von etwa 80 cm. Man stellt ihn aus Eichenholz her, das glatt poliert wird, damit das darin hin- und herbewegte Gewebe leichter gleite.

Da die Hammerschläge auf den Trog einwirken, wird er mittels 4 m tief in die Erde gerammten Pfosten befestigt.

Die Walklöcher werden aus dem Eichenstamm des Troges ausgehauen. Sie sind 40 cm tief, die obere Öffnung ist 50/60 cm weit und verengt sich nach unten auf 25/25 cm. Der obere Rand des Walkloches ist auf der der Stampfe zugekehrten Seite um 20 cm erhöht, damit während des Walkens das Tuch, wenn es von den Stampfen herumgedreht wird, nicht herausfalle. Deswegen erscheint die Linie des Walkloches im Querschnitt leicht gebogen, wodurch das Gewebe im Sinne der Drehrichtung gelenkt werden kann.

Die Stampfen der Walke werden mit Vorliebe aus Buchenwurzelholz hergestellt, „da dieses nicht glatt wird“ und das Tuch daher besser packt. Die Stampfen sind 0,80 m hoch und 25/25 cm breit und im Profil, der Form des Walkloches entsprechend, leicht gekrümmt. Der vordere untere Teil der Stampfen ist stufenförmig abgeschrägt (meist sind vier sogenannte „raze“ eingekerbt), damit das Tuch im Walkloch hin- und hergewendet wird. Die etwa 2,60 m langen Hammerstiele sind paarweise mittels einer Eisenachse waagerecht in einem senkrechtstehenden Pfosten (urs) befestigt. Diese beiden Pfosten werden am oberen Ende durch zwei waagerechte Balken, (ursoaice) verstärkt. In etwa 30 cm Entfernung von der Fuge, in der der Hammerstiel verkeilt ist, wird eine zweite Fuge ausgehauen, in die ein etwa 50 cm langer Zapfen (limbă) schräg eingesetzt wird. Die Zapfen der Welle schlagen an die der Stampfen an und bewirken das wechselweise Heben der Stampfen.

Die ununterbrochene Bewegung des Tuches in den Walklöchern wird durch die rhythmische

Mișcarea țesăturii în găvane este asigurată de ritmicitatea baterii celor două ciocane. Sensul mișcării imprimate de bătaia primului ciocan este continuat de bătaia imediată a celui de-al doilea ciocan ș.a.m.d.

Pentru a menține neabătută direcția ciocanelor, între acestea și lateral, sînt fixate în buza găvanului dinspre grindei niște scînduri verticale numite „străji”. Capătul superior al străjilor este întărit cu o chingă orizontală numită „jug”. Jugul este susținut de niște stîlpi laterali numiți „amnarii jugului”.

Tot în interiorul bordeiului, în apropierea găvanului, se află situat cazanul pentru încălzit apa. Acesta are capacitatea de cca 100 l și este zidit într-un cuptor, deasupra fiind acoperit cu capac. De la lăptoc, printr-o țevă vine apă rece la cazan, iar de aici printr-o altă țevă care trece prin interiorul cuptorului, chiar prin foc, pentru a ridica temperatura apei, apa caldă merge la găvan. În butucul găvanului este cioplit un jgheab în care se varsă apa caldă, de unde apoi, prin două șanțulețe, se scurge în găvane udînd în permanență țesătura.

Pentru a pune în funcțiune piua se dă drumul apei de la lăptoc pe roată, cu ajutorul unui oblon care poate fi mînuit din interiorul pivei. O dată cu roata se învîrte și grindeiul ale cărui cruci lovind limbile de la ciocane le ridică alternativ pentru a bate țesătura.

În fiecare găvan se pun țesături de aceeași culoare, încăpînd pînă la 25 m de suman subțire sau 15 m suman mai gros. Sumanul se așează în găvan în două feluri: „la funie” și „la pale”. Întîi sumanul se pune „la funie”, adică se lasă sumanul să cadă în voie în lungimea lui, ca o funie. Bătut astfel, sumanul scade din lățime. Lățimea pe care trebuie să o aibă sumanul gata bătut este indicată de posesor, fiind marcată prin semne convenționale cusute pe suman. (De exemplu I, II, III.) De aceea piuarul veghează în permanență asupra lățimii țesăturii. Cînd se realizează jumătate din scăzămîntul ce trebuie să-l aibă în lățime, sumanul se pune „la pale” (păturit în pliuri egale) și se bate în continuare scăzînd astfel din lungime. (De ex., la 10 m lungime scade 2 m.) În același timp se definește și lățimea țesăturii. Durata de batere

schen Schläge der beiden Stampfen bewirkt. Die Bewegungsrichtung, die die eine Stampfe dem Tuch vermittelt, wird durch den unmittelbar darauf erfolgenden Schlag der zweiten Stampfe fortgesetzt usw.

Damit die Hammer ihre Fallrichtung beibehalten, werden seitlich und zwischen den Stampfen senkrechtstehende starke Bretter (străji) angebracht. Ihr oberes Ende ist durch ein Querholz (jug) verbunden. Dieses ruht beiderseits auf Pfosten (amnarii jugului).

Gleichfalls im Inneren des Gebäudes, in der Nähe des Trog, hat der Kessel zum Wärmen des Wassers seinen Platz. Er faßt etwa 100 Liter, ist in einen Herd eingebaut und mit einem Deckel versehen. Aus dem Gerinne fließt das kalte Wasser durch ein Rohr in den Kessel, und von hier gelangt es durch ein im Innern des Herdes unmittelbar durch das Feuer führendes Rohr, wo die Wassertemperatur noch erhöht wird, zu der Walke. In den Walktrog ist eine Rinne für das warme Wasser gehauen, aus der es durch zwei weitere schmälere Rinnen in die Walklöcher abfließt und das Gewebe ständig feucht hält.

Wenn die Walke in Tätigkeit gesetzt wird, lenkt man das Wasser durch das Gerinne auf das Rad. Gleichzeitig mit dem Rad beginnt sich die Welle zu drehen, deren Zapfen an die entsprechenden Zapfen der Stampfen anschlagen und sie abwechselnd hochheben. Beim Niederfallen walken sie das Tuch.

Jedes Walkloch kann bis zu 25 m feineres, bzw. 15 m gröberes Wollgewebe aufnehmen. Das Tuch wird auf zweierlei Arten in das Walkloch gebracht: „la funie” und „la pale”. Das heißt, zuerst wird das Tuch einfach der Länge nach in das Walkloch fallengelassen „wie ein Seil” (funie). Auf diese Art gewalkt, läuft das Gewebe der Breite nach ein. Der Besitzer des Tuches gibt durch überkommene, eingenähte Zeichen die gewünschte Breite (z. B. I, II, III) des fertigen Stückes an. Deswegen muß der Meister die Breite des Tuches ständig kontrollieren. Sobald die gewünschte Abnahme in der Breite zur Hälfte erreicht ist, wird das Tuch in gleich große Falten zusammengelegt (se pune „la pale”) und weiter gewalkt. Nun läuft es der Länge nach ein (bei 10 m Länge z. B. verliert es 2 m). Gleichzeitig wird auch die gewünschte Breite hergestellt. Die Dauer des Walkens hängt von der Qualität des Materials ab: Gewebe aus weicherer, dünn gesponnener Wolle werden kürzer, etwa 4—6 Stunden lang, gewalkt, großes, sprödes Tuch nur

a sumanelor variază în raport cu calitatea materialului: țesăturile din lână mai moale, mai puțin răsucită — mai subțiri, se bat mai puțin (cca 4—6 ore), iar sumanul gros și aspru se bate și peste 24 ore (aceasta fiind în mod obișnuit durată maximă de batere a sumanelor).

Pentru ca sumanul să capete luciu, în găvan, în timpul baterii se pune scu (grăsime animală) care se topește „și dă față țesăturii”. Seul este dat de către omul care aduce țesătura și vrea să o aibă mai frumoasă.

Pentru a controla țesăturile în timpul baterii sau pentru a le scoate din găvan, atunci când ele sînt gata, ciocanele se opresc susținându-le cu ajutorul unor crăcăni. Pentru executarea acestor operații nu se oprește întreaga instalație, ci se lucrează la cîte un găvan, oprind pe rînd cîte două ciocane. În timp ce controlează sumanele, piuarul stă culcat cu fața în jos pe cozile ciocanelor.

Țesăturile bătute se scot din găvan și pentru a le întinde se petrec după cozile ciocanelor rulîndu-se apoi strîns. Sulurile de sumani se așază apoi într-un colț al bordeiului.

Sumanele se usucă întinzîndu-le pe garduri sau, pe vreme rea, în casă. Apoi se dau la „presă” (se calcă).

La pivele de pe valea Somuzului se bat diverse țesături: sumani⁵, șiac⁶, ițari. etc.

Ștezele nefiind pe aici folosite, tot la piuă se îndesesc și cergile. Se pot bate bucăți late pînă la 1,50 m scăzînd pînă la 1 m. Înainte de a fi dată la piuă cerga este cusută pe mijloc (adică se cos cele două lungimi de țesătură care formează cerga) pentru ca după batere să nu se mai observe cusătura.

În timpul prelucrării țesăturilor pot surveni diferite accidente: Astfel:

— în cazul țesăturilor de păr, apa prea fierbinte le face inele;

— apa rece face sumanii mițoși;

— țesăturile din mițe (lână scurtă, tunsă de pe miel) se îngustează mult;

— lîna veche se rupe (pentru că nu are usuc);

— apa tulbure mîlește țesătura (între nisipul în bucăți) și de aceea, cînd vin apele tulburi piuă trebuie oprită.

selten länger als 24 Stunden (meist die Höchstgrenze der erforderlichen Zeit).

Um dem Tuch Glanz zu verleihen, wird dem Wasser während des Walkens Talg (tierisches Fett) zugesetzt, das im Walkloch schmilzt „und dem Gewebe ein Gesicht gibt“. Den Talg liefert der Auftraggeber.

Um das Gewebe während des Walkens überprüfen zu können oder es aus dem Walkloch herauszunehmen, wenn es fertig ist, werden die Stampfen mit einer Gabel hochgehalten. Es wird also nicht die ganze Anlage stillgelegt, sondern in dem einen Walkloch wird weiter gearbeitet, während jeweils zwei Stampfen angehalten werden. Wenn der Walker den Zustand des Tuches überprüft, legt er sich der Länge nach auf die Stiele der Stampfen.

Die fertig gewalkten Gewebe werden aus dem Walkloch herausgenommen, über den Stielen der Stampfen gedehnt und dann fest zusammengerollt. Die Tuchrollen werden in eine Ecke der Hütte gelegt. Dann werden sie über Zäune ausgebreitet oder bei schlechtem Wetter im Hause getrocknet, und nachher werden sie geplättet (in der Presse).

In den Walken des Somuztales werden verschiedene Gewebe bearbeitet: „sumane“, grobes Tuch⁵ = Tuch für Bauernjacken, șiac⁶, ițari = Tuch für enganliegende, weiße Hosen u. a.

Da es hier die „steze“ genannten Wirbelkörbe nicht gibt, werden auch die Wolldecken hier gewalkt. Es können bis zu 1,50 breite Stücke, die bis auf 1 m einlaufen, bearbeitet werden. Bevor die Decke zum Walken gebracht wird, näht man die beiden Längen, aus denen die Decke besteht, in der Mitte zusammen, da die Naht durch das Walken unsichtbar wird.

Während des Bearbeitens der Gewebe können sich die verschiedensten Zwischenfälle ereignen:

— zu heißes Wasser kräuselt die Faser der Wollgewebe;

— im kalten Wasser rauht sich das Tuch auf;

— das Gewebe aus kurzfasriger, von Lämmern geschorener Wolle kann zu stark eingehen;

— alte Wolle reißt leicht (sie ist fettarm);

— trübes Wasser verunreinigt das Gewebe (Sand setzt sich in dem Tuch fest), in solchen Fällen muß die Walke stillgelegt werden.

⁵ Țesătura „verde” (nebătută) are lățimea de 1 m, iar bătută de 0,55 m.

⁶ Suman mai îngust, lat de 0,60—0,70 m, iar după batere de 0,50 m.

⁵ Das „grüne” (ungewalkte) Tuch ist 1 m, das gewalkte 0,55 m breit.

⁶ Ein schmäleres, 0,60—0,70 m breites Bauerntuch ist nach dem Walken 0,50 m breit.

Dacă apele sînt mici, piua, de obicei, funcționează cu două ciocane. De altfel, dacă este marfă, pivele de bătut sumani „merg“ tot anul.

Prețul de lucru nu variază după anotimp, ci după calitatea țesăturii. În general se plătește cîte 2—3 lei de metru.

La pivele de pe valea Somuzului se bat țesături nu numai din partea locului, ci și țesături aduse din locuri mai îndepărtate ca Suceava, Botoșani, Dorohoi, Iași. „Purtătorii de sumani“ sînt aceia care strîng țesăturile din localitățile respective, le aduc la piua și le predau apoi posesorilor prelucrate, prețul de lucru în acest caz fiind mai ridicat. Fiecare comandă se înregistrează la un anumit număr care este cusut și pe suman și care corespunde numelui posesorului de pe lista întocmită.

La pivele existente astăzi în cadrul C.A.P.-urilor lucrează piuari cu experiență, meșteri preocupați în permanență de buna funcționare a pivei.

Pe lîngă bordeiul pivei totdeauna se vede cîte o piesă nouă în construcție, dat fiind că durata de funcționare a acestora este variabilă. Astfel meșterul piuar este nevoit să înlocuiască ciocanele aproape la fiecare an pentru că razele lor se tocesc sau ciocanele „se ușurează“ uscîndu-se peste vară.

Cozile ciocanelor trebuie înlocuite mai des, întrucît se rup și de cinci ori pe an. La fel se uzează limbile ciocanelor și crucile de la grindei.

Găvanul trebuie înlocuit după 3—5 ani.

Grindeiul ține pînă la 8—10 ani, ca și roata, la care însă se înlocuiesc mereu cupele pe care le ia apa.

Munca piuarului nu este ușoară, el trebuind să fie, după cum s-a arătat mai sus, un bun constructor, un bun gospodar care să întrețină instalația în cele mai bune condițiuni și un meșter priceput în tehnica prelucrării țesăturilor.

Dintre cele mai cunoscute familii de piuari din satele de pe valea Somuzului sînt: Drobotă, Liuță, Moraru, Jitaru.

Piua de bătut sumani fiind o instalație primitivă, reprezintă totuși un mecanism per-

Bei niedrigem Wasserstand arbeiten die Walken meist nur mit zwei Stampfen. Übrigens sind die Walken, wenn genügend Aufträge einlaufen, das ganze Jahr über in Betrieb.

Der Arbeitslohn richtet sich nicht nach der Jahreszeit, sondern nach der Art des Gewebes. Im Durchschnitt werden 2—3 Lei je Meter bezahlt.

In den Walken des Somuztales werden nicht nur Gewebe aus der näheren Umgebung, sondern auch aus einem weiteren Umkreis bearbeitet, aus Suceava, Botoșani, Dorohoi, Iași. Die „Tuchträger“ (purtătorii de sumani) sammeln die Gewebe in den betreffenden Ortschaften ein, bringen sie zur Walke und liefern sie dann ihren Besitzern wieder ins Haus; der Walkpreis erhöht sich selbstverständlich in diesem Fall. Die Namen der Auftraggeber werden in eine Liste eingetragen und mit einer Kennzahl versehen, die auch in das Tuch eingnäht wird.

In den Walken der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften arbeiten heute erfahrene Meister, die für den reibungslosen Betrieb der Anlagen sorgen.

Stets ist an der Anlage der eine oder andere Bestandteil zu sehen, der erst vor kurzem erneuert wurde, da die verschiedenen Stücke sich nicht gleichmäßig abnützen. Fast jedes Jahr z. B. muß der Meister die Stampfen ersetzen, da die Kerben absplittern oder das Holz den Sommer über austrocknet und die Stampfen zu leicht werden.

Noch öfter müssen die Stiele der Stampfen ersetzt werden, da sie im Laufe eines Jahres öfters brechen können. Ebenso nützen sich die Zapfen an den Stampfen und an der Welle rasch ab.

Der Trog muß nach 3—5 Jahren erneuert werden.

Die Welle hält 8—10 Jahre, ebenso das Rad, indessen müssen die Pfosten der Stauvorrichtung und die Stützen des Wehres öfters ausgewechselt werden.

Die Arbeit eines Walkers ist durchaus nicht einfach; er muß, wie oben gesagt wurde, ein tüchtiger Baumeister und vorsorglicher Wirtschaftler sein, der die Anlage gut instand hält und sich dazu auf das Handwerk der Tuchbearbeitung versteht.

Zu den bekanntesten Tuchwalkern im Somuztal gehören die Familien Drobotă, Liuță, Moraru, Jitaru.

Wenn die Anlagen zum Walken des Bauerntuches auch primitiv zu nennen sind, stellen sie doch einen vollkommen zweckentsprechen-

fect construit. Modul de funcționare al acesteia denotă un calcul precis de mișcare al întregului angrenaj. Faptul că principiile care stau la baza construcției și procedeele de prelucrare ale țeșăturilor au fost preluate de instalațiile perfecționate, este dovada recunoașterii din plin a ingeniozității și priceperii meșterilor populari și în acest domeniu de activitate.

den Mechanismus dar. Der Betrieb dieser Anlagen verrät, daß die Bewegungen der einzelnen Teile genau aufeinander abgestimmt sind.

Daß neuzeitliche Walkanlagen mit verbesserten Verfahren letztlich auf die Prinzipien des überlieferten Handwerks zurückgreifen, ist ein schlüssiger Beweis dafür, daß der Scharfsinn und die Sachkenntnis der bäuerlichen Meister auch auf diesem Gebiete gewerblicher Tätigkeit anerkannt werden.

ASPECTE SOCIAL-ECONOMICE ALE PRACTICĂRII MORĂRITULUI ÎN PARTEA DE SUD-EST A BANATULUI

Corneliu Bucur

Acțiunea de prezentare în cadrul Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului a unei sinteze a istoriei naționale a meșteșugurilor, îndeletnicirilor și ocupațiilor tradiționale ale poporului român, în cadrul cărora cuvântul hotărâtor l-a avut întotdeauna unealta, prin monumente de arhitectură, instalații și unelte autentice, obligă la o temeinică cunoaștere a îndelungatei și complexe lor existențe.

Realizarea acestui deziderat major al activității de organizare a muzeului se poate îndeplini numai în condițiile efectuării, paralel cu acțiunea de depistare și selecționare a viitoarelor exponate, a unei ample cercetări istorico-etnografice, pe teren și în arhive, biblioteci, colecții muzeale etc., atât a *existenței economice* cât și a celei *social-istorice* a fenomenului etnografic reprezentat de unitatea ce urmează a fi adusă în muzeu.

Proprii unei localități rurale, zone etnografice sau întregii țări, unelte, instalațiile și construcțiile cu rol funcțional în practicarea unui meșteșug sau industriei țărănești, constituie pe drept cuvânt, importante documente pentru cunoașterea avuției tehnice a poporului nostru, milenară, dacă luăm în considerare, așa cum se impune unei temeinice documentări, și moștenirea strămoșilor săi.

Valoarea documentară a acestora, cum este și firesc, nu se limitează exclusiv la prezentarea aspectelor etnografice legate nemijlocit de procesul tehnic de producere a bunurilor ma-

SOZIAL-ÖKONOMISCHE ASPEKTE DES MÜHLENWESENS IM SÜDOSTEN DES BANATS

Corneliu Bucur

Das Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald unternimmt es, einen zusammenfassenden Überblick über die Geschichte des einheimischen Handwerks, der überlieferten Beschäftigungen und Arbeitsweisen des rumänischen Volkes zu bieten; im Mittelpunkt dieses Themenkreises steht das Arbeitsgerät, also die authentischen bäuerlichen Baudenkmale, Anlagen und Werkzeuge; damit ergibt sich für den Forscher die Aufgabe, das Alter und den umfassenden Gehalt dieser Denkmale gründlich zu untersuchen.

Diese vordringliche Forderung innerhalb des Tätigkeitsbereiches des Museums kann nur erfüllt werden, wenn die Auffindung und Auswahl der künftigen Ausstellungsgegenstände auf Grund einer genauen geschichtlich-ethnographischen Dokumentation vorgenommen werden, die sich gleicherweise auf Forschungen im Gelände wie auch in Archiven, Bibliotheken, Museen u. a. stützt. Die Einheit, die in das Museum gebracht werden soll, muß eine ethnographische Erscheinung veranschaulichen, deren wirtschaftliche und sozialhistorische Bedeutung außer Zweifel steht.

Die für eine Landsiedlung, eine ethnographische Zone oder für das ganze Land kennzeichnenden Werkzeuge, Anlagen und Gebäude, die zu der Ausübung eines Handwerks oder einer Bauernindustrie notwendig sind, bilden im wahrsten Sinne des Wortes wichtige geschichtlich-ethnographische Unterlagen für die Kenntnis des tausendjährigen technischen Besitzes unseres Volkes, wenn wir auf Grund der unwiderleglichen Zeugnisse über unsere Vergangenheit das dakisch-römische Erbe mit in Betracht ziehen.

Der dokumentarische Wert dieser Quellen beschränkt sich selbstverständlich nicht auf die Darstellung der ethnographischen Seite

teriale, tipologia uneltelor sau instalațiilor, (frecvența și răspîndirea lor), etapele și procedeele procesului de realizare a produselor, varietatea și valoarea lor etc., ci se referă în aceeași măsură, *la cunoașterea formelor de existență social-istorică ale acestuia*.

Deși pentru organizarea Muzeului tehnicii populare, primul aspect al muncii de cercetare amintit, este cel principal (așa se explică orientarea cu predilecție a muzeografului spre cunoașterea tipologiei, procedeele, tehnicilor și mijloacelor proprii fiecărui meșteșug), nu o mai puțină importanță are cunoașterea organizării sociale a procesului de muncă în cadrul meșteșugului respectiv. Obiectivitatea cercetării în aceeași măsură a celor două aspecte esențiale ale fenomenului etnografic rezultă din caracterul causal determinat al existenței economice a fenomenului etnografic, asupra celei sociale; ignorînd importanța cunoașterii vieții sociale pentru înțelegerea amănunțită, profundă, a personalității viguroase a oricărui meșteșug sau îndeletniciri tradiționale, am ajunge în final la imposibilitatea cunoașterii temeinice a fenomenului etnografic ce ne propunem a-l prezenta, prin expunerea în muzeu doar a uneltei și produsului său finit.

În cele ce urmează, ne propunem a face cunoscute, într-o expunere succintă, a rezultatelor cercetărilor întreprinse în anii 1966 și 1967, cu privire la formele tradiționale de asociere, stăpînire și exploatare în comun a instalațiilor tehnice de măcinat cereale aparținătoare comunelor din Clisura Cazanelor Dunării și comunei Topleț, aflată în imediata apropiere.

Aceste observații au fost prilejuite de acțiunea întreprinsă în această zonă pentru depistarea, în vederea prezentării în Muzeul tehnicii populare, a morii cu roată orizontală și aducțiune simplă și a variantei sale avînd aducțiunea ameliorată printr-un igenios dispozitiv („butoni”) — ambele, specifice acestei părți a țării noastre.

După o perieghetă din anul 1966 care a creditat concluzia generalizării aceluiași tip

der Frage allein, die unmittelbar mit den technischen Verfahren zur Herstellung von Sachgütern im Zusammenhang steht, also der Typologie der Werkzeuge und Anlagen, ihrer Häufigkeit und Verbreitung, den Arbeitsgängen innerhalb des Produktionsprozesses, der Verschiedenheit und dem Wert der hergestellten Erzeugnisse, sondern umfaßt in demselben Maße auch die Kenntnis über die sozialhistorischen Bedingungen, unter denen sich dieser Produktionsprozeß abspielt.

Wenn auch die erstgenannte Seite der Forschungsarbeit bei der Einrichtung des Museums im Vordergrund steht (dadurch erklärt sich die Vorliebe des Forschers für die Kenntnis der Typologie der technischen Verfahren und Anlagen innerhalb eines untersuchten Handwerkszweiges), so sind doch die Erkenntnisse über die sozialen Voraussetzungen des Arbeitsprozesses im Rahmen des betreffenden Handwerks von nicht geringerer Bedeutung. Die Notwendigkeit, diese beiden wichtigen Aspekte der ethnographischen Erscheinung in gleichem Maße einer objektiven Erforschung zu unterziehen, ergibt sich aus dem bestimmenden Einfluß, den die wirtschaftliche Seite des ethnographischen Phänomens auf die soziale Existenz ausübt. Die Kenntnis des sozialen Lebens ist die Voraussetzung für das tiefere Eindringen in alle Einzelheiten der lebenskräftigen Äußerungen der überlieferten Handwerke oder anderen Beschäftigungen; wollte man sich lediglich mit der Ausstellung des Werkzeugs und des fertigen Erzeugnisses im Museum begnügen, könnte man niemals zu einem richtigen Verständnis einer ethnographischen Erscheinung gelangen.

*

Im folgenden wollen wir einen kurzgefaßten Bericht über die Ergebnisse unserer Untersuchungen in den Jahren 1966 und 1967 vorlegen. Es handelt sich um die Erforschung überlieferter, gemeinschaftlicher Formen der Besitzverhältnisse und die gemeinsame Nutzung von Getreidemühlen in den Gemeinden des Donauengpasses und der nahe gelegenen Gemeinde Topleț.

Der Anlaß für unsere Beobachtungen waren Geländeforschungen des Museums der bäuerlichen Technik, zu dem Zweck, Turbinenmühlen ausfindig zu machen und für das Museum auszuwählen, und zwar beide Formen, die Mühle mit einfacher Wasserzufuhr und die durch die sinnreiche Einrichtung des „Fallwasserrohres“ (butoni) verbesserte Variante, die beide für dieses Gebiet unseres Landes kennzeichnend sind.

de moară în întreaga zonă, s-au stabilit a fi reprezentate în muzeu:

1. moara cu roată orizontală și aducțiune simplă printr-un trunchi de copac, secționat și scobit, din com. Topleț, jud. Caraș Severin (fig. 1) și

2. moara cu roată orizontală și aducțiune realizată prin „butoni“, un trunchi de copac lung de 9 m, străpuns longitudinal prin ardere succesivă și având în capătul inferior un dispozitiv special de reglare a presiunii apei la evacuarea sa („găleți“), care se schimbă concomitent cu piatra umblătoare (de grosimi variate), în funcție de debitul apei, din com. Svinița, jud. Caraș-Severin (fig. 2 și 3).

Construcții deosebite ca stil arhitectural, materiale utilizate etc., cele două unități tipice și reprezentative pentru zona de proveniență, existente deja în sectorul alimentar al muzeului, completează fericit tematica acestuia (fig. 4).

Deoarece interesantele aspecte ale organizării sociale a industriei morăritului țărănesc, surprinse în timpul efectuării cercetărilor noastre în zonă, s-au dovedit a fi consecințele pe plan social ale interacțiunii îndelungat-constante a unor factori economico-geografici, particulari acesteia, considerăm utilă prezentarea lor pentru obținerea unei mai largi perspective a cunoașterii complete a fenomenului etnografic cercetat.

Localități apropiate în cadrul noilor unități administrative menționate, comunele Topleț și Svinița se caracterizează prin condiții geografice mult asemănătoare: teren muntos cu mici enclave de pământ cultivabil în lunca Cernei și respectiv a Dunării (celor 365 familii din comuna Svinița le revin doar 21 hectare de pământ arabil), străpuns de câteva cursuri de apă repezi, cu debit mic și instabil, de-alungul anului. Aceste particularități geografice conferă economiei localităților din zonă, un caracter complex, cultivării cerealelor adăugându-i-se, într-o măsură destul de însemnată, creșterea vitelor și pescuitul în Dunăre.

Din punct de vedere etnic, Toplețul este locuit aproape în exclusivitate de o populație românească, Svinița fiind în schimb, o co-

Nach umfassenden Forschungen im Jahre 1966, die die Annahme bestätigten, daß dieser Mühlentypus innerhalb der Gesamtzone Allgemeingültigkeit hat, wurden folgende Anlagen für das Museum ausgewählt:

1. eine Turbinenmühle mit einfacher Wasserzufuhr durch eine Rinne, die aus einem halbierten und ausgehöhlten Baumstamm besteht (Gemeinde Topleț, Kreis Caraș-Severin — Abb. 1) und

2. eine Turbinenmühle mit „Fallwasserrohr“ (butoni), einem etwa 9 m langen Baumstamm, der durch stufenweises Ausbrennen ausgehöhlt wird und am unteren Ende eine besondere Vorrichtung (găleți) zur Regelung des Wasserdruckes besitzt; diese Vorrichtung wird dem jeweiligen Wasserstand angepaßt, wobei auch der Läuferstein entsprechend ausgetauscht wird — die Mühle besitzt mehrere verschieden große Läufer — (Gemeinde Svinița, Kreis Caraș-Severin — Abb. 2 und 3).

Diese beiden für ihr Herkunftsgebiet typischen Einheiten, die sich durch ihren architektonischen Stil, das verwendete Baumaterial u. a. voneinander unterscheiden, bilden eine willkommene Ergänzung der Thematik des Sektors für Lebensmittel (Abb. 4).

Während der Durchführung unserer Gäländeforschungen in dieser Zone konnten wir feststellen, daß die besonderen Aspekte der sozialen Organisation der bäuerlichen Müllerei die Folge langdauernder, beständiger Wechselwirkungen wirtschaftlich-geographischer Gegebenheiten auf gesellschaftlicher Ebene sind. Deswegen halten wir es für nützlich, diese Ergebnisse darzustellen, denn sie ermöglichen es, die ethnographische Erscheinung in ihrer Gesamtheit zu überblicken.

Die beiden Gemeinden Topleț und Svinița liegen zwar an entgegengesetzten Punkten des gleichen Verwaltungsgebietes. (Kreis Caraș-Severin), sind aber durch ähnliche geographische Bedingungen gekennzeichnet: beider Gebiet ist bergig und umfaßt bloß kleine Parzellen Ackerboden in der Cerna- bzw. Donauaue. (Die 365 Familien der Gemeinde Svinița besitzen nur 21 ha Ackerland.) Die Bäche beider Gemeinden haben ein starkes Gefälle, doch ist die Durchflußmenge das ganze Jahr hindurch ziemlich gering und Schwankungen unterworfen. Diese geographischen Besonderheiten bestimmen die Wirtschaft der Ortschaften in dieser Zone, die neben dem Getreidebau in ziemlich beträchtlichem Umfang Viehzucht und auch Fischfang betreiben.

Was die Volkszugehörigkeit der Bewohner anlangt, so wird Topleța fast ausschließlich von Rumänen bewohnt, Svinița dagegen ist ein serbisches Dorf, eine ehemalige Grenzer-

*Fig. 1. Moara din com. Topleț (jud. Caraș-Severin),
in situ.*

Abb. 1. Mühle aus der Gemeinde Topleț (Kreis Caraș-Severin), in situ.

*Fig. 2. Moara din com. Svinița (jud. Caraș-Severin),
in situ.*

Abb. 2. Mühle aus der Gemeinde Svinița (Kreis Caraș-Severin), in situ.

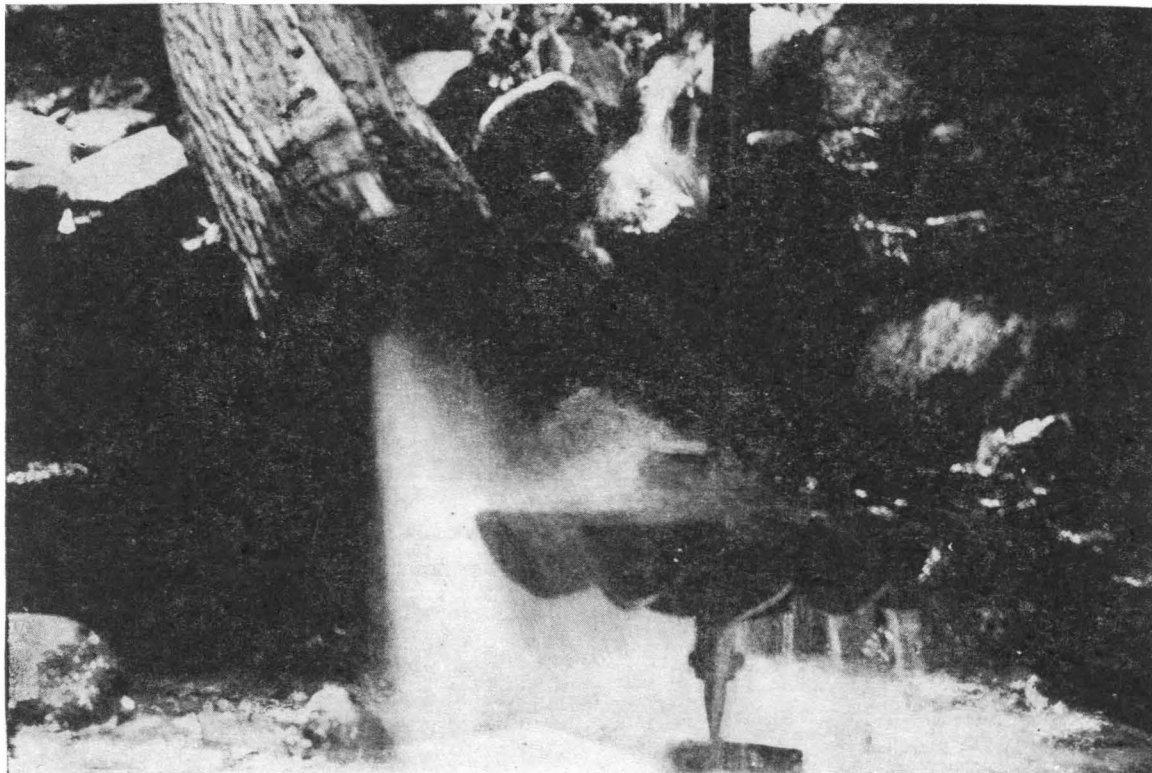

Fig. 3. Sistemul de aducțiune prin „buturoni cu găleți” la moara „Novana” din com. Svinița, in situ.

Abb. 3. Wasserzufuhr durch „Fallwasserrohr mit Wasserdruckregler“ (găleți) bei der „Novana“-Mühle in der Gemeinde Svinița, in situ.

Fig. 4. Morile din com. Topleț și Svinița reconstruite în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului.

Abb. 4. Die Mühlen aus Topleț und Svinița nach ihrem Wiederaufbau im Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald.

mună sîrbească, dezvoltată dintr-o veche unitate grănicerească, organizată de Imperiul Austriac pe malul Dunării în scopul supravegherii traficului fluvial și apărării granițelor imperiului.

În ceea ce privește particularitățile etnografice ale instalațiilor țărănești din zona cercetată, acestea sînt determinate de exploatarea exclusivă și deosebit de intensă a pîrîișelor de apă din chiar vatra satului sau din afara sa. Dintre acestea excelează numeric cele de măcinat cereale: 9 la Topleț¹, 23 la Svinîța², 6 la Tisovița, 9 la Plavișevița, 4 la Dubova etc.

Morile au instalația formată dintr-o pereche de pietre cu diametrul maxim de 70 cm (la cele din Svinîța, un caz excepțional: pietrele alergătoare, mai multe la număr și de grosimi diferite, se înlocuiesc în funcție de debitul apei, sporind prin aceasta sau reducînd randamentul), puse în mișcare prin transmiterea directă a rotațiilor „ciuturi” orizontale, prin intermediul unui ax vertical al cărui capăt superior străbate piatra fixă și se fixează în cea alergătoare, acesteia.

Construcția lor are particularități distincte în cele două comune. Construite din bîrne de fag, cioplite din bardă sau rotunde și acoperite cu șîiță așezată în patru ape (în ultima vreme din țigla, în două ape) morile din Topleț au un plan patrat cu dimensiuni foarte mici. Ele se sprijină, fără excepție, pe piloți din lemn (pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea) sau din piatră (începînd abia cu primele decenii ale secolului XX) intrarea în moară făcîndu-se, de cele mai multe ori, de pe o mică prispă mărginită de o balustradă, la care se ajunge de cele mai deseori cu ajutorul unei scări (fig. 5).

Spre deosebire de acestea, morile comunei Svinîța, situate în majoritatea lor la distanțe ce variază între 2 și 12 km de vatra comu-

kolonie, die das Österreichische Kaiserreich am Donauufer begründete, um den Verkehr auf dem Strom zu überwachen und für den Grenzschutz des Kaiserreiches zu sorgen.

Die ethnographische Eigenart der bäuerlichen Anlagen in der untersuchten Zone wird vor allem durch die besonders intensive Nutzung der Wasserkraft der Bäche in- und außerhalb des Dorfes bestimmt. Zahlenmäßig sind unter diesen Anlagen die Getreidemöhlen am bedeutendsten: 9 in Topleț¹, 23 in Svinîța², 6 in Tisovița, 9 in Plavișevița, 4 in Dubova usw.

Die Mühlenanlage besteht aus einem Mühlsteinpaar von höchstens 70 cm Durchmesser (die Möhlen in Svinîța sind ein Sonderfall, sie besitzen mehrere, verschieden große und starke Läufersteine, die je nach der Durchflußmenge ausgewechselt werden). Der Läuferstein wird durch direkte Übertragung der Bewegung vom waagerechten Löffelrad auf die senkrechte Spindel in Drehung versetzt. Das obere Ende der Spindel durchbohrt den Bodenstein und ist in der Mitte des oberen beweglichen Mühlsteins befestigt.

Die Bauweise der Mühlen weist in jeder der beiden Gemeinden besondere Merkmale auf. Die Möhlen in Topleț haben einen quadratischen Grundriß von äußerst geringen Ausmaßen. Sie sind aus mit dem Beil behauenen Rundholz oder Buchenholzbalken errichtet. Das Dach besteht aus vier Dachflächen und ist mit Schindeln gedeckt. (Neuerdings findet man auch das ziegelgedeckte Giebeldach.) Sie stehen ausnahmslos auf Holzpfosten (bis zum Ende des 19. Jahrhunderts) oder Steinfeilern (seit den ersten Jahrzehnten des 20. Jh.). Man betritt die Mühle meist über einen kleinen, von einem Geländer umgebenen Vorbau (prispă), zu dem eine Treppe hinaufführt (Abb. 5).

Dagegen haben die zwei bis zwölf Kilometer weit vom Weichbild des Dorfes entfernten Möhlen in Svinîța einen rechteckigen Grundriß von größeren Ausmaßen, so daß

¹ În total pare să fi existat 14 mori toate pe apa Bigărului ce străbate comuna, vărsîndu-se în Cerna (informație obținută de la Drăghici Nicolae, comuna Topleț, n. 1884 și Vior Gheorghe n. 1891); în 1957 întîlnim menționate în evidențele din acel an ale Comisiei de Stat a Apelor numai 11, iar astăzi mai există 9 mori, dintre care 8 sînt în stare de funcționare.

² Cele 23 de mori aparținătoare com. Svinîța au fost cercetate în toamna anului 1967, ele avînd următoarea așezare: 2 pe Valea Iuțului, 3 pe Vodenichi Ogaș, 3 pe Țigănschi Ogaș, 3 pe Povalina, 5 pe Starișcea și 7 pe apa Elișovei (denumiri locale ale cursurilor de pe apă, în limba sîrbă).

¹ Am Flußlauf des Bigăr, der die Gemeinde durchfließt und sich in die Cerna ergießt, scheinen insgesamt 14 Möhlen gestanden zu haben (Information von Drăghici Nicolae, Gemeinde Topleț, geb. 1884 und Vior Gheorghe, geb. 1891); in der Evidenz der Staatskommission der Wasserwirtschaft aus dem Jahr 1957 sind 11 Möhlen verzeichnet, heute sind noch 9 vorhanden, wovon 8 in Betrieb sind.

² Die 23 Möhlen im Besitz der Gemeinde Svinîța wurden im Herbst des Jahres 1967 untersucht. Sie befanden sich an folgenden Bächen: 2 im Iuțtal, 3 am Vodenichi Ogaș, 3 am Țigănschi Ogaș, 3 an der Povalina, 5 an der Starișcea und 7 am Elișovafluß (einheimische Benennungen der Wasserläufe in serbischer Sprache).

Fig. 5. Moara din Topleț — reconstituire în arhitectura originală.

Abb. 5. Mühle aus Topleț — im Freilichtmuseum.

nei, au un plan dreptunghiular cu dimensiuni mai mari ce permit împărțirea interiorului morii în două părți: cea posterioară destinată montării mecanismului de măcinat și partea anterioară, din fața intrării, prevăzută cu vatră de foc și spațiu pentru odihna și așteptarea rîndului de către țăranii veniți de la mare depărtare.

Construcția veche din bîrne de lemn, sau mai nouă, din blocuri de gresie fasonate, cu un acoperiș din șită în două ape, ignoră susținerea pe piloți, adoptînd pentru obținerea înălțimii cerută de lungimea axului vertical al roții, varianta soclului înalt, inițial din bîrne, mai târziu din piatră, ce susține perimetric întreaga construcție, închizînd ca într-o pivniță lăcașul de montare al roții și capătul inferior al „butoniului”; acesta este lucrat tot mai rar din trunchi de tei scorburos și tot mai ades din beton armat.

Descifrarea acestor particularități morfologice ale morilor țăărănești din localitățile

der Innenraum der Mühle zweigeteilt werden kann. In dem einen, hinten gelegenen Raum ist die Mahlanlage untergebracht, der vordere, mit einem Herd ausgestattete Teil, dient als Aufenthaltsraum für die kilometerweit aus der Umgebung herbeigekommenen Leute, die hier ausruhen und warten können, bis sie an die Reihe kommen.

Die alten Balkenbauten wie auch die neueren Gebäude aus behauenen Steinblöcken tragen ein schindelgedecktes Satteldach; das eigentliche Mühlengebäude steht nicht auf Pfosten oder Pfeilern, sondern auf einem hohen Holzsockel, der später durch einen Steinsockel ersetzt wurde und dessen Höhe von der Länge der senkrechten Radspindel bestimmt wird. Dieser umschließt kellerartig die Stelle, wo das Rad untergebracht ist und das Fallwasserrohr mündet. Das Fallwasserrohr wird übrigens immer seltener aus einem ausgehöhlten Lindenstamm, sondern häufiger aus Eisenbeton hergestellt.

Die Beschreibung der morphologischen Besonderheiten der Bauernmühlen in den genannten Dörfern, die als kennzeichnendste

amintite, alege ca cele mai reprezentative pentru zona de apartenență, nu a constituit un scop în sine al cercetării noastre, determinarea lor, încadrată la rândul său în tabloul condițiilor geografice și geofizice ale mediului, a formulat o nouă problemă, complementară primeia, constând în cercetarea corelației existente între condițiile de mediu, tipul și numărul (frecvența) instalațiilor, caracterele construcției și forma de proprietate (cauzele determinante ale sistemului de coposorot, criteriile de realizare ale acestuia, organizarea internă a asocierii, formele de succesiune în cadrul familiilor de rîndași, caracterul anacronic al sistemului etc.).

*

Fără a avea posibilitatea efectuării unor cercetări mai îndelungate și sistematice de confruntare a datelor obținute la teren prin chestionarea informatorilor, cu cele existente în documente juridice și administrative din arhiva localității Orșova (exemplu: Grundbuchlandtafelpatent³⁾), am reușit totuși să surprindem câteva aspecte deosebit de interesante cu privire la sistemul asocierii în construirea și exploatarea instalațiilor țărănești de măcinat cereale.

Concluzii interesante am obținut utilizând ca metodă de prospecțiune arheologico-socială, reconstituirea arborelui genealogic al familiilor de coproprietari actuali ai celor două mori, pornind de la cunoașterea situației exacte a drepturilor acestora.

Urmărind pe verticală temporară a succesiunii generațiilor în cadrul acestor familii, diviziunea și transmiterea, odată cu celelalte bunuri materiale, a dreptului de proprietate la fiecare din cele două mori, am descoperit numeroase aspecte ale vechii organizări obștești, colective, a vieții social-economice, comune în secolele precedente unei mari părți din suprafața țării noastre, astăzi metamorfozate în procesul firesc al anacronizării lor.

Observațiile prilejuite de cercetarea celor două mori, devenite exponate muzeale, constituie un argument în sprijinul tezei necesi-

Beispiele für ihre Herkunftszone ausgewählt wurden, ist aber nicht der eigentliche Zweck unserer Mitteilung. Die Beurteilung der Bauernmühlen in enger Beziehung zu den geographischen und geophysischen Bedingungen der Umwelt führt zu einer neuen Fragestellung, die die erste ergänzt und die eine genaue Erforschung der Wechselbeziehungen zwischen den Umweltbedingungen, dem Typus und der Anzahl (Häufigkeit) der Anlagen, der Bauart und den Eigentumsverhältnissen erfordert (die Ursachen, die das System des gemeinsamen Besitzes bestimmen, die Kriterien, nach denen diese Vereinigungen der Mitbesitzer zustandekommen, ihre Organisationsformen, erbrechtliche Bestimmungen innerhalb der Sippe der Mitbesitzer, der unzeitgemäße Charakter dieses Systems usw.).

Obwohl wir keine Gelegenheit hatten, durch eingehendere und systematischere Untersuchungen die Ergebnisse unserer Geländeforschungen mit dem Inhalt der Urkunden juristischen und verwaltungstechnischen Charakters im Archiv von Orșova (z. B. des Grundbuchlandtafelpatents³⁾) zu vergleichen, ist es uns doch gelungen, einige besonders aufschlußreiche Einzelheiten über das System des Zusammenschlusses der Bauern zum Bau und der Nutzung der Getreidemühlen zu erhalten.

Zu wertvollen Ergebnissen führte die von uns verwendete Methode der archäologischen Soziologie, die Aufstellung des Stammbaumes der Familien der gegenwärtigen Mitbesitzer der beiden Mühlen, wobei wir von der genauen Kenntnis ihrer Anrechte ausgingen.

Wir haben untersucht, wie zu verschiedenen Zeiten von den verschiedenen Generationen bei der Erbteilung vorgegangen wurde, wobei immer auch der Anteil der Familie an den Mühlen berücksichtigt wurde; dabei konnten eine Reihe von Aspekten der althergebrachten sozial-ökonomischen Organisationsformen innerhalb der Dorfgemeinschaft erschlossen werden, die in den vergangenen Jahrhunderten in einem großen Teil unseres Landesgebietes üblich waren; erst zu unserer

³ Registrul evidențelor economico-administrative ale provinciilor Imperiului Austriac și din 1867 ale celui Austro-Ungar; în cadrul evidențelor „industriale“ am găsit menționate la sfârșitul secolului XVIII—începutul secolului XIX, în comuna Svinîța, 8 mori țărănești între care și moara „Novana“, de pe Elișova, astăzi reconstruită în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului.

³ Register der wirtschaftlich-verwaltungstechnischen Evidenz der Provinz des Österreichischen Kaiserreiches und von 1867 an die Register des Österreich-Ungarischen Kaiserreiches; in der Evidenz der „Industrien“ am Ende des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts sind in der Gemeinde Svinîța acht Bauernmühlen verzeichnet, darunter auch die „Novana“-Mühle an der Elișova, die im Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald wiederaufgebaut wurde.

tății cunoașterii nu numai a uneltei și produsului său, ci prin mijlocirea acestora, a însăși vieții producătorului de cultură materială sau spirituală, individual sau colectiv.

Comparînd condițiile geografice care au favorizat, dacă nu generalizat chiar, tipul instalației întâlnite în zonă și randamentul lor, cu cele caracteristice altor zone geografico-etnografice din țară, concludem existența unei relații cauzale directe între tipul instalației (determinat la rîndul său de parametrii forței motrice) stabilit de condițiile geofizice și geografice, randamentul acestuia și forma de proprietate.

Așa cum reiese din însăși denumirea locală, aproape generală în zonele de frecvență ale acestui tip de instalație „rîșniță“, randamentul său este total necorespunzător pentru ca un număr redus de instalații să poată satisface nevoile tuturor gospodăriilor comunei. În aceste condiții se impunea, în mod obiectiv, construirea unui număr de mori al cărui randament comun să corespundă necesităților generale.

Condițiile realizării practice a acestui deziderat economic constau fie în valorificarea numeroaselor căderi de apă determinate de terenul accidentat al rîului, aflat adesea în însăși vatra satului sau imediata sa apropiere (Topleț, Rudăria, fig. 6 și 7), fie utilizarea mai multor cursuri de apă aflate, de cele mai multe ori, la cîțiva km depărtare de vatra satului; moara „Novana“ din com. Svinîța, achiziționată și reconstruită în Muzeul tehnicii populare în toamna anului 1967, era amplasată pe cursul Elișovei, la 12 km depărtare de comună.

Dacă un număr mic de mori nu ar fi putut satisface nevoile unei comune întregi (reținem că acestea nu funcționau în tot cursul anului datorită scăderii rîurilor în timpul verii), o singură moară de acest tip depășea necesitățile de exploatare în interes propriu, exclusiv, al unei singure gospodării. Ipoteza admiterii, în această zonă, a unei mori pentru fiecare gospodărie trebuie exclusă de la început ca fiind practic imposibilă datorită, în primul

Zeit lockerten und veränderten sie sich, da sie den Zeitumständen nicht mehr entsprachen.

Die Beobachtungen, zu denen die Untersuchung der beiden, im Museum aufgestellten Mühlen führte, kann als Nachweis für die Behauptung gelten, daß es nicht genügt, das Arbeitsgerät und das Ergebnis der Arbeit zu kennen, sondern daß diese Werkzeuge und Erzeugnisse vielmehr gleichzeitig einen Einblick in das individuelle und das Gemeinschaftsleben ihrer Benützer und Hersteller ermöglichen und Aufschluß über das materielle und geistige Kulturleben unseres Volkes geben.

Der Vergleich der geographischen Gegebenheiten, die den in diesem Gebiet verbreiteten Anlagetypus begünstigten, ja zu dem allgemein verwendeten machten, mit den geographischen und ethnographischen Merkmalen anderer Landesgebiete führt zu dem Schluß, daß eine unmittelbare kausale Beziehung zwischen der durch geophysische und geographische Bedingungen bestimmten Art der Anlage (deren Typus seinerseits durch die vorhandene Wasserkraft bestimmt wird) und der Eigentumsform der Anlagen besteht.

Wie schon aus der Bezeichnung „Kleinmühle“ (rîșnița) hervorgeht, die für diesen Anlagetypus fast allgemein gebräuchlich war, konnten bei der geringen Leistungsfähigkeit einige wenige dieser Mühlen den Bedarf aller Bauernwirtschaften des Dorfes unmöglich decken. So zwangen die natürlichen Gegebenheiten die Menschen, eine Reihe von Mühlen zu errichten, deren gemeinsame Leistung die Bedürfnisse der ganzen Gemeinde befriedigen konnte.

Die praktische Voraussetzung für diese wirtschaftliche Forderung bestand entweder in der Verwertung der bei unebenem Gelände zahlreichen Wasserfälle eines einzigen Wasserlaufes (Topleț, Rudăria, Abb. 6 und 7) oder in der Nutzung mehrerer Wasserläufe, die zumeist einige Kilometer weit von dem Weichbild des Dorfes entfernt waren. (Die vom Museum der bäuerlichen Technik angekaufte und im Herbst 1967 wieder aufgebaute Mühle „Novana“ z. B. aus Svinîța stand am Elišovabach, 12 km von der Gemeinde entfernt.)

Wenn eine kleine Anzahl von Mühlen den Bedarf einer ganzen Gemeinde nicht hätte befriedigen können — wir bemerken, daß häufig Ganzjahresbetrieb nicht möglich war, da die Wasserläufe in trockenen Sommern versiegten —, so hätte andererseits eine einzige Mühle mehr gemahlen, als eine Bauernwirtschaft verbrauchen konnte. Außerdem wäre

Fig. 6. Mori cu ciutură pe apa Bigărului, în com. Topleț, in situ.

Abb. 6. Turbinenmühlen am Bigärbach (Gemeinde Topleț, Kreis Caraș-Severin), in situ.

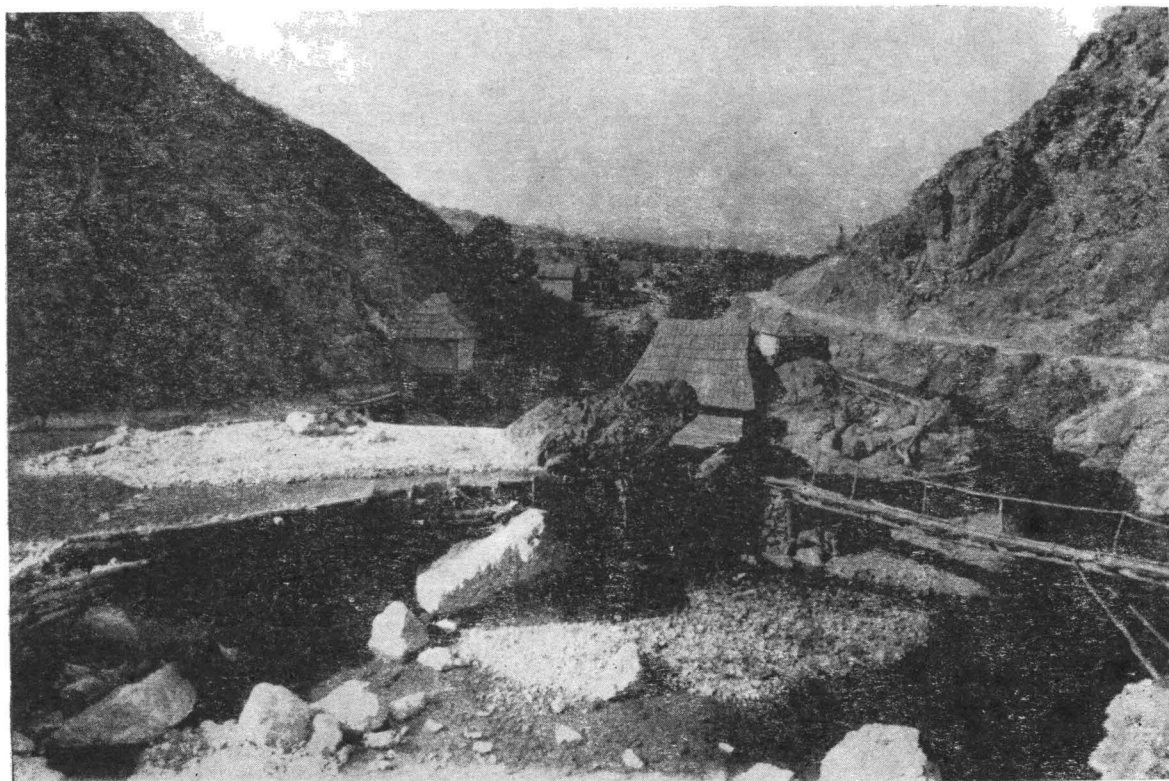

Fig. 7. Mori cu ciutură pe apa Rudăriei (com. Rudăria, jud. Caraș-Severin). Imagine in situ.

Abb. 7. Turbinenmühlen am Rudăria-Bach (Gemeinde Rudăria, Kreis Caraș-Severin), in situ.

rînd, condițiilor de mediu (căderi de apă, debit etc.).

Rezultă de la sine ca absolut obiectivă și necesară ideea asocierii mai multor gospodari la construirea și folosirea, în comun, a unei mori. Aceasta face mult mai rentabilă din punct de vedere material, pentru fiecare dintre asociați, unirea forțelor și mijloacelor pentru construirea și exploatarea morii, aspect subliniat frecvent, de către informatorii chestionați.⁴

Odată admisă ideea necesității acestor întovărășiri, să urmărim cum se realizau. În ambele localități cercetate atît informațiile culese de la mai vîrstnici, cît și datele rezultate din tabelele genealogice întoemite pînă la nivelul celei de a cincea generații antecesoare, considerînd-o ca primă pe cea formată din proprietarii sexa-septagenari actuali, pledează pentru asocierea în baza criteriului „bunei înțelegeri” și nici decum a celui a legăturilor de rudenie, situație determinată poate de numărul relativ mare al asociațiilor.

În ceea ce privește numărul celor întovărășiți în momentul așezării temeliilor unei noi mori, situația este diferită de la o localitate la alta. Dacă în cazul morii din Topleț problema compoziției numerice a asocierii apare oarecum arbitrară, primii „rîndași”, ce par ar fi fost cei din cea de a treia generație, fiind în număr de 9, situația morii din Svinîța este cu totul alta. Stabilirea cu exactitate a criteriului numeric al întovărășirii este, în acest caz, puțin mai dificilă datorită faptului că la moara aproape biseculară (este atestată și în registrele administrative de organizare a regimentului grăniceresc din Imperiul Austriac), numărul rîndașilor („radovniți”) se ridică astăzi la nu mai puțin de 68 de familii.

Transmiterea din generație în generație după legi nescrise, tradiționale, a dreptului de a măcina la moară și păstrarea de către cel ales de rîndași să răspundă de buna rînduială a treburilor morii („responsabil de moară”) a unei evidențe scrise extrem de stricte și riguroase (vezi *planșa 1*) ne-au în-

die Instandhaltung einer Mühle für eine einzige Bauernwirtschaft zu kostspielig gewesen und auch die verfügbare Wasserkraft hätte nicht für den Betrieb einer so großen Anzahl von Mühlen ausgereicht.

Unter diesen Voraussetzungen war der Gedanke naheliegend, daß sich mehrere Wirtschaften zum Bau und der gemeinsamen Nutzung einer Mühle zusammenschlossen. Durch die Vereinigung der Kräfte und Mittel zum Bau und zur Nutzung der Mühle wurde sie für die Beteiligten in materieller Hinsicht viel rentabler, einer der Hauptgründe, die die befragten Gewährsleute für den Zusammenschluß ins Feld führten.⁴

Da die unumgängliche Notwendigkeit des Zusammenschlusses festgestellt ist, wollen wir untersuchen, auf welche Art er erfolgte.

In beiden untersuchten Dörfern geht aus den Aussagen der ältesten Leute, wie auch aus den Stammtafeln der Familien, die bis auf die fünfte Generation zurückverfolgt wurden, hervor — Ausgangspunkte waren die heute sechzig- bis siebzيجährigen Mitbesitzer —, daß der Zusammenschluß auf Grund „des guten Einvernehmens“ und nicht auf Grund von Verwandtschaftsbeziehungen erfolgte. Die Ursache dafür liegt vielleicht in der großen Anzahl der erforderlichen Mühlen.

Die Anzahl der an einer Mühle zur Zeit ihrer Gründung Beteiligten ist von Dorf zu Dorf verschieden. Wenn im Falle der Mühle von Topleț die ursprüngliche Anzahl von neun Mitbesitzern, die der drittletzten Generation angehören, willkürlich zu sein scheint, so stellt sich die Lage für die Mühle in Svinîța ganz anders dar. Die genaue Feststellung der ursprünglichen zahlenmäßigen Beteiligung stößt aber auch hier auf Schwierigkeiten, da heute an der zweihundert Jahre alten Mühle (sie ist schon in den Verwaltungsregistern bei der Ansiedlung des kaiserlichen Grenzerregimentes belegt) die Anzahl der Beteiligten („radovniți”) nicht weniger als 68 Familien ausmacht.

Das Recht, sein Getreide in einer der Dorfmühlen zu mahlen, wurde von Generation zu Generation nach ungeschriebenen Gesetzen überliefert; einer der Nutznießer wurde zum Verwalter der Mühle gewählt („Verantwortlicher der Mühle”), der für die „Ordnung“ in der Mühle zu sorgen hatte und eine äußerst genaue und strenge Evidenz über alle Angelegenheiten führte (siehe *Tafel 1*). Diese

⁴ Velimirovici Avram, comuna Svinîța, nr. 23, n. 1892; Veliciovici Nicolae, nr. 175, n. 1897; Curici Costa, nr. 65, n. 1877; Ianculovici Radoslav, nr. 267, n. 1899; Ilici Nicolae, nr. 190, n. 1904.

⁴ Velimirovici Avram, Svinîța, Nr. 23, geb. 1892; Veliciovici Nicolae, Nr. 175, geb. 1897; Curici Costa, Nr. 65, geb. 1877; Ianculovici Radoslav, Nr. 267, geb. 1899; Ilici Nicolae, Nr. 190, geb. 1904.

găduit cunoaşterea exactă a drepturilor fiecărui „rîndaş“ al acestei mori.

Considerînd ca punct de plecare în cercetarea criteriului de asociere a primilor „rîndaşi“ la această moară, drepturile celor actuali, am procedat la întocmirea arborelui genealogic al fiecărei familii din totalul celor 68, la a cărui prezentare destul de voluminoasă renunţăm din lipsă de spaţiu, urmărind în baza informaţiilor, cuantumul timpului afectat măcinării, aparţinător fiecărui cap de familie şi la nivelul fiecărei generaţii.

Astfel, prin deducţie, am constatat în marea majoritate a cazurilor, că la nivelul celei de a patra generaţii antecesoare, dreptul de rînd la moară a capului de familie era de 6 ore săptămînal. Reuşind, în două cazuri, să stabilim membrii şi celei de a cincea generaţii (*fig. 8*) rezultă, procedînd în continuare la fel, că la nivelul acesteia, dreptul de rîndaş la moara „Novana“ de pe apa Eloşovei ar fi fost de 12 ore pe săptămîină, pentru fiecare familie.

Considerînd că această moară ar data din timpul celei de a cincea generaţii şi generalizînd concluziile formulate cu privire la numărul de ore care constituiau, în acea vreme, un rînd întreg la moara „Novana“, ar însemna, că la sfîrşitul secolului XVIII şi începutul secolului al XIX-lea, pentru construirea unei mori în comuna Sviniţa se asociau 14 ţărani — capi de familie, număr de loc arbitrar, stabilit prin înmulţirea numărului zilelor unei săptămîni cu doi.

Continuînd cercetarea prin informatori am constatat că acest criteriu numeric al asocierii a 14 rîndaşi la construirea şi folosirea unei mori s-a transmis din generaţie în generaţie pînă în zilele noastre. Aceasta rezultă din însăşi formula care stă la baza aprecierii cuantumului actual al orelor ce revin rîndaşilor acestei mori: „o jumătate de rînd“ (6 ore), „un sfert de rînd“ (3 ore) etc. Aceste informaţii acordă multe şanse de adevăr deducţiilor noastre formulate puţin mai sus. Aceiaşi informatori, aleşi dintre cei mai vîrstnici locuitori ai satului, au precizat că în localitate s-a considerat necesar şi suficient timpul de 12 ore pentru satisfacerea

Evidenz vermittelt uns eine eingehende Kenntnis der Rechte jedes einzelnen an der Mühle Beteiligten.

Als Ausgangspunkt für die Untersuchung der Kriterien, die dem Zusammenschluß der ersten Mitbesitzer zugrunde lagen, dienten uns die Anrechte der gegenwärtigen Besitzer. Wir haben den Stammbaum jeder der 68 Familien aufgestellt, auf dessen Wiedergabe wir aus Raummangel verzichten müssen. Auf Grund dieser Informationen konnten wir die Stundenanzahl feststellen, die dem Familienoberhaupt der einzelnen Generationen zum Mahlen seines Getreides zustand.

Wir sind zu der Schlußfolgerung gelangt, daß in der Mehrzahl der Fälle — wenn wir von der heutigen Generation ausgehen — im vierten Glied das Mahlrecht des Familienoberhauptes sechs Stunden wöchentlich betrug. In zwei Fällen ist es uns gelungen, bis auf die fünfte Generation zurückzugreifen (siehe *Abb. 8*), und wir konnten nach dem gleichen Verfahren wie vorher feststellen, daß innerhalb dieser Generation die Mitbesitzer der „Novana“-Mühle am Elişovabach je 12 Stunden in der Woche mahlen durften.

Wenn man in Betracht zieht, daß die Mühle seit fünf Generationen im Besitz dieser Familien ist, und die Folgerungen verallgemeinert, die sich aus der Anzahl der Stunden ergeben, die zu jener Zeit jedem Mitbesitzer der „Novana“-Mühle als vollständiger Anteil zustanden, so würde das bedeuten, daß sich am Ende des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts in der Gemeinde Sviniţa 14 Bauern, Familienoberhäupter, zum Bau einer Mühle zusammenschlossen. Diese Zahl ist durchaus nicht willkürlich, wie man sehen wird, sondern sie ist so gewählt, daß jedem einzelnen Mitbesitzer 12 Stunden Mahlrecht pro Woche zustehen.

Durch weitere Befragung der Gewährsleute konnten wir feststellen, daß die Anzahl von 14 Beteiligten am Bau und dem Nutzrecht einer Mühle sich bis auf den heutigen Tag von Generation zu Generation vererbt hat. Das ergibt sich aus der Art, wie auch heute noch das Nutzungsrecht jedes Mitbesitzers an dieser Mühle berechnet wird: nämlich das Recht auf einen „halben Anteil“ (6 Stunden), ein viertel Anteil (3 Stunden) usw. Diese Informationen bekräftigen die Wahrscheinlichkeit, daß unsere obenangeführten Berechnungen richtig sind. Dieselben, unter den ältesten Dorfbewohnern ausgewählten Gewährsleute berichteten, daß 12 Stunden wöchentlich für notwendig und auch ausreichend erachtet wurden, um den Bedarf einer Wirtschaft im

	19	20	21	22	23	24
LUNI	Ilici Ștefan 1	Ilici Moise 1	Ilici Nicolae 1	Ilici Lama 1	Ilici Ioan 1	Ilici Nicolae 1
MARȚI	Ianculovici Florian 1 ¹ / ₂		Ianculovici Milco 1 ¹ / ₂		Ianculovici Nicolae 2	Ianculovici Ilie 1
MIERCU		Maximovici Alexa 3			Iovanovici Tvetco 2	
JOI	ovici lav	Gruici Lazăr 3			Gruici Costa 3	
VINERI	Vlah Slavi 2		Vlah Vetca 2		Avramovici Lazăr 2	
SÎMBĂȚA	an	Avramovici Ianoș 3			Avramovici Golub 3	
DUMINEȚA	zar	Ianculovici Golub 2		Ianculovici Radoslav 2		Ianculovici Trandafir 2

he (3)

Petru)

ici (3)

er „No-

großen
gewe-
eistung
eineren
n. Die
Laufe
n, daß
ute 23
se An-

ältnisse
e Aus-
berein-
wurden
itbesit-
var die
ch ge-
Art der
n. Zwei
Elišova-
r Was-
ich der
w. zwei
ăi), die
telbarer

onderen
chaften
urch er-
n sonst

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24		
LUNI	Iovanovici Ioan 1 ^{1/2}	Iovanovici Miroslav 1 ^{1/2}	Petrovici Solomon 1 ^{1/2}	Petrovici Nicolae 1 ^{1/2}	Giurișa Golub 6						Giurișa Costa 6								Ilici Ștefan 1	Ilici Moise 1	Ilici Nicolae 1	Ilici Lama 1	Ilici Ioan 1	Ilici Nicolae 1		
MARȚI	Ianculovici Rista 6					Giurișa Golub 6						Predici Costa 6								Ianculovici Florian 1 ^{1/2}		Ianculovici Milco 1 ^{1/2}		Ianculovici Nicolae 2		Ianculovici Ilie 1
MIERCURI	Iovanovici Alex 3		Iovanovici Milan 3		Iovanovici Petru 3		Iovanovici Nicolae 3		Avramovici Draghița 3		Vlah Ioan 4						Maximovici Alexa 3				Iovanovici Tvetco 2					
JOI	Velimirovici Vetca 3		Udrescu Lazăr 3		Velimiro- vici Avram 2	Velimiro- vici Florian 1	Velimiro- vici Petru 1	Velimiro- vici Costa 2	Ieremici Sima 3		Gruici Lazăr 1 ^{1/2}	Ianculovici Chiva 3/4	Ianculovici Miroslav 3/4	Gruici Lazăr 3		Gruici Costa 3										
VINERI	Novac Lazăr 1 ^{1/2}	Novac Gligore 1 ^{1/2}	Novac Liuluța 6					Șain Vațagoi 3			Ianculovici Stancu 6						Vlah Slavi 2		Vlah Vetca 2		Avramovici Lazăr 2					
SÎMBĂȚĂ	Iovanovici Lazăr 3		Iovanovici Varuța 3		Veliciovici Nicolae 6						Avramo- vici Sima 1	Avramo- vici Lazăr 1	Avramovici Sava 2		Ianculovici Florian 2		Avramovici Ianoș 3		Avramovici Golub 3							
DUMINECĂ	Ilici Alexa 1	Ilici Serafin 1	Ilici Dorinca 2		Ilici Spasvia 4		Ianculovici Miroslav 3		Ianculovici Nicolae 3			Ianculovici Rodenco 2		Ianculovici Svetozar 2		Ianculovici Golub 2		Ianculovici Radoslav 2		Ianculovici Trandafir 2						

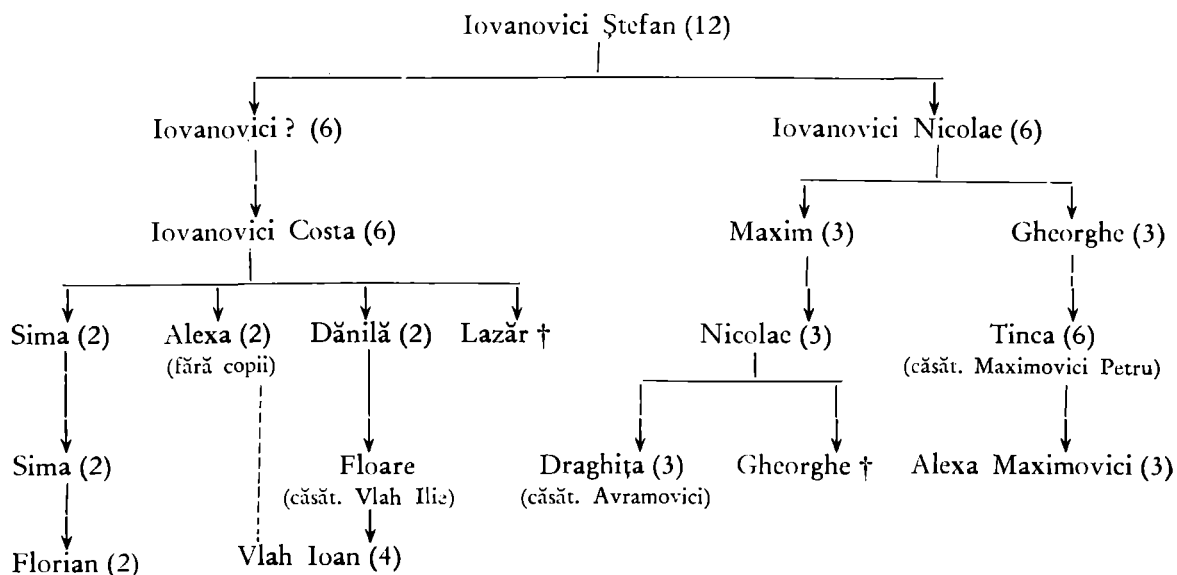

Fig. 8. Reconstituirea unui „rînd“ la moara Novana într-o familie din com. Svinița.

Abb. 8. Die Besitzanteile einer Familie an der „Novana“-Mühle in der Gemeinde Svinița.

nevoilor fiecărei gospodării, lucru ce nu s-ar fi asigurat prin sporirea numărului asociațiilor sau ar fi prisoșit prin reducerea acestora. Generalizarea de-a lungul anilor a acestui criteriu este dovedită și de respectarea sa la construirea aproape a tuturor morilor aparținătoare comunei, azi în număr de 23.

Cercetarea atentă a realităților de pe teren, din afara vetrei comunei, ne-a dezvăluit și unele excepții de la această învoială împămîntenită, constînd în construirea unor mori de către un număr redus de rîndași.

În aceste cazuri numărul lor este determinat de condițiile speciale ale organizării gospodăriilor celor asociați în construirea morii. Astfel, două din aceste mori sînt situate pe înălțimi de văi, în imediata apropiere a izvoarelor rîurilor Elișova și Starișcea, ele deservind exclusiv nevoile a patru, respectiv 2 gospodării de tipul „sălașului“ („colibei“) de pe aceste vîrfuri de deal, în imediata apropiere a morilor.

Fîind cazuri excepționale, determinate de condițiile geografice speciale, ale organizării gospodăriilor celor întovărășiți, abaterea de la criteriul cunoscut este pe deplin explicată. Prin intermediul acelorasi tabele genealogice

Orte zu befriedigen, was bei einer großen Anzahl von Teilhabern nicht möglich gewesen wäre. Andererseits hätte die Leistung einer Mühle den Bedarf von einer kleineren Anzahl von Teilhabern überschritten. Die Verallgemeinerung dieses Kriteriums im Laufe der Jahre wird auch dadurch bewiesen, daß bei der Errichtung nahezu aller der heute 23 zur Gemeinde gehörigen Mühlen diese Anzahl der Teilhaber beachtet wurde.

Die genaue Untersuchung der Verhältnisse außerhalb des Dorfes hat auch einige Ausnahmen von dieser eingebürgerten Übereinkunft erkennen lassen: einige Mühlen wurden von einer geringeren Anzahl von Mitbesitzern errichtet. Auch in diesen Fällen war die Anzahl der Besitzer nicht willkürlich gewählt, sie hing mit der besonderen Art der Wirtschaften der Beteiligten zusammen. Zwei dieser Mühlen sind hoch oben im Elișova- und Starișceatal im Quellgebiet dieser Wasserläufe gelegen. Sie dienten ausschließlich der Befriedigung des Bedarfs von vier, bzw. zwei Wirtschaften vom Typus „sălaș“ (colibăi), die sich oben auf den Bergen in unmittelbarer Nähe der Mühlen befinden.

Es sind Sonderfälle, die von besonderen geographischen Bedingungen der Wirtschaften der Mitbewohner bestimmt sind, dadurch erklärt sich die Abweichung von dem sonst befolgten Kriterium.

Întocmite în baza afirmațiilor capilor de familie, am reușit să cunoaștem și formele tradiționale ale dreptului de succesiune a bunurilor materiale, între care se înscrie și dreptul de rîndaș la moara familiei.

Prima formă de succesiune o întâlnim în cazul decedării unuia dintre soți, prilej ce duce la trecerea întregii averi imobile și mobile, în proprietatea exclusivă a celui rămas în viață.

Dreptul de moștenire al descendenților este aplicat de către părinți în momentul plecării lor din gospodăria părintească și întemeierii unei gospodării proprii, sau după moartea acestora, în primul caz, părinții păstrînd o parte egală cu cea a fiecărui copil.

Tradiția, respectată pînă la sfîrșitul secolului trecut, acorda numai urmașilor de sex masculin dreptul de moștenire, deopotrivă asupra bunurilor mobile și imobile, între acestea din urmă figurînd și dreptul de rînd la moară; fetele aveau dreptul de moștenire limitat la averea mobilă. Excepție făceau cazurile cînd urmașii erau exclusiv de sex feminin ceea ce ducea la acordarea acestora a dreptului de moștenire asupra ambelor categorii de bunuri.

La nivelul ultimelor două generații se constată abateri frecvente de la aceste datini, drepturile părinților transmițîndu-se, adeseori în părți egale, moștenitorilor de ambe sexe.

Într-o căsnicie bărbatul aducea în mod obișnuit dreptul tinerei familii de a măcina la una din morile satului, primit în moștenire de la părinții săi. Cînd acesta avea o situație materială mai modestă decît a soției și dreptul de rînd la moară, ce i-ar fi revenit, mai mic decît al soției, el renunța la partea sa din rîndul părintesc, în favoarea fraților săi.

S-au întâlnit și cazuri cînd un tînăr sărac, a cărui familie nu avea cel mai mic drept la vreuna din morile satului lua în căsătorie o fată dintr-o familie înstărită, cu drept de moștenire asupra averii imobile a părinților săi; acesta adăuga la numele părinților săi pe acela al familiei fetei, asigurînd astfel dănuirea în timp a numelui familiei moștenite prin soția sa.

Mittels der gleichen, auf Grund von Aussagen der Familienoberhäupter aufgestellten Stammbäume gelang es auch, die überlieferten Formen des Erbrechtes auf den Besitz, zu dem auch das Anteilrecht an der Mühle gehört, festzustellen.

Eine erste Form der Nachfolge ergibt sich wenn einer der beiden Eheleute verstirbt; das gesamte bewegliche und unbewegliche Vermögen geht dann ausschließlich in den Besitz des Überlebenden über.

Das Recht der Nachkommen auf das Erbe tritt in dem Augenblick in Kraft, wenn diese das Elternhaus verlassen, um einen eigenen Hausstand zu gründen oder erst nach dem Tode der Eltern. Im ersten Fall behielten die Eltern einen ebenso großen Anteil an der Mühle, als jeder einzelne Erbe. Die bis zum Ende des vorigen Jahrhunderts gewährte Überlieferung gestand nur den männlichen Nachkommen das Erbrecht auf bewegliches wie auch unbewegliches Vermögen zu; zu dem letzteren gehörte auch der Besitzanteil an der Mühle; das Erbrecht der Mädchen beschränkte sich auf ihren Anteil an dem beweglichen Vermögen. Eine Ausnahme bildeten die Fälle, wo die Nachkommen ausschließlich weiblichen Geschlechtes waren. Sie hatten dann das Erbrecht auf beide Arten des Besitzes.

Innerhalb der beiden letzten Generationen kann man häufig Abweichungen von diesem Brauch feststellen, die Rechte der Eltern wurden öfters zu gleichen Teilen auf die Erben beider Geschlechter übertragen.

Meist war es aber der Mann, der das Recht, in einer Dorfmühle zu mahlen, in den jungen Hausstand brachte, ein Recht, das er von seinen Eltern als Erbe mitbekommen hatte. Wenn seine Frau besser gestellt war als er und ihre Anrechte auf eine Mühle größer waren als die ihm zustehenden, verzichtete der Mann auf seinen Anteil an der väterlichen Mühle zu Gunsten seiner Brüder.

Es kam auch vor, daß ein armer junger Mann, dessen Familie auch nicht den geringsten Anteil an einer der Mühlen des Dorfes hatte, ein Mädchen aus einer begüterten Familie heiratete, die Anrecht auf das unbewegliche Vermögen der Eltern hatte. Er fügte dann seinen Namen dem Familiennamen des Mädchens hinzu, um den Fortbestand des Namens der Anteilbesitzer zu sichern.

Fehlten in einer Ehe die Erben, ging dieses Recht auf die männlichen Verwandten ersten Grades über. Der Kauf des Besitzrechtes wie

În cazul absenței urmașilor în căsnicie, acest bun trecea rudelor masculine de gradul întâi. Vânzarea dreptului de rîndaș ca și moștenirea acestuia în egală măsură de către frații de ambele sexe, apare târziu, în timpul generațiilor contemporane, ca urmare a dereglării acestui sistem succesoral, devenit astăzi anacronic.

Dacă alături de părinți rămînea („pe curte”) unul dintre moștenitori, acesta păstra la moartea lor și partea acestora, cumulînd în final 2 părți din drepturile de rîndaș la moară ale familiei.

În sfîrșit s-au întîlnit și cazuri cînd ambii tineri aduceau în căsnicie dreptul de a măcina la moară (nu aceeași) cedînd la rîndul lor moștenitorilor, după criteriile formulate, părți egale, fiecăruia, la una sau alta din cele două mori.

Creșterea numerică a familiilor ce primesc, în baza dreptului de moștenire, o parte, devenită tot mai mică de la o generație la alta, din dreptul inițial aparținător familiei lor, zdruncinarea echilibrului intern, tradițional al economiei rurale prin atragerea tot mai insistentă și mai intensă a populației de sex masculin, în minieră și industrie au determinat, alături de alți factori secundari, caracterul anacronic al acestui sistem de coposorat asupra instalațiilor țărănești. Dacă la început dreptul unei familii era de 12 ore, astăzi există familii ale căror drepturi de rîndaș se limitează la o oră sau chiar 45 minute, unii renunțînd în această situație la exercitarea dreptului de proprietari sau a obligațiilor ce le reveneau cu ocazia reparațiilor periodice iminente.

Astfel s-a ajuns la o păstrare *fictivă* a drepturilor de „rîndași” și la o folosire *arbitrară* a morilor, după necesități, chiar și de către cei fără nici un drept de proprietate.

Este aspectul cel mai convingător al anacronismului acestui sistem de asociere pentru exploatarea instalațiilor țărănești, în etapa actuală de dezvoltare social-economică, determinată, în mod direct, de caracterul anacronic al însăși instalațiilor de acest tip. De aici și pînă la dispariția instalațiilor țărănești rudimentare și odată cu aceasta, a formelor de coposorat asupra lor, nu credem să mai fie mult. Realizarea obiectivului

auch die Vererbung auf Geschwister beiderlei Geschlechts zu gleichen Teilen tritt erst später, bei der heute lebenden Generation auf, als Folge des Verfalls des alten Erbrechts, das nicht mehr zeitgemäß war.

Falls einer der Erben auf dem elterlichen „Hof“ blieb, erbte er allein nach deren Tod auch den elterlichen Anteil an der Mühle. Auf diese Weise besaß der bei den Eltern verbliebene Sohn nach deren Tod zwei Anteile an der Mühle.

Auch der Fall ereignete sich, daß beide Eheleute das Recht mitbrachten, in verschiedenen Dorfmühlen zu mahlen; sie traten dann ihrerseits jedem Erbberechtigten — nach dem üblichen Grundsatz — gleiche Anteile an der einen oder anderen der beiden Mühlen ab.

Das zahlenmäßige Anwachsen der Familien führte zu einer immer größeren Zersplitterung des Erbanteils, der einer Familie ursprünglich zukam; das innere Gleichgewicht der ländlichen Wirtschaft wurde durch das immer häufigere Abwandern der männlichen Dorfbewohner zum Bergbau und in die Industrie gestört; dazu kamen noch andere, zweitrangige Gründe, die ebenfalls den unzeitgemäßen Charakter dieses Systems des Gemeinbesitzes der bäuerlichen Anlagen erweisen. Wenn anfangs das Mahlrecht einer Familie 12 Stunden pro Woche betrug, so hat es sich heute auf die Zeitspanne von einer Stunde, ja 45 Minuten verringert. Infolgedessen kam es so weit, daß einige Familien auf ihre Besitzrechte verzichteten und sich auch nicht mehr an den notwendigen Arbeiten zur Instandhaltung der Mühle beteiligten.

Die Besitzrechte der Teilhaber haben infolgedessen heute oft nur noch einen fiktiven Wert, man ist zu einer durchaus willkürlichen Benutzung der Mühlen übergegangen, wobei auch Bauern mahlen, die gar kein Besitzrecht an der Mühle nachweisen können.

Diese Lage spricht deutlich für den unzeitgemäßen Charakter dieser Art des Zusammenschlusses zur Nutzung dieser bäuerlichen Anlagen in der gegenwärtigen Etappe der gesellschaftlich-wirtschaftlichen Entwicklung, die im Grunde darauf zurückzuführen sind, daß diese Mahlvorrichtungen schon an sich heute überholt sind. Wir glauben, es wird nicht mehr lange dauern, bis dieses System der Teilhaberschaft und mit ihm die Anlagen selbst aufhören werden zu bestehen. Der Bau des Wasserkraftwerks am Eisernen Tor wird die Industrialisierung in diesem Sektor des wirtschaftlichen Lebens der Ge-

hidro-energetic de la Porțile de Fier va accelera procesul de industrializare a acestui sector economic din viața comunelor din Clisura Dunării și a zonelor limitrofe.

Înscriindu-se în suita profundelor transformări progresiste din întreaga țară, desfășurate în ritm rapid sub chiar ochii noștri, modernizarea sectorului economic al vieții rurale trasează ca sarcină deosebit de importantă și acută — etnografilor, cercetarea atentă a întregului cuprins al patriei pentru salvarea, prin conservarea in situ sau în muzee, a celor mai valoroase monumente de cultură, atât în ceea ce privește arhitectura, inventarul tehnic tradițional al atelierelor meșteșugărești, cât și instalațiile industriale populare.

meinden im Engpaß der Donau und den angrenzenden Gebieten beschleunigen.

Dieser Vorgang ist eine Folge der grundlegenden fortschrittlichen Umwandlungen, die das Leben unserer Dörfer auf dem Gesamtgebiet unseres Landes von Grund auf verändern. Diese Umgestaltung der gesamten Wirtschaft des Dorfes legt den Ethnographen die Pflicht auf, im ganzen Land genaue Forschungen durchzuführen, um die wertvollsten bäuerlichen Kulturdenkmäler, seien es nun Bauten, Werkstätten des bäuerlichen Handwerks mit ihrem überlieferten Inventar oder bäuerliche Industrianlagen, entweder in situ zu bewahren oder in Freilichtmuseen zu überführen.

DATE STATISTICE PRIVIND MORĂRITUL DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ LA 1861

Anca Ciobanu-Stahl

În ultimii ani morăritul a stat în atenția specialiștilor din România; istorici, economiști, sociologi, au publicat date pline de interes asupra problemei. Nu mai puțin însemnate sînt cele care rezultă din studiile etnografice. Pot fi astfel citate lucrările semnate de Valeriu Butură¹, Paul H. Stahl², Aurel Motomancea³, Valentina Bușilă și G. Lazăr⁴; informațiile culese de către colaboratorii Muzeului Brukenthal din Sibiu⁵ și mai ales cele publicate de Cornel Irimie⁶ se bazează pe un bogat material cules la teren, destinat să folosească și organizării Muzeului în aer liber din Dumbrava Sibiului. Unele din publicațiile amintite cuprind informații de ordin statistic ce interesează deopotrivă, etnografia, sociologia și istoria.

¹ *Die siebenbürgischen Turbinenmühlen*, în *Ethnographica* I, Brno, 1959; și *Studiul instalațiilor tehnice țărănești din Munții Apuseni*, în *Revista de etnografie și folclor*, nr. 6/1964.

² *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-e siècle et au début de XX-e siècle*; în *Études d'ethnographie et de folklore*, București, 1965.

³ *Repartiția teritorială a unor instalații tehnice populare în România la începutul secolului XX* (comunicare ținută în octombrie 1965).

⁴ *Citeva date noi cu privire la studiul morilor de vînt din Dobrogea* (comunicare ținută în octombrie 1965, rezumat publicat în *Revista muzeelor*, anul II, 1965, număr special).

⁵ Hedwiga Rușdea, *Morile de vînt din nordul Dobrogei*, în *Cibinum*, Sibiu, 1966.

⁶ *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, în *Études d'ethnographie et de folklore*, București, 1965 și *Muzeul tehnicii populare, actualitate, concepție, profil tematic și plan de organizare*, în *Cibinum*, Sibiu, 1966.

STATISTISCHE DATEN ÜBER DAS MÜHLENWESEN IN ALTRUMANIEN AUS DEM JAHRE 1861

Anca Ciobanu-Stahl

In den letzten Jahren haben die Wissenschaftler unseres Landes der Müllerei ihre besondere Aufmerksamkeit geschenkt; Historiker, Wirtschaftswissenschaftler und Soziologen haben aufschlußreiche Daten darüber veröffentlicht, und nicht weniger interessante Ergebnisse brachten auch die volkskundlichen Forschungen. In dieser Hinsicht wären die Arbeiten von Valeriu Butură¹, Paul H. Stahl², Aurel Motomancea³, Valentina Bușilă und G. Lazăr⁴ zu erwähnen; das Unterlagmaterial, das die Forscher des Brukenthalmuseums in Hermannstadt sammelten⁵ und insbesondere die Veröffentlichungen Cornel Irimies⁶ beruhen auf eingehenden Geländeforschungen, die vor allem der Organisation eines Freilichtmuseums im Hermannstädter Jungen Wald (Dumbrava Sibiului) dienen sollten. Einige der erwähnten Veröffentlichungen bringen statistische Angaben,

¹ *Die siebenbürgischen Turbinenmühlen*, — *Ethnographica* I, Brno 1959 und „*Das Studium der bäuerlichen technischen Anlagen in den Westkarpaten*“, erschienen in: *Revista de etnografie și folclor*, Nr. 6/1964.

² *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-e siècle et au début du XX-e siècle*; erschienen in: *Études d'ethnographie et de folklore*, Bukarest, 1965.

³ *Die gebietsmäßige Verteilung einiger bäuerlicher Industrieanlagen in Rumänien am Anfang des 20. Jahrhunderts* (im Oktober 1965 gehaltenen Vortrag).

⁴ *Einige neue Daten zum Studium der Windmühlen in der Dobrudscha* (Mitteilung, gehalten im Oktober 1965, zusammenfassend veröffentlicht in: *Revista muzeelor*, II. Jahrg., 1965, Sondernummer).

⁵ *Die Windmühlen der Nord-Dobrudscha* von Hedwiga Rușdea, veröffentlicht in der Zeitschrift *Cibinum*, Hermannstadt 1966.

⁶ *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, erschienen in: *Études d'ethnographie et de folklore*, Bukarest, 1965 und *Das Museum der bäuerlichen Technik, Aktualität, Auffassung, thematisches Profil und Organisationsplan*, veröffentlicht in *Cibinum*, Hermannstadt 1966.

Statistica de care ne ocupăm mai jos, se referă la perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX. La 1861, administrația statului format prin unirea celor două principate române trece de la vechile forme tradiționale, la acelea potrivite unui stat modern, bazat pe o evidență precisă a vieții economice a țării. Înregistrări privind agricultura sau alte ocupații vin să completeze datele asupra populației. Dintre acestea, o deosebită valoare au cele publicate de către Dionisie Pop Marțian, privitoare la morăritul din Țara Românească (Oltenia și Muntenia). Modul de culegere a materialului cât și prezentarea sa este caracteristică pentru înregistrările statistice moderne. Avem, astfel, cele mai vechi date statistice, cu caracter modern, despre morile din Țara Românească. Ele oferă informații de interes deosebit și confirmă sau completează datele publicate până acum. În cele ce urmează ne oprim la aspectele care ni s-au părut esențiale.

Numărul total al morilor puse în mișcare de forțe motrice naturale sau prin tracțiune animală este de 6352 în „comunele rurale” și de 566 în „comunele orășenești” (astfel sînt grupate chiar de către Dionisie Pop Marțian). Numărul celor din sate este deci aproximativ de 11 ori mai mare ca cel al morilor de același tip din orașe.

Datele privind morile cu aburi sînt semnificative și subliniază rolul orașelor în dezvoltarea industriei moderne; în sate existau la acea vreme 2 exemplare, iar în orașe 10. Morile cu aburi se găsesc în zonele și orașele de cîmpie, adică acolo unde agricultura era destinată, în largă măsură, schimbului comercial. Ne aflăm astfel, în fața celor mai vechi date statistice privind începuturile industrializării, a trecerii de la mijloacele tradiționale de morărit la morăritul modern.

Oprindu-se numai asupra morilor tradiționale, aflăm din aceeași statistică unele date suplimentare. Din totalul general al morilor de la sate și orașe, 85% erau mișcate de apă, 30% de vînt și 120% de animale. Avem astfel confirmarea datelor publicate

die für Volkskunde, Soziologie und Geschichte gleichermaßen von Interesse sind.

Die Statistik, mit der wir uns hier näher befassen wollen, bezieht sich auf die Zeitspanne vom Ende des 19. bis Mitte des 20. Jahrhunderts. Nach der Vereinigung der beiden rumänischen Fürstentümer geht die Verwaltung des neuen Staates 1861 von den alten überlieferten zu neuen, einem modernen Staat entsprechenden Formen über, denen eine genaue Evidenz des Wirtschaftslebens des Landes zugrundeliegt. Angaben über Bevölkerung werden von Aufzeichnungen über Landwirtschaft und andere Beschäftigungszweige ergänzt. Von besonderer Bedeutung sind in dieser Beziehung die statistischen Daten, die Dionisie Pop Marțian über das Mühlenwesen Altrumäniens (Oltenien und Muntenien) veröffentlichte. Die Art, wie dieses Material gesammelt und auch vorgelegt wurde, entspricht den modernen statistischen Methoden. Somit besitzen die ältesten statistischen Aufzeichnungen über die Mühlen Altrumäniens einen modernen Charakter. Sie bieten uns aufschlußreiche Hinweise und bestätigen oder ergänzen die bisher veröffentlichten Angaben.

Im folgenden wollen wir auf einige Seiten dieser Arbeit näher eingehen, die uns als wesentlich erschienen.

Die Gesamtanzahl der Mühlen, die durch Naturkräfte oder Göpelantrieb in Bewegung gesetzt werden, beträgt in den „Landgemeinden“ 6352 und in den „städtischen Gemeinden“ 566 (so werden sie von Dionisie Pop Marțian eingeteilt). In den Dörfern sind dennoch ungefähr 11mal mehr Mühlen dieser Art anzutreffen als in den Städten.

Umgekehrt liegt das Verhältnis bei den Dampfmühlen. Die diesbezüglich veröffentlichten Daten unterstreichen die Rolle der Städte in der Entwicklung der modernen Industrie. In den Dörfern gab es 2, in den Städten dagegen 10 derartige Mühlen. Dampfmühlen finden sich in den Zonen und Städten der Ebene, wo die Landwirtschaftsproduktion in großem Ausmaß für den Handel bestimmt war. Somit sind dieses die ältesten statistischen Daten, die uns über die beginnende Industrialisierung und den Übergang von traditionellen Mahlvorrichtungen zu modernen Mühlen Aufschluß geben.

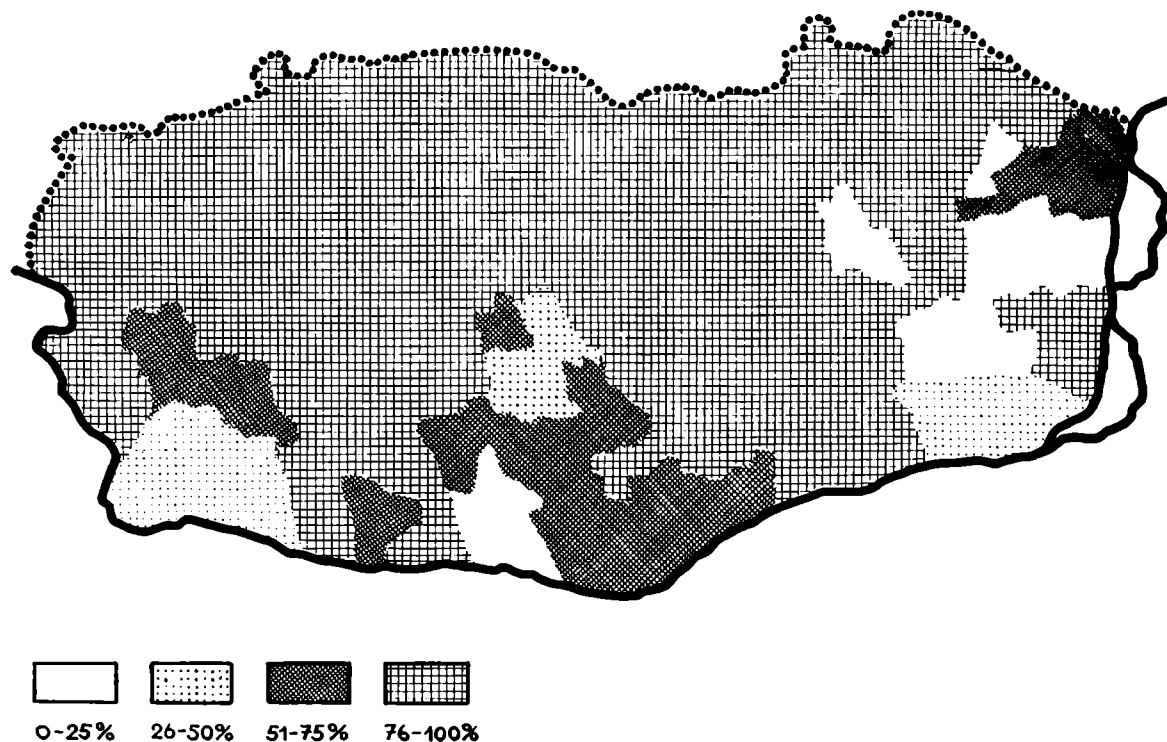
Was nun die althergebrachten Mühlen anlangt, gibt uns die gleiche Statistik wertvolle ergänzende Angaben. 85% aller Mühlen hatten Wasserantrieb, 30% verwendeten Windkraft und 120% Göpelantrieb. Somit werden die bisher veröffentlichten Daten bestätigt,

anterior, care pun în lumină importanța mare a morilor mișcate de forța apei. Datele statistice publicate de D. Pop Marțian ne fac cunoscută însă existența unor instalații de tehnică populară prea puțin cunoscute înainte vreme: morile cu manej. Să luăm pe rînd cele trei categorii, încercînd să stabilim repartizarea lor geografică (vezi tabelul statistic).

Fără excepție, în zona de munte se poate vorbi de predominarea morilor de apă. În cîteva județe de cîmpie ele se mențin la cifre apropiate ca frecvență cu cele de mai sus; notăm astfel Ilfovul cu 90⁰/₀, Vlașca cu 90⁰/₀, Oltul cu 86,5⁰/₀ și Romanații cu 87⁰/₀. Dacă am încerca o caracterizare a morăritului tradițional din Țara Românească în acea vreme, am putea spune că el se întemeia pe puterea de mișcare a apei, cu excepția unei părți din zonele sudice, de cîmpie, situate la cele două extremități (Doljul de o parte și Ialomița cu Brăila de alta). Dependența dezvoltării lor de condițiile geografice și geofizice (cursuri de apă numeroase) este deci evidentă și explicabilă, ținînd seama de stadiul de dezvoltare al forțelor de producție din acel moment.

die uns die große Bedeutung der Wassermühlen hervorheben. D. Pop Marțians Statistik macht außerdem auf das Vorhandensein bisher wenig bekannter bäuerlicher Industrieanlagen, die Mühlen mit Göpelantrieb, aufmerksam. Wir wollen uns nun nachstehend der Reihe nach mit diesen drei Mühlentypen befassen und ihre geographische Verteilung feststellen (siehe Tabelle).

Im Bergland herrschen ausnahmslos Wassermühlen vor. Auch in einigen Kreisen des Flachlandes finden wir ein ähnliches Verhältnis; wir erwähnen hier die Kreise Ilfov mit 90⁰/₀, Vlașca mit 90⁰/₀, Olt mit 86,5⁰/₀ und Romanați mit 87⁰/₀ Wassermühlen. Kennzeichnend für das Mühlwesen Altrumäniens in der damaligen Zeit ist demnach die Verwendung der Wasserkraft; eine Ausnahme bilden nur die beiden äußersten südlichen Randgebiete des Flachlandes (Dolj einerseits und Ialomița mit Brăila andererseits). Daß die Entwicklung der Mühlen von den geographischen und geophysischen Gegebenheiten bedingt wird, ist demnach augenscheinlich und auch erklärlich, wenn wir den damaligen Entwicklungsstand der Produktivkräfte in Betracht ziehen.

Frecvența morilor mișcate de apă, la 1861. Distribuția pe plăși.

Die Verbreitung der Mühlen mit Wasserantrieb um das Jahr 1861. Verteilung nach Kreisen.

Morile de vînt, nu ajung nicăieri să aibă o pondere deosebită: județul Argeș (8 mori), Mehedinți (10 mori), Ialomița (3 mori), Ilfovul (6 mori), Teleormanul (2 mori). Există totuși două județe (Doljul cu 26 mori și Brăila cu 141 mori) în care numărul morilor de vînt reprezintă 3,50% și respectiv 610% din totalul morilor existente: acestea se află la extremitățile despădurite ale Cîmpiei Dunărene, acolo unde morile de apă erau puțin însemnate. O atenție specială merită județul Brăila, în care o singură moară de vînt era într-un sat, restul de 140 fiind situate în oraș. Constatarea poate părea la prima vedere surprinzătoare. De fapt este rezultatul unei situații determinate de importanța economică a Brăilei, important port pentru comerțul cerealelor. Aici se adunau pentru a pleca pe Dunăre produsele de bază ale exportului românesc.

Alte cauze ale acestui fenomen le constituie constanța vîntului, forța motrică cea mai la îndemînă și influența tehnicii tradiționale din zona imediat vecină a sudului și răsăritului Moldovei și mai ales a Dobrogei, morile de vînt fiind numeroase în aceste două regiuni și peste o jumătate de secol mai târziu (așa cum reiese din lucrările citate ale lui Aurel Motomancea și Paul H. Stahl).

Dacă adăugăm că tot în Brăila funcționau și trei mori de aburi, adică un sfert din totalul morilor cu aburi existente la acea vreme, cele spuse de noi referitor la importanța Brăilei pentru comerțul cu grîne iese și mai bine în evidență. De altfel, merită să arătăm că și în Dolj (unde de asemenea cultura cerealelor era destinată exportului și morile de vînt erau numeroase) existau șapte mori de aburi illo tempore, ceea ce este semnificativ și în acest caz pentru înțelegerea importanței morăritului în economia județului.

Dintre instalațiile menționate, morile cu manej sînt cel mai puțin cunoscute. Din cîte știm, ele nu sînt descrise pentru țara noastră și nici un exemplar nu se află în muzee.⁷ Singura lor semnalare statistică este aceea publicată în lucrarea citată a lui P. H. Stahl, care le arată ca existînd la sfîrșitul secolului al XIX-lea în partea de cîmpie a Transilvaniei. În Țara Românească ele existau în număr mai mare: în Argeș 15 exemplare, adică

Windmühlen fallen nirgends besonders ins Gewicht: im Kreis Argeș 8, Mehedinți 10, Ialomița 3, Ilfov 6, Teleorman 2 Windmühlen. Nur in zwei Kreisen, die in den entwaldeten Randgebieten der Donautiefebene gelegen sind, beträgt die Anzahl der Windmühlen 3,50% bzw. 610% der gesamten vorhandenen Mühlen; es sind dies der Kreis Dolj mit 26 und Brăila mit 141 Windmühlen. Besondere Beachtung verdient der Kreis Brăila, wo nur eine einzige Windmühle in einem Dorf gelegen war, während die übrigen 140 in Brăila selbst waren. Die Erklärung für diese vielleicht anfangs verblüffende Lage finden wir in der wirtschaftlichen Bedeutung Brăilas, dieses bedeutenden Binnenhafens für den Getreidehandel. Hier wurden die wichtigsten Ausfuhr Güter Rumäniens verfrachtet, und dann auf der Donau weitergeführt.

Weitere Gründe für die große Anzahl der Windmühlen in Brăila sind die reichlichen und beständigen Winde, die eine billige und entsprechende Energiequelle darstellten, wie auch der Einfluß der traditionellen Mahltechniken der unmittelbar benachbarten Gebiete der südlichen und östlichen Moldau und vor allem der Dobrudscha, wo auch ein halbes Jahrhundert später zahlreiche Windmühlen in Betrieb waren (wie aus den oben erwähnten Arbeiten von Aurel Motomancea und Paul H. Stahl hervorgeht). Für die wirtschaftliche Bedeutung Brăilas als Getreidehandelszentrum spricht auch die Tatsache, daß hier drei Dampfmühlen arbeiteten, d. h. ein viertel aller Dampfmühlen der damaligen Zeit. Übrigens wäre auch hervorzuheben, daß im Kreise Dolj, wo die Getreideproduktion ebenfalls für die Ausfuhr bestimmt und auch die Anzahl der Windmühlen beträchtlich war, zu jener Zeit sieben Dampfmühlen arbeiteten, was auch in diesem Fall für die Bedeutung der Mülerei in der Wirtschaft dieses Kreises spricht. Von den erwähnten Anlagen sind die Mühlen mit Göpelantrieb am wenigsten bekannt.⁷ Wie uns bekannt ist, wurden sie bisher für unser Land nicht beschrieben, und auch keines der Museen be-

⁷ Se cunosc instalații tehnice cu manej dar folosite pentru zdrobirea fructelor și a semințelor uleioase, exemplare interesante fiind aduse în Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibiului și în cel din parcul Hoia din Cluj.

⁷ Technische Anlagen mit Göpelantrieb sind wohl bekannt, aber sie wurden zum Zerkleinern der Früchte und Ölsamen verwendet. Interessante Exemplare wurden in das Freilichtmuseum im Hermannstädter Jungen Wald und in den Hoia-Park von Klausenburg gebracht.

30/0 din totalul morilor, în Mehedinți 14 exemplare, adică 1,70/0, în Brăila 77 exemplare, adică 350/0, în Ialomița 21 exemplare, adică 20,50/0, în Vlașca 270 exemplare, adică 550/0, în Teleorman 35 exemplare, adică 13,50/0, în Olt 39 exemplare, adică 130/0, în Dolj 315 exemplare, adică 42,50/0. Se poate din nou spune că este vorba de un fenomen caracteristic cîmpiei, de data aceasta mai egal repartizat decît morile de vînt. Brăila ocupă din nou o situație specială prin faptul că, spre deosebire de celelalte județe, morile cu manej sînt în majoritatea lor situate în oraș (74 exemplare) și numai 3 la sate. Dată fiind dispariția rapidă a morilor cu manej, ele trebuiesc cercetate și reconstituite, fiind mărturii ale unei tehnici aproape deloc cunoscute pentru țara noastră, deși, așa cum rezultă din datele pe care le deținem, a fost larg folosită. Informațiile existente pentru construcții similare aflate spre vest în Cîmpia Panonică sau spre sud în Peninsula Balcanică, nu pot servi decît ca indicii cu caracter general care nu sînt în măsură să lămurească fenomenul românesc.

Statistica lui Dionisie Pop Marțian prezintă și venitul total anual (în galbeni) realizat de morile fiecărui județ. Împărțind acest total la numărul de mori, am obținut un venit mediu pe care îl înfățișăm, de asemenea în tabel. În general se poate observa cum venitul mediu este mai mare în județele de cîmpie, unde agricultura era dezvoltată, decît în cele de munte. Cifrele cele mai mici sînt cele privind județele Mehedinți, Gorj și Vîlcea; aici, pe lîngă slaba dezvoltare a agriculturii, trebuie adăugat încă un element pe care ni-l indică cercetările de teren pentru a înțelege situația. În toate aceste județe exista un număr mare de mori la acea vreme; dar este vorba de mori cu roată orizontală (cu ciutură), acționînd pietre mici, măcinînd cantități mici de cereale folosite în cea mai mare parte pentru consumul înșăși al proprietarilor. Situația contrastează cu aceea din județul Ialomița, spre exemplu, unde numărul relativ mic de mori trebuia să satisfacă necesitățile de morărit ale unui întreg județ în care agricultura era în plină dezvoltare.

sitzt ein derartiges Exponat. Die einzige statistische Erwähnung finden wir in der oben erwähnten Arbeit P. H. Stahls, wo sie für das Ende des 19. Jahrhunderts in der Ebene Siebenbürgens nachgewiesen werden. In Alt-rumänien waren sie in größerer Anzahl vorhanden; im Kreis Argeș 15, d. h. 30/0 aller Mühlen, Mehedinți 14 (1,70/0), Brăila 77 (350/0), Ialomița 21 (20,50/0), Vlașca 270 (550/0), Teleorman 35 (13,50/0), Olt 39 (130/0), Dolj 315 (42,50/0). Auch diesmal handelt es sich um eine für das Flachland kennzeichnende Erscheinung, doch kann man hier von einer gleichmäßigeren Verteilung als bei den Windmühlen sprechen. Auch hier nimmt Brăila wiederum eine Sonderstellung ein: zum Unterschied von den übrigen Kreisen befindet sich der Großteil der Mühlen mit Göpelantrieb in Brăila (74) und nur 3 in den Landgemeinden. Da diese Anlagen im Verschwinden begriffen sind, müßten sie, so lange es möglich ist, erforscht und rekonstruiert werden, bezeugen sie doch eine für unser Land bisher nicht bekannte Mahltechnik, die — wie oben gezeigt — ziemlich Verbreitung gefunden hatte. Angaben über ähnliche Mahlvorrichtungen aus den Gebieten westlich der Pannonischen Tiefebene oder aus der Balkanhalbinsel dürfen nur als allgemeine Hinweise gelten und können diese Erscheinung in Rumänien nicht erklären.

Die Statistik Dionisie Pop Marțians zeigt auch das genaue Jahreseinkommen (in Gulden) der Mühlen jedes einzelnen Kreises an. Daraus läßt sich unschwer das durchschnittliche Jahreseinkommen (Gesamtsumme geteilt durch Anzahl der Mühlen) einer Mühle errechnen. Im allgemeinen liegt dieser Jahresdurchschnitt in den landwirtschaftlich gut entwickelten Kreisen der Ebene weit höher als in dem Bergland. Das kleinste Jahreseinkommen ist für die Kreise Mehedinți, Gorj und Vîlcea angegeben, doch ist dieses nicht nur auf die schwache Entwicklung der Landwirtschaft zurückzuführen. Es gab wohl damals in diesen Kreisen eine beträchtliche Anzahl von Wassermühlen, doch handelt es sich um die Turbinenmühlen mit waagrecht stehendem Löffelrad, die nur kleine Mühlsteine verwendeten. Infolge der geringen Leistungsfähigkeit wurde daher meist nur für den Eigenbedarf gemahlen. Im Gegensatz dazu steht z. B. der landwirtschaftlich gut entwickelte Kreis Ilfov, wo eine verhältnismäßig geringe Anzahl von Mühlen den Mahlerfordernissen eines ganzen Kreises nachkommen mußte.

Die Statistik Dionisie Pop Marțians, die uns ein genaues Bild des Mühlenwesens um

Cunoașterea morăritului, așa cum se prezenta la 1861, vine să completeze cu date prețioase faptele cunoscute pînă acum. Ele surprind și înregistrează momentul în care apare forma modernă a morăritului⁸, în care încep să dispară formele vechi, și în care agricultura se dezvoltă rapid în sudul țării.

das Jahr 1861 gibt, stellt eine wertvolle Bereicherung der bisher bekannten Daten dar. Sie gibt uns den Zeitpunkt an, da die landwirtschaftliche Produktion im Süden des Landes in jähem Ansteigen begriffen war und die altüberlieferten Mahlvorrichtungen den modernen Formen der Müllerei Platz machen mußten.⁸

MORILE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ LA 1861
(comune rurale și comune orășenești)
tabel calculat în % după Dionisie Pop Marțian

DIE MÜHLEN IN ALTRUMÄNIEN
UM DAS JAHR 1861
(Land- und Stadtgemeinden)
Aufstellung in %
berechnet nach Dionisie Pop Marțian

Județul Kreis	Numărul roților de moară Anzahl der Mühlräder	Mișcate de: Antriebskraft				Venit mediu anual, în galbeni pr. 1 moară Durchschnittl. Jahreseinkommen (in Gulden) für 1 Mühle
		apă Wasser	vînt Wind	abur Dampf	vite Tierkraft	
Rîmnicul Sărat	170	98,5	0,75	—	0,75	19,6
Buzău	369	100,0	—	—	—	35,6
Prahova	524	100,0	—	—	—	29,5
Dîmbovița	421	99,5	—	—	0,5	24,4
Muscel	334	100,0	—	—	—	11,15
Argeș	426	94,7	1,8	—	3,5	19,5
Vîlcea	542	99,0	—	—	1,0	8,1
Gorj	690	99,7	—	—	0,3	9,5
Mehedinți	677	96,8	1,5	—	1,7	11,1
Brăila	231	4,0	61,0	—	35,0	20,8
Ialomița	102	76,0	3,0	—	21,0	73,5
Ilfov	426	97,0	1,5	—	1,5	95
Vlașca	229	90,0	—	—	10,0	29,5
Teleorman	489	44,5	0,5	—	55,0	20,5
Olt	255	86,5	—	—	13,5	18,4
Romanați	293	87,0	—	—	13,0	27
Dolj	752	54,0	3,5	—	42,5	24,9

⁸ O prezentare cu caracter general a problemei morăritului modern din România se află în lucrarea lui Olga Constantinescu și N. B. Constantinescu, *Cu privire la problema revoluției industriale în România*, București, 1957.

⁸ Ein allgemeiner Bericht über die Frage des modernen Mühlenwesens in Rumänien findet sich in der Arbeit von Olga Constantinescu und N. B. Constantinescu: *Cu privire la problema revoluției industriale în România*, Bukarest, 1957.

MORI CU CIUTURĂ ȘI PIVE DIN BAZINUL SUPERIOR AL BAHNEI — MEHEDINȚI

Monica Budiș și Petre Idu

Privit în ansamblu, bazinul superior al Bahnei se prezintă ca un strînt culoar depresionar, ce separă masivul muntos al Mehedinților în vest de podișul cu același nume în est. Văile înguste și adînci, cu versantele acoperite de păduri, au albia pardosită cu stînci, ce dau naștere la numeroase cascade și chei.

Prin aspectul său general, regiunea prezintă cîteva particularități: așezările matcă ocupă locurile mai retrase ca „fețele” de la începutul văilor și platourilor mai ridicate din cuprinsul acestora, în timp ce satele mai noi se răsfrîă la distanțe mici, cu cît înaintăm spre regiunea de izvoare. Deasupra acestor văi, apar întinse suprafețe netede, numite în grai local „plaiuri” sau „săsturi”¹ — interfluvii netede — de mult despădurite, exploatate azi prin așezări temporare — cînce — care cu timpul devin gospodării permanente (fig. 1).

Caracterele comune, legate de varietatea ocupațiilor: creșterea vitelor, agricultura montană, pomicultura, pădurăritul, vărăritul, industriile țărănești, precum și păstrarea în însemnată măsură a portului, a graiului și a obiceiurilor tradiționale situează bazinul superior al Bahnei la punctul de interferență dintre zonele etnografice ale Olteniei cu Banatul.

Din regiunea cercetată, fac parte localitățile Podeni cu cătunele Dealu și Bolovanu,

TURBINENMÜHLEN UND WALKEN AM OBERLAUF DER BAHNA — MEHEDINȚI

Monica Budiș und Petre Idu

In seiner Gesamtheit gesehen, stellt das Gebiet am Oberlauf der Bahna ein enges, tief eingeschnittenes Tal dar, das das Bergmassiv von Mehedinți im Westen von der gleichnamigen Hochfläche im Osten trennt. Die Berghänge sind von Wald bedeckt und in den steinigten Flußbetten der schmalen, ausgewaschenen Täler bilden sich zahlreiche Wasserfälle und Engpässe.

Schon der allgemeine Eindruck dieses Gebietes bietet uns einige Eigenarten: die ursprünglichen Siedlungen befinden sich an entlegeneren Stellen, wie auf den ebenen Flächen und auf höhergelegenen Plateaus am Ausgang der Täler, während die neueren Siedlungen sich in immer geringeren Abständen aneinanderreihen, je mehr man sich dem Quellgebiet der Flüsse nähert. Oberhalb der Täler erstrecken sich ebene Hochflächen, im Volksmund „plaiuri” oder „săsturi”¹ genannt, die schon seit lange gerodet wurden. Heute hat man auch diese Hochflächen nutzbar gemacht; Sommerwirtschaften wurden hier errichtet, die sich nach und nach zu ständigen Wirtschaften entwickeln (Abb. 1).

Gemeinsame Merkmale, die an die verschiedenen Beschäftigungen gebunden sind: die Viehzucht, montane Landwirtschaft, Obstbau, Waldarbeit, Kalkbrennen, Bauernindustrie sowie das Interesse für die Wahrung der Tracht, des Dialektes und der überlieferten Bräuche kennzeichnen das Gebiet am Oberlauf der Bahna als eine ethnographische Übergangszone zwischen Oltenien und dem Banat.

Zu dem untersuchten Gebiet gehören die Gemeinde Podeni, mit ihren Weilern Dealu

¹ I. Vintilescu, *Podișul sau Plaiul Mehedinților*, in Revista geogr. I.C.G.R. an II (1946), p. 124.

¹ I. Vintilescu, *Podișul sau Plaiul Mehedinților*, in Revista geogr. I.C.G.R., Jg. II, 1946, S. 124.

Fig. 1. Conac din zona plaiurilor Mehedinților.

Abb. 1. Almwirtschaft (conac) auf den Hochflächen von Mehedinți.

Malarișca și Gornenți, cu peste 2500 de locuitori.²

Primele atestări documentare menționează că la 1374 „seliștea Bahnei”³ a fost dată mînăstirii Vodița, iar la 1491, „Bahna cu ținutul (cu dîrjava) ei”⁴ aparținea domeniului mînăstirii Tismana. La 1428 „satul Podeni pe Izverna” este amintit în daniile aceleiași mînăstiri.⁵

Din analiza istorico-geografică se poate constata că apariția în timp a noilor așezări a avut ca direcție principală zona de izvoare a Bahnei, o dată cu defrișarea intensă a masivelor păduroase în favoarea agriculturii și creșterii vitelor.

und Bolovanu, Malarișca und Gornenți mit über 2500 Einwohnern.²

Die ersten urkundlichen Zeugnisse erwähnen, daß „seliștea Bahnei”³ 1374 dem Kloster Vodița als Schenkung überlassen wurde und daß 1491 „Bahna und sein Gebiet (dîrjava)”⁴ eine Domäne des Klosters Tismana war. 1428 wird „das Dorf Podeni an der Izverna” in den Schenkungsurkunden desselben Klosters erwähnt.⁵

Aus den geschichtlich-geographischen Forschungen geht hervor, daß die späteren Ansiedlungen vor allem in der Richtung des Quellgebietes des Bahnaflusses erfolgten, wo die bewaldeten Gebirgsmassive zu Gunsten des Ackerbaus und der Viehzucht mehr und mehr gerodet wurden.

² Sfatul Popular al comunei Podeni, Centralizatorul recensămîntului din 1965. Podeni 1424 loc., Gornenți 791 loc. și Malarișca 345 loc.

³ Documente privind Ist. Rom. Veacul XVI, B. Țara Rom. 1247—1500, doc. 20, p. 27, Edit. Acad. R.P.R.

⁴ Op. cit. doc. 215 p. 208.

⁵ Op. cit. doc. 76, p. 88—90.

² Volksrat der Gemeinde Podeni, Statistik 1965, Podeni 1424 Einwohner, Gornenți 791 Einw. und Malarișca 345 Einwohner.

³ Documente privind Ist. Rom., Veacul XVI, B., Țara Rom. 1247—1500. Dok. 20, S. 27, Edit. Acad. R.P.R.

⁴ ebenda, Dok. 215, S. 208.

⁵ ebenda, Dok. 76, S. 88—90.

Considerentele de mai sus, ca și faptul că vechile statistici⁶ arătau un număr mic de locuitori, explică caracterul particular al zonei cercetate, în care agricultura și morăritul au servit aproape exclusiv pentru satisfacerea necesităților fiecărei familii.⁷

Pe de altă parte, vechiul caracter moșnesc al regiunii⁸ înlesnește înțelegerea de ce și azi cele 26 de mori cu ciutură existente, aparțin diferitelor familii (moara Prodăneștilor, Răieștilor, Negoieștilor, Marineștilor, Pătruștilor etc.), care păstrează o evidență strictă a fiecărui membru al său.

Deși pe cale de dispariție, în 1957 în Oltenia și Muntenia mai existau 304 mori cu ciutură, iar în Banat 509, din totalul de 885 existente în România.⁹

În cele ce urmează prezentăm două tipuri de instalații țărănești, ce satisfac cerințele curente ale populației locale — morile cu ciutură și pielele de dimie.

Dat fiind diversitatea problemelor pe care le ridică instalațiile țărănești, începând cu tehnicile de construcție și terminând cu regimul de proprietate, considerăm această contribuție asupra tipologiei locale de un real interes.

Morile cu ciutură

În cadrul instalațiilor pentru prelucrarea produselor agricole — a tehnicilor de măcinat — un loc principal îl ocupă morile cu roată orizontală.

Cunoscute în popor sub denumirea de „mori cu ciutură“, „rîșnițe“, „mori cu alergătoare“, „moară cu titirez“, „mori de spreagă“, ele sînt de fapt primul tip de

Die oben angeführten Tatsachen wie auch die geringe Bevölkerungsanzahl, die die alten Statistiken⁶ verzeichnen, erklären den besonderen Charakter der untersuchten Zone, wo der Ackerbau und die Müllerei fast ausschließlich der Befriedigung der Bedürfnisse der einzelnen Familien dienten.⁷

Da für dieses Gebiet das Freibauerntum kennzeichnend war, erscheint es verständlich, daß die 26 heute noch vorhandenen Turbinenmühlen einzelnen Familien gehören (die Mühle der Prodănești, der Răiești, der Negoiești, der Marinești, der Pătruști usw.), die eine genaue Evidenz über jedes Mitglied führen.⁸

Obwohl sie heute mehr und mehr im Verschwinden begriffen sind, waren 1957 von insgesamt 885 Turbinenmühlen in ganz Rumänien⁹ 304 in Oltenien und Muntenien, im Banat 509.

Im folgenden besprechen wir zwei Typen bäuerlicher Industrieanlagen, die den laufenden Bedarf der dort ansässigen Bevölkerung befriedigen: die Turbinenmühlen und die Walken für Bauerntuch („dimie“).

Da die bäuerlichen Industrieanlagen die verschiedensten Fragen — angefangen von den Bauverfahren bis zu den Besitzverhältnissen — aufwerfen, erachten wir unseren Beitrag zur örtlichen Typologie dieser Anlagen für aufschlußreich.

Die Turbinenmühlen

Unter den Vorrichtungen zur Verarbeitung landwirtschaftlicher Erzeugnisse, den Mahlanlagen, nehmen die Mühlen mit horizontalem Wasserrad einen wichtigen Platz ein.

Im Volksmund sind die Turbinenmühlen als „mori cu ciutură“ (Löffelradmühlen), „rîșnițe“ (Kleinmühlen), „moara cu alergătoare“ (Läufermühlen), „moară cu titirez“ (Mühlen mit Klapperstock) bekannt; sie sind eigentlich der älteste Mühltentypus mit

⁶ C. C. S. Nicolăescu-Plopșor, *O statistică a populației județului Mehedinți la 1838*, Buc. 1924.

⁷ Paul H. Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-e siècle et au debut de XX-e siècle. Études d'ethnographie et de folklore*, au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moscova, 1964, p. 41.

⁸ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura jud. Mehedinți*, Buc., 1868, arată că în 1864 în Gornenți existau 150 familii de moșneni, iar în Podeni 165 familii moșneni (p. 409).

⁹ Cornel Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, in *Études...* au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques... p. 30.

⁶ C. C. S. Nicolăescu-Plopșor, *O statistică a populației județului Mehedinți la 1838*, Bukarest, 1924.

⁷ Paul H. Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-e siècle et au debut de XX-e siècle. Études d'ethnographie et de folklore*, au VII-e Congrès internationale des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moskau 1964, S. 41.

⁸ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura jud. Mehedinți*, Bukarest, 1868 zeigt, daß 1864 in Gornenți 150, in Podeni 165 Familien von Freibauern wohnten, S. 409.

⁹ Cornel Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen in Rumänien*, in *Études...* au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques... S. 30.

moară acționată de forțe motrice a apei, iar ciutura propriu-zisă „strămoșul de lemn al turbinei de azi”.¹⁰

Acest tip rudimentar de moară avea o arie mare de răspîndire în trecut, atît pe teritoriul patriei noastre (Banat, Mții Poiana Ruscăi, Depresiunea Hațeg, sud-vestul Transilvaniei, zona de la poalele Carpaților dinspre Oltenia, în Vrancea etc.), cît și pe întregul spațiu Euro-Asiatic (centrul și vestul Europei, pen. Iberică, pen. Scandinavică, arcul Carpato-Balcanic, regiunea Caucaziană și centrul Asiei).¹¹

Ceea ce ne determină a analiza aceste ingenioase instalații țărănești, este pe de o parte faptul că în regiunea cercetată numărul lor este destul de mare (pe o distanță de aproximativ 3 km se întîlnesc nu mai puțin de 26 de mori), cu un pronunțat caracter colectiv de proprietate, iar pe de alta sistemul interesant și rudimentar de construcție, fapt care le situează la periferia nord-vestică a vechii arii de răspîndire din peninsula Balcanică.¹²

Prezentîndu-se sub forma unei salbe de mori de-a-lungul Bahnei și a afluenților săi, aceste instalații au dăinuit, tocmai datorită poziției lor, la contactul dintre munte și podiș.

În condițiile unei agriculturi montane și a unei populații nu prea numeroase, aceste mori satisfac în întregime necesitățile curente ale locuitorilor satelor amintite, iar izolarea și forma colectivă de proprietate — bazată pe comunitatea de neam — vin ca argumente în plus să explice existența lor pînă în zilele noastre. Cu cît coborîm însă pe cursul inferior al Bahnei, constatăm procesul de dispariție al morilor cu ciutură, deoarece ne apropiem de zona cu puternice centre urbane.

Construcția morilor cu ciutură relativ simplă, nu solicită meșteri specialiști, ele fiind făcute de către membrii unei familii, în care fiecare își are partea sa cantitativă de contribuție, de unde și dreptul la moară. Informatoarea Vlădică I. Stana de 64 de ani,

Wasserantrieb und das eigentliche Löffelrad ist der „hölzerne Vorfahre der heutigen Turbine“.¹⁰

Dieser primitive Mühlentypus hatte ein großes Verbreitungsgebiet, sowohl auf dem Gebiete unseres Vaterlandes (im Banat, auf dem Poiana Rusca Gebirge, in der Zone Hațeg, in Südwestsiebenbürgen, in den am Fuße der Karpaten gelegenen Zonen Olteniens, im Vrancea-Gebiet usw.) als auch im europäisch-asiatischen Raum (Mittel- und Westeuropa, der iberischen und skandinavischen Halbinsel, im Balkan-Karpatenraum, im Kaukasusgebiet und in Zentralasien).¹¹

Was uns zur Untersuchung dieser einfachen aber sinnreichen Anlagen veranlaßte, ist teils die ziemlich große Anzahl solcher Mühlen innerhalb des erforschten Gebietes (in einem Abstand von etwa 3 km trifft man auf nicht weniger als 26 Mühlen), deren Besitzverhältnisse einen ausgesprochenen kollektiven Charakter aufweisen, teils die einfache, aber zweckmäßige Bauart, wonach diese Mühlen zu der nordwestlichen Randzone des alten Verbreitungsgebietes dieser Mahlanlagen auf der Balkanhalbinsel gehören.¹²

Die Turbinenmühlen begleiten die Bahna und ihre Nebenflüsse gleich einer Kette; sie verdanken ihr Fortbestehen eben dieser Lage, die einen ständigen Kontakt zwischen dem Bergland und der Hochebene vermittelte.

Diese Mühlen können unter den Bedingungen einer montanen Landwirtschaft und einer nicht allzu dichten Besiedlung den laufenden Bedarf der Bevölkerung befriedigen; die isolierte Lage und der auf Familiengemeinschaften gegründete kollektive Besitz sind weitere Ursachen dafür, daß sie sich bis auf den heutigen Tag erhalten haben.

Der Bau der Turbinenmühlen ist verhältnismäßig einfach, er erfordert keinen gelernten Meister; sie werden von den einzelnen Familien errichtet, wobei jedes Mitglied einen gewissen Anteil an der Arbeit haben muß, der ihm das Recht auf Mitbesitz sichert. Die 64 jährige Vlădică I. Stana berichtet folgendes: „An einer Turbinenmühle sind zehn bis fünfzehn, manchmal auch mehr Leute beteiligt. Mein Vater (Iorgu Grama) hatte an mehreren Mühlen Anteil, er hat sie

¹⁰ V. Butură, *Morile cu roată orizontală din sud-estul Europei*, comunicare la I Congres internațional de studii balcanice și sud-est europene, Sofia, 1966.

¹¹ V. Butură, *Die siebenbürgischen Turbinenmühlen*, în *Ethnographica I* (1959), Annuaire Museum Moraviae Brunense, p. 19—26.

¹² V. Butură, *op. cit.*, p. 28.

¹⁰ V. Butură, *Morile cu roată orizontală din sud-estul Europei*, Mitteilung auf dem I. internationalen Kongreß für Balkan- und südosteuropäische Studien, Sofia, 1966.

¹¹ V. Butură, *Die siebenbürgischen Turbinenmühlen*, în *Ethnographica I* (1959) Annuaire Museum Moraviae Brunense, S. 19—26.

¹² V. Butură, *ebenda* S. 28.

ne relatează următoarele: „La o moară de sprecagă sînt întovărășiți zece-cincisprezece și chiar mai mulți pe o moară. Tata (Iorgu Grama), a avut mai multe plăuri (locuri) de moară, dar și-a făcut-o pe un loc din cureaua mumă-si și nu în linia noastră a grămească și avea singur a patra parte din moară. Noi am fost trei surori și mie îmi vine rînd mai mare. Nimeni nu mai are rîndu de trei zile ca mine. Alții au o zi. Ne vine rîndu cam la o lună.“

O întreagă rețea de „ierugi“ (canale prin care se abate apa la moară) brăzdează lunca pentru a duce apa la morile ce se înșiră de o parte și de alta a rîurilor.

Morile în general de proporții reduse (3,5/2,5—4 m cu înălțimea maximă de 3,5 m), sînt construite din bîrne. Acoperișul în patru ape se suprapune ca dimensiuni planului acestora (fig. 2).

În spatele morilor se construiește un dig, care are un dublu rol: pe de o parte pentru a crea un mic bazin de acumulare, ce va da un debit constant, iar pe de alta pentru a realiza căderea de pantă necesară jetului de apă, ce pune în mișcare instalația (fig. 3). Apa în căderea sa vine pe un „jgheab“ de lemn care poate fi mobil în unele cazuri. În altele există o „stavilă“ (scîndură lată), prinsă de „parul“ acestuia, care introdusă în jgheab cu ajutorul „cîrligului“, schimbă direcția de scurgere a apei peste „aripile ciuturii“ (fig. 4).

Ciutura, situată sub moară, se confecționează din lemn. La ea se disting următoarele elemente: „ciutura“ propriu-zisă cu „aripile“ sale, de forma unor linguri secționate longitudinal, „fusul“ care în partea inferioară se termină printr-un „călcîi“ sprijinit pe „crăcana de sub ciatură“. În partea superioară fusul se continuă printr-o axă metalică, numită „gînjei“, care acționează piatra mobilă cu ajutorul „prapului“. După numărul mare de aripi (18—20), ciuturile din această regiune sînt mai evolute.

Instalația de măcinat, este așezată pe „patul morii“ și se compune din patru „ocoli“ confecționați din lemn de nuc care înconjoară pietrele morii (fig. 5). Diametrul lor nu depășește 60—70 cm. În partea din față a ocolului se află o deschidere numită „șușur“ prin care se scurge făina în „mîșnic“ (ladă

aber auf einem Platz aus der Familie seiner Mutter, nicht aus unserer Grama-Linie, zusammengelegt, so daß ihm der vierte Teil der Mühle gehörte. Wir waren drei Schwestern und ich habe den größten Besitzanteil. Niemand außer mir hat das Anrecht auf drei Tage. Andere haben nur einen Tag. Wir kommen monatlich etwa einmal an die Reihe.“

Die Flußauen sind von einem Netz von Kanälen (ierugi) durchfurcht, die das Wasser den Mühlen zuführen, die sich zu beiden Seiten des Flusses aneinanderreihen.

Das Mühlengebäude wird aus Balken errichtet und ist meist nicht groß (3,5×2,54 m und etwa 3,5 m hoch). Das einfache Walmdach hat die dem Grundriß entsprechenden Ausmaße (Abb. 2).

Hinter den Mühlen wird ein Damm errichtet, der eine doppelte Aufgabe erfüllt: einerseits entsteht dadurch ein kleines Sammelbecken, das eine konstante Durchflußmenge sicherstellt, andererseits wird das notwendige Gefälle für den Betrieb der Mühle geschaffen (Abb. 3). Das Wasser fließt durch eine Holzrinne (jgheab), die bei manchen Mühlen entfernt werden kann, wenn man die Anlage außer Betrieb setzen will. Bei anderen Mühlen wird die Richtung der Wasserzufuhr auf das Löffelrad durch ein breites Brett geregelt, das an einem Pfosten befestigt ist und durch einen Haken in die gewünschte Lage gebracht wird (Abb. 4).

Das unter dem Mühlengebäude befindliche Löffelrad wird aus Holz hergestellt. Man unterscheidet folgende Bestandteile: Das eigentliche Rad mit den „Löffeln“, „aripi“ (in der Form längsgeteilter Löffel), die Spindel (fusul), sie endet unten in einem Dorn, der auf einem gabelartig verzweigten Holz (crăcana de sub ciatură) aufruhrt. Die Spindel setzt sich nach oben mit einer Metallspindel fort, die den Läuferstein mittels des „prapul“ (ein quergelagerter in die Unterseite des Läufers eingelassener Eisenbestandteil) in Bewegung setzt. Die Löffelräder dieser Mühlen besitzen meist eine beträchtliche Anzahl von Löffeln (18—20 Stück).

Die eigentliche Mahlvorrichtung besteht aus einem Steinpaar, Läufer und Bodenstein, die von 4 Zargen aus Nußholz umgeben sind und einen Durchmesser von 60—70 cm haben (Abb. 5). Das Mehl fließt durch eine Öffnung in der Vorderseite der Zarge in die Mehtruhe. Ebenfalls auf dem Steinboden ruhen zwei bzw. vier senkrechte Stützpfosten

Fig. 2. Moară cu ciutură pe valea Bahnei.

Abb. 2. Turbinenmühle im Bahnatal.

Fig. 3. Moară cu ciutură cu dig și jgheab de lemn fix.

Abb. 3. Turbinenmühle mit Damm und festem Gerinne.

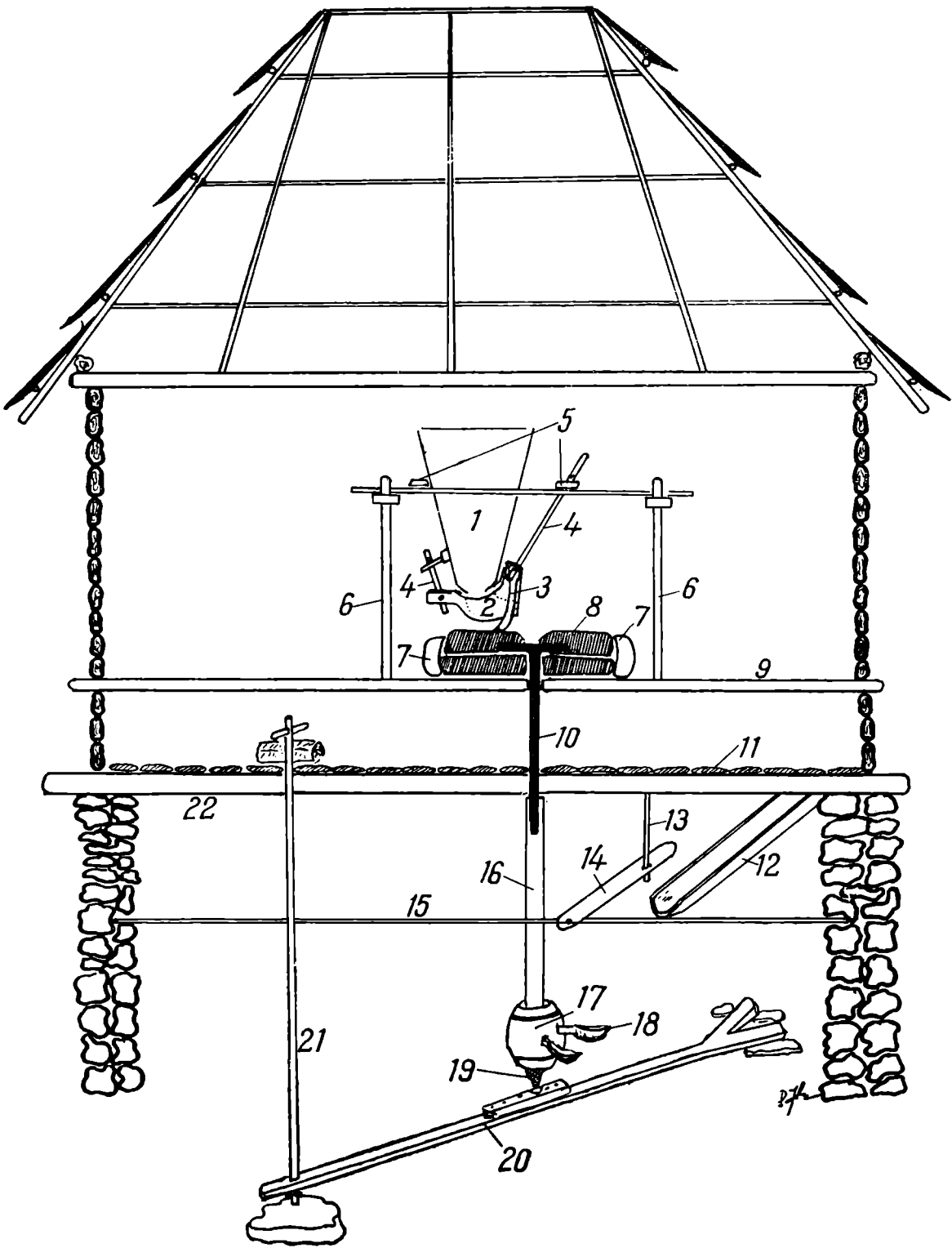
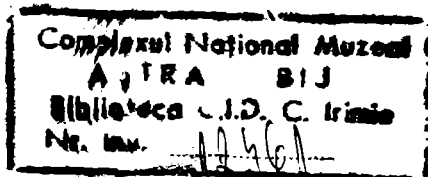

Fig. 4. Moară cu ciutură a Mărineștilor — Comuna Podeni, jud. Mehedinți — secțiune:

1. coș; 2. guriță; 3. ciocut; 4. agățători; 5. chingile coșului;
6. stobor; 7. ocoli; 8. pietrele morii; 9. patul; 10. gînjeiul cu prap;
11. podele; 12. jgheab; 13. cîrligul stavilii; 14. stavilă; 15. parul stavilii;
16. fusul; 17. ciutură; 18. aripile ciuturii; 19. călcîi; 20. crăcana de sub ciutură; 21. săltător;
22. temee.

Abb. 4. Turbinenmühle der Familie Mărinești, Gemeinde Podeni, Kreis Mehedinți (Längsschnitt):

1. Rumpf; 2. Schuh; 3. Klapperstock; 4. Haken; 5. Rumpfjoch;
6. Rahmen; 7. Zargen; 8. Mühlsteine; 9. Steinboden; 10. Eisenspindel;
11. Fußboden; 12. Gerinne; 13. Haken zum Versetzen des Brettes;
14. Brett zur Regelung der Wasserzufuhr (Schleuse); 15. Schleusenpfosten (Pfosten an dem das Brett befestigt ist);
16. Holzspindel; 17. Löffelrad; 18. Löffel des Rades; 19. Dorn der Spindel; 20. Gabel unter dem Löffelrad;
21. Steinheber; 22. Sohlbalken.

de făină). Tot de patul morii sînt fixați cei doi sau patru „stobori“, pe care se sprijină „chingile“, ce susțin „coșul“.

Coșul morii, de formă tronconică, se termină printr-o „guriță“ (o bucată de lemn scobită), ce se prinde de acesta printr-o „pană“ în „agățător“. În partea opusă se află un alt agățător, mai mare prins de guriță printr-un „cui“ și care prin intermediul unei pene în trepte numită „ajutor“ reglează cantitatea de boabe ce cade în „cantă“. Tot de guriță este prins un lemn mobil, „ciocutul“, care bate pe piatra morii. Aceasta învîrtindu-se face ca ciocutul să trepideze, înlesnind căderea boabelor în guriță (fig. 6). Cantitatea de boabe pusă o singură dată în coș, variază între 30—40 kg, iar durata măcinatului depinde de debitul de apă (3—6 ore). Reglarea distanței dintre pietre, respectiv finețea făinii se face cu ajutorul „săltătorului“, care se assemblează în partea inferioară cu „crăcana de sub ciutură“, iar în cea superioară cu o pană mobilă numită „rădicător“.

Pivele de dimie

A doua categorie de instalații țărănești ce aplică principiul forței prin cădere, o constituie „pivele de dimie“.

„Vechimea milenară a acestui meșteșug... precum și faptul că în prima jumătate a secolului XX, instalațiile cu pive și vîltori au început să dispară, constituie suficiente motive pentru cercetarea acestui sector al culturii noastre populare“.¹³

Păstoritul, alături de agricultură a fost una din ocupațiile de bază ale țaranului român. Vreme îndelungată pentru regiunea cercetată de noi, acest meșteșug al piauăritului care prelucrează textilele țărănești, corelat cu ocupațiile de bază, a fost strîns legat de modul de viață, de împodobirea interiorului, de portul încă viu. Faptul că astăzi (1966) mai există în bazinul superior al Bahnei încă două asemenea instalații, dintre care una construită recent, nu exclude posibilitatea ca în trecut ele să fi avut, alături de morile cu ciutură, o arie mai mare de răspîndire, care s-a restrîns odată cu dezvoltarea vertiginosă a producției industriale a textilelor.

¹³ C. Irimie, *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe valea Sebeșului*, Muzeul Brukenthal, Studii și comunicări nr. 2, Sibiu, 1956, p. 5.

auf, die das Joch für den Rumpf zum Einschütten des Getreides tragen.

Der konisch zulaufende Rumpf hat unten eine Öffnung durch die das Korn in den Schüttler gelangt, und von da durch die kreisförmige Öffnung im Läuferstein zwischen die Steine. An dem Schüttler ist ein beweglicher Stab, der „Klapperstock“ (ciocutul) angebracht, der an den Mühlstein anreicht und durch diesen in Bewegung versetzt wird. Diese Bewegung wird durch den Klapperstock auf den Schüttler übertragen, wodurch der Körnernachschub im Verhältnis zur Drehgeschwindigkeit der Mühlsteine geregelt wird (Abb. 6). Der Rumpf nimmt ungefähr 30—40 kg Körnerfrucht auf, die erforderliche Zeit zum Mahlen dieses Korns hängt von der Wassermenge ab (3—6 Stunden). Die entsprechende Einstellung des Mahlgauges — um je nach Bedarf gröber oder feiner zu mahlen — erfolgt durch eine Steinhebevorrichtung, „săltător“, die unten mit dem gabelförmigen Spurbalken verbunden ist und oben durch Keile gehoben wird.

Die Tuchwalken

Eine zweite Kategorie von bäuerlichen Anlagen mit Wasserantrieb sind die Tuchwalken (pivele de dimie).

„Die tausendjährige Vergangenheit dieses Gewerbes und die Tatsache, daß die Walkanlagen und Wirbelkörbe seit der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts mehr und mehr verschwinden, sind Gründe genug, um diesen Sektor unserer Volkskultur zum Gegenstand der Forschung zu machen.“¹³

Das Hirtenwesen war neben dem Ackerbau eine der Hauptbeschäftigungen der rumänischen Bauern. Lange Zeit hindurch war das Walkergewerbe eng mit diesen Hauptbeschäftigungen verbunden und hing mit der Lebensweise der Menschen, der Ausgestaltung ihrer Wohnräume und der Volkstracht zusammen. Heute noch (1966) bestehen im oberen Becken des Bahnaflusses zwei dieser Anlagen, eine davon wurde vor kurzem errichtet. Das läßt darauf schließen, daß sie ehemals gleichzeitig mit den Turbinenmühlen ein weiteres Verbreitungsgebiet hatten, das erst in letzter Zeit durch die außerordentliche Entwicklung der Textilindustrie in unserem Lande eingeschränkt wurde.

¹³ C. Irimie, *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe valea Sebeșului*, Muzeul Brukenthal, Studii și comunicări, Nr. 2, Hermannstadt, 1956, S. 5.

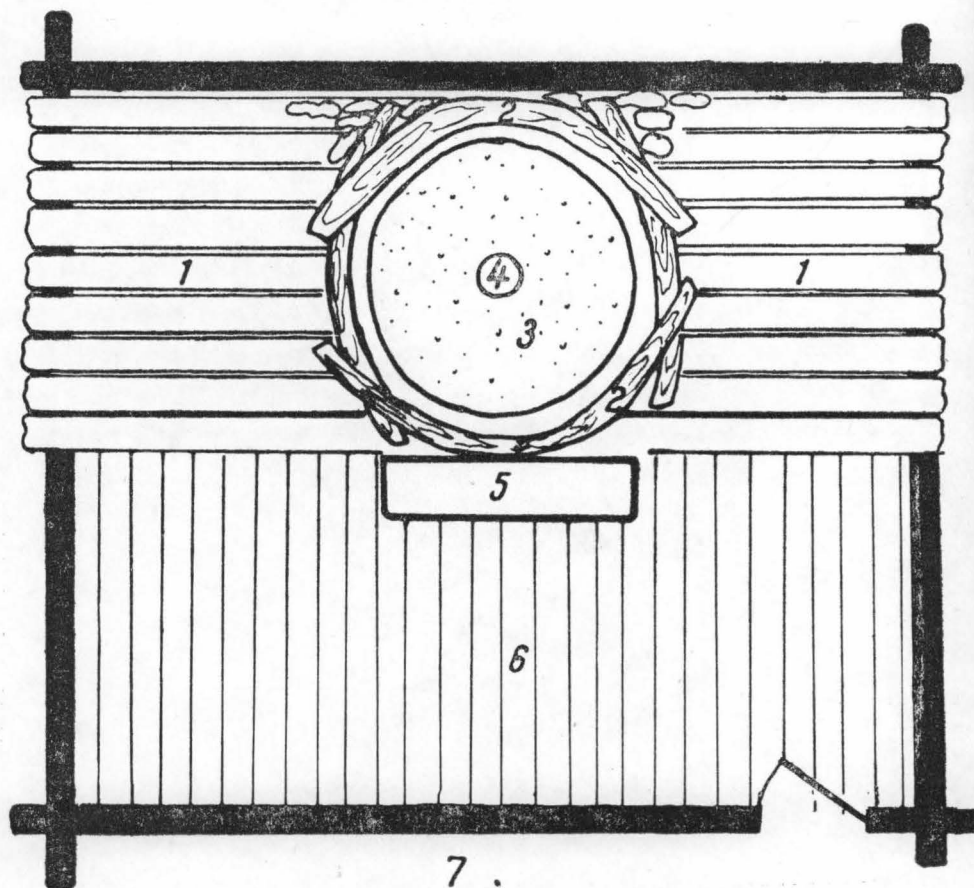

Fig. 5. Planul morii „Marineștilor“, — Podeni — jud. Mehedinți:

1. patul morii; 2. ocoli; 3. piatra morii; 4. cantă; 5. mișnic; 6. podele; 7. temeie.

Abb. 5. Plan der Mühle der Familie Marinești, Podeni, Kreis Mehedinți:

1. Steinboden; 2. Zargen; 3. Mühlstein; 4. kreisförmige Öffnung des Läufersteins; 5. Mehltruhe; 6. Fußboden; 7. Sohlbalken.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Fig. 6. Instalația de măcinat la moara „Marineștilor“.

Abb. 6. Mahlgang in der Mühle der Familie Marinești.

În 1957, în Oltenia și Muntenia existau 70 de pive din totalul de 371 cât avea România, număr care îi conferă locul doi după Transilvania cu 200 de pive, respectiv Moldova 33 și Banatul 12.¹⁴

Aceste două instalații sînt construite în sat, una pe paea Bahnei (C. Papavă), iar cealaltă pe valea Camenei (Ionel Grama), ambele fiind în stare de funcționare (fig. 7).

Mecanismul este pus în mișcare cu ajutorul unei „roți cu aripi“, care are la bază principiul căderii de apă. Apa vine pe o ierugă (același sistem ca la morile cu ciutură) alimentînd astfel instalația. Lateral sau în spatele piuei se construiește un dig — un mic baraj — de unde prin cădere apa izbește cu putere aripile roții. Apa cade într-un coș de formă tronconică, orientat cu baza mică în jos, continuat printr-un butuc scobit, ce prezintă o deschidere în partea dinspre roată, înlesnind aripilor să pătrundă în interior. Spre bază coșul se curbează după roată pînă la poziția orizontală, ceea ce face ca acesta să îmbrace 1/4 din circumferința ei (fig. 8). Astfel alimentarea cu apă condiționată de debitul râurilor, are la bază imbinarea a două sisteme: primul prin cădere de la aproximativ 1,5 m și al doilea prin purtare în partea inferioară. Prin intermediul „fusului cu pene“ se pune în mișcare alternativ „maiele“ oblice ale piuei. Acestea alunecă cu spatele pe două scînduri numite „andrele“, iar cele două „chingi“ din față și din spate le asigură stabilitatea necesară baterii dimensiilor în „postavă“, care se finisează cu apă caldă (fig. 9). „Cazanul“ în care se încălzește apa este alimentat printr-un „jgheab de salcă“. De aici apa fierbinte este condusă printr-o țevă la postavă, unde dimensiile sînt „mestecate“ de cele două maie. Înainte de a fi introduse în postavă, dimensiile „se împiedică“, adică se cos cu ață de fuior pe margine, întrucît țesătura se bate deodată atît pe lung, cît și pe lat. Timpul necesar pentru prelucrare este de 24 de ore, după care dimensiile se scot, se storc „se trîmbuiesc“ și se întind pe o masă lungă timp de 15—20 minute. Ceea ce surprinde este lipsa vîltoarelor din regiunea cercetată.

Pivele sînt construcții mult mai modeste comparativ cu cele existente în alte regiuni ale țării (Banat, Transilvania, Moldova). Construcția „casei piuei“ ca și a ierugii sau a digului, nu solicită amenajări speciale pen-

Im Jahre 1957 befanden sich von den insgesamt 371 Walken Rumäniens 70 in Oltenien und Muntenien, 200 in Siebenbürgen, 33 in der Moldau und 12 im Banat.¹⁴

Die beiden obenerwähnten Walken sind innerhalb des Dorfes am Bahnafluß (Besitzer C. Papavă) bzw. Camenafluß gelegen (Ionel Grama) und sind beide in Betrieb (Abb. 7).

Der Mechanismus der Walken wird durch ein unterschlächtiges Schaufelrad in Bewegung gesetzt. Das Wasser fließt durch einen Kanal (nach dem gleichen System wie bei den Löffelradmühlen). Seitlich oder hinter der Walke wird ein Damm — ein kleines Wehr — gebaut, woher das Wasser in einen konisch mit der Spitze nach unten gerichteten „Korb“ gelangt, der sich in einen ausgehöhlten Baumstamm fortsetzt; dieser weist eine dem Rad zugewendete Öffnung auf, so daß die Schaufeln hineinreichen. Die Grundfläche des „Korbes“ ist im Sinne des Rades bis zur Horizontalen gebogen, so daß er ein Viertel des Radumfangs umfaßt (Abb. 8). Die Wasserversorgung wird bei diesen Anlagen durch die Verbindung von zwei Systemen gesichert: erstens die Nutzung eines Gefälles (das Wasser fällt aus etwa 1,5 m Höhe) und zweitens durch die Wasserzufuhr von unten her. Durch eine Nockenwelle werden die schrägstehenden Stampfen der Walke abwechselnd gehoben. Die Stampfen gleiten auf zwei Brettern, während vorne und seitlich angebrachte Jochbretter ein Abrutschen der Stampfen verhindern. Die Wollgewebe werden in dem Walktrog unter Zufuhr von warmem Wasser bearbeitet (Abb. 9). Der Kessel zum Erwärmen des Wassers wird durch eine Wasserrinne gespeist. Aus dem Kessel gelangt das kochende Wasser durch ein Rohr in den Walktrog. Bevor das Wollgewebe in den Walktrog gelegt wird, werden die Ränder mit Hanfgarn zusammengenäht. Die zur Bearbeitung erforderliche Zeit beträgt 24 Stunden. Nachher wird das Tuch herausgenommen, ausgewungen und 15—20 Minuten lang auf einem Tisch ausgespannt. Überraschend ist das Fehlen des Wirbelkorbes in dem untersuchten Gebiet.

Im Vergleich zu den Walken anderer Gebiete (Banat, Siebenbürgen, Moldau) sind diese Anlagen viel bescheidener. Die Errichtung des Walkhauses, des Kanals, des Dammes erfordern keine besondere Vorbereitung des Geländes, da die Unebenheiten des Bodens mit großer Sachkenntnis ausge-

¹⁴ C. Irimie, *Beiträge zur Typologie...* p. 33.

¹⁴ C. Irimie, *Beiträge zur Typologie...* S. 33

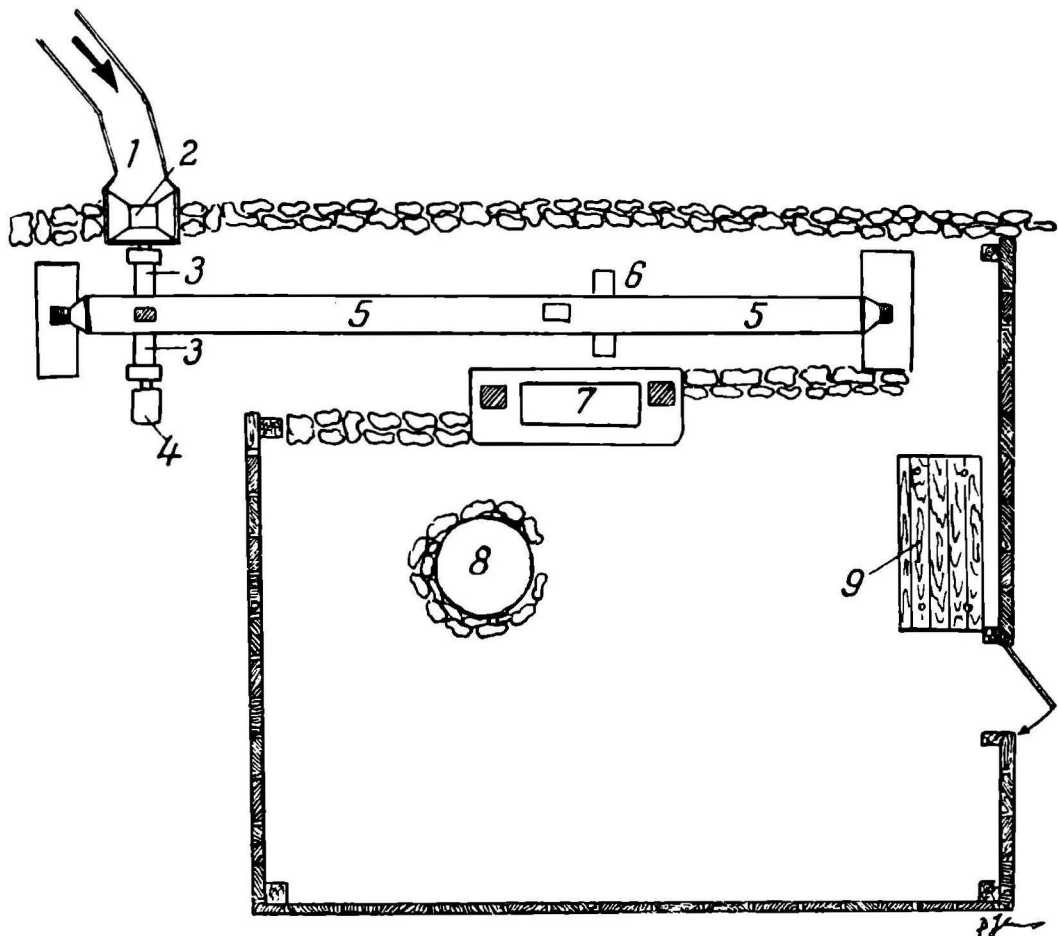

Fig. 7. Piua lui Ionel Grama, comuna Podeni, jud. Mehedinți:

1. ierugă; 2. coș; 3. crucile roții; 4. aripi; 5. fusul; 6. penele fusului; 7. postavă; 8. ceaun; 9. masă.

Abb. 7. Walke des Ionel Grama, Gemeinde Podeni, Kreis Mehedinți:

1. Gerinne; 2. Korb; 3. Radkreuze; 4. Schaufelrad; 5. Welle; 6. Zapfen der Welle; 7. Walktrog; 8. Kessel; 9. Tisch.

Fig. 8. Roată cu aripi și sistemul de punere în funcțiune al pivelor de pe valea Bahnei.

Abb. 8. Schaufelrad und Wasserzufuhr bei den Walken im Bahna-Tal.

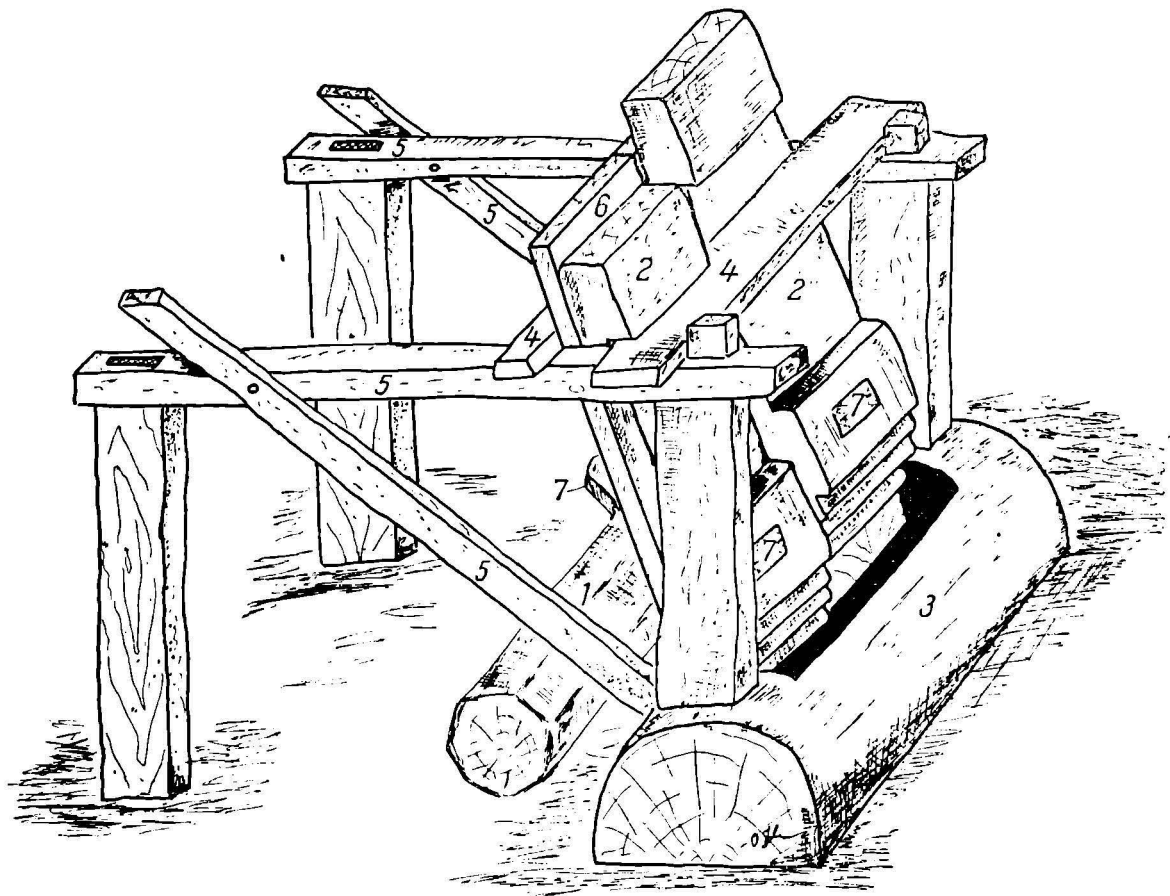

Fig. 9. Piua lui Ionel Grama, Podeni, jud. Mehedinți, perspectivă:

1. fusul cu pene; 2. maiele; 3. postavă; 4. chingile maielei;
5. furcile maielei; 6. andrele; 7. pana maiului.

Abb. 9. Walke des Ionel Grama, Podeni, Kreis Mehedinți:

1. Welle mit Zapfen; 2. Stampfe; 3. Walktrog; 4. Jochbretter der Stampfen; 5. Gerüst; 6. Gleitbretter; 7. Keil der Stampfe.

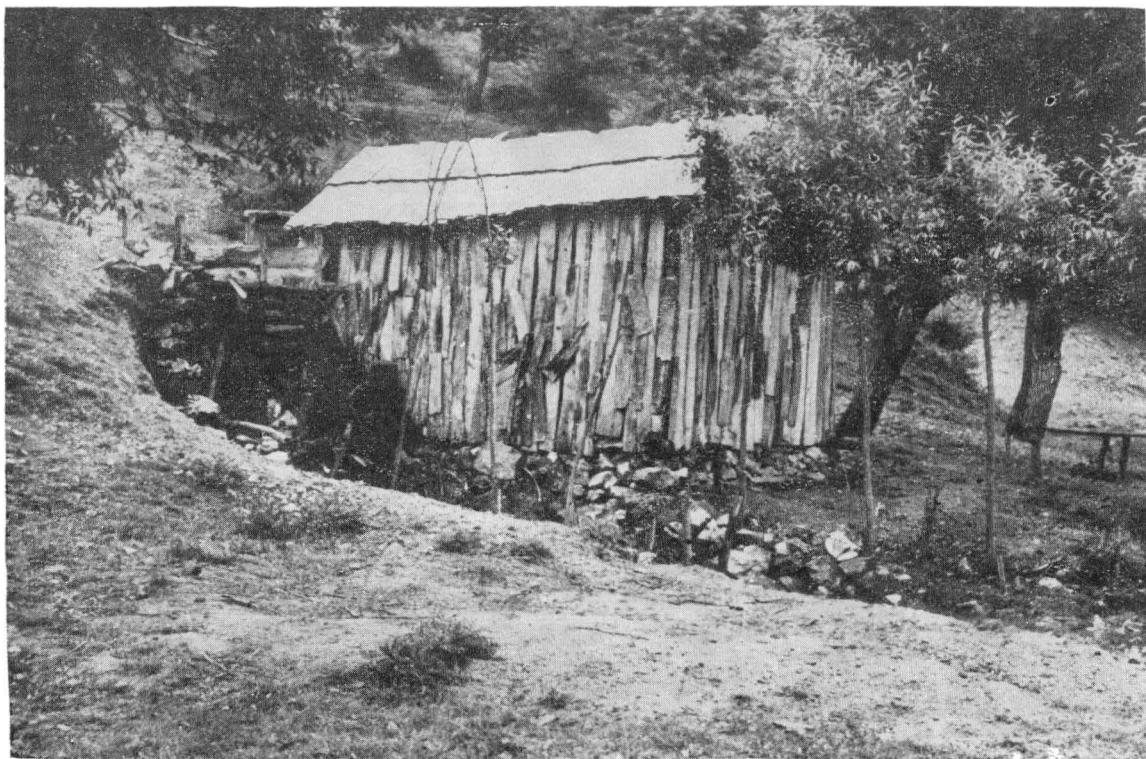

Fig. 10. Piua lui Ionel Grama — Podeni — vedere de ansamblu.

Abb. 10. Walke des Ionel Grama, Podeni, Gesamtansicht.

tru amplasare, deoarece configurația foarte accidentată a terenului este utilizată cu pricepere la maximum. Prezența numeroaselor rupturi de pantă, înlesnește construcția ierurilor, prin simpla săpare și amenajare a unui șanț, ce duce apa la piua situată de obicei sub un mal abrupt, care întărit și zidit cu piatră se folosește ca perete (fig. 10).

Debitul variabil al râurilor, mai ridicat din toamnă până în primăvară și scăzut vara, imprimă un caracter sezonier acestei îndeltniciri.

Datele succinte și imaginile înfățișate până aici, pun în evidență rolul pe care instalațiile țărănești îl joacă în cadrul vieții noastre sătești.

Descoperind simple, dar ingenioase sisteme de construcție de captare și folosire a apei, țaranul român a realizat aceste invenții arhaice, mărturii ale culturii populare din zona Mehedinților în care măcinatul și piuăritul, legat de păstorit și agricultură au aparținut și încă mai aparțin economiei casnice, pentru satisfacerea în egală măsură a necesităților populației locale.

Însuși termenul de „seliștele Bahnei“ — locuri propice pentru amplasarea de sate, de mori și de stupini ¹⁵ — din vechiul document de la 1374, atestă prin prezența lui vechimea acestui meșteșug cu caracter economico-gospodăresc, legat de viața colectivității, pentru teritoriul României în general și pentru zona bazinului superior al Bahnei în special.

nützt werden. Die zahlreichen steilen Abhänge erleichtern die Errichtung der Zuleitungskanäle, da einfach ein Graben ausgehoben und hergerichtet wird, der das Wasser bis zu der Walke führt. Diese liegt meist an einem Steilufer, das, durch eine Steinmauer gesichert, die eine Wand des Gebäudes bildet (Abb. 10).

Die wechselnde Durchflußmenge der Flüsse, die im Sommer nur wenig, vom Herbst bis zum Frühling dagegen reichlich Wasser führen, verleiht dieser Beschäftigung den Charakter einer Saisonarbeit.

Unsere kurz zusammengefaßten Angaben über die Mühlen und Walken sollen die Rolle veranschaulichen, die diese bäuerlichen Anlagen im Leben unserer Dörfer spielen.

Der rumänische Bauer hat einfache aber sinnreiche Bausysteme zum Eindämmen und zur Nutzung der Wasserkraft ersonnen; uralte Erfindungen sind Zeugen der Volkskultur im Gebiet von Mehedinți, wo das Mahlen und Walken, mit dem Ackerbau und dem Hirtenwesen verknüpft, ein Teil des bäuerlichen Wirtschaftsbetriebes waren und sind, beide dazu bestimmt, den Bedarf der ortsansässigen Bevölkerung zu befriedigen.

Der Ausdruck „seliștele Bahnei“ — d. h. zur Anlage von Dörfern, Mühlen und Bienenärten ¹⁵ günstige Stellen — in der Urkunde aus dem Jahr 1374 bestätigt das hohe Alter dieser mit dem Leben der Gemeinschaft eng verbundenen Gewerbe auf dem Gebiete von Rumänien im allgemeinen und in der Zone am Oberlauf der Bahna im besonderen.

¹⁵ V. Costăchel, *Le monopole du moulin en Moldavie au XV-e et XVI-e siècle*, în *Revue historique sud-est européenne*, XXII, p. 172, București, 1945.

¹⁵ V. Costăchel, *Le monopole du moulin en Moldavie au XV-e et XVI-e siècle*, în *Revue historique sud-est européenne*, XXII, p. 172, Buk., 1945.

MORILE ȘI PIVELE DE PE VALEA JALEȘULUI (județul Gorj)

Vasile Cărbăș

Privire generală

Lucrarea de față este axată în principal pe studiul morilor cu ciură și al pivelor cu roată din satele Runcu, Sănătești, Arcani, Cîmpofeni (Cîmpu-Fomii), Stolojani și Stroești din județul Gorj, așezate în ordine succesivă de-a lungul râului Jaleș, începînd de la izvorul acestuia de sub munte.

Dezvoltarea vieții omenești a determinat apariția unor unelte și instalații mereu perfecționate, care au înlesnit și sporit randamentul muncii.

Asigurarea alimentelor a fost principala necesitate de ordin biologic. Aceasta a condiționat crearea unei industrii alimentare ale cărei începuturi se pierd în trecutul milenar cînd omul, folosind două pietre, zdrobea semințele plantelor.

Rîșnițele, superioare celor două pietre, au continuat să fie folosite pînă spre timpurile evului mediu și chiar modern.¹

În fine, morile reprezintă o altă etapă a cuceririlor omului în cadrul așa-zisei industrii alimentare.

În dealurile de eroziune, cum sînt cele de pe valea Jaleșului, nu se găsește decît piatră de râu și aceasta numai prin unele ogașe. Localnicii, în fața acestei situații, își procurau rîșnițe din alte părți, unde se aflau și meșteri specializați în lucrarea pietrelor de moară.

Morile de apă, apărute pe plan mondial cu milenii în urmă, marchează poate momentul

¹ Anumiți țărani „pădureni” din Hunedoara, cît și din alte sate de munte, deal și șes, folosesc și astăzi rîșnița.

MÜHLEN UND WALKEN IM JALEȘTAL (KREIS GORJ)

Vasile Cărbăș

Allgemeiner Überblick

Die vorliegende Arbeit ist vor allem auf das Studium der Turbinenmühlen und der Walken in den Dörfern Runcu, Sănătești, Arcani, Cîmpofeni (Cîmpul-Fomii), Stolojani und Stroești im Kreis Gorj ausgerichtet, die längs des Jaleșflusses — von seinem Quellgebiet anfangen — gelegen sind.

Die fortschreitende Entwicklung im Leben der Menschen bestimmte das Auftreten von stets vollkommenern Werkzeugen und Anlagen, die die Arbeit erleichterten und die Leistung erhöhten.

Nahrungsbeschaffung war die wichtigste biologische Notwendigkeit. Sie hat zur Entwicklung einer ganzen Lebensmittelindustrie geführt, deren Anfänge in eine tausendjährige Vergangenheit zurückreichen, als der Mensch die Körner zwischen zwei Steinen zerrieb.

Eine fortgeschrittenere Mahlanlage stellen die Handmühlen dar, die bis zum Mittelalter, ja sogar bis in die Neuzeit hinein benützt wurden.¹

Die Mühlen bilden schließlich eine neue Stufe der Errungenschaften des Menschen auf dem Gebiet der sogenannten Lebensmittelindustrie.

Da im Erosionsgebiet des Jaleștales lediglich Flußsteine und auch diese nur an einigen Stellen zu finden sind, mußten sich die Bewohner dieses Gebiets ihre Mühlsteine aus anderen Gegenden beschaffen, wo sie von entsprechenden Meistern hergestellt wurden.

Die Wassermühlen, die vor Jahrtausenden auf dieser Erde aufgetreten sind, stellen

¹ Gewisse Bergbauern (pădureni) in dem Gebiet von Hunedoara und auch in andern Gebirgsdörfern, im Hügelland und in der Ebene verwenden auch heute noch Handmühlen.

invenției uneia dintre cele dintâi construcții tehnice în sensul folosirii forței hidraulice, în scopul producției, înlocuind parțial brațele de muncă ale omului. Această instalație de proporții determinate, în construcție și mecanism, reprezintă pe de o parte un progres, dar și o etapă de trecere spre morile mecanice mînate de forța aburilor și mai tîrziu a electricității.²

Morile de apă atît de importante în viața economică a populației au fost întemeiate de regulă la vaduri, pe marginea rîurilor. Înlocuind vechile rîșnițe, ele se găsesc pretutindeni pe pămîntul românesc.³ Atîția oameni de la sate își iau numele de la ocupația lor de morari ca: Moraru, Morărescu etc.

Morile fiind legate în feudalism și epoca modernă de moșii, apar frecvent menționate în actele de vînzare, danie sau schimb.

Din studiile publicate pînă acum, sînt indicații că moara constituia în evul mediu la noi, ca și în apus, un privilegiu: erau mori domnești la tîrguri și mori boierești și mînăstirești pe moșiile privilegiaților.⁴

Moara fiind așa dar privilegiu feudal, seniorul avea dreptul să țină moară, iar țărani, în schimbul unei dări în natură, puteau să macine la moara lui. Țăranii șerbi o construiau și erau obligați să o repare și să presteze anumite munci.⁵

Monopolul asupra industriei morăritului, cît și piuăritului, făcea parte din instituțiile medievale românești. Domnul acorda anumite drepturi și scutiri de munci și dajdii și asupra morilor mînăstirești. Astfel, printr-un act din 28 oct. 1419, Sigismund, regele Ungariei, acorda drepturi călugărilor de la Vodița și Tismana „să fie volnici peste tot venitul ce este la Bistrița, precum și peste tot, cîte sate, hotare, livezi și mori au și la Severin și la Bistrița și în orice loc care este al acelor mînăstiri și ce se țin de ele”.⁶

wahrscheinlich eine der ersten technischen Anlagen zur Nutzung der Wasserkraft dar, die die menschliche Arbeitskraft im Produktionsprozeß teilweise ersetzt; diese Anlagen, deren Bauart und technische Einrichtung ein bestimmtes Ausmaß nicht überschritten, bilden teils einen Fortschritt, teils eine Übergangsstufe zu den anfangs durch Dampf, später durch Kraftstrom betriebenen Mühlen.²

Die Wassermühlen waren für das wirtschaftliche Leben der Bevölkerung von großer Bedeutung. Sie wurden meist an Übergangsstellen der Flüsse am Ufer errichtet und ersetzten die alten Handmühlen fast überall in Rumänien.³ Zahlreiche Dorfbewohner leiten ihren Namen von ihrer Beschäftigung als Müller ab: Moraru, Morărescu usw.

Da die Mühlen in der Feudal- und Neuzeit an den Landbesitz gebunden waren, wurden sie häufig in Kaufverträgen, Schenkungs- und Tauschkunden erwähnt.

Aus den bisher veröffentlichten Arbeiten geht hervor, daß der Besitz von Mühlen bei uns zu Lande wie auch im Westen ein Privilegium darstellte: so gab es die Mühlen der Landesfürsten in den Marktflecken und die Mühlen der Bojaren und Klöster auf den Landgütern.⁴

Im Besitz dieses Privilegiums hatte der Feudalherr das Recht, die Mühle zu betreiben; die Bauern durften gegen eine Naturalabgabe in seiner Mühle mahlen. Die Fronbauern waren verpflichtet, die Mühle zu errichten, sie instandzuhalten und gewisse Arbeiten darin zu leisten.⁵

Das Monopol über das Mühl- und Walkgewerbe gehörte zu den mittelalterlichen Einrichtungen in Rumänien. Der Landesfürst gewährte auch den Klostermühlen gewisse Rechte und enthob sie von Arbeiten und Abgaben. In einem Akt vom 18. Okt. 1419 gestand König Sigismund von Ungarn den Mönchen in Vodița und Tismana das Recht zu, „über alle Einkünfte von Bistrița zu verfügen, wie auch über alle Dörfer, Felder, Obstgärten und Mühlen, in Severin und Bistrița und in allen anderen Orten, die im Besitz dieser Klöster sind und die zu ihnen gehören”.⁶

² Iuliu Morariu, *Piuăritul în valea Someșului*, în Bul. soc. de geografie, tom. LV-1936, pp. 118—119.

³ N. Iorga, *Istoria industriilor la Români*, București, 1927, p. 18.

⁴ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1947, p. 173; vezi și N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, p. 265.

⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 173.

⁶ Academia R.P.R. Doc. Țara Românească, veac. XIII—XV, p. 74.

² Iuliu Morariu, *Piuăritul în valea Someșului*, în Bul. soc. de geografie, tom. LV-1936, S. 118—119.

³ N. Iorga, *Istoria industriilor la Români*, Bukarest, 1927, S. 18.

⁴ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, Bukarest, 1947, S. 173; siehe auch N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, S. 265.

⁵ P. P. Panaitescu, *a. a. O.*, S. 173.

⁶ Academia R.P.R. Doc. Țara Românească, veac. XIII—XV, S. 74.

Moara de la „Chirtoci“ din Cîmpofeni

Turbinenmühle von „Chirtoci“ in Cîmpofeni.

Dacă pentru construirea morilor pe moșiile feudale era necesar un privilegiu domnesc, în satele de moșneni, cum sînt de pildă Arcanii, Cîmpul-Fomii, Stolojanii și Stroeștii de pe valea Jaleșului, nu poate fi vorba de un privilegiu, însă, de obicei, în aceste sate morile au aparținut moșnenilor mai înstăriți.

Cînd familia se înmulțea, descendenții deveneau toți părtași, cu venituri proporționale averii fiecăruia.

Instalațiile de industrie alimentară și textilă sînt construite în general fără temelie, din bîrne masive de stejar sau ulm, lemne de esență tare și durabile, și acoperite cu șindrîlă. Bîrnele sînt prinse la capete prin încheieturi.

Moara și piua în cadrul unei gospodării sătești nu schimbă cu nimic structura sau caracterul acesteia. Ele sînt numai anexe ale gospodăriei. În zona la care ne referim, n-a existat niciodată vreo breaslă sau vreo asociație a morarilor sau a dimierilor. (Localnicii de pe valea Jaleșului n-au nici termenul de piuărit, pivărit sau dimierit, ci: „mă ocup cu dimiile“, „mă ocup și cu piua“ etc.; sau: „m-am lăsat de piuă“, „m-am lăsat de dimii“, „cu piua nu mai merge“ etc.).

Wenn für den Bau der Mühlen auf den Feudalgütern ein fürstliches Privilegium erforderlich war, so kann in den Freibauern-dörfern wie z. B. Arcanii, Cîmpul-Fomii, Stolojanii und Stroeștii im Jaleștal nicht von Privilegien gesprochen werden, indessen gehörten die Mühlen den wohlhabenderen Freibauern.

Wenn die Familie sich vergrößerte, wurden alle Nachkommen Teilhaber und teilten sich die Einkünfte entsprechend dem Anteil jedes einzelnen an der Mühle.

Die bäuerlichen Industrianlagen zur Verarbeitung von Nahrungsmitteln und Textilien werden aus hartem, dauerhaftem Holz, massiven Eichen- oder Ulmenbalken gebaut und mit Schindeln gedeckt.

Der Besitz einer Mühle oder Walke änderte nichts an der Struktur und dem Charakter einer Bauernwirtschaft. Das Gewerbe war eine bloße Nebenbeschäftigung. In dem Gebiet, auf das wir uns beziehen, hat es niemals eine Zunft oder sonstige Vereinigung der Müller und Tuchwalker gegeben. (Die im Jaleștal Ansässigen besitzen keinen Ausdruck für Tuchwalkerei wie „piuărit, pivărit, dimierit“. Sie sagen: „Ich beschäftige mich mit dem Tuch“, „Ich arbeite auch mit der Walke“ usf. oder „Ich habe die Walke aufgegeben“, „Ich habe das Tuch aufgegeben“, „Mit der Walke geht es so nicht mehr“ usf.)

Numărul morilor și pivelor a crescut pe măsura înmulțirii populației. Dacă proprietarul de moară avea venituri apreciable cu morăritul, își construia și piuă.

Rîul Jaleș, cu un debit de apă mai mare și mai constant decît al Bistriței și Tismanei, nu se putea să nu fi avut aceste instalații ale morăritului. Prin temperatura sa constantă iarna și vara, el nu îngheață niciodată, permițînd o utilizare permanentă și rentabilă chiar și în timpul iernii.

Din timpuri mai vechi, morile n-au lipsit nici pe rîul Sohodol, afluent al Jaleșului, de-a lungul căruia, în cea mai mare parte, se află așezat satul Stroiești.

Mărturii istorice

Prima mențiune documentară pe care o cunoaștem despre morile de pe rîul Jaleș, din zona de care ne ocupăm, este din 24 ianuarie 1622.⁷ De aci încolo, în cursul secolelor XVII, XVIII și XIX, morile se găsesc menționate în diverse acte.⁸

Cu toate morile de pe Jaleș și Sohodol, cînd erau de obicei incursiunile turcești, locuitorii, fiind nevoiți să se refugieze prin pădurile dealurilor și munților, își luau cu ei și rîșnițele pentru măcinat.

Pe teritoriul acestor sate s-au găsit multe rîșnițe, care, mai tîrziu, cînd nu mai erau necesare pentru măcinat, au fost folosite, după spusele locuitorilor, la temelile caselor și pivnițelor.

Spre sfîrșitul secolului XIX și în prima jumătate a secolului XX, numărul morilor s-a mărit.

Pe o perioadă de 50 de ani: 1900—1950, am alcătuit următorul tabel statistic pentru mori.

S a t e l e D ö r f e r	Anul Jahr	Mori Mühlen	Recensămîntul din 1899 suflete Volkszählung 1899	Anul Jahr	Mori Mühlen	Recensămîntul din 1941 suflete Volkszählung 1941
Runc	1900	6	1528	1950	8	1330
Sănătești	1900	3	trecut și Dobrița	1950	4	491
Arcani	1900	6	trecut la Arcani	1950	6	944
Cîmpofeni	1900	5	1715	1950	7	619
Siolojani	1900	2	trecut la Arcani	1950	6	717
Stroiești	1900	2	803	1950	3	585
			832			
Total:		24	4878	Total:	34	4786

⁷ Academia R.P.R. Doc. Țara Românească, veac. XVII, p. 87.

⁸ V. Cărăbiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. XVII—XIX*, în „Studii“ nr. 4/1962, p. 931.

Die Anzahl der Mühlen und Walken ist mit dem Anwachsen der Bevölkerung gestiegen. Hatte der Mühlenbesitzer beträchtliche Einnahmen aus seiner Mühle, so baute er sich auch eine Walke. Es ist anzunehmen, daß am Jaleşfluß, der eine größere und beständigere Durchflußmenge als die Bistrița und Tismana besitzt, sommers und winters eine gleichbleibende Temperatur hat, niemals einfriert und daher zu jeder Jahreszeit gewinnbringend genutzt werden kann, schon früher Anlagen dieser Art bestanden haben.

Seit ältesten Zeiten fehlten auch am Sohodol, einem Nebenfluß des Jaleş, an dem das Dorf Stroiești liegt, die Mühlen nicht.

Geschichtliche Zeugnisse

Der erste uns bekannte urkundliche Nachweis der Mühlen im Jaleştal stammt vom 24. Januar 1622.⁷ Seither werden diese Mühlen in verschiedenen Dokumenten des 17., 18. und 19. Jahrhunderts immer wieder erwähnt.⁸

Wenn die Bauern auch Wassermühlen im Jaleş- und Sohodoltal besaßen, so benutzten sie doch auch noch ihre Handmühle, und zwar wenn sie vor den türkischen Einfällen in die Wälder des Hügel- und Berglandes flüchten mußten.

In diesen Dörfern hatte es zahlreiche Handmühlen gegeben, deren Steine, als sie außer Gebrauch kamen — nach den Aussagen der Bewohner —, für die Fundamente der Häuser und Keller benützt wurden.

Gegen Ende des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts stieg die Anzahl der Mühlen an.

Für den Zeitraum von 50 Jahren, 1900—1950, haben wir folgende statistische Tabelle der Mühlen aufgestellt:

⁷ Academia R.P.R. Doc. Țara Românească, veac. XVII, S. 87.

⁸ V. Cărăbiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. XVII—XIX*, in Studii, Nr. 4/1962, S. 931.

Menționăm că în Runc au apărut și feres-traie așezate pe Jaleș, care mergeau tot cu ajutorul apei.

Moara de apă cu ciutură e considerată o „invenție de geniu“, pe principiile căreia englezul Pelton a inventat turbina hidraulică cu rotor, care-i poartă numele, avînd axul orizontal.⁹

Construcția morii

Unele mori, cele cu o piatră, sînt mai mici ca volum, cele cu două, trei și patru pietre sînt mai mari.

Toate morile, cu întreaga construcție, sînt așezate deasupra cursului apelor. Fiind înalte, urci de pe uscat la ele pe punte, care e prinsă de tindă (tîrnat). Sînt unele mori cu cameră pentru locuința morarului, care pe alocuri e construită pe uscat, dar tot la aceeași înălțime cu restul morii, aceasta depinzînd de poziția terenului. Camera morarului, acolo unde există, e tencuită de obicei numai în interior.

Diferența de mărime între una și alta variază cel mult cu cîțiva decimetri. Morile, cu excepția locuinței pentru morar, n-au nici un mijloc de încălzire. Încăperea servind drept locuință este prevăzută cu sobă și coș prin acoperiș.

Mecanismul morii

Morile din satele de care ne ocupăm au un singur tip de alimentare cu apă și anume, prin cădere. Roata, prin căderea apei, pune în mișcare tot mecanismul morii.

La o moară cu ciutură sînt necesare următoarele elemente: *vadul* (iazul) morii, *iezăturile* pe marginile vadului, întărite cu pari înfipti în pămînt și în dosul lor întărite cu scînduri (blane), crengi, crenguțe, frunze, pămînt și pietriș. Urmează podul morii alcătuit din: trei „urși“ de lemn așezați pe pari, bătuți în pămînt, pe care sînt prinse, una lîngă alta, scînduri ca la dușmea, ca să nu se strecoare apa în jos printr-ele. *Podul* începe de la lățimea de 4—5 metri și se strîmtează treptat pînă aproape de 1,25 metri, de unde începe *scocul*. Din podul morii, care este înclinat, se continuă *scocul*, care este mai înclinat decît podul; *scocul* începe cu lățimea de 1,25 m și se termină cu 0,40 m; *scocul* morii, alcătuit tot din scînduri, este cîte unul la fiecare *ciutură*, așezat pe două tălpi (bucăți de

Wir erwähnen, daß in Runc auch mit Wasserkraft betriebene Sägemühlen am Jaleşfluß errichtet wurden.

Die Turbinenmühle wird für eine „geniale Erfindung“ gehalten, der Engländer Pelton hat nach den gleichen Prinzipien die nach ihm benannte Wasserturbine mit Rotor mit waagerechter Achse entworfen.⁹

Der Bau der Mühle

Die Größe des Mühlengebäudes ist verschieden, je nachdem ob die Mühle ein, zwei, drei oder vier Steinpaare besitzt.

Das ziemlich hohe Mühlengebäude ist zur Gänze über dem Wasserlauf errichtet. Zum Ufer führt ein Steg, der am Vorbau (tîrnat) befestigt ist. Einige Mühlen umfassen auch ein Wohnzimmer für den Müller, das manchmal, je nach dem Gelände, auch am Ufer, aber in der gleichen Höhe wie die Mühle errichtet ist. Das Wohnzimmer des Müllers ist meist nur innen beworfen. Die Mühlen besitzen keine Heizvorrichtung, der Wohnraum des Müllers ist mit einem Ofen und entsprechendem Rauchabzug versehen.

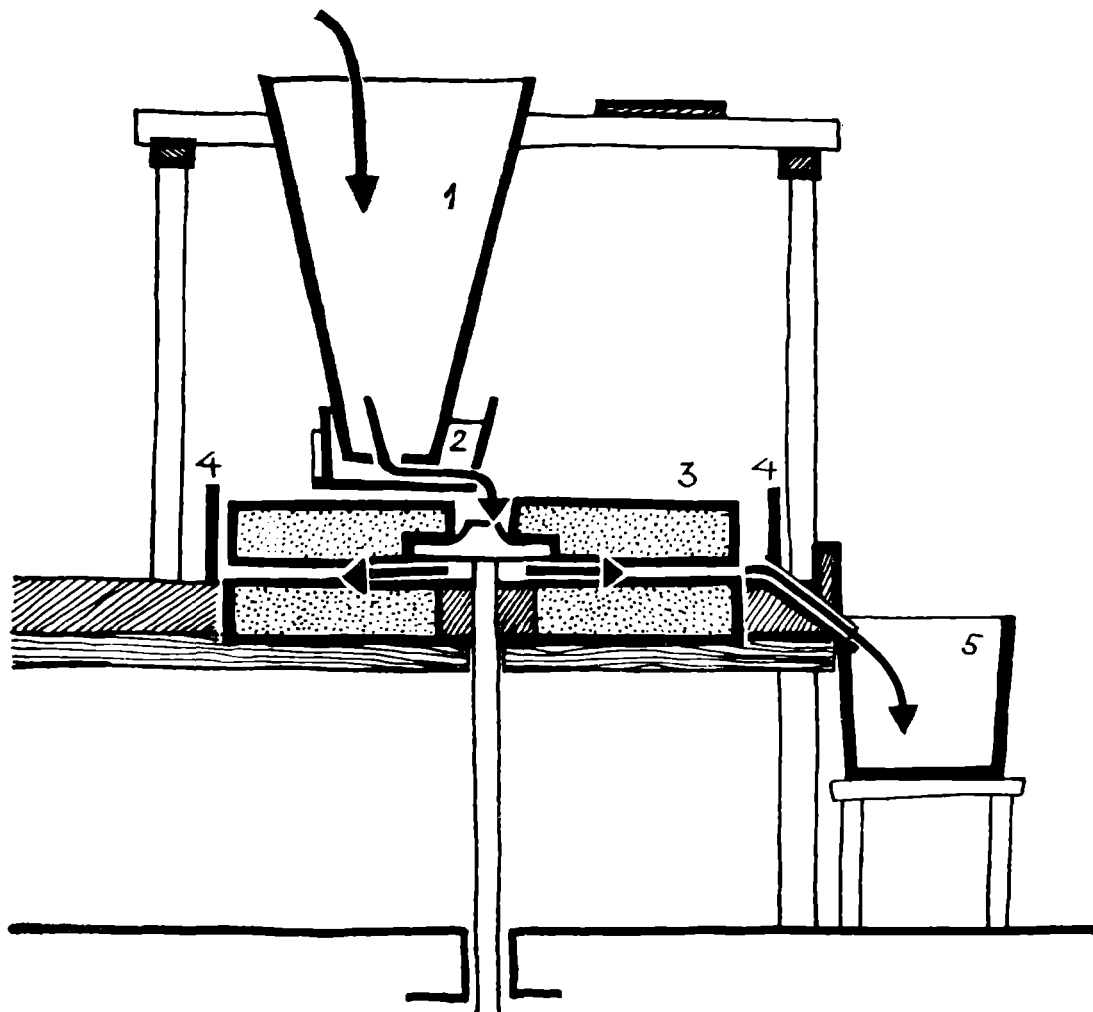
Der Mechanismus der Mühle

Bei allen Mühlen in den von uns untersuchten Dörfern erfolgt die Wasserzufuhr auf die gleiche Art, und zwar durch ein Gefälle. Durch das Gefälle wird das Löffelrad und damit der ganze Mahlmechanismus in Bewegung gesetzt.

Eine Turbinenmühle besteht aus folgenden Teilen: dem Mühlkanal (vadul, iazul), der am Rande durch „iezături“ — in den Boden gerammte Pflöcke, Bretter, Flechtwerk, Blätter, Erde und Steine — verstärkt ist. Der letzte Teil des Mühlkanals, „podul morii“ genannt, besteht aus drei Querbalken (urși), die auf in den Boden gerammten Pfosten aufliegen. Darauf sind wie bei einem Fußboden fest nebeneinander Bretter ange-nagelt, um ein Durchsickern des Wassers zu verhindern. Der Mühlkanal hat anfangs eine Breite von 4—5 m und verschmälert sich allmählich bis auf 1,25 m, wo das Gerinne beginnt, das etwas stärker geneigt ist als der Mühlkanal. Das Gerinne ist anfangs 1,25 m breit und verjüngt sich nach unten bis auf 0,40 m. Für jedes Löffelrad ist ein Gerinne vorgesehen, das aus Brettern besteht und auf Pfosten ruht. Jedes Löffelrad setzt nur einen einzigen Mühlstein in Bewegung. Durch das Gerinne wird das Wasser auf das

⁹ O moară țărănească românească cu ciutură se află expusă la Muzeul din München (Germania).

⁹ Eine rumänische Bauernmühle mit Löffelrad ist im Museum in München (Deutschland) ausgestellt.

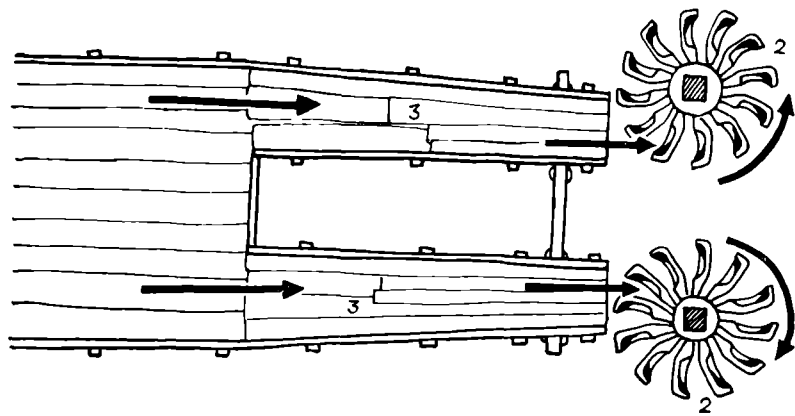
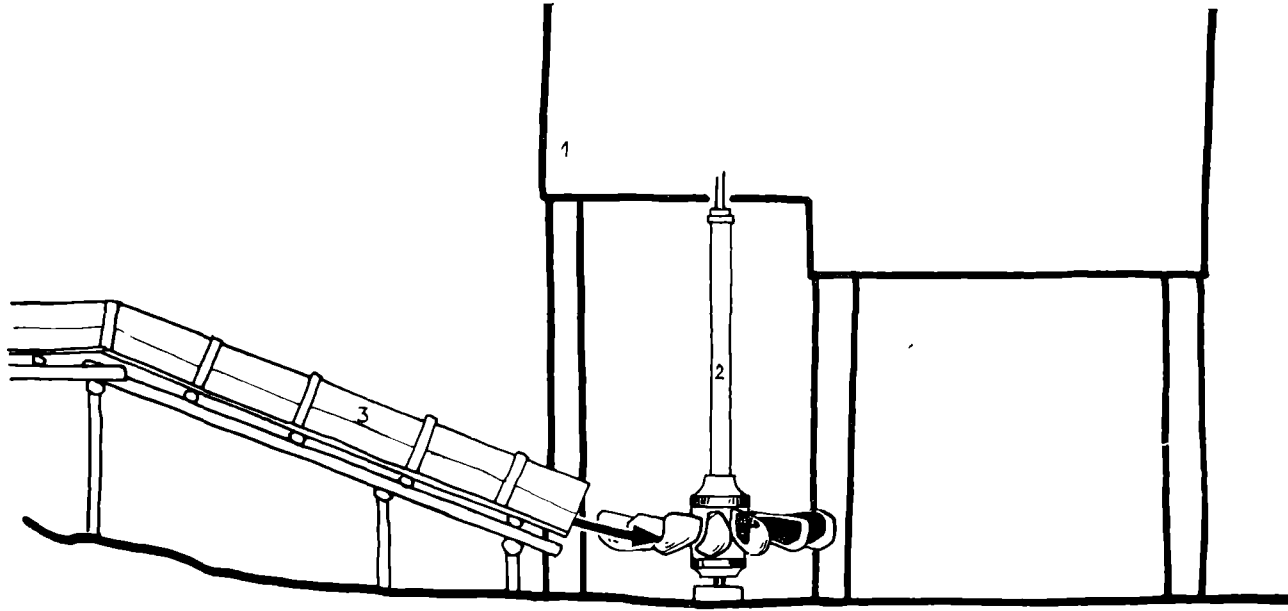
Interiorul morii — secțiune prin mecanismul de măcinat: 1. coșul; 2. postăvița; 3. pietrele; 4. ocolii; 5. postava.

Längsschnitt durch den Mahlmechanismus einer Turbinenmühle:

1. Rumpf; 2. Rüttelschuh; 3. Mühlsteine; 4. „Zargen“; 5. Mehlikiste.

lemn), una la capătul de sus și alta la capătul de jos. Fiecare ciutură învîrte o singură piatră de moară. Pe scoc curge apa care lovește ciutura. Înălțimea acestei căderi de apă, în general, e cam aceeași. Nu trece de 60—80 cm. Scocul are o *stavilă* cu ajutorul căreia se oprește apa; *crăcana* din lemn e pusă pe o *babă* din lemn, pe doi pari bătuți în pământ; pe crăcană este așezată *broasca* din piatră de apă; *călcîiul* morii, tot din piatră, este așezat în capul *fusului* morii, așezat la rîndul său pe o *butură* (bucată de lemn); ciutura, adică roata morii, este formată din 14—16 *cauce* (aripi); caucele sînt înfipite în *vadul* de lemn, încins în cerc de fier; prin mijlocul vadului merge fusul în care, în partea de sus, este introdus un fus

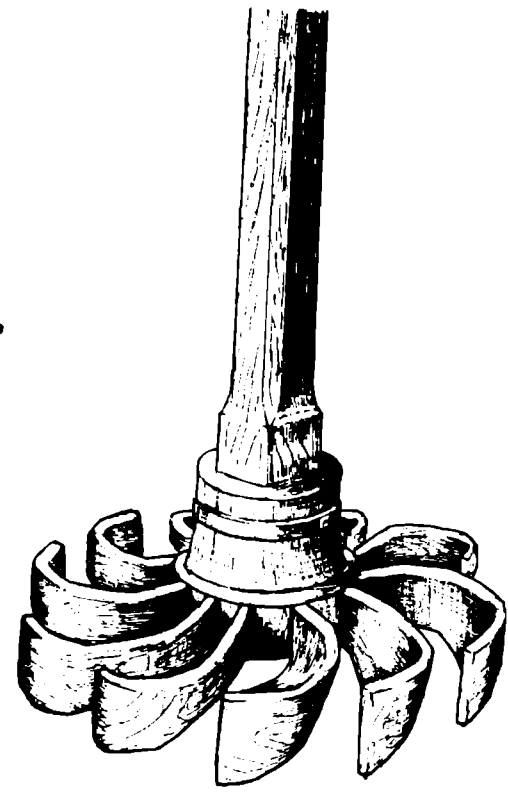
Löffelrad geleitet. Das Gefälle beträgt überall etwa 60—80 cm. Das Gerinne kann durch ein quergestelltes Brett abgesperrt werden. Die Holzgabel (*crăcană*) ruht auf einem Balken (*babă*) auf zwei in die Erde gerammten Pfosten. Auf der Gabel befindet sich das aus einem Flußstein hergestellte Achsenlager. Der gleichfalls aus Stein bestehende Zapfen (*călcîiul*) ist am unteren Ende der Mühlspindel befestigt. Das Löffelrad besteht aus 14—16 Löffeln (*aripi*). Die Löffel sind in einer manchmal mit einem Eisenreifen verstärkten Nabe (*bucium*) am unteren Ende der Spindel befestigt. Nach oben setzt sich die Spindel mit einer Eisenspindel fort. Das obere Ende der Eisenspindel trägt ein im Läuferstein eingelassenes Eisenkreuz (*părpăriță*), durch das die Bewegung auf den Läu-

Aducțiunea apei la o moară cu 2 ciuturi:
1. casa morii; 2. fusul cu ciutură; 3. scocul.

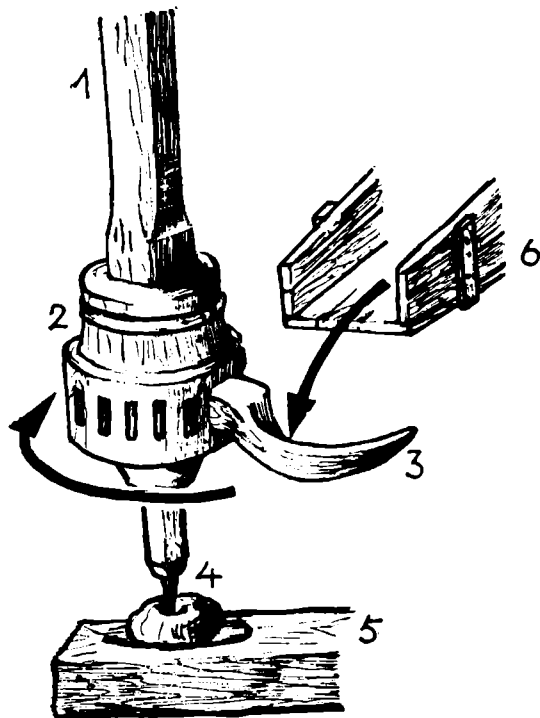
Wasserzufuhr bei einer Turbinenmühle mit 2 Löffelrädern:

(Längsschnitt und Plan)
1. Mühlengebäude; 2. Spindel mit Löffelrad; 3. Ge-

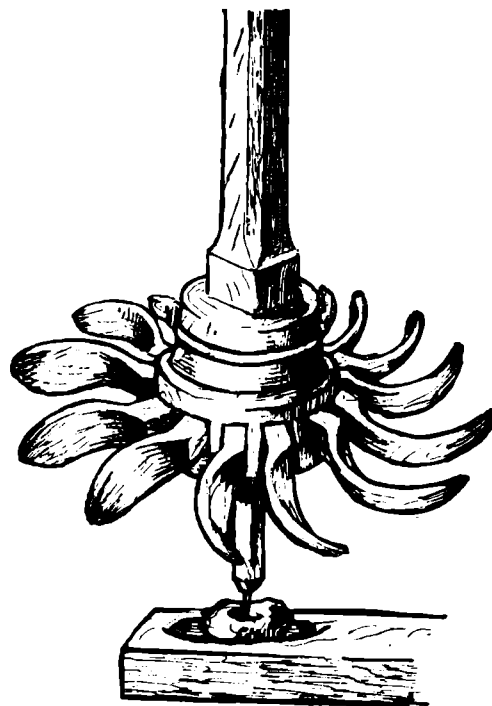

Ciutura morii.

Löffelrad.

Butucul ciuturii (detaliu); punctul de sprijin al ciuturii și modul de îmbinare a căucelor:
1. fusul; 2. valul de lemn; 3. căuca (aripa); 4. piatra;
5. butucul (butura); 6. scocul.

Stützbalken des Löffelrades (butură, butuc), steinernes Achsenlager und Einfügen der Löffel (căuce):
1. Spindel; 2. Holznahe (valul de lemn); 3. Löffel (căucă); 4. Steinlager; 5. Stützbalken (butură, butucul); 6. Gerinne.

de fier prin *grînjeu* (bucată de lemn), introduși împreună prin piatra de jos (zăcătoare), deasupra se află *părpărița de fier*, în formă de cruce, prinsă de piatra de sus (*mișcătoare* sau *alergătoare*); pe marginea pietrelor de moară se află *ocolii* din lemn. Aceștia străjuiesc făina, spre a se vărsa printr-un orificiu în *ladă* sau *postavă* (albie); deasupra pietrelor se află *coșul* făcut din scînduri; în acesta se pun boabele aduse în saci sau disagi; din coș boabele cad într-o postăviță în formă de lădiță, prinsă de coș; de postăviță este legat un *titirez* (bucată de lemn) care joacă pe piatra mișcătoare. Zgîndărint în felul acesta postăvița, cad boabele spre măcinare. Aceasta este ultima fază a măcinatului. Coșul este așezat pe un *jug* de lemn și în întregime fixat pe doi stîlpi și o bucată de lemn pusă de-a curmezișul. De postăviță este legată o sfoară care, la celălalt capăt, este legată de *scripuș* (bucată de lemn) așezat într-o bîrnă în fața pietrelor, pe unde curge făina și joacă rol de regulator, dînd drumul la mai multe sau mai puține boabe; *ridicătorul* sau *lăsătorul* care intră la postavă, se saltă și se așază cu un *posod* (bu-

fer übertragen wird. Die Mühlsteine sind von breiten Holzzargen umgeben (ocoli), die das Herausfließen des Mehles verhindern. Vorne haben sie eine Öffnung, durch die das Mehl in die Mehltruhe fließt. Oberhalb der Steine befindet sich der aus Brettern hergestellte Rumpf oder Trichter (coșul), in den die Körner aus den Säcken oder Quersäcken geschüttet werden. Aus dem Rumpf fallen die Körner in den Rüttelschuh. An diesem Rumpf ist der hölzerne Klapperstock (titirez) befestigt, der auf dem Läuferstein aufliegt. Dadurch wird der Rüttelschuh in ständiger Bewegung gehalten, und die Körner fallen in den Mahlgang. Der Trichter ruht auf einem aus zwei Pfosten und einem quergelegten Holz bestehenden Gestell (jug). Der Rüttelschuh ist durch eine Schnur mit dem hölzernen „scripuș“ verbunden, der als Regulator wirkt, um mehr oder weniger Körner aus dem Rüttelschuh zwischen die Steine laufen zu lassen. Durch eine Verbindung von 2 Hebeln (ridicător, lăsător) kann der Läufer mittels einer etwa ein Meter langen Stange gehoben oder gesenkt werden. Zwei etwa 35 cm lange Keile werden in die

cată de lemn) de circa un metru; două *pene* de lemn, de circa 35 cm se folosesc pentru ridicarea și lăsarea călcîiului ciuturii.

Meșterii morari

Subliniem că pietrele de moară de pe valea Jaleșului erau aduse din satele: Pocruia, Sohodol și Vaidei. Înainte vreme, spun bătrînii, înghețarea pietrelor în fier o făceau tot meșterii de acolo. Cu timpul, toate aceste munci au început să fie executate de către proprietarii morilor respective.

Meșterul morar trebuia să știe cum se construiește și se repară moara și vadul cu iezătură, cum se instalează și cum se „drege“ (ferecă) o piatră de moară cînd se tocește, cît și întregul mecanism al morii. De aceea meșterii morari, în timpurile evului mediu românesc, erau destul de apreciați. Celor care slujeau la morile domnești sau mînăstirești, domnia le acorda scutiri de dări.¹⁰

În Țara Românească știri documentare care menționează despre meșteri de mori, apar chiar la începutul sec. XVII.¹¹

Coproprietarii sînt solidari în a întreține moara — la fel și piua — cu muncă și cheltuieli, proporțional cu cota-parte a lor. La moară nu este sezon. Măcinatul se face în tot timpul anului. Macină omul atît cît are, la orice oră din zi și din noapte, dar de obicei se macină mai mult ziua. Moara *umblă* sau *merge*, și moara *stă* cînd e stricată sau cînd nu are apă destulă. Cînd e lume multă la moară este *năvală*. De aci și expresia „pe rînd ca la moară“.

La o piatră de moară se pot măcina pînă la 30 kg de boabe pe oră, dacă apa este destulă. Cînd apa scade — cum se întîmplă vara — cantitatea măcinatului e mai redusă. Dacă o astfel de moară ar funcționa permanent, pe o piatră, în 24 de ore, se pot măcina cca. 720 kg, adică 48 de băniciori¹².

Boabele de porumb numai sfărîmate — măcinate mare, gronțuroase — se numesc *păsat*. Făina măcinată gros pentru porci și vite se numește *huruială*. Din făina de la astfel de mori nu poate fi făcută decît pîine neagră.

¹⁰ Gheorghe Ceaușel și Matei D. Vlad, *Contribuție cu privire la studiul morilor de la Buzău*, în „Studii“ și articole de istorie, II, București, 1957, p. 222.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Bănicior — măsură de capacitate de 15 kg.

entsprechenden Löcher der Stange geschlagen und halten den Läuferstein in der gewünschten Höhe fest.

Die Müllermeister

Früher wurden die Mahlsteine aus den Dörfern Pocruia, Sohodol und Vaidei in das Jaleștal gebracht. Früher, so berichten die Dorfältesten, wurden sie auch von den dortigen Meistern zugerichtet. Später begannen die Besitzer der betreffenden Mühlen diese Arbeiten selbst durchzuführen.

Der Müllermeister muß wissen, wie eine Mühle und der Mühlbach gebaut und ausgebessert werden, ein abgenutzter Stein geschliffen und der gesamte Mechanismus der Mühle instand gehalten wird. Deswegen waren die Müllermeister im Mittelalter sehr geschickt. Die Müller, die in den fürstlichen und Klostermühlen arbeiteten, waren von Abgaben befreit.¹⁰

Urkundliche Belege über die Müllermeister in der Walachei treten schon zu Beginn des 17. Jahrhunderts auf.¹¹

Zwischen den Mitbesitzern einer Mühle besteht eine Übereinkunft über die Instandhaltung der Mühlen. Die Arbeit und die Ausgaben verteilen sich entsprechend dem Anteil des einzelnen an der Mühle. Bei der Mühle gibt es keine Saisonarbeit, sie ist das ganze Jahr über in Betrieb, selbst Tag und Nacht, wenn es nötig ist. Doch wird meist am Tage gemahlen. Die Mühle „geht“ und die Mühle „steht“, wenn ein Teil des Mechanismus reparaturbedürftig ist oder die Durchflußmenge des Wassers nicht ausreicht. Oft müssen die Leute lange warten, bis sie an die Reihe kommen, daher auch die Redewendung: „Der Reihe nach, wie in der Mühle“.

Mit einem Steinpaar können bis zu 30 kg Körner pro Stunde vermahlen werden, wenn die Wassermenge ausreicht. Sinkt der Wasserstand, wie es im Sommer oft geschieht, kann nur weniger gemahlen werden. Wenn eine Turbinenmühle ununterbrochen arbeitet, können im Laufe von 24 Stunden 720 kg = 48 Scheffel (1 Sch = 15 kg) gemahlen werden.¹²

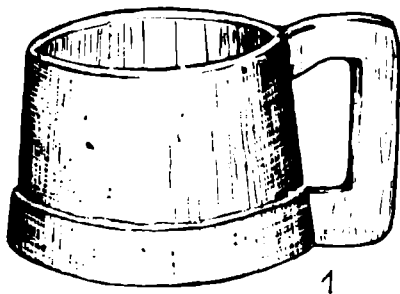
Die nur geschroteten — grobgemahlene Maiskörner werden „păsat“ genannt, das grobgemahlene Mehl für die Schweine und das Vieh heißt „huruială“. Aus dem Mehl

¹⁰ Gheorghe Ceaușel und Matei D. Vlad, *Contribuție cu privire la studiul morilor de la Buzău*, in Studii și articole de istorie, II, Bukarest, 1957, S. 222.

¹¹ *E b e n d a*.

¹² Scheffel (bănicior) = Hohlmaß von 15 kg Fassungsvermögen.

Pentru măcinat se ia *vamă* (uium) cu o măsură de lemn, de unul sau două kilograme, numită *căpeț*. Moneda e considerată o unitate fictivă; cea reală e făina. La un bănicior de

1. Căpețul cu care se ia vama (uiumul) și 2. lopata pentru făină.

boabe se lua de la o jumătate pînă la 1 kg de boabe sau făină.

Proprietarul morii alerga de cîteva ori pe zi, ca să ia vama. Rar de tot, se tocmea cu cineva ca să stea permanent la moară. De obicei erau angajați bătrîni, inapți pentru munca cîmpului.¹³ Vama nu o luau toți morarii la fel. Unii, ca să-și atragă lumea, luau vamă mai puțină. Se poate afirma că la mori exista o foarte slabă concurență.

În concluzie, cum am reliefat anterior, trecînd în a doua jumătate a sec. XIX și în prima jumătate a sec. XX, morile de pe Valea Jaleșului s-au înmulțit în proporție cu creșterea populației, dar ca tehnică, nu s-a realizat nici un progres, rămînînd în același stadiu ca în timpurile evului mediu. Din această cauză și randamentul măcinatului nu s-a mărit cu nimic. Atît cît se măcina într-o oră în sec. XVII, tot atît se măcina și în secolele următoare pînă astăzi.

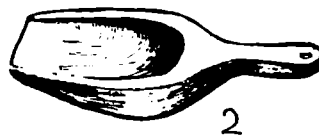
Pivele

Din documentele și studiile cunoscute pînă acum, rezultă că pîua, ca și moara, constituia în vechile timpuri un privilegiu: erau pive domnești, boierești și mînăstirești.

¹³ Vezi Adrian Negrea, *Industria morăritului la Runcu*, în Arhiva pentru știință și reformă socială, X, nr. 1—4, 1932, p. 25 și urm.

dieser Mühlen kann lediglich Schwarzbrot gebacken werden.

Für das Mahlen wird der Mahlzins (uium) zurückbehalten. Er wird mit einem Holz-

1. „Căpeț“, Maß für den Mahlzins (uium) und 2. Mehlschaufel.

maß (căpeț) von 1—2 kg Fassungsvermögen gemessen. Das Geld hat bloß einen fiktiven Wert, das Mehl stellt den eigentlichen Wertmesser dar. Für einen Scheffel Korn betrug der Mahlzins ein halbes bis 1 kg Korn oder Mehl.

Mehrere Male am Tage kam der Mühlenbesitzer herbei, um den Mahlzins einzuheben. Sehr selten wurde jemand zur Bedienung der Mühle angestellt und wenn es geschah, waren es alte, zur Feldarbeit untaugliche Leute.¹³ Nicht alle Müller nahmen gleichen Mahlzins, einige begnügten sich mit weniger als üblich, um Kunden zu gewinnen. Es sei indessen bemerkt, daß in diesem Gewerbe nur eine geringe Konkurrenz bestand.

Abschließend stellen wir fest, daß sich die Mühlen im Jaleștal in der zweiten Hälfte des 19. und ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts gleichzeitig mit der Bevölkerungszunahme vermehrt haben; in technischer Hinsicht ist indessen kein Fortschritt zu verzeichnen, sie blieben auf der gleichen Stufe wie im Mittelalter stehen. Deswegen vergrößerte sich auch ihre Leistung nicht. Ebenso viel wie im 17. Jahrhundert in einer Stunde gemahlen werden konnte, wurde auch in den folgenden Jahrhunderten und wird bis auf den heutigen Tag gemahlen.

Die Walken

Aus den bisher bekannten Urkunden und Arbeiten geht hervor, daß die Walke wie die Mühle in alten Zeiten ein Privilegium war;

¹³ Siehe Adrian Negrea, *Das Mühlengewerbe in Runcu*, in Arhiva pentru știință și reformă socială, X, Nr. 1—4, 1932, S. 26 u. f.

Piua „Davișoilor“ din Cîmpofeni.

Walke der Familie Davișoi in Cîmpofeni.

Vlad Dracul-voievod scutește de dări și slujbe pe Stanciul Moenescu cu fiii și nepoții săi din Făgăraș, făcîndu-i boieri. Printre altele scrie: ... „și le-am dat lor loc de moară în Olt, în Voila și Apa Morii, apă de două roate și i-am slobozit în apa lor a pescui și a mai face și alte mori și vîrtoape și dîrste.“¹⁴

În Transilvania sînt bine cunoscute „dîrstele“ de lîngă Brașov, de unde și localitatea cu același nume. Țăranii putea să folosească aceste pive în schimbul unei plăți.

În ținutul Covurlui pe Prut, la 14 iulie 1448, într-un hrisov al boierului Cernat Ploscarul, sînt menționate și „pivele de sumane“.¹⁵ Numeroase documente confirmă existența pivelor domnești, boierești și mănăstirești.

Pivele și piuăritul, ca și morile și morăritul, prezintă un interes istoric, economic, social și etnografic.

Piua servește pentru îngroșatul și îndesatul dimiei care devine, astfel, mai rezistentă și mai călduroasă. Se găsește numai de-a lungul apelor limpezi și constante de munte și cu

der Landesfürst, der Grundherr und die Klöster besaßen Walken.

Der Wojewode Vlad Dracul erließ Stanciul Moenescu in Fogarasch samt Söhnen und Enkeln die Abgaben und Dienste und machte sie zu Bojaren. Unter anderem schreibt er: „... und ich habe ihnen den Platz für eine Mühle am Alt in Voila geschenkt und das Wasser für zwei Räder und ihnen erlaubt, in diesen Gewässern zu fischen und weitere Mühlen, Walken und Rauf- und Rumpeltrommeln daran zu errichten“.¹⁴

In Siebenbürgen waren seit jeher die sogenannten „dîrste“ (Rauf- und Rumpeltrommeln) von Kronstadt bekannt, woher auch der dortige Ortsnamen „Dîrste“ stammt. Diese Walken konnten von den Bauern gegen Entgelt benützt werden.

Im Gebiet von Covurlui am Prut werden in einem Schreiben des Bojaren Cernat Ploscarul vom 14. Juli 1448 Walken für Bauernrecht¹⁵ erwähnt. Zahlreiche Urkunden bezeugen das Vorhandensein von Walken, die dem Landesherrn, den Gutsherren und Klöstern gehörten.

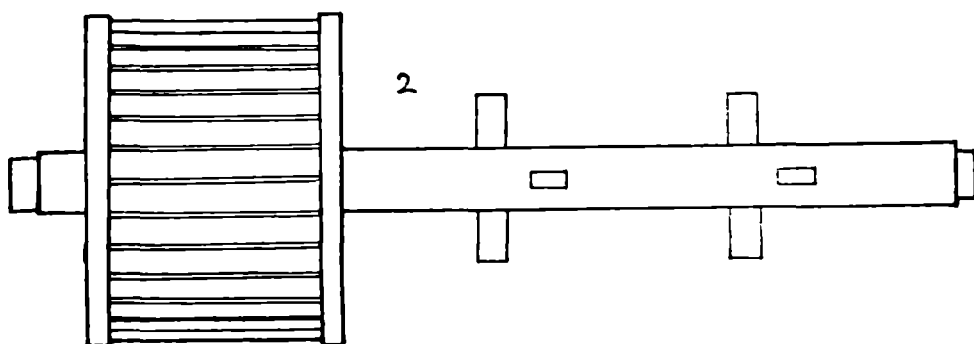
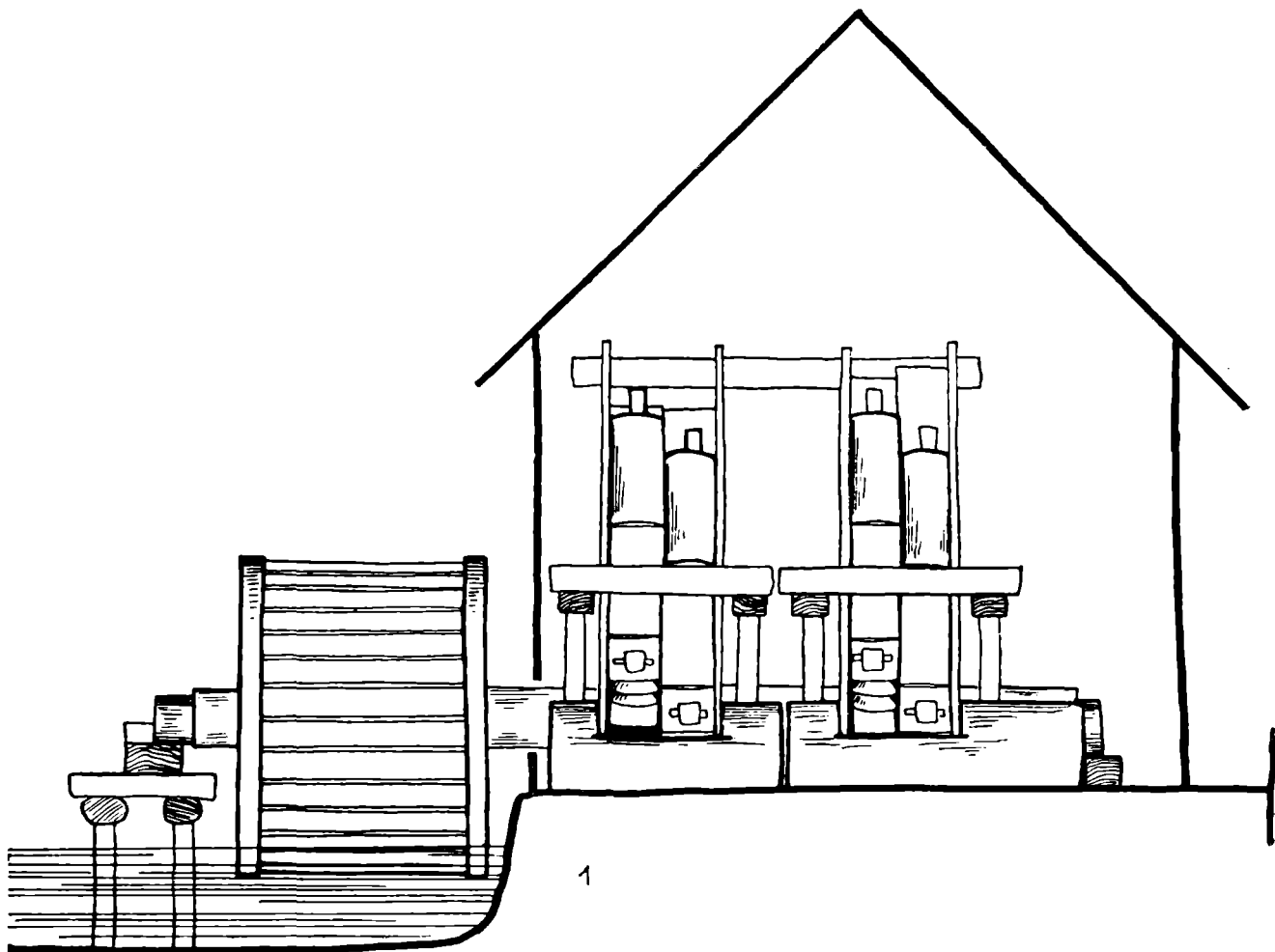
Die Walken und das Walkergewerbe wie auch die Mühlen und das Müllergewerbe sind

¹⁴ Academia R.P.R. *Doc. Țara Românească, veac. XIII—XV*, București, 1959, p. 109.

¹⁵ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1943, ed. IV, vol. II, 2, p. 543.

¹⁴ Academia R.P.R., *Doc. Țara Românească, veac. XIII—XV*, Bukarest, 1959, S. 109.

¹⁵ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1943, Aufl. IV, Bd. II, 2, S. 543.

1. Secțiune printr-o piuă din Cîmpofeni; 2. roata și fusul pivei cu penele care pun în mișcare maiele pivei.

1. Längsschnitt durch eine Walke aus Cîmpofeni;
2. Wasserrad und Nockenwelle der Walke.

debit suficient de apă, avînd nevoie de mai multă apă decît moara. Piuă este legată în majoritatea regiunilor de existența oilor, ca să aibă asigurată dimia — materia primă — și de vad ca factor geografic condiționat.

Apele mari, sau care vin mari în timpul ploilor, cum este Sohodolul, afluent al Jaleșului, nu sînt bune căci „îneacă” piua și strică dimia prin mîlul și nisipul ce-l aduc. Această instalație textilă este condiționată și de calitatea apei, care e legată de conținutul anumitor săruri în compoziția sa. Sînt ape de munte care, izvorînd din roci dure, eruptive sau cristaline etc., sînt prea concentrate în săruri cu borcături calcaroase, mîl, nisip și altele. Acestea nu sînt bune pentru pive, căci dăunează dimiei, însă pentru mori pot fi utilizate. La fel apa de fîntînă. Absența pivelor din regiunea de cîmpie explică acest lucru.¹⁶

Construcția pivei ¹⁷

Pivele de pe valea Jaleșului sînt instalate jumătate pe uscat, fără temelie, jumătate pe apă, unde se află aproape întreg mecanismul. Este un singur tip de pive și ele nu pot funcționa pe brațele Jaleșului, avînd nevoie de apă multă. Tavan nu există, iar acoperișurile pivelor n-au coșuri; de aceea fumul iese liber prin acoperiș. Pe uscat se află *oalele* (troacele) cu maiele (ciocanele) *căldarea* cu focul permanent sub ea și locul de odihnă și dormit al dimierului. Niciuna nu are locuință pentru dimier, fiind inutilă, căci dimierul trebuie să stea permanent lîngă foc, în fața maielor. Înălțimea pereților este aproape egală cu acoperișul. Piuă e prevăzută cu trei ferestre, în general pătrate, goale; una la mijlocul peretelui dinspre roată, prin care se pot vedea roata, vadul etc., și prin ea dimierul introduce parul cu care se „împiedică” (oprește) roata; a doua fereastră este în același perete, jos, prin care străbate fusul; a treia este în peretele opus, jos, în dreptul capătului cel mic al fusului. În peretele dinspre vad este o mică deschizătură, prin care străbate micul

von geschichtlicher, wirtschaftlicher, sozialer und volkskundlicher Bedeutung.

Die Walken dienen dazu, das Tuch dichter und fester zu machen, es wird auf diese Weise dauerhafter und hält wärmer. Sie finden sich lediglich an klaren Gebirgsbächen mit konstanter und entsprechender Durchflußmenge, da sie mehr Wasser als die Mühlen für ihren Betrieb benötigen. Das Walkergewerbe wird in den meisten Gebieten von der Schafzucht bedingt, da diese den Rohstoff, die Wolle, für das Bauerntuch liefert, wie auch von dem Vorhandensein von geeigneten klaren Flußstellen.

Größere Flüsse oder solche, die zur Regenzeit anschwellen, wie der Sohodol, ein Nebenfluß des Jaleș, sind für den Bau von Walken ungeeignet, denn sie überschwemmen die Walke und verderben das Tuch durch den Schlamm und Sand, den sie mitführen. Diese Art der bäuerlichen Textilanlagen sind von der Zusammensetzung des Wassers abhängig, das gewisse Salze enthalten muß. Manche Gebirgsbäche, die aus hartem Eruptivgestein oder kristallinem Gestein usf. entspringen, haben einen zu konzentrierten Gehalt an Salzen und Kalksäuren, Schlamm, Sand u. a. Sie können zwar für das Betreiben von Mühlen verwendet werden, für des Walken von Geweben aber sind sie ungeeignet. Das gleiche gilt für das Brunnenwasser. Daher kommt es, daß es im Tiefland keine Walken gibt.¹⁶

Der Bau der Walke ¹⁷

Die Walken im Jaleștal stehen ohne Fundament zur Hälfte auf dem Ufer und zur Hälfte über dem Wasser, wo sich fast der ganze Mechanismus befindet. Es gibt einen einzigen Typus von Walken; an den Nebenflüssen des Jaleș können sie nicht betrieben werden, da sie viel Wasser brauchen. Der einzige Raum des Gebäudes besitzt keine Decke, Schornsteine fehlen gleichfalls, der Rauch zieht unmittelbar durch das Dach ab. Auf dem Ufer befinden sich die Walktröge (troacele) und Stampfen, der Kessel, unter dem ständig Feuer brennt, und der Ruhe- und Schlafplatz des Walkers. Keine Walke besitzt einen besonderen Wohnraum für den Walker, der auch unnötig wäre, da der Mann, während die Walke in Betrieb ist, ununterbrochen beschäftigt ist. Wände und Dach haben fast die gleiche Höhe. Die Walke hat

¹⁶ Iuliu Morariu, *op. cit.*, p. 127.

¹⁷ Local, singular: piuă, plural: pii, piile. „Au dat drumul la pii”. „Au pornit toate piile”.

¹⁶ Iuliu Morariu, *a. a. O.*, S. 127.

¹⁷ Örtlich Sing.: piuă; Plur.: pii, piile. „Au dat drumul la pii”. „Au pornit toate piile”.

scoc pentru capătul fusului din interiorul pivei.

Pivele de pe râul Jaleș ca așezare, construcție și funcționare sînt la fel. Cel mult mediul geografic înconjurător își are un oarecare specific al său, dacă zăvoiu este mai des sau nu. Ca aspect, în general, pivele stau ascunse în zăvoi.

Mecanismul pivei

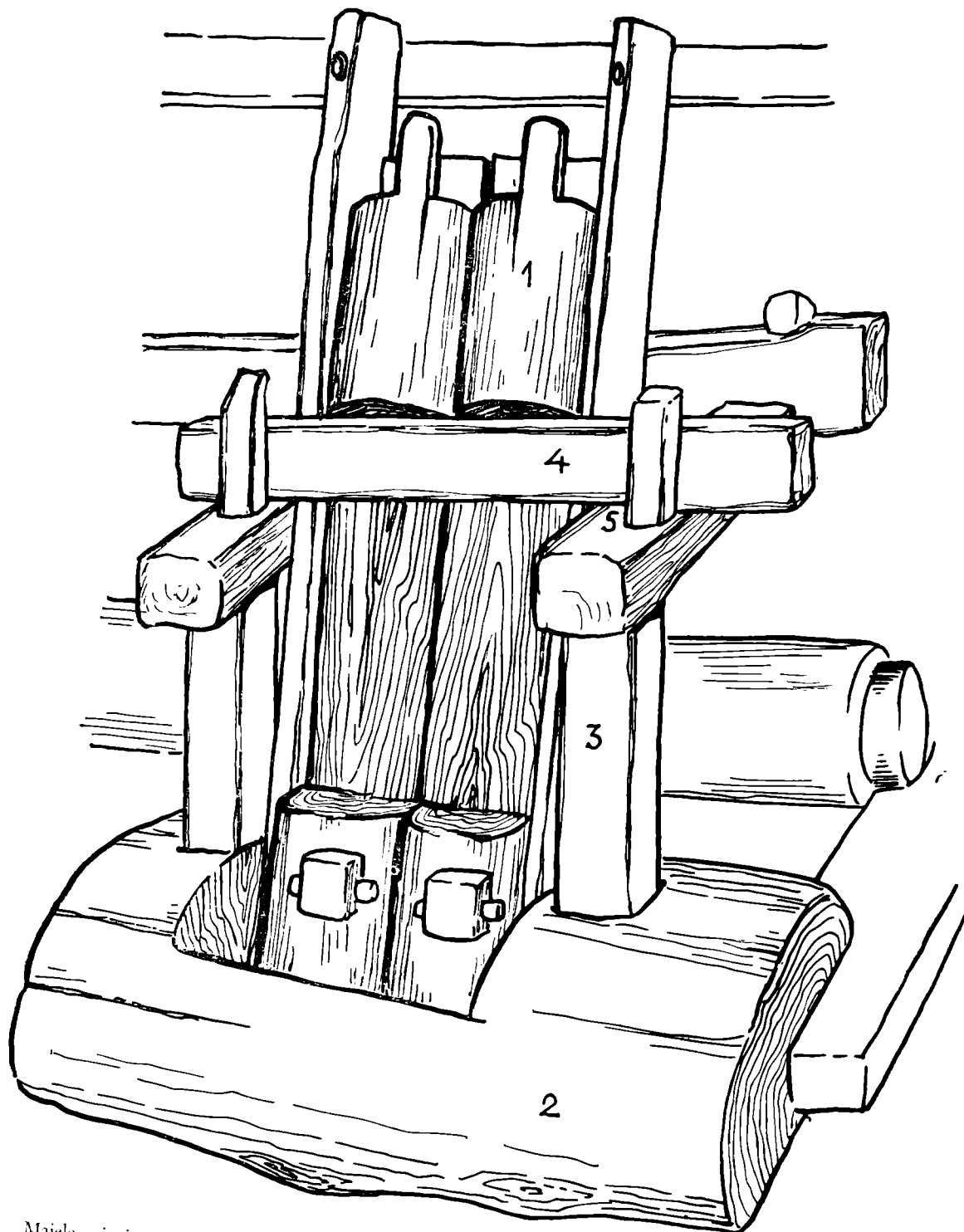
Piua merge cu ajutorul apei, care pune în mișcare roata și care, la rîndul ei, se învîrte cu fusul (grindeiul). Fusul are de obicei șase sau opt fețe (prizmă hexagonală sau octogonală), iar la capete are formă cilindrică cu niște creștături. Fusul are 7 metri în lungime, iar grosimea în diametru de 50 cm în porțiunea din trupul roții. Restul, de la roată, se subțiază treptat, ajungînd la 35—20 cm. Fusul este așezat pe două tăvălice de lemn, cîte unul la fiecare capăt; fiecare tăvălic e prins la rîndul său pe doi butuci mai mici bătuți pe patru pari în pămînt. Prin învîrtirea roții cu fusul se pune în mișcare întregul mecanism. Propriu-zis roata este adevăratul motor al pivei. Roata pivei, construită în întregime din lemn de stejar, e formată din două cercuri (tuturugi) și fiecare cerc e format din cinci segmente numite colaci. Între cele două cercuri sînt prinse în lat 18 aripi (spîțe) din scînduri și ambele cercuri (tuturugi) sînt prinse în cîte un cerc de fier (șină). La fiecare cerc (tuturugă) de lemn sînt două cruci de lemn străbătute prin fus și prin colaci. Roata în lungime are circa 1,40 m, iar diametrul fiecărui cerc (tuturugă) e de circa 1,20 m. Apa din vad, amenajată cu iezături pe cele două țărături ale rîului, se iuște de la podul pivei, înclinat spre roată. Apa izbește în aripile roții, în partea de jos, care se învîrtește în sens invers cursului apei. Debitul de apă care trebuie să fie destul de mare, este hotărîtor în funcționarea pivei. Podul este format din scînduri (blane) bătute cu cuie, strînse una lîngă alta ca o dușumea, străjuite de alte două scînduri, cîte una pe marginile podului. Podul este sprijinit pe stîlpi bătuți în pămînt. Lungimea podului ajunge pînă la 3,20 m și

drei, meist quadratische, scheibenlose Fenster, eines in der Mitte der Wand, wo sich das Wasserrad befindet. Durch dieses kann der Walker den Antriebsmechanismus (Rad, Welle) übersehen und die Stange durchstecken, mit der er das Rad anhält. Durch das tiefliegende Fenster in derselben Wand geht die Welle durch; das dritte Fenster befindet sich in der gegenüberliegenden Wand. In der Wand, die dem Fluß zugekehrt ist, ist eine kleine Öffnung, durch die eine Wasserrinne bis zum Ende der Welle im Innern der Walke führt.

Die Walken im Jaleștal sind in Bezug auf Lage, Bauart und Betrieb einander gleich. Höchstens bietet sich dem Betrachter ein etwas verschiedenes Bild, je nachdem, ob das die Walken stets umgebende Gebüsch dichter oder schütterer ist. Meist ist das Gebäude ganz darin versteckt.

Der Mechanismus der Walke

Die Walken besitzen Wasserantrieb; das Rad versetzt die Nockenwelle in Drehbewegung. Die Nockenwelle ist meist sechs- oder achtkantig zugehauen (ein sechseckiges oder achteckiges Prisma), die zylindrischen Enden sind mit Kerben versehen. Die Nockenwelle ist 7 m lang, der Durchmesser des am Rad befestigten Endes beträgt 50 cm, an der entgegengesetzten Seite verschmälert sie sich bis auf 35—20 cm. Die Enden der Nockenwelle ruhen auf zwei Querbalken (tăvălice), die wiederum von je zwei kleineren Balkengerüsten, bestehend aus einem Querbalken und vier in die Erde gerammten Pfosten, getragen werden. Durch die Drehung des Rades mit der Nockenwelle wird der gesamte Walkmechanismus in Bewegung gesetzt. Das Rad ist der eigentliche Motor der Walke. Es ist vollständig aus Eichenholz hergestellt und besteht aus zwei Radkränzen (tuturugi); jeder Kranz ist aus fünf Teilen (colaci) zusammengesetzt. Zwischen den beiden in Eisenreifen gefaßten Radkränzen sind 18 quergerstellte Bretchen (spîțe) angebracht. Die Speichen des Rades werden durch je ein Holzkreuz gebildet, durch dessen Mitte die Welle geht. Das Rad mißt in der Länge etwa 1,40 m, der Durchmesser jedes Radkranzes beträgt etwa 1,20 m. Das Wasser wird durch den Mühlkanal, der an beiden Seiten durch „iezături“ verstärkt ist, über den sogenannten „podul pivei“ (der untere Teil des Mühlkanals) zu dem Rad geleitet. Um ein größeres Gefälle zu erreichen, ist der „podul pivei“ geneigt. Die Walke besitzt ein unterschlächt-

Maiele pivei cu oală din lemn de stejar:
 1. maiul; 2. oală (troacă); 3. brațele; 4. grinda;
 5. popa.

Stampfen mit Walktrog (troacă) aus Eichenholz:
 1. Stampfe; 2. Walktrog; 3. seitliche Stützbalken;
 4. Querbalken (grindă); 5. waagerechte Stützbalken
 (popa).

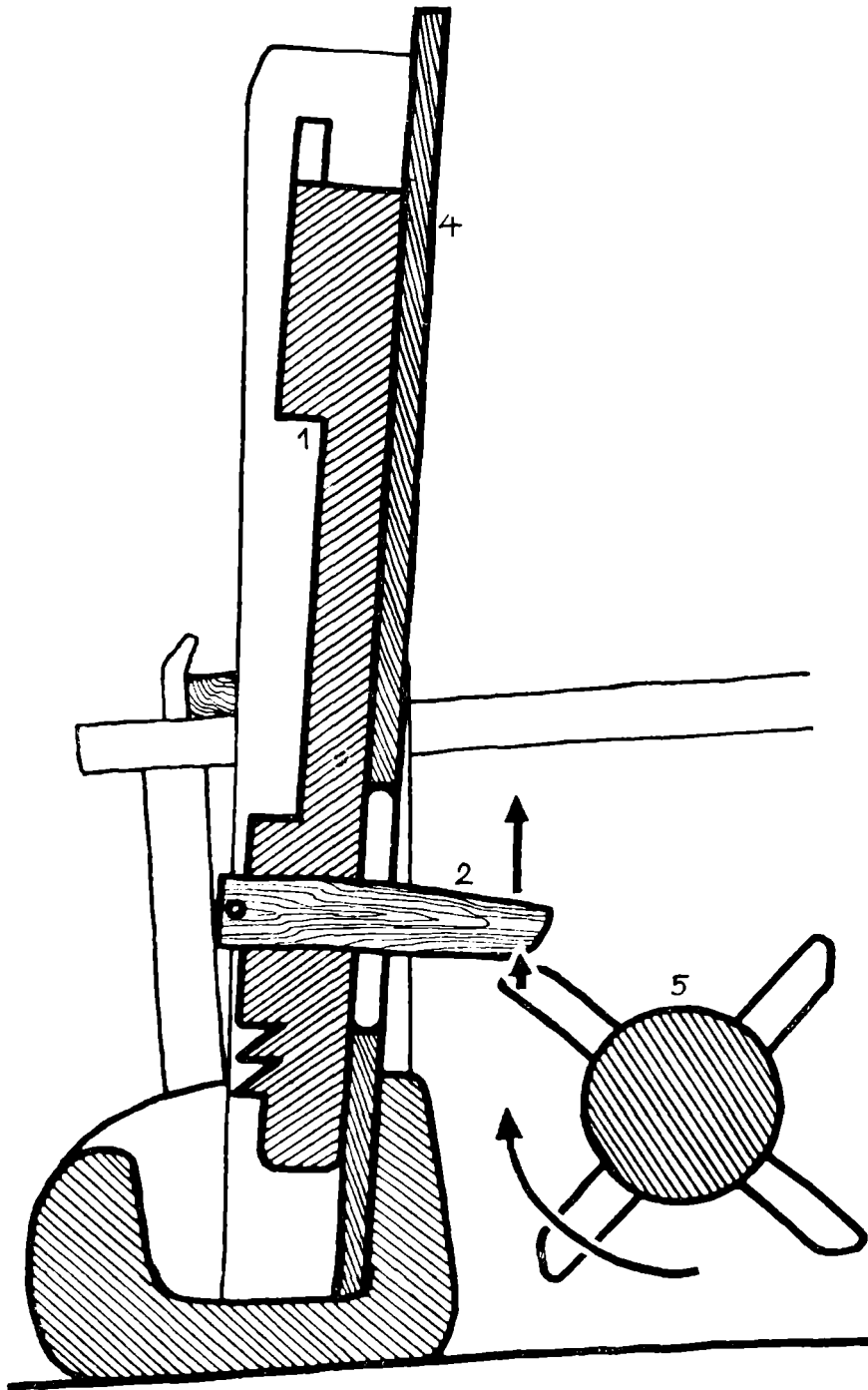
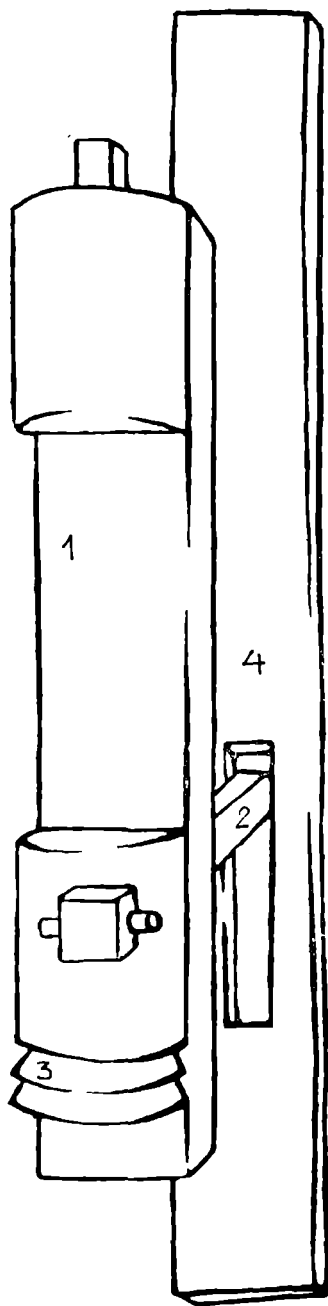
lăţimea pînă la 1,40 m. Apa de pe pod cade zgomotoasă şi învolburată, izbind direct şi puternic aripile roşii. Podul pivei este lipsit de scoc. Vuietul puternic al apei se aude din depărtare, cînd mai surd, cînd mai tare. Zgomotul *maielor* (ciocanelor), mai ales cînd lovesc direct pe *oală* (troacă), este cu mult mai puternic şi se aude mai departe decît al apei. În fiecare piuă sînt două oale şi fiecare oală e prevăzută cu cîte două maie. Oala are lungimea de circa 1,20 m, lăţimea de 80 cm, înălţimea de 70 cm; lungimea cavităţii este de 64 cm în faţă şi de 60 cm în spate; lăţimea şi adîncimea cavităţii sînt de 50 cm. Fusul are înfipti în jurul lui opt *dinţi* de lemn sau *pene*, care lovesc, ridicînd pe rînd, cînd unul cînd altul, cele două sau patru maie. În realitate, sînt introduse prin fus patru pene care corespund în două părţi ale fusului. Toate pivele de pe Jaleş au cîte patru maie. Fiecare pană ridică de coadă cîte un mai. Maiele sînt late de cca 27—30 cm şi înalte de 1,60 m pînă la 1,70 m sprijinite între doi stîlpi numiţi *urşi*, care stau fixaţi între două *grinzi*. Maiele *bat* ritmic, fiecare alternativ. Ele acţionează între cele două grinzi: una în faţă şi alta în spate. Pe grinda din spate (*dos*) sînt prinse *spatele*. Pe margini maiele sînt cuprinse între *obraţe* şi două grinzi laterale, numite *babe*, în faţă şi în dos. O grindă la ambele oale are lungimea pînă la 3 m. Obraţele şi grinzele sînt prinse de *popi* (bucăţi de lemn). La capătul de jos, cu care bat dimia, maiele au crestate două rînduri de *dinţi* sau *bureţi* — fiindcă seamănă cu bureţii — laşi de la 14 pînă la 16 cm, iar porţiunea de jos de bureţi, lată tot de 14—16 cm e simplă şi aceasta loveşte direct dimia. Bureţii ajută să se învîrtească încontinuu dimia în oală.

Maiele se construiesc numai din *lag*, fiind mai uşor de cioplit, şi se schimbă o dată sau de două ori pe an, din cauza bureţilor care se uzează. Coada maelor se lucrează numai din *stejar*, fiind lemn mai rezistent. Stîlpul care uneşte cele două grupuri de maie se numeşte *indrea*.

Pentru a se îngroşa bine dimia, se aruncă apă caldă, aproximativ din oră în oră, în oale, pe viguri şi pe maie, dintr-o căldare

ges Wasserrad, das sich in der dem Flußlauf entgegengesetzten Richtung dreht. Voraussetzung für den Betrieb einer Walke ist eine genügend große Durchflußmenge. Der letzte Teil des Mühlkanals (podul pivei) ist aus Brettern hergestellt, die wie Bodendielen fest aneinanderliegen und mit Nägeln befestigt sind. Der „podul pivei“ wird seitlich durch zwei aufrechtstehende Bretter begrenzt und stützt sich auf in den Boden gerammte Pfähle. Seine Länge beträgt bis zu 3,20 m, die Breite bis zu 1,40 m. Das Wasser trifft rauschend und sich überstürzend unmittelbar und kräftig auf die Schaufeln des Rades. Ein Gerinne fehlt dieser Anlage. Man hört das heftige Rauschen des Wassers schon von weitem, bald dumpfer, bald lauter. Noch kräftiger aber ist der Lärm, den die Stampfen verursachen, vor allem, wenn sie unmittelbar in das Walkloch stoßen, übertönen sie das Geräusch des Wassers. Jede Walke besitzt zwei Walklöcher, wovon jedes mit zwei Stampfen versehen ist. Der Trog für die Walklöcher ist etwa 1,20 m lang, 80 cm breit und 70 cm hoch; die Länge der Öffnung beträgt 64 cm vorne und 60 cm hinten, die Breite und Tiefe 50 cm. Die Nockenwelle der Spindel besitzt acht Holzzapfen, die abwechselnd die Stampfen heben. Eigentlich sind es vier Zapfen, die durch die Welle hindurchgehen und an den entgegengesetzten Enden herausragen. Alle Walken im Jaleşal haben je vier Stampfen. Jeder dieser Zapfen hebt den entsprechenden an der Stampfe angebrachten Zapfen. Die Stampfen sind etwa 27—30 cm breit und 1,60 bis 1,70 m hoch; sie werden von zwei Stützbalken (*urşi*) begrenzt, die zwischen zwei weiteren Balken befestigt sind. Zwischen diesen Stützbalken bewegen sich die Stampfen in rhythmischem Wechsel auf und ab. Die Stampfen sind am unteren Teil mit zwei Reihen von 14—16 cm breiten Kerben (*dinţi*, *bureţi*) versehen, durch die das Tuch ständig herumgedreht wird. Die untere, ebene Fläche der Stampfen, gleichfalls 14—16 cm breit, schlägt unmittelbar auf das im Walkloch befindliche Tuch auf. Die Stampfen werden ausschließlich aus Buchenholz hergestellt, das leichter behauen werden kann. Sie werden zweimal im Jahr ausgewechselt, weil sich die Kerben abnützen. Die Zapfen der Stampfen werden stets aus starkem Eichenholz gefertigt. Der Pfosten, der die beiden Stampfenpaare miteinander verbindet, heißt „indrea“.

Um das Gewebe entsprechend zu verdichten, wird von Stunde zu Stunde warmes Wasser mit einem Kesselchen aus dem großen

Maiul pivei (desen și secțiune):
1. maiul; 2. coada maiului; 3. bureții; 4. spatele;
5. fusul cu penele.

Stampfe der Walke (Zeichnung und Längsschnitt):
1. Stampfe; 2. Zapfen; 3. Walkenkerben (bureții);
4. Gleitpfosten; 5. Nockenwelle.

mare, cu o căldărușă, sub care focul arde încontinuu. De aceea piuăritul reclamă însemnate cantități de lemne de foc. Apa aruncată pe maie se scurge pe dimia care-i *bătută*

Kessel, unter dem ständig Feuer brennt, in das Walkloch auf das Tuch und die Stampfen gegossen. Daher verbraucht man beim Walken beträchtliche Mengen von

permanent în apă caldă. Prin stropirea ma-
ielor și cu apă rece se evită eventualele aprin-
deri ce s-ar putea ivi prin frecarea lor. De
asemenea fusul pivei, la ambele capete, este
udat de câte un *șipot* (țuțuroi) ce curge fie-
care pe câte un mic jgheab (scoc) de lemn.

Unelte dimierului de care se servește mai
des sînt: securea, barda, fierăstrăul, sfredelul,
ciocanul, cleștele, sapa, — folosită cînd
se îneacă piua, — căldarea mare de aramă
pentru fierberea apei și o căldărușă cu care
se stropesc maiele și dimia; un par gros cu
care oprește piua, înfigîndu-l între aripile
roții și o scîndură pusă în latul podului cu
care abate apa în lături, înainte de oprire;
berbecul făcut dintr-un trunchi de lemn de
stejar, pentru a bate pari groși și stîlpi în
pămînt. Berbecul are lungimea pînă la 70—
80 cm și grosimea de la 30—40 cm. În trei
sau patru fețe sînt scobite pieziș spre capete
șase sau opt găuri, în care se introduc, în
formă de toarte, bețe, de obicei de corn, de care
e ridicat în sus de trei sau patru oameni și
apoi lovesc jos pe stîlp. Berbecul se găsește
numai la cîțiva dimieri, pentru că el este
folosit îndeosebi la construcția și repararea
pivelor, morilor și altor edificii.

Mărturii istorice

Pînă la apariția pivelor pe valea Jaleșului,
după mărturișirile bătrînilor, dimia se îngroșă
și se îndesa pe plasa de nuiete, fiind bătută
cu lopata, la marginea rîului, 2—3 zile, pînă
se scămoșă. Alteori dimia se freca pe gratia
de lemn. Și astăzi se păstrează expresia:
„parcă ai făcut dimiile pe gratie“, cînd
cineva nu le-a făcut bine în piua.

Prima mențiune documentară despre piua
de pe valea Jaleșului, cunoscută pînă în pre-
zent, este într-un document din 1755, fără
lună și zi, unde ni se vorbește de moșnenii
Coicușești din Cîmpul-Fomii.¹⁸

Începînd cu secolul XIX, pivele se înmul-
țesc încontinuu, fiind menționate în diverse
acte, legate de moșii, ca și morile.

Drepturi juridice de stăpînire

Stăpînirea asupra pivelor este ereditară,
transmisă din tată în fiu. Același drept juri-

¹⁸ Document în posesia autorului.

Brennholz, denn das Tuch muß beständig in
warmem Wasser liegen. Die Stampfen werden
zwischendurch mit kaltem Wasser bespritzt,
damit sie durch die Reibung nicht zu sehr er-
hitzt werden. Die beiden Enden der Welle
werden gleichfalls mit Wasser besprengt, das
durch schmale Gerinne darauf geleitet wird.

Die wichtigsten Werkzeuge des Walkers
sind: die Axt, das Schlichtbeil, die Säge, der
Bohrer, der Hammer, die Zange, die Haue
(wenn die Walke überschwemmt wird), ein
großer Kupferkessel zum Erwärmen des Was-
sers und ein kleiner zum Schöpfen; ferner
eine lange Stange, mit der das Rad stillgelegt
wird, und ein Brett, womit man das Wasser
aus dem Mühlkanal ableitet, bevor das Rad
stillgelegt wird; ein 70—80 cm langer und
30—40 cm starker Rammbock aus Eichen-
holz zum Einschlagen der dicken Pfosten
und Pfähle. An drei oder vier Seiten des
Rammbocks werden schräg nach oben 6—8
Löcher gebohrt, in die Griffe aus Kornel-
kirschenholz befestigt werden. Drei bis vier
Männer heben den Rammbock an den Grif-
fen hoch und lassen ihn dann auf den Pfo-
sten niederfallen. Der Rammbock wird nur
in einigen Walken angetroffen, da er vor
allem beim Bau und Ausbessern der Walken,
Mühlen und anderer Gebäude verwendet
wird.

Geschichtliche Quellen

Den Angaben der Dorfältesten zufolge
wurde das Wollgewebe vor dem Auftreten
der Walken im Jaleștal auf einem Rutenge-
flecht mit dem Schlägel am Flußufer 3—4
Tage lang bearbeitet, bis es sich aufraute.
Der Ausdruck: „Du scheinst das Tuch auf
dem Flechtwerk ‚gerieben‘ zu haben“, hat
sich bis heute erhalten, um auszudrücken,
daß es nicht richtig gewalkt wurde.

Der erste bisher bekannte urkundliche
Nachweis über eine Walke im Jaleștal stammt
aus dem Jahr 1755 (ohne Angabe des Mo-
nats und des Tages). In dem Dokument wer-
den die Freibauern Coicușești in Cîmpul-
Fomii genannt.¹⁸

Vom Beginn des 19. Jahrhunderts an ver-
mehrte sich die Anzahl der Walken und
Mühlen beständig, wie aus verschiedenen
Akten, testamentarischen Verfügungen über
den Grundbesitz hervorgeht.

Juridische Besitzrechte

Der Besitzanteil an den Walken vererbte
sich genau wie bei den Mühlen vom Vater

¹⁸ Urkunde im Besitz des Verfassers.

dic există și la mori. De obicei părinții dădeau cureaua de pământ în dreptul vadului, ca zestre, numai unui singur fiu, ca să nu se fărâmițeze. Dacă avea o lățime mai mare, cel puțin de la șase stînjeni în sus, se dădea și la doi sau chiar trei fii, *la vad avînd dreptul de moștenire toți fiii — băieți și fete — oricîți ar fi fost, în mod egal*.

În acest fel, la timpul nepoților și strănepoților, se ajungea să fie cîte 20 și chiar 30 de părtași pe puiă, însă acum cu părți inegale din cauza trupului de moșie care rămînea aproape același, cît și a numărului *inegal*, pe familii, al urmașilor direcți și colaterali. Oricît de mulți părtași ar fi fost pe un vad, fiecare avea dreptul asupra părții sale, s-o lase moștenire, s-o doneze, să facă schimb sau s-o vîndă.

Printr-un zapis din 28 februarie 1869, Nicolae Dușe din Cîmpul-Fomii vinde Stancăi Dușe, din același sat, partea sa de vad cu dreptul cuvenit la puiă, aflată pe Jaleș în mlaca din Stolojani, pentru care a primit 4 galbeni și patru sfanți.¹⁹ Am dat ca exemplu acest document, pentru că el ne relatează vînzarea numai de vad, cazuri rare, fără restul curelei de pământ.

Așadar, pe puiă puteau să fie părtași de la unul la mai mulți proprietari. Toți cei care aveau pământ în dreptul vadului, de unde începe apa să se mărească („toiască” — de la toaie=adîncitură de apă), au dreptul la beneficii. Drepturile și datoriile la cota-parte sînt proporționale cu lățimea terenului pe care o are fiecare. Unul, de exemplu, se poate folosi de puiă o lună, altul două săptămîni, altul o săptămîină sau cîteva zile și chiar o zi și tot așa, prin rotație, se schimbă fiecare. Într-un document din 28 mai 1846, aleșii satului Arcani, într-un raport pentru o pricină de puiă între Constantin Berca și Ion Arcanu, din același sat, printre altele, scriu: „... ca să facă ei amîndoi și să stăpînească Radu Berca *trei maie* și numitul Ioan *un mai* (s.n.), cît va ține aceste lemne”.²⁰

Cine avea o *jumătate de mai*, beneficia de puiă 2—3 zile din lună: cel cu *un mai*, be-

auf den Sohn. Meist gaben die Eltern den vor dem Mühlteich gelegenen Landstreifen einem einzigen Sohn als Mitgift, damit der Landbesitz nicht zersplittert werde. War der Landstreifen breiter (von 6 Klaftern aufwärts), erhielten auch zwei, sogar drei Söhne Erbanteile; auf den Mühlkanal selbst hatten alle Söhne und Töchter, wir viele es auch sein mochten, ein Anrecht.

Auf diese Weise kam es in der zweiten und dritten Generation so weit, daß 20, ja selbst 30 Erben Anteile an einer Walkmühle besaßen, jetzt aber zu ungleichen Teilen, denn der Grundstock des Erbes blieb nahezu der gleiche, während die Anzahl der Verwandten ersten und zweiten Grades nicht die gleiche war. Wie viele Teilhaber an einem Mühlkanal auch immer gewesen sein mochten, jeder hatte das Recht, seinen Anteil zu vererben, zu verschenken, zu tauschen oder zu verkaufen.

Am 28. Februar 1869 schließt Nicolae Dușe aus Cîmpul-Fomii einen Kaufvertrag mit Stancăi Dușe aus demselben Dorf über seinen Anteil an dem Mühlkanal mit dem entsprechenden Anteil an der Walke in der Gemarkung der Gemeinde Stolojani im Jaleștal; der Kaufpreis betrug 4 Gulden und 4 Zwanziger.¹⁹ Wir erwähnen diesen Akt als Beispiel, weil daraus hervorgeht, daß, in seltenen Fällen allerdings, nur der Anteil am Mühlbach veräußert wurde, nicht aber auch das dazugehörige Land.

Es konnten also nicht nur eine, sondern mehrere Personen Besitzrechte an einer Walke haben. Alle diejenigen, die Land an der Flußstelle besaßen, wo das Bett sich vertiefte (toaie=Wassertiefe) hatten das Nutzrecht. Die Besitzanteile stehen im Verhältnis zu der Breite des Landbesitzes jedes einzelnen. Der eine beispielsweise darf die Walke einen Monat lang, ein anderer zwei Wochen, ein dritter eine Woche oder einige Tage, ja einen einzigen Tag, und zwar abwechselnd der Reihe nach benützen. In einer Urkunde vom 28. Mai 1846 schreiben die Gemeindevertreter von Arcani in einem Bericht über einen Rechtsstreit in Walkerangelegenheiten zwischen Constantin Berca und Ion Arcanu in demselben Dorf: „... sie mögen beide walken, Radu Berca soll Anrecht auf drei Hämmer und der besagte Ion auf einen Hammer haben, solange dieses Holz dauert”.²⁰

Wer das Recht auf einen halben Hammer besaß, konnte die Walke 2—3 Tage monatlich benützen, wer einen Hammer besaß

¹⁹ Document în posesia autorului.

²⁰ Cf. V. Cărăbiș, *op. cit.*

¹⁹ Urkunde im Besitz des Verfassers.

²⁰ Vgl. V. Cărăbiș, *a. a. O.*

neficia 7 zile (o săptămână) din lună; cel care avea două maie sau „o gură de piuă“, beneficia 15 zile din lună și așa mai departe. Săteanul care avea pământul suficient de lat, cazuri foarte rare, putându-și face vadul și piuă în dreptul averii sale, era singur stăpîn. Dar și această stăpînire de unul singur era temporară, căci din cauza fiilor, nepoților și așa mai departe, se ajungea iarăși la drepturi în părți egale și inegale la vad și piuă. Aceeași situație exista și la mori.

Cheltuielile de construcție și întreținere sînt proporționale cu cota-parte a fiecărui pătaș. Pe măsură ce se mărește numărul moștenitorilor pătași, încep să apară litigiile și diversele pricini de judecată.

Subliniem că morăritul și piuăritul nu formează o meserie de specializare, ci — cum am mai arătat — sînt părți accesorii în sistemul gospodăriei sătești. Morarul și piuarul (dimierul) pot să fie cu amîndouă ocupațiile. Se ocupă cu agricultura, viticultura, pomicultura etc., în aceeași măsură ca și ceilalți săteni.

În a doua jumătate a secolului XIX și prima jumătate a secolului XX pivele s-au înmulțit în așa măsură, încît *această parte a Jaleșului a devenit cel mai important centru din întreaga Oltenie*. În Runc și Sănătești, fiind sate de clăcași, pivele au apărut spre sfîrșitul secolului XIX.

Ca și pentru mori am alcătuit un tabel statistic al pivelor între anii 1900—1950:

Satele Dörfer	Anul Jahr	Pive Walken	Recens. din ²¹ 1899, suflete Volkszählung ²¹ 1899, Einwohner	Anul Jahr	Pive Walken	Recens. din ²² 1941 suflete Volkszählung ²² 1941, Einwohner
Runc	1900	4	1528, trecut și Dobrița	1950	5	1330
Sănătești	1900	7	trecut la Arcani	1950	1	491
Arcani	1900	35	1715	1950	20	955
Cîmpofeni	1900	27	trecut la Arcani	1950	24	619
Stoilojani	1900	14	803	1950	5	717
Stroieșui	1900	—	832	1950	—	585
	Total:	87	4878	Total:	55	4786

²¹ Col. I. Vasiliu-Năsturel, *Dict. geogr. al jud. Gorj*, pag. 310 și urm.

²² După statistica recensămîntului din 1941, întocmit de Sabin Manuilă; numărul pivelor e luat de la primăriile respective și verificat pe teren.

7 Tage (eine Woche) im Monat; wer zwei Hämmer oder „ein Walkloch (o gură de piuă) besaß, hatte das Recht auf 15 Monats-tage usf. Ein Dorfbewohner, der über genügend Land verfügte, um einen Mühlkanal und eine Walke auf eigenem Boden zu errichten, was selten vorkam, war der Alleinbesitzer. Aber auch dieser Alleinbesitz war zeitlich begrenzt, denn durch die Vererbung auf die Söhne, Enkel usf. gelangte man wieder zu gleich- und ungleich großen Anrechten an dem Mühlkanal und der Walke. Das gleiche gilt auch von den Mühlen.

Die Kosten für den Bau und die Instandhaltung standen im Verhältnis zu dem Anteil jedes einzelnen. Je mehr sich die Anzahl der Mitbesitzer vergrößerte, desto häufiger entstanden Streitigkeiten und Gerichtsprozesse.

Wir betonen, daß Müllerei und Walken kein Gewerbe waren; wie schon gesagt, waren es Nebenbeschäftigungen innerhalb der Bauernwirtschaft. Ein Bauer konnte sowohl Müller als auch Walker sein und indessen Ackerbau, Wein- oder Obstbau wie jeder andere Dorfbewohner betreiben.

In der zweiten Hälfte des 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts vermehrte sich die Anzahl der Walken in dem Maße, daß dieser Teil des Jaleștales das bedeutendste Zentrum in ganz Oltenien wurde. In Runc und Sănătești, die hörige Dörfer waren, traten die Walken erst gegen Ende des 19. Jahrhunderts auf.

Wie für die Mühlen haben wir auch für die Walken eine Statistik der Jahre 1900—1950 aufgestellt:

²¹ Col. I. Vasiliu-Năsturel, *Dictionar geografic al județului Gorj*, S. 310 u.f.

²² Nach der von Sabin Manuilă hergestellten Statistik der Volkszählung von 1941; die Anzahl der Walken ist in den betreffenden Rathäusern festgestellt und im Gelände nachgeprüft worden.

Acest tabel statistic ne indică faptul că dezvoltarea maximă a pivelor este în jurul anului 1900. Menționăm că pe la 1900 se aflau și în Cornești, alături de Stolojani, două pive.²³

E de remarcat că din ultimele decade ale primei jumătăți a secolului XX, pivele s-au redus simțitor în Runc, Sănătești și Stolojani. Centrul lor de greutate a rămas doar în Arcani și în primul rând Cîmpofeni. Runcanii și Sănăteștii le-au înlocuit cu varnițele și fierăstraiele (joagărele), iar Stolojanii cu grădinăritul. În Stroești n-au putut fi pive din cauza Sohodolului care le îneacă. În schimb, din lipsă de pive, Stroeștii au devenit un cunoscut centru de olărie din Oltenia.

Iarna e sezonul cel mai bun pentru pive, pentru că femeile, nefiind ocupate cu munca agricolă, au timp de țesut dimia.

Dimia este adusă pe cai, așezată în teancuri de la 5—15 viguri — în funcție de lungimea vigurilor. Majoritatea dimierilor le aduc cu căruțele; mai înainte, mai mult cu caii. Aceste viguri de dimie sînt aduse din județele Gorj, Mehedinți, Dolj, fostul județ Romanați și chiar din Olt, cîtva timp, între cele două războaie mondiale.

Din județul Vîlcea nu s-au adus niciodată viguri, pentru că și vîlcenii au pivele lor instalate pe rîurile Bistrița și Luncavăț, care servesc interesele locale.

Parte din gorjenii dinspre Vaideieni și Novaci, fiindu-le mai aproape, mai curînd trec Carpații la pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului.²⁴ Alții se duc la pivele de pe Gilort.

Cei care aduc dimia din Dolj și Romanați fac la un drum, dus și întors, cu căruța, între 10—30 zile. Uneori, cîte unii dimieri, cînd adună multe viguri, le transportă cu trenul pînă la Tg. Jiu și de aici cu căruțele pînă acasă.

Locuitorii din satele mai apropiate de centrul pivelor de pe Jaleș aduc dimia așezată în suluri, în cîrcă (spinare), din care cauză sînt numiți *cîrcași*. Aceștia trag la dimierii „gazde”, căci fiecare își face cîte un astfel de

Aus dieser statistischen Tabelle geht hervor, daß die Walken ihren höchsten Entwicklungsstand um das Jahr 1900 erreichten. Wir erwähnen, daß im Jahr 1900 in Cornești bei Stolojani gleichfalls zwei Walken bestanden.²³

Hervorzuheben wäre, daß in den letzten Jahrzehnten der ersten Hälfte des 20. Jh. die Anzahl der Walken in Runc, Sănătești und Stolojani merklich zurückging. Nur Arcani und vor allem Cîmpofeni blieben weiterhin ein Mittelpunkt des Walkergewerbes. Die Bewohner von Runc und Sănătești ersetzten das Walken durch Kalkbrennen und Sägemühlen, in Stolojani verlegten sie sich auf den Gartenbau. In Stroești konnten keine Walken errichtet werden, weil sie vom Sohodol überschwemmt worden wären. Dafür ist Stroești aber ein bekanntes Töpferzentrum Olteniens.

Die Tuchwalken waren vor allem während der Wintersaison in Betrieb, weil die Frauen dann mit der Feldarbeit nicht beschäftigt waren und Zeit zum Weben fanden.

Früher wurden die Wollgewebe meist zu Pferde von den Walkern eingesammelt; je nach der Länge des Gewebes wurden 5—15 Stück auf ein Pferd geladen. Später wurden sie meist mit Wagen befördert. Die Wollgewebe wurden in den Kreisen Gorj, Mehedinți, Dolj, im ehemaligen Kreis Romanați und eine Zeitlang (zwischen den beiden Weltkriegen) selbst im Kreis Olt eingesammelt.

Aus dem Kreis Vîlcea brachte man kein Wollgewebe, da die Bewohner eigene Walken am Bistrița- und Luncavățfluß besaßen, die den lokalen Bedarf deckten.

Ein Teil der Bevölkerung aus dem Kreis Gorj, aus der Gegend von Vaideni und Novaci, zogen es vor, die nähergelegenen Walken und Wirbelkörbe jenseits der Karpaten in der Mărginimea Sibiului (Umgebung von Hermannstadt) aufzusuchen.²⁴ Andere wieder nahmen die Walken am Gilort in Anspruch.

Die Walker, die das Wollgewebe in den Kreisen Dolj und Romanați einsammelten, brauchten für einen Weg hin- und zurück zwischen 10 und 30 Tagen. Hatten sie eine größere Menge zu befördern, schickten sie die Gewebe per Eisenbahn bis Tg. Jiu, um sie dann mit Wagen bis zu den Walken zu schaffen.

Die Bewohner der nähergelegenen Dörfer bringen das zusammengerollte Gewebe auf

²³ M.D.G. *al României*, vol. II, p. 653.

²⁴ Cf. Cornel Irimie, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956, p. 65.

²³ M.D.G. *al României*, Bd. II, S. 653.

²⁴ Vgl. Cornel Irimie, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956, S. 65.

cunoscut. Stau și ei la puiă unde taie lemne pentru foc și îngrijesc de dimie pînă li se „face“. Plătesc apoi dimierului pentru fiecare cot (0,64 m) de dimie bătută în puiă.

Cînd dimierii sînt plecați după dimie, se spune că au plecat „în plasă“, „la vale“ sau „în Mehedinți“, indiferent dacă sînt în Mehedinți, Dolj, Romanați sau chiar în Gorj. Aceasta se explică datorită faptului că mai înainte vreme județul Mehedinți era mult mai mare decît Gorjul și Doljul. Așa că dacă dimierii plecau înspre apus sau înspre sud, tot de Mehedinți dădeau.

Fiecare dimier își are drumul și „plasa“ sa. De aci și expresiile frecvente: „mergi pe drumul dimierilor“, „a plecat pe drumul dimierilor“ etc.

Satele și comunele din care adună dimierii vigurile alcătuiesc o „plasă“. Sînt dimieri care au mai multe plase, cu distanțe mari între ele. Într-o plasă pot să intre și mai mulți dimieri, dar fiecare trebuie să-și găsească și să-și asigure oamenii săi.

Proprietarul de dimie își așteaptă dimierul său, chiar dacă alți dimieri se află mai dinainte în această „plasă“. Aceste plăși sînt ereditare, moștenindu-se din tată în fiu. Și, de asemenea, din tată în fiu, se merge tot pe aceleași drumuri ale dimierilor. Dacă fiul nu vrea să devină dimier, sau din lipsă de urmași, dimierul donează plasa cui vrea el, avînd grijă ca mai înainte să anunțe pe prietenii săi din plasă de noul dimier, căci altfel mulți din aceștia refuză să-i dea în primire dimia.

Fiecare dimier are una sau două gazde în plasa sa. Acolo intră la orice oră din zi și din noapte. I se dă hrana și toată întreținerea lui și cailor săi, fără plată, dar și el îi „face“ dimia în puiă tot gratuit. Dimierul, cînd adună vigurile de prin sate, strigă: „cioareci, cioareci“. Cel care are dimia gata, iese la poartă în drum sau îl invită pe dimier în curte și i-o dă în primire. Dimierul îi măsoară dimia și notează în carnetul său numele și prenumele, satul, numărul vigurilor și lungimea fiecărui vig, avînd grijă, ca înainte, să numeroteze fiecare vig, începînd cu numărul unu. Mai de demult, cei care nu știau

dem Rücken zu den Walkzentren im Jales-tal, deswegen nennt man sie „cîrcaș“ (von cîrcă=Rücken). Sie kehren bei den Walkern, ihren Gastfreunden, ein, denn jeder erwirbt sich im Laufe der Zeit einen solchen Bekannten. Sie bleiben hier, bis ihr Gewebe fertig ist, spalten Holz und kümmern sich um die Bearbeitung ihres Tuches. Sie bezahlen dem Walker pro Elle (0,64 m) Tuch.

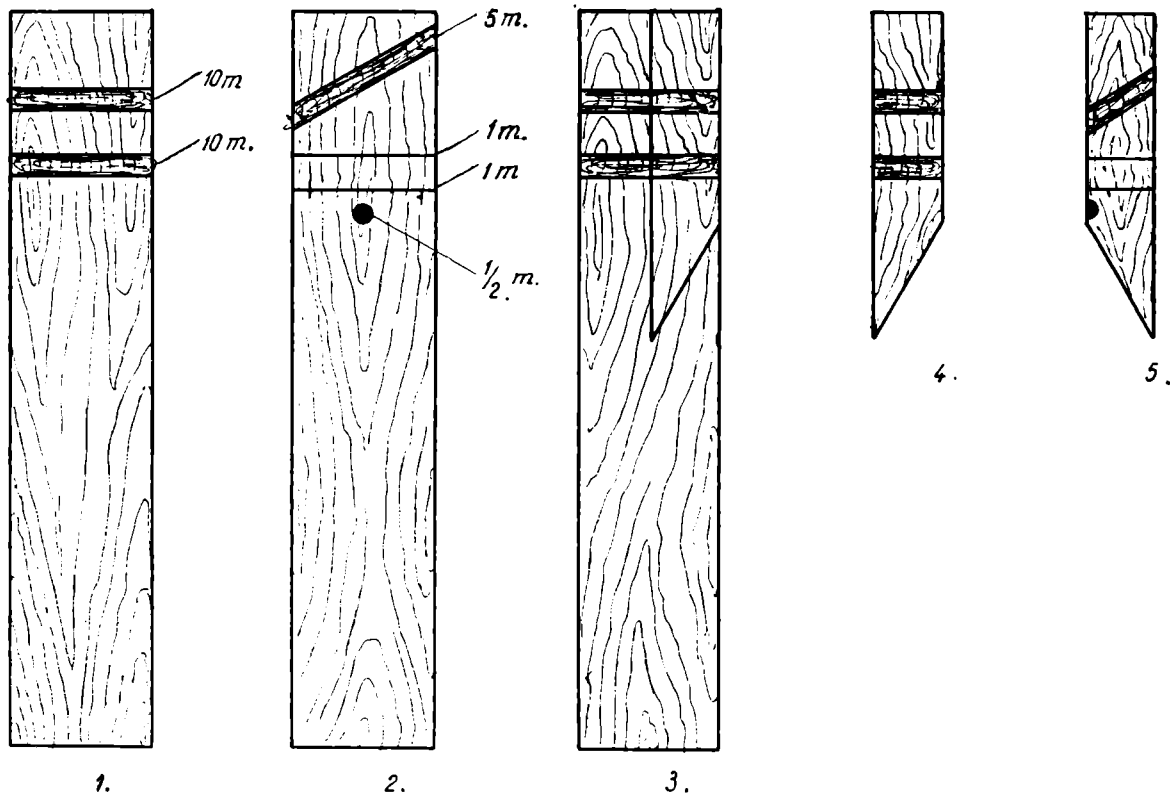
Wenn die Tuchwalker unterwegs waren, um die Gewebe einzusammeln, heißt es, sie seien im „Bezirk“ (plasă), „im Tal“ oder in „Mehedinți“, gleichgültig, ob sie sich tatsächlich in Mehedinți oder in Dolj, Romanați und selbst in Gorj aufhalten. Das erklärt sich daraus, daß der Kreis Mehedinți ehemals viel umfangreicher als Gorj und Dolj war. Ob die Tuchwalker also nach Westen oder Süden hin aufbrachen, sie stießen immer auf den Kreis Mehedinți.

Jeder Tuchwalker hat seinen eigenen Weg und seinen eigenen „Bereich“. Daher die üblichen Redewendungen: „Du gehst den Weg der Tuchwalker“, „Er ist auf dem Weg der Tuchwalker“ usw.

Die Dörfer und Gemeinden, aus denen die Walker die Gewebe einsammeln, bilden ihren „Bereich“ (plasa). Es gab auch Tuchwalker, die mehrere weit auseinanderliegende Bereiche hatten. Andererseits konnten auch mehrere Walker in einem Bereich tätig sein, doch hatte jeder seine bestimmten Kunden.

Der Eigentümer des Wollgewebes wartet auf seinen Tuchwalker, selbst wenn andere vorher in das Dorf kommen. Diese Bereiche vererbten sich vom Vater auf den Sohn und ebenso benützten die Söhne die gleichen sogenannten „Walkerwege“ wie die Väter. Wenn der Sohn diese Beschäftigung nicht ausüben wollte oder kein Nachfolger vorhanden war, vergab der Walker seinen Bereich nach Gutdünken, er verständigte aber seine Kunden von der Ankunft eines neuen Walkers, sonst hätten sich viele von ihnen geweigert, ihm ihr Tuch anzuvertrauen.

Jeder Walker besitzt einen oder zwei Gastgeber in seinem Bereich. Er findet dort zu jeder Tages- und Nachtzeit Einlaß. Er erhält für sich und seine Pferde unentgeltlich Nahrung und Unterkunft, dafür bearbeitet er ihr Gewebe in der Walke gleichfalls unentgeltlich. Wenn der Walker in ein Dorf kommt, ruft er: „cioareci, cioareci“. Wer sein Gewebe bereit hat, tritt damit auf die Straße oder lädt den Walker in den Hof ein, um es ihm dort zu übergeben. Der Walker mißt das Gewebe und schreibt in ein Heft Namen, Vornamen, Dorf, die Anzahl der Gewebe

Răbojul.

Kerbholz (răboj).

carte însemnau cantitatea dimiei pe răboj. Pe o față a răbojului, printr-o creștătură orizontală, scobită, se însemna 10 metri; în dos, printr-o creștătură diagonală, — 5 metri; printr-o simplă tăietură orizontală — un metru; iar printr-un punct scobit cu vârful briceagului — o jumătate de metru. Fiecărui proprietar de dimie i se făcea un răboj. După ce i se însemna toată cantitatea dimiei, dimierul oprea o jumătate din partea însemnată a răbojului, numită *țâncuș*, iar restul răbojului (cotorul) rămânea proprietarului de dimie. Unii dimieri foloseau termenii de *țâncuș* sau *țâncușă* pentru întregul răboj. La înapoiere dimierul anexa *țâncușul* la partea răbojului rămasă proprietarului. Dacă la anexarea *țâncușului* la cotor nu coincideau creștăturile, însemna că unul din ei și-a pierdut sau și-a schimbat partea sa din răboj, intenționat, și

und ihre Länge; jedes Gewebe erhält eine Nummer. Ehemals vermerkten diejenigen, die nicht schreiben konnten, die Gewebe auf einem Kerbholz. Auf der einen Seite des Kerbholzes wurden durch eine waagerechte Kerbe 10 m angemerkt, auf der anderen Seite bedeutete eine diagonale Linie 5 m, ein einfacher, waagerechter Einschnitt 1 m, ein mit dem Taschenmesser eingekratzter Punkt $\frac{1}{2}$ m. Für jeden Kunden wurde ein Kerbholz angefertigt. Nachdem die ganze Länge des Gewebes darauf verzeichnet war, wurde das Kerbholz in zwei Stücke geteilt; der Tuchmacher behielt einen Teil des Kerbholzes (*țâncuș*) für sich, den andern Teil (cotor) erhielt der Besitzer. Einige Walker bezeichneten mit dem Ausdruck „*țâncuș*“ oder „*țâncușă*“ das ganze Kerbholz. Bei seiner Rückkehr fügte der Walker seinen Teil des Kerbholzes an den seines Auftraggebers; wenn die Schnittflächen nicht übereinstimmten, bedeutete es, daß einer von beiden seinen Teil des Kerbholzes verloren oder absichtlich ausgewechselt hatte, wodurch Streitigkeiten zwi-

atunci se nășteau pricini între ei. Răbojul era un document atât de sigur, încît, și cînd dimierii cu știință de carte se prezentau cu carnet, mulți proprietari de dimie, chiar pînă tîrziu, le cereau să li se facă tot răbojuri.

Între dimieri și proprietarii de dimie se creau relații bazate pe încredere reciprocă. I se dădeau dimierului atîtea viguri de dimie fără nici o iscălitură, fără nici un act la mîină, ci numai pe un simplu răboj, fără nume, fără adresă, ci numai cu cîteva semne convenționale. Se creau relații de prietenie, schimb de idei, de cîntece și jocuri populare, de artă populară etc.

Plasele dimierilor din Cîmpofeni și anumite aspecte din viața lor de dimieri

În paginile următoare dăm „plasele“ dimierilor numai din satul Cîmpofeni, ca o exemplificare documentară, cît și anumite aspecte din viața dimierilor.

Am ales satul Cîmpofeni, deoarece în ultima vreme rămăsese singurul sat de pe valea Jaleșului ca centru mai important, cu cele mai multe pive.

Plasa lui Grigore Bălan — era compusă din următoarele comune din județul Mehedinți: Hoțu, Broscari, Rogova, Vînjuleț ș.a.

Grigore Gr. Bălan a avut pîua așezată la locul numit *Cătănești*. A fost construită în a doua jumătate a secolului XIX. La început erau patru „moși“ pe pîuă, făcînd pe rînd cîte o săptămîină: aveau deci fiecare ca parte a sa „cîte un mai“.

Grigore Bălan, tatăl, însemna vigurile pe „țîncușă“, iar Grigore Gr. Bălan, fiul, pe carnet. Acesta aducea la un drum, cu o căruță cu doi cai, între 5—40—50 viguri. Un drum, dus-întors, dura 8—10 zile. Conflicte n-a avut cu nici un proprietar de dimie; i s-a pierdut însă de două ori cîte un vig. „Le-am plătit de bună voie, fără judecată“, spunea el. De pe urma dimiilor „ne-am ținut viața“ — continuă Gr. Gr. Bălan.

Plasa lui Gheorghe G. Neagu — jud. Mehedinți: Bistrețul, Broscari, Rogova, Vînjuleț și Pătulele.

Gheorghe G. Neagu a avut pîuă și moară.

Pîua lui Gheorghe G. Neagu era așezată pe locul lui Dumitru Radu Bălan și avea o

schen ihnen entstehen konnten. Das Kerbholz war ein so sicherer Ausweis, daß viele Besitzer, selbst wenn ein schriftkundiger Walker sein Heft hervorzog, trotzdem darauf bestanden, daß der Walker das Gewebe auf einem Kerbholz verzeichne.

Zwischen den Walkern und ihren Kunden bestand ein Vertrauensverhältnis. Man übergab dem Walker eine Anzahl von Geweben ohne Unterschrift, ohne schriftliches Dokument, nur auf ein einfaches Kerbholz hin, das ohne Namen und Adresse, nur von einigen überkommenen Zeichen bedeckt war. Durch diesen Verkehr entstanden freundschaftliche Beziehungen zwischen Auftraggeber und Auftragnehmer, fand ein Austausch von Gedanken, Liedern, Volkstänzen und Volkskunst statt.

Die Bereiche der Tuchwalker aus Cîmpofeni und einiges aus ihrem Leben

Im folgenden wollen wir als Beispiel die Bereiche der Walker aus Cîmpofeni anführen wie auch einige Aspekte aus ihrem Leben.

Wir haben das Dorf Cîmpofeni gewählt, weil es das letzte bedeutende Zentrum mit den meisten Walken im Jaleștal ist.

Der Bereich des Grigore Bălan umfaßte folgende Gemeinden im Kreis Mehedinți: Hoțu, Broscari, Rogova, Vînjuleț u. a.

Grigore Gr. Bălan besaß eine Walke in dem Cătănești genannten Ort, die aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts stammte. Anfangs waren vier Bauern an der Walke beteiligt, jeder hatte das Anrecht auf eine Woche im Monat, jeder nannte somit einen Hammer sein Eigentum.

Grigore Bălan, der Vater, vermerkte die Gewebe noch auf dem Kerbholz, sein Sohn Grigore Gr. Bălan schon in einem Heft. Von einer Fahrt brachte er mit seinem zweispännigen Pferdefuhrwerk zwischen 5—40—50 Gewebe mit. Eine Fahrt hin und zurück dauerte 8—10 Tage. Niemals geriet er mit einem seiner Auftraggeber in Streit, zweimal hingegen ging ihm je eine Geweberolle verloren. „Ich habe sie freiwillig bezahlt, ohne Gerichtsentscheid“, sagte er. „Vom Walken lebten wir“, setzte Gr. Gr. Bălan fort.

Zum Bereich des Gheorghe G. Neagu, im Kreis Mehedinți, gehörten die Dörfer: Bistrețul, Broscari, Rogova, Vînjuleț und Pătulele.

Gheorghe G. Neagu besaß Anteile an einer Walke und an einer Mühle.

Die Walke war auf dem Besitz des Dumitru Radu Bălan errichtet und hatte außer Gheorghe Neagu noch 2 Mitbesitzer. Er

„gură de piuă“, adică o oală cu două maie, avînd dreptul două săptămîni din lună.

Dimia o aducea cu căruța cu doi cai. La un drum, dus și întors, la care făcea între 8—10 zile, aduceau de la 20—100 de viguri pe care le însemna pe carnet. Conflicte cu proprietarii de viguri n-a avut, cu toate că i s-au înstrăinat odată șapte viguri și altă dată opt viguri. Le-a plătit pe toate fără judecată.

Dacă conflicte n-a avut cu proprietarii de viguri, a avut în schimb certuri cu Constantin Popescu, vecin cu piuă, din cauza că acestuia din urmă i se îneca piuă; la justiție însă nu au ajuns.

Piuă și moara i-au folosit pentru „întreținerea casei“.

Plasa lui Ion P. Niculescu — jud. Mehedinți: Dobra, Slașoma, Bălăcița, Oprișor, Vlădaia, Almăjel, Stricovița, Pădina.

Ion Petre Niculescu a avut piuă așezată aproape de „Gura Apelor“ (locul de vărsare a Solohodului în Jaleș). El avea la această piuă, ca parte a sa „o jumătate de gură“, venindu-i rîndul o săptămîină pe lună.

Aducea cu căruța la un drum cîte 30—100 de viguri; uneori și cîteva sute, pentru care îi erau necesare între 8—12 zile. Vigurile, și el și tatăl său amîndoi neștiutori de carte — le însemna pe răboj. Piuă s-a distrus în 1950. Rosturi pe lîngă casă, de pe urma piuăritului, nu și-a făcut, dar a cumpărat „ceva pămînt“.

Plasa lui Dumitru I. Horia — jud. Mehedinți: Vinjuleț, Rogova, Cioroboreni, Pătulele și Gruia.

Dumitru Istrati Horia a avut ca parte a sa cîteva zile la piuă lui Gheorghe G. Neagu, unde ajunseseră la o vreme vreo 32 de părtași.

Aducea pînă la 20—25 viguri cu calul, așezate în două teancuri. Făcea cîte 8—15 zile la drum. Tatăl său, Niță Istrate Horia, însemna vigurile pe răboj, iar el pe carnet.

A avut certuri, fără procese, cu proprietarii de viguri, sub motiv că i le înapoia prea scurte. El le spunea însă că „atîta au intrat la apă“. De pe urma dimiilor „plăteam impozitele și ne vedeam și noi cu o haină în spinare“ — încheie Dumitru I. Horia.

selbst besaß ein „Walkloch“, d. h. einen Trog mit zwei Hämmern, und das Anrecht monatlich zwei Wochen zu walken.

Die Wollgewebe beförderte er mit einem zweispännigen Wagen zur Walke. 8—10 Tage brauchte er für eine Fahrt hin und zurück. Auf einer Fahrt sammelte er 20—100 Wollgewebe, die er in ein Heft aufschrieb. Er hatte keinen Streit mit den Besitzern des Tuches, obgleich ihm einmal sieben und ein anderes Mal acht Geweberollen entwendet wurden. Er bezahlte den Schaden, ohne daß ein Gerichtsentscheid notwendig gewesen wäre.

Wenn er auch mit seinen Kunden nicht in Streit geriet, so kam es doch zu Uneinigkeiten mit Constantin Popescu, der die benachbarte Walke besaß, u. zw. als dessen Anlage überschwemmt wurde; auch diese Streitsache wurde nicht vor Gericht ausgetragen.

Die Walke und die Mühle dienten ihm „zum Unterhalt seiner Familie“.

Der Bereich des Ion P. Niculescu im Kreis Mehedinți bestand aus folgenden Dörfern: Dobra, Slașoma, Bălăcița, Oprișor, Vlădaia, Almăjel, Stricovița, Pădina.

Die Walke des Ion Petre Niculescu lag nahe der Mündung des Solohodol in den Jaleș. Er hatte Anrecht auf ein „halbes Walkloch“, so daß er monatlich eine Woche lang walken durfte.

Er beförderte auf einer Wagenfahrt 30—100 Gewebe, manchmal auch mehrere hundert, wofür er 8—12 Tage benötigte. Sowohl er als auch sein Vater waren des Lesens und Schreibens unkundig und verzeichneten die Gewebe auf dem Kerbholz. Die Walke wurde 1950 abgetragen. Von seiner Arbeit mit der Walke hat er nichts zurücklegen können, er kaufte nur „etwas Land“.

Der Bereich des Dumitru I. Horia, im Kreis Mehedinți bestand aus den Dörfern: Vinjuleț, Rogova, Cioroboreni, Pătulele und Gruia.

Dumitru Istrati Horia hatte das Anrecht, einige Tage in der Walke des Gheorghe G. Neagu zu walken, an der zu einer gewissen Zeit 32 Bauern beteiligt waren.

Er brachte mit seinem Pferd 20—25 Geweberollen von einem Weg mit. Er verbrachte je 8—15 Tage unterwegs. Sein Vater, Niță Istrate Horia verwendete noch das Kerbholz, er selbst schon ein Heft.

Er hatte mit seinen Kunden Streitigkeiten, ohne daß diese aber vor Gericht ausgetragen wurden. Die Besitzer des Tuches behaupteten, er habe ihnen zu kurze Stücke zurückgebracht. Er antwortete ihnen, „sie seien im

Plasa lui Vasile I. Băluțescu — jud. Dolj: Desa, Poiana Mare, Ciupercenii Noi, Racova, Tunarii vechi, Tunarii Noi ș. a.

Vasile I. Băluțescu a avut puiă în vale la „Stroioni“, fiind „veche din strămoși“. Erau patru părtași pe această puiă. „Am avut ca partea mea de moștenire un mai“ — ne-a mărturisit V. I. Băluțescu, având deci dreptul să o folosească șapte zile din lună.

Vigurile le aducea cu căruța cu doi cai. Le însemna pe carnet, iar tatăl său pe răboj. Conflicte cu proprietarii de viguri n-a avut și nu i-a dispărut niciodată vreun vig. „Dormeam în căruța — ne spunea el — și aveam mare grijă.“ De asemenea cu ceilalți părtași ai pivei n-a avut nici un conflict. Puiă i-a folosit, ca și tatălui său, „pentru întreținerea casei.“

Plasa fraților Dumitru și Ion I. Rădoi — jud. Dolj: Segarcea, Cerăț, Bîrca, Goicea, Cîrna, Măceșul de Sus.

Dumitru I. Rădoi și fratele său Ion au fost părtași pe puiă de la Gura Apelor, la care au avut ca parte a lor de moștenire un sfert de mai, adică două zile pe lună. Aduceau dimia cu căruța, vigurile le însemnau pe răboj și câteodată pe carnet.

Plasa lui Constantin C. Firoiu — jud. Dolj: Giubegea, Perișor, Măracine, Mîrza, Sălcuța, Terpezița și Tencănu.

Constantin C. Firoiu a avut ca moștenire „un sfert de puiă“, adică un mai, având dreptul la 7 zile din lună. Puiă a fost așezată la „Măriești“. Aducea dimia cu căruța și o însemna pe răboj.

Plasa lui Dumitru C. Firoiu — jud. Mehedinți: Lupșa de Sus, Iercea, Corcova, Cotoroia de Sus, Severinești, Gîrbovăț.

Dumitru C. Firoiu a avut partea sa de moștenire la aceeași puiă cu fratele său Constantin C. Firoiu, la care avea cinzi zile pe lună. Acesta aducea între 3—25 de viguri cu calul, la un drum de 5—7 zile.

Plasa lui Vasile C. Firoiu — jud. Mehedinți: Roșiua, Ploștina, Meriș, Ciovîrnășani, Căzănești, Roșia, Husnicioara ș. a.

Vasile C. Firoiu a avut puiă așezată la „Cătănești“. Pe partea sa, luată de moștenire, a avut dreptul la 21 de zile pe lună.

Aducea cu căruța cîte 10—80 de viguri și de multe ori peste 100, la un drum de 8—10 zile.

Deși a știut carte, timp de aproape 60 de ani cît a practicat această meserie de dimier,

Wasser so stark eingegangen“. Das Walken brachte ihm soviel ein, daß er die Steuern bezahlen und „mich und meine Familie kleiden konnte“, meinte Dumitru I. Horia.

Der Bereich des Vasile I. Băluțescu im Kreis Dolj umfaßte die Dörfer Desa, Poiana Mare, Ciupercenii Noi, Racova, Tunarii Vechi, Tunarii Noi u. a.

Vasile I. Băluțescu besaß eine von den Vätern ererbte Walke im Tal bei „Stroioni“. Sie waren vier Teilhaber. „Ich hatte einen Hammer als Anteil geerbt“, berichtete V. I. Băluțescu, er hatte also das Recht, die Walke sieben Tage im Monat zu benutzen.

Er brachte die Geweberollen auf einem zweispännigen Wagen. Er selbst verzeichnete sie in einem Heft, sein Vater noch auf dem Kerbholz. Er hatte niemals Streitigkeiten mit seinen Auftraggebern, und es ist ihm auch nie ein Stück abhandengekommen. „Ich schlief auch auf dem Wagen und gab sehr gut acht“, sagte er. Auch mit den anderen Teilhabern an der Walke geriet er niemals in Streit. Die Walke diente ihm wie auch seinem Vater dazu, den Unterhalt der Familie zu bestreiten.

Der Bereich der Brüder Dumitru und Ion I. Rădoi im Kreis Dolj umfaßte die Dörfer Segarcea, Cerăț, Bîrca, Goicea, Cîrna, Măceșul de Sus.

Dumitru I. Rădoi und sein Bruder Ion hatten Anteil an der Walke bei der Flußmündung; sie hatten einen viertel Hammer geerbt, also monatlich Anrecht auf zwei Tage. Sie brachten das Wollgewebe mit Wagen herbei und verzeichneten die Rollen auf dem Kerbholz, manchmal auch in ihrem Heft.

Der Bereich des Constantin C. Firoiu im Kreis Dolj umfaßte die Dörfer Giubegea, Perișor, Măracine, Mîrza, Sălcuța, Terpezița und Tencănu.

Constantin C. Firoiu erbte „ein Viertel der Walke“, also einen Hammer und hatte das Anrecht auf 7 Tage je Monat. Die Walke lag in Măriești. Er beförderte das Gewebe mit dem Wagen und verzeichnete es auf dem Kerbholz.

Der Bereich des Dumitru C. Firoiu im Kreis Mehedinți umfaßte die Dörfer: Lupșa de Sus, Iercea, Corcova, Cotoroia de Sus, Severinești, Gîrbovăț.

Dumitru C. Firoiu hatte Anteil an derselben Walke wie sein Bruder Constantin C. Firoiu. Er hatte das Anrecht monatlich 5 Tage zu walken. Er beförderte 3—25 Geweberollen mit dem Pferd und benötigte 5—7 Tage für eine Fahrt.

n-a însemnat vigurile nici pe răboj, nici pe carnet. Le ținea socoteala, făcându-le semne la capătul vigului — găuri sau tăieturi. Le distribuia bazat pe memorie, știind numele fiecărui cetățean de unde ridica vigul. „De pe urma piii m-am ales și eu cu pământ în luncă, ca atîția alții, și cu ce se vede pe lingă casă.“

Fiii săi, *Vasile și Gheorghe Firoiu*, cînd se duceau singuri, însemnau vigurile pe carnet. Vasile V. Firoiu le aducea cu căroaia trasă de un cal, sau numai cu calul singur.

Plasele lui Constantin I. B. Coiculescu — jud. Mehedinți: Ciovrînășani, Cacorova, Lazul, Colibași, Halînga, Simian, Hinova; jud. Dolj: Segarcea, Cerăt, Portărești, Giurgîța, Bîrca.

Constantin I. B. Coiculescu, la pîua de la „Condoiești“, a avut ca parte a sa, „o jumătate de mai“, avînd dreptul la 3—4 zile pe lună.

Plasa lui Ion Gr. Bălan — jud. Mehedinți: Lupșa, Valea Rea, Degerați, Prunișor, Fîntîna Domnească, Izvorănești.

Ion Gr. Bălan, la pîua așezată la „Băcănești“, a avut ca parte a sa, luată de zestre, „un sfert de pîuă“, adică 7 zile pe lună.

Plasa lui Ion I. Băcanu — jud. Dolj: Gura Văii, Segarcea, Dranicu, Padea, Tugurești, Bîrza, Valea Stanciului, Horezu.

Ion I. M. Băcanu, la pîua așezată peste apă la „Băcănești“, a avut ca parte a sa „2 maie“, adică 13 zile pe lună.

La un drum de 14—20 de zile aducea cu căruța cîte 30—150 și uneori „cu sutele de viguri.“ Le însemna pe carnet, numerotînd vigurile de la numărul 1. Numărul din carnet îl cosea la un capăt al vigului cu ață colorată. „De pe urma piii m-am ales cu ceva pământ și acareturi, dar mi-am pierdut sănătatea: zac în pat“, — încheie I. M. Băcanu.

Plasa lui Dumitru I. V. Chirtoc — era la un loc cu a lui Ion I. M. Băcanu.

În pîua de la „Chirtoci“, la care erau numai doi părtași, avea fiecare cîte „o gură de pîuă“, (o jumătate de pîuă), care putea să funcționeze permanent.

Acest dimier aducea de obicei la viguri „cu sutele“, pe care le însemna pe carnet. La vremuri grele erau cazuri cînd le aducea cu carul cu boi.

Der Bereich des Vasile C. Firoiu im Kreis Mehedinți umfaßte die Dörfer: Roșița, Ploștina, Meriș, Ciovrînășani, Căzănești, Roșia, Husnicioara u. a.

Die Walke des Vasile C. Firoiu lag in „Cătănești“. Er hatte das Anrecht auf 21 Tage im Monat. Er beförderte auf einer Fahrt von 8—10 Tagen je 10—80, oft auch über 100 Gewebe. Obwohl er lesen und schreiben konnte, verzeichnete er die Gewebe in den nahezu 60 Jahren, da er das Walkergewerbe ausübte, nicht in einem Heft, auch nicht auf dem Kerbholz, er verließ sich auf sein gutes Gedächtnis und einige wenige Zeichen, Löcher oder Einschnitte am Ende der Gewebe. Er kannte den Namen jedes Bauern, der ihm sein Gewebe gegeben hatte. Aus dem Gewinn des Walkens „konnte ich mir auch Land am Fluß kaufen, so wie viele andere, und das Grundstück das neben dem Haus zu sehen ist.“

Seine Söhne Vasile und Gheorghe Firoiu verzeichneten die Rollen in einem Heft, wenn sie allein ausfuhren. Vasile V. Firoiu beförderte sie auf einem einspännigen Wagen oder auch nur zu Pferde.

Die Bereiche des Constantin I. B. Coiculescu im Kreis Mehedinți waren: Ciovrînășani, Cacorova, Lazul, Colibași, Halînga, Simian, Hinova; im Kreis Dolj: Segarcea, Cerăt, Portărești, Giurgîța, Bîrca.

Constantin I. B. Coiculescu war Besitzer „eines halben Hammers“ in der Walke in „Condoiești“, hatte also das Recht 3—4 Tage monatlich zu walken.

Zum Bereich des Ion I. M. Băcanu, Kreis Mehedinți gehörten: Lupșa, Valea Rea, Degerați, Prunișor, Fîntîna Domnească, Izvorănești.

Ion Gr. Bălan hatte an der in „Băcănești“ gelegenen Walke Anrecht auf 7 Tage, also besaß er „eine viertel Walke“, die ihm als Mitgift zugefallen war.

Zum Bereich des Ion I. M. Băcanu, Kreis Dolj gehörten: Gura Văii, Segarcea, Dranicu, Padea, Tugurești, Bîrza, Valea Stanciului, Horezu.

Ion I. M. Băcanu hatte an der Walke in „Băcănești“ Anrecht auf „2 Hämmer“, also 15 Tage monatlich. In 14—20 Tagen brachte er je 30—150 und manchmal „hunderte von Geweben“ mit. Er verzeichnete sie von Nr. 1 an fortlaufend in einem Heft. Er nähte die entsprechenden Zahlen mit buntem Faden in die Enden der Rollen ein. „Ich konnte mir vom Ertrag des Walkens etwas Land kaufen und Wirtschaftsgebäude errichten, aber ich habe meine Gesundheit eingebüßt, heute bin ich bettlägerig“, meint I. M. Băcanu.

De pe urma vigurilor Dumitru I. V. Chirtoc s-a ales cu: „cîteva curele de pămînt și rosturi de casă“.

Plasele lui Dumitru C. Băcanu — jud. Mehedinți: Recea, Roșiori, Punghia, Vînători, Cujmir, Obîrșia, Dîrvari și Gemeni; jud. Dolj: Cetatea, Fîntîna Banului, Moreni, Hunia și Maglavit.

Dumitru C. Băcanu la pîua de la „Băcănești“ a avut, ca parte a sa de moștenire, „o jumătate de mai“, adică 3—4 zile pe lună.

Plasa lui Vasile Gr. Niculescu — jud. Mehedinți: Cacoți, Manu, Igeroasa, Sterlești, Lupșa de Sus, Izvoarele, Păvăț.

Vasile Gr. Niculescu a avut „cîteva zile“ pe lună la pîuă și anume la cea de la „Cătănești“. El aducea vigurile mai mult cu căroaia și cu calul. Vigurile le însemna pe carnet.

Plasele lui Vasile Gr. Cătana — jud. Mehedinți: Slașoma, Dobra, Bălăcița, Oprișor; jud. Dolj: Plenița, Risipiți, Dobridor, Moțăței, Băilești.

Vasile Gr. Cătana avea pîua la „Cătănești“, pe care au fost nouă părtași. El a avut pe partea sa de moștenire o jumătate de pîuă, deci o oală cu cele două maie, avînd dreptul la două săptămîni pe lună. El aducea dimia cu căruța: între 3—70 de viguri, pentru care făcea la drum între 15—30 de zile. Le însemna pe carnet.

Plasa lui Dumitru D. Bălan — jud. Mehedinți: Devesel, Bistreți, Mileni, Burila Mică, Burila Mare, Tigănași, Gogoși.

Dumitru D. Bălan n-a avut pîuă. Că să-și exercite meseria de dimier, închiria cîte o pîuă pe care o găsea liberă. Deși știa carte, vigurile le-a însemnat pe răboj, căci „așa-mi cereau proprietarii de viguri“. În afară de răboj, pentru înapoiere, le mai făcea semne crestate — pe sate — așa cum mai practicau acest sistem și alți dimieri.

Plasa fraților Constantin și Ion I. Gîrbaci — jud. Dolj: Livezi, Glod, Dîlga, Calopăr, Segarcea, Cerăț, Portărești ș. a.

Frații Constantin și Ion I. Gîrbaci au fost amîndoi părtași de pîuă, pe care au avut-o prin cumpărare. Fiecăruia i s-a cîvenit partea sa cîte 7 zile pe lună. Aduceau dimia cu căruța de la 2—100 viguri, cîteodată 300 și 400 de viguri, la un drum, care dura între 10—30 de zile. Au însemnat vigurile pe carnet și apoi pe răboj, la cererea proprietarilor.

Der Bereich des Dumitru I. V. Chirtoc war der gleiche wie der des Ion I. M. Băcanu.

An der Walke von „Chirtoci“ hatten nur zwei Bauern Anteil, jeder besaß „ein Walkloch“ (eine halbe Walke). Dieser Walker brachte meist hunderte von Tuchrollen und verzeichnete sie in einem Heft. Manchmal fuhr er mit dem Ochsenwagen.

Für den Ertrag des Walkens konnte I. V. Chirtoc „einige Landstreifen und einiges für den Haushalt anschaffen“.

Die Bereiche des Dumitru C. Băcanu im Kreis Mehedinți waren: Recea, Roșiori, Punghia, Vînători, Cujmir, Obîrșia, Dîrvari und Gemeni, im Kreis Dolj: Cetatea, Fîntîna Banului, Moreni, Hunia und Maglavit.

Dumitru C. Băcanu hatte an der Walke von „Băcănești“ „einen halben Hammer“ geerbt, durfte also 3—4 Tage monatlich walken.

Der Bereich des Vasile Gr. Niculescu im Kreis Mehedinți umfaßte: Cacoți, Manu, Igeroasa, Sterlești, Lupșa de Sus, Izvoarele, Păvăț.

Vasile Gr. Niculescu hatte monatlich „einige Tage“ Anrecht auf die in „Cătănești“ gelegene Walke. Er beförderte die Tuchrollen zumeist mit dem Karren und zu Pferd. Er verzeichnete sie im Heft.

Die Bereiche des Vasile Gr. Cătana im Kreis Mehedinți: Slașoma, Dobra, Bălăcița, Oprișor, und im Kreis Dolj: Plenița, Risipiți, Dobridor, Moțăței, Băilești.

Vasile Gr. Cătana hatte Anteil an der Walke in „Cătănești“, wo neun Teilhaber waren. Er hatte die halbe Walke geerbt, also ein Walkloch mit zwei Hämmern und dem Recht, 2 Wochen monatlich zu arbeiten. Er brachte das Tuch mit dem Wagen, 3—70 Rollen, für die er eine Zeit von 15—30 Tagen brauchte. Er verzeichnete sie im Heft.

Der Bereich des Dumitru D. Bălan im Kreis Mehedinți: Devesel, Bistreți, Mileni, Burila Mică, Burila Mare, Tigănași, Gogoși.

Dumitru D. Bălan besaß selbst keine Walke. Um sein Handwerk auszuüben, pachtete er eine Walke, die gerade frei war. Obwohl er des Schreibens kundig war, verzeichnete er die Gewebe auf dem Kerbholz, weil „die Besitzer es so verlangten“. Außer den üblichen Kerben machte er noch eingekerbte Zeichen für jedes Dorf, wie es auch andere Walker zu tun pflegten.

Die Bereiche der Brüder Constantin und Ion I. Gîrbaci im Kreis Dolj: Livezi, Glod, Dîlga, Calopăr, Segarcea, Cerăț, Portărești u. a.

Die Brüder Constantin und Ion I. Gîrbaci waren beide Teilhaber an einer von ihnen gekaufte Walke. Jeder von ihnen hatte einen

Plasele lui Gheorghe I. Ciobotea — jud. Mehedinți: Slașoma, Dobra, Oprișor, Dîrvari și Gemeni; jud. Dolj: Cetate, Hunia, Maglavit, Poiana Mare, Tunari etc.

Gheorghe I. Ciobotea (Gеоaică) a fost părtăș la piuă, unde avea ca parte a sa „un mai“, deci șapte zile pe lună. Neștiind carte, însemna vigurile pe răboj.

Plasa lui Dumitru I. Gr. Coiculescu — jud. Dolj: Ciupercenii Vechi, Ciupercenii Noi, Smîrdan, Basarabi, Golenț, Maglavit ș. a.

Dumitru I. Gr. Coiculescu a avut piuă cu chirie.

Plasele lui Ion C. Ciobotea — jud. Dolj: Malul Mare, Săcuiu, Bratovoiești, Rojiște, Mîrșani, Dăbești, Brăbești, Căciulătești; jud. Romanați: Dobrotești, Amărăștii de Sus, Amărăștii de Jos.

Ion C. Ciobotea a avut ca parte a sa de moștenire „o gură de piuă“, deci 15 zile din lună. Aducea de la 30 la peste 100 de viguri, uneori și 200—300, pentru care făcea la un drum între 15—20 de zile. Deși știa carte, le-a însemnat pe răboj, la cererea proprietarilor. Mai târziu le însemna pe carnet. De pe urma dimiilor s-a ales cu o frumoasă avere.

Plasele lui Dumitru G. Bucoi — jud. Dolj: Segarcea, Cerăț, Portărești, Giurgîța, Bîrca, Goicea Mică, Goicea Mare, Popovicieni; jud. Romanați: Călărași și Dăbuleni.

Dumitru G. Bucoi a moștenit ca parte a sa „un sfert de piuă“, deci șapte zile pe lună. Aducea vigurile cu căruța și cu trenul, prin intermediul gazdelor care-i adunau și-i depozitau vigurile într-o comună cu stație locală. De tren se folosea cînd era vremea rea și cînd numărul vigurilor era prea mare. În tot timpul le-a însemnat pe carnet.

Plasele lui Dumitru D. Chirtoc — jud. Mehedinți: Slașoma, Dobra, Bălăcița, Crîng; jud. Dolj: Plenița și Băileștii cu satele dimprejur.

Dumitru D. Chirtoc a moștenit piuă părintească așezată la „Chirtoci“, la care avea ca parte a sa „trei pătrimi din piuă“, deci 23—24 de zile pe lună. Se vede că cea mai mare parte a vadului era proprietatea sa. Din lipsă de frați, pămîntul nu s-a mai divizat, rămînînd el singur moștenitor și stăpîn. Deși știa carte, cîtva timp a însemnat vigurile pe răboj, la cererea proprietarilor, și mai

Anteil von 7 Tagen im Monat. Sie beförderten die Gewebe mit dem Wagen, 100—200 Rollen, manchmal sogar 300—400, die Fahrt dauerte von 10 bis zu 30 Tagen. Sie verzeichneten die Rollen im Heft und auf Wunsch der Kunden auch auf dem Kerbholz.

Die Bereiche des Gheorghe I. Ciobotea im Kreis Mehedinți: Slașoma, Dobra, Oprișor, Dîrvari und Gemeni, und im Kreis Dolj: Cetate, Hunia, Maglavit, Poiana Mare, Tunari u. a.

Gheorghe I. Ciobotea (Gеоaică) hatte mit einem Hammer Anteil an einer Walke, also 7 Tage monatlich. Er war des Schreibens unkundig und verzeichnete die Rollen auf dem Kerbholz.

Der Bereich des Dumitru I. Gr. Coiculescu, Kreis Dolj: Ciupercenii Vechi, Ciupercenii Noi, Smîrdan, Basarabi, Golenț, Maglavit u. a.

Dumitru I. Gr. Coiculescu hatte eine Walke in Pacht.

Die Bereiche des Ion C. Ciobotea im Kreis Dolj: Malu Mare, Săcuiu, Bratovoiești, Rojiște, Mîrșani, Dăbești, Brăbești, Căciulătești. Im Kreis Romanați: Dobrotești, Amărăștii de Sus, Amărăștii de Jos.

Ion C. Ciobotea besaß ein „Walkloch“ (als Erbe), hatte also 15 Tage im Monat Anrecht zu walken. Er beförderte an 15—20 Tagen 30 bis 100 Tuchrollen und mehr, manchmal auch 200—300. Obwohl er schreiben konnte, verzeichnete er sie auf Wunsch der Besitzer auf dem Kerbholz, später im Heft. Die Walke hat ihm ein beträchtliches Vermögen eingebracht.

Die Bereiche des Dumitru G. Bucoi, Kreis Dolj: Segarcea, Cerăț, Portărești, Giurgîța, Bîrca, Goicea Mică, Goicea Mare, Popovicieni; Kreis Romanați: Călărași und Dăbuleni.

Dumitru G. Bucoi hatte „ein Viertel einer Walke“ als Erbanteil erhalten, also 7 Tage monatlich. Er beförderte die Tuchrollen mit dem Wagen und der Bahn, die Gastgeber sammelten sie für ihn ein und hinterlegten sie in einer Gemeinde mit Bahnstation. Er benutzte den Zug, wenn schlechtes Wetter war und er eine große Anzahl von Tuchrollen zu befördern hatte. Er hat sie stets im Heft verzeichnet.

Die Bereiche des Dumitru D. Chirtoc im Kreis Mehedinți: Slașoma, Dobra, Bălăcița, Crîng, und im Kreis Dolj: Plenița und Băileștii mit den umliegenden Dörfern.

Dumitru D. Chirtoc hat die väterliche Walke am „Chirtoci“ geerbt, an der er „drei Viertel der Anteile“ besaß, also 23—24 Tage monatlich. Da er keine Brüder besaß, wurde

tîrziu le-a însemnat pe carnet. Piuă i-a folosit pentru „impozite și îmbrăcăminte“.

Plasa lui Dumitru I. B. Coiculescu — jud. Mehedinți: Dudași, Simian, Scăpău, Stîrmina, Flămînda, Danciu, Izvoarele, Balta-Verde.

Dumitru I. B. Coiculescu a avut ca parte a sa de moștenire „un sfert din piuă“, așezată la „Condoiești“. Aducea de la 20—100 de viguri, uneori chiar 150—200, la un drum între 10—12 zile.

Plasele lui Vasile I. Bălan — jud. Gorj: Strîmba, Stejerei, Pinoasa, Vîrt, Rogojelu, Timișeni, Roșia-Jiu, Valca cu Apă, Negomiru; jud. Mehedinți: Strîmbu, Larga, Croici, Miculești, Slivilești; jud. Romanați: Leu, Zănoaga, Dioști, Rotunda, Grădinile.

Vasile I. Bălan, la piuă „de la Niță“ (Davițoiu), pe care erau vreo 30 de părtași, avea ca parte a sa două zile și două nopți. La piuă de la „Cătănești“, avea cumpărat un mai și la piuă de la „Pițigoi“ din Stolojani stăpînea tot un mai. În tot timpul cît a fost dimier, vigurile le-a însemnat pe carnet. Avere n-a făcut, dar s-a ales „cu întreținerea casei“.

Plasele lui Constantin C. Coiculescu — jud. Dolj: Leu, Puțuri, Mîrșeni, Daneți, Brabeți, Locusteni, Căciulățești, Sadova ș. a.; jud. Romanați: Castranova, Apele Vii, Ghizdăvești, Soreni.

Constantin C. Coiculescu, la piuă de la „Popești“, a stăpînit ca parte a sa o jumătate de mai.

Plasele lui Dumitru Gr. Petcu — jud. Mehedinți: Meriș, Ciovrînașani, Colibași, Malovățu, Halînga, Dudași, Simian, Hinova ș. a.; jud. Dolj: Cetatea, Fîntîna Banului, Moreni, Hunia, Maglavit ș. a.

Dumitru Gr. Petcu a avut piuă cu chirie. Aducea de la 20—100 viguri cu calul, căruța și uneori cu trenul. Făcea la un drum 25—30 de zile. Deși știa carte, vigurile le însemna pe răboj, căci „așa cereau proprietarii de viguri.“ Cînd aduna multe viguri și nu încăpeau în căruță, le transporta cu trenul de la stația Golenț sau Calafat pînă la Tg. Jiu. După ce erau „făcute“ în piuă, proceda la fel, trimițîndu-le de la Tg. Jiu pînă la o anumită stație din Dolj, pe adresa unor oameni de încredere. În același timp el pleca cu căruța pînă la stația de debarcare și apoi le distribuia în satele respective.

der Besitz nicht geteilt, er war der einzige Erbe und Herr. Obgleich er schreiben konnte, verzeichnete er die Gewebe auf Wunsch der Kunden auf dem Kerbholz, später in seinem Heft. Der Ertrag der Walke diente zum „Begleichen der Steuern und zur Bekleidung“.

Der Bereich des Dumitru I. B. Coiculescu, Kreis Mehedinți: Dudași, Simian, Scăpău, Stîrmina, Flămînda, Danciu, Izvoarele, Balta-Verde.

Dumitru I. B. Coiculescu besaß als Erbanteil „ein Viertel der Walke“ in „Condoiești“. Er brachte 20—100 Geweberollen, manchmal 150—200 von einer Fahrt mit, wofür er 10—12 Tage benötigte.

Die Bereiche des Vasile I. Bălan, Kreis Gorj: Strîmba, Stejerei, Pinoasa, Vîrt, Rogojelu, Timișeni, Roșia-Jiu, Valca cu Apa, Negomiru; Kreis Mehedinți: Strîmbu, Larga, Croici, Miculești, Slivilești; Kreis Romanați: Leu, Zănoaga, Dioști, Rotunda, Grădinile.

Vasile I. Bălan hatte an der „Walke des Niță“ (Davițoiu), die 30 Teilhaber hatte, 2 Tage und 2 Nächte Anrecht. In der Walke von „Cătănești“ hatte er einen Hammer gekauft und in der Walke von „Pițigoi“ in Stolojani besaß er auch einen Hammer. Während der ganzen Zeit seiner Tätigkeit als Walker verzeichnete er die Tuchrollen in einem Heft. Er hat kein Vermögen mit dem Walken erworben, aber er konnte „seine Familie erhalten“.

Die Bereiche des Constantin C. Coiculescu, Kreis Dolj: Leu, Puțuri, Mîrșeni, Daneți, Brabeți, Locusteni, Căciulățești, Sadova u. a.; Kreis Romanați: Castranova, Apele Vii, Ghizdăvești, Soreni.

C. C. Coiculescu besaß an der Walke von „Popești“ einen halben Hammer.

Die Bereiche des Dumitru Gr. Petcu, Kreis Mehedinți: Meriș, Ciovrînașani, Colibași, Malovățu, Halînga, Dudași, Simian, Hinova u. a.; Kreis Dolj: Cetatea, Fîntîna Banului, Moreni, Hunia, Maglavit u. a.

Dumitru Gr. Petcu hatte eine Walke in Pacht. Er brachte von einer Fahrt je 20—100 Wollgewebe zu Pferd, mit dem Wagen und manchmal mit dem Zug. Er brauchte für eine Fahrt 25—30 Tage. Obwohl er schreiben konnte, verzeichnete er die Wollgewebe auf einem Kerbholz, „denn so wünschten es die Besitzer“. Wenn die eingesammelten Rollen im Wagen nicht Platz hatten, beförderte er sie mit dem Zug von der Bahnstation Golenț oder Calafat nach Tg. Jiu. Wenn sie fertig gewalkt waren, ging er wieder so vor, er schickte das Tuch von Tg. Jiu bis zu einer bestimmten Station in Dolj an die Adresse

Plasa lui Ion G. Bălan — jud. Mehedinți: Hoțu, Izvorănești, Rogova, Vinju-Mare, Vinju-Mic, Bucura, N. Bălcescu ș. a.

Ion G. Bălan a moștenit „o jumătate de gură“ la piua „Bălanilor“, așezată în crivina Bălanilor.

Numărul vigurilor pe care le aducea cu căruța de la un drum între 20—30 de zile varia de la 10—60. Când era timpul greu, Ion G. Bălan făcea și câte 40 de zile la un drum. Vigurile, deși știa carte, mai înainte le însemna pe răboj, „că așa cereau proprietarii ca să le rămână țăncușu“, iar mai târziu pe carnet.

Plasa lui Dumitru I. Petcu (Bălășoiu) — jud. Olt: Brebeni, Cotoana, Ipotești, Bălănești, Malu-Roșu, Izvoarele, Alimănești și Greci.

Dumitru I. Petcu-Bălășoiu a avut ca moștenire „trei maie“ la piua „Opricanilor“. A fost singurul dimier din acest centru de pive, de pe valea Jaleșului, care aduce dimia tocmai din județul Olt din Muntenia. Deși avea plasa atât de departe, ținând drumul întins, făcea la un drum dus-întors între 15—20 de zile și aducea de la 15—60 de viguri, uneori mai multe, pe care le însemna pe carnet.

Plasele lui Ion Matei Petcu — jud. Mehedinți: Prunișor, Poroina Mare, Fintînile Negre, Poroinița, Orevița Mare, Oltenița ș. a.; jud. Dolj: Cetatea, Maglavit, Poiana Marc, Tunari, Piscu.

Ion M. Petcu a avut ca parte a sa la piua un mai. Aducea de la 3—60 de viguri cu căruța, căroaia și cu calul, pe care le însemna pe carnet.

Plasa lui Gheorghe G. Niculescu — jud. Dolj: Segarcea, Drănicu, Bîrza, Horezu-Poienari, Valea Stanciului, Grecești, Zăvalu, Gighera ș. a.

Gheorghe G. Niculescu a fost dimier fără piua. Plătea chirie cu ziua și cu noaptea, unde găsea o piua liberă.

Plasele lui Dumitru C. V. Coiculescu — jud. Mehedinți: Podu-Grosu, Slașoma, Dobra, Bălăcița și Oprisor; jud. Dolj: Pleșița Risi-piți, Dobridor, Moțaței și Băilești.

Dumitru C. V. Coiculescu a luat ca parte a sa de zestre la piua o jumătate de mai. Însemna vigurile pe răboj, deși știa carte, „la cererea proprietarilor“.

Plasele lui Dumitru D. Stroe — jud. Mehedinți: Izimșea, Aurora, Cujmiru Mic, Cujmiru Mare, Roșiori, Vinători, Recea, Vinju Mare; jud. Dolj: Cetatea, Fintîna Banului, Hunia, Maglavit, Golenț ș. a.

von Vertrauensleuten. Er selbst fuhr mit dem Wagen bis zu der Ausladestation und lieferte die Tuchrollen in den betreffenden Dörfern ab.

Der Bereich des Ion G. Bălan, Kreis Mehedinți: Hoțu, Izvorănești, Rogova, Vinju-Mare, Vinju-Mic, Bucura, N. Bălcescu u. a.

Ion G. Bălan besaß ein halbes Walkloch in der Walke der Familie Bălan. Die Anzahl der Tuchrollen, die er mit dem Wagen auf einer Fahrt von 20—30 Tagen mitbringen konnte, wechselte von 10 zu 60. Wenn schlechtes Wetter war, brauchte I. G. Bălan auch 40 Tage für eine Fahrt. Anfangs verzeichnete er die Tuchrollen, obwohl er schreiben konnte, auf dem Kerbholz — „denn die Besitzer verlangten es“ — später dann im Heft.

Der Bereich des Dumitru I. Petcu (Bălășoiu), Kreis Olt: Brebeni, Cotoana, Ipotești, Bălănești, Malu-Roșu, Izvoarele, Alimănești und Greci.

Dumitru I. Petcu-Bălășoiu erbte „3 Hämmer“ in der Walke der „Opricani“. Er war der einzige aus diesem Walkerzentrum des Jaleștals, der das Wollgewebe aus dem Kreis Alt (Olt) in Muntenien brachte. Obwohl sein Bereich so entfernt war, bewältigte er den weiten Weg in 15—20 Tagen und brachte 15—60 Wollgewebe und manchmal auch mehr mit, die er in einem Heft verzeichnete.

Die Bereiche des Ion Matei Petcu im Kreis Mehedinți: Prunișor, Poroina Mare, Fintînile Negre, Poroinița, Orevița Mare, Oltenița u. a.; Kreis Dolj: Cetatea, Maglavit, Poiana Mare, Tunari, Piscu.

Ion M. Petcu besaß einen Hammer als Anteil an der Walke. Er beförderte mit dem Wagen, dem Karren oder zu Pferd 3—60 Wollgewebe, die er in ein Heft eintrug.

Der Bereich des Gheorghe G. Niculescu, Kreis Dolj: Segarcea, Drănicu, Bîrza, Horezu-Poienari, Valea Stanciului, Grecești, Zăvalu, Gighera u. a.

Gheorghe G. Niculescu besaß keine eigene Walke. Er pachtete für Tage und Nächte eine Walke, die eben frei war.

Die Bereiche des Dumitru C. V. Coiculescu, Kreis Mehedinți: Podu-Grosu, Slașoma, Dobra, Bălăcița und Oprisor; Kreis Dolj: Pleșița, Risi-piți, Dobridor, Moțaței und Băilești.

Dumitru C. V. Coiculescu bekam einen halben Hammer als Mitgift an der Walke. „Auf Wunsch der Besitzer“ verzeichnete er die Tuchrollen auf dem Kerbholz, obgleich er schreiben konnte.

Die Bereiche des Dumitru D. Stroe, Kreis Mehedinți: Izimșea, Aurora, Cujmiru Mic,

**PLASELE DIMIERILOR
DIN CÎMPOFENI**

„Plasele“ dimierilor din Cîmpofeni.

„Bereiche“ der Walker aus Cîmpofeni.

Dumitru D. Stroe a avut ca parte a sa de moștenire la puiul „Stroionilor“, o jumătate de gură.

Plasa lui Vasile G. Niculescu — jud. Mehedinți: Ploștina, Broșteni, Lupșa de Sus, Căzănești, Valea Rea, Severinești, Dege-
rați ș. a.

Vasile G. Niculescu închiria puiul de la diferiți dimieri, tocmită cu ziua.

Plasa lui Ion D. Răduțoiu — jud. Gorj: Preajba, Bumbesti, Mușetești, Gruiu, Bălănești, Copăcioasa, Poiana și Ionești.

Ion D. Răduțoiu a avut ca parte a sa „o jumătate de pui“. Având plasă în Gorj, aducea de la 5—30 de viguri cu calul, pentru care îi trebuia la un drum 4—7 zile. Le însemna pe carnet.

Plasele lui Ion I. Gr. Davițoiu — jud. Mehedinți: Recea, Roșiori, Cujmir, Izimșea, Cujmirești, Salcia și Dîrvari; jud. Dolj: Cetatea, Corvin, Fîntîna Banului, Golenț.

Ion I. Gr. Davițoiu a moștenit ca parte a sa un mai la puiul „Davițoilor“ sau „a lui moș Niță“ (Davițoiu). El aducea de la 10—50 de viguri cu căruța, uneori cu trenul, cînd avea mai multe.

Plasele lui Alexandru Th. Petcu — jud. Mehedinți: Punghina, Vînăta, Roșiori și Izimșea; jud. Dolj: Cetatea, Hunia, Maglavit, Poiana Mare, Tunari.

Alexandru Th. Petcu a avut ca parte a sa la puiul un mai.

Iată, așadar, prezentate plasele dimierilor din satul Cîmpofeni, în care se oglindesc lungile și anevoioasele drumuri de săptămîni de-a rîndul în întreaga Oltenie, afară de județul Vâlcea.

Pentru a scoate în relief caracterul cu totul aparte al acestui centru de pive din întreaga țară, am găsit de cuviință că este strict necesar să specificăm, după cum am arătat, mijloacele de locomoție, numărul aproximativ al vigurilor și timpul de parcurs al unui drum dus-întors. Unii dimieri aduceau dimia așezată în două teancuri, cu calul, alții, cîte trei-patru teancuri cu căroaia, iar majoritatea cu căruța, avînd viguri mai multe. Anumiți dimieri foloseau uneori trenul.

Rîndul la puiul unde sînt mai mulți părtași pornește de la cel care deschide întîi puiul. Dimierii care n-au puiul, plătesc chirie părtaşului, în timpul căruia puiul șade. Dacă are multe viguri pentru care îi trebuie timp mai mult, atunci ajunge să plătească chirie,

Cujmiru Mare, Roșiori, Vînători, Recea, Vînju Mare; Kreis Dolj: Cetatea, Fîntîna Banului, Hunia, Maglavit, Golenț u. a.

Dumitru D. Stroe besaß als Erbteil an der Walke der „Stroioni“ ein halbes Walkloch.

Der Bereich des Vasile G. Niculescu, Kreis Mehedinți: Ploștina, Broșteni, Lupșa de Sus, Căzănești, Valea Rea, Severinești, Dege-
rați u. a.

Vasile G. Niculescu pachtete die Walke von verschiedenen Walkern auf den Tag.

Der Bereich des Ion D. Răduțoiu, Kreis Gorj: Preajba, Bumbesti, Mușetești, Gruiu, Bălănești, Copăcioasa, Poiana und Ionești.

Ion D. Răduțoiu besaß „eine halbe Walke“ als Anteil. Aus seinem Bezirk in Gorj brachte er 5—30 Tuchrollen zu Pferd, wofür er 4—7 Tage brauchte. Er verzeichnete sie in einem Heft.

Die Bereiche des Ion I. Gr. Davițoiu, Kreis Mehedinți: Recea, Roșiori, Cujmir, Izimșea, Cujmirești, Salcia und Dîrvari; Kreis Dolj: Cetatea, Corvin, Fîntîna Banului, Golenț.

Ion I. Gr. Davițoiu erbt als Anteil einen Hammer an der Walke des „Davițoiu“ oder des „Moș Niță“ (Davițoiu). Er beförderte 10—50 Tuchrollen mit dem Wagen oder auch mit der Bahn, wenn er mehr hatte.

Der Bereich des Alexandru Th. Petcu im Kreis Mehedinți: Punghina, Vînăta, Roșiori und Izimșea; Kreis Dolj: Cetatea, Hunia, Maglavit, Poiana Mare, Tunari.

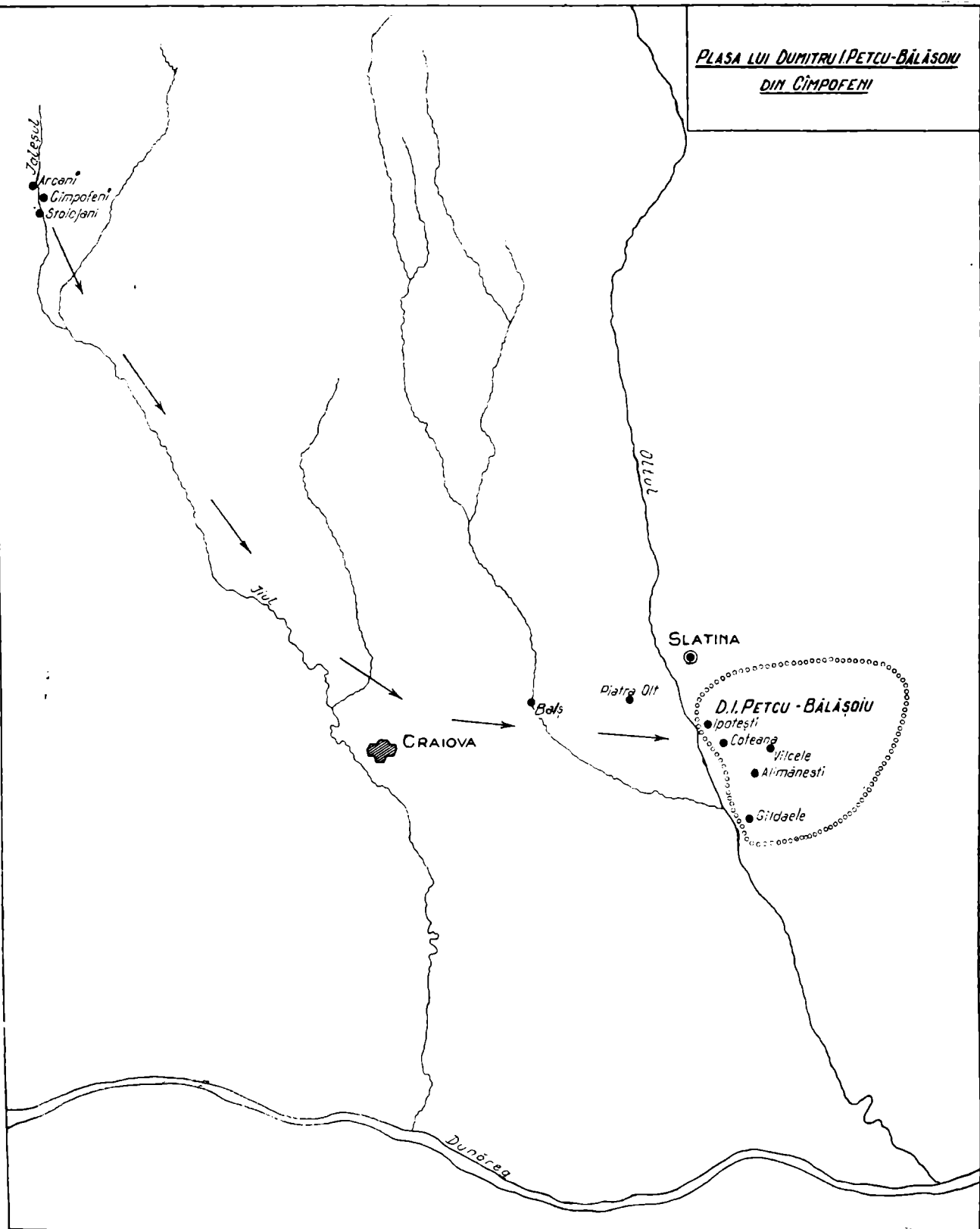
Alexandru Th. Petcu war mit einem Hammer an einer Walke mitbeteiligt.

Dieses sind die Bereiche der Walker aus Cîmpofeni, aus denen sich ersieht, wie lange und mühevollen, oft wochenlang dauernden Fahrten sie durch ganz Oltenien (außer dem Kreis Vâlcea) unternehmen mußten.

Um den im ganzen Lande einzigartigen Charakter dieses Walkzentrums zu betonen, haben wir es für nötig gefunden, wie oben gezeigt wurde, auch die Beförderungsmittel, die ungefähre Anzahl der zur Walke gebrachten Wollgewebe und die Zeit, die der Hin- und Rückweg beanspruchte, anzugeben. Einige Walken schichteten die Tuchrollen zu zwei Ballen auf dem Rücken der Pferde, andere verluden drei bis vier Ballen auf einen Karren. Die Mehrzahl aber beförderte größere Mengen mit dem Wagen. Manche Walker benützten gelegentlich auch den Eisenbahnzug.

Wo mehrere Teilhaber an der Walke sind, beginnt die Reihe mit dem, der als erster die Walke in Betrieb setzt. Die Walker, die keine eigene Anlage besitzen, zahlen den Besitzern Pacht.

PLASA LUI DUMITRU PETCU-BĂLĂȘOIU
DIN CÎMPOFENI

„Plasa“ lui D. I. Petcu-Bălășoiu.

Der Bereich des D. I. Petcu-Bălășoiu.

Întinsul vigurilor pe copaci, după ce
sînt scoase din piuă.

Dehnen des Gewebes nach dem Walken.

pe rînd, și celorlalți părtași, care se perindă unul după altul. Și cei care au ca parte a lor la piuă numai cîte 1—2 zile pe lună, și au viguri multe, plătesc chirie celorlalți părtași ai pivei respective. Chiria se plătește cu ziua și noaptea (24 de ore). Pînă în 1916, se plătea chirie pentru „o zi și o noapte“ un leu „de gură de piuă“, adică pentru o oală cu două maie. Pentru toată piuă se plătea doi lei, după 1918 pînă la 1940 se plătea cîte 20—30 de lei pentru aceeași cantitate.

Vigurile aduse acasă din plasă, sînt măsurate din nou în coți sau metri, apoi dimierul le „împiedecă“ (încheie) cosînd rar 2—3 viguri unul peste altul, numai pe o parte, cu o sfoară de grosimea celei de împachetat coletele. Pentru cusut, se folosește o undrea lungă de 25—35 cm. După aceea vigurile sînt introduse în piuă, unde sînt „bătute“ o zi și o noapte, adică 24 de ore. Trebuie știut că îngroșarea și îndesarea dimiei se face în așa fel, încît nu se mai cunoaște urzeala și băteala. Fiind îndesată uniform, mai păroasă decît postavul de fabrică, dimia devine astfel foarte rezistentă și călduroasă.

Wenn ein Walker viele Wollgewebe zu bearbeiten hat, zählt er den übrigen Mitbesitzern der Reihe nach eine Miete. Ebenso zahlen die Teilhaber, die nur 1—2 Tage Anteil an der Walke haben und viele Tuchrollen walken wollen den anderen Teilhabern eine Pacht, die auf 24 Stunden (Tag und Nacht) berechnet wird. Bis zum Jahr 1916 zahlte man für einen Tag und eine Nacht einen Leu pro Walkloch, also für 2 Hämmer. Für die ganze Walke zahlte man 2 Lei; nach 1918 bis 1940 kostete die Pacht für die gleiche Anlage pro 24 Stunden 20—30 Lei.

Die aus dem Bereich zum Walken eingesammelten Gewebe werden zu Hause nochmals mit der Elle oder dem Meter gemessen, dann legt der Walker 2—3 Gewebe übereinander und näht sie an einer Seite mit großen Stichen zusammen. Er benützt dazu ein grobes Garn, wie es für Postpakete verwendet wird, und eine 25—35 cm lange Packernadel. Nachher werden die Gewebe in die Walke gelegt und einen Tag und eine Nacht lang, also 24 Stunden, bearbeitet. Es ist zu bemerken, daß das Wollgewebe so weit verdichtet wurde, daß Kette und Einschlag nicht mehr zu unterscheiden waren. Auf diese Weise wurde das Bauertuch haariger als die fabrikmäßig hergestellten Tuche und dadurch äußerst dauerhaft und warm.

Spălatul lînei și rufelor în Sohodol.

Waschen der Wolle und der Wäsche am Sohodol.

Într-o oală de piuă intră între 2—5 viguri deodată. Depinde de lungimea, lătimea și grosimea țesăturii vigului. În total pot intra între 30—40 de metri.

După 24 de ore de bătut, cînd s-au îngroșat și îndesat bine, vigurile sînt scoase, se descheie și apoi sînt întinse și prinse la ambele capete de copaci ca să se usuce. În caz de ploaie și de vreme rea se întind de stîlpii casei și se țin și în casă întinse pe culme. De altfel dimia e scoasă din piuă cu pierderi din lungime și din lătime; cînd în lătime ajunge de două palme sau două și jumătate, atunci „e bine făcută“.

Sezonul pivelor e din noiembrie pînă în martie. Restul anului e slab, mai ales vara. Piuă e în funcție de dimie — materia primă. Dimicrul, pe lîngă ploile și frigul pe care le îndură pe drum cu adusul și dusul, pe timp de iarnă e nevoit să stea la piuă zi și noapte, în fum, în frig și stropit de apă. Doarme icpurește pe niște scînduri (blane, — două de obicei), așezate direct pe vatră una lîngă alta și peste care așterne și se acoperă cu viguri „împiedicate“, gata pentru piuă.

Ein Walkloch faſte je nach der Länge, Breite und Dicke des Gewebes 2—5 Tuchrollen auf einmal, was insgesamt ungefähr 30—40 m ausmacht.

Wenn nach 24 Stunden der Bearbeitung das Gewebe genügend dick und dicht geworden war, nahm man es heraus, trennte die Tuchstücke voneinander, dehnte sie und hing sie zwischen zwei Bäumen zum Trocknen auf. Bei Regenwetter wurde das Gewebe zwischen den Hauspfosten oder im Haus selbst an Stangen ausgespannt. Übrigens läuft es beim Walken in der Länge und in der Breite ein. Wenn es in der Breite 2 bis 2½ Spannen eingeht, ist es „gut gewalkt“.

Die Saison der Walker dauert von November bis März, die übrige Zeit des Jahres ist wenig Arbeit, vor allem im Sommer. Der Walker ist eben von der Menge der gelieferten Gewebe abhängig. Außer Regen und Kälte, denen der Walker unterwegs, bei der Beförderung des Gewebes ausgesetzt ist, muß er im Winter Tag und Nacht an der Walke stehen, im Rauch, im Frost und von Wasser durchnäßt. Zum Schlafen streckt er sich auf Brettern (meist zwei) aus, die nebeneinander mit auf den Herd gelegt werden; darüber breitet er für das Walken zusammengenähte Tuchrollen aus, die ihm auch als Decke dienen.

După ce dimia a fost făcută în puiă și s-a uscat, dimierul, când e hotărât să o ducă înapoi, grupează vigurile pe sate, în ordinea în care le-a însemnat în carnetul său la primire, sau după semnele făcute la capete. Le măsoară, însemnând lungimea fiecărui vig, le aranjează în teancuri și, cu calul, căroaia sau cu căruța, pleacă din nou „în plasă” sau „la vale”.

Pentru dimia făcută în puiă, pînă în 1916, dimierului i se plătea între 5—10 bani de cot (0—64 m); între cele două războaie mondiale se plătea tot de cot, cîte 1—2 lei. Menționăm că impozitul pentru puiă după 1918 pînă în 1940 ajunsese între 300—350 lei anual.

De puiărit e condiționat și înnegritul sau „cernitul” dimiei. În satele cu mai multe pive, cum erau în ultimul timp Arcanii și Cîmpofenii, se aflau cîțiva oameni, cîte 2—3 de fiecare sat, care, fără să-și negligeze celelalte ocupații gospodărești, se ocupau și cu înnegritul dimiei, care le era adusă de dimeri, la cererea proprietarilor de dimie.

Înnegritul se face într-un cazan de aramă de fabricat țuică, în care se fierb în apă, timp de o jumătate sau o oră, „doi băniciori” de coajă de anin verde. E vorba de cunoscutul anin zis și anin negru (*alnus glutinosa*), care în frumoasele zăvoaie ale Jaleșului și Sohodolului formează adevărate păduri. Se scoate coaja și se toarnă apoi cam 1½ kg de calaican (sulfat de fier). Se introduce totodată dimia, pînă la 80 de metri, și se fierbe în cazan din nou de la un sfert pînă la o jumătate de oră. În timpul fiertului, dimia se amestecă cît de des cu ajutorul unui ciomag lung și gros.

Dimierul plătea „negritorului”, pînă la 1940, cîte un leu de cot sau metru, după cum se înțelegeau, iar dimierul, la rîndul său, cerea proprietarului de dimie doi lei pentru aceeași cantitate.

De numărul dimierilor e condiționat și meșteșugul croitoriei. Astfel, numai în satul Cîmpofeni, pînă în 1940, erau opt croitori la vreo 600 de suflete. Acești croitori deserveau nu numai interesele locale, dar și străine. Dintre aceștia, în special, croitorii Ion C. Firoiu și Dumitru N. Puița nu lipseau niciodată de la tîrgul săptămînal de joi al Tg.-Jiului sau la bîlciurile anuale mai însemnate ale Gorjului, unde se duceau cu căruțele încărcate cu mantale, pantaloni, nă-

Nachdem das Gewebe gewalkt und getrocknet ist, ordnet der Walker die Tuchrollen vor dem Zurückbefördern in die verschiedenen Dörfer in der Reihenfolge, wie er sie in seinem Heft verzeichnet hat, oder nach den an den Enden angebrachten Zeichen. Er mißt sie und schreibt die Länge jeder Rolle auf, verschnürt sie zu Ballen und macht sich wieder mit dem Pferd, dem Karren oder Wagen nach seinem „Bereich“ oder „la vale“ (abwärts), wie sie zu sagen pflegen, auf.

Bis zum Jahr 1916 zahlte man für das Walken einer Elle (0,64 m) 5—10 Bani, zwischen den beiden Weltkriegen für dieselbe Länge 1—2 Lei. Wir erwähnen noch, daß nach 1918 bis 1940 die Steuer für eine Walke 300—350 Lei betrug.

Mit dem Walken des Gewebes hängt auch das Färben (cernitul) zusammen. In Dörfern mit mehreren Walken, wie z. B. in letzter Zeit in Arcani und Cîmpofeni, befassen sich 2—3 Leute in jedem der Dörfer mit dem Schwarzfärben des Tuches, ohne dabei die landwirtschaftlichen Arbeiten zu vernachlässigen. Die Gewebe wurden ihnen vom Walker auf Wunsch des Besitzers übergeben.

Zum Färben verwendete man Kupferkessel, wie sie zum Brennen des Pflaumschnapses dienten, in denen eine halbe bis zu einer Stunde lang Rinde der Schwarzerle (*alnus glutinosa*) gekocht wurde, die in den schönen Auen und Inseln des Jaleș und Sohodol ganze Wälder bildet. Die Rinde wird herausgenommen und etwa 1½ kg Eisensulfat dazugefügt. Es werden dann etwa 80 m Tuch in den Kessel gegeben und eine viertel bis eine halbe Stunde weitergekocht, wobei man das Tuch mit einem dicken langen Stock ständig umwendet.

Bis 1940 bezahlte der Walker dem Färber nach Übereinkunft einen Leu per Elle oder Meter, während ihm sein Kunde dafür 2 Lei entrichtete.

Von der Anzahl der Walken wird auch die Entwicklung des Schneiderhandwerks bedingt. Im Dorf Cîmpofeni mit cca 600 Einwohnern waren 1940 8 Schneider tätig. Sie befriedigten aber nicht nur den Bedarf dieses Dorfes, sondern arbeiteten auch für auswärtige Kunden. Vor allem die Meister Ion C. Firoiu und Dumitru N. Puița fehlten auf keinem Wochenmarkt in Tg. Jiu, wohin sie mit Röcken, Mänteln, Hosen, Westen, Brustpelzen, Mützen u. a. beladenen Wagen fuhren. Die Wochen- und Jahrmärkte bildeten die Grundlage für den Handel dieser Schnei-

Port bărbătesc cu haina lungă din dimie
(Frescă din interiorul bisericii din Cîmpoleni
construită în 1872).

Männertracht mit langem wollenen Bauernmantel
(Fresko in der 1872 erbauten Kirche in
Cîmpofeni).

a

b

Bărbat cu epîngea din dimie; a) cu glugă lăsată
pe spate; b) cu glugă ridicată.

Wollener Kapuzenmantel (epingea) der Männer:
a) die Kapuze umgibt kragenartig den Hals;
b) die Kapuze ist über den Kopf gezogen.

Port bărbătesc din Cîmpofeni, de la începutul
secolului XX.

Männertracht aus Cîmpofeni zu Beginn des
20. Jahrhunderts.

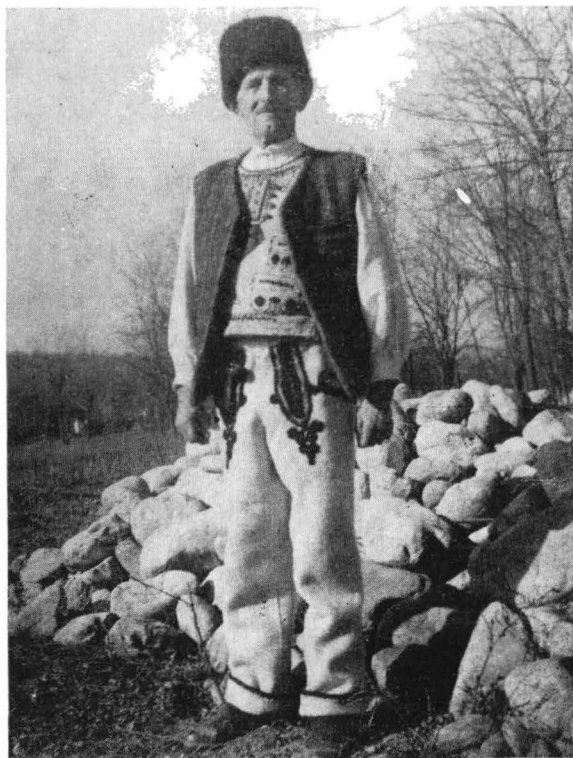
Port bărbătesc actual din Cîmpofeni

Heutige Männertracht in Cîmpofeni.

Port femeiesc din Cîmpofeni.

Frauentracht in Cîmpofeni.

dragii cu găitan, veste, pieptare, șepci etc. Așadar pentru acești croitori târgurile săptămânale și bîlcirurile anuale formau baza comerțului. Nici acești meseriași, ca și lemnarii, tîmplarii, cizmarii etc., din această zonă, nu-și neglijau muncile agricole, cît și celelalte ocupații practicate în cadrul gospodăriei agricole. Dar accentul cădea pe această meserie, care constituia venitul de bază.

De puiărit și dimieri (piuari) e condiționat și numărul cailor și căruțelor. Astfel, în jurul anului 1900, cînd puiăritul ajunsese la cea mai înaltă dezvoltare, numărul pivelor de pe valea Jaleșului atîngînd cifra de 87, numai în satul Cîmpofeni erau 110 cai și în Arcani 122, pe cîtă vreme în Stroiești, nefiind pive, nu erau decît 12 cai.²⁵

În jurul aceluiași număr s-au menținut caii pînă în timpul celui de-al doilea război mondial.

Din dimia îngroșată și îndesată în puiă, în aceste locuri se fac: haină (mintan), manta, nădragi cu găitan negru pe dimie albă, pantaloni, vestă (jiletcă), pieptar, — îmblănit sau nu cu blană de oaie, — haină lungă pînă sub genunchi cu găitan negru, bărbătească și femeiască, prima dispărută la sfîrșitul secolului XIX și a doua în primele decenii ale secolului XX; locul hainei lungi bărbătești l-a luat mantaua; se lucrează apoi epîngeaua cu glugă (local=căpișon), de asemenea cusută cu găitan, azi în dispariție, apoi obiele, saci, desagi, trăiști, săcuie (săcui = traistă mică) și pături.

Din dimia mai puțin bătută în puiă se fac oprege (catrințe) și fețe de pernă. Din dimie nebătută în puiă se scot „streme“ din care se fac ciorapi, mănuși, flanele, scoarțe, macaturi, covoare etc.

Concluzii

Din cele expuse se poate afirma că pivele de pe valea Jaleșului au îndeplinit mai mult interesele celorlalte sate din Gorj și județele învecinate. Au deci un specific al lor, cu totul aparte, față de alte centre cu pive din țară. Din această cauză, în satele pe care

dermeister. Aber ebenso wie auch die Holzarbeiter, Tischler, Schuhmacher und Handwerker dieses Gebietes versäumten sie darüber nicht die landwirtschaftlichen und anderen Arbeiten der Bauernwirtschaft. Das Handwerk bildete indessen ihre Haupteinahmequelle.

Vom Walkergewerbe hing auch die Anzahl der Pferde und Wagen in den Ortschaften ab. Um das Jahr 1900, als es seinen höchsten Entwicklungsstand erreicht hatte und im Jaleștal 87 Walken in Betrieb waren, wurden allein im Dorf Cîmpofeni 110, in Arcani 122 Pferde gehalten, während dagegen in Stroiești, das keine Walken besaß, lediglich 12 Pferde zu verzeichnen waren.²⁵

Ungefähr die gleiche Anzahl von Pferden wurde bis zur Zeit des zweiten Weltkrieges beibehalten.

Aus dem gewalkten Bauerntuch werden verschiedene Kleidungsstücke hergestellt: Bauernröcke, Mäntel, weiße mit schwarzen Schnüren verzierte Bauernhosen, Hosen, Westen, Leibchen, Westen mit oder ohne Schafpelzfutter, lange mit schwarzen Schnüren verzierte bis unter das Knie reichende Mäntel, für Männer und Frauen (dieser Mantel wird seit dem Ende des 19. Jahrhunderts von Männern nicht mehr getragen und auch aus der Frauentracht verschwunden in den ersten beiden Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts); außerdem werden gleichfalls mit Litzen verzierte Kapuzenmäntel (capișon) gefertigt, die heute im Verschwinden begriffen sind, ferner Fußlappen, Säcke, Quersäcke, kleine und große Beutel (traiste, săcuie) und Decken gearbeitet. Aus weniger stark gewalkten Geweben werden die „oprege“ (cătrinte) genannten Schürzen und auch Kissenbezüge hergestellt. Die noch ungewalkten Gewebe werden in Streifen (streme) geschnitten und daraus Strümpfe, Handschuhe, Jacken, Bettdecken, Teppiche u. a. gefertigt.

Schlußfolgerungen

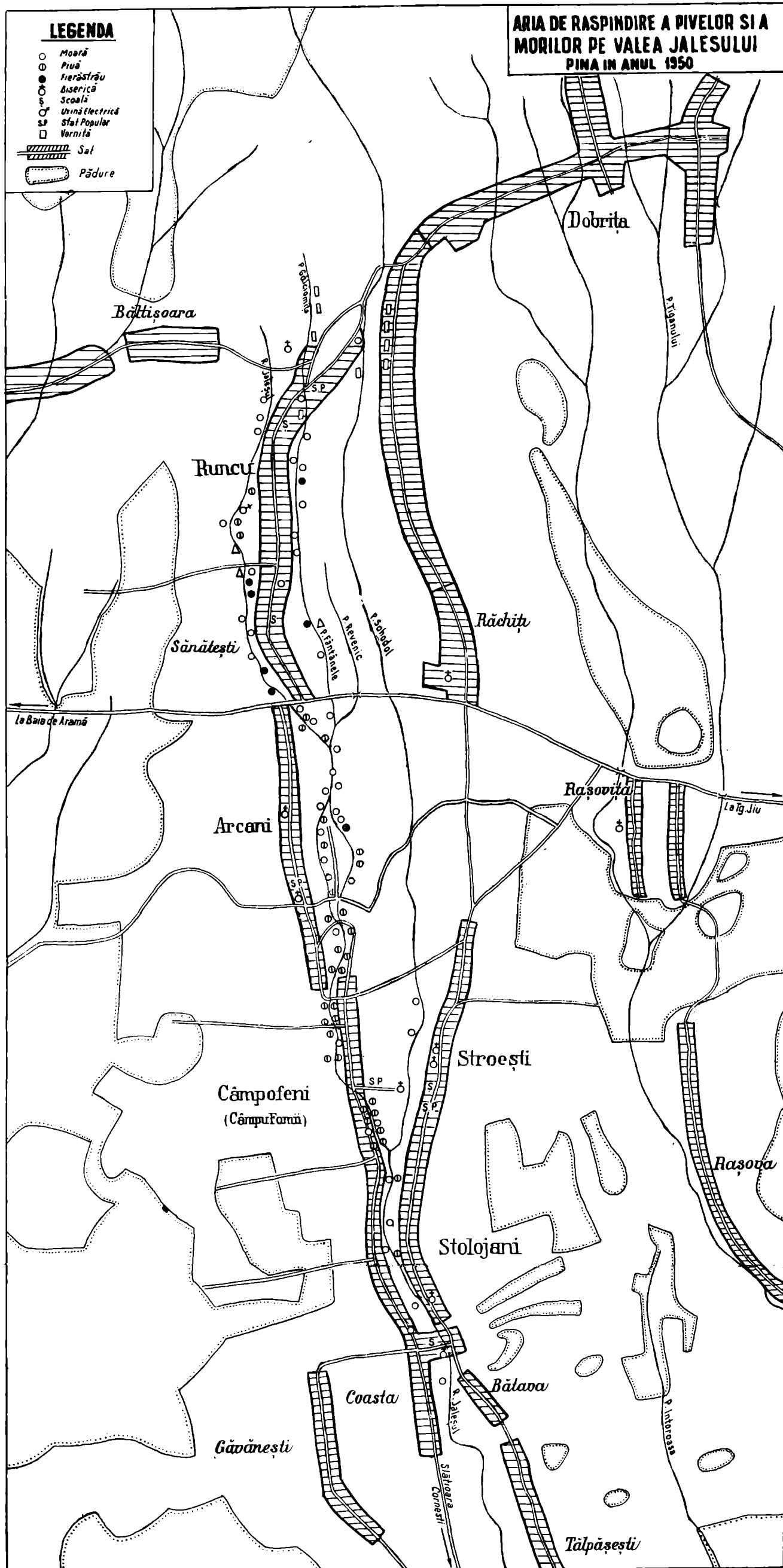
Aus unseren Darlegungen geht hervor, daß die Walkzentren im Jaleștal vor allem den Bedarf der Dörfer in Gorj und den benachbarten Kreisen deckten. Es ist dies eine besondere Eigenart, die sie von den übrigen Walkzentren unseres Landes unterscheidet. Daher wurde auch die Schafzucht in den

²⁵ Col. I. Vasiliu-Năsturel, *op. cit.* pp. 24, 94; vezi și *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, p. 102.

²⁵ Col. I. Vasiliu-Năsturel, *a. a. O.*, S. 24, 94; siehe auch *Marele dicționar geografic al României*, Bd. I, S. 102.

ARIA DE RASPINDIRE A PIVELOR SI A MORILOR PE VALEA JALESULUI PINA IN ANUL 1950

- Moară
 ⊙ Pivă
 ● Fierăstrău
 ⊗ Biserică
 ⚙ Scoală
 ⚡ Urină Electrică
 ♂ Stat Popular
 □ Verniță
- Să
 Pădure

le-am studiat de pe valea Jaleșului, oieritul a fost foarte slab, deoarece, datorită pivelor, locuitorii își aveau asigurată îmbrăcămintea din practicarea meșteșugului respectiv. În Transilvania, bunăoară, cât și în alte părți, pivele s-au construit acolo unde a fost și pășoritul în floare, ca să aibă asigurată dimia — materia primă. Deci pivele acestea îndeplinesc o funcție social-economică relativ locală, pe câtă vreme pivele de pe valea Jaleșului îndeplinesc, cum am arătat, și servicii pentru populația din alte așezări. De acest centru de pive se leagă, așadar, o activitate umană într-un cadru cu mult mai larg, din punct de vedere economic și social, față de celelalte centre de pive din restul țării.

În ultimul timp numărul dimierilor de pe valea Jaleșului a scăzut treptat, pe măsura dezvoltării industriei din Oltenia. Zeci și sute de locuitori și-au părăsit meșteșugul de dimieri și s-au îndreptat spre sondele petrolifere, minele de cărbuni, combinatul lemnului din Tg.-Jiu etc.

Morile de apă și pivele, în fața morilor electrice sau „de foc“ și a fabricilor moderne de postav, vor dispărea în curând, îndeplinind o lege istorică obiectivă a progresului.

În sfârșit, morile de apă cu ciutură și pivele cu roată de pe valea Jaleșului fac parte din vechea cultură a poporului nostru. S-au înmulțit treptat și au îndeplinit un rol social-economic însemnat legat de anumite perioade istorice.

Suita de mori și pive de pe valea Jaleșului, prin specificul lor tehnic, dat fiind rolul jucat în viața sătească, ar trebui să fie luate sub protecția statului spre a fi conservate pe loc, sau unele dintre aceste instalații să intre în muzeele etnografice în aer liber.

von uns untersuchten Dörfern am Jaleș nur in geringem Maße betrieben, weil sich die Bewohner die nötige Kleidung durch ihr Walkergewerbe verschafften. In Siebenbürgen z. B. wie auch in anderen Gebieten wurden gerade dort Walken errichtet, wo die Schafzucht blühte, da sie den Rohstoff, d. h. die Wolle für die Gewebe lieferte. Diese Walken erfüllen also ihre gesellschaftliche und wirtschaftliche Aufgabe innerhalb eines verhältnismäßig eng begrenzten Gebietes, während die Walken im Jaleștal vor allem die Bevölkerung entferntgelegener Dörfer versorgten. Die gesellschaftliche und wirtschaftliche Auswirkung menschlicher Tätigkeit in diesem Walkzentrum erstreckt sich demnach auf ein viel umfangreicheres Gebiet als die anderer Walkzentren des Landes.

Mit zunehmender Entwicklung der Industrie in Oltenien hat sich in der letzten Zeit auch die Anzahl der Walken im Jaleștal allmählich verringert.

Dutzende von Bewohnern haben das Walkergewerbe aufgegeben und arbeiten bei den Erdölbohranlagen, in den Kohlengruben, im Holzkombinat in Tg. Jiu usw.

Dem geschichtlichen und objektiven Gesetz des Fortschritts entsprechend, müssen die althergebrachten Mühlen und Walken neuen Mahlanlagen mit Kraftstrom- und Dampftrieb und modernen Tuchfabriken Platz machen.

Die Turbinenmühlen und Walken des Jaleștales bilden einen Teil des überlieferten Kulturgutes unseres Volkes. Ihre Anzahl hatte allmählich zugenommen, und sie spielten auf einer bestimmten Stufe der geschichtlichen Entwicklung eine bedeutende gesellschaftliche und wirtschaftliche Rolle.

Die Mühlen und Walken des Jaleștales müßten dank ihrer technischen Eigenart und der Rolle, die sie innerhalb des Dorflebens spielten, staatlich geschützt und „in situ“ erhalten werden und einige dieser Anlagen sollten Eingang in die volkskundlichen Freilichtmuseen finden.

1

1649, iunie 29

Nicola și Dragomir din Stroiești dau zapis de vânzare armașului Mircea pentru o livadă din obârșia Ibrului, în care se vorbește de o moară.

F r a g m e n t

„Scris-am eu Nicola și Dragomir al meu zapistu să fie de bună credință, că e-amu vîndutu un locu la mora călugărului, dreptu 140 în ruptu, să fie moșie maștină și lui și ficioriloru lui. Și iară să știe cumu au vîndutu Nicola armașului 1 livadie dreptu aspri 200.

Mărturie satul Stroiești tot.”

Acad. R.P.R., CLXXXV, 71.

Doc. orig. hîrtie.

2

1659, septembrie 16

Cinci megieși judecători adevăresc că Berca nu are nici o pricină pentru moara lui Mircea din Stroiești.

F r a g m e n t

„Scris-am noi judecătorii Mirciei și ai Bercăi ot Stroiești oameni buni anume Lăpădat ot Arcani și Stoica ot tamu, în locul lui Mihailă i Gheorghe ot Stolojani în locul lui Stan i Groza ot Brădiceni în locul lui Pătru ot tam, Tatomir ot tam, pîn am judecat și am aflatu cu suflitele noastre pîn oameni buni că n-are Berca nici o treabă cu moara Mirciei, că este locu al Mirciei.

Pis meseța săptămvrie 16 vâl (ea) t 7168 (1659). Lăpădat, Stoica, Gheorghe, Groza, Tatomir.”

Acad. R.P.R., CLXXXV, 63.

Doc. orig. hîrtie

3

1660, decembrie 11

Postelnicul Dragotă, ispravnicul Craiovei, pune pe patru megieși din Stolojani, ca să jure cu Berca din Stroiești în pricina acestuia cu Mircea armașul pentru o moară.

„Adecă eu Dragotă post(elnicul) ispravnicul Craiovei, dat-am judecătorie megeiași Bircăi ot Stroiești anume: ot Arcani Lăpădat i Mihail ot tam, ot Stolojani Pătru i Tatomir, ot cum (sic) ca să jure Bîrca cu acești megieși cum au oprit pre Mîrce armașu dintr-o mora să nu facă și nu au vrut. Deci de vor jura să-i spargă moara Mirciei, însă cum afla cu a lor suflēt și au rămas Bîrca de lege.

Zioa întră săptămîni, Pisu dni 11, 7169 (1660).

Lăpădat i Mihail, Pătru, Tatomir.”

Acad. R.P.R., CVXXXV, 57.

Doc. orig. hîrtie

4

1661, februarie 7

Cartea lui Preda vel ban dată lui Mircea armașul din Stroiești, ca să-și ție moara sa în pace de către Berca.

„Jupînd Preda vel ban scris-am carte nostru la mîna cestui om anume Mîrce armaș ot Stroiești, că

aice nainte noastră au venitu de au jeluitu pe într-o moară ce au făcut-o el pe locul lui, însă Berca zice că iese locul lui; însă Mircea armașul a venitu nainte noastră de au arătat și zapisul a 6 megiași anume: Lăpădat ot Arcani și Stoica ot tam și Tatomir ot Stolojani și Gheorghii ot tam și Grozi ot Brădiceni cum că iaste locul unde iaste ace moară al Mirciei; deci noi am făcut carte (a) noastră la mîna Mirciei să-și ție moara, iar de va pîrî cu străbul (sic) să vîi de față nainte noastră.

Acesta am scris, într-altu chipu să nu fie. Pis fevr. dni 7 let 7169 (1661).”

Acad. R.P.R., CLXXXV, 61.

Doc. orig. hîrtie

5

1668, iulie 31

Zapisul lui Lăpădatu din Arcani și al altor săteni din același sat prin care se îndatorează pentru moara lui Mircea armașul din Stroiești pe care au stricat-o.

F r a g m e n t

„Adecă eu Lăpădat ot Arcani i Dumitru ot tam de împreună cu alaiți săteni cu toți scriem și mărturisim cu acesta al nostru zapis, ca să fie de mare credință la mîna Mirciei armașul ot Stroiești i Oprea (indescifrabil) cum că ne-am sculat noi beți și nebuni de i-am spartu moara. Deci el apucatu-ne-au cu strînsori nainte dumnealui Nicăi vîtaul (sic), ispravnicul scaunului Craiovei, de ne-au judecat și ne-au ajunsu cu judecata să-i facem moara de acum duminică pînă ceialaltă.”

Pis iulie 31 dni leat 7176 (1668).

Acad. R.P.R., CLXXXV, 73.

Doc. orig. hîrtie

6

1668, iulie 31

Cartea lui Nica vîtaf, ispravnicul scaunului Craiovei, prin care Mircea armașul, Oprea și Dicu din Stroiești să țină în pace o moară în apa Stroieștilor de către Berca cu fratele său și alții.

F r a g m e n t

„Nica vîtaf, ispravnicul scaunului Craiovei, dat-am cartea noastră la mîna Mirciei armașul ot Stroiești i Oprei i Dicul ot tam, ca să aibă a-și ținea o moară cu vad cu tot din apa Stroieștilor cu bună pace pentru că această moară ei au făcut pre moșia lor.”

Aceasta am scris. Pis iulie dni 31. (eat) 7176 (1668).”

Acad. R.P.R., CLXXXV, 62.

Doc. orig. hîrtie (stampilă aplicată, căzută, ceară verde).

7

1676, (7185) noiembrie 8

Mai mulți moșneni din Arcani s-au vîndut ca rumîni, cu moșie cu tot, spătarului Ioachim. Neputîndu-se răscumpăra, acesta îi vinde neguțătorului grec Iane din București, care, la rîndul său, îi vinde căpitănelui Iacși. În moșiile lor se află o moară cu două roți și o vie.

F r a g m e n t

„Adecă eu Iane neguțătorul ot București scris-am acesta al meu zapis ca să fie de bună credință și dă marea mărturie la mîna dumneaui Iacși căpitănel, cum

să știe că i-am vîndut eu dăn sat dăn Arcani (cu) rumîni pre nume Pîrvu i Datco ipac Pîrvul i Giurma i Anghel i Dumitru i Mihai și cu toți ficiorii lor și cu părțile lor dă moșie cîte li să va alegea partea tot hotarul, precum scria în zapisele lor, însă 2 rote dă moară vovite (sic)²⁶ și i-am vîndut și o vie și moșie starpă a Dumii cît să va afla în zapisele ce am cumpărat eu.”

Pis noiam 8 dni, vîlet 7185.”

Arh. Stat București, episcopia Argeș XLV/13.

Doc. orig. hîrtie.

8

1776, iunie 20

Ocolnica moșiei arcanilor hotărîtă de 24 boieri din porunca lui Alexandru Ipsilanti vovod, din care redăm un scurt pasaj, în care se menționează despre mori.

Fragment

„Dar fiindcă de cînd s-au făcut hotărnicia sînt trecuți la mijloc ani 21, nemai căutîndu-și numiții Arcani pentru nedreptatea ce li se făcuse atuncea, se văzu că cererea lor este fără de cale, fiindcă numiți Coicăcești s-au întemeiat cu vii i pometuri i cu mori cu livezi și acum ni scoate dintr-acele cumpărături și să li se dea pe de altă parte, le era cu nedreptate. Cî așa am socotit a fi cu cale, ca cîte vii vor fi de ale moșnenilor din Arcani să și le stăpîneasă.”

Doc. orig. hîrtie, în posesia autorului.

9

1786, iunie 20

Ocolnica moșiei arcanilor hotărîtă de 4 boieri, ce sînt luați în loc de 24, din porunca lui Alexandru Ipsilanti, vovod în care se vorbește de vaduri de moară.

Fragment

„Osebit de căminul satului ce au rămas să stăpîneasă fieștecare siliștea lui, pă cum s-a învoit toți moșnenii, iar cumpărători ce va avea de locuri arătoare, i crivini, i livezi, i vaduri de moară, să aibă a le căuta cu trei zapisele lor în partea vînzătorului.” Iunie, 20, 1786.

Doc. orig. hîrtie, în posesia autorului.

10

1820 (fără lună și zi)

Jalba fraților diaconi Achim și Gheorghe din Stroescu, în pricină cu Nicola Popescu și nepotul său Constantin din Cîmpul Fomii pentru o moșie cu vad de moară și pîuă.

²⁶ De la slavul vodenîta — moară de apă.

Fragment

„Iar în anul trecut ne-am pomenit cu un Ion Nefiru (?) ot Stănești căutînd un vad de moară în numitul hotar al dumnealui biv vel logofăt Dumitrache Bibescu, ce l-am avut cumpărat din vechime mai înainte de hotărnicie...”

Ei numiții să fie răspunzători a da, ce au dat de la hotărnicie, s-o stăpîneasă cu bună pace cu vad de moară și de pîvă că va fi păcat, numiții fiind vînzători și au să fie nesupărați de a lor vînzare”.

(1820) Acad. R.P.R., CLXGXV, 93 doc. orig. hîrtie.

11

1829, septembrie 3

Fragment

Gheorghe Giurgulescu din Arcani, înainte de a pleca la oștire, lasă carte soției sale de felul cum să stăpîneasă toată averea sa mobilă și imobilă, printre care și siliștea și vadul de moară și pîuă.

„Fiindcă eu am plecat la ordie ca să slujesc la orînduiala pandurilor și fiindu-mi frică că mi se va întimpla de voi muri la oaste, am lăsat la mîna femeiei mele această carte cum să stăpîneasă și siliștea și vadul de moară și de pîuă și locurile de peste apă și pe unde sînt și livezi și via și pivnița și toată partea de moșie pe unde este, să aibă a stăpîni mîtușa mea cît va trăi și eu de voi muri să ierte, iar de va muri și ea s-o lase fetelor.”

Doc. orig. hîrtie, în posesia autorului.

12

1869, februarie 28

Zapisul de vînzare al lui Nicolae Dușe, dat Stancai, soția lui Vasile Dușe din Cîmpul Fomii, pentru un vad și o pîuă în Stolojani.

Fragment

„Adecă eu care mai jos mă voi iscăli, dau bun și încredințat zapisul meu la mîna dumneai Stanca consoarta vîru-meu Vasile Dușe din cătunul nostru Cîmpu-Fomii, (precum) să se știe că i-am vîndut în rupt statornic partea de vad ce am în schimb, din piva din mlacă în hotarul den Stolojani, de la vîru-meu Vasile, consortul ei, în puterea înscrisului ce-l am din anul 1861 septemvrie 17, partea cuvenită de jumătate mai împrejur de pîvă, cu preț de galbeni patru și sfanți patru, pe care bani i-am primit acum toți pe deplin în mîna și dumneai să stăpîneasă acel vad și pîvă nestrămutată de nimenea, copiii dumneai pînă în veac.

1869 februarie 28.

Doc. orig. în posesia autorului.

²⁶ Aus dem Slawischen „vodenîta“ = Wassermühle.

UN DISPOZITIV DE AMELIORARE A ADMISIEI LA MORI — „BUTONUL“

Herbert Hoffmann

Alimentarea instalațiilor hidrotehnice a constituit întotdeauna un capitol complex, care prezintă o serie întreagă de soluții tehnice, provizorii sau definitive, simple sau ingenioase, cu privire la utilizarea cât mai eficientă a forței motrice a apelor curgătoare. El cuprinde captarea, dirijarea, aducțiunea și admisia apei, etape succesive ale acțiunii de valorificare a potențialului acestei surse naturale de către instalațiile populare tradiționale.

Captarea se realizează prin stăvilirea apei cu ajutorul unui baraj rudimentar din piatră sau din grinzi de lemn, în funcție de cursul principal de apă din care se face ramificarea canalului de aducțiune. Acesta din urmă, numit „iaz“ (irugă), dirijează apa într-o zonă ferită de inundații și eroziuni, și se realizează, în funcție de natura solului, prin săparea unui șanț în pământ sau chiar în stîncă, pe porțiuni unde avem de-a face cu denivelări, prin ridicarea unor diguri sau chiar construirea unor scocuri care permit transversarea unei văi. Piloți bătuți des, fascine sau plantări de copaci care cresc repede în mediul umed (salcie, arin), ajută la stabilirea canalului artificial, asigurînd durabilitatea lui.

Ultima porțiune a iazului, numită în unele părți și „pod“, este căptușită cu scînduri sau dulapi și pe lângă rolul de scoc de aducțiune ea are și funcția de a reține cu ajutorul „greblei“ eventualele corpuri străine (crengi, gunoaie etc.), care ar putea împiedica buna funcționare a roții hidraulice sau chiar deteriorarea acesteia.

EINE ANLAGE ZUR REGELUNG DER WASSERZUFUHR BEI MÜHLEN. DAS WASSER-FALLROHR

Herbert Hoffmann

Die Wasserversorgung hydrotechnischer Anlagen umfaßt einen Fragenkomplex, der eine ganze Reihe von technischen Lösungen anbietet; diese Lösungen streben, wenn auch auf einfache, aber erfindungsreiche Weise eine möglichst wirksame Nutzung der Triebkraft des Wassers an. Beim Betreiben der überlieferten volkstümlichen Anlagen zum Zweck der Ausbeutung des Wassers als natürlicher Kraftquelle müssen Lösungen für mehrere, aufeinanderfolgende Arbeiten gefunden werden: das Stauen, die Zuleitung und schließlich die Speisung des Wasserrades.

Um das Erstgenannte zu erreichen wird an einem Hauptwasserlauf mit Hilfe eines einfachen Wehres aus Steinen oder Balken ein Stausee angelegt, von dem der eigentliche Zuleitungskanal abgezweigt wird. Dieser Kanal, „iaz“ oder „irugă“ genannt, leitet das Wasser in ein vor Überschwemmung und Erdrutschen sicheres Gelände und wird, je nach der Bodenbeschaffenheit, ausgehoben oder in den Stein gehauen. An manchen Stellen wird er durch Deiche abgesichert, ja sogar in Holzzinnen über Täler geführt. Dicht aneinander eingeschlagnene Pfähle, Faschinen oder schnellwachsende Bäume (Weiden, Erlen) befestigen den Lauf des künstlichen Kanals und sichern seine Dauerhaftigkeit.

Der letzte Abschnitt des Zuleitungskanals, in einigen Gebieten „pod“ genannt, ist mit Brettern verkleidet und hat außer der Aufgabe, als Zuleitungsrinne zu dienen, auch den Zweck, mit Hilfe des „Rechens“, Fremdkörper (Zweige, Abfälle u. a.), die in das Wasserrad gelangen könnten, abzufangen.

Die Wasserzufuhr. Die Verbindung zwischen der Zuleitung und dem Rad wird durch eine im Querschnitt rechteckige Rinne

Admisia. Legătura între iaz și roată se face prin mijlocirea „scocului” realizat din scinduri, dreptunghiular în secțiune, ușor convergent spre roată, mai mult sau mai puțin înclinat, în funcție de felul admisiei.

Am încercat prin această enumerare succintă a principalelor elemente care compun lucrările hidrotehnice de aducțiune, să subliniez varietatea lor.

Puține sînt instalațiile hidrotehnice ce se pot dispensa de aceste lucrări, deoarece la ele, ca de ex. la morile plutitoare, problemele care se pun sînt de altă natură.

Printre puținele instalații de industrie țărănească, care se alimentează direct din cursul principal de apă, fac parte unele mori cu „ciutură”, mai ales acele exemplare care sînt amplasate pe cursuri de apă mici, în zonele deluroase ale sud-estului regiunii Banat. Această caracteristică este dictată de însăși condițiile hidrologice ale zonei la care participă mult și solul, cît și de straturile geologice în majoritatea lor calcaroase, care avantajează infiltrarea apei și deci pierderea ei ca sursă de energie.

Cu cît debitul de apă al unei surse de energie hidraulică este mai mic cu atît mai anevoioasă este transformarea în energie utilă. Ea cere lucrări speciale care constau mai puțin în probleme de captare și aducțiune, ci mai mult în îmbunătățirea admisiei. Este știut că cei doi factori hotărîtori la sursele de energie hidrologică, debitul și căderea, permit prin natura lor, compensarea uneia prin mărirea celeilalte, fapt care este condiționat desigur și de o serie de alți factori geografici sau geofizici. În cazul cursurilor de apă amintite, pasul făcut pentru mărirea efectului unei surse, teoretic insuficiente, depășește toate soluțiile care se cunosc, în mod obișnuit, în asemenea condiții. Elementul funcțional care a fost creat în acest sens este „butonul”, un scoc tubular de dimensiuni variabile, în funcție de necesități, cu ajutorul căruia se realizează mărirea impulsului transmis paletelor roții hidraulice prin producerea compresiunii. Cum se ajunge la aceasta?

Butonul confecționat dintr-un trunchi de copac perforat în lungime sau din doage lungi legate prin cercuri în genul tulnicelor

(scoc) hergestellt; sie besteht aus dicken Brettern, verjüngt sich dem Rade zu etwas und ist je nach der Art der Zufuhr mehr oder weniger geneigt.

Wir haben durch diese kurze Aufzählung der einzelnen Bestandteile versucht, die Verschiedenartigkeit der Arbeiten zu betonen, die die hydrotechnischen Einrichtungen zum Zweck der Wasserzufuhr erfordern.

Es gibt nur wenige hydrotechnische Anlagen, die dieser Arbeiten entraten können, etwa die Schiffsmühlen, die Fragen anderer Art zu lösen haben.

Zu den wenigen Anlagen der Bauernindustrie, die unmittelbar vom Hauptwasserlauf gespeist werden, gehören vor allem die Löffelradmühlen (mori cu ciutură), die an kleinen Wasserläufen in den Waldgebieten des südöstlichen Banats liegen.

Die besonderen Merkmale dieser Mühlen sind vor allem auf die Wasserverhältnisse dieses Gebietes zurückzuführen, außerdem auf die Bodenbeschaffenheit und die meist kalkigen geologischen Schichten, in denen das Wasser versickert und als Energiequelle verlorengeht.

Je geringere Wassermengen eine hydraulische Energiequelle liefert, desto mühsamer ist ihre Umwandlung in nutzbare Kraft. Sie erfordert besondere Vorrichtungen, die weniger die Fragen der Stauung und der Zuleitung betreffen, als vielmehr der Verbesserung der Zufuhr auf das Rad.

Es ist bekannt, daß bei hydraulischen Energiequellen die beiden bestimmenden Faktoren die Durchflußmenge und das Gefälle sind; es liegt in der Natur der Sache, daß das eine durch Vergrößerung des anderen ausgeglichen werden kann, wobei allerdings auch andere geographische bzw. geologische Faktoren eine Rolle spielen.

Im Falle der obengenannten Gewässer übertreffen die Vorkehrungen zur Vergrößerung der Leistung einer Energiequelle, die theoretisch ungenügend ist, alle unter ähnlichen Voraussetzungen gefundenen Lösungen. Der Bestandteil der Anlage, die zu diesem Zweck geschaffen wurde, ist das „Wasser-Fallrohr“ (butonul), ein Rohr von unterschiedlicher Größe, mit Hilfe dessen, die auf die Löffel des Wasserrades ausgeübte Antriebskraft je nach Bedarf durch einen verstärkten Wasserdruck vergrößert werden kann. Wie wird das bewirkt?

Das Wasser-Fallrohr wird aus einem der Länge nach ausgehöhlten Baumstamm oder aus langen Dauben hergestellt, die in der Art

din Munții Apuseni (de aici denumirea de butoi, „buton“, pronunțat local cu *n* final palatalizat: „butoni“).

Conicitatea canalului interior al „butoniului“ face ca apa care intră în partea superioară a sa, să găsească la capătul opus, un orificiu de scurgere de diametru mai redus, ceea ce crează în interiorul acestui tub uriaș o compresie a lichidului, a cărei rezultanta finală este creșterea vitezei de evacuare a acestuia. Prin această compresie se realizează un adevărat jet de apă cu o presiune impresionantă. La aceasta participă și elementele numite „găleți“, conuri din lemn de diametre diferite, care au funcție de diuză și cu ajutorul cărora orificiul de evacuare poate fi redus și mai mult ca dimensiune, deci forța jetului și mai mult mărită. Utilizarea „găleților“ devine actuală — abia în anotimpurile secetoase (iarna, vara), când debitul sursei de apă scade sub normal. Butonul este calculat pentru condițiile medii, existînd, ca la obișnuitele canale de aducțiune, posibilitatea de eliminare a unui eventual surplus de apă care nicidecum n-ar veni în avantajul mecanismului, deoarece mărirea turației peste o limită ar duce la o încălzire excesivă a măcinșului, în dauna calității făinii.

Prezența butonului, care la început a constituit o soluție dictată de condițiile vitrege hidrologice, a dus cu timpul la realizarea unui dispozitiv de admisie perfecționat, care nu numai că permite reglarea admisiei în funcție de variația debitului, dar chiar și acționarea unei mori cu o cantitate infimă de apă, cantitate care în cazul folosirii unui scoc deschis n-ar ajunge nici măcar pentru punerea în mișcare a roții hidraulice, nicidecum însă la învingerea frecării provocate de procesul măcinării.

„Rîșnițele“, cum sînt numite în graiul popular aceste mori mici din văile sub-bazinului Cerna, Nera, Caraș etc. prin folosirea butonului, reușesc să facă față unor nevoi care, în altă parte, pot fi acoperite numai de mecanisme mari cu roți hidraulice apreciabile ca dimensiune sau chiar cu turbine metalice. Acest lucru își găsește exprimarea și în faptul că în zonele amintite întîlnim

der Alphörner des Erzgebirges durch Reifen zusammengehalten werden (daher die Bezeichnung butoi [Faß] „buton“ das mit palatalisiertem Ende — „butoni“ gesprochen wird).

Das Innere des Wasser-Fallrohrs ist konisch, das Wasser, das am oberen weiteren Ende einfließt, gelangt an eine engere Abflußöffnung am unteren Ende des Rohres; dadurch wird das Wasser im Inneren des riesigen Rohres gestaut, und das Ergebnis sind erhöhter Druck und Geschwindigkeit beim Austritt aus dem Rohr.

Durch dieses Stauen wird ein Wasserstrahl erzeugt, der mit beträchtlichem Druck aus dem Rohr schießt. Dazu tragen auch die „găleți“ genannten Bestandteile bei, kurze hölzerne konische Einsätze von verschieden großem Durchmesser, die wie Düsen wirken und mit deren Hilfe die Austrittsöffnung weiter verengt werden kann, wodurch die Kraft des Wasserstrahles noch mehr vergrößert wird.

Man verwendet diese Vorrichtung zur Verengung der unteren Öffnung selbstverständlich nur in den regenarmen Jahreszeiten (Sommer und Winter), wenn der Durchfluß unter die Normalmenge sinkt. Das Wasser-Fallrohr ist auf mittlere Wasserverhältnisse berechnet, überflüssige Wassermengen können wie bei dem üblichen Gerinne abgeleitet werden; das ist notwendig, denn die Beschleunigung der Drehgeschwindigkeit des Rades über eine gewisse Grenze hinaus würde zu einer schädlichen Erhitzung des Mahlgutes führen.

Die Verwendung des Wasser-Fallrohres, die anfangs von ungünstigen hydrologischen Verhältnissen bedingt wurde, führt nach und nach zu einer einwandfrei arbeitenden Anlage, die nicht nur die Wasserezufuhr je nach der wechselnden Wasserdurchflußmenge regelt, sondern auch den Betrieb einer Mühle bei einer so geringen Wassermenge ermöglicht, die unter gewöhnlichen Umständen kaum ausreichen würde, das Wasserrad in Bewegung zu setzen, geschweige denn die bei dem Mahlvorgang entstehende Reibung zu überwinden.

Diese Kleinmühlen (im Volksmund „rîșnițe“) in den Tälern der unteren Cerna, des Nera- und Caraș-Gebietes usw. sind imstande, eine Nachfrage zu befriedigen, für die sonstwo Anlagen mit Wasserrädern von beträchtlicher Größe und sogar Metallturbinen aufkommen müssen. Das kommt darin zum

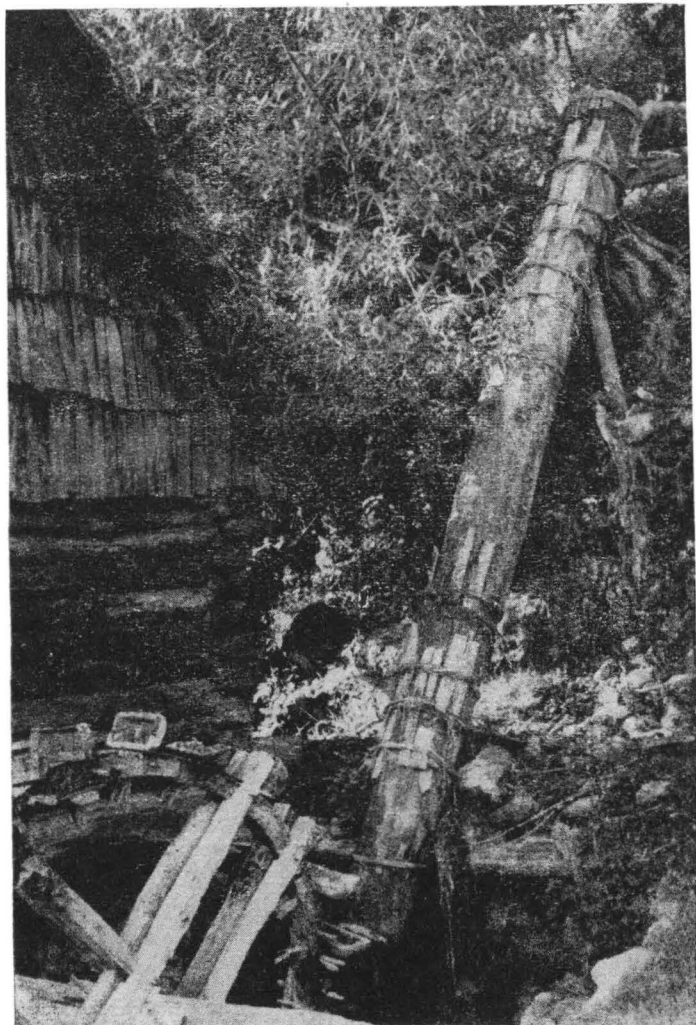

Fig. 1. Butoniul la văială.

Abb. 1. Wasser-Fallrohr einer Walke.

sate al căror număr de mori se ridică la 30 sau mai mult, culminînd cu cifra de 39 de rîșnițe înregistrate în 1957 la Cornereva (sub-bazinul Cerna).

Formele cele mai monumentale ale butonului pot fi întîlnite în văile afluenților mici ai Dunării între Moldova Veche și Orșova. La butonii întîlniți de ex. la Sichievița (*fig. 1*) găsim dimensiuni între 4—6 m lungime, ceea ce reprezintă o cădere extraordinară.

În timp ce moara (*fig. 2*) folosește și ea acest dispozitiv, vîltoarea (*fig. 3*), se poate dispensa de scocul tubular propriu-zis, avînd nevoie doar de un vîrtej de apă, iar nu de

Ausdruck, daß in den genannten Gebieten in manchen Dörfern 30 und mehr solcher Mühlen arbeiten. Die Höchstzahl erreichte 1957 Cornereva im unteren Cernatal mit 39 Mühlen.

Die mächtigsten Wasser-Fallrohre befinden sich in den Tälern der kleinen Nebenflüsse der Donau zwischen Moldova Veche und Orșova. In Sichievița (*Abb. 1*) z. B. gibt es Wasser-Fallrohre von 4—6 m Länge, was ein außerordentlich großes Gefälle bedeutet.

Während die Mühle auf *Abb. 2* ebenfalls mit einer solchen Vorrichtung arbeitet, kann der Wirbelkorb (*vîltoare*) (*Abb. 3*) das eigentliche Wasser-Fallrohr entbehren, der einfache Wasserstrahl genügt für seinen Antrieb, da hier keine Reibung wie bei einem

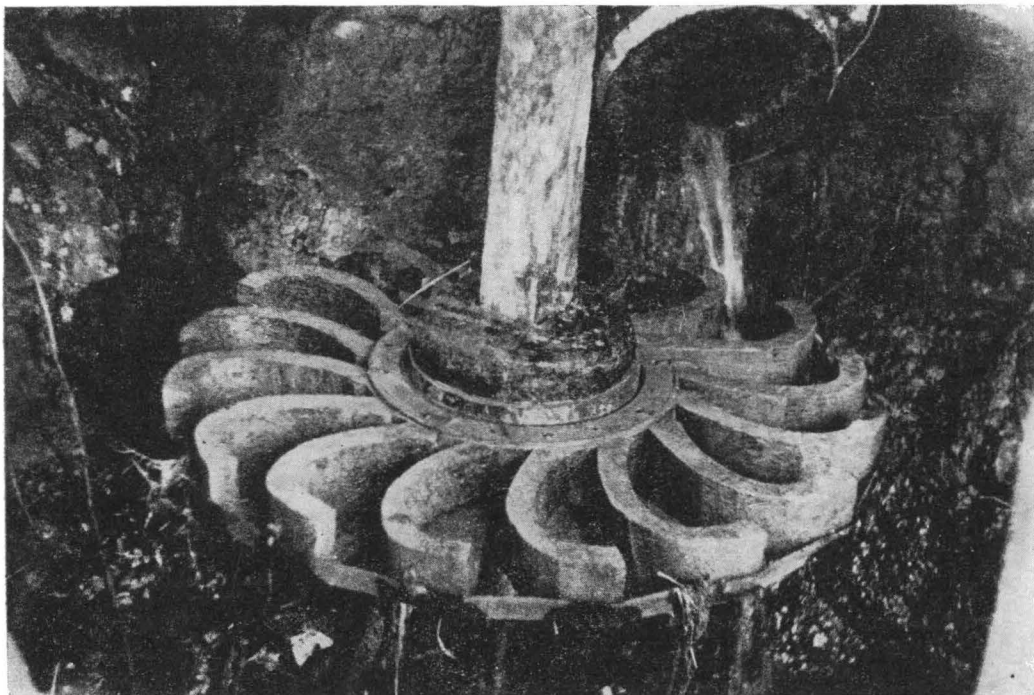

Fig. 2. Butoniul la moară.

Abb. 2. Löffelrad mit Wasser-Fallrohr.

Fig. 3. Scoc-buton la vîltoare.

*Abb. 3. Wasser-Fallrinne bei einem
Wirbelkorb.*

un jet care să acționeze un mecanism supus frecării într-o serie de lagăre. Exemplare de butoni cu găleată am întâlnit de asemenea în Sichevița (jud. Caraș-Severin), Svinița și Cornereva (jud. Caraș-Severin) (fig. 4). Se înțelege că condițiile hidrologice își găsesc expresia și în alte elemente ale mecanismelor, nicăieri însă soluționarea greutăților nu s-a făcut prin mijloace mai simple și totodată eficace în cel mai înalt grad, ca la buton.

Mechanismus mit mehreren Lagern zu überwinden ist. Exemplare von Wasser-Fallrohren mit Einsätzen (găleata) trafen wir auch in Sichevița, Svinița und Cornereva (alle im Kreis Caraș-Severin) (Abb. 4) an.

Es ist klar, daß auch Bestandteile anderer mechanischer Anlagen den hydrologischen Voraussetzungen angepaßt sind. In keinem Falle aber sind die Schwierigkeiten durch so einfache und doch im höchsten Grade wirk-same Lösungen überwunden worden wie durch das Wasser-Fallrohr.

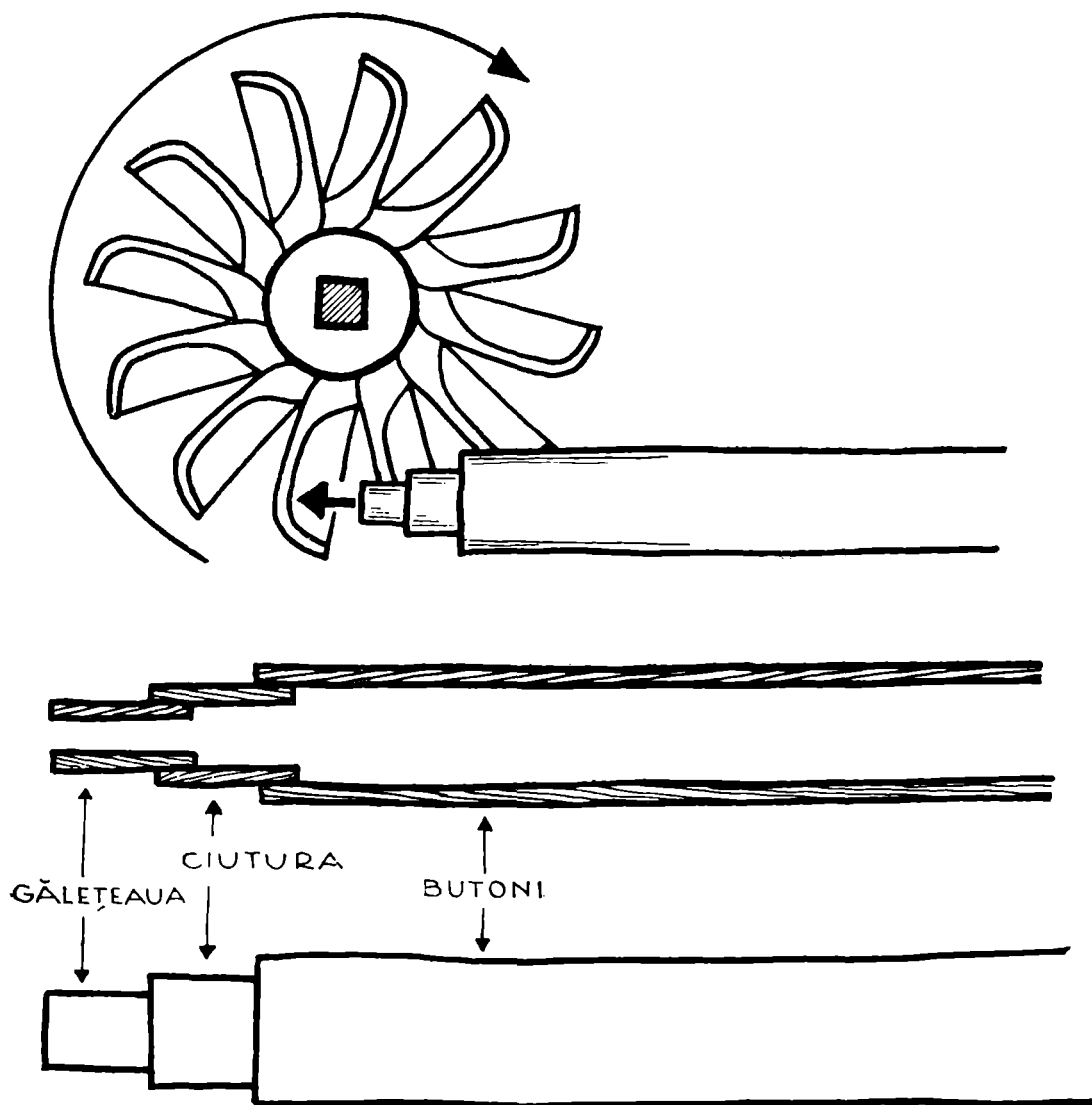

Fig. 4. „Butoni“ la moară.

Abb. 4. Wasser-Fallrohr einer Mühle.

CONSTRUCȚIILE VITICOLE DIN GORJ

Contribuții la studiul etnografic al viticulturii

Paul Petrescu și N. Al. Mironescu

Viticultura din zona Gorjului, ca începuturi, se pierde în negura timpului, dat fiind faptul că în această depresiune subcarpatică, locuită încă din preistorie¹, vița de vie a avut condiții extrem de propice de dezvoltare.² Documentar, viticultura zonei o întâlnim pentru prima oară amintită într-un hrisov din 20 iulie 1497, prin care domnitorul acordă mănăstirii Tismana „300 vedre de vin din Gorj și Mehedinți”.³ Din interpretarea documentului se vede clar că la acea dată în Gorj existau vii mult mai vechi, care dădeau rod, că din produsele lor se îndestula și mănăstirea Tismana. Cu timpul, atestările documentare cu privire la viile Gorjului devin din ce în ce mai numeroase, fie că se referă la privilegiile mănăstirești, fie la vii

¹ Vezi Th. Antonescu, *Raport asupra localităților preistorice din Gorj*, Buletinul oficial nr. 99, Ministerul instrucției publice și cultelor, București; Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg. Jiu, 1904; Al. Ștefulescu, *Încercare asupra istoriei Tirgu-Jiului*, București, 1899; vezi și: Al. Ștefulescu, *Din trecutul Gorjului. Satele dispărute, satele care și-au schimbat numele...*, București, 1907 (extras).

² Pentru vechimea viței de vie, vezi: B. P. Hașdeu, *Originile viniculturii la români. Columna lui Traian*, București, V, (1874), nr. 4; I. C. Teodorescu, *Părerii și discuții în legătură cu originea viței de vie și a culturii ei*, București, f.a.; *Considerații în legătură cu introducerea culturii viței de vie în Dacia preromană, în Probleme actuale de biologie și științe agricole...*, București, 1960; N. Al. Mironescu și Paul Petrescu, *Construcțiile viticole din zona Hușilor...*, în *Revista de folclor*, București, 1964, nr. 3—4.

³ Reprodus după Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 92.

SPEZIFISCHE BAUTEN DES WEINBAUGEBIETES VON GORJ

Beiträge zur ethnographischen Erforschung des Weinbaus

Paul Petrescu und N. Al. Mironescu

Die Anfänge des Weinbaus im Gebiet von Gorj verlieren sich im Dunkel der Zeiten, da die Vorkarpatenzone, die schon in prähistorischer Zeit¹ bewohnt war, sehr günstige Bedingungen für das Gedeihen der Weinrebe bietet.² Der erste urkundliche Beleg für den Weinbau in diesem Gebiet, worin der Landesfürst dem Kloster Tismana „300 Eimer Wein aus Gorj und Mehedinți“³ gewährt, stammt vom 20. Juli 1497. Die Deutung dieser Urkunde läßt darauf schließen, daß zu der Zeit in Gorj schon ältere Weingärten vorhanden waren, deren reichlicher Ertrag auch den Bedarf des Klosters Tismana decken konnte. In der darauffolgenden Zeit werden die urkundlichen Nachweise für Weingärten in Gorj immer häufiger, sei es, daß sie sich auf Privilegien der Klöster beziehen, sei es, daß sie rechtliche Fragen behandeln, die für diese Art von Eigentum der Gutsherren und Freibauern kennzeichnend waren. Die Weingärten wer-

¹ Siehe Th. Antonescu, *Raport asupra localităților preistorice din Gorj*, Buletinul oficial Nr. 99, Erziehungs- und Kultusministerium, Bukarest; Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Tg. Jiu, 1904; Al. Ștefulescu, *Încercare asupra istoriei Tirgu-Jiului*, Bukarest, 1899; siehe auch: Al. Ștefulescu, *Din trecutul Gorjului. Satele dispărute, satele care și-au schimbat numele...*, Bukarest, 1907 (Auszug).

² Für das Alter der Weinrebe, siehe: B. P. Hașdeu, *Originile viniculturii la români. Columna lui Traian*, Bukarest, V, (1874), Nr. 4; I. C. Teodorescu, *Părerii și discuții în legătură cu originea viței de vie și a culturii ei*, Bukarest, f.a.; *Considerații în legătură cu introducerea culturii viței de vie în Dacia preromană, în Probleme actuale de biologie și științe agricole...*, Bukarest, 1960; N. Al. Mironescu und Paul Petrescu, *Construcțiile viticole din zona Hușilor* in *Revista de folclor*, Bukarest, 1964, Nr. 3—4.

³ Zitat aus Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Bukarest, 1909, S. 92.

boierești, sau proprietate moșnenească, cu relațiile juridice specifice acestui sistem de proprietate. Viile apar curent în actele de schimb, de vânzări și cumpărări cât și în foile de zestre. Uneori în aceste acte sînt indicate atît suprafețele de vie cât și prețurile la care s-au efectuat tranzacțiile.⁴

De asemenea privitor la podgoria Gorjului aflăm menționări, pentru secolul XVIII, în lucrarea lui Bauer ca și în harta statului major austriac publicată între anii 1790—1791, hartă în care apar cartografiate viile de aici.

Flagelul cauzat de filoxeră în întreaga țară a distrus și aici vechile vii indigene, astfel încît în prima decadă a secolului nostru, viile Gorjului erau pustiite. La puțin timp însă dealurile au fost replantate în largă măsură cu viță producătoare directă care a invadat zona. Plantările cu viță nobilă altoită s-au făcut pe o scară mai redusă, cu precădere în centre ca Bălănești și Runc, localități care și anterior flagelului filoxerei au fost cunoscute pentru valoarea viilor lor.

Cercetările cu caracter etnografic privitoare la viticultura acestei zone au cuprins toate centrele unde se dezvoltă vița de vie. S-a dat însă o deosebită atenție acelor centre în care întîlnim adevărate podgorii, în masiv, și unde viticultura de tip tradițional a putut fi cercetată pe larg.

⁴ Pentru donații de vii în Gorj, câteva exemple, vezi Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909. Menționăm dintre aceste donații, cu titlu de exemplu: 6 august 1706. „Vie în dealul Jidostrîțai” împreună „cu 2 buți și un streaz al viei” (p. 402). 28 octombrie 1706. Vie în dealul Bălăneștilor (p. 403). Un alt document anterior atestă donația unei vii către schitul Mociorlița, indicîndu-se și prețul de 900 de bani. Totodată se menționează și „pivnița jumătate, în capul viei...” (p. 161). Privitor la privilegiile viticole ale mănăstirii Tismana menționăm în afara Diplomei lui Sigismund dată la Vodița în 28 octombrie 1419, pentru epocile mai tîrzii scutirea dată — o confirmare a altor scutiri anterioare — cu privire la „vinăriciul domnesc din mai multe dealuri din Gorj și Mehedinți”, (p. 88). În 8 octombrie 1782, se confirmă mănăstirii Tismana stăpînirea avută peste vinăriciul din toate dealurile mănăstirii din Gorj și Mehedinți (p. 109), în 28 noiembrie 1784 reconfirmare, în 16 august 1793, se acordă de domnie mănăstirii vinăriciurile domnești ce le are în Gorj și Mehedinți (p. 150) ... Cumpărări de vii: 23 aprilie 1619. Vie cumpărată în Dealul Bălăneștilor cu 1200 aspri... M. Al. Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj, 1406—1665*, Tg. Jiu, 1908, p. 385—386.

den laufend in Verträgen über Tausch, Verkauf und Kauf, wie auch in den Akten über das Heiratsgut erwähnt. Gelegentlich werden in diesen Dokumenten sowohl die Ausdehnung der Weingärten als auch ihr Geldwert angegeben, der beim Verkauf beglichen wurde.⁴

Für das 18. Jahrhundert finden sich in der Arbeit Bauers Hinweise auf den Weinbau in Gorj; ebenso sind auf der 1790—1791 erschienenen österreichischen Generalstabskarte die Weingärten dieses Gebietes verzeichnet.

Die Verheerungen, die die Reblaus im ganzen Lande angerichtet hatte, vernichtete auch die alten einheimischen Weingärten in Gorj, so daß sie im ersten Jahrzehnt unseres Jahrhunderts verödet waren. Kurz darauf wurden indessen in großem Umfang Direktträger angepflanzt, die in dem ganzen Gebiet Eingang fanden. In geringerem Ausmaß wurden veredelte Reben angepflanzt, vor allem in den Zentren Bălănești und Runc, Ortschaften, deren Weine schon vor dem Auftreten der Reblaus (*Phylloxera*) ihrer Güte wegen bekannt waren.

Unsere volkskundlichen Forschungen über den Weinbau dieser Zone umfassen alle Gebiete, wo die Weinrebe gedeiht. Besondere Aufmerksamkeit wurde jedoch jenen Ortschaften zugewendet, wo ausgedehnte Flächen mit Weinstöcken bepflanzt sind, und die überlieferten Formen des Weinbaus eingehend untersucht werden konnten.

⁴ Für Schenkungen von Weinbergen in Gorj, siehe Beispiele bei Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Bukarest, 1909. Wir erwähnen als Beispiel von Schenkungen: 6. August 1706. „Weingarten auf dem Jidostrîțaberg“ zusammen „mit zwei Fässern und einer Stämpfe (streaz) des Weingartens” (S. 402). 28. Oktober 1706. Weingarten auf dem Bălăneșter Berg (S. 403). Eine frühere Urkunde bestätigt die Schenkung eines Weingartens an das Kloster Mociorlița mit der Preisangabe von 900 Bani. Gleichzeitig wird auch „der halbe Weinkeller am Ende des Weingartens” erwähnt (S. 161). Bezüglich der Weinbauprivilegien des Klosters Tismana nennen wir außer dem Diplom von Sigismund an Vodița vom 28. Oktober 1419 noch eine spätere — als Bestätigung anderer vorhergehender Erhebungen „von der fürstlichen Weinsteuern aus mehreren Bergen in Gorj und Mehedinți” (S. 88). Am 8. Oktober 1782 wird dem Kloster Tismana das Recht auf die Weinsteuern von allen Weinbergen des Klosters in Gorj und Mehedinți bestätigt (S. 109), am 28. November 1784 wurde die Bestätigung erneuert, am 16. August 1793 spricht der Fürst dem Kloster den herrschaftlichen Weinzins von Gorj und Mehedinți zu (S. 105). Ankäufe von Weinbergen: 23. April 1619: Weinberg auf dem Bălăneșter Berg für 1200 Asper gekauft... M. Al. Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj, 1406—1665*, Tg. Jiu, 1908, S. 385—386.

În ceea ce privește specificul lor aceste centre — selectate după cum s-a menționat — au fost grupate astfel:

I. Runc, Dobrița, Bîlta, Bîlțișoara, Arcani;⁵

II. Bălănești, Glodeni, Voiteștii de Sus și Voiteștii de Jos.⁶

Totodată s-a dat o atenție deosebită și podgoriei orașului Tîrgu-Jiu, pentru faptul că din punct de vedere istoric, viile de aici sînt atestate de-a lungul anilor, foarte des⁷.

În centrele de care ne ocupăm ca și în majoritatea celorlalte centre viticole din Gorj, viticultura se îmbină în bună parte cu pomicultura; fabricarea țuicii de prunc dar și a celei de tescovină cunoscînd o deosebită dezvoltare, astfel, după o statistică din anul 1902, în Gorj erau cele mai multe povere din țară.

Ca așezare geografică viile și livezile sînt situate pe dealuri, legate și continuate între ele de la o localitate la alta, uneori parcelele de vie îmbinîndu-se cu pîlcurile de pădure.

*

În această zonă de străveche tradiție viticolă s-a dezvoltat o interesantă arhitectură profilată pe nevoile specifice ale acestei ocupații. Aminteam într-un studiu publicat anterior⁸ că se poate face o clasificare a construcțiilor viticole și după locul în care ele sînt amplasate: pe locul cultivat cu viță de vie sau în gospodăria din cuprinsul vetrei satului. Pentru Gorj această remarcă are o deosebită însemnătate. În foarte puține regiuni din țară construcțiile din plantațiile

⁵⁻⁶ În majoritatea lor aceste localități apar în documentele vremii ca puternice așezări de moșneni (vezi *Marele dicționar geografic al României...*). Vezi și lucrările lui Al. Ștefulescu citate anterior.

⁷ Al. Ștefulescu, *Încercare asupra istoriei Tîrgu-Jiului*, Buc. 1899. După ce arată că „pe dealuri se mai resfață betrinele și mănoasele vii ale orășenilor...” (p. II) menționează confirmări de vechi proprietăți printre care și vii la 1604, cumpărări de vii pe Dealul Tîrgului la 1647, 1723, 1743, 1754 etc. (p. 48, 69, 80—81, 121 etc.); foi de zestre an. 1778 (p. 137) etc.

⁸ N. Al. Mironescu și Paul Petrescu, *Construcțiile viticole din zona Hușilor*, în *Revista de folclor*, București, 1964, anul VIII, nr. 3—4, p. 142.

Die erwähnten, zur Untersuchung ausgewählten Zentren wurden hinsichtlich ihrer Eigenart in folgende Gruppen eingeteilt:

I. Runc, Dobrița, Bîlta, Bîlțișoara, Arcani⁵;

II. Bălănești, Glodeni, Voiteștii de Sus und Voiteștii de Jos.⁶

Dem Weinbau von Tîrgu-Jiu wurde gleichfalls besondere Beachtung geschenkt, da im Laufe der Jahre die Weinberge dieser Stadt aus geschichtlichen Gründen sehr häufig Erwähnung finden.⁷

In den von uns untersuchten Zentren, wie auch in den meisten andern Weinbaugesenden in Gorj, ist die Rebenpflege zumeist mit dem Obstbau verbunden; die Herstellung von Pflaumenbranntwein wie auch von Treberschnaps ist hier sehr verbreitet. Einer Statistik aus dem Jahre 1902 zufolge — wir beziehen uns auf das Gesamtgebiet von Gorj — bestanden hier die meisten Branntweimbrennereien des Landes.

Was die geographische Lage anlangt, befinden sich die Wein- und Obstgärten auf den Hügeln, sie sind von Ortschaft zu Ortschaft ununterbrochen miteinander verbunden, nur hie und da trennen bewaldete Stellen die einzelnen Weingärten voneinander.

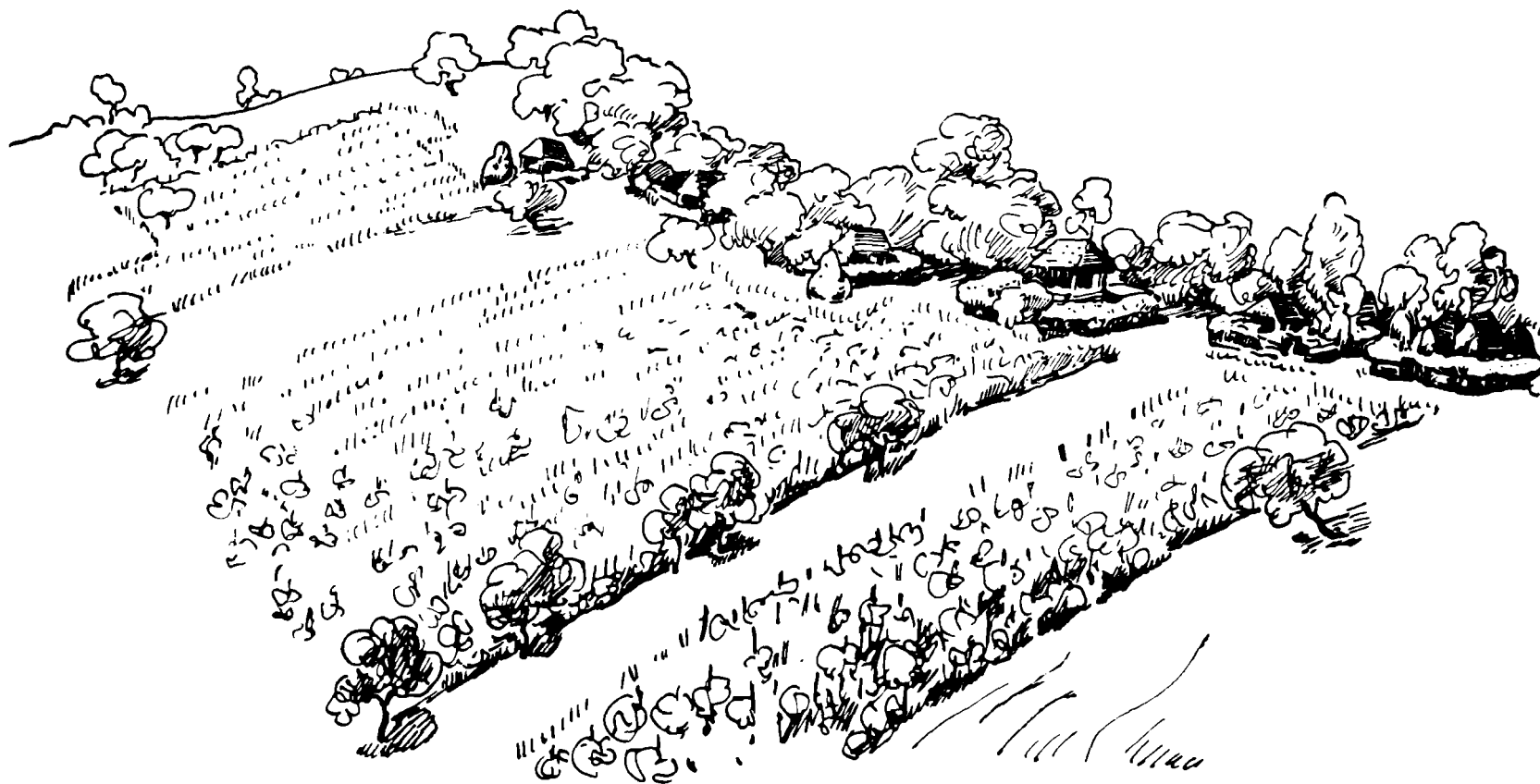
* * *

In diesem Gebiet mit einer uralten Überlieferung im Weinbau hat sich eine eigenartige Architektur entwickelt, die von den spezifischen Bedürfnissen dieser Beschäftigung geprägt wurde. Schon in einer früher veröffentlichten Arbeit⁸ haben wir darauf hingewiesen, daß die mit dem Weinbau zusammenhängenden Bauten auch nach ihrer Lage eingeteilt werden können: in Gebäude, die in den Weingärten selbst und solche, die im Weichbild des Dorfes stehen. Für Gorj hat diese Einteilung eine besondere Bedeutung. In sehr wenigen Gebieten des

⁵⁻⁶ Die Mehrzahl dieser Ortschaften erscheinen in früheren Urkunden als blühende Freibauernsiedlungen (siehe *Marele dicționar geografic al României...*). Siehe auch die oben zitierten Arbeiten Al. Ștefulescus.

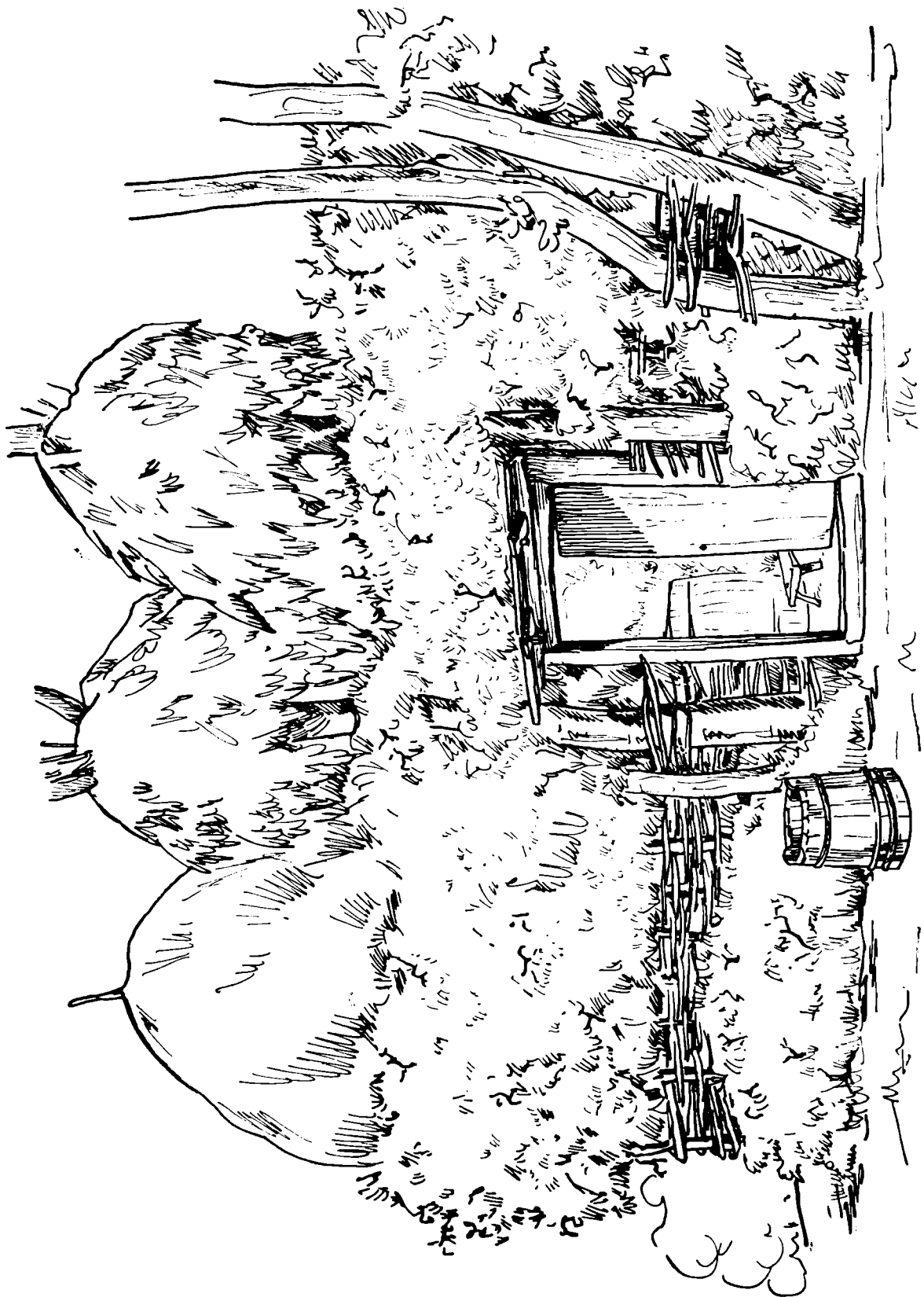
⁷ Al. Ștefulescu, *Încercare asupra istoriei Tîrgu-Jiului*, Bukarest 1899. Nachdem er gezeigt hat, „daß sich auf den Bergen die alten, fruchtbaren Weingärten der Städter breitmachen...” (S. II) erwähnt er Bestätigungen alter Besitztümer, darunter auch Weingärten im Jahr 1604, Ankäufe von Weingärten auf dem Dealul Tîrgului in den Jahren 1647, 1723, 1743, 1754 usw. (S. 48, 69, 80—81, 121 usw.). Mitgiftbestätigungen aus dem Jahre 1778 (S. 137) usw.

⁸ N. Al. Mironescu und Paul Petrescu, *Construcțiile viticole din Zona Hușilor* in *Revista de folclor*, Bukarest, 1964, Jahrg. VIII, nr. 3—4, S. 142.

Vedere panoramică a dealului cu vii de la Bălănești.

Panorama der Weinberge von Bălănești.

Weinbauwirtschaft auf dem Glodeni-Berg.

Gospodărie viticolă pe dealul Glodeniilor.

Hotar între vii. | Grenze zwischen Weinbergen.

Vii pe dealurile Runcului. | Weingärten auf dem Runcu-Berg.

în masiv au o asemenea dezvoltare ca în Gorj. Pe dealurile scunde ce coboară spre sud din înălțimile Carpaților sînt înfiripate adevărate sate-dublete, de profil economic strict viticol. Pe dealurile Arcanilor, Runcului sau Dobriței, în vestul zonei, sau pe dealurile Bălăneștilor și Glodenilor din estul zonei, răsar dintre „popoarele“ de vii⁹ acoperișurile înnegrite și gardurile înalte a zeci și sute de „pimițe“ și „conace“, formînd un-ori ulițe și cătune grupate pe curelele de pămînt ale neamurilor de moșneni.

Cele mai simple conace de acest fel sînt alcătuite din construcția pimiței propriu-zise și a unui „pătuiag“ pe patru pari, avînd rolul de platformă de depozitare a fînului sau cocenilor pentru furaj și de adăpost sumar pentru vite. O a doua treaptă în ordinea complexității o alcătuiesc conacele la care construcția pimiței ia amploare prin adăugarea unor încăperi laterale dintre care una adăpostește cazașul de fiert țuica. În sfîrșit, cea de a treia treaptă o formează conacele dezvoltate pînă la a forma o gospodărie în regulă, alături de pimiță și pătuiag apărînd un șopru și un grajd. Un element important al acestor conace este îngrăditura lor. Importanța gardurilor din vii în genere și caracterul lor juridic special este subliniată de H. H. Stahl în legătură cu faptul că modul de stăpînire al viilor nu este cel devălmaș, deși teritoriile viticole sînt și ele organizate într-un sistem sătesc: „De data aceasta vom avea de-a face nu numai cu un gard colectiv sătesc, înconjurînd în totalitatea sa terenul viticol, ci vom avea mai mult decît atîta, garduri care despart fiecare vie în parte, adică garduri de hotar, garduri cu sens nu numai tehnic, ci și juridic“.¹⁰ Gardurile de vii sînt menționate într-o seamă de acte vechi cum este „cartea de gîrdurărie“

Landes haben die Bauten in den Weinbergen einen solchen Umfang wie in Gorj. Die in den Tälern aneinandergereihten Dörfer scheinen auf den niedrigen Hügeln der südlichen Ausläufer der Karpaten Doppelsiedlungen zu besitzen, deren wirtschaftliches Profil vollständig vom Weinbau bestimmt ist. Auf den Hügeln von Arcani, Runcu oder Dobrița im Westen des Gebietes und auf den Bergen von Bălănești und Glodeni im Osten ragen aus den Weingärten („popoarele“ de vii)⁹ die geschwärzten Dächer und hohen Zäune von Dutzenden, ja Hunderten von Weinkellern (pimițe) und Sommerwirtschaften (conace) hervor, die mancherorts ganze Gassen und Weiler auf diesem Boden der Freibauern bilden.

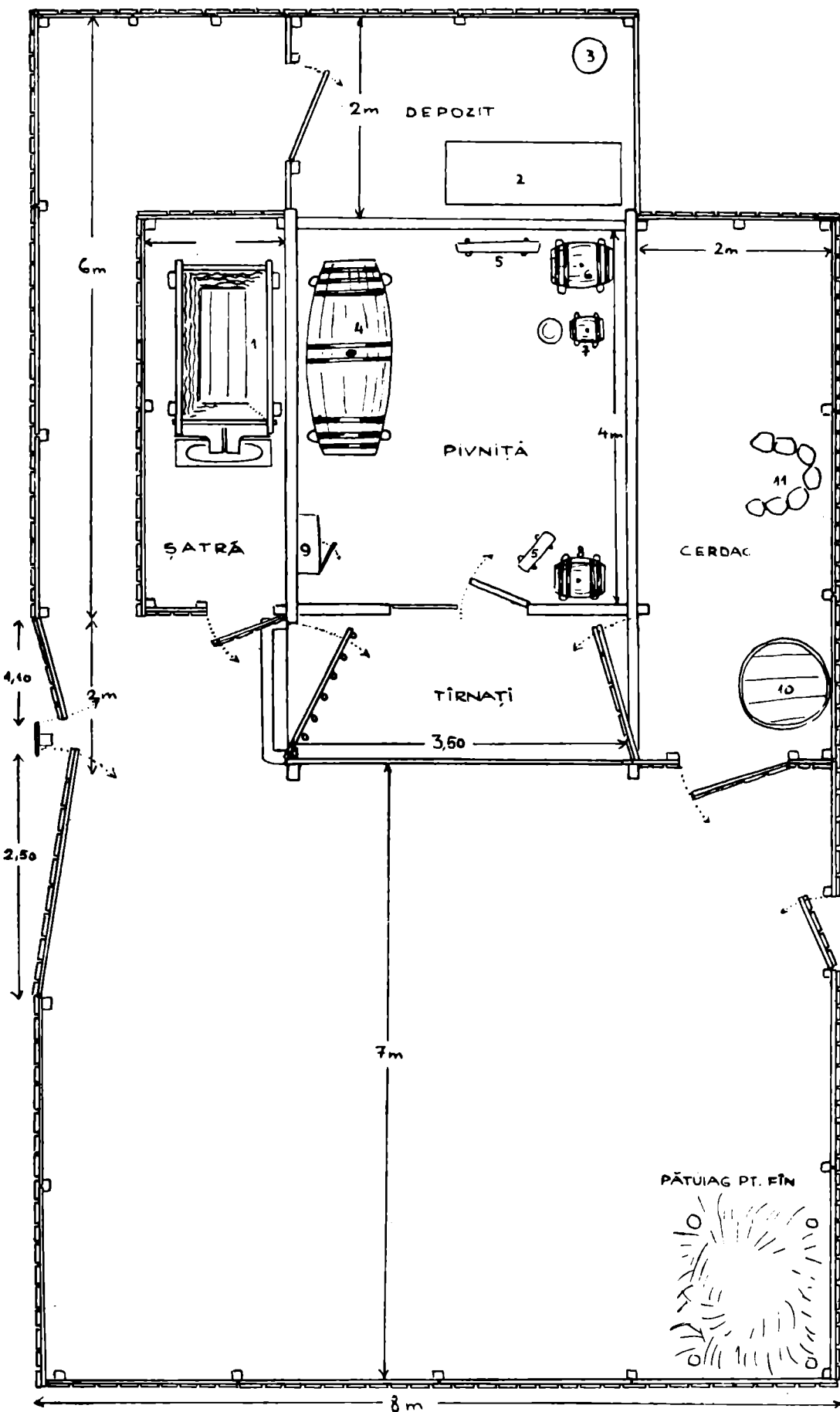
Die einfachsten Wirtschaften (conace) dieser Art bestehen aus dem eigentlichen Kellergebäude und einem von vier Pfählen getragenen Heuboden (pătuiag), der zur Unterbringung des Futters an Heu und Maisstengeln und zum zeitweiligen Einstellen des Viehes dient. Einen weiteren Schritt zu der Vervollständigung dieser Sommerwirtschaften bilden jene Kellergebäude, die durch seitliche Anbauten erweitert werden, wobei in einem Raum auch der Kessel zum Brennen des Pflaumenbranntweins untergebracht ist. Die dritte Stufe schließlich bilden die zu einer regelrechten Bauernwirtschaft erweiterten Kellergebäude, die außer dem Keller und dem Heuboden einen Schuppen und einen Stall umfassen. Ein wichtiger Bestandteil dieser Sommerwirtschaften ist der Zaun. Die Bedeutung der Umzäunung der Weingärten im allgemeinen und ihr jurisdischer Charakter im besonderen wird von H. H. Stahl in Verbindung mit den Besitzverhältnissen der Weinberge betont, die nicht auf Gemeinschaftseigentum beruhen, obgleich auch das Weinbaugelände zu einem dorfähnlichen System zusammengefaßt ist. „Es handelt sich hier nicht nur um einen gemeinsamen Dorfzaun, der das gesamte Weinbaugelände umgibt, sondern vielmehr um Zäune, die jeden einzelnen Weingarten umschließen, also Grenzzäune nicht nur im technischen, sondern im jurisdischen Sinn.“¹⁰ Die Weingartenzäune werden in einer Anzahl alter Urkunden erwähnt, beispielsweise in der „car-

⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. II, pag. 84—86, vorbește despre cele „89 popoare mari și mici din Gorj“; „popor“=masă compactă de vie, în H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, București, 1958, vol. 1, p. 329.

¹⁰ H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 329.

⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, Band II, S. 84—86, spricht über die 89 großen und kleinen Weingärten (popoare) in Gorj; popor=kompakte Masse von Weinstöcken, in H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, Bukarest, 1958, Band 1, S. 329.

¹⁰ H. H. Stahl, *a.a.O.*, S. 329.

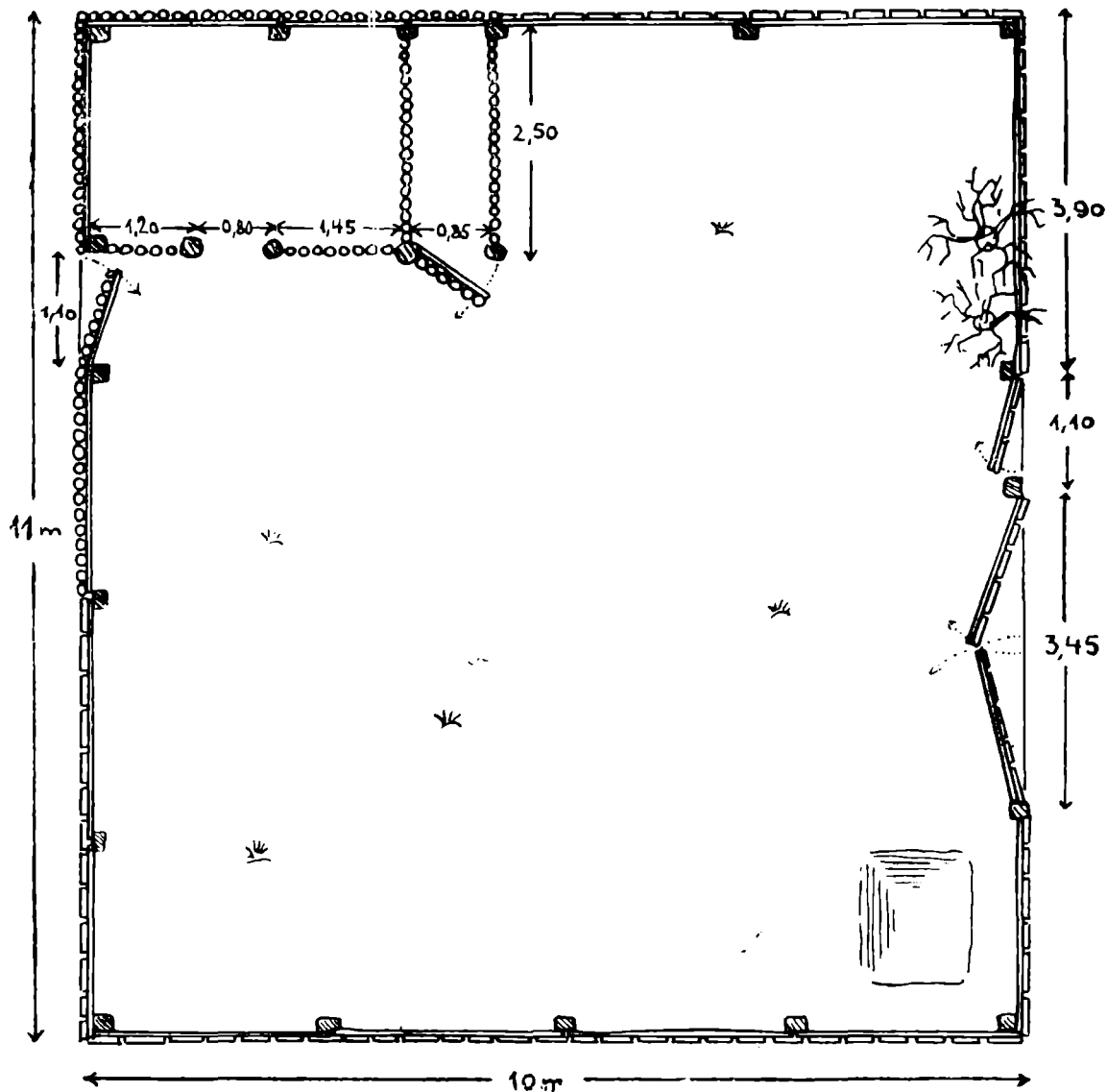

Plan de gospodărie din deal, Copăcioasa:

1. şarc; 2. pat; 3. sobă; 4. acov; 5. bancă (scaun); 6. butoaie; 7. butoaie; 8. butoaie; 9. dulap unelte; 10. putină; 11. cazan ţuică.

Grundriß eines durch Anbauten vergrößerten Weinkellers auf dem „Borg“, Copăcioasa.

1. Weinkelter; 2. Bett; 3. Ofen; 4. Faß; 5. Bank; 6. Faß; 7. Faß; 8. Faß; 9. Werkzeugkasten; 10. Bottich; 11. Brantweinkessel.

Gospodărie viticolă din Scoarța.

Weinbauwirtschaft in Scoarța.

a lui Constantin Brîncoveanu din 1695, după cum ele apar în aproape toate actele de vânzare particulare.¹¹

Din punct de vedere constructiv îngrădirile conacelor viticole din Gorj sînt de-a dreptul impresionante. Văzute din afară, aceste conace apar ca niște întărituri, gardurile avînd aspectul unor palisade de fortificație. Ele sînt făcute din nuiele groase îm-

tea de gîrdurărie“ („dem Buch über das Zaunwesen“) des Constantin Brîncoveanu aus dem Jahre 1695, wie sie auch in fast allen privaten Kaufverträgen erwähnt werden.¹¹

Was die Bauart anlangt, können die Umzäunungen der Sommerwirtschaften in Gorj geradezu eindrucksvoll genannt werden. Von außen gesehen, erscheinen diese Sommerwirtschaften wie Festungen und die Zäune wie die Palisaden einer Burg. Sie sind aus starkem Runtengeflecht errichtet, das an mäch-

¹¹ *Ibidem*, p. 329.

¹¹ *Ebenda*. S. 329.

pletite, susținute de pari puternici înțipți în pământ. Uneori rolul parilor îl joacă trunchiurile copacilor ce formează câteodată și susținătorii ușorilor porțișelor mici de intrare. Gardurile au o coamă imensă formată din corzi de viță tăiată, paie și ghimpi, așezată pe un suport special alcătuit dintr-o stinghie orizontală în care sînt prinse țepușe scurte verticale. Coama formează un adevărat acoperiș al gardului, ferindu-l de umezeală și împiedicînd încercările de a trece peste gard. Gardul apare ca o țesătură vegetală inextricabilă, atingînd pînă la trei metri înălțime. În spatele gardului se zărește doar vîrfurile acoperișului pîmîntului. În această incintă fortificată se pătrunde totdeauna prin două porți: una mare pentru care și alta mică așezată în partea opusă. Această dublă intrare și ieșire, cea de-a doua fiind de multe ori mascată de vegetație, vorbește și ea de preocupările „strategice“ ale proprietarilor viilor, preocupări impuse de practica unor epoci trecute cînd aceste mici așezări de pe dealuri constituiau și locuri de refugii temporare, provocate fie de incursiunile bandelor rătăcitoare, fie de cele ale fîșului care în mod normal vizau în primul rînd satele de pe vale. După cum se va vedea, caracterul de fortificație este prezent și în sistemul constructiv al pîmînturilor, destinate să adăpostească recolta de vin, atrăgătoare prin valoarea ei.

În afara gardurilor înconjurînd conacele, există în Gorj și garduri mai ușoare, despărțitoare ale loturilor de vii. Uneori hotărnicirea loturilor se făcea prin așezarea de bolovani mari de piatră formînd un zid foarte scund.

Gardurile mai noi sînt construite din ulucă sau scîndură.

Ca o notă caracteristică a peisajului dealurilor cu vii gorjene trebuie notată prezența, în cuprinsul incintei strîmte a conacelor, a pătuiașelor de coceni și a frunzarelor construite în copaci. Ferite în acest mod de umezeală și de vite, pătuiașele nu ocupă nici loc mult, lucru important pentru economia spațiului ce se cere drămuț cu grijă pentru

tigen, in den Boden gerammten Pfosten befestigt wird. An einigen Orten werden an Stelle der Pfosten auch Baumstämme verwendet, die manchmal auch die Torpfosten der niederen Eingangspforten bilden. Die Zäune sind oben mit abgeschnittenen Weinranken, Stroh und Dornesträuch abgedeckt, die auf einem besonderen Ständer, einer waagerechten mit kurzen Querhölzern versehenen Stange, angebracht sind. Diese Abdeckung bildet ein richtiges Dach über der Umzäunung, das sie vor Feuchtigkeit schützt und jeden Versuch, den Zaun zu übersteigen, verhindert. Der bis zu 3 m hohe Zaun erscheint als unentwirrbares Pflanzengeschlinge, hinter dem bloß die Spitze des Kellerdachs sichtbar ist. In den so befestigten Wirtschaftshof gelangt man durch zwei Eingänge: ein großes Tor für die Wagen und ein Pfortchen auf der entgegengesetzten Seite. Dieser doppelte Ein- und Ausgang, wobei der letztere oft durch Pflanzenwuchs verdeckt war, bezeugt die „strategischen“ Maßnahmen der Weingartenbesitzer. Diese Vorsichtsmaßnahmen waren durch die Zustände früherer Zeiten bedingt, als diese kleinen Ansiedlungen im Hügelland zeitweilig als Zufluchtsstätten dienten, um umherziehenden Räuberbanden oder den Zugriffen des Fiskus zu entgehen, der meist vor allem die Dörfer im Tal im Auge hatte. Wie man sehen wird, finden wir diese an Befestigungen erinnernde Bauweise auch bei den Weinkellern selbst, deren wertvoller Inhalt vor unbefugten Händen geschützt werden mußte.

Außer diesen Zäunen der Sommerwirtschaften gibt es in Gorj auch leichtere Umfriedungen, die die einzelnen Weingärten voneinander trennen. Manchmal wurden die Parzellen auch durch große Steinblöcke abgegrenzt, die niedrige Mauern bilden.

Die neueren Zäune werden aus Brettern hergestellt.

Als charakteristisches Merkmal für das Weinbaugebiet von Gorj muß die Tatsache erwähnt werden, daß innerhalb der eingesteckten Umfriedung der Sommerwirtschaften Maisstengel und Heu oft im Geäst eines Baumes aufbewahrt werden; es sind dies die sog. „pătuiege“. Auf diese Weise ist das Futter vor Feuchtigkeit und dem Vieh geschützt und die „pătuiege“ nehmen wenig Platz ein, was im Hinblick auf die wohlüberlegte Ausnutzung des vorhandenen Raumes sehr wichtig ist, da die für die Anpflanzung von Weinstöcken so wertvollen Bodenflächen nicht für Bauten verwendet

a nu ocupa cu construcții terenul atât de prețios pentru cultura viței de vie. Într-adevăr incintele conacelor sînt foarte mici, dimensiunile laturilor variind între 8 și 13 metri.

O ultimă categorie de construcții, legată de așezările viticole de pe dealuri, ce trebuie amintită, este cea a crucilor și a troițelor de vie ce apar atât în preajma conacelor cît și în cuprinsul viilor. Înalte de 2 pînă la 3 metri, aceste cruci sînt acoperite cu un acoperiș în două ape. Trunchiul de lemn masiv poartă în partea de sus o icoană proteguitoare a viei. La picioarele troiței este construită o bancă-masă pe patru picioare, pe care se pun ofrandele aduse cu prilejul slujbei.

Două sînt principalele categorii de construcții viticole din Gorj: construcțiile de pază și pimițele.

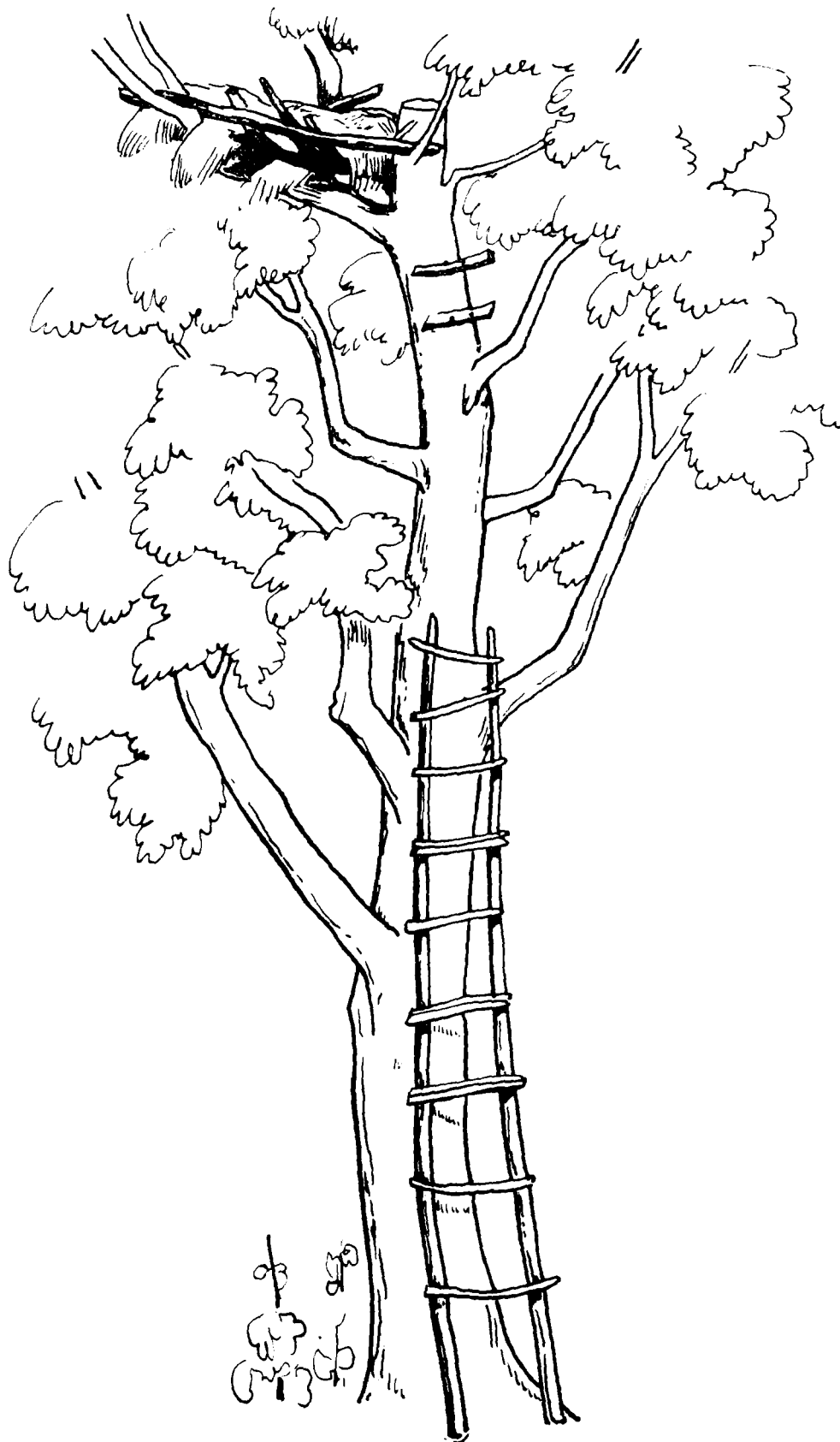
Ca și în restul țării, construcțiile pentru paza viilor sînt de două feluri: unele dintre ele sînt construite la nivelul solului din materiale ușoare; sînt așa-numitele „colibe“, făcute dintr-un schelet de nuiele, acoperit cu corzi de viță tăiată, cu coceni de porumb sau paie. De plan dreptunghiular, colibele au o latură deschisă, orientată spre sud, pentru a permite observarea viei. Altele sînt suspendate la înălțime pentru a putea observa o suprafață mare de teren. Forma cea mai elementară de suspendare o constituie amplasarea punctului de observație într-un copac. Se alege de obicei un copac bătrîn, înalt, se taie o parte din ramurile ce ar împiedica vederea, și se amenajează la o înălțime de circa 8 metri un fel de „cuib“ din crăci împletite peste care se așterne un strat de coceni de porumb și paie. De trunchi se sprijină o scară ce poate fi luată la nevoie. Scara urcă pînă pe la patru-cinci metri. De acolo în sus se ajunge pășind pe stinghii orizontale bătute în cuie direct în trunchiul copacului, închipuind o scară. Firește această înjghebare ține de forme străvechi de folosire a copacilor ca puncte de observare și ca adăpost mai mult sau mai puțin temporar. Uneori „cuiburile“ de pază au improvizate deasupra lor un acoperiș ru-

werden durften. Die Ausmaße der Sommerwirtschaften sind tatsächlich sehr gering, die Seitenlänge mißt nur acht bis dreizehn Meter.

Die letzte Kategorie von Bauten, die im Zusammenhang mit den Siedlungen auf den Weinbergen erwähnt werden müssen, sind die Kreuze und Heiligenbilder, die sowohl in der Nähe der Sommerwirtschaften als auch in den Weingärten selbst anzutreffen sind. Sie sind 2—3 m hoch und von einem zweiflächigen Dach überdeckt. Der massive Holzständer trägt oben eine Ikone mit den Schutzheiligen der Weingärten. Zu Füßen des Kreuzes steht eine Art niedriger Tisch mit 4 Füßen, auf den beim Gottesdienst die Weihgaben niedergelegt werden.

Zwei hauptsächlichste Arten von Bauten lassen sich auf den Weinbergen in Gorj unterscheiden: die Unterstände für Weingartenhüter und die Weinkeller.

Wie überall im Lande gibt es zwei Arten von Wächterhütten: die einen stehen unmittelbar auf dem Erdboden und sind aus leichtem Holzmaterial hergestellt; diese sogenannten „colibe“ bestehen aus einem Rutengerüst, das mit den abgeschnittenen Ranken der Weinreben, mit Maisstengeln oder Stroh bedeckt ist. Diese Hütten mit rechteckiger Grundfläche haben eine nach Süden zu offene Seite, die eine Übersicht über den Weingarten gewährt. Andere Unterstände für Weingartenhüter werden in einer gewissen Höhe errichtet, um einen Überblick über ein ausgedehntes Gebiet zu ermöglichen. Die einfachste Art ist der Beobachtungsstand in einem Baum. Meist wird ein alter, hochgewachsener Baum dazu ausgewählt. Ein Teil der Äste, die die Sicht behindern, werden ausgeschnitten, und in einer Höhe von etwa 8 m wird eine Art Nest aus Ästen geflochten, über die man eine Lage Maisstengel und Stroh breitet. Die an den Baum gelehnte Leiter kann, wenn nötig, entfernt werden. Die Leiter führt bis in eine Höhe von vier bis fünf Metern, von da weiter gelangt man auf waagrecht mit Nägeln unmittelbar an dem Baumstamm befestigten Leisten, die eine Art Leiter bilden, bis in den Beobachtungsstand. Diese Art geht selbstverständlich auf die uralte Gewohnheit zurück, Bäume als Ausguck und als mehr oder weniger zeitweiligen Unterstand zu benutzen. Einige „Beobachtungsner“ sind mit einem primitiven Dach versehen. Zum Unterschied von diesem Beobachtungsstand, bei dem natürliche Gegebenheiten ausgenützt werden, stellen die

Foișor de pază.

Beobachtungsstand.

dimentar. Spre deosebire de acest fel de a folosi elemente naturale, foișoarele de pîndari sînt construcții în toată regula. Construite pe pari înalți de patru-cinci metri, ele sînt de fapt niște platforme suspendate. Uneori există două etaje de platforme. Accesul se face pe o scară. Cei patru pari susțin și acoperișul construit de cele mai multe ori în două ape. Cîteodată partea expusă vîntului dominant local este adăpostită de o perdea de scînduri sau de coceni.

Cea mai importantă construcție viticolă a Gorjului și avînd un puternic caracter local este „pimița” sau „pimnița”. Contrar a ceea ce s-ar putea crede prin analogie cu terminologia în uz, pimița nu este o construcție sub nivelul solului, ci este o construcție pe sol. Ea este echivalentul oltenesc a ceea ce în Moldova, și prin extensiune, în toată țara, se numește *cramă*. Adică construcția în care se pregătește și mai ales se păstrează vinul și alte produse alcoolice extrase din fructe.

Nota deosebitoare a „pimiței” viticole gorjenești în raport cu celelalte construcții similare din țara noastră este dată atît de materialul de construcție cît și de unele caracteristici constructive. Ca și restul arhitecturii gorjenești și în genere nord-oltenesti, pimița este o construcție de lemn în așa numitul sistem al cununilor de bîrne orizontale încheiate prin îmblînări (Blockbau). Construcțiile viticole de lemn, de valoarea arhitectonică și de frecvența celor din Gorj nu se întîlnesc în celelalte regiuni viticole ale României.

Materialele și tehnicile de construcție folosite la edificarea pimițelor sînt în genere aceleași cu cele utilizate în arhitectura populară, civilă și religioasă a Gorjului. Vom trece pe rînd în revistă structura celor trei părți principale constructive: temelia, pereții, acoperișul.

Pimițele sînt așezate pe o *temelie* de piatră ce poate îmbrăca fie forma cea mai simplă și cea mai veche în același timp, constînd din patru bolovani enormi puși la colțurile construcției, fie forma intermediară a unei scurte temelii de piatră legată sau nelegată cu mortar, fie forma superioară a unei temelii înalte, rezolvînd uneori și diferențe de nivel, de piatră cioplită și prinsă în mortar. Piatra folosită poate fi rotundă, de rîu sau plată,

Wachttürme (foișoare) der Weingartenlütter regelrechte Bauten dar. Auf vier bis fünf Meter hohen Holzpfosten wird eine Plattform errichtet, zu der eine Leiter hinaufführt. Manchmal wird eine zweite Plattform als eine Art Obergeschoß darüber gebaut. Die vier Holzpfosten tragen auch das meist zweiflächige Dach. Gelegentlich wird die dem Wind ausgesetzte Seite mit Brettern oder Maisstengeln abgeschirmt.

Das für den Weinbau in Gorj wichtigste Gebäude, das ausgesprochen kennzeichnende Merkmale für dieses Gebiet aufweist, ist der Keller (pimița oder pimnița). Entgegen der sonst üblichen Verwendung dieses Ausdrucks ist der Keller nicht ein unter der Erdoberfläche gelegener Bau, sondern er erhebt sich über dem Boden. Er entspricht dem Gebäude, das in der Moldau und von da ausgehend, im ganzen Land „cramă” (Kelterhaus) genannt wird. Ein Gebäude also, in dem der Wein und andere aus Obst hergestellte alkoholische Getränke bereitet und vor allem aufbewahrt werden.

Im Vergleich zu ähnlichen Bauten in unserem Land besitzt der Weinkeller in Gorj sowohl durch das verwendete Baumaterial als auch durch einige charakteristische Bauverfahren eine besondere Note. Wie die übrigen Bauten in Gorj und in Nordoltenien im allgemeinen ist dieses Kelterhaus ein Blockbau, der aus waagerecht übereinandergelegten Balken besteht. Was die Häufigkeit und den architektonischen Wert der Holzbauten in den Weingärten anlangt, wird Gorj von keinem anderen Weinbaugebiet Rumäniens übertroffen.

Das Material und die Bautechnik der Weinkeller sind im allgemeinen die gleichen, die für Profan- und Kultbauten der bäuerlichen Architektur in Gorj verwendet werden. Wir wollen nachstehend die drei Hauptbestandteile des Gebäudes, das Fundament, die Wände und das Dach eingehender behandeln.

Der Keller erhebt sich auf einem *Steinfundament*, das in seiner einfachsten und gleichzeitig ältesten Form aus vier mächtigen, in den Ecken des Gebäudes befindlichen Steinblöcken besteht; eine Zwischenform bildet ein niedriges Fundament aus Steinen, die manchmal mit Mörtel gebunden sind; die entwickeltste Form besteht aus einem hohen Fundament, das gelegentlich Unebenheiten des Geländes ausgleicht und aus behauenen, mit Mörtel verbundenen Steinen gebaut ist. Auf das Steinfundament wird zuerst ein Kranz von Sohlbalken (tâlpi) ge-

Pimiță din Dobrița.

Weinkeller aus Dobrița.

Pimiță din Runcu

Weinkeller aus Runcu.

Pimiți din Runcu.

Weinkeller aus Runcu.

de mal. Pe temelia de piatră se așază o primă cunună, cea a „tălpilor“, formată din trunchiuri masive de stejar rotund (în acest caz trunchiurile se numesc „bîlvani“ sau „urși“) sau de stejar cioplit în patru muchii. Diametrul sau secțiunea tălpilor atinge de multe ori dimensiuni apreciabile (40—50 cm). Uneori se suprapun două-trei cununi de tălpi masive formînd o adevărată temelie de lemn, care și ea însă este pusă pe pietre spre a fi ferită de umezeala solului. Trebuie notată în același timp și particularitatea, decurgînd din funcția pe care trebuie să o îndeplinească pimița, că spațiul de sub pimiță format prin înălțarea podinei pimiței pe temelia de piatră și pe tălpile de lemn, nu se umple cu pămînt, ci rămîne gol tocmai pentru a asigura ventilația necesară și în consecință pentru a asigura păstrarea unui strat de aer uscat recomandabil atît pentru construcția de lemn cît și pentru procesul de vinificație.

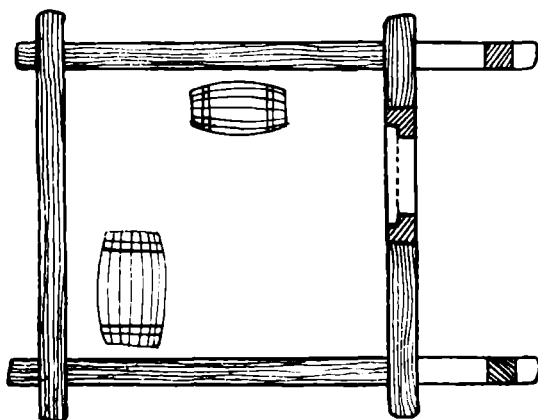
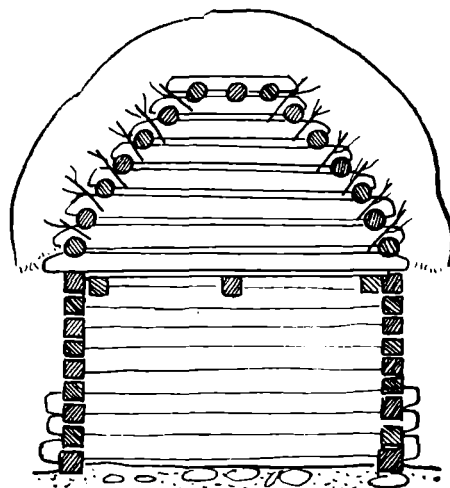
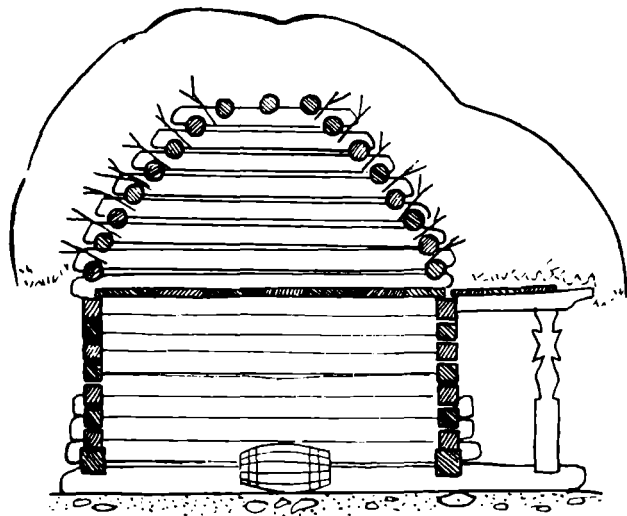
legt, massive, runde (bîlvani, urși) oder vierkantig zugehauene Eichenstämme. Der Durchmesser oder der Querschnitt der Sohl-schwellen erreicht häufig bemerkenswerte Ausmaße (40—50 cm). Manchmal werden zwei bis drei Reihen von massiven Sohl-schwellen übereinandergelegt, die ihrerseits ein Holzfundament bilden. Dieses ruht aber gleichfalls auf einem Steinsockel, der das Gebäude vor der Bodenfeuchtigkeit schützt. Eine Eigenart dieser Kellergebäude muß hervorgehoben werden, die auf die besondere Aufgabe des Weinkellers zurückzuführen ist: da die Bodenbretter des Kellers auf dem Steinfundament und den Grundbalken aufruhren, entsteht unter dem Keller zwischen den Grundmauern ein leerer Raum, der nicht wie üblich mit Erde ausgefüllt wird, damit für die Durchlüftung, also für eine trockene Luftschicht gesorgt ist, die sowohl dem Holzgebäude als auch der Weinbereitung dienlich ist.

Pe tălpile de lemn se înalță *pereții* pimiței construiți din cununi de bîrne dispuse orizontal. Alături de lemnul de stejar se folosește și lemnul de fag. La pimițele ceva mai noi, amestecul de esențe lemnoase se întâlnește mai des. Bîrnele din care sînt construiți pereții sînt aproape totdeauna cioplite în patru muchii, secțiunea fiind dreptunghiulară. În foarte rare cazuri se întâlnesc pereți din bîrne rotunde. Dimensiunile bîrnelor sînt mijlocii, secțiunea cea mai frecventă avînd laturile de circa 12/20 cm. La pimițele vechi, și nu în dese cazuri bîrnele sînt foarte late, uneori pereții fiind construiți doar din patru-cinci bîrne, ceea ce revine cam la 50 cm lățimea unei bîrne. Grosimea însă nu crește în aceeași proporție, astfel încît se poate vorbi de fapt de blăni groase de stejar. Pereții rămîn totdeauna netencuiți, — pentru același motiv al asigurării unei ventilații —, bîrnele de lemn fiind deci aparente. Îmbinarea bîrnelor se face în tăietură dreaptă, capetele lor rămînînd lungi și formînd la colțurile construcției un unghi drept vizibil.

Singura deschidere practică în pereți este cea a ușii, pimițele neavînd ferestre. Construcția ușii este deosebit de ingenioasă, ușa fiind concepută în așa fel încît pe de o parte să constituie o intrare fortificată, iar pe de altă parte, prin deschidere, să lase un spațiu de trecere cît mai mare pentru introducerea buților mari. Rama ei este alcătuită din trei ușori masivi verticali. În cei doi ușori marginali sînt prinse cele două aripi de lemn de stejar gros pînă la 10 cm, cioplîți dintr-o singură bucată (lățimea unei aripi: 60—80 cm) inclusiv rîșinele. Ușorul din mijloc, foarte gros, este mobil, avînd capetele de sus și de jos subțiate în forma unor pene pentru a putea intra în scobiturile bîrnelor orizontale. Ușorul din mijloc poartă, cioplită din aceeași bucată, și uriașa încuietoare de lemn formată din „cotocul de cheiar“ vertical prin care trece grinda orizontală cu „căței“, lungă cît lățimea întregii uși și care prin alunecare blochează mișcarea aripilor. Încuietorea se acționează din afară prin intermediul unei chei de lemn cu căței, sau a unei chei de fier „cu limbă“, care se introduce printr-o gaură rotundă scobită în peretele de bîrne. Uneori, pentru derutarea celor ce ar voi să intre fără voie, sînt scobite mai multe găuri, una singură fiind cea care permite potrivirea cheii. Ușorul

Auf den Sohlschwelen werden die aus waagerechten Balken bestehenden *Wände* des Kellers errichtet. Neben Eichen- ist auch Buchenholz häufig anzutreffen. Bei etwas neueren Kellern läßt sich auch die gleichzeitige Verwendung verschiedener Holzarten feststellen. Die zur Errichtung der Wände verwendeten Balken werden fast immer vierkantig zugehauen, der Querschnitt ist rechteckig. Wände aus Rundholz sind sehr selten. Die Balken sind von mittlerer Stärke, meist sind die Seiten 12/20 cm breit. In seltenen Fällen haben ältere Keller Wände aus sehr breiten Stämmen, manchmal besteht eine Wand aus bloß vier bis fünf Balken, so daß der einzelne Balken etwa 50 cm breit ist. Die Stärke der Balken steht indessen nicht in demselben Verhältnis zu ihrer Breite, so daß man eher von sehr dicken Eichenbrettern sprechen könnte. Die Wände werden gleichfalls aus Gründen der besseren Durchlüftung niemals beworfen, die Holzbalken bleiben also sichtbar. Das Zusammenfügen der Balken geschieht durch rechtwinklige Überschneidung, die Enden stehen sichtbar an den Ecken des Baues hervor.

Die einzige Öffnung in der Wand ist die Türe, die Keller besitzen keine Fenster. Besonders sinnreich sind die Türen eingerichtet, die nicht nur einen befestigten Eingang darstellen, sondern beim Öffnen einen genügend großen Raum zum Hineinbringen der großen Fässer freigeben. Der Türrahmen wird aus drei massiven senkrechten Pfosten gebildet. An den zwei seitlichen Pfosten sind die bis zu 10 cm starken Türflügel aus Eichenholz befestigt, die aus einem einzigen Stück gearbeitet werden. (Breite eines Türflügels: 60—80 cm einschließlich der Angeln.) Der sehr starke Mittelpfosten ist beweglich, unten und oben verschmälert er sich zu zapfenförmigen Enden, die in Fugen der waagerechten Balken eingepaßt werden können. Der Mittelpfosten trägt auch die aus demselben Stück hergestellte mächtige Schließvorrichtung. Aus dem Mittelpfosten ist eine senkrechte Öffnung herausgehauen („cotocul de cheiar“), durch die ein waagerechter Pfosten mit Zapfen (căței) hindurchgeht, dessen Länge der Breite der Türe entspricht und der, vorgeschoben, die Türflügel absperrt. Der Verschluss wird von außen durch einen Holzschlüssel mit Zapfen oder einen Eisenschlüssel mit einer beweglichen „Zunge“ (limba) betätigt, der durch ein rundes, in die Balkenwand gebohrtes Loch gesteckt wird. Um

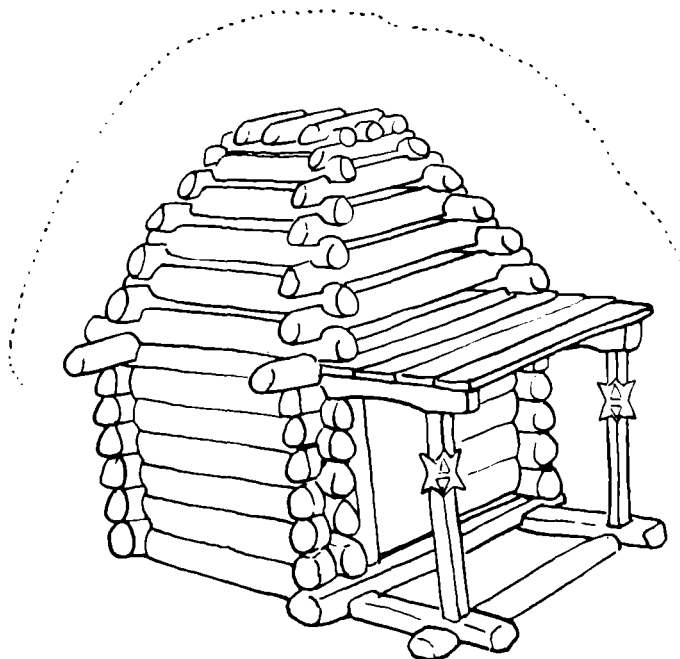

Plan și secțiuni de pimițe din Dobrița.

Grundriß und Längsschnitte von Weinkellern in Dobrița.

Sistem de construcție piramidală
a pimiței.

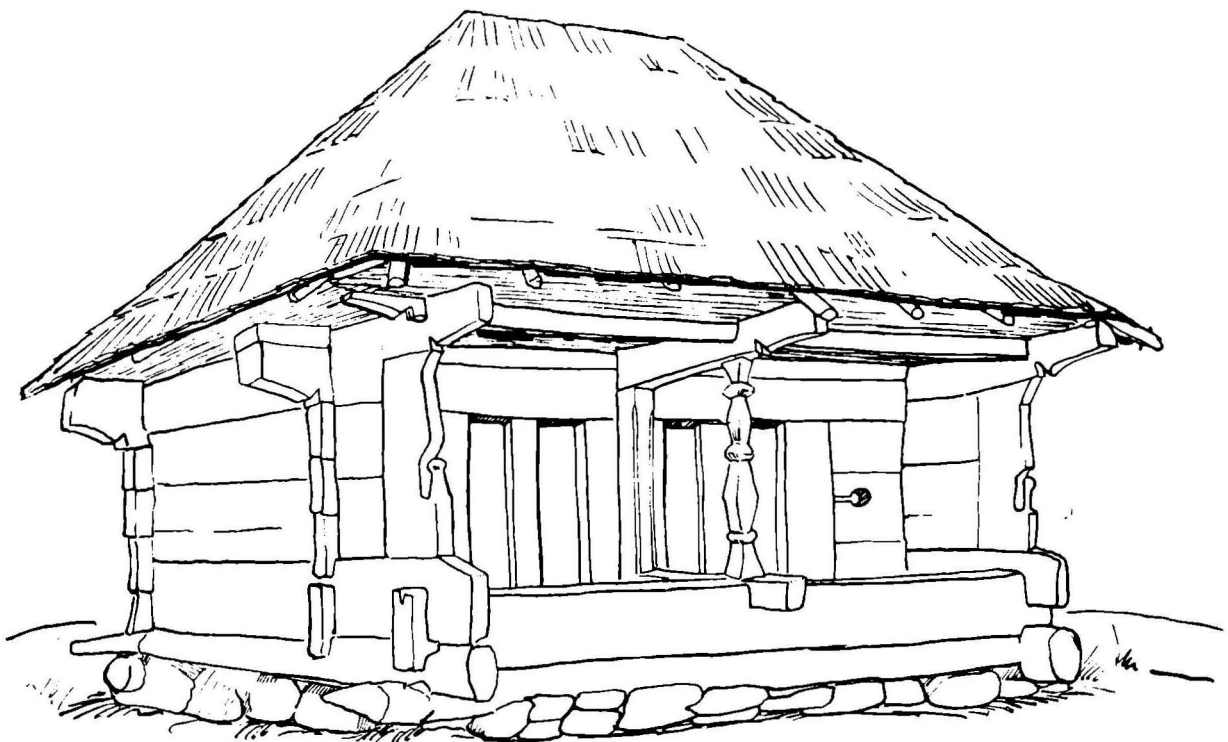
Weinkeller mit pyramidenförmigem
Dachbau.

Pimiță din Rovinari.

Weinkeller aus Rovinari.

Pimiță din Curtișoara.

Weinkeller in Curtișoara.

din mijloc poate fi dislocat cu totul când este nevoie să se deschidă larg uşile. Astfel această adevărată uşă blindată de lemn este aproape inatacabilă, constituind un alt element de fortificaţie al construcţiilor viticole gorjeneşti.

Pereţii de bîrne se termină în partea lor superioară cu o ultimă cunună de bîrne, mai puternice, numite „cosorobi“, care formează în acelaşi timp baza de susţinere a şarpantei acoperişului.

În ultimii 30—40 ani s-au construit şi pimiţe cu pereţi de piatră. Frecvenţa lor este însă redusă, iar apariţia lor este înregistrată doar în partea vestică a zonei, pe dealurile Runcului şi Dobriţei, în apropierea nemijlocită a carierelor de piatră. Zidăria este făcută din blocuri de piatră neregulate care se acoperă cu tencuială. Păstrînd planul şi chiar proporţiile celor de lemn, pimiţele de piatră au aceleaşi intrări prevăzute cu uşi masive de lemn construite pe principiul celor trei uşori, dintre care medianul este mobil.

De notat că la pimiţele de piatră apar şi ferestruici înguste, de tipul celor obişnuite în arhitectura medievală românească, pentru a asigura ventilaţia încăperilor cu pereţi de zid.

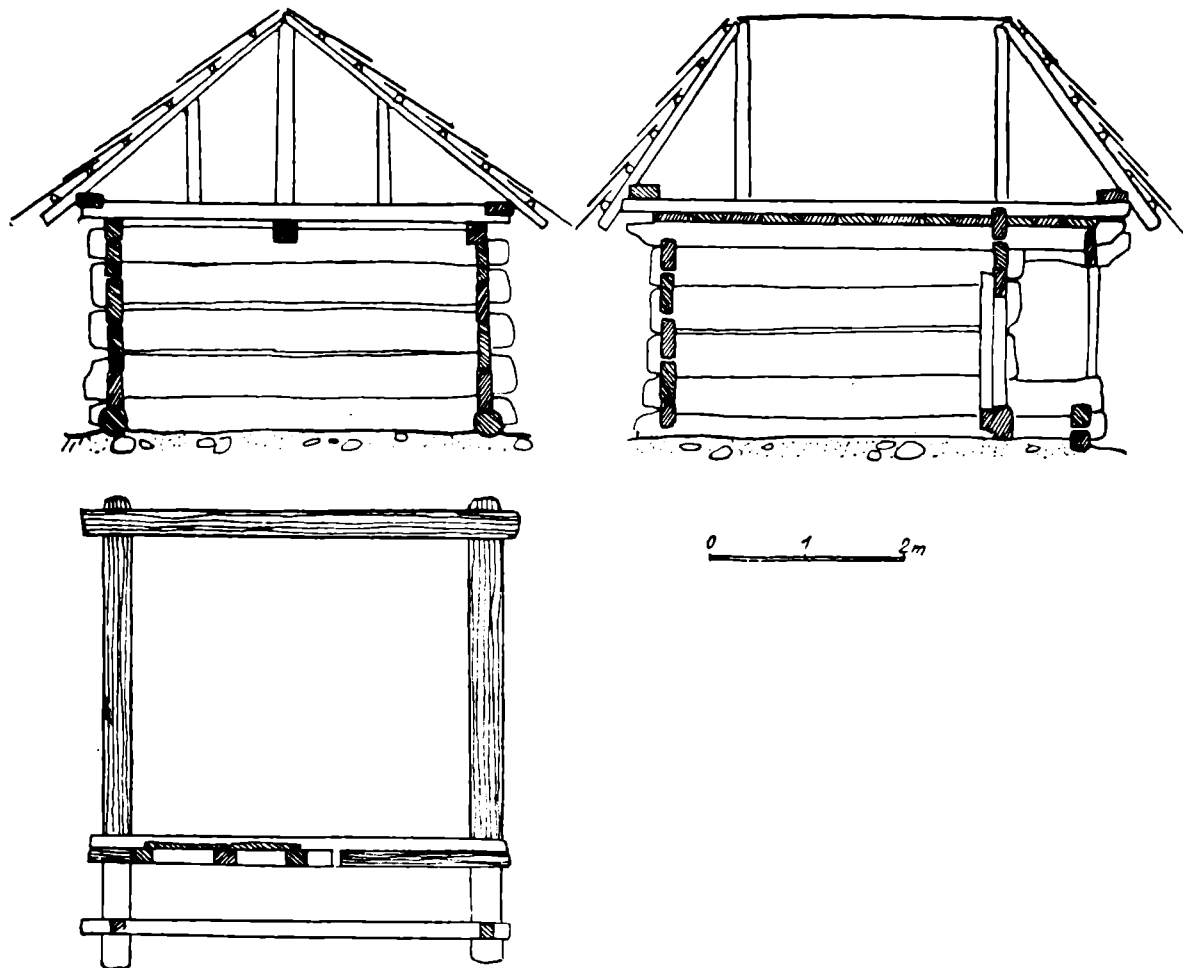
Şarpanta *acoperişului* se sprijină pe un sistem de grinzi, formînd un fel de strat intermediar între pereţi şi acoperiş, strat intermediar în care se include şi tavanul încăperii. Soliditatea care caracterizează întreaga construcţie este proprie şi acestui strat intermediar format din trei sau patru grinzi sprijinite pe ultima cunună de bîrne a pereţilor (cosorobii) şi care susţin la rîndul lor blănille groase (pînă la 10 cm) şi late (30—40 cm) care constituie tavanul pimiţei. Peste blănuirile tavanului este aşezată o a doua cunună de cosorobi pe care se sprijină structura şarpantei acoperişului. Menţionăm că doar la pimiţele mai sărace tavanul era alcătuit din nuiele împletite sau din scînduri de fag „priviştite“ (aşezate uşor înclinate şi încălecate cu marginile una peste alta). Şarpanta acoperişului pimiţelor gorjeneşti prezintă două feluri de structuri total deosebite. Prima structură este cea obişnuită a sistemului de „căpriori“ construit în două variante: varianta 1 constă din perechi de căpriori îmbinaţi în vîrf şi legaţi, aproape de vîrf,

unbefugte Eindringlinge irrezuführen, werden manchmal mehrere Löcher angebracht, von denen aber nur ein einziges das Aufschließen mit dem Schlüssel gestattet. Der Mittelpfosten kann vollständig entfernt werden, wenn die Türe weit geöffnet werden soll. Sonst ist diese hölzerne „Panzertüre“ nahezu unantastbar, sie bildet einen weiteren Bestandteil der Befestigungen an den Bauten der Weingärten in Gorj.

Die Wände werden oben von einem letzten Kranz stärkerer Balken, den Kapschwellen („cosorobi“), abgeschlossen, die gleichzeitig die Träger des Dachstuhls sind.

In den letzten 30—40 Jahren wurden auch Weinkeller mit Steinwänden gebaut, sie sind aber nicht sehr häufig, man trifft sie lediglich in der unmittelbaren Umgebung der Steinbrüche im westlichen Teil des Gebietes auf den Hügeln von Runcu und Dobriţa an. Das aus unregelmäßigen Steinblöcken bestehende Mauerwerk wird mit einem Bewurf versehen. Die Steinbauten werden nach demselben Plan und in den Ausmaßen der Holzkeller errichtet, die Eingänge sind mit den gleichen massiven Holztüren versehen, also nach dem Prinzip der drei Türpfosten, deren mittlerer beweglich ist. Es ist zu bemerken, daß die Steinkeller enge Fensterchen von dem in der mittelalterlichen rumänischen Architektur üblichen Typus aufweisen, die für die Durchlüftung dieser mit Steinmauern umgebenen Räume sorgen.

Der Dachstuhl ruht auf einem Balkensystem, eine Art Zwischenlage zwischen den Wänden und dem Dach, das auch die Decke des Kellerraums einschließt. Die massive Bauart, die das ganze Gebäude kennzeichnet, ist auch dieser Zwischenlage eigen. Sie besteht aus drei oder vier Balken, die auf dem letzten Balkenkranz der Wände ruhen und ihrerseits (bis zu 10 cm) starke und (30—40 cm) breite Bohlen tragen, die die Decke des Innenraumes bilden. Über die Bretter der Decke wird ein weiterer Kranz von Balken gelegt, auf dem der Dachstuhl ruht. Wir erwähnen, daß nur bei ärmlicheren Kellern die Decke aus Rutengeflecht oder leicht geneigten, mit den Rändern übereinandergelegten Buchenbrettern bestand. Der Dachstuhl der Weinkeller in Gorj weist zwei gänzlich verschiedene Formen auf. Die erste zeigt das übliche System mit Dachsparren, die in zwei Varianten hergestellt werden: die Variante 1 zeigt zwei Dachsparrenpaare, die an der Spitze aneinanderstoßen und darunter durch eine waagerechte Zange miteinander verbunden sind; die in Gorj häu-

Plan de pimiță, Curtișoara.

Grundriß und Längsschnitt eines Weinkellers in Curtișoara.

printr-o stînghie orizontală, varianta 2, mai frecvent întâlnită la pimițele gorjenești, constă din perechi de căpriori ale căror vîrfuri se sprijină pe linia coamei acoperișului formată dintr-o grindă puternică numită „cal” sau „călărete”. Capetele acestei grinzi orizontale (ale calului) sînt susținute de cîte un „stilp” sau „pop” vertical așezat pe una din grinzile stratului intermediar. Pe căpriori, în ambele variante, sînt bătute cîte cinci-șase rînduri de „lănteți” de care este prinsă „prăștila” sau „frăștila” (șindrila) lungă și subțire, sau, la exemplarele mai vechi, scînduri lungi. Șarpanta de căpriori poate susține, cu unele mici modificări constînd în baterea unor țepușe de susținere pe lănteți, și învelitoarea specifică a pimițelor gorjenești, corzi de viță de vie uscate. Ca formă, acoperișul de șindrila este un acoperiș în patru ape cu muchiile ușor rotunjite și cu coama în genere scurtă.

figer anzutreffende Variante 2 besteht aus paarweisen Dachsparren, deren obere Enden längs des Dachfirstes durch einen starken Balken („cal” oder „călărete”) zusammengehalten werden. Die Enden des Firstbalkens ruhen auf je einer senkrechten Säule, die auf einem der Balken der Zwischenlage steht. Bei beiden Varianten sind an die Sparren 6—7 Reihen Latten genagelt, an denen die langen, dünnen Schindeln befestigt werden: Bei älteren Gebäuden finden wir lange Bretter. Der Dachstuhl kann auch die für Kellerbauten in Gorj kennzeichnende Eindeckung mit trockenen Weinreben tragen, wobei eine kleine Änderung an der Belattung notwendig ist; es werden dann kurze Pflöcke zum Festhalten der Reben an die Latten geschlagen.

Das Schindeldach hat die Form eines Walmdaches mit leicht gerundeten Kanten, und einem meist niederen First. Die Form

Pimiță pe soclu de piatră din Dobrița.

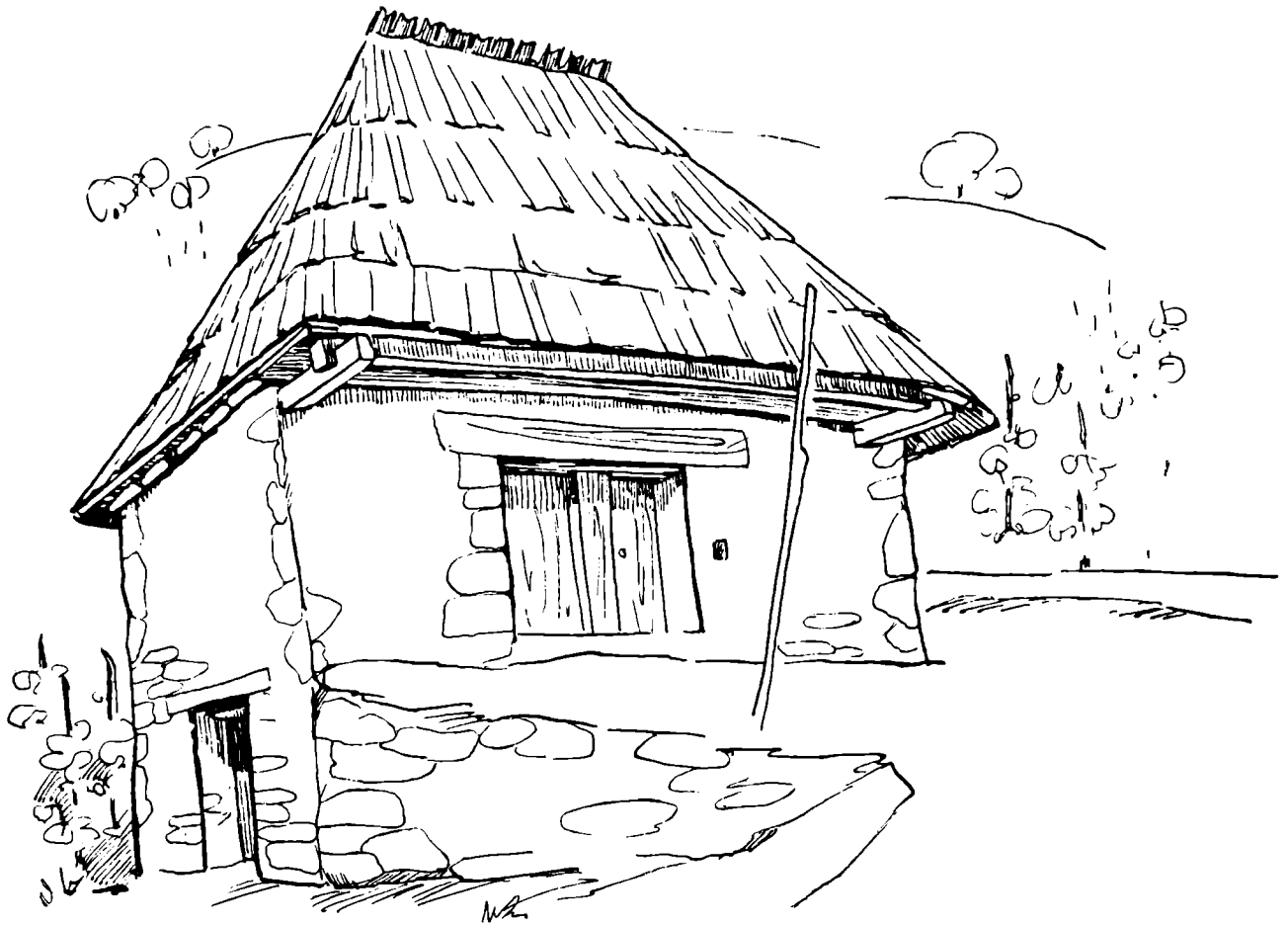
Keller auf Steinsockel in Dobrița.

Acoperișul de viță uscată are o formă greu definibilă de clăie sau căpiță tinzînd către o calotă sferică.

Cea de-a doua structură a șarpantei acoperișului pimiței gorjenești are, prin unele aspecte, caracter de unicat în arhitectura populară românească și prezintă un interes istoric și tehnic, în ce privește originea și vechimea acestui sistem, ce nu a fost pînă azi relevat în literatura de specialitate. Este vorba de faptul esențial, nesemnlat pînă în prezent, că sistemul Blockbau în care sînt construiți pereții pimiței, nu se oprește la nivelul tavanului, ca în marea majoritate a construcțiilor de lemn din țara noastră, ci continuă neîntrerupt în așa numitul „pod“ de sub învelitoarea acoperișului. Cu alte cuvinte, suscesiunea cununilor de birne orizontale nu se oprește la nivelul cosorobilor ci trece dincolo, în pod,

des mit Weinreben gedeckten Daches ist schwer zu beschreiben, es erinnert an einen Heuschaber mit halbkugelförmiger Kappe.

Die zweite Form des Dachstuhls bei den Weinkellern in Gorj weist einige, in der rumänischen bäuerlichen Architektur einmalige Aspekte auf und ist von größtem geschichtlichem und technischem Belang in bezug auf den Ursprung und das Alter dieses Systems, das in der Fachliteratur bisher noch nicht beschrieben wurde. Es handelt sich um die bemerkenswerte, bisher nicht beachtete Tatsache, daß das Blockbausystem der Wände nicht in der Höhe der Decke aufhört, wie bei der großen Mehrzahl der Holzbauten in unserem Lande, sondern sich in dem sogenannten Dachboden unter der Eindeckung bis zu dem First fortsetzt. Mit anderen Worten, die Aufeinanderfolge der waagerechten Balkenkränze hört mit der letzten, dickeren Balken-

Pimița de piatră din Dobrița (vedere din față).

Steinkeller in Dobrița (Vorderansicht).

unde printr-o retragere treptată a bârnelor limitează și închide total spațiul. Retragera bârnelor se face în două feluri, în funcție de planul construcției (pimiței) cele două feluri de retragere dînd naștere unor volume diferite. Ca sisteme constructive cele două variante ale șarpantei Blockbau se leagă de două arii diferite ale arhitecturii în lemn europene, ilustrînd marea vechime a artei de a construi în lemn pe teritoriul românesc.

Pimițele dezvoltate în lungime, avînd planul de forma unui patrulater alungit (rezultat din alăturarea a două sau trei încăperi, fiecare cu intrarea sa, potrivit schemei generale de dezvoltare a construcțiilor din Gorj, inclusiv locuințele), sînt acoperite cu o boltă ce tinde să fie semicilindrică rezultată din retragera treptată a bârnelor de pe laturile lungi ale construcțiilor. Așa cum se observă și la unele bolți ale bisericilor de lemn, fundurile semicilindrului nu sînt perfect ver-

reihe nicht auf, sondern geht darüber hinaus in den Dachstuhl über, wo sie, sich stufenweise verjüngend, den Raum immer mehr verengen und endlich oben abschließen. Das Abschrägen des Dachstuhls wird je nach dem Bauplan auf zwei Arten bewerkstelligt und bewirkt ein verschieden großes Volumen der entstehenden Bodenräume. Als Bauart gehören die beiden Varianten des Blockbaudachstuhls zwei verschiedenen europäischen Verbreitungsgebieten der Holzarchitektur an. Sie veranschaulichen das hohe Alter der Holzarchitektur in Rumänien.

Die in der Längsrichtung entwickelten Weinkeller, deren Plan die Form eines gestreckten Rechtecks aufweist (dieser Plan entstand durch das Aneinanderreihen von zwei oder drei Räumen mit getrennten Eingängen, dem allgemeinen Grundriß der Bauten, einschließlich der Wohnhäuser, in Gorj entsprechend), sind mit einer dem Tonnenge-

ticale, ci au o înclinație mai mult sau mai puțin accentuată spre interiorul construcției. Acoperișul în două ape dezvoltat în mod normal din continuarea cununilor de birne ale pereților, birnele de pe laturile lungi păstrând aceleași dimensiuni (ca lungime) de la talpa casei pînă la coama acoperișului, iar birnele de pe laturile mici scurtîndu-se treptat de la nivelul tavanului în sus, a cunoscut o largă răspîndire în arhitectura nord și nord-estică europeană.

Pimițele avînd planul de formă patrată (cele mai numeroase în Gorj) sînt acoperite de un spațiu ce tinde să fie piramidal, rezultat din retragerea egală a birnelor de pe cele patru laturi egale. Această modalitate de acoperire prezintă o importanță deosebită pentru

wölbe sich annähernden Wölbung überdeckt. Die Wölbung entsteht durch das stufenweise Hineinrücken der einzelnen Balken an der Längsseite des Gebäudes. Wie man auch bei einigen Holzkirchen beobachten kann, sind die Schmalseiten des Tonnengewölbes nicht genau senkrecht, sondern zeigen eine mehr oder weniger betonte Neigung dem Innenraum zu. Das zweiflächige Dach ist in der üblichen Weise aus der Fortsetzung der Balkenreihe der Wände entwickelt, die Balken der Längsseiten behalten die gleiche Länge der Grundbalken bis zum Dachfirst bei, während die Balken an der Schmalseite stufenweise von der Decke aufwärts verkürzt werden. Diese Art von Dächern haben in der nord- und nordosteuropäischen Architektur eine weite Verbreitung gefunden.

Die Weinkeller mit quadratischem Grundriß (in Gorj am häufigsten) besitzen einen

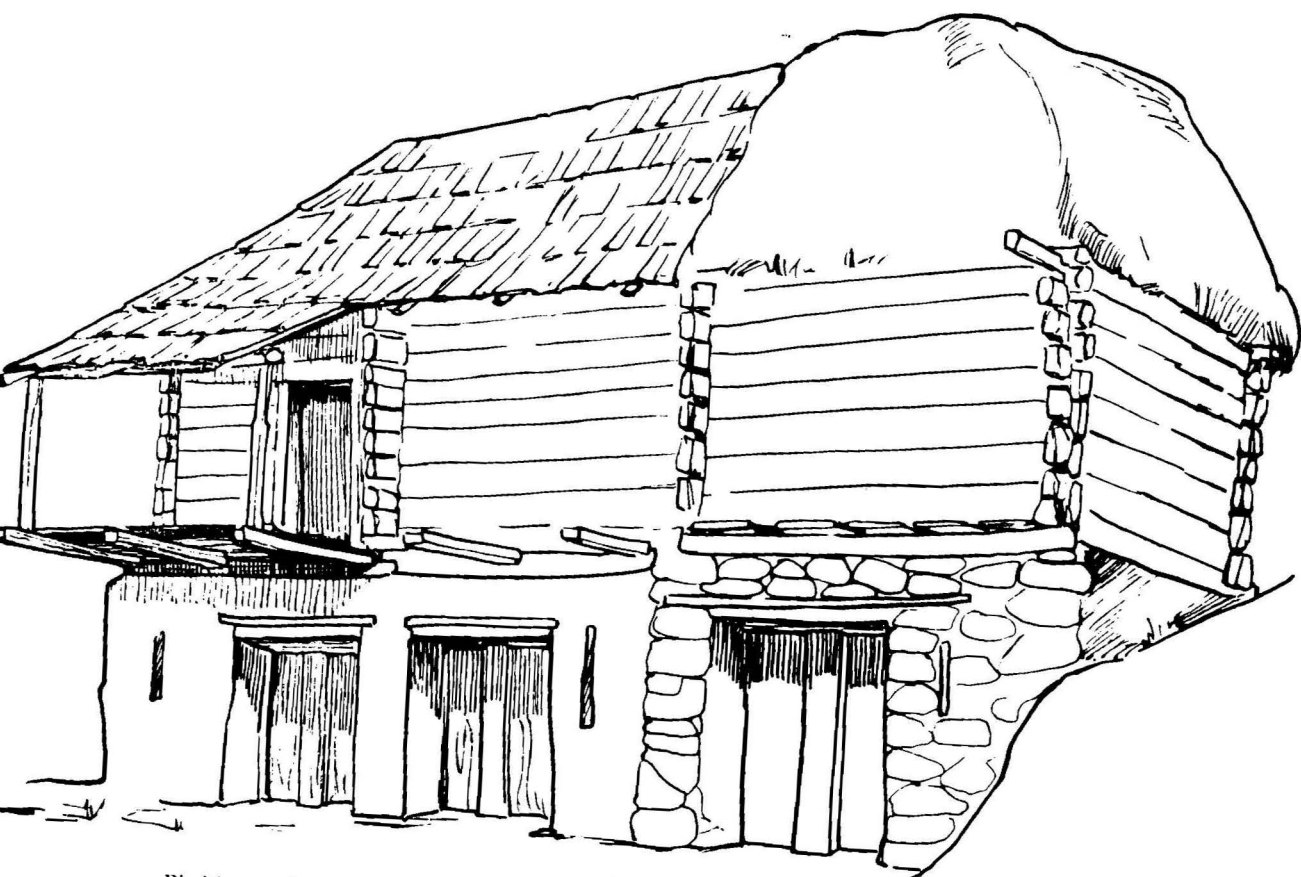
Pimița de piatră din Dobrița (vedere laterală).

Steinkeller in Dobrița (Seitenansicht).

Pimița cu etaj din dealul Glodenilor.

Stockhoher Weinkeller auf dem Glodeni-Berg

Pimiți cu etaj pe soclu de piatră, Dobrița.

Stockhohe Weinkeller mit Steinsocel, Dobrița

Pimiți cu etaj din Runcu.

Stockhohe Weinkeller in Runcu.

arhitectura populară românească. Singurele analogii, din punct de vedere tehnic, ce pot fi stabilite, nu fără însemnătate în ce privește repartiția lor pe teritoriul românesc, sînt constituite de sistemul constructiv al unora din stîmile din Carpații Orientali din Moldova, precum și de cel al coșurilor înalte de deasupra vetrei din partea estică a Banatului vecin cu Oltenia și din unele zone din Transilvania. Aceste coșuri înalte pînă la 3 metri, sînt de forma unui trunchi de piramidă construit din bîrne de lemn subțiri așezate orizontal, îmbinate în cheotori, adică în același sistem Blockbau. Menționăm că piramida ce acoperă pimița gorjencească este construită uneori din bîrne cioplite, alteori din bîrne ro-

pyramidenförmigen Dachstuhl, der durch das gleichmäßige Hineinrücken der einzelnen Dachbalken an den vier gleichen Längsseiten zustande kommt. Diese Art der Eindeckung besitzt eine besondere Bedeutung in der rumänischen Bauernarchitektur. Die einzigen Analogien hinsichtlich dieser Bautechnik finden wir bei einigen Sennhütten in den Ostkarpaten der Moldau wie auch bei dem hohen Kamin über dem Herd im östlichen, an Oltenien angrenzenden Teil des Banats und in einigen Gebieten Siebenbürgens. Diese bis zu 3 m hohen Kamine haben die Form eines Pyramidenstumpfes und sind aus dünnen, waagrecht angeordneten Balken hergestellt, die nach dem Blockbausystem miteinander verbunden sind. Zu bemerken wäre, daß die Pyramide, die den Weinkeller in Gorj überdeckt, entweder aus behauenen,

tunde. Considerăm că funcția primordială a acestui fel de șarpantă masivă, care după cum se va vedea nu are de susținut decât greutatea minimă a unei învelitori făcute din material foarte ușor (viță de vie uscată), este aceea de a împiedica accesul în interiorul pimiței, avînd deci rolul unui element de fortificație ca și ușa întărită cu puternica ei încuietore și ca și palisada exterioară. Construcții piramidale de bîrne orizontale încheiate în sistemul Blockbau sînt cunoscute și atestate în mod frecvent cu deosebire în Caucaz unde au dat naștere și unui tip de locuință, „darbazi“. Într-un studiu recent, un cercetător gruzin notează asemănările dintre „darbazi“ gruzină și o serie de construcții dintr-o mare arie, înglobînd Afganistanul, Persia, India (Cașmirul), Turcia precum și faptul că un tip similar de încăpere cu un acoperiș de bîrne piramidal deschis sus pentru a permite ieșirea fumului provenit de la vatra așezată în mijlocul încăperii, este menționat și de Vitruviu, în al său *Tratat de arhitectură* (II, L, 4) sub numele de „casa din Colchida“, numele antic al coastei vestice a Caucazului.¹² Același autor face legătura între darbazi și megaronul grecesc ale cărui cele mai vechi exemplare erau acoperite tot cu o boltă de bîrne orizontale îmbinate.¹³ Firește că nu afirmăm aici filiații sau influențe, ci sîntem de acord cu observația lui Sumbadze că „în anumite stadii ale dezvoltării tehnicii, aceleași soluții se pot ivi în diferite țări, independent una de alta, necesitatea fiind aceeași: de a îngrădi și acoperi vatra de foc“. ¹⁴ Pe lîngă formele dezvoltate din Caucaz și din celelalte țări citate, piramida de bîrne oltenească reprezintă fără îndoială un stadiu timpuriu oprit în evoluția sa. Singura problemă care se pune este aceea că această piramidă de bîrne acoperă o construcție în care, astăzi, prezența focului este exclusă. Există însă două împrejurări care îndeamnă la meditație: în primul rînd există unele indicii că actualele „sate“ de pimițe de pe dealuri să fi fost vetrele de

oder aus runden Balken errichtet ist. Wir sind der Ansicht, daß die Hauptaufgabe dieses massiven Dachstuhls, der wie weiter unten ersichtlich, lediglich das äußerst geringe Gewicht einer aus ganz leichtem Material (getrocknete Weinreben) bestehenden Eindeckung zu tragen hat, die ist, das Eindringen in den Keller zu verhindern. Er bildet demnach gleichfalls einen Bestandteil der Befestigung des Kellers, wie die mit einem starken Verschlusssystem ausgestattete Türe und der äußere Palisadenzaun. Die pyramidenförmig, aus waagrecht angeordneten und nach dem Blockbausystem zusammengefügt Balken errichteten Bauten sind vor allem im Kaukasus bekannt und häufig anzutreffen. Sie sind die Urform des „darbazi“ genannten Wohnhauses. In einer kürzlich erschienenen Arbeit verzeichnet ein grusinischer Forscher die Verwandtschaft des grusinischen „darbazi“ mit einer ganzen Reihe von Bauten in einem ausgedehnten Gebiet, das Afghanistan, Persien, Indien (Kaschmir) und die Türkei umfaßt; er bemerkt ferner, daß ein ähnlicher Typus, ein mit einem pyramidenförmigen Holzdach bedeckter Bau, der oben eine Öffnung zum Abzug des Rauches von dem in der Mitte des Raumes befindlichen Herd aufweist, auch von Vitruvius in seiner „Abhandlung über die Architektur“ (II, L. 4) erwähnt wird, und zwar mit der Benennung „Haus in Kolchis“, im Altertum der Name für die Westküste des Kaukasusgebietes. ¹² Dergleiche Verfasser sieht auch eine Verbindung zwischen den „darbazi“ und dem griechischen Megaron, dessen älteste Form gleichfalls von einem Gewölbe aus ineinandergesetzten Balken überdeckt war. ¹³ Wir wollen keineswegs behaupten, daß es sich hierbei um Übernahme oder Beeinflussung handle, sondern stimmen der Ansicht Sumbadzes durchaus zu, daß „auf einer bestimmten technischen Entwicklungsstufe, unabhängig voneinander in den verschiedensten Ländern, die gleichen Lösungen gefunden werden können, die von derselben Notwendigkeit bedingt sind, nämlich das Herdfeuer zu umhegen und zu überdecken“. ¹⁴ Im Vergleich zu den entwickelteren Bauformen im Kaukasus und den anderen genannten Ländern stellt das Balken-Pyramidendach in Oltenien zweifellos ein Frühstadium dar, das keine Weiterentwicklung durchgemacht hat. Eine einzige Frage

¹² L. Z. Sumbadze, *Darbazi, drevneișii tip gruzinscogo narodnogo jilișcea i ego mesto v istorii arhitekturi*, Tbilisi, 1964, p. 6.

¹³ *Ibidem*, p. 8.

¹⁴ *Ibidem*, p. 7.

¹² L. Z. Sumbadze, *Darbazi, drevneișii tip gruzinscogo narodnogo jilișcea i ego mesto v istorii arhitekturi*, Tbilisi, 1964, S. 6.

¹³ *Ebenda*, S. 8.

¹⁴ *Ebenda*, S. 7.

sat originare ale aşezărilor care într-o perioadă mai târzie s-au „tras la linie“ de-a lungul drumurilor de pe văile apelor; un vestigiu actual l-ar constitui bisericile rămase izolate pe dealuri în mijlocul viilor; o altă indicație este dată de foarte strînsa legătură între pimițele cu funcții strict viticole și casa gorjenească de locuit care, în cazurile caselor înalte, sînt construite tot pe pimițe; cu alte cuvinte s-ar fi putut ca aceste pimițe să fi slujit într-o vreme ca locuințe, — să spunem cel puțin temporare, — și atunci era de așteptat să fi existat și o modalitate de a face focul; în al doilea rînd trebuie să ne gîndim la coșul piramidal de bîrne din Banatul vecin, pe care l-am amintit, care se înalță la mijlocul construcției și care, nu este nici o îndoială, este construit deasupra vetrei de foc.

Am amintit aceste posibile legături ale arhitecturii de lemn românești, așa cum se constată ele în spațiul restrîns al Olteniei, pe de o parte cu aria nordică a arhitecturii de lemn europene, iar pe de altă parte cu cea sudică și orientală, pentru a arăta prezența pe teritoriul românesc a unor moduri străvechi de construire a clădirilor de lemn, moduri ce presupun neapărat o foarte lungă și puternică continuitate de viață istorică a poporului român.

Amîndouă șarpantele de bîrne îmbinate, una dînd naștere unui spațiu acoperit de formă semi-cilindrică, iar altul unui spațiu piramidal, susțin o învelitoare alcătuită din corzi de viță de vie uscate tăiate. Fixarea lor se face în mod simplu, prin sprijinirea de treptele obținute prin retragerea succesivă a bîrnelor, la care se adaugă înfigerea unor țepușe bifurcate între bîrne ce opresc alunecarea în jos a corzilor de viță. Țepușe scurte se fixează uneori și la marginea streșinilor. Învelișul de corzi este foarte gros, dînd impresia unei enorme saltele groase de cîte un metru — un metru și jumătate.

O ultimă remarcă se cere a fi făcută în legătură cu șarpanta de bîrne în sistem Blockbau a pimițelor oltenești. Așa cum am spus, această masivă șarpantă servește, azi, ca susținere a unei învelitori foarte ușoare. Ne în-

gibt es noch zu klären: Worauf läßt sich die Tatsache zurückführen, daß dieses Pyramidendach in Oltenien einen Bau eindeckt, in dem niemals Feuer brennt? Zwei besondere Umstände regen zu folgenden Überlegungen an: Erstens gibt es Hinweise dafür, daß die heutigen „Weinkellerdörfer“ auf den Hügeln die ursprünglichen Siedlungen darstellen, die später an die Verkehrswege in den Flußtälern verlegt wurden; Überreste der ursprünglichen Siedlungen könnten die heute einsam auf den Bergen, inmitten der Weingärten stehenden Kirchen darstellen; ein weiterer Hinweis ist durch den engen Zusammenhang zwischen den ausschließlich dem Weinbau dienenden Kellerräumen und dem Wohnhaus in Gorj gegeben; die stockhohen Häuser sind nämlich ebenfalls über Kellerräumen errichtet; mit anderen Worten, man könnte annehmen, daß diese Kellerräume ehemals wenigstens zeitweilig als Wohnung gedient haben und in diesem Fall auch eine Feuerstelle vorgesehen war, außerdem möchten wir auch an den — obenerwähnten — pyramidenförmigen Kamin im benachbarten Banat erinnern, der sich in der Mitte des Gebäudes erhebt und zweifelsohne über der Feuerstelle errichtet wurde.

Wir haben diese möglichen Zusammenhänge der rumänischen Holzarchitektur, wie sie auf dem beschränkten Gebiet Olteniens anzutreffen ist, einerseits mit der nordeuropäischen, andererseits mit der südlichen und östlichen Holzarchitektur erwähnt, um zu zeigen, daß auf dem Gebiet Rumäniens Holzbauten in altüberlieferten Formen aufgeführt wurden, die zweifellos eine sehr lange und starke Kontinuität des geschichtlichen Lebens des rumänischen Volkes voraussetzen.

Beide Formen dieser aus Balken errichteten Dachstühle tragen eine Eindeckung aus abgeschnittenen, getrockneten Weinreben. Die Befestigung dieser Eindeckung ist ziemlich einfach: die Weinreben liegen auf den Stufen auf, die durch das Hineinrücken der einzelnen Dachbalken entstehen, und werden durch gabelförmig verzweigte Pflöcke, die zwischen den Balken befestigt werden, am Hinabgleiten gehindert. Kurze Pflöcke werden manchmal auch am Rande der Dachtraufe angebracht. Die Eindeckung ist sehr dick, sie erweckt den Eindruck einer riesigen bis zu anderthalb Meter dicken Matratze.

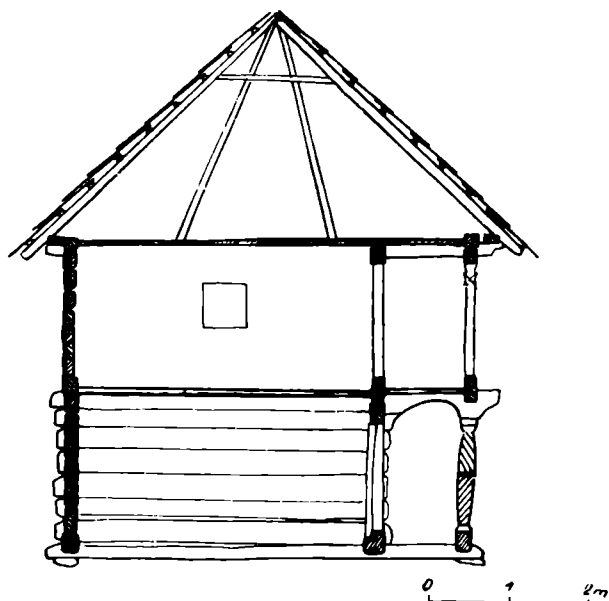
Eine letzte Bemerkung im Zusammenhang mit dem Blockbausystem des Balken-Dachstuhles bei den Weinkellern in Oltenien erweist sich als notwendig. Wie gesagt, trägt

trebăm dacă nu cumva piramida de bîrne nu era destinată să suporte în trecut un înveliș greu, făcut din pămînt, așa cum este cazul construcțiilor din Caucaz și din aria citată? Reamintim că șarpanta de bîrne masive acoperite cu un strat gros de pămînt și paie este folosită în imediata apropiere a Gorjului, anume în sudul Olteniei, unde casele îngropate pe jumătate în pămînt au o astfel de învelitoare susținută, este drept, de un sistem de construcție a bîrnelor diferit.

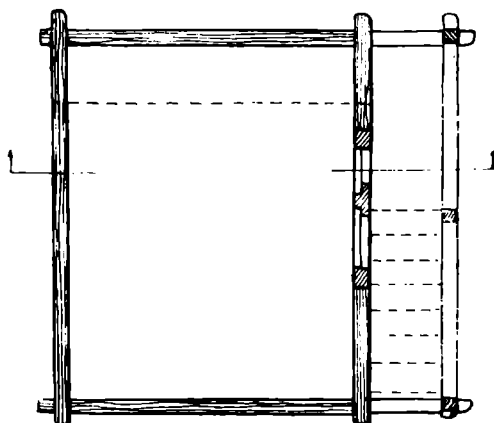
Planul pimițelor gorjenești este în genere simplu. Marea lor majoritate sînt construcții monocelulare de o formă foarte apropiată patratului. Dimensiunile nu sînt mari: latura patratului are 4—5 metri. Bîrnele sînt lungi cît peretele. De notat că aproape toate au în fața intrării un „tîrnaț“ lat de circa un metru și jumătate. Tîrnațul este cuprins sub acoperișul cu structură de cîpriori, dar este lăsat în afara acoperișului cu structură piramidală de bîrne, acoperirea tîrnațului făcîndu-se în acest caz prin extinderea doar a învelitorii de corzi de viță sprijinită pe un mic tavan propriu al tîrnațului. În interiorul pimiții monocelulare își găsesc loc butiile, butoa-

dieser massive Dachstuhl heute eine Eindeckung von sehr geringem Gewicht. Es ergibt sich daraus die Frage, ob nicht etwa die Balkenpyramide ursprünglich dazu bestimmt war, eine schwere, aus Erde hergestellte Eindeckung zu tragen, wie es bei den Bauten in dem erwähnten Gebiet im Kaukasus üblich ist? Wir erinnern daran, daß ein Dachstuhl aus massiven Balken, die mit einer dichten Erdschicht und Stroh gedeckt ist, in der unmittelbaren Umgebung von Gorj verwendet wird, und zwar in Südoltenien, wo die zur Hälfte in die Erde gegrabenen Häuser eine solche Eindeckung aufweisen, allerdings besitzen sie ein andersgeartetes Dachstuhlssystem.

Der Plan der Weinkeller in Gorj ist im allgemeinen einfach. Er umfaßt meist einen einzigen Raum, dessen Grundriß annähernd quadratisch ist. Die Ausmaße sind nicht sehr groß, eine Seite ist etwa 4—5 m lang. Die Balken haben die Länge der Wände. Es ist zu bemerken, daß fast alle Weinkeller vor dem Eingang einen etwa anderthalb Meter breiten gedeckten Vorbau (Laube) besitzen. Dieser Vorbau ist unter das Sparrendach einbezogen, steht aber außerhalb des pyramidenförmigen Daches des Blockbausystems: in diesem Fall besitzt der Vorbau ein eigenes Dach, das ebenfalls mit Weinreben eingedeckt ist. Im Innern des einräumigen Weinkellers haben die Bütten, Fässer, Trichter, verschie-

Plan de pimiți cu etaj.

Grundriß und Längsschnitt eines stockhohen Weinkellers.

iele, pîlniile, diferite vase pentru manipularea vinului, uneori linul de stors strugurii și alte unelte mărunte.

Creșterea numărului încăperilor, potrivit dezvoltării economice a gospodăriei țărănești din trecut, se făcea pe două căi. Prima dintre ele este legată, cum am mai spus, de felul de dezvoltare general al caselor gorjenești, care cresc prin adăugire laterală. Există astfel de pimițe cu două și trei încăperi, dispuse pe aceeași linie, fiecare avînd intrare separată de pe tîrnat. În fond este o alăturare de două sau trei unități monocelulare. Uneori una din încăperi este mai îngustă și servește drept cameră de locuit în sezonul lucrului la vie sau pentru paznic în timpul iernii. Încăperea are atunci și un pat și o măsuță. Alteori toate trei încăperile servesc pentru depozitarea produselor viticole. Există pimițe la care cele două sau trei încăperi sînt construite de la început ca atare, formînd la un loc un ansamblu arhitectonic unitar și avînd o evidentă notă de monumentalitate, cum este de pildă frumoasa pimiță a lui Constantin Buga din Curtișoara, adevărată operă de artă a genului. În alte cazuri creșterea s-a făcut prin adăugiri succesive, ușor observabile, uneori cea de a treia încăpere nemafiînd din lemn, ci din piatră. Ea se înseriază totuși alături de celalalte două formînd la un loc o construcție de un plan dreptunghiular alungit. Tîrnatul se întinde de-a lungul întregii construcții, sau rămîne doar în fața uneia sau a două încăperi.

Cea de-a doua cale de creștere a pimițelor nu mai presupune o adăugire liniară de unități omogene ca structură constructivă și ca funcție (două sau trei pimițe de bîrne alăturate în linie), ci are la bază o aglomerare de construcții diferite ca structură constructivă și ca funcție. Aglomerarea se face oarecum radial avînd ca nucleu pimița monocelulară. Complexitatea unor astfel de aglomerări merge crescînd de la alipirea pe o latură a pimiței, a unei construcții ușoare alcătuite din cîțiva stîlpi sprijinind un acoperiș, destinată a adăposti butoaie, pînă la alipirea unor construcții mai durabile pe toate laturile pimiței, în afară bineînțeles de fațada cu tîrnat, așa cum este cazul pimiței lui Negrea din Lintea-Copăcioasa, la care vedem că s-a alipit un

dene Gefäße zur Weinbereitung und manchmal auch der Traubenkelter und andere kleinere Geräte ihren Platz.

Der wirtschaftlichen Entwicklung der Bauernwirtschaft entsprechend, wurde die Anzahl der Räume verdoppelt und verdreifacht. Dieses erfolgte auf zwei Arten. Die erste hängt — wie schon festgestellt — mit der allgemeinen Entwicklung der Häuser in Gorj zusammen, die durch seitliche Anbauten erweitert wurden. So gibt es Keller mit zwei bis drei nebeneinanderliegenden Räumen, wovon jeder über einen eigenen Eingang vom Vorbau her verfügt. Eigentlich werden also zwei oder drei einräumige Keller aneinandergereiht. Manchmal ist einer der Räume schmaler und dient als Unterkunft während der Weingartenarbeiten oder im Winter als Wohnraum für den Weingartenhüter. In anderen Fällen werden alle drei Räume zum Aufbewahren der Erzeugnisse des Weinbaus verwendet. Es gibt auch Weinkeller, wo von Anfang an zwei oder drei Räume vorgesehen waren; sie bilden einen einheitlichen architektonischen Komplex, der eine monumentale Note aufweist, wie z.B. der schöne Weinkeller des Constantin Buga in Curtișoara, ein wahres Kunstwerk dieser Art Bauten. In anderen Fällen wurden die Weinkeller durch nacheinander hinzugefügte Anbauten erweitert, die leicht als solche zu erkennen sind; manchmal ist der dritte Raum nicht aus Holz, sondern aus Stein errichtet. Er gliedert sich trotzdem organisch an die beiden anderen an, mit denen er zusammen einen einzigen Bau von rechteckigem, länglichem Grundriß bildet. Der Vorbau erstreckt sich längs des Gesamtgebäudes oder auch nur vor einem oder vor zwei der Räume.

Die Erweiterung des Weinkellers kann aber auch auf eine andere Art erfolgen: Bei dieser zweiten Form handelt es sich nicht um ein Aneinanderreihen von Einheiten, deren Bauweise und Verwendung die gleiche ist (zwei oder drei Blockbauten), sondern um eine Anhäufung von Gebäuden verschiedener Bauart und Bestimmung. Der einräumige Weinkeller bildet den Mittelpunkt für eine Reihe von fächerförmig angeordneten Bauten. Die Anlage wird schrittweise erweitert, beginnend mit dem an der einen Seite des Kellers angebauten, leichten, von Pfosten gestützten Schutzdach zur Aufnahme von Fässern, bis zur Errichtung dauerhafterer Bauten an allen Seiten des Kellers, außer selbstverständlich an der mit dem Vorbau versehenen Vorderseite. Ein Beispiel einer solchen Anlage ist der Weinkeller des Negrea in Lintea-Copăcioasa. Hier wurde ein Vordach (cerdac)

„cerdac“ în care se află cazanul de țuică, o magazie de depozitat diferite obiecte, o „șatră“ sub care stă linul. Fiecare dintre aceste anexe alipite are intrarea sa, pimița cu poziția ei centrală păstrându-și-o pe a sa. Uneori se alipesc și construcții cu funcții nelegate direct de procesul de fabricare al vinului, cum sînt grajdurile. În unele construcții alipite intrarea se face printr-o ușă plasată pe latura mică a tîrnatului. Caracteristica constructivă a acestor aglomerări este că acoperișurile încăperilor alipite sînt formate din prelungirea apelor acoperișului pimiței, astfel că unul din pereții acestor încăperi este format din unul din pereții de birne ai pimiței. Celelalte laturi ale încăperilor alipite sînt închise cu un material de construcție mai mult sau mai puțin improvizat sau sînt deschise.

În ce privește *elevația* pimițelor gorjenești trebuie făcută o distincție între zona estică și cea vestică. Și în una și în cealaltă există pimițe „înalte“, construite adică pe două nivele, în timp ce însă în partea estică cele două nivele sînt de lemn, în partea vestică doar nivelul superior este de lemn, iar cel inferior este de piatră. De altfel în zona vestică am înregistrat și exemplare de pimițe (mai noi) pe două nivele, construite în întregime din piatră. Marea majoritate a pimițelor gorjenești sînt însă construite pe un singur nivel. Exemplarele înalte, rare și în trecut, sînt azi pe cale de dispariție. Se mai păstrează cîteva pimițe înalte pe dealurile Bălăneștilor și Glodenilor. Nivelul inferior este constituit din pimița propriu-zisă destinată adăpostirii produselor vinicole, iar cel superior este o cameră de locuit, cu ferestre mici și cu un tîrnat de pe care se poate ține sub observație terenul vici. Accesul se face pe o scară exterioră. Uneori există și comunicație interioară printr-un chepeng. De asemenea încuierea ușii de intrare în pimița de jos se poate face prin acționarea unei pîrghii din camera de sus. Și aceasta constituie elemente de fortificare. Acoperișul pimițelor înalte, numite uneori prin analogie cu locuințele boierești fortificate, înalte, și „cule“, este totdeauna de șindrilă. Încăperile alipite nivelului inferior au un acoperiș într-o apă ce pare că formează o

für den Branntweinkessel angebaut, ferner ein Lagerraum zum Unterbringen verschiedener Gegenstände und ein Schuppen (șatră), wo die Weinkelter steht. Jedes dieser Nebengebäude hat wie auch der Keller einen eigenen Eingang. Manchmal werden auch Bauten errichtet, deren Verwendung nicht unmittelbar mit der Weinbereitung im Zusammenhang steht, wie z. B. Viehställe. Einige Nebengebäude betritt man von der Schmalseite des Kellervorbaus her. Für die Errichtung dieser Nebengebäude ist es kennzeichnend, daß die Dächer der hinzugefügten Räume eine Verlängerung der Dachflächen des Hauptgebäudes bilden, so daß sie eine Balkenwand mit diesem gemeinsam haben. Die übrigen Seiten der Nebenbauten werden mit verschiedenen, gerade vorhandenen Baumaterialien abgedichtet oder sie bleiben auch offen.

Was nun den *Aufriß* der Kellergebäude in Gorj betrifft, muß man zwischen der östlichen und westlichen Zone einen Unterschied machen. In beiden gibt es „hohe“, d. h. zweigeschossige Kellergebäude; während aber im östlichen Teil beide Geschosse aus Holz bestehen, ist im Westen nur das Stockwerk aus Holz, das Erdgeschoß aber aus Stein. Im übrigen haben wir auch im Westen neuere, vollständig aus Stein errichtete Keller angetroffen. Die überwiegende Mehrzahl der Keller in Gorj sind indessen eingeschossig. Die mehrgeschossigen Kellerbauten, die auch früher selten waren, sind heute im Verschwinden begriffen, lediglich auf den Hügeln von Bălănești und Glodeni stehen noch einige einstöckige Kellergebäude. Das Erdgeschoß bildet den eigentlichen Keller, der die Erzeugnisse des Weinbaus aufnimmt; im Stockwerk befindet sich ein Wohnraum mit kleinen Fenstern und einem Vorbau, von dem aus man das Gelände des Weingartens überblicken kann. Man steigt auf einer außen angebrachten Treppe hinauf. Manchmal sind der obere und untere Raum durch eine Falltür verbunden, und die Eingangstüre in den Kellerraum kann durch eine Stange vom oberen Zimmer aus verschlossen werden, was auch zu den Bestandteilen der Befestigung des Kellers gehört. Das Dach der stockhohen Kellergebäude, die in Anlehnung an die befestigten Bojarenhäuser manchmal „culă“ (Turm) genannt werden, ist stets mit Schindeln gedeckt. Die an das Erdgeschoß angebauten Räume haben Pultdächer, die gleichsam eine zweite Dachtraufe bilden, ähnlich wie bei den rumänischen Kirchen Nordsiebenbürgens.

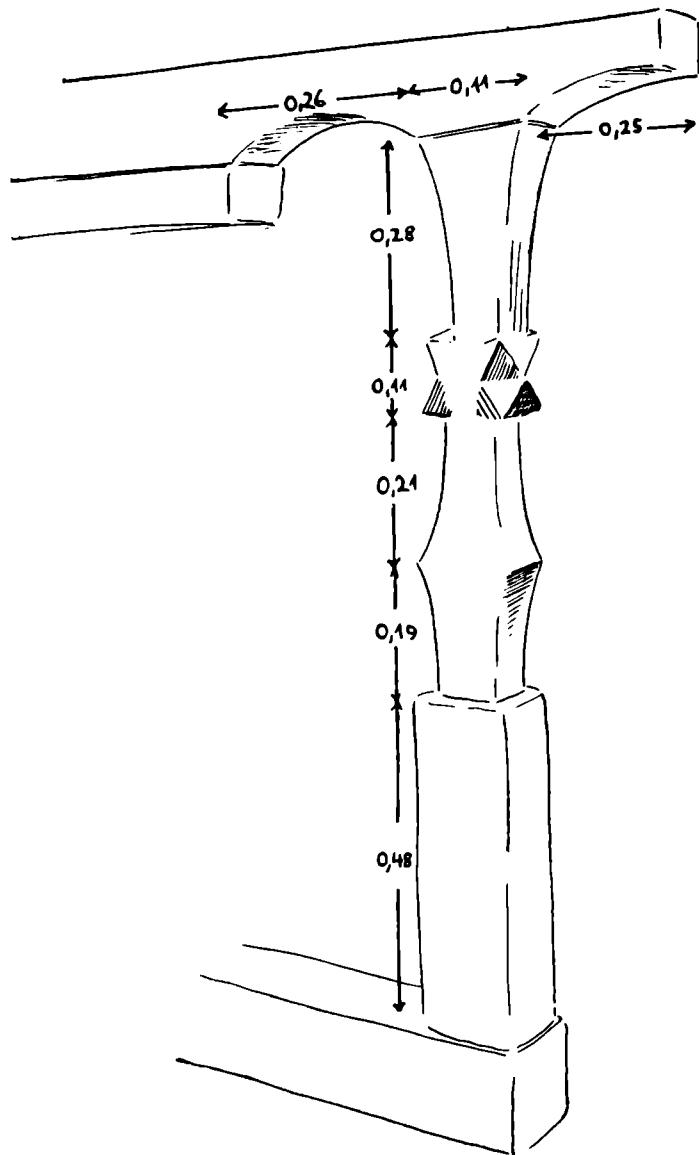
a doua streașină a construcției, asemănătoare cu streașinile duble ale bisericilor românești din nordul Transilvaniei.

În partea vestică, pe dealurile Runcului, Dobriței, pimițele înalte sînt construite din două volume cu totul diferite: unul de lemn care este de fapt o pimiță simplă monocelulară, și unul de zidărie care susține pimița de lemn. Foarte adesea nivelul inferior este construit în pantă, rezolvînd o înclinare a terenului, în așa fel încît din față pimița apare ca înaltă, suspendată pe un nivel de zidărie, iar în spate pimița de lemn apare la nivelul solului. Înclinarea pantei face ca intrarea în cele două nivele să fie plasată diferit: nivelul inferior are intrarea orientată spre sud (conform pantei de înclinare), iar nivelul superior are intrarea orientată spre răsărit, folosind înălțarea terenului din preajmă. Nivelul inferior al pimițelor din partea vestică poate fi considerat ca fiind de fapt un beci. Menționăm că beciurile propriu-zise sînt relativ puțin frecvente în Gorj.

În acord cu întreaga arhitectură populară a Gorjului, construcțiile viticole din această zonă au în dese cazuri și un *decor* dezvoltat. Poate că aceste sumare considerații estetice ce vor urma trebuie să înceapă cu remarcarea admirabilei proporționări ca întreg arhitectonic a pimițelor gorjenești. De dimensiuni în genere reduse ele surprind în primul rînd prin aspectul lor monumental, datorit atît masivității și nobileții materialului întrebuintat, — lemn de stejar dens și patinat de vreme, — cît și prin folosirea unor raporturi perfect echilibrate pe de o parte între elementele constitutive (raporturi: temelie-pereți, pereți-acoperiș), iar pe de altă parte, între masa construcției și elementele de decor. Elementele de decor, ca și la casele gorjenești, sînt prezente începînd cu acoperișul a cărui coamă este străjuită de „ciocîrlani” (bucăți de șindrila tăiată în profiluri de capete de păsări stilizate) și de cele două „țepe” sculptate în volume geometrice. Principalul loc de desfășurare a decorului este fațada cu tîrnaț, constituind intrarea în pimiță. „Fruntarul” (grindă orizontală) puternic împodobit cu cio-

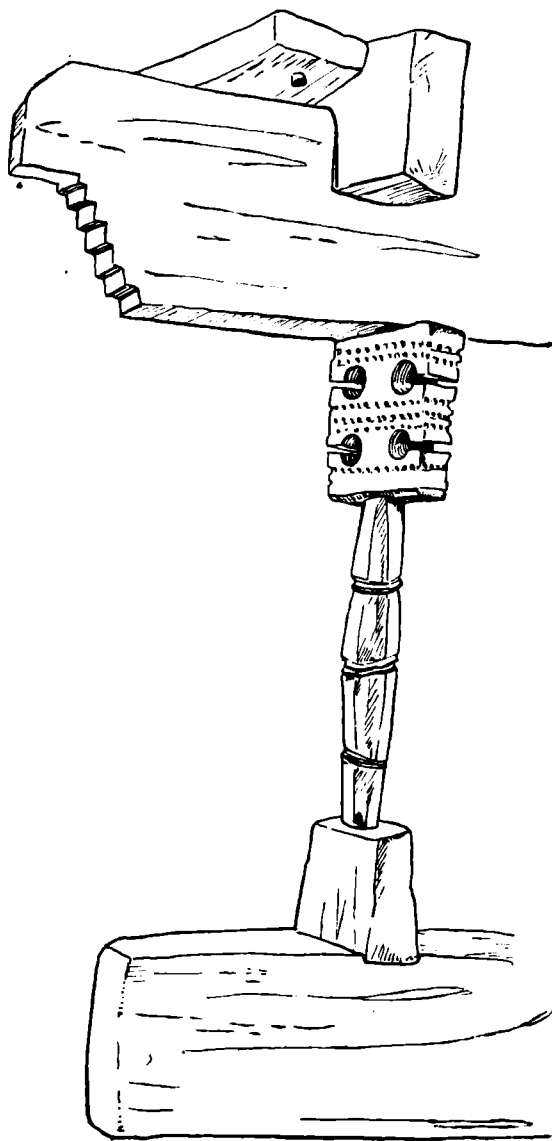
Im westlichen Gebiet, auf den Hügeln von Runc und Dobrița zeigen die beiden Geschosse eine ganz verschiedene Bauweise: das obere Stockwerk ist ein Holzbau — eigentlich ein einfacher einräumiger Keller — während das Erdgeschoß Steinmauern besitzt. Sehr häufig steht das Erdgeschoß an einen Abhang gelehnt, so daß der Weinkeller infolge des abschüssigen Geländes auf der Vorderseite zwei Geschosse aufweist, während das Obergeschoß auf der Rückseite unmittelbar auf dem Boden zu ruhen scheint. Infolge der Neigung des Abhanges hat das Gebäude zwei Eingänge: in das Erdgeschoß gelangt man (der Neigung des Abhanges entsprechend) von Süden her, in den ersten Stock von Osten her, von dem davorliegenden höheren Gelände aus. Das Erdgeschoß der Kellergebäude in Westoltenien kann als Keller (beciu) im eigentlichen Wortsinn betrachtet werden. Wir betonen, daß richtige Kellerräume in Gorj nicht häufig vorkommen.

In Übereinstimmung mit der volkstümlichen Architektur in Gorj weisen auch die Weinkeller dieses Gebietes häufig Verzierungen auf. Die nun folgenden kurz zusammengefaßten ästhetischen Betrachtungen müssen wohl damit beginnen, die bewundernswerten Proportionen des architektonischen Gesamtbildes der Kellergebäude in Gorj zu betonen. Da diese Bauten meist von geringen Ausmaßen sind, ist der Eindruck von Monumentalität, den sie trotzdem erwecken, überraschend. Dieser Eindruck wird sowohl durch das massive und edle Baumaterial — festes Eichenholz, das die Patina vieler Jahre trägt — erweckt, als auch durch das Auftreten von ausgewogenen Verhältnissen zwischen den einzelnen Bauteilen (das Verhältnis zwischen Sockel und Wänden, Wänden und Dach) wie auch zwischen dem Gesamtbau und den Schmuckelementen andererseits. Die Elemente des Dekors treten wie auch bei den Wohnhäusern in Gorj schon beim Dach auf. Der First ist mit „ciocîrlani” besetzt, das sind Schindeln, deren obere Enden in Form von stilisierten Vogelköpfen geschnitten sind. Sie werden von zwei Pfählen (țepe) begrenzt, die ebenfalls geometrische Verzierungen tragen. Die bedeutendste Entfaltung des Dekors findet sich aber an der Front der Laube (tîrnaț), die den Eingang zum Weinkeller bildet. Der Stirnbalken (fruntarul) zeigt reiche, mit dem Schlichtbeil eingehauene Verzierungen. Er wird von bogenförmig zugehauenen Seitenbalken (cai) getragen, die ihrerseits auf pilasterförmigen Stützen (un-

Stîlp de pimiță din Runcu.

Säule eines Weinkellers in Runcu.

Stîlp de pimiță din Bălănești.

Säule eines Weinkellers in Bălănești.

plituri adînci de bardă este susținut de „cai“ (grinzi arcuite prin cioplire) laterali care se sprijină pe „undrele“ (stîlpi angajați) și pe „stîlpi“ admirabil sculptați. Sculptura stîlpilor se diferențiază după cele două sub-zone deja amintite: în partea estică predomină stîlpii masivi prevăzuți cu un „capitel“ realizat din volume geometrice puternice; în partea vestică predomină stîlpii cu fuse elegant alungite, deseori șerpuite în torsadă

drele) und auf außerordentlich schön verzierten Säulen ruhen. Das Schnitzwerk der Säulen ist in den beiden erwähnten Zonen verschieden: im östlichen Teil herrschen massive Säulen mit stark geometrisch ausgebildeten Kapitellen vor, im westlichen Teil dagegen sind schlanke Säulenschäfte vorwiegend, die häufig mit schlangenlinienförmigen oder zickzackartigen Kerbmustern verziert sind; außerdem sind in der letztgenannten Zone auch die oberen und unteren Enden

curbă sau zig-zagată; volume geometrice sculptate sînt plasate și în partea de sus și în partea de jos a stîlpilor din această din urmă sub-zonă. Un element de decor suplimentar îl alcătuiesc capetele bîrnelor pereților ce formează cîte două reliefuri liniare pe fiecare colț al clădirii. Uneori, ca la pimița lui Bugă de la Curtișoara, capetele cosorobilor de sus sînt subțiate prin cioplire, iar capetele tălpii masive sînt cioplite în formă de cap de cal stilizat, aidoma cu capetele grinzilor de la bisericile de lemn oltenești.

În încheiere este util să amintim că aceste construcții profilate pe un specific economic bine precizat și destinate exercitării unei ocupații specializate — viticultura — au determinat dezvoltarea unor aspecte caracteristice ale arhitecturii gorjenești. Casa înaltă pe pimiță din satele Gorjului este o adaptare și o transpunere la scara necesită de nevoile economice ale unei gospodării complexe, a „pimiței“ originare. În fond, ni se pare că în arhitectura Gorjului pot fi găsite cu ușurință elementele dezvoltate ale unei „case de podgorean“ din care pimița nu lipsește aproape niciodată, atît la construcțiile cu un nivel cît și la cele cu două nivele. Iar cînd este vorba de case ca cea din Curtișoara, aflată azi la Muzeul Satului din București, nu este nici o îndoială că mica încăpere de sus înconjurată pe trei laturi de un vast cerdac-belvedere, este descendenta directă a pimițelor cu „culă“ de pe dealurile îmbrăcate în vii ale Gorjului. Așa se explică și lipsa din Gorj a casei cu foișor, răspîdită în toate regiunile țării, cu precădere în zonele pomicole-viticole. Locul beciului de sub foișor este luat în Gorj de „pimița“ atotprezentă. Străveche ocupație a poporului român, viticultura se dovedește astfel că și-a pus amprenta și într-un domeniu atît de important al culturii materiale și spirituale a poporului nostru cum este arhitectura.

*
* *
* * *

În interiorul pimițelor se află depozitate vasele (putini, butii, butoaie), hîrdaiele, molda, albia sau postava, neleiu, traga, trăgula

der Säulen reich mit geometrischem Schnitzwerk versehen. Ein zusätzliches Schmuckelement bilden die Enden der Wandbalken, die an jeder Ecke des Gebäudes zwei Vorsprünge bilden. Mancherorts, z. B. am Weinkeller des Bugă in Curtișoara, sind die vortretenden Enden der obersten Balken (Kapschwellen=cosorobi) schmal zugehauen, und die Enden der massiven Sohlschwellen zeigen stilisierte Pferdeköpfe, die den Balkenenden der Holzkirchen in Oltenien auffallend ähnlich sind.

Abschließend wollen wir noch daran erinnern, daß diese Bauten, die auf ein festumrissenes wirtschaftliches Profil abgestimmt sind und der Ausübung einer spezialisierten Beschäftigung — dem Weinbau — dienen, zur Entwicklung einiger kennzeichnenden Merkmale der Architektur in Gorj geführt haben. Das stockhohe Haus über dem Weinkeller der Dörfer in Gorj stellt eine Anpassung des ursprünglichen Kellers an die Erfordernisse einer höheren wirtschaftlichen Entwicklungsstufe der Bauernwirtschaft dar. Es scheint uns, daß im Grunde genommen in der Architektur von Gorj mit Leichtigkeit entwickeltere Bauelemente des „Winzerhauses“ zu erkennen sind, bei dem der Weinkeller niemals fehlte, ob es sich nun um einen ebenerdigen oder um einen zweigeschossigen Bau handelt. Bei einem Gebäude wie das Wohnhaus aus Curtișoara, das heute im Dorfmuseum in Bukarest steht, kann kein Zweifel bestehen, daß der an drei Seiten von einer breiten Laube umgebene kleine Raum im ersten Stock ein unmittelbarer Abkömmling des Weinkellers mit einem Wachturm (culă) ist, wie wir ihn in den Weinbergen von Gorj finden. So erklärt sich auch das Fehlen der Häuser mit „foișor“ (eine stark vorspringende Laube mit quadratischem Grundriß) in Gorj, die sonst in allen Teilen des Landes, vor allem aber in den Obst- und Weinbaugebieten verbreitet sind. Die Aufgabe des Kellers unter dem Vorbau („foișor“) übernimmt nämlich in Gorj der überall gegenwärtige Weinkeller („pimița“). Es ist demnach erwiesen, daß die uralte Beschäftigung des rumänischen Volkes, der Weinbau, ein so wichtiges Gebiet der geistigen und Sachkultur unseres Volkes, wie es die Baukunst darstellt, entscheidend beeinflußt hat.

*
* *
* * *

Im Inneren der Kellerräume werden die zum Weinbau notwendigen Gerätschaften aufbewahrt: die Gefäße (kleine und große

Panoramă viticolă-Runcu.

Weinlese; die Bütte wird auf dem Kopf getragen.

Pimițe și care cu boi în timpul culesului.

Beförderung des Weins auf Ochsenwagen.

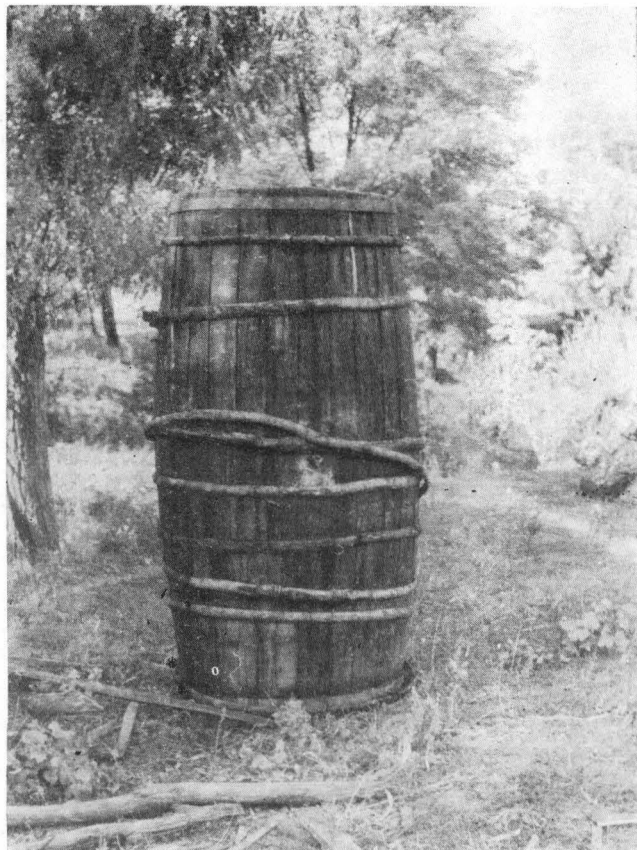
Troiță în vie.

Marterl im Weinberg.

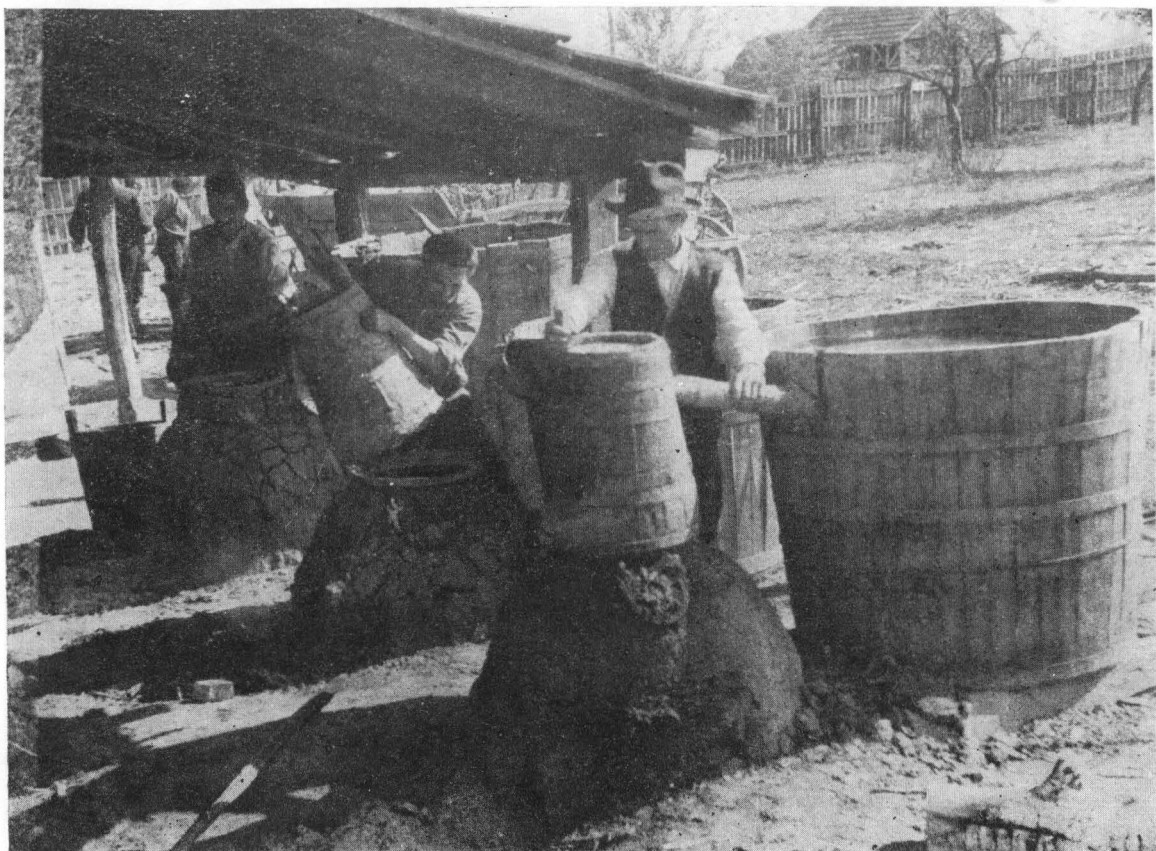
Cap de cal în vie.

Im Weingarten aufgestellter Pferdeschädel.

Butoi cu cercuri de lemn.

Faß mit Holzreifen.

Baterie de cazane de Țică.

Eine Reihe von Branntweinkesseln.

(sau tîlvul), furtunul, linul, coşurile de cules numite cotorite, ori banițe, apoi cepăul, sterca (sau sdropsca), sapa, săpoiul, desfundătoarea sau cazmaua (cu călcătoare) și cosorul, pe lângă alte obiecte necesare în viticultură. Uneori spre fundul pîmîței sau pe un perete lateral întîlnim și un pat făcut din patru pari înfipti în pămînt, și care are deasupra puse cîteva scînduri. În afara patului mai poate exista și o vatră primitivă construită din piatră sau din cărămizi. Cît privește butoaiile și putinile, acestea sînt ridicate de la pămînt pe niște lemne numite podvale, mai rar tăvălice (care au formă pătrată sau dreptunghiulară).

Descrierea pieselor de inventar

Putina, butia și butoiul sînt principalele vase aflate în inventarul unei pîmîțe.

Vas tronconic în care se depozitează strugurii imediat după cules, sau în care se păstrează prăstina pentru făcut țuică, putina, în ceea ce privește capacitatea sa, poate depăși 600 litri. Lemnul din care este făcută diferă, putînd fi întîlnite esențe variate de la brad și pînă la stejar. Se observă la putinile vechi forma mai prelungită datorită cercurilor de lemn. În fundul putinii se poate afla un orificiu prin care se scurge mustul. În acest caz putina are și un cepău, adică un băț lung cu ajutorul căruia poate fi destupat sau astupat acest orificiu. De regulă în acest caz pe fundul putinii se pune și o leasă ori gratie din nuiele, cu scopul de a nu lăsa să treacă pielița strugurelui și semințele atunci cînd se scurge mustul. Putinele, atunci cînd nu au capacitate mare, sînt duse uneori cu căruța în lotul de vie, iar strugurii culeși cu ajutorul banițelor ori a cotorițelor sînt după aceea turnați în interiorul ei. Același fapt, după cum vom vedea, se petrece și cu hîrdăul. Atunci cînd putina este așezată în interiorul pîmîței, de regulă stă pe bucăți de lemne numite podvale, astfel încît sub ea poate fi pus vasul în care se scurge mustul, de obicei o postavă.

Butia diferă de butoi în primul rînd prin capacitatea sa. Vasul de stejar, cu două funduri, făcut pentru conservarea vinului și care variază în privința capacității între 500—1000 litri se numește butie. În afară de aceas-

Fässer und Bottiche, Eimer, Mulden und Tröge), Trichter und Weinheber verschiedener Art, Schläuche, die Weinkelter (lin), die Lesebüten und -körbe, der „sterca“ genannte Traubenquetscher, Rodehacken, Spundzapfen, Hauen, Spaten, Rebmesser u. a. m. Manchmal befindet sich im Hintergrund des Kellers oder an einer Seitenwand auch ein Bett, bestehend aus Brettern, die über vier in die Erde gerammte Pfosten gelegt werden. Außer dem Bett kann auch ein einfacher, aus Stein oder Ziegeln gebauter Herd vorhanden sein. Was die Fässer und Bottiche anlangt, so stehen sie auf Hölzern (quadratischen oder rechteckigen „podvale“, „tăvălice“) über dem Erdboden.

Beschreibung der Inventarstücke

Die Bottiche und verschiedene Fässer sind die wichtigsten Gefäße im Inventar eines Weinkellers.

Der Bottich ist ein kegelstumpfförmiges Gefäß, in das die Trauben gleich nach der Lese gebracht oder in dem die Treber für den Branntwein aufbewahrt werden. Der Bottich kann ein Fassungsvermögen von über 600 Litern haben. Er wird aus verschiedenen Holzarten, von Tannen- bis zu Eichenholz hergestellt. Bottiche älterer Herkunft haben infolge der Holzreifen eine länglichere Form. Am Boden des Bottichs kann sich eine Öffnung zum Abfließen des Mostes befinden. In diesem Fall gehört auch ein Zapfen an einem langen Stock dazu, mit dem man die Öffnung auf- und zustopfen kann. Meist wird dann auf den Boden des Bottichs auch ein Rutengeflecht („leasă“) gelegt, das die Schalen und Kerne der Beeren zurückhält, wenn der Most abfließt. Wenn die Bottiche kein allzu großes Fassungsvermögen aufweisen, werden sie manchmal auf Wagen in den Weingarten gebracht; die in die Lesebüten oder -körbe gelesenen Weintrauben werden hineingelegt. Dem gleichen Zweck dient, wie man sehen wird, auch das „hîrdău“ genannte Schaff. Im Weinkeller wird der Bottich auf zwei Hölzer (podvale) gestellt, so daß man darunter ein Gefäß, meist einen Trog, zur Aufnahme des Mostes schieben kann.

Das „butie“ genannte Gefäß unterscheidet sich von dem üblichen Faß („butoiu“) vor allem durch sein Fassungsvermögen. Das aus Eichenholz hergestellte, mit zwei Böden versehene Gefäß zur Aufbewahrung des Weins faßt zwischen 500—1000 Litern und wird „butie“ genannt. Außerdem bezeichnete man in manchen Gegenden mit dem Wort „butie“ ein Faß, das Holzreifen hatte und

ta în zonă prin butie se înțelege și vasul care avea cercuri de lemn iar ca formă era mult mai puțin curbat decât butoiul. Explicația este simplă, cercurile de lemn anterioare cercurilor de fier care au în zonă parțial o vechime de circa 55—60 de ani, nu puteau fi prinse la un vas prea puternic curbat. Printre alte explicații primite privitor la forma butiei a fost și aceea că datorită formei prelungi putea fi mai ușor încărcată în car ori în cazuri de restriște i se putea da drumul pe apă. Ultima explicație nu are însă nici o întemeiere, ea luînd un caracter de legendă.

Butoaiele sînt vasele cele mai cunoscute și mai uzitate pentru conservat vinul. Le întîlnim în zonă variînd în ceea ce privește capacitatea, între 25—500 litri. La fel ca și butiile sînt făcute din lemn de stejar, fie de meșteri locali — stejarul crescînd din abundență în zonă — fie cumpărate de la Tîrgu-Jiu. De asemenea butoiul este pus pe podvale. Orificiul lăsat în lemnul butoiului se numește gaură ori vrană și se astupă cu un cep de lemn. Dacă vrana este făcută într-unul din fundurile butoiului se astupă cu cepul. Gaura făcută într-una din doagele de deasupra — gaură mai mare de cît vrana — se astupă cu dosnicul ori poarca, de asemenea tot un fel de cep. Prin gaura de deasupra se introducea traga ori tîlful (curcubitaceu cu ajutorul căruia se scotea vinul). Canaia, cunoscută sub denumirea de sclivină, nu se întrebuintează totdeauna. De regulă ea trebuie fixată în vrana făcută în unul din fundurile butoiului.

Hîrdăul este vasul obișnuit făcut din doage, de formă tronconică, cu o capacitate de 50 litri, în care se depozitează imediat strugurii la cules și se zdrobesc în același timp cu șterca ori sdropșea. Prin mînerile pe care le are în părți, deasupra, se poate introduce un par, lemn cu ajutorul căruia poate fi transportat pe umeri de două persoane la car sau în interiorul pîmîtei.

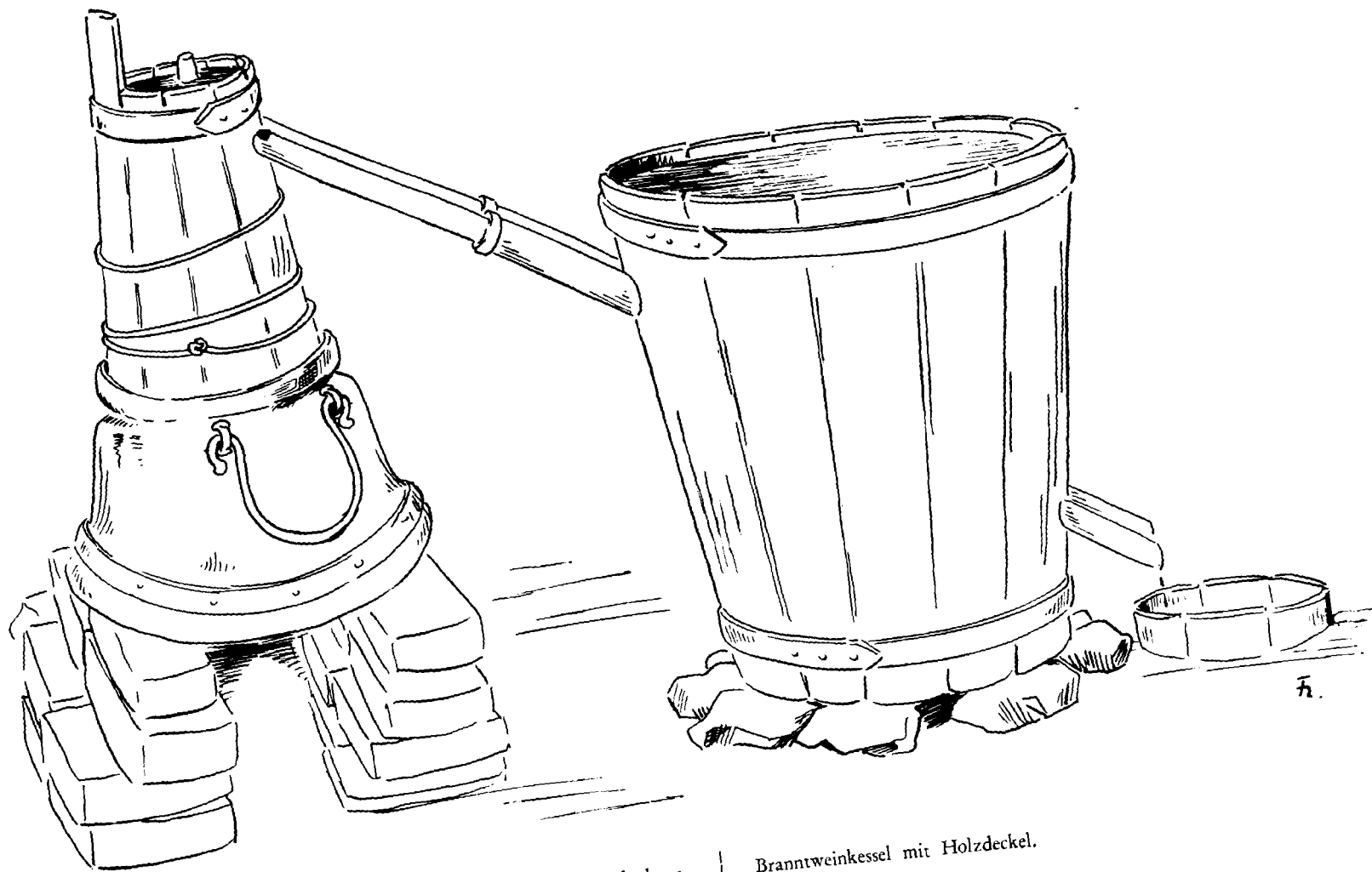
Postava, molda, albia ori postăvița sînt de fapt aceleași vase de dimensiuni diferite. Făcută de rudari (meșteri țigani) din lemn de plută ori salcie, scobit, se întrebuintează în special ca vas în care se scurge mustul fie din puțină, fie din lîn. Termenul de postavă și de moldă are cînd înțeles sinonim, variînd doar de la o localitate la alta, cînd diferit ca dimensiuni. Spre Runc, Dobrița, se spune și albie unci postave, iar spre Bălănești, Glodeni

weniger gewölbt war als das „butoi“ genannte Faß. Die Erklärung dafür ist einfach die, daß Holzreifen, die vor den erst vor etwa 55—60 Jahren in diesem Gebiet in Gebrauch gekommenen Eisenbändern verwendet wurden, zu stark gebogene Faßdauben nicht zusammenhalten konnten. Unter anderem wird die langgestreckte Form der „butie“ auch so erklärt, daß diese Fässer leichter auf den Wagen geladen oder im Notfall selbst zu Wasser befördert werden konnten. Die letzte Erklärung entbehrt indessen jeglicher wissenschaftlicher Grundlage.

Die Fässer (butoaiele) sind die bekanntesten und am häufigsten verwendeten Gefäße zur Aufbewahrung des Weins. Was ihre Ausmaße anlangt, trifft man in Gorj Fässer an, die zwischen 25—500 Liter fassen. Sie werden wie die Bottiche aus Eichenholz entweder von ortsansässigen Meistern hergestellt — Eichenholz findet sich in diesem Gebiet im Überfluß —, oder werden sie in Tîrgu-Jiu gekauft. Auch die Fässer werden auf Hölzer gestellt. Meist besitzen die Fässer zwei Öffnungen (vrană oder gaură). Die eine befindet sich in einem der Faßböden und wird mit einem Zapfen zugestopft, die andere, das Spundloch, befindet sich in einer der Dauben, ist größer als das Zapfenloch und wird ebenfalls mit einem Zapfen (dosnic, poarcă) verschlossen. Durch das Spundloch wird der Weinheber eingeführt; der Wein wird meist mit Hilfe des Heberkürbisses abgezogen.

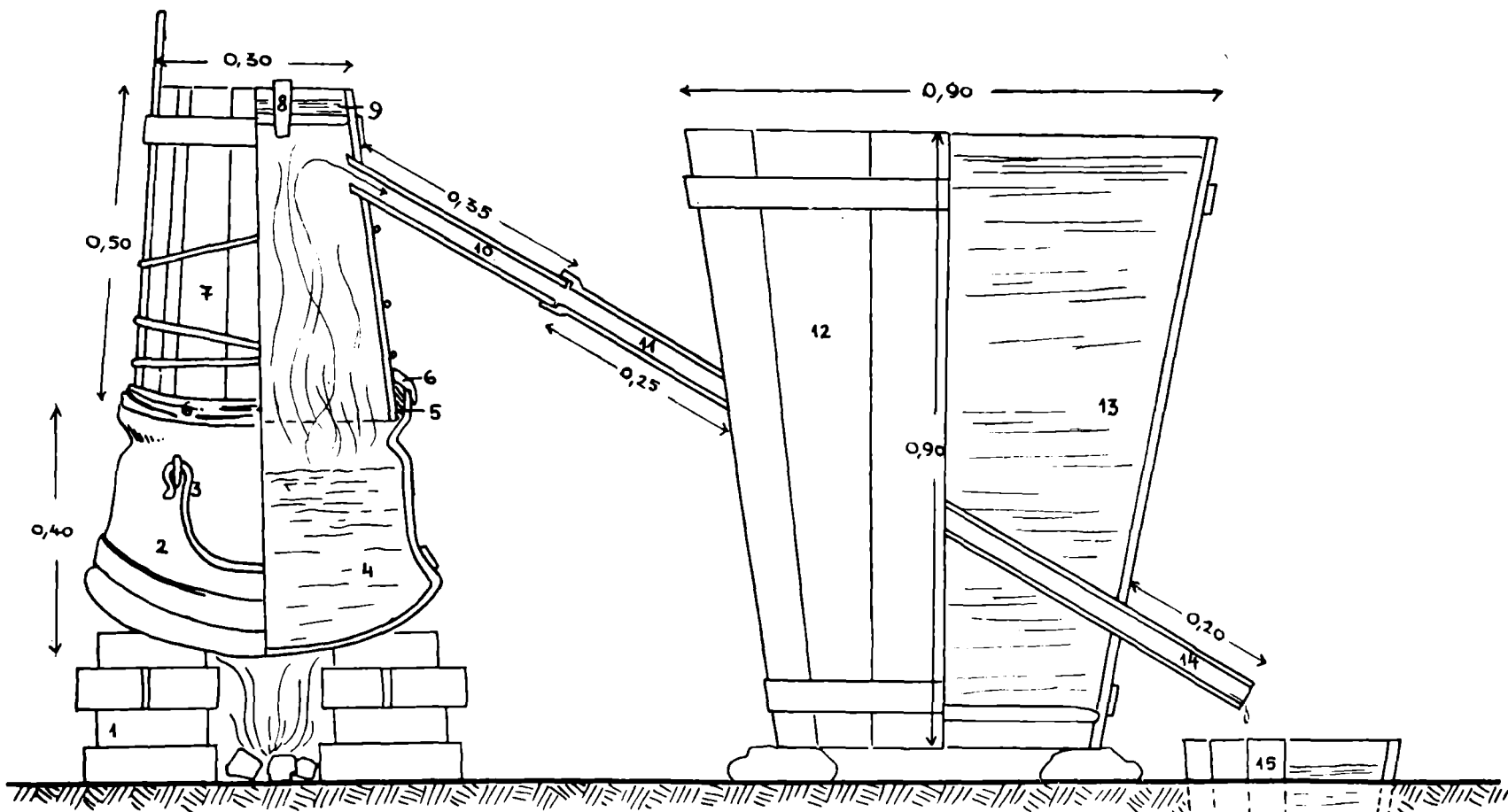
In das „hîrdău“ genannte kegelstumpfförmige Schaff, das aus Dauben hergestellt ist und 50 Liter faßt, werden die Trauben unmittelbar nach der Lese gebracht und sofort mit einem Stampfer (șterca, sdropșea) zerdrückt. Dieses Schaff hat an beiden Seiten Griffe, durch die eine Stange gesteckt wird, so daß es von zwei Personen zum Wagen oder in den Keller getragen werden kann.

Die „postava, molda, albia oder postăvița“ genannten Tröge unterscheiden sich nur durch ihre Größe voneinander. Sie werden von Zigeunern in Pappel- oder Weidenholz ausgehöhlt und dienen vor allem zum Auffangen des aus dem Bottich oder der Kelter abfließenden Mostes. Die Ausdrücke „postava“ und „molda“ haben bald die gleiche Bedeutung, bald bezeichnen sie, von Ortschaft zu Ortschaft, verschieden große Gefäße. In der Gegend von Runc und Dobrița nennt man eine „albie“ auch „postavă“, in der Gegend von Bălănești und Glodeni ver-

Cazan de țuică cu capac de lemn.

Branntweinkessel mit Holzdeckel.

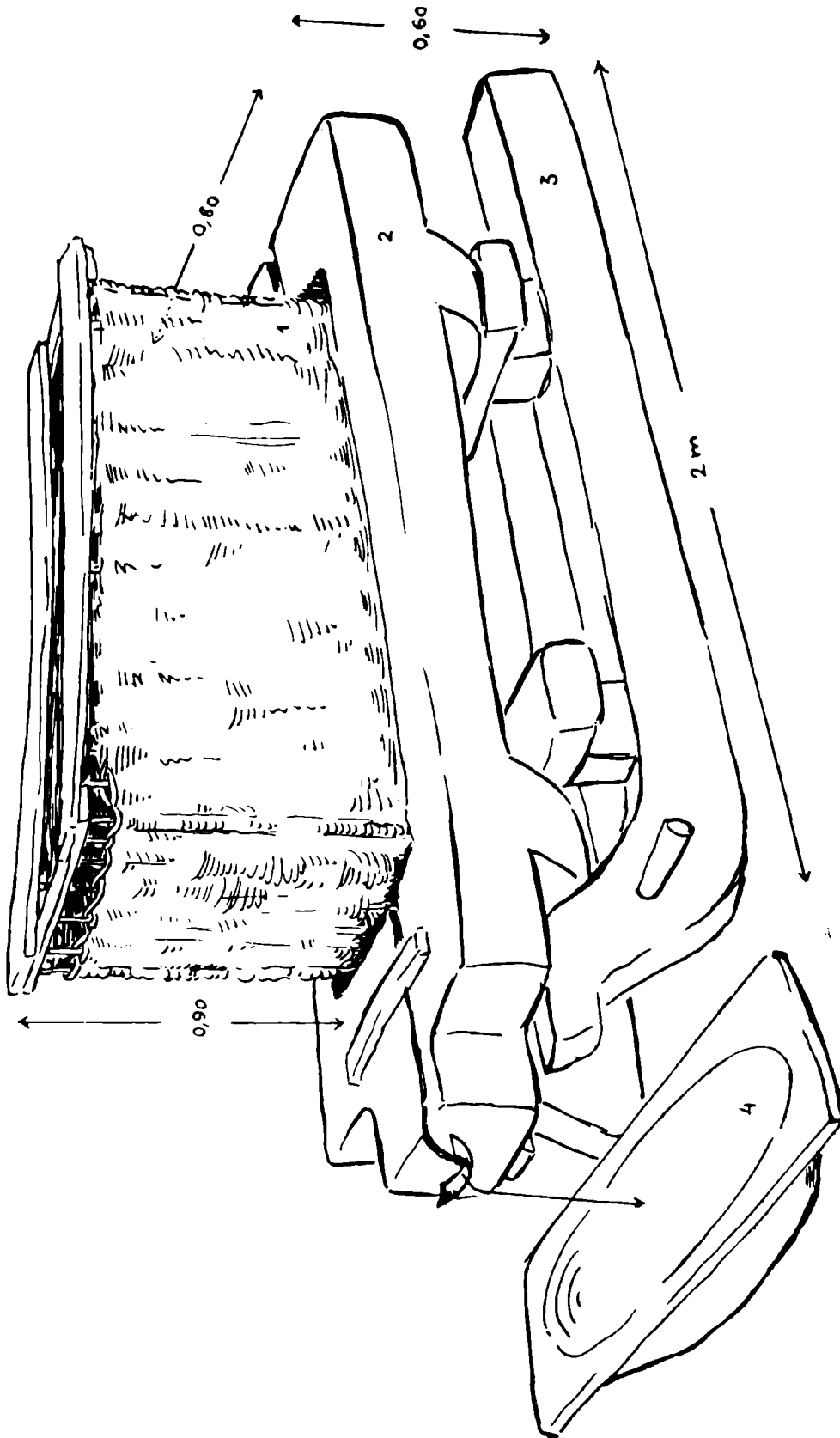

Cazan de țică cu capac de lemn (și secțiune):

1. cotron; 2. căldare; 3. mâini la căldare; 4. borhot; 5. humă;
6. treanță udă; 7. capac (brad); 8. dop pt. a da drumul la aburi;
9. apă rece; 10. bucele (mesteacăn); 11. țevi (aramă); 12. putina cu apă;
13. apă rece; 14. capătul țevii; 15. botă;
16. țică.

Branntweinkessel mit Holzdeckel; Längsschnitt:

1. Sockel („cotron“); 2. Kessel; 3. Henkel; 4. „borhot“ — gegorene Pflaumen; 5. Lehmsschicht; 6. feuchtes Tuch; 7. Holzdeckel;
8. Zapfen; 9. kaltes Wasser; 10. Birkenholzrohr; 11. Kupferrohr; 12. Wasserschiff (Kühlanlage); 13. kaltes Wasser;
14. Rohrende; 15. Daubengefäß zum Auffangen des Branntweins; 16. Branntwein.

Lin pentru stors mustul:

1. „Tare” genantier Preßkorb; 2. Unterlage („lin“); 3. Schlitten;
4. Trog.

prin moldă se înțelege un vas mare, pe cînd postava are dimensiuni mai reduse. Postăvița, după cum reiese și din numele său, este de fapt același vas de dimensiuni mici.

Neleiul este o pîlnie mare făcută fie din doage, fie săpată într-o bucată de lemn de plută. Ca formă diferă după materialul și tehnica de lucru, ca atare poate fi circulară sau dreptunghiulară. Se întrebuițează la turnatul mustului ori a vinului în butoaie.

Pîlnia obișnuită de tablă a venit să înlocuiască vechile pîlnii făcute din tîlvuri.

Una dintre cele mai importante piese aflate în inventarul unei pîmîțe este și așa-zisul lin, cunoscut mai puțin în zonă sub acest nume, ci sub acela de patachir (zona Runcului) — denumire veche aproape dispărută — și mai obișnuit sub acela de coteț (zona Bălănești). Cu această ocazie trebuie să menționăm faptul că în zona Runcului nu se calcă strugurii cu picioarele și că linul nu este astăzi uzitat. Din relatările unor informatori vîrstnici, se pare că în trecut, cu circa 50—60 de ani în urmă și aici se întrebuițea linul, care se numea patachir. Astăzi se întrebuițează numai procedeul sdrobirii cu sterca și cu cepăul în hîrdău sau în puțină. Dispariția linului, totală sau parțială se observă și în alte centre ca Bălești, Răsova sau Răsovița. Odată cu această dispariție, procedeul călcării a devenit considerat ca ceva necurat. Dimpotrivă în zona Bălăneștilor, mai ales la Glodeni sau Voitești, călcatul cu picioarele este un procedeu obișnuit și astăzi. Această dispariție se poate datora distrugerii viilor de filoxeră și reducerii ca atare a acestei ocupații.

Linul este confecționat din două părți distincte. O parte făcută din lemn masiv; din două-trei bucăți, mult mai rar scobite dintr-o singură bucată, numită corfă sau corfe. Corfele formează astfel baza linului care suportă toată greutatea strugurilor și a omului care calcă. Cele două sau trei bucăți de lemn care se îmbină între ele sînt strînse cu ajutorul unor stinghii și a unor pene de lemn, în termeni zonali „scliveli“ cu pene. Partea de deasupra, așa zisul „coteț“, este împletit din nuiele de corn ori de salcie, avînd ramă de lemn atît sus cît și jos și din loc în loc zăbrele. Ambele părți sînt mobile. În momentul întrebuițării linul este montat, de obicei în interiorul pîmîței sau în sat în incinta gospo-

steht man unter „moldă“ ein großes Gefäß, während die „postava“ ein geringeres Ausmaß hat. Die „postăvița“ ist, wie der Name sagt, eine kleinere „postavă.“

Der „nelei“ genannte große Holztrichter ist entweder aus Dauben hergestellt oder aus einem einzigen Stück Pappelholz geschnitzt. Je nach dem Material und dem Herstellungsverfahren ist er rund oder rechteckig. Er wird zum Einfüllen des Mostes oder Weins in die Fässer verwendet.

Der gewöhnliche Blechtrichter hat heute die alten, aus Flaschenkürbissen hergestellten Trichter verdrängt.

Eines der wichtigsten Inventarstücke des Weinkellers ist die „lin“ genannte Kelter, eine Bezeichnung, die in diesem Gebiet weniger bekannt ist, sie heißt hier „patachir“ (Runcgebiet) oder heute häufiger „coteț“ (Bălăneștigebiet). Bei dieser Gelegenheit muß erwähnt werden, daß im Runcgebiet die Trauben nicht mit den Füßen zerquetscht werden und die Kelter nicht verwendet wird. Den Berichten älterer Gewährsleute zufolge scheint es, daß die Kelter vor 50—60 Jahren auch hier verwendet wurde. Heute werden die Trauben nur noch mit Hilfe des Stampfers (sterca, cepău) in der Bütte oder im Bottich zerquetscht. Das vollständige oder teilweise Verschwinden der Kelter kann auch in anderen Zentren, in Bălești, Răsova oder Răsovița beobachtet werden. Man begann das Zerstampfen mit den Füßen als unsauber anzusehen. Im Gegensatz dazu ist es im Bălăneștigebiet, vor allem in Glodeni und Voitești, ein auch heute noch geübtes Verfahren. Daß die Kelter außer Gebrauch kam, könnte auch auf die Vernichtung der Weingärten durch die Phylloxera und das zeitweilige Aussetzen der Beschäftigung mit dem Weinbau zurückzuführen sein.

Jede Kelter besteht aus zwei Teilen: der Unterlage und dem Preßkorb. Die Unterlage aus massivem Holz ist aus zwei bis drei Stücken, viel seltener aus einem einzigen Stück gearbeitet und wird „Korb“ (corfă, corfe) genannt. Der Korb bildet die Basis für den Preßkorb und trägt die ganze Last der Trauben und des Menschen, der die Trauben zerquetscht. Die zwei bis drei Holzteile, die aneinanderpassen, werden mit Hilfe von Leisten und Holzkeilen zusammengepreßt. Der Preßkorb (coteț) ist aus Ruten der Kornelkirsche oder Weide geflochten, hat oben und unten einen Holzrahmen und ist innen durch ein Holzgitter verstärkt. Beide Teile sind beweglich. Bei Gebrauch wird die

dărici; o parte fiind mai ridicată pentru a garanta scurgerea mustului mai ușor. Sînt cazuri în care linul este montat pe o sanie de lemn tot pentru același fapt, mai ales în curte.

„Cotorița“ este coșul de nuiele obișnuit de formă tronconică și cu două minere în părți. Cît privește banița și aceasta este cunoscută ca formă și întrebuințare. În trecut erau specialiști în zonă care se ocupau cu făcutul banițelor din coji de cireși.

„Cepăul“ este o prăjină groasă și lungă (2—3 m), o bîta mai înaltă decît putina cu care am arătat că se închide sau se deschide orificiul din fundul putinii pe unde curge mustul.

„Sterca“ ori „sdropșea“ (ambele nume sînt comune în zonă, uneori se spune și mustuitor) are circa un metru înălțime, este de fapt un băț, o tulpină de brad curățată și căreia i s-au retezat la capăt incomplet crengile (3—4). Cu ajutorul sdropșei, după cum arată și numele său, se sfărimă strugurii în hîrdău.

Tot aici mai trebuie să adăugăm și leasa sau gratia, împletitură de nuiele care se întrebuințează pentru a opri să treacă de la mustuit boabele de struguri zrobite. Are deci rolul unei strecurători.

Sapa, săpoiul și desfundătorul (cazmaua ori „riletele“) (hîrlețul) de asemenea sînt nelipsite din inventarul unei vii. Piese vechi, făcute de meșteri fierari în zonă pînă în urmă cu circa 50—60 de ani au devenit cu timpul foarte rare. Ca dimensiuni erau mai mari și mai grele. Cele de fabrică au înlocuit astăzi complet aceste piese vechi. Din investigațiile făcute am putut reconstitui hîrlețul de lemn care numai în partea de jos avea o armură, o potcoavă de fier, restul fiind făcut dintr-o singură bucată. Dispariția lui în zonă este totală încă de la începutul secolului nostru. Casmaua de astăzi făcută din metal are o așa-zisă călcătoare pentru ca prin apăsare să poată mai ușor desfunda pămîntul. Sapa este aceeași și pentru porumb și pentru vie. Cît privește săpoiul se întrebuințează la plantarea vici, pe lîngă celelalte întrebuințări ale sale în agricultură.

Cosorul în zonă a avut două forme, mai frecvent cu toporișcă și mai rar, fără topo-

Kelter meist im Keller selbst oder im Dorf, innerhalb der Wirtschaftsgebäude zusammengestellt. Sie wird leicht schräg gestellt, damit der Most leichter abfließen kann. Manchmal wird die Kelter aus demselben Grund, vor allem im Hof, auf einen Holzschlitten gestellt.

Der aus Ruten geflochtene Lesekorb (cotorița) hat eine konische Form und an beiden Seiten zwei Griffe. Auch die Tragbütten sind im Gebrauch. Es gab ehemals Fachleute in diesem Gebiet, die sich mit der Herstellung von Tragbütten aus Ruten der Kirschbäume beschäftigten.

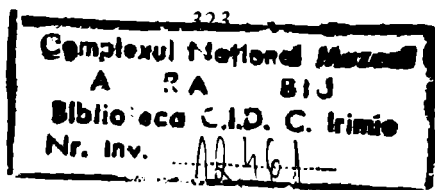
Die starke, 2—3 Meter lange Stange, „cepău“ genannt, ist höher als der Bottich und dient, wie schon erwähnt wurde, zum Auf- und Zstopfen der Öffnung, aus der der Most fließt.

Der Stampfer („sterca“ oder „sdropșea“, beide Bezeichnungen werden allgemein gebraucht, manchmal sagt man auch „mustuitor“) ist etwa einen Meter lang, es ist eigentlich ein geschältes Fichtenrundholz, an dem man 3—4 Aststücke stehen läßt. Wie schon der Name sagt, dient er zum Zerquetschen der Trauben in der Bütte.

Es muß noch das Rutengeflecht (leasa, gratia) erwähnt werden, das dazu benützt wird, die Schalen und Kerne beim Mostmachen zurückzuhalten. Es hat also die Aufgabe eines Siebes.

Hauen, Rodehacken und Spaten (cazmaua, riletele, hîrlețul) fehlen gleichfalls nie im Inventar eines Weingartens. Die alten, von einheimischen Schmiedemeistern noch vor 50—60 Jahren hergestellten Stücke sind heute sehr selten geworden. Sie waren von beträchtlicher Größe und Schwere. Fabrikware ist an die Stelle der alten Geräte getreten. Wir konnten auf Grund von Nachforschungen einen Holzspaten rekonstituieren: Er bestand aus einem einzigen Holzstück, nur am unteren Ende war er mit einem Eisenstück in der Form eines Hufeisens beschlagen. Der heute benützte Spaten besteht aus Metall und besitzt einen sogenannten Tritt, wodurch man ihn leichter in die Erde stoßen kann. Die Haue ist die gleiche, die man sowohl zum Maishacken als auch im Weingarten benützt. Neben ihren anderen Verwendungenarten in der Landwirtschaft werden die Rodehacken beim Anpflanzen der Weinstöcke gebraucht.

Das Rebmesser trat in dieser Zone in zwei Formen auf, häufiger mit, seltener ohne Äxtchen. Es wurde von ortsansässigen Schmie-

rișcă. Făcut de meșteri fierari locali, a fost una din uneltele cele mai întrebuințate în vie. Toporișca numită aici bărbie ori cioc era uzitată la curățatul buciului, deci a bușteanului de vie. De dimensiuni mijlocii, cosorul este lucrat din fier și cu coada bine înfiptă într-un mîner de lemn. Dispariția cosorului a început odată cu replantarea viilor cînd încet încet a fost înlocuit cu foarfeca. Totuși această dispariție nu a fost totală, cosorul mai fiind întrebuințat și astăzi în zonă paralel cu foarfeca, deși pe o scară mai redusă și mai ales de viticultori vîrstnici. Se păstrează în special la Runcu., Dobrița, Bîlta și în Glodeni (ne referim la microzonele cercetate special), dar îl găsim încă și în celelalte centre.

În privința pieselor cu care se ia mustul ori vinul și se toarnă în vase sau se bea, mai trebuie să amintim troaca, curcubitaceu tăiat la un capăt și curățat în interior. Se întrebuințează însă foarte rar, deoarece a fost înlocuit de vase de lut, explicabil și prin faptul că în zonă există centre de olărie. În afara acestor vase mai amintim și bărdaca de lemn, pentru turnat cît și pentru băut vinul. Bărdaca de lemn a devenit de asemenea o raritate. Ulcelele de lut au diferite gramaje.

Pentru transportat vinul în cantități mici, în afară de damigene și sticle mai întîlnim buticul, vas cu doage, butoiuși, de circa 20 de litri cît și troacele (curcubitace) în forma unor sticle cărora în partea de sus li s-a făcut o gaură. Se întrebuințează și astăzi atît pentru ținut vinul, cît și apa, atunci cînd oamenii iau merinde la munca cîmpului, deoarece păstrează lichidul mai rece decît se păstrează în sticle.

Din cele prezentate atît în ceea ce privește tipurile de construcție ale pimițelor, importanța pe care au avut-o și parțial o mai au, cît și din descrierea pieselor de inventar, piese arhaice de veche tradiție, se poate constata că viticultura zonei, fapt dovedit și de atestările documentare, cît și de rolul mare pe care vița veche românească l-a jucat în economia zonei, a avut aici o mare extindere.

demeistern verfertigt und war eines der am häufigsten gebrauchten Werkzeuge im Weingarten. Das Äxtchen (bărbie, cioc) diente zum Säubern des Weinstocks (bucium). Das Rebmesser ist von mittlerer Größe, die eiserne Klinge ist in einem hölzernen Griff befestigt. Nach dem Neubepflanzen der Weingärten wurde das Rebmesser mehr und mehr durch die Schere ersetzt. Trotzdem wird es auch heute noch, gleichzeitig mit der Schere verwendet, wenn auch in geringerem Maße und meist von älteren Weinbauern. Das Rebmesser findet sich vor allem in Runcu und Dobrița, Bîlta und Glodeni (wir beziehen uns auf die besonders untersuchten Gruppen), aber auch in andern Zentren.

Hinsichtlich der Gefäße, mit denen der Most oder Wein umgefüllt oder aus denen getrunken wird, müssen wir die sog. „troacă“ erwähnen, ein Flaschenkürbis, der an einem Ende abgeschnitten und innen gesäubert ist und der aber heute sehr selten gebraucht wird. Sie wurden durch Tongefäße ersetzt, was sich auch daraus erklärt, daß in diesem Gebiet Töpferzentren vorhanden sind. Außer diesen Gefäßen erwähnen wir noch den Holzkrug (bărdaca de lemn), mit dem man den Wein umgießt und aus dem man ihn auch trinkt. Diese Holzkrüge sind gleichfalls eine Seltenheit geworden. Die Tonkrüge sind von verschiedenem Fassungsvermögen.

Um geringere Mengen von Wein zu betördern, benützt man außer Korbflaschen und einfachen Glasflaschen auch Daubenfäßen (buticul) von 20 Litern Inhalt und Flaschenkürbisse, in deren oberen Teil ein Loch gemacht wird. Sie werden auch heute noch für Wein und Wasser verwendet, weil diese kühler bleiben als in Glasflaschen.

Aus unseren bisherigen Ausführungen, die sich auf die verschiedenen Typen der Weinkeller, auf ihre zum Teil noch heute bestehende Bedeutung beziehen, wie auch aus der Beschreibung der alten auf Überlieferung zurückgehenden Inventarstücke läßt sich ersehen, daß der Weinbau in diesem Gebiet eine große Ausdehnung erreichte, eine Tatsache, die übrigens auch von den schriftlichen Unterlagen wie auch von der Rolle, die die alte rumänische Weinrebe im wirtschaftlichen Leben dieses Gebietes spielte, bestätigt wird. Die Mehrzahl der Dörfer dieses Gebietes waren Freibauernsiedlungen, in denen jedes Familienoberhaupt Eigentümer eines Weingartens war; die Pflege der Weinstöcke wurde als Ehrenpflicht angesehen.

Der Weinberg bildete einen wesentlichen Bestandteil des Lebens dieser Menschen, sie verbrachten einen großen Teil der Zeit im

În aceste sate, majoritatea lor moșnenești, fiecare locuitor era proprietar de vie, iar îngrijirea viilor era considerată ca o adevărată cinste, dealul cu vii, făcând parte integrantă din viața acestor oameni, petrecută în mare parte în mijlocul viilor, cu muncă încă grea, dar și cu petreceri, cu vechi tradiții legate de deal și de vie și continuată puternic de-a lungul tuturor generațiilor.

Praznicele și hramul dealurilor, începutul culesului, îngroparea ouălor roșii în răscrucile vici, lăsarea unui buciurnecules pentru rod, cât și atârnatul oaselor de cal în haraci, dovedesc deasemenea pentru zonă, vechimea viticulturii greu atacată după aceea de flagelul filoxerei, dar pe care oamenii de aici, podgoreni din tată în fiu, au refăcut-o.

Astăzi și în această zonă viticultura trece prin transformări mari, modernizându-se și mărindu-și randamentul calitativ și cantitativ, prin introducerea tehnicilor noi.

Weingarten bei harter Arbeit, aber auch Feste wurden hier gefeiert, die auf alten, mit dem Hügelland und den Weinbergen verbundenen Überlieferungen beruhten, Traditionen, die von vielen aufeinanderfolgenden Generationen gepflegt wurden.

Festschmäuse, Kirchweih und der Beginn der Weinlese waren solche Feste; an den Kreuzwegen wurden gefärbte Eier vergraben, ein Weinstock wurde nicht gelesen, damit er Fruchtbarkeit bringe, Gebeine von Pferden wurden an den Pfählen der Weinstöcke aufgehängt, all dieses Brauchtum ist ein Beweis für das hohe Alter des Weinbaus in diesem Gebiet. Zwar wurde es durch die Phylloxera schwer heimgesucht, aber die Winzer, bei denen sich auch diese Beschäftigung vom Vater auf den Sohn vererbt hatte, erneuerten den Weinbau in diesem Landstrich.

Heute vollziehen sich auch in diesem Gebiet bedeutende Wandlungen; durch die Einführung neuer Verfahren wird der Weinbau modernisiert und der Ertrag qualitativ und quantitativ gesteigert.

CÎTEVA UNELTE ȘI METODE DE PESCUIT ÎN OLTENIA

Ileana Diaconescu

GERÄTE UND METHODEN DER FISCHEREI IN OLTENIEN

Ileana Diaconescu

Cu prilejul studiilor etnografice întreprinse în anul 1962 de colectivul Muzeului Brukenthal, în zona de nord a Olteniei, avînd ca scop prezentarea uneltelor și tehnicii populare în Muzeul din Dumbrava Sibiului, au fost cercetate și unele metode de pescuit din această zonă.

Apărut ca o străveche îndeletnicire a omului primitiv împins de nevoia de hrană, pescuitul este atestat pe pămîntul țării noastre, încă din cele mai vechi timpuri. Descoperirile făcute în regiunea Oltenia cu ocazia săpăturilor arheologice, iar mai tîrziu nenumărate documente, începînd chiar cu „Diploma Ioaniților“, scot în evidență rolul pe care pescuitul l-a avut în alimentație.

Așezarea geografică, bogăția în râuri și bălți au favorizat desigur atît dezvoltarea lui ca îndeletnicire populară cît și diversitatea mijloacelor și uneltelor de pescuit.

Cercetările etnografice întreprinse în nordul regiunii, în cîteva sate așezate pe afluenții ai Oltului, pe valea Oltețului și a afluenților lui, pe valea Gilortului, Sohodolului, Jaleșului și Motrului, dau un aspect aproape uniform din punct de vedere al uneltelor și metodelor de pescuit cu mici variante ce vor fi menționate mai jos.

S-a putut observa că cea mai caracteristică și cea mai mare unealtă întrebuințată în zona de nord este „plașca“, „pleașca“, cu plumburi sau „năpasta“ pe valea Motrului, cunoscută în literatura de specialitate¹ sub denumirea de prostovol. Este făcută din plasă de cînepă

Als das ethnographische Kollektiv des Brukenthalmuseums 1962 in der Nordzone Olteniens die Geräte und bäuerlichen Industrieanlagen erforschte, die für das Hermannstädter Freilichtmuseum im Jungen Wald in Frage kamen, wurden auch die Methoden der Fischerei in dieser Zone untersucht.

Von dem Bedürfnis nach Nahrungsmitteln angetrieben, begann sich der primitive Mensch in dem Gebiete unseres Vaterlandes schon in uralter Zeit mit der Fischerei zu beschäftigen, wie die Funde bei archäologischen Ausgrabungen in Oltenien beweisen. Aus späteren Zeiten ist aus unzähligen Urkunden, angefangen von dem Diplom des Johanniterordens, ersichtlich, welche Rolle die Fischerei in der Ernährung des Volkes spielte.

Die geographische Lage Rumäniens, sein Reichtum an Flüssen und Seen haben die Entwicklung der Fischerei als Beschäftigung des Volkes wie auch der verschiedensten Methoden und Fischereigeräte gefördert.

Die ethnographischen Untersuchungen im Norden Olteniens, in einigen, an den Nebenflüssen des Alts gelegenen Dörfern, im Tal des Olteț und seiner Zuflüsse, in den Tälern des Gilorts, Sohodols, Jaleș und Motrus, lassen kaum einen Unterschied zwischen den Fischereigeräten und Verfahren erkennen, außer geringfügigen Varianten, auf die wir noch näher eingehen werden.

Weiterhin wurde festgestellt, daß das wichtigste und größte in dieser nördlichen Zone verwendete Gerät, das mit Blei beschwerte Netz („plașca“, „pleașca“, im Motrutal „năpasta“ genannt) ist, das in der Fachliteratur¹ unter dem Namen „prostovol“ bekannt ist. Das Netz ist aus Hanf oder Baumwolle hergestellt und an der Unterseite mit Bleistücken be-

¹ Ing. Gh. I. Ghelase, *Unelte de pescuit și confecționarea lor*, Buc., 1951, pag. 112.

¹ Ing. Gh. I. Ghelase, *Unelte de pescuit și confecționarea lor*, Buk., 1951, Seite 112.

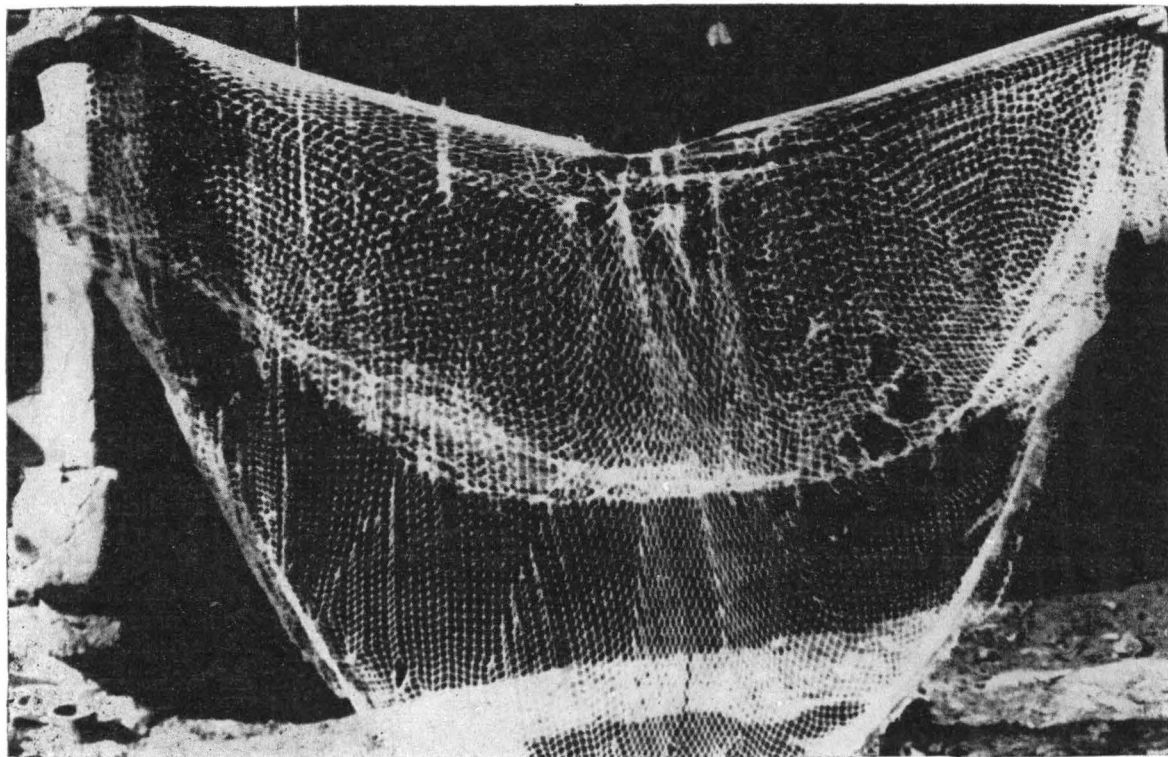

Fig. 1. „Plească“ — Novaci-Gorj.

Abb. 1. Zugnetz (plească) — Novaci, Kreis Gorj.

sau de bumbac, avînd la partea inferioară bucăți de plumb, a căror greutate variază în raport cu mărimea ei. Sfoara pe care se pun plumbii este răsucită gros și din loc în loc, prinsă în interior de cîte un ochi al plasei, formînd un sîn ce nu dă drumul peștelui să iasă (piedica pleștii). La partea superioară, care se strîmtează mult, plașca are un inel de fier („cîrcei“), de care sînt prinse ochiurile împletiturii și prin care ies unite și sfoarele („străji“) ce se leagă de frînghia cu plumbi în formă triunghiulară și se termină cu un laț folosit de pescar la tragerea din apă.

Alte unelte făcute tot din material textil sînt: cîrstașul, sacul și, mai rar, jegajnia.

Cîrstașul, deosebit de cel de la Dunăre ca mărime și care este de multe ori însoțit de un adevărat sistem de pîrghii (ex. regiunea Porților de Fier), aici în nord este format dintr-o plasă aproape pătrată cu marginile înșirate pe o ață („nojiță“). De cele patru colțuri se leagă cruciș două nuiiele îndoite

schwert, deren Gewicht je nach der Größe des Netzes verschieden ist. Das Garn, an dem die Bleistücke befestigt werden, ist fest zusammengedreht und wird in gewissen Abständen durch Maschen des Netzes gezogen, wodurch eine Ausbuchtung „piedica pleștii“ entsteht, aus der die Fische nicht entkommen können. Am oberen Ende, wo das Netz sich verengt, sind die Maschen auf einen Eisenreifen (cîrcei) gereiht, durch den auch die oben zusammengefaßten Schnüre (străji) gehen, die an das Garn mit den Bleistücken gebunden sind. Sie enden in einer Leine, an der das Netz aus dem Wasser gezogen wird.

Andere, gleichfalls aus Textilfasern hergestellte Geräte sind die sogenannten Schleppnetze (cîrstaș), der Sack (sacul) und seltener das Zugnetz (jegajnia).

Das *Schleppnetz* (cîrstașul) unterscheidet sich nur durch seine Größe von dem an der Donau verwendeten, das oft mit einem ganzen System von Hebeln versehen ist (z. B. im Gebiet des Eisernen Tores). Hier im Norden ist das Netz nahezu quadratisch; durch die Randmaschen wird eine Schnur gezogen (nojiță). An die vier Ecken werden zwei gebogene Ruten kreuzweise befestigt, so daß sich

(„privite“), formînd astfel o burtă („grov“) în mijlocul căreia de multe ori se pune ca nadă mămăligă și este mînuit cu ajutorul unei „furchițe“ ce se continuă cu o prăjină.

Sacul, din cînepă sau bumbac, lucrat chiar cu iglița, are fundul ascuțit, iar la gură o coardă de lemn în formă de semicerc, de care sînt prinse ochiurile plasei cu ajutorul unei sfori. Pentru a menține deschisă gura sacului se pune și aici o furcă de lemn terminată cu o coadă. Ca variantă întîlnim pe valea Oltețului și Gilortului, sacul cu gura susținută de un cerc de salcie, iar de o parte și alta două mînere drepte din același lemn.

Acestea sînt de fapt uneltele din plasă de cînepă sau bumbac și folosite mai rar în raport cu împletiturile, care în partea de sud au o întrebuițare mult mai redusă azi.

Vîrșu de nuiele cu variantele ei „*vîrșog*“, „*povîrșog*“ este unealta cea mai des întrebuițată. Ea poate avea forma conică, cu partea superioară răsfrîntă în interior și mult îngustată, formînd o pîlnie pe unde intră peștii. La partea inferioară are o deschidere care se înfundă cu un dop de iarbă, atunci cînd este întrebuițată. Pe același principiu, dar cu format de secțiune de con, cu o față rotundă și alta plană, este și *vîrșogul* întîlnit în localitățile Costești, Bistrița și Dăești pe Luncavăț. De multe ori dopul este înlocuit aici prin legarea ușoară a nuielelor, la partea inferioară astfel ca prin desfacerea lor, peștele să poată fi scos cu mîna.

eine Ausbuchtung (grov) bildet, in deren Mitte häufig Maisbrei als Köder gelegt wird. Es wird mit Hilfe einer Gabel (furchiță), die in einer Stange endet, hin und her bewegt.

Der Sack wird aus Hanf oder Baumwolle gehäkelt, der Boden läuft spitz zu, die Öffnung ist mit einem halbkreisförmigen Holzbügel versehen, an dem die Maschen mit einer Schnur befestigt sind. Die Öffnung des Sackes wird gleichfalls mit einer Gabel auseinander gespreizt, die in einen Stiel ausläuft. Im Tal des Olteț und Gilortu begegnen wir einer Variante, einem Sack, dessen Öffnung von einer zum Kreis gebogenen Weidenrute auseinander gespreizt wird; an beiden Seiten sind Griffe aus Weidenzweigen angebracht.

Diese aus Hanf oder Baumwollgewebe hergestellten Netze werden seltener als die geflochtenen Fischkörbe verwendet, im Süden hingegen sind die letzteren kaum noch anzutreffen.

Der Fischkorb (vîrșu), aus Ruten hergestellt (Varianten: vîrșog, povîrșog), ist weitaus am häufigsten. Er hat eine konische Form. oben werden die Ruten nach innen umgebogen und verengen so die Öffnung beträchtlich; sie bilden einen Trichter, durch den die Fische in den Korb gelangen. Am unteren Ende wird die Öffnung bei Gebrauch mit einem Grasstopfen verschlossen. Nach demselben Prinzip ist auch der in den Ortschaften Costești, Bistrița und Dăești am Luncavăț verwendete Fischkorb (vîrșog) hergestellt; dieser hat die Form eines halbierten Konus, die eine Seite ist flach, die andere Seite gewölbt. Oft wird hier die untere Öffnung nicht zugestopft, sondern die Rutenenden werden zusammengebunden, so daß beim Aufknüpfen die Fische mit der Hand leicht herausgeholt werden können.

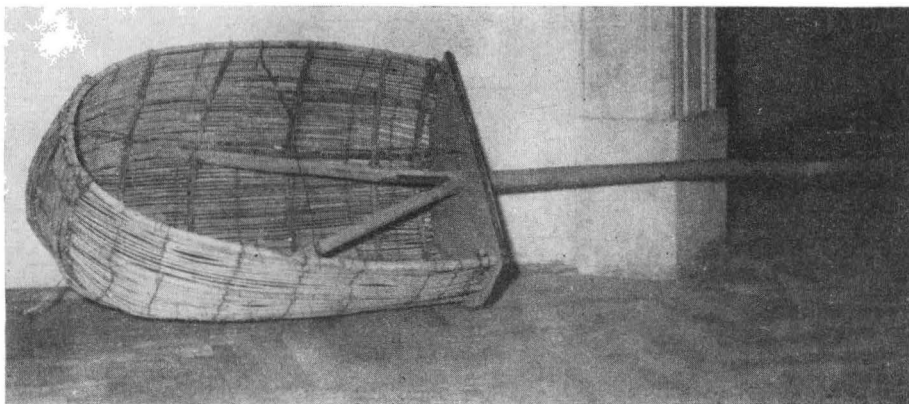

Fig. 2. „Cupă“ folosită pe apa Luncavățului.

Abb. 2. Becherartiger Fischkorb („cupă“) vom Luncavăț.

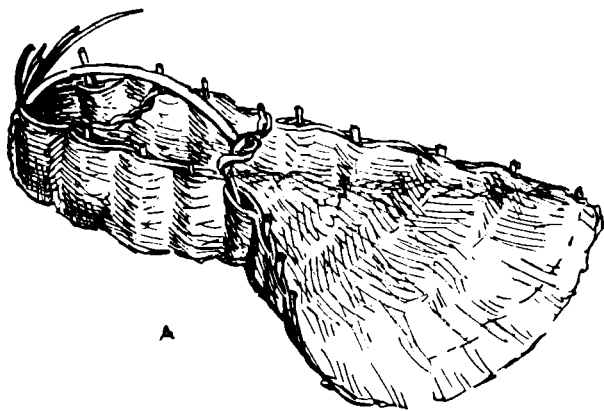

Fig. 3. A. „Leasă” pentru prins pești — Stroești, jud. Gorj. B. „Leasă” prinsă cu pietre pe fundul apei.

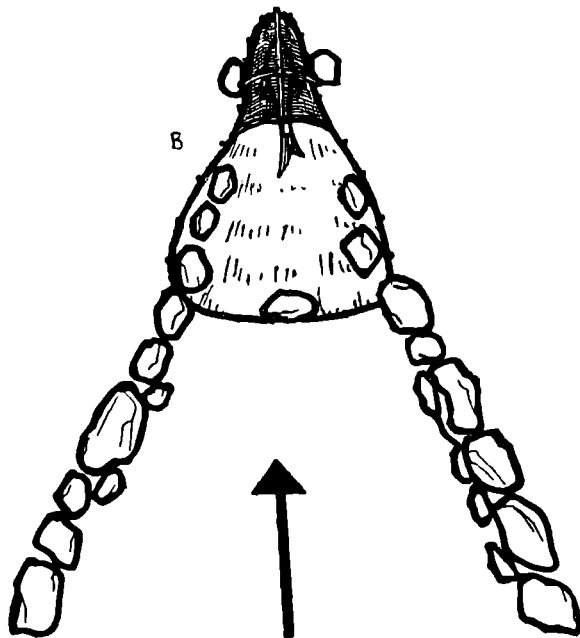

Abb. 3. A. Fischreuse („leasă”) aus Stroești, Kreis Gorj. B. Durch Steine verankerte Fischreuse.

Pe valea Sohodolului ca și pe valea Motrului, forma este de cele mai multe ori a unui vas turtit, cu partea superioară mult răsrîntă în afară. Se folosește la „gildanele” formate la răgălia unui pom, în timp ce peștele este speriat cu boata („știlbicul”). La Novaci, se pun două vîrșii la „tîrnat” (stavilă de frunze), una într-o direcție și alta în sens opus. În mod obișnuit gura vîrșii este „unsă” cu mămăligă.

Leasa, de forma unei opinci cu partea superioară lăpîtă, iar cea inferioară îndoită ca un triunghi, se pune în rezezișul apei la vad și este mai des întîlnită pe apa Sohodolului și Jaleșului.

Speea, coș turtit cu gura susținută de o furcă lungă („crăcan”), este tot atît de frecventă.

Pe valea Luncavățului, „cupa”², o uncaltă mai mare, corespondentă a „horezului”, „juvelnicului” din Moldova, deși făcută tot din nuiele diferă de cele descrise mai sus. Așa cum o arată denumirea, ea are formatul unei cupe mari cu o lungime de cca 0,75 m și lățimea de 0,50 m, baza fiind formată din-

În dem Tal des Sohodol wie auch im Motratal hat der Fischkorb häufig die Form eines plattgedrückten Gefäßes, dessen oberer Teil nach außen gebogen ist. Er wird als Reuse (gildanele) im Wurzelwerk eines Baumes ausgelegt, während die Fische mit einem Stock (știlbicul) aufgescheucht werden. In Novaci werden zwei Körbe in entgegengesetzter Richtung an ein Stauwehr aus Blättern (tîrnat) gelegt. Meist wird die Öffnung des Korbes mit Maisbrei bestrichen.

Der *leasa* genannte Korb hat die Form eines nach oben hin verbreiterten, nach unten zu einem Dreieck zusammengedrückten Bundschuhs. Er wird in die Strömung nahe einer Furt ausgelegt; am häufigsten wird er im Sohodol- und Jaleștal verwendet.

Das *speea* genannte Gerät, ein plattgedrückter Korb, der von einer langen Gabel (crăcan) gehalten wird, ist ebenso häufig anzutreffen.

Im Tal des Luncavăț verwendet man ein größeres, „cupa”² (Becher) genanntes Gerät, das den „horez” und „juvelnic” genannten Fischkörben in der Moldau entspricht. Obgleich auch aus Ruten geflochten, unterscheidet sich die „cupa” von den bisher beschriebenen Geräten. Wie der Name sagt, hat sie die Form eines etwa 0,75 m hohen und 0,50 m

² F. D a m é, *Încercare de terminologie poporană română*, Buc., 1898, pag. 125, 129.

² F. D a m é, *Încercare de terminologie poporană română*, Buk., 1898, Seite 125, 129.

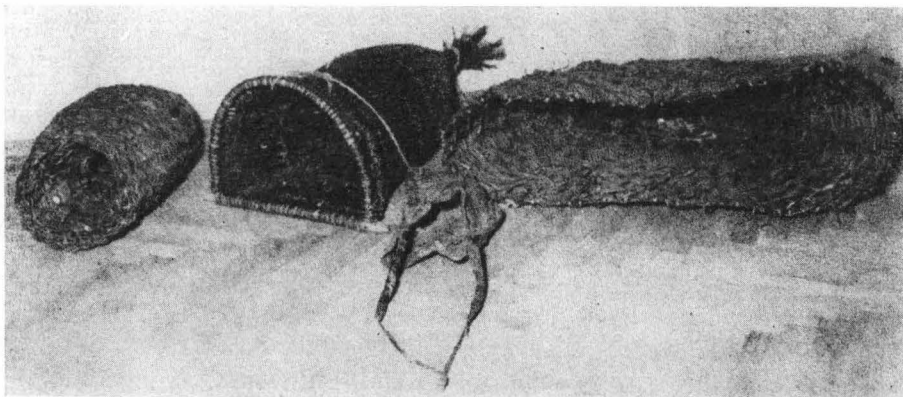

Fig. 4. Virșie, virșog și spee din nuiele. În față săcutul din piele pentru transportul peștelui.

Abb. 4. Verschiedene Fischereigeräte aus Rutengeflecht (virșie, virșog und spee). Davor ein Lederbeutel zum Tragen der Fische.

tr-o scîndură. Coadă lungă de cca 3 m, este prevăzută cu o furcă care se sprijină pe marginile cupei, dînd astfel posibilitate pescarului s-o folosească la distanțe mari, „la rîu turbure”. Chiar confecționarea ei se bazează pe un alt mod de lucru (mai aproape de tehnica virșogului). Aici nu mai este vorba de o împletitură. Nuielele, dispuse numai în lung și îndoit spre a forma curbura, sînt legate între ele cu sîrmă, iar în interior prinse din loc în loc pe corzi mai groase.

Unealta comună tuturor celor ce se ocupă cu pescuitul, este însă *undița* („unghița”) cu diversele ei variante de amănunt. La Runcu se pescuiește păstrăv cu unghița din lemn de alun, care are „struna din păr de cal, împărțită în 12-14 fire, răsucite, iar cîrligul învelit în pană de cocoș”, colorată după sezon: vînată în lunile mai-iunie; albă în august și roșie în septembrie, „după cum cădeau fluturii pe apă și pe care-i mînceau ca și cînd venea omului timpul mesii”.³ În celelalte centre, nada de la undiță era sau obișnuita rîmă, sau fluturi, lăcuste și greeri de cîmp.

Variată ca formă, denumire și mărime și în același timp tot atît de frecventă este și „ostia” („oschia”, „oslea”), „furchița” de fier, înlocuită de copii în ultimul timp cu o

weiten Bechers; der Boden besteht aus einem Brett. Der etwa 3 m lange Stiel hat am Ende eine Gabel, die an den Rändern des „Korbes“ befestigt ist; auf diese Weise kann der Fischer den Korb in einer größeren Entfernung auslegen, vor allem in „wildem Gewässern“. Der Herstellung selbst liegt ein anderes Verfahren zugrunde (am ähnlichsten noch der Herstellungstechnik des halbkreisförmigen Korbes — virșog). Es handelt sich hier um kein richtiges Flechtwerk. Die der Länge nach nebeneinandergelegten Ruten werden leicht gebogen und nur durch Draht miteinander verbunden; innen befestigt man sie in Abständen auf stärkeren Ruten.

Das allgemein gebrauchte Gerät der Fischer ist indes die Angel (*undița*, *unghița*) in ihren verschiedenen Varianten. In Runcu wird für den Forellenfang eine Haselnußbrute als Angelstock verwendet, „die Fischerleine ist aus 12—14 gedrehten Roßhaaren hergestellt, der Angelhaken wird mit einer Hahnenfeder umwickelt“, die je nach der Jahreszeit verschiedene Farben hat: blau im Mai und Juni, weiß im August und rot im September „wie die Farbe der Schmetterlinge, die auf das Wasser fallen und die sie verspeisen, so als ob für den Menschen Essenszeit sei“.³

In den übrigen Zentren sind die Angelköder entweder gewöhnliche Regenwürmer, Schmetterlinge, Heuschrecken oder Feldgrillen.

Ebenso häufig ist der in Form, Benennung und Größe verschiedene Fische (ostia, oschia, oslea, furchița) aus Eisen, der von den Kindern in letzter Zeit durch eine der übli-

³ Inf. D. I. Popescu din Runcu — 73 de ani.

³ Inf. D. I. Popescu aus Runcu — 73 Jahre alt.

furculiță obișnuită. În timp ce în sud ea are dimensiunile unei furci obișnuite, cu trei coarne cu colți, cel din mijloc fiind mai scurt, în nord ostia este de dimensiuni reduse, cu mai mulți dinți de diverse forme. Cu ostia se prinde în special noaptea la lumina „fachiei“⁴ (mănunchi de nuiele), așa cum se folosește la Runcu și la Arcani, sau la felinar („în luna decembrie se adună peștii de pe cca 100 m la lăpădatul icrelor și atunci se prind la felinar cu furculița“). „Între 15 octombrie și 6 noiembrie când peștele este în bătaie și iese din tău („gildan“), se prinde cu mîna“.

O altă metodă pe apa Bistriței este prinsul peștelui la „tăfălug“, brațe de ramuri cu frunze, legate de pulpele pescarului ce merge prin apă.

Pe valca Jaleșului „unde apa e pe pierdere, se face săcătura cu glie, iar apa oprită se zleiește cu postăvița“.

Îmbătutul cu var este deasemeni un obicei comun tuturor acestor sate. Cea mai răspîndită metodă și din nenorocire cea mai dăunătoare este otrăvitul apelor cu diverse plante toxice, dintre care cea mai cunoscută este „lipanul“, plantă ce crește în această regiune și a cărei preparare diferă de la un loc la altul. În mod obișnuit se culege toamna, în luna octombrie, este tăiată mărunț cu barda și după ce se usucă este pisat în piuă. În alte părți este folosit verde. Săcăteul cu lipan pus în apă de obicei, la deal de „gildan“, este jucat în picioare pînă face o spumă galbenă care „otrăvește peștii“, ce sînt apoi adunați cu mîna. Efectele acestei plante „lipan“, „mleci“, „buruiiană de pește“ sînt așa de dăunătoare, încît s-au luat severe măsuri pentru distrugerea ei, deși în trecut în Banat, unde se pare că această plantă a ajuns din Oltenia, exista chiar o sărbătoare a otrăviturii păstrăvilor în ziua de 22 iulie.⁵

Mijlocul cel mai modern pentru pescuit este însă cu ajutorul *curentului electric*. Firul electric, tras de la casă pînă la marginea rîului, este înfășurat pe coada unei furci cu fierul căreia face atingere „peștii se întorc

chen Gabeln ersetzt wird. Während der Fischspeer im Süden des Landes die Ausmaße einer gewöhnlichen Heugabel mit drei spitzen Zinken hat, deren mittlere kürzer ist, ist er im Süden kleiner und hat zahlreichere verschiedene geformte Zinken. Mit dem Fischspeer wird z.B. in Runcu und Arcani meist nachts bei Fackel-⁴ (fachie=4 Handvoll Ruten) oder Laternenlicht gefischt. („Im Dezember sammeln sich die Fische aus einer Entfernung von etwa 100 m zum Laichen und dann werden sie beim Schein der Laterne mit der Fischgabel gefangen.“) „Vom 15. Oktober bis zum 6. November, wenn die Fische Laichzeit haben und aus dem Teich (gildan) herauskommen, werden sie mit der Hand gefangen.“

Eine andere im Bistrițatal bekannte Methode ist der Fischfang mit beblätterten Zweigen (tăfălug), die sich der Fischer um die Waden bindet und durch das Wasser schreitet.

Im Jaleștal, „wenn das Wasser am Versiegen ist, wird mit Erde abgedeicht. Aus den so entstandenen Tümpeln schöpft man die Forellen mit der „postăvița“ (keiner Trog).

Das Betäuben der Fische mit Kalk ist gleichfalls in allen diesen Dörfern üblich. Die am weitesten verbreitete Methode und leider auch die schädlichste ist das Vergiften des Wassers mit verschiedenen Giftpflanzen, deren bekannteste die Klette (lipan) ist. Sie kommt überall in diesem Gebiet vor und wird in den einzelnen Dörfern auf verschiedene Art zubereitet. Meist wird sie im Herbst, im Oktober, gesammelt, mit dem Beil zerkleinert und nach dem Trocknen im Mörser zerstoßen. Anderenorts wird sie in grünem Zustand verwendet. Das Säckchen mit der Giftpflanze wird meist oberhalb der Fangplätze in das Wasser gelegt und mit den Füßen getreten, bis sich ein gelber Schaum bildet, „der die Fische vergiftet“. Sie werden dann mit der Hand eingesammelt. Die Wirkung dieser Pflanze (lipan, mleci), auch „Fischkraut“ (buruiiană de pește) genannt, ist so schädlich, daß strenge Maßnahmen zu ihrer Vernichtung getroffen wurden, obwohl ehemals im Banat, wohin diese Pflanze, wie es scheint, aus Oltenien kam, am 22. Juli das Vergiften der Forellen Anlaß zu einem Volksfest war.⁵

Die modernste Art des Fischfangs ist indessen die mit Hilfe des *elektrischen Stroms*. Der elektrische Draht wird vom Hause bis zum Flußufer gezogen, um den Stiel einer

⁴ Vezi și Ion Conea, *O vînătoare de păstrăvi la Izvarna*, B.S.R.G., 1937, tom. LVI, pag. 384.

⁵ P. Goanță, *Peștii nobili din apele noastre de munte*, Carpați, 1934, nr. 6.

⁴ Siehe auch Ion Conea, *O vînătoare de păstrăvi la Izvarna*, B.S.R.G., 1937, Band LVI, Seite 384.

⁵ P. Goanță, *Peștii nobili din apele noastre de munte*, Carpați, 1934, Nr. 6.

cu burta în sus și ies deasupra". La Növaci, furca este înlocuită cu o prăjină care are la capăt un coșuleț de metal, pentru piine, ce face și oficiul de a strânge peștii.

Dacă în partea de nord a regiunii, azi sînt puțini cei ce se ocupă cu pescuitul și asta mai mult întîmplător, situația se schimbă în sud, în vecinătatea Dunării și a bălților. Datorită atît abundenței cît și diversității de specii, aproape fiecare locuitor al bălții este și pescar.

Năvoadele și vîrșile tradiționale, amintite de documentele feudale le găsești în toate satele.

În urma cercetărilor făcute în cîteva centre pe marginea Dunării între Calafat și Corabia, s-a observat că uneltele cele mai întrebuintate sînt: năvodul, mînuit de cîte 6-10 oameni, care-l dețin în tovărășie (aici intervine mai acut, problema relațiilor sociale legate de această ocupație), lăptașul, jegajnia, setca — înfiptă seara în baltă cu ajutorul a două „joarde de dafin sau cheslan"; vîrșa („vintir", „vintroi") cu cercuri de „teglici", așezată deasemeni seara în latul bălții și cîrstașul întrebuintat mai mult la Dunăre, de forma unei linguri mari cu plasa susținută de 3 „joarde de salcie" („coarne") și o coadă lungă de brad.

O altă plasă întrebuintată mult la apă mică și iarna la copcă este *minciogul*. Nu am considerat necesară descrierea acestora, ele fiind destul de frecvente și bine cunoscute și din literatura de specialitate. Toate acestea, lucrate în majoritate în casă, din cînepă, bumbac sau borangic (așa cum este „ava", „plava" — rețea foarte fină, întîlnită în Romanai) sînt cele mai obișnuite unelte ale pescarului.

Alături de ele, apar și împletituri de nuiele, asemănătoare într-o oarecare măsură celor din nord. Dintre acestea menționăm coșul din răchită, salcie și chiar viță de vie, cu diverse forme, cea mai obișnuită fiind cea sfero-conică, cu dop de iarbă și gura unsă cu mămăligă și pe care, de cele mai multe ori copiii îl bagă la baltă la „stuh", înfipt

Heugabel gewunden, deren Eisenteile er berührt und „die Fische kommen mit dem Bauch nach oben herauf". In Novaci nimmt man statt der Gabel eine Stange, an deren Ende ein Brotkörbchen aus Metall befestigt ist, mit dem die betäubten Fische auch aus dem Wasser geschöpft werden.

Wenn sich in Nordoltenien heute nur wenige Menschen mit Fischfang beschäftigen, und auch diese nur gelegentlich, so ist die Lage im Süden, in der Nähe der Donau und der Seen ganz anders. Dank des Fischreichtums und der Mannigfaltigkeit der Arten ist hier fast jeder Bewohner der Donauauen auch Fischer.

Die überkommenen, in den Urkunden der Feudalzeit erwähnten Schleppnetze und Fischkörbe finden sich in allen Dörfern.

Die Forschungen in einigen Zentren am Donauufer zwischen Calafat und Corabia haben ergeben, daß die am häufigsten gebrauchten Geräte folgende sind: das von 6—10 Männern bediente Stellnetz (năvodul), das gemeinsamer Besitz ist (die Frage nach den sozialen Beziehungen, die mit dieser Beschäftigung zusammenhängen, taucht hier auf); das Treibnetz (lăptașul, jegajnia, setca), das am Abend mit Hilfe zweier „Lorbeerzweige" im See befestigt wird; der Fischkorb (hier vintir — vintroi) mit Reifen (teglici) am oberen Rand, der gleichfalls am Abend draußen im See ausgelegt wird; das vor allem auf der Donau verwendete Schleppnetz (cîrstaș) hat die Form eines großen Löffels, das Netz wird von drei Weidenästen (joarde de salcie, coarne) gehalten und hat einen langen Stiel aus Fichtenholz.

Wir halten es nicht für notwendig, ein anderes in seichtem Wasser und im Winter in den Eislöchern gebrauchtes Netz (minciogul) zu beschreiben, da es sehr häufig vorkommt und in der Fachliteratur wohl bekannt ist. Die Mehrzahl dieser Netze werden aus Hanf, Baumwolle oder Seide (z. B. die sehr feinen Netze, — „ava", „plava" — genannt, in Romanai) im Haus hergestellt und sind die gebräuchlichsten Geräte des Fischers.

Daneben verwendet man auch Rutengeflechte, die bis zu einem gewissen Grade denen in Nordoltenien ähnlich sind. Wir erwähnen die aus Korbweiden, Salweiden oder selbst Weinranken geflochtenen Fischkörbe verschiedenster Form. Am häufigsten ist der konischrunde Korb mit dem Grasstopfen, dessen Öffnung mit Maisbrei bestrichen wird. Meist stecken ihn die Kinder am Seeufer ins Schilf, wo er von einem Stock (părugan,

într-un „părugean“ și „țăpoaica“ — coș de nuiele de plop, întrebuințat în special pentru crap la „baltă mare“.

Cotețele, întâlните mai frecvent în zona Dolj între Calafat și Negoii, sînt considerate de localnici, alături de garduri și paturi drept cele mai vechi metode de pescuit. Făcute din trestie împletită și legate cu rafie, au o înălțime de cca 2 m și se folosesc în general la apă mare, fiind puse pe toată lățimea bălții.

Undițele, carmacele și hapca nu lipsesc nici ele din inventarul pescarului din sud ca și ostia mare pentru crap „cînd este în bătaie“. Înainte de aruncarea undiței unii pescari înfig în apă „un părugean“ de 4—5 m, al cărui capăt ieșit la suprafață de 2—3 degete marchează locul, avînd jos o creștătură unde se pune „un guguloi de mămăligă frămîntat în făină“. Peștii roiesc în jurul lui și astfel cînd undița aruncată mai departe este adusă de curentul apei pînă acolo, nada din cîrlig este repede înghițită.

În lumina celor de mai sus, este evidentă diferența de formă, dimensiuni și materiale între unețele de pescuit din zona de nord și cele din sud. Desigur, pescuitul nu este mai puțin practicat în zona de mijloc a regiunii, dar uneltele de aici nu prezintă nimic în plus, ci sînt mai degrabă o repetare a unora sau altora, după natura apelor. De aceea am și renunțat la o clasificare, prezentînd numai cele două zone, avînd astfel și o gamă mai variată de unelte.

Deosebirea constatată este firească dacă ne gîndim că și natura apelor și obiceiurile peștilor sînt diferite de la o specie la alta și că toate uneltele s-au bazat de fapt pe observațiile atente făcute de omul vechi asupra vieții din ape.

Diversitatea și tehnica uneltelor de la sud față de cele simple din apele de munte, nu se datorește numai unei specializări. N-ar putea pescarul din Runcu atît de atent la hrana care o preferă păstrăvii din Sohodol în fiecare sezon, să arunce năvodul numai

țăpoaica) festgehalten wird. Er wird vor allem in der Karpfenfischerei der „Baltă Mare“ verwendet.

Die Stellnetze (cotețele), die am häufigsten in der Zone von Dolj, zwischen Calafat und Negoii angetroffen werden, halten die Ortsansässigen neben den Zäunen (garduri) und Betten (paturi) für die ältesten Methoden der Fischerei. Sie sind aus Schilfgeflecht hergestellt, das mit Bast gebunden und etwa 2 m hoch ist. Sie werden im tiefen Wasser verwendet und quer durch den ganzen See aufgestellt. Verschiedene Arten von Angeln, Fischerleinen, Angelhaken fehlen auch im Süden Olteniens nicht. Auch der Fischspeer wird zum Karpfenstechen benützt, „wenn Laichzeit ist“. Vor dem Auswerfen der Angel rammt man eine Stange (părugean) von 4—5 m Länge in den Grund, deren Ende 2—3 Finger breit über die Oberfläche herausragt, etwas tiefer unten befestigt man in einer Kerbe einen aus „Mehl gekneteten Klumpen Maisbrei“. Die Fische schwärmen darum herum, die höher oben ausgeworfene Angel wird vom Wasserstrom zur Stange geschwemmt und der Köder wird unversehens geschluckt.

Aus dem vorher Gesagten geht der Unterschied zwischen Form, Ausmaß und Material der Fischereigeräte in den Nord- und Südtteilen Olteniens deutlich hervor. Sicherlich wird die Fischerei auch in den mittleren Gebieten nicht weniger häufig ausgeübt, aber die Geräte dort sind, der Beschaffenheit der Gewässer entsprechend, die gleichen wie in den obengenannten Gebieten. Deswegen haben wir auch auf die Beschreibung der dort verwendeten Geräte verzichtet und nur die Nord- und Südzone beschrieben, die eine größere Anzahl verschiedenartiger Geräte aufweisen.

Die Vielfalt der Geräte und Methoden erscheint selbstverständlich, wenn man in Betracht zieht, daß sie der Beschaffenheit der Gewässer und den Lebensgewohnheiten der verschiedenen Fischarten angepaßt sind. Alle Geräte sind auf Grund aufmerksamer Beobachtungen des Lebens im Wasser von den Menschen früherer Zeiten geschaffen worden.

Die Verschiedenartigkeit und die Herstellungstechnik der Fischereigeräte im Süden gegenüber den einfacheren an den Gebirgsbächen sind nicht nur der Spezialisierung zuzuschreiben. Der Angler in Runcu, der die in den verschiedenen Jahreszeiten bevorzugte Nahrung der Forelle im Sohodol so genau kennt, wirft seine verschiedenfarbigen Köder nicht der Spezialisierung zuliebe, sondern sein

de dragul specializării. Unghița lui simplă cu pene de cocoș, i-a fost dictată de natură. Și tot natura apelor a făcut ca ocupația de pescar să apară mai rar în partea de nord, în timp ce în sud, în apropierea Dunării, să întâlnim sate în care această ocupație să fie foarte frecventă, fără a se înțelege că în Oltenia ar exista sate cu specializare numai în pescuit, Rastul, Negoii și chiar mult discutatul Celei⁶ din Diploma Ioaniților, sînt în primul rînd sate cu un pronunțat caracter agricol.

Cercetarea, destul de sumară, făcută în Oltenia și numai asupra uneltelor populare actuale, a ridicat totuși și alte probleme. Se știe din numeroasele documente privind Oltenia, cum se numeau vechile unelte, dar ne rămîne mai puțin cunoscută descrierea lor, evoluția și influențele exercitate prin diversele relații cu pescarii turci, care într-o anumită perioadă au fost folosiți aproape în tot sudul Olteniei la exploatarea bălților.

einfaches Angelgerät mit den Hahnenfedern ist von der Natur bedingt. Gleicherweise hängt es von der Art der Gewässer ab, daß die Beschäftigung mit der Fischerei in den nördlichen Gebieten seltener ist, während im Süden, in der Nähe der Donau, diese Beschäftigung in allen Dörfern sehr häufig ist, wenn das auch nicht besagen will, daß es Bauern gibt, die sich ausschließlich mit Fischerei beschäftigen. Die Dörfer Rast, Negoii und das im Diplom des Johanniterordens erwähnte, vielbesprochene Celei⁶ sind Ortschaften von ausgesprochen landwirtschaftlichem Charakter.

Die ziemlich summarischen Forschungen in Oltenien, die sich lediglich auf die heute verwendeten volkstümlichen Geräte erstreckten, lassen noch viele Fragen offen. Aus zahlreichen Urkunden über Oltenien kennt man wohl die Bezeichnungen der ehemals verwendeten Geräte, man weiß aber wenig über ihre Gestalt, ihre Entwicklung und den Einfluß, den türkische Fischer darauf ausübten. Diese türkischen Fischer treten in Beziehung zu der einheimischen Bevölkerung, als sie in einem bestimmten Zeitabschnitt als Fischer in den Donauseen fast ganz Südolteniens arbeiteten.

⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, Buc., 1964, pag. 61.

⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, Band I, Buk., 1964, Seite 61.

O FORMĂ INEDITĂ DE TEASC DE ULEI

Herbert Hoffmann

Uleiurile sînt acele instalații care printre diferitele ramuri ale industriilor țărănești oferă poate cea mai mare diversitate de forme de mecanisme.

Numai la teascuri putem distinge un mare număr de tipuri și variante funcționînd după diferite principii cunoscute, ca baterea unor pene, așezarea unei greutate, apăsarea cu ajutorul unui șurub etc.

Cu ocazia unei periegeze în zona Orăștic-Hunedoara am putut descoperi în satul Grid, com. Streisîngeorgiu, un tip de teasc necunoscut în literatura de specialitate. S-a constatat însă că din categoria de teascuri cărui îi aparține exemplarul de mai sus, există instalații reprezentate și în alte zone ale țării. Este vorba de categoria de teascuri care funcționează prin apropierea unor pîrghii paralele cu ajutorul unui șurub-tirant.

Spre deosebire de variantele întîlnite în zona Loviștea Argeșului¹, teasca de la Grid este așezat orizontal. El se compune din două grinzi de 3 m lungime așezate cu un capăt într-un jug format din alte două grinzi scurte, suprapuse și prinse în buloane („căpătii”), care la rîndul lor stau pe o fundație de piatră. Capetele opuse sînt ținute suspendate cu ajutorul unor lanțuri fixate într-o grindă care se sprijină pe doi stîlpi îngropați în pămînt. Grinzile teascului, prin faptul că au un capăt cuprins în căpătii, formează două pîrghii masive care cu ajutorul unui șurub dublu, adică cu filet orientat în două sensuri, pot fi apropiate. Răsucirea șurubului se reali-

¹ H. Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, „Cibinium”, 1966.

EINE ÖLPRESSE BISHER UNBEKANNTER FORM

Herbert Hoffmann

Die Anlagen, die der Ölgewinnung dienen, bieten unter den zahlreichen Zweigen der Bauernindustrie die größte Vielfalt an Formen mechanischer Einrichtungen.

Allein bei der Ölpresse kann man eine große Anzahl von Typen und Varianten unterscheiden, die, um den notwendigen Druck zu erzeugen, nach verschiedenen bekannten Prinzipien arbeiten: erstens durch Einschlagen von Keilen, zweitens durch Auflegen von Gewichten und schließlich durch Anziehen von Schrauben, Spindeln usw.

Gelegentlich einer Geländeforschung in der Zone von Broos—Hunedoara haben wir in dem zur Gemeinde Streisîngeorgiu gehörigen Dorfe Grid einen Pressentypus entdeckt, der in der Fachliteratur noch nicht beschrieben worden ist. Es konnte indessen festgestellt werden, daß es auch in anderen Landesteilen Ölpresen gibt, die zu der gleichen Kategorie des obengenannten Exemplars gehören. Es handelt sich um eine Art von Presse, die mittels einer doppelten Zugschraube zwei parallele Hebelarme einander nähert. Zum Unterschied von der im Gebiet von Loviștea Argeșului¹ vorgefundenen Presse ist die von Grid waagerecht gestellt. Sie besteht aus zwei etwa 3 m langen Balken, die an einem Ende in einem aus kurzen übereinandergelegten Balken bestehenden und durch Schrauben zusammengehaltenen Joch (căpătii) angebracht sind, das seinerseits auf einem steinernen Fundament aufliegt. Die entgegengesetzten Enden werden durch Ketten in der Schwebe gehalten; sie hängen von einem Balken herab, der auf zwei in die Erde gerammten Pfosten aufliegt. Dadurch, daß die Preßbalken an einem Ende von dem besagten Joch (căpătii) festgehalten werden, bilden sie zwei massive Hebelarme, die mit Hilfe einer zweigän-

¹ H. Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, „Cibinium”, 1966.

zează prin intermediul unei roți, al cărei butuc este fixat cu ajutorul unor pene la mijlocul șurubului. Cam la o treime distanță de la punctul de fixare al grinzilor pîrghiei este fixat un dispozitiv metalic pe care se așează „găleata“, un cilindru de fier cu pereți groși, găurit pe alocuri avînd rol de oală. Pistonul preseii („popicul“), un butuc cilindric de lemn, completează instalația de stors.

Ceea ce ne face să insistăm asupra teascului de la Grid este faptul că el constituie nu numai o îmbinare utilă a mai multor principii de funcționare întîlnite la instalații de tescuit, ci și o aplicare a legilor mecanicii pentru obținerea unui randament maxim, realizat — subliniem — de către un țaran simplu, fără nici o pregătire în acest sens.

Primul pas, care poate fi numit o perfecționare, este așezarea orizontală a instalației, poziție datorită căreia piesele componente pot fi, cum s-a arătat, suspendate, factorul de greutate al grinzilor, masive spre a putea rezista unor eforturi considerabile, devenind neglijabil. A doua inovație, inspirată poate tot din prima, este aplicarea șurubului dublu care permite apropierea grinzilor în etape mai scurte, deplăsarea lor făcîndu-se exact de două ori mai repede decît în cazul unui șurub cu filet într-un singur sens. A treia ameliorare adusă instalației este roata de tipul celei de car, cu un diametru de 1,39 m care permite celui care lucrează la teasc să stea într-o poziție comodă în fața instalației, trăgînd de spițele roții, ajutat fiind de greutatea corpului.

Așezarea oalei la prima treime de punctul de rotire al pîrghiilor are și ea o consecință deosebită pentru randamentul teascului, deoarece ea stabilește relațiile între brațele pîrghiei. Cu cît s-ar apropia punctul de fixare al oalei mai mult de șurub, cu atît ar descrește puterea de presiune a grinzilor-pîrghie. Și invers, cu cît oala ar fi așezată mai aproape de căpătîi, cu atît mai mult ar crește puterea de presiune. Creatorul teascului de la Grid a intuit, dintr-o practică îndelungată, poziția potrivită care să permită folosirea unei „găleți“ cu o capacitate corespunzătoare pentru a putea cuprinde o cantitate satisfă-

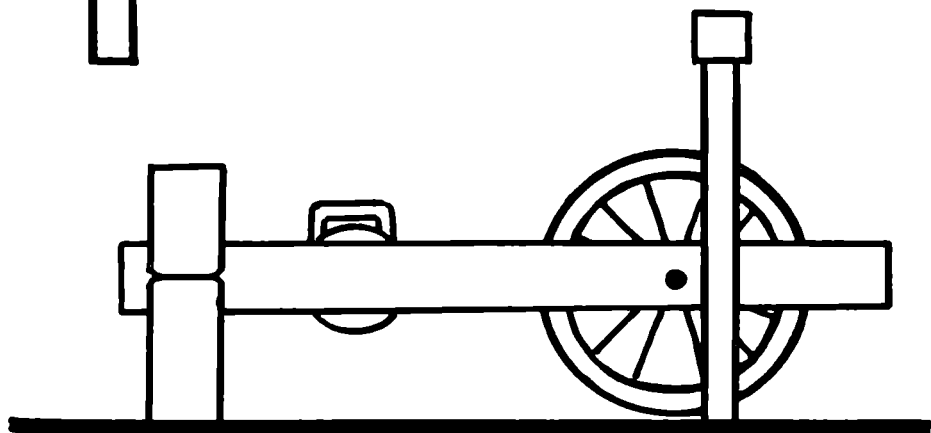
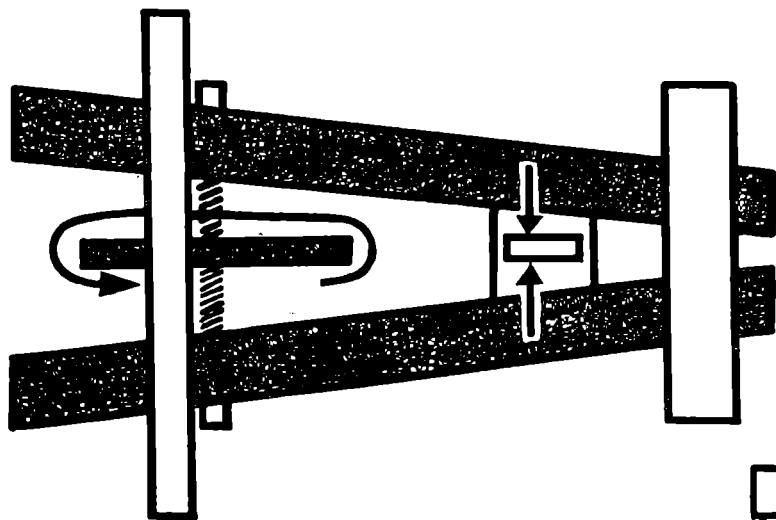
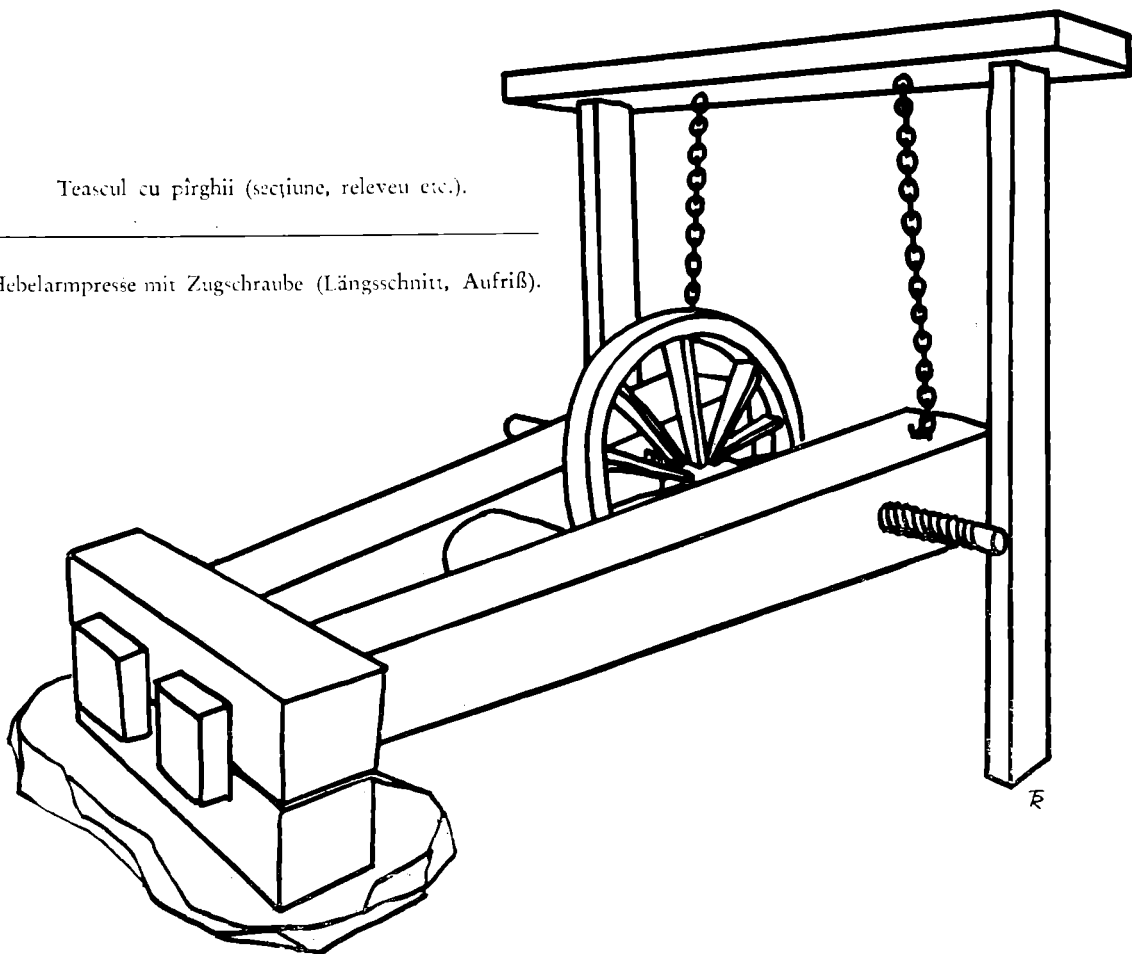
gigen Schraube einander genähert werden können. Die Schraube wird durch ein Rad angezogen, dessen Nabe in der Mitte der Schraube verkeilt ist. Der Preßbottich (găleata), ein dickwandiges, mit Löchern versehenes, zylinderförmiges Gefäß aus Eisen, ist etwa im ersten Drittel vom Fixierungspunkt aus durch ein Eisengestell an dem einen Hebelbalken befestigt. Der Preßkolben (popicul), ein zylindrischer Holzklötz, vervollständigt die Presseanlage.

Was uns dazu veranlaßt, der Ölpresse in Grid besondere Beachtung zu schenken, ist, daß sie nicht nur eine wirkungsvolle Vereinigung mehrerer Arbeitsprinzipien, die sich bei verschiedenen anderen Ölpressen vorfinden, darstellt, sondern vor allem die Gesetze der Mechanik in der Art anwendet, daß sie ein Höchstmaß an Wirksamkeit ergeben; wir betonen, daß diese technische Leistung von einfachen Bauern ohne jede fachliche Vorbildung vollbracht wurde.

Der erste Schritt, der als Verbesserung bezeichnet werden kann, ist die waagerechte Lagerung der Anlage. Auf diese Weise können die schweren Balken, wie gezeigt wurde, aufgehängt werden; sie müssen massiv sein, um der beträchtlichen Beanspruchung standhalten zu können, durch das Aufhängen spielt aber ihr Gewicht keine Rolle mehr. Die zweite Neuerung, die wahrscheinlich auf die erste zurückgeht, ist die Anwendung der zweigängigen Schraube, die es ermöglicht, die Balken einander in kürzeren Etappen zu nähern; ihre Bewegung kann genau doppelt so rasch erfolgen als bei einer eingängigen Schraube. Die dritte Verbesserung stellt das Rad dar. Es gleicht einem Wagenrad mit einem Durchmesser von 1,39 m. Der an der Anlage Arbeitende kann in bequemer Stellung in die Speichen des Rades fassen und sein Körpergewicht beim Herumdrehen des Rades einsetzen.

Auch die Stelle, wo der Preßbottich angebracht ist, nämlich im ersten Drittel vom Drehpunkt des Hebels an gerechnet, hat eine besondere Bedeutung für die Leistung der Anlage, da sie das Verhältnis zwischen den Hebelarmen bestimmt. Je mehr sich die Befestigungsstelle des Preßbottichs der Schraube nähert, desto geringer wird die Druckkraft des Hebelbalkens. Umgekehrt, je mehr der Preßbottich dem befestigten Ende des Hebels angenähert wird, desto größer wird der Druck. Der Erbauer der Presse von Grid hat aus langjähriger Erfahrung heraus die Stelle bestimmt, die für einen Preßbottich mit entsprechendem Fassungsvermögen für die erforderliche Menge Preßgut am günstigsten ist

Teascul cu pîrghii (secțiune, relevu etc.).

cătoare de masă pentru presat, lăsînd totodată destul spațiu liber între oala așezată în poziția de tescuire și pîrghia opusă acesteia pentru introducerea popicului, — pistonul teascului. Relațiile între proporțiile teascului și alegerea diferitelor puncte în care sînt fixate elementele componente sînt deci rezultatul unui proces de experimentare îndelungat și nicidecum accidental.

Comparînd efectul unui teasc cu șurub simplu care funcționează prin apăsare directă pe piston cu efectul teascului cu pîrghie și șurub de tracțiune, presupunînd se înțelege, că avem de-a face cu mărimi identice și neglijînd frecarea, ajungem la următorul calcul:

$$R = \frac{F \times \pi \times D}{h}$$

R = putere de rezistență
 F = forța depusă
 D = diametru roată (lungime braț)
 h = pasul șurubului

R reprezintă forța rezultantă din învîrtirea șurubului, recte puterea care apasă pe pistonul teascului cu șurub simplu, central.

În cazul teascului de la Grid acestei puteri i se adaugă o a doua parte rezultată din acțiunea pîrghiilor concretizate prin grinzile laterale ale teascului.

Deci:

$$F_2 = \frac{l_1}{l_2} F_1$$

Întrucît F_1 din formulă nu este altceva decît forța de rezistență R din formula anterioară, calculul final ne prezintă rezultatul:

$$F_2 = \frac{l_1}{l_2} R$$

F_1 = forța depusă (R)
 l_1 = braț pîrghie 3 m
 l_2 = braț pîrghie 1 m

(Presupunînd forța inițială de 1 kg în formulă, R reprezintă 408 kg). În concluzie, în comparație cu efectul teascului cu șurub central care a realizat 408 kg, teascul cu pîrghie și șurub-tirant de la Grid realizează 1224 kg.

În calculul făcut, mărimea forței depuse pentru mișcarea șurubului s-a luat în mod convențional de 1 kg. Realmente un om poate realiza în medie forța care echivalează

und gleichzeitig genügend Spielraum für den Kolben zwischen dem Preßbottich und dem entgegengesetzten Hebelarm bietet.

Das richtige Verhältnis zwischen der Größe der Presse und den Fixierungspunkten seiner Bestandteile ist das Ergebnis eines langdauernden Erfahrungsprozesses und wird keineswegs dem Zufall überlassen.

Vergleicht man die Leistung einer Presse mit einer einfachen Schraube, deren Druck unmittelbar auf den Kolben ausgeübt wird, mit der Leistung der Hebelpresse mit Zugschraube, gelangt man, vorausgesetzt natürlich, daß sie die gleiche Größe haben und man die Reibung nicht in Betracht zieht, zu folgenden Ergebnissen:

$$R = \frac{F \times \pi \times D}{h}$$

R = Preßkraft
 F = Kraftanwendung
 D = Durchmesser des Rades (Speichenlänge)
 h = Schraubengang

R ist die Kraft, die sich aus der Umdrehung der Schraube ergibt, also der Druck, der auf den Kolben einer Presse mit einfacher zentraler Schraube ausgeübt wird.

Bei der Presse in Grid kommt zu diesem Druck noch ein zweiter hinzu, der aus der Hebelwirkung der seitlichen Balken der Presse entsteht.

Also:

$$F_2 = \frac{l_1}{l_2} F_1$$

Da F_1 der obenstehenden Formel nichts anders als den Druck R aus der vorhergehenden Formel darstellt, erhält man folgendes Ergebnis:

$$F_2 = \frac{l_1}{l_2} R$$

F_1 = Druck (= R)
 l_1 = Hebelarm 3 m
 l_2 = Hebelarm 1 m

(Wird ein Anfangsdruck von 1 kg in die Formel eingesetzt, so ist R gleich 408 kg). Es ergibt sich also die Folgerung: Bei gleichem Druck ist die Leistung der Presse mit Mittelschraube 408 kg, die Leistung der Hebelpresse mit Zugschraube ist 1224 kg.

Bei dieser Berechnung wurde das konventionelle Gewicht von 1 kg als Arbeitsleistung zum Bewegen der Schraube angenommen. In

cu greutatea corpului. Deci socotind că lucrătorul să cîntărească cca 80 kg, puterea de presiune obținută este de 9,795 kg. La o oală cu o suprafață de 400 cm² aceasta reprezintă 21 atmosfere.

Întrucît cazul teascului de la Grid, după unele informații neverificate încă, pare a nu fi un caz izolat, considerăm că prin cele expuse s-a motivat îndeajuns faptul că putem considera această instalație un tip de teasc care îmbogățește tipologia preselor de ulei cu un mecanism care lucrează cu o deosebită economicitate în ceea ce privește forța, adică efortul fizic depus de către cel care lucrează cu el.

Wirklichkeit kann ein Mensch im Durchschnitt eine Kraft, die seinem Körpergewicht entspricht, einsetzen. Angenommen, der Arbeiter wiege 80 kg, so beträgt der geleistete Druck 9795 kg. Bei einem Preßbottich von 400 cm² Oberfläche sind das 21 Atmosphären.

Da die Ölprelle in Grid, allerdings noch nicht nachgeprüften Informationen zufolge, kein Einzelfall zu sein scheint, glauben wir, in dieser Anlage eine wesentliche Bereicherung der Typologie der Ölpressen sehen zu dürfen, denn diese Presse besitzt einen Mechanismus, der dem, der sie betätigt, eine außerordentliche Kraftersparnis ermöglicht.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA DEZVOLTĂRII ISTORICE A MEȘTEȘUGURILOR LEGATE DE PRELUCRAREA PIEILOR ÎN SĂLIȘTEA SIBIULUI

Ștefan Palada

Situată în apropierea Sibiului, la poalele versantului nordic al M. Cîbinului, „Magna Villa Valachialis” (vechea numire latină a Săliștii), face parte din lanțul satelor cuprinse în zona etnografică cunoscută sub numele de Mărginimea Sibiului.

Condițiile istorice și cadrul geografic în care s-a dezvoltat acest centru pastoral-meștesugăresc au determinat evoluția economică timpurie favorizînd oieritul, ocupația de bază a locuitorilor pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd meștesugurile cunosc o deosebită dezvoltare în detrimentul acestuia.

Dintre satele aflate în jurul Sibiului, Săliștea a fost cea mai dezvoltată localitate rurală, impresionînd pe coloniștii sași aduși în Transilvania în anul 1142 de către Gheza al II-lea, regele Ungariei, care au denumit-o „Grossdorf”.¹

Mult timp Săliștea, făcînd parte din ducatul Amlașului, a fost în posesiunea domnilor Țării Românești², asupra căreia Univer-

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER LEDERVERARBEITUNG IN SÄLIȘTE BEI HERMANNSTADT

Ștefan Palada

Săliște „Magna villa Valachialis” (die alte lateinische Bezeichnung für Săliște) liegt am Nordhang des Zibinsgebirges in der ethnographischen Zone „Mărginimea Sibiului” genannt, die eine ganze Reihe von Dörfern umfaßt.

Die Entwicklung Săliștes zu einem Mittelpunkt des Hirtenwesens und der damit zusammenhängenden Handwerkszweige wurde von den geschichtlichen Bedingungen und seiner geographischen Lage bestimmt: sie lenkten die wirtschaftliche Tätigkeit schon früh auf die Schafzucht, die die Hauptbeschäftigung der Bewohner Săliștes bis zum Ende des 18. Jahrhunderts war, als das aufblühende Handwerk begann, die Schafzucht in den Hintergrund drängen.

Unter den Dörfern in der Umgebung von Hermannstadt war Săliște die blühendste Siedlung; von dem Eindruck, den sie auf die vom ungarischen König Geiza II. nach Siebenbürgen gerufenen sächsischen Kolonisten machte, zeugt die Benennung „Großdorf”.¹

Lange Zeit war Săliște (zum Herzogtum Amlaș gehörig) im Besitz der Fürsten der Walachei²; erst 1469³ dehnte die sächsi-

¹ Ioan Moga, *Din trecutul economic și administrativ al Săliștei în sec. XVI—XVIII*, Anuarul Gimnaziului mixt din Săliște (Sibiu) pe anul școlar 1928—1929, Tipografia Săteanului, Sibiu, 1929, p. 10.

² *Idem o.c.* Prin actele din 10 oct. și 24 nov. 1366, Ludovic I al Ungariei recunoaște Săliștea ca „teritoriu de sub stăpînirea domnului Vladislav, voevodul nostru transalpin” împreună cu satele Vale, Galeș, Cacova și Sibiel, fiind delimitate de posesiunile lui Ioan Tompa (Tilișca și Aciliul) și de ale lui Ioan, fiul lui Petru din Cîsnădie (Orlatul și Săcelul) (Marginea, ducatul Amlașului și Scaunul Săliștei) Omagiu profesorului Ioan Lupaș, Buc., M.O. Imprimeria națională, 1942, p. 6, p. 16.

¹ Ioan Moga, *Din trecutul economic și administrativ al Săliștei în sec. XVI—XVIII*, Jahrbuch des gemischten Gymnasiums in Săliște (Hermannstadt) für das Schuljahr 1928—1929, Tipografia Săteanului, Hermannstadt, 1929, S. 10.

² *Ebenda.* Durch die Urkunde vom 10. Oktober und 24. November 1366 anerkennt Ludwig I. von Ungarn, Săliște und die Dörfer Vale, Galeș, Cacova und Sibiel als „Territorium unter der Herrschaft des Fürsten Vladislav, unseres Woiwoden jenseits der Karpaten”. Es wurde von den Besitzungen des Ioan Tompa (Tilișca und Aciliu) und des Ioan, Sohn des Petru aus Heltau (Orlat und Săcel) abgegrenzt, (Marginea, ducatul Amlașului și Scaunul Săliștei), Omagiu profesorului Ioan Lupaș, Buk., M.O. Imprimeria națională, 1942, S. 6, S. 16.

sitatea săsească din Sibiu urmărea să-și extindă stăpînirea fapt care s-a realizat abia în 1469.³

Relațiile săliștenilor cu populația situată pe versantul sudic al Carpaților s-au menținut foarte strînse și după trecerea Săliștei sub administrația Magistratului din Sibiu. Plaiurile mărginene fiind neîndestulătoare pentru numărul mare de oi, i-a îndemnat să-și îndrepte turmele peste graniță.⁴ La aceasta se adăogă insistența cu care sașii din Sibiu își revendicau drepturile exclusive asupra munților ceea ce a cauzat un lanț de procese între sălișteni și sibieni, cu toate că prin „bula aurea“ de la 1222 dată de regele Ungariei Andrei al II-lea, li se dădea deopotrivă sașilor și românilor dreptul de stăpînire asupra pămîntului aflat în folosință precum și asupra munților.

Oierii sălișteni se bucurau de privilegiu în Țara Românească, în baza unei vechi tradiții, fiind scutiți și de unele taxe.⁵

Practicînd păstoritul transhumant ei au ajuns cu turmele lor, trecînd prin Țara Românească, Moldova, Basarabia, Dobrogea, pînă în Crimeea, unde mulți s-au stabilit definitiv, găsind condiții favorabile. Odată cu aceste pendulări ale oierilor s-au răspîndit și o serie de produse de factură meșteșugărească, mulți dintre ei îndeletnicindu-se și cu negoțul ambulant.

Opincăritul. Primul articol vîndut în Țara Românească a fost opinca, începutul fiind făcut de Nicolae Ghib Simion, care-și avea turmele în munții Mălăiești, proprietate să-

sche Nationsuniversität in Hermannstadt ihre Herrschaft auch über dieses Gebiet aus.

Die engen Beziehungen der Sălișter zu der Bevölkerung auf dem Südhang der Karpaten blieben indes bestehen, auch nachdem sie unter die Verwaltung des Hermannstädter Magistrates gekommen waren. Da das Weideland diesseits der Karpaten für die große Anzahl von Schafen nicht ausreichte, trieben sie ihre Herden auch über die Grenze.⁴ Dazu kam noch die Hartnäckigkeit, mit der die Hermannstädter Sachsen ihre ausschließlichen Rechte auf das Gebirge geltend machten; das führte zu einer Reihe von Prozessen zwischen den Săliștern und den Hermannstädtern, denn Andreas II. hatte 1222 in dem „Goldenen Freibrief“ sowohl den Sachsen als auch den Rumänen die Herrschaftsrechte über das von ihnen bearbeitete Land und über das Gebirge verliehen.

Die Sălișter Schafzüchter erfreuten sich in der Walachei altüberlieferter Privilegien und waren auch von gewissen Abgaben befreit.⁵

Auf ihren Hirtenzügen (Transhumanz) gelangten die Sălișter mit ihren Herden, die Walachei, die Moldau, Bessarabien und die Dobrudscha durchquerend, bis auf die Krimhalbinsel, wo viele sich dauernd niederließen, da sie günstige Lebensbedingungen vorfanden. Bei ihren Wanderungen verbreiteten die Schafhirten auch eine Reihe von handwerklichen Erzeugnissen, weil viele von ihnen sich gleichzeitig im Hausierhandel betätigten.

Die Herstellung von Bundschuben. Das erste Erzeugnis, das in der Walachei verkauft wurde, war der Bundschuh. Den Anfang machte Nicolae Ghib Simion, der seine Herden in den Mălăieșter Bergen weidete, einem

³ Idem, o.c., p. 16. După domnia lui Vlad Țepeș, ducatul este pierdut în favoarea regelui Matei Corvin din ordinul căruia în anul 1469 voevodul Transilvaniei „însărcinează pe castelanul Cetății de Baltă să introducă Universitatea săsească din Sibiu în posesiunea ducatelor Amlășului și Făgărașului...“ o.c., p. 16.

⁴ Octavian Flucș, În 1743 pe Valea Lotrului se găseau 24 de stîni aflate în proprietatea Mărginenilor (Monografia bisericii din Săliște, manuscris).

⁵ Idem, Constantin Racoviță, în anul 1755, adresează o scrisoare păstorilor din scaunul Săliștii: Turcu Cîndea, Ioan Floaș Cîndea, Toma Cristea, Petru Herța din Săliște și Avrămuș din Galeș, în care le comunică că „dacă dijmuitorul Radu Bengescu a luat dijmă și după miei, nu numai după vite mari, să vină cu toți la Novaci unde în prezența reprezentantului domnesc își vor recăpăta banii“.

³ E b e n d a. Nach der Regierung des Vlad Țepeș, ging das Herzogtum an Mathias Corvinus verloren, auf dessen Befehl 1469 der Woiwode von Transsilvanien „den Kastellan von Cetatea de Baltă beauftragt, die Herzogtümer von Amlaș und Fogarasch in den Besitz der Sächsischen Nationsuniversität in Hermannstadt überzuführen“ z. W., S. 16.

⁴ Octavian Flucș, Im Jahre 1743 befanden sich im Lotratal 24 Sennhöfen im Besitze der Leute der „Mărginimea“ (Monographie der Kirche in Săliște [Handschrift]).

⁵ E b e n d a, Im Jahre 1755 richtet Constantin Brîncoveanu einen Brief an die Hirten im Sălișter Stuhl, und zwar an: Turcu Cîndea, Ioan Floaș Cîndea, Toma Cristea, Petru Herța aus Săliște und Avrămuș aus Galeș, in dem er ihnen mitteilte, „falls der Einheber der Abgaben, Radu Bengescu auch auf die Lämmer Abgaben erhoben haben sollte, nicht nur auf das Großvieh, sie alle nach Novaci kommen sollen, wo sie in Gegenwart des fürstlichen Vertreters ihr Geld zurückbekommen werden“.

lișteană dincolo de graniță.⁶ Observînd că țărani de pe acolo, poartă opinci din piele de porc cu păr, neprelucrată, și, făcînd comparație cu opincile care se lucrau în Săliște, din piele tăbăcită, de fiecare dată cînd se întorcea la turmele lui, ducea cu el mai multe perechi pe care le vindea la preț foarte bun. „Din Țara Românească aducea porci și berbeci pe care-i vindea sălămarilor din Sibiu“.⁷

Cîștigurile avantajoase obținute prin comerțul ambulant au determinat pe mulți sălișteni să îmbrățișeze negoțul. Caravane întregi de căruțe încărcate cu mărfuri ca: opinci, hamuri, curele și alte articole din piele, apoi foarfeci pentru tuns oi, frînghii, ploști, clopote, fiare pentru împiedecatul oilor etc. luau drumul Țării Românești, mulți dintre aceștia renunțînd treptat la oierit.

Cererea articolelor din piele devenind foarte mare necesita o producție din ce în ce mai ridicată, satisfăcută, în cea mai mare parte, de meseriași sălișteni. Deci un prim factor important care a determinat dezvoltarea și specializarea meșteșugurilor legate de prelucrarea pieilor a fost negoțul.

Prelucrarea pieilor, opincăritul, ca de altfel toate meșteșugurile care foloseau ca materie primă pielea animală s-au practicat din timpuri îndepărtate, dar n-au constituit sursa exclusivă de existență a unei categorii sociale de oameni care să se diferențieze în cadrul economiei rurale. Și în evul mediu, articolele din piele erau confecționate dar numai în cadrul gospodăriei pentru uzul propriu. Acestea nu constituiau o marfă destinată schimbului, ci produse strict necesare pentru fiecare gospodar, care și le confecționa și le utiliza în cadrul propriei gospodării.

În Săliște la începutul secolului XIX s-a produs această diferențiere, mai întîi timid, apoi din ce în ce mai pregnant, stimulată și de cererea articolelor din piele și de faptul că materia primă o aveau la îndemîină din abundență, dar mai cu seamă în urma restricțiilor vamale impuse de autoritățile săsești din Sibiu, care limitau posibilitatea trecerii turmelor în Țara Românească.

⁶ Axente Banciu, „Roi și săliștene“, *Pilde de spirit întreprinzător și dirză stăruință*, „Transilvania“, anul 75, nr. 10—12, p. 2, Sibiu, 1944, Institutul de arte grafice, Dacia Traiană, S.A.

⁷ Axente Banciu, *o.c.*, p. 3.

Sălișter Besitztum jenseits der Grenze.“ Er hatte gesehen, daß die Bauern dort Bundschuhe aus rohem borstigem Schweinsleder trugen, die sich mit den Erzeugnissen Săliștes aus gegerbtem Leder nicht vergleichen konnten. Jedesmal, wenn er zu seinen Herden zurückkehrte, nahm er mehrere Paare in Săliște gearbeitete Bundschuhe mit, die er zu günstigen Preisen verkaufen konnte. „Aus der Walachei brachte er Schweine und Hammel mit, die er den Selchern in Hermannstadt verkaufte“.⁷

Da die aus dem Hausierhandel erzielten Gewinne erheblich waren, wendeten sich viele Sălișter dieser Tätigkeit zu und gaben die Schafzucht gänzlich auf. Mit den verschiedensten Waren beladene Wagenkarawanen machten sich nach der Walachei auf. Sie beförderten Bundschuhe, Zaumzeug, Riemen und andere Lederwaren, Scheren für die Schafschur, Seile, Holzflaschen, Kuhglocken, Fußfesseln für Schafe u.a.m.

Die steigende Nachfrage nach Lederwaren wurde zum größten Teil durch die dementsprechend anwachsende Menge an Erzeugnissen der Sălișter Handwerker befriedigt. Der Handel war also der erste wichtige Faktor, der die Entwicklung und Spezialisierung der Handwerke, die Leder verarbeiteten, bestimmte.

Die Lederverarbeitung, die Herstellung von Bundschuhen, wie im übrigen alle Handwerke, deren Rohmaterial Tierhäute waren, wurde seit den ältesten Zeiten betrieben. Indessen entstand damals innerhalb der Dorfwirtschaft noch keine soziale Schicht, deren ausschließliche Existenzgrundlage das Handwerk gewesen wäre. Während des ganzen Mittelalters wurden Lederwaren nicht als Handelsware, sondern zum ausschließlichen Gebrauch in der eigenen Wirtschaft hergestellt.

Erst zu Beginn des 19. Jahrhunderts begann in Săliște allmählich eine Differenzierung dieses Handwerks, die sich mit der wachsenden Nachfrage nach Lederwaren aber immer deutlicher ausprägte. Ein Ansporn zu dieser Differenzierung ist auch in dem Überfluß an verfügbarem Rohmaterial zu suchen, vor allem aber durch die Zollschranken, durch die die sächsischen Behörden in Hermannstadt die Wanderungen der Herden in die Walachei einzuschränken bestrebt waren.

⁶ Axente Banciu, „Roi și săliștene“, *Pilde de spirit întreprinzător și dirză stăruință*, „Transilvania“, Jahrgang 75, nr. 10—12, S. 2, Hermannstadt, 1944, Institutul de arte grafice, Dacia Traiană, S.A.

⁷ Ebenda, S. 3.

Pe de altă parte, avîntul meșteșugarilor sălișteni era frînat de restricțiile impuse de breslele sașilor din Sibiu, care căutau să-și păstreze monopolul asupra producției meșteșugărești și a comerțului.

Prin drepturile acordate breslelor, mai cu seamă după moartea lui Iosif al II-lea „pe timpul căruia au fost sprijinite sporirea industriei casnice țărănești și intensificarea comerțului, chiar neținînd seama de privilegiu”⁸, au fost îngădite în așa măsură comerțul și meșteșugurile țărănești încît s-a ajuns pînă la „eliminarea din târgurile de țară a acelora care prin mărfurile lor puteau aduce vreo atingere monopolului exercitat de bresle”.⁹

Pretextînd o ordonanță prin care se interzicea portul opincilor cu păr, invocînd molima care a impus carantina pentru pieile aduse din Țara Românească de obștea „hăznerilor sălișteni”, breasla „Tălparilor și Pielarilor din Sibiu” acuza pe opincarii sălișteni că „pentru a se sustrage scumpetei opincilor de talpă (1 zlot-forin pereche) săliștenii cumpărau de la opincarii lor opinci cu păr, le rădeau și le argăseau, lucru pe care numai breslașii din Sibiu aveau voie să-l facă”.¹⁰

Neavînd drept de „Țehiu” (breaslă) opincarii sălișteni nu aveau voie să confecționeze decît opinci din piele de porc cu păr, prin pretinsa ordonanță interzicîndu-li-se și acest lucru.

Abundența mărfurilor din piele la târgurile din Săliște dovedește că meșteșugarii sălișteni, fără a ține seama de monopolul breslelor, confecționau mărfuri de bună calitate care erau cumpărate de satele din împrejurimi aducînd prin aceasta mari prejudicii sibienilor.

Pielarii sibieni, prin Inspectoratul din Sibiu s-au prezentat în 4 decembrie 1826 la târgul din Săliște și au sechestrat opincile cu păr, chemînd la răspundere în Sibiu pe fruntașii comunei sub învinuirea de contrabandă”.¹¹

Protestînd împotriva acestor măsuri, opincarii sălișteni adresează atît Magistratului din Sibiu cît și Comisiei Imperiale, două plîn-

Andererseits wieder wurde der Aufschwung des Sălișter Handwerks durch die sächsischen Zünfte in Hermannstadt gehemmt; sie auferlegten ihm Beschränkungen, um ihr Monopol über die handwerklichen Erzeugnisse und den Handel aufrechtzuerhalten.

Vor allem nach dem Tode Josefs II. „zu dessen Zeit die Bauernindustrie unterstützt und gemehrt und der Handel, ohngeachtet aller Privilegien, gefördert wurde”,⁸ wurde der Handel und das Bauernhandwerk in einem solchen Maße eingeschränkt, daß „alle diejenigen von den Märkten des Landes ausgeschlossen wurden, die das Monopol der Zünfte auch nur im geringsten antasteten”.⁹

Unter dem Vorwand, daß eine Verordnung das Tragen von Bundschuhen aus ungegerbtem Leder verbiete, daß die von der Gemeinschaft der Sălișter Händler (hăzneri) aus der Walachei eingeführten Häute wegen Seuchengefahr der Quarantäne unterlägen, klagt die Hermannstädter Schuster- und Ledererzunft die Sălișter Bundschuhmacher an, „daß die Sălișter, um nicht die teuer gewordenen Bundschuhe (das Paar zu 1 Zlot-Forin) aus Sohlenleder kaufen zu müssen, von ihren eigenen Handwerkern Bundschuhe mit Borsten kauften, die sie schabten und gerbten, was nur den Zunftmeistern in Hermannstadt erlaubt sei”.¹⁰

Da sie kein Zunftrecht besaßen, durften die Sălișter nur Bundschuhe aus ungegerbtem Schweinsleder herstellen; durch den oben angeführten Antrag sollte ihnen auch dieses untersagt werden.

Der Überfluß an Lederwaren auf den Märkten von Săliște beweist, daß die Sălișter Handwerker, ohne sich um die Zunftmonopole zu kümmern, Waren guter Qualität herstellten, die von den Bewohnern der benachbarten Dörfer gern gekauft wurden und den Hermannstädtern empfindlichen Abbruch taten.

Am 4. Dezember 1826 erschienen auf dem Sălișter Markt die vom Hermannstädter Inspektorat ermächtigten Hermannstädter Lederer, beschlagnahmten die Bundschuhe aus ungegerbtem Leder, zogen die Gemeindeältesten zur Verantwortung und beschuldigen sie des Schleichhandels.¹¹

Die Sălișter legten sowohl beim Hermannstädter Magistrat als auch bei der Kaiserlichen Kanzlei Verwahrung ein und forderten

⁸ Ioan Moga, *Obștea opincarilor din Săliște*, Anuarul institutului de istorie națională, Cluj, vol. VIII, 1936—38, p. 668.

⁹ Idem, p. 668.

¹⁰ Idem, p. 669.

¹¹ Idem, p. 670.

⁸ Ioan Moga, *Obștea opincarilor din Săliște*, Anuarul institutului de istorie națională, Klausenburg, Bd. VIII, 1936—38, S. 668.

⁹ Ebenda, S. 668.

¹⁰ Ebenda, S. 669.

¹¹ Ebenda, S. 670.

geri, prin care cer să li se acorde și lor dreptul de „Țehiu”.¹²

Printre altele, din aceste două plângeri reținem faptul că tăbăcăritul și opincăritul erau singurele surse de existență ale semnatărilor și dacă forurile în drept nu le acordau și lor posibilitatea de a se constitui oficial în breaslă aceștia împreună cu familiile lor erau sortiți pieirii. Aceeași soartă le era rezervată și „hăznarilor” care nemaiavind cui vinde pieile aduse din Țara Românească, erau obligați să-și desfacă marfa la Sibiu unde obțineau în schimb prețuri derizorii.

Plîngerile au fost iscălite de 31 opincari jeluitori ceea ce presupune existența la această dată în Săliște a tot atâtea ateliere înzestrate cu inventarul necesar pentru argăsitul pieilor și confecționarea opincilor.

Documentele de pînă la 1826 atestă că în Săliște pînă la această dată erau constituite în obști în afară de oieri și „hăznarii” și „opincarii” fără a fi recunoscute oficial de autoritățile sibiene.

Cu toate pedicile și restricțiile impuse de sibiieni, opincarii sălișteni au continuat să-și

in zwei Anklageschriften, man solle auch ihnen das „Zeichenrecht” gewähren.¹²

Unter anderem geht aus den beiden Anklageschriften hervor, daß die Gerberei und die Bundschuhmacherei die einzigen Einnahmequellen der Unterzeichneten waren, und daß sie und ihre Familien zugrundegingen, wenn nicht auch ihnen das Recht eingeräumt werde, sich öffentlich als Zunft zu konstituieren. Das gleiche Schicksal erwartete auch die Händler (hăznari), die gezwungen waren, die aus der Walachei eingeführten Häute zu Spottpreisen in Hermannstadt zu verkaufen, weil sie keine andere Absatzmöglichkeit hatten.

Die Anklageschriften waren von 31 Bundschuhmachern unterzeichnet, ein Beweis dafür, daß zu dieser Zeit ebenso viele Werkstätten in Săliște vorhanden waren, die über Einrichtungen zum Gerben der Häute und Herstellen von Bundschuhen verfügten.

Aus Urkunden vor 1826 geht hervor, daß in Săliște bis zu dieser Zeit außer den Schafzüchtern auch Gemeinschaften von Händlern und Bundschuhmachern bestanden, die von den Hermannstädter Behörden nicht öffentlich anerkannt waren.

¹² Ioan Moga, *op. c.*, p. 670, 671, 672. Cîteva pasagii din plîngerea adresată Magistratului din Sibiu. „... Dară acum de vreo cîțiva ani încoace nu știm pentru ce pielarii (chielarii) sau tălpării dela Sibiu ne-au oprit deăla tîrgurile cele de țară mari a vinde opinci cu păr — iară prin satele noastre pe sub munte tot ne-au fost slobod a vinde opinci cu păr pînă acuma, — dar acuma în 4-a Decembrie 1826 au venit de la Sibiu chelarii (tălpării) în tîrgul nostru al Săliștii și de tot ne-au oprit a vinde opinci cu păr și au luat în scris pe care i-au găsit cu opinci cu păr vînzînd... . . . Pentru care ne rugăm cu umilință de cinstiții domni ai Magistratului Sibiului să se milostivească a ne slobozii și nouă acest meșteșug, după care ne-am hrănit copiii noștri pînă acuma, — iar dacă nu se va putea într-alt chip sau modru, ne rugăm să ni se deie și nouă puterea și Privilegium de Țehiu a face talpă ca să nu pîrim și noi cei săraci ne avînd alt meșteșug cu ce să ne plătim darea Împăratului și să ne împlinim lipsele hrîniî vieții noastre după care pînă acum ne-am hrănit și ne-am îmbărcat... .

Și acestea arătăm noi obștea sărăcimii, că nu-i așa pre cum arata tălpării din Sibiul că noi dacă cumpărăm opincile de la opincari le radem părul cu briciul și cu cuțatul jos și le argăsăm cu scoartă de arin și le fierbem în scoartă, după aceea le pînem 3 zile, apoi le facem și le încălțăm și dacă-i vre-o poruncă împăratească și gubernială să nu să poarte opinci cu părul neras și neargăsite, noi sărăcimea ne rugăm la domni ca să milostivească spre a noastră plînsoare a ne face și nouă vre-o mîngiere, ca să nu ni se strice obiceiul dela moși strămoșii noștri cel vechiu... .

¹² Ioan Moga, *op. cit.* 670, 671, 672. Einige Stellen aus der an den Hermannstädter Magistrat gerichteten Anklageschrift: „Wir wissen nicht weshalb die Lederer oder Schuhmacher in Hermannstadt uns seit einigen Jahren daran hindern, auf den großen Märkten des Landes Bundschuhe aus ungegerbtem Leder zu verkaufen, und in unseren Dörfern am Fuße der Berge war es uns bisher immer erlaubt, Bundschuhe mit Borsten zu verkaufen, jetzt aber, am 4. Dezember 1826 sind die Lederer aus Hermannstadt auf unserem Markt in Săliște erschienen und haben uns auch hier verhindert, Bundschuhe mit Borsten zu verkaufen und haben diejenigen aufgeschrieben, die sie beim Verkauf von Bundschuhen mit Borsten gefunden haben... Wir bitten deswegen die ehrenwerten Herren und den Hermannstädter Magistrat untertänigst, sich zu erbarmen und auch uns dieses Handwerk zu erlauben, durch das wir bisher unsere Kinder ernährt haben und sollte es auf keine andere Art und Möglichkeit gehen, auch uns die Erlaubnis und das Zunftrecht zu geben, Leder zu erzeugen, damit wir Armen, die wir kein anderes Handwerk haben, nicht zugrundegehen und dem Kaiser unsere Steuern zahlen können und unsere Nahrung beschaffen können, wie wir uns bisher ernährt und bekleidet haben... .

Dieses zeigen wir, die Dorfarmut, denn es ist nicht so, wie die Lederer in Hermannstadt behaupten, daß wir von den Bundschuhen, die wir von den Bundschuhmachern kaufen, die Borsten mit Rasiermessern und Messern abschaben und daß wir sie mit Birkenrinde gerben und sie in der Rinde kochen und sie dann 3 Tage lang liegenlassen, sie dann ausfertigen und anziehen und wenn es einen Kaiserlichen und Regierungsbefehl gibt, daß man keine Bundschuhe aus unabgeschabtem und ungegerbtem Leder tragen darf, bitten wir Armen die Herren, sich unserer Klagen zu erbarmen und auch uns zufriedenzustellen und nicht unsere alten, von den Vor- und Voreltern überlieferten Bräuche zu zerstören... .

exercite meșteșugul confecționând opinci, care în mare parte luau drumul Țării Românești. Deasemeni satele din jur s-au aprovizionat și mai departe cu produse de factură meșteșugărească tot din Săliște unde la târgurile săptămânale se desfăceau mari cantități de mărfuri.

Alături de prelucrarea pieilor în scopul confecționării opincilor, cu timpul în Săliștea Sibiului s-a dezvoltat și curelăritul.

Curelarii sălișteni au fost nevoiți să învețe meseria în alte părți, deoarece la Sibiu nu erau primiți ca ucenici, pentru ca mai târziu să nu facă concurență breslașilor sași.

Primii sălișteni care la sfatul mitropolitului Andrei Șaguna au plecat la Abrud pentru a deprinde meșteșugul curelăritului, au fost: Nicolae Ștefan, Petru Herța, Alexandru Predovici din Amnaș și Iosif Krefel, un german românizat, stabilit în această comună.¹³

Întorși la Săliște aceștia au deschis ateliere confecționând produse de curelărie (hamuri, curele de opinci, șei etc.). Tot în Săliște s-au stabilit Nicolae Almășan și Nicolae Lojniță¹⁴, veniți din părțile Abrudului, ultimul deschizând un mare atelier de curelărie în care mulți tineri sălișteni au învățat meseria.

Tăbăcari și curelari au mai fost „Roman Simion, Vasile Simian și Răcuci Ioan”.¹⁵

Aprovizionarea cu materialele necesare pentru toți curelarii și tăbăcarii sălișteni o făceau „Simienii și Hanceștii”.¹⁶

După izbucnirea războiului vama dezlănțuit de Austro-Ungaria împotriva țărilor române dintre anii 1880-1890, oieritul primește o puternică lovitură, pierzând ponderea economică. În această perioadă se resimt substanțial comerțul și meșteșugurile săliștenilor. Trecerea în Țara Românească a articolelor din piele confecționate în Săliște s-a făcut un timp datorită taxelor vamale foarte ridicate, prin „vama cucului” (poteci ascunse peste munți), apoi fiind acuzați de contrabandă săliștenii au renunțat la comerțul clandestin.

Aceste condiții, ca și cererea foarte mare a produselor din piele dincolo de munți, au

Trotz aller Hindernisse und Beschränkungen, die ihnen die Hermannstädter auferlegten, fuhren die Sălișter Bundschuhmacher fort, ihr Handwerk zu betreiben; die von ihnen verfertigten Bundschuhe gingen zum größten Teil in die Walachei. Außerdem deckten die benachbarten Dörfer ihren Bedarf auch weiterhin aus den Erzeugnissen der Sălișter; auf den Wochenmärkten in Săliște wurde eine erhebliche Warenmenge abgesetzt.

Außer der Verarbeitung von Leder zu Bundschuhen entwickelte sich in Săliște mit der Zeit auch das Riernerhandwerk.

Die Sălișter Rierner waren genötigt, dieses Handwerk sonstwo zu erlernen; aus Furcht vor der späteren Konkurrenz nahm keine Werkstatt in Hermannstadt Sălișter Lehrlinge auf.

Die ersten Sălișter, die auf den Rat des Metropolitens Andrei Șaguna nach Abrud gingen, um das Riernerhandwerk zu erlernen, waren: Nicolae Ștefan, Petru Herța, Alexandru Predovici aus Amnaș und Josef Krefel, ein romanisierter Deutscher, der sich in dieser Gemeinde niedergelassen hatte.¹³

Nach Săliște zurückgekehrt, eröffneten sie Riernerwerkstätten zur Herstellung von Zäumen, Bundschuhriemen, Sätteln u. a. Ebenfalls in Săliște ließen sich Nicolae Almășan und Nicolae Lojniță¹⁴ aus der Gegend von Abrud nieder; der letztgenannte betrieb eine große Riernerwerkstatt, in der viele junge Sălișter das Handwerk erlernten.

Gerber- und Riernermeister waren auch „Roman Simion, Vasile Simian und Răcuci Ioan”.¹⁵

Alle Rierner und Gerber in Săliște wurden von den „Simieni und Hanceștii”¹⁶ mit Rohmaterial beliefert.

Der Ausbruch des Zollkrieges, den Österreich-Ungarn gegen die Walachei führte, versetzte der Schafzucht einen empfindlichen Schlag, sie büßte während der Dauer des Krieges von 1880—1890 ihre wirtschaftliche Bedeutung ein. Auch auf den Handel und das Handwerk der Sălișter wirkte er sich nachteilig aus. Der hohen Zölle wegen wurden die von den Săliștern erzeugten Lederwaren eine Zeitlang auf Schleichwegen über die Berge in die Walachei geschafft, dann mußten die Sălișter auch davon abstehen, da der Schleichhandel zu gefährlich wurde.

Aus diesem Grunde und weil die Nachfrage nach Lederwaren jenseits der Berge sehr groß

¹³ Axente Banciu, *Roiri săliștene*, „Transilvania”, anul 75, nr. 10—12, Sibiu, p. 10.

¹⁴ Idem, o.c., p. 10.

¹⁵ Idem, p. 10.

¹⁶ Idem, p. 10.

¹³ Axente Banciu, *Roiri săliștene*, „Transilvania”, Jahrgang 75, nr. 10—12, Hermannstadt, S. 10.

¹⁴ Ebenda, S. 10.

¹⁵ Ebenda, S. 10.

¹⁶ Ebenda, S. 10.

determinat pe mulți dintre curelarii sălișteni să se stabilească definitiv peste graniță deschizând ateliere mai întâi la Rm. Vlcea, apoi răspîndindu-se treptat în toată Țara Românească.

Cea dintîi tăbăcărie la Rm. Vlcea a fost deschisă de săliștenii Dumitru și Constantin Hanciu în anul 1886 avînd ca tovarăș specialist pe Moritz Schlandt din Brașov, apoi Nicolae Lupaș, stabilit tot aici, îndeletnicindu-se cu prelucrarea pieilor.¹⁷ O nouă fabrică de tăbăcărie în Rm. Vlcea deschide Constantin Popa în tovărășia lui Friederich Kleinrath.¹⁸

Nicolae N. Simian împreună cu Alexandru Șteflea¹⁹ deschid tot în Rm. Vlcea o „fabrică de tăbăcărie, opincărie și pălării de pîslă“, ridicînd mica producție a articolelor din piele la scară industrială.

Intensificarea producției reclama cantități din ce în ce mai mari de coajă de brad pentru obținerea cărcia săliștenii s-au văzut nevoiți să arendeze și să exploateze păduri întregi, ceea ce le-a adus deasemenea venituri importante. Din lista săliștenilor stabiliți în Țara Românească publicată de prof. Axente Banciu în „Roiri săliștene“ apărută în „Transilvania“, anul 75, nr. 10-12 Sibiu 1944, al căror număr depășește cu mult cifra de 100, majoritatea se îndeletniceau cu prelucrarea pieilor sau comercializarea acestora.

Iată cum dintr-un puternic centru specializat s-au răspîndit în toată țara nu numai produsele ci și meșteșugarii care au fondat baza industrială a prelucrării pieilor în Țara Românească.

În ce privește *cojocăritul*, a cărui faimă a atins cele mai înalte culmi în Săliște, grăitoare sînt produsele iscușiilor meșteșugari, care s-au răspîndit pe o arie foarte întinsă, datorită, îndeosebi, calităților lor artistice.

Vechimea acestui meșteșug specializat trebuie legată de primele decenii ale secolului XIX. Pînă la această dată fiecare cioban își confecționa singur cojoacele, pieptarele și

war, ließen sich viele Sălișter Riemer endgültig dort nieder; die ersten eröffneten in Rîmnicu-Vlcea Werkstätten und nach und nach verbreiteten sie sich über die ganze Walachei.

Die erste Gerberei in Rîmnicu Vlcea gründeten die Sălișter Dumitru und Constantin Hanciu im Jahre 1886 in Gemeinschaft mit einem Krönstädter Fachmann Moritz Schlandt; später wurde Nicolae Lupaș ihr Teilhaber,¹⁷ der sich auch hier niedergelassen hatte und sich mit der Verarbeitung von Häuten befaßte. Eine weitere Gerberei gründete Constantin Popa, sein Teilhaber war Friedrich Kleinrath.¹⁸

Nicolae N. Simian und Alexander Șteflea¹⁹ errichteten ebenfalls in Rîmnicu Vlcea eine „Fabrik für Gerberei, Bundschuhmacherei und Filzhüte“, dadurch heben sie die Kleinproduktion von Lederwaren auf die Stufe industrieller Erzeugung.

Durch die ständig steigende Produktion wurde der Bedarf an Fichtenrinde für die Gerberei immer größer; um sich die nötige Menge zu sichern, mußten die Sălișter ganze Wälder pachten oder ausbeuten, was ihnen gleichfalls bedeutende Gewinne abwarf.

Aus einem Verzeichnis der Sălișter, die sich in der Walachei niedergelassen hatten, (von Prof Axente Banciu 1949 unter dem Titel „Roiri săliștene“ in „Transilvania“, Jahrgang 75, Nr. 10—12, in Hermannstadt veröffentlicht) geht hervor, daß die Mehrzahl der weit über hundert zählenden Personen sich mit der Lederverarbeitung oder mit dem Handel mit Lederwaren beschäftigten.

Auf diese Weise haben sich nicht nur die Erzeugnisse eines kräftig entwickelten, spezialisierten Handwerks von seinem Mittelpunkt aus im ganzen Lande verbreitet, sondern auch die Meister selbst haben die Grundlage für die industrielle Verwertung der Häute in der Walachei gelegt.

Was das Sălișter *Kürschnerhandwerk* anlangt, dessen ausgezeichneter Ruf unbestritten ist, so sprechen die Erzeugnisse aus geschickter Meisterhand für sich; vor allem dank ihrer kunstvollen Ausführung verbreiteten sie sich über ein sehr ausgedehntes Gebiet.

Dieser Zweig der Lederverarbeitung begann sich erst zu Beginn des 19. Jahrhunderts zu entwickeln. Bis dahin pflegte jeder Hirte seine Schafpelzmäntel, Brustpelze und Pelzmützen selbst zu verfertigen, ohne den Ver-

¹⁷ Idem, p. 10.

¹⁸ Idem, p. 10.

¹⁹ Cornel Irimie, *Cojocăritul în Săliște* (manuscris).

¹⁷ Ebenda, S. 10.

¹⁸ Ebenda, S. 10.

¹⁹ Cornel Irimie, *Cojocăritul în Săliște*, (Handschrift).

Atelier de curelar-cojocar din Săliștea Sibului, reconstruit în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului.

Kürschner- und Riemenwerkstätte aus Săliște, Kreis Hermannstadt, nach ihrem Wiederaufbau im Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald.

căciulile, acestea nefiind împodobite cu ornamente care să dea valoare artistică pieselor de port. Cojocăritul artistic se dezvoltă abia în jurul anului 1850.

După lichidarea oficială a breslelor din Sibiu, în 1872, toate meșteșugurile din Săliște iau avânt, îmbrăcînd o formă organizată, prin înființarea în 1882 a „Reuniunii meseriașilor din Săliște”. În cadrul acesteia, cojocarii erau considerați „cei mai de frunte” datorită numărului mare și a poziției câștigate.

Bazele Reuniunii au fost puse în casa celui mai vestit dintre cojocarii sălișteni „Ion Popa Bloțiu” unde mulți ani de-a rîndul au avut loc consfăturile comitetului.

Cei dintîi membrii fondatori citați în statutul de organizare sînt Ion Popa Bloțiu, Ilie Ghibu, Ion Munteanu, Nicolae Cîndea, Oprea Puschilă, Teodor Popa, Simion Hențeș, Dumitru Lucaciu, Moise Roman, Nico-

such zu machen, diese Kleidungsstücke durch besondere Verzierungen zu schmücken.

Die kunstvolle Kürschnerei beginnt erst um 1850 aufzutreten.

Nach der offiziellen Auflösung der Hermannstädter Zünfte im Jahre 1872 erfuhr das gesamte Handwerk in Săliște einen Aufschwung; 1882 wird die „Vereinigung der Handwerker in Săliște“ gegründet und damit eine organisierte Gemeinschaft geschaffen. Innerhalb dieser Vereinigung standen die Kürschner an erster Stelle, dank ihrer Anzahl und des guten Rufes, den sie besaßen.

Die Gründung der Vereinigung fand im Hause des bekannten Sălișter Kürschners Ion Popa Bloțiu statt, wo das Komitee viele Jahre lang seine Beratungen abhielt.

Die gründenden Mitglieder sind im Statut der Vereinigung verzeichnet: Ion Popa Bloțiu, Ilie Ghibu, Ion Munteanu, Nicolae Cîndea, Oprea Puschilă, Teodor Popa, Simion Hențeș, Dumitru Lucaciu, Moise Roman, Nico-

Cojocarul Achim Tănase din Săliștea
Sibiului, brodind un pieptar.

Der Kürschner Achim Tănase beim
Sticken eines Brustpelzes.

lae Droboță, toți cojocari, după care urmează ceilalți meșteri în număr de 19.

În 1912 se modifică și se tipărește documentul de organizare și funcționare a acestei „Reuniuni” avînd următorul titlu: „Statutele reuniunii meseriașilor din Săliște, a cojocarilor, zidarilor, pantofarilor, cizmarilor, pielarilor, pînzarilor, curelarilor și rotarilor” cuprinzînd în total 23 de pagini.²⁰

Cu ocazia unei anchete întreprinse în Săliște în 1958 de colectivul Muzeului Brukenthal, cojocarul Achim Tănase pe atunci în vîrstă de 82 de ani, originar din Ocna Sibiului și stabilit în Săliște în anul 1888 ca ucenic la Șoima Nicolae, socotește că Ghib Ilie era cel mai vechi cojocar citat în lista reuniunii. Dintre cojocarii pe care-i citează din memorie sînt: Ion Popa Bloțiu, Ilie Ghib, Oprea Hașegan, Ioan Fulea, Ioan Țintea,

lae Dobrôtă, allés Kürschnermeister; nach ihnen folgen noch 19 Meister anderer Handwerkszweige.

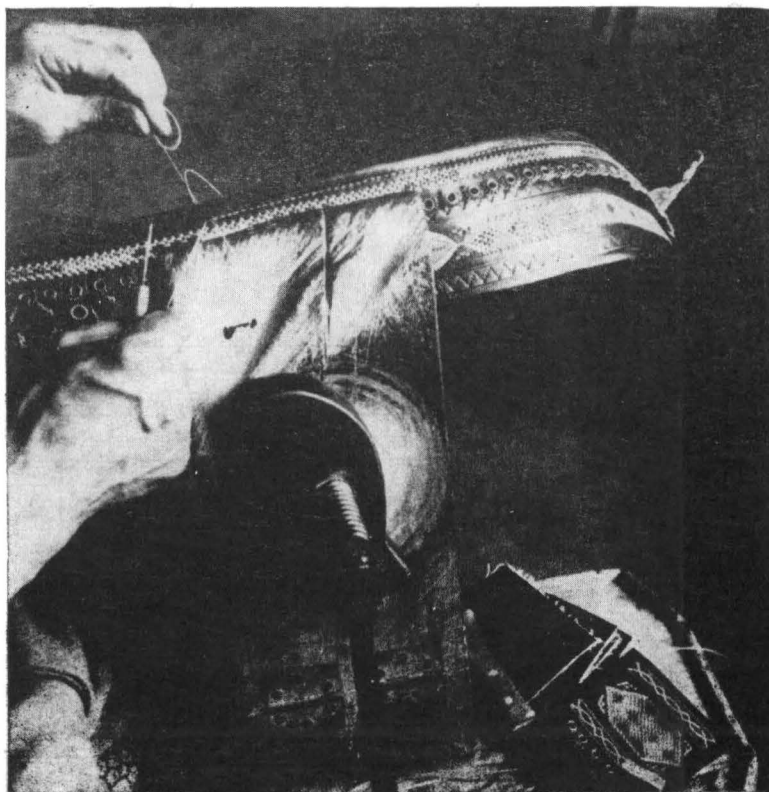
Im Jahre 1912 werden die Statuten der „Vereinigung“ abgeändert und gedruckt, sie tragen nun den Titel „Statuten des Handwerkerverbandes der Kürschner, Maurer, Schuster, Tschismenmacher, Gerber, Weber, Riemer und Wagner in Săliște“. Die Statuten umfassen insgesamt 23 Seiten.²⁰

Gelegentlich einer Umfrage, die das Kollektiv des Brukenthalmuseums 1958 in Săliște veranstaltete, befragte es den damals 82-jährigen Achim Tănase, einen gebürtigen Salzburger, der 1888 als Lehrling in Nicolae Șoimas Kürschnerwerkstatt eingetreten war und sich in Săliște niedergelassen hatte.

Er hielt Ilie Ghib für den ältesten Kürschner der auf der Liste der Vereinigung genannten Meister. Er erinnerte sich außerdem an Ion Popa Bloțiu, Oprea Hașegan, Ioan

²⁰ Cornel Irimie, *Cojocăritul în Săliște* (manuscris).

²⁰ Cornel Irimie, *Cojocăritul în Săliște*, (Handschrift).

Brodarea unui chimir la Săliștea
Sibiului.

Das Sticken (Zirmstickerei) eines
breiten Bauerngürtels (chimir) in
Săliște, Kreis Hermannstadt.

Petre Hanciu, Lazăr Stoia, Nicolae Șoima, Dumitru Drăgoi, Dumitru Comanici, Ion Bîrsan, Dumitru Hanciu, Dumitru Popa, Ion Drăgoi, Lazăr Văsii, Nicolae Mosora, Nicolae Stoia, Simion Henteș, Iancu Mihai, Dumitru Lucaciu și Maria Nedelcului.²¹

Aproape toți locuiau pe strada Stează.

Mulți dintre aceștia erau veniți din Ocna Sibiului: Stoia Lazăr, Ion Drăgoi, Lazăr Văsii, Nicolae Stoia, Simion Henteș și Dumitru Lucaciu, ultimul avînd un mare atelier cu peste 30 de lucrători.

Numărul mare al cojocarilor din Săliște a generat o producție ridicată a articolelor specifice acestui meșteșug, răspîndindu-se în tot sudul Transilvaniei, nordul Olteniei și Munteniei, fiind foarte căutate datorită calităților lor artistice.

Dintre produsele obișnuite lucrate în Săliște menționăm:²²

1. pieptare înfundate purtate în trecut;
2. pieptare crăpate, pentru femei și bărbați, lucrate mai ales pentru zona Tîrnavelor;
3. pieptare săliștenești propriu-zise;

Fulea, Ion Țintea, Petre Hanciu, Lazăr Stoia, Nicolae Șoima, Dumitru Drăgoi, Dumitru Comanici, Ion Bîrsan, Dumitru Hanciu, Dumitru Popa, Ion Drăgoi, Lazăr Văsii, Nicolae Mosora, Nicolae Stoia, Simion Henteș, Iancu Mihai, Dumitru Lucaciu und Maria Nedelcului.²¹ Fast alle wohnten in der Stează-Straße.

Viele von ihnen waren aus Salzburg gebürtig: Lazăr Stoian, Ion Drăgoi, Lazăr Văsii, Nicolae Stoia, Simion Henteș und Dumitru Lucaciu, der eine große Werkstatt mit über 30 Arbeitern hatte.

Diese beträchtliche Anzahl von Kürschnern in Săliște erzeugte eine große Menge von Lederwaren, die in ganz Südsiebenbürgen, Nordoltenien und Muntenien ihrer kunstvollen Ausführung wegen sehr gesucht waren.

Wir führen nachstehend die wichtigsten Erzeugnisse an, die in Săliște hergestellt wurden:

1. die früher üblichen hochgeschlossenen Brustpelze;
2. vorne offene Brustpelze für Frauen und Männer, die vor allem für das Kokelgebiet hergestellt wurden;
3. die eigentlichen Sălișter Brustpelze;

²¹ Cornel Irimie, *Cojocăritul în Săliște* (manuscris).

²² Idem, *Cojocăritul în Săliște* (manuscris).

²¹ Cornel Irimie, *Cojocăritul în Săliște* (Handschrift).

²² Idem, *Cojocăritul în Săliște* (Handschrift).

4. pieptare spintecate, cu ciucuri și cu clini, pentru mirese, purtate în deosebi în Săliște, Galeș, Amnaș și Sibiel;

5. cojoace cu clini și cu garnitură din blană de miel sau de vidră, la guler, la mîneși și la poale, caracteristice pentru Săliște, Gura Rîului, Orlat, Tilișca, Vale, Sibiel și Cacova.

6. Pieptare simple vopsite maro purtate de prin 1935, aduse ca modă de la Teiuș și Vinț.

Aceste cîteva date cu privire la condițiile istorice de dezvoltare a meșteșugurilor legate de prelucrarea pieii, și confecționarea obiectelor de uz și a pieselor de port din piele, reflectă gradul de dezvoltare pe care acestea le-au atins în Săliștea Sibiului, unele ramuri depășind sfera producției meșteșugărești, constituind o adevărată industrie.

Pe bună dreptate Săliștea Sibiului poate fi considerată cel mai dezvoltat centru rural specializat în meșteșuguri legate de prelucrarea pieilor din întreaga țară, dintre care accentuăm în primul rînd cojocăritul. Acest meșteșug artistic, prin faptul că mulți cojocari din împrejurimi sau din comune mai îndepărtate și-au făcut ucenicia în Săliște și prin răspîndirea produselor pe o arie așa de întinsă, și-a lăsat amprenta asupra portului popular din aproape toate zonele în care articolele săliștenești au pătruns.

Ținînd seama de toate aceste considerente, pentru a ilustra aceste meșteșuguri a fost achiziționată și reconstruită în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, o gospodărie de curelar-cojocar din Săliște, în care sînt prezenate atelierele cu inventarul uneltelor necesare, cît și produsele specifice fiecărui meșteșug. Cu toate că în momentul de față nu mai lucrează nici un cojocar, gospodăria atelier din Săliște își justifică prezența în muzeu pentru a conserva și prezenta atît specialiștilor cît și marelui public unelte și produsele artistice ale fostului centru specializat în meșteșuguri legate de prelucrarea pieilor „Săliștea Sibiului“.

Pentru reînvierea meșteșugurilor pielăritului și cojocăritului în anul 1951, s-a orga-

4. vorne offene Brustpelze mit Quasten und Zwickeln für Bräute, die vor allem in Săliște Galeș, Amnaș und Sibiel getragen wurden;

5. Schafpelzmäntel mit Zwickeln, die an Kragen, Ärmeln und Schößen mit Lamm- oder Fischotterfell verbrämt waren und die für Săliște, Gura Rîului, Orlat, Tilișca, Vale, Sibiel und Cacova gearbeitet wurden;

6. einfache braungefärbte Brustpelze, wie sie in Teiuș und Vinț üblich waren; sie kamen um 1935 in Mode.

Diese Angaben über die geschichtlichen Voraussetzungen für das Auftreten der Handwerke, die Gebrauchswaren und Trachtstücke aus Leder herstellten, widerspiegeln den Entwicklungsgrad, den sie in Săliște erreichten; einige Zweige überschritten den Bereich der handwerklichen Erzeugung und bildeten eine wahre Industrie.

Mit Recht kann Săliște als das wichtigste Dorfzentrum für die Lederverarbeitung im ganzen Lande angesehen werden, wo die tüchtigsten Fachleute, vor allem auf dem Gebiete der Kürschnerei arbeiteten. Dieses Kunsthandwerk erlernten viele Kürschner aus der Umgegend und selbst aus entfernteren Gebieten in Săliște. Die Erzeugnisse verbreiteten sich über ein weites Gebiet, so daß man den Einfluß der Sălișter Kürschnerei auf die Tracht in allen Zonen feststellen kann, wohin diese Erzeugnisse gelangten. Diesen Umständen wurde Rechnung getragen, als man für das Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald eine Rierner- und Kürschnerwerkstatt einrichtete, die, mit allen dazugehörigen Werkzeugen und den für diesen Handwerkszweig charakteristischen Erzeugnissen ausgestattet, die Lederverarbeitung in Săliște anschaulich vor Augen führt. Obgleich heute kein Kürschner mehr hier arbeitet, verdient die Bauernwirtschaft aus Săliște mit der dazugehörigen Werkstatt einen Platz im Museum; sie bietet dem Fachmann und den zahlreichen anderen Besuchern ein lebendiges Bild von dem ehemaligen Mittelpunkt dieses Handwerkszweiges und der Arbeit der Meister, die sich in Săliște bei Hermannstadt einst dieser Werkzeuge bedienten und kunstvolle Lederarbeiten damit ausführten.

Um das Kürschnerhandwerk und die Lederverarbeitung wiederzubeleben, wurde im Jahre 1951 auf Anregung Dr. Cornel Irimies mit Einverständnis und Unterstützung des Staatskomitees für Kultur und Kunst (C.S.C.A.) in Săliște eine Produktionsgenossenschaft ins Leben gerufen, der die alten

nizat în Săliște, o cooperativă în care au fost reuniți vechii curelari și cojocari, în frunte cu octogenarul Achim Tănase. În cadrul acestei cooperative s-au format cadre tinere care au deprins îndemânarea împodobirii pieșelor de port din piele cu motive tradiționale, devenind astfel continuatorii străvechilor meșteșuguri artistice, urmași ai vestiților cojocari, care au făcut cunoscută Săliștea, prin produsele lor, întregii Români.

Rierner und Kürschner angehörten, an ihrer Spitze der über achtzigjährige Achim Tănase. In dieser Produktionsgenossenschaft wurden junge Kräfte ausgebildet, die die Kunst erlernten, Trachtenstücke aus Leder mit den überlieferten Motiven zu schmücken; sie sind dazu berufen, die uralten Traditionen eines Kunsthandwerks weiterzuführen, die Nachfolger der berühmten Kürschner zu werden, die durch ihre Erzeugnisse Săliște auf dem Gesamtgebiet Rumäniens bekannt gemacht haben.

DESPRE MEȘTEȘUGUL BUTNĂRITULUI ÎN ZONA IAȘULUI

Victoria Semendeaev și Melania Ostap

În cadrul cercetărilor întreprinse între anii 1960—1966 în vederea întocmirii unui studiu privind meșteșugul butnăritului în zonele viticole din Moldova, atenția ne-a fost atrasă de orașul Iași și împrejurimile sale, unde au putut fi surprinse diferite aspecte ale dezvoltării acestui meșteșug.

Ca și alte meșteșuguri, butnăritul s-a dezvoltat în această regiune pe baza valorificării resurselor naturale — materialul lemnos — și a posibilităților de desfacere imediată a produselor, asigurate, în principal, de dezvoltarea unui alt important sector economic — sectorul viticol.

Zona Iașului, cu renumitele podgorii — Copou, Bucium, Tomești, Uricani — impunea asigurarea capacității de depozitare a vinului atât pentru consumul intern cât și pentru cerințele exportului.¹

¹ Dacă astăzi calitatea superioară a vinurilor de Iași, care au constituit din totdeauna o bogăție a acestei regiuni, este pe deplin recunoscută, în trecut vinul de Iași nu aducea venitul corespunzător calității sale. În raportul prefecturii județului Iași „asupra stării generale, financiare, economice și administrative a județului pe anul 1896” se arată: „Comerțul acestui județ ar putea enumera între obiecte de export și vinurile, care prin calitatea lor, ar putea câștiga rang pe multe piețe din străinătate, și cu toate acestea ele sînt reduse a se întrebuința numai înăuntru țării și pe prețuri ridicole, în raport cu calitatea ce au. Podgoriile Iașului produc vinuri bune și pe unele locuri chiar superioare, dar cu toate acestea reputația lor este mult mai inferioară altor podgorii din țară. Cauza acestei nedrepte aprecieri este, după cum cred, că ele nu s-au făcut cunoscute, nu numai în străinătate, dar nici chiar înăuntru țării, ceva mai mult încă, chiar pe unde se consumă vinul de Iași, poartă etichetele vinurilor altor podgorii d.e. în București, s'au vîdut vin de Vișan, trecând drept vin de Odobești și vin de Uricani, purtînd eticheta vinului de Nicorești.

Dacă vinurile Iașului ar fi de ajuns de cunoscute, valoarea lor desigur s'ar ridica și cu aceasta ar spori și bogăția județului”. (Arh. Statului Iași, Fond Prefectura jud. Iași, dos. 71/1897.)

ÜBER DAS BÖTTCHERGEWERBE IM GEBIET VON IAȘI

Victoria Semendeaev und Melania Ostap

Um das Böttchergewerbe zu untersuchen, wurden in den Jahren 1960 bis 1966 Forschungen in den Weinbaugebieten der Moldau durchgeführt; dabei wurde unsere Aufmerksamkeit auf Iași und seine Umgebung gelenkt, wo sich Gelegenheit bot, die Entwicklung dieses Handwerks von den verschiedensten Seiten her kennenzulernen.

Wie die anderen Handwerke entwickelte sich auch die Böttcherei in diesem Gebiet auf Grund der Verwertung natürlicher Rohstoffquellen — reiche Holzvorkommen — wie auch dank der günstigen Absatzmöglichkeiten, die durch einen anderen wichtigen Wirtschaftszweig — den Weinbau — jederzeit gesichert waren.

Das Gebiet von Iași mit seinen berühmten Weinbaugebieten in Copou, Bucium, Tomești, Uricani hatte ständigen Bedarf an Gefäßen mit ausreichendem Fassungsvermögen, worin große Mengen von Wein sowohl für den eigenen Bedarf als auch für den Export aufbewahrt werden konnten.¹

¹ Die ausgezeichnete Qualität der Weine, die immer schon einen Reichtum dieses Gebietes ausmachten, ist heute voll anerkannt; in früheren Zeiten brachte er indes nicht die seiner Qualität entsprechenden Einnahmen. In dem Bericht der Präfektur von Iași über die allgemeine finanzielle, wirtschaftliche und verwaltungsmäßige Lage des Komitates im Jahre 1896 wird gezeigt, daß „der Handel in diesem Komitat auch die Weine zu Ausfuhrgegenständen zählen müßte, die sich durch ihre Qualität einen Namen auf zahlreichen Auslandsmärkten machen könnten. Die Preise, die sie innerhalb des Landes erzielen, sind im Verhältnis zu ihrer Qualität lächerlich zu nennen. Der Weinhandel von Iași bringen gute, stellenweise sogar ausgezeichnete Weine, trotzdem ist ihr Ruf bei weitem nicht so gut wie der der Weine aus anderen Landesgebieten. Der Grund für diese ungerechte Einschätzung ist, wie ich glaube, darin zu suchen, daß sie nicht nur im Ausland, sondern auch im Lande selbst nicht genügend bekannt sind. Wein aus Iași wird häufig unter anderem Namen verkauft. In Bukarest z.B. verkaufte man Weine aus Vișan als Odobeșter Erzeugnisse und die Weinflaschen aus Uricani tragen die Marke Nicorești.

Wenn die Weine aus Iași besser bekannt wären, würden sie im Werte steigen und sich die Einkünfte des Kreises vermehren. (Staatsarchiv, Iași, Bestand der Präfektur, Iași, Dos. 71/1897.)

Paralel cu cercetările pe teren, s-au cercetat și documente existente în arhive, care au confirmat continuitatea practicării acestei îndeletniciri, din timpuri mai vechi și până în prezent.

Documente scrise care semnalează existența meșteșugului butnăritului în Moldova sînt de dată relativ recentă. Amintim documentul din anul 1411, ianuarie 6, Suceava, prin care „Alexandru v. v. Moldovei dăruiește uric m-rii Bistrița pentru sufletele înaintașilor săi și pentru sănătate Sa Satele Miticouți (Mitiucovți) și Brașouți (Brașovți) și-i dă mertic anual de 10 ploboace vin, zece chile de grîu, cîte nouă postavuri, egumenului un postav și jumătate din lînă curată, precum și m-rea Bohotin care va asculta de aceasta m-re. Sfat domnesc. Blestem. Bratei logofăt”.²

Tot din documente reiese că în a doua jumătate a secolului XV, numărul meșteșugarilor în Moldova crește, iar în anul 1665 se semnalează existența breslelor de butnari. „... Sub Eustațiu Vodă Dabija, găsim zapisul de vînzare al unor delniță de pămînt ale butnarilor din Mărății (P. Neamț) din 7 mai 1665, toți moldoveni, în frunte cu Vasilie starostea de butnari.” O asemenea breaslă exista și la Iași. „În zapisul de vînzare din 20 mai 1667, al Vărvarei, femeia lui Ion Anegrului Butnaru pentru locul de casă din Iași ce era al alorea cu locul lui Gligorie Ceprăgarul ce iaste lăgă besearica Ghenghii (Sf. Ilie de astăzi) figurau ca martori dumnealui Gavril vătav de butari (sic) și Ion Biv vătav tij de butari.”³

Prezența breslei de butnari în Iași este apoi confirmată în documente în anul 1776⁴, menținîndu-se pînă în a doua jumătate a secolului XIX. Astfel, în „Lista numelui și a prenumelui persoanelor proclamate de starosti”⁵, pe anul 1864 apare starostele de butnari alături de care figurează și numele starostelui de cotari (fapt ce denotă folosirea pe scară largă a ambalajelor de lemn, lucrate din doage, cum

Gleichzeitig mit den Geländeforschungen wurden auch Urkunden in den Archiven eingesehen, aus denen hervorgeht, daß die Böttcherei in diesem Gebiet seit den ältesten Zeiten bis auf den heutigen Tag betrieben wurde.

Schriftliche Quellen, die das Vorhandensein der Böttcherei in der Moldau bezeugen, sind verhältnismäßig jüngeren Datums. Erwähnenswert ist eine Urkunde vom 6. Januar 1411 aus Suceava, aus welcher hervorgeht, daß der Woiwode der Moldau, Alexandru, dem Kloster Bistrița „für die Seelen der Vorfahren und seine eigene Gesundheit die Dörfer Miticouți (Mitiucovți) und Brașouți (Brașovți) stiftet, die dem Kloster eine jährliche Abgabe von 10 Faß Wein, 10 Malter Weizen, neun Stück Tuch, dem Abt ein und einhalb Stück Tuch aus reiner Wolle wie auch dem Kloster Bohotin, das diesem Kloster untertan ist, zu liefern verpflichtet sind. Fürstlicher Rat, Blestem. Bratei, Kanzler”.²

Aus den Urkunden geht gleichfalls hervor, daß die Zahl der Handwerker in der Moldau in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts anwächst; für das Jahr 1665 sind auch Böttcherzünfte bezeugt. „Unter dem Woiwoden Eustațiu Dabija finden wir den Kaufvertrag vom 7. Mai 1665 für einige Ackerstreifen der Böttcher in Mărății (P. Neamț), alles Moldauer, an ihrer Spitze Vasilie, der Zunftvorsteher.” Eine Böttcherzunft gab es auch in Iași. „Am 20. Mai 1667 schließt Vărvara, die Frau des Böttchers Ion Anegrului Butnaru, einen Kaufvertrag für ein Grundstück, das neben dem Besitz des Gligorie Ceprăgarul, bei der Ghenghii-Kirche (heute Sf. Ilie) liegt; Zeugen sind Gavril, Zunftvorsteher der Böttcher und der ehemalige Zunftvorsteher Ion.”³

Durch weitere Urkunden aus dem Jahre 1776⁴ ist das Vorhandensein einer Böttcherzunft in Iași belegt, die bis in die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts bestand. So erscheint in dem „Verzeichnis der Namen und Vornamen der zu Vorstehern gewählten Personen” im Jahre 1864⁵ neben dem Zunftvorsteher der Böttcher auch der des Eichers. Das beweist, daß die aus „Dauben hergestellten“

² Catalogul documentelor moldovenești din arhiva istorică centrală a statului, vol. 1 (1387—1620), Buc., 1957, p. 14.

³ Eug. Pavelescu, *Economia breslelor în Moldova*, Buc., 1939, p. 102.

⁴ N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, Iași, 1913, p. 242.

⁵ Arh. St. Iași, Fond Primăria Iași, dos. 100/1863, p. 37.

² Catalogul documentelor moldovenești din arhiva istorică centrală a statului, I. Band (1387—1620), Buk., 1957, S. 14.

³ Eug. Pavelescu, *Economia breslelor în Moldova*, Buk., 1939, S. 102.

⁴ N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, 1913, S. 242.

⁵ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 100/1863, S. 37.

reiese și din numeroasele tabele de vasele cu diferite lichide — cotate la barierele orașului Iași⁶.

Importanța meșteșugului butnăritului în zona Iașului a ridicat la un moment dat problema formării de meșteri specializați. Astfel în Bucium suburbic a Iașului prin anul 1878⁷ se înființează „Școala județeană de meserii“, la început cu o singură secție — butnăria, mai târziu adăugându-se și alte secții: rotărie, fierărie, împletituri, durata de studii fiind de 4 ani la butnărie și 2 ani la rotărie.⁸

După cum se arată în procesul-verbal al Consiliului județean Iași, încheiat în ședința din 15 nov. 1896, scopul școlii era „de a produce meseriași în comunele care trebuie să profite de învățătura lor, mai ales că ele cheltuiesc cu întreținerea lor în școală“⁹, școala fiind întreținută de comuna rurală Bucium cu subvenții din partea comunelor din județ.¹⁰ Astfel apar atestate documentar, de ex., pentru anul 1888¹¹ comunele: Căplenița, Hulboca, Cucuteni, Copou, iar pentru anii 1927—1928¹² comunele: Andrieșeni, Popești, Perman, Movileni, Ungheni, Podul-Iloaiei, Podgoria Copou, Prisecani, Sculeni, Iași, Vlădeni, Hîrlău, Scumpia, Mădîrjac, Cotnari, Cristești, Scobîlțeni, Luceni, Aroneanu, Stolniceni.

Profilul școlii și preocupările susținute pentru formarea unor buni meșteșugari reies din orarul școlii, procesele verbale încheiate la

Gefäße in großem Umfang verwendet wurden, was auch aus den zahlreichen Listen der verschiedenen Gefäße zur Aufnahme von Flüssigkeiten hervorgeht, die an den Zollschranken der Stadt Iași geeicht wurden.⁶

Der Umfang, den das Böttchergewerbe im Gebiet von Iași angenommen hatte, führte dann dazu, daß die Frage der Ausbildung von Fachleuten gelöst werden mußte. In Bucium, einer Vorstadt von Iași, wurde 1878⁷ eine „Gewerbeschule des Kreises Iași“ gegründet, deren einzige Abteilung anfangs die Böttcherei war; später kamen noch andere Abteilungen für Wagner, Schmiede, Korbflechter hinzu. Die Lehrzeit für Böttcher dauerte vier, die für Wagner zwei Jahre.⁸

Wie aus dem in der Sitzung des Kreisrates vom 15. November 1896 aufgenommenen Protokoll ersichtlich ist, war der Zweck der Schule, „Handwerker auszubilden, deren Wissen und Können den Gemeinden zugute kommen sollte, die Mittel für ihren Unterhalt in der Schule beisteuerten.“⁹ Die Schule wurde von der Landgemeinde Bucium und aus Zuwendungen der Gemeinden des Kreises erhalten.¹⁰ Für das Jahr 1888¹¹ z. B. sind dafür folgende Gemeinden urkundlich belegt: Căplenița, Hulboca, Cucuteni, Copou, für das Schuljahr 1927—1928¹² die Gemeinden: Andrieșeni, Popești, Perman, Movileni, Ungheni, Podul-Iloaiei, Podgoria Copou, Prisecani, Sculeni, Iași, Vlădeni, Hîrlău, Scumpia, Mădîrjac, Cotnari, Cristești, Scobîlțeni, Luceni, Aroneanu, Stolniceni.

Das Profil der Schule und die Bemühungen, tüchtige Handwerker auszubilden, lassen sich aus dem Stundenplan der Schule,

⁶ Arh. St. Iași, Fond Primăria Iași, dos. 30/1869 și 186/1869.

⁷ Primul act care se păstrează referitor la Școala de meserii din Bucium este catalogul școlii pe anul 1880—1881, iar din rapoartele înaintate de directorul acestei școli, V. Lohan, către prefectură reiese că școala din Bucium a fost înființată prin anul 1878 (Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 60/1881). Ultima mențiune privind Școala de meserii din Bucium este din anul 1927 — „Tabelul absolvenților pe anul 1927 și a candidaților reușiți la concursul de admitere pentru clasa I-a pe anul 1927—1928“ (Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 37/1927).

⁸ O școală cu profil asemănător — lemnărie-fierărie — cu durata de studii de 4 ani, a funcționat și la Tg. Frumos din anul 1880 (Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 76/1884).

⁹ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 51/1896.

¹⁰ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 120/1888.

¹¹ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 120/1888.

¹² Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 37/1927.

⁶ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 30/1869 und 186/1869.

⁷ Der erste Akt, der sich auf die Gewerbeschule in Bucium bezieht, ist der Schulkatalog des Jahres 1880/1881. Aus den Berichten des Direktors der Schule, V. Lohan, an die Präfektur geht hervor, daß sie im Jahre 1878 gegründet wurde (Arch. Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 60/1881). Zum letzten Mal wird die Schule im Jahre 1927 erwähnt. (Verzeichnis der Absolventen des Jahres 1927 und der erfolgreichen Kandidaten bei der Aufnahmeprüfung in die 1. Klasse des Schuljahres 1927—1928, Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 37/1927).

⁸ Eine Schule mit ähnlichem Profil — Holzbearbeitung, Schmiede — von vierjähriger Studiendauer — gab es seit 1880 auch in Tg. Frumos (Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 76/1884).

⁹ Staatsarchiv, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 51/1896.

¹⁰ Staatsarchiv, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 120/1888.

¹¹ Staatsarchiv, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 120/1888.

¹² Staatsarchiv, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 37/1927.

sfârșitul anului școlar precum și din tarifele de vânzare a produselor lucrate de elevi.

Astfel în anul 1896 orarul școlii de meserii din Bucium¹³ prevede pentru lecții practice de butnărie câte 10 ore pe zi, iar pentru lecții teoretice, fiind rezervate 3—4 ore pe zi, printre obiectele de studiu numărându-se aritmetica, geometria, istoria, geografia, religia, igiena, citirea și desenul. Elevii învățau să facă diferite produse de dogărie: balerci, căzi, feredee, ciubere, leice, zolnițe, putini, bălii săcăli etc., de diferite mărimi.¹⁴

Pentru executarea acestor produse se foloseau numeroase unelte și dintre cele mai perfecționate¹⁵.

La finele anului școlar, elevilor merituoși, drept premii, li se împărțeau unelte de dogărie¹⁶, iar după terminarea școlii absolvenților li se acordau ajutoare pentru deschidere de ateliere ce reprezentau o cotă de 50% din beneficiul de muncă provenit din vânzarea comenzilor, executate în școală.¹⁷

Din rapoartele Școlii de meserii din Bucium pe anii 1896, 1897 reiese grija permanentă de a determina pe absolvenți să deschidă ateliere în mediul sătesc, propunându-se ca acordarea de ajutoare materiale să fie condiționată de acest lucru.¹⁸ S-ar părea că în urma acestor rapoarte s-au luat măsuri în acest sens. Astfel, pentru anul 1897 se păstrează declarații ale absolvenților Școlii de meserii către prefectură, prin care se arată că se stabilesc în diferite comune din județ: Miroslava, Bucium, Belcești, Ceplenița, Rediul Mitropoliei etc.¹⁹

În situația statistică a meseriașilor din județul Iași pe anul 1902 referitor la meșterii butnari²⁰ apar înscrise comunele: Miroslava,

den Jahresschlußprotokollen und den Verkaufspreisen ersehen, mit denen die von den Schülern hergestellten Erzeugnisse abgesetzt wurden.

Der Stundenplan des Jahres 1896¹³ in der Gewerbeschule von Bucium sieht z. B. täglich 10 Stunden praktischen Unterrichts der Böttcher vor, für den theoretischen Unterricht 3—4 Stunden täglich; Lernfächer waren: Arithmetik, Geometrie, Geschichte, Geographie, Religion, Hygiene, Eichen und Zeichnen. Die Schüler lernten die verschiedensten Erzeugnisse des Böttcherhandwerks herstellen: Fässer und Fäßchen, Zuber, Eimer, Bütten, Wannen, Salzbüchsen, Trichter verschiedener Größen u. a. m.¹⁴

Zur Ausführung der Erzeugnisse standen den Schülern die besten Werkzeuge zur Verfügung.¹⁵

Am Ende des Schuljahres erhielten die guten Schüler Böttcherwerkzeug¹⁶ als Prämien und nach Beendigung der Schule gewährte man ihnen zur Eröffnung von Werkstätten Beihilfen, die 50% des aus dem Verkauf von Erzeugnissen der Schule erzielten Reingewinnes ausmachten.¹⁷

Aus den Jahresberichten von 1896 und 1897 der Gewerbeschule in Bucium geht hervor, daß man ständig bemüht war, die Absolventen zur Eröffnung von Werkstätten auf dem Land zu veranlassen, vor allem wurden die geldlichen Beihilfen davon abhängig gemacht.¹⁸ Es ist anzunehmen, daß konkrete Maßnahmen getroffen wurden. Für das Jahr 1897 liegen Erklärungen der Absolventen an die Präfektur vor, aus denen ersichtlich ist, in welcher Gemeinde des Kreises sie sich niederlassen wollten, und zwar in Miroslava, Bucium, Belcești, Ceplenița, Rediul Mitropoliei u. a.¹⁹

In der Statistik des Kreises Iași sind für das Jahr 1902 in folgenden Gemeinden Böttchermeister²⁰ verzeichnet: Miroslava,

¹³ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 51/1896.

¹⁴ „*Tarifa Scolii de meserii a jud. Iași pe anii 1896—1898*“, Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 51/1896.

¹⁵ „*Inventarul secției de butnărie pe anul 1927 a Școlii de meserii*“, (Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 37/1927).

¹⁶ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 60/1881 și dos. 9/1897.

¹⁷ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 37/1927.

¹⁸ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 51/1896 și dos. 9/1897.

¹⁹ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 9/1897.

²⁰ Arh. St. Iași, Fond Prefectura Iași, dos. 45/1901.

¹³ Staatsarchiv, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 51/1896.

¹⁴ *Tarif der Gewerbeschule des Kom. Iași der Jahre 1896—1898*, (Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 51/1896).

¹⁵ *Inventar der Böttcherabteilung für das Jahr 1927 der Gewerbeschule* (Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 9/1897).

¹⁶ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 60/1881, Dos. 9/1897.

¹⁷ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 37/1927.

¹⁸ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 51/1896 und Dos. 9/1897.

¹⁹ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 9/1897.

²⁰ Staatsarchiv Iași, Bestand der Präfektur Iași, Dos. 45/1901.

Tg. Sculeni, Bucium, Ciurea, Bivolari, Movileni, Băiceni, Brăești, Cotnari, Păușești, Podul-Iloaiei etc., în unele sate funcționând mai multe ateliere de acest fel.

Din aceeași situație statistică reiese că la sate activitatea micilor meșteșugari butnari era condiționată de un anumit sezon (toamna) și de comenzi întâmplătoare — ocupația lor de bază fiind în general agricultura.²¹

O altă categorie o formează atelierele aparținând mănăstirilor din jurul Iașului și marilor proprietari de vii.

La mănăstiri, meșterii butnari recrutați din rîndul călugărilor, lucrau permanent într-un atelier organizat, de ex. mănăstirile Cetățuia și Bucium. În cazul proprietarilor de vii se deosebesc două situații: una în care aceștia aveau ateliere proprii, cu meșteri butnari angajați permanent²² și alta în care meșterii se angajau sezonier pentru efectuarea lucrărilor de butnărie.

Numărul mare al atelierelor de dogărie existente în orașul Iași reiese din numeroasele cereri adresate primăriei comunei Iași pentru eliberări de autorizații de funcționare, preschimbări de carnete de meșteri sau calfe de către Camera de muncă, precum și procese verbale de examinare pentru acordarea titlului de meșter sau calfă, procese-verbale ale Inspectoratului regional al muncii din Iași, privind diferite ateliere meșteșugărești etc., ca de exemplu cele din anii 1922—1925, 1937—1938, 1943, 1947—1948 (păstrate astăzi la Arhivele Statului din Iași).

De obicei, atelierele de butnărie orășenești, avînd o producție permanentă, constituiau și un loc de desfacere a produselor proprii²³, apărînd chiar necesitatea deschiderii unor depozite. Astfel în orașul Iași, în anul 1924 existau pe aceeași stradă — Palat — două depozite pentru produse de dogărie.²⁴

La expoziția organizată de Societatea viticolă Iași,²⁵ în anul 1923 variatele produse

Tg. Sculeni, Bucium, Ciurea, Bivolari, Movileni, Băiceni, Brăești, Cotnari, Păușești, Podul-Iloaiei u.a. In einigen dieser Gemeinden gab es sogar mehrere Böttcherwerkstätten.

Aus der gleichen Statistik geht hervor, daß die Böttchermeister auf dem Lande meist nur in einer bestimmten Jahreszeit, nämlich im Herbst, oder auf besondere Bestellung arbeiteten, ihre Hauptbeschäftigung war aber im allgemeinen der Ackerbau.²¹

Zu einer anderen Kategorie gehören die Werkstätten der Klöster und der Großgrundbesitzer in der Umgebung von Iași.

In den Klöstern arbeiteten eine Anzahl von Mönchen ständig in gut eingerichteten Böttcherwerkstätten, z. B. in den Klöstern von Cetățuia und Bucium. Bei den Besitzern großer Weingärten kann man zwei verschiedene Arbeitsweisen unterscheiden: einige besaßen eigene Werkstätten, in denen fest angestellte Meister arbeiteten,²² andere nahmen Böttchermeister nur gelegentlich zur Ausführung der Saisonarbeiten in Lohn.

Die große Anzahl von Böttcherwerkstätten in Iași geht aus den zahlreichen Gesuchen an verschiedene Ämter hervor: an das Bürgermeisteramt um Arbeitsbewilligungen, an die Gewerbekammer um Erneuerung der Gewerbescheine für Meister und Gesellen; weiterhin aus den Protokollen der Prüfungen, denen sich Anwärter auf den Meister- oder Gesellentitel zu unterziehen hatten. Die Protokolle des regionalen Arbeitsinspektorats in Iași geben Aufschluß über die verschiedenen, im Kreis vorhandenen Werkstätten, z. B. für die Jahre 1922—1925, 1937—1938, 1943, 1947—1948 (heute im Staatsarchiv von Iași).

Die Werkstätten in der Stadt arbeiteten meist das ganze Jahr hindurch und setzten ihre Erzeugnisse an Ort und Stelle ab;²³ daraus ergab sich die Notwendigkeit auch Lagerräume für die Ware einzurichten. 1924 gab es in Iași zwei in derselben Straße (Palatstraße) gelegene Lagerhäuser für die Erzeugnisse der Böttcher.²⁴

In der von der Weinbaugesellschaft aus Iași²⁵ veranstalteten Ausstellung im Jahre

²¹ De altfel aceasta este și în prezent situația micilor meșteșugari de la sate.

²² Arh. St. Iași, Fond Camera de muncă, dos. 76/1938.

²³ Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în sec. XVII*, în Studii și materiale de istorie medie, vol. 3, 1959, p. 128.

²⁴ Arh. St. Iași, Fond Primăria Iași, dos. 248/1924.

²⁵ Buletinul Camerei de comerț și industrie, circ. VIII Iași, an XXI, aug. 1912, nr. 9—10, p. 5.

²¹ Übrigens ist die Lage der Kleingewerbetreibenden in den Dörfern heute die gleiche.

²² Staatsarchiv Iași, Bestand der Arbeitskammer, Dos. 76/1938.

²³ Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în sec. XVII* în Studii și materiale de istorie medie, Band 3, 1959, S. 128.

²⁴ Staatsarchiv Iași, Bestand des Bürgermeisteramtes Iași, Dos. 248/1924.

²⁵ Amtsblatt der Handels- und Gewerbekammer, Zirk. VIII, Iași, XXI. Jahrg., Aug. 1912, Nr. 9—10, S. 5.

de dogărie din Iași și împrejurimi figurează printre obiectele specifice pentru economia județului, doagele fiind și unul dintre articolele de export.²⁶

Față de trecut, importanța produselor de dogărie în prezent s-a accentuat ca urmare a dezvoltării sectorului viticol și pomicol și a intensificării recoltării și prelucrării fructelor de pădure — producția de butoaie fiind destinată atât consumului intern cât și exportului. Alături de micile ateliere de dogărie existente, în anii puterii populare au fost create cooperative meșteșugărești și unități mai mari, dotate cu utilaje perfecționate în care se asigură o producție sporită, calitativ superioară, realizându-se în același timp și însemnate economii de material.

Pentru întocmirea lucrării de față au fost cercetate mai multe ateliere de dogărie sătești, câteva mici ateliere din orașul Iași, ateliere ale unor întreprinderi socialiste din Iași (Oficiul legume-fructe, G.A.S. Bucium), Cooperativa de butnărie „Tehnolemn” din cartierul Nicolina-Iași și U.I.L. Ciurea-Iași. Au fost urmărite fazele de lucru și uneltele folosite fiind surprinse și noile aspecte apărute în dezvoltarea acestui meșteșug. Astfel s-a constatat că principalele operațiuni de confecționare a butoaielor, se succed în aceeași ordine, indiferent de numărul uneltelor întrebuintate și de gradul lor de perfecționare — de aceasta depinzând însă calitatea lucrului, timpul necesar și efortul depus de meșteșugar.

În general, fazele de prelucrare a butoaielor sînt următoarele:

- confecționarea doagelor;
- confecționarea cercurilor;
- montarea doagelor;
- focăritul;
- gărdinăritul;
- confecționarea fundului;
- montarea fundului.

Potrivit cu întrebuintarea care li se dă, butoaiele se confecționează din diferite esențe lemnoase care trebuie însă să îndeplinească anumite condiții: lemnul să se despică ușor pentru a putea fi prelucrat în doage, să fie du-

1923 erwiesen sich die Erzeugnisse der Böttcherei als kennzeichnend für die Gesamtwirtschaft des Kreises; Faßdauben gehörten zu den Exportartikeln.²⁶

Infolge der Entwicklung des Wein- und Obstsektors und der intensiv betriebenen Ernte und Verarbeitung der Waldfrüchte hat sich die Bedeutung der Böttcherei heute im Vergleich zu früher noch erhöht; ihre Erzeugnisse sind sowohl für den eigenen Gebrauch als auch für den Export bestimmt. In den Jahren der Volksmacht wurden neben den bestehenden kleinen Böttcherwerkstätten Handwerksgenossenschaften und größere Einheiten geschaffen, deren vollkommen ausgestattete Werkstätten eine größere und bessere Produktion und eine rationellere Materialverwertung gewährleisten.

Unserer Arbeit liegen Untersuchungen von Böttcherwerkstätten in mehreren Dörfern zugrunde, ferner einiger kleiner Werkstätten in Iași und der Werkstätten sozialistischer Einheiten in Iași (Verwertungsstelle für Gemüse und Obst, LPG Bucium), der Handwerker-genossenschaft der Böttcher „Tehnolemn“ im Nicolinaviertel in Iași und der Industrie-einheit für Holzverarbeitung (U.I.L.) in Ciurea-Iași. In allen Einheiten wurden die Arbeitsgänge und die dabei verwendeten Werkzeuge untersucht und die neuen Aspekte vermerkt, die innerhalb dieses Handwerkszweiges aufgetreten sind. Es wurde festgestellt, daß die hauptsächlichsten Arbeiten beim Herstellen der Fässer stets in derselben Reihenfolge vorgenommen werden, unabhängig von der Art und Beschaffenheit der Werkzeuge; von der Güte der Werkzeuge hängt indessen die Qualität, die notwendige Arbeitszeit und die vom Handwerker aufgewendete Arbeitskraft ab.

Im allgemeinen sind die Arbeitsgänge zur Herstellung der Fässer die folgenden:

- die Herstellung der Dauben;
- die Herstellung der Reifen;
- das Zusammenfügen der Dauben;
- das Erwärmen des Holzes;
- das Falzen der Dauben;
- die Herstellung des Faßbodens;
- das Einfalzen des Bodens.

Je nach der Verwendung werden die Fässer aus verschiedenen Holzarten hergestellt, die gewisse Voraussetzungen erfüllen müssen: Das Holz muß sich leicht spalten lassen, um zu Dauben verarbeitet werden zu können, es

²⁶ Buletinul Camerei de comerț și industrie, circ. VIII Iași, an. XXIV, mai 1915, nr. 13—16, p. 22—23.

²⁶ Amtsblatt der Handels- und Gewerbekammer, Zirk. VIII, Iași, XXIV. Jahrg., Mai 1915, Nr. 13—16, S. 22—23.

rabil, elastic, să nu fie compact pentru a nu permite scurgerea lichidelor, să nu altereze gustul, mirosul sau culoarea băuturilor sau a alimentelor. Lemnul de stejar întrunind toate condițiile cerute este cel mai căutat și mai des folosit pentru confecționarea butoaielor, în special a celor destinate păstrării băuturilor alcoolice. Vasele de rășinoase nu sînt bune pentru vin căci au miros de rășină și putrezesc repede. Ele se pot folosi numai pentru păstrarea tescovinei. Pentru conservarea legumelor sau a substanțelor grase se pot folosi butoaie confecționate din lemn de fag, rășinoase, etc., iar pentru produse solide se poate întrebuința lemnul oricărei specii.

Lemnul cel mai bun pentru confecționarea doagelor se alege din partea inferioară a trunchiului arborelui, preferîndu-se porțiunea cuprinsă de la 1 m de pămînt și pînă la 1 m de la coroană, aceasta fiind partea cea mai dreaptă și mai lipsită de noduri.

Un minimum de unelte — și acestea fiind dintre cele mai simple — cu care se pot confecționa butoaiele sînt: toporul, maiul și penele, fereastrăul, barda, cuțitoaia, gealul drept (rindea), „masa“²⁷ (fig. 1), „păpușa“²⁸ (fig. 2), ciocanul, „șurubul“²⁹, gărdinarul³⁰ și compasul, unelte la care se limitează astăzi doar bătrînii meșteșugari de la sate.

Pentru executarea operațiunilor mai grele, cum sînt confecționarea doagelor și grădinaritul cu lucrările pregătitoare acestora, s-au introdus treptat unelte perfecționate care asigură desfășurarea lucrului în condiții mai bune, micșorează efortul depus de meșteșugari și timpul necesar de lucru. Astfel, în micile ateliere de la sate, scîndurile pentru doage se despicau din bușteni cu ajutorul toporului, maiului și a penelor. Munca cea mai grea era de fasonare a doagelor, întrucît acestea se cio-

muș durhaft, elastisch und doch fest sein, damit Flüssigkeiten nicht durchsickern, der Geschmack, der Geruch und die Farbe der Getränke und Nahrungsmittel dürfen nicht verändert werden. Das Eichenholz erfüllt all diese Voraussetzungen und ist deswegen am gesuchtesten und wird am häufigsten zur Herstellung von Fässern verwendet, vor allem für solche, die zur Aufnahme alkoholischer Getränke bestimmt sind. Fässer aus Tannenholz sind des Harzgeruches wegen für Wein ungeeignet, auch faulen sie leicht. Sie können nur zum Aufbewahren von Trebern gebraucht werden. Zur Aufbewahrung von Gemüse oder fetthaltigen Stoffen verwendet man auch Fässer aus Buchen- oder Tannenholz u. a. Für feste Stoffe ist jede Holzart geeignet.

Das zur Herstellung der Dauben am besten geeignete Holz ist der untere Teil des Baumes, vorzüglich der 1 m hoch über der Erde bis zu 1 m von der Krone entfernt liegende Teil, da er am geradesten und frei von Knoten ist.

Das Minimum an Werkzeugen — es sind die einfachsten —, die zur Herstellung von Fässern benötigt werden, sind folgende: Axt, Schlägel und Keile, Säge, Schlichtheil, Spaltklinge (cuțitoaia), Hobel (gealul drept), Hobelbank („masa“)²⁷ (Abb. 1), „păpușa“²⁸ (Abb. 2), Hammer, Schraube²⁹, Kröse (gărdinarul)³⁰ und Zirkel. Mit diesen Werkzeugen begnügen sich heute nur noch die alten Meister auf dem Lande.

Zur Ausführung der mühsamen Arbeiten wie für die Herstellung der Dauben und das Einfalzen der Gargel sowie die Vorbereitungen dieser Arbeiten wurden immer vollkommeneren Werkzeuge eingeführt, die bessere Arbeitsbedingungen sichern und die notwendige Arbeitskraft und Arbeitszeit verringern. In den kleinen Dorfwerkstätten wurden die Baumstämme mit Axt, Schlägel und Keilen in die für die Daubenbretter entsprechend langen Kloben geteilt. Die schwerste Arbeit war das Formen der Dauben, sie wurden ausschließ-

²⁷ Gealău mare la care se trag doagele pe părțile laterale spre a se îngusta la capete și a se obține — pe toată lungimea doagei — o oblicitate a canturilor care asigură încheierea perfectă a doagelor.

²⁸ Ciocan de lemn, parțial îmbrăcat în metal, folosit pentru baterea cercurilor. Corpul păpușei se confecționează din lemn „pentru a nu se sălta mina lucrătorului“ în timp ce bate cu ciocanul peste păpușa sprîjinită pe cerc. Muchia ascuțită a păpușei prezintă o șanțuire longitudinală cu ajutorul căreia se fixează pe marginea cercului.

²⁹ Dispozitiv folosit pentru stringerea butoiului la gură după ce acesta a fost montat la unul din capete.

³⁰ Unealtă folosită pentru dat „gardina“ — șanțul de la gura butoiului — în care se fixează fundul.

²⁷ Großer Hobel, mit dem die Seiten der Dauben abgezogen werden, um sie an den Enden zu verschmälern und längs der Daube eine abgeschrägte Kante herzustellen, so daß sie fest aufeinanderpassen.

²⁸ Teilweise mit Metall überzogener Holzhammer, zum Anschlagen der Faßbänder. Der Griff der sog. „păpușa“ wird aus Holz gearbeitet, „damit er der Hand des Arbeiters nicht entgleite“, während er auf die an den Reif gehaltene „păpușa“ mit dem Hammer schlägt. Die scharfe Kante der „păpușa“ hat eine längsgerichtete Fuge, mit deren Hilfe sie am Rande des Bandes festhaftet.

²⁹ Einrichtung zum Zusammenziehen der Dauben an der einen Öffnung, nachdem der Boden an der anderen befestigt wurde.

³⁰ Werkzeug zum Einschnitten der Fuge an der Öffnung des Fasses, in die der Boden eingepaßt wird.

pleau în întregime cu barda. Pentru scobirea lor în interior, în loc de bardă se folosea uneori un toporaş cu lama curbată, tesla sau cuţitoaia rotundă. Cu aceleaşi unelte se curăţă şi gura butoiului în interior, înainte de gărdinărit. Mai târziu, gealul rotund a înlocuit tesla şi toporaşul cu lama curbată, iar în atelierele de la oraş a mai apărut o serie întreagă de unelte perfecţionate, folosite şi astăzi.

În zona Iaşului, atât în atelierele săteşti cât şi în cele de la oraş, pentru susţinerea doagelor la toate produsele de dogărie se folosesc cercuri de fier, cercurile de lemn nefiind utilizate nici în practica bătrânilor meşteşugari.

Din cercetările efectuate pe teren se constată că în întreaga zonă, pentru curbarea doagelor — după ce butoiul a fost montat la un capăt (obţinându-se așa-numita „manta“) (fig. 3) se practică sistemul focăritului.³¹

Pentru strînsul butoiului la gură în vederea introducerii cercurilor şi la celălalt capăt se cunosc două procedee: strînsul cu parul, (fig. 4), sistem mai vechi practicat în mediul rural, şi strînsul cu „şurubul“ (fig. 5) — dispozitiv special construit.

Numărul scîndurilor din care se fac fundurile variază în raport cu lăţimea materialului şi dimensiunile butoiului. La fel ca şi la pereţi, fundul făcut din bucăţi mai înguste de scîndură este mai rezistent întrucît nu se scoarjeşte şi nu crapă. Scîndurile centrale ale fundului se numesc „stîlpi“, cele marginale „aripi“.

Se practică două sisteme de fixare a fundurilor: a) prin interiorul butoiului şi b) din exterior. În primul caz, după ce se scot cercurile la un capăt, unul din funduri, introdus în butoi, se bate cu parul pînă ce intră în gărdină. Celălalt fund, de asemeni, introdus în interior, se fixează parţial în gărdină, fiind tras apoi spre gură cu ajutorul unei „ghiare“ de fier. În cazul al doilea, mai frecvent, ambele funduri se fixează din exterior, prin batre cu ciocanul pe margine.

Pentru a asigura etanşeităţea butoiului, în jurul gărdinei şi printre capetele doagelor se pune papură — „se păpureşte butoiul“.

lich mit dem Schlichtbeil ausgehauen. Zum Aushöhlen des Innern verwendete man manchmal eine kleine Axt mit gebogener Schneide (tesla oder toporaşul cu lamă curbată = runde Spaltklinge). Mit denselben Werkzeugen wurde auch der innere Rand vor dem Falzen der Dauben geglättet. Später bediente man sich eines Hobels mit gebogener Schneide, und in den Städten treten eine ganze Reihe verbesserter Werkzeuge auf, die man auch heute noch verwendet.

Im Gebiet von Iaşi, in den ländlichen wie in den städtischen Werkstätten, werden ausschließlich Eisenbänder zum Zusammenhalten der Dauben verwendet; Holzreifen gebrauchen selbst die ältesten Meister nicht mehr.

Die Geländeuntersuchungen haben gezeigt, daß, nachdem das Gebinde an dem einen Ende befestigt wurde (man erhält auf diese Art den „Mantel“ — Abb. 3), in dem ganzen Gebiet das System des Erwärmens (focărit) ³¹ zum Biegen der Dauben verwendet wird.

Um die Dauben auch am anderen Ende zusammenzuziehen und die Faßbänder anzulegen, gibt es zwei Systeme: das Zusammenpressen mit Hilfe eines Pfahls (Abb. 4) ist die ältere, auf dem Land geübte, das neuere System bedient sich einer besonderen durch eine Schraube betätigten Einrichtung (Abb. 5).

Die Anzahl der Bretter für die Faßböden ist je nach der Breite des Materials und den Ausmaßen des Fasses verschieden. Wie die Wände, sind auch die aus schmälern Brettern hergestellten Böden widerstandsfähiger, weil sie sich schwerer teilen und nicht springen. Die mittleren Bretter heißen Pfosten (stîlpi), die seitlichen Flügel (aripi).

Die Böden werden auf zwei Arten eingesetzt: a) von innen und b) von außen. Im ersten Fall wird der Boden, nachdem die Reifen an dem einen Ende entfernt wurden, in das Faß eingeführt, und so lange mit einem Schlägel geklopft, bis er in die Fuge der Dauben springt. Der zweite Boden wird zuerst nur teilweise eingefalzt und dann mit einem eisernen Haken vollständig in die Öffnung gezogen. Im zweiten Fall werden beide Böden von außen angebracht, indem man mit dem Hammer auf den Rand klopft.

Um die Undurchlässigkeit des Fasses zu gewährleisten, werden Fuge und Enden der Dauben mit Schilfrohr abgedichtet („se păpureşte butoiul“). Das Zapfenloch wird mit

³¹ Durata focăritului variază între 15 minute şi două ore, în raport cu capacitatea butoiului. Un alt sistem folosit pentru curbarea doagelor este cel prin aburire cu ajutorul instalaţiei de abur.

³¹ Die Dauer des Erhitzens beträgt je nach der Größe des Fasses 15 Minuten bis 2 Stunden. Ein anderes System zum Biegen der Dauben besteht im Dämpfen mittels einer besonderen Einrichtung.

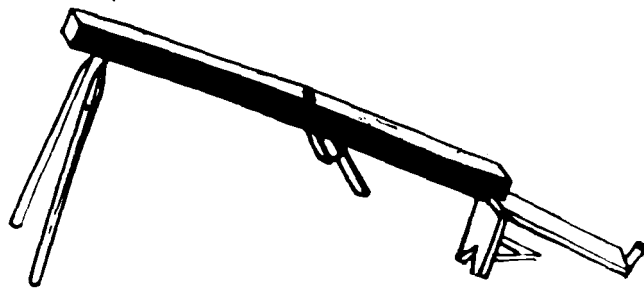

Fig. 1. „Masa“.

Abb. 1. Großer Hobel (masa).

Fig. 2. „Păpușa“.

Abb. 2. Die sogenannte „păpușa“.

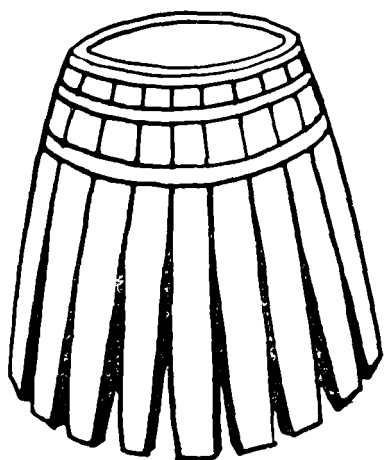

Fig. 3. „Mantaua“.

Abb. 3. Mantel (mantaua).

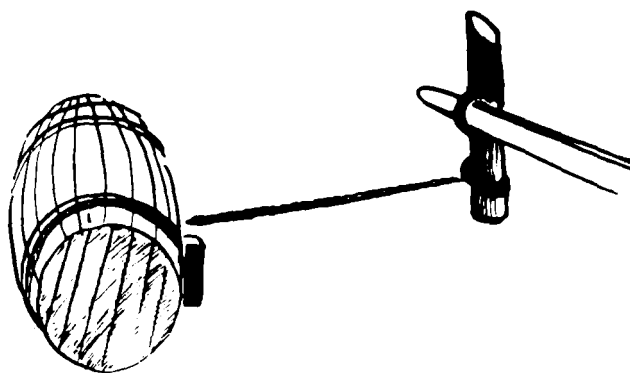

Fig. 4. Strînsul butoiului cu parul.

Abb. 4. Das Zusammenziehen der Dauben mit dem Pflock.

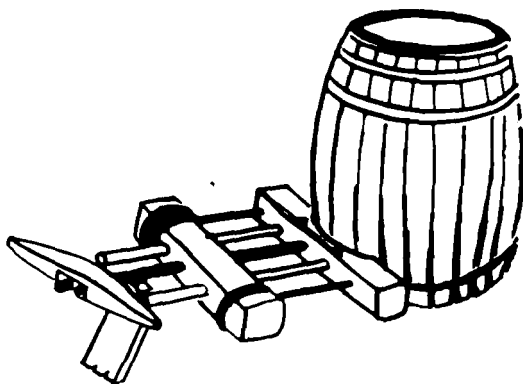

Fig. 5. Strînsul butoiului cu șurubul.

Abb. 5. Das Zusammenziehen der Dauben mit der Schraube.

„Vrana“ se dă cu sfredelul în direcția lungimii „stîlpului“ (scîndura centrală a fundului), pe doaga pe care se încheie și cercurile.

*
* *
*

Dacă micul meșteșugar butnar reușea într-o săptămîină să execute cel mult două butoaie de stejar de mărime potrivită, în atelierele în care se foloseau unelte perfecționate se puteau confecționa trei butoaie pe săptămîină, orele de lucru nefiind limitate. În cooperative, producția apare dublată pe cap de lucrător, aceasta realizîndu-se numai în cadrul celor opt ore de lucru, datorită faptului că majoritatea vechilor unelte au fost înlocuite prin mijloace mecanizate. Mașinile folosite execută operațiunile cele mai grele: confecționarea doagelor, confecționarea fundurilor și gîrdinăritul, rămînînd să se efectueze manual lucrările de finisare și montare. La U.I.L. Ciurea care are și o secție de dogărie pentru confecționarea butoaielor de fag (pentru ambalaj) cu capacitatea de 100 l, sînt mecanizate în întregime operațiunile de executare a butoaielor, efectuîndu-se manual doar asamblarea pieselor componente. Se realizează astfel importante economii de material, de timp, micșorarea efortului depus de meșteșugar și îmbunătățirea calității lucrului, la aceasta, contribuind și o justă diviziune a muncii.

După cum rezultă din cele de mai sus, meșteșugul butnăritului în zona Iașului s-a practicat pe scară largă și de către meșteri calificați. Orașul Iași, el însăși important centru viticol fiind în același timp și un puternic centru meșteșugăresc,³² a avut un rol deosebit în pregătirea meșterilor butnari pentru diferite sate din împrejurimi și chiar centre mai îndepărtate (ex. Belcești, Cotnari, Huși).

Importanța acestui meșteșug se menține și astăzi, produsele de dogărie din această zonă contribuind la satisfacerea cerințelor consumului intern cît și ale exportului.

³² În numeroase documente păstrate la Arhivele Statului din Iași este atestată existența unui mare număr de bresle meșteșugărești pentru diferiți ani (de ex. Fond Eforia Iași, dos. 30/1834, dos. 44/1849, Fond Primăria Iași, dos. 100/1863 etc.). Situația breslelor din Iași, din diferiți ani, este prezentată, cu unele informații privind activitatea acestora de N. A. Bogdan în monografia „Orașului Iași“, Iași 1913.

dem Bohrer in der Längsrichtung des Mittelbretts des Bodens gebohrt, in die Daube, wo die Reifen sich zusammenschließen.

*
* *
*

Der Kleinhandwerker konnte in der Woche höchstens zwei Eichenfässer mittlerer Größe herstellen, die besser eingerichteten Werkstätten stellten auch drei Fässer fertig. Die Zahl der Arbeitsstunden war unbegrenzt.

Dank der Einführung mechanisierter Hilfsmittel, durch die die meisten alten Werkzeuge ersetzt wurden, hat sich die Pro-Kopf-Produktion in den Genossenschaftswerkstätten verdoppelt, und zwar innerhalb der acht Stunden Arbeitszeit. Die verwendeten Maschinen führen die schwersten Arbeiten aus: die Herstellung der Dauben, der Böden und der Gargel (Falz); der Handarbeit bleibt bloß die Zusammenstellung und Ausfertigung der Fässer vorbehalten.

In der Industrieinheit der Holzverarbeitung (U.I.L.) in Ciurea, die auch eine Böttcherabteilung zur Herstellung von Fässern aus Buchenholz (zur Verpackung) mit einem Fassungsvermögen von 100 l hat, sind alle Arbeitsgänge mechanisiert, bloß das Zusammenstellen der Fässer wird mit der Hand ausgeführt. Es werden dadurch bedeutende Einsparungen an Material, Zeit und Arbeitskraft erzielt, die Qualität wird verbessert, was auch einer entsprechenden Arbeitsteilung zuzuschreiben ist.

Wie aus dem Gesagten hervorgeht, wurde das Handwerk der Böttcherei in dem Gebiet von Iași in großem Umfang auch von qualifizierten Meistern betrieben.

Die Stadt Iași selbst, ein bedeutendes Weinbau und gleichzeitig Handwerkszentrum³² hat eine große Rolle bei der Ausbildung der Böttchermeister für die Dörfer der Umgebung und selbst entferntere Zentren gespielt (z. B. Belcești, Cotnari, Huși).

Dieses Handwerk hat auch heute nichts von seiner Bedeutung eingebüßt; die Erzeugnisse der Böttcherei decken nicht nur den Bedarf unseres Landes, sondern sie werden auch in andere Länder ausgeführt.

³² In zahlreichen Urkunden im Staatsarchiv von Iași ist das Bestehen einer großen Anzahl von Handwerkerzünften für verschiedene Jahre belegt (z. B. im Bestand Eforia Iași, Dos. 30/1834, Dos. 44/1849, im Bestand des Bürgermeisteramtes, Iași, Dos. 100/1863 usw.). Über die Zünfte in Iași und ihre Tätigkeit in den verschiedenen Jahren berichtet N.A. Bogdan in der Monographie „Orașul Iași“, Iași, 1913.

LĂZI POPULARE ROMÂNEȘTI

MEȘTEȘUGUL ȘI ARTA LĂDARILOR

Tancred Bănățeanu

În ansamblul interiorului popular românesc, în ansamblul gospodăriei țărănești, un rol dintre cele mai importante îl au lăzile, atât ca valoare utilitar-economică, socială, cât și artistică. Pe drept cuvânt afirma G. Oprescu că este vorba de una din piesele de mobilier cele mai interesante, dintre cele pe care le avem.¹ Originea lor, originea formei lor atât de caracteristică, funcțiunile, răspîndirea lor, valoarea lor artistică, cât și raritatea lor în multe din țările și regiunile în care, încă acum un secol, erau la mare preț și se mai confecționau, sînt tot atîtea probleme, multe din ele încă nerezolvate, care i-au pasionat pe cercetători, îmbogățind astfel literatura de specialitate cu multe contribuții valoroase și interesante. Față de toate aceste probleme, față de bogăția, varietatea și larga răspîndire a lăzilor pe teritoriul românesc, față de faptul că încă și azi ele se mai confecționează în țara noastră de către meșteri specializați, în dorința de a pune în valoare bogata colecție de lăzi din Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, vom încerca prin studiul nostru să contribuim la lămurirea unora din aspectele mai puțin cunoscute în această problemă.

1. **Tipuri.** Precizăm dintru început că ne vom ocupa doar de lăzile lucrate de dulgheri și nu de cele lucrate de către tîmplari, acestea din urmă fiind tipuri mult mai noi, de altă categorie, de factură orășenească. În categoria acestora intră lăzile pictate, așa-zise brașovenești, lucrate în deosebi de meșterii

RUMÂNISCHE BAUERNTRUHEN.

DAS HANDWERK

UND SEIN KÜNSTLERISCHER WERT

Tancred Bănățeanu

Dank ihrem wirtschaftlich-sozialen Gebrauchswert und ihrer künstlerischen Form spielt die Truhe in den Bauernstuben und innerhalb der Wirtschaft im allgemeinen eine bedeutende Rolle. Mit Recht meint G. Oprescu, daß sie eines der kennzeichnendsten Möbelstücke des rumänischen Bauernhauses ist.¹

Ihr Ursprung, die Herkunft ihrer so eigenartigen Form, ihre Bestimmung und Verbreitung, ihr künstlerischer Wert wie auch die Tatsache, daß sie in vielen Gebieten, wo sie vor hundert Jahren noch gebraucht und hergestellt wurde, heute eine Seltenheit geworden ist, stellen ebenso viele Fragen dar, mit denen sich die Forscher seit jeher befaßten und die teilweise noch ungeklärt sind. In unserem Lande gehört das Handwerk der Truhnenmacher nicht nur der Vergangenheit an, es gibt noch erfahrene Meister, die Bauerntruhen herstellen. Die reiche Sammlung von Truhen im Volkskunstmuseum der Sozialistischen Republik Rumänien bezeugt, daß auf dem Gebiet unseres Landes eine Fülle verschiedenster Bauerntruhen weite Verbreitung gefunden hat. Diesen wertvollen Besitz ins rechte Licht zu rücken, hat uns veranlaßt, einige weniger bekannte Aspekte der Frage zu untersuchen und in dieser Arbeit vorzulegen.

1. **Arten.** Wir wollen schon zu Beginn darauf hinweisen, daß wir uns ausschließlich mit den Truhen beschäftigen, die von Zimmerleuten, nicht aber von Tischlern hergestellt werden. Die letzteren sind viel neueren Datums, gehören einer anderen Kategorie an und sind Erzeugnisse städtischer Meister. Es sind dies die bemalten, sogenannten Kronstädter Truhen, die vor allem von sächsischen Meistern in Kronstadt hergestellt und dann

¹ Vezi G. Oprescu, *L'art du paysan roumain*, Bucarest, 1937, p. 24.

¹ Siehe G. Oprescu, *L'art du paysan roumain*, Bukarest, 1937, S. 24.

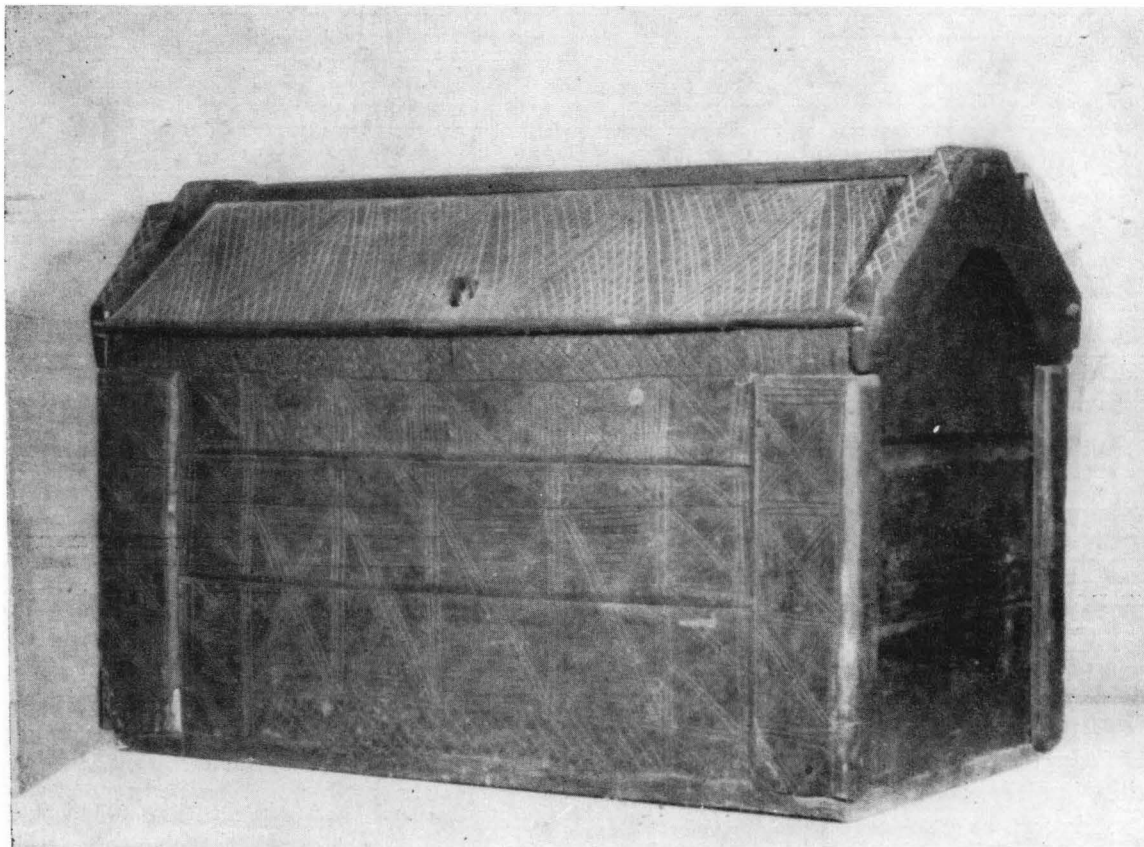

Fig. 1. Cele două tipuri de lăzi.

Abb. 1. Die beiden Typen der Bauerntruhen.

sași din Brașov și răspândite apoi aproape în toată țara, cât și cele de proveniență maghiară din centrul Ardealului, care nu vor fi cuprinse în studiul nostru.

Între lăzile de dulgherie lucrate cu barda, din părți îmbucate unele în altele, se cunosc două tipuri:

— lăzi mari, „hămbare“, pentru grâne, alimente;

— lăzi mici, „tronuri“, lăzi de zestre² etc. pentru păstrat hainele.

Hămbarele sînt în marea majoritate a cazurilor puțin sau deloc ornamentate, iar tronurile sînt ornamentate prin incizii și crestare.

În privința formei, tronurile cunosc două variante, care par să se succedă în evoluția lor cronologică:

— cu capacul bombat (tip sarcofag);

— cu capacul drept (vezi fig. 1).

Trunchiurile scobite, mult anterioare lăzilor, — existente încă din comuna primitivă — semnalate în Polonia,³ în Ungaria,⁴ la vechii slavi⁵ etc., deși erau utilizate frecvent și la noi, după cum o atestă informațiile bătrînilor nu mai există azi decît rar. Tov. B. Zderciuc ne semnalează existența în Voitinul, jud. Suceava, a unor lăzi de zestre făcute din trunchiuri de copac, scobite pe verticală, cu capac. Se mai găsesc în unele regiuni așa-numitele „uleie“ sau „buduroaie“, trunchiuri masive scobite pe verticală sau orizontală, uti-

fast im ganzen Land verkauft wurden, wie auch die Truhen ungarischer Herkunft aus Mittelsiebenbürgen, die in der vorliegenden Arbeit aber nicht berücksichtigt werden.

Zwei Arten von Zimmermannstruhen, die mittels des Schlichtbeils aus ineinandergefügten Teilen gearbeitet wurden, sind bekannt:

— die großen Vorratstruhen für Korn und andere Nahrungsmittel (hambar);

— die kleinen, „tronuri“ genannten Mitgifttruhen² u. a., die zum Aufbewahren von Kleidungsstücken dienten.

Die Vorratstruhen sind meist wenig oder gar nicht verziert, die Kleidertruhen weisen eingeritzte oder eingekerbte Ornamente auf.

Bei Kleidertruhen finden wir zwei Varianten, die einander zeitlich abgelöst zu haben scheinen:

1. Truhen mit dachförmigem Deckel (sarkophagähnliche Truhen);

2. Truhen mit flachem Deckel (siehe Abb. 1).

Lange vor den eigentlichen Truhen wurden ausgehöhlte Baumstämme, wie Funde in Polen,³ Ungarn⁴ und in altslawischen Siedlungen⁵ usw. beweisen, schon in der Urgemeinschaft verwendet; obgleich sie auch bei uns ehemals häufig waren, wie Aussagen alter Leute bezeugen, sind sie heute nur ganz selten anzutreffen. Genosse B. Zderciuc berichtet, daß in Voitinul, Kreis Suceava aus senkrecht ausgehöhlten Baumstämmen Deckeltruhen für die Aussteuer der Bräute verwendet wurden. In einigen Gebieten werden sogenannte „uleie“ oder „buduroaie“, die aus massiven, senkrecht oder waagrecht ausgehöhlten Baumstämmen hergestellt wurden, zum Aufbewahren verschiedener Lebensmit-

² rom. *ladă*, slav. *láda*, serbo-croat *lad*, pol. *lad*, rut. *lado*, magh. *láda*, germ. *Lade*, *Laden*, engl. *lathe*.

³ conf. Roman Reinfus, *Ludowe skrzyńie malowane*, Warszawa, 1954, p. 10.

⁴ cf. K. K. Csilléry, *Le coffre de charpenterie*, în „Acta ethnographica academiae scientiarum hungaricae“, tom. I (1950), fasc. 1—4, p. 238.

⁵ Slavii foloseaua, cu numele de „truhla“, trunchiuri scobite de copac, drept sicrie, cf. L. Niederle, *Slovanské starožitnosti*, I, p. 354—355, fapt confirmat arheologic și de săpăturile prof. dr. Budinski-Krick, care găsește asemenea sicrie, în vechi cimitire slave, Cf. R. Bednárík, *L'udovy nábytok*, Martin, 1949, p. 31. În Ucraina existau din vechime așa-numitele „bodnia“, trunchiuri scobite, cf. E. Blomqvist, *Crestienske postroiki ruskih, ucraințev i belorusov*, în „Vostocinslavianskii etnograficeskii zbornic“, Moskva, 1956, p. 430.

² Rum. *ladă*, slav. *láda*, serbo-kroat. *lad*, pol. *lad*, rut. *lado*, magyar *láda*, deutsch *Lade*, *Laden*, engl. *lathe*.

³ Vergl. Roman Reinfus, *Ludowe skrzyńie malowane*, Warszawa, 1954, S. 10.

⁴ Vergl. K. K. Csilléry, *Le coffre de charpenterie*, in „Acta ethnographica academiae scientiarum hungaricae“, Bd. I, 1950, Fasz. 1—4, S. 238.

⁵ Die Slaven verwendeten unter dem Namen „truhla“ ausgehöhlte Baumstämme als Särge, vergl. L. Niederle, *Slovanské starožitnosti*, I, S. 345—355; das wurde auch durch archäologische Funde, die Prof. Dr. Budinski-Krick machte, bestätigt, der Särge dieser Art in altslawischen Friedhöfen fand. Vergl. R. Bednárík, *L'udovy nábytok*, Martin, 1949, S. 31. In der Ukraine gab es seit alter Zeit die sogenannten „bodnia“, ausgehöhlte Baumstämme, vergl. E. Blomqvist, *Crestienske postroiki ruskih, uscraințev i belorusov*, in „Vostocinslavianskii etnograficeskii zbornic“, Moskau, 1956, S. 430.

litate spre a păstra diverse produse⁶, și uneori servind drept ghizduri de fântână (Nerej, Voitinell etc.).

2. Utilizare. Lada mare, „hămbarul“, este întrebuințată pentru păstrarea făinii, a diferitelor semințe și produse alimentare. Locul ei este prispa casei, uneori podul casei, iar cel mai adeseori șopronul din curtea gospodăriei. Hămbarele mai sînt utilizate și astăzi aproape peste tot.

Rolul principal al lăzilor mici, al „tronurilor“, este acela de loc în care se păstrează hainele, rufe. Tronul se ține, de obicei, în camera de locuit. Numit și „lada miresei“⁷ „lada de zestre“, înainte vreme era nelipsită la nuntă din zestrea fetei, din care făcea parte integrantă. În multe regiuni, lada pentru ținut hainele, a început să fie înlocuită, în ultimul timp, prin dulap. În gospodăriile în care dulapul a înlocuit lada, aceasta este mutată în tindă sau în pod, fiind utilizată pentru păstrarea hainelor care nu se mai poartă, și diverse obiecte. Apoi trece pe prispa casei, începînd să aibă același rol cu al hambarului, servind ca depozit de semințe sau de lucruri vechi. Din moment ce se strică este aruncată.

O utilizare de mult timp pierdută în toate regiunile este aceea de sicriu, mai bine spus de osuar, după reînhumarea obișnuită la români la 3 ani (copii), 5 ani (tineri) și 7 ani (bătrîni). Uneori de dimensiuni foarte mici, servea în biserici pentru păstrarea obiectelor de cult. O piesă foarte rară de acest fel, singura existentă în muzeele din țara noastră, este aceea din comuna Curtișoara — Oltenia, avînd nr. inv. 4 din inventarul Muzeului Satului — București (fig. 2).⁸

⁶ K. K. Csilléry, op. cit., p. 243, stabilește următoarea filiație a celor trei tipuri fundamentale de lăzi în funcție de procesul de producție: trunchiurile scobite făcute de fiecare pentru necesitățile sale; lăzile de dulgherie confecționate de meșteșugarul iobag; lăzile de împănare lucrate de meșteșugari organizați acum în bresle.

⁷ Pentru termenul *lada miresei*, cf. *Atlasul lingvistic român mic*, II, harta nr. 352.

⁸ Și în Ungaria se cunoaște utilizarea lăzilor de tipul pe care îl studiem ca sicrie. De altfel termenul cu care sînt denumite, în ungurește, lăzile indiferent de întrebuințarea lor, este *szekrény*, cf. *A magyarság néprajza*, I, p. 230. — În românește termenul pentru

tel⁶ und gelegentlich als Brunnenkranz verwendet (in Nerej, Voitinell usw.).

2. Die Verwendung. Die große Vorratstruhe wird zum Aufbewahren von Mehl, verschiedenen Samen und anderen Lebensmitteln verwendet. Sie hat ihren Platz auf dem gedeckten Gang des Hauses, manchmal auf dem Dachboden, am häufigsten aber im Schuppen im Hof der Bauernwirtschaft. Vorratstruhen sind auch heute noch fast überall im Gebrauch.

In den kleinen Truhen werden hauptsächlich Kleider und Wäsche aufbewahrt. Diese Kleidertruhe befindet sich meist im Wohnzimmer. Sie wird auch Brauttruhe⁷ oder Mitgifttruhe genannt und fehlte ehemals bei keiner Hochzeit; sie bildete einen Teil der Aussteuer des Mädchens. In letzter Zeit wurde die Kleidertruhe in vielen Gebieten durch den Kleiderschrank ersetzt. In den Bauernhöfen, wo der Schrank an die Stelle der Truhe getreten ist, wird diese in den Vorraum oder auf den Boden gebracht und dient zum Aufbewahren von nicht mehr getragenen Kleidungsstücken oder anderen Dingen. Dann gelangt sie auf den gedeckten Vorbau des Hauses und nimmt nun, wie die Vorratstruhe, Körnerfrüchte oder alte wertlose Gebrauchsgegenstände auf.

In allen Gebieten des Landes ist die Truhe schon seit lange nicht mehr als Sarg, genauer gesagt als Schrein für die Gebeine, im Gebrauch. Diese Art wurde früher bei der Wiederbestattung verwendet, die bei den Rumänen bei Kindern nach drei Jahren, bei Jugendlichen nach fünf Jahren und bei alten Leuten nach sieben Jahren vorgenommen wurde.

Truhen von sehr kleinem Ausmaß dienten manchmal zum Aufbewahren von Kultgegenständen in der Kirche. Ein solches, sehr seltenes Stück aus der Gemeinde Curtișoara in Oltenien befindet sich unter der Inventarnummer 4 im Dorfmuseum in Bukarest (Abb. 2).⁸

⁶ K. K. Csilléry, a.a.O., S. 243, teilt die Aufeinanderfolge der Truhentypen nach dem Produktionsprozeß folgendermaßen ein: Truhen zum eigenen Gebrauch aus ausgehöhlten Baumstämmen; von leibeigenen Meistern hergestellte Zimmermannstruhen; von Zunftmeistern hergestellte Tischlertruhen.

⁷ Vergl. den Ausdruck *lada miresei* im *Atlasul lingvistic român mic*, II, Karte 352.

⁸ Auch in Ungarn ist die Verwendung der von uns beschriebenen Truhen als Sarg bekannt. Übrigens werden alle Truhen, ganz abgesehen von ihrer Verwendung, madjarisch *szekrény*, genannt; vergl. *A magyarság néprajza*, I, S. 230. Im Rumänischen lautet der Ausdruck für Sarg: *sicriu* > lat. *scrinium* (vergl. auch slawisch *skerimá*). Die alten ungarischen Truhen

Fig. 2. Ladă de mort — osuar, din com. Curtișoara, Oltenia (Muzeul Satului — București, inv. nr. Aa 4).

Abb. 2. Totentruhe aus der Gemeinde Curtișoara, Kreis Gorj (Dorfmuseum Bukarest, Inventarnummer Aa 4).

Afirmînd că unele lăzi românești (pe care le denumește impropriu *sicriu*) întrebuințate ca lăzi de zestre, de nuntă, sînt utilizate și ca mese, K. K. Csilléry⁹ face o confuzie. Există într-adevăr în mobilierul românesc unele mese mari, cu tăblia mobilă, al căror corp servește drept ladă, dar pentru alimente în principal și în nici un caz nu pot fi confundate cu lăzile propriu-zise. Tot mese cu corp utilizat ca ladă și ornamentat ca lăzile se găsesc la huțuli.¹⁰

3. **Aria de răspîndire.** Fiind lucrate exclusiv din fag este firesc ca aria de răspîndire a lăzilor — și în primul rînd zonele în care se confecționează acestea — să fie zona fa-

K. K. Csilléry⁹ behauptet, daß einige rumänische Truhen (unzutreffend als „sicriu“ [Sarg] bezeichnet), die Hochzeits- oder Mitgifttruhen waren, auch als Tische Verwendung fanden. Es gibt allerdings unter den rumänischen Möbeln große Tische mit beweglicher Platte und einem kistenartigen Untergerüst, das zur Aufbewahrung von Lebensmitteln diente. Sie dürfen aber keinesfalls mit den eigentlichen Truhen verwechselt werden. Ähnliche Tische findet man auch bei den Huzulen.¹⁰

3. **Verbreitungsgebiet.** Da diese Truhen ausschließlich aus Buchenholz gearbeitet werden, ist es natürlich, daß die Gebiete, in denen sie hergestellt wurden, vor allem in der Umgebung von Buchenwäldern liegen.

sicriu este *sicriu* > lat. *scrinium* (cf. și sl. *skrina*). Vechile lăzi ungurești s-ar fi numit *koporsó*=sicriu, termen care la popoarele turcice desenează și cutie și sicriu. Cf. *A magyarság néprajza*, I, p. 231. Nu poate fi vorba în nici un caz, de derivarea rom. *sicriu* din maghiarul *szekevény* care era o ladă utilizată în trecut și ca sicriu, cum afirmă K. K. Csilléry, *op. cit.*, pp. 276—277.

⁹ K. K. Csilléry, *op. cit.*, p. 284.

¹⁰ Cf. M. Haberlandt, *Österreichische Volkskunst*, Viena, 1911, p. 126, fig. 47; p. 127, fig. 48.

seien auch *koporsó*=Sarg genannt worden, ein Ausdruck, mit dem die türkischen Völker sowohl eine Kiste als auch einen Sarg bezeichnen; vergl. *A magyarság néprajza*, I, S. 231. Es kann keinesfalls von einer Ableitung des rumänischen *sicriu* vom madjarischen *szekevény* die Rede sein, einer Truhe, die ehemals auch als Sarg diente, wie K. K. Csilléry behauptet, *a.a.O.*, S. 276—277.

⁹ K. K. Csilléry, *ebenda*, S. 284.

¹⁰ Vergl. M. Haberlandt, *Österreichische Volkskunst*, Wien, 1911, S. 126, Abb. 47; S. 127, Abb. 48.

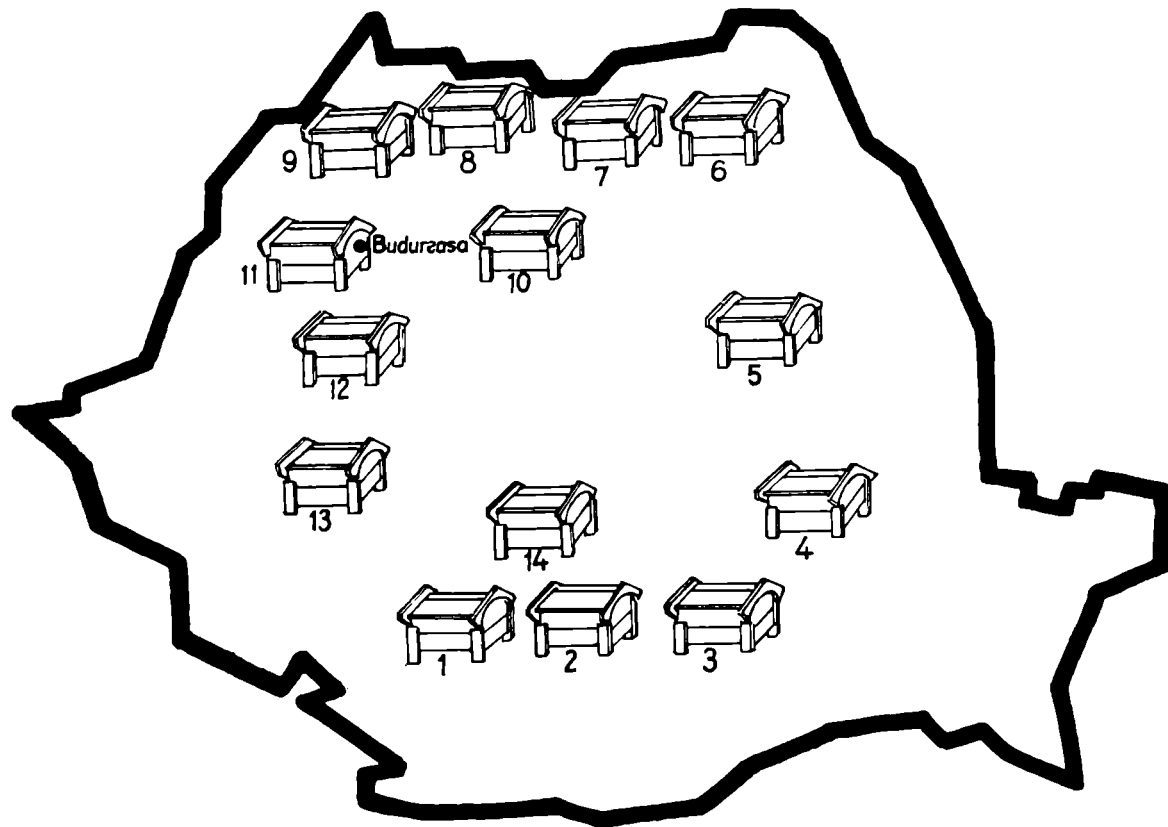

Fig. 3. Zonele din Republica Socialistă România, cu cea mai largă răspîndire a lăzilor:

1. partea nordică și centrală a Olteniei; 2. nordul jud. Vîlcea și Argeș; 3. nordul jud. Dîmbovița și Prahova; 4. zona Vrancea; 5. partea muntoasă a jud. Bacău; 6. jud. Suceava; 7. zona Maramureș — jud. Maramureș; 8. zona Oaș; 9. zona Codru — jud. Maramureș; 10. zona Bistrița-Năsăud; 11. zona Bihor; 12. zona Munților Apuseni; 13. jud. Hunedoara; 14. zona Sibiu, jud. Sibiu — Făgăraș, jud. Brașov.

Abb. 3. Die bedeutendsten Verbreitungsgebiete der Bauerntruhen in der Sozialistischen Republik Rumänien:

1. Nord- und Mittelteil Olteniens; 2. Norden des Kreises Vîlcea und Argeș; 3. Nordgebiet des Kreises Dîmbovița und Prahova; 4. Zone Vrancea; 5. Bergland im Kreis Bacău; 6. Kreis Suceava; 7. Zone Maramureș, Kreis Maramureș; 8. Zone Oaș; 9. Zone Codru, Kreis Maramureș; 10. Zone Bistritz-Năsăud; 11. Zone Bihor; 12. Zone des Siebenbürgischen Erzgebirges; 13. Kreis Hunedoara; 14. Zone Hermannstadt, Kreis Hermannstadt und Fogarasch, Kreis Kronstadt.

gului. Zonele cu cea mai largă răspîndire a lăzilor urmează șirul Munților Carpați și a Munților Apuseni, pe toate versantele, mai ales în regiunile submuntoase (vezi fig. 3 — harta). De la aceste nuclee, firește că apare iradierea lor în toate sensurile. Cele mai importante zone în care este cunoscut tipul de lăzi de care ne ocupăm sînt:

1. partea nordică și centrală a regiunii Oltenia (se mai utilizează);
2. nordul jud. Vîlcea (se mai utilizează și se mai confecționează, la Sălătruc);
3. nordul jud. Prahova (apar foarte rar);
4. zona Vrancea — jud. Vrancea (se utilizează frecvent);

Die Zonen, wo die Bauerntruhen am meisten verbreitet waren, folgen dem Karpatengürtel und dem Siebenbürgischen Erzgebirge auf beiden Abhängen, vor allem in dem Berg- und Hügelland (siehe Abb. 3, Karte). Von diesen Kerngebieten aus verbreiteten sie sich fächerförmig nach allen Richtungen hin. Die wichtigsten Zonen, wo der Typus von Truhen verwendet wurde, der uns hier beschäftigt, sind:

1. der Nord- und Mittelteil Olteniens (noch im Gebrauch);
2. im Norden des Kreises Vîlcea (sie werden hier nicht mehr verwendet, aber in Sălătruc noch hergestellt);
3. im Norden des Kreises Prahova (nur noch selten zu finden);
4. in der Zone Vrancea, Kreis Vrancea (noch viel gebraucht);

5. zona muntoasă a jud. Bacău (se mai utilizează);

6. jud. Suceava (se mai utilizează);

7. zona Maramureș — jud. Maramureș (se utilizează frecvent);

8. zona Oaș — jud. Sațu Mare (se utilizează frecvent);

9. zona Codru — jud. Maramureș (se mai utilizează și se mai confecționează la Băița ¹¹);

10. zona Bistrița-Năsăud (se mai utilizează);

11. zona Munților Apuseni — jud. Cluj (se mai utilizează);

12. zona Bihor (se utilizează și se confecționează în centrul de la Budureasa);

13. jud. Hunedoara (se utilizează frecvent);

14. zona Făgăraș — jud. Brașov (se mai utilizează).

Lăzile din toate zonele au elemente comune, dar uneori și elemente de formă și ornamentică specifice, pe care le vom analiza la locul cuvenit.

4. Tehnică — meșteșug. Tehnica construirii tipului de lăzi de care ne ocupăm este, cu foarte mici variante, aceeași, pe tot teritoriul țării. Natural însă că tipurile, deci și formele, prezintă o mare varietate, uneori cu caracteristici regionale.

După larga răspândire a lăzilor pe teritoriul românesc, după varietatea lor stilistică, se poate deduce existența, în trecut, a multor centre de meșteri lădari, care-și desfăceau produsele pe o arie mai mare. Din păcate însă, datele ne lipsesc în această privință. Astăzi, unul dintre centrele cele mai importante de meșteri lădari care mai lucrează intens este Budureasa, jud. Bihor, centru prin care vom exemplifica acest meșteșug. De altfel, zona Bihor din care face parte Budureasa, este una din cele mai interesante regiuni în ceea ce privește specializarea în meșteșuguri artistice. ¹²

¹¹ Cf. H. Formagi, M. Pauncev, Sm. Stanciu, *Băița, un centru de lădari necunoscut* (comunicare la Sesiunea științifică etnografică din 1965).

¹² Vezi Tancred Bănățeanu, *Arta populară în satele specializate din sudul raionului Beiuș, reg. Oradea*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 1954, Nr. 1—2, p. 21—38.

5. in den Gebirgsgebieten des Kreises Bacău (noch im Gebrauch);

6. im Kreis Suceava (noch im Gebrauch);

7. in der Zone Maramuresch (noch häufig im Gebrauch);

8. im Oaș-Land (noch häufig im Gebrauch);

9. in der Zone Codru, Kreis Maramuresch (sie werden noch verwendet und in Băița ¹¹ hergestellt);

10. im Kreis Bistritz-Năsăud (noch im Gebrauch);

11. in der Zone des Siebenbürgischen Erzgebirges (noch im Gebrauch);

12. in der Zone Bihor (sie werden noch verwendet und im Zentrum von Budureasa hergestellt);

13. im Kreis Hunedoara (noch häufig gebraucht);

14. in der Zone von Fogarasch, Kreis Kronstadt (noch im Gebrauch).

Die Bauerntruhen aller Zonen haben gemeinsame Kennzeichen, die Form und Art der Ausschmückung ist indessen häufig verschieden; wir werden weiter unten darauf zurückkommen.

4. Die handwerkliche Technik. Die Herstellungstechnik des Truhentypus, mit dem wir uns beschäftigen, ist, kleine Abweichungen abgerechnet, auf dem ganzen Landesgebiet die gleiche. Selbstverständlich weisen sie aber eine Vielfalt der Formen auf, die gelegentlich durch landschaftlich gebundene Merkmale gekennzeichnet ist.

Die weite Verbreitung der Truhen in Rumänien und die stilistische Verschiedenheit lassen auf das Vorhandensein vieler ehemaliger Handwerkerzentren schließen, die ihre Erzeugnisse in weitem Umkreis absetzten.

Leider fehlen aber hier nähere Angaben. Heute ist eines der bedeutenden Zentren, wo noch zahlreiche Handwerksmeister arbeiten, Budureasa im Kreis Bihor; anhand dieses Beispiels wollen wir den Werdegang der Bauerntruhe erläutern.

Im übrigen ist die Zone Bihor, zu der auch Budureasa gehört, dafür bekannt, daß in einigen Zentren die bäuerlichen Handwerkerzeugnisse von hohem künstlerischem Werte sind. ¹²

¹¹ Vergl. H. Formagi, M. Pauncev, Sm. Stanciu, *Băița, un centru de lădari necunoscut* (Mitteilung auf der wissenschaftlichen ethnographischen Tagung 1965).

¹² Siehe Tancred Bănățeanu, *Arta populară în satele specializate din sudul raionului Beiuș, reg. Oradea*, in „Studii și cercetări de istoria artei”, 1954, Nr. 1—2, S. 21—38.

Comua Budureasa, aşezată la poalele Munţilor Apuseni¹³, pe versantul lor vestic, pe un pământ destul de recent defrişat, are 5 cătune sau uliţe: Budureasa, Răcoia, Boznea, Cărbunari şi Gruiu. În total erau cca 340 de familii, dintre care 32 familii de ȝigani, care locuiesc în Gruiu. Pământ arabil este puţin şi din această cauză majoritatea locuitorilor lucrează la pădure, la tăiatul lemnelor. Mulţi din ei sînt plecaţi pe la fabrici. În afară de aceştia sînt în sat peste 40 de familii de meşteri lădari, ale căror lăzi sînt vestite şi căutate în foarte multe locuri; cele 32 familii de ȝigani lucrează troace, linguri, fuse.

Lădarii sînt aşezaţi în Susani, uliţa Răcoia, căci e mai aproape de pădure. Se pare însă că aici şi în uliţa Budureasa a fost vatra satului. Aceasta pledează şi pentru vechimea ocupaţiei, după cum o afirmă de altfel şi locuitorii. Lădarii sînt mai săraci decît restul locuitorilor din sat. Au însă o ocupaţie care-i scuteşte de migraţiile sezoniere ale lemnarilor, care anterior tot lădari fuseseră, dar s-au lăsat de meserie, din momentul în care aceasta nu mai prezenta aceeaşi rentabilitate, atraşi fiind şi de cîştigul mai mare al tăietorilor de lemne.

Lădarii din Budureasa confecţionează două categorii de lăzi:

- „lădoaică“ sau „hămbare“, lăzi mari pentru cereale, în care intră 10 măji — 1000 kg;
- lăzi pentru haine de 1—1,55 m lungime, 0,55 m înălţime şi 0,50 m lăţime, în medie.

Lăzile se fac din lemn de fag, cumpărat din pădurile din apropiere. Trebuie însă lemn mare, trecut de 100 de ani, de 70—80 cm grosime. De aceia lădarii lucrează cînd într-o pădure cînd în alta, acolo unde asemenea copaci sînt marcaţi spre tăiere.

Lada se confecţionează în întregime în pădure, unde lădarul îşi amenajează un atelier temporar, cu tot utilajul necesar, unde şi trăieşte un timp, pînă termină de lucrat un anumit număr de lăzi.

Fagul, dar nu numai cel care, după cum am spus, are un diametru de 70—100 cm do-

Die Gemeinde Budureasa, am Fuße des Westabhanges des Siebenbürgischen Erzgebirges,¹³ auf einem erst in neuerer Zeit gerodeten Gebiet gelegen, besteht aus fünf Weilern oder Gassen: Budureasa, Răcoia, Boznea, Cărbunari und Gruiu. Der Ort wird von insgesamt 340 Familien bewohnt, darunter 32 Zigeunerfamilien, die in Gruiu leben. Der Ackerboden ist karg, deswegen arbeiten die meisten Bewohner als Holzfäller in den Wäldern. Viele sind auch in die Fabriken abgewandert. Außer diesen gibt es im Dorf 40 Truhnenmacherfamilien, deren Erzeugnisse berühmt und vielerorts gesucht sind; die 32 Zigeunerfamilien stellen Tröge, Löffel und Spindeln her.

Die Truhnenmacher wohnen in Susani, in der Răcoia Gasse, die näher am Walde liegt. Es scheint, daß hier und in Budureasa der Ausgangspunkt der Siedlung zu suchen ist. Das spricht für das hohe Alter dieser Beschäftigung, was übrigens auch die Aussagen der Bewohner bestätigen. Die Truhnenmacher sind zwar ärmer als die übrigen Dorfbewohner, aber ihre Beschäftigung enthebt sie des Umherziehens als Holzarbeiter zu bestimmten Jahreszeiten; diese waren ehemals gleichfalls Truhnenmacher, gaben diese Beschäftigung aber auf, als sie unrentabel wurde, und arbeiteten der besseren Verdienstmöglichkeiten wegen als Holzfäller.

Die Truhnenmacher in Budureasa verfertigen zwei Arten von Truhen:

- Vorratstruhen („lădoaică“ oder „hămbare“), große Truhen für Getreide, die zehn Zentner=1000 kg fassen;
- Kleidertruhen von durchschnittlich 1—1,55 m Länge, 0,55 m Höhe und 0,50 m Breite.

Die Truhen werden aus Buchenholz hergestellt, das die Meister aus den nahegelegenen Wäldern der Umgebung kaufen. Sie benötigen 70—80 cm dickes Holz von über 100 Jahre alten Stämmen. Deswegen arbeiten die Truhnenmacher bald in dem einen, bald in dem anderen Wald, wo Bäume dieser Art zum Fällen bezeichnet werden.

Die Truhe wird vollständig im Wald verfertigt, wo der Truhnenmacher sich eine zeitweilige Werkstatt mit allem nötigen Werkzeug einrichtet und wo er so lange lebt, bis eine bestimmte Anzahl von Truhen fertiggestellt ist.

Die Buche, die, wie gesagt, einen Durchmesser von 70—100 cm haben muß, wird

¹³ Cercetare efectuată în anul 1952, în cadrul Institutului de istoria artei al Academiei R.P.R.

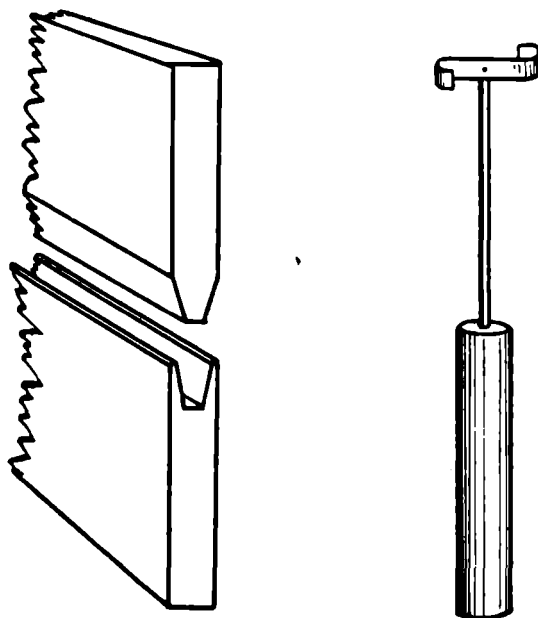
¹³ Im Jahr 1952 durchgeführte Forschungen im Rahmen des „Kunstgeschichtsinstituts der Akademie der RVR“.

horît, este tăiat în butuci de $1\frac{1}{2}$ m. Acești butuci se despică în patru, prin inima copacului, pentru a nu se întâmpla ca scîndurile care se fac să crape. Pătrimile sînt apoi despicate, la rîndul lor, cu securea și cu ajutorul icurilor, în scîndurele. Scîndurile sînt cioplite cu barda, de mînă, în forma necesară, iar acelora care urmează a se îmbuca una în alta, li se face pe muchie, cu ajutorul „horjului” un șanțuleț, în care să se îmbuce cealaltă scîndură, puțin subțiată la muchie (fig. 4).

Fig. 4. „Horj” — unealtă pentru săpat șanțuri. Felul în care se îmbucă două scînduri la ladă.

Abb. 4. Falzeisen (horj) zum Zusammenfügen der Truhnenbretter.

gefällt und in $1\frac{1}{2}$ m lange Stücke geschnitten. Das Stammholz wird in vier Kloben gespalten. Die Schnitte gehen durch das Kernstück, damit die Bretter, die daraus gemacht werden, nicht springen. Die vier Kloben werden dann mit der Axt und Keilen zu dünneren Brettern gespalten und mit dem Schlichtbeil zu der gewünschten Form behauen. An der Kante wird mit dem Falzeisen (horj) eine Vertiefung hergestellt, in die das andere, an der Kante entsprechend zugehauene Brett eingefügt wird (Abb. 4).

În sfîrșit, piesele componente, gata confecționate, sînt netezite cu un cuțit („mezdrea”) pe un scaun special, care face parte din atelierul din pădure.

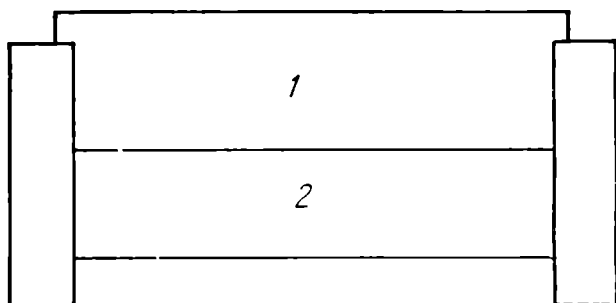
După ce s-a terminat și această operație, piesele componente ale lăzii urmează a fi afumate („pălite”), tehnică recentă — în trecut, acum 40—50 de ani nu se afumau — menită să dea o mai mare trăinicie lăzilor. În acest scop se pregătește „pălitoarea”, o colibă de scînduri, bine închisă, în care se pun 2—3 perechi de capre, cu crengi lungi de-asupra, de-a curmezișul cărora se așază piesele componente ale lăzii. Dedesubt se face un foc încet, cu fum. Se lasă astfel la afumat cam 20—24 ore, pînă ce se îngălbenesc, păzind ca piesele să nu se înnegrească. Pentru ca fumul să pătrundă bine în lemn și pentru ca să se poată ciopli bine, lăzile se lucrează din lemn verde.

Schließlich werden die fertigen Bestandteile mit einem Messer (mezdrea) auf einer besonderen Bank, die zur Werkstatt im Walde gehört, geglättet.

Nach Beendigung dieser Arbeit werden die Bestandteile der Truhe dem Rauch ausgesetzt (pălite) — ein neueres Verfahren, das vor 40—50 Jahren noch nicht üblich war —, um die Truhen dauerhafter zu machen. Zu diesem Zweck wird aus Brettern eine gut abdichtbare Hütte errichtet, in die 2—3 Paare von Holzböcken gestellt und mit langen Zweigen überdeckt werden. Quer darüber legt man die Bestandteile der Truhen. Darunter wird ein schwach brennendes, aber stark rauchendes Feuer angefacht. Die Bretter bleiben 20—24 Stunden in dieser Räucher-kammer, bis sie eine gelbe Farbe annehmen. Es muß darauf geachtet werden, daß der Rauch sie nicht schwärzt. Die Truhen werden aus grünem Holz hergestellt, das leichter zu bearbeiten und zu behauen ist.

O ladă are între 19—20 piese componente:

- 4 picioare;
- 2 „fundășele“ (scândurile de sus ale părților laterale) (*fig. 5*);
- 2 „gărdinuțe“ (scândurile de jos ale părților laterale) (*fig. 5*);
- 2 „aripi“ (scândurile de sus ale părților din față și din spate, corespunzătoare fundășelelor);
- 2 „gardine“ (scândurile de jos ale părților din față, corespunzătoare gărdinuțelor);
- 1 scândură dinainte a capacului;

Eine Truhe besteht aus 19—20 Bestandteilen, und zwar hat sie:

- 4 Füße;
- 2 obere Bretter der Seitenteile (fundășele) *Abb. 5*;
- 2 untere Bretter der Seitenteile (gărdinuțe) *Abb. 5*;
- 2 obere Bretter der Vorder- und der Rückseite (aripi), die den „fundășele“ genannten Brettern entsprechen;
- 2 untere Bretter der Vorder- und der Rückseite (gardine), die den „gărdinuțe“ genannten Brettern entsprechen;
- 1 Vorderbrett des Deckels;
- 1 hinteres Brett des Deckels;

Fig. 5. Partea laterală a unei lăzi:

1. „fundășel“; 2. „gărdinuță“; 3. „căpății“ (aripa laterală a capacului).

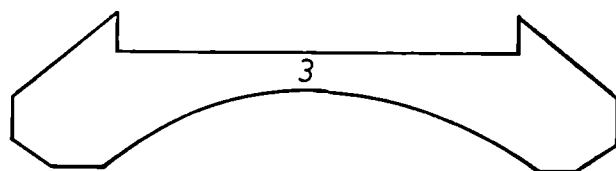

Abb. 5. Seitenteil einer Truhe:

1. obere Seitenbretter (fundășel); 2. untere Seitenbretter (gărdinuță); 3. Kandleiste des Deckels (căpății).

- 1 scândură dinapoi a capacului;
- 1 spinare a capacului;
- 2—3 „poduri“ (scânduri ale fundului lăzii);
- 2 „căpății“ (părțile laterale în care se îmbucă capacul; sînt singurele două piese care rămîn neafumate (*fig. 5*)).

Hămbarele au următoarele 42 de piese componente:

- 4 picioare
- 2 fundășele
- 2 gărdinuțe
- 6 „mănușeauă“
- 2 aripi
- 2 gardini
- 6 pereți
- 1 „coperămînt dinapoi“
- 1 „coperămînt dinainte“

- 1 „Deckelrücken“ (spinare);
- 2 bis drei Bodenbretter (poduri);
- 2 Randleisten (căpății), in die der Deckel eingepaßt wird, es sind die einzigen Teile, die nicht beraucht werden (*Abb. 5*).

Die Vorratstruhen weisen die folgenden 42 Bestandteile auf (*Abb. 6*):

- 4 Füße;
- 2 obere Bretter für die Seitenteile;
- 2 untere Bretter für die Seitenteile;
- 6 Mittelbretter für die Seitenteile (mănușeaua);
- 2 obere Bretter für den vorderen und den rückwärtigen Teil;
- 2 untere Bretter für den vorderen und rückwärtigen Teil;
- 6 Mittelbretter für den vorderen und rückwärtigen Teil (pereți);
- 1 rückwärtiges Deckelbrett (coperămînt dinapoi);
- 1 vorderes Deckelbrett (coperămînt dinainte);

Fig. 6. a) Partea din față și laterală a hambarului:

1. picioare; 2. „fundășel”; 3. „gărdinuță”; 4. „mănunțeaua”; 5. „aripă”; 6. „gărdină”; 7. pereți.

b) capacul hambarului:

1. „coperămint dinapoi”; 2. „coperămint dinainte”; 3. pupi”; 4. „spinare”; 5. „căpății”.

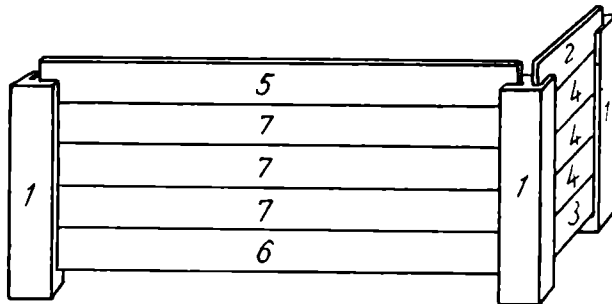
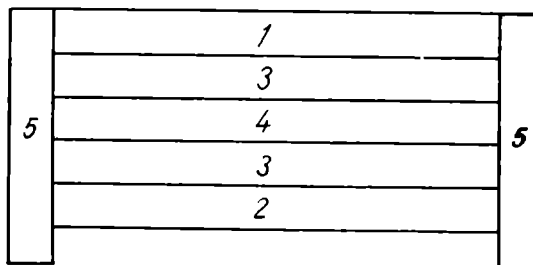

Abb. 6. a) Vorder- und Seitenteil der Vorratstruhe:

1. Füße; 2. oberes Brett (fundășel); 3. unteres Brett (gărdinuță); 4. Mittelbrett (mănunțeaua); 5. Flügel (aripă); 6. Vorderbrett (gărdină); 7. Mittelbretter (pereți).

b) Deckel der Vorratstruhe:

1. hinteres Brett; 2. vorderes Brett; 3. Mittelbretter (pupi); 4. Rücken (spinare); 5. Randleiste (căpății).

— 2 „pui”
— 1 spinare
— 2 căpăție
— 11 „mănănte” care formează fundul („podul”) hambarului (fig. 6).

— 2 Mittelbretter (pui);
— 1 Deckelrücken;
— 2 Randleisten des Deckels;
— 11 Bodenbretter (mănănte).

Lădarul stă în pădure 2—3 săptămîni, în care timp face piesele componente pentru 12—15 lăzi. Le afumă pe toate odată la sfîrșitul celor 3 săptămîni. Apoi le duce pe toate acasă unde încheie lăzile. Încheiatul se face cu cuie de lemn, mai ales acolo unde piesa e subțiată mult, unde șanțul e adînc, pentru ca să nu se spargă lemnul. În ultimul timp, în celelalte părți ale lăzii, se mai utilizează și cuie de fier. Nicăieri însă nu se încheiază. Toate piesele se îmbucă una în cealaltă. După ce s-a terminat și încheiatul lăzii urmează ornamentarea ei („împistrirea”). Încheiatul și ornamentarea unei lăzii durează cam o zi.

Deosebim deci 4 faze în confecționarea unei lăzii:

1. confecționarea pieselor componente ale lăzilor în pădure;
2. afumarea (pălire) pieselor componente ale lăzilor în pădure;
3. încheiatul lăzii — acasă;
4. ornamentarea („împistrirea”) lăzii — acasă.

Während seines zwei—drei Wochen dauernden Aufenthaltes im Wald stellt der Meister die Bestandteile für 12—15 Truhen her, die er nach Beendigung dieser Arbeit auf einmal beraucht. Dann schafft er sie nach Hause, wo er sie zusammenstellt. Er verwendet Holznägel, vor allem dort, wo das Holz dünner und der Falz ziemlich tief ist, damit das Brett nicht springe. In letzter Zeit werden für die anderen Teile auch Eisennägel gebraucht. Leim wird überhaupt nicht verwendet, alle Teile werden ineinandergefügt. Wenn die Truhe zusammengestellt ist, werden die Verzierungen angebracht (împistrirea). Das Zusammenfügen und Verzieren einer Truhe nimmt etwa einen Tag in Anspruch.

Das Herstellen einer Truhe vollzieht sich in vier Phasen:

1. die Herstellung der Bestandteile der Truhe im Wald;
2. das Berauchen gleichfalls im Wald;
3. das Zusammenfügen — zu Hause;
4. das Verzieren der Truhe — zu Hause.

Fig. 7. Faza de ornamentare a unei lăzi.

Abb. 7. Arbeitsphasen beim Verzieren einer Truhe.

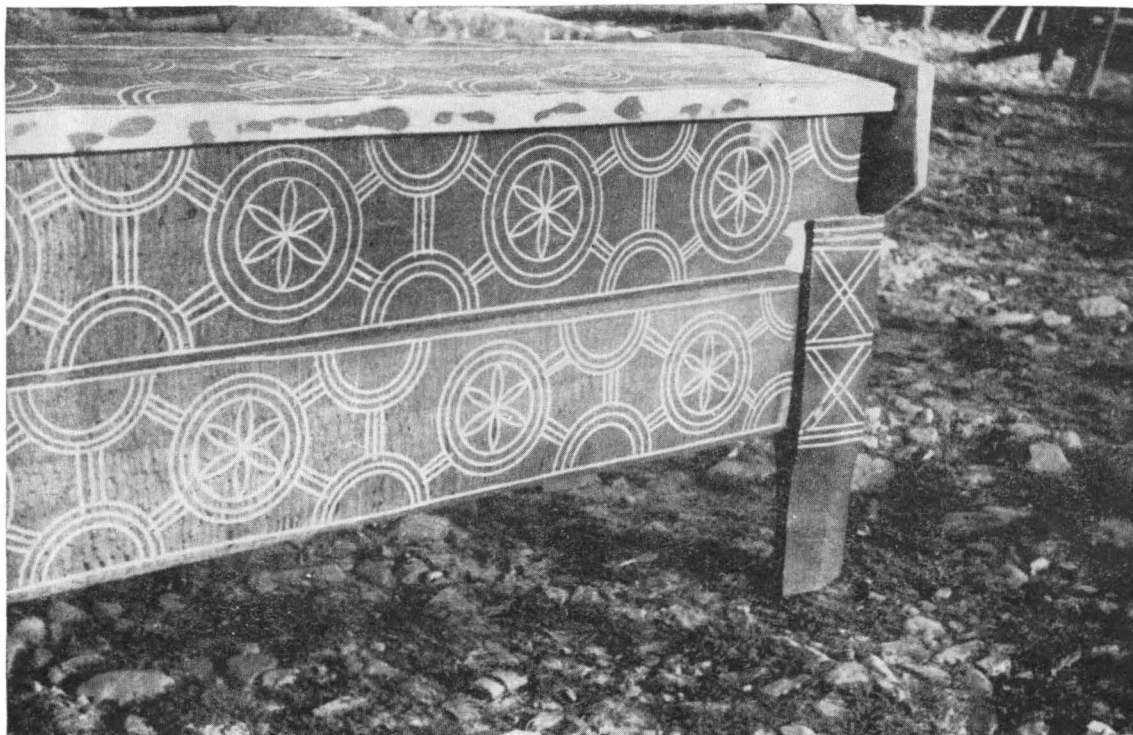
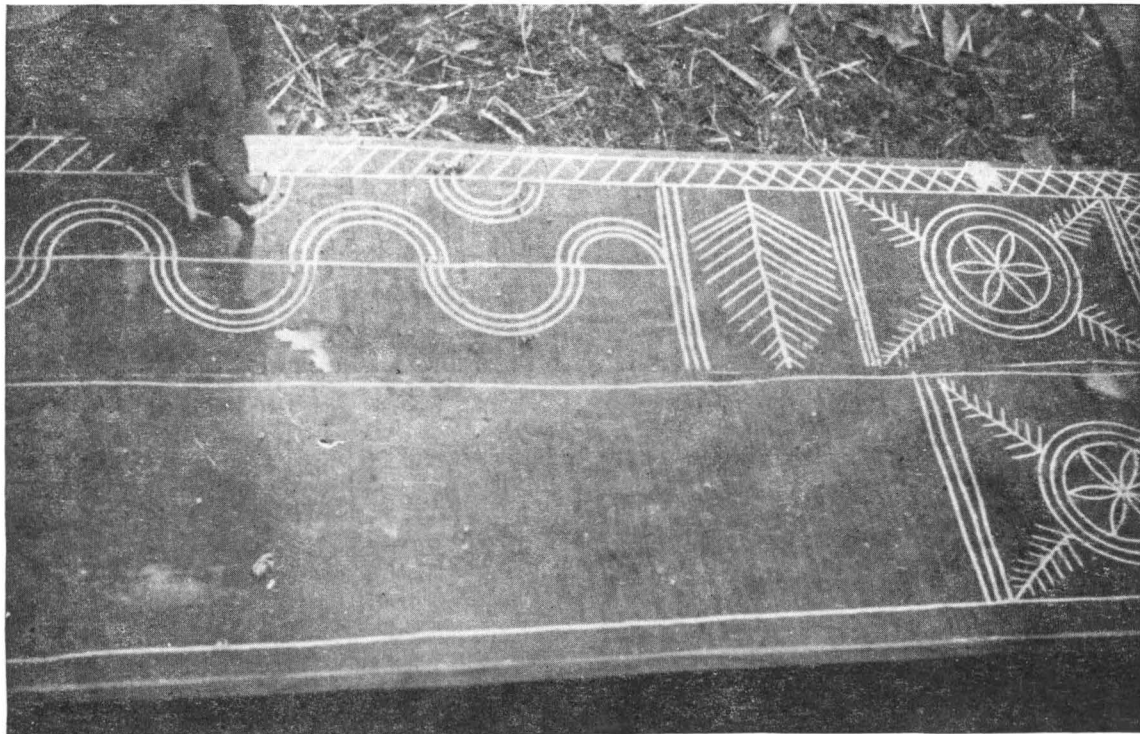

Fig. 8. Faze de ornamentare ale unei lăzi.

Abb. 8. Arbeitsphasen beim Verzieren einer Truhe.

Înainte toate aceste operații se făceau exclusiv în pădure.

* * *

Nu toate lăzile se ornamează. Unele femei preferă lăzi neornamentate, ca să le poată mai ușor spăla. Dar în general fetelor și femeilor tinere le plac numai ornamente. Hambarele nu se ornamează decât foarte rar.

În general ornamearea lăzilor ocupă un loc foarte important. Cumpărătorii sînt foarte exigenți în această privință, iar lădarii sînt conștienți de posibilitățile lor artistice, de valoarea unui bun ornament; lădarii cu talent în ornameare sînt cunoscuți și apreciați. Ornamentele se realizează prin incizii și creștere ¹⁴ (fig. 7—8).

Unelte utilizate la ornameare sînt simple și puține:

— „țircalam“, compas din lemn, făcut chiar de lădarii;

— „piștol“, un horj mai mic pentru tras linii;

— „horj“ (fig. 4).

Se ornamează toată lada pe întreaga ei suprafață.

Ornamentele utilizate sînt, în primul rînd, simple linii diagonale care acoperă cîmpi limitate, apoi: „cocîrla“, „roata“, „bradul“ (fig. 9).

În trecut se făceau exact aceleași ornamente cu singura deosebire că predomina „cocîrla“ și nu exista bradul, element introdus recent.

Deși lădarul își poate permite orice fantazie în îmbinarea elementelor ornamentale ale unei lăzi, există totuși anumite reguli peste care el nu trece, atît în privința cîmpilor ornamentali cît și a dispoziției motivelor, a simetriei etc. Astfel, de pildă, nu va pune „brazi“ sau „roate“ pe picioarele lăzii, ci numai un cîmp limitat, cu linii diagonale; pe aripi va face „cocîrla“; căpățiile nu le va ornamea etc.

Îmbinarea ornamentelor la lăzile de Budureasa este de efect și ar putea constitui creații artistice valoroase, dacă ar fi ridicată peste nivelul la care s-a oprit, pentru a putea dezvolta fantazia creatoare a meșterilor.

¹⁴ Nu trebuie uitat că incizia este o tehnică foarte veche de ornameare, care apare încă în neolitic, utilizată la ornamearea obiectelor din lemn, dar nu există documente în această privință.

Ehemals wurden diese Arbeiten ausschließlich im Walde vorgenommen.

* * *

Nicht alle Truhen werden verziert. Manche Frauen ziehen schmucklose Truhen vor, weil sie sich leichter reinigen lassen. Meist gefallen jungen Frauen und Mädchen nur die verzierten Truhen. Die Vorratstruhen werden nur ausnahmsweise mit Ornamenten versehen.

Im allgemeinen wird auf das Verziern der Truhen großes Gewicht gelegt. Die Käufer sind in dieser Hinsicht äußerst anspruchsvoll und die Meister sind sich ihrer künstlerischen Fähigkeiten durchaus bewußt und kennen den Wert einer schön geschnittenen Truhe. Die begabten Meister sind bekannt und werden geschätzt. Die Ornamente werden eingekerbt oder eingeritzt ¹⁴ (Abb. 7—8).

Beim Verziern der Truhen werden wenige und primitive Werkzeuge verwendet:

— ein Holzzirkel (țircalam), den der Truhmacher selbst herstellt;

— ein kleineres Falzeisen zum Linienziehen (piștol);

— ein Falzeisen (horj) (Abb. 4).

Die ganze Oberfläche der Truhe wird mit Verzierungen versehen. Die verwendeten Ornamente sind vor allem einfache diagonale Linien auf begrenzten Feldern, dann „Bogen“, „das Rad“ und die „Tanne“ (Abb. 9).

Auch in der Vergangenheit wurden außer der „Tanne“, die neueren Datums ist, genau die gleichen Ornamente verwendet. Obwohl der Phantasie des Truhmachers bei der Zusammenstellung der Verzierungen keine Grenzen gesetzt sind, gibt es doch einige Regeln, die er nicht außer acht läßt, sowohl hinsichtlich der Schmuckfelder als auch der Anordnung der Motive usw. So werden z. B. die Füße der Truhen niemals mit dem „Rad“ oder der „Tanne“ verziert, sondern ausschließlich mit diagonalgestreiften, begrenzten Feldern. Auf den oberen Brettern der Vorder- und Rückseite bringt er „Bogen“ an, die Randleisten des Deckels erhalten keinen Schmuck usw.

Die Anordnung der Schmuckmotive auf den Truhen von Budureasa ist eindrucksvoll und könnte zu wertvoller künstlerischer Wirkung gesteigert werden, wenn die Meister über die Grenze ihres bisherigen Kunststrebens hinaus ihre schöpferische Phantasie entwickeln würden.

¹⁴ Es darf nicht vergessen werden, daß das Einritzen eine sehr alte Schmucktechnik ist, die schon im Neolithikum auftrat und zum Verziern von Holzgegenständen diente; es gibt aber keine Dokumente darüber.

Deși foarte răspândite și intens utilizate, într-un trecut nu prea îndepărtat, în mai toate regiunile țării noastre, astăzi lăzile acestea de zestre începi să fie tot mai rare, fiind înlocuite de dulapuri, iar meșterii lădari care abundau, în deosebi în regiunile sub-

Obgleich die Bauerntruhen noch vor nicht allzulanger Zeit in fast allen Gebieten unseres Landes stark verbreitet waren, sind sie heute fast überall im Verschwinden begriffen; Kleiderschränke nehmen ihren Platz ein, und die Truhmacher, die früher vor allem in

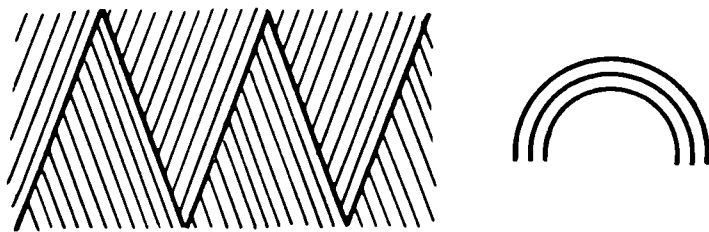
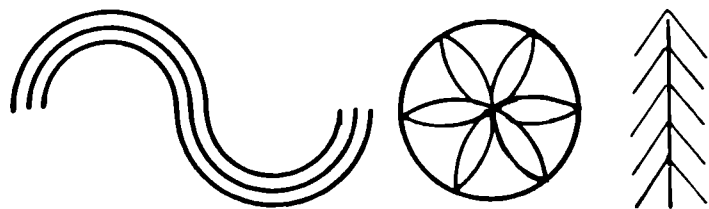

Fig. 9. Elemente ornamentale.

Abb. 9. Schmuckelemente.

muntoase, și care uneori formau sate întregi specializate în acest meșteșug, sînt și ei tot mai rari. În multe sate din țară se mai găsește doar cîte un meșter bătrîn, dar care nu mai lucrează, astfel încît cazul satului de meșteri lădari Budureasa este rar.

În schimb hămbarele se lucrează mai des.

Procesul de declin al acestui meșteșug își are începutul acum cca 40 de ani, din momentul în care a început să pătrundă, în sate, influența mobilierului de oraș.

5. a) **Forme**; b) **Ornamentică**; c) **Valoare artistică**; a) Tronurile, lăzile de zestre, se remarcă prin valoarea formelor. Elementele determinante în definirea formei unei lăzi, în afară de proporții, sînt: forma capacului, căpățîiul și picioarele. Nu se poate vorbi, la lăzi, de forme specifice unor anumite regiuni. Toate formele apar în toate regiunile țării. Astfel, tipul de ladă cu capacul bombat, de tip sarcofag, apare — după datele și obiectele muzeale pe care le avem la ora actuală la îndemînă — în județele Maramureș, Bihor, Hunedoara, Vîlcea, Argeș și în Moldova, deci în toate marile provincii (fig. 10) și nu este

den Berg- und Hügelländern arbeiteten und mancherorts in diesem Handwerk spezialisierte Dörfer bildeten, werden immer seltener. In zahlreichen Dörfern des Landes trifft man noch hie und da einen alten Meister an, der aber nicht mehr arbeitet, so daß das Dorf der Truhmacher Budureasa zu den Seltenheiten gehört.

Der Verfall dieses Handwerks begann vor etwa 40 Jahren, als die städtischen Möbel Eingang in die Dörfer fanden.

Häufiger werden dagegen auch heute noch Vorratstruhen hergestellt.

5. a) **Formen**; b) **Verzierungen**; c) **Künstlerischer Wert der Bauerntruhen**. a) Die Mitgifttruhen sind durch ihre Form bemerkenswert. Die Bestandteile, die, abgesehen von den Proportionen, die Form einer Truhe bestimmen, sind: die Form des Deckels, die Randleiste und die Füße. Spezifische Truhenformen für bestimmte Gebiete gibt es nicht. Alle Formen treten in sämtlichen Landesteilen auf. So findet sich z. B. der Typus mit dachförmigem Deckel, die Form des Sarkophages, wie Belege und Museumsstücke, die uns zur Verfügung stehen, bekunden, in den Kreisen Maramuresch, Bihor, Hunedoara, Vîlcea, Argeș und in der Moldau, also in allen

deloc exclus să mai fie cunoscut și în alte regiuni.

Căpățile — cele două aripi laterale ale capacului — îmbracă și ele diverse forme cu valoare artistică de asemenea generale în

großen Provinzen (*Abb. 10*), und es ist durchaus nicht ausgeschlossen, daß sie auch in anderen Gebieten bekannt sind.

Die Randleiste weist auch verschiedene künstlerisch beachtenswerte Formen auf, die

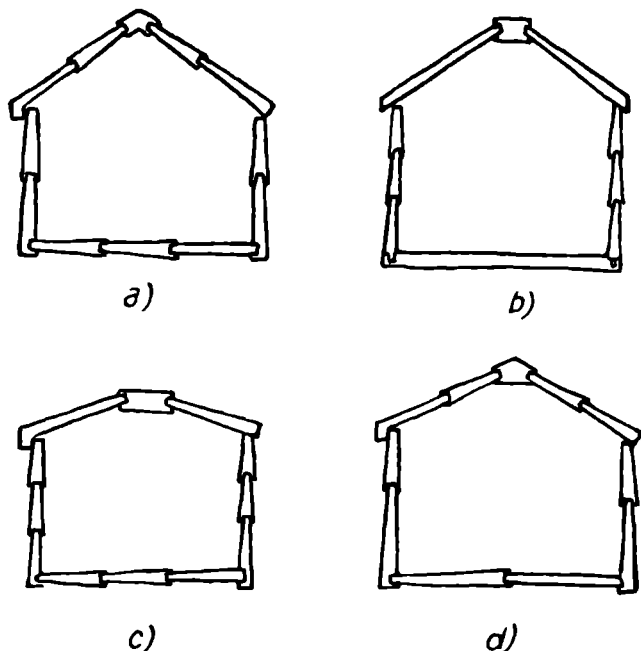

Fig. 10. Secțiuni de lăzi tip sarcofag:
a) jud. Bihor; b) jud. Hunedoara;
c) jud. Vilcea și Argeș; d) jud. Suceava.

Abb. 10. Querschnitte der Truhen vom Sarkophagtypus: a) Kreis Bihor; b) Kreis Hunedoara; c) Kreis Vilcea und Argeș; d) Kreis Suceava.

toate variantele lor pe întregul teritoriu al țării. Se poate însă constata o preocupare mai insistentă a meșterului popular în ornamentarea mai complicată a căpăților lăzilor din județele Hunedoara și Bihor. Firește că, în majoritatea cazurilor, forma căpățiilor este și în funcție de forma capacului lăzilor. Cu toate acestea, de multe ori, chiar în cazurile în care capacele nu mai sînt bombate, ci se fac drepte, căpățiile mai păstrează forma ușor rotunjită care se adaptează, în regulă generală, capacului bombat ¹⁵ (*fig. 11*).

După cum se poate vedea sînt 3 tipuri de căpăție:

- cu latura superioară dreaptă, cu un capăt mai lat și altul mai îngust;
- cu latura superioară dreaptă, ambele capete de aceeași grosime și latura de jos ușor rotunjită;
- cu latura superioară rotunjită, capetele egale și latura de jos rotunjită.

in allen Varianten auf dem Gesamtgebiet des Landes anzutreffen sind. Trotzdem kann man feststellen, daß der bäuerliche Meister in Hunedoara und Bihor sich um eine gewähltere Formgebung der Randleisten bemühte. Selbstverständlich hängt die Form der Randleiste auch von der Form des Deckels ab. Trotzdem weisen auch die Randleisten der flachen Deckel häufig eine leicht gerundete Form auf, ein Anklang an die ehemalige Dachform ¹⁵ (*Abb. 11*).

Wie man auf der Abbildung sehen kann, tritt die Randleiste in drei verschiedenen Typen auf:

1. der obere Rand ist gerade, ein Ende ist breiter, das andere schmaler;
2. der obere Rand ist gerade, die beiden Enden sind gleich breit, der untere Rand ist etwas gerundet;
3. der obere Rand ist gerundet, die Enden sind gleich breit, der untere Rand ist gleichfalls gerundet.

¹⁵ Coarnele căpăților sînt vestigii ale vechilor *acrotere*, cum foarte bine remarcă K. K. Csilléry, *op. cit.*, p. 272.

¹⁵ Die „Hörner“ der Randleisten sind Spuren der alten *Akroterien*, wie K. K. Csilléry sehr richtig bemerkt. *a. a. O.*, S. 272.

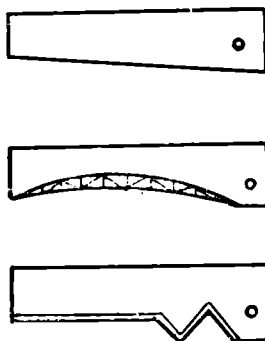
Fiecare din acest tip își are, natural, variantele sale.¹⁶

Alte elemente constitutive ale tronului, care îmbracă forme deosebite, sînt picioarele,

Jeder dieser Typen weist selbstverständlich Varianten auf.¹⁶

Ein weiterer wichtiger Bestandteil der Truhe, der in verschiedenen Formen erscheint, sind die Füße; ihre verschiedenen

TIP. I

TIP. II

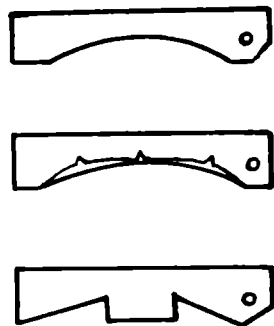

Fig. 11. Tipuri diferite de căpății.

Abb. 11. Verschiedene Arten von Randleisten (căpății).

TIP. III

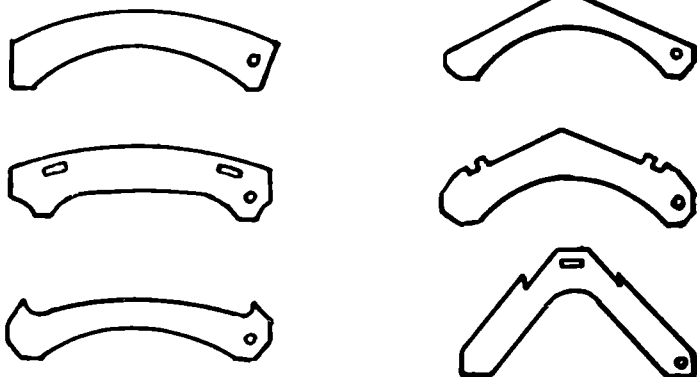
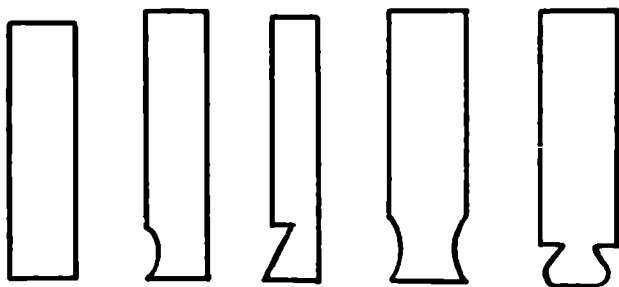

Fig. 12. Tipuri diferite de picioare.

Abb. 12. Verschiedene Arten von Truhenfüßen.

de asemeni fără să reprezinte însă caracteristica vre-unei regiuni oarecare (fig. 12).

Formen können indessen gleichfalls nicht als charakteristisches Merkmal für irgendein Gebiet gelten (Abb. 12).

¹⁶ Menționăm că exemplele prezentate nu au pretenția să epuizeze tot materialul existent. Ele sînt rezultatul cercetărilor pe teren în diferite regiuni ale țării și studiului unui număr de cca 100 lăzi din colecțiile Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România și Muzeului Satului.

¹⁶ Wir bemerken, daß die genannten Beispiele keinen Anspruch auf Vollständigkeit erheben. Sie sind das Ergebnis von Geländeforschungen in verschiedenen Landesgebieten und der Untersuchung von etwa 100 Truhen aus den Sammlungen des Volkskunstmuseums der Sozialistischen Republik Rumänien und des Dorfmuseums.

b) Aspectul cel mai valoros al lăzilor îl reprezintă ornamentica lor, bineînțeles însă în interdependență cu forma lăzii respective.¹⁷

În general ornamentica lăzilor este simplă prin numărul destul de redus de elemente ornamentale. Varietatea mare a ornamenticii este determinată de gamele ornamentale.

Elementele ornamentale mai frecvente sînt: semicercul, cercul, rozeta înscrisă în cerc, bradul, liniile încrucișate, liniile frînte.¹⁸

Compozițiile ornamentale ale unei lăzi au două structuri bine distincte: una a gamelor ornamentale în funcție și dictate de cîmpul ornamental respectiv (picior, căpătîi, capac, fețe laterale, față centrală) și a doua a armoniei ornamentale a ansamblului lăzii. Fiecare parte constitutivă a lăzii ornamentată își are unitatea sa compozițională și tipuri deosebite de elemente ornamentale.

Cei mai importanți cîmpi ornamentali ai unei lăzi sînt: partea centrală, fețele laterale și picioarele.

La picioare, ornamentul dispus firește întotdeauna organic pe verticală, are rolul vădit de chenar, de încadrare a compoziției ornamentale de pe partea centrală a lăzii.

Ornamentele picioarelor sînt sau rapeluri ale unui grup ornamental de pe centrul lăzii, — redus firește la proporție și raportat la formă — sau o repetiție a unuia din elementele ornamentale centrale, sau, în sfîrșit, un ornament foarte simplu, neutru, care nu concurează cu ornamentica centrală, ci o încadrează. Cum este și firește, compoziția ornamentală a picioarelor este mult mai simplă decît cea a feței centrale a lăzii (fig. 13).

Utilizînd aceleași elemente ornamentale ca cele de pe picioare, compoziția centrală este

b) Was der Bauerntruhe aber erst ihren eigentlichen Wert verleiht ist die Verzierung, die allerdings nicht unabhängig von der Form gedacht werden kann.¹⁷

Im allgemeinen sind die Schmuckelemente der Truhen einfach und gering an Zahl. Am häufigsten ist der Halbkreis, der Kreis, in den oft eine Rosette eingeschrieben ist, und gekreuzte und gebrochene Linienführungen.¹⁸

Die Anordnung der Ornamente wird von zwei deutlich zu unterscheidenden Gesichtspunkten bestimmt: erstens richten sie sich nach den betreffenden Feldern, die verziert werden sollen (der Fuß, die Randleiste, der Deckel, die Seitenteile), zweitens nach der Gesamtwirkung der Schmuckelemente auf der ganzen Truhe. Jeder Hauptbestandteil der Truhe bildet eine Einheit und erfordert eine besondere Verzierung.

Die wichtigsten Schmuckfelder einer Truhe sind: der Mittelteil, die Seitenwände und die Füße.

Die Verzierungen an den Füßen der Truhe sind ausgesprochen als Einfassung gedacht, die das Mittelstück der Truhe einrahmt; ihre immer senkrecht angebrachten Ornamente lehnen sich an ein Schmuckelement der Mittelgruppe — der Größe und Form des Fußes angepaßt —, wiederholen eines dieser Schmuckelemente oder weisen schließlich ein sehr einfaches neutrales Muster auf, das unabhängig vom Hauptornament diesem einfach als Umrahmung dient.

Es ist selbstverständlich, daß die Füße eine viel einfachere Verzierung aufweisen als die Vorderseite der Truhe (Abb. 13).

Die gleichen Schmuckelemente wie an den Füßen werden auch für das Mittelstück auf der Vorderseite der Truhe verwendet, sie sind aber kunstvoller und abwechslungsrei-

¹⁷ Reproducînd două lăzi românești (din Transilvania și Suceava: pl. 102, nr. 6—7), M. Haberlandt, *op. cit.*, p. 126, insistă asupra frumuseții ornamenticii lăzilor românești de zestre, care, deși lucrate într-o tehnică primitivă, au deosebite calități artistice.

¹⁸ Aceleași elemente ornamentale sînt semnalate de R. Bednárík, *op. cit.*, pp. 34—36, la lăzile slave și germanice, cf. și Vojin Ivanović, *Zbirka kovcega Etnografskog mujeza u Beogradu*, în „Glasnik etnografskog mujeza u Beogradu“, XXI (1958) pentru Jugoslavija; elemente asemănătoare se regăsesc, printre altele, crestate pînă și pe diverse obiecte de lemn din Alpi, cf. M. Haberlandt, *op. cit.*, p. 81, fig. 1—3, 6.

¹⁷ M. Haberlandt hat in seinem Werk *Österreichische Volkskunst*, Wien, 1911, S. 126 zwei rumänische Truhen (aus Siebenbürgen und Suceava, Tafel 102, Nr. 6—7) dargestellt und die Schönheit der Ausschmückung der rumänischen Brauttruhen betont, die trotz der primitiven Technik von besonderem künstlerischen Wert sind.

¹⁸ Die gleichen Ornamente werden von R. Bednárík (*a. a. O.* S. 34—36) auf slawischen und germanischen Truhen festgestellt, vergl. auch Vojin Ivanović, *Zbirka kovcega Etnografskog mujeza u Beogradu*, in „Glasnik etnografskog mujeza u Beogradu“, XXI (1958) für Jugoslawien; ähnliche Schmuckelemente finden sich u. a. auch auf verschiedenen Holzgegenständen in den Alpen, vergl. M. Haberlandt, *a. a. O.*, S. 81, Abb. 1—3, 6.

mult mai complicată. Se remarcă mai multe categorii de compoziții ornamentale, diferite structurate.

cher zusammengestellt und angeordnet. Ihrer Struktur nach kann man sie in verschiedene Kategorien einteilen.

Fig. 13. Compoziții ornamentale la picioare de lăzi.

Abb. 13. Ornamente am Fuß der Truhe.

O primă categorie este aceea a repetiției a unui același element ornamental, pe întreaga suprafață centrală (fig. 14).

O gamă compozițională mai complicată este aceea care utilizează de asemenea repetiția ritmică a unor elemente ornamentale, dar diferite, dispuse pe două sau mai multe registre orizontale (fig. 15).

A treia categorie este aceea a compoziției cu două grupuri de elemente ornamentale identice, dispuse perfect simetric la dreapta și la stînga unui ax central vertical. Totdeauna de o parte și de alta a axului există câte un ornament predominant, în majoritatea cazurilor cerc, rozetă. Elementele ornamentale complementare, sau formează un chenar din linii întretăiate, sau sînt tot elemente în linii rotunjite perfect adecvate (fig. 16).

Uneori, în cadrul aceluiași sistem ornamental de mai sus, apar și registre orizontale, dar păstrînd același raport simetric față de axul vertical. În acest caz gama ornamentală e mai puțin organică, mai fantezistă, cu acci-

Zur ersten Kategorie gehören die Truhen, auf deren Gesamtoberfläche ein und dasselbe Schmuckmotiv beständig wiederholt wird (Abb. 14).

Eine kompliziertere Form entsteht durch die Verwendung verschiedener Motive, die auf zwei oder mehreren Querstreifen miteinander abwechseln (Abb. 15).

Bei der dritten Kategorie werden zwei Motivgruppen genau symmetrisch links und rechts von einer senkrechten Mittelachse angeordnet. Auf jeder Seite befindet sich ein zentrales Motiv, meist ein Kreis oder eine Rosette. Die übrigen Verzierungen bilden einen Rahmen für das Zentralmotiv, es sind unterbrochene oder dem Mittelmotiv entsprechend gebogene Linien (Abb. 16).

Manchmal treten in derselben, oben beschriebenen Anordnung noch Querteilungen auf, sie sind aber auch in diesem Fall genau symmetrisch zu beiden Seiten der Mittelachse angeordnet. Die Motivskala erscheint auf diesen Truhen weniger organisch, phantasie-reicher, die harmonische Aufeinanderfolge der

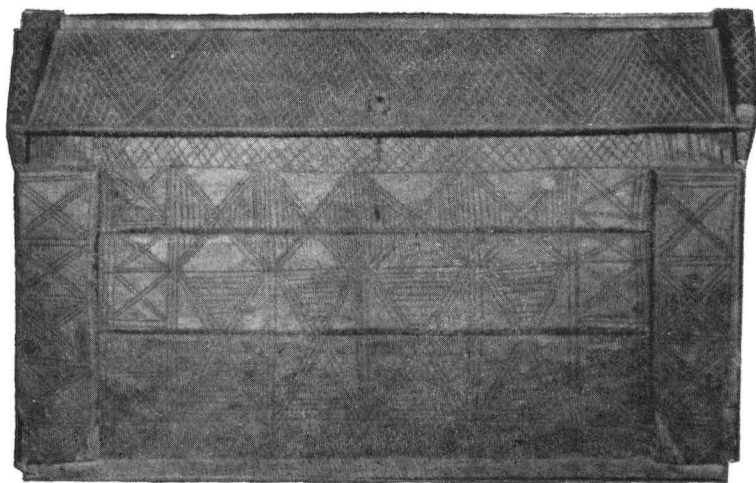
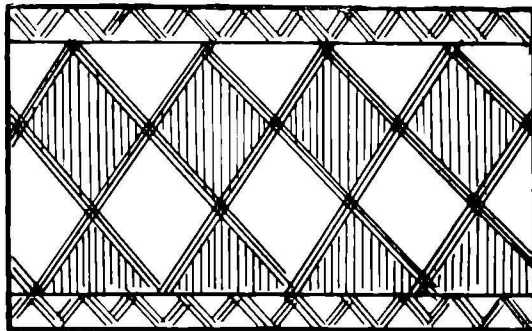
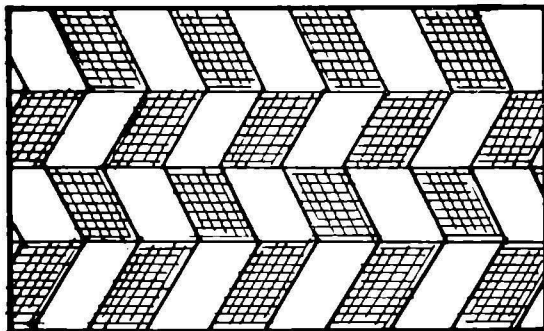
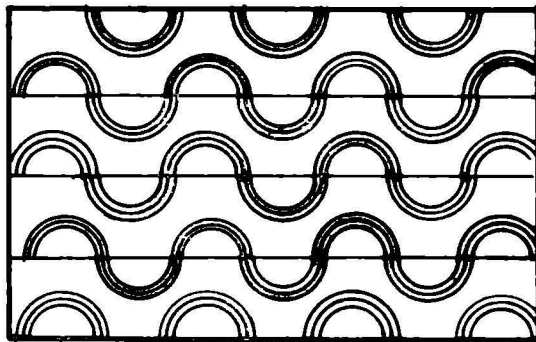
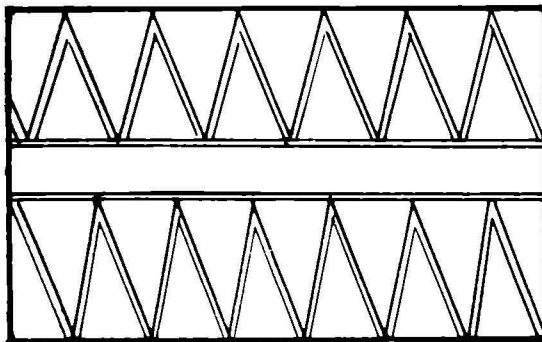

Fig. 14. Compoziții ornamentale pe fața lăzii.

Abb. 14. Ornamente auf der Vorderseite der Truhe.

dente armonice și uneori ritmic sincopată, utilizând în grupajul elementelor ornamentale registre orizontale, verticale și chiar casete (fig. 17).

Cea mai clară compoziție ornamentală, totodată și cea mai frecventă, este însă aceea a grupării simetrice și ritmice a ornamenticii în jurul unui element ornamental central. În unele cazuri grupajul ornamentelor comple-

Elemente wird gelegentlich durch synkopische Einfälle unterbrochen, die Motive sind bald senkrecht, bald waagrecht, ja selbst in Kas-setten angeordnet (Abb. 17).

Die klarste und gleichzeitig häufigste Kom-position der Schmuckelemente ordnet diese symmetrisch und rhythmisch um ein Zentral-motiv an. Manchmal werden die das Mittel-feld umgebenden Schmuckelemente symme-

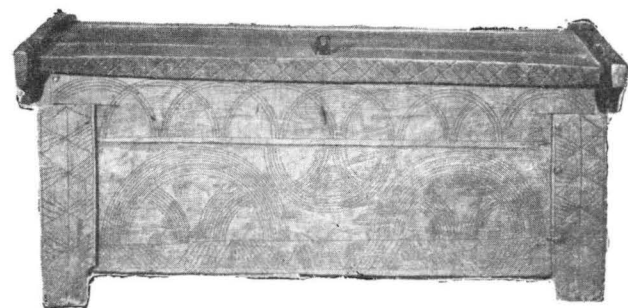
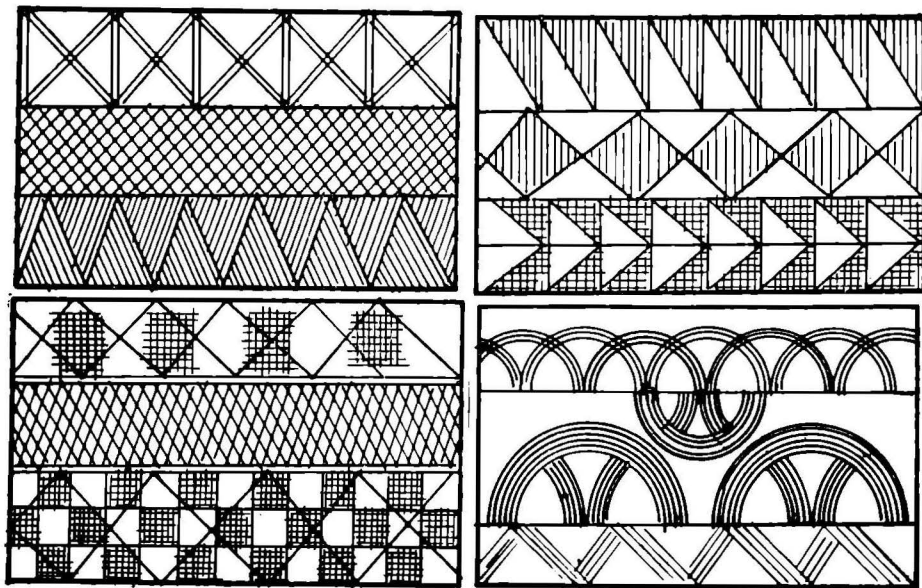

Fig. 15. Compoziții ornamentale pe fața lăzii.

Abb. 15. Ornamente auf der Vorderseite der Truhe.

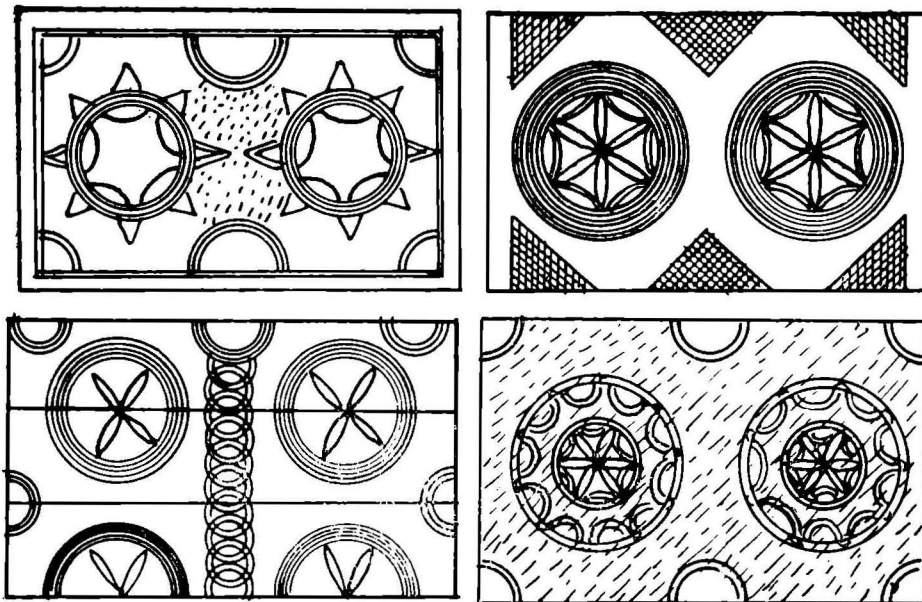

Fig. 16. Compoziții ornamentale pe fața lăzii.

Abb. 16. Ornamente auf der Vorderseite der Truhe.

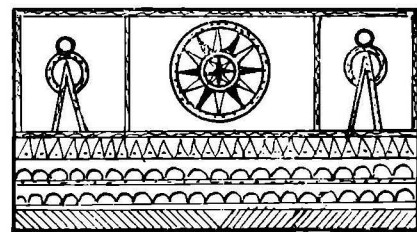
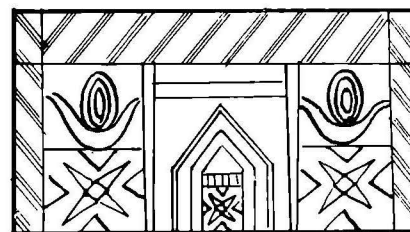
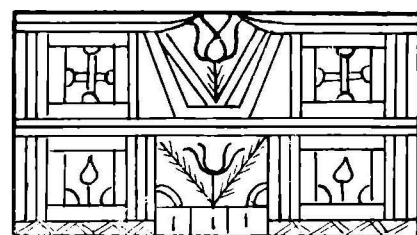
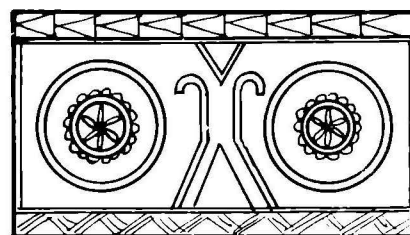
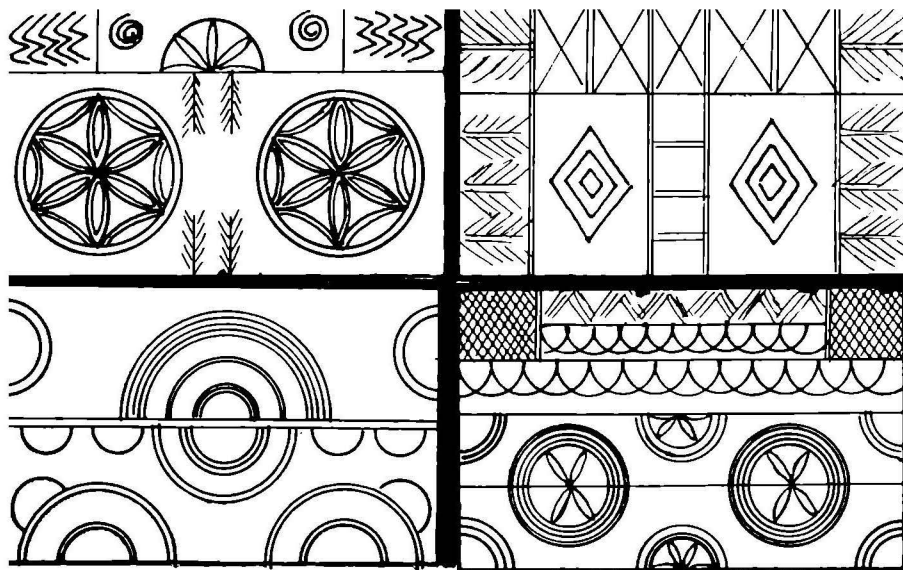

Fig. 17. Compoziții ornamentale pe fața lăzii.

Abb. 17. Ornamente auf der Vorderseite der Truhe.

Fig. 18. Compoziții ornamentale pe fața lăzii.

Abb. 18. Ornamente auf der Vorderseite der Truhe.

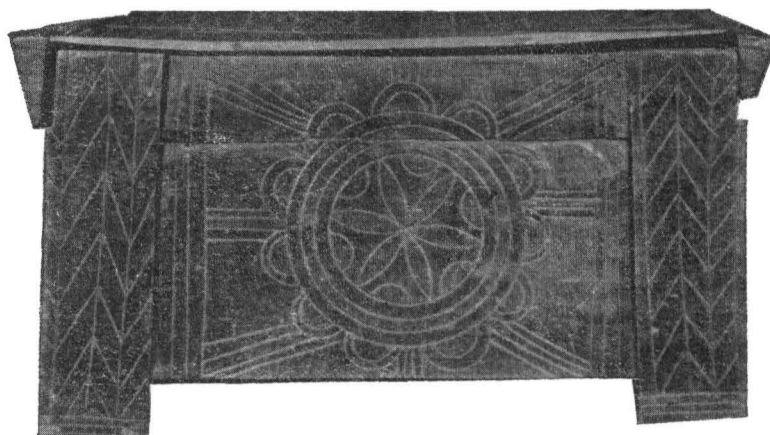
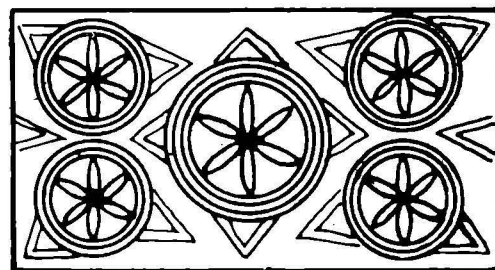
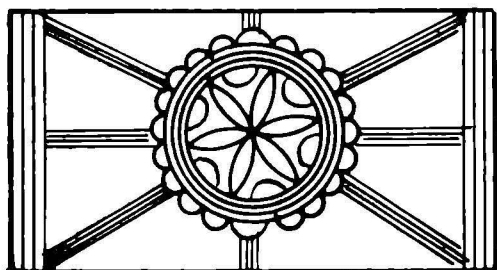
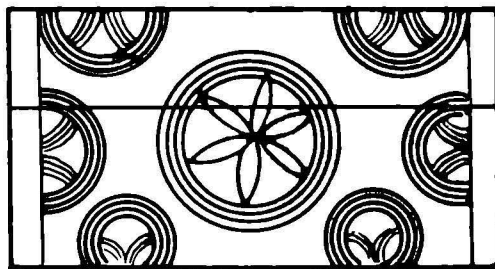
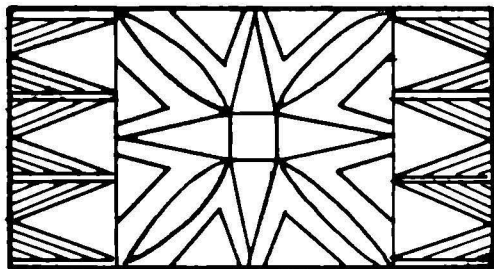

Fig. 19. Compoziții ornamentale pe fața lăzii.

Abb. 19. Ornamente auf der Vorderseite der Truhe.

mentare în jurul celui central se face raportat la axul vertical, pe unul sau mai multe registre orizontale (fig. 18), alteleori însă dispoziția elementelor complementare se face radial (fig. 19).

Aceste sisteme ornamentale sînt de obicei cele mai complicate, mai încărcate. Și, dacă pentru primele categorii de sisteme ornamentale prezentate mai sus nu se putea determina apartenența stilistică la o zonă etnografică oarecare, deoarece apăreau în toată țara, lă-

trisch zu einer senkrechten Achse auf einem oder mehreren Querstreifen angebracht (Abb. 18) oder sie strahlen fächerförmig vom Zentralmotiv aus (Abb. 19).

Dieses sind meist die kompliziertesten und reichsten Schmucksysteme. Die ersten oben genannten Kategorien von Zierformen können keiner der ethnographischen Zonen als stilistisch kennzeichnend zugeschrieben werden, sie sind im ganzen Lande anzutreffen. Die Truhen mit einem Zentralmotiv, das von den

zile cu compoziția ornamentală grupată în jurul unui ornament central sînt specifice regiunilor de la sudul și estul Carpaților și aproape inexistente în Transilvania. Iar, dintre

übrigen Ornamenten umrahmt wird, sind spezifisch für die Gebiete im Süden und Osten der Karpaten, sie kommen in Siebenbürgen fast gar nicht vor. Im Kreis Suceava finden

Fig. 20. Ornament antropomorf — jud. Suceava (Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România — nr. inv. 1168).

Abb. 20. Anthropomorphe Motive auf einer Truhe im Kreis Suceava (Volkskunstmuseum der Sozialistischen Republik Rumänien, Inventarnummer 1168).

toate, cele mai complicate ornamentale, cele cu structura cea mai studiată și încărcată sînt lăzile din jud. Suceava. Printre elementele ornamentale ale lăzilor din aceste categorii semnalăm și o stilizare antropomorfă, care apare la lada din jud. Suceava cu nr. 1168 din inventarul Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România (fig. 20), element ornamental aparținînd probabil paleoliticului, care a fost semnalat și amplu studiat de Csilléry Klara, în legătură cu ornamentica lăzilor ungurești¹⁹ (fig. 21).

Inventariată la nr. L. 3417, o recentă achiziție a Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România, reprezintă, după cunoștințele noastre, un unicat — nu numai pentru țara noastră — în materie de orna-

sich reich verzierte Truhen mit besonderes schwierigen und durchdachten Kompositionen. Unter den Schmuckelementen der Truhen dieser Kategorie erwähnen wir eine stilisierte menschliche Gestalt. (Truhe aus Suceava, Sammlung des Volkskunstmuseums der Sozialistischen Republik Rumänien, Inventarnummer 1168) (Abb. 20). Dieses Schmuckelement gehört mutmaßlich dem Paläolithikum an, es wurde von Klara Csilléry in einer Studie über die Verzierungen ungarischer Truhen aufgegriffen und genau untersucht¹⁹ (Abb. 21).

Ein kürzlich vom Volkskunstmuseum der Sozialistischen Republik Rumänien erworbenes Stück (Inventar nr. L. 3417) stellt unseres Wissens hinsichtlich der Ausschmückung von Truhen nicht nur in unserem Land ein Unikat dar. Die Vorderseite und die Seitenteile der Truhe sind in dem üblichen Stil verziert, der

¹⁹ K. Csilléry Klara, *Uj emberábrázolásos acsolt láda a Néprajzi Múzeumban* în „A néprajzi értesítő, XXXIX (1957), p. 283—290.

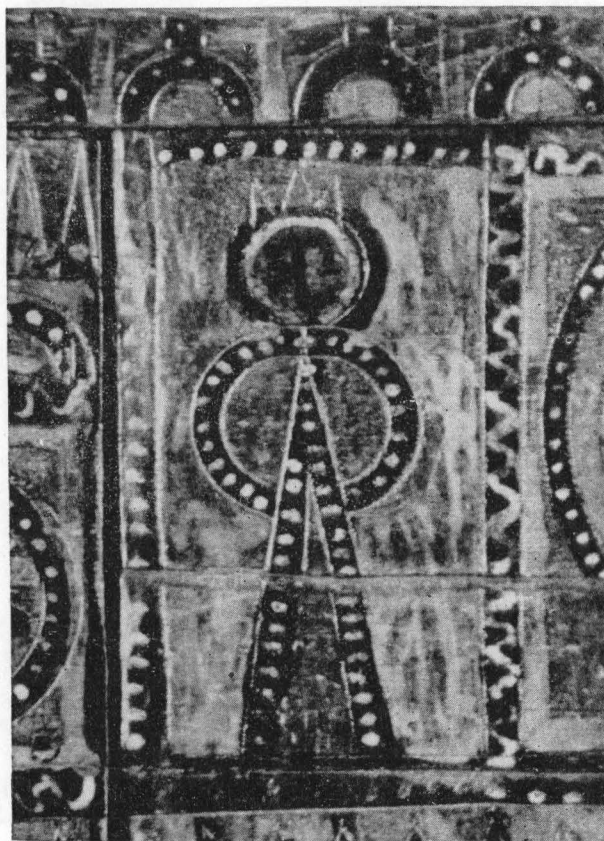
¹⁹ K. Csilléry Klara, *Uj emberábrázolásos acsolt láda a Néprajzi Múzeumban* în „A néprajzi értesítő, XXXIX (1957), S. 283—290.

mentică a lăzilor. Fața și fețele laterale ale lăzii sînt ornamentate în stilul obișnuit al tuturor lăzilor de acest tip, de circulație atît în țara noastră cît și în R.S.S. Ucraina, Polonia,

für alle Truhen dieses Typus' kennzeichnend ist; er ist nicht nur bei uns zu Lande, sondern auch in der SSR Ukraine, in Polen, der Tschechoslowakei und Ungarn weit ver-

Fig. 21. Detaliu la fig. 20.

Abb. 21. Detailaufnahme zu Abb. 20.

Cehoslovacia, Ungaria (fig. 22). Capacul lăzii prezintă însă o ornamentică cu totul deosebită. Încadrată, ca un medalion, într-o ghirlandă de stilizări florale, vag baroc, apare o scenă, dăltuită în relief, reprezentînd doi bărbați de tip curios, cu bărbuțe și tichii, — doi meșteșugari se pare — a căror acțiune nu poate fi identificată. Tot pe capac apare și data: 1873, lucru excepțional de rar la lăzile din țară și străinătate pe care le cunoaștem, în afară de cele pictate.²⁰ Scena reprezentată e oarecum distonantă față de restul ornamentice, și nu e remarcabilă din punct de vedere

breitet (Abb. 22). Der Deckel dieser Truhe weist indessen ein ganz ungewöhnliches Ornament auf. Umgeben von einer Girlande stilisierter Blumen, die entfernt ans Barock erinnern, ist in einer Art Medaillon eine Szene in Relief geschnitzt, die zwei sonderbar aussehende Männer mit Bärtchen und Mützen darstellt; es scheinen Handwerker zu sein; es ist aber nicht zu erkennen, was sie tun. Auf dem Deckel ist auch das Datum, 1873 zu sehen, was auf Truhen dieser Art, außer auf den bemalten²⁰, sowohl in unserem Land als auch im Ausland, soweit wir unterrichtet sind, äußerst selten vorkommt. Das Bild auf dem Deckel steht irgendwie im Widerspruch zu der übrigen Verzierung der Truhe und ist

²⁰ B. Ivanović, *op. cit.*, p. 83, orientîndu-se după material sâsesc: *Arta populară a sașilor din Transilvania*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, III (1956), nr. 3—4, greșește considerînd reprezentări scenice pe lăzi drept caracteristice pentru ornamentica lăzilor românești.

²⁰ B. Ivanović, *a. a. O.*, S. 83, irrt, wenn er, auf Grund der Arbeit „*Arta populară a sașilor din Transilvania*“, in „Studii și cercetări de istoria artei“ III, 1956, Nr. 3—4 behauptet, daß szenische Darstellungen ein kennzeichnendes Merkmal rumänischer Truhen seien.

artistic. Pare să fie o reprezentare după vre-o gravură de epocă. Fiind însă unicul exemplar cu asemenea scenă și datat, reprezintă un valoros document etnografic.

vom künstlerischen Standpunkt aus nicht weiter bemerkenswert. Das Medallion scheint nach einem zeitgenössischen Stich gearbeitet zu sein. Da diese Truhe einzig in ihrer Art

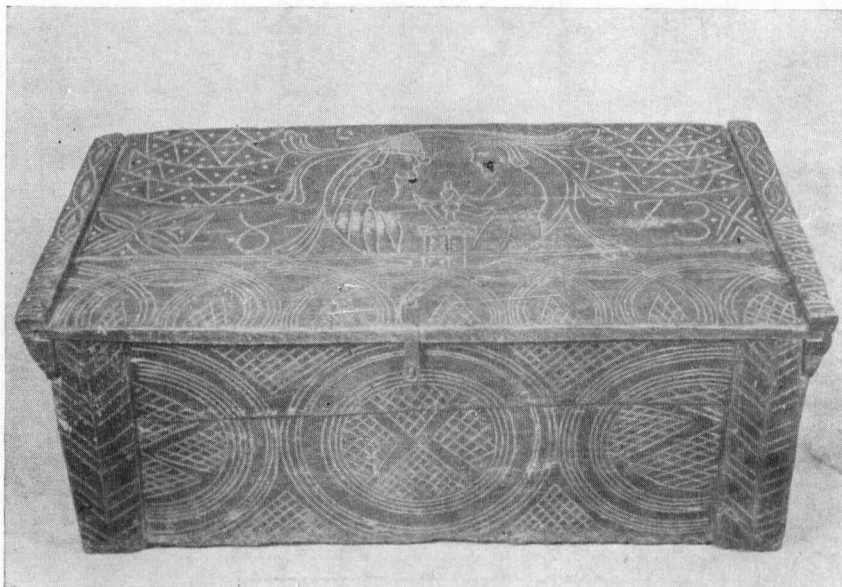

Fig. 22. Ornamentele capacului și ale feței laterale a lăzii datate cu 1873. (Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, nr. inv. L. 3417).

Abb. 22. Schmuck des Deckels und der Vorderseite der 1873 datierten Truhe (Volkskunstmuseum der Sozialistischen Republik Rumänien, Inventarnummer L. 3417).

Întotdeauna raportate la stilul ornamental al feței centrale, ornamentele de pe fețele laterale — atunci când apar, căci lipsesc de multe ori — sînt mult mai simple. Uneori creatorul popular nici nu se oprește prea mult asupra lor, acoperind pur și simplu suprafața cu desene liniare fără prea mari pretenții (fig. 23). Alteori se repetă unul din elementele ornamentale ale feței centrale (fig. 24). În cîteva din cazuri însă — la distanțe destul de mari: Oltenia și jud. Suceava — apare o compoziție ornamentală cu totul deosebită, foarte interesantă (fig. 25), și care dezvăluie

und datiert ist, stellt sie ein Zeugnis von ethnographischem Wert dar.

Im Vergleich zu den Ornamenten der Vorderseite der Truhe sind die Seitenwände, wenn überhaupt, viel einfacher verziert. Häufig hält sich der bäuerliche Meister nicht allzuviel damit auf; er bringt auf der Seitenfläche einfach einige anspruchslose Schmucklinien an (Abb. 23). Auf mehreren Truhen wieder findet sich das Motiv der Vorderseite (Abb. 24). Einige Truhen, und zwar aus weit auseinanderliegenden Gebieten — aus Oltenien und dem Kreis Suceava —, erregen unser besonderes Interesse durch Schmuckformen, die ein außergewöhnliches künstlerisches Empfinden der bäuerlichen Meister verraten (Abb. 25). Durch die

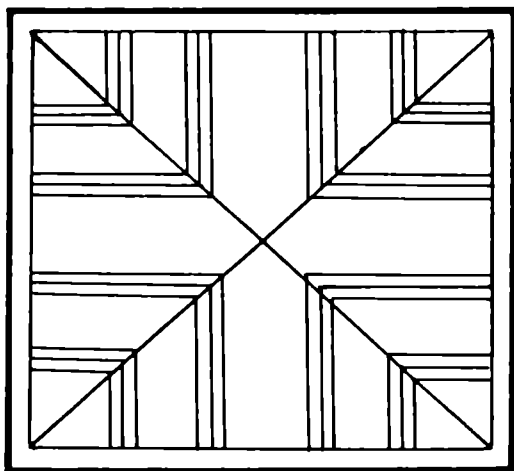
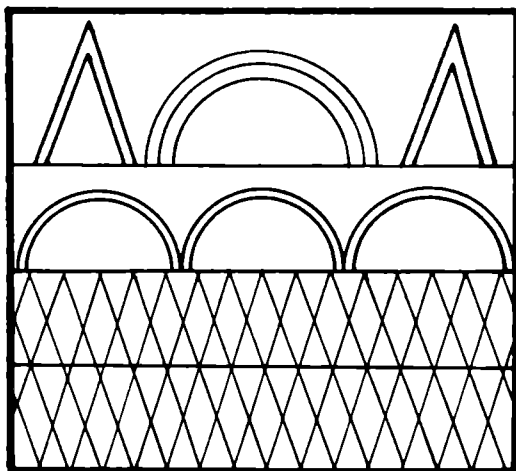
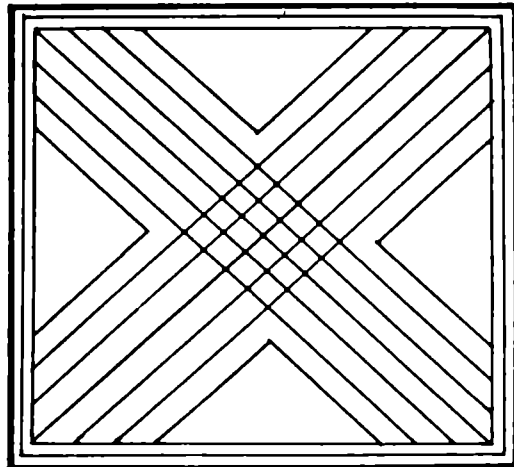
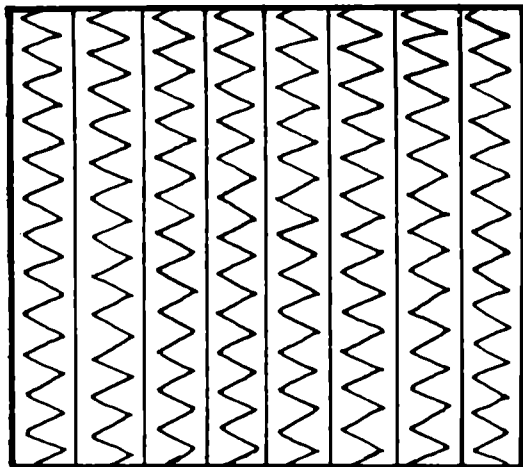

Fig. 23. Compoziții ornamentale pe fețele laterale ale lăzii.

Abb. 23. Ornamente auf den Seitenteilen der Truhe.

remarcabilul simț artistic al creatorului popular. Față de masivitatea lăzii, artistul îi imprimă o linie elegantă de sveltețe prin acest ornament, care se îmbină armonios cu forma căpățîiului, fără însă a fi în dezacord cu ansamblul compozițional (fig. 26).

c) Valoarea artistică a lăzilor se remarcă în primul rînd prin armonia proporțiilor și prin forma unora din elementele lor componente ca: picioare, căpăție etc. Utilizînd ca tehnică de ornamentare creștătura, tehnica cea mai adecvată lemnului, care permite să se scoată cît mai mult în evidență calitățile aces-

Anordnung der Schmuckformen verleihen sie der massiven Truhe eine Leichtigkeit und Eleganz der Linie, in die sich die Form der Randleiste harmonisch einfügt, ohne den Gesamteindruck der Komposition zu stören (Abb. 26).

c) Der künstlerische Wert der Truhen beruht vor allem auf der harmonischen Proportion und auf der besonderen Form einiger Teile, der Füße, der Randleiste usw. Der bäuerliche Meister verwendet zur Ausschmückung der Truhen die Schnitztechnik, die das Holz als solches zur Geltung bringt; die Schmuck-

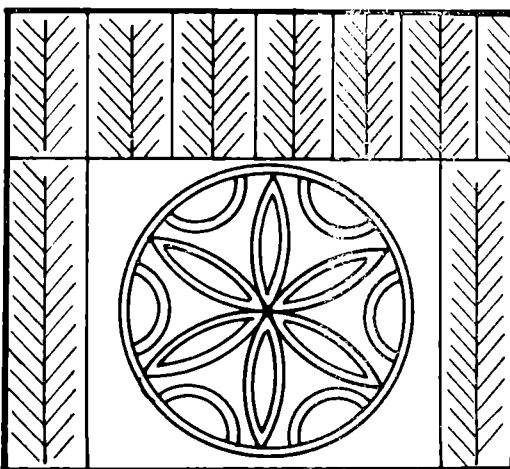
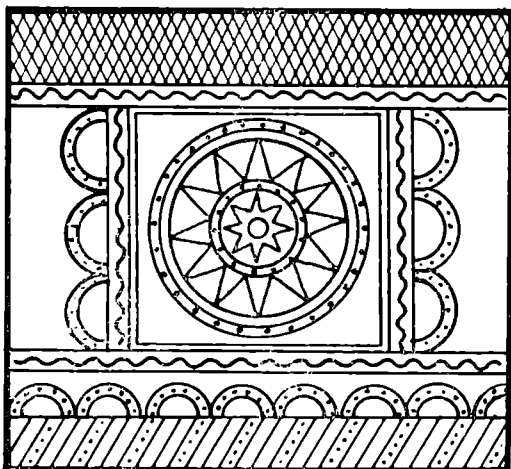
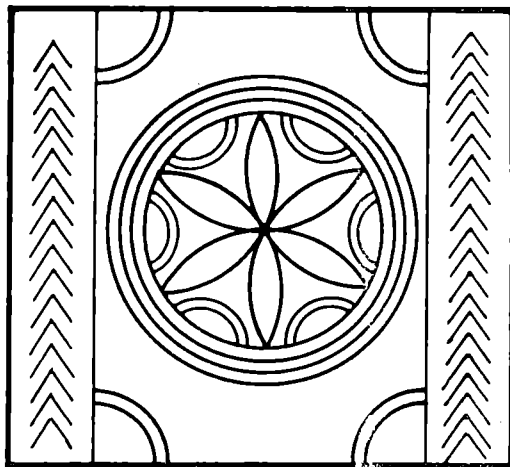
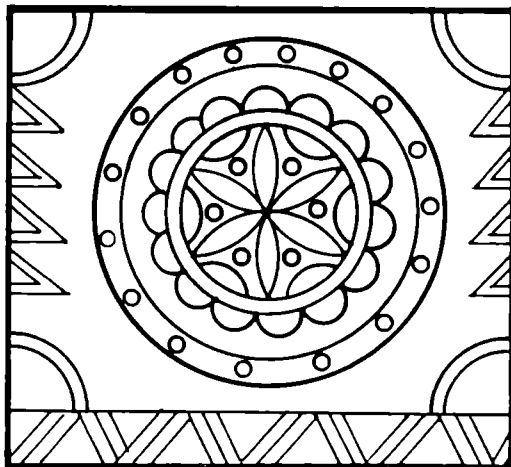

Fig. 24. Compoziții ornamentale pe fețele laterale ale lăzii.

Abb. 24. Ornamente auf den Seitenteilen der Truhe.

tei materii prime, creatorul popular utilizează firește numai acele elemente ornamentale care sînt proprii atît uneltei cît și materiei cu care își concretizează capacitatea sa artistică. Dar, în procesul de creație, se vădește și un alt element care denotă vechimea integrării acestor lăzi în formele culturale ale poporului român, manifestat prin tipul arhaic de elemente ornamentale.

În unele regiuni ale țării, mai cu deosebire în jud. Suceava, unele lăzi ornamentale prin creștături erau și vopsite cu mai multe nuanțe

elemente entsprechen sowohl dem verwendeten Werkzeug, als auch dem Material, an dem der Meister seine künstlerische Begabung zu erweisen hat. Das Verfahren bei der Herstellung dieser archaischen Schmuckformen verrät, daß die Bauerntruhen zu dem überlieferten Kulturgut des rumänischen Volkes gehören.

In einigen Landesteilen, vor allem im Gebiet von Suceava, wurden die geschnitzten Truhen in verschiedenen braunen Tönen gefärbt (durch Räuchern, Beizen u. a.), wozu

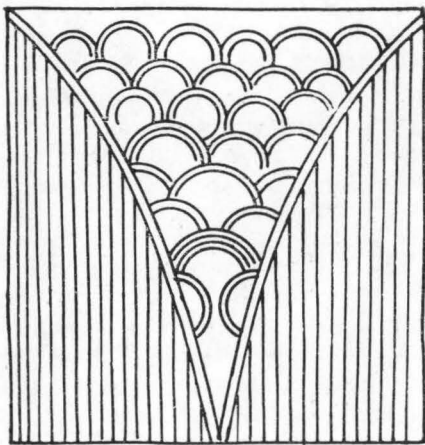

Fig. 25. Compoziții ornamentale pe fețele laterale ale lăzii.

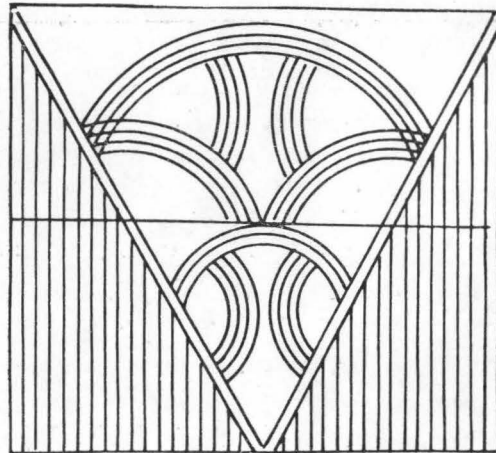

Abb. 25. Ornamente auf den Seitenteilen der Truhe.

Fig. 26. Ladă din jud. Suceava (Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, nr. inv. 1162).

Abb. 26. Truhe aus dem Kreis Suceava (Volkskunstmuseum der Sozialistischen Republik Rumänien, Inventarnummer 1162).

de brun (fum, baiț etc.) combinate cu negru.²¹ În alte regiuni ale țării se vopseau, în trecut,

²¹ Vezi și E. Weslowski, *Die Möbel des rumänischen Bauernhauses in der Bukowina*, Viena, 1906, pp. 7—8. Nu sîntem de acord că această completare a creștăturilor prin vopsire e frecventă în Bihor, cum o afirmă K. K. Csilléry, *op. cit.*, p. 253. Acest gen de a vopsi lăzile e frecvent mai ales în nordul Carpaților: la croații din comitatul Baranya (cf. K. K. Csilléry, *op. cit.*, p. 253) și în unele regiuni ale Poloniei (cf. R. Reinfuss, *op. cit.*, p. 13), cît și la huzuli, dar și în Jugoslavia, cf. B. Ivanović, *op. cit.*

noch Schwarz hinzukam.²¹ In anderen Landesgebieten wieder wurden sie ehemals, um

²¹ Siehe auch E. Weslowski, *Die Möbel des rumänischen Bauernhauses in der Bukowina*, Wien, 1906, S. 7—8. Wir stimmen der Behauptung von K. K. Csilléry in dem oben zitierten Werk, S. 253, nicht zu, daß die Ergänzung des Schnitzwerks durch Färben der Truhen im Bihorgebiet häufig sei. Diese Art des Färbens der Truhen ist vor allem nördlich der Karpaten bei den Kroaten im Komitat Baranya üblich (vergl. K. K. Csilléry, *a. a. O.*, S. 253), in einigen Gebieten Polens (vergl. R. Reinfuss, *a. a. O.*, S. 253) und bei den Huzulen, aber auch in Jugoslawien. Vergl. B. Ivanović, *a. a. O.*

în negru brun preparat din anin negru, care asigură trăinicia lemnului.²²

Avînd perfect integrat în concepția sa artistică simțul decorativului, artistul popular își manifestă din plin capacitatea sa creatoare, adaptînd structural elementele ornamentale la forma și rolul diferitelor părți componente ale lăzii, care nu sînt pentru el doar suprafețe de ornament, ci creînd un ansamblu compozițional unitar.

Prin forma lor, extrem de ușor adaptabilă unui interior modern, — putînd să-și capete și un rol practic — cît și prin ornamentica specifică, simplă, foarte stilizată, tradiționalele lăzi de zestre populare pot fi o foarte bună sursă de inspirație pentru artiștii noștri decoratori.

6. Locul lăzilor românești în complexul etnografic european. Existența sarcofagelor și a lăzilor de tipul celor prezentate în rîndurile de mai sus, încă din perioada dinastiei a XVIII-a egiptene, consemnarea lor în lumea romană și larga lor utilizare în tot feudalismul european, cît și larga răspîndire a acestor lăzi în toată Europa, atît de competent demonstrată de K. K. Csilléry²³, dovedesc clar vechimea și răspîndirea acestui interesant element de cultură populară.

Coroborînd datele diferiților autori în privința originii lăzilor de tip sarcofag, se pot stabili — rezumativ — următoarele:

Forma apare încă din epoca celei de a XVIII-a dinastie egiptene; se regăsește la greci din sec. IV. î.e.n și apoi la romani. Tot din aceste epoci există și tehnica specifică dulgheriei cu scînduri îmbrucate.²⁴ În feudalism, acest tip de ladă are o mare răspîndire în toată Europa. Popoarele slave îl au din timpuri

das Holz dauerhafter zu machen, mit schwarzbrauner Farbe eingelassen, die aus der Schwarzerle gewonnen wurde.²²

Der Sinn für dekorative Wirkung entsprach vollkommen der Kunstauffassung des bäuerlichen Meisters, der seine schöpferische Begabung dadurch unter Beweis stellt, daß er die Schmuckelemente der Form und der Aufgabe der verschiedenen Bestandteile der Truhe entsprechend verwendet; diese Schmuckelemente sind ihm nicht einfach eine äußerliche Verzierung, sondern sie fügen sich sinnvoll in die Gesamtkomposition des Stückes ein.

Die Form der Bauerntruhen und ihre eigenartigen, einfachen stilisierten Schmuckelemente passen gut zum Stil moderner Wohnräume und erfüllen auch einen praktischen Zweck; sie könnten unseren Innenarchitekten zur Quelle der Anregung dienen.

6. Die Stellung der rumänischen Bauerntruhen in der gesamteuropäischen Ethnographie. Sarkophage und Truhen von dem oben beschriebenen Typus gab es schon in Ägypten zur Zeit der XVIII. Dynastie; sie waren in der römischen Welt bekannt und fanden während der europäischen Feudalzeit vielfache Verwendung. Die kompetente Arbeit K. K. Csillérys²³, zeigt, daß der Gebrauch und die Verbreitung dieses interessanten Bestandteils der Volkskultur überall in Europa weit in die Vergangenheit zurückreicht.

Zusammenfassend läßt sich auf Grund der Feststellungen verschiedener Verfasser über den Ursprung der Truhen vom Sarkophagtypus folgendes sagen: Diese Form tritt schon zur Zeit der XVIII. Dynastie in Ägypten auf; im IV. Jahrhundert v. u. Z. findet sie sich bei den Griechen, dann bei den Römern. Schon zu dieser Zeit ist das für die Zimmermannsarbeit charakteristische Verfahren der ineinandergefügten Bretter üblich.²⁴ Während der Feudalzeit war dieser Truhentypus in ganz Europa weithin verbreitet. Die slawi-

²² Cf. T. Pamfile, *Industria casnică la români*, București, 1910, p. 409.

²³ K. K. Csilléry, *Le coffre de charpenterie...*

²⁴ B. Ivanović, *op. cit.*, p. 49—50, menționează aceste forme de lăzi ca fiind foarte răspîndite în lumea iliro-greacă, după cum s-a constatat și pe baza materialului arheologic provenit din săpăturile de la Novi Pazar (1957). După același autor, *op. cit.*, p. 50, cea mai veche ladă de acest tip păstrată pe teritoriul jugoslav este acea datată 1584, păstrată la Muzeul din Maribor.

²² Vergl. T. Pamfile, *Industria casnică la români*, Bukarest, 1910, S. 409.

²³ K. K. Csilléry, *Le coffre de charpenterie...*

²⁴ B. Ivanović, *a. a. O.*, S. 49—50, stellt fest, daß diese Truhenform auf illyro-griechischem Gebiet häufig sei, wie aus den archäologischen Funden bei den Ausgrabungen von Novi Pazar (1957) ersichtlich ist. Nach demselben Verfasser (*a. a. O.*, S. 50) trägt die älteste Truhe dieses Typus auf jugoslawischem Boden das Datum 1584 und befindet sich im Museum von Maribor.

vechi și l-au preluat din contactul cu Orientul și romanii²⁵ și în nici un caz nu poate să fi fost adus de slavi în perioada migrației popoarelor, cum susține F. Kos²⁶.

Tipul acesta de ladă de forma sarcofagului, cu scindurile îmbucate, apare în Ucraina, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Jugosлавия, Albania vestică, Estonia, Elveția, Germania, Tirol etc.²⁷

Ungurii au preluat acest tip odată cu venirea lor în Europa, la fel cum au preluat și tipul de ladă mare, tot cu capac în două ape, numit „susek“, termen slav preluat odată cu obiectul²⁸. Forma aceasta cu acoperiș în două ape, asemănătoare unei case, în deosebi când e vorba de sicrie, concretizează, ca și urnele funerare, în formă de case, concepția primitivă după care sicriul e casa celui mort²⁹. E desigur o formă derivată din sarcofagul roman și grec³⁰.

Și analiza termenilor ce-i mai frecvenți întrebuințați pentru lăzile mari sau mici, de care ne ocupăm, confirmă cele expuse mai sus. Astfel, se întrebuințează următorii termeni:

- sl. *truhla* > germ. *Truhe*;
- sl. *rakva*, alb. *ark*, rom. *raclă* > lat. *arca*;
- slovac. *skriňa*, ucr. *scrinia*, sloven. *skrinja*, croat. *škijna*, fr. *écriin*, germ. *Schrein*, ital. *scrigno*, retic. *scrigno*, maghiar *szekeén*, rom. *scrin*, sicriu etc. > lat. *scrinium*;
- mag. *szuszek* > sl. *susik*.

²⁵ L. Niederle, *Život starych Slovanov*, I, p. 879; R. Bednárík, *op. cit.*

²⁶ F. Kos, în „Etnolog“, Glasnik etnografskego muzeja v Ljubljani, XIV, p. 59, apud R. Bednárík, *op. cit.*, p. 32.

²⁷ Tadeus Severin, *Krakowskie skrzynie malowane*, Krakow 1928, p. 5; K. K. Csilléry, *op. cit.*; R. Bednárík, *op. cit.*, p. 31; J. M. Ritz, *Bauernmöbel*, Lipsca, 1939, p. 30; Fr. Nopcsa, *Albanien*, Berlin și Lipsca, 1925, p. 112; B. Ivanović, *op. cit.* etc.

²⁸ În cehă: „sousek“; Moravia-Slovacia: „súsek“; Polonia: „susick“ sau „semsiek“; ucraineană: „susik“; bulgară: „susik“ etc. cf. R. Bednárík, *op. cit.* p. 35, la fel ca și ung. „szuszek“ și nu preluat de slavi de la unguri cum susține Bátky Zs. în „Magyarország néprajza“, I, p. 285 și Malonyai D., în „A magyar nép művészete“, V, p. 271.

²⁹ K. K. Csilléry, *op. cit.*, p. 271.

³⁰ F. R. Uebe, *Deutsche Bauernmöbel*, Berlin, 1942, p. 31—32.

schen Völker haben diese Truhenform in alter Zeit durch ihre Beziehungen zum Orient und den Römern²⁵ übernommen. Keinesfalls sind sie aber erst, wie F. Kos²⁶ behauptet, zur Völkerwanderungszeit von den Slawen mitgebracht worden.

Der Typus der Truhe in Sarkophagform mit gefügten Brettern tritt in der Ukraine, in Polen, der Tschechoslowakei, Ungarn, Rumänien, Bulgarien, Jugoslawien, Westalbanien, Estland, der Schweiz, Deutschland, Tirol usw. auf.²⁷

Die Ungarn haben diesen Typus bei ihrer Einwanderung nach Europa übernommen. Die Bezeichnung „susek“ für den Typus der großen Truhen mit zweiflächigem Deckel ist slawischen Ursprungs und wurde gleichzeitig mit dem Gegenstand übernommen.²⁸ Diese Form des Truhendeckels erinnert insbesondere bei der Sargtruhe wie auch bei den Totenurnen, an das Satteldach des Hauses, dementsprechend ist der Sarg nach der primitiven Auffassung des Volkes das Haus der Verstorbenen.²⁹ Sicherlich ist es eine Form, die von dem römischen und griechischen Sarkophag her stammt.³⁰

Ein Vergleich der am häufigst gebrauchten Bezeichnungen für die kleinen und großen Truhen, die Gegenstand unserer Untersuchung sind, bestätigt die obenaufgestellten Behauptungen. Es wurden folgende Ausdrücke für die Truhe gebraucht:

- sl. *truhla*, deutsch *Truhe*;
- sl. *rakva*, alb. *ark*, rum. *raclă* > lat. *arca*;
- slowak. *skriňa*, ukr. *scrinia*, sloven. *skrinja*, kroat. *škijna*, franz. *écriin*, deutsch *Schrein*, ital. *scrigno*, retisch *scrigno*, madj. *szekeén*, rum. *scrin*, sicriu usw. > lat. *scrinium*;
- ungar. *szuszek* > sl. *susik*.

²⁵ L. Niederle, *Život starych Slovanov*, I, S. 879; R. Bednárík, *a. a. O.*

²⁶ F. Kos, in „Etnolog“, Glasnik etnografskego muzeja v Ljubljani, XIV, S. 59, apud R. Bednárík, *a. a. O.*, S. 32.

²⁷ Tadeus Severin, *Krakowskie skrzynie malowane*, Krakow, 1928, S. 5; K. K. Csilléry, *a. a. O.*; R. Bednárík, *a. a. O.*, S. 31; J. M. Ritz, *Bauernmöbel*, Leipzig, 1939, S. 30; Fr. Nopcsa, *Albanien*, Berlin und Leipzig, 1925, S. 112; B. Ivanović, *a. a. O.*, usf.

²⁸ Tschechisch „sousek“; mährisch-slowakisch „súsek“; polnisch „susick“ oder „semsiek“; ukrainisch „susik“; bulgarisch „susik“ usf. Vergl. Bednárík, *a. a. O.*, S. 35, gleichfalls madjarisch „szuszek“, nicht aber von den Slawen aus dem Madjarischen übernommen, wie Bátky Zs. in „Magyarország néprajza“, I, S. 285 und Malonyai D., in „A magyar nép művészete“, V, S. 271 behaupten.

²⁹ K. K. Csilléry, *a. a. O.*, S. 271.

³⁰ F. R. Uebe, *Deutsche Bauernmöbel*, Berlin, 1942, S. 31—32.

Este deci greu de susținut atât teza pătrunderii acestor lăzi din Asia, prin intermediul populațiilor maghiare cât și teza preluării lor de către popor de la clasa dominantă, în feudalism.

De asemenea ni se pare foarte ipotetică teza lui T. Dobrovolski³¹, care susține că tipul acesta de lăzi ar fi fost adus în Polonia prin secolele XIII—XVI, de către păstorii români, când el e cunoscut și în Slovacia și în Germania și în Ucraina etc. fără să se poată vorbi de vre-un import oarecare.

Lăzile acestea au avut o asemenea răspîndire în tot centrul, sudul și estul Europei, încît nu se poate vorbi de împrumuturi și influențe, decît filiația din tipul sarcofagului antic mediteranian.

Incontestabil însă că acest tip de lăzi are o veche tradiție pe teritoriul românesc. Dovadă concludentă este largă sa răspîndire încă și azi, cu toate că, în Transilvania de pildă, dacă nu ar fi fost atât de înrădăcinat, putea fi de mult înlocuit de lăzile de tîmplărie, pictate, de tipul celor introduse de timpuriu de populația săsească.

Prin formele descrise mai sus lăzile românești reprezintă unul din elementele caracteristice ale specificului etnic al poporului român. Această adîncă înrădăcinare în formele culturale românești specifice feudalismului, care a determinat și apariția specializării în acest meșteșug, a dus și la forme artistice superioare, care pot fi trecute pe primul plan în complexul manifestărilor artistice populare de acest gen, din Europa.

Lăzile rămîn ca un bun artistic tradițional, care poate fi sursă de inspirație pentru creații artistice și industriale noi, specifice noilor cerințe și condiții de viață.

Beide Behauptungen, 1. diese Truhen seien durch die Vermittlung der madjarischen Völker aus Asien gekommen, 2. das Volk habe sie zur Feudalzeit von der herrschenden Klasse übernommen, entbehren also jeder Grundlage. Auch die Behauptung T. Dobrowolskis, dieser Truhentypus sei im XIII.—XVI. Jahrhundert von rumänischen Hirten nach Polen gebracht worden, erscheint uns äußerst unwahrscheinlich, da er auch in der Slowakei, in Deutschland, in der Ukraine usw. bekannt war, wo von einer Übernahme keine Rede sein konnte.

Diese Truhen waren gleicherweise in Mittel-, Süd- und Osteuropa verbreitet, so daß es sich um keine Entlehnungen und Einflüsse handeln kann, sondern lediglich um den gemeinsamen Ursprung aus dem mittelmeeerischen Sarkophagtypus des Altertums.

Es ist indessen unbestreitbar, daß dieser Truhentypus auf dem Gebiete Rumäniens auf eine alte Tradition zurückgeht. Der schlüssige Beweis dafür ist ihre weite Verbreitung bis auf den heutigen Tag, obgleich sie, wäre ihr Gebrauch nicht so fest verwurzelt gewesen, z. B. in Siebenbürgen, längst von den bemalten Tischlertruhen hätten ersetzt werden können, wie sie bei der sächsischen Bevölkerung schon frühzeitig üblich waren.

Die oben beschriebenen rumänischen Bauerntruhen stellen einen der charakteristischen Bestandteile der ethnischen Eigenart des rumänischen Volkes dar. Die tiefe Verwurzelung in der rumänischen Kultur des Feudalismus bestimmte auch das Auftreten der Spezialisierung in diesem Handwerk und führte schließlich zu einer künstlerisch höherstehenden Ausführung der Bauerntruhe, die innerhalb der europäischen Volkskunst auf diesem Gebiet an vorrangiger Stelle steht.

Die Bauerntruhe ist ein überliefertes künstlerisches Gut, das für das Kunstschaffen und die industrielle Herstellung neuer, den Bedürfnissen und Bedingungen des heutigen Lebens angepaßten Möbelstücke als Anregung dienen kann.

³¹ T. Dobrovolski, *Tradycje woloskie w kulturze artystycznej* — Goral i ślaskich, Zanie Skaskie 1931, caet 2, p. 101.

* Desenele executate de M. Caragea; fotografiile de pe teren de autor; fotografiile din colecția Muzeului de artă populară ale Republicii Socialiste România de M. Ieremie.

³¹ T. Dobrovolski, *Tradycje woloskie w kulturze artystycznej* — Goral i ślaskich, Zanie Skaskie 1931, Heft 2, S. 101.

* Zeichnungen von M. Caragea; die Aufnahmen im Gelände vom Verfasser; Aufnahmen aus der Sammlung des Volkskunstmuseums der Sozialistischen Republik Rumänien von M. Ieremie.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL TEHNICII POPULARE DE PRELUCRARE A OSULUI —

Doi meșteri în prelucrarea cornului
la Sibiu

Raymonde Wiener

În condițiile progresului industrial asistăm astăzi la dispariția unor meșteșuguri populare devenite nerentabile, practicate încă de tot mai puțini meșteri ce produc anevoios, — cu mijloace rudimentare, dar ingenios concepute, ce s-au păstrat din generație în generație, — anumite piese de uz, odinioară foarte căutate, astăzi rarități.

La târgul săptămînal de la Sibiu poate fi întîlnit meșterul pieptănar Iordache Gheorghe, în vîrstă de 60 de ani, care oferă aici pieptenii din corn, lucrați de el și de ginerele său Răducan A. Genică în vîrstă de 33 de ani. Amîndoi relatează cu mîndrie că practică acest meșteșug de cînd s-au pomenit de la vîrsta de aproximativ 4 ani și că l-au moștenit „de la moși strămoși“. Bunicul lui Moș Jordache, Cărăbita Dumitru, tatăl său Jordache Dumitru, cît și Moise Alexandru, tatăl meșterului tînăr, au practicat această meserie.

Considerăm că din punct de vedere documentar este necesară și interesantă cunoașterea acestui meșteșug străvechi — pe cale de dispariție — care completează unul dintre cele mai importante capitole din istoria culturii noastre populare: meșteșugurile.

*

*

Pieptenii se lucrează îndeosebi din corn de bovine, iar în absența acestui material din cornul de berbec, cumpărate de pieptănari de la măcelării și abatoare, în cantități variind

BEITRÄGE ZUR UNTERSUCHUNG VOLKSTÜMLICHER TECHNIKEN DER KNOCHENVERARBEITUNG

Zwei Meister in Hermannstadt,
die Horn verarbeiten

Raymonde Wiener

Der industrielle Fortschritt, dessen Zeugen wir heute sind, bringt es mit sich, daß unrentabel gewordene volkstümliche Handwerke von der Bildfläche verschwinden; die Anzahl der Meister vermindert sich immer mehr, die in mühseliger Arbeit mit zwar primitiven, aber scharfsinnig ausgedachten, von Generation zu Generation überlieferten Werkzeugen gewisse, früher sehr gesuchte Gebrauchsgegenstände herstellten, die heute Seltenheitswert haben.

Auf dem Hermannstädter Wochenmarkt trifft man den 60 Jahre alten Kammacher Iordache Gheorghe an; er hält Hornkämme feil, die er gemeinsam mit seinem 33 Jahre alten Schwiegersohn Răducan A. Genică herstellt. Stolz berichten die beiden, daß sie schon im Alter von 4 Jahren begannen, das Handwerk zu erlernen und daß sie es von den „Eltern und Voreltern ererbt“ hätten. Der Großvater von Moș Iordache, Cărăbita Dumitru, sein Vater Iordache Dumitru und auch Moise Alexandru, der Vater des jungen Meisters, haben dieses Handwerk betrieben.

Wir halten es für aufschlußreich und geboten, alles Wissenswerte über dieses uralte Handwerk, das im Begriff ist, für immer zu verschwinden, festzuhalten, denn es gehört zu einem der bedeutendsten Kapitel in der Kulturgeschichte unseres Landes, zu den Handwerken.

*

Kämme werden vor allem aus den Hörnern der Rinder hergestellt, wenn diese fehlen, aus Hammelhörnern, die der Kammacher aus Metzgereien oder im Schlacht-

între 10—15 kg. Astăzi cei doi meșteri amintii prelucreză și material plastic, lucrând piepteni din diferite deșeuri de țevi industriale.

Unelte folosite de meșterii pieptănari — pentru fasonarea cornului și pentru finisarea produselor — pot fi împărțite în două categorii: unelte procurate din comerț, adică produse industriale și unelte produse manual, confecționate special pentru necesitățile meșteșugului de către pieptănarii respectivi.

Din prima categorie fac parte formele de toporișcă (*fig. a*), din categoria a doua, restul uneltelor, dintre care unealta de bază este presa (*fig. b*). Această unealtă este formată dintr-o bucată de buștean de cca 1 m lungime și diametrul aproximativ de 20 cm, în mijlocul căruia se găsește o scobitură de cca 16 cm lungime în care sînt fixate, cu ajutorul unor pene, mici scîndurele dreptunghiulare (de cca 25 cm lungime și 8 cm înălțime). Între acestea se introduce bucata de corn pentru a fi presată. Presa servește atît ca presă propriu-zisă cît și ca masă de lucru și suport pentru „țăruș” folosit în ultima fază a lucrului.

„Țărușul” (*fig. c*) este o unealtă auxiliară formată dintr-o bucată de lemn, de cca 50 cm înălțime, cu secțiune dreptunghiulară. La un capăt țărușul este ascuțit, iar la celălalt prezintă o scobitură în formă de șanț transversal de cca 13 cm adîncime, pe muchia dreaptă anterioară avînd două tăieturi mici. Țărușul servește ca suport pentru pieptenele în lucru în timpul tăiatului dinților și pilirii sale efectuată ulterior.

„Ferăstrăul” pentru tăiat (*fig. d*) este o unealtă simplă, asemănătoare cu ferăstrăul folosit de pomicultori, pentru curățirea pomilor de crengi mărunte. Dintr-un mîner cilindric pornește un arc de platbandă din fier de care este nituită o pînză îngustă, dințată fin. Arcul asigură ferăstrăului întinderea necesară pentru a fi întrebuințat la materialul destul de tare al cornului.

„Cleștele” de fier (*fig. e*) are forma identică cu cleștii întrebuințați de fierari, prezentînd mînere lungi, drepte și fălcii late în formă de cioc de rață. Lungimea totală a uneltei este de 45—50 cm, fălcile luate în parte, măsurînd 11 cm.

Fasonarea brută se face cu ajutorul unei barde mici (*fig. f*), lungi de 11,5 cm și cu tăișul de 9,6 cm, bine arcuită, întrucît cu

haus im Gewicht von 10—15 kg kauft. Heute verarbeiten die beiden obengenannten Meister auch Plaste, sie stellen Kämme aus Abfällen von für die Industrie bestimmten verschiedenen Plastrohren her.

Die von den Kammachermeistern benützten Werkzeuge zur Formgebung und Ausfertigung ihrer Erzeugnisse können in zwei Gruppen eingeteilt werden: fertig gekauftes Werkzeug, also industrielle Erzeugnisse, und handgearbeitete, von den Kammachern für ihre besonderen Zwecke hergestellte Werkzeuge.

Zur ersten Gruppe gehören die kleinen Beile (*Abb. a*), zur zweiten Gruppe das übrige Werkzeug, dessen Hauptstück die Presse ist (*Abb. b*). Dieses Gerät besteht aus einem etwa 1 m langen und 20 cm im Querschnitt messenden Holzblock. In der Mitte des Blocks befindet sich eine etwa 16 cm lange Vertiefung, in der rechteckige Brettchen (etwa 25 cm lang und 8 cm hoch) mit Keilen befestigt sind. Zwischen diese Brettchen wird das Horn zum Pressen geschoben.

Das Gerät dient gleichzeitig als Presse, Arbeitstisch und Ständer für den Pflock (țăruș), der beim letzten Arbeitsgang gebraucht wird.

Der Pflock (*Abb. c*) ist ein aus Holz hergestelltes, etwa 50 cm hohes Hilfsgerät von rechtwinkligem Querschnitt. An dem einen Ende ist er zugespitzt, an dem anderen hat er eine etwa 13 cm tiefe Querspalte und an der rechten, vordern Kante zwei kleine Einschnitte. Der Pflock dient zum Festhalten des Kammes, wenn die Zähne ausgesägt und gefeilt werden.

Die Säge (ferăstrăul) (*Abb. d*) ist ein einfaches Werkzeug, einer Baumsäge zum Entfernen der dünnen Äste der Obstbäume ähnlich; der zylindrische Griff trägt einen bogenförmigen Eisenreif, an den ein schmales, feingezähntes Sägeblatt genietet ist. Der Reif sichert ein gewisses Nachgeben der Säge beim Bearbeiten des ziemlich harten Hornes.

Die Zange (cleștele) aus Eisen (*Abb. e*) hat die gleiche Form wie eine Schmiedezange mit langen geraden Griffen und entenschnabelförmigen Greifern. Die ganze Zange ist 45—50 cm, die Greifer allein 11 cm lang.

Die Rohform des Kammes wird mit einem kleinen, 11,5 cm langen Schlichtbeil (bardă) (*Abb. f*) ausgehauen, die 9,6 cm lange Schneide ist stark vorgewölbt, denn mit diesem

această unealtă se face și retușarea formei brute.

„Rașpelul“ (*fig. g*), unealtă folosită pentru netezirea suprafețelor plane, este lucrat dintr-o bucată de fier lată, ușor arcuită, fixată cu un capăt într-un mâner de lemn, și „zimțată“ pe o parte cu ajutorul unei dălți în așa fel încât se obține o suprafață uniform de aspră cu puternic efect abraziv. Lama rașpelului este dublată în spate de o prelungire a mânerului de lemn spre a i se da mai multă siguranță de manevrare.

Pentru tăiatul dinților se folosesc ferăstraie late și drepte de diferite grosimi, în funcție de grosimea dintelui. Ferăstrăul cu dinți rari (*fig. h*) este o lamă lată de 2—2,5 cm, lungă de cca 30 cm, fixată într-un mâner cilindric și nituită cu două nituri. El se mișcă orizontal, alternativ, de la cel care lucrează spre partea opusă lui și înapoi.

Unealta folosită pentru tăiatul dinților deși (*fig. i*) se aseamănă cu cea descrisă mai sus, are un singur tăiș, spatele pânzei fiind armat cu o fișie de tablă îndoită care dă lamei subțiri rigiditatea necesară.

Ultimele retușuri ale suprafeței se fac cu ajutorul lamei unui cuțit ușor curbat, „cuțitul de ras și șlefuit“ (*fig. j*). Este vorba de un cuțit lat de 2,5 cm, lung de 20,5 cm, din care lama măsoară 11 cm.

Pentru a-și simplifica și ușura munca, meșterul pieptănar lucrează în serie câte 20 bucăți pe zi. Toate fazele de lucru se execută stînd jos, cu picioarele încrucișate. Înaintea începerii lucrului, el își pregătește locul de muncă. După anotimp, acesta poate fi în casă sau cînd este cald, în aer liber, de obicei în curtea casei. Locul este măturat, se adună materia primă necesară pentru seria pe care intenționează să o lucreze, se pregătesc uneltele pentru a le avea la îndemînă în timpul lucrului și se face focul pentru obținerea jarului necesar muierii cornului.

Fazele de lucru sînt următoarele: coarnele odată procurate și selecționate „se croiesc“, adică se taie cu ferăstrăul de mînă, în bucăți de cca 10 cm lungime. Partea corespunzătoare pentru confecționatul pieptenelor este cea din mijloc unde pereții cornului au o grosime medie. Vîrfurile cornului fiind prea plin ar necesita pentru scobirea și subțierea sa muncă prea multă, iar partea de la rădăcină este prea subțire. Este interesant faptul că la această fază, piciorul drept al meșterului este

Werkzeug wird die Rohform auch nachgearbeitet.

Die Raspel (rașpelul) (*Abb. g*), das Werkzeug zum Glätten von ebenen Flächen, besteht aus einem breiten, leicht gebogenen Eisenstück, dessen eines Ende in einem Holzgriff befestigt ist und das an einer Seitenfläche mit Hilfe eines Meißels gezähnt wird, so daß eine gleichmäßig rauhe Fläche entsteht, mit der das Horn kräftig abgeschabt werden kann. Die Klinge der Raspel ist auf der Rückseite mit einer Verlängerung des Holzgriffes versehen, damit sie sicherer gehandhabt werden kann.

Zum Einschneiden der Zähne verwendet man breite, gerade Sägen verschiedener Stärke, je nach der Dicke der Zähne. Die weitgezähnte Säge (*Abb. h*) hat ein 2—2,5 cm breites, etwa 30 cm langes Blatt, das mit zwei Nieten an einem zylindrischen Griff befestigt ist. Sie wird von dem Arbeiter waagrecht hin- und herbewegt. Die enggezähnte Säge (*Abb. i*) ist zwar der oben beschriebenen ähnlich, sie hat aber nur eine Schneide und der Rücken des Blattes ist durch ein in der Mitte abgebogenes Stück Blech verstärkt, das dem dünnen Sägeblatt die nötige Festigkeit verleiht.

Zuletzt wird die Oberfläche des Kammes mit der leicht gebogenen Messerklinge, dem „Schab- und Schleifmesser“, überarbeitet (*Abb. j*). Es ist 2,5 cm breit, 20,5 cm lang, die Klinge mißt 11 cm.

Um seine Arbeit zu vereinfachen und zu erleichtern, stellt der Meister eine Serie von 20 Stück pro Tag her. Alle Arbeitsgänge werden mit gekreuzten Beinen auf dem Boden sitzend ausgeführt. Vor dem Beginn der Arbeit bereitet er seinen Arbeitsplatz vor, je nach der Jahreszeit im Hause oder, wenn es warm ist, unter freiem Himmel, meist im Hof des Hauses. Der Arbeitsplatz wird gekehrt, das für die Serie, die er anfertigen will, nötige Rohmaterial und das Werkzeug griffbereit gelegt, ein Feuer für die Kohlenglut zum Erweichen des Hornes angefacht.

Die Arbeitsgänge sind folgende: das „Zuschneiden“ des ausgewählten Horns, d. h., es werden mit der Handsäge etwa 10 cm lange Stücke aus dem Horn geschnitten. Der für die Herstellung von Kämmen geeignete Teil liegt in der Mitte des Hornes, wo die Hornwand eine mittlere Stärke hat. Die Spitze ist voll und zu hart und das Aushöhlen und Abschaben würde zu viel Arbeit erfordern. Der Teil nahe der Wurzel ist zu dünnwandig. Bei diesem Arbeitsgang benützt der Meister auch den rechten Fuß als Arbeitsgerät,

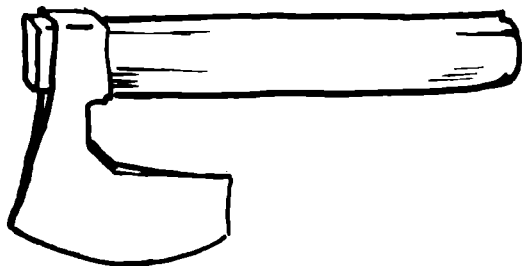

Fig. a) Toporișcă.

Abb. a) Kleines Beil.

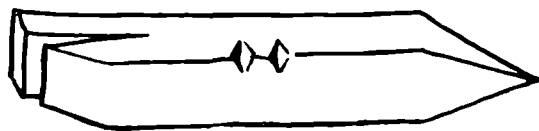

Fig. c) Țărușul.

Abb. c) Pflock.

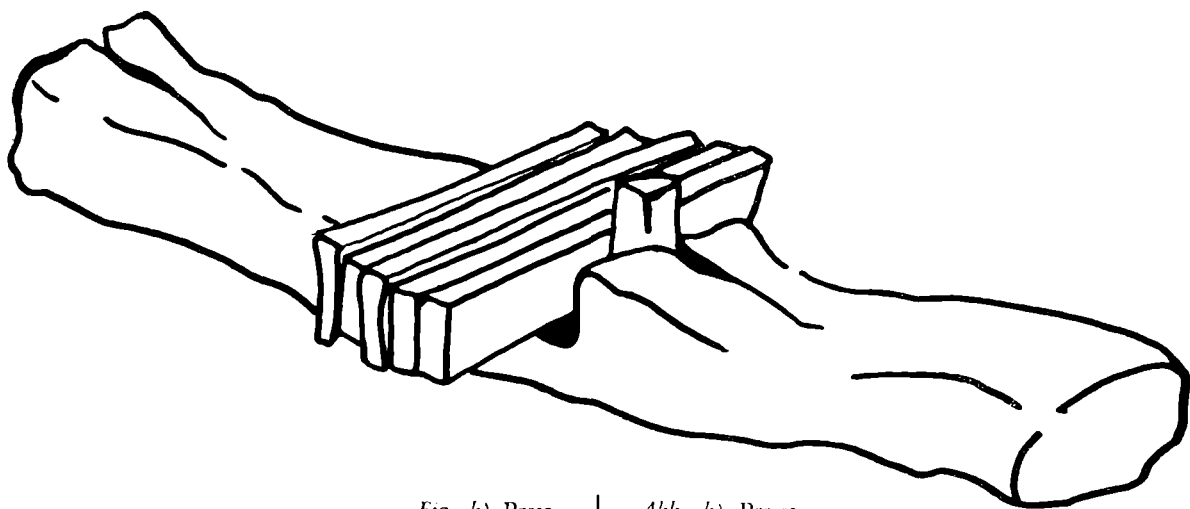

Fig. b) Presa.

Abb. b) Presse.

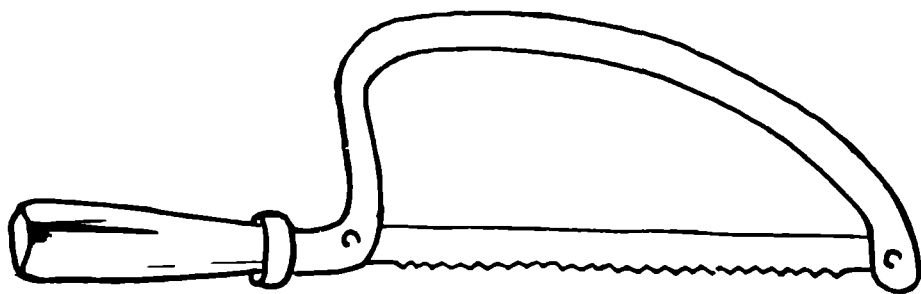

Fig. d) Ferăstrăul.

Abb. d) Säge.

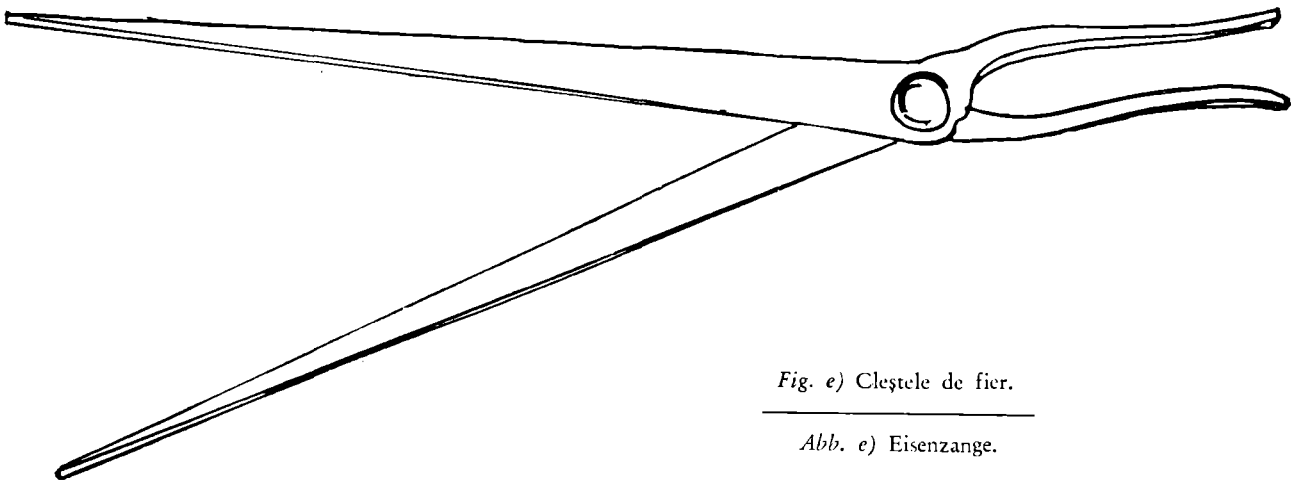

Fig. e) Cleștele de fier.

Abb. e) Eisenzange.

Fig. f) Barda.

Abb. f) Schlichtbeil.

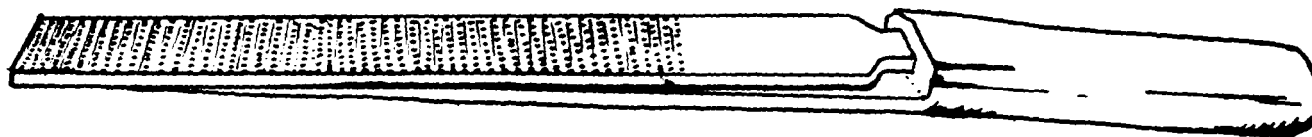
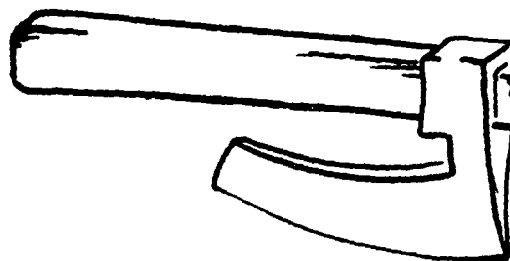

Fig. g) Raşpelul.

Abb. g) Raspel.

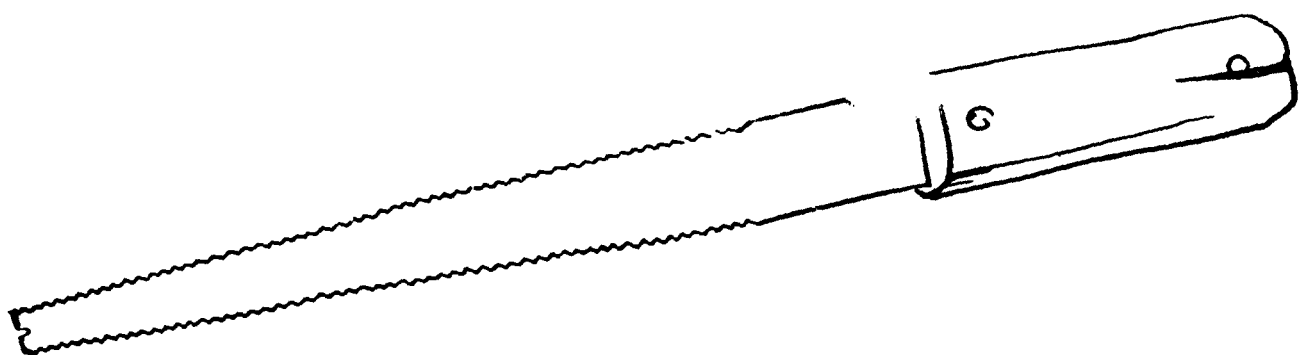

Fig. b) Ferăstrăul de dinţi rari.

Abb. b) Weitgezähnte Säge.

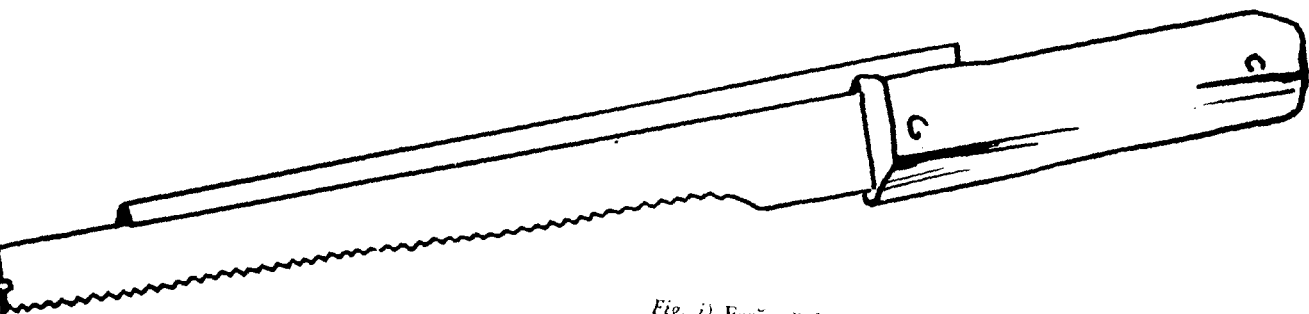

Fig. i) Ferăstrăul de dinţi deşi.

Abb. i) Enggezähnte Säge.

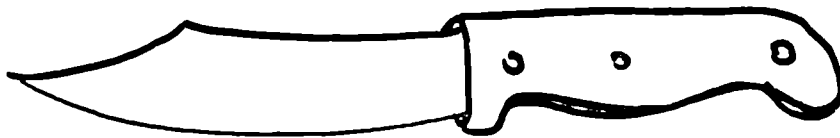

Fig. j) Cuțitul.

Abb. j) Messer.

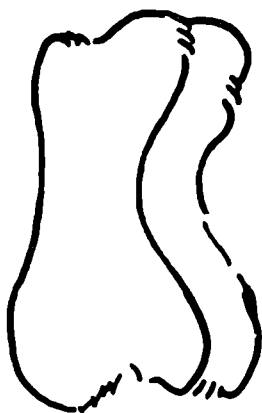

Fig. k) Postavul pentru lustruit.

Abb. k) Poliertuch.

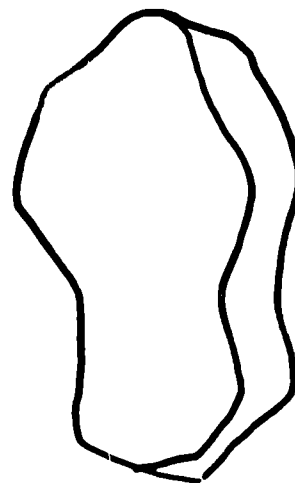

Fig. l) „Cuta“ pentru ascuțit cuțitul.

Abb. l) Schleifstein.

folosită ca unealtă de muncă, servind la sprijinirea cornului spre a-i asigura o poziție fixă (fig. 1).

Bucata de corn gata croită este așezată pe baza preseii. Aici cornul este cioplit jur-împrejur cu securicea (fig. 2), pentru a se obține o grosime unitară de cca 1—2 cm a pereților, grosimea depinzând și de calitatea cornului folosit.

Astfel pregătită, bucata de corn se prinde cu cleștele și se ține deasupra unei surse de căldură, jarul sau flăcările focului făcut în aer liber (fig. 3). După ce prin această încălzire cornul s-a muiat și a devenit elastic, el este despicat cu ajutorul fereștrăului de mână (fig. 4) și întins. Această operație se face cu mâna stângă, care apasă pe partea opusă cleștelui (fig. 5). Astfel, meșterul obține o bucată dreptunghiulară, curbă, care spre a fi netezită este introdusă între „blănilor“ preseii și anume între prima și a doua blană (fig. 6). După cum am mai arătat, pieptenii se lucrează în serie. În consecință, când se introduce în presă cea de-a doua bucată de corn încălzit, aceasta se pune tot între prima și

er stemmt ihn gegen das Horn, um es in seiner Stellung festzuhalten (Abb. 1).

Das fertig zugeschnittene Stück Horn kommt auf die Presse, wo es mit dem kleinen Beil rundherum behauen wird (Abb. 2), bis es eine durchgehende Stärke von 1—2 cm hat. Die Stärke hängt auch von der Qualität des Hornes ab.

Das so vorbereitete Hornstück wird mit der Zange über eine Wärmequelle gehalten (Kohlenglut oder die Flamme des draußen angezündeten Feuers — Abb. 3) Wenn das Horn durch die Wärme weich und elastisch geworden ist, wird es mit der Handsäge gespalten (Abb. 4) und gedehnt. Das geschieht mit der linken Hand, die auf das der Zange entgegengesetzte Ende drückt (Abb. 5). Auf diese Art erhält der Meister ein rechteckiges, gebogenes Stück, das zum Abflachen zwischen die „Breiter“ (blăni) der Presse, und zwar zwischen das erste und zweite Brettchen gebracht wird (Abb. 6). Wie gesagt, werden die Kämme in Serien hergestellt. Folglich wird das zweite erwärmte Hornstückchen auch zuerst zwischen das erste und

a doua scîndurică, mutîndu-se bucata introdusă anterior, cu o poziție, adică scoîndu-se prima bucată dintre scîndurica nr. 1 și 2 și introducîndu-se între scîndurile 2 și 3. La fel se procedează și cu următoarele piese, mutîndu-se continuu, cu o poziție.

Presă este calculată și construită în așa fel, încît piesa de corn încălzită, trecînd printre toate cele patru lăcașe formate din scîndurile presei, se scoate din ultimul răcită și întărită, pregătită pentru prelucrarea sa în continuare (fig. 7).

Scoasă din presă, bucata de corn se croiește cu ajutorul fierăstrăului de mînă (fig. 8), tăindu-se marginile și dîndu-se forma și mărimea definitivă a pieptenului care urmează să fie executat.

Fazele de lucru descrise pînă aici sînt de fapt cele ale pregătirii materiei prime în formă brută, prin care bucata de corn conică a devenit o plăcuță plană, dreptunghiulară. Avînd cornul astfel pregătit, meșterul trece la faza propriu-zisă de transformare a materiei prime într-o piesă de uz. Pentru aceasta suprafața cornului trebuie să devină perfect netedă. În primul rînd se îndepărtează impuritățile și proeminențele de pe suprafața cornului care provin din „arsura“, cu ocazia muierii deasupra jarului. Acest strat se desface de pe suprafața cornului cu ajutorul securicii de mînă (fig. 9). După îndepărtarea „arsurii“, suprafața cornului prezintă urmele cioplitului care la rîndul lor sînt scoase cu „raspelul“, o pilă specială, fixată într-un mîner de lemn (fig. 10), pentru a putea fi mînuită mai ușor. Cu această unealtă se netezesc ambele fețe ale pieptenului, și se subțiază cele două laturi longitudinale, pregătindu-se astfel porțiunile pe care se vor tăia dinții. Urmele raspelului de pe suprafața osului se îndepărtează prin răzuirea cu un cuțit special (fig. 11).

După ce suprafața cornului a fost netezită, pieptenele este gata, spre a i se tăia dinții. Această operație se face cu ajutorul „țărșului“ care, cu capătul ascuțit se introduce în pămînt, în așa fel, încît sprijinindu-se de prelungirea presei să aibă o poziție fixă (fig. 12). În șanțul din capătul de sus se introduce bucata de os, astfel ca laturile longitudinale ale piesei să fie așezate orizontal față de țărș. Pe latura superioară se taie, cu ajutorul „fierăstrăului de dinți mici“, șirul de dinți deși (fig. 13). Distanța între dinți este fixată prin dirijarea lamei cu degetul mare de la mîna stîngă în timpul deplasării ei de

zweite Brettchen gelegt, das erste Stückchen jedoch gleich um eine Stelle weitergerückt, also zwischen das zweite und dritte Brettchen. So wird auch mit den weiteren Stückchen verfahren: sie werden ständig um eine Stelle weitergerückt.

Die Presse ist so berechnet und gebaut, daß das erwärmte Hornstück, nachdem es durch alle vier Brettchenpaare gegangen ist, aus dem letzten erkalte und gehärtet und für die weitere Verarbeitung vorbereitet herauskommt (Abb. 7). Nun wird das Hornstück mit der Handsäge (Abb. 8) an den Rändern beschnitten und erhält die Form und Größe des Kammes, der hergestellt werden soll.

Die bisher beschriebenen Arbeitsgänge bereiten das Rohmaterial für die eigentliche Arbeit vor, das konische Hornstück ist zu einem flachen, rechteckigen Plättchen geworden. Nachdem der Meister das Horn auf diese Weise vorbereitet hat, beginnt er die eigentliche Arbeit, nämlich die Verarbeitung des Rohmaterials zu einem Gebrauchsgegenstand. Zu diesem Zweck muß die Oberfläche vollkommen geglättet werden. Vor allem werden die durch das „Brennen“ beim Erweichen des Hornes über der Glut entstandenen Verunreinigungen und hervorstehenden Teile entfernt. Sie werden mit dem kleinen Beil (Abb. 9) von der Oberfläche abgeschabt. Nach dem Entfernen der Brandspuren treten die Male vom Behauen hervor, die mit Hilfe der „Raspel“ geglättet werden, einer besonderen Feile, die zur leichteren Handhabung in einem Griff befestigt ist (Abb. 10). Mit diesem Werkzeug werden beide Seiten des Kammes geglättet und die Längsseiten abgeschliffen, in die die Zähne eingeschnitten werden sollen. Die Spuren der Raspel auf der Oberfläche des Hornstücks werden mit einem besonderen Messer verschliffen (Abb. 11).

Nachdem die Oberfläche des Hornes geglättet worden ist, können die Zähne eingeschnitten werden. Diese Arbeit wird mit Hilfe des Pflockes ausgeführt, dessen spitzes Ende in die Erde gestoßen wird, und zwar so, daß er von der Verlängerung der Presse gestützt wird, damit er feststeht (Abb. 12). In die Spalte am oberen Ende des Pflockes wird das Hornstück so hineingesteckt, daß die Längsseiten waagrecht zum Pflock stehen. Auf der oberen Seite sägt man mit der enggezähnten Säge die Reihe der dichtstehenden Zähne des Kammes ein (Abb. 13). Während der Meister von links nach rechts arbeitet, lenkt er mit dem Daumen der linken Hand das Sägeblatt so, daß die Zwi-

Fig. 1. Croitul cornului.

Abb. 1. Das Zuschneiden des Horns.

Fig. 2. Cioplitul cornului croit.

Abb. 2. Das Behauen des zugeschnittenen Horns.

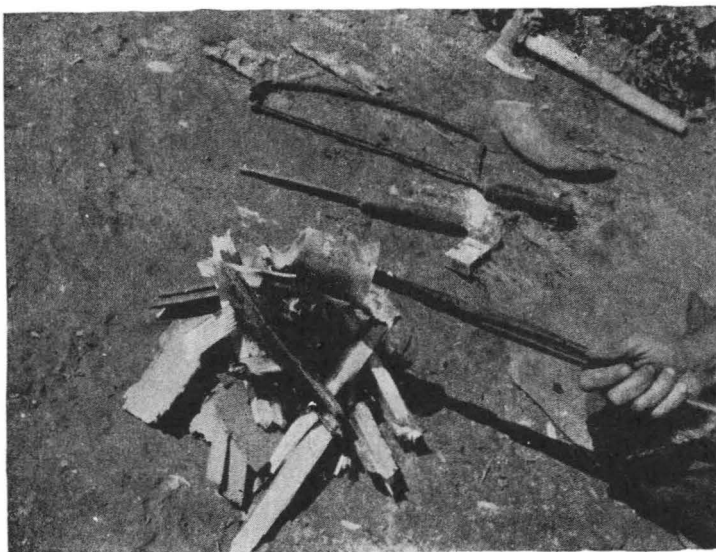

Fig. 3. Muiatul cornului deasupra focului.

Abb. 3. Erweichen des Horns über dem Feuer. www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

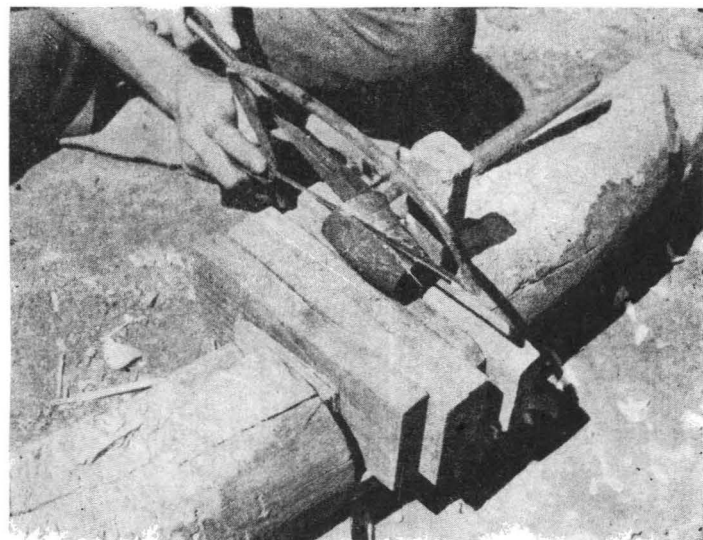

Fig. 4. Despicalul cornului.

Abb. 4. Das Spalten des Horns,

Fig. 5. Întinsul cornului.

Abb. 5. Das Ausdehnen des Horns.

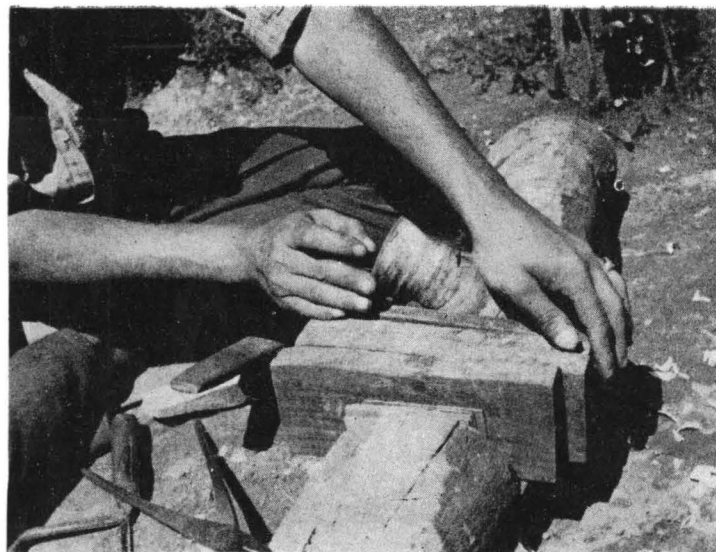

Fig. 6. Introducerea bucății de corn în presă.

Abb. 6. Einlegen der Hornstücke in die Presse.

Fig. 7. Scoaterea cornului din presă.

Abb. 7. Das Herausnehmen des Horns aus der Presse.

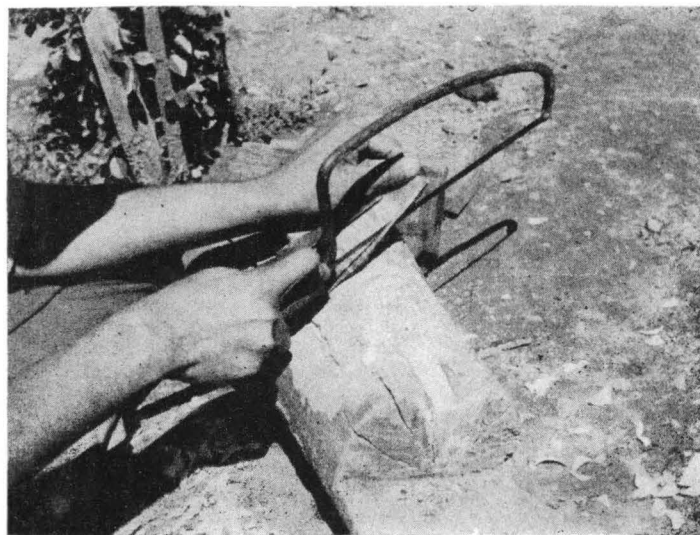

Fig. 8. Croitul pieptenului.

Fig. 8. Zuschneiden des Kammes.

Fig. 9. Îndepărtarea arsurii de pe suprafața pieptenelui croit.

Abb. 9. Das Entfernen der Brandspuren von der Oberfläche des zugeschnittenen Kammes.

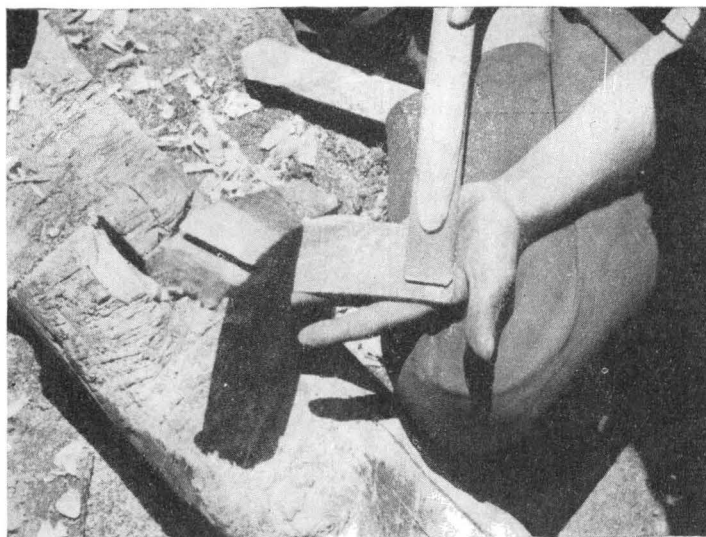

Fig. 10. Netezirea suprafeței pieptenelui.

Abb. 10. Das Glätten der Oberfläche des Kammes.

Fig. 11. Răzuirea cu cuțitul a suprafeței pieptenelui.

Abb. 11. Das Glätten des Kammes mit dem Messer.

Fig. 12. Fixarea țărșului.

Abb. 12. Das Befestigen des Pflocks,

Fig. 13. Tăiatul dinților deși.

Abb. 13. Einschneiden der dichtstehenden Zähne.

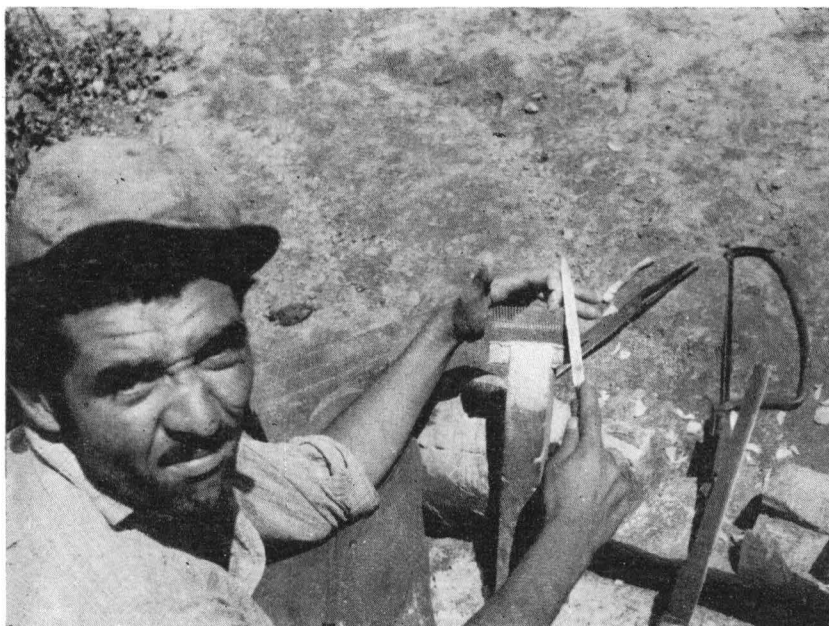

Fig. 14. Pilitul între dinți cu pila triunghiulară.

Abb. 14. Das Feilen zwischen den Zähnen mit der dreieckigen Feile.

la stînga la dreapta, simţul tactil indicînd lucrătorului exact distanţa între dinţi.

Pentru finisarea dinţilor, îndepărtarea muşcărilor provenite de la tăiatul cu ferăstrăul şi subţierea vîrfurilor, pieptenele se şlefuieste între dinţi cu un răspel şi cu o pilă triunghilară pentru a rotunji dinţii, „ca să intre în păr şi să nu smulgă părul“ (fig. 14).

După ce numărul de dinţi mici a fost tăiat, se întoarce pieptenele în lăcaşul său (fig. 15) şi se taie în acelaşi fel „dinţii cei rari“, cu ferăstrăul confecţionat special, de data aceasta mai gros şi cu dinţi mai rari. Ambele şiruri de dinţi se taie consecutiv de două ori, de o parte şi de cealaltă a pieptenului, iar după fiecare dată se şlefuieste şi se pilesc tăieturile respective (vezi fig. 16 şi 17).

După toate operaţiunile, meşterul a obţinut un pieptene, care, spre a putea fi pus în vânzare, mai trebuie finisat prin şlefuire şi lustruire. Şlefuirea se face pe toată suprafaţa pieptenului pentru a îndepărta şi ultimele urme ale ciopliturilor şi ale rasplului. Aceasta se execută cu un cuţit, care de fiecare dată, înainte de folosire, se ascute cu nişte pietre speciale, denumite „cute“, şi se trage cu o pilă „ca să facă aţă în gură“, căci, „numai aţă prinde răzuirea“.

După ce meşterul socoteşte că suprafaţa pieptenului este destul de netedă, o lustruieşte cu ajutorul unei bucăţi de pîslă groasă, de cca 1—2 cm (fig. 18), înmuiată în cenuşă, după care piesa se curăţă cu palma (fig. 19) şi se scutură de praf. Astfel pieptenele este terminat (fig. 20), gata pentru a fi dus în tîrg.

În ceea ce priveşte produsele meşterilor pieptănari, în trecut aceştia au lucrat mai ales „piepteni deşi pentru ţărani“, astăzi s-a lărgit repertoriul produselor, meşterii Răducan Genică şi Iordache Gheorghe din Sibiu, producînd pe lîngă forma tradiţională şi piepteni de frizer, piepteni cu dinţi rari cu mîner pentru „taulete“ şi piepteni mici de buzunar. Pe lîngă aceste piese, se fac cuiere din coarne şi „plăsele“, adică mînere pentru cuţite şi pentru brice de ras.

Desfacerea produselor se face de obicei la piaţă, în tîrgurile săptămînale şi anuale din oraşe. Cei doi meşteri amintiţi pornesc de 7—8 ori pe an cu marfă pregătită — cîte 300—500 bucăţi de diferiţi piepteni — prin

schenräume zwischen den Zähnen des Kammes gleich groß werden, sein Tastsinn gibt ihm die richtigen Abstände genau an.

Mit Raspel und Feile werden dann die Zähne geglättet. Man entfernt die beim Sägen losgelösten Fasern und schleift die Zähne in den Zwischenräumen mit der Raspel; mit der dreieckigen Feile werden die Zähne abgerundet, „damit sie leicht in das Haar eindringen und es nicht ausraufen“ (Abb. 14).

Nachdem die kleinen Zähne eingeschnitten worden sind, wird der Kamm gedreht (Abb. 15). Die weiter auseinanderstehenden Zähne werden auf dieselbe Art wie die vorigen mit einer etwas gröberen Säge, deren Zähne weiter voneinander stehen, eingeschnitten. Beide Zahnreihen des Kammes werden zweimal nacheinander von beiden Seiten her ausgesägt und jedesmal werden die betreffenden Einschnitte abgeschliffen und abgefeilt (Abb. 16 und 17).

Nach all diesen Arbeitsgängen muß der Kamm vor dem Verkauf noch geschliffen und poliert werden. Die ganze Oberfläche des Kammes wird nochmals abgeschliffen, damit auch die letzten Spuren des Behauens und Raspelns beseitigt werden. Das Messer, mit dem man das Schleifen ausführt, wird jedesmal vor dem Gebrauch mit besonderen Schleifsteinen, „cute“ genannt, geschärft.

Wenn der Meister findet, die Oberfläche des Kammes sei glatt genug, poliert er sie mit einem etwa 1—2 cm dicken Filz, der vorher mit Asche bestreut wurde (Abb. 18); dann wird der Kamm mit der Handfläche (Abb. 19) gereinigt und der Staub abgeschüttelt. Nun ist der Kamm für den Verkauf auf dem Markt fertig (Abb. 20).

Was die Art der Erzeugnisse der Kammacher anlangt, so stellten sie früher vor allem „enggezähnte Kämme für die Bauern“ her. Heute bieten sie eine größere Auswahl an, die beiden Meister Răducan Genică und Iordache Gheorghe aus Hermannstadt machen außer der überlieferten Form auch Frisierkämme, Kämme mit weiten Zähnen und einem Griff für den „Toilettetisch“ und kleine Taschenkämme. Außerdem stellen sie auch Kleiderhaken und Griffe für Messer und Rasiermesser her.

Sie setzen ihre Erzeugnisse vor allem auf den Wochen- und Jahrmärkten der Städte ab. Die beiden genannten Meister bringen ihre Ware, je 300—500 Stück verschiedenster Kämme, 7—8mal im Jahr in den verschiedenen Gebieten des Landes auf den Markt. Die Städte, wo sie ihre Waren feilbieten, sind

Fig. 15. Întoarcerea pieptenului în lăcașul din țărșu pentru a putea tăia șirul al doilea de dinți.

Abb. 15. Das Umdrehen des Kammes in der Spalte des Pflockes, um die zweite Reihe der Zähne zu schneiden.

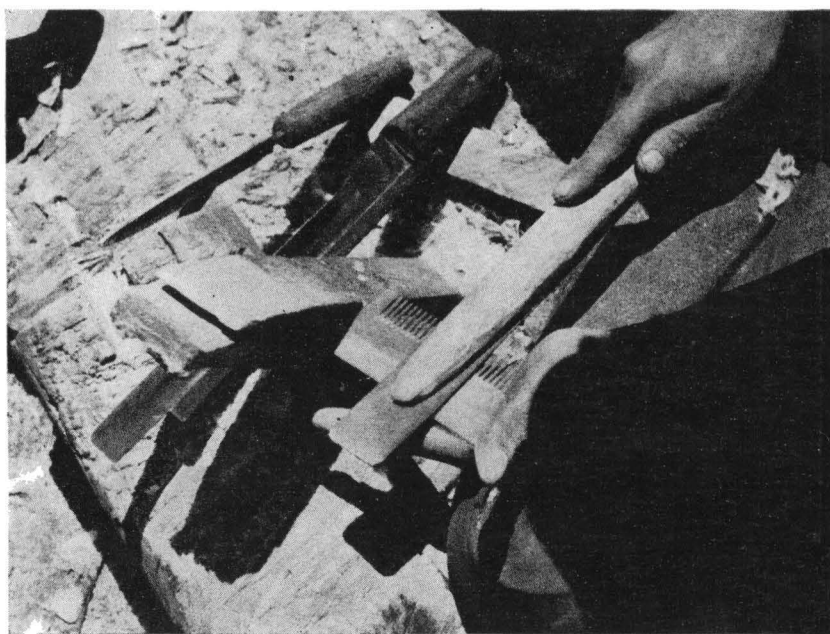

Fig. 16. Șlefuitul pieptenului.

Abb. 16. Das Schleifen des Kammes.

Fig. 17. Răzuitul cu cuțitul.

Abb. 17. Das Abschaben mit dem
Messer.

Fig. 18. Lustruitul cu pîsla.

Abb. 18. Das Polieren mit dem Filz.

Fig. 19. Lustruitul cu palma.

Abb. 19. Das Polieren mit der Handfläche.

Fig. 20. Pieptenele terminat.

Abb. 20. Der fertige Kamm.

țară. Orașele unde își desfășoară astăzi produsele sînt: Rîmnicu Vîlcea, Arad, Cluj și Sibiu.

Familia meșterilor Iordache și Răducan se trage din Moldova din satul Strunga, care se află pe drumul între Iași și Roman. Aici au locuit mai multe cete de pieptănari, aceea din care făcea parte și bunicul meșterului nostru, s-a mutat la Tîrgu Frumos, unde s-a stabilit, membrii săi continuînd să lucreze aici piepteni pe care îi desfășeau în localitățile Pașcani, Iași, Tg. Frumos, Roman și Bacău. Cu ocazia primului război mondial, familiile lui Răducan A. Genică și Iordache Gh. s-au refugiat și s-au stabilit la Curtea de Argeș, pe urmă la Rîmnicu Vîlcea, iar în 1952, la Sibiu.

Astăzi mai supraviețuiesc și alți meșteșugari, ce continuă să practice meșteșuguri străvechi. Printre ei putem aminti clopotarii și producătorii de turtă dulce, care își oferă marfa la târgurile anuale și la târgurile de dinaintea sărbătorilor tradiționale etc.

Făcînd oarecum notă discordantă în contextul actual social-economic și purtînd pechea anacronicului, aceste meșteșuguri se impun cercetătorului etnograf, prin aspectele interesante pe care le oferă din punct de vedere al procedeelelor și mijloacelor utilizate.

Sedentari sau ambulanți, această categorie de meșteșugari ce odinioară făceau parte integrantă din tabloul social-economic al satelor și orașelor noastre, sînt astăzi tot mai puțini, ca o aducere aminte a unui trecut nu prea îndepărtat.

Rîmnicu Vîlcea, Arad, Klausenburg und Hermannstadt.

Die Familien der beiden Meister Jordache und Răducan stammen aus dem zwischen Iași und Roman gelegenen Moldauer Dorf Strunga. Hier lebten mehrere Kammachergeschlechter. Die Familie, zu der der Großvater unseres Meisters gehörte, wanderte nach Tîrgu Frumos aus, wo sie sich niederließ und die nun dort hergestellten Kämmen in Pașcani, Iași, Tîrgu Frumos, Roman und Bacău verkaufte. Während des ersten Weltkrieges flohen die Familien Răducan und Jordache und ließen sich in Curtea de Argeș, dann in Rîmnicu Vîlcea und schließlich 1952 in Hermannstadt nieder.

Andere Handwerke, die sich bis auf den heutigen Tag erhalten haben und deren Meister ihrem altüberlieferten Gewerbe nachgehen, sind die Glockenmacher (clopotari) und die Lebzelter, die ihre Waren auf den Jahrmärkten und den Märkten vor den großen traditionellen Feiertagen feilbieten u.a.m.

Diese Handwerke stehen offensichtlich im Gegensatz zu der gegenwärtigen gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Struktur der Gesellschaft. Diese Art der Arbeit ist ein Anachronismus; sie bieten jedoch dem Ethnographen ein aufschlußreiches Forschungsgebiet hinsichtlich der Arbeitsvorgänge und Arbeitsmittel, die die Meister gebrauchen.

Ortsansässig oder hausierend, gehörten sie ehemals zu dem sozial-ökonomischen Bilde unserer Dörfer und Städte. Heute sind sie recht selten geworden und gemahnen an eine nicht allzu weit zurückliegende Zeit.

ANCHETĂ STATISTICĂ ÎN LEGĂTURĂ CU REȚEAUA DE INSTALAȚII TEHNICE POPULARE ACȚIONATE DE APĂ PE TERITORIUL ROMÂNIEI

(Vechimea, tipologia, răspândirea
și frecvența lor)

Cornel Irimie

I. Considerații generale

Numeroase documente arheologice, istorice și lingvistice atestă din cele mai vechi timpuri existența unor instalații tehnice acționate de apă pe teritoriul României, începând încă din epoca daco-romană.¹

Pentru societatea feudală, tot mai numeroase documente (acte de moștenire, documente de breaslă, conșcripții etc.)² vin să confirme permanența acestor mijloace tehnice de-a lungul timpului, așa cum monografiile

¹ D. Tudor, în *Istoria României*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960, vol. I, p. 386—417; Hadrian Daicoviciu, *Dacia*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966; Em. Condurachi, în *Istoria României*, vol. I, p. 499—517; Vasile Cristescu, *Viața economică a Daciei romane. Contribuție la o reconstituire istorică*, Pitești, 1929; Vasile Cucui, *Alba Iulia. Din trecutul și prezentul orașului*, Alba Iulia, 1929.

² Documentele istorice amintesc în Transilvania în veacul al XIII-lea un număr de 26 mori, iar în veacul al XIV-lea 159 de mori, dintre care zece mori cu câte două roți și șase cu trei roți; tot în acest veac, în 20 de sate, existau câte două mori și în alte 33 câte trei sau mai multe (cf. C. Daicoviciu, Șt. Pascu, Victor Chereșteșu, Ștefan Imreh, Alexandru Neamțu, Tiberiu Morariu, *Din istoria Transilvaniei*, ed. III-a, București, 1963, vol. I, p. 128; *Istoria României*, vol. II, p. 225). Cu bună dreptate se remarcă în aceste lucrări că, atât în veacul al XIII-lea cât și al XIV-lea, numărul morilor a fost mult mai mare decât cel ce apare în documente. (În secolele XIV—XVI, în Țara Românească și în Moldova numărul de mori este de ordinul sutelor, așa cum se vede din hărțile publicate în *Istoria României*, II, planșa XV și XVI, p. 826.)

STATISTISCHE ERHEBUNGEN ÜBER DAS NETZ BAUERLICHER TECHNISCHER ANLAGEN MIT WASSERANTRIEB AUF DEM GEBIETE RUMÄNIENS

(Alter, Typologie, Verbreitung
und Häufigkeit)

Cornel Irimie

I. Allgemeine Feststellungen

Zahlreiche archäologische, geschichtliche und linguistische Dokumente bestätigen das Vorhandensein technischer Anlagen mit Wasserantrieb auf dem Boden Rumäniens seit der römisch-dakischen Zeit.¹

Aus der Zeit der feudalen Gesellschaftsordnung häufen sich die Quellen (Dokumente über Erbschaften, Zünfte, Zählungen usw.)², die den Fortbestand dieser technischen Mittel durch die Zeitläufte bestätigen; für die neuere

¹ D. Tudor, in *Istoria României*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1960, Bd. I, S. 386—417; Hadrian Daicoviciu, *Dacia*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966; Em. Condurachi, in *Istoria României*, Bd. I, S. 499—517; Vasile Cristescu, *Viața economică a Daciei romane. Contribuție la o reconstituire istorică*, Pitești, 1929; Vasile Cucui, *Alba Iulia. Din trecutul și prezentul orașului*, Alba Iulia, 1929.

² Geschichtliche Quellen über Siebenbürgen erwähnen im 13. Jahrhundert 26 Mühlen, im 14. Jahrhundert 159 Mühlen, 10 davon mit 2 Rädern und 6 mit drei Rädern; in demselben Jahrhundert gab es in 20 Dörfern je zwei Mühlen in 33 je drei oder mehr (vergl. C. Daicoviciu, Șt. Pascu, Victor Chereșteșu, Ștefan Imreh, Alexandru Neamțu, Tiberiu Morariu, *Din istoria Transilvaniei*, Ed. III, București, 1963, Band I, Seite 128. *Istoria României*, Band II, Seite 225). In diesen Arbeiten wird mit Recht bemerkt, daß sowohl im 13. als auch im 14. Jahrhundert die Anzahl der Mühlen weit größer war, als aus den Dokumenten hervorgeht. (Im 14. Jahrhundert geht die Anzahl der Mühlen in der Moldau und in der Walachei in die Hunderte, wie aus den in der *Istoria României*, Bd. II, Tafel XV und XVI, Seite 826 veröffentlichten Karten ersichtlich ist.)

de sate, comune sau județe³ ne furnizează, la rândul lor, prețioase materiale în acest sens pentru timpurile mai noi.

Fiind menționate încă în primele documente scrise care se referă la istoria poporului român⁴, unele din aceste unelte-instalații continuă, ca principiu de funcționare și ca sistem de construcție, vechi tradiții de cultură materială autohtonă. Faptul se explică prin condițiile în care a trăit de-a lungul istoriei sale poporul român, valorificând din plin factorii naturali, atât în câmpie cât și în Carpați, prin practicarea agriculturii, creșterea vitelor mari și a oilor, lucrul la pădure, metalurgia și altele.

O serie de numiri toponimice (ex. ștează)⁵ ca și numirile de unelte, instalații (ex. moară, piuă etc.) și procedee tehnice dovedesc vechimea acestor îndeletniciri și meșteșuguri pe teritoriul unde s-a format și trăiește neîntrerupt poporul român.

Cercetări științifice propriu-zise asupra acestor îndeletniciri specializate, cât și asupra instalațiilor se fac abia de la finele secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului al XX-lea.

Numărul mare de instalații de industrie țărănească, dar mai cu seamă varietatea de tipuri și de soluții tehnice iscodite sau folosite de poporul român și perpetuate pînă în timpul nostru sînt suficiente pentru a demonstra importanța deosebită a acestui capitol al istoriei culturii populare românești.

³ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura jud. Mehedinți*, București, 1868; și altele de același; Ioachim Munteanu, *Monografia comunei Gura Riului*, Sibiu, 1894; N. Cărpinișan, *Monografia comunei Răbău*, Sibiu, 1897; V. Păcală, *Monografia comunei Rășinariu*, Sibiu, 1915; Ion Conea, *Clopotiva, un sat din Hațeg*, vol. I, II, București, 1940; Marin Popescu-Spineni, *Geografia economică a satului Drăguș*, extras din *Sociologia românească*, an. IV, nr. 4—6, 1939, București, M.O. Imprimeria Centrală.

⁴ De exemplu, în anul 1169, într-un act de dănie se amintesc două case de piuari (după St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 22). De asemenea, din „Diploma Ioaniților” acordată de Bela al IV-lea la 1247, reiese existența la acea dată a unui „nivel ridicat al forțelor de producție, existența a numeroase mori...” (după *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 16).

⁵ De remarcat că tocmai pe „platforma geto-dacică”, deci acolo unde s-a format în principal poporul român, întâlnim de ex. toponimicul „șteaza” uneori sus la 800—1000 m altitudine, pe hotarul comunei Tilșca, ceea ce ne întărește convingerea că tehnica de făcut postav prin bătaie cu ciocane de lemn este foarte veche și se continuă de pe timpul dacilor.

Zeit liefern Monographien über Dörfer, Gemeinden und Kreise³ wertvolle Daten in dieser Hinsicht.

Schon aus den ersten schriftlichen Dokumenten über die Geschichte des rumänischen Volkes⁴ geht hervor, daß die Bauweise und der Betrieb dieser Einrichtungen auf altüberlieferte Formen der einheimischen Sachkultur zurückgehen. Das erklärt sich aus den Bedingungen, unter denen das rumänische Volk im Laufe seiner Geschichte lebte und die Gegebenheiten der Natur im Flachland wie in den Karpaten voll auswertete, beim Ackerbau, bei der Vieh- und Schafzucht, den Waldarbeiten, der Metallurgie u. a.

Eine Reihe von topographischen Namen (z. B. „șteaza”=Walke)⁵ wie auch die Bezeichnungen für Werkzeuge, Einrichtungen (z. B. moara=Mühle, piuă=Walke u. a.) und technische Verfahren sind ein Beweis für das hohe Alter dieser Beschäftigungen und Handwerke auf dem Boden, wo das rumänische Volk entstanden ist und ununterbrochen gelebt hat.

Wissenschaftliche Forschungen im eigentlichen Sinn über diese einzelnen Beschäftigungen und Einrichtungen werden erst seit dem Ende des 19. und dem Beginn des 20. Jahrhunderts betrieben.

³ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura jud. Mehedinți*, București, 1868; und andere Arbeiten von demselben Verfasser; Ioachim Munteanu, *Monografia comunei Gura Riului*, Sibiu, 1894; N. Cărpinișan, *Monografia comunei Răbău*, Sibiu, 1897; V. Păcală, *Monografia comunei Rășinariu*, Sibiu, 1915; Ion Conea, *Clopotiva, un sat din Hațeg*, Bd. I, II, București, 1940; Marin Popescu-Spineni, *Geografia economică a satului Drăguș*, Auszug aus *Sociologia românească*, Jg. Nr. 4—6, 1939, București, M.O. Imprimeria Centrală.

⁴ In einer Schenkungsurkunde aus dem Jahr 1169 werden z. B. zwei Häuser von Walkern (piuari) erwähnt (nach St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania în secolul al XVI-lea*, București, 1954, S. 22). Ebenso geht aus dem „Freibrief des Johanniterordens”, den Bela IV. 1247 ausstellte, hervor, „daß das Vorhandensein zahlreicher Mühlen ... ein hohes Niveau der Produktivkräfte verrät” (nach *Istoria României*, Band II, București, 1962, S. 16).

⁵ Es ist zu bemerken, daß gerade auf der „getisch-dakischen” Hochfläche, dort also, wo das rumänische Volk hauptsächlich entstanden ist, der Orts- und Flußnamen „șteaza” (Walke) oft in einer Höhe von 800—1000 m anzutreffen ist, und zwar auf der Gemarkung der Gemeinde Tilșca; das bestärkt die Annahme, daß die Technik des Tuchwalkens mittels Holzhämmern sehr weit, bis in die dakische Zeit zurückgeht.

Astfel se explică faptul că, pe lângă cercetările care se ocupau mai mult tangențial de problema meșteșugurilor și așa-ziselor „industrii țărănești“⁶, apar în ultimii ani preocupări mai sistematice, atât sub forma unor studii monografice locale sau zonale⁷, cercetări expediționare pe mari suprafețe, cât și anchete statistice pe bază de arhive documentare.

Între aceste cercetări se înscrie și ancheta statistică efectuată de noi în legătură cu proiectul de organizare a Muzeului tehnicii populare la Sibiu, în anii 1962/63. Această anchetă s-a bazat pe arhiva Comitetului de Stat al Apelor, în evidența căruia se aflau înregistrate toate „folosințele“ apelor, deci și cele cu caracter tradițional sub forma diferitelor mici instalații tehnice (mori, pive, uleinițe etc.) aflate încă în uz din toată țara.⁸ În anul 1957, Comitetul de Stat al Apelor efectuase o înregistrare a acestora pe fișe separate, cuprinzând numeroase date în legătură cu așezarea, debitul de apă, felul instalației, randamentul etc. Evidența s-a întocmit luând ca bază rețeaua hidrologică, deci marile bazine cu toate apele ce le aparțin. Datele au fost extrase de noi chiar din arhivele serviciilor teritoriale, care făcuseră înregistrarea (Cluj, Sibiu, Iași, Timișoara, București) și de care

Die große Anzahl bäuerlicher Industrieanlagen,⁶ vor allem aber die Verschiedenheit der Typen und der vom rumänischen Volk selbst erdachten oder übernommenen technischen Lösungen, die bis in unsere Zeit hinein angewendet wurden, bekräftigen die besondere Bedeutung dieses Sachgebietes für die Kulturgeschichte des rumänischen Volkes.

Deswegen stellt die Forschung, die ehemals Fragen des Handwerks und der „Bauernindustrie“⁶ nur nebenher berührte, in den letzten Jahren systematische Untersuchungen in dieser Richtung an in Form von Monographien⁷, die örtlich begrenzt sind oder eine ganze durch ausgedehnte Nachforschungen erschlossene Zone umfassen, sowie auch in Form von statistischen Erhebungen auf Grund dokumentarischen Archivmaterials.

Zu diesen Forschungen zählen auch die statistischen Erhebungen, die wir 1962/63 im Hinblick auf den Plan zur Einrichtung des Museums der bäuerlichen Technik in Hermannstadt durchführten. Die Unterlagen lieferte das Archiv des Staatskomitees für Gewässer, das die Evidenz über alle wasserbrauchenden Einrichtungen führt, also auch über die verschiedenen kleinen technischen Einheiten traditionellen Charakters (Mühlen, Walken, Ölpresen u. a.), die im ganzen Lande noch in Betrieb waren.⁸ Im Jahre 1957 verzeichnete das Staatskomitee für Gewässer diese Einrichtungen auf Karteikarten, auf denen unter Zugrundelegung des hydrologischen Netzes, also der großen Flußläufe mit allen ihren Zuflüssen, zahlreiche Angaben

⁶ Deși impropriu, termenul de „industrie țărănească“ s-a încetățenit în literatura românească de specialitate, iar noi îl utilizăm pentru a desemna instalațiile tehnice populare folosite în trecut de țărani pentru prelucrarea diferitelor materiale.

⁷ Noile studii monografice locale în problema instalațiilor țărănești s-au efectuat în special de către colectivele muzeelor în aer liber (Muzeul Satului din București, Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Muzeul viticulturii și pomiculturii din Golești, Muzeul etnografic din Cluj etc.) în scopul selecționării celor mai reprezentative și tipice instalații pentru muzeele respective. Dintre lucrările publicate se pot cita: *Nerej, un village d'une région archaïque. Monographie sociologique* dirigée par H. H. Stahl, Bibliothèque de sociologie, ethnique et politique, Sociologie de la Roumanie, București, 1940; C. Irimie, *Pivele și viltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956; C. Irimie și I. Frunzetti, *Unele obiecte de uz casnic și instalații de industrie țărănească*, în *Arta populară din Valea Jiului*, București, 1963, p. 82—135 etc.

⁸ Cf. fișelor extrase din arhiva Comitetului de Stat al Apelor, aflate în arhiva documentară a Muzeului tehnicii populare Astra sub nr. 59—117 și 124—132.

⁶ Obgleich der Ausdruck „Bauernindustrie“ nicht zutreffend ist, hat er sich in der rumänischen Fachsprache eingebürgert und wir benutzen ihn für bäuerliche technische Anlagen, die die Bauern ehemals zur Verarbeitung verschiedener Produkte verwendeten.

⁷ Neuere Ortsmonographien über bäuerliche Anlagen wurden vor allem von den Kollektiven der Freilichtmuseen ausgearbeitet (dem Staatsmuseum in Bukarest, dem Museum der bäuerlichen Technik in Hermannstädter Jungen Wald, dem Obst- und Weinbaumuseum in Golești, dem ethnographischen Museum in Klausenburg u. a.), um die repräsentativsten und die typischsten Anlagen für die betreffenden Museen auswählen zu können. Wir zitieren folgende: *Nerej, un village, d'une région archaïque. Monographie sociologique*, dirigée par H. H. Stahl, Bibliothèque de sociologie, ethnique et politique, Sociologie de la Roumanie, București, 1940; C. Irimie, *Pivele și viltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956; C. Irimie și I. Frunzetti, *Unele obiecte de uz casnic și instalații de industrie țărănească*, în *Arta populară din Valea Jiului*, București, 1963, S. 82—135 etc.

⁸ Vergl. die Karteikarten nach dem Archiv des Komitees für Wasserwirtschaft, im Dokumentenarchiv für Unterlagenmaterial des Museums der bäuerlichen Technik, Nr. 59—117 und 124—132.

aparținea direct supravegherea și evidența folosinței apelor, în care scop ele emiteau în fiecare an, prin serviciile regionale, autorizații de folosință a apelor pentru fiecare instalație în parte.

Extrăgând datele pe o fișă tipărită special în acest scop și în care s-au înregistrat toate aspectele din fișa originală, materialul a fost grupat apoi pe localități și pe cursuri de apă, în așa fel, încât să se poată surprinde răspândirea și frecvența instalațiilor. Bineînțeles că ceea ce ne-a preocupat cu deosebire a fost determinarea tipurilor principale de instalații, în cadrul diferitelor ramuri, pornind de la caracteristicile fiecărei unități, dar și prin comparație cu tipul de instalații atestat în localități învecinate, pe același curs de apă.⁹

Nu este vorba, deci, de un criteriu geografic în urmărirea fenomenului, ci de determinarea lui pornind de la datele esențiale care definesc tipurile de instalații și, apoi, de răspândirea lor în teritoriu. Această răspândire însă, ținând seama de frecvența pe o anumită suprafață și în anumite zone a unor tipuri, face ca datele înregistrate să fie deosebit de grăitoare.

Trebuie să mai precizăm, de la început, faptul că în prezentarea materialului statistic s-a respectat ordinea care reieșea chiar din împărțirea făcută de Comitetul de Stat al Apelor, care uneori a grupat bazinele din aceeași provincie istorică (ex. Transilvania) în două situații, din cauza numărului mare de unități. Alteori, în cazul Olteniei și Munteniei, s-a întocmit o singură situație, așa cum erau grupate și date în administrarea Direcțiilor teritoriale ale Comitetului de Stat al Apelor aceste bazine. Totuși, așa cum vom observa, oricând se poate face gruparea unităților și pe provincii istorice, cât și pe orice împărțire administrativă, deoarece în cadrul fiecărui bazin sînt nominalizate toate cursurile de apă și toate localitățile, cu felul și numărul de instalații respective, existente la data înregistrării, în 1957.

⁹ Prelucrarea materialului făcută de C. Ionaș, sub îndrumarea metodologică a autorului.

über die Lage, den Wasserverbrauch, die Art der Einrichtung, den Nutzeffekt u. a. vermerkt waren. Wir entnehmen diese Daten unmittelbar den Archiven der regionalen Dienststellen (Klausenburg, Hermannstadt, Jassy, Temesvar, Bukarest), die die Eintragungen vorgenommen hatten und denen die Aufsicht und Kontrolle der Wassernutzung oblag, zu welchem Zweck alljährlich von den regionalen Dienststellen Genehmigungen zur Wassernutzung an jede einzelne Einheit ausgegeben wurden.

Die Angaben wurden von uns auf Karteikarten, die eigens zu diesem Zweck gedruckt wurden, bis ins Einzelne übertragen. Das Material wurde dann nach Ortschaften und Wasserläufen geordnet, so daß sich ein Überblick über die Verbreitung und Häufigkeit der Einrichtungen ergab. Worauf wir unsere Aufmerksamkeit vor allem richteten, war die Feststellung der Haupttypen der Anlagen innerhalb der verschiedenen Zweige. Wir gingen dabei von der Eigenart jeder einzelnen Einrichtung aus, zogen aber auch Typen von Anlagen zum Vergleich heran, die in benachbarten Ortschaften an demselben Wasserlauf festgestellt wurden.⁹

Es war also nicht ein geographisches Kriterium, das uns bei unserer Arbeit leitete; ihr Ausgangspunkt war vielmehr die Bestimmung der Typen nach ihren wichtigsten Merkmalen. Die Verbreitung und Häufigkeit der verschiedenen Typen innerhalb eines bestimmten Gebietes gewannen dann ihrerseits eine besondere Bedeutung.

Es muß außerdem vorausgeschickt werden, daß wir beim Zusammenstellen des statistischen Materials die Einteilung beibehalten haben, die vom Staatskomitee der Gewässer getroffen wurde, so daß manchmal die Becken derselben geschichtlichen Provinz (z. B. Siebenbürgens) der großen Anzahl der Einheiten wegen in zwei getrennten Berichten erscheinen. Im Falle Olteniens und Munteniens hingegen liegt ein einziger Bericht vor, so wie diese Becken den Regionaldirektionen vom Staatskomitee für Gewässer zur Verwaltung zugewiesen worden waren. Wie aus dem Folgenden ersichtlich ist, können die Einheiten trotzdem jederzeit nach den historischen Provinzen oder jeder beliebigen verwaltungsmäßigen Einteilung gruppiert werden, denn alle Wasserläufe und Ortschaften mit Art und Zahl der betreffenden Einrichtungen, wie sie 1957 zur Zeit der Eintragung

⁹ Das Material wurde von C. Ionaș unter der Anleitung des Verfassers bearbeitet.

În ceea ce privește conținutul materialului și exactitatea lui, după sondajele de verificare pe care le-am făcut la teren, mai cu seamă în cadrul expedițiilor de-a lungul unor cursuri de apă, am constatat că datele corespund într-o măsură mult mai mare decât ne-am fi așteptat, erorile nefiind, după aprecierea noastră, în ansamblu mai mari de 5%.

Se înțelege de la sine că utilitatea acestor cifre și date este limitată, ele constituind totuși o bază generală de orientare asupra numărului, răspândirii și frecvenței principalelor tipuri de instalații tehnice acționate de apă din România.

Bineînțeles că, din anul 1957 până în 1968 când scriem aceste rânduri, situația s-a schimbat mult, prin scoaterea din uz a nerentabile și — ca atare — dispariția multor instalații, fapt care face însă ca materialul statistic centralizat de noi și prezentat aici să capete o valoare documentară sporită.

II. Clasificarea instalațiilor în cadrul genurilor de industrii țărănești

Pentru clasificarea tipologică a instalațiilor acționate de apă am ținut seama de scopul (destinația) lor, de sistemul de captare a apei și de felul în care forța acesteia este folosită, prin mijlocirea unor angrenaje, pentru transformarea materialelor respective. În general, procesul de dezvoltare la toate categoriile de instalații pornește de la unelte simple acționate de mână, spre forme tot mai complicate, acționate de forța naturală a apei. În același timp se constată că diversitatea de soluții și aplicații este extrem de mare, chiar atunci când este vorba de aceleași principii tehnice.

A. INSTALAȚII FOLOSITE ÎN SCOP ALIMENTAR

1. Tehnici și instalații pentru măcinat boabe

Se știe că de la vechea tehnică de zdrobire a boabelor prin frecare cu pietre, ori de la cea de pisare, odată cu dezvoltarea agriculturii și prelucrarea metalelor, căutarea de unelte perfecționate duce la inventarea morii acționate de apă, considerată, pe drept cuvânt, una din cele mai vechi invenții tehnice a omului.

bestanden, werden innerhalb der einzelnen Becken von uns angeführt.

Was den Inhalt und die Genauigkeit des Materials anbelangt, konnte bei dessen Überprüfung im Gelände vor allem durch Abschreiten der Wasserläufe festgestellt werden, daß die Angaben noch weit mehr den Tatsachen entsprechen, als wir angenommen hatten; die Irrtümer machen unserer Schätzung nach insgesamt nicht mehr als 5% aus.

Es versteht sich von selbst, daß der Wert dieser Ziffern und Angaben begrenzt ist, trotzdem bieten sie eine Grundlage für die allgemeine Übersicht über die Zahl, die Verbreitung und die Häufigkeit der wichtigsten technischen Einheiten mit Wasserantrieb auf dem Gebiete Rumäniens.

Selbstverständlich hat sich die Lage von 1957 bis 1968, als diese Zeilen geschrieben wurden, beträchtlich geändert, da viele unrentable Anlagen aufgelassen und abgebrochen wurden. Umso größer ist der dokumentarische Wert des statistischen Materials, das wir zusammengetragen haben und hiermit vorlegen.

II. Die Einteilung der Anlagen nach der Art der Bauernindustrie

Der typologischen Einteilung der Anlagen mit Wasserantrieb haben wir die folgenden Kriterien zugrundegelegt: ihre Bestimmung, die Wasserzufuhr und die Art des Getriebes, mit Hilfe dessen die Wasserkraft zur Bearbeitung des entsprechenden Materials genutzt wurde. Im allgemeinen kann ein Entwicklungsprozeß innerhalb sämtlicher Typen festgestellt werden, von den einfachsten handbetriebenen Anlagen bis zu den immer komplizierter werdenden Einrichtungen mit Wasserantrieb. Gleichzeitig kann man feststellen, daß innerhalb des gleichen technischen Prinzips die verschiedensten Lösungen gefunden wurden.

A. ANLAGEN ZUR VERARBEITUNG VON NAHRUNGSMITTELN

1. Techniken und Anlagen der Getreidevermahlung

Es ist bekannt, daß das älteste Verfahren der Getreidevermahlung das Zerreiben zwischen zwei Steinen oder das Zerstampfen war. Als sich der Ackerbau und die Metallbearbeitung entwickelten, führte die Suche nach leistungsfähigeren Geräten zur Erfindung der Mühlen mit Wasserantrieb, die mit Recht als eine der ältesten technischen Errungenschaften des Menschen betrachtet werden können.

a) *Morile cu „ciutură“* reprezintă cel mai vechi tip de astfel de instalații din România.¹⁰ Termenul „ciutură“ s-a folosit pînă astăzi și pentru piua de mînă în care se bătea sarea sau se pisa grîul. Frecvent, aceste mori sînt numite „rîșnițe“, pentru că prin mărirea și randamentul lor sînt apropiate și înrudite cu rîșnițele acționate manual.

Moara cu „butoni“ (sau „buturoni“) cunoscută în Banat reprezintă o variantă cu îmbunătățirea sistemului de aducțiune a apei printr-un trunchi de copac scobit.

De regulă, morile cu ciutură se găsesc pe cursuri mici de apă, cu debit mai mult sau mai puțin constant. Caracteristicile lor definitorii sînt: construcție înaltă pe piloți, așezată deasupra cursului apei, cu roată orizontală cu „linguri“ (zise și „căuce“) în care apa lovește lateral prin cădere și pune în mișcare fusul vertical cu transmisie directă în piatra umblătoare.

Cunoscute pe o mare arie în Europa de nord și chiar în Asia, morile cu ciutură pot fi considerate specifice zonelor etnografice legate de Carpații românești. Din cele 885 instalații de mori cu ciutură, cîte mai existau în funcțiune în 1957, un număr de 509 se aflau în Banat, 304 în Oltenia și Muntenia, 29 în Transilvania. În Moldova, ultimele exemplare le găsim în zona Vrancei și a Buzăului. Aria lor se suprapune într-o largă măsură, cu cea a răspîndirii țastului, atestat și de arheologi, dovadă în plus că aici s-a practicat intens și continuu agricultura de înălțimi.

De remarcă, de asemenea, faptul că în Banat morile cu ciutură sînt folosite în asociație, cu drepturi reglementate conform dreptului obișnuielnic, în cadrul relațiilor de familie și neam.

¹⁰ Valeriu Butură, *Die siebenbürgischen Turbinenmühlen*, Ethnographica, I, 1959, p. 19—26; Paul Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-e siècle et au début du XX-e siècle*, în *Études d'ethnographie et de folklore au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, Moscova, 1964; Cornel Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, în *Études...* Moscova, 1964. Idem, *Morile cu roată orizontală din sud-estul Europei*, Sofia, 1966.

a) *Die Löffelradmühlen* (cu ciutură) sind der älteste Typus von Mühlen in Rumänien.¹⁰ Der Ausdruck „ciutură“ wurde bis auf den heutigen Tag auch für Stampfen (piua) gebraucht, in denen manuell Salz oder Weizen zerkleinert wurde. Oft nennt man sie auch „rîșnițe“, denn nach Größe und Nutzeffekt sind sie den Handmühlen (rîșnițe) ähnlich.

Die Mühle mit „Fallwasserrohr“ (butoni oder buturoni) kommt im Banat vor und ist eine verbesserte Variante, bei der das Wasser durch einen ausgehöhlten Baumstamm zugeleitet wird.

Meist befinden sich die Löffelradmühlen an kleinen Wasserläufen mit wechselndem Wasserstand. Ihre charakteristischen Merkmale sind folgende: Sie stehen auf hohen Pfeilern über dem Wasserlauf, das Rad mit den Löffeln (auch căuce) liegt waagrecht, es wird von einem Wasserstrahl in Bewegung gesetzt, der das Rad von der Seite her trifft und die senkrechte Welle dreht, von der sich die Bewegung direkt auf den Mühlstein überträgt.

Die Löffelradmühlen sind auf einem umfangreichen Gebiet Nordeuropas und bis nach Asien hin bekannt und können auch für die ethnographischen Zonen der rumänischen Karpaten als kennzeichnend gelten; von den 885 Löffelradmühlen, die im Jahre 1957 noch in Betrieb waren, entfielen 509 auf das Banat, 304 auf Oltenien und Muntenien und nur 29 auf Siebenbürgen. In der Moldau finden sich die letzten Exemplare im Vrancea- und Buzăugebiet. Ihre Verbreitungsgebiete decken sich in großem Maße mit den Zonen, wo die Backglocke (țăst) verwendet wurde, die übrigens auch durch archäologische Funde belegt ist, ein abermaliger Beweis dafür, daß hier auch auf den höhergelegenen Flächen ununterbrochen und intensiv Ackerbau betrieben wurde.

Ferner ist zu bemerken, daß im Banat die Löffelradmühlen gemeinsam von den Mitgliedern der näheren oder weiteren Verwandtschaft benützt werden, deren Anteile nach dem üblichen Recht bestimmt sind.

¹⁰ Valeriu Butură, *Die siebenbürgischen Turbinenmühlen*, Ethnographica, I, 1959, S. 19—26; Paul Stahl, *La force motrice des moulins traditionnels en Roumanie à la fin du XIX-e siècle et au début du XX-e siècle* in *Études d'ethnographie et de folklore au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, Moscova, 1964; Cornel Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, in *Études...* Moscova, 1964. Idem, *Morile cu roată orizontală din sud-estul Europei*, Sofia, 1966.

Panoramă cu mori pe apa Rudăriei (Rudăria, jud. Caraș-Severin).

Turbinenmühlen am Rudăriafluß (Rudăria, Kreis Caraș-Severin).

Moară cu ciutură pe apa Rudăriei (Rudăria, jud. Caraș-Severin).

Turbinenmühle am Rudăriafluß (Rudăria, Kreis Caraș-Severin).

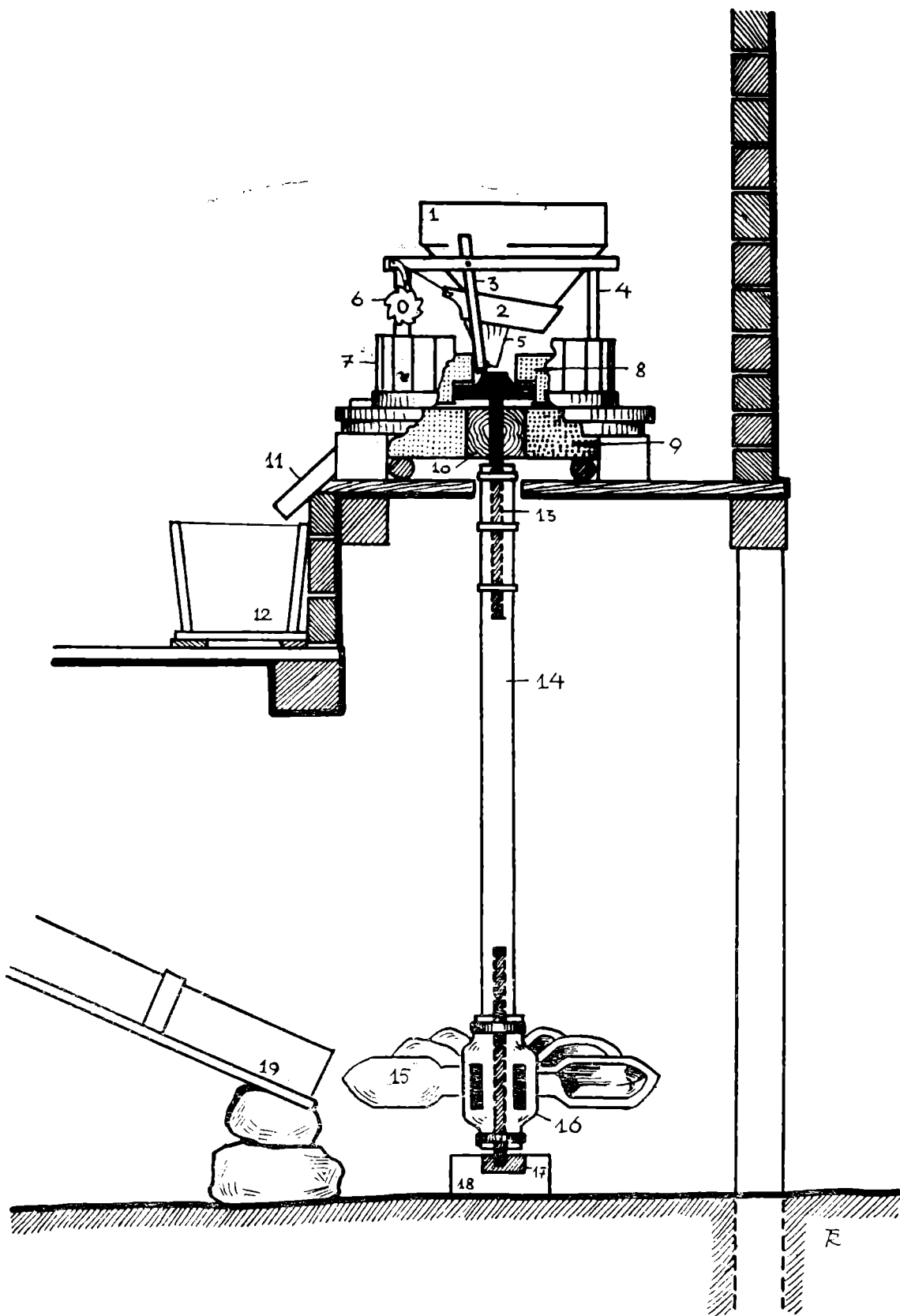
Ciutura morii (Prigor, jud. Caraș-Severin).

Das Löffelrad der Mühle (Prigor, Kreis Caraș-Severin).

Interior la o moară cu ciutură (Rudăria, jud. Caraș-Severin).

Innenansicht einer Turbinenmühle (Rudăria, Kreis Caraș-Severin).

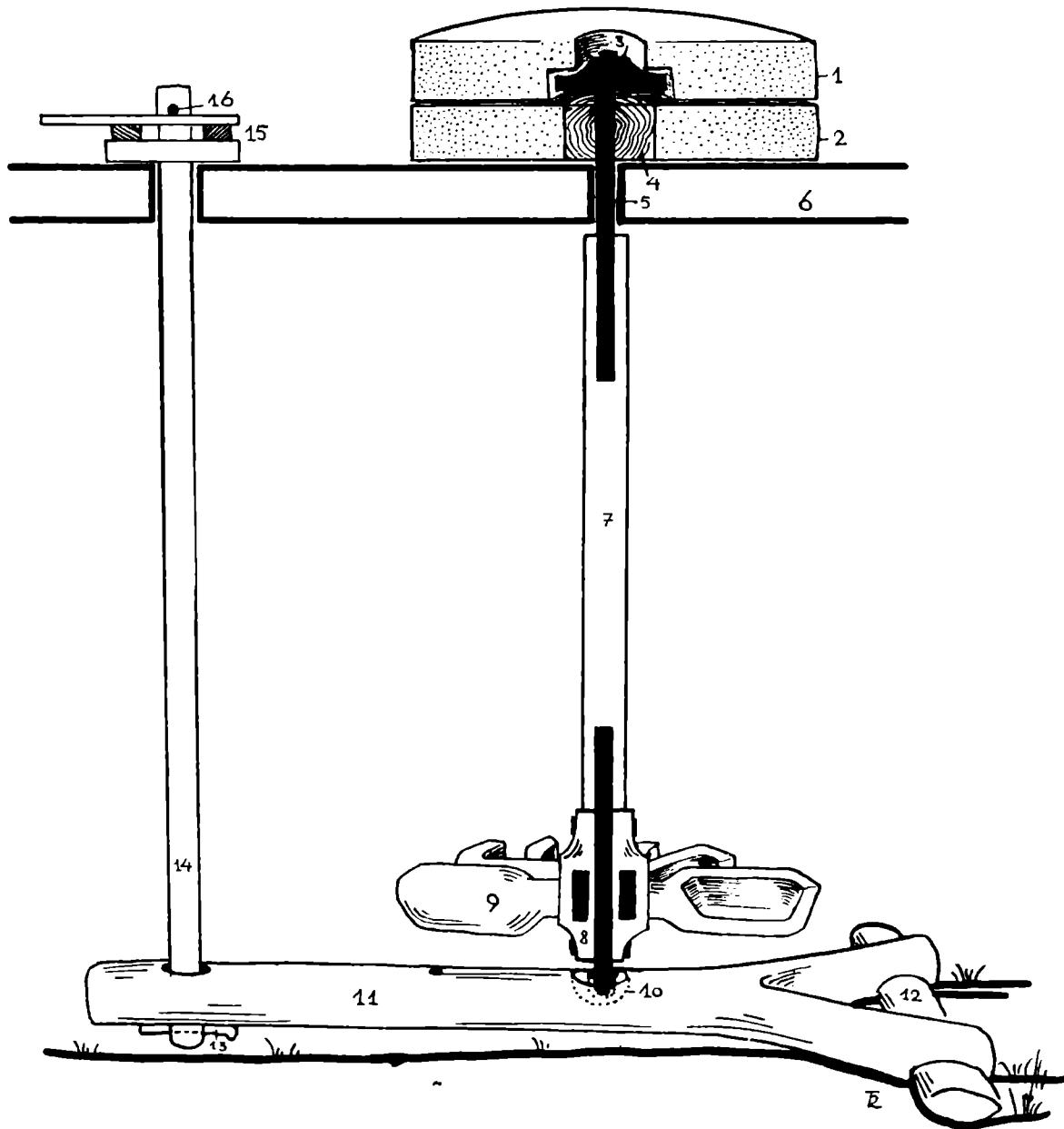

Secțiune într-o moară cu ciutură (Cărpiniș-Novaci, jud. Gorj):

1. coș; 2. scoreț, piuliță; 3. titirez; 4. schelet, scaun; 5. săculeț; 6. roțița pentru dat și luat boabe; 7. tobă, veaca; 8. piatra alergătoare; 9. piatra zăcătoare; 10. gînjeu; 11. scoc; 12. ladă; 13. fusul cu pîrpărița; 14. fusul ciuturii; 15. căuce; 16. butucul ciuturii; 17. tîgaie, broască; 18. postată, turcă; 19. scoc.

Längsschnitt durch eine Turbinenmühle (Cărpiniș-Novaci, Kreis Gorj):

1. Rumpf; 2. Rüttelschuh; 3. Klapperstock; 4. Gerüst für den Rumpf; 5. Säckchen; 6. Rädchen zum Einstellen der Neigung des Rüttelschuhs; 7. Bütte; 8. Läufer; 9. Bodenstein; 10. Holzstopfen; 11. Mehlrinne; 12. Mehlkiste; 13. Eisenspindel; 14. Holzspindel des Löffelrades; 15. Löffel; 16. Nabe des Löffelrades; 17. Achsenlager; 18. Gabel; 19. Gerinne.

Sistemul de „ridicătoare” a pietrelor pentru potrivit măcinatul la moara cu ciutură (Cărpiniș-Novaci, jud. Gorj):

1. piatra alergătoare; 2. piatra zăcătoare; 3. părpăriță; 4. gînjeu; 5. fus; 6. podul morii; 7. fusul ciuturii; 8. butucul ciuturii; 9. căuce, arpi; 10. tigaia, broasca; 11. postată, turcă; 12. grindă; 13. cui; 14. picior; 15. ridicător cu pene; 16. cui.

Steinhebevorrichtung zum Einstellen des Mahlganges (Cărpiniș-Novaci, Kreis Gorj):

1. Läuferstein; 2. Bodenstein; 3. Quereisen; 4. Holzstopfen; 5. Eisenspindel; 6. Steinboden; 7. Holzspindel des Löffelrades; 8. Nabe des Löffelrades; 9. Löffel; 10. Achsenlager; 11. Gabel; 12. Balken; 13. Bolzen; 14. Fuß; 15. Steinhebevorrichtung mit Keilen; 16. Stift.

b) *Morile hidraulice cu roată verticală cu transmisie indirectă*¹¹ cunosc o deosebită răspîndire începînd cu feudalismul și continuînd în capitalism, în legătură cu dezvoltarea relațiilor și forțelor de producție, cu extinderea agriculturii cerealiere ș.a.m.d. Forța imprimată de apă este la aceste mori mai mare decît la cele cu ciutură, ea fiind amplificată prin dimensiunile roții, captarea forței făcîndu-se în roată cu „aripi“ la care apa vine pe dedesubt, sau în roată cu „cupe“, deci cu admisie superioară. Randaamentul mare, specializarea unor proprietari, duce la diferențieri sociale ale proprietarilor față de restul populației.

Numărul și distribuția acestui tip de mori pe teritoriul României sînt inverse în raport cu cele cu ciutură. Din totalul de 3450 mori cu roți hidraulice verticale, 2787 se găseau în 1957 în Transilvania, 272 în Oltenia și Muntenia, 239 în Moldova, 74 în Banat și 14 în Dobrogea.

c) *Morile pe vase*¹², situate pe cursurile mijlocii ale Oltului, Mureșului, Someșului, iar în trecut pe Siret și Dunăre, mai erau reprezentate în 1957 de 35 exemplare; numărul lor a scăzut vertiginos, ultimele unități luînd acum drumul muzeelor.

S-ar putea spune că ele fac parte din categoria morilor cu admisie inferioară.

Fiînd așezate pe două vase și putînd fi mutate mai jos sau mai sus pe rîu, mai aproape sau mai departe de mal, avînd o roată mare (de 6—8 m lungime și 4 m înălțime), moara propriu-zisă e montată pe vasul mare, angrenajele realizînd o transmisie în două trepte (de ex. la Lucăcești), ele pot valorifica optim condițiile marilor rîuri, obținînd un randaament excepțional.

Cercetările noastre au dat la iveală o variantă a acestui tip, așa-zisa moară cu „alvan“, moară construită pe mal și putînd coborî roata după necesități, cu un sistem de scripete, în apă.

b) *Wassermühlen mit senkrechtlem Rad und indirekter Übertragung der Wasserkraft*¹¹ verbreiteten sich in der Feudalzeit und nahmen im Zeitalter des Kapitalismus in dem Maße zu, als sich die Produktivkräfte und Produktionsbeziehungen entwickelten und der Weizenbau mehr und mehr Raum gewann. Die Wirkung der Wasserkraft ist bei diesen Rädern größer als bei den Löffelradmühlen, sie wird durch den größeren Umfang der teils unter- teils überschlächtigen Räder verstärkt. Ihr größerer Nutzeffekt und die Spezialisierung auf das Gewerbe führten zur sozialen Differenzierung der Mühlenbesitzer von den übrigen Dorfbewohnern.

Die Anzahl und Verteilung dieses Mühlentypus auf dem Gebiete Rumäniens steht in umgekehrtem Verhältnis zu der der Löffelradmühlen. Von den vorhandenen 3450 Mühlen mit senkrechten Rädern standen im Jahre 1957 2787 in Siebenbürgen, 272 in Oltenien und Muntenien, 239 in der Moldau, 74 im Banat und 14 in der Dobrudscha.

c) *Schiffsmühlen*¹² gab es auf dem Mittellauf des Alt, des Mieresch und des Somesch und früher auch auf dem Sereth und der Donau. 1957 waren noch 35 Exemplare vorhanden, ihre Anzahl verringerte sich sehr rasch, die letzten Anlagen dieser Art wurden in Freilichtmuseen überführt. Man kann sie zu der Kategorie der Mühlen mit unterschlächtigen Rädern zählen.

Sie waren auf je zwei Kähnen aufgebaut und konnten flußauf- oder flußabwärts, näher zum Ufer oder weiter davon gebracht werden. Die eigentliche Mühle befand sich auf dem größeren der beiden Kähne und hatte ein großes Rad (6—8 m lang und mit einem Durchmesser von 4 m). Der Antriebsmechanismus verfügte über eine zweistufige Übertragung (z. B. in Lucăcești). Sie konnten die Wassermengen der größeren Flüsse maximal nutzen und arbeiteten mit einem außergewöhnlichen Nutzeffekt.

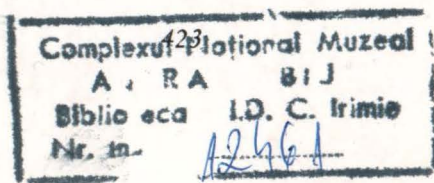
Bei unseren Forschungen konnten wir auch eine Variante der Schiffsmühle feststellen, die sog. „moara cu alvan“. Das eigentliche Mühlengebäude befindet sich auf dem Ufer, das ziemlich große Mühlrad kann mit Hilfe eines Flaschenzuges gehoben und gesenkt und damit dem jeweiligen Wasserstand angepaßt werden.

¹¹ Cornel Irimie, *Beiträge zur Erforschung der Bauernindustrie in den ethnographischen Zonen der Südkarpaten*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 1966, nr. 9/1, p. 91—110.

¹² Herbert Hoffmann, *O etapă interesantă în dezvoltarea mecanismelor de măcinat — moara plutitoare — comunicare la Sesiunea muzeelor, București, decembrie 1965.*

¹¹ Cornel Irimie, *Beiträge zur Erforschung der Bauernindustrie in den ethnographischen Zonen der Südkarpaten*, in *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 1966, Nr. 9/1, S. 91—110.

¹² Herbert Hoffmann, *O etapă interesantă în dezvoltarea mecanismelor de măcinat — moara plutitoare — Mitteilung auf der wissenschaftlichen Tagung der Museen, Bukarest, Dezember 1965.*

Fruntar de moară cu sculptură și inscripție, datată 1848 (satul Dobîca, jud. Hunedoara).

Schnitzwerk an der Mahlanlage der Mühle aus Dobîca, Kreis Hunedoara (1848 datiert).

În afară de morile de apă, pe teritoriul României au existat numeroase alte tipuri de instalații de măcinat grăunțe (acționate de om cu mâna, prin călcare cu piciorul, tracționate de animale, mîinate de vînt etc.).

2. Uleiurile

S-au dezvoltat și ele din unelte elementare (piua de mînă, piua cu pisălog acționată cu piciorul etc.), din care au derivat instalațiile acționate de roți hidraulice verticale, cele cu pisălogi-ciocan și cele cu maie, răspîndite mai ales în sud-vestul Transilvaniei și în Munții Apuseni.¹³

Tot în sud-vestul Transilvaniei, s-a păstrat pînă în vremea noastră un alt tip de piua de ulei, cea de forma unei troci semicirculare sau chiar circulare, în care se rotesc 1—3 discuri

Außer den Wassermühlen gab es auf dem Gebiet Rumäniens noch eine Reihe von anderen Anlagen zum Mahlen der Körnerfrüchte (mit Hand- und Fußantrieb, mit Göpelantrieb, Windmühlen u. a. m.).

2. Die Anlagen zur Ölgewinnung

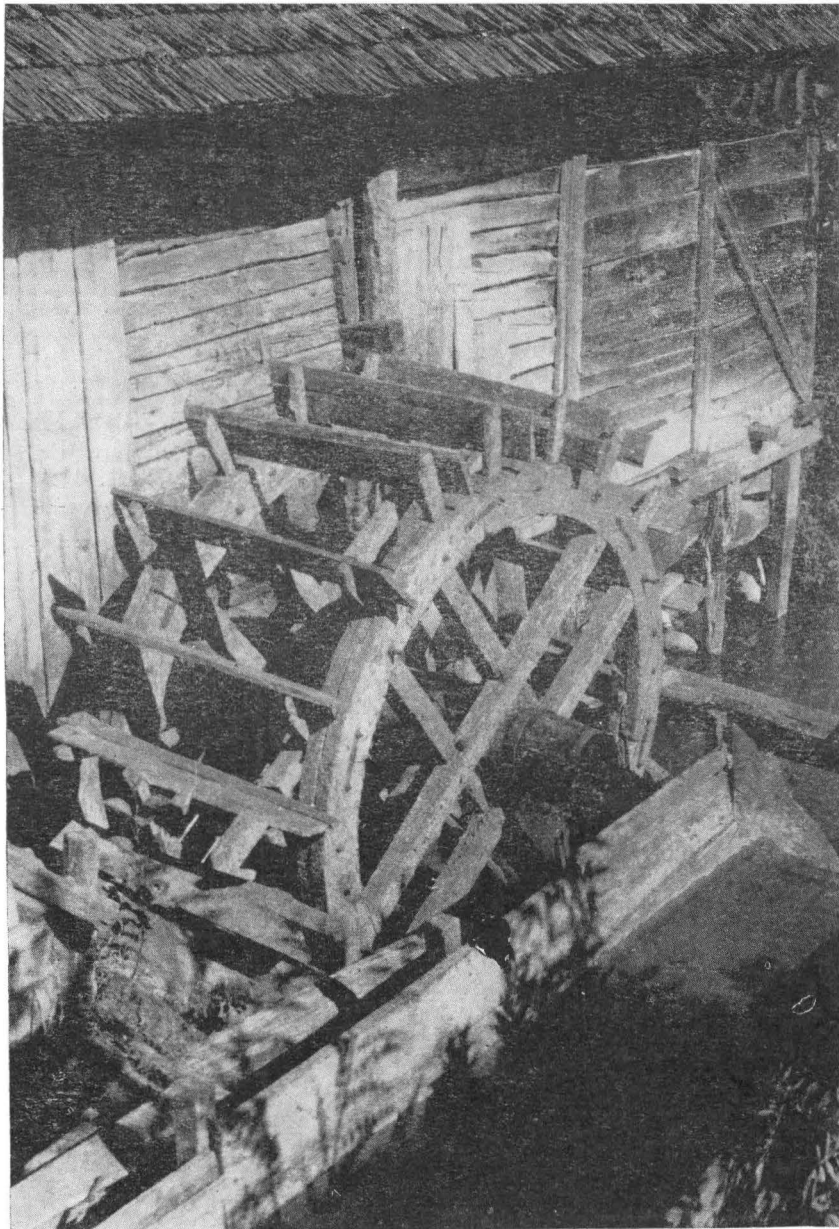
Sie haben sich gleichfalls aus primitiven Geräten (mit Hand oder Fuß betätigten Stampfen u. a.) entwickelt, aus denen dann Anlagen entstanden, deren hammerartige Stampfen oder Schlägel durch senkrechte Wasserräder betrieben wurden. Sie waren vor allem im Südwesten Siebenbürgens und im Siebenbürgischen Erzgebirge verbreitet.¹³

In Südwestsiebenbürgen hat sich auch ein anderer Typus von Stampfen bis in unsere Tage erhalten.

Diese Anlagen zum Zerkleinern der Ol-samen haben einen Kollergang (einen halb-

¹³ Valeriu Butură, *Pivele de ulei din Transilvania*, în *Revista muzeelor*, II, 1965, 2; Gh. Bodor, *Presele de ulei în Muzeul etnografic al Moldovei*, comunicare la Sesiunea muzeelor, București, decembrie 1964; H. Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, în *Cibinium*, Sibiu, 1966.

¹³ Valeriu Butură, *Pivele de ulei din Transilvania*, în *Revista muzeelor*, II, 1965, 2; Gh. Bodor, *Presele de ulei în Muzeul etnografic al Moldovei*, (Mitteilung auf der wissenschaftlichen Tagung der Museen, Bukarest, Dezember 1964; H. Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, în *Cibinium*, Hermannstadt, 1966.

Roată de moară cu aripi (Com. Albești, jud. Argeș).

Schaufelrad der Mühle in Albești, Kreis Argeș.

înalte de piatră, mîinate de oameni sau de cai.¹⁴

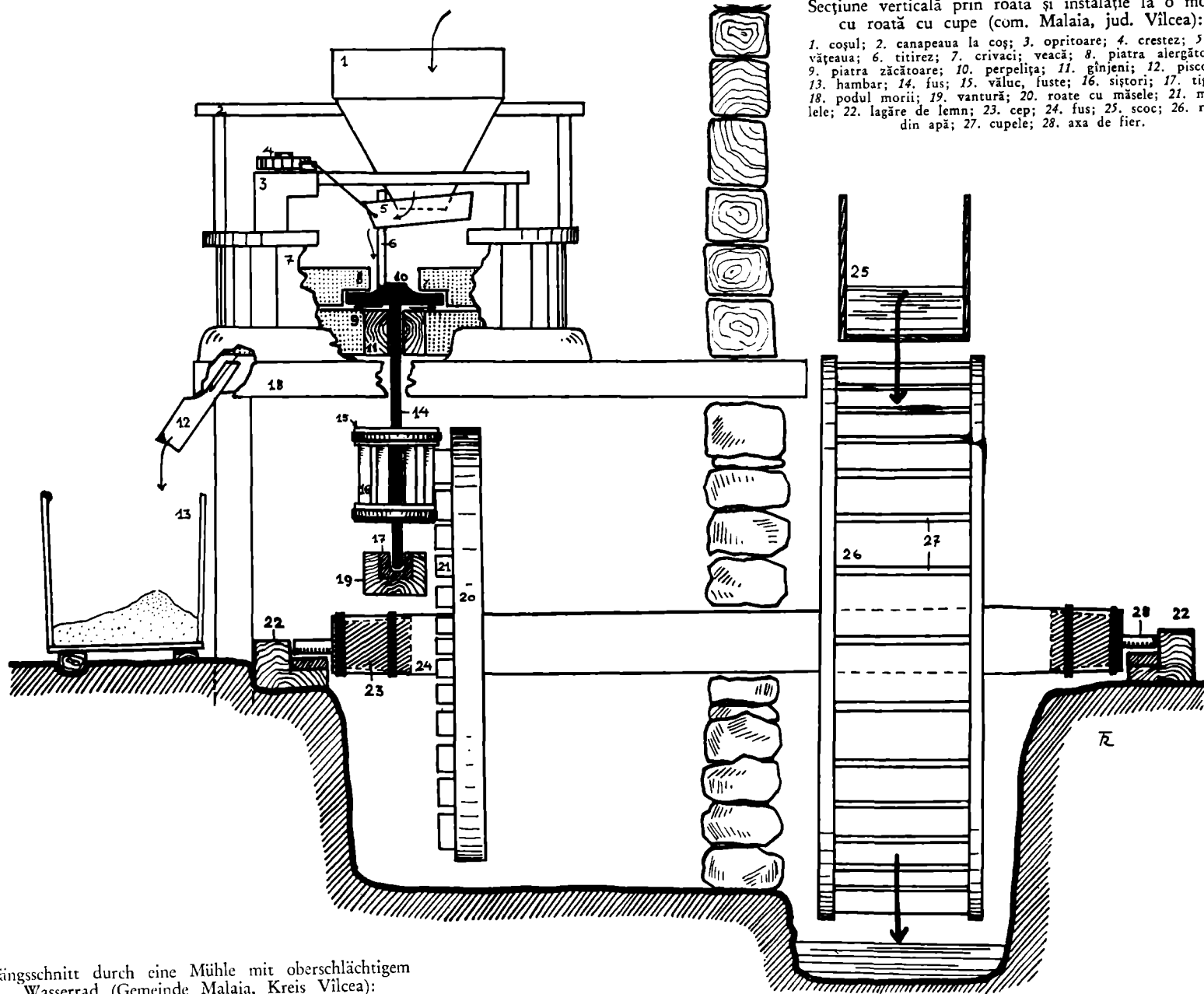
În ceea ce privește stoarcerea uleiului, după pisarea semințelor, aceasta se făcea cu ajuto-

kreis- oder kreisförmigen Trog mit 1—3 Steinen) und werden von Menschen- oder Pferdekraft in Betrieb gesetzt.¹⁴

Das Auspressen des Öls nach dem Zerstampfen der Samen erfolgt mit Hilfe von

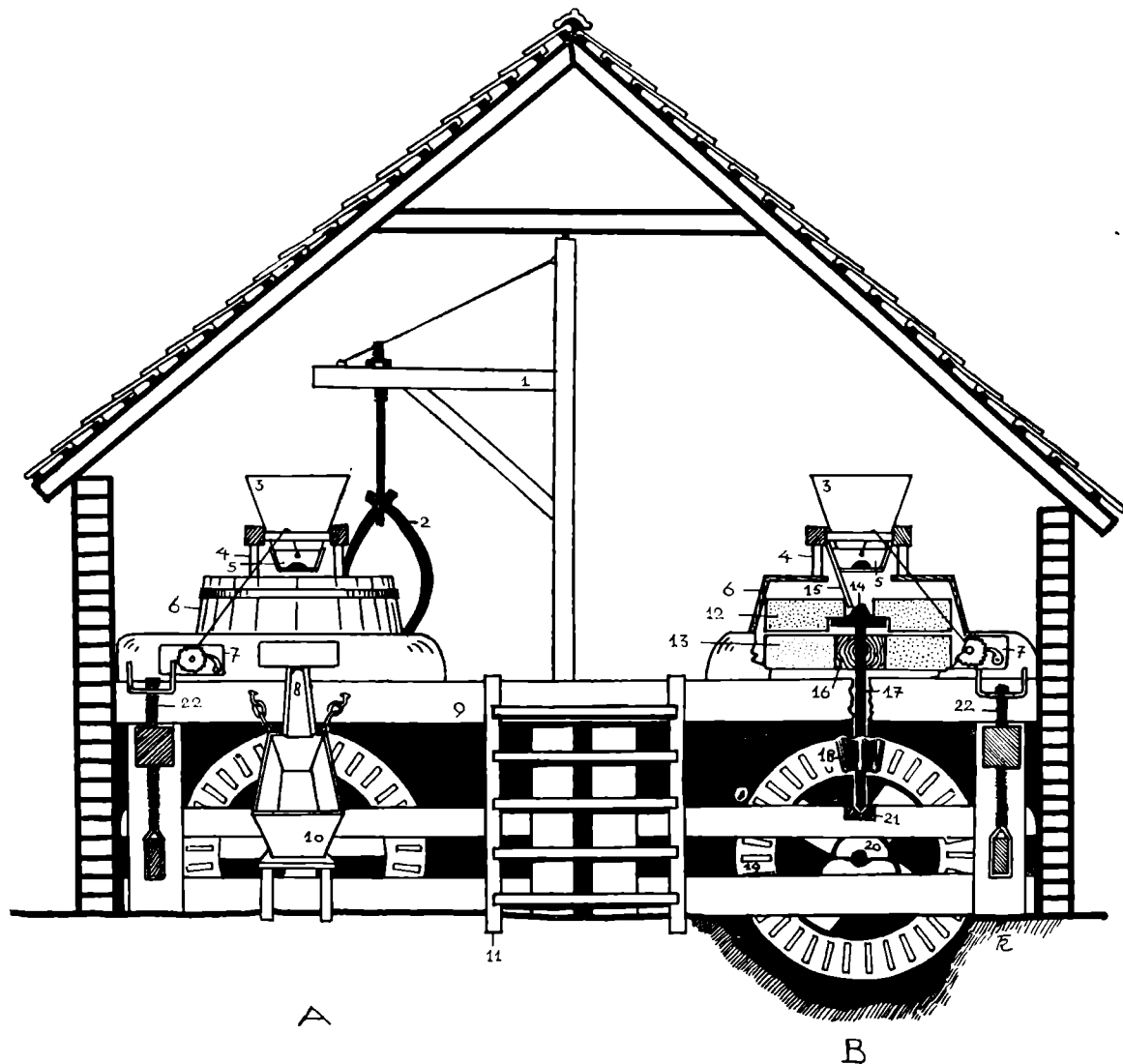
¹⁴ Astfel de instalații au fost depistate în numeroase comune din jud. Hunedoara de către colectivul Muzeului tehnicii populare „Astra” Sibiu, în perieghiza etnografică din anii 1963—1964. Un exemplar a fost adus din comuna Grid, jud. Hunedoara și prezentat în Muzeul din Dumbrava Sibiului.

¹⁴ Anlagen dieser Art wurden 1936—1964 in zahlreichen Gemeinden des Kreises Hunedoara vom Kollektiv des Museums der bäuerlichen Technik, Hermannstadt, anlässlich umfassender ethnographischer Forschungen entdeckt. Ein Exemplar aus der Gemeinde Grid, Kreis Hunedoara, wurde im Museum im Hermannstädter Jungen Wald ausgestellt.

Längsschnitt durch eine Mühle mit überschlächtigem Wasserrad (Gemeinde Malaia, Kreis Vılcea):

1. Rumpf; 2. Jochrahmen des Rumpfes; 3. Vorrichtung zur Regelung der Körnerzufuhr; 4. kleines Zahnrad; 5. Rüttelschuh; 6. Klapperstock; 7. Steinbütte; 8. Läufer; 9. Bodenstein; 10. Quereisen „perpelita“; 11. Holzstopfen des Bodensteins; 12. Mehlrinne; 13. Mehlkiste; 14. Eisenspindel; 15. Stockgetriebe; 16. Bolzen; 17. Achsenlager; 18. Steinboden; 19. Spurbalken; 20. Zahnrad; 21. Zähne; 22. Lagerbalken; 23. Zapfen; 24. Welle; 25. Gerinne; 26. Wasserrad; 27. Schaufeln; 28. Zapfen.

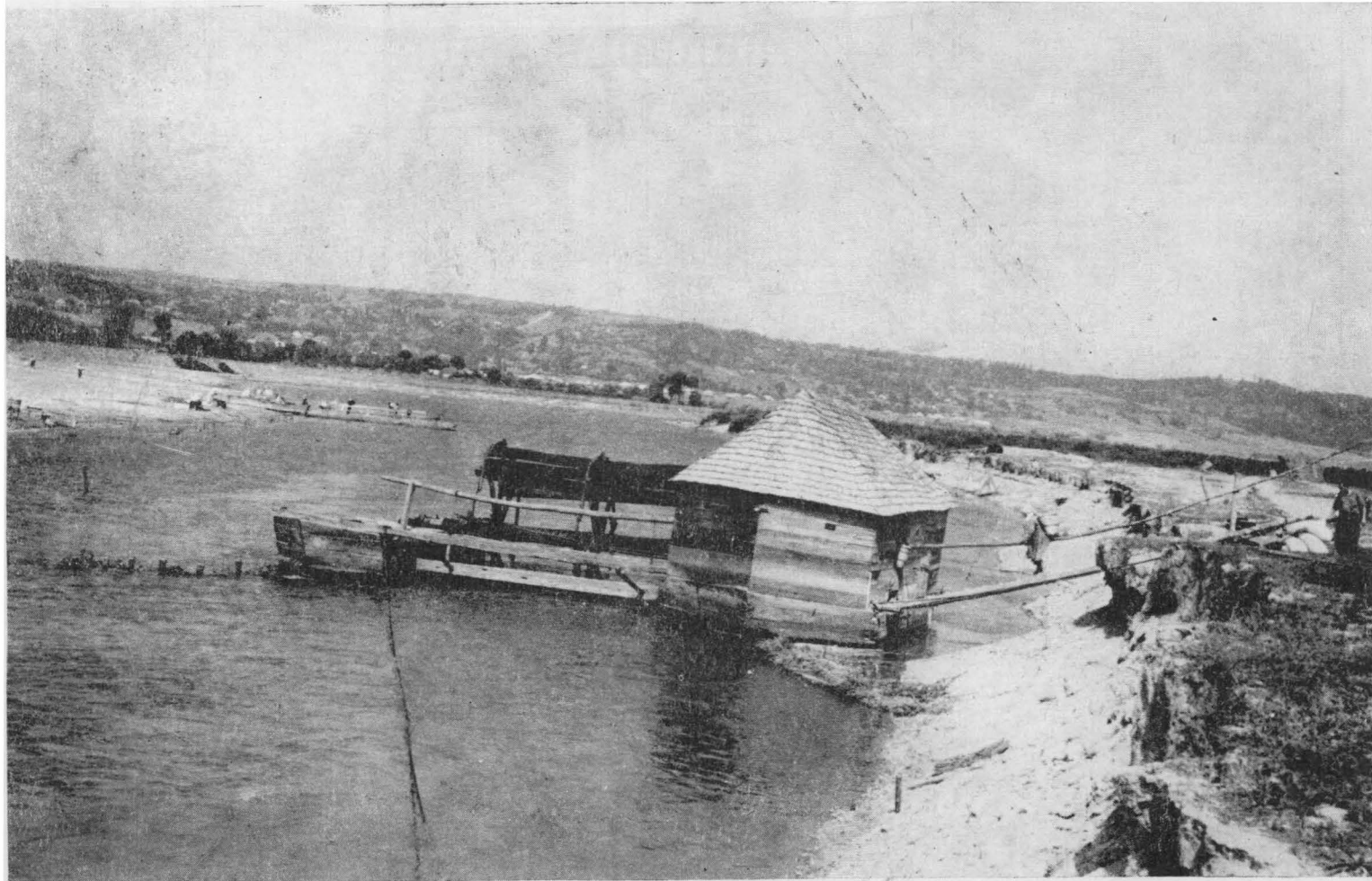

Secțiune într-o moară cu două perechi de pietre:
(Pianul de Sus, jud. Alba):

1—2. fus, clește; 3. coș; 4. scaun la coș; 5. scoreț; 6. veacă;
7. grăunțar pentru dat și luat boabe; 8. piscoaie, scoc;
9. podul morii; 10. ladă; 11. scară; 12. piatră alergătoare;
13. piatră zăcătoare (stătătoare); 14. cruce; 15. titirez;
16. ginjeu; 17. stangă, fus; 18. val, fuște; 19. roată cu măsele;
20. fusul morii; 21. tigaie; 22. șirof.

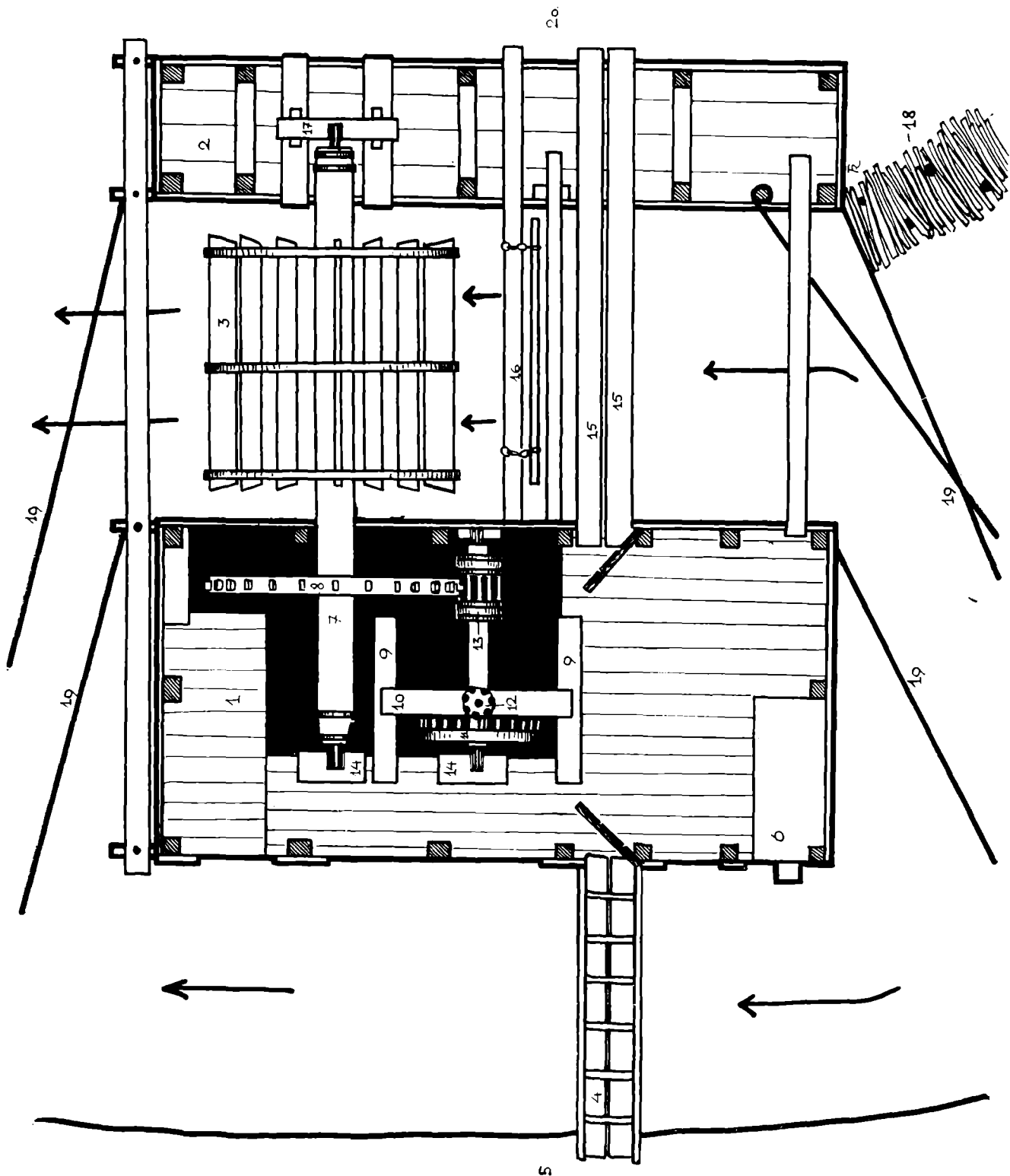
Schnitt durch eine Mühle mit zwei Mahlanlagen
(Pianul de Sus, Kreis Alba):

1—2. Holzarm, Zange; 3. Rumpf; 4. Joch des Rumpfes; 5. Rüttelschuh;
6. Bütte; 7. Rädchen zum Einstellen der Neigung des Rüttelschuhs;
8. Mehrlinne; 9. Steinboden; 10. Mehlkiste;
11. Treppe; 12. Läuferstein; 13. Bodenstein; 14. Quereisen;
15. Klapperstock; 16. Holzstopfen; 17. Spindel; 18. Stockgetriebe;
19. Zahnrad; 20. Wellbaum; 21. Achsenlager; 22. Steinhebevorrichtung (șirof = Schraubenspindel).

Vedere de ansamblu a unei mori plutitoare pe vase
de pe Someș (Tămaia, jud. Maramureș).

Schiffsmühle auf dem Someș (Tămaia, Kreis Maramuresch).

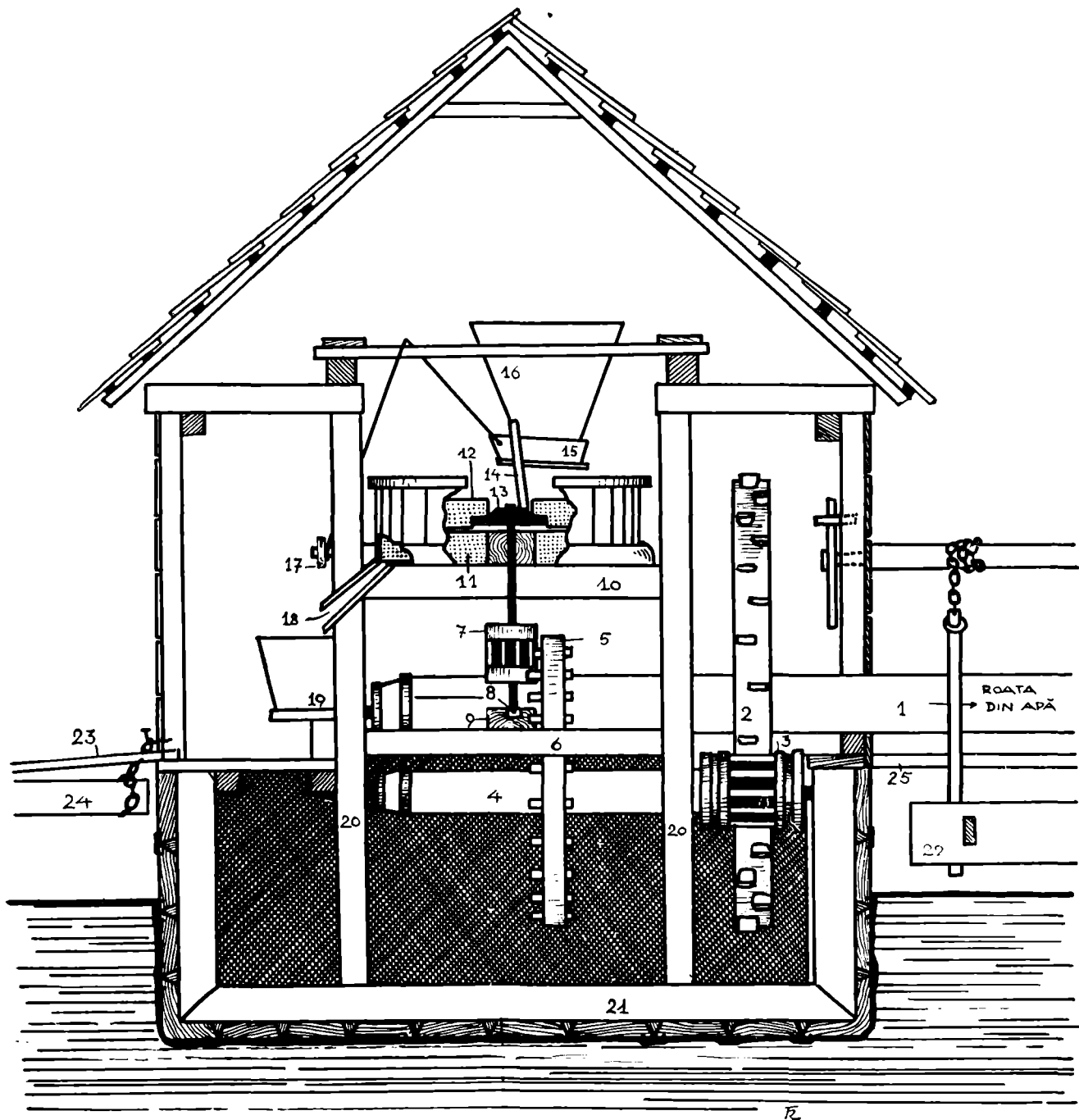
Planul unei mori plutitoare (Com. Noșlac, jud. Alba):

1. bontăul mare; 2. bontăul mic; 3. roata din apă; 4. puntea

la moară; 5. malul; 6. pat; 7. grindeiul mare; 8. roata dințată; 9. podul pietrelor; 10. vancoș; 11. roata dințată; 12. crîngul mic; 13. crîngul mare; 14. vancoș; 15. punte; 16. stavilă; 17. vancoș; 18. iaz; 19. frînghii.

Planskizze einer Schiffsmühle aus der Gemeinde Noșlac, Kreis Alba:

1. großer Kahn; 2. kleiner Kahn; 3. Wasserrad; 4. Brücke zur Mühle; 5. Ufer; 6. Flußbett; 7. Wellbaum; 8. Zahnrad; 9. Sohlbalken des Steinbodens; 10. Spurbalken; 11. Zahnrad; 12. kleines Stockgetriebe; 13. großes Stockgetriebe; 14. Achsenlagerbalken; 15. Steg; 16. Wassersperre; 17. Achsenlagerbalken; 18. Abdeckung des Mühlkanals; 19. Seile.

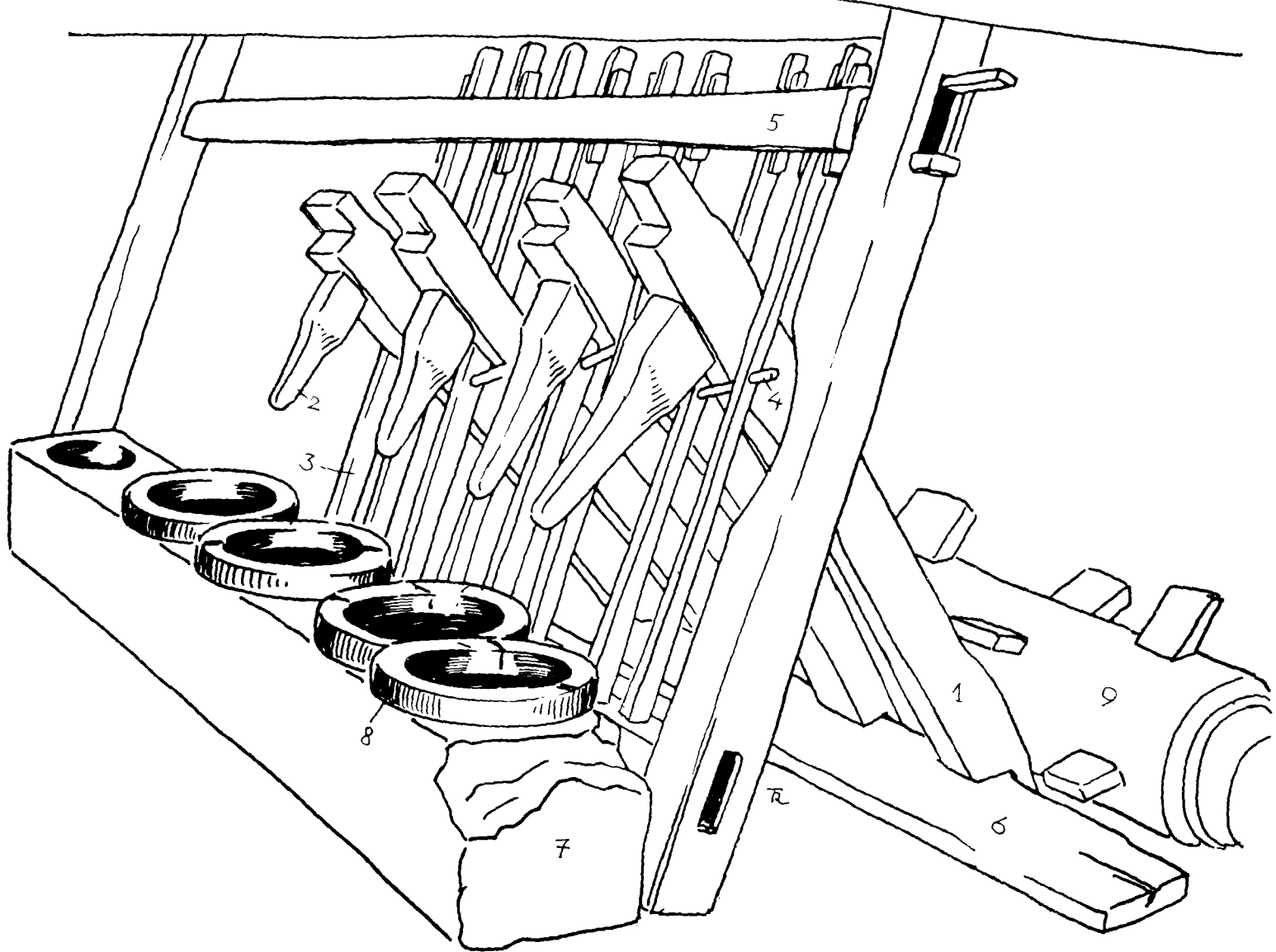

Secțiune transversală prin vasul mare și prin moara plutitoare propriu-zisă (Lucăcești, jud. Maramureș):

1. grindeul mare; 2. roata mare dințată; 3. hatos; 4. grindeul mic; 5. roțița; 6. punte de sub grindeu; 7. crîng; 8. piuă; 9. puntea; 10. podalașul de la piatră; 11. piatră de jos; 12. piatră de sus; 13. pârărișă; 14. titirez; 15. scăfirlie; 16. coș; 17. roțița pentru dat boabe; 18. cătărnă; 19. covată; 20. sășii; 21. fundul bontăului; 22. staghila; 23. puntea la mal; 24. țămest; 25. puntea dintre bontău.

Längsschnitt durch den großen Kahn und die eigentliche Schiffsmühle (Lucăcești, Kreis Maramuresch):

1. großer Wellbaum; 2. großes Zahnrad; 3. Stockgetriebe; 4. kleiner Wellbaum; 5. kleines Zahnrad; 6. Balken; 7. Stockgetriebe; 8. Achsenlager; 9. Achsenlagerbalken; 10. Steinboden; 11. Bodenstein; 12. Läufer; 13. Quereisen; 14. Klapperstock; 15. Rüttelschuh; 16. Rumpf; 17. Rädchen zum Einstellen der Neigung des Rüttelschuhs; 18. Mehlrinne; 19. Mehlkiste; 20. Strebepalken; 21. Schiffsboden; 22. Wehr; 23. Steg; 24. zum Ufer führender Balken; 25. Steg zwischen den beiden Kähnen.

Sistemul de ciocane cu coadă la o piua de ulei (Tălmăcel, jud. Sibiu):

1. coada ciocanului; 2. ciocanul; 3. suțari; 4. cuie de lemn;
5. bîrnă de fixare; 6. talpă; 7. troaca de ulei; 8. oala de
ulei; 9. fusul; 10. jugul.

Ölstampfe mit Stielhämmern (Tălmăcel, Kreis Hermannstadt):

1. Hammerstiel; 2. Hammer; 3. Seitenholz; 4. Holznägel;
5. Befestigungsbalken; 6. Sohlbalken; 7. Öltrog; 8. Ölpfanne;
9. Nockenwelle; 10. Joch.

rul unor teascuri și prese, dintre care remarcăm: cele pe principiul pîrghiei, cele cu vîrtej și grapă cu pietre, cele cu pene și berbeci, cele ce se strîng cu șuruburi de fier cu ghiventuri.

Mai recent, au apărut uleiîțele mecanice mîinate tot de forța apei, cărora le-au luat locul apoi fabricile.

Preparatul uleiului din tot felul de semințe (de mei, în trecutul mai îndepărtat, de floarea soarelui, de dovleci, de sîmburi de nucă etc.) s-a practicat cu unelte rudimentare în gospodărie pentru nevoi proprii, de la micile pive de mîină ajungîndu-se la cele călcate cu piciorul, cele acționate de apă și la teascuri gigant, ce au dus la specializarea unor țărani în preparatul uleiului ca o îndeletnicire sezonieră.

3. Alte instalații-unelte pentru prelucrarea de produse în scop alimentar și de uz gospodăresc

Amintim aici pe cele care serveau la prelucrarea fructelor (zdrobitoare semi-circulare și teascuri)¹⁵, la preparatul țuicii (cazanele din lut sau cu capac din lemn și alambicurile din alamă)¹⁶, cele pentru preparat vinul (cu toate tipurile de teascuri)¹⁷, apoi pe cele pentru stors mierea din faguri și ceara din boștină.¹⁸ Apa este folosită aici ca element secundar în procesul de producție (ex. pentru răcit cazanele-alambic, pentru fiert boștina etc.).

B. INSTALAȚII PENTRU PRELUCRAREA TEXTILELOR

De la vechea tehnică de îngroșare a țesăturilor din lînă cu ajutorul „scaunului” sau a „pivei de mîină”, așa cum am reconstituit noi în satul Enisala din Dobrogea, sau cum au aflat în alte regiuni Gh. Foșca, I. Chelcea sau V. Butură, s-a trecut cu sute de ani în urmă, la tehnica de preparare a postavului cu aju-

¹⁵ Astfel de instalații se pot vedea reprezentate în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, originare din comuna Rășinari, cătunul Trainei.

¹⁶ Idem, comuna Sîrbești, jud. Gorj.

¹⁷ Al. Mironescu și Paul Petrescu, *Cu privire la instrumentarul viticol tradițional*, în Cîmbinîm, Sibiu, 1966, p. 70—78.

¹⁸ Tip de instalație reprezentat de teascul de boștină din comuna Sebeșul de Jos, jud. Sibiu, aflat în Muzeul din Dumbrava Sibiului.

Pressen, von denen wir folgende erwähnen: Pressen, die auf dem Hebelprinzip beruhen, Pressen mit Holzschrauben und Steinbeschwe rung, Pressen mit Keilen und Holzschlägeln und schließlich Pressen aus Eisen mit einer Schraubenspindel.

In neuerer Zeit traten mechanische Anlagen mit Wasserantrieb auf, die schließlich durch die Fabriken ersetzt wurden.

Das Pressen des Öls aus Samen aller Art (in früheren Zeiten aus Hirse, dann aus Sonnenblumen, Kürbis- und Nußkernen u. a.) wurde zuerst für den Hausgebrauch mit kleinen Handstampfen ausgeführt, etwas später wurden diese Stampfen mit dem Fuß, dann mit Wasserkraft in Bewegung gesetzt und riesige Pressen verwendet, die die Spezialisierung von Bauern auf die als Saisonarbeit betriebene Ölherstellung zur Folge hatten.

3. Andere Anlagen, die Nahrungsmittel und andere Produkte verarbeiteten

Wir nennen die Geräte zur Verarbeitung von Obst (halbkreisförmige Stampfen und Pressen),¹⁵ zum Brennen des Pflaumenbrandtweines (Tonkessel oder Kessel mit Holzdeckeln und Schnapsdestillen aus Messing),¹⁶ die Vorrichtungen zur Weinbereitung (mit Pressen aller Art),¹⁷ die Pressen für Wabenhonig und die Wachstreberpressen¹⁸. In all diesen Fällen wird beim Produktionsprozeß Wasser als Hilfsmittel verwendet (z. B. zum Kühlen der Schnapsdestillen, zum Auskochen der Wachstreber u. a.).

B. ANLAGEN ZUR BEARBEITUNG VON TEXTILIEN

Von dem alten Verfahren des Verdichtens der Wollgewebe mit Hilfe der Bank (scaunul) und der Handwalke (piva de mîină), wie wir es im Dorf Enisala in der Dobrudscha rekonstituierten und Gh. Foșca, I. Chelcea und V. Butură es in anderen Gebieten feststellen konnten, ging man vor Hunderten von Jahren schon dazu über, das Tuch mit großen, von

¹⁵ Eine Anlage dieser Art aus Trainei bei Rășinari ist im Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald zu sehen.

¹⁶ Idem, Gemeinde Sîrbești, Kreis Gorj.

¹⁷ Al. Mironescu und Paul Petrescu, *Cu privire la instrumentarul viticol tradițional*, in Cîmbinîm, Sibiu, 1966, S. 70—78.

¹⁸ Dieser Anlagetypus ist durch die Wachstreberpresse aus der Gemeinde Sebeșul de Jos, Kreis Hermannstadt, im Museum im Hermannstädter Jungen Wald vertreten.

Pivă cu roată cu cupe (Gladna, jud. Timiș).

Walke mit oberschlächtigem Wasserrad (Gladna, Kreis Timiș).

torul unor ciocane mari din lemn mânate de forța apei.¹⁹ Termenul generic de „pivă“ (în latină=pila) este și el o dovadă în acest sens.

Toponimicul „ștează“ provenit de la acest fel de instalații, se găsește tocmai în zonele etnografice din platforma geto-dacică, ceea ce ne îndreptățește să opinăm pentru o mare

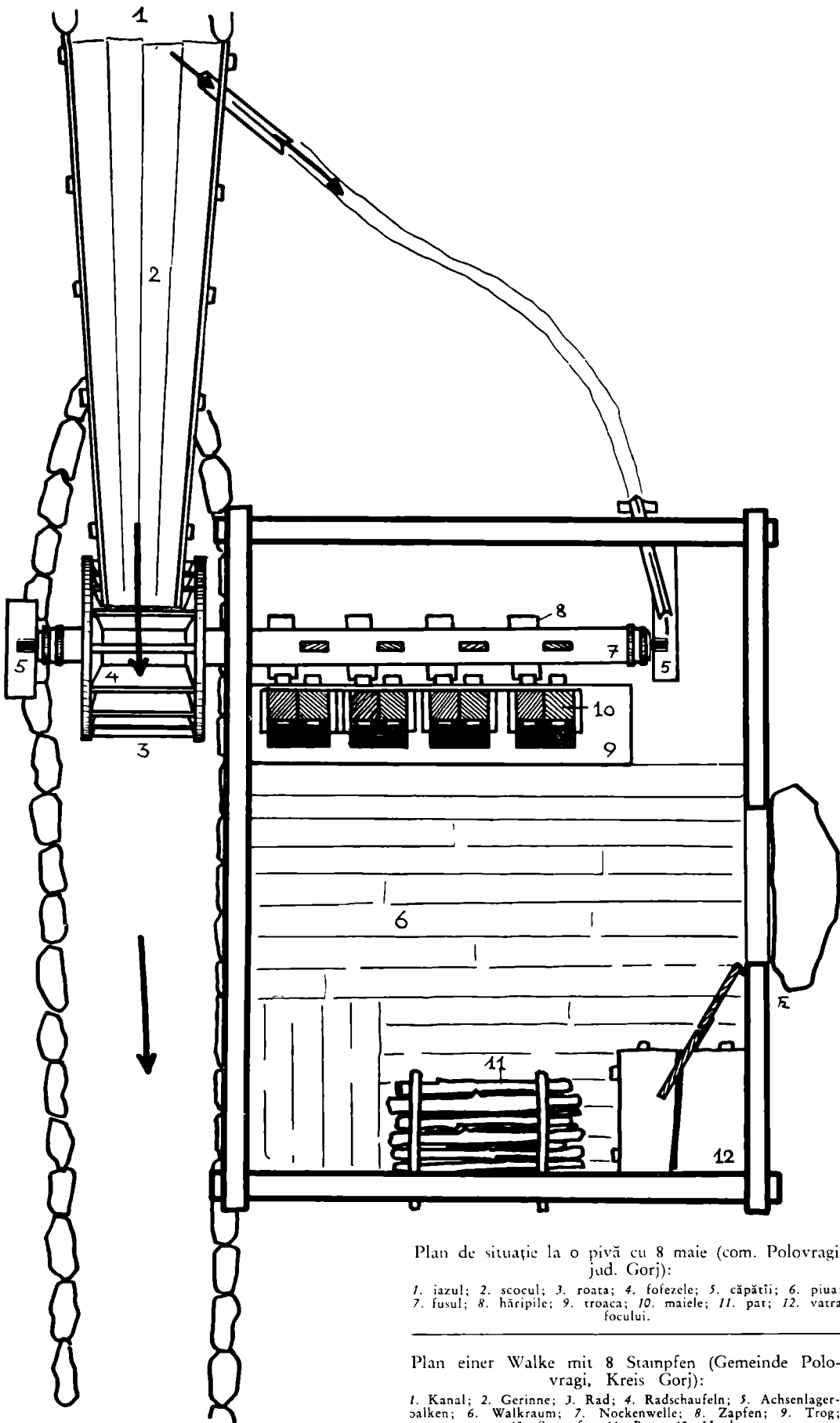
Wasserkraft betriebenen Hämmern zu bearbeiten.¹⁹

Die allgemeine Benennung Walke (pivă, lateinisch pila) ist ein Beweis dafür, daß diese Art der Arbeit weit zurückreicht.

Der Orts- und Flurname „ștează“, der von Anlagen dieser Art herrührt, findet sich gerade in den ethnographischen Zonen der geto-dakischen Hochflächen, was uns berechtigt, sie als sehr alt anzusprechen. Wir

¹⁹ Pe lângă unele contribuții mai vechi, amintim și câteva studii apărute relativ recent, cu concluzii în acest sens: C. Irimie, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1966; V. Cărăbiș, *Mori și pive pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea*, în Studii — revistă de istorie, nr. 4, 1962, p. 931—952; C. Istrate, *Despre dîrstele din Moldova în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în Studii și cercetări științifice — istorie, Academia R.P.R., Filiala Iași, nr. XIII, fasc. 1, 1962; C. Turcu, *Șteaza, instalație primitivă satească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, în Studii — revistă de istorie nr. 4, 1955; C. Irimie și I. Frunzetti, *Unele obiecte de uz casnic și instalații de industrie țărănească*, în monografia *Arta populară din Valea Jiului*, București, 1963, p. 82—135.

¹⁹ Neben älteren erwähnen wir einige verhältnismäßig neuere Beiträge, die Schlüsse in diesem Sinne aufweisen. C. Irimie, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1966, V. Cărăbiș, *Mori și pive pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea*, în Studii — revistă de istorie, Nr. 4, 1962, S. 931—952; C. Istrate, *Despre dîrstele din Moldova în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în Studii și cercetări științifice — istorie, Academia RPR, Filiala Iași, Jg. XIII, Fasc. 1, 1962; C. Turcu, *Șteaza, instalație primitivă satească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, în Studii — revistă de istorie, Nr. 4, 1955; C. Irimie și I. Frunzetti, *Unele obiecte de uz casnic și instalații de industrie țărănească*, in der Monographie *Artă populară din Valea Jiului*, București, 1963, S. 82—135.

vechime a lor. Am văzut că și în primele documente scrise (ex. în anul 1169) sînt deja atestate instalații acționate de apă.

Cît de importante au fost ele o adeverește numărul relativ mare sub care s-au perpetuat pînă în timpul nostru, desigur în legătură cu ocupația creșterii oilor pentru necesitatea de a confecționa piese de îmbrăcăminte și țesături de interior, specific tradiționale la români.

Spre deosebire de mori, instalațiile pentru prelucrarea textilelor se găsesc numai în anumite localități, care s-au specializat ca atare, deservind zone întregi ce pornesc radiar din arcul carpatic.

Din totalul de 446 instalații din această grupă, în 1957 existau 317 pive, 14 dîrste, 11 vîltori separate, 100 darace și 4 alte diverse instalații. Repartiția teritorială pe provincii este edificatoare în special pentru pive și darace: în Banat 12 pive, în Oltenia și Muntenia 72 pive și 30 darace, în Transilvania 200 pive și 64 darace, în Moldova 33 pive și 6 darace. Gruparea este și aici, cum se observă pe hartă, strîns legată de arcul carpatic.

Dacă încă de la faza torsului și a țesutului, textilele lucrate din lînă capătă o destinație precisă pentru piese de port sau de uz gospodăresc, în faza prelucrării lor la piauă, dîrstă sau vîltoare avem de-a face cu o finisare, fie pentru îndesarea lor sub formă de postav (pivele), fie pentru îngroșare și scos firele sub formă de mițe (dîrste și vîltori).

1. *Pivele cu bătaie verticală*, numite în unele locuri și „șteze“, formează cel mai răspîndit tip. În cadrul acestui tip se disting două variante.

a) *Pivele cu „chisălogii“ sau „maie“*, care reprezintă forma cea mai veche. Aria de răspîndire: mai ales în Munții Apuseni, sud-vestul Transilvaniei, nordul Olteniei și Munteniei. „Maiele“ sau „chisălogii“, adică ciocanele fără coadă și cu dinți, sînt ridicate pe rînd și cad în oalele pivei, bătînd țesătura, ținută mereu la umezeală.

b) *Pivele cu ciocane cu coadă*, care au un dispozitiv de susținere, o coadă

haben festgestellt, daß die ersten schriftlichen Zeugnisse (z. B. aus dem Jahr 1169) schon Anlagen mit Wasserantrieb erwähnen.

Von welcher großer Bedeutung diese Anlagen waren, bezeugt die verhältnismäßig große Anzahl, die sich bis in unsere Zeit erhalten hat, und zwar hing das mit der Schafzucht zusammen, die den Rumänen den Rohstoff für ihre althergebrachten Kleidungsstücke und verschiedenen Hausweben lieferte.

Zum Unterschied von den Getreidemöhlen finden sich die Anlagen zur Bearbeitung von Textilien nur in gewissen Ortschaften, die sich mit dieser Arbeit beschäftigten und große, fächerförmig vom Karpatenbogen ausstrahlende Gebiete versorgten.

Von den 446 Anlagen dieser Gruppe gab es 1957 317 Walken (pive), 14 sog. „dîrste“ (aus Rauf-, Rumpeltrommel und Wirbelkorb bestehende Anlagen), 11 Wirbelkörbe (vîltori), 100 Wollkrepel (darace) und 4 verschiedene andere Anlagen. Die räumliche Verteilung auf die Gebiete des Landes, vor allem der Walken und Wollkrepel, ist aufschlußreich; im Banat gab es 12 Walken, in Oltenien und Muntenien 72 Walken und 30 Wollkrepel, in Siebenbürgen 200 Walken und 64 Wollkrepel, in der Moldau 33 Walken und 6 Wollkrepel. Die Verbreitung ist auch hier, wie der Karte zu entnehmen ist, eng an den Karpatengürtel gebunden.

Wird schon beim Spinnen und Weben der aus Wolle hergestellten Textilien ihre spätere Bestimmung für Trachtenstücke oder für die Verwendung im Haus in Betracht gezogen, so haben wir es bei der Bearbeitung in der Walke oder im Wirbelkorb (vîltoare) mit einer speziellen Ausfertigung zu tun, um entweder Tuch herzustellen (Walken) oder dicke, flauschige Gewebe zu erzeugen („dîrste“ und Wirbelkörbe).

1. *Die Walken mit senkrechter Schlagrichtung*, an einigen Orten auch „șteze“ genannt, sind der am weitesten verbreitete Typus, innerhalb dessen zwei Varianten unterschieden werden können.

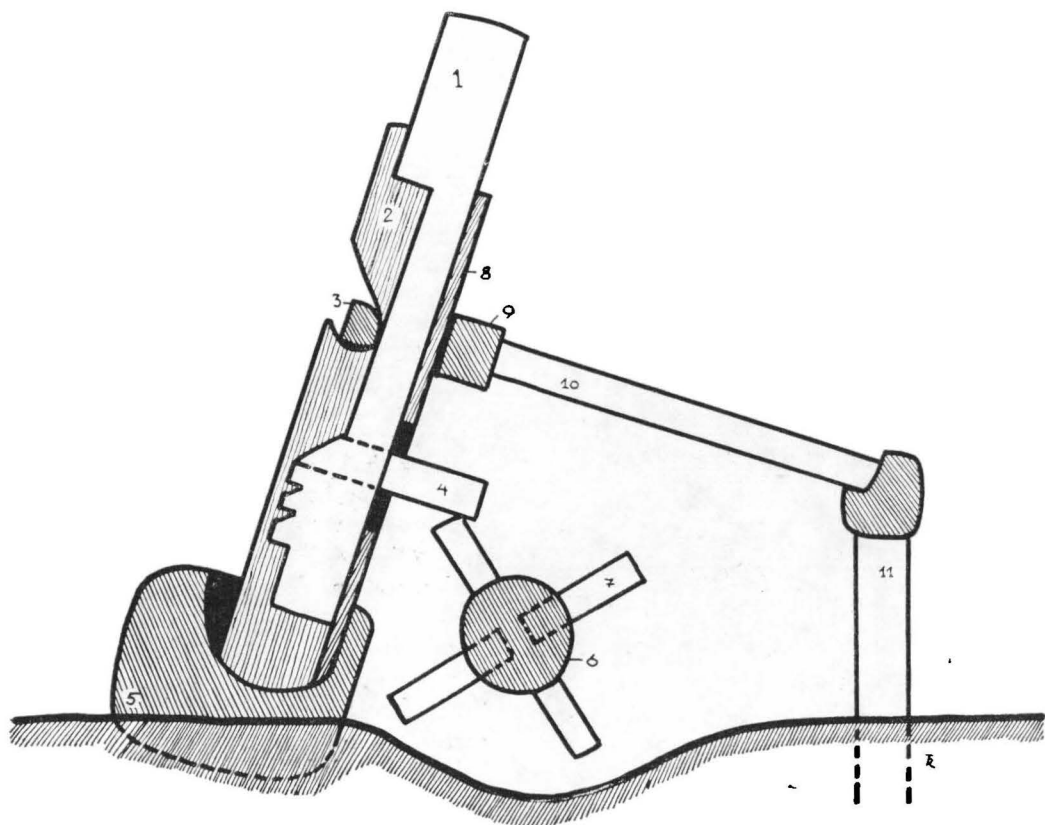
a) *Die Walken mit Stampfen* (chisălogii, maie) stellen den ältesten Typus dar. Ihre Verbreitungsgebiete: vor allem das Siebenbürgische Westgebirge, Südwestsiebenbürgen, der Norden Olteniens und Munteniens. Die Stampfen (chisălogii, maie), stiellose, gezähnte Hämmer, werden abwechselnd gehoben und fallen auf das stets angefeuchtete Gewebe im Walktrog.

b) *Die Walken mit Stielhämmern* haben eine besondere Vorrichtung, einen langen, in

Interior de pivă cu maie (Ludești, jud. Hunedoara).

Innenansicht einer Walke mit Stampfen (Ludești, Kreis Hunedoara).

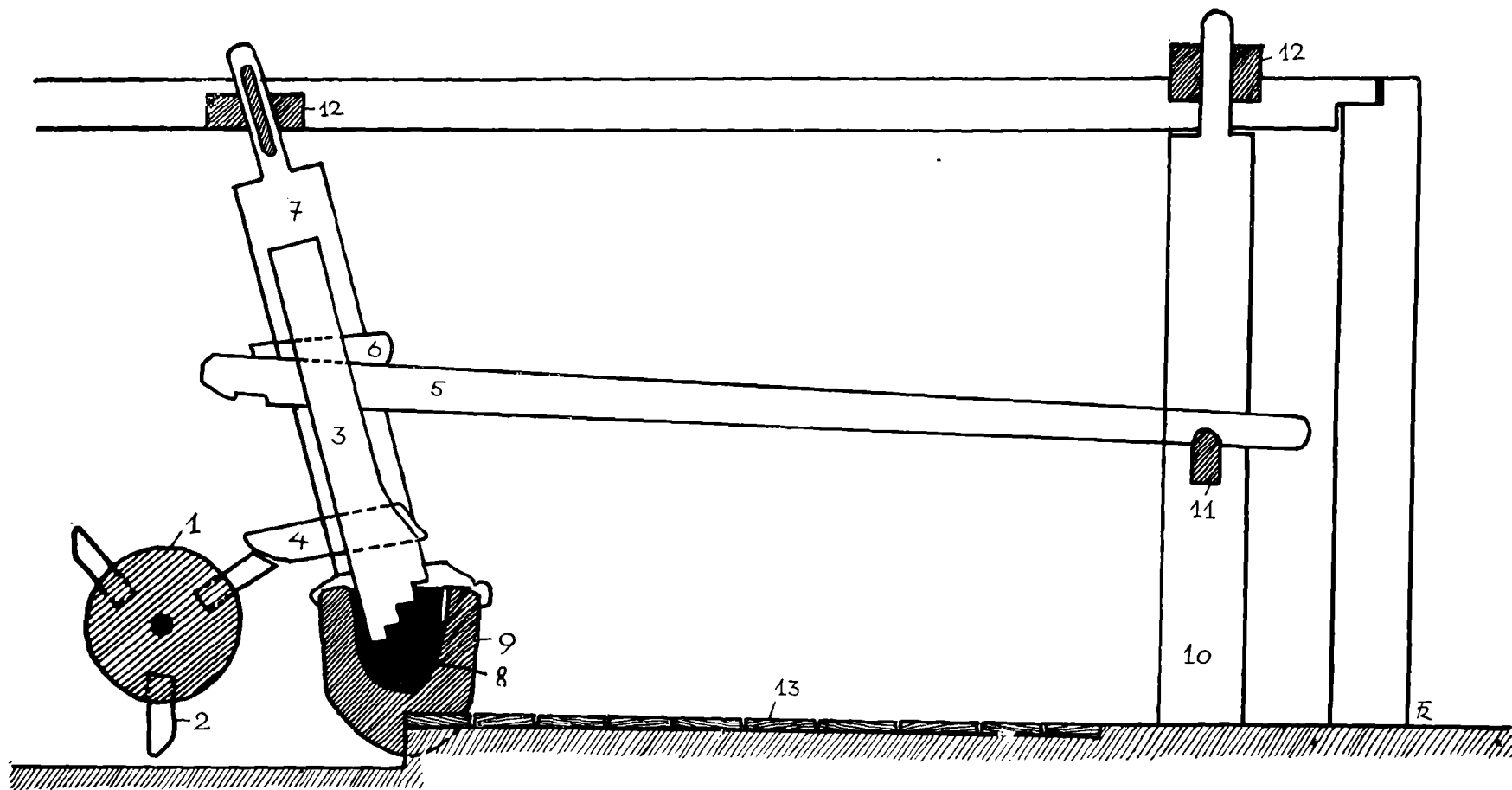

Schemă-secțiune la o pivă cu maie (Ludești, jud. Hunedoara):

1. mai, pisălog; 2. amnar; 3. chingă; 4. picior; 5. oală; 6. fus; 7. cruci; 8. spate; 9. fus; 10. picior; 11. cal.

Schema einer Walke mit Stampfen (Ludești, Kreis Hunedoara):

1. Stampfe; 2. seitlicher Stützbalken; 3. Jochbalken; 4. Zapfen; 5. Walktrog; 6. Nockenwelle; 7. Zapfen der Nockenwelle; 8. Gleitbrett; 9. 10, 11. Stützgerüst des Walkmechanismus („fus“, „picior“, „cal“).

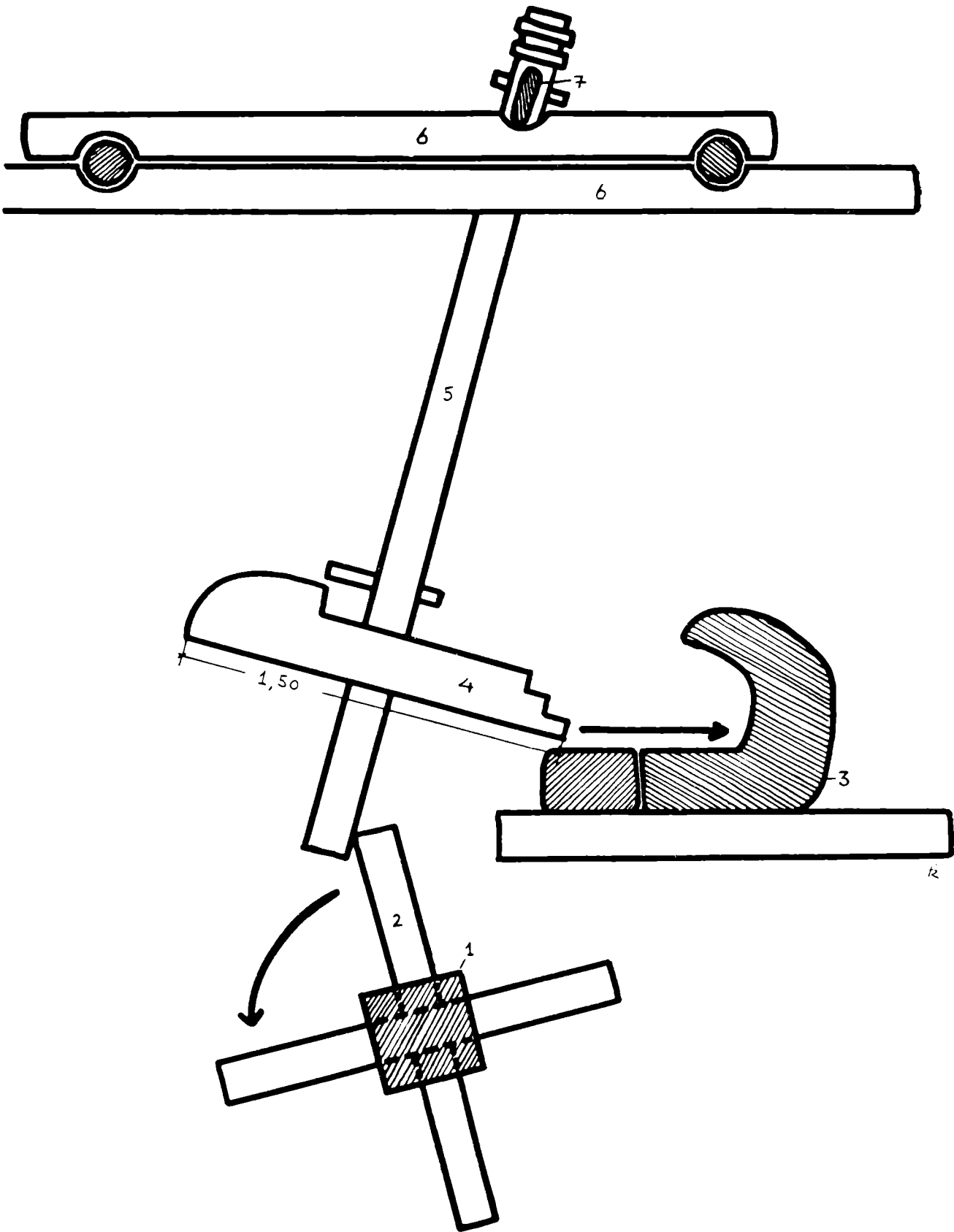

Schemă-sectiune la o piuă cu ciocane cu coadă (Tălmăcel, jud. Sibiu):

1. fusul; 2. aripile; 3. ciocanul; 4. piciorul ciocanului;
5. coada ciocanului; 6. peana; 7. blănile; 8. oala de postav;
9. troaca; 10. stîlpul; 11. tocălița; 12. jugul; 13. podeaua.

Schema einer Walke mit Stielhämmern (Tălmăcel, Kreis Hermannstadt):

1. Nockenwelle; 2. Zapfen; 3. Hammer; 4. Zapfen; 5. Hammerstiel; 6. Keil; 7. Seitenpfosten; 8. Walkloch; 9. Trog; 10. Strebe; 11. Querbalken; 12. Joch; 13. Fußboden.

Maiul cu bătaie laterală la stupă (Cornereva, jud. Caraș-Severin):

1. fusul; 2. laba; 3. albia; 4. maiul; 5. coada maiului; 6. gemeii; 7. pana.

Hämmer mit seitlicher Schlagrichtung bei der Walke in Cornereva, Kreis Caraș-Severin:

1. Nockenwelle; 2. Zapfen; 3. Walktrog; 4. Hammer; 5. Hammerstiel; 6. Balken genannt „gemeii“ (Zwillinge); 7. Keil (pană).

lungă, prinsă într-un jug. E un sistem mai perfecționat; se întâlnește mai ales în sud-estul Transilvaniei, în Moldova și Muntenia, existând zona de interferență (sud-estul Transilvaniei cu Moldova de sud-vest și Muntenia de nord-est).

O variantă nouă a pivelor o constituie cele cu valțuri, formă mixtă între cele străvechi și valțul de fabrică pentru preparat postavul.

2) *Pive cu bătaie laterală, zise în unele localități și „stupe“*, se compun din una sau două (rareori mai multe) perechi de maie, care sînt suspendate de grinzile construcției. Maiul este de foarte mari dimensiuni și execută o mișcare orizontală, pendulară, bătînd într-o singură latură în pîua în care se află materialul textil. Sînt răspîndite în special în Banat.

3. *Dîrstă* este un tip de instalație complex, care are drept scop îngroșarea țesăturii și scoaterea firelor, proces care se săvîrșește în „coșul de îngroșat“ (un cilindru mare, construit din lemn și nuiele împletite, cu cuie mari de lemn care ridică și izbesc țesătura, totul petrecîndu-se într-o încăpere supraîncălzită cu aburi), apoi în „coșul de tras părul“ sau „păruială“, tot de formă cilindrică, ce poartă țesătura pe deasupra unei lese cu spini sau cuie, care trag firele.

În pîuă se prepară postavul, zis „aba“, „cioarec“ sau „zechi“ pentru îmbrăcăminte, iar la dîrstă se prelucreează țesăturile groase și mițoase pentru interior („strai“, „bubou“ etc.).

4. *Vîltoarea* reprezintă cea mai directă formă de utilizare a apei pentru îngroșat textilele, fie că se lucrează la dîrstă sau la pîuă, fie că se dau numai la vîltoare. De obicei e situată pe lîngă pîuă sau dîrstă, sub cerul liber, mai rar sub același acoperiș (ex. în Banat, cu stupa).

Jetul de apă cade lateral sau e condus printr-un „butoni“, în Banat, într-un fel de pîlnie conică cu vîrful în jos, formată din scînduri de brad legate cu „colaci“ de stejar și fixate pe un „fund“ de lemn, unde se produce o puternică mișcare circulară a apei. De

einem Joch befestigten Stiel. Sie stellen einen verbesserten Typus dar und werden vor allem in Südsiebenbürgen, in der Moldau und in Oltenien angetroffen (Südostsiebenbürgen, die Südwestmoldau und Nordostmuntenien bilden eine Übergangszone).

Eine neuere Variante sind die Walken mit Walzen. Sie bilden den Übergang von den althergebrachten Formen zu den Einrichtungen der Tuchfabriken.

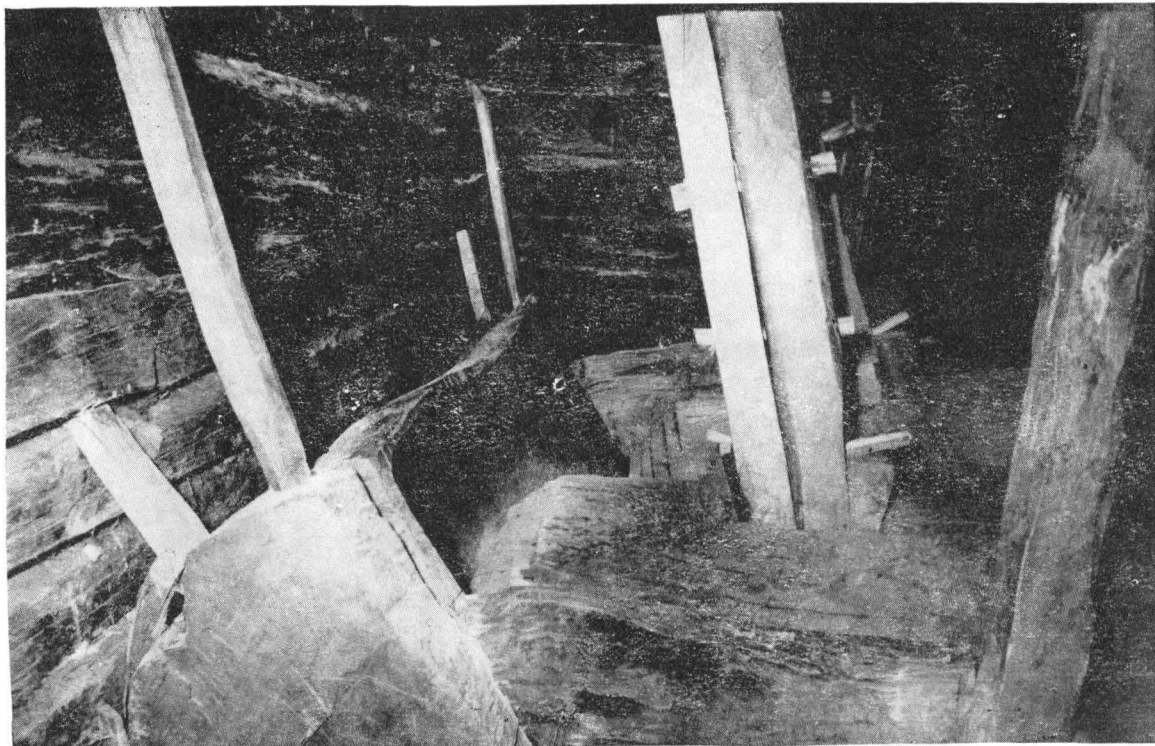
2. *Walken mit seitlicher Schlagrichtung*, in einigen Orten auch „stupe“ genannt, bestehen aus zwei (selten mehreren) Schlägelpaaren, die an den Balken des Gebäudes hängen. Der Schlägel von sehr großen Ausmaßen führt eine waagrechte Pendelbewegung aus. Er wirkt seitlich auf das im Walktrog befindliche Gewebe ein. Dieser Typus ist vor allem im Banat verbreitet.

3. Die „dîrstă“ ist eine komplexe Anlage, deren Zweck es ist, die Webe zu verdichten und aufzuflauschen. Dieses geschieht in einem mit überhitztem Dampf erfüllten Raum mit Hilfe einer besonderen Vorrichtung, der Rumpeltrommel (coș de îngroșat): einem zylinderförmigen, aus Holz und Rutengeflecht hergestellten Korb mit großen Holznägeln, durch die das Gewebe hin- und herbewegt wird. Die Vorrichtung zum Aufflauschen des Gewebes, die Rauftrommel („coșul de tras părul“ oder „păruială“), hat gleichfalls zylindrische Form, das Gewebe wird über ein mit Dornen oder Nägeln versehenes Geflecht gelegt, das die Fäden herauszieht.

In der Walke wird das „aba“, „cioarec“ oder „zechi“ genannte Tuch für Kleidungsstücke hergestellt, in der „dîrstă“ die dicken, flauschigen Decken für den Hausgebrauch (strai, bubou u. a.).

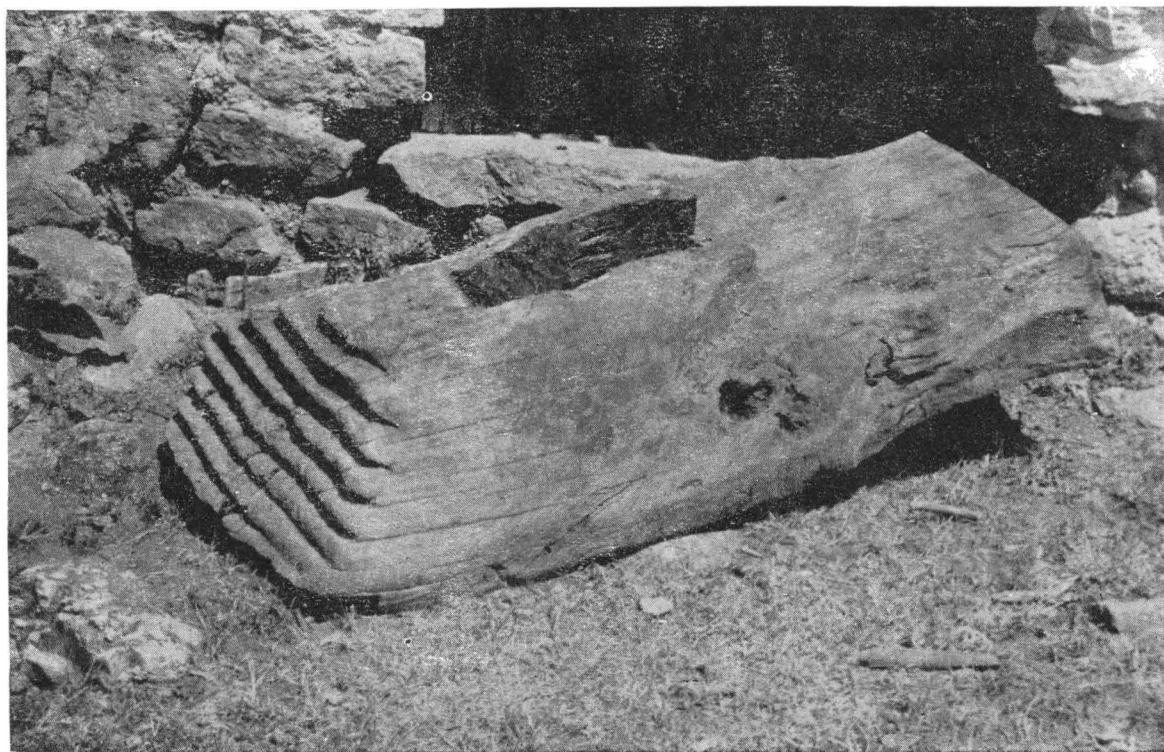
4. *Der Wirbelkorb* (vîltoarea) stellt die unmittelbare Form der Einwirkung des Wassers auf das Gewebe dar, ob es zusätzlich in der „dîrstă“ oder Walke oder lediglich in der „vîltoare“ bearbeitet wird. Meist wird der Wirbelkorb neben der Walkmühle im Freien untergebracht, seltener unter demselben Dach (z. B. im Banat in der „stupă“).

Der Wasserstrahl kommt von der Seite — im Banat wird er durch ein Fallwasserrohr, „buton“, zugeleitet — in eine Art Trichter, dessen enges Ende nach unten gerichtet ist. Der Wirbelkorb ist aus Tannensplittern hergestellt, die durch Eichenholzreifen zusammengehalten werden und an einem Holzboden befestigt sind, wo eine heftige kreisende Bewegung des Wassers erzeugt wird. Meist wird der Wirbelkorb vor dem Wasser-

Vedere de interior la vâială (Rusca, jud. Caraș-Severin).

Innenansicht einer Walke mit Schlägeln mit seitlicher Schlagrichtung (Rusca, Kreis Caraș-Severin).

Un mai de la o stupă părăsită (Gîrliște, jud. Caraș-Severin).

Schlägel einer aufgelassenen Walke (Gîrliște, Kreis Caraș-Severin).

obicei vîltoarea e situată în dreptul roții hidraulice de la pîuă sau dîrstă, apa putînd fi dirijată după necesități cu „stavila“.

5. *Daracul* este o instalație semi-mecanică pentru scărmănat, filat și — uneori — chiar și pentru tors lîna, care se răspîndește îndeosebi la finele secolului al XIX-lea.

C. INSTALAȚII PENTRU PRELUCRAREA UNOR MATERII PRIME (LEMN, METAL, PIATRĂ, ARGILĂ), PENTRU CONFECTIONAREA DE VASE, UNELTE ȘI MATERIALE DE CONSTRUCȚII

Prima categorie o formează instalațiile pentru prelucrarea lemnului (joagăre, gater, circulare)²⁰, a căror varietate tipologică este mai redusă (ex. joagăre cu ax orizontal cu roată mare sau mică și joagăre cu ax orizontal și cu pînze orizontale).

Răspîndirea pe provincii a instalațiilor de fasonat scînduri era în 1957 următoarea: Banat 25, Oltenia și Muntenia 113, Transilvania 260, Moldova 26.

În ceea ce privește instalațiile pentru redus minereul, ca și cele pentru prelucrat metalele (șteampurile aurifere) și ciocanele mari de bătut fierul (zise în unele regiuni și „hamor“), șteampurile fiind frecvente în trecut mai ales în Munții Apuseni²¹, se poate afirma că se află astăzi pe cale totală de dispariție.

Șteampul acționat hidraulic, menționat încă în epoca daco-romană, este atestat și în scrierile din secolul al XVI-lea, fiind folosit pe scară largă în Munții Apuseni pînă în 1948, unde au existat șteampuri cu 6, 9 sau 12 „săgeți“, repartizate cîte 3 la o pîuă. Săgețile sînt antrenate în mișcare continuă pe verticală de către aripile fusului roții, care acționează asupra unor pîteni ai săgeților. Din jghiabul de aducțiune al roții o mică deschizătură conducea apa, alimentînd continuu pivele cu șuvițe de apă care transportă măcinișul aurifer într-un bazin alăturat.

²⁰ Ion Drăgoescu, *Aria și frecvența jogăritului în cea de a doua jumătate a sec. al XX-lea*, în *Revista de etnografie și folclor*, 10, 1965, 6.

²¹ Valeriu Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tradiționale pentru extragerea și prelucrarea metalelor din Munții Apuseni*, comunicat la Sesiunea muzeelor, București, 1964; Mihai Sofronie și Ștefan Palada, *Aurăritul, un meșteșug străvechi ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, Cibinium, Sibiu, 1966, p. 97—112.

rad der Walke angebracht, so daß das Wasser je nach Bedarf durch eine Schleuse zugeführt werden kann.

5. Die „darac“ genannte Anlage ist eine halbmechanische Vorrichtung zum Krempeln, Aufrauhern und manchmal auch zum Spinnen der Wolle, die sich vor allem zu Ende des 19. Jahrhunderts verbreitet hat.

C. ANLAGEN ZUR VERARBEITUNG VON ROHSTOFFEN (HOLZ, METALL, STEIN, TON) ZU GEFÄSSEN, WERKZEUG UND BAUMATERIAL

Die erste Kategorie besteht aus Anlagen zur Holzverarbeitung (Sägemühlen, Sägegatter und Kreissägen)²⁰, deren typologische Verschiedenheit geringer ist (z. B. Sägemühlen mit waagerechter Achse, mit großem oder kleinem Rad und Sägemühlen mit waagerechter Achse und waagerechten Sägeblättern).

Die Anlagen zur Herstellung von Brettern waren im Jahr 1957 wie folgt verteilt: Banat 25, Oltenien und Muntenien 113, Siebenbürgen 260, Moldau 26.

Die Anlagen zur Erz- und Metallbearbeitung (Pochmühlen) und die großen Hämmer zur Eisenbearbeitung (in einigen Gebieten auch „hamor“ genannt) waren ehemals vor allem im Siebenbürgischen Westgebirge sehr häufig.²¹ Heute sind sie im Begriff vollständig zu verschwinden.

Die Pochmühle mit Wasserantrieb ist schon für die dakisch-römische Zeit belegt, sie wird in den Schriften des 16. Jahrhunderts erwähnt und wurde bis 1948 im Erzgebirge noch viel verwendet. Es waren Pochmühlen mit 6, 9 oder 12 Stampfen (săgeți), wovon je drei auf einen Trog kamen. Die Stampfen werden durch eine Nockenwelle, die auf die Zapfen der Stampfen einwirkt, in ununterbrochener, senkrecht verlaufender Bewegung gehalten. Aus einer engen Öffnung im Zuleitungsrohr des Wasserrades wurde der Behälter mit Wasser gespeist, das das goldhaltige Mahlgut in ein danebenstehendes Becken schwemmte.

²⁰ Ion Drăgoescu, *Aria și frecvența jogăritului în cea de a doua jumătate a sec. al XX-lea*, in *Revista de etnografie și folclor*, 10, 1965, 6.

²¹ Valeriu Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tradiționale pentru extragerea și prelucrarea metalelor din Munții Apuseni*, Mitteilung auf der wissenschaftlichen Tagung der Museen, Bukarest, 1964; Mihai Sofronie und Ștefan Palada, *Aurăritul, un meșteșug străvechi ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, Cibinium, Sibiu, 1966, S. 97—112.

Tipurile de instalații sînt la acest sector mai puține, fapt ce se explică prin aceea că prelucrarea acestor materiale se face mai ales în ateliere meșteșugărești.

III. Numărul, distribuția și frecvența instalațiilor de tehnică populară pe teritoriul țării

În cadrul regiunilor și zonelor etnografice din cuprinsul și din preajma Carpaților, în depresiuni intramontane, pe cursuri de ape, întâlnim pînă în timpul nostru un mare număr de instalații tehnice țărănești, care dovedesc, prin construcția și proprietatea mecanismelor, ingeniozitatea și talentul creator al zecilor de mii de meșteri anonimi. Instalațiile se grupează adeseori, tipologic, pe mari suprafețe, dovedindu-se a fi caracteristice ambilor versanți carpați, fapt care nu este deloc întîmplător, atît din punct de vedere etnografic cît și istoric.

Într-adevăr așa cum arătăm în comunicarea ținută la Congresul internațional de științe antropologice și etnologice ținut la Moscova în anul 1964: „În anul 1957, numărul instalațiilor de industrie țărănească acționate de apă existente pe teritoriul României era de 5518 unități, din care 4479 instalații de măcinat cereale (mori și rîșnițe), 30 instalații pentru preparat uleiul, 446 instalații pentru prelucrat textilele (pive, dîrste, vîltori, darace), 424 instalații pentru fasonat lemnul (joagăre, gate, circulare) și 115 alte diverse instalații”.²²

Adeseori se găseau două sau chiar mai multe instalații împreună. Alături de pive și dîrste aflăm, în mod normal, vîltori, dar există și complexe mixte cu 3—5 feluri diferite de instalații la același proprietar, situație specifică pentru capitalism, fapt care a marcat o netă diferențiere socială a unor proprietari față de restul populației, ceea ce însă nu a fost cazul la numeroase instalații mici de mori cu ciutură de exemplu, folosite de un grup de familii înrudite sau de obște cu drept de cotă-parte.

²² C. Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, in *Études d'ethnographie et de folklore*, I, au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moscova, 1964, p. 26—37. Institut d'ethnographie et de folklore de l'Académie de la République Populaire Roumaine.

In diesem Sektor gibt es weniger Typen von Anlagen, was daraus zu erklären ist, daß die Verarbeitung dieses Materials vor allem in Handwerkerwerkstätten vorgenommen wird.

III. Anzahl, Verteilung und Häufigkeit der Anlagen bäuerlicher Technik auf dem Gesamtgebiet des Landes

Auf dem Gebiet der ethnographischen Zonen innerhalb der Karpaten und an ihren Ausläufern, in den Tälern, an den Wasserläufen begegnen wir bis auf den heutigen Tag einer großen Anzahl von Anlagen der Bauerntechnik, die durch ihre Bauweise und die Eigenart ihrer Mechanismen den Scharfsinn und die schöpferische Begabung von Tausenden von unbekannten Meistern bezeugen. Die typologisch eigenartigen Anlagen sind in umfangreichen Gebieten auf beiden Abhängen der Karpaten sehr häufig anzutreffen, was sowohl vom ethnographischen als auch vom historischen Standpunkt aus gesehen durchaus kein Zufall ist.

Wie wir in unserer Mitteilung auf dem Internationalen Kongreß für anthropologische und ethnologische Wissenschaften in Moskau im Jahr 1964 dargelegt haben, betrug im Jahr 1957 die Anzahl der bäuerlichen Industrieanlagen mit Wasserantrieb auf dem Gebiete Rumäniens 5518 Einheiten, davon 4479 Anlagen zur Kornvermahlung (Mühlen und Kleinmühlen), 30 Olpressen, 446 Walkanlagen verschiedener Art, 424 Sägelanlagen (Sägemühlen, -gatter, Kreissägen) und 115 verschiedene andere Anlagen.²²

Häufig fanden sich zwei oder auch mehrere Einrichtungen in einer Anlage zusammen. Es ist selbstverständlich, daß wir neben der Walke oder neben der Rauf- und Rumpeltrommel auch den Wirbelkorb finden, doch gibt es außerdem noch ganze Komplexe mit 3—5 verschiedenartigen Anlagen, die einem einzigen Besitzer gehören, eine für den Kapitalismus kennzeichnende Lage. Dadurch ergab sich eine soziale Differenzierung der Besitzenden von der übrigen Bevölkerung. Für die vielen kleinen Anlagen, die Löffelradmühlen beispielsweise, traf das nicht zu, diese wurden von mehreren Familien oder der Dorfgemeinschaft gemeinsam benützt.

²² C. Irimie, *Beiträge zur Typologie der bäuerlichen Industrieanlagen Rumäniens*, in *Études d'ethnographie et de folklore*, I, au VII-e Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Moskau, 1964, S. 26—37. Institut d'ethnographie et de folklore de l'Académie de la République Populaire Roumaine.

Pe de altă parte, dacă morile deserveșc de regulă una sau — mai rar — câteva localități din jur, instalațiile pentru preparat uleiul deserveau zone întinse, influențând sau contribuind direct — de ex. în cazul celor pentru textile — la definirea unui specific zonal. Este cazul centrelor specializate, cum ar fi de pildă Gura Râului—Sibiu, Arcani—Gorj și altele.

Se înțelege că, în cadrul marilor provincii istorice, distribuția rețelei de unități ne apare astăzi inegală, nu numai din cauza suprafeței diferite și a numărului populației, ci și din cauza condițiilor istorice diferite, a urmărilor războiului și — mai ales — a procesului de transformare care este deosebit de accelerat tocmai în regiunile aflate altădată în stare de înapoiere. Din cele 5518 instalații, în Banat existau 656, în Oltenia și Muntenia 852, în Moldova 318, în Dobrogea 14 și în Transilvania 3568.

Cele 5518 unități se aflau răspândite în 2005 localități. Bineînțeles că în cadrul provinciilor și zonelor, ca și al diferitelor bazine, proporția este foarte diferită. Cifrele sînt grăitoare prin ele însele, această inegalitate găsindu-și explicația într-un complex de factori naturali, economici, istorici și culturali care vor putea fi dați la iveală pe măsura dezvoltării cercetărilor concrete de teren și de arhivă.

În raport cu distribuția pe număr de localități, situația se prezintă astfel: total localități cu instalații 2005, față de total instalații 5518, revin 2,75, deci în medie aproape trei instalații de localitate pe țară (raportat numai la localitățile cu instalații în funcțiune). Pe provincii și bazine mai importante, raportul se prezintă astfel: în Banat 158 localități cu 656 instalații, deci în medie 4,15 instalații de localitate (media cea mai ridicată fiind în subbazinul Cerna: 8,48 instalații de localitate, urmînd Nera: 5,15 etc.); în Oltenia și Muntenia 353 localități cu 852 instalații, deci în medie 2,41 instalații de localitate (media cea mai ridicată fiind în cadrul subbazinului Tismana: 3,07 instalații de localitate, Lotru: 2,83 instalații de localitate etc.); în nordul Transilvaniei 884 localități

Die Mühlen versorgten meist eine oder seltener mehrere Ortschaften der Umgebung, während die Anlagen zur Ölgewinnung für ausgedehnte Gebiete arbeiteten. Die Anlagen für die Textilienbearbeitung z. B. beeinflussten oder bestimmten geradezu die Eigenart einer ethnographischen Zone durch spezialisierte Zentren, wie etwa Gura Riului bei Hermannstadt oder Arcani—Gorj u. a.

Es ist selbstverständlich, daß die Verteilung der Einheiten auf dem Gebiet der großen historischen Provinzen heute ungleichmäßig erscheint. Das ergibt sich nicht nur aus den verschiedenen großen Flächen und der ungleichen Bevölkerungsanzahl, sondern auch aus den unterschiedlichen geschichtlichen Bedingungen, den Folgen des Krieges und vor allem aus dem Umwandlungsprozeß, der sich gerade in den ehemals rückständigen Gebieten mit außerordentlicher Geschwindigkeit vollzieht. Von den 5518 Einheiten entfielen 656 auf das Banat, 852 auf Oltenien und Muntenien, 318 auf die Moldau, 14 auf die Dobrudscha und 3568 auf Siebenbürgen.

Die 5518 Einheiten waren auf 2005 Ortschaften verteilt. Innerhalb der Provinzen und Zonen wie auch der verschiedenen Flußgebiete ist diese Verteilung selbstverständlich ziemlich ungleich. Die Zahlen sprechen für sich; diese ungleiche Verteilung ist auf eine Reihe von natürlichen wie auch von wirtschaftlichen, geschichtlichen und kulturellen Voraussetzungen zurückzuführen, die im Laufe künftiger Gelände- und Archivforschungen aufgedeckt werden müssen.

Die Verteilung auf die Anzahl der Ortschaften weist folgendes Verhältnis auf: Insgesamt gibt es 2005 Ortschaften mit Anlagen bei einer Gesamtzahl von 5518 Anlagen, demnach fallen 2,75 Anlagen, also im Durchschnitt fast 3 auf je eine Ortschaft im ganzen Land (wobei ausschließlich Ortschaften mit in Betrieb befindlichen Anlagen berücksichtigt wurden). Für die einzelnen Provinzen und Flußgebiete ergibt sich folgendes Verhältnis: Banat 158 Ortschaften mit 656 Anlagen, im Durchschnitt also 4,15 Anlagen pro Ortschaft (den höchsten Durchschnitt weist das Cernatal auf, 8,48 Anlagen pro Ortschaft, darauf folgt das der Nera mit 5, 15 usw.). In Oltenien und Muntenien haben 353 Ortschaften 852 Anlagen, im Durchschnitt also 2,41 Anlagen pro Ortschaft (den höchsten Durchschnitt erreichen das Tismanatal mit 3,07 und das Lotrutal mit 2,83 Anlagen pro Ortschaft usw.). In Nordsiebenbürgen be-

cu 2442 instalații, deci în medie 2,76 instalații de localitate (media cea mai ridicată aflându-se în nord: pe Tisa 5, pe Tur 4,94 și pe Iza 4 instalații de localitate); în sudul Transilvaniei 360 localități cu 1126 unități, deci în medie 3,12 instalații (media cea mai ridicată constatându-se pe Cibin 4,90, pe Sebeș 4,12 și pe Olt 3,79); în Moldova 203 localități cu 318 instalații, deci în medie 1,56 instalații de localitate (media cea mai ridicată fiind doar de 1,69 pe Bistrița, 1,64 pe Siret și 1,45 pe Suceava și Moldova); cele 110 unități situate pe văi mici și care se varsă direct în Dunăre sînt distribuite în 38 localități, deci 3,15 în medie; în fine în Dobrogea cele 14 unități se află în 9 localități diferite.

1. Situația generală a instalațiilor tehnice populare

În continuare, prezentăm situația generală a diferitelor instalații, așa cum reiese din gruparea lor pe marile bazine și în cadrul provinciilor istorice, conform datelor înregistrate la Comitetul de Stat al Apelor.

Din hărțile generale pe care le publicăm aici * se poate vedea mai clar răspîndirea și frecvența pe teritoriu a acestor instalații.

Trecînd la analiza mai amănunțită a acestei răspîndiri vom constata deci, nu numai existența unor centre specializate, ci și a unor zone cu o mare concentrare de instalații. În acest scop vom prezenta datele statistice arătînd — în cadrul provinciilor și al bazinelor principale — numărul de unități pe diferitele cursuri de apă.

2. Situația instalațiilor pe subbazine în Banat

Dacă ne oprim la subbazinul Cerna și ne referim doar la morile cu ciutură, constatăm pe hartă o mare densitate de instalații pe unii afluenți și în anumite localități. Astfel, pe pîrîul Bigăr, la Topleț, erau înregistrate 11 mori cu ciutură, pe pîrîul Bela-Rece în localitatea Plugova 26 mori cu ciutură, pe rîul Mehadia în Cuptoarea 10 mori și în Mehadia 19 mori de același tip. Mai departe,

sitzen 884 Ortschaften 2442 Anlagen, also 2,76 im Durchschnitt. (Die höchsten durchschnittlichen Werte finden sich im Norden: an der Theiß 5, am Tur 4,94, an der Iza 4 Anlagen pro Ortschaft.) In Südsiebenbürgen kommen auf 360 Ortschaften 1126 Anlagen, also 3,12 im Durchschnitt (der höchste Durchschnitt am Zibin mit 4,90, im Mühlbachtal beträgt er 4,12, am Alt 3,79). In der Moldau weisen 203 Ortschaften 318 Anlagen auf, also 1,56 im Durchschnitt (der höchste Durchschnitt beträgt bloß 1,69 im Bistritzthal, 1,64 am Sereth und 1,45 an der Suceava und Moldova). Die 110 Einheiten an den kleinen Wasserläufen, die sich unmittelbar in die Donau ergießen, verteilen sich auf 38 Ortschaften, also 3,15 im Durchschnitt. In der Dobrudscha schließlich befinden sich die 14 Anlagen in 9 verschiedenen Ortschaften.

1. Allgemeine Übersicht über die Anlagen der bäuerlichen Technik

Im folgenden legen wir eine allgemeine Übersicht über die Gruppierung der verschiedenen Anlagen nach den großen Flußgebieten innerhalb der historischen Provinzen vor, wie sie das Staatskomitee für Gewässer aufgenommen hat.

Aus den beigegeführten Karten * ist die Verbreitung und die Häufigkeit dieser Anlagen auf dem Gesamtgebiet des Landes ersichtlich. Bei der genaueren Untersuchung der Verbreitung dieser Anlagen kann man nicht nur das Vorhandensein sogenannter spezialisierter Zentren, sondern auch Gebiete mit einem dichten Netz solcher Anlagen feststellen. Zu diesem Zweck haben wir die statistischen Angaben nach Provinzen und Hauptflußgebieten angeordnet und die Zahl der Einheiten an den verschiedenen Wasserläufen festgestellt.

2. Übersicht über die Anlagen nach Flußgebieten im Banat

Wenn wir auf der Karte das Flußgebiet der Cerna betrachten und uns lediglich auf die Verbreitung der Löffelradmühlen beschränken, stellen wir eine große Dichte der Anlagen in den Ortschaften an gewissen Flußläufen fest. So waren am Bigăr-Bach in Topleț 11 Löffelradmühlen verzeichnet, am Bela-Recebach in der Ortschaft Plugova

* Vezi cele 3 hărți de la sfîrșitul volumului.

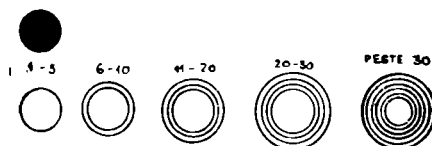
* Siehe die 3 Karten am Ende des Bandes.

Nr. crt.	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Banat	Oltenia și Muntenia	Nordul Transil- vaniei	Sudul Transil- vaniei	Moldova	Dunărea	Dobro- gea
1.	Total instalații Total Anlagen	5518	656	852	2442	1126	318	110	14
2.	Total mori Total Mühlen	4509	605	625	2101	813	242	109	14
	a) mori cu ciutură Löffelradmühlen	885 ✓	509	304	2	27	—	43	—
	b) mori cu roată verticală Mühlen mit senkrechten Rädern	450 ✓	74	272	2047	740	239	64	14
	c) mori cu turbină Turbinenmühlen	139 ✓	22	37	35	40	3	2	—
	d) mori plutitoare pe vase Schiffsmühlen	35 ✓	2	12	17	6	—	—	—
3.	Uleințe minate de apă ✓ Ölpressen mit Wasserantrieb	30	5	1	15	9	—	—	—
4.	Total instalații pentru prelucrarea textilelor Total Anlagen zur Verar- beitung von Textilien	446	12	104	173	114	43	—	—
	a) pive Walkmühlen	317	12	72	115	85	33	—	—
	b) darace Krempel	100	—	30	37	27	6	—	—
	c) dîrste sog. „dîrste“ (Anlage mit Rauf- und Rumpeltrommel und Wirbelkorb)	14	—	2	8	—	4	—	—
	d) vîrtori Wirbelkörbe	11	—	—	9	2	—	—	—
	e) alte instalații andere Anlagen	4 ✓	—	—	4	—	—	—	—
5.	Total instalații pentru prelucrarea lemnului Total Anlagen zur Holzverarbeitung	424	25	113	86	174	26	—	—
	a) joagăre Sägemühlen	250	8	72	46	104	20	—	—
	b) circulare Kreissägen	57 ✓	14	18	10	15	—	—	—
	c) gatere Sägegatter	117	3	23	30	55	6	—	—
6.	Alte diverse instalații Verschiedene andere Anlagen	109	9	9	67	16	7	1	—

Nr. crt.	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Bazinele sau cursurile de apă Becken oder Wasserläufe					
			Cerna	Nera	Timiș	Caraș	Bîrzava	Bega
1.	Total instalații Total Anlagen	656	246	166	155	42	13	34
2.	Total mori Total Mühlen	605	238	154	138	41	9	25
	a) mori cu ciutură Löffelradmühlen	509	231	150	90	31	—	7
	b) mori cu roată verticală Mühlen mit senkrechten Rädern	74	6	4	41	6	5	12
	c) mori cu turbine Turbinenmühlen	22	1	—	7	4	4	6
3.	Uleințe Ölmühlen	5	—	—	3	—	1	1
4.	Total instalații pentru prelucrarea texturilor Anlagen zur Verarbeitung von Textilien	12	2	2	4	—	—	4
	a) pive Walkmühlen	12	2	2	4	—	—	4
	b) darace Krempel	—	—	—	—	—	—	—
	c) dîrste sog. „dîrste“	—	—	—	—	—	—	—
	d) vîrtori Wirbelkörbe	—	—	—	—	—	—	—
	e) alte instalații andere Anlagen	—	—	—	—	—	—	—
5.	Total instalații pentru prelucrarea lemnului Anlagen zur Holzverarbeitung	25	5	10	7	—	1	2
	a) joagăre Sägemühlen	8	1	6	1	—	—	—
	b) circulare Kreissägen	3	—	3	—	—	—	—
	c) gater Sägegatter	14	4	1	6	—	1	2
6.	Alte diverse instalații Verschiedene andere Anlagen	9	1	—	3	1	2	2

LEGENDĂ pentru hărțile următoare:

ORAȘE

MORI CU CIUTURĂ

MORI CU ROATA VERTICALĂ

MORI CU TURBINĂ

MORI PLUTITOARE

PIVE, DARACE, VILTORI

JOAGARE

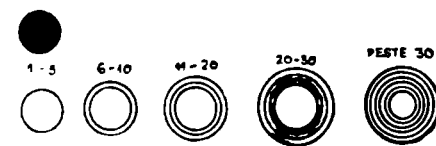

PRESE DE ULEI

LEGENDE für die folgenden Karten:

STÄDTE

LÖFFELRADMÜHLEN

MÜHLEN MIT SENKRECHTEN WASSERRÄDERN

TURBINENMÜHLEN

SCHIFFSMÜHLEN

WALKEN, KREMPEL, WIRBELKORBE

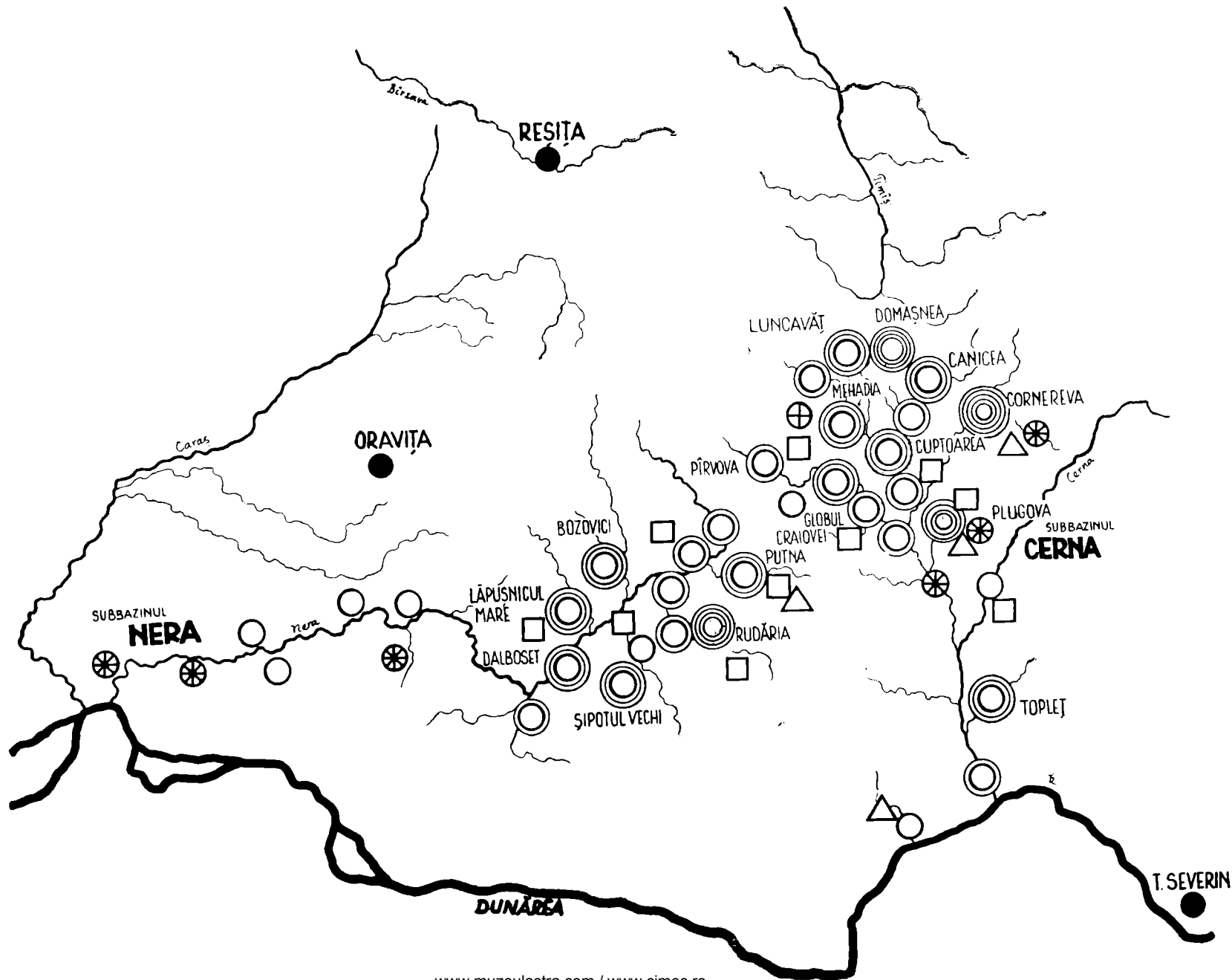

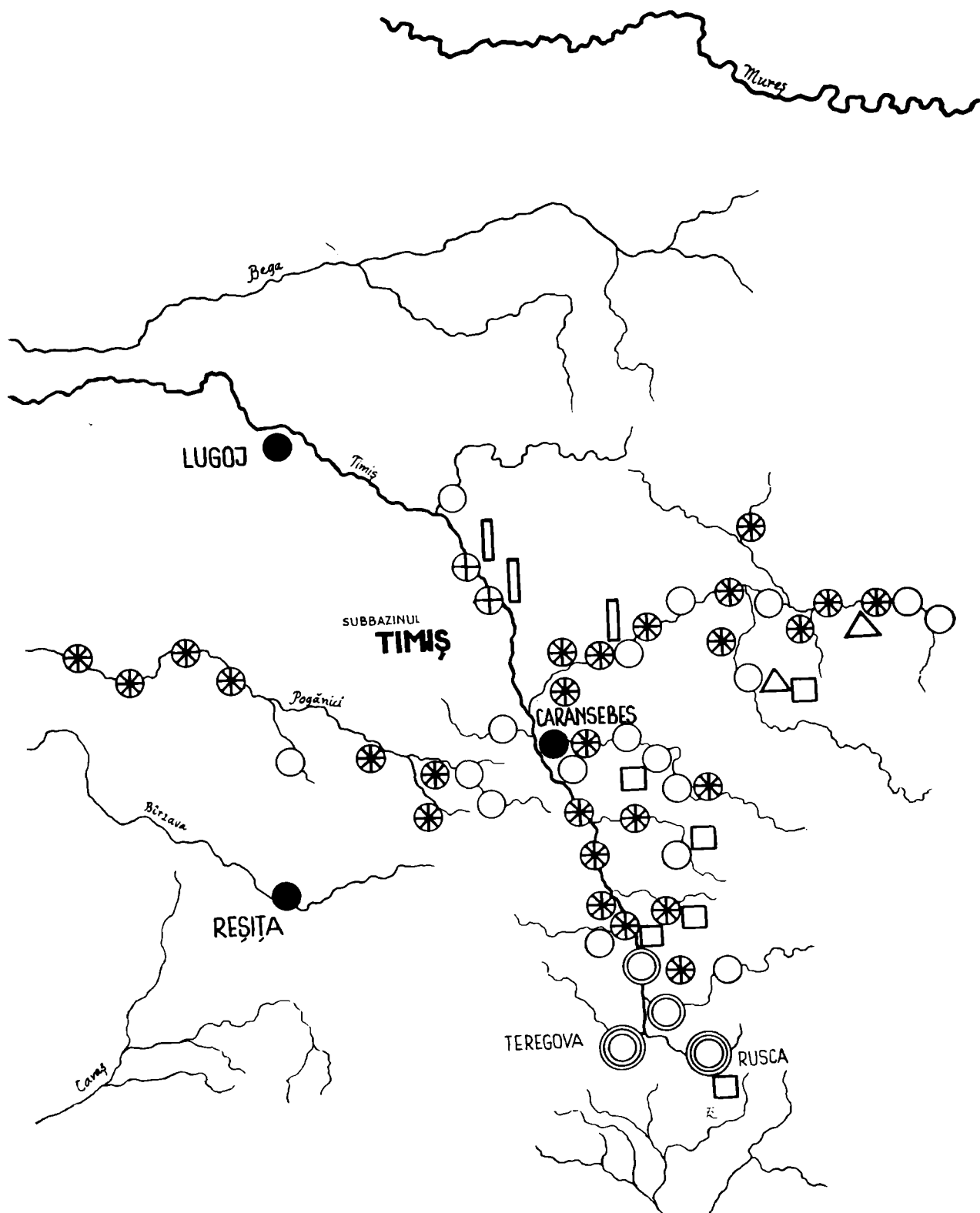
SÄGEMÜHLEN

ÖLPRESSEN

Hartă cu subbazinul Timiș din Banat

Teilkarte des Flußgebietes des Timiș im Banat

pe apa Globul Craiovei în Petnic 8 unități, în Pîrvova 10 și în localitatea Globul Craiovei 15. La fel, pe pîrîul Domașnea, în localitatea Cornea se aflau 12 mori cu ciutură, iar în Domașnea 19; în continuare, pe pîrîul Canicea în localitatea cu același nume 13 instalații de mori cu ciutură, iar la Cornereva se aflau 36 mori cu ciutură, din care 21 pe pîrîul Ramna, 12 pe pîrîul Topleț și 3 pe apa Studena ș.a.m.d.

Centre puternice similare se găsesc în Banat și pe alte cursuri de apă. Astfel, în subbazinul Nera, pe pîrîul Miniș, în localitatea Bozovici, erau 14 mori cu ciutură din care două cu cîte două ciuturi, la fel și pe pîrîul Prigor în localitatea cu același nume s-au constatat 12 instalații de acest fel, iar pe apa Rudăria în localitatea cu același nume erau 22 de mori cu ciutură etc.

În continuare, tot în Banat, în cadrul subbazinului Timiș, cităm cele 18 instalații de mori cu ciutură din Teregova, pe apele Timiș, Teregovița și Teregova, cele 13 instalații de mori cu ciutură din Rusca de pe Pîrîul Rece, cele 10 din Feneș de pe apa cu același nume, ca și cele 6 unități din Armeniș de pe apa omonimă etc.

În fine, un exemplu de pe rîul Caraș, cu 13 mori hidraulice, din care 11 cu ciuturi, din localitatea Carașova.

Ca centru specializat în industrie casnică textilă, cu 4 mari instalații de pive (stupe), trebuie menționată Gladna Română de pe pîrîul Gladna.

3. Situația instalațiilor pe subbazine în Muntenia și Oltenia

Interesantă este, în continuare, situația numerică și a răspîndirii instalațiilor tehnice pe diferite bazine și cursuri de apă în Muntenia și Oltenia.

Atît numărul, cît și densitatea de unități este mai mică în aceste subbazine.

Între centrele specializate, cu mai multe instalații tehnice, menționăm în primul rînd cîteva din cuprinsul subbazinului Buzău. Pe apa Buzăului propriu-zis, remarcăm cîte 1—2 mori cu ciutură la Pătîrlagele, Setu, Nehoiaș, Prund, Siriu, Broasca; la fel pe rîul Bîsca Rosili și Bîsca Unită în localitățile Bîsceni, Vinețiș, Păltiniș, Furtunești, Gura Tainiței, Ionești ș.a.m.d. Procesul de înlocuire a morilor cu ciutură cu mori cu roată verticală (dacă într-adevăr lucrurile așa s-au petrecut) a fost aici mai rapid, cele două tipuri de in-

26 Löffelradmühlen, am Mehadiafluß in Cuptoarea 10, in Mehadia 19 Mühlen des gleichen Typus. An dem Gewässer Globul Craiovei in Petnic 8 Einheiten, in Pîrvova 10 und in dem Ort Globul Craiovei 15. Am Domașnebach im Orte Cornea befanden sich 12 Löffelradmühlen, am Canicea in der gleichnamigen Ortschaft 13 Löffelradmühlen, in Cornereva 36, wovon 21 am Ramnabach, 12 am Topleț und 3 am Studenabach usf.

Bedeutende Zentren ähnlicher Art finden sich im Banat auch an anderen Wasserläufen. So z. B. waren im Nerabecken am Minișbach im Orte Bozovici 14 Löffelradmühlen, wovon zwei je zwei Löffelräder besaßen, am Prigorbach in dem gleichnamigen Ort wurden 12 Anlagen dieser Art festgestellt; am Rudăriabach in der gleichen Ortschaft befanden sich 22 Löffelradmühlen usf.

Ferner nennen wir die gleichfalls im Banat befindlichen 18 Löffelradmühlen in Teregova am Timisch, an der Teregovița und der Teregova sowie die 13 Anlagen in Ruska am Pîrîul-Rece, die 10 Löffelradmühlen in Feneș am gleichnamigen Fluß und die 6 Einheiten aus Armeniș am gleichnamigen Fluß.

Schließlich noch ein Beispiel vom Carașfluß mit 13 Wassermühlen, darunter 11 Löffelradmühlen in Carașova.

Als spezialisiertes Zentrum für die häusliche Textilindustrie ist noch Gladna Română mit 4 großen Walken (stupe) an der Gladna zu nennen.

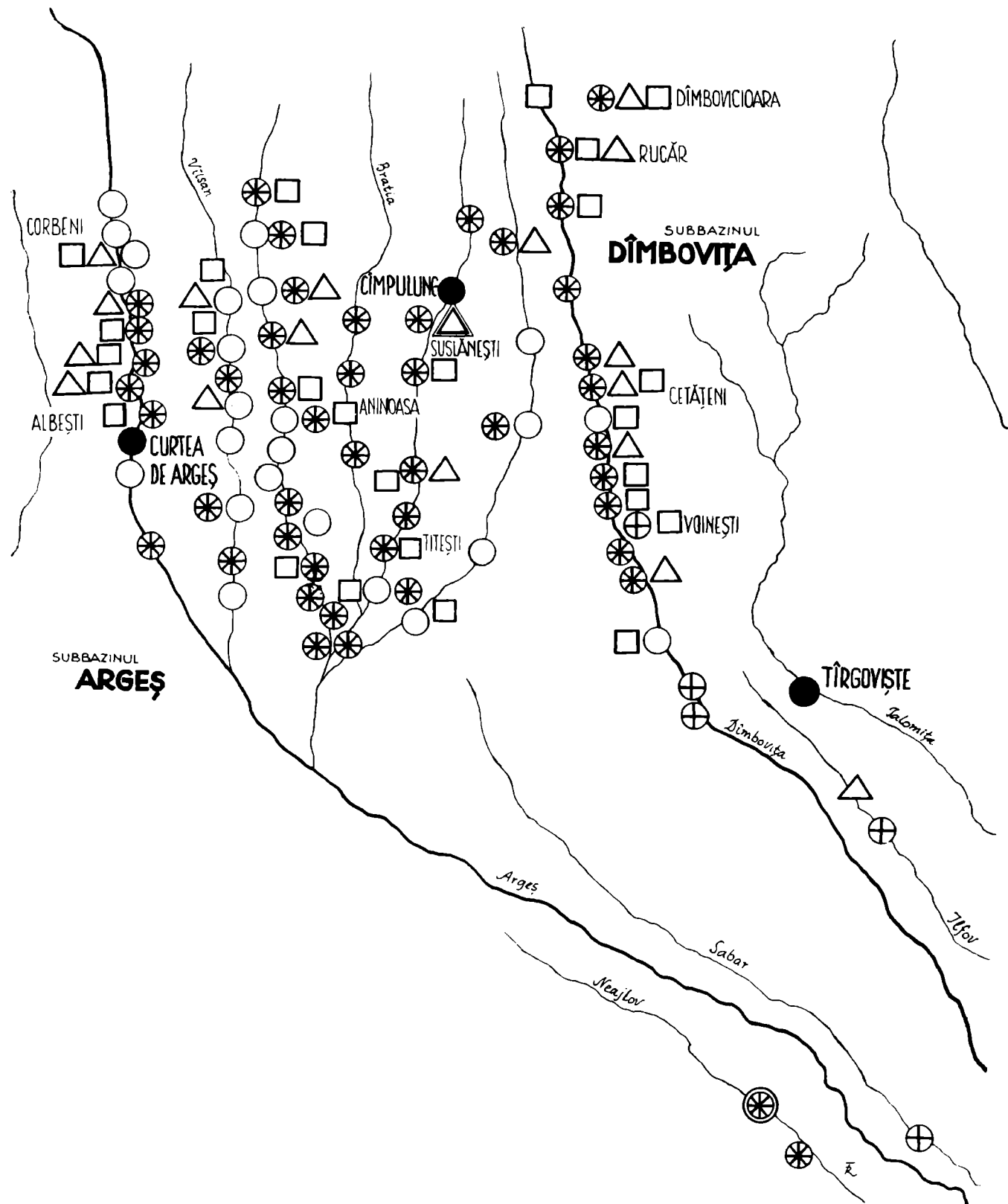
3. Die Anlagen in kleineren Flußgebieten Munteniens und Olteniens

Aufschlußreich ist ferner die zahlenmäßige Verteilung der technischen Anlagen in den verschiedenen Flußgebieten und an den Wasserläufen Munteniens und Olteniens.

Sowohl die Anzahl als auch die Dichte ist in diesen Flußgebieten geringer als im Banat.

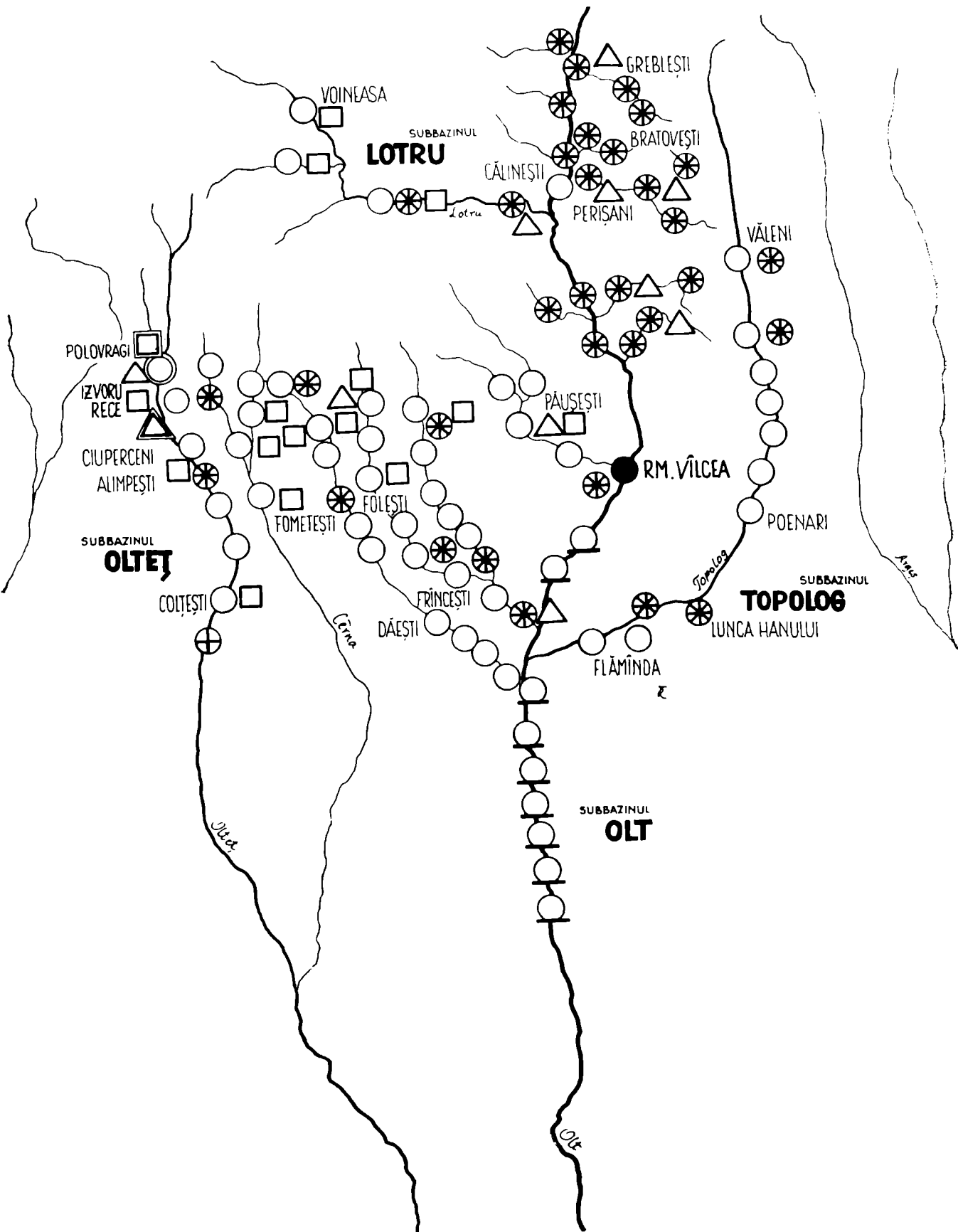
Von den spezialisierten Zentren mit mehreren technischen Anlagen erwähnen wir vor allem einige im Flußgebiet des Buzăus. Am Buzăufluß selbst sind je 1—2 Löffelradmühlen in Pătîrlagele, Setu, Nehoiaș, Prund, Siriu, Broasca zu nennen, ebenso an der Bîsca Rosili und Bîsca Unită in den Ortschaften Bîsceni, Vinețiș, Păltiniș, Furtunești, Gura Tainiței, Ionești u. a. m. Die Verdrängung der Löffelradmühlen durch solche mit senkrechtem Rad (wenn sie tatsächlich stattgefunden hat) scheint hier raschere Fortschritte gemacht zu haben; die beiden Typen bestanden indessen bis in unsere Tage neben-

Nr. crt.	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Bazinul sau cursurile de apă Becken oder Wasserläufe														
			Buzău	Prahova	Dâmbovița	Ialomița	Argeș	Neajlov	Topolog	Olt	Lotru	Olteț	Gilort	Jiu	Tismana	Mortu	
1.	Total instalații	852	68	61	48	35	143	18	23	14	17	6	46	45	80	40	
	Total Anlagen																
2.	Total mori	625	56	41	26	2	94	16	28	125	8	37	32	37	64	32	
	Total Mühlen																
	a) mori cu ciutură	304	15	9	—	17	26	—	21	56	5	31	23	20	53	28	
	Löffelradmühlen																
	b) mori cu roată verticală	272	40	26	18	2	62	14	7	54	3	5	9	17	11	4	
	Mühlen mit senkrechtem Rad																
	c) mori cu turbine	37	1	6	8	10	6	2	—	3	—	1	—	—	—	—	
	Turbinenmühlen																
	d) mori plutitoare	12	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	
	Schiffsmühlen																
3.	Uleințe mîinate de apă	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
	Ölmühlen mit Wasserantrieb																
4.	Total instalații pentru prelucrare textilă	104	6	9	9	—	23	2	—	15	3	10	7	6	7	7	
	Anlagen zur Verarbeitung von Textilien																
	a) pive	72	5	6	6	—	9	1	—	11	1	8	7	4	7	7	
	Walkmühlen																
	b) darace	30	1	3	3	—	12	1	—	4	2	2	—	2	—	—	
	Krempel																
	c) dîrste	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	sog. „dîrstă“																
	d) vîltori	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Wirbelkörbe																
5.	Total instalații pentru prelucrarea lemnului	113	6	8	11	4	30	—	—	9	6	20	7	2	9	1	
	Total Anlagen zur Holzverarbeitung																
	a) joagăre	72	6	1	7	—	16	—	—	7	4	13	6	2	9	1	
	Sägemühlen																
	b) gatere	18	—	4	3	3	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
	Sägegatter																
	c) circulare	23	—	3	1	1	7	—	—	1	2	7	1	—	—	—	
	Kreissägen																
6.	Alte diverse instalații	9	—	3	2	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
	Verschiedene andere Anlagen																

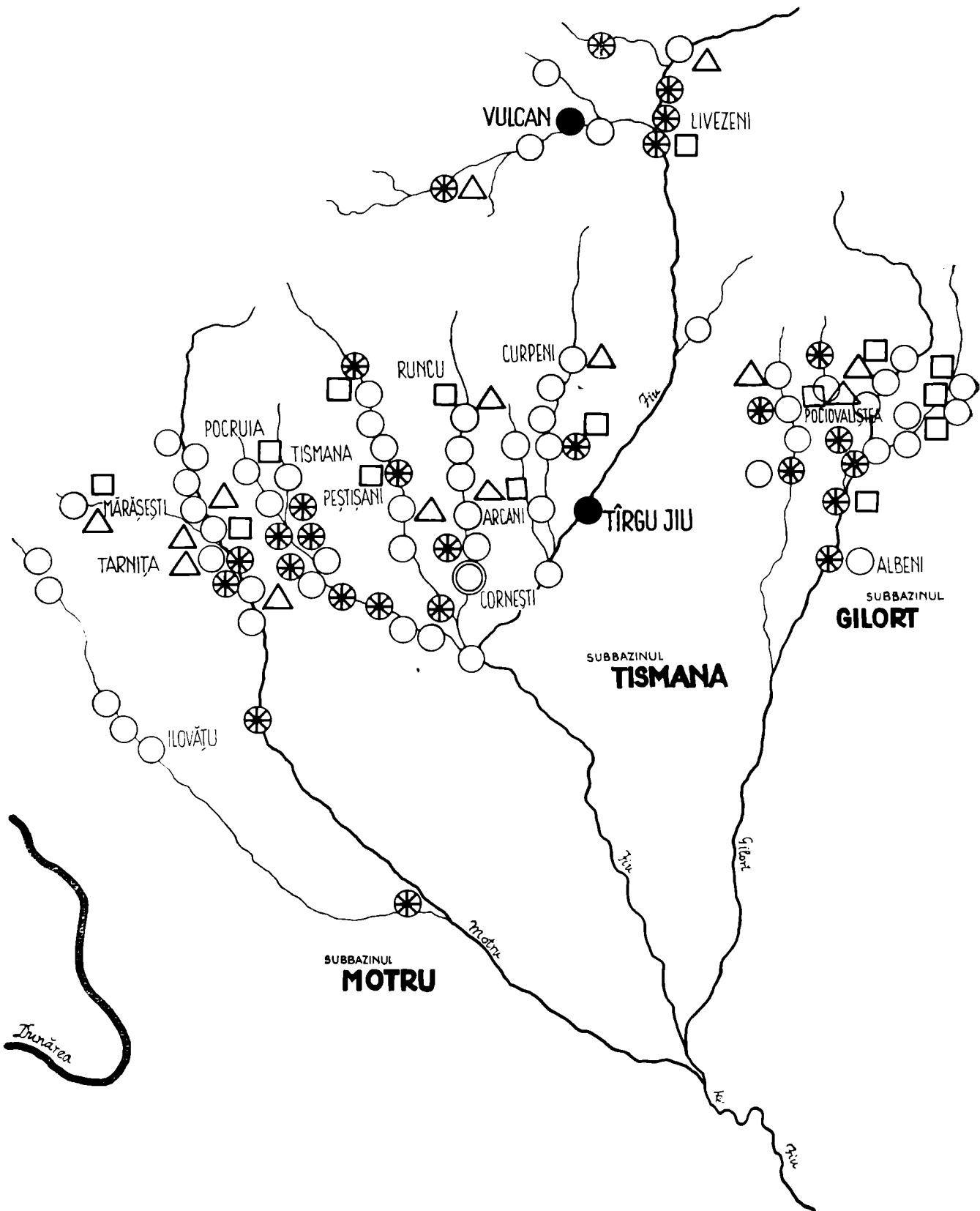
Hartă cu subbazinele Argeș și Dimbovița din Muntenia.

Teilkarte der Flußgebiete des Argesch und der Dimbovița in Muntenien.

Hartă cu subbazinele Olteț, Olt, Topolog și Lotru din
Oltenia și Muntenia.

Teilkarte der Flußgebiete des Olteț, Olt, Topolog und
Lotru in Oltenien und Muntenien.

Hartă cu subbazinele Motru, Tismana, Jiu și Gilort din Oltenia.

Teilkarte der Flußgebiete des Motru, der Tismana, des Jiu und Gilort in Oltenien.

stalații coexistând însă pînă în timpul nostru. Astfel, pe râul Bîsca Chiojdului s-au înregistrat — conform datelor Comitetului de Stat al Apelor — numai mori cu roată verticală, 1—3 instalații de localitate (Cislău, Calvini, Gura Bîștii, Bîsceni, Cătina, Corbu, Chiojd, Bîsca Chiojdului etc.). Zona merită a fi cercetată și datorită acestui proces ce s-a petrecut pînă în timpul nostru, fapt care ne-a determinat să organizăm în anul 1966 o expediție de documentare, care a confirmat ipoteza noastră.

Desigur că în zona aceasta cu păduri întinse și cu exploatare forestiere menționate în trecut în documente, se mai întîlnesc pînă astăzi unele instalații tehnice de fasonare a lemnului, cum ar fi la Calvini, Cătina și Chiojdu, unde în toate trei cazurile instalația de joagăr se află împreună cu moara.

La Nehoiș se înregistrează două instalații de pîv, la Corbu și Bîsca Chiojdului cîte una.

Subbazinul Prahova păstrează și el pînă în timpul nostru vestigii ale acestei culturi populare. Întîlnim astfel mori de apă cu roată verticală în relativ numeroase localități, dintre care cităm de pe râul Teleajen satul Olteni cu două mori, Pămînteni în comuna Mîneciu cu 4 mori, sau pe unii afluenți ai Teleajenului, cum ar fi pîrîul Vorbileu cu 2 mori în localitatea Coțofenești sau 3 în Ștefești etc. Cităm aici și cîteva localități care au continuat a practica pînă în zilele noastre meșteșugul piuăritului, cum ar fi piuă de pe râul Teleajen în localitatea Izvoarele, apoi cele două instalații din Buchilași de pe apa Dîmbul. Ici-colo se mai păstrează instalațiile și funcționau pînă nu demult unele joagăre, cum ar fi cele de pe Teleajen din Homoricu, Mîneci-Ungureni și Mîneci-Pămînteni, apoi pe apa Leaotul la Tîrgușorul Nou ș.a.m.d.

Atît pe apa Ialomiței, cît și pe afluenții ei, s-au înregistrat numeroase mori, dintre care unele cu ciutură; astfel pe Ialomița propriu-zisă la Băleni Români (2), la Tîrgoviște (4), la Brănești (2); sau pe apa Ialomicioarei în comuna Runcu 3 mori cu cîte o ciutură, la fel la Cocorăști Colți pe Cricovul Dulce (3). Lipsa unor instalații de prelucrat textilele, ca și existența doar a cîte unui joagăr în Pucioasa și Scoropoasa pe râul Ialomița trebuie de asemenea remarcată.

Apa Dîmboviței a conservat, ca un șirag, de-a lungul ei în aproape toate localitățile instalații tehnice adăpostite adeseori în con-

einander fort. Am Bîsca Chiojdului z. B. zählte man — nach den vom Komitee für Gewässer aufgenommenen Angaben — ausschließlich Mühlen mit senkrechten Rädern, und zwar 1—3 Anlagen je Ortschaft (Cislău, Calvini, Gura Bîștii, Bîsceni, Cătina, Corbu, Chiojd, Bîsca Chiojdului etc.). Auch dieses Vorganges wegen, der bis heute andauert hat, verdiente dieses Gebiet näher untersucht zu werden; die von uns 1966 unternommene Geländeforschung hat unsere Hypothese denn auch bestätigen können.

In diesem reich bewaldeten Gebiet mit einer Forstwirtschaft, die in zahlreichen Dokumenten erwähnt wird, ist bis heute eine Reihe von technischen Anlagen zur Holzverarbeitung erhalten, wie z. B. in Calvini, Cătina und Chiojdu; in allen diesen Ortschaften ist die Sägemühle mit einer Getreidemühle verbunden.

In Nehoiș sind zwei Walkanlagen, in Corbu und Bîsca Chiojdului je eine zu verzeichnen.

Das Flußgebiet der Prahova bewahrt bis heute noch Spuren dieser bäuerlichen Kultur. Mühlen mit senkrechten Rädern trifft man in verhältnismäßig zahlreichen Orten an; wir erwähnen von diesen das Dorf Olteni am Teleajenfluß mit 2 Mühlen, Pămînteni, Gemeinde Mîneciu mit 4 Mühlen und einige an den Nebenflüssen des Teleajen wie am Vorbileubach gelegene Ortschaften, Coțofenești mit 2 und Ștefești mit 3 Mühlen u. a. Wir nennen auch einige Ortschaften, wo das Handwerk des Walkens heute noch ausgeübt wird, wie in der Walke in Izvoarele am Teleajen, dann in zwei Anlagen in Buchilași am Dîmbulbach. Hier und da trifft man auch auf eine Sägemühle, die noch vor kurzem in Betrieb war, wie z. B. in Homoricu, in Mîneci-Ungureni und Mîneci-Pămînteni am Teleajen, ferner am Leaotul in Tîrgușorul Nou u. a.

Sowohl an der Ialomița wie auch an ihren Nebenflüssen zählte man viele Mühlen darunter auch einige Löffelradmühlen; an der eigentlichen Ialomița in Băleni Români (2), in Tîrgoviște (4), in Brănești (2); an der Ialomicioara in Runcu 3 Löffelradmühlen, in Cocorăști Colți am Cricovul Dulce (3). Ebenso muß das Fehlen von Anlagen zur Textilverarbeitung an der Ialomița vermerkt werden wie auch das Vorhandensein von je einer Sägemühle in Pucioasa und Scoropoasa.

Am Lauf der Dîmbovița reihen sich fast in jeder Ortschaft die technischen Anlagen aneinander, sie sind häufig in Gebäuden untergebracht, die vom architektonischen Stand-

strucții valoroase și ele din punct de vedere al arhitecturii. Cităm, astfel, instalațiile de mori cu roată verticală din localitățile Dragomirești Vale (1), Cozoba (1), Mănești (1), Sturzeni (2), Dragodănești (1), Voinești (1), Cîndești Vale (2), Gemenea (1), Malu cu Flori (2), Micloșeni (1), Lăicăi (1), Coțenești (2), Slobozia (3), Dragoslavele (1), Rucăr (1), Dîmbovicioara (1). În continuare, pe râul Ilfov în localitatea Cazaci (2), pe Colentina în Mogoșoaia (2). De remarcat, în același timp, faptul că, pînă nu de mult, existau în stare de funcționare instalații de pive în șapte localități: Sturzeni (1), Malu cu Flori (2), Lăicăi (1), Coțenești (1), Rucăr (2), Dîmbovicioara (1), fiind de reținut faptul că în unele dintre acestea — ex. Malu cu Flori — s-au dezvoltat mai multe feluri de industrii țărănești, ceea ce le conferă calitatea de centru specializat multilateral.

Una din cele mai dense și variate rețele de instalații tehnice, perpetuată pînă în timpul nostru, a oferit-o Argeșul și afluenții săi. Acest lucru devine evident chiar dacă cităm numai principalele centre, cum ar fi pentru mori: Albești (3 mori cu roată verticală), Corbeni (2 cu cîte 1 ciutură), Poenarii (1 cu 2 ciuturi), Bucșeni (1 cu 2 ciuturi); apoi râul Vîlsan, în Zărnești (3), în Mălureni (4, din care 1 cu 1 ciutură), în Mușetești (3, din care 2 cu cîte 1 ciutură), în Galeșu (1 cu 1 ciutură), în continuare pe Valea Doamnei la Purcăreni (3 mori cu roată verticală), la Bodești (2, din care una cu 1 ciutură), la Corbi (3, din care 2 cu cîte 1 ciutură); pe pîrîul Tîrgului, la Piscani (4 mori cu roată verticală), la Titești (2, din care 1 cu 1 ciutură), și apoi mori cu roată verticală la Stîlpeni (3), Rădești (2), Mihăești (3), Schitu Golești (3) și în orașul Cîmpulung (4). De pe pîrîul Bratia cităm cele 5 mori cu roată verticală din Aninoasa și cele 2 din Berevoești. În fine pe Argeșel, la Davidești s-au înregistrat 2 mori cu cîte 2 ciuturi, iar la Boteni 3 mori (1 cu 1 ciutură, 1 cu 2 ciuturi, plus 1 cu roată verticală). Observăm aici în primul rînd faptul că debitul mare de apă a făcut posibilă și funcționarea unor mori mari, cu cîte 2 ciuturi; apoi faptul că adeseori în aceeași localitate coexistă cele două tipuri de moară (cu ciutură și cu roată verticală).

La capitolul instalații pentru prelucrarea țesăturilor trebuie să menționăm în acest bazin următoarele centre: pe râul Argeș, Albești (cu 1 piuă, 1 darac și 1 dîrstă), Dobrotu (1 piuă și 1 darac) și Corbeni (1 piuă);

punkte aus bemerkenswert sind. Wir nennen folgende Mühlen mit senkrechten Rädern in den Ortschaften: Dragomirești Vale (1), Cozoba (1), Mănești (1), Sturzeni (2), Dragodănești (1), Voinești (1), Cîndești Vale (2), Gemenea (1), Malu cu Flori (2), Micloșeni (1), Lăicăi (1), Coțenești (2), Slobozia (3), Dragoslavele (1), Rucăr (1), Dîmbovicioara (1); ferner am Ilfov in Cazaci (2), am Colentina in Mogoșoaia (2). Bemerkenswert ist, daß bis vor kurzem Walken in 7 Ortschaften in Betrieb waren: in Sturzeni (1), Malu cu Flori (2), Lăicăi (1), Coțenești (1), Rucăr (2), Dîmbovicioara (1); in einigen davon, z. B. Malu cu Flori, entwickelten sich mehrere Arten von Bauernindustrien, so daß ihnen die Eigenschaft von mehrfach spezialisierten Zentren zuzusprechen ist.

Ein dichtes Netz der verschiedenartigsten Anlagen, die bis in unsere Zeit bestanden, lag am Argesch und seinen Zuflüssen. Das erhellt schon, wenn wir nur die wichtigsten Zentren aufzählen: Ortschaften mit Mühlen: Albești (3 Mühlen mit senkrechten Rädern), Corbeni (2 mit je einem Löffelrad), Poenarii (1 mit 2 Löffelrädern), Bucșeni (1 mit 2 Löffelrädern); ferner am Vîlsanfluß in Zărnești (3), in Mălureni (4, davon 1 mit einem Löffelrad), Mușetești (3, davon 2 mit je einem Löffelrad), Galeșu (1 mit einem Löffelrad); ferner im Doamneital in Purcăreni (3 Mühlen mit senkrechtem Rad), Bodești (2, davon eine mit einem Löffelrad), Corbi (3, davon 2 mit je einem Löffelrad), am Pîrîul Tîrgului in Piscani (4 Mühlen mit senkrechten Rädern), in Titești (2, davon eine mit 1 Löffelrad), weiterhin Mühlen mit senkrechten Rädern in Stîlpeni (3), Rădești (2), Mihăești (3), Schitu Golești (3), in der Stadt Cîmpulung (4). Am Bratiabach nennen wir die 5 Mühlen mit senkrechtem Rad in Aninoasa und 2 in Berevoești. Am Argeșel schließlich werden in Davidești 2 Mühlen mit je 2 Löffelrädern und in Boteni 3 Mühlen (1 mit 1, 1 mit 2 Löffelrädern und 1 mit senkrechtem Rad) gezählt. Wir bemerken, daß hier vor allem die reichliche Wassermenge den Betrieb großer Mühlen mit je 2 Löffelrädern ermöglicht, weiterhin ist bemerkenswert, daß in der gleichen Ortschaft zwei Mühlentypen nebeneinander bestanden (mit Löffelrad und mit senkrechtem Rad).

Anlagen zur Textilbearbeitung finden wir in diesem Flußgebiet in folgenden Zentren: am Argeschfluß Albești (1 Walke, 1 Krempel, 1 „dîrstă“), Dobrotu (1 Walke, 1 Krempel), Corbeni (1 Walke), am Vîlsan Vîlsănești und Galeșu (je 1 Krempel), ferner

pe râul Vilsan: Vîlsănești și Galeșu (cu câte 1 darac). Se mai pot cita centre cu pive și darace pe râul Doamnei: la Stănești (1 piuă) și la Corbi (2 pive și 1 darac); apoi la Cîmpulung pe pîriul Tîrgului (2 pive și 5 darace) etc. Din numeroasele localități cu instalații de joagăre menționăm: Valea Danului (2), Albești (1), Dobrotu (2), Oiești (1), Corbeni (2), Mușetești (2), Galeșu (1), Dărmănești (1), Leicești (1), Bodești (1), Vărzăroaia (1), Zbuglitești (2), Slatina (1), Titești (1), Stîlpeni (2), Mihăești (2), Schitu Golești (2), Davidești (1).

O mențiune și despre râul Neajlov, pe al cărui curs se înșiră numeroase localități în care s-au înregistrat, pe localitate, 1—4 mori de apă cu roată verticală, cum ar fi la Călugăreni, Stejaru, Singureni, Bulbucata, Babele etc. În Crevedia Mare a existat chiar 1 piuă și 1 darac.

Un capitol dintre cele mai interesante îl formează cel al Oltului, în partea care udă cele două provincii istorice ale vechii Țări Românești (Muntenia și Oltenia), datorită mării varietăți de instalații acționate de apă pe care le aflăm fie pe cursul Oltului propriu-zis, fie pe numeroșii săi afluenți cu debite de apă foarte felurite.

În primul rînd menționăm aici importante mori plutitoare pe vase, pe cale de dispariție totală în prezent, și din care mai existau în 1957 încă un număr de 11 exemplare, astfel: Dobroteasa (1), Aurești (1), Scoioși (1), Fișcălia (1), Cioboți (1), Nicoleşti (2), Ionești-Govora (1), Bratia din Vale (1), Munteni (2), Rîureni (1).

Trecînd la afluenții bazinului Olt, menționăm aici importante mori cu ciutură de pe Luncavăț; Marcea (1 cu 2 ciuturi), Șirineasa (3 cu câte 2 ciuturi), Ciorăști (2 cu câte 2 ciuturi), Dăești (5 cu câte 2 ciuturi), Măldărești (1 cu 1 ciutură).

În continuare, pe apa Bistrița, remarcăm de asemenea numeroase mari instalații de mori cu ciutură: Capul Dealului (2 cu câte 2 ciuturi), Frîncești (3 cu câte 2 ciuturi și 1 cu 3 ciuturi), Genunei (1 cu 2 ciuturi și 1 cu roată verticală), Foleștii de Jos (1 cu 1 ciutură și 3 cu câte 2 ciuturi), Tomșani (4 cu câte 1 ciutură), Bogdănești (1 cu 1 ciutură), Ferigile (1 cu 1 ciutură și 2 cu câte 2 ciuturi). Pe același curs de apă, se aflau în 1957 și cîteva instalații de pivă, astfel la Ungu-

können noch Zentren mit Walken und Wollkrepeln am Doamneifluß genannt werden: in Stănești (1 Walke), in Corbi (2 Walken und 1 Krepel); dann in Cîmpulung am Tîrgubach (2 Walken und 5 Krepel) usw. Von den zahlreichen Ortschaften mit Sägemühlen erwähnen wir: Valea Danului (2), Albești (1), Dobrotu (2), Oiești (1), Corbeni (2), Mușetești (2), Galeșu (1), Dărmănești (1), Leicești (1), Bodești (1), Vărzăroaia (1), Zbuglitești (2), Slatina (1), Titești (1), Stîlpeni (2), Mihăești (2), Schitu Golești (2), Davidești (1).

Am Neajlovfluß reihen sich gleichfalls zahlreiche Ortschaften aneinander, wo 1—4 Mühlen mit senkrechten Rädern gezählt wurden, wie Călugăreni, Stejaru, Singureni, Bulbucata, Babele u. a. m. In Crevedia Mare gab es sogar 1 Walke und einen Wollkrepel.

Eines der interessantesten Kapitel bildet der Lauf des Alts in dem Gebiet, wo er die beiden historischen Provinzen der Walachei, Öltenien und Muntenien, durchfließt. Die Anlagen mit Wasserantrieb, die, sei es am eigentlichen Lauf des Altes wie an dem seiner zahlreichen Nebenflüsse, mit sehr verschiedener Durchflußmenge angetroffen werden, sind äußerst verschiedenartig.

Vor allem erwähnen wir die bemerkenswerten Schiffsmühlen, die heute fast vollständig verschwunden sind, deren man indessen 1957 noch 11 Exemplare zählte, und zwar in Dobroteasa (1), Aurești (1), Scoioși (1), Fișcălia (1), Cioboți (1), Nicoleşti (2), Ionești-Govora (1), Bratia din Vale (1), Munteni (2), Rîureni (1).

Zu den Nebenflüssen des Alts übergehend, erwähnen wir die bemerkenswerten Löffelradmühlen am Luncăvăț: in Marcea (1 mit 2 Löffelrädern), Șirineasa (3 mit je 2 Löffelrädern), Ciorăști (2 mit je 2 Löffelrädern), Dăești (5 mit je 2 Löffelrädern), Măldărești (1 mit 1 Löffelrad).

Am Bistrițabach sind gleichfalls zahlreiche große Löffelradmühlen festzustellen: in Capul Dealului (2 mit je 2 Löffelrädern), Frîncești (3 mit je 2 und 1 mit 3 Löffelrädern), Genunei (1 mit 2 Löffelrädern und eine mit senkrechtem Rad), Foleștii de Jos (1 mit je 1 Löffelrad, 3 mit je 2 Löffelrädern), Tomșani (4 mit je einem Löffelrad), Bogdănești (1 mit 1 Löffelrad), Ferigile (1 mit 1 Löffelrad, 2 mit je zwei Löffelrädern). An demselben Flußlauf befanden sich 1957 auch einige Walken, z. B. in Un-

reni (1 piuă) și la Ferigile-Costești (4 pive, din care 1 cu patru ciocane și 3 cu mai multe ciocane).

Pe alte câteva râuri mai mici se aflau la fel, mori cu ciutură. Astfel, pe Bistrița-Otășani la Frîncești (1 cu 1 ciutură și 1 cu 2 ciuturi), la Șerbănești, Cernate, Păușești (cîte 1 moară cu cîte 1 ciutură), la Pietrari (3 cu cîte 1 ciutură) etc.

Pe râul Olăneștilor existau mori cu ciutură la Vlădești (1), Păușești (2), Olănești (3). Mai pot fi citate aici câteva văi sau pîrîuri scurte și repezi pe care au existat (în unele locuri, răzleț, se mai găsesc și acum) mori cu ciutură, cum ar fi: pe Valea Călineștilor, la Călinești (2 mori cu cîte 1 ciutură); pe pîrîul Luncavăț, la Cîrstinești (1 cu 2 ciuturi), Oteșani (2 cu cîte 2 ciuturi), Vaideeni (2 cu cîte 2 ciuturi) sau pe pîrîul Bistrița, la Costești (1 cu 1 ciutură).

Pe o serie de ape scurte și care curg lin se află mori de apă cu roată verticală. Între acestea, cităm: pîrîul Robești cu 2 mori în localitatea cu același nume; pîrîul Uria cu 2 mori în Cîineni; Valea Cîinenilor cu 1 moară în Cîineni; pîrîul Baia cu 3 mori în Greblești; pîrîul Boișoara cu 1 moară în Boișoara, pîrîul Găujani cu 3 mori în Găujani, Valea Titeștilor cu 2 mori în Copăceni și 4 în Bratovești, pîrîul Băiașul cu 2 mori în Copăceni, Valea Perișanilor cu 2 mori în Perișani, Valea Dosului cu 1 moară în Mlăceni, Valea Rîușorul cu 2 mori în Poiana, Valea Păușa cu 1 moară în Păușa și 1 moară în Drăgoești, Valea Perenilor cu 2 mori în Rădăcinești, pîrîul Pitești cu 3 mori în Jiblea, 3 în Sălătrucel și 2 în Șerbănești.

În cadrul ariei acestor cursuri de apă se întîlnesc, pe de altă parte, extrem de puține instalații pentru prelucrat textilele sau lemnul. Cităm, dintre acestea: centrul Perișani (2 pive și 1 darac), apoi localitățile Păușești, Călinești, Greblești și Șerbănești (cu cîte 1 piuă), plus Vaideeni (cu 1 piuă și 1 darac). Cele 6 instalații de joagăre se distribuie astfel: 2 la Tomșani, 1 la Bărbătești, 1 la Păușești, 1 la Horezu și 1 la Costești, plus gaterile de la Vaideeni.

Subbazinul Topolog a cărui înfățișare, ca și a altor cursuri de apă din zona hidrocentralei de pe Argeș, s-a schimbat complet prin construcția acestui gigant hidroenergetic, cu-

gureni (1), în Ferigile-Costești (4 Walken, darunter eine mit 4 Hämmer und 3 mit mehreren Hämmer).

An einigen anderen kleineren Flüssen befanden sich gleichfalls Löffelradmühlen. So an der Bistrița-Otășani in Frîncești (1 mit einem Löffelrad und 1 mit 2 Löffelrädern), in Șerbănești, Cernate, Păușești (je eine Mühle mit je einem Löffelrad), in Pietrari (3 mit je einem Löffelrad) u. a.

Am Olăneștiß gab es Löffelradmühlen in Vlădești (1), Păușești (2), Olănești (3). Es können noch einige Täler und kurze Bäche mit starkem Gefälle genannt werden, an denen Löffelradmühlen standen (vereinzelt gibt es noch einige), wie z. B. im Călineștital in Călinești (2 Mühlen mit je einem Löffelrad), am Luncavățbach in Cîrstinești (1 mit einem Löffelrad), in Oteșani (2 mit je 2 Löffelrädern), in Vaideeni (2 mit je 2 Löffelrädern oder am Bistrițabach in Costești (1 mit einem Löffelrad).

An einer Reihe kurzer, langsam fließender Gewässer befinden sich Wassermühlen mit senkrechten Rädern. Wir nennen: den Robeștibach mit 2 Mühlen in dem gleichnamigen Ort, den Uriabach mit 2 Mühlen in Cîineni, das Cîinenital mit einer Mühle in Cîineni, den Baiabach mit 3 Mühlen in Greblești, dem Boișoarabach mit 1 Mühle in Boișoara, den Găujanibach mit 3 Mühlen in Găujani, das Titeștital mit 2 Mühlen in Copăceni und 4 in Bratovești, den Băiașul mit 2 Mühlen in Copăceni, das Perișanital mit 2 Mühlen in Perișani, die Valea Dosului mit einer Mühle in Mlăceni, die Valea Rîușorul mit 2 Mühlen in Poiana, das Păușatal mit einer Mühle in Păușa und 1 Mühle in Drăgoești, das Perenital mit 2 Mühlen in Rădăcinești, der Piteștibach mit drei Mühlen in Jiblea, 3 in Sălătrucel und 2 in Șerbănești.

In dem Gebiet dieser Wasserläufe finden sich sehr wenige Anlagen zur Textil- und Holzverarbeitung. Wir nennen das Zentrum Perișani (2 Walken, 1 Krempel), dann die Ortschaften Păușești, Călinești, Greblești und Șerbănești (mit je einer Walke) und Vaideeni (1 Walke und 1 Krempel). Die sechs Sägemühlen verteilen sich wie folgt: zwei in Tomșani, eine in Bărbătești, eine in Păușești, eine in Horezu und eine in Costești, dazu die Gatter in Vaideeni.

Das Flußgebiet des Topolog, dessen Aussehen, wie auch das anderer Wasserläufe im Gebiet des Wasserkraftwerkes am Argesch, sich durch den Bau dieser riesigen Anlage voll-

prindea în 1957 28 de mori, din care 21 mori cu ciutură, de obicei instalații de mari dimensiuni, plus 7 mori cu roți verticale. Redăm situația pe localități: Flămînda (4 mori cu cîte 2 ciuturi), Dosul Rîului (1 cu 2 ciuturi), Poenari (4 cu cîte 1 ciutură), Petroasa (2 cu cîte 1 ciutură), Tigveni (2 cu cîte 1 ciutură), Vlădești (1 cu 1 ciutură), Cepari (2 cu cîte 1 ciutură), Șuici (1 cu 1 ciutură și 1 cu 2 ciuturi), Văleni (3 cu cîte 1 ciutură). La acestea, se adaugă morile cu roată hidraulică: 2 în Predești, 3 în Linia Hanului, 1 în Șuici și 1 în Văleni.

Subbazinul Lotru, cu afluenții Malaia, Rudăreasa și Latorița, cuprindea în zona Loviștei de Vilcea, în 1957, un număr de 8 mori, din care 5 cu ciutură (2 în Malaia, 1 în Voineasa, 2 în Ciunget) plus 3 mori cu roți verticale (2 în Brezoi și 1 în Malaia). Din celelalte industrii țărănești menționăm: 1 piuă în Ciunget, cîte 1 darac în Brezoi și în Ciunget, plus 2 joagăre în Voineasa și 2 în Malaia.

Subbazinul Olteț, la rîndul lui, cuprindea 37 instalații de mori, 8 pive, 2 darace, 13 joagăre și 7 circulare. Ca centre mai importante, specificăm pe rîul Olteț propriu-zis: Polovragi (6 mori cu ciutură, din care 1 cu două ciuturi, plus 3 pive, 5 joagăre și 5 circulare), Ciuperceni (3 mori cu ciutură, din care 2 cu cîte două ciuturi, plus 5 pive și 2 darace; apoi 2 joagăre și 2 circulare), Colțești (4 mori cu ciutură), Alimpești (3 mori cu roată verticală și 1 joagăr) etc. Aflăm, apoi, pe afluentul Tăria, localitatea Mateești 5 mori cu ciutură (din care 2 cu cîte 2 ciuturi); pe afluentul Cerna, cîte o moară cu ciutură în Stroiești și Fometești, apoi în satul Cerna 2 mori cu roată verticală; la Stroiești și Fometești existau și joagăre; pe afluentul Marița, în satul cu același nume, se găseau 3 mori cu cîte 1 ciutură; în fine pe pîrîul Recea — tot afluent al Oltețului — în Slătioara 2 mori cu cîte 1 ciutură și în Izvorul Rece 4 mori cu cîte 1 ciutură, plus 1 joagăr.

Subbazinul Gilort avînd și el patru afluenți cu apă repede a favorizat dezvoltarea unor instalații tehnice. Menționăm pe cele mai importante: pe Gilort, localitatea Albeni (4 mori, din care 1 cu ciutură și 3 cu roată verticală); Pociovaliștea (2 mori, din care

kommen verändert hat, umfaßte 1957 28 Mühlen, davon waren 21 Löffelradmühlen, meist Anlagen größeren Ausmaßes, und sieben Mühlen mit senkrechten Rädern. Wir geben die Lage nach den Ortschaften wieder. Flămînda (4 Mühlen mit je 2 Löffelrädern), Dosul Rîului (1 mit 2 Löffelrädern), Poenari (4 mit je 1 Löffelrad), Petroasa (2 mit je 1 Löffelrad), Tigveni (2 mit je 1 Löffelrad), Vlădești (1 mit 1 Löffelrad), Cepari (2 mit je 1 Löffelrad), Șuici (1 mit je 1 und 1 mit 2 Löffelrädern), Văleni (3 mit je 1 Löffelrad). Dazu kommen die Mühlen mit hydraulischen Rädern; 2 in Predești, 3 in Linia Hanului, 1 in Șuici und 1 in Văleni.

Das Lotrutal mit seinen Zuflüssen Malaia, Rudăreasa und Latorița umfaßte im Gebiet von Loviște de Vilcea im Jahre 1957 eine Anzahl von 8 Mühlen, wovon 5 Löffelradmühlen waren (2 in Malaia, 1 in Voineasa, 2 in Ciunget) und 3 Mühlen mit senkrechten Rädern (2 in Brezoi, 1 in Malaia). Von anderen Bauernindustrien erwähnen wir 1 Walke in Ciunget, je 1 Wollkrepel in Brezoi und in Ciunget sowie zwei Sägemühlen in Voineasa und 2 in Malaia.

Das Oltețtal mit seinen Zuflüssen besaß 37 Mühlen, 8 Walken, 2 Krepel, 13 Sägemühlen und 7 Kreissägen. Wichtigere Zentren am eigentlichen Olteț waren: Polovragi (6 Löffelradmühlen, davon eine mit 2 Löffelrädern, sowie 3 Walken, 5 Sägemühlen und 5 Kreissägen), Ciuperceni (3 Löffelradmühlen, davon 2 mit je 2 Löffelrädern, 5 Walken und 2 Krepel, dann 2 Sägemühlen und zwei Kreissägen), Colțești (4 Löffelradmühlen), Alimpești (3 Mühlen mit senkrechten Rädern und eine Sägemühle) usw. Am Nebenfluß Tăria gab es in dem Ort Mateești 5 Löffelradmühlen (davon 2 mit je 2 Löffelrädern); am Nebenfluß Cerna je eine Löffelradmühle in Stroiești und Fometești und im Dorfe Cerna 2 Mühlen mit senkrechtem Rad; in Stroiești und Fometești gab es auch Sägemühlen. In dem Dorfe Marița am gleichnamigen Nebenfluß standen 3 Mühlen mit je einem Löffelrad; schließlich am Receabach, ebenfalls einem Nebenfluß des Olteț, in Slătioara 2 Mühlen mit je einem Löffelrad und in Izvorul Rece 4 Mühlen mit je einem Löffelrad und eine Sägemühle.

Das Gilorttal hat gleichfalls vier Zuflüsse mit starkem Gefälle, die die Entstehung von technischen Anlagen begünstigten. Wir nennen die wichtigsten: am Gilort den Ort Albeni (4 Mühlen, darunter eine Löffelradmühle, 3 mit senkrechtem Rad), Pociovaliștea

1 cu 1 ciutură și 1 cu 2 ciuturi, plus 5 pive cu mai mult de patru ciocane fiecare, apoi 1 joagăr), Novaci (1 moară cu 2 ciuturi), pe pîrîul Blahnița, localitățile Săcelu (2 mori, din care 1 cu 2 ciuturi și 1 cu roată verticală), Surpați (2 mori cu câte 1 ciutură); pe pîrîul Cărpiniș, localitatea cu același nume (3 mori cu câte 1 ciutură); pe pîrîul Galben, localitățile Cîrligei și Pițicu (câte 1 moară cu câte 1 ciutură), Cînepești (1 moară cu 2 ciuturi), Ciovei (3 mori cu câte 1 ciutură, plus 2 joagăre) și — în fine — Baia de Fier (2 mori cu câte 2 ciuturi, plus 1 joagăr).

Jiul, de la izvoare începînd, cu afluenții săi direcți cuprindea în 1957 un număr de 37 mori (din care 20 cu ciutură), plus 4 pive, 2 darace și 2 joagăre. De pe cursul Jiului propriu-zis amintim localitățile: Românești (3 mori cu roți verticale); pe pîrîul Merișoara, orașul Vulcan (1 moară cu 1 ciutură); pe Jiul de vest la Uricani (2 mori cu roți verticale); pe pîrîul Sușița, Stăneștii (2 mori, din care 1 cu 1 ciutură), Alexeeni (3 mori cu câte 1 ciutură), Vădari (2 mori cu ciutură din care 1 cu 2 ciuturi), Văidei (4 mori cu ciutură, din care 2 cu câte 2 ciuturi, plus 2 pive), Lelești (4 mori cu ciutură, din care 1 cu 2 ciuturi); pe Jiul de est, Livezeni (3 mori cu roți verticale); pe Jicț, la Petrila (1 moară cu 1 ciutură, plus 2 pive); pe Canalul Morilor la Bratovoiești (4 mori cu roți verticale).

Subbazinul Tismana cu afluenții săi cuprindea numeroase instalații, dintre care în 1957 au fost înregistrate 64 mori (53 cu ciutură și 11 cu roți verticale), 7 pive și 9 joagăre. Între centrele puternice și cu tradiție, menționăm: pe apa Tismana, localitățile Gălășoia (2 mori, din care 1 cu 2 ciuturi și 1 cu mai multe), Tismana (4 mori cu câte 2 ciuturi și 2 cu roți verticale, plus 2 joagăre), Pocruia (5 mori cu ciuturi, din care 1 cu 2 ciuturi); pe Valea Jaleșului, localitățile Cornești (7 mori, din care 1 cu 2 ciuturi și 6 cu mai multe), Tălpășești (3 mori cu mai multe ciuturi și 1 cu roată verticală), Arcani (3 mori, din care 2 cu mai multe ciuturi, plus 5 pive și 1 joagăr), Runcu (4 mori, din

(2 Mühlen, und zwar 1 mit einem Löffelrad und 1 mit 2 Löffelrädern, 5 Walken, jede mit mehr als 4 Hämmern, und eine Sägemühle), Novaci (1 Mühle mit 2 Löffelrädern); am Blahnițabach Săcelu (2 Mühlen, davon eine mit zwei Löffelrädern und eine mit senkrechtem Rad), Surpați (2 Mühlen mit je einem Löffelrad); am Cărpinișbach Cărpiniș (3 Mühlen mit je einem Löffelrad); am Galbenbach die Orte Cîrligei und Pițicu (je eine Mühle mit je einem Löffelrad), Cînepești (1 Mühle mit 2 Löffelrädern), Ciovei (3 Mühlen mit je einem Löffelrad und 2 Sägemühlen) und schließlich Baia de Fier (2 Mühlen mit je zwei Löffelrädern und eine Sägemühle).

Im Jahre 1957 gab es am Jiu von seinem Quellgebiet angefangen und an all seinen direkten Zuflüssen 37 Mühlen (20 davon Löffelradmühlen), dazu 4 Walken, 2 Krempel und zwei Sägemühlen. Am Lauf des Jiu selbst nennen wir die Ortschaften: Românești (3 Mühlen mit senkrechten Rädern); am Merișoarabach die Stadt Vulcan (eine Mühle mit einem Löffelrad); am West-Jiu Uricani (zwei Mühlen mit senkrechten Rädern), am Sușițabach in Stăneștii (2 Mühlen, eine davon mit einem Löffelrad), Alexeeni (3 Mühlen mit je einem Löffelrad), Vădari (2 Löffelradmühlen, eine davon mit 2 Löffelrädern), Văidei (4 Löffelradmühlen, davon 2 mit je 2 Löffelrädern sowie 2 Walken), Lelești (4 Löffelradmühlen, davon eine mit 2 Löffelrädern); am Ost-Jiu Livezeni (3 Mühlen mit senkrechten Rädern); am Jicț in Petrila (eine Mühle mit einem Löffelrad und zwei Walken), am Canalul-Morilor in Bratovoiești (4 Mühlen mit senkrechten Rädern).

An der Tismana und ihren Zuflüssen standen zahlreiche Anlagen, und zwar wurden im Jahre 1957 64 Mühlen (53 Löffelradmühlen und 11 mit senkrechten Rädern), 7 Walken und 9 Sägemühlen verzeichnet. Von den bekannten überlieferten Zentren nennen wir am Tismanafluß Gălășoia (2 Mühlen, davon 1 mit 2 und eine mit mehreren Löffelrädern), Tismana (4 Mühlen mit je zwei Löffelrädern und zwei mit senkrechten Rädern, dazu 2 Sägemühlen), Pocruia (5 Löffelradmühlen, davon eine mit 2 Löffelrädern); im Jaleștal die Orte Cornești (7 Mühlen, davon eine mit 2 und 6 mit mehreren Löffelrädern), Tălpășești (3 Mühlen mit mehreren Löffelrädern und eine mit senkrechtem Rad), Arcani (3 Mühlen, davon 2 mit mehreren Löffelrädern, sowie 5 Walken und eine Sägemühle), Runcu (4 Mühlen, davon 1 mit 2 und 2 mit 3 Löff-

care 1 cu 2 și 2 cu 3 ciuturi, plus 1 piuă și 1 joagăr); pe râul Bistrița, Peștișanii (3 mori, din care 1 cu 2 și 2 cu mai multe ciuturi și 1 joagăr), Gureni (4 mori cu ciutură, din care 3 cu câte 1 și 1 cu 2 ciuturi, 1 moară cu roată verticală și 1 joagăr); pe pîrîul Brădiceni, localitatea cu același nume (2 mori cu câte 2 ciuturi și 1 cu roată verticală) etc.

Subbazinul Motru constituie și el o veche vatră de așezări trainice și cu numeroase instalații tehnice, dintre care menționăm pe cele de pe apa Motrului de la Cloșani (3 mori cu câte 1 ciutură), din Mărășești (5 mori cu ciutură, din care 3 cu câte 2 ciuturi, plus 2 pive și 1 joagăr), apoi din Tarnița (2 mori cu câte 1 ciutură, 1 cu roată verticală și 1 piuă); de pe afluentul Coșuștea, Ilovăț (3 mori cu câte 1 ciutură); în fine pe Motru Sec morile din Obîrșia, Motru Sec, Padeșu (unde se aflau și 3 pive) ș.a.m.d.

4. Situația instalațiilor pe subbazine în nordul Transilvaniei

Prin numărul impresionant de instalații conservate pe teritoriul Transilvaniei, sub protecția arcului carpatic și favorizate de rețeaua hidrologică atât de densă, de-a lungul căreia se înșiră miile de așezări omenești, această provincie formează și din acest punct de vedere un zăcămint etnografic a cărui explorare dă la iveală interesante manifestări de viață. Importanța centrelor specializate s-a menținut aici poate mai mult decît în alte provincii pînă în timpul nostru.

Analizînd în două subcapitole mari situația rețelei de instalații acționate cu apă, atestate în 1957, ne vom opri mai întîi la rețeaua cuprinsă de apele ce curg în diferite direcții la nord de Mureș, cît și spre acesta: Tisa, Tur, Iza, Vișeu, Lăpuș, Someșul Mic, Someșul Mare și Someșul Inferior, Crasna, Bereteu, cele trei Crișuri, Mureșul cu afluenții săi dinspre nord, Arieșul și Ampoiul.

Statistic, cele 2101 instalații înregistrate în 1957 pe aceste bazine, se grupează astfel:

felrädern sowie eine Walke und eine Sägemühle); am Bistrițafluß Peștișanii (3 Mühlen, davon eine mit 2 und zwei mit mehreren Löffelrädern und eine Sägemühle), Gureni (4 Löffelradmühlen, davon 3 mit je einem und 1 mit zwei Löffelrädern, eine Mühle mit senkrechtem Rad und eine Sägemühle); am Brădicenibach in Brădiceni (2 Mühlen mit je 2 Löffelrädern und eine mit senkrechtem Rad) usf.

Das Flußgebiet des Motru bildet gleichfalls einen alten Sammelpunkt für zahlreiche technische Anlagen, wovon wir am Motrufluß folgende nennen: Cloșani (3 Mühlen mit je einem Löffelrad), Mărășești (5 Löffelradmühlen, davon 3 mit je 2 Löffelrädern, weiterhin 2 Walken und eine Sägemühle), dann Tarnița (2 Mühlen mit je einem Löffelrad, eine mit senkrechtem Rad und eine Walke), am Nebenfluß Coșuștea Ilovăț (3 Mühlen mit je einem Löffelrad) und schließlich am Motru Sec die Mühlen von Obîrșia, Motru Sec, Padeșu (wo es auch drei Walken gab) usf.

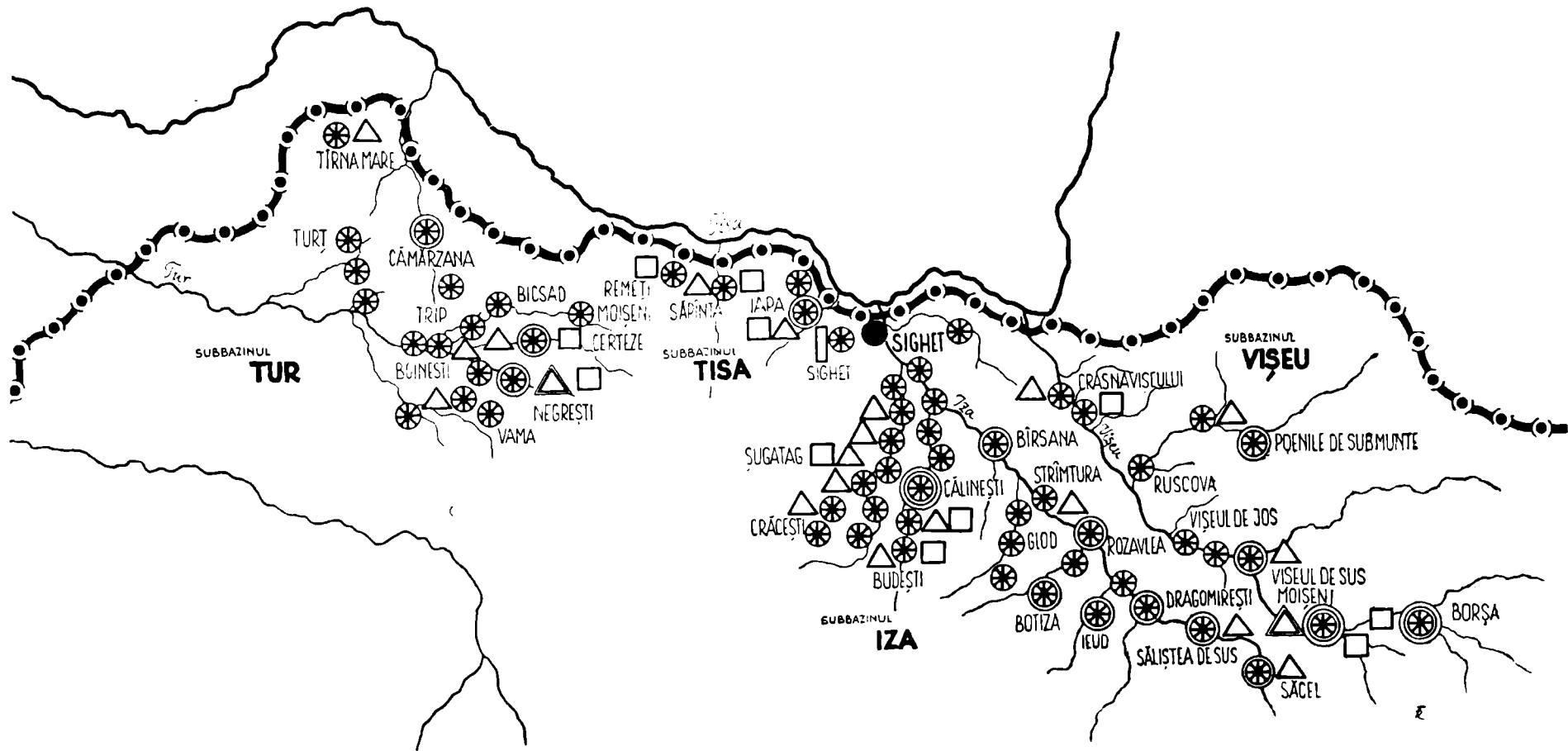
4. Die Anlagen in den Flußgebieten Nordsiebenbürgens

Im Schutze des Karpatengürtels und von einem dichten Netz von Gewässern begünstigt, deren Lauf von Tausenden menschlicher Siedlungen begleitet wird, ist auf dem Gebiet Siebenbürgens eine bemerkenswerte Anzahl von Anlagen erhalten geblieben. Dadurch ist diese Provinz auch in dieser Hinsicht eine ethnographische Fundgrube, deren Erforschung aufschlußreiche Zeugnisse über das Leben der Menschen zu Tage fördert. Die spezialisierten Zentren haben ihre Bedeutung hier länger als in den übrigen Provinzen, ja bis in unsere Zeit hinein bewahrt.

Unsere Untersuchung des Netzes der Anlagen mit Wasserantrieb behält die 1957 getroffene Einteilung in zwei getrennte Gebiete bei. Wir wenden uns zuerst den Gewässern zu, die nördlich des Mieresch (Mureș) ihren Lauf in verschiedene Richtungen nehmen, zum Teil auch in den Mieresch selbst münden. Es sind dies die Theiß, der Tur, die Iza, der Vișeu und Lăpuș, der Kleine Somesch, der Große Somesch und der Untersomesch, die Crasna, der Bereteu, die 3 Kreisch-(Crișu)Flüsse und der Mieresch mit seinen nördlichen Zuflüssen, dem Arieș und dem Ampoiufluß.

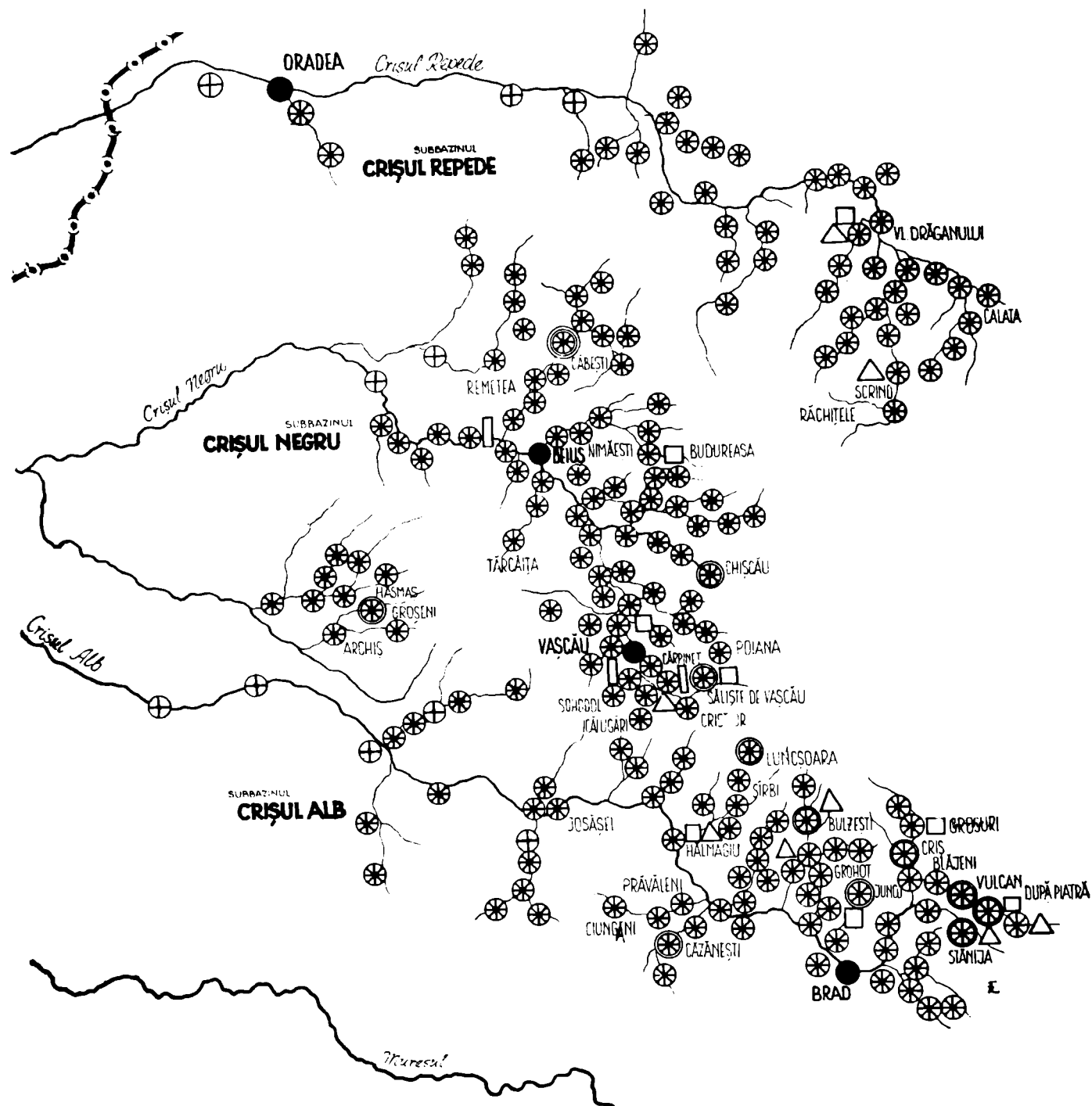
Die im Jahre 1957 aufgenommenen 2101 Anlagen verteilten sich in statistischer Übersicht folgendermaßen auf diesem Gebiet:

Nr. crt.	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Tisa	Tur	Iza	Vișeu	Lăpuș	Someșul Mic	Someșul Mare Siciu	Someșul Mare	Someșul Interior	Crașna	Bereciu	Crișul Repede	Crișul Negru	Crișul Alb	Mureș cu afl. nordici	Arieș	Âmpoi
1.	Total instalații Total Anlagen	2442	35	89	145	96	223	64	86	133	140	57	61	99	214	213	359	352	70
2.	Total mori Total Mühlen	2101	24	68	122	67	144	58	59	123	138	54	52	90	201	196	327	314	59
	a) mori cu ciatură Löffelradmühlen	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
	b) mori cu roată verticală Mühlen mit senkrechttem Rad	2047	24	68	122	67	144	52	59	128	120	48	46	88	197	187	324	314	59
	c) mori cu turbine Turbinenmühlen	35	—	—	—	—	—	6	—	—	1	6	6	2	4	9	1	—	—
	d) mori plutitoare Schiffsmühlen	17	—	—	—	—	—	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—
3.	Uleinite minate de apă Ölmühlen mit Wasserantrieb	15	1	2	—	—	3	1	—	—	—	3	1	—	4	—	—	—	—
4.	Total instalații pentru prelucrare textilă Anlagen zur Bearbeitung von Textilien	173	5	12	17	16	27	4	12	6	2	—	5	4	2	8	19	25	9
	a) pive Walken	115	5	11	15	12	18	—	8	2	1	—	5	4	1	5	12	10	6
	b) darace Krempel	37	—	1	1	—	2	4	3	4	1	—	—	—	1	3	7	7	3
	c) dîrste sog. „dîrste“	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—
	d) viltori Wirbelkörbe	9	—	—	—	4	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	e) Alte instalații Verschiedene andere Anlagen	4	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5.	Total instalații pentru prelucrarea lemnului Anlagen zur Holzverarbeitung	86	3	1	4	7	21	—	14	4	—	—	3	2	5	6	8	7	1
	a) joagăre Sägemühlen	46	1	—	1	2	1	—	10	3	—	—	3	2	4	6	5	7	1
	b) circulare Kreissägen	30	2	—	3	3	13	—	4	1	—	—	—	—	1	—	3	—	—
	c) gatere Sägegatter	10	—	1	—	2	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6.	Alte diverse instalații Verschiedene andere Anlagen	67	2	6	2	6	28	1	1	1	—	—	—	3	2	3	5	6	1

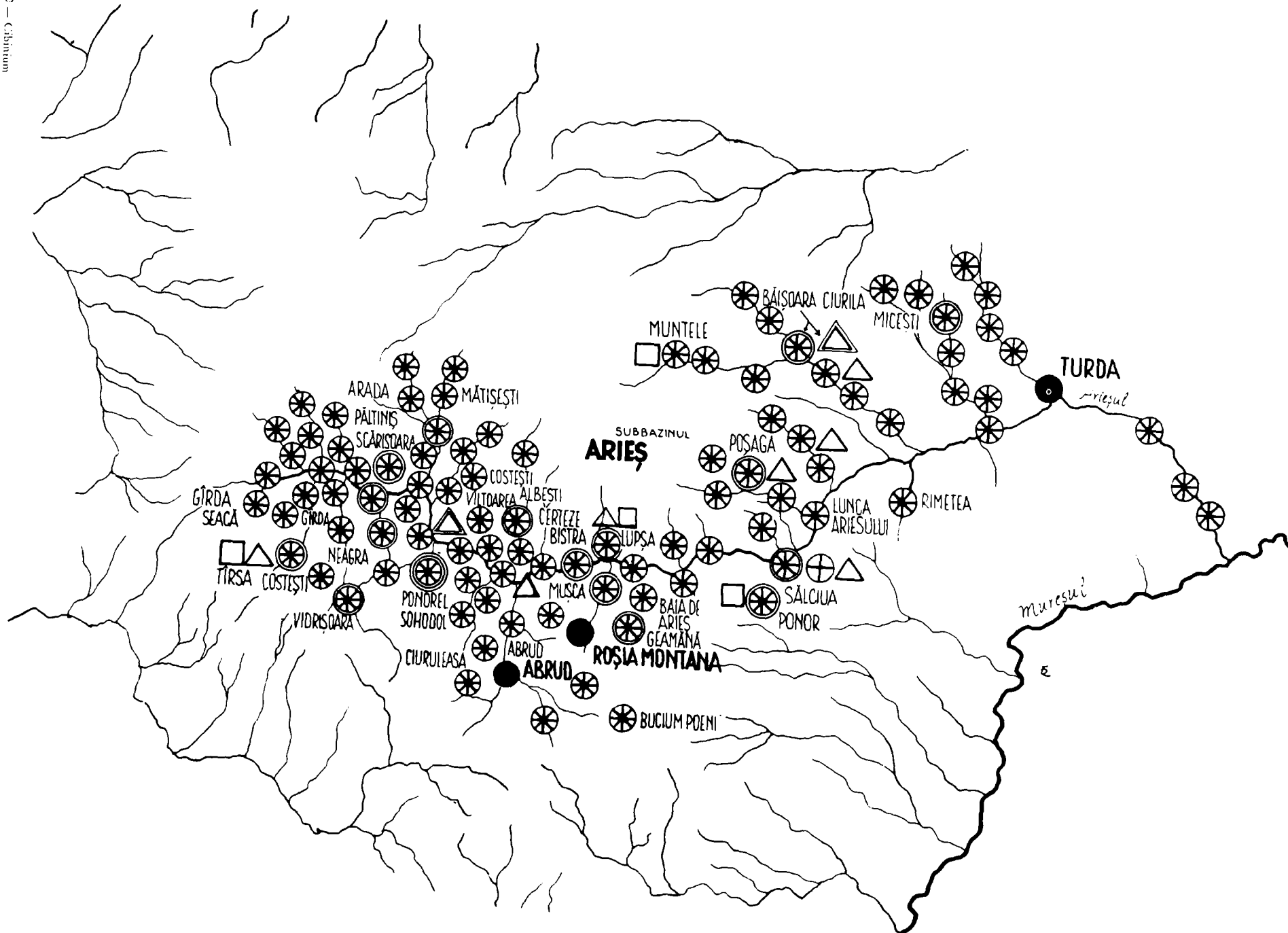
Hartă cu subbazinele Tur, Tisa, Iza și Vișeu din nordul Transilvaniei.

Teilkarte der Flußgebiete des Tur, der Theiß, Iza und des Vișeu in Nordsiebenbürgen.

Hartă cu subbazinele Crișul Repede, Crișul Negru și
Crișul Alb din vestul Transilvaniei.

Teilkarte der Flußgebiete der Schnellen, Schwarzen und
Weißen Kreisch in Westsiebenbürgen.

Hartă cu subbazinul Arieș la nord de Mureș.

Ne vom opri, apoi, cu titlu exemplificativ, asupra centrelor mai importante:

În subbazinul Tisei avem, de fapt, câteva văi scurte pe care se află instalații hidro-tehnice, cum ar fi cele opt mori cu roată verticală, o puiă pe Valea Iepii și 1 circular, în satul Iapa; apoi cele patru mori din orașul Sighet pe apa Toplița; în fine cele trei mori, trei pive și un joagăr din Săpînța pe apa cu același nume, precum și cele 4 mori și 1 puiă din Tîrna Mare, pe valea Tîrnei.

La rîndul său, subbazinul Tur cuprinde o serie de centre cu instalații pe apa cu același nume, cum ar fi cele nouă mori cu roată verticală, cele 6 pive și 2 mașini de scărmanat și filat din localitatea Negrești. Mai există, cîte trei, și în localitățile Tur și Călinești, sau chiar patru în Turț. Pe apa Rîul, afluent al Turului, în Boinești se aflau cinci mori și o puiă, iar în Trip, Certeze și Bicsad cîte patru mori. Mai departe, cităm cele șase mori din Cămărzana de pe apa Lechincioara, la fel cele opt mori și două pive din Certeze pe Valea Albă. La Vama pe pîrîul Puturosul funcționau cinci mori, iar în Racșa pe Tolna trei mori ș.a.m.d.

Subbazinul Iza abundă și el de localități cu instalații tehnice populare, între care cităm în primul rînd cele de pe Iza propriu-zisă: Bîrsana cu patru mori, Strîmtura cu patru mori și o puiă, Rozavlea cu șapte mori, Săliștea de Sus cu șase mori și o puiă, Săcel cu șapte mori, două pive și un darac. Pe alte cursuri de apă întîlnim, la fel instalații: ex. pe Valea Baicului la Dragomirești (3 mori), pe Ieud în localitatea cu același nume (7 mori), în Botiza pe apa cu același nume (4 mori), în Glod-Strîmtura pe pîrîul Slătioara (4 mori), pe Pîrîul Mare în Sugatag-Giulești (4 mori și o puiă) și în Crăcești-Desești (4 mori), iar pe apa Cosăului în Călinești (11 mori și 1 puiă) și în Budești (5 mori, 2 pive și 2 joagăre) ș.a.m.d.

Putem vorbi, în ceea ce privește la rîndul său subbazinul Vișeu, de o rețea de instalații ce cuprinde aproape toate satele, dar — în același timp — se evidențiază cîteva centre puternice cu numeroase instalații. Între acestea, se numără, pe apa Vișeului, localitățile Moisei (10 mori, 5 pive și 3 joagăre) și

Zur Veranschaulichung der Lage innerhalb dieses Gebietes beschränken wir uns auf die wichtigsten Zentren:

Zum Flußgebiet der Theiß gehören einige kurze Täler, in denen sich Anlagen mit Wasserantrieb befinden, wie z. B. die 8 Mühlen mit senkrechten Rädern, eine Walke und eine Kreissäge im Dorfe Iapa im Iepiital; dann die 4 Mühlen an der Toplița in der Stadt Sighet und schließlich drei Mühlen, drei Walken und eine Sägemühle in Săpînța am gleichnamigen Fluß, wie auch 4 Mühlen und eine Walke in Tîrna Mare in Tîrnatal.

Zum Turgebiet gehört eine Reihe von Anlagen am gleichnamigen Fluß, wie 9 Mühlen mit senkrechten Rädern, 6 Walken und 2 Krempel- und Spinnmaschinen in der Ortschaft Negrești. Außerdem gibt es noch je drei solcher Anlagen in Tur und Călinești und sogar 4 in Turț. An einem Nebenfluß des Tur, dem Rîul, in Boinești befanden sich 5 Mühlen und eine Walke, in Trip, Certeze und Bicsad je vier Mühlen. Wir nennen außerdem die 6 Mühlen in Cămărzana am Lechincioarabach und 8 Mühlen und zwei Walken in Certeze im Valea-Albătal. In Vama am Puturosulbach waren fünf, in Racșa am Tolnabach drei Mühlen in Betrieb usw.

Das Izatal samt seinen Zuflüssen weist ebenfalls sehr zahlreiche Ortschaften mit bäuerlichen technischen Anlagen auf. Wir nennen zunächst die an der Iza selbst gelegenen: Bîrsana mit 4 Mühlen, Strîmtura mit 4 Mühlen und einer Walke, Rozavlea mit 7 Mühlen, Săliștea de Sus mit 6 Mühlen und einer Walke, Săcel mit 7 Mühlen, zwei Walken und einer Krempel. An anderen Wasserläufen sind gleichfalls solche Anlagen anzutreffen, z. B. im Baicutal in Dragomirești (3 Mühlen), am Ieud im gleichnamigen Ort (7 Mühlen), in Botiza am gleichnamigen Bach (4 Mühlen), in Glod-Strîmtura am Slătioarabach (4 Mühlen), am Pîrîul Mare in Sugatag-Giulești (4 Mühlen, 1 Walke) und in Crăcești-Desești (4 Mühlen), am Cosăubach in Călinești (11 Mühlen, 1 Walke) und in Budești (5 Mühlen, 2 Walken, 2 Sägemühlen) usw.

Im Vișeubecken umfaßt das Netz der Anlagen nahezu alle Dörfer, gleichzeitig finden sich aber auch einige spezialisierte Zentren mit zahlreichen Anlagen. Zu diesen gehören am Vișeu die Ortschaften Moisei (10 Mühlen, 5 Walken, 3 Sägemühlen) und Borșa (11 Mühlen); am Ruscovafluß die Gemeinde Po-

Borșa (11 mori); apoi pe apa Ruscova comuna Poienile de sub Munte (7 mori). Mai pot fi amintite și altele, cum ar fi Vișeu de Sus (4 mori și 2 pive), sau, pe pîrîul Cîsla, comuna Borșa (1 moară) etc.

Caracteristic pentru zona pe care o brăzdează apele din subbazinul Lăpuș este faptul că avem numeroase instalații distribuite aproape egal pe toată suprafața, cu puține exemplare în diferite localități. Între cele mai importante cităm: pe riul Lăpuș propriu-zis, localitățile Lăpuș (3 mori, 1 pîuă); Coaș (3 mori), Buteasa (2 mori), Răzoare (2 mori); pe pîrîul Chechisel, localitatea Dumbrăvița (5 mori și 1 joagăr); pe valea Sisești, localitatea cu același nume (3 mori și 2 vîltori); pe pîrîul Căvnic, localitățile Copalnic (4 mori), Plopiș (3 mori); pe Valea Bloaja, localitățile Ciocotiș (5 mori și 1 pîuă), Cernesti (3 mori și 1 pîuă); pe Valea lui Crăciun, localitatea Preluca Nouă (5 mori și 1 pîuă); pe pîrîul Izvorul Rău, satul Ungureni (4 mori); pe Valea Țibleșului, localitățile Suciul de Sus (6 mori, 8 pive și 1 joagăr), Groși (3 mori, 1 pîuă, 4 joagăre); pe Valea Boiului, localitatea Boiul Mare (3 mori și 2 pive); pe Valea Luncii Rohia (5 mori) etc.

Desigur că bazinele Someșului cu afluenții lor prezintă o rețea stufoasă de instalații, interesantă și variată din punct de vedere tipologic.

În cadrul subbazinului Someșului Mic, deși întîlnim 34 localități cu instalații tehnice, există relativ puține unități în aceeași localitate. Cităm de pe Someșul Mic, localitatea Bonțida (3 mori), de pe afluentul Fîneșel localitatea cu același nume (3 mori), de pe Rîsca afluent al Someșului Cald localitățile Dealu Mare (3 mori) și Fonoja (5 mori). Ar mai putea fi amintite și alte cursuri de apă în localități în care întîlnim 1—3 instalații, cum ar fi pe pîrîul Căpușul (ex. satul Bedeciu cu 3 mori) și pe pîrîul Nadașul (ex. în Turea 3 mori, în Mera 2 mori) etc.

Someșul Mare cu afluenții săi a dat posibilitate de dezvoltare unei rețele mai dense, cu multe instalații. Astfel, propriu-zis pe Someș cităm localitățile Sîngeorz (4 mori), Rodna (3 mori și 1 joagăr) și Maieru (3 mori); mai departe pe Valea Reteagului aflăm localitățile Negrilești (8 mori, 1 pîuă și 1 joagăr) și Girugești (6 mori); pe Lunca Mare, satul Breaza (4 mori); pe Valea Ilisna, localitățile Spermezeu (5 mori); pe Țibleș, Mocod (4 mori și 1 darac) și Zagra (3 mori); pe Idecu, Mititei-Nimigea și Runcul Salvei

ienile de sub Munte (7 Mühlen). Es könnten noch andere erwähnt werden, wie z. B. Vișeu de Sus (4 Mühlen, 2 Walken) oder die Gemeinde Borșa am Cislăbach (1 Mühle) usw.

Für die Zone, die das Flußbecken des Lăpuș umfaßt, ist es kennzeichnend, daß die zahlreichen Anlagen nahezu gleichmäßig über das ganze Gebiet verteilt sind; in den einzelnen Orten finden sich daher nur wenig Exemplare. Von den wichtigsten erwähnen wir: am eigentlichen Lăpuș den gleichnamigen Ort (3 Mühlen, 1 Walke), Coaș (3 Mühlen), Buteasa (2 Mühlen), Răzoare (2 Mühlen), am Chechisel die Ortschaft Dumbrăvița (5 Mühlen, eine Sägemühle), im Siseștit den gleichnamigen Ort (3 Mühlen, 2 Wirbelkörbe), am Căvnicbach Copalnic (4 Mühlen), Plopiș (3 Mühlen), im Bloajatal Ciocotiș (5 Mühlen, 1 Walke), Cernesti (3 Mühlen, 1 Walke), im Crăciuntal Preluca Nouă (5 Mühlen, 1 Walke), am Izvorul Rău das Dorf Ungureni (4 Mühlen), im Țibleștal die Ortschaften Suciul de Sus (6 Mühlen, 8 Walken, eine Sägemühle) und Groși (3 Mühlen, 1 Walke, 4 Sägemühlen), im Boiutal Boiul Mare (3 Mühlen, 2 Walken), im Luncatal Rohia (5 Mühlen) usw.

Das Flußbecken des Someș bietet ein dichtes Netz von Anlagen, die durch ihre typologische Verschiedenheit bemerkenswert sind.

Im Bereich des Kleinen Someș befinden sich zwar 34 Ortschaften mit technischen Anlagen, aber verhältnismäßig wenig Einheiten in ein und demselben Ort. Wir nennen am Kleinen Someș Bonțida (3 Mühlen), an seinem Nebenfluß Fîneșel den gleichnamigen Ort (3 Mühlen), am Riscăbach, einem Nebenfluß des Warmen Someș, die Dörfer Dealu Mare (3 Mühlen) und Fonoja (5 Mühlen). Man könnte noch andere Ortschaften an verschiedenen Wasserläufen erwähnen, in denen 1—3 Anlagen anzutreffen sind, z. B. am Căpușulbach das Dorf Bedeciu (mit 3 Mühlen) und am Nadașbach Turea mit 3 und Mera mit 2 Mühlen u. a.

Der Große Someș mit seinen Nebenflüssen hat die Entstehung eines dichten Netzes von Anlagen ermöglicht. Am Someș selbst erwähnen wir Sîngeorz (4 Mühlen), Rodna (3 Mühlen, 1 Sägemühle) und Maieru (3 Mühlen), im Reteagutal finden wir Negrilești (8 Mühlen, eine Walke, 1 Sägemühle) und Girugești (6 Mühlen); am Lunca Mare-Bach das Dorf Breaza (4 Mühlen); im Ilisnatal Spermezeu (5 Mühlen), am Țibleș Mocod (4 Mühlen, 1 Krempel) und Zagra (3 Mühlen); am Idecu Mititei-Nimigea und Runcul

(cîte 4 mori); pe pîrîul Sălăuța, Telciu (5 mori), Coșbuc, Salva și Romuli (cîte 3 mori); pe pîrîul Gersa, în Rebrîșoara (11 mori, 1 darac); pe pîrîul Rebra, Rebra (4 mori și 1 darac) și Parva (3 mori); pe Cobășel, în Șanț (3 mori); pe pîrîul Ilva, Măgura Ilvei și Ilva Mare (cîte 3 mori), în Lunca Ilvei (4 mori); pe pîrîul Leșu, localitatea cu același nume (4 mori) ș.a.m.d. Pe alți afluenți ai Someșului Mare întîlnim și localități cu numeroase instalații, adevărate centre specializate, cum ar fi: pe Bistrița, orașul cu același nume (7 mori, 1 vîltoare, 8 joagăre), Josenii Bîrgăului (7 mori, 6 pive, 1 darac), Prundul Bîrgăului (4 mori, 1 piuă, 1 darac, 3 joagăre); pe afluentul Tiha, localitatea Tureac (4 mori), Mureșenii Bîrgăului (3 mori) etc.

Someșul Inferior cuprinde, în cadrul bazinului său împreună cu afluenții, 91 localități cu instalații hidrotehnice. Ceea ce trebuie subliniat cu deosebire pentru Someșul Inferior este numărul de 17 mori plutitoare pe vase, instalații cu totul specifice în trecut numai rîurilor mari. Aceste mori sînt relativ grupate, aflîndu-se în 1957 cîte 1—2 în localități așezate pe malul Someșului, cum ar fi: Tămaia (2), Fărcașa (1), Dănești (1), Lucăcești (2), Sălsig (1), Remeți (2), Tohat (1), Gîrdani (1), Chelința (2), Mireșul Mare (1), Cîțcău (1), Vad (1), Pribilești (1).

Dintre localitățile cu un număr mai mare de instalații menționăm: pe rîul Someș, Tămaia (cu 4 mori cu roată verticală, plus cele 2 pe vase), Sirbi (3 mori cu roată verticală), Ciocmani (3 mori cu roată verticală); pe Valea Ilbei, satul Ilba (5 mori cu roată verticală); pe Valea Bîrzăului, satul Buciumi (4 mori cu roată verticală și 1 piuă); pe Valea Purcăreț, localitatea cu același nume (3 mori cu roată verticală); pe Valea Strîmbului, Chiuești (5 mori cu roată verticală); pe pîrîul Agriju, Păușa, Bogdana, Bucium (cu cîte 3 mori cu roată verticală) etc.

Din subbazinul Crasna, cităm pe pîrîul Cizerului localitatea Cizer (8 mori cu roată verticală), pe pîrîul Malului satul Mal (7 mori de același tip) și pe pîrîul Pria localitatea cu același nume (6 mori).

Pe subbazinul Bereteu aflăm 61 instalații tehnice în 25 localități, dintre care unele pot fi considerate adevărate centre specializate, cum ar fi: pe afluentul Barcău localitățile Preoteasa (9 mori cu roată verticală și 3 pive)

Salvei (je 4 Mühlen); am Sălăuțabach Telciu (5 Mühlen), Coșbuc, Salva și Romuli (je 3 Mühlen); am Gersabach Rebrîșoara (11 Mühlen, 1 Krempel); am Rebrabach Rebra (4 Mühlen und 1 Krempel) und Parva (3 Mühlen); am Cobășel Șanț (3 Mühlen); am Ilvabach Măgura Ilvei und Ilva Mare (je 3 Mühlen), Lunca Ilvei (4 Mühlen); am Leșubach den gleichnamigen Ort (4 Mühlen) usf. An anderen Nebenflüssen des Großen Someș befinden sich auch Ortschaften mit zahlreichen Anlagen, die wahre spezialisierte Zentren sind, wie z. B. an der Bistrița die gleichnamige Stadt (7 Mühlen, 1 Wirbelkorb, 8 Sägemühlen), Josenii Bîrgăului (4 Mühlen, 1 Krempel), Prundul Bîrgăului (4 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel, 3 Sägemühlen); am Nebenfluß Tiha in Tureac (4 Mühlen), in Mureșenii Bîrgăului (3 Mühlen) usf.

Das Flußgebiet des Unteren Someș umfaßt 91 Ortschaften mit Anlagen mit Wasserantrieb. Es muß vor allem betont werden, daß am Unterlauf des Someș 17 Schiffsmühlen gezählt wurden, Anlagen die seit je nur für große Flüsse charakteristisch waren. Diese Mühlen sind auf verhältnismäßig beschränktem Raum zu finden. 1957 zählte man je 1—2 Mühlen in Ortschaften am Someschufer, und zwar in Tămaia (2), Fărcașa (1), Dănești (1), Lucăcești (2), Sălsig (1), Remeți (2), Tohat (1), Gîrdani (1), Chelința (2), Mireșul Mare (1), Cîțcău (1), Vad (1), Pribilești (1).

Von den Ortschaften mit einer größeren Anzahl von Anlagen erwähnen wir: am Somesch Tămaia (4 Mühlen mit senkrechtem Rad und die 2 Schiffsmühlen), Sirbi (3 Mühlen mit senkrechtem Rad), Ciocmani (3 Mühlen mit senkrechtem Rad); im Ilbeital das Dorf Ilba (5 Mühlen mit senkrechtem Rad); im Bîrzăutal Buciumi (4 Mühlen mit senkrechtem Rad, 1 Walke); im Purcăreț-Tal die gleichnamige Ortschaft (3 Mühlen mit senkrechtem Rad); im Strîmbutal Chiuești (5 Mühlen mit senkrechtem Rad); am Agrijubach Păușa, Bogdana und Bucium (mit je 3 Mühlen mit senkrechtem Rad) usf.

Im Crasnatal und dem seiner Nebenflüsse nennen wir am Cizerbach den Ort Cizer (8 Mühlen mit senkrechtem Rad), am Malubach das Dorf Mal (7 Mühlen der gleichen Art) und am Priabach den gleichnamigen Ort (6 Mühlen).

Im Bereteugebiet befinden sich 61 technische Anlagen in 25 Ortschaften, von welchen einige als wahre spezialisierte Zentren betrachtet werden können, wie z. B. die Dörfer am

și Tusa (5 mori de același tip); pe afluentul Plopiș localitatea cu același nume (8 mori, 1 piuă și 2 joagăre); pe Valea Mare, localitatea Hălmășd (3 mori, 1 piuă, 1 joagăr).

Pe cele trei Crișuri împreună cu afluenții lor acționau, în 1957, un număr de 526 diverse instalații de tehnică populară repartizate în 219 localități.

În cadrul subbazinului Crișului Repede există puține localități al căror număr de instalații să treacă de două, iar în afară de mori cu roată verticală, în două întâlnim pive și joagăre. Cităm, pe apa Crișului Repede localitatea Negreni (3 mori); pe afluentul său Calata localitatea cu același nume (4 mori) și Zam (3 mori); pe pârâul Săcueni, localitățile Poeni (3 mori), Săcăueni (2 mori, 1 joagăr), Scind (5 mori, 2 pive); pe Valea Drăganului, în localitatea cu același nume (2 mori, 2 pive, 1 joagăr).

Între localitățile cu mai multe instalații, pe Crișul Negru și afluenții săi, formând împreună o rețea destul de densă, evidențiem pe cursul Crișului Negru localitățile Cărpinet (5 mori cu roată verticală, 1 presă de ulei și 1 piuă) și Săliște de Vașcău (7 mori, 1 joagăr), Poiana (4 mori); pe Valea Roșia, Căbești (11 mori) și Remetea (4 mori); pe Valea Nimăești, localitatea cu același nume (4 mori); pe Valea Mare comuna Budureasa (5 mori și 3 joagăre); pe Valea Creiasa, com. Chiscău (7 mori); pe Valea Criștior, satul Călugări (4 mori); pe Valea Tărcăița în localitatea omonimă (5 mori); pe Valea Hășmașului, Hășmașul (5 mori); pe Valea Groșilor, localitățile Archiș (4 mori) și Groșeni (7 mori).

Pe Crișul Alb propriu-zis aflăm de asemenea localități cu numeroase instalații, cum ar fi Blăjeni (4 mori), Criș (6 mori), Grosuri (3 mori și 1 joagăr); apoi pe Valea Hălmagiului, Hălmăgel (5 mori), Hălmagiu (2 mori, 1 piuă, 1 joagăr), Sîrbi (5 mori); pe Valea Luncșoarei, Luncșoara (6 mori); pe Valea Bulzeștilor, Ribița (1 moară și 2 joagăre), Grohot (4 mori), Bulzeștii de Jos (2 mori și 3 pive), Bulzeștii de Sus (6 mori, 1 piuă, 1 darac); pe Valea Juncului, Juncu (9 mori); pe pârâul Plaiului, Vulcan (10 mori); pe apa După Piatră, localitatea cu același nume (7 mori, 2 joagăre); pe Valea Stanija, localitatea cu același nume (6 mori și 1 darac); pe Valea Ponorului, localitățile Vața de Sus (4 mori) și Căzănești (6 mori); apoi pe Valea Ciunganilor, Prăvăleni (5 mori) și Ciungani (5 mori) etc.

Nebenfluß Barcău Preoteasa (9 Mühlen mit senkrechtem Rad und 3 Walken) und Tusa (5 Mühlen derselben Art); am Plopișbach der gleichnamige Ort (8 Mühlen, 1 Walke und 2 Sägemühlen); im Valea-Mare-Tal Hălmășd (3 Mühlen, 1 Walke, 1 Sägemühle).

An den drei Kreischflüssen war 1957 eine Anzahl von 526 verschiedenen Anlagen in Tätigkeit, die sich auf 219 Ortschaften verteilen.

An der Schnellen Kreisch gibt es wenige Ortschaften mit mehr als 2 Anlagen; außer Mühlen mit senkrechten Rädern finden sich in 2 Orten Walken und Sägemühlen. Wir erwähnen an der Schnellen Kreisch Negreni (3 Mühlen), an ihrem Nebenfluß Calata den gleichnamigen Ort (4 Mühlen) und Zam (3 Mühlen); am Săcăuenibach Poeni (3 Mühlen), Săcăueni (2 Mühlen, 1 Sägemühle), Scind (5 Mühlen, 2 Walken); im Drăgantäl im Dorf Valea Drăganului (2 Mühlen, 2 Walken, 1 Sägemühle).

Von den Ortschaften mit mehreren Anlagen, die im Flußgebiet der Schwarzen Kreisch und ihrer Nebenflüsse gelegen sind, erwähnen wir Cărpinet (5 Mühlen mit senkrechtem Rad, 1 Ölprese, 1 Walke), Săliște de Vașcău (7 Mühlen, 1 Sägemühle) und Poiana (4 Mühlen); in der Valea Roșie Căbești (11 Mühlen) und Remetea (4 Mühlen); im Nimăeștäl den gleichnamigen Ort (4 Mühlen); in der Valea Mare Budureasa (5 Mühlen, 3 Sägemühlen); im Creiasatal Chișcău (7 Mühlen); im Criștiortal Călugări (4 Mühlen); im Tărcăițatal den gleichnamigen Ort (5 Mühlen); im Hășmaștal Hășmașul (5 Mühlen); im Groșital Archiș (4 Mühlen) und Groșeni (7 Mühlen).

An der Weißen Kreisch selbst finden sich gleichfalls Orte mit zahlreichen Anlagen, wie Blăjeni (4 Mühlen), Criș (6 Mühlen) und Grosuri (3 Mühlen und eine Sägemühle); im Hălmagiutal Hălmăgel (5 Mühlen), Hălmagiu (2 Mühlen, 1 Walke, 1 Sägemühle) und Sîrbi (5 Mühlen); im Luncșoaratal Luncșoara (6 Mühlen); im Bulzeștital Ribița (1 Mühle, 2 Sägemühlen), Grohot (4 Mühlen); Bulzeștii de Jos (2 Mühlen, 3 Walken), Bulzeștii de Sus (6 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel); im Juncutal Juncu (9 Mühlen); am Plaiubach Vulcan (10 Mühlen); im După-Piatra-Tal den gleichnamigen Ort (7 Mühlen, 2 Sägemühlen); im Stanijatal den gleichnamigen Ort (6 Mühlen, 1 Krempel); im Ponorutal Vața de Sus (4 Mühlen) und Căzănești (6 Mühlen); im Ciunganital Prăvăleni (5 Mühlen) und Ciungani (5 Mühlen) usw.

Subbazinul Mureș cu afluenții săi dinspre nord (mai puțin Arieșul și Ampoiul, care formează — datorită importanței lor — două subbazine aparte) cuprinde o rețea de 359 instalații distribuite în 117 localități. Oprindu-ne asupra celor mai importante, menționăm: pe Valea Acmarium localitatea cu același nume (3 mori), pe Valea Julița localitatea omonimă (3 mori); pe Văile Stejar și Lupești, localitățile cu același nume (câte 3 mori); Valea Runcșorii, Pîrnești (4 mori); Valea Almașului, localitatea Almaș-Săliște (5 mori); Valea Brădețel, Glodghilești (4 mori); pe Valea Sîrbii, afluent Scoarța, Vișca (6 mori); pe Valea Geoagiului, Mada (4 mori); pe Valea Techereului, Poiana (4 mori); pe Văile Blandiana și Băcăinți, localitățile Blandiana și Valea Mare (fiecare cu câte 8 mori); pe Valea Cricăului, Cetea (5 mori); pe Valea Geogel, localitatea cu același nume (5 mori); idem Gîrbova (5 mori); pe Valea Aiudel, Aiud (6 mori); pe Valea Coltești, Vălișoara (4 mori); pe Valea Izvoarele localitatea cu același nume (6 mori); Valea Izvoarele din Hotar, localitatea Lunca Mureșului (6 mori); pîrîul Bistra cu localitatea Bistra (5 mori și 1 joagăr); pîrîul Toplița, localitatea cu același nume (6 mori); pîrîul Iolotca, Hodoșa (4 mori) etc.

Într-o serie de centre, în afară de mori aflăm și instalații de prelucrarea textilelor (pive, dirște sau darace), cum ar fi: pe Valea Gălzii, Galda de Jos (1 moară, 1 darac), Galda de Sus (2 mori, 1 piuă, 1 darac) și Benic (3 mori, 1 darac); pe pîrîul Teiușului la Teiuș (6 mori și 3 darace); pe Valea Aiudel, Căcova (6 mori, 1 darac); pe pîrîul Vătava, localitatea cu același nume (4 mori, 6 pive și 1 joagăr); pe Valea Ditrău, localitatea cu același nume (11 mori, 1 piuă, 2 joagăre); pe pîrîul Bachenu, localitățile Joseni (3 mori și 1 piuă) și Gheorgheni (13 mori și 1 piuă).

Arieșul formează un subbazin cu numeroase instalații (352 unități) distribuite în 123 localități, dintre care unele pot fi considerate adevărate centre, cum ar fi — între altele — Ponorul, Ponorelul, Geamăna, Poșaga, Băișoara, Micești etc. Urmînd cursurile de apă, menționăm: pe riul Arieș, mai multe localități cu instalații relativ puține astăzi, cum ar fi: Albac (2 mori), Scărișoara, Gîrda, Arieșeni (câte 2 mori); pe Valea Luncii, satul Lunca

Das Flußgebiet des Mieresch mit seinen nördlichen Zuflüssen (außer dem Arieș und Ampoi, die dank ihrer Bedeutung gesondert behandelt werden) umfaßt ein Netz von 359 auf 117 Ortschaften verteilten Anlagen. Uns auf die wichtigsten beschränkend, erwähnen wir: im Acmariumtal den gleichnamigen Ort (3 Mühlen); im Julițatal den gleichnamigen Ort (3 Mühlen); in den Tälern von Stejar und Lupești die Orte gleichen Namens (je 3 Mühlen); im Runcșorttal Pîrnești (4 Mühlen); im Almaștal Almaș-Săliște (5 Mühlen); im Brădețeltal Glodghilești (4 Mühlen); im Sîrbiital, am Nebenfluß Scoarța, Vișca (6 Mühlen); im Geoagiutal Mada (4 Mühlen); im Techereutal Poiana (4 Mühlen); im Blandiana- und Băcăințital Blandiana und Valea Mare (je 8 Mühlen); im Cricăutal Cetea (5 Mühlen); im Geogeltal der gleichnamige Ort und Gîrbova (je 5 Mühlen); im Aiudeltal Aiud (6 Mühlen); im Colteștitall Vălișoara (4 Mühlen); im Izvoareleital der gleichnamige Ort (6 Mühlen); im Tal Izvoarele din Hotar, Lunca Mureșului (6 Mühlen); am Bistrabach Bistra (5 Mühlen, 1 Sägemühle); am Toplițabach der gleichnamige Ort (6 Mühlen); am Iolotcabach Hodoșa (4 Mühlen) usw.

In einer ganzen Reihe von Zentren finden wir außer Mühlen auch Anlagen zur Textilarbeitung (Walken, Rauf- und Rumpeltrommeln, Krempel), z. B. im Galdatal, in Galda de Jos (1 Mühle, 1 Krempel); in Galda de Sus (2 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel) und Benic (3 Mühlen, 1 Krempel); am Teiușbach in Teiuș (6 Mühlen und 3 Krempel); im Aiudeltal in Căcova (6 Mühlen, 1 Krempel); am Vătavbach im gleichnamigen Ort (4 Mühlen, 6 Walken und eine Sägemühle); im Ditrăutal im gleichnamigen Ort (11 Mühlen, 1 Walke, 2 Sägemühlen); am Bachenubach in Joseni (3 Mühlen und eine Walke) und Gheorgheni (13 Mühlen und eine Walke).

Am Arieș und seinen Zuflüssen stehen zahlreiche Anlagen: Es sind 352 Einheiten, die sich auf 123 Ortschaften verteilen, unter denen einige, wie Ponorul, Ponorelul, Geamăna, Poșaga, Băișoara, Micești etc., als wahre Zentren betrachtet werden können. Den Flußläufen folgend, nennen wir am Arieș selbst mehrere Ortschaften mit heute verhältnismäßig wenig Anlagen: Albac (2 Mühlen); Scărișoara, Gîrda und Arieșeni (je 2 Mühlen); im Luncatal Lunca Arieșului (3 Mühlen); im Stearpătal Albac-Costești (3 Mühlen); im Cîtorital Scărișoara (4 Mühlen).

Arieșului (3 mori); pe Valea Stearpă, Albac-Costești (3 mori); pe Valea Citori, Scărișoara (4 mori); pe Valea Burului, Rimetea (4 mori); pe Valea Morilor, Sălciua de Jos (4 mori, 1 puiă) și Ponorul (9 mori și 1 joagăr); pe Valea Șesi, Geamăna (7 mori), pe Valea Musca, Lupșa (6 mori); pe Valea Abrudului, Abrud (4 mori); pe Valea Buciumului, Bucium-Poeni (4 mori); pe Valea Ciuruleasa, Ciuruleasa (4 mori); pe Valea Sohodol, Sohodol (4 mori); pe Arieșul Mic, Ponorel, Vidra și Vidrișoara (cîte 4 mori), apoi Tîrsa-Avram Iancu (5 mori și 2 darace); pe Valea Sturului, Ponorel (7 mori); pe Valea Negri, Neagra (7 mori); pe Valea Măguli, Costești (4 mori); pe Valea Lăzeșului, Vîltoarea (1 moară și 6 pive) și Lăzești (4 mori); pe Valea Gîrda Seacă, satul cu același nume (4 mori); pîrîul Pătacului, Păltiniș (4 mori); pe Valea Albacului, Arada (5 mori) și Mătișești (4 mori); pe Valea Cașilor, Certeze (3 mori); pe Valea Bistricioarei, Bistra (4 mori); pe Valea Caselor, Lupșa (4 mori, 2 pive, 1 darac, 1 joagăr); pe Valea Poșăgii, Poșaga de Jos (6 mori, 1 darac); pe Valea Ocolișului, Runc (2 mori, 2 darace); pe Valea Ierci, Băișoara (6 mori, 6 darace); pe Valea Iertei, Muntele (5 mori, 1 joagăr); pe Valea Sălicii, localitatea Ciurilă (5 mori) și pe Valea Văratici, Micești (10 mori) etc.

În cadrul subbazinului Ampoiului, în 21 localități se constată în 1957 un număr de 70 instalații. Pe rîul Ampoiu propriu-zis aflăm cîte două mori în Micești, Tăuș, Meteș, Poiana Ampoiului, Presaca, apoi cîte trei în Galați și Valea Dosului, în fine patru mori în Pătrîngenii. Pe Valea Feneșului, în localitatea cu același nume sînt 7 mori și 5 pive; pe Valea Ampoița, comuna cu același nume are 6 mori; pe Valea Ighielului, Ighiu (5 mori, 2 darace) și Ighiel (6 mori) etc.

5. Situația instalațiilor pe subbazine în sudul Transilvaniei

În sudul Transilvaniei constatăm de asemenea o rețea densă de instalații distribuite pe cursurile de apă: Olt, Valea Neagră, Bîrsa, Homorod, Cibin, Mureș, Tîrnava Mică, Tîrnava Mare, Sebeș, Strei, Cerna-Mureș, fiecare cu afluenții săi.

Pe tipuri de instalații, cele 1126 unități înregistrate în 1957 se prezintă astfel:

len); im Burutal Rimetea (4 Mühlen); in der Valea Morilor Sălciua de Jos (4 Mühlen, 1 Walke) und Ponorul (9 Mühlen, 1 Sägemühle); im Șesital Geamăna (7 Mühlen); im Muscatul Lupșa (6 Mühlen); im Abrudtal Abrud (4 Mühlen); im Buciumtal Bucium-Poeni (4 Mühlen); im Ciuruleasatal Ciuruleasa (4 Mühlen); im Sohodoltal Sohodol (4 Mühlen); im Tal des Arieșul Mic Ponorel, Vidra, Vidrișoara (je 4 Mühlen) und Tîrsa-Avram Iancu (5 Mühlen, 2 Krempel); im Sturultal Ponorel (7 Mühlen); im Neagratal Neagra (7 Mühlen); im Măgultal Costești (4 Mühlen); im Lăzeșutal Vîltoarea (1 Mühle, 6 Walken) und Lăzești (4 Mühlen); im Gîrda Seacă-Tal den gleichnamigen Ort (4 Mühlen); am Pătacubach Păltiniș (4 Mühlen); im Albacutal Arada (5 Mühlen) und Mătișești (4 Mühlen); im Cașital Certeze (3 Mühlen); an der Bistricioara Bistra (4 Mühlen); im Casatal Lupșa (4 Mühlen, 2 Walken, 1 Krempel, 1 Sägemühle), im Poșagatal Poșaga de Jos (6 Mühlen, 1 Krempel); im Ocoliștal Runc (2 Mühlen, 2 Krempel); im Iercital Băișoara (6 Mühlen, 6 Krempel); im Iertatal Muntele (5 Mühlen, 1 Sägemühle); im Săliciital Ciurilă (5 Mühlen); im Văraticital Micești (10 Mühlen) usf.

Im Bereich des Ampoi stellte man 1957 in 21 Ortschaften die Anzahl von 70 Anlagen fest. Am Ampoi selbst befanden sich je zwei Mühlen in Micești, Tăuș, Meteș, Poiana Ampoiului, Presaca, je drei in Galați und Valea Dosului und vier in Pătrîngenii. Im Feneștal gibt es im gleichnamigen Ort 7 Mühlen und 5 Walken, im Ampoișatal im gleichnamigen Dorf 6 Mühlen; im Ighieltal in Ighiu (5 Mühlen, 2 Krempel) und in Ighiel (6 Mühlen) usf.

5. Die Anlagen in den Tälern Südsiebenbürgens

In Südsiebenbürgen breitet sich gleichfalls ein dichtes Netz von Anlagen an den Flußläufen des Alt (Olt), des Schwarzbachs (Valea Neagră), der Burzen (Bîrsa), des Homorod, des Zibins (Cibin), des Mieresch (Mureș), an der Kleinen und Großen Kokel (Tîrnava Mică, Tîrnava Mare), am Mühlbach (Sebeș), am Strell (Strei), der Cerna-Mureș und ihren Nebenflüssen aus.

Nach den Anlagentypen verteilen sich die 1957 gezählten 1126 Einrichtungen wie folgt:

Nr. crt.	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Olt	Valea Neagră	Bîrsa	Homo-rod	Cîbin	Mureș	Țîrnava Mică	Țîrnava Mare	Sebeș	Strei	Cerna-Mureș
1.	Total instalații Total Anlagen	1126	436	92	10	25	64	210	33	31	33	117	75
2.	Total mori Total Mühlen	813	276	87	4	17	25	166	23	27	21	98	69
	a) mori cu ciutură Löffelradmühlen	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	4
	b) mori cu roți verticale * Mühlen mit senkrechten Rädern	740	257	82	4	15	24	157	18	24	20	74	65
	c) mori cu turbine Turbinenmühlen	40	19	5	—	2	1	3	5	3	1	1	—
	d) mori plutitoare Schiffsmühlen	6	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—
3.	Ulcinițe Ölmühlen	9	8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
4.	Total instalații pentru prelucrare textilă Anlagen zur Bearbeitung von Textilien	114	32	3	2	7	21	24	3	1	6	11	4
	a) pive Walken	85	22	3	2	7	20	18	1	—	3	6	3
	b) darace Krempel	27	8	—	—	—	—	6	2	1	3	5	1
	c) dirște sog. „dirște“	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	d) vîrtori Wirbelkörbe	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	e) Alte instalații Verschiedene andere Anlagen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5.	Total instalații pentru prelucrarea lemnului Anlagen zur Holzverarbeitung	174	115	2	4	1	18	18	2	1	5	6	2
	a) joagăre Sägemühlen	104	70	2	4	1	7	6	1	—	5	6	2
	b) gatere Sägegatter	15	8	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
	c) circulare Kreissägen	55	37	—	—	—	11	5	1	1	—	—	—
6.	Alte diverse instalații Verschiedene andere Anlagen	16	5	—	—	—	—	2	4	2	1	2	—

Desigur că în cadrul unui teritoriu așa de întins și cu o bogată rețea de ape, din care cele mai multe își au obârșia în Carpații Meridionali curgînd spre Mureș, vom afla numeroase și variate instalații, cu care s-ar putea ilustra toată tipologia acestora, de la morile cu ciutură, la cele cu roată verticală sau cele plutitoare, pînă la pive, dîrste și vîltori, ori pînă la joagăre.

În cadrul subbazinului Olt, deci în sud-estul Transilvaniei, de la izvoarele sale și pînă la intrarea în pasul Turnu Roșu, se numără 436 instalații răspîndite în 115 localități. Dintre acestea, cităm: pe Olt, Racu (4 mori), Mădăraș (3 mori), Tomești (9 mori, 1 joagăr), Sîndominic (8 mori); pe pîrîul Ormeniș, localitatea cu același nume (4 mori), pe pîrîul Aita Mare, Aita Mare (3 mori); pe pîrîul Belinul Mare, Belin (5 mori); pe Valea Crișului, localitatea Valea Crișului (3 mori, 2 joagăre); pe pîrîul Segeș, Ciceu-Harghita (6 mori, 3 joagăre); pe pîrîul Mădărașul Mare, Mădăraș (7 mori, 1 joagăr); pe pîrîul Groapa Apei, Dănești (7 mori, 3 joagăre); pe pîrîul Racoșu Mare, Mihăileni (5 mori) și Nădejde (3 mori); pe pîrîul Frumos Niculești (3 mori) și Frumoasa (7 mori); pe pîrîul Fisag, Cetățuia (3 mori, 1 piuă, 1 joagăr), Sînmartin (3 mori), Bancu (5 mori) și Sîngeorgiu (5 mori); pîrîul Toplița, Armășeni (4 mori); pîrîul Tușnad, Tușnad Sat (3 mori, 1 piuă, 2 joagăre); pe pîrîul Gîrcinul, localitatea Săcele (4 mori), pe pîrîul Ghimbășelul, Rîșnov (1 moară, 7 joagăre); pe Valea Comăna, Comăna de Sus (5 mori); pe pîrîul Sebeș, Rîușor și Ileni (cîte 3 mori), Copăcel (5 mori, 3 joagăre), Mărgineni (4 mori); pe pîrîul Berivoiul, Berivoii Mici (2 mori, 1 presă de ulei, 14 pive, 1 darac și 7 joagăre); pe pîrîul Dejani, Vaida Recea (5 mori, 2 pive de ulei și 13 joagăre) și Berivoii Mari (3 mori, 1 piuă de ulei, 1 darac și 7 joagăre); pe pîrîul Breaza, Voila (3 mori, 2 joagăre), Breaza (5 mori, 1 piuă, 1 darac, 4 joagăre), Lisa (4 mori, 1 piuă, 1 darac, 8 joagăre); pe Valea Drăgușului, Drăguș (3 mori, 4 joagăre); pe Valea Viștișoara, Viștea de Sus (2 mori, 3 joagăre); pe Valea Ucea, Ucea de Sus (5 mori, 1 piuă, 1 darac, 3 joagăre); pe Valea Arpașu Mare, Arpașul de Sus

Es ist klar, daß innerhalb eines so großen Gebietes mit vielen Flußläufen, die fast alle ihren Ursprung in den Südkarpaten haben und dem Mieresch zufließen, zahlreiche und vielfältige Anlagen zu finden sind. Alle Typen sind hier vertreten, Löffelradmühlen, Mühlen mit senkrechten Rädern, Schiffsmühlen, Walken, Rauf- und Rumpeltrommeln (sog. „dîrste“), Wirbelkörbe und Sägemühlen.

Im Flußgebiet des Alt zählte man von der Quelle bis zum Roten-Turm-Paß 436 Anlagen in 115 Ortschaften. Wir nennen am Alt Racu (4 Mühlen), Mădăraș (3 Mühlen), Tomești (9 Mühlen, 1 Sägemühle), Sîndominic (8 Mühlen); am Ormenișbach den gleichnamigen Ort (4 Mühlen); am Aita Mare Aita Mare (3 Mühlen); am Belin Mare Belin (5 Mühlen); im Kreischtal Valea Crișului (3 Mühlen, 2 Sägemühlen); am Segeșbach Ciceu-Harghita (6 Mühlen, 3 Sägemühlen); am Mădărașul Mare Mădăraș (7 Mühlen, 1 Sägemühle); an der Groapa Apei Dănești (7 Mühlen, 3 Sägemühlen); am Racoșu Mare Mihăileni (5 Mühlen) und Nădejde (3 Mühlen); am Frumosbach Niculești (3 Mühlen) und Frumoasa (7 Mühlen); am Fisagbach Cetățuia (3 Mühlen, 1 Walke, 1 Sägemühle); Sînmartin (3 Mühlen), Bancu (5 Mühlen) und Sîngeorgiu (5 Mühlen); an der Toplița Armășeni (4 Mühlen); am Tușnadbach das Dorf Tușnad (3 Mühlen, 1 Walke, 2 Sägemühlen); am Gîrcinubach Săcele (4 Mühlen); am Weidenbach Rosenau (1 Mühle, 7 Sägemühlen); im Comănatal Comăna de Sus (5 Mühlen); am Sebeșbach Rîușor und Ileni (je 3 Mühlen), Copăcel (5 Mühlen, 3 Sägemühlen), Mărgineni (4 Mühlen); am Berivoiulbach Berivoii Mici (2 Mühlen, 1 Ölprese, 14 Walken, 1 Krempel und 7 Sägemühlen); am Dejanibach Vaida Recea (5 Mühlen, 2 Ölmühlen und 13 Sägemühlen) und Berivoii Mari (3 Mühlen, 1 Ölmühle, 1 Krempel und 7 Sägemühlen); am Breazabach Voila (3 Mühlen, 2 Sägemühlen), Breaza (5 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel, 4 Sägemühlen), Lisa (4 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel, 8 Sägemühlen); im Drăguștal Drăguș (3 Mühlen, 4 Sägemühlen); im Viștișoaratal Viștea de Sus (2 Mühlen, 3 Sägemühlen); im Uccatal Ucea de Sus (5 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel, 3 Sägemühlen); im Arpașul Mare-Tal Arpașul de Sus (4 Mühlen, 1 Ölmühle, 2 Walken, 2 Sägemühlen); am Porumbacubach Porum-

(4 mori, 1 uleiniță, 2 pive, 2 joagăre); pe râul Porumbacul, Porumbacu de Jos (3 mori, 2 pive, 2 viltori, 2 joagăre) și Porumbacu de Sus (4 mori, 1 piuă, 1 darac, 2 joagăre) etc.

Subbazinul Valea Neagră, puțin cunoscut din cercetările etnografice, cuprinde câteva centre importante cu numeroase instalații tehnice care se încadrează în aceeași tipologie specifică întâlnită pe cuprinsul țării noastre. Cităm dintre acestea pe Rîul Negru, Lemnia (8 mori); pe pîriul Cernatul, Cernatul de Sus (11 mori); pe pîriul Turia, localitatea Turia (10 mori); pe pîriul Ojdula, localitatea cu același nume (8 mori); pe pîriul Ghelinta, Ghelinta (5 mori); pe pîriul Covasna, localitatea omonimă (4 mori) și pe pîriul Păpăuți, comuna Păpăuți (4 mori), iar pe Tîrlungul, Teliu (3 mori) și Satulung (2 mori, 2 pive) etc.

Deși evidențele arată pe subbazinul Bîrsa cu afluenții Turcu, Poarta și Zbîrcioara doar 10 instalații în 1957, ele au fost — așa cum atestă documentele istorice și cum rezultă din cercetările la teren din ultimii ani — mult mai numeroase. De altfel de aici a fost adusă și reconstruită în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului o dîrstă monumentală din Moeciul de Sus.

Din cadrul subbazinului Homorod, amintim două centre, ambele situate pe apa Homorodul Mic: Vlăhița (6 mori și 1 joagăr) și Lueta (2 mori și 7 pive).

Caracteristic pentru subbazinul Cîbin este faptul că numărul instalațiilor de prelucrat textile este aproape cît cel al morilor (21 față de 25), la fel instalațiile de fasonat lemnul (18 din care 7 joagăre și 11 circulare). Dintre centrele de veche tradiție care și-au mai păstrat importanța pînă în timpul nostru, cităm: pe râul Cîbin, Gura Rîului (4 mori, 13 pive, 11 joagăre); pe un canal al Sadului, Tălmăciu (3 mori, 2 pive, 1 joagăr) și Sadul (azi doar cu 1 moară și 1 joagăr); pe pîriul Săliște, vestitul centru cu același nume (3 mori, 1 joagăr); pe pîriul Tilișca, în omonimul său (3 mori, 3 pive, 1 darac, 1 joagăr) etc.

Subbazinul Mureș cu o serie de afluenți mai mici ce vin din stînga lui cuprinde 210 instalații răspîndite în 71 localități. Între care

bacu de Jos (3 Mühlen, 2 Walken, 2 Wirbelkörbe, 2 Sägemühlen) und Porumbacu de Sus (4 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel, 2 Sägemühlen) usf.

Das Becken der Valea-Neagră ist in der ethnographischen Forschung wenig bekannt, obgleich es einige wichtige Zentren mit zahlreichen technischen Anlagen aufzuweisen hat, die der gleichen Typologie angehören, wie sie auf dem ganzen Landesgebiet anzutreffen ist. Wir nennen am Schwarzbach (Rîul Negru) Lemnia (8 Mühlen); am Cernatubach Cernatul de Sus (11 Mühlen); am Turiabach Turia (10 Mühlen); am Ojdulabach den gleichnamigen Ort (8 Mühlen), am Ghelintabach Ghelinta (5 Mühlen); am Covasnach Covasna (4 Mühlen); am Păpăuțibach Păpăuți (4 Mühlen); am Tîrlungul Teliu (3 Mühlen) und Satulung (2 Mühlen, 2 Walken) usf.

Obwohl bei Erhebungen im Jahre 1957 an der Burzen (Bîrsa) mit ihren Nebenflüssen Turcu, Poarta und Zbîrcioara bloß 10 Anlagen zu verzeichnen waren, geht aus geschichtlichen Quellen und aus Geländeforschungen der letzten Jahre hervor, daß die Anlagen ehemals viel zahlreicher waren. Übrigens wurde eine sog. „dîrstă“ (Rauf- und Rumpeltrommel und Wirbelkorb) von monumentalen Ausmaßen aus Moeciul de Sus in das Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald gebracht und aufgebaut.

Im Homorodtal erwähnen wir zwei Zentren, beide am Kleinen Homorod: Vlăhița (6 Mühlen, 1 Sägemühle) und Lueta (2 Mühlen, 7 Walken).

Für das Flußbecken des Zibins ist es kennzeichnend, daß hier die Anlagen zur Textilarbeit nahezu der Anzahl der Mühlen gleichkommt (21 gegenüber 25), und Holzverarbeitungsanlagen sind fast ebenso viele vorhanden (18, davon 7 Sägemühlen und 11 Kreissägen). Von den altüberlieferten Zentren, die ihre Bedeutung bis heute bewahrt haben, nennen wir am Zibin Gura Rîului (4 Mühlen, 13 Walken, 11 Sägemühlen); an einem Kanal des Zoodt Talmesch (3 Mühlen, 2 Walken, 1 Sägemühle) und Zoodt (heute nur 1 Mühle und 1 Sägemühle); am Săliștebach das berühmte gleichnamige Zentrum (3 Mühlen, 1 Sägemühle); am Tilișcabach Tilișca (3 Mühlen, 3 Walken, 1 Krempel, 1 Sägemühle) usf.

Das Flußnetz des Miereschbeckens mit einer Reihe kleinerer Zuflüsse umfaßt 210 auf

unele bine cunoscute în trecut ca centre specializate. Cităm: pe Mureș, localitatea Brîncovenesti (3 mori), Suseni (4 mori); pe pîrîul Voșlobeni, localitatea cu același nume (2 mori, 1 darac); pe pîrîul Cîlnaci, Subcetate (5 mori); pe pîrîul Idicel, Idicel Sat (5 mori); pe Valea Gurghiului, Hodac (7 mori), Ibănești Pădure (4 mori, 5 pive, 1 joagăr); pe pîrîul Casva, localitatea cu același nume (4 mori); pe pîrîul Isticeu, Toaca (5 mori, 1 piuă, 1 darac); pe pîrîul Orșova, Orșova (4 mori); pe Valea Nirajului, Dămieni (8 mori, 1 piuă) și Mătrici (4 mori, 1 piuă, 2 joagăre); pe pîrîul Pian, Pianul de Jos (5 mori); pe pîrîul Cugir, Vinerea (2 mori, 2 pive, 2 darace, 1 joagăr); pe pîrîul Beriu, Orăștioara de Jos (3 mori, 1 piuă, 1 darac, 1 joagăr), Bucium (4 mori) și Costești (3 mori); pe pîrîul Dobra, Dobra (3 mori); pe Valea Lăpugiuului, Lăpugiuul Superior (4 mori) etc.

Tîrnava Mică și Sebeșul formează două subbazine ale Mureșului, cu relativ puține instalații tehnice care s-au păstrat pînă în timpul nostru. Cităm din cadrul Tîrnavei Mici, pe pîrîul Sovata, localitatea cu același nume (5 mori și 1 joagăr); pe pîrîul Șugăului, Ocna de Sus (6 mori) și pe pîrîul Soimco, Corundul (4 mori, 1 darac). Din subbazinul Sebeș, localitatea cu același nume (3 mori), Lazul (4 mori, 2 darace), Șugagul (5 mori, 1 darac, 3 joagăre); pe pîrîul Dobra, satul cu același nume (5 mori, 3 pive) etc.

În zona Tîrnavei Mari, procesul de industrializare a dus mai devreme la eliminarea instalațiilor tradiționale, iar apele de aici însăși nu erau atît de propice ca în alte părți pentru a acționa aceste instalații. Cităm, pe Tîrnava, localitățile Porumbenii Mici (2 mori), Zetea (7 mori); apoi pe pîrîul Busniac, localitatea Dealu (3 mori) etc.

Subbazinul Strei își țese apele pe o vatră de veche cultură populară autohtonă, fapt care se reflectă și în numărul, distribuția și tipurile de instalații tehnice tradiționale. Este de reținut faptul că, în anul 1957, existau în funcțiune în acest subbazin, 117 instalații, în 53 localități. Din acestea se evidențiază 23 mori cu ciutură ce se aflau răspîndite în 16 localități, cum ar fi: pe Strei, Petrosu

71 Ortschaften verteilte Anlagen. Hier gibt es einige, früher sehr bekannte spezialisierte Zentren. Wir erwähnen am Mieresch Brîncovenesti (3 Mühlen), Suseni (4 Mühlen); am Voșlobeni die gleichnamige Ortschaft (2 Mühlen, 1 Krempel); am Cîlnacibach Subcetate (5 Mühlen); am Idicelbach das Dorf Idicel (5 Mühlen); im Gurghiutal Hodac (7 Mühlen), Ibănești Pădure (4 Mühlen, 5 Walken, 1 Sägemühle); am Casvabach die gleichnamige Ortschaft (4 Mühlen); am Isticeubach Toaca (5 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel); am Orșovabach Orșova (4 Mühlen); im Nirajutal, Dămieni (8 Mühlen, 1 Walke) und Mătrici (4 Mühlen, 1 Walke, 2 Sägemühlen); am Pienerbach, Pianul de Jos (5 Mühlen); am Cugirbach Vinerea (2 Mühlen, 2 Walken, 2 Krempel, 1 Sägemühle); am Beriubach, Orăștioara de Jos (3 Mühlen, 1 Walke, 1 Krempel, 1 Sägemühle), Bucium (4 Mühlen) und Costești (3 Mühlen); am Dobrabach Dobra (3 Mühlen); im Lăpugiu-tal Lăpugiuul Superior (4 Mühlen) usw.

Die Kleine Kokel und der Mühlbach sind Nebenflüsse des Mieresch, an denen sich verhältnismäßig wenige technische Anlagen bis heute erhalten haben. Wir nennen als Zufluß der Kleinen Kokel den Sovatabach mit dem Ort gleichen Namens (5 Mühlen und 1 Sägemühle); am Șugăubach Ocna de Sus (6 Mühlen) und am Soimcobach Corund (4 Mühlen und 1 Krempel). Im Mühlbachtal ist der gleichnamige Ort (3 Mühlen) zu erwähnen, dann Lazul (4 Mühlen, 2 Krempel), Șugag (5 Mühlen, 1 Krempel, 3 Sägemühlen); am Dobrabach das gleichnamige Dorf (5 Mühlen, 3 Walken) usw.

In der Zone der Großen Kokel hat die Industrialisierung schon früh zum Verschwinden der überlieferten Anlagen geführt, auch die Gewässer selbst waren für Anlagen dieser Art nicht so geeignet. Wir nennen an der Kokel Porumbenii Mici (2 Mühlen), Zetea (7 Mühlen); am Busniabach Dealu (3 Mühlen) usw.

Das Flußgebiet des Strell umfaßt eine Zone alter volkstümlicher Überlieferungen, was sich auch in der Anzahl, der Verteilung und den Typen der technischen Anlagen bemerkbar macht. 1957 wurden in diesem Gebiet 117 Anlagen in 53 Ortschaften verzeichnet. Darunter sind vor allem 23 Löffelradmühlen bemerkenswert, die auf 16 Ortschaften verteilt waren. Am Strell erwähnen wir Petrosu (2 Mühlen); im Muncelutal Petroasa

(2 mori); pe Valea Muncelului, Petroasa (1 moară); pe Rîul Alb, Văidei de Munte (1 moară, 2 pive, 1 joagăr); pe Valea Mălăeștilor, Mălăești (1 moară), Paroșeni (3 mori); pe Rîul Mare, Nălați Vad (1 moară), Unciuc (1 moară), satul Valea Dîljii (2 mori), Gureni (1 moară); pe pîrîul Gîrletea, Totești și Pîclișa (cîte o moară); pe pîrîul Odobașnița, Clopotiva (1 moară cu ciutură, pe lîngă alte 4 cu roată verticală, 2 darace); pe pîrîul Sibișelului, Sibișel-Ohaba (3 mori și 3 pive) și Nucșoara (2 mori); pe pîrîul Rîușor (1 moară) și pe Valea Galbenă, localitatea Strei (1 moară).

Pe lîngă aceste localități cu mori cu ciutură, merită a fi amintite, ca centre, alte localități, cum ar fi: pe Strei, Galați (3 mori cu roată verticală și 1 joagăr); pe Valea Luncanilor, Boșorodul (6 mori cu roată verticală și 1 darac); pe pîrîul Hobîța, Sarmisegetuza (3 mori cu roată verticală) etc.

Subbazinul Cerna-Mureș străbate de fapt zona Pădurenilor, cunoscută și aceasta ca păstrătoare a unor vestigii de cultură populară milenară. Cităm dintre centrele mai importante și în care s-au păstrat instalații tehnice populare tradiționale: pe rîul Cerna, Toplița (3 mori, din care una, datată 1848 și avînd o frumoasă ornamentație sculptată pe fruntarul de stejar, a fost dusă, înainte de a se inunda lacul Cinciș, în Muzeul tehnicii populare de la Sibiu), Lunca Cernei de Sus (9 mori, din care 4 cu ciutură și 5 cu roți verticale, 1 piuă, 1 joagăr); pe Valea Negoiu, la Negoiu (4 mori și 1 joagăr); pe Valea Peștișului, Alun (4 mori cu roată verticală); pe Valea Zlaști, Boș (4 mori cu roată verticală) și Feregi (3 la fel) etc.

6. Situația instalațiilor pe subbazine în Moldova

În Moldova, unde în trecut numărul de instalații și centre specializate în meșteșuguri și industrii țărănești era mult mai mare, cu ocazia inventarierii din 1957 s-au înregistrat doar 318 instalații, care se prezintă, pe categorii, astfel:

(1 Mühle); am Rîul Alb Văidei de Munte (1 Mühle, 2 Walken, 1 Sägemühle); im Mălăeștital Mălăești (1 Mühle), Paroșeni (3 Mühlen); am Rîul Mare Nălați Vad (1 Mühle), Unciuc (1 Mühle), Valea Dîljii (2 Mühlen), Gureni (1 Mühle); am Gîrletea-bach Totești und Pîclișa (je 1 Mühle); am Odobașnițabach Clopotiva (1 Löffelradmühle, 4 Mühlen mit senkrechten Rädern, 2 Krempel); am Sibișelbach Sibișel-Ohaba (3 Mühlen und 3 Walken) und Nucșoara (2 Mühlen); am Rîușorbach Rîușor (1 Mühle); in der Valea Galbenă die Ortschaft Strei (1 Mühle).

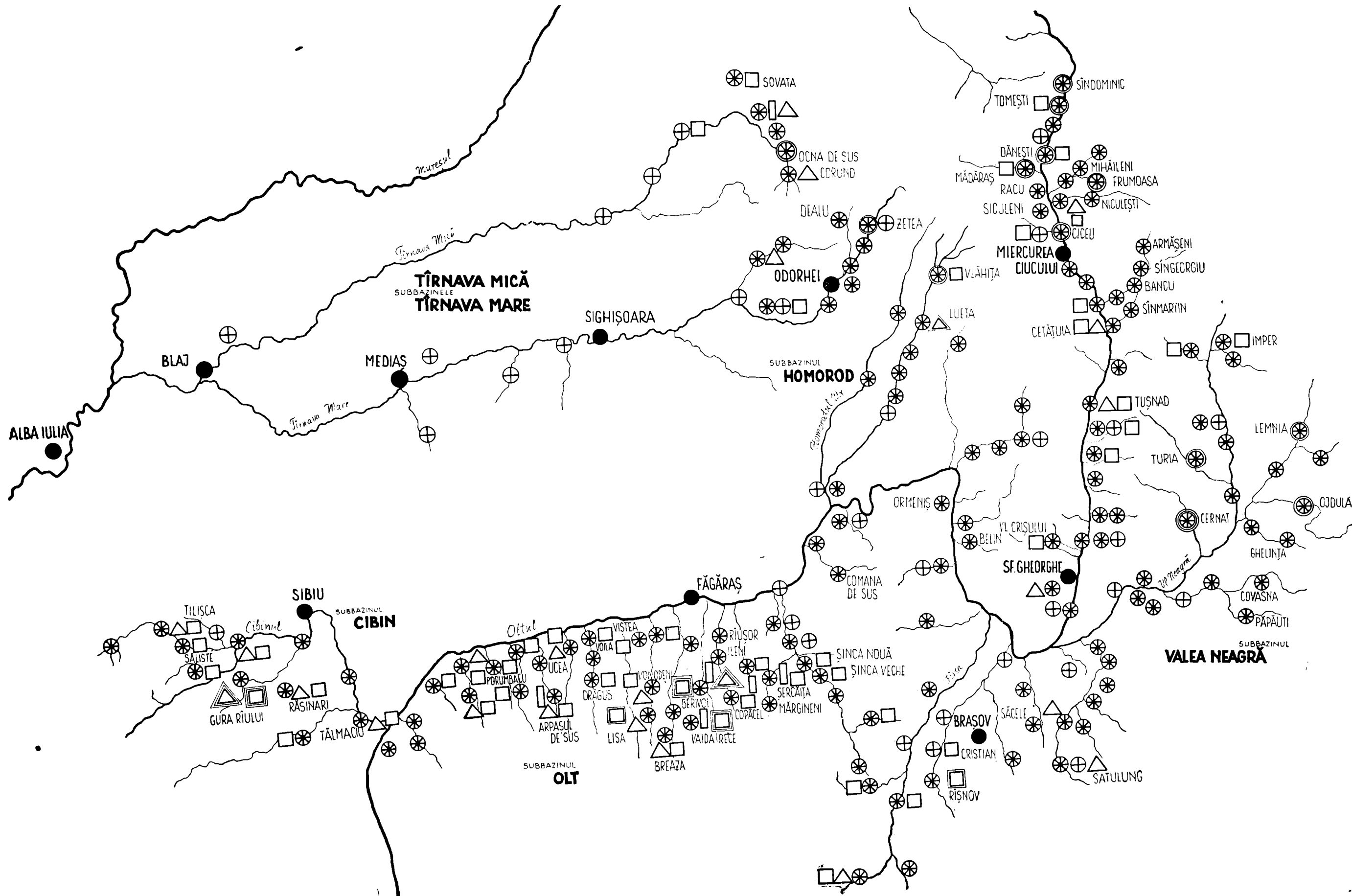
Außer diesen Ortschaften mit Löffelradmühlen verdienen noch folgende Zentren genannt zu werden: am Strell Galați (3 Mühlen mit senkrechten Rädern, 1 Sägemühle); im Luncanital Boșorod (6 Mühlen mit senkrechten Rädern und 1 Krempel); am Hobîtabach Sarmisegetuza (3 Mühlen mit senkrechten Rädern) usw.

Das Flußnetz der Cerna-Mureș umfaßt die Pădurenizone, die gleichfalls Spuren einer jahrtausendealten Kultur bewahrt. Wir nennen die wichtigsten Zentren, wo überlieferte bäuerliche Anlagen erhalten geblieben sind: am Cernafluß Toplița (mit 3 Mühlen, eine davon — aus dem Jahre 1848, mit schönem Schnitzwerk in Eichenholz an dem Steinpostament — wurde, bevor der Cinciș-See sie überflutete, in das Museum der bäuerlichen Technik nach Hermannstadt gebracht), Lunca Cernei de Sus (9 Mühlen, 4 davon Löffelradmühlen, 5 mit senkrechtem Rad, 1 Walke, 1 Sägemühle); im Negoitital Negoiu (4 Mühlen und eine Sägemühle); im Peștiștal Alun (4 Mühlen mit senkrechten Rädern); im Zlaștital Boș (4 Mühlen mit senkrechten Rädern) und Feregi (3 Mühlen mit senkrechten Rädern) usw.

6. Die Anlagen in den Flußgebieten in der Moldau

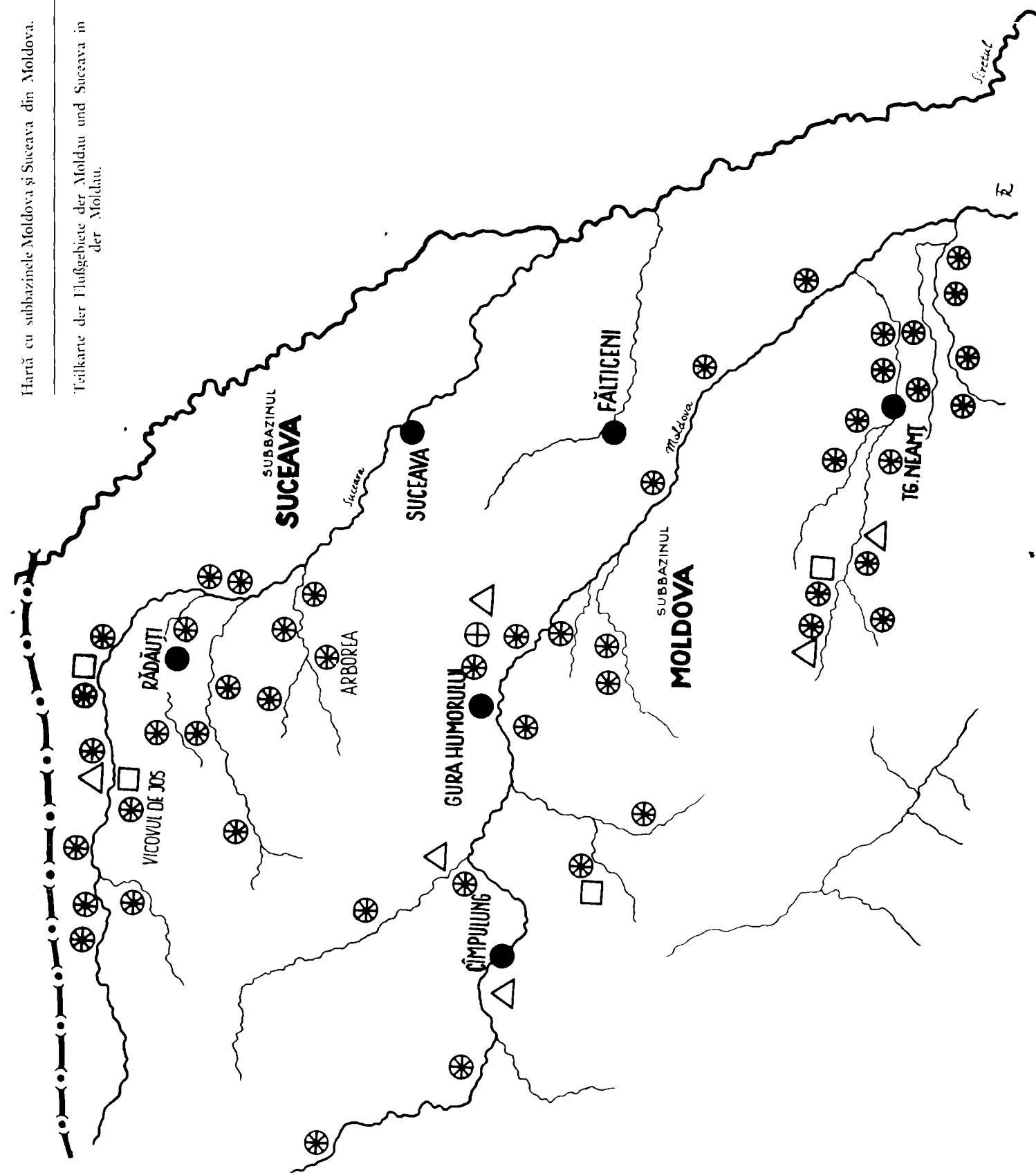
In der Moldau, wo ehemals die Anzahl der Anlagen und spezialisierten Zentren der Bauernindustrie viel größer war, wurden 1957 lediglich 318 Anlagen gezählt, deren Verteilung auf die Flußnetze aus der folgenden Tabelle ersichtlich ist:

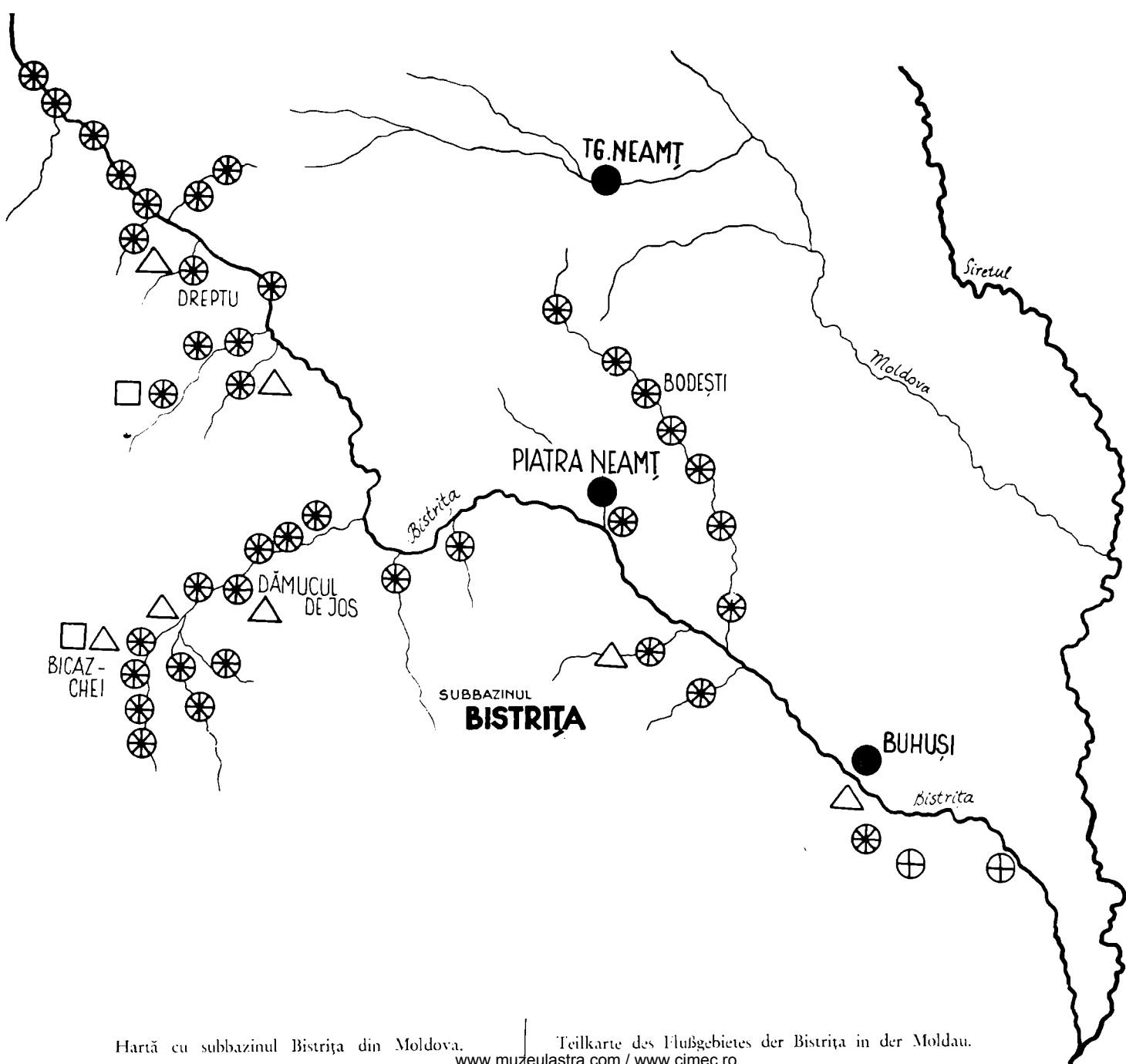
Nr. ert	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Bazinele sau cursurile de apă Becken oder Wasserläufe					
			Suceava	Moldova	Bistrița	Trotuș	Siret	Birlad
1.	Total instalații Total Anlagen	318	32	48	73	70	94	1
2.	Total mori Total Mühlen	242	24	40	61	53	63	1
	a) mori cu ciutură Löffelradmühlen	—	—	—	—	—	—	—
	b) mori cu roată verticală Mühlen mit senkrechten Rädern	239	24	39	59	53	63	1
	c) mori cu turbine Turbinenmühlen	3	—	1	2	—	—	—
	d) mori plutitoare pe vase Schiffsmühlen	—	—	—	—	—	—	—
3.	Uleinițe mîinate de apă Ölmühlen mit Wasserantrieb	—	—	—	—	—	—	—
4.	Total instalații pentru prelucrare textilă Total Anlagen zur Bearbeitung von Textilien	43	1	4	9	13	16	—
	a) pîve Walken	33	1	2	7	12	11	—
	b) darace Krempel	6	—	2	2	—	2	—
	c) dîrste sog. „dîrste“	4	—	—	—	1	3	—
	d) vîrtori Wirbelkörbe	—	—	—	—	—	—	—
5.	Total instalații pentru prelucrarea lemnului Total Anlagen zur Holzverarbeitung	26	4	2	2	4	14	—
	a) joagăre Sägemühlen	20	—	2	1	4	13	—
	b) circulare Kreissägen	6	4	—	1	—	1	—
	c) gatere Sägegatter	—	—	—	—	—	—	—
6.	Alte diverse instalații Verschiedene andere Anlagen	7	3	2	1	—	1	—

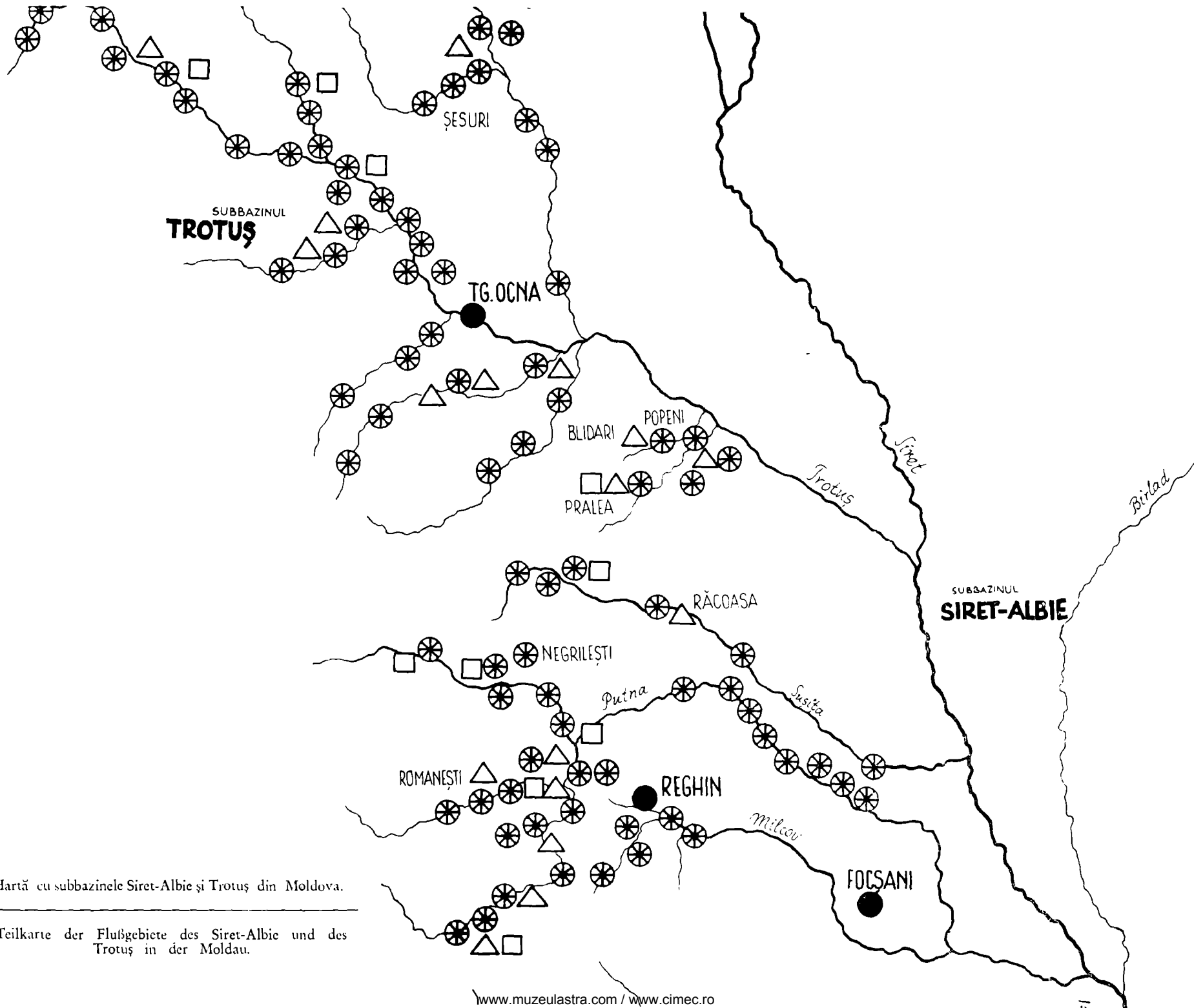

Hartă cu subbazinele Târnava Mare și Mică, Olt, Bîrsa, Cibin, Valea Neagră și Homorod în sudul Transilvaniei.

Teilkarte der Flußgebiete der Großen und der Kleinen Kokel, des Alt, der Burzen, des Zibins, Schwarzbachs, und des Homorod in Nordsiebenbürgen.

Hartă cu subbazinele Siret-Albie și Trotuș din Moldova.

Teilkarte der Flußgebiete des Siret-Albie und des Trotuș in der Moldau.

Din totalul de 318 instalații, 242 erau mori acționate de apă, 43 pive, darace și dirste, 20 joagăre și restul alte diverse instalații.

În cadrul subbazinului Suceava s-au numărat 32 instalații răspândite în 22 localități. Dintre acestea menționăm, în ordine numerică: pe râul Solcuța, Arborea (4 mori cu roată verticală); pe Suceava propriu-zisă, Vicovul de Jos (1 moară, 3 circulare) și Bilca (1 piuă). În restul localităților exista câte o singură moară.

Subbazinul Moldova cu 48 instalații în 33 localități atestă pînă astăzi existența a numeroase instalații tradiționale, cu centre de piuărit la Stîncă-Pîpirig, Strîmtura-Vama, chiar dacă în 1957 mai funcționa doar câte o instalație de piuă în fiecare, iar la Gura Humorului și Cîmpulung câte un darac. Centre cu 2—3 mori aflăm: pe Ozana, orașul Tg. Neamț (3 mori), Condreni și Stîncă (cîte 2 mori); pe râul Moldova, Baia, Capu Codrului, Gura Humorului (cîte 2 mori); pe Toplița, Păstrăveni, Rîbîia (cîte 2 mori) etc.

Este normal ca în cadrul subbazinului Bistrița să întîlnim relativ numeroase instalații pînă în timpul nostru, aici aflîndu-se în trecut o rețea densă de astfel de unități de o mare varietate tipologică. În cele 43 localități se mai găseau la data înregistrării statistice, 73 instalații, dintre care 61 mori, 7 pive ș.a.m.d. Între centrele cu mai multe instalații cităm: pe valea Nechitului, Borlești (3 mori); pe valea Schitului, la Schit (1 moară și 1 darac); pe Valea Iapa, satul cu același nume (2 mori, 1 piuă); pe râul Bicaz, Bicaz Chei (3 mori, 3 pive, 1 joagăr); pe Valea Dămuc, Bicaz Chei, Lunca Bisericii (2 mori), Dămucul de Jos (4 mori, 1 darac), Dămucul de Sus (2 mori), Himurez (2 mori); pe Bistricioara, localitatea cu același nume (2 mori); pe râul Dreptu, localitatea omonimă (4 mori, 1 piuă); pe Cracău, Bodești de Jos (4 mori) etc.

Ceea ce se reține de la început în cadrul subbazinului Trotuș este numărul relativ mare de instalații tehnice pentru prelucrat textilele care se ridică — în anul 1957 — la 13, în raport cu cele 53 de instalații pentru măcinat cereale. Dintre centrele cu instalații de pive menționăm: pe Trotuș, Cuchiniș (1 piuă); pe Popeni, satul Popeni (1 piuă) și Blidari (3 pive); pe Pralea, satul Pralea (1 piuă); pe Oituz, Călcîiu (1 piuă), Ferestreu (1 piuă); pe Uz, localitățile Joseni, Dărmănești și Boiștea (cu cîte 1 piuă); pe Tazlăul Sărat,

Von den gesamten 318 Anlagen waren 242 Wassermühlen, 43 Walken, Krempel und sog. „dirste“, 20 Sägemühlen und der Rest verschiedene andere Anlagen.

Im Flußgebiet der Suceava wurden 32 Anlagen, auf 22 Ortschaften verteilt, gezählt. Wir nennen davon nach der zahlenmäßigen Reihenfolge: am Solcuțabach Arborea (4 Mühlen mit senkrechtem Rad); am Suceavafluß selbst Vicovul de Jos (1 Mühle, 3 Kreissägen) und Bilca (1 Walke). In den übrigen Orten befanden sich je eine einzige Mühle.

Das Becken der Moldova mit 48 Anlagen in 33 Orten besitzt auch heute noch zahlreiche Anlagen; Walkzentren sind in Stîncă-Pîpirig, Strîmtura-Vama, wenn auch 1957 in jeder Ortschaft lediglich je eine Walkanlage in Tätigkeit war. In Gura Humorului und Cîmpulung befand sich je eine Krempelanlage. Zentren mit 2—3 Mühlen befinden sich an der Ozana in Tg. Neamț (3 Mühlen), Condreni und Stîncă (je 2 Mühlen); am Moldovafuß in Baia, Capu Codrului, Gura Humorului (je 2 Mühlen); an der Toplița Păstrăveni, Rîbîia (je 2 Mühlen) usw.

Es ist nur natürlich, daß im Flußgebiet der Bistrița bis heute verhältnismäßig zahlreiche Anlagen bestehen geblieben sind, da sich hier ehemals ein dichtes Netz typologisch sehr verschiedenartiger Anlagen ausbreitete. In den 43 Ortschaften wurden noch 1957 73 Anlagen verzeichnet, davon 61 Mühlen, 7 Walken u. a. m. Von den Zentren mit mehreren Anlagen nennen wir im Nechitul Borlești (3 Mühlen); im Schitul Schit (1 Mühle, 1 Krempel); im Iapatal das gleichnamige Dorf (2 Mühlen eine Walke); am Bicazfluß Bicaz Chei (3 Mühlen, 3 Walken, 1 Sägemühle); im Dămuctal Bicaz Chei, Lunca Bisericii (2 Mühlen), Dămucul de Jos (4 Mühlen, 1 Krempel), Dămucul de Sus (2 Mühlen), Himurez (2 Mühlen) und an der Bistricioara der gleichnamige Ort (2 Mühlen); am Dreptufluß der gleichnamige Ort (4 Mühlen, 1 Walke); am Cracău Bodești de Jos (4 Mühlen) usw.

Was im Trotuștal sofort auffällt, ist die — im Vergleich zu den vorhandenen Getreidemühlen (53 Mühlen) — verhältnismäßig große Anzahl von technischen Anlagen zur Textilbearbeitung, die 1957 die Zahl 13 erreichte. Von den Zentren mit Walkanlagen nennen wir am Trotuș Cuchiniș (1 Walke); am Popeni das Dorf Popeni (1 Walke) und Blidari (3 Walken); am Pralea das Dorf Pralea (1 Walke); am Oituz Călcîiu (1 Walke), Ferestreu (1 Walke); am Uz die Ortschaften Joseni, Dărmănești und Boiștea (mit je einer Walke); am Tazlăul Să-

Ardeoaeni (cu 1 puiă). Cităm, aici, și două localități cu mai multe instalații de mori: pe Pralea, Popeni (3 mori) și pe Tazlăul Sărat, Șesuri (4 mori) etc.

Subbazinul Siret, cu afluenții Rîmnic, Putna, Lepșa, Milcov, Zăbala, Năruja, Coza, Șușița și Șomuzul Mare, cuprinde 94 instalații răspândite în 57 localități. Dintre acestea, 63 sînt mori, 11 pive și 14 instalații pentru fasonat lemnul. Menționăm: pe Rîmnic, localitățile Tăbăcari, Jitia de Sus (cu cîte 3 mori fiecare); pe Putna, Negrilești (3 mori); pe Milcov, satul Valea Milcovului (2 mori); pe Zăbala, Poenița (2 pive); pe Năruja, Romanesti (2 dîrste); pe Șușița, localitatea Răcoasa (2 mori, 1 darac); pe Șomuzul Mare, Gulia (3 pive) și Dolhești Mici (2 pive) etc. Desigur că, în afară de cele aflate în anul 1957 în funcțiune, mai existau numeroase construcții cu instalații care nu mai erau utilizate și printre care unele fuseseră cercetate cu ocazia studiilor monografice sociologice întreprinse încă înainte de 23 August 1944. Între altele, s-au găsit și numeroase mori cu ciutură.

7. Situația instalațiilor în cadrul bazinului propriu-zis al Dunării și în Dobrogea

Pentru bazinul propriu-zis al Dunării, cu micii afluenți ce n-au fost cuprinși în tabelele anterioare, situația statistică ne indică cifra de 110 instalații, la care se adaugă, în fine, 14 unități înregistrate în Dobrogea.

De fapt este vorba de micii afluenți ai Dunării care se varsă direct în ea, pe teritoriul Banatului și pe cel al Olteniei, pe care se aflau încă în 1957 o serie de instalații tehnice acționate de apă. Din cele 124 instalații, 84 se aflau în Banat (din acestea 42 erau mori cu ciutură), iar 25 în Oltenia (doar 1 moară cu ciutură), în timp ce nu avem nici o puiă, fapt ce se explică și prin compoziția apei care nu e proprie pentru prelucrat textilele decît în zonele muntoase, procesul fiind și de natură chimică, nu numai de ordin fizic. La rîndul său, faptul că în Dobrogea existau în 1957 încă 9 centre cu instalații tehnice acționate de apă merită să fie subliniat. Cu toate că este vorba de relativ puține instalații în comparație cu alte provincii, supraviețuirea acestor vestigii capătă o valoare documentar-istorică deosebită.

Din cadrul subbazinului Dunărea-Banat cităm între centrele cu cele mai multe insta-

rat das Dorf Ardeoaeni (1 Walke). Wir erwähnen ferner 2 Ortschaften mit mehreren Mahlanlagen: am Pralea Popeni (3 Mühlen) und am Tazlăul Sărat Șesuri (4 Mühlen) usf.

Der Serethlauf mit seinen Zuflüssen Rîmnic, Putna, Lepșa, Milcov, Zăbala, Năruja, Coza, Șușița und Șomuzul Mare umfaßt 94 Anlagen, die sich auf 57 Ortschaften verteilen. Davon sind 63 Mühlen, 11 Walken und 14 Anlagen zur Holzbearbeitung. Wir führen an: am Rîmnic Tăbăcari und Jitia de Sus (je 3 Mühlen); am Putnafluß Negrilești (3 Mühlen); am Milcov das Dorf Valea Milcovului (2 Mühlen); an der Zăbala Poenița (2 Walken); an der Năruja Romanesti (2 Walkmühlen); am Șușițabach Răcoasa (2 Mühlen, 1 Krempel); am Șomuzul Mare Gulia (3 Walken) und Dolhești Mici (2 Walken) usf. Außer den 1957 noch in Tätigkeit befindlichen Anlagen gab es zahlreiche Bauten mit nicht mehr gebrauchten Anlagen, die noch vor dem 23. August 1944 durch soziologische Monographien erfaßt worden waren. Darunter waren auch zahlreiche Löffelradmühlen.

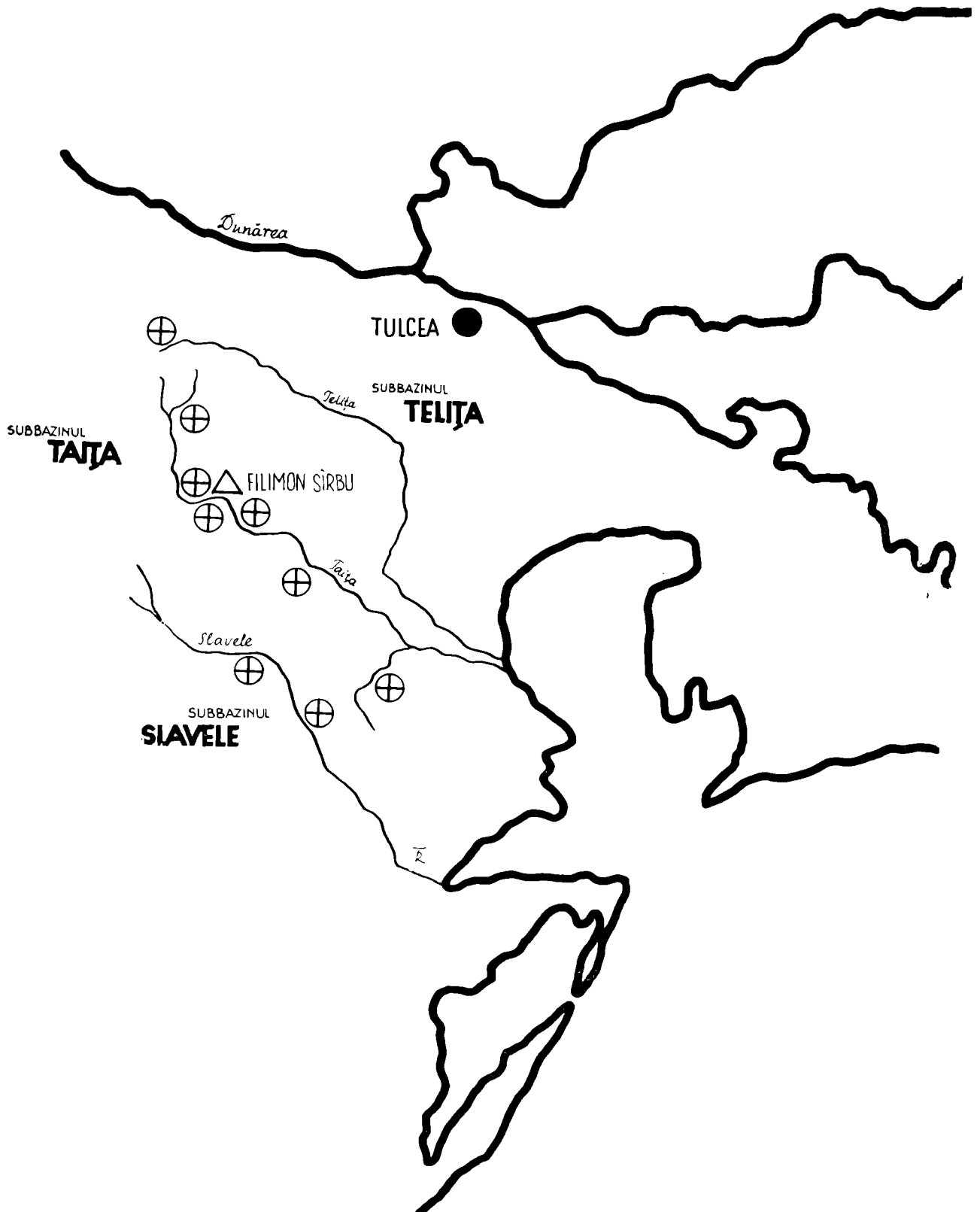
7. Die Anlagen im eigentlichen Donaubecken und in der Dobrudscha

Im eigentlichen Donaubecken und seinen kleinen Nebenflüssen, die in die vorangehenden Tabellen nicht aufgenommen wurden, weist die Statistik von 1957 110 Anlagen nach, zu denen noch weitere 14 in der Dobrudscha hinzukommen.

Es handelt sich hier um kleine Nebenflüsse auf dem Gebiete des Banates und Olteniens, die unmittelbar in die Donau münden. Im Jahre 1957 befand sich hier noch eine Reihe von technischen Anlagen mit Wasserantrieb. Von den 124 Anlagen entfielen 84 auf das Banat (42 davon waren Löffelradmühlen) und 25 auf Oltenien (nur 1 Löffelradmühle), aber keine einzige Walke. Das ist der Qualität des Wassers zuzuschreiben, das sich nur in den Gebirgsgebieten zur Textilarbeit eignet, denn diese beruht auch auf der chemischen, nicht bloß auf der physikalischen Wirkung des Wassers. Auch das Vorhandensein, im Jahre 1957, von 9 Zentren mit technischen Anlagen mit Wasserantrieb in der Dobrudscha verdient hervorgehoben zu werden. Obgleich es sich im Vergleich zu anderen Provinzen um verhältnismäßig wenige Anlagen handelt, kommt diesen überlebenden Zeugen der Vergangenheit besondere dokumentarische Bedeutung zu.

An den Donauzuflüssen im Banat nennen wir die Zentren mit den meisten Anlagen,

Nr. crt.	Felul instalațiilor Art der Anlagen	Total	Dunărea (Banat)	Dunărea (Oltenia)	Telița	Taița	Slavele	Litoral Schwarz- meerküste
1.	Total instalații Total Anlagen	124	84	26	1	10	2	1
2.	Total mori Total Mühlen	123	84	25	1	10	2	1
	a) mori cu ciutură Löffelradmühlen	43	42	1	—	—	—	—
	b) mori cu roată verticală Mühlen mit senkrechten Rädern	78	42	22	1	10	2	1
	c) mori cu turbină Turbinenmühlen	2	—	2	—	—	—	—
	d) mori plutitoare pe vase Schiffsmühlen	—	—	—	—	—	—	—
3.	Uleiinite mînate de apă Ölmühlen mit Wasseran- trieb	—	—	—	—	—	—	—
4.	Total instalații pentru pre- lucrarea textilelor Total Anlagen zur Bear- beitung von Textilien	—	—	—	—	—	—	—
	a) pive Walken	—	—	—	—	—	—	—
	b) darace Krempel	—	—	—	—	—	—	—
	c) dîrste sog. „dîrste“	—	—	—	—	—	—	—
	d) vîltori Wirbelkörbe	—	—	—	—	—	—	—
	e) Alte instalații Verschiedene andere An- lagen	—	—	—	—	—	—	—
5.	Total instalații pentru pre- lucrarea lemnului Anlagen zur Holzverarbeitung	—	—	—	—	—	—	—
	a) joagăre Sägemühlen	—	—	—	—	—	—	—
	b) circulare Kreissägen	—	—	—	—	—	—	—
	c) gatere Sägegatter	—	—	—	—	—	—	—
6.	Alte diverse instalații Verschiedene andere An- lagen	1	—	1	—	—	—	—

Hartă cu subbazinele Slavele, Taița și Telița din Dobrogea.

Teilkarte der Flußgebiete der Slavele, der Taița und Telița in der Dobrudscha.

lații: pe pârîul Cicalovăț, localitatea Coronini (4 mori cu ciutură); pe Valea Baronului și Valea Mare, localitatea Moldova Nouă (4 mori cu ciutură); pe pârîul Oravița, Liubcova (7 mori cu ciutură); pe pârîul Berzeasca, localitatea omonimă (4 mori cu ciutură); pe Valea Satului, Dubova (5 mori cu ciutură), Plavișevița (4 mori cu ciutură), localitate care mai avea 5 mori de același tip pe alte pîraie confluențe; pe pârîul Bahna, localitățile Cireșu (5 mori cu roată verticală), Podeni (7 mori cu roată verticală) și Gornenți (5 mori cu roată verticală); pe Pleșuva, Colibași (4 mori cu roată verticală) etc.

Apele mici care se varsă direct în Dunăre pe teritoriul Olteniei acționează și ele o serie de instalații, între care se pot cita: pe pârîul Bistrița, localitatea cu același nume (7 mori cu roată verticală); pe apa Georocelul, Murta (2 mori), Georocel (3 mori); pe pârîul Siu, satul Uda (3 mori) etc.

În fine, pe teritoriul Dobrogei, din cadrul subbazinelor Telița, Taița și Slăvele cităm: pe Taița, localitatea Filimon Sîrbu (5 mori cu roată verticală), iar pe afluentul Lozova, localitatea Meidanchioi (2 mori) etc.

IV. Cîteva concluzii

Numărul și diversitatea uneltelor și instalațiilor tehnice iscodite sau folosite de poporul român în cursul istoriei sale este — așa cum se constată din documentele istorice și din situațiile la teren — impresionant de mare, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că avem de-a face cu un popor talentat, care și-a adus contribuția proprie la tezaurul culturii materiale universale.

Vechimea și rezolvările ingenioase, de o mare varietate, în funcție de condițiile naturale și de factorii sociali-istorici specifici, ne duc la concluzia că putem vorbi de o adevărată artă și meșteșug milenar, concretizate în aceste unelte și instalații, în care scopul utilitar s-a îmbinat cu gustul și dragostea de frumos, exprimate în forma și proporția uneltelor și construcțiilor, ca și în cea a produselor, în ornamentația lor, realizate într-un stil specific, original.

Cercetările etnografice viitoare privind vechimea, evoluția istorică, morfologia, răspîndirea și frecvența teritorială a tuturor tipurilor de instalații, ca și formele de folosință

und zwar; am Cicalovățbach die Ortschaft Coronini (4 Löffelradmühlen); im Barontal und in der Valea Mare Moldova Nouă (4 Löffelradmühlen); am Oravițabach Liubcova (7 Löffelradmühlen); am Berzeascabach den gleichnamigen Ort (4 Löffelradmühlen); im Satutul Dubova (5 Löffelradmühlen), Plavișevița (4 Löffelradmühlen — dieser Ort hatte noch weitere 5 Mühlen desselben Typus an anderen Nebenflüssen); am Bahnabach Cireșu (5 Mühlen mit senkrechten Rädern), Podeni (7 Mühlen mit senkrechten Rädern) und Gornenți (5 Mühlen mit senkrechten Rädern); an der Pleșuva Colibași (4 Mühlen mit senkrechten Rädern) usw.

Die kleinen Bäche in Oltenien, die sich unmittelbar in die Donau ergießen, betreiben gleichfalls eine Reihe von Anlagen, unter denen folgende zu nennen sind: am Bistrițabach der gleichnamige Ort (7 Mühlen mit senkrechtem Rad), am Georocelubach Murta (2 Mühlen), Georocel (3 Mühlen); am Siubach das Dorf Uda (3 Mühlen) usw.

Schließlich nennen wir auf dem Gebiet der Dobrudscha im Telița-, Taița- und Slaveleben: an der Taița die Ortschaft Filimon Sîrbu (5 Mühlen mit senkrechtem Rad) und an deren Zufluß Lozova die Ortschaft Meidanchioi (2 Mühlen) usw.

IV. Einige Schlußfolgerungen

Die Anzahl und die Verschiedenheit der Geräte und technischen Anlagen, die vom rumänischen Volk im Laufe seiner Geschichte erfunden oder verwendet wurden, ist beträchtlich, wie aus den geschichtlichen Quellen und den Geländeforschungen hervorgeht. Das berechtigt uns zu der Behauptung, daß es sich um ein begabtes Volk handelt, das zur Sachkultur der Menschheit einen eigenen Beitrag geliefert hat.

Der Erfindungsreichtum und die große Mannigfaltigkeit der Lösungen, die von altersher die natürlichen Gegebenheiten innerhalb der sozialhistorischen Voraussetzungen auszuwerten verstanden, führen zu der Folgerung, daß wir hier einer jahrtausendealten Handwerkskunst begegnen. Ihre Erzeugnisse verbinden das Nützliche mit der Freude an der gefälligen Erscheinung, die in der Form und den Proportionen der Geräte und Bauten und der eigenartigen Ausschmückung der Erzeugnisse Ausdruck findet.

Künftige ethnographische Forschungen werden das Alter, die geschichtliche und morphologische Entwicklung, die Verbreitung und Häufigkeit aller Anlagetypen zu untersuchen haben. Ihre Aufgabe ist es weiterhin,

sau glosarul de termeni, corelate cu celelalte manifestări de cultură populară, precum și cu materialele arheologice și istorice, vor putea contribui la formularea unor concluzii privind cunoașterea procesului genetic al acestor elemente de cultură, proprii poporului român, cât și al celor rezultate din conviețuirea sau contactul românilor cu alte popoare. În acest fel, capitolul instalații de industrie țărănească poate deveni o coordonată a etnografiei românești.

Pentru ca ultimele instalații, adevărate documente concrete privind istoria culturii și creația populară, să poată fi valorificate ca atare, în ultimul timp — paralel cu cercetările științifice — s-au luat măsuri de salvare și conservare a lor în muzee specializate tematic (cum ar fi Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului, Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj, Muzeul de la Golești etc.), trecându-se treptat și la măsuri de conservare in situ a unor construcții, instalații și ateliere meșteșugărești.

În acest fel cercetarea științifică își găsește o finalizare plurală, servind studiilor de istoria culturii, dar și operei de instruire și educație.

die Art der Verwendung zu studieren, die Fachausdrücke zu erläutern und die Verbindung zu den übrigen Äußerungen der Volkskultur herzustellen. Daher sind die archäologischen und geschichtlichen Quellen auszuwerten, um zur Formulierung von Folgerungen zu gelangen, die die Entstehungsgeschichte dieser, dem rumänischen Volke eigenen Kulturgüter klären und die Wechselwirkungen feststellen, die sich aus dem Zusammenleben der Rumänen mit anderen Völkern ergeben haben. Auf diese Weise kann das Kapitel der bäuerlichen Industrieanlagen zu einer Koordinate der rumänischen Ethnographie werden.

Damit die letzten Anlagen, die greifbare Zeugen der Kulturgeschichte und des volkstümlichen Schaffens sind, ausgewertet werden können, wurden in letzter Zeit neben ihrer wissenschaftlichen Erforschung Maßnahmen zur Bewahrung und Erhaltung der Anlagen getroffen und Museen nach verschiedenen Themenkreisen eingerichtet (das Museum der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald, das ethnographische Museum Siebenbürgens in Klausenburg, das Museum in Golești u. a.). Gleichzeitig wird immer mehr für die Bewahrung der Bauten, Anlagen und Werkstätten in situ Sorge getragen.

Auf diese Weise erfüllt die wissenschaftliche Arbeit zwei Forderungen: sie dient der Erforschung kulturgeschichtlicher Erscheinungen, aber auch der Unterrichtung und der Erziehung des Volkes.

MORILE DE VÎNT ÎN CEHOSLOVACIA

Josef Vařeka

(Institutul de etnografie și folclor al Academiei
de științe a Republicii Socialiste Cehoslovace,
Praga)

Prima moară de vînt cunoscută pe teritoriul Boemiei a fost construită în anul 1277 la Petřín, lângă Strahov, de către călugării ordinului premonstranților. Arheologul V. Hrubý a făcut o interesantă descoperire la Staré Město în Moravia de sud, unde, sub terenul arabil, a găsit rămășițele unei oarecari construcții de piatră, datînd din secolul al X-lea, a cărei temelie era alcătuită dintr-o cruce cu brațele egale. V. Hrubý a considerat că e vorba de o moară de vînt cu pivot („capră”). Indiferent dacă presupunerea lui Hrubý este sau nu întemeiată (împotriva ei s-ar putea ridica obiecțiuni în ceea ce privește construcția), existența unei mori de vînt la Praga este atestată cu certitudine de scrierile celor mai vechi cronicari din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. În Moravia am dovedit existența morilor de vînt încă din al doilea pătrar al secolului al XIV-lea; de asemenea se găsesc documente de arhivă cu privire la existența acestora în secolul al XV-lea.

Mori de vînt au fost construite de către mănăstiri și autorități, și în secolele următoare, numărul lor crescînd într-una — fapt ce poate fi constatat din documentele de arhivă și, mai ales, din numeroase gravuri cehe și străine ale orașelor —, în ciuda faptului că un însemnat număr al acestor mori a fost, fără îndoială, distrus în timpul războiului de treizeci de ani (fig. 1, 2).

O sursă prețioasă pentru studiul morilor de vînt istorice îl constituie materialul iconografic, din care menționăm în mod deosebit o gravură colorată în lemn reprezentînd Praga, gravură executată în anul 1562 de către J. Kozel și M. Peterle din Annaberg. În această mare panoramă a orașului Praga din goticul târziu, care redă cu fidelitate amănunte și scene din viața de toate zilele

DIE WINDMÜHLEN IN DER TSCHECHOSLOWAKEI

Josef Vařeka

(Institut für Ethnographie und Folkloristik der
Tschechoslowakischen Akademie der Wissen-
schaften, Prag)

Die erste bekannte Windmühle in den böhmischen Ländern wurde von den Prämonstratensern in Prag auf dem Laurenziberg (Petřín) bei Strahov im Jahre 1277 erbaut. Eine interessante Entdeckung machte der Archäologe V. Hrubý, der in Staré Město in Südmähren unter dem Ackerboden Überreste irgendeines Steinbaues aus dem 10. Jahrhundert fand, dessen Fundament aus einem gleichschenkligen Kreuz bestand. V. Hrubý nahm an, es handle sich um eine Bockwindmühle. Mag nun die Vermutung Hrubýs richtig sein oder nicht (es lassen sich nämlich dagegen einige Einwendungen in bezug auf die Konstruktion erheben), die Existenz einer Windmühle in Prag ist nach den Berichten der ältesten Chronisten mit Gewißheit für die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts nachgewiesen. In Mähren haben wir Windmühlen bereits aus dem zweiten Viertel des 14. Jahrhunderts belegt und ebenso sind Archivbelege für ihre Existenz im 15. Jahrhundert verfügbar. Windmühlen wurden von Klöstern und der Obrigkeit auch in den weiteren Jahrhunderten gebaut und ihre Zahl wuchs — wie wir aus den Archivquellen und hauptsächlich aus den zahlreichen Gravüren tschechischer und fremder Städte sehen können — ständig an, auch wenn eine beträchtliche Zahl dieser Windmühlen offensichtlich während des Dreißigjährigen Krieges vernichtet wurde (Abb. 1, 2).

Eine wertvolle Quelle für das Studium historischer Windmühlen ist das ikonographische Material, von dem wir insbesondere den kolorierten Holzschnitt Prags von J. Kozel und M. Peterle aus Annaberg aus dem Jahre 1562 anführen. Auf diesem großen spätgotischen Prospekt Prags, der die Stileinzelheiten und Szenen aus dem damaligen Alltagsleben getreu wiedergibt, was einen Beweis für die

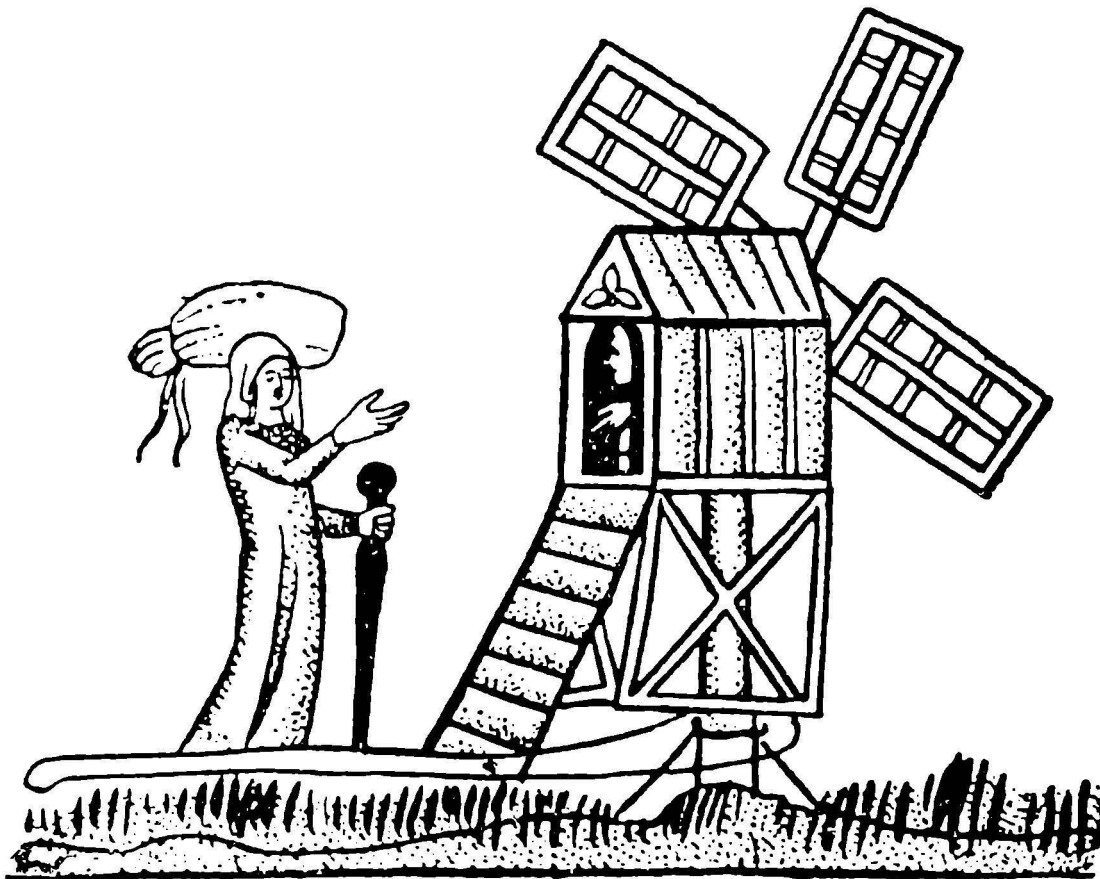

Fig. 1. Moară de vînt cu pivot, de pe un manuscris italian de la începutul secolului al XIV-lea. Reprodere UEF ČSAV* (J. Brodská) din cartea „A history of technology“ II, Oxford, 1957, p. 623.

* UEF ČSAV — Institutul de etnografie și folclor al Academiei de științe a Cehoslovaciei.

Abb. 1. Bockwindmühle aus einer italienischen Handschrift aus dem Beginn des 14. Jahrhunderts. Reproduktion UEF ČSAV* (J. Brodská) aus dem Buch „A history of technology“ II, Oxford 1957, 623.

* UEF ČSAV — Institut für Ethnographie und Folkloristik der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften.

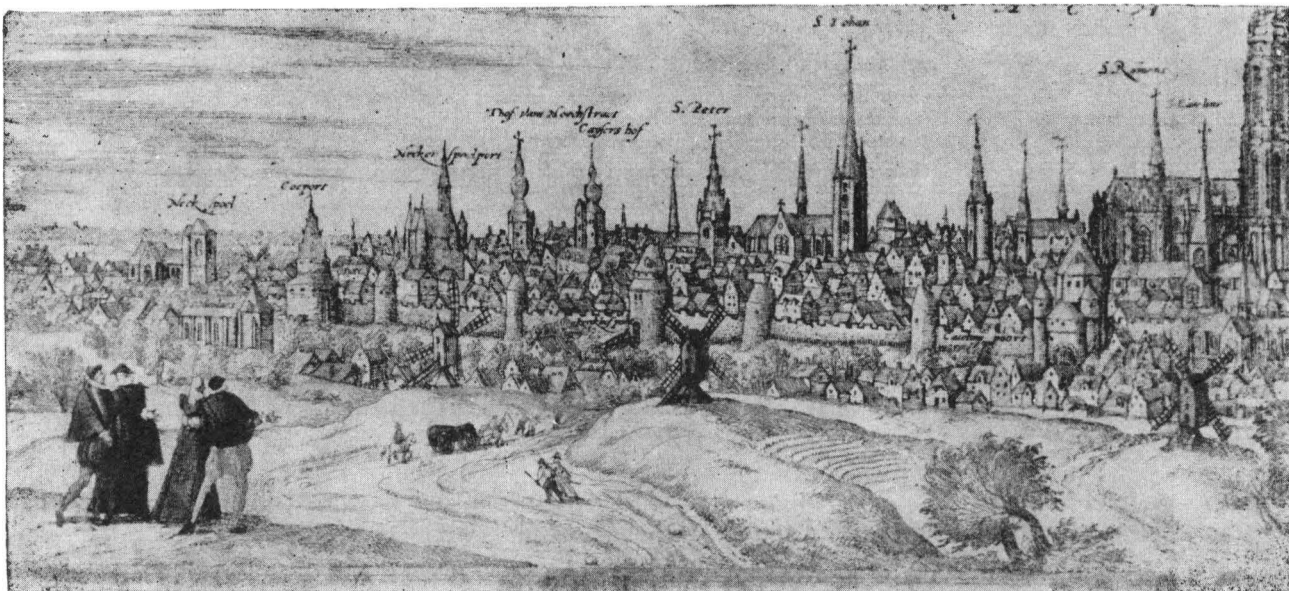

Fig. 2. Moară de vînt cu pivot, construită din lemn, din orașul Mechelen (Belgia). Gravură colorată din cartea lui G. Brauns „Beschreibung und Contrafactur der vornembster Stat der Welt“, 1574, contrapagină 19. Reprodere UEF ČSAV (J. Brodská).

Abb. 2. Hölzerne Bockwindmühlen in der Stadt Mechelen (Belgien). Kolorierter Kupferstich aus dem Buch G. Brauns „Beschreibung und Contrafactur der vornembster Stat der Welt“, 1574, hinter S. 19. Reproduktion UEF ČSAV (J. Brodská).

Fig. 3. Fragment din panorama oraşului Praga din anul 1562 (în planul din fund se vede o moară de vânt cu pivot, făcută din lemn). Gravură în lemn de J. Kozels şi M. Peterle din Annaberg. Reproducerea ŪEF ČSAV (J. Brodská) din cartea lui Zd. Wirth, Praha v obrazech pěti století (Praga în imagini din cinci secole). Praga, 1934 (reproducerea numărul 2).

din acea vreme, constituind o dovadă a concepţiei realiste a autorilor, vedem cea mai veche reproducere boemă cunoscută pînă acum a unei mori de vînt cu pivot („capră“) din regiunea deluroasă de pe Moldava, aflată în spatele cetăţii Praga, între catedrala Sf. Veit şi biserica Sf. Gheorghe. La fel ca toate celelalte mori de vînt din Europa de atunci, obiectivul însemnat (fig. 3) este o construcţie pătrată cu placa de rotire liberă, un acoperiş

Abb. 3. Detail aus dem Prospekt Prags aus dem Jahre 1562 (im Hintergrund eine hölzerne Bockwindmühle). Holzschnitt J. Kozels und M. Peterles aus Annaberg. Reproduktion ŪEF ČSAV (J. Brodská) aus dem Buch: Zd. Wirths, Praha v obrazech pěti století (Prag in Bildern aus fünf Jahrhunderten). Praha 1934 (Reproduktion Nummer 2).

realistische Konzeption des Autors liefert, sehen wir die älteste böhmische bekannte Abbildung einer Bockwindmühle auf dem Hügelland an der Moldau hinter der Prager Burg zwischen dem St.-Veits-Dom und der St.-Georgs-Kirche. Das eingezeichnete Objekt (Abb. 3) ist in Übereinstimmung mit den anderen damaligen europäischen Windmühlen ein Quaderbau mit einer freigelegten Drehscheibe, einem Giebeldach und vier Flügeln.

cu coamă, patru aripi în peretele din față și o intrare în peretele din spate. Această moară de vânt poate fi văzută și mai limpede în gravura colorată din anul 1574 reprezentând Praga, gravură aflată într-o carte a lui G. Braun („Beschreibung und Contrafactur der vornembster Stat der Welt“). Și desenele de mai târziu, care reprezintă mori de vânt, nu se deosebesc în mod esențial de desenele din evul mediu târziu, după cum vedem, de pildă, în *Komenskýs Orbis sensualium pictus* din anul 1685, în gravura lui Plumlov von Delsenbach din anul 1718¹, în planul anexat cererii pentru aprobarea construirii unei mori de vânt la Prasklice de lângă Kroměříž din anul 1790 sau în reproducerea din Bílovec aflată pe un certificat de ucenicie eliberat de breasla postăvarilor la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și în altele (fig. 4).

Mori de vânt de tip olandez din zid au fost construite în Cehoslovacia abia de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe când în Europa occidentală pînă la Rin ele s-au răspîndit începînd din evul mediu, iar în unele orașe au făcut parte integrantă din fortificațiile medievale. Din materialul iconografic boem, pe care este reprodușă o moară de vânt din zid, prezentăm o ilustrație a lui Šternberk B. F. Werner din anul 1752.²

Construirea morilor de vânt a luat o mare amploare la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, nu numai pe teritoriul Cehoslovaciei, ci și în toată Europa centrală, ceea ce ne îndreptățește să vorbim despre o renaștere a epocii morilor de vânt.

Mori de vânt au apărut oriunde existau vînturi destul de constante, regulate și permanente, precum și puține ape curgătoare, acolo unde pîraiele secau repede, se revărsau sau înghețau timp îndelungat în cursul iernii. De aceea ele erau construite mai cu seamă în Boemia centrală, în cea de nord și de nord-est, precum și în Moravia centrală, în cea de nord-est și de sud. În Boemia a fost constatată existența morilor de vânt în 195 de localități (din care 53 de

în der vorderen Giebelwand und einem Eingang in der rückwärtigen Giebelwand. Diese Windmühle ist noch besser auf dem kolorierten Kupferstich Prags im Buch G. Brauns (Beschreibung und Contrafactur der vornembster Stat der Welt) aus dem Jahre 1574 sichtbar. Auch die späteren Abbildungen der Windmühlen unterscheiden sich nicht wesentlich von den spätmittelalterlichen Abbildungen, wie wir sie z. B. in *Komenskýs Orbis sensualium pictus* aus dem Jahre 1685, auf der Gravüre Plumlovs von Delsenbach aus dem Jahre 1718,¹ auf dem zum Ansuchen um die Bewilligung zum Bau einer Windmühle in Prasklice bei Kroměříž beigeschlossenen Plan aus dem Jahre 1790 oder auf der Vedute von Bílovec auf dem Lehrbrief der Tuchmacherzunft aus dem ausgehenden 18. Jahrhundert u. a. sehen (Abb. 4).

Gemauerte holländische Windmühlen baute man in der ČSSR offenbar erst seit dem Ende des 18. Jahrhunderts, in Westeuropa waren sie aber bereits seit dem Mittelalter bis zum Rhein verbreitet und bildeten in einigen Städten einen Bestandteil der mittelalterlichen Befestigungen. Vom böhmischen ikonographischen Material, auf dem eine gemauerte Windmühle abgebildet ist, führen wir die Vedute von Šternberk B. F. Werners aus dem Jahre 1752 an.²

In überstürztem Tempo begann man mit dem Bau von Windmühlen am Ende des 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, und zwar nicht nur auf dem Gebiet der Tschechoslowakei, sondern in ganz Mitteleuropa, so daß wir mit Recht von einer Renaissance der Windmühlenperiode sprechen können.

Windmühlen entstanden überall dort, wo es genügend ständige, regelmäßige und gleichmäßige Winde und wenig fließendes Wasser gab, wo die Bäche rasch austrockneten, über ihre Ufer traten oder im Winter für lange Zeit einfroren. Daher baute man sie meistens in Mittel-, Nord- und Nordostböhmen und auf dem Gebiet Mittel-, Nordost- und Südmährens. In Böhmen wurden in 195 Ortschaften Windmühlen festgestellt (hiervon 53

¹ V. Burian, *Větrné mlýny v Olomouckém kraji (Mori de vînt în districtul Olomouc)*, Československá etnografie VI, 1958, pag. 99, sursa 341.

² V. Burian, *Větrné mlýny v Olomouckém kraji (Mori de vînt în districtul Olomouc)*, Československá etnografie VI, pag. 94, sursa 145.

¹ V. Burian, *Větrné mlýny v Olomouckém kraji (Windmühlen im Kreis Olomouc)*, Československá etnografie VI, 1958, S. 99, Quelle 341.

² V. Burian, *Větrné mlýny v Olomouckém kraji (Windmühlen im Kreis Olomouc)*, Československá etnografie VI, S. 94, Quelle 145.

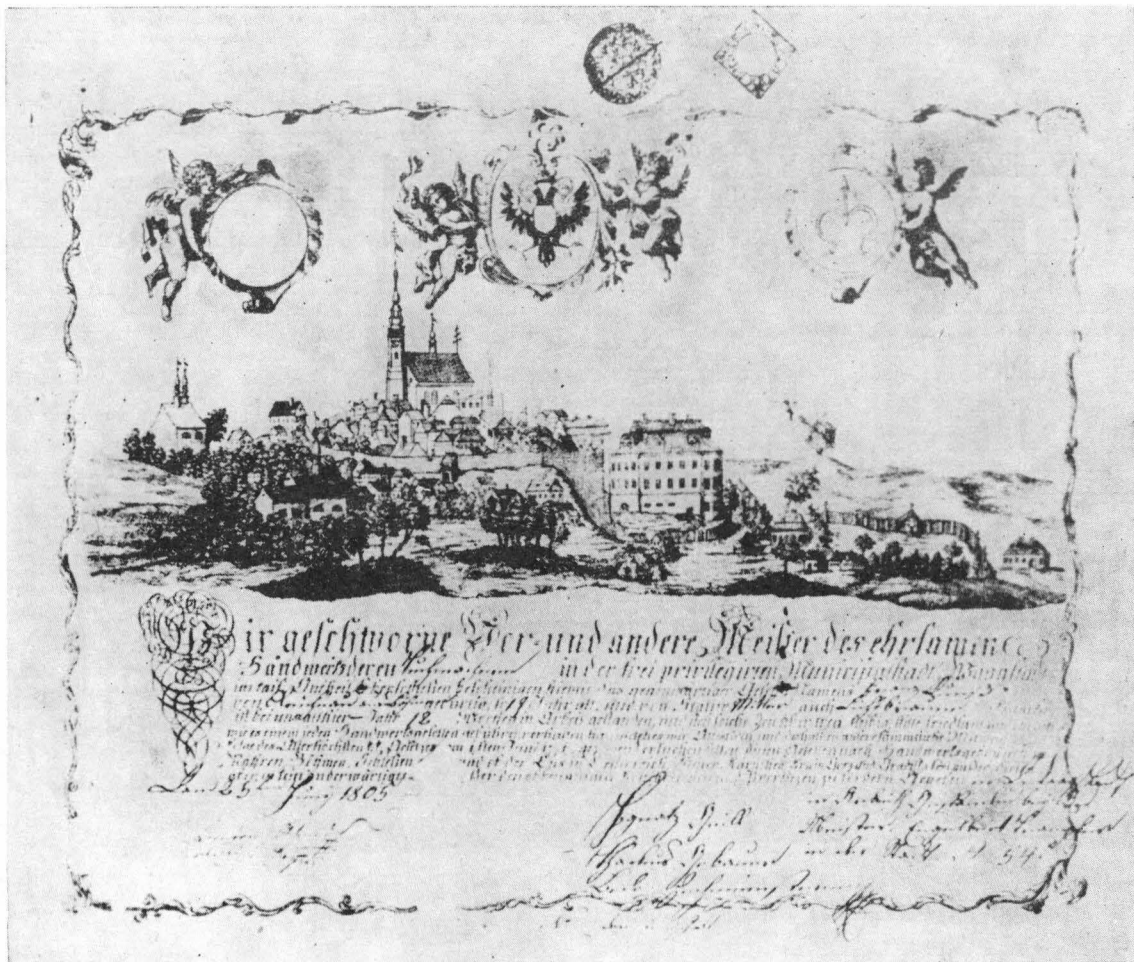

Fig. 4. Ilustrație din Bílovec de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea de pe certificatul de ucenicie eliberat de breasla postăvarilor (pe dreapta în spate se vede o moară de vînt cu pivot, făcută din lemn). Reproducere ŰEF ČSAV (J. Brodská) din volumul Státní archiv v Opavě (Arhiva de stat din Opava). Vol. I, Praga, 1955 (anexă).

Abb. 4. Ansicht von Bílovec aus dem ausgehenden 18. Jahrhundert auf dem Lehrbrief der Tuchmacherei (rechts rückwärts eine hölzerne Bockwindmühle). Reproduktion ŰEF ČSAV (J. Brodská) aus dem Buch Státní archiv v Opavě (Das Staatsarchiv in Opava), Bd. I, Prag, 1955 (Beilage).

mori erau din zid)³, în Moravia și Silezia au existat 682 mori de vînt (din care 60 erau din zid).⁴ Nu este lipsit de interes să menționăm numărul morilor de vînt înregistrate în cartea funduară, carte introdusă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În timp ce

gemauerte)³, und in Mähren und Schlesien gab es 682 Windmühlen (hiervon 60 gemauerte)⁴. Es ist nicht uninteressant, die Zahl der im Stablen Kataster eingezeichneten Windmühlen anzuführen; dieser Kataster wurde in der ersten Hälfte des 19. Jahrhun-

³ Ota Pokorný, *Geografické rozšíření někdejších větrných mlýnů a využití větrné energie v Čechách od počátku 19. století* (Aria de răspîndire a fostelor mori de vînt și utilizarea energiei eoliene în Boemia de la începutul secolului al XIX-lea), Dizertație, Praga, 1958.

⁴ Josef Vařeka, *Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku* (Morile de vînt din Moravia și Silezia), Uherské Hradiště 1967 (acolo e indicată și altă bibliografie).

³ Ota Pokorný, *Geografické rozšíření někdejších větrných mlýnů a využití větrné energie v Čechách od počátku 19. století* (Die geographische Verbreitung der ehemaligen Windmühlen und die Verwertung der Windenergie in Böhmen seit dem Beginn des 19. Jahrhunderts), Dissertationsarbeit, Prag, 1958.

⁴ Josef Vařeka, *Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku* (Die Windmühlen in Mähren und Schlesien), Uherské Hradiště 1967 (dort ist weitere Literatur angegeben).

în Boemia au fost înregistrate 53 mori (din care 14 erau de zid), în Mora'via și Silezia am constatat existența lor într-un număr de 107 localități.⁵ Slovacia nu prezenta condiții favorabile construirii morilor de vînt, ele apărînd în această regiune de la începutul secolului trecut, mai ales în părțile de sud-vest și sud-est (în total existența lor a fost constatată într-un număr de 16 localități). În prezent un număr de 44 mori de vînt din Cehoslovacia sînt declarate monumente istorice.⁶

Moara de vînt cu pivot, construită din lemn, care s-a bucurat de cea mai mare răspîndire în Cehoslovacia, este o construcție cu două etaje, avînd temelia pătrată sau aproape pătrată, îndreptată complet în direcția vîntului (fig. 5, 7, 9, 10). Fundamentul acestei mori este alcătuit dintr-un soclu de lemn în formă de cruce cu brațele egale („podešve“), izolat de sol prin pietre plate sau printr-un subbasment în formă de cruce, ale cărei pietre, prinse printr-un liant de mortar ajung pînă la o adîncime de 80 cm. În mijlocul crucii este îmbucată (apoi înfipt și în pămînt) pivotul cu o lungime de aproape 5 m cu patru muchii, iar deasupra șeii în opt muchii, pivot făcut din lemn de stejar („tatík“). Pivotul, precum și șeaua care-l încalecă, sînt susținute de patru proptele de stejar („apoštolé“), prinse prin îmbucare în partea superioară de bîrna denumită șea („sedlo“), iar în partea inferioară de soclul de lemn în formă de cruce. În partea sa superioară, pivotul este prevăzut cu o verigă de fier și se termină printr-un cep. Toate părțile construcției de care am pomenit pînă acum sînt fixe. Celelalte părți ale construcției din bîrne, inclusiv cele ale mecanismului de acționare și ale celui de măcinare, se rotesc cu ajutorul a două bîrne orizontale („štrajchholce“), ce se deplasează pe o șea-cadru, legînd peretele din față al morii cu cel din spate; cu excepția balconului, ele susțin întregul etaj. Suprafața inferioară a bîrnelor șeii era unsă cu grăsimență, iar uneori și cu săpun. A treia grindă orizontală, pe care se sprijină construcția morii, este o bîrnă de stejar de circa 6 m lungime („matka“), aceasta se reazămă la înălțimea podului etajului doi pe un cep

derts angelegt. Während in Böhmen 53 Windmühlen (hiervon 14 gemauerte) eingezeichnet waren, stellten wir in Mähren und Schlesien Windmühlen in 107 Ortschaften fest.⁵ Die Slowakei hatte keine günstigen Bedingungen für den Bau von Windmühlen; sie kommen dort seit dem Beginn des vergangenen Jahrhunderts hauptsächlich in den südwestlichen und südöstlichen Gegenden vor (insgesamt wurden Windmühlen in 16 Ortschaften festgestellt). Gegenwärtig stehen in der Tschechoslowakei 44 Windmühlen unter Denkmalschutz.

Die hölzerne Bockwindmühle, die in der ČSSR am meisten verbreitet war, ist ein zweistöckiger Bau mit quadratischem oder beinahe quadratischem Grundriß und steht ganz gegen den Wind gekehrt (Abb. 5, 7, 9, 10). Das Fundament dieser Mühle besteht aus einem gleichschenkligen Kreuzsockel aus Holz („podešve“), der von dem Erdboden durch flache Steine oder eine kreuzförmige Untermauerung isoliert ist, deren mit Mörtel verbundene Steine bis in eine Tiefe von etwa 80 cm reichen. In der Mitte des Kreuzes eingezapft (und auch im Erdboden eingelassen) ist der nicht ganz 5 m hohe vierkantige, über dem Sattel achtkantige Hauptständer aus Eichenholz („tatík“). Den Hauptständer und den darauf aufsitzenden Sattel stützen vier Eichenholzstreben („apoštolé“), die oben durch Einkerbungen in den als Sattel („sedlo“) bezeichneten Balken und unten im Holzkreuzsockel eingelassen sind. Oben ist der Hauptständer mit einem Eisenring versehen und endet in einem Zapfen. Sämtliche bisher angeführte Teile der Konstruktion sind stabil. Die übrigen Teile der Balkenkonstruktion einschließlich des Antriebsmechanismus und Mahlgangs sind durch Vermittlung zweier waagerechter Sattelbalken („štrajchholce“) drehbar, die sich auf dem Rahmensattel bewegen, wobei sie die vordere Giebelwand der Mühle mit der rückwärtigen verbinden; sie tragen mit Ausnahme des Hängenganges das ganze Stockwerk. Die untere Sattelfläche wurde mit ungesalzenem Schmalz geschmiert, manchmal auch eingeseift. Den dritten waagerechten Balken, auf dem die Mühlenkonstruktion aufsitzt, bildet der ungefähr 6 m lange Tragbalken aus Eichenholz („matka“); er sitzt in der Fußbodenhöhe des zweiten Stockwerks auf einem Zapfen des Hauptständers auf, verbindet die Seitenwän-

⁵ Josef Vařeka, *Ibidem*. Vezi și Arhiva UEF ČSAV din Praga, Fondul morilor de vînt.

⁶ Josef Vařeka, *Ibidem*.

⁵ Josef Vařeka, a.a.O. Siehe auch Archiv UEF ČSAV in Prag, Fonds Windmühlen.

⁶ Josef Vařeka, a.a.O.

Fig. 5. Moară de vânt cu pivot, construită din lemn (proprietar J. Tichý). Poruba lângă NC 21, județul Ostrava (Moravia). Foto J. Vařeka, 1965, Arhiva UEF ČSAV.

al pivotului, legînd pereții laterali ai morii și ferind-o de răsturnare. Scheletul morii este învelit cu scînduri („kabát“). Avînd în vedere că moara se rotește, învelișul, întărit de stîlpii din colțuri, se termină la aproximativ 20 cm deasupra solului. Coama, relativ joasă, iese de obicei puțin în afară. Căpriorii susțin acoperișul în coamă („čepice“), care prezintă de foarte multe ori în față, iar uneori și în spate, două ape incomplete („kšilt“). În cele mai multe cazuri acoperișul este din șindrilă, iar mai recent din carton gudronat sau tablă.

Abb. 5. Hölzerne Bockwindmühle (Eigentümer J. Tichý). Poruba bei NC 21, Bezirk Ostrava (Mähren). Photo J. Vařeka 1965, Archiv UEF ČSAV.

de der Mühle und schützt sie vor dem Umstürzen. Das Mühlenskelett ist verschalt („kabát“). Mit Rücksicht auf die Drehung der Mühle endet die durch Ecksäulen befestigte Verschalung ungefähr 20 cm über dem Erdboden. Der verhältnismäßig niedrige Giebel ist gewöhnlich etwas vorgeschoben. Dachsparren tragen das Giebeldach („čepice“), das sehr oft vorn und manchmal auch rückwärts einen Krüppelwalm („kšilt“) aufweist. Die Dacheindeckung besteht am häufigsten aus Schindeln, in neuerer Zeit auch aus Dach-

Fig. 6. Moară de vînt din zid de tip olandez. Sklenov lângă NC 1, județul Frýdek-Místek (Moravia). Foto J. Vařeka, 1965. Arhiva UEF ČSAV.

Abb. 6. Gemauerte holländische Windmühle. Sklenov bei NC 1. Bezirk Frýdek-Místek (Mähren). Photo J. Vařeka 1965, Archiv UEF ČSAV.

Pe multe acoperișuri găsim sfîrleze de tablă, avînd înscrise pe ele anul construirii. De obicei acoperișul are o înălțime de 3 m.

La etajul întîi al morii ajungem trecînd de-a lungul peretelui din spate și urcînd o scară cu acoperiș în consolă. În felul acesta ajungem la balconul acoperit, susținut de șeaua morii, iar de aici, printr-o ușă, ajungem la podul de jos (la etajul întîi al morii). Acolo se găsește și odaia pentru personalul morii, în care morarii și familiile lor locuiau în mod provizoriu, însă ei căutau să-și construiască cît mai repede o casuță în apropierea morii.

De cele mai multe ori morile de vînt cu pîivot rotative, sînt mișcate cu ajutorul unei pîrghii și al unui cărucior, alcătuit dintr-o

pappe oder Blech. Auf vielen Dächern sehen wir eine blecherne Wetterfahne mit der Jahreszahl. Das Dach ist gewöhnlich 3 m hoch.

Ins erste Stockwerk der Windmühle gelangen wir entlang der rückwärtigen Giebelwand unter dem Tragdach über eine Holzstiege. So kommen wir auf den von Sattelbalken getragenen gedeckten Hängegang, von wo wir durch eine Eingangstür auf den unteren Boden (ins erste Stockwerk der Mühle) gelangen. Dort befindet sich auch die Gesindestube, in der manchmal die Windmüller vorübergehend auch mit ihren Familien wohnten, sich aber bemühten, in der Nähe der Mühle möglichst bald eine Behausung zu bauen.

Die Bockwindmühlen sind am häufigsten durch einen Hebel unter Zuhilfenahme eines Wägelchens drehbar, das aus einem senk-

Fig. 7. Moară de vânt cu pivot, construită din lemn, din anul 1833 (proprietar K. Romfeld). Litultovice-Choltice lângă NC 134, județul Opava (Moravia). Foto J. Vařeka, 1965. Arhiva UEF ČSAV.

Abb. 7. Hölzerne Bockwindmühle aus dem Jahre 1833 (Eigentümer K. Romfeld). Litultovice-Choltice bei NC 134, Bezirk Opava (Mähren), Photo J. Vařeka 1965, Archiv UEF ČSAV.

bîrnă verticală și o pîrghie orizontală. Între bîrnele-șea ale morii este prins în pene un proțap lung de vreo 6,5 m, al cărui capăt inferior, de care e legată o funie, un otgon sau un lanț, atîrnă liber la vreo 20 cm deasupra solului. Prin rotirea pîrghiei, funia se înfășoară pe bîrna rotitoare verticală a căruciorului mobil și, drept urmare, întreaga construcție se deplasează. În jurul morii ies din pămînt într-un cerc, 8 pînă la 12 țaruși, de care se fixează căruciorul mobil, numit și berbecul morii.

Sistemul de măcinare al morilor de vînt construite din lemn corespunde, în linii mari, sistemului de măcinare al morilor de apă din Boemia; uneori există un sistem pentru măcinare și un altul pentru urluit (fig. 8, 10). Baza întregului sistem de măcinare îl consti-

rechten Balken und einem waagerechten Hebel besteht. Zwischen den Sattelbalken ist eine ungefähr 6,5 m lange Deichsel eingekeilt, deren unteres Ende, an das ein Seil, ein Tau oder eine Kette angebunden ist, ungefähr 20 cm oberhalb des Erdbodens frei schwebt. Bei der Hebelumdrehung wickelt sich das Seil auf den senkrechten drehbaren Balken des Wägelchens auf, wodurch der ganze Bau in Bewegung gerät. Aus dem Erdboden ragen im Umkreis der Mühle 8 bis 12 Pflöcke hervor, die den Windmühlenbock festhalten.

Der Mahlgang der hölzernen Windmühlen entspricht im großen und ganzen dem Mahlgang der böhmischen Wassermühlen; manchmal gibt es einen Mahlgang für das Mahlen und einen anderen für das Verschroten (Abb. 8, 10). Grundlage des ganzen Mahlganges ist

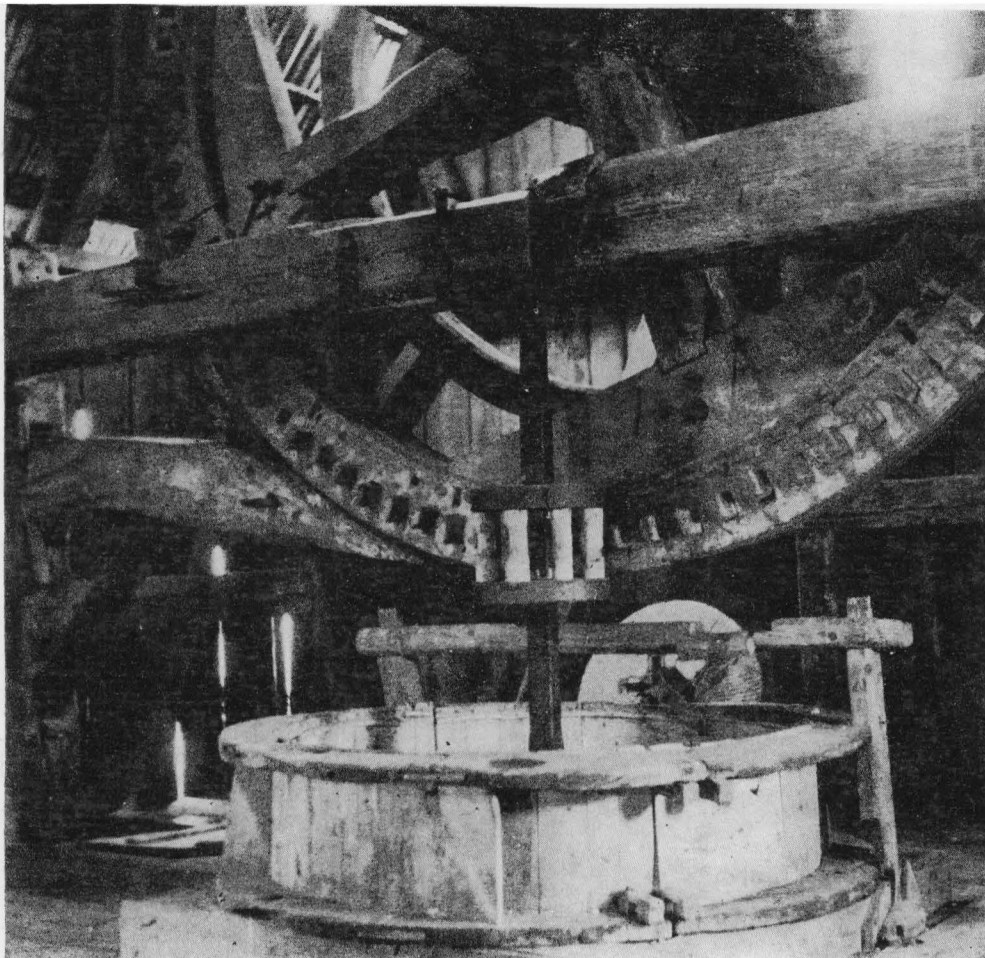

Fig. 8. Sistemul de măcinare al unei mori de vânt cu pivot: transmisia de la roata dințată la piatra de moară. Litultovice-Choltice lângă NC 134, județul Opava (Moravia). Foto J. Vařeka, 1965, Arhiva UEF ČSAV.

Abb. 8. Mahlgang einer hölzernen Bockwindmühle: Übersetzung vom Kammrad auf den Mühlstein. Litultovice-Choltice bei NC 134, Bezirk Opava (Mähren). Photo J. Vařeka 1965, Archiv UEF ČSAV.

tuie grindeul orizontal al aripilor, tăiat în opt muchii și lucrat din lemn de stejar, amplasat în podul de sus al etajului doi al clădirii; el este alcătuit din cap, gît, trunchi și un cep de fier. De obicei lungimea totală a grindeiului este de 6 m. Gîtul grindeiului se rotește într-o șea de lemn, iar capul posterior, într-un lăcaș din lemn de frasin. Constructorii de mori fasonau grindeul direct în pădure dintr-un trunchi de stejar drept, ales cu grijă, dîndu-i forma unei bîrne cu opt muchii, apoi îl ung cu var pentru ca lemnul să nu capete crăpături. Grindeul cel mai bun este cel de stejar, ale cărei nervuri sînt în-

eine achtkantige waagerechte Flügelwelle aus Eichenholz, die am oberen Boden im zweiten Stockwerk des Gebäudes untergebracht war; sie gliedert sich in das Kopfstück, den Hals, den Rumpf und den Eisenzapfen. Die Gesamtlänge der Welle beträgt gewöhnlich 6 m. Der Hals der Welle dreht sich in einem Holzsattel, der rückwärtige Zapfen im Lager aus Eschenholz. Die Mühlenbauer bearbeiteten die Welle gleich im Wald aus einem sorgfältig ausgewählten geraden Eichenstamm in Form eines achteckigen Balkens und bestrichen ihn dann mit Kalk, damit das Holz keine Risse bekomme. Die beste Welle besteht aus Eichenholz, dessen Fasern in der

dreptate în direcția de rotire a viitorului grindei. Dacă copacul este mai subțire, atunci este fasonat în formă rotundă. În trunchiul grindeiului este îmbucată o roată dințată din lemn de stejar, cu patru sau șase cruci (diametrul roții este de peste 3 m). La morile cu două sisteme de măcinare găsim de obicei două roți dințate. Roata dințată este înconjurată pe trei sferturi de o frână („hem“), având șaizeci pînă la optzeci de cai putere; cînd vîntul suflă cu putere era necesar să se frîneze cu mare grijă cu acest dispozitiv; pentru ca roata să nu se aprindă din cauza frecării. Lateral roata are 82 pînă la 120 de dinți („palci“), confecționați din lemn de carpen, de tei, frasin sau salcîm. Dinții au o lungime de circa 30 cm și ies cu cele patru muchii puțin în afară din roată; cu un capăt sînt înfipti în partea cilindrică inferioară și fixați cu ajutorul unor pene mici din lemn de mestecăan sau altă esență asemănătoare. Constructorul de mori măsoară cu precizie distanța dintre dinți, verificînd cu o scîndură dacă stau în același plan, controlînd dacă nu au joc, dacă nu se strîmbă etc. Chiar și un constructor de mori cu experiență trebuia să lucreze o săptămînă întreagă la confecționarea unui set de dinți, înainte de a le putea fixa pe roată. Dinții roții intră într-un felinar („céva“) fixat pe un fus de fier cu patru muchii („vřeteno“), care este prins în partea de jos prin niște gheare („pracky“) de un lăcaș al pietrei de sus; această piatră („běhoun“) cîntărește 6—12 chintale; piatra de jos e imobilă. Pietrele de moară mai vechi erau făcute din gresie, iar cele noi, dure și netede, din cuarț sau beton, numindu-se „pietre franceze“. Deasupra pietrei de sus, pe o capră, se găsește un coș din lemn cu fundul mobil, așa-numita tigaie („korčák“), ale cărei mișcări de scuturare sînt transmise de o bucăciță elastică de lemn prinsă de ea. Pentru măcinare, grăunțele se toarnă în coș, de unde, reglate de tigaia mobilă, cad între pietrele de moară. Grăunțele măcinate ajung într-un sac, prins de lada pentru făină. Lada pentru făină este adesea bogat încrustată și e așezată pe podeaua de jos, în dreapta pivotului. În fața lăzii pentru făină se găsește o ladă mică pentru țărîțe. Făina e cernută în sac („hasačert“) prin mișcarea unui arc spiral situat pe peretele frontal al lăzii pentru făină.

Richtung der künftigen Welle verlaufen. Wenn der Baum schwach ist, wird er nur rund zubehauen. In das Rumpfstück der Welle ist das Kammrad aus Eichenholz mit vier oder sechs Radarmen eingelassen (Rad-durchmesser über 3 m). Bei Mühlen mit zweierlei Mahlgang befinden sich gewöhnlich zwei Kammräder. Zu drei Viertel umspannt eine Bandbremse („hem“) mit sechzig bis achtzig Pferdestärken das Kammrad; mit dieser Vorrichtung mußte man bei starkem Wind sehr vorsichtig bremsen, damit das Rad durch die Reibung nicht Feuer fängt. Das Rad trägt an der Seite 82 bis 120 Kammrad-zähne („palci“), die aus dem Holz von Hainbuchen, Linden, Eschen oder Robinien bestehen. Die Zähne sind ungefähr 30 cm lang und ragen etwas mit ihren vier Kanten aus dem Kammrad hervor; sie sind am Ende im unteren zylindrischen Teil durchbohrt und mit Stiften aus Birkenholz oder einem anderen, ähnlich gearteten Holz befestigt. Der Mühlenbauer maß genau die Entfernungen zwischen den Zähnen und überprüfte sogar mit der Planke, ob sie in derselben Ebene stehen, ob sie nicht etwa locker sind, ob sie sich nicht krümmen usw. Selbst ein erprobter Mühlenbauer mußte eine ganze Woche an einem Satz von Kammradzähnen arbeiten, bis er diese ins Rad einbauen konnte. Die Zähne des Kammrades passen in die in eine vierkantige Eisenachse (vřeteno“) ansetzende Kerbrinne („céva“), die unten mit Klauen („pracky“) ins Lager im oberen Stein eingelassen ist; dieser obere Stein („běhoun“) wiegt 6—12 dz; der untere Stein ist unbeweglich. Die älteren Mühlsteine wurden aus Sandstein gearbeitet, die neueren harten und glatten Steine sind aus Quarz oder Beton und heißen französische Steine. Über dem oberen Stein befindet sich auf einem Bock ein Holztrichter mit einem beweglichen Boden, dem sog. Schüttler („korčák“), dessen Schüttelbewegungen durch ein daran angebrachtes elastisches Holzstück hervorgerufen werden. Beim Mahlen werden die Körner in den Holztrichter geschüttet und fallen, durch den beweglichen Schüttler reguliert, zwischen die Mühlsteine. Nach dem Zermahlen gelangen sie in einen Sack, der in der Mehlkiste angebracht ist; diese Mehlkiste ist oft reich geschnitzt und steht auf dem unteren Boden rechts vom Hauptständer. Vor der Mehlkiste steht eine Kleientruhe. Das Mehl wird im Sack („hasačert“) durchgesiebt, der sich durch eine Spiralfeder an der Stirnwand der Mehlkiste bewegt.

Dacă moara are numai un singur sistem de măcinare, grîul sau secara sînt măcinate de opt pînă la zece ori, iar pietrele se apropie tot mai mult după fiecare operație. Produsele pentru măcinat sînt aduse la coșul de umplere în saci sau în panere. De îndată ce coșul de umplere se golește, e pus automat în funcție un clopoțel de semnalizare, spre care duce o sforă prinsă la un capăt de scîndurica mobilă a coșului, iar de celălalt capăt de o greutate situată sub grindei, acolo unde se află clopoțelul.

Morile de vînt din Boemia au de obicei patru aripi prinse într-un unghi drept la capătul grindieiului; suprafețele lor trapezoidale sînt umplute cu scîndurile din lemn de brad sau de molift, sau cu șindrile lungi. Uneori axele aripilor opuse sînt făcute dintr-o singură bucată de lemn, de cele mai multe ori din lemn de molid, deoarece acesta e dur, trainic și rezistent. Lungimea aripilor depinde de înălțimea morii (în medie lungimea aripilor este de obicei de 8 m).

Al doilea tip de mori de vînt, ce apare mult mai rar pe teritoriul Cehoslovaciei, este moara de vînt din zid, de tip olandez, la care după necesități se poate roti în direcția vîntului, numai acoperișul împreună cu aripile (fig. 6). În Europa — în special în țările de Jos — aceste mori prezintă diferite variante, în raport cu epoca și cu locul de amplasare, însă ele nu prezintă nici o importanță pentru teritoriul R. S. Cehoslovace. În Cehoslovacia morile de vînt de tip olandez au fost construite mai cu seamă din piatră sau din cărămidă arsă (în țările vecine — Polonia, Ungaria — și din lemn). De regulă ele au un plan circular, iar construcția masivă, în formă de turn, se prezintă ca un popic retezat sau ca un cilindru. Diametrul interior al morii măsoară peste șase metri, iar înălțimea acestor mori variază între 9 și 14 metri. Rotirea acoperișului și a aripilor este posibilă datorită unui dispozitiv cu scripete de ridicare sau cu melc, instalat în interiorul morii. Acoperișul se deplasează pe niște șine de fier, situate de-a lungul extremității de sus a clădirii. La morile de vînt de tip olandez sistemul de măcinare este identic cu cel al morilor de vînt cu pivot. La unele mori de acest tip există două mecanisme de măcinare — unul pentru urluit și altul pentru măcinat. Morarul, împreună cu familia sa, locuia la parterul morii pînă își construia o casuță în apropierea morii.

Morile de vînt din zid de tip olandez au ajuns pe teritoriul Cehoslovaciei abia în secolul al XVIII-lea, aduse probabil din apus.

Wenn sich in der Mühle nur ein Mahlgang befindet, mahlt man Roggen oder Weizen acht- bis zehnmal und zieht die Steine immer fester an. Das Mahlgut wird zum Einfüllkorb in Säcken oder Körben getragen. Sobald der Holztrichter leer ist, wird automatisch eine Glocke als Signalvorrichtung betätigt, die längs einer Schnur vom beweglichen Brettchen im Korb zu einem Gewicht unter der Welle führt, wo die Glocke hängt.

Die böhmischen Windmühlen haben gewöhnlich vier Flügel, die sich rechtwinklig im Kopfstück der Flügelwelle überschneiden; ihre trapezförmigen Flächen werden mit Tannen- oder Fichtenspalthölzern oder langen Schindeln bedeckt. Manchmal bestehen die Achsen der gegenüberliegenden Flügel aus einem Holzstück, am häufigsten aus Lärchenholz, da es zäh, hart und widerstandsfähig ist. Die Flügellänge ist abhängig von der Höhe der Mühle (die Durchschnittslänge der Flügel beträgt gewöhnlich 8 m).

Der zweite Typ von Windmühlen, der auf dem Territorium der Tschechoslowakei weit- aus seltener vorkommt, ist die gemauerte holländische Windmühle, bei der sich nach Bedarf nur das Dach mit den Flügeln gegen den Wind drehen läßt (Abb. 6). Diese Windmühlen haben in Europa — hauptsächlich in den Niederlanden — einige Varianten in bezug auf Zeit und Raum, die aber für das tschechoslowakische Gebiet keine Bedeutung haben. Holländische Windmühlen baute man in der ČSSR meistens aus Stein oder gebrannten Ziegeln (im benachbarten Polen und Ungarn auch aus Holz); sie haben grundsätzlich einen kreisförmigen Grundriß, und der massive turmartige Bau zeigt die Figur eines gestutzten Kegels oder Zylinders. Der innere Durchmesser der Mühle mißt über sechs Meter, die Höhe dieser Mühlen liegt zwischen 9 bis 14 m. Die Drehung des Daches und der Flügel wird durch eine Hubwinde- oder Schneckenvorrichtung ermöglicht, die im Innern der Mühle installiert ist; das Dach gleitet auf Eischienen, die sich entlang der oberen Peripherie des Gebäudes befinden. Der Mahlgang in der holländischen Windmühle gleicht jenem in der Bockwindmühle. In vielen solchen Mühlen gibt es zwei Mahlgänge — einen zum Verschroten und einen anderen zum Mahlen. Der Müller bewohnte mit seiner Familie das Erdgeschoß der Mühle so lange, bis er sich in der Nähe eine Hütte erbaut hatte.

Die gemauerten holländischen Windmühlen drangen wahrscheinlich aus dem Westen erst im 18. Jahrhundert in das Gebiet der Tsche-

Fig. 9. Moară de vînt cu pivot, construită din lemn, din anul 1845. Lhotka lângă Litultovice, județul Opava (Moravia). Foto J. Vařeka, 1965. Arhiva ŰEF ČSAV.

Abb. 9. Hölzerne Bockwindmühle aus dem Jahre 1845. Lhotka bei Litultovice, Bezirk Opava (Mähren). Photo J. Vařeka 1965, Archiv ŰEF ČSAV.

Încontestabilul lor avantaj constă în randamentul mai mare, în timpul mai îndelungat de folosință și, uneori, în posibilitatea procurării mai lesnicioase a materialului de construcție. Aceste mori au fost înălțate de zidarii localnici sub îndrumarea unor morari experimentați, iar la sfîrșitul secolului al XIX-lea și de unele firme de construcții, care le-au construit, fără îndoială, luînd ca bază modelele și experiența populară. Sistemul de măcinare a fost confecționat și în continuare de constructori de mori cu experiență.⁷

Al treilea tip de mori, existent pînă în zilele noastre în Moravia de nord-est și în împrejurimile orașului Frýdek-Místek, îl constituie morile de vînt din lemn cu un singur cat, a căror construcție în formă pătrată se poate roti pe o șină circulară fixată în fundamentul de beton. Scheletul de bîrne e învelit în scînduri, iar scundul acoperiș cu coamă e acoperit de obicei cu ardezie. Aceste mori cu șase sau mai multe aripi au fost construite pe la începutul secolului al XX-lea

choslowakei vor; ihr unbestreitbarer Vorzug beruht in der größeren Leistung, größeren Dauerhaftigkeit und manchmal auch in der leichteren Beschaffungsmöglichkeit des Baumaterials. Diese Windmühlen wurden von ortsansässigen Maurern unter der Leitung bewährter Müller, am Ende des 19. Jahrhunderts auch von einigen Baufirmen gebaut, die allerdings von volkstümlichen Vorlagen und Erfahrungen dabei ausgingen. Den Mahlgang arbeiteten auch weiterhin erprobte Mühlenbauer aus.⁷

Als dritten, bis auf den heutigen Tag in Nordostmähren in der Umgebung von Frýdek-Místek vorkommenden Windmühlentyp können wir die ebenerdigen hölzernen Windmühlen anführen, bei denen der ganze Bau auf einer in das Betonfundament eingelassenen kreisförmigen Schiene drehbar ist. Das Balkenskelett ist mit Brettern verschalt, das niedrige Giebeldach gewöhnlich mit Schiefer gedeckt. Diese kleinen Windmühlen haben üblicherweise sechs und mehr Flügel. Sie wur-

⁷ Aici putem arăta că unele mori de vînt din zid au constituit în ultimele două războaie mondiale importante puncte de sprijin militare.

⁷ Hier können wir auch anführen, daß einige gemauerte Windmühlen in den beiden letzten Weltkriegen wichtige militärische Stützpunkte bildeten.

și au servit numai pentru urluit. Mici mori asemănătoare, care au servit numai pentru nevoile casnice, găsim de pildă, în Polonia și în Ungaria.⁸

O variantă a acestui tip îl constituie moara de vânt montană, fixă, din lemn, care apare răzlețit în Munții Bezkiși, la o altitudine de 300–600 m deasupra nivelului mării. Această moară e îndreptată cu aripile în direcția dinspre care bate vântul de cele mai dese ori. Corpul și acoperișul morii sînt fixe. Moara înlocuiește munca la rîșnițele manuale. Și moara de vânt fixă a fost construită abia la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

În general, e foarte puțin cunoscut faptul că morile de vînt cu pivot, construite din lemn, au fost mutate relativ des din motive economice, familiale, sociale sau juridice, fie dintr-o comună în alta (în care caz moara era în întregime demontată, încărcată în care, transportată și remontată în noul ei loc, de către constructori experimentați de mori), fie dintr-un loc în altul în aceeași comună (în care caz moara era doar ridicată și mutată pe blăni de stejar cu ajutorul unor role de lemn. Asemenea mutări de mori de vînt le-am putut constata în Moravia răsăriteană în aproape fiecare al doilea sat.

Uncle mori de vînt s-au aflat în proprietatea aceleiași familii timp de mai multe generații, altele și-au schimbat proprietarii, lucru pe care-l întîlnim mai des, fapt datorat mai cu seamă unor cauze sociale. Prin poziția sa socială, morarul făcea parte din pătura mai săracă a comunității satești.

Pentru construirea unei mori de vînt era necesară aprobarea seniorului feudal, care o dădea în schimbul unei dijme anuale. Din documentele de arhivă rezultă că, de obicei, autoritățile rezolvau în mod favorabil cererile bine justificate, pentru a nu contraveni dispozițiile primite de la organele superioare care, în secolul al XVIII-lea, recomandau construirea morilor de vînt. Pentru autorități era avantajos ca moara să fie ridicată pe un pămînt țărănesc și să nu contribuie cu nimic la construirea ei.

Morile funcționau, cît timp bătea vîntul, în tot cursul anului, chiar și atunci cînd existau

den zu Beginn des 20. Jahrhunderts gebaut und dienten nur zum Verschroten. Ähnliche nur für den Hausbedarf dienende Kleinmühlen finden sich z. B. in Polen und Ungarn.⁸

Eine Variante dieser Mühle ist die unbewegliche hölzerne Gebirgswindmühle, die vereinzelt in den Beskiden in einer Seehöhe von 300–600 m vorkommt. Diese Mühle steht mit ihren Flügeln gegen die Richtung gekehrt, von wo am häufigsten der Wind weht. Der Mühlenrumpf und das Dach sind also stabil. Diese Mühle ersetzte die Arbeit an den Handmühlen; die eigentlich im wesentlichen den Mahlgang dieser Kleinmühlen bilden. Auch die unbewegliche Windmühle wurde erst am Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts gebaut.

Im allgemeinen ist es noch wenig bekannt, daß die hölzernen Bockwindmühlen aus ökonomischen, familienbedingten, sozialen, rechtlichen und anderen Gründen verhältnismäßig oft aus einer Gemeinde in eine andere verlegt wurden (in einem solchen Fall wurde die Windmühle völlig demontiert, auf Wagen verladen und am neuen Ort von gewandten Mühlenbauern wiederum aufgestellt) oder nur von einem Grundstück auf ein anderes transferiert wurden (die Mühle wurde dann nur gehoben und unter Zuhilfenahme hölzerner Rollen auf Eichenplatten verschoben). In Ostmähren konnten wir solche Übersiedlungen von Windmühlen fast in jedem zweiten Dorf feststellen.

Einige Windmühlen standen ganze Generationen hindurch im Besitz einer Familie, auf anderen Mühlen wechselten die Besitzer einander ab, was häufiger ist; die Ursache liegt vor allem in sozialen Gründen. Der Windmüller gehörte in seiner sozialen Stellung gewöhnlich zur ärmeren Schicht der Dorfgemeinschaft.

Für den Bau einer Windmühle war die Zustimmung des Feudalherrn erforderlich, die er unter Festlegung einer jährlichen Abgabe erteilte. Aus den Archivquellen geht hervor, daß die Obrigkeit wohlbegründete Ansuchen gewöhnlich positiv erledigte, um nicht mit den Gubernialverordnungen in Konflikt zu geraten, die den Bau von Windmühlen seit dem 18. Jahrhundert empfahlen. Die Obrigkeit hatte aber die Mühle am liebsten auf Rustikalboden und wollte zum Bau keinen Zuschuß leisten.

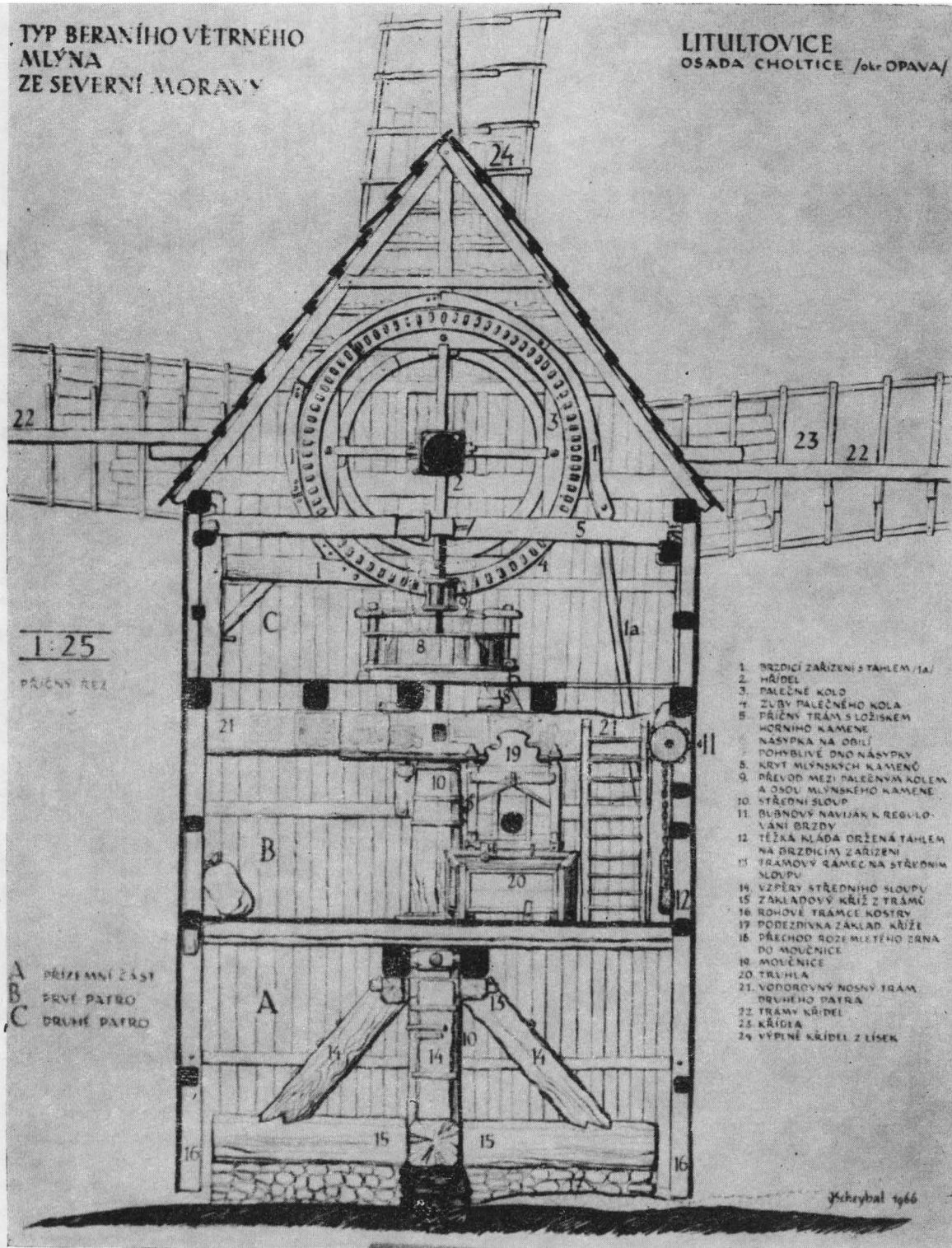
Sofern der Wind ausreichte, standen die Windmühlen während des ganzen Jahres

⁸ Comunicare verbală făcută de H. Wesolowska; Lajos Kíss, *Középenbajtos szélmalon Hódmezővásárhelyen*, Ethnographia 1938, pp. 198–203.

⁸ Mündliche Mitteilung von H. Wesolowska; Lajos Kíss, *Középenbajtos szélmalon Hódmezővásárhelyen*, Ethnographia 1938, S. 198–203.

TYP BERANÍHO VĚTRNÉHO
MLÝNA
ZE SEVERNÍ MORAVY

LITULTOVICE
OSADA CHOLTICE /okr OPAVA/

1. BRZDICI ZAŘÍZENÍ S TAHEM /A/
2. HÁDEL
3. PALEČNÉ KOLO
4. ZUBY PALEČNÉHO KOLA
5. PŘÍČNÝ TRÁM S LOŽISKEM
HORNÍHO KAMENE
6. NÁSPYK NA OBILÍ
7. POHYBLIVÉ DNO NÁSPYKY
8. KRYT MLÝNSKÝCH KAMENŮ
9. PŘEVOD MEZI PALEČNÝM KOLEM
A OSOU MLÝNSKÉHO KAMENE
10. STŘEDNÍ SLOUP
11. BUBNOVÝ NAVIJÁK K REGULOVÁNÍ BRZDY
12. TĚŽKÁ KLÁDA OŘÍZNÁ TAHLEM
NA BRZDICIJÍM ZAŘÍZENÍ
13. TRAMOVÝ RÁMEČKA NA STŘEDNÍM
SLOUPU
14. VZPĚRY STŘEDNÍHO SLOUPU
15. ZÁKLADOVÝ KŘÍŽ Z TRÁM
16. ROHOVÉ TRAMCE KOSTRY
17. PODEZDIVKA ZÁKLAD KŘÍŽE
18. PŘECHOD ROZEMLETÉHO ZRNA
DO MOUČNICE
19. MOUČNICE
20. TRUHLA
21. VODOROVNÝ NOSNÝ TRÁM
DRUHÉHO PATRA
22. TRÁMY KŘÍDEL
23. KŘÍDLA
24. VÝPLNĚ KŘÍDEL Z LÍSKY

Fig. 10. Secțiune transversală printr-o moară de vânt cu pivot, construită din lemn, din anul 1833 (proprietar K. Romfeld). Litultovice-Choltice lângă NC 134, județul Opava (Moravia). Desen J. Scheybal, 1965. Arhiva UEF CSAV:

A — parter; B — etajul întâi; C — etajul al doilea.
1. frînă; 2. grindei; 3. roată dințată; 4. dinți; 5. birnă cu lăcaș; 6. coș de grăunțe; 7. tigiaie; 8. butoi; 9. felinar; 10. pivot; 11. scripeți cu role; 12. bloc pentru frînă; 13. șea; 14. proptele; 15. soclu de lemn în formă de cruce; 16. birne de colț; 17. postament de piatră; 18. scoc pentru făină; 19. ladă pentru făină; 20. hambar; 21. podul morii; 22. coluri; 23. aripi; 24. obloane.

Abb. 10. Querschnitt durch eine hölzerne Bockwindmühle aus dem Jahre 1833 (Eigentümer K. Romfeld). Litultovice-Choltice bei NC 134, Bezirk Opava (Mähren). Zeichnung J. Scheybal 1965, Archiv UEF CSAV. A — Erdgeschoß; B — erstes Stockwerk; C — zweites Stockwerk; 1. Bremsvorrichtung; 2. Flügelwelle; 3. Kammrad; 4. Kammradzähne; 5. Querbalken samt Lager; 6. Holztrichter; 7. Schüttler; 8. Bütte; 9. Ritzel; 10. Hauptständer; 11. Trommelpulrad zum Bremsen; 12. Block zur Bremsvorrichtung; 13. Sattel; 14. Streben; 15. Holzkreuzsockel; 16. Ecksäulen; 17. Steinsockel; 18. Mehrlrinne; 19. Mehlkiste; 20. Mehltruhe; 21. Tragbalken; 22. Bruststücke; 23. Flügel; 24. Flügelfüllungen.

mai multe mori în aceeași comună. De multe ori uiumul luat la morile de vânt era mai mic decât cel luat la morile de apă. De obicei la moara de vânt lucra numai morarul și familia sa. Făina provenită de la aceste mori era mai neagră. La moara de vânt veneau cu grânele lor țăranii mici și mijlocii, iar țăranii săraci aduceau uneori la măcinat sau urluit doar 50 kg de grâu într-o roabă. Țăranii mai înstăriți se foloseau de morile de vânt numai pentru urluit. Când vântul era bun, o moară de vânt urluia 100 kg orz sau ovăz în mai puțin de trei ore, iar 100 kg de secară era măcinată în trei sau mai multe ore, în raport cu tăria vântului și mărimea morii. Randalmentul unei mori de apă era de aproape cinci ori mai mare.

La început morile de vânt nu aveau în proprietate nici un petec de pământ sau doar un teren de vreo jumătate de hectar. Cu începere din a doua jumătate a secolului trecut, când a avut loc prima criză a morilor de vânt, proprietarii morilor au început să cumpere loturi de pământ, așa că din primele decenii ale secolului al XX-lea morăritul era legat de o gospodărie țărănească. Cu timpul, rolul morilor de vânt s-a micșorat de la măcinat la urluitul simplu, fapt pe care-l putem remarca, de pildă, și în Polonia, Germania, Ungaria și alte țări. Și cum de la sfârșitul secolului al XIX-lea și mai ales în ultimele decenii morile de vânt din lemn au încetat să mai îndeplinească și acest rol, ele au început să se distrugă, iar prețiosul lemn din care erau construite a fost vândut sau demontat spre a fi folosit în alte scopuri. Morile de vânt din zid au fost transformate de proprietarii lor în locuințe, în case pentru pădurari etc. Aceste locuințe din mori de vânt („větrácká obydlí“) sînt în general abandonate sau utilizate în alte scopuri (ele servesc, de pildă, drept joagăre pentru uz casnic, turnuri de observație etc.).

Însemnătatea morilor de vânt a fost incontestabilă. La fel ca morile de apă, și morile de vânt i-au scutit pe țăranii de munca grea la rîșnițele de mîină și au adus neprețuite servicii regiunilor lipsite de cursuri de apă, acelorora în care rîurile și pîraiele seacău în timpul verii sau înghețau în timpul iernii. Pe vremuri de restriște sau de război ele au

in Betrieb, auch dort wo es in einer Gemeinde einige gab. Die Gebühren in den Windmühlen waren oft niedriger als in den Wassermühlen. Gewöhnlich besorgte der Müller mit seiner Familie die Bedienung der Windmühle. Das Mehl aus diesen Mühlen ist schwärzer. In die Windmühle kamen mit ihrem Getreide die Klein- und Mittelbauern, die Häusler brachten manchmal nur $\frac{1}{2}$ dz Korn auf einem Schiebkarren zum Mahlen oder Verschroten. Die reicheren Bauern ließen in den Windmühlen oft nur das Verschroten besorgen. Bei gutem Wind verschrotet man in einer Windmühle 1 dz Gerste oder Hafer in weniger als drei Stunden, 1 dz Roggen wird in drei oder auch mehr Stunden, je nach der Windstärke und der Mühlengröße gemahlen. Die Leistung einer Wassermühle war annähernd fünfmal größer.

Ursprünglich gehörten zu den Windmühlen entweder überhaupt keine Felder oder nur Grundstücke von etwa 0,5 ha. Seit der zweiten Hälfte des abgelaufenen Jahrhunderts, da die Windmühlen ihre erste Krise erlebten, kauften die Mühlenbesitzer Grundstücke, so daß in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts mit dem Müllergewerbe auch ein Bauerngehöft verbunden war. Die Funktion der Windmühlen sank mit der Zeit vom Vermahlen bis zum bloßen Verschroten, was wir z. B. auch in Polen, Deutschland, Ungarn und in anderen Ländern beobachten können. Und da viele hölzerne Windmühlen seit dem ausgehenden 19. Jahrhundert und hauptsächlich in den vergangenen Dezennien aufhörten, auch diese letzte Funktion zu erfüllen, gerieten sie in Verfall; das hochwertige Holz, aus dem sie erbaut waren, wurde verkauft oder zwecks anderer Verwertung demontiert. Die gemauerten Windmühlen wurden von ihren Besitzern in Wohnbehäusungen, Forsthäuser u. ä. umgewandelt. Heutzutage sind diese Windmühlenbehäusungen („větrácká obydlí“) durchwegs verlassen oder erfüllen andere Aufgaben (dienen z. B. als Heimsäge, Aussichtsturm u. ä.).

Die Bedeutung der Windmühlen in der Vergangenheit steht außer Zweifel. Ähnlich wie die Wassermühlen entoben auch die Windmühlen die Bauern der schweren Arbeit an den Handmühlen und leisteten unschätzbare Dienste jenen Gegenden, wo Mangel an Wasserläufen herrscht und wo die Flüsse und Bäche im Sommer austrocknen oder im Winter einfrieren; in Not-

salvat de foamete și le-au dat o posibilitate, fie ea cât de mică, de câștig la sute de morari. Din punctul de vedere al construcției, ele constituie o dovadă a înaltei măiestrii a vechilor constructori de mori, o mărturie a îndemînării și a simțului lor estetic. Ele sînt nu numai o dovadă a îndemînării ieșite din comun a poporului, ci și o mărturie a înaltei sale culturi materiale.⁹

und Kriegszeiten retteten sie vor dem Hunger und brachten vielen hundert Windmüllern einen wenn gleich nur bescheidenen Unterhalt ein. In baulicher Hinsicht sind sie ein Beweis für die hochentwickelte Meisterschaft der alten Mühlenbauer, für ihre Fertigkeit und ihr ästhetisches Empfinden. Sie bleiben nicht nur Zeugen einer einmaligen Fertigkeit des Volkes, sondern sind auch ein Beweis seiner hochentwickelten Sachkultur.⁹

⁹ În Cehoslovacia se află actualmente sub protecția Comitetului pentru monumentele istorice un număr de 44 mori de vînt. În cele trei muzee în aer liber din Cehoslovacia (de la Rožnov pod Radhoštěm, Martin și Bardejov) nu este reprezentată deocamdată nici o moară de vînt, deoarece aceste mori nu erau tipice pentru aria de colecționare a acestor muzee.

⁹ In der Tschechoslowakei stehen derzeit in situ 44 Windmühlen unter Denkmalschutz. In den drei angelegten tschechoslowakischen Freilichtmuseen (Rožnov pod Radhoštěm, Martin und Bardejov) sind vor derhand keine Windmühlen vertreten, da sie für das Sammelgebiet dieser Museen nicht typisch waren.

**CONFERINȚA DE LUCRU
A MUZEELOR ETNOGRAFICE ÎN AER
LIBER ȚINUTĂ LA BRIENZ — ELVEȚIA
ÎN LUNA SEPTEMBRIE 1967**

Cornel Irimie

Patru momente și, am putea spune, patru etape se pot marca în dezvoltarea nouă a colaborării internaționale în ceea ce privește muzeele etnografice în aer liber.

Primul moment este legat de Congresul internațional al I.C.O.M.-ului, ținut între 5—9 iulie 1957 în Danemarca, când se ajunge și la o definire a noțiunii de muzeu în aer liber. „Les musées de plein air ont pour tâche de sélectionner, démonter, transporter, remonter et entretenir, présentés dans un site approprié et complétés de leur équipement d'origine, des ensembles ou éléments d'architecture, caractéristiques des genres de vie, de l'habitat, des activités agricoles, artisanales, etc. de cultures en voie de disparition. De tels musées, a condition d'être réalisés selon des méthodes éprouvées, offrent un intérêt scientifique, éducatif et spectaculaire de premier ordre et assurent la conservation d'une part des plus précieuses du patrimoine des peuples“.

Al doilea moment poate fi considerat cel al Conferinței de la Bokrijk—Belgia, în aprilie 1966, când se conchide asupra necesității unor contacte organizate și periodice, sub formă de conferințe de lucru, între muzeele de acest profil din Europa, și când se propun — în principiu — câteva lucrări comune, la care să se poată asocia liber orice țară sau instituție de acest fel. La această conferință se emite pentru prima dată chiar ideea unui ghid comun, cu pregătirea căruia e însărcinat dr.-ul A. Zippelius.

**DIE ARBEITSBESPRECHUNG
DER VERTRETER
DER ETHNOGRAPHISCHEN
FREILICHTMUSEEN IN BRIENZ —
SCHWEIZ IM SEPTEMBER 1967**

Cornel Irimie

Vier Momente oder man könnte sagen vier Etappen lassen sich in der gegenwärtigen Entwicklung der internationalen Zusammenarbeit auf dem Gebiet der ethnographischen Freilichtmuseen unterscheiden.

Als erster Schritt wäre der internationale Kongreß der ICOM vom 5.—9. Juli 1957 in Dänemark zu nennen, wo auch eine Definition des Begriffes „Freilichtmuseum“ gegeben wurde: „Les musées de plein air ont pour tâche de sélectionner, démonter, transporter, remonter et entretenir, présentés dans un site approprié et complétés de leur équipement d'origine, des ensembles ou éléments d'architecture, caractéristiques des genres de vie, de l'habitat, des activités agricoles, artisanales etc. de cultures en voie de disparition. De tels musées, à condition d'être réalisés selon des méthodes éprouvées, offrent un intérêt scientifique, éducatif et spectaculaire de premier ordre et assurent la conservation d'une part des plus précieuses du patrimoine des peuples.“

Als zweites wichtiges Moment kann die Konferenz in Bokrijk/Belgien vom April 1966 betrachtet werden, wo die Notwendigkeit organisierter Kontakte in Form von regelmäßigen Arbeitsbesprechungen zwischen den Vertretern der europäischen Museen dieses Profils hervorgehoben wurde; ferner wurde vorgeschlagen, gemeinsame Arbeiten prinzipiell ins Auge zu fassen, an deren Durchführung sich jedes Land oder Institut dieser Art freiwillig beteiligen könnte. Bei dieser Besprechung trat auch zum ersten Mal der Gedanke auf, ein gemeinsames Handbuch herauszugeben, mit dessen Vorbereitung Dr. A. Zippelius betraut wurde.

Momentul următor, cu un rol hotărâtor pentru colaborarea internațională, așa cum s-a arătat de către toți participanții din cele 26 țări reprezentate, îl formează Simpozionul național organizat în România de către C.S.C.A. în colaborare cu Academia Republicii Socialiste România, în luna septembrie 1966.

Ultima reuniune a Conferinței de lucru a conducătorilor și unor specialiști de seamă de la muzeele în aer liber din Europa, ținută la Brienz — Elveția, între 23—26 septembrie 1967, marchează la rândul ei un pas înainte, deoarece — aici — pe lângă discutarea proiectului muzeului elvețian în aer liber de la Ballenberg, s-au concretizat o serie de propuneri pentru activitatea viitoare a conferinței.

La Conferință au fost invitați exclusiv specialiști, dând urmare chemării și fiind prezenți 17 delegați din șapte țări, care au o rețea mai puternică de muzee etnografice în aer liber sau care preconizează acum astfel de muzee, precum urmează: Austria (docent univ. dr. Oskar Moser, director științific al Muzeului carintian Klagenfurt; prof. dr. Viktor Herbert Pöttler, director de muzeu — Graz; Volker Hänsel, asistent universitar, Graz), Cehoslovacia (dr. Sona Kovacevicová, cercetător științific, Bratislava; ph. dr. Ludvík Kunz, directorul Institutului de etnografie al Muzeului Moraviei, Brno; Jan Lichner, director al „Slowakisches Institut für Denkmalpflege und Naturschutz“, Bratislava), Elveția (Gustav Ritschard, arhitect, Unterseen; Guggenbühl-Menz, președintele Asociației pentru organizarea unui muzeu etnografic în aer liber al Elveției, Urikon), R. F. a Germaniei (dr. Claus Ahrens, director al „Freilichtmuseum „am Kickeberg“, Hamburg; prof. dr. Alfred Kamphausen, director al muzeului „Schleswig-Holsteinisches Freilichtmuseum“, Bielkendorf; docent ing. arh. Rolf Robischon, responsabilul Muzeului din Trier; prof. pensionar Hermann Schilli, responsabil al Muzeului din Baden-Württemberg; dr. ing. F. H. Sonnenschein, director al „Westfälisches Freilichtmuseum technischer Kulturdenkmale“, Hagen; dr. Adelhart Zippelius, director al „Rheinisches Freilichtmuseum“, Kommern), Olanda

Ein weiteres, für die internationale Zusammenarbeit wichtiges Moment — wie die Vertreter der 26 teilnehmenden Länder feststellten — war das nationale Symposium in Rumänien, das im September 1966 von dem Staatskomitee für Kultur und Kunst in Zusammenarbeit mit der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien organisiert wurde.

Die letzte Zusammenkunft der Leiter und namhaften Fachleute der europäischen Freilichtmuseen fand zwischen dem 23. und 26. September 1967 in Brienz/Schweiz statt und bezeichnet einen weiteren Schritt vorwärts, denn hier wurden, außer der Besprechung über den Plan für das Schweizer Freilichtmuseum in Ballenberg, eine Reihe von Beschlüssen über die zukünftige Tätigkeit der Konferenz gefasst.

Zu der Tagung waren ausschließlich an Fachleute Einladungen ergangen, denen 17 Vertreter aus 7 Ländern Folge leisteten; alle Vertreter kamen aus Ländern, die über eine größere Anzahl von Freilichtmuseen verfügen oder im Begriff sind, solche Museen einzurichten. Folgende Länder waren durch Abordnungen vertreten: Österreich (Univ. Doz. Dr. Oskar Moser, wissenschaftlicher Direktor des Kärntner Museums in Klagenfurt; Prof. Dr. Viktor Herbert Pöttler, Museumsdirektor, Graz; Volker Hänsel, Universitätsassistent, Graz); die Tschechoslowakei (Dr. Sona Kovacevicová, wissenschaftlicher Forscher, Bratislava; Ph. Dr. Ludvík Kunz, Direktor des ethnographischen Institutes des Mährischen Museums in Brno; Jan Lichner, Direktor des „Slowakischen Instituts für Denkmalpflege und Naturschutz“, Bratislava); die Schweiz (Gustav Ritschard, Architekt, Unterseen; Guggenbühl-Menz, Vorsitzender der Gesellschaft für die Einrichtung eines ethnographischen Freilichtmuseums der Schweiz, Urikon), die Bundesrepublik Deutschland (Dr. Klaus Ahrens, Direktor des „Freilichtmuseums „am Kickeberg“, Hamburg; Prof. Dr. Alfred Kamphausen, Direktor des Schleswig-Holsteinischen Freilichtmuseums“, Bielkendorf; Dozent Ing. Architekt Rolf Robischon, Verantwortlicher des Museums in Trier; Prof. im Ruhestand Hermann Schilli, Verantwortlicher des Museums in Baden-Württemberg; Dr. Ing. F. H. Sonnenschein, Direktor des „Westfälischen Freilichtmuseums technischer Kulturdenkmale“, Hagen; Dr. Adelhart Zippelius, Direktor des „Rheinischen Freilichtmuseums“, Kommern); Hol-

(prof. dr. A. J. Bernet-Kempers, director al „Nederlands Openluchtmuseum“, Arnhem), Republica Socialistă România (dr. C. Irimie, director al Muzeului Brukenthal și responsabil al Muzeului etnografic din Dumbrava Sibiului, consultant C.S.C.A. pentru muzee etnografice, Sibiu), Suedia (prof. dr. Gösta Berg, directorul fundației și Muzeului Skansen, Stockholm). Au lipsit delegați din Danemarca și Norvegia, scuzându-se și considerînd oarecum mandatar al lor pe prof. dr. Gösta Berg die Suedia.

Conferința a avut un caracter de lucru la masa rotundă, sub conducerea prof. univ. dr. B. Kempers, desemnat de către cei prezenți să prezideze, el fiind și organizatorul principal al întrunirii.

Problemele puse în discuția conferinței au fost fixate în linii mari încă la Bokrijk în 1966, fără a se limita totuși posibilitatea debaterii și altor chestiuni propuse de participanți. Între aceste probleme, anunțate și prin invitare, se înscriu: a) analizarea situației (poziției) muzeelor în aer liber și găsirea unei forme de organizare a lor în cadrul I.C.O.M.; b) propuneri pentru tematica, locul și caracterul viitoarelor întruniri ale grupului de lucru; c) proiectarea și tipărirea unui manual-ghid al muzeelor de acest gen din Europa; d) mijloace și metode de popularizare pentru muzeele în aer liber; e) proiectul primului muzeu în aer liber din Elveția; f) diverse probleme în legătură cu muzeele de acest profil.

După referatul prezentat de prof. dr. B. Kempers cu privire la dezvoltarea postbelică a mișcării muzeelor etnografice în aer liber, s-a trecut la discutarea propunerii de elaborare a unui manual-ghid privind toate muzeele în aer liber din Europa, despre care a raportat dr. A. Zippelius, stabilindu-se responsabili pentru diferite țări, care să centralizeze și să prezinte materialul Conferinței viitoare (ex. pentru Republica Socialistă România — dr. C. Irimie; pentru Suedia — prof. dr. Gösta Berg; pentru Cehoslovacia — dr. L. Kunz etc.). În legătură cu manualul-ghid s-a ridicat problema necesității unei bibliografii exhaustive referitor la muzeele în aer liber.

land (Prof. Dr. A. J. Bernet-Kempers, Direktor des „Nederlands Openluchtmuseum“ Arnhem); die Sozialistische Republik Rumänien (Dr. C. Irimie, Direktor des Brukenthalmuseums und verantwortlicher Leiter des ethnographischen Freilichtmuseums im Hermannstädter Jungen Wald, Beirat des CSCA für ethnographische Museen, Hermannstadt—Sibiu); Schweden (Prof. Dr. Gösta Berg, Direktor der Stiftung des Museums Skansen, Stockholm). Die Vertreter Dänemarks und Norwegens entschuldigten ihr Fernbleiben und betrachteten Dr. Gösta Berg aus Schweden als ihren Beauftragten.

Die Konferenz hatte den Charakter einer Arbeitsbesprechung am runden Tisch. Zum Vorsitzenden wurde von den Anwesenden Univ. Prof. Dr. B. Kempers gewählt, der auch der Hauptorganisator der Zusammenkunft war.

In großen Zügen waren die zu besprechenden Fragen schon 1966 in Bokrijk festgelegt worden, ohne daß man die Möglichkeit ausschaltete, auch andere, von den Teilnehmern aufgeworfene Fragen zur Diskussion zu stellen. Zu den Problemen, die auch auf den Einladungen angeführt waren, gehörten folgende: a) die Überprüfung der Stellung (Position) der Freilichtmuseen und die Festlegung der Organisationsformen im Rahmen des ICOM; b) Vorschläge für die Thematik, den Ort und den Charakter der künftigen Besprechungen der Arbeitsgruppe; c) Planung und Druck eines Handbuchs der Museen dieser Art in Europa; d) Mittel und Wege zur Popularisierung von Freilichtmuseen; e) der Plan für das erste Freilichtmuseum in der Schweiz; f) verschiedene Fragen, die Museen dieses Profils betreffen.

Nach dem von Prof. Dr. B. Kempers gehaltenen Referat über die Entwicklung der ethnographischen Freilichtmuseen in der Nachkriegszeit schritt man zur Besprechung des Vorschlags über die Ausarbeitung eines Handbuchs aller Freilichtmuseen in Europa. Darüber berichtete Dr. A. Zippelius; anschließend wurden die Verantwortlichen für die verschiedenen Länder bestimmt, die das nötige Material zusammentragen und der nächsten Konferenz vorlegen werden (z. B. für die Sozialistische Republik Rumänien Dr. C. Irimie, für Schweden Prof. Dr. Gösta Berg, für die Tschechoslowakei Dr. L. Kunz u. a.).

Im Zusammenhang mit dem Handbuch wurde auf die Notwendigkeit hingewiesen, eine umfassende Bibliographie über die Freilichtmuseen auszuarbeiten.

Pentru popularizarea în masă largă, în toate țările, a rețelei de muzee în aer liber, directorul Muzeului din Hagen (ing. dr. F. H. Sonnenschein) s-a angajat să tipărească un afiș cu itinerariile europene spre muzeele în aer liber.

Referitor la tematica, locul, data și caracterul viitoarelor întruniri ale grupului de lucru sau alte reuniuni de specialitate în legătură cu muzeele în aer liber, prof. dr. B. Kempers a anunțat că a convenit împreună cu dr. Weyns (Belgia) și cu dr. Zippelius (R.F.G.) să propună ca viitoarea conferință să aibă loc, între 24—28 iulie 1968, în Olanda (la Muzeul din Arnhem), de unde să se plece pentru cîte o zi în Belgia și R.F.G. la muzeele respective. În continuare, unii delegați ar rămîne la Köln pentru Congresul I.C.O.M. care începe la 29.VII. 1968.

În urma discuțiilor purtate, s-a convenit ca temele principale ale conferinței din 1968 să fie: a) Munca educativă în cadrul muzeelor în aer liber (conținut și metodă), temă propusă de dr. A. Zippelius; b) problema conservării și restaurării cu privire specială la lemn) temă propusă de dr. C. Irimie), și c) alte teme.

Dr. A. Zippelius a propus ca la viitoarele conferințe să se facă scurte informări sau referate despre ceea ce e nou în fiecare muzeu, cu cîteva proiecții în culori. Spre deosebire de actuala conferință, în 1968 urmează să se pregătească referate sau comunicări la temele respective, iar în legătură cu conservarea vor fi invitați a face referate chimiști și restauratori, urmînd a se urmări și concret la cele trei muzee felul în care se procedează și rezultatele obținute.

În continuare, pentru anul 1969, delegații cehoslovaci (dr. Jan Lichner, directorul Institutului slovac pentru monumente și protecția naturii, pendinte de Ministerul culturii din Cehoslovacia, împreună cu dr. S. Kovaceviová) au propus ca lucrările conferinței să aibă loc la Bratislava, cu excursie la diferite muzee (ex. la Martin începe lucrarea pentru un mare muzeu), urmînd ca organizarea să se facă de către respectivul institut, de către forul central al muzeelor și în colaborare cu Universitatea.

Um das Interesse der breiten Massen für die Freilichtmuseen zu wecken, übernahm es der Direktor des Museums in Hagen (Ing. Dr. F. H. Sonnenschein), ein Plakat mit den Reiserouten zu den verschiedenen Freilichtmuseen Europas drucken zu lassen.

In bezug auf die Thematik, den Ort und die Zeit der künftigen Besprechungen der Arbeitsgruppe sowie anderer, sich als notwendig erweisenden Zusammenkünfte, teilte Prof. Dr. B. Kempers mit, er sei mit Dr. Weyns (Belgien) und Dr. Zippelius (BRD) übereingekommen, den Vorschlag zu machen, daß die nächste Konferenz zwischen 24.—28. Juli 1968 in Holland (im Museum von Arnhem) stattfinde; von hier aus sollen dann an je einem Tag die betreffenden Museen in Belgien und der BRD besucht werden. Einige Vertreter werden anschließend an dem Kongreß des ICOM teilnehmen, der am 29. Juli 1968 in Köln beginnt.

Im Laufe der Besprechungen kam man überein, daß die Konferenz von 1968 folgende Hauptthemen erörtern solle: a) die erzieherische Arbeit im Rahmen der Freilichtmuseen (Gehalt und Methode), von Dr. A. Zippelius vorgeschlagen; b) Fragen der Konservierung und Restaurierung mit besonderer Berücksichtigung der Gegenstände aus Holz (das Thema schlug Dr. C. Irimie vor); c) Verschiedenes.

Dr. A. Zippelius regte an, man solle in den künftigen Besprechungen kurze Mitteilungen mit Farbdias über Neuanschaffungen in jedem Museum bringen. Zum Unterschied von der gegenwärtigen Konferenz werden für 1968 Referate und Mitteilungen zu den betreffenden Themen vorbereitet, über das Thema der Konservierung werden Chemiker und Restaurateure berichten.

Weiterhin schlugen die Vertreter der Tschechoslowakei (Dr. Jan Lichner, der Direktor des slowakischen Instituts für Denkmale und Naturschutz, Mitglied des Kulturministeriums der Tschechoslowakei und Dr. S. Kovaceviová) Bratislava als Tagungsort der Konferenz für das Jahr 1969 vor. Von hier aus sollen dann auch die verschiedenen Museen besucht werden (z. B. in Martin, wo die Arbeiten für ein großes Museum eben beginnen). An der Organisation der Konferenz sollen das Institut selbst und die Zentralstelle der Museen in Zusammenarbeit mit der Universität beteiligt sein.

Anul 1970 a fost rezervat pentru eventualitatea unei noi ediții a Simpozionului muzeelor în aer liber din Republica Socialistă România, urmînd ca partea română să dea răspuns definitiv și să propună tematica la viitoarea întîlnire în 1968 în Olanda. Delegații de la Conferința din Elveția, atît cei ce au participat în 1966 la simpozion în țara noastră, cît și cei care au aflat despre el din publicații și din conferințe sau relatări făcute de participanți, au declarat în unanimitate că datorită bogăției de creații populare, sprijinului acordat valorificării multiple a culturii prin muzee, cît și datorită înaltului nivel științific al muncii muzeistice, precum și bunei organizări, România și-a consacrat un loc de frunte. Prof. dr. B. Kempers și alți vorbitori (ex. dr. Zippelius — R.F.G., prof. G. Berg — Suedia, dr. Guggenbühl — Menz — Elveția) au arătat că România a uimit prin realizări și că a stimulat și în alte țări inițiative.

Analizînd situația muzeelor etnografice în aer liber în cadrul I.C.O.M., prof. dr. B. Kempers a informat conferința despre tratativele sale cu dl. de Bohan, director al I.C.O.M., care i-a comunicat că nu consideră necesară înființarea de noi comisii sau secții, deoarece acestea funcționează greoi și presupun mari cheltuieli, dar că d-sa consideră forma de asociere la I.C.O.M. a unor grupe de lucru, conferințe sau asociații ca binevenită și potrivită.

Luînd cuvîntul, prof. dr. Gösta Berg (Stockholm) a spus că a condus timp de cinci ani de zile ca președinte la Secția muzeelor etnografice de la I.C.O.M. și împărtășește părerea d-lui de Bohan, deoarece eforturile materiale nu au fost recompensate prin realizări, iar reprezentarea țărilor era mecanică.

Prof. dr. Kamphausen (Kiel) este de părere că pentru a avea contacte de specialitate libere, forma actuală de conferință este cea mai bună, păstrîndu-se însă legătura cu I.C.O.M.

Dr.-ul A. Zippelius a subliniat în intervenția sa principiul reprezentării întregii Europe, ceea ce în limba germană s-ar desemna

Für das Jahr 1970 wurde eine Wiederholung des Symposions der Freilichtmuseen in Rumänien in Aussicht genommen, von rumänischer Seite soll bei der Begegnung von 1968 in Holland eine endgültige Antwort erfolgen und die Thematik vorgelegt werden. Die Konferenzteilnehmer, die entweder 1966 am Symposion in unserem Lande teilgenommen hatten, oder durch Publikationen, Vorträge und mündliche Mitteilungen der Teilnehmer darüber unterrichtet worden waren, erklärten einstimmig, daß Rumänien eine Spitzenstellung innerhalb des Arbeitsgebietes der Freilichtmuseen einnehme. Es wurde der Reichtum an bäuerlichem Kulturgut in Rumänien hervorgehoben, wie auch die Unterstützung, die der vielfältigen Auswertung dieser Kultur durch Museen zuteil werde, sowie das wissenschaftliche Niveau und die gute Organisation der musealen Tätigkeit in unserem Lande. Prof. Dr. B. Kempers und andere Sprecher (z. B. Dr. Zippelius — BRD, Prof. Dr. G. Berg, Schweden, Dr. Guggenbühl-Menz, Schweiz) erklärten, daß die erstaunlichen Erfolge in Rumänien andere Länder zur Nachahmung angeregt haben.

Bezüglich der Stellung der Freilichtmuseen innerhalb des ICOM unterrichtete Prof. Dr. B. Kempers die Konferenz über seine Verhandlungen mit Herrn de Bohan, dem Leiter des ICOM, der ihm mitgeteilt habe, er halte es nicht für angezeigt, weitere Kommissionen oder Sektionen zu schaffen, da diese schwerfällig und mit großem Kostenaufwand zu arbeiten pflegten, er halte vielmehr den Anschluß von Arbeitsgruppen und Vereinigungen an den ICOM für willkommen und zweckentsprechend.

Prof. Dr. Gösta Berg (Stockholm) sagte, er sei fünf Jahre lang Vorsitzender der Abteilung der ethnographischen Museen des ICOM gewesen und teile die Auffassung Herrn de Bohans. Die materiellen Aufwendungen hätten keine entsprechenden Ergebnisse gezeitigt, und die Teilnahme der Länder sei mehr oder weniger Formsache gewesen.

Prof. Dr. Kamphausen (Kiel) ist der Ansicht, daß die gegenwärtige ungezwungene Form des Meinungsaustausches zwischen den Fachleuten im Rahmen von Konferenzen mit Wahrung der Beziehungen zu dem ICOM am geeignetesten sei.

Dr. A. Zippelius betonte in seinem Diskussionsbeitrag den Grundsatz der Teilnahme Gesamteuropas, was in deutscher Sprache etwa als „Arbeitsgemeinschaft euro-

eventual prin „Arbeitsgemeinschaft europäischer Freilichtmuseen“. D-sa propune ca prof. dr. Kempers să țină legătura cu I.C.O.M.-ul, fără ca prin aceasta să se statueze un prezidiu, urmînd ca la fiecare conferință viitoare să prezideze și să conducă lucrările cei din țara gazdă.

Discutîndu-se problema limbii în care să se poarte corespondența și să fie redactat antetul, la propunerea prof. dr. Kamphausen, se convine de către majoritate ca să se folosească limba engleză și limba franceză.

Problema publicațiilor muzeelor etnografice în aer liber și a altor forme de popularizare a fost pusă în discuție liberă, fiecare delegat informînd despre realizările din țara sa.

Reținem cîteva aspecte sau propuneri mai deosebite.

Prof. dr. Kamphausen arată că numărul de vizitatori este în creștere, d-sa dînd muzeul în funcțiune pe parcursul organizării acestuia. Propune ca în ghidurile tuturor muzeelor din Europa să se tipărească harta cu toate muzeele în aer liber, ceea ce s-a propus și la Bokrijk. În continuare spune că a făcut o bună experiență cu un „mic ghid“ (Kurzführer) de 4—5 p. text și un plan cu circuitul muzeului.

Prof. dr. Moser și dr. Pöttler, ambii din Austria, arată că în ultimii 5 ani au fost organizate și se află în stare avansată două muzee în aer liber, iar dr. Pöttler a tipărit deja un ghid pentru muzeul din Graz, deși nu-l va da în funcțiune decît în zilele de sărbătoare începînd din 1968, pentru a nu deranja șantierul.

Dr. Sona Kovaceviová arată că au apărut deja materiale în legătură cu viitorul muzeu de la Martin din Cehoslovacia, care va avea un caracter național.

Referitor la popularizarea și atragerea de vizitatori s-a ridicat problema vizitării organizate și cu supraveghere ca să nu se distruge monumentele. Dr. Pöttler de la Graz spune că are în lucru un ghid-manual pen-

päischer Freilichtmuseen“ zu bezeichnen wäre. Er schlägt vor, daß Prof. Dr. Kempers die Verbindung mit der ICOM aufrechterhalten solle, ohne daß dadurch ein Präsidium oder ein Ausschuß festgelegt werde; bei jeder künftigen Besprechung solle das Gastland den Vorsitz führen und die Arbeiten leiten.

In bezug auf die Sprache der Korrespondenz und der offiziellen Benennung dieser Arbeitsgemeinschaft wird auf Anregung Prof. Dr. Kamphausens von der Mehrheit beschlossen, sich der englischen und französischen Sprache zu bedienen.

Die Frage der Veröffentlichungen der Freilichtmuseen und anderer Formen der Popularisierung wurde zur freien Diskussion gestellt, jeder Vertreter berichtete über die Arbeit in seinem Land.

Wir wollen im folgenden einige besondere Aspekte und Vorschläge festhalten.

Prof. Dr. Kamphausen weist darauf hin, daß er das Museum, noch während es im Aufbau begriffen war, für den Besuch freigegeben habe und daß die Besucheranzahl ständig zunehme. Er schlägt vor, daß dem Text der Führer in allen europäischen Museen eine Karte mit sämtlichen Freilichtmuseen beigelegt werde, was schon in Bokrijk angeregt wurde. Weiterhin meint er, daß er mit einem Kurzführer von 4—5 Seiten Text und einem Plan mit dem Rundgang durch das Museum gute Erfahrungen gemacht habe.

Prof. Dr. Moser und Dr. Pöttler, beide aus Österreich, wiesen darauf hin, daß in den letzten 5 Jahren an der Einrichtung von zwei Freilichtmuseen gearbeitet werde, deren Aufbau schon fortgeschritten sei. Dr. Ritter berichtete, daß er auch schon einen Führer durch das Museum in Graz habe drucken lassen, obwohl das Museum erst ab 1968 und auch da nur an Sonn- und Feiertagen geöffnet sei, um die Arbeiten auf der Baustelle nicht durch Besucher zu behindern.

Dr. Sona Kovaceviová betonte, daß Veröffentlichungen über das künftige Museum in Martin in der Tschechoslowakei erschienen seien; dieses Museum werde einen nationalen Charakter haben.

In bezug auf die Popularisierung und Besucherwerbung wurde auch die Frage der organisierten Führungen durch die Museen angeschnitten, die eine Überwachung zur Verhütung von Beschädigungen der Denkmale ermöglichen. Dr. Pöttler sagte, er habe für das Grazer Museum ein Führer-Handbuch für Lehrer in Arbeit, mit dessen Hilfe

tru profesori, care să poată conduce și explica apoi elevilor cu care vizitează muzeul.

Ing. dr. Sonnenschein arată că a făcut o interesantă experiență cu elevii și cu unele organizații de tineret: le-a predat lecții despre muzeu celor din clasele superioare, care apoi au format și condus grupuri de elevi mai mici.

Dr.-ul A. Zippelius comunică drept un fapt nou și pozitiv stabilirea unui program de schimb de expoziții între Muzeul din Kommern/Eifel (unde în 1968 se termină hala pentru expoziții speciale pavilionare) și Republica Socialistă România.

Prof. dr. Kamphausen exprimă dorința, în mod spontan, să preia de la Kommern/Eifel expoziția românească în 1969 și să o prezinte într-un cadru corespunzător câteva luni la Kiel.

Discutarea în legătură cu proiectul Muzeului „Ballenberg“ (numit după locul unde se organizează) de la Brienz din Elveția, de la început trebuie relevat faptul că elvețienii au folosit efectiv experiența celorlalte țări, făcând studii și documentare la ei în țară și în străinătate începând din anul 1946.

Tematica și proiectul au fost întocmite de către dr. M. Gechwend din Basel și arhitectul G. Ritschard din Unterseen-Brienz.

Participanților li s-a pus la dispoziție o tematică de 36 p., plus o formă prescurtată de 8 pagini. Din aceste materiale, cât și din studiul machetei la scara 1/100, precum și al terenului la fața locului, cu explicații date de arhitect, am putut reține esențialul din concepția muzeului, care sintetizează într-o bună măsură experiența europeană în acest domeniu, cu caracteristici moderne.

După o expunere asupra istoricului muzeelor în aer liber și o prezentare a stadiului actual (citind și cele 5 unități din România), autorii tematicii fac un istoric al problemei în Elveția, apoi vorbesc — cu multă competență și scot în evidență situații general caracteristice — despre rostul și specificul mu-

der Lehrer seinen Schülern die nötigen Erklärungen geben könne.

Ing. Dr. Sonnenschein berichtet über eine interessante Erfahrung mit Schülern und Jugendorganisationen: er hielt Unterrichtsstunden über das Museum mit den Schülern der höheren Klassen, die dann jüngere Schüler führen konnten.

Dr. A. Zippelius macht eine Mitteilung über ein neues, begrüßenswertes Vorhaben, nämlich den Austausch von Ausstellungen zwischen der SR Rumänien und dem Museum in Kommern/Eifel, wo 1968 die Halle für Sonderausstellungen fertiggestellt wird, in der eine Ausstellung der Sozialistischen Republik Rumänien gezeigt werden soll.

Prof. Dr. Kamphausen spricht daraufhin spontan den Wunsch aus, die rumänische Ausstellung aus Kommern/Eifel 1969 zu übernehmen und sie in einem entsprechenden Rahmen auch in Kiel einige Monate lang zu zeigen.

Was die Diskussion des Planes für das Museum „Ballenberg“ (nach dem Ort, wo es eingerichtet wird, benannt) in Brienz in der Schweiz anlangt, muß gleich eingangs bemerkt werden, daß die Schweizer die Erfahrungen anderer Länder erfolgreich ausgewertet haben. Sie haben schon seit dem Jahr 1946 im eigenen Lande und im Ausland eingehende Forschungen und Studien betrieben.

Die Thematik und die Pläne wurden von Dr. M. Geschwend in Basel und dem Architekten G. Ritschard in Unterseen-Brienz ausgearbeitet.

Den Teilnehmern wurde die Thematik auf 36 Seiten und in einer Zusammenfassung von 8 Seiten zur Verfügung gestellt. Aus diesem Material und einem kleinen Modell des Museums im Maßstab von 1/100 und wie auch aus der Besichtigung des Ausstellungsgeländes unter Führung des leitenden Architekten war zu ersehen, daß die Auffassung, die der Organisation dieses Museums zugrunde liegt, von modernen Gesichtspunkten ausgeht und die europäische Erfahrung zusammenfaßt.

Die beiden Fachleute, die die Thematik ausgearbeitet haben, gaben einen Überblick über die Geschichte und den gegenwärtigen Stand der Freilichtmuseen (wobei die fünf Einheiten in Rumänien genannt wurden) und berichteten dann mit großer Sachkenntnis über die Entwicklung dieser Frage in der Schweiz. Sie betonten die allgemeinen charakteristischen Züge, sprachen über

zeelor în aer liber, despre necesitatea lor și despre urgența înființării unui muzeu național elvețian care are și rațiunea de a „salva“ monumente.

Tratînd pe larg problema sarcinilor și caracteristicilor muzeului în aer liber, autorii analizează prin paralelism și problema conservării monumentelor in situ și a protecției bunurilor naturii și culturii, ajungînd la concluzia logică a completării celor două linii de activitate în legătură cu conservarea (în muzeu și la fața locului) a valorilor culturale.

La fel, se analizează rostul și limitele muzeelor centrale (naționale) și regionale.

Muzeul proiectat pe locul denumit „Ballenberg“ lângă Brienz, în centrul Elveției pe un drum de mare circulație turistică, va folosi o suprafață de 150 hectare (din care 55 ha îngărdite și cca 100 ha zonă verde exterioară), terenul fiind variat și fiind acoperit 2/3 cu vegetație de pădure și tufiș (ce urmează a fi schimbată parțial și treptat, pentru a aduce și reconstitui un cadru vegetal specific diferitelor zone, în care scop s-a și înființat pe teren o pepinieră pentru ca puieții să se adapteze climei de la început), avînd o climă relativ uscată. În mijlocul terenului va fi amenajat un lac existent, alimentat cu apă de ploaie.

Circuitul principal trece de 4 km, proiectat în așa fel încît poate fi utilizat în diferite combinații, după preferința vizitatorilor, după necesități etc.

Muzeul va cuprinde complexe gospodărești, instalații tehnice și ateliere organizate expozițional în grupe după regiuni și zone etnografice, fiind prevăzute 201 construcții (din care 22 construcții mari cu funcțiuni multiple, 56 locuințe și 123 construcții specializate sau anexe mai mici). În prezent s-a adus o locuință monumentală cu arhitectură specifică cu elemente construite în faze diferite, fiind prezentată pentru discuția grupului de specialiști.

Se prevede ca inventarul gospodăriilor să fie complet, dar nu supraîncărcat și să redea situația reală curentă.

Se preconizează cîteva ateliere în funcțiune (olari, tinichigii, țesători, strunguri în

den Zweck und die Eigenart der Freilichtmuseen und über die Notwendigkeit, ein nationales Schweizer Museum in nächster Zukunft einzurichten, dem auch die Aufgabe zufällt, Natur- und Kulturdenkmale zu „retten“.

Bei der ausführlichen Besprechung der Aufgaben und der Eigenart der Freilichtmuseen beleuchteten die Vortragenden auch die Frage der Bewahrung der Denkmale in situ und des Schutzes der Natur- und Kulturschätze. Sie gelangten zu dem Schluß, daß die beiden Seiten der Tätigkeit zur Pflege der Kulturgüter (im Museum und in situ) einander ergänzen müssen.

Der Zweck und die Abgrenzung der zentralen (nationalen) und der regionalen Museen waren gleichfalls Gegenstand der Besprechung.

Das nach seiner Lage „Ballenberg“ genannte Museum bei Brienz liegt im Mittelpunkt der Schweiz, an einer verkehrsreichen Touristenstraße und wird eine Fläche von 150 ha umfassen (wovon 55 ha umzäunt und etwa 100 ha die äußere Grünzone bilden werden). Das Gelände ist abwechslungsreich, 2/3 sind von Wald und Gesträuch bedeckt. Die Vegetation wird teilweise aufgefrischt und verändert, um den spezifischen Rahmen für die Einheiten der verschiedenen Zonen zu schaffen. Zu diesem Zweck hat man Baumschulen angelgt, damit sich die Setzlinge von Anfang an dem verhältnismäßig trockenen Klima anpassen können. Inmitten des Geländes wird der von Regenwasser gespeiste, schon vorhandene See hergerichtet.

Der über 4 km lange Hauptweg ist so vorgesehen, daß je nach Belieben auch nur einzelne Teile des Museums besichtigt werden können.

Das Museum wird Bauernwirtschaften, technische Anlagen und Werkstätten umfassen, die in der Ausstellung nach verschiedenen Gebieten und ethnographischen Zonen angeordnet sind. Es sind 201 Bauten vorgesehen (davon 22 Großbauten, die verschiedenen Zwecken dienen, 26 Wohnhäuser und 123 Spezialbauten oder kleinere Nebengebäude). Bei dem vor kurzem in das Museum überführten monumentalen Wohnhaus, wurden die einzelnen Bauelemente in verschiedenen Konstruktionsphasen gezeigt und den Fachleuten zur Besprechung vorgeführt.

Es ist vorgesehen, das Inventar der Wirtschaften vollständig zu zeigen, Überladungen indessen zu vermeiden und ihren augen-

lemn etc.), care vor face demonstrații, iar obiectele se vor vinde. De asemenea se va ține în funcțiune o stînă.

În legătură cu deservirea vizitatorilor sînt prevăzute o serie de amenajări utilitare, recreative și distractive, cum ar fi: două terenuri pentru parcare, trei restaurante — deosebite administrativ și financiar de muzeu, chioșcuri cu răcoritoare, locuri pentru picnic, o scenă în aer liber în formă de semiamfiteatru, bănci de odihnă de-a lungul traseului, adăposturi contra ploii etc.

Procurarea obiectelor muzeale se va face prin achiziții și prin donații.

Se va organiza un complex tehnic cu ateliere necesare restaurării și întreținerii.

Se prevede realizarea muzeului în două etape (de 3 și 7 ani). Muzeul se va realiza de către o fundație la care-și vor da contribuția diferite asociații, firme etc.

Proiectarea muzeului, conceput ca o inițiativă locală și particulară, a fost autorizată de către o comisie de studii numită de Ministerul de interne și aprobată de cantonul Berna.

În urma diferitelor avize și autorizații s-a lucrat proiectul și devizul (făcîndu-se relevee, aerofotografii etc.) și apoi s-a considerat oportună o consultație a tematicii și proiectului cu specialiști din diferite țări europene, ceea ce s-a și făcut între 23—26 septembrie 1967.

În documentele scrise se fac repetate referiri la necesitatea cercetării științifice ca fundament al lucrărilor și la grija reconstruirii care să respecte autenticitatea monumentelor.

De asemenea, se fac analize asupra eficacității și rentabilității obținute de diferite muzee, scopul final fiind declarat cel de instruire și educare, cît și de propagandă pentru străini.

La discutarea proiectului au luat parte toți participanții, făcînd observații.

În ceea ce privește interesul autorităților și publicului, am constatat că el este efectiv mare. Trei președinți de comune (între care

blicklichen Zustand wirklichkeitsgetreu widerzugeben.

In einigen Werkstätten soll zu Demonstrationszwecken gearbeitet werden, (Töpfer-, Spengler-, Weber-, Drechsler- u. a. Werkstätten); die darin hergestellten Gegenstände werden verkauft. Eine Sennhütte wird ebenfalls in Betrieb sein.

Den Besuchern werden eine Reihe von Einrichtungen für praktische Zwecke, für Zerstreuung und Erholung zur Verfügung stehen, z. B. 2 Parkplätze, drei Gaststätten, die verwaltungsmäßig und finanztechnisch vom Museum getrennt sein werden, Buden mit Erfrischungsgetränken, Picknickplätze, eine Freilichtbühne, Ruhebänke entlang der Wege, Unterkünfte bei Regenwetter u. a. m.

Die musealen Sammlungen werden teils durch Ankäufe, teils durch Schenkungen zustande kommen.

Eine technische Einheit wird die zur Restaurierung und Instandhaltung notwendigen Werkstätten umfassen.

Die Einrichtung des Museums ist in zwei Etappen (von 3 und 7 Jahren) geplant. Die Mittel werden durch eine Stiftung bereitgestellt, zu der verschiedene Gesellschaften, Firmen u. a. beisteuern.

Die Planung des Museums geht auf lokale und private Initiative zurück, sie wurde von einer vom Innenministerium ernannten Studienkommission bestätigt und vom Kanton Bern gebilligt.

Der Plan und der Kostenvoranschlag wurde auf Grund verschiedener Gutachten und Ermächtigungen ausgearbeitet (es wurden Geländeaufnahmen vorgenommen usw.) und schließlich hielt man es für angebracht, die Thematik und den Plan des Museums Fachleuten aus verschiedenen Ländern zur Besprechung zu unterbreiten, was zwischen dem 23. und 26. September 1967 geschehen ist.

In den schriftlichen Unterlagen wird wiederholt auf die Notwendigkeit hingewiesen, die Arbeiten auf Grund von wissenschaftlichen Forschungen durchzuführen und bei dem Wiederaufbau die Authentizität der Einheiten zu wahren.

Gleichzeitig wird die Wirksamkeit und Rentabilität anderer Museen untersucht; es wird ferner erklärt, daß der Endzweck Unterweisung und Erziehung sei, wie auch Werbung für den Fremdenverkehr.

Alle Teilnehmer der Konferenz haben sich an der Besprechung dieses Plans beteiligt.

Was das Interesse der Behörden und der Öffentlichkeit an dem Plan anlangt, konnte festgestellt werden, daß es tatsächlich

și cel din Brienz) au asistat la unele ședințe, au luat cuvîntul, și-au luat angajamente ferme și au mulțumit grupului de specialiști din cele 7 țări europene pentru sprijin.

În încheiere, grupul de specialiști a adresat „Asociației pentru crearea unui muzeu în aer liber elvețian“ o scrisoare în care salută inițiativa, constată calitățile proiectului și apreciază lucrarea sa actuală, atît datorită dispariției rapide a monumentelor, cît și rolului cultural-instructiv și educativ pe care muzeele de acest gen pot să-l joace tot mai mult.

äußerst rege ist. Drei Gemeindevertreter (unter anderen auch der von Brienz) nahmen an einigen der Sitzungen teil, meldeten sich auch zum Wort, verpflichteten sich zur Beihilfe und dankten den Fachleuten der sieben Länder für ihre Unterstützung.

Abschließend richtete die Gruppe der Fachleute ein Schreiben an die „Gesellschaft zur Gründung eines Schweizer Freilichtmuseums“, worin sie das Unternehmen begrüßten, die Vorzüge des Planes anerkannten und die Arbeit als zeitgemäß guthießen, sowohl im Hinblick auf das rasche Verschwinden der Denkmale, als auch im Hinblick auf die kulturell-erzieherische Aufgabe, die Museen dieser Art mehr und mehr zu erfüllen haben.

NOTE DE CĂLĂTORIE

Muzee etnografice în aer liber
din Austria și
Republica Federală a Germaniei

Paul Niedermaier

Vechimea muzeelor în aer liber din Europa centrală este diferită, unităților mai vechi adăugându-li-se în ultimul timp noi muzee. Concepția tematică și soluțiile adoptate la organizarea lor, diferă întrucâtva. Peste tot se constată însă tendința de a se trece de la simpla expunere a unor construcții populare, la redarea tot mai complexă atât a cadrului architectural și peisagistic a acestora. La baza noilor unități muzeale stau în general proiecte de organizare din ce în ce mai complete, necesare, dacă terenul muzeului depășește o anumită mărime.

Unitățile transferate se înscriu, pe cât posibil, într-un peisaj similar cu cel în situ. La remontarea lor se pune un accent deosebit pe aspectul plastic, fapt ce se reflectă, mai ales, în modul de efectuare a înlocuirilor. Remarcabil este și modul de mobilare și dotare a încăperilor. Piesele folosite în acest scop se limitează strict la cele general utilizate. Astfel, interioarele capătă, mai ales și datorită lipsei generale a textilelor, specifică culturii materiale din această zonă, o notă sobră.

Desigur că fiecare muzeu are particularitățile sale. Astfel se remarcă de exemplu la Muzeul în aer liber austriac din Graz, mai întâi calitățile arhitectonice ale construcțiilor expuse. Ele provin dintr-un număr mare de provincii și prezintă în parte caracteristici diferite. Acest lucru nu deranjează, deoarece s-au remontat unitățile la interdistanțe relativ mari. Nu se creează nicăieri imaginea

REISEAUFZEICHNUNGEN

Ethnographische Freilichtmuseen
in Österreich und der
Bundesrepublik Deutschland

Paul Niedermaier

Die Freilichtmuseen Mitteleuropas sind sehr verschiedenen Alters. Zu den Museen, die schon seit länger bestehen, kamen in letzter Zeit neuere hinzu. Die thematische Auffassung und die bei ihrem Aufbau verwendeten Lösungen weichen einigermaßen voneinander ab. Überall kann man indessen das Bestreben feststellen, von der bloßen Ausstellung der volkstümlichen Bauten zu einer umfassenderen Wiedergabe ihres baulichen und landschaftlichen Rahmens überzugehen. Die Planung der neuen Museen wird im allgemeinen immer sorgfältiger und vollständiger durchgeführt. Dieses erweist sich vor allem dann als notwendig, wenn die Ausstellung ein gewisses Ausmaß überschreitet.

Die Bauten werden in einer Umgebung errichtet, die der Landschaft, in der sich die Einheiten ursprünglich befanden, möglichst ähnlich ist. Bei dem Wiederaufbau mißt man den ästhetischen Gesichtspunkten eine besondere Bedeutung zu. Dieses äußert sich vor allem in der Art, wie die Ergänzungen einzelner Stücke ausgeführt werden. Bemerkenswert ist auch die Einrichtung und Ausstattung der Innenräume, die sich auf die allgemein gebrauchten Gegenstände beschränkt. Dadurch entsteht der Eindruck einer nüchternen Schlichtheit, die für die volkstümliche Sachkultur dieser Gebiete kennzeichnend ist.

Selbstverständlich besitzt jedes Museum seine besondere Eigenart. In dem Österreichischen Freilichtmuseum in Graz z. B. zeichnen sich die Bauten vor allem durch ihren architektonischen Wert aus. Sie stammen aus sehr verschiedenen Gebieten und unterscheiden sich zum Teil sehr wesentlich voneinander. Da die Gebäude in ver-

unui sat închis, dar construcțiile se înscriu foarte bine în peisaj, creîndu-se o legătură organică între acesta și obiectele muzeale.

Cel mai vechi ansamblu vizitat, a fost „satul muzeu“ din Cloppenburg. Înființat în anul 1935, este după cât se pare, primul muzeu care a fost conceput în ansamblul lui sub forma unui sat închegat. Centrul așezării se suprapune oarecum cu centrul terenului. Este format de un spațiu neconstruit, denumit la satele originale Brink, în jurul căruia se grupează construcțiile satului. Zona de proveniență a unităților este bine delimitată și relativ unitară din punct de vedere etnografic. Astfel a existat aici posibilitatea prezentării variantelor de casă ce au apărut succesiv la diferite clase sociale. Cu ocazia transferării unităților construcțiile au fost readuse în forma lor inițială, cunoscută din lăcașele și marcajele vechi ale grinzilor. Prin posibilitatea prezentării închegate a unei evoluții specifice, se justifică în cazul concret al acestui muzeu, aplicarea acestei metode. Datorită aplicării ei, construcțiile capătă aici mai multă expresivitate și implicit o valoare pedagogică deosebită.

O altă unitate vizitată a fost muzeul în aer liber renan din Kommern. Înființat în anul 1958 el are o concepție tematică clară. Punîndu-se problema prezentării arhitecturii populare din patru zone bine delimitate, se intenționează realizarea a patru grupuri de construcții așezate la interdistanță relativ mari. Ele vor fi completate de un pavilion central. În ce privește expoziția în aer liber s-au conturat pînă în prezent două grupuri de unități. Datorită varietății, ce se reflectă între altele și în amplasarea clădirilor, se obține o imagine vie, accentuată de altfel prin rezolvarea reușită a unor detalii, de exemplu a modului de pătrundere a aleii ce vine dinspre grupa Eifel și Köln-Bonnerbucht în satul de tip adunat Westerwald-Mittelrhein-Hunsrück. Spațiul situat între zonele construite este acoperit momentan de pădure foarte tînără și urmează să fie parțial amenajat sub formă de cîmpuri, pășuni și livezi. Ele vor crea imaginea caracteristică

hältnismäßig großen Abständen voneinander errichtet sind, stört diese Verschiedenheit indessen nicht. Das Bild eines geschlossenen Straßendorfes wird nirgends wiedergegeben, aber die Bauten fügen sich organisch in den landschaftlichen Rahmen ein. Dieser bildet mit den Exponenten eine Einheit.

Die älteste der besichtigten Einheiten war das Dorfmuseum in Cloppenburg. Im Jahre 1935 gegründet, scheint es das erste Museum gewesen zu sein, das als geschlossene Dorfsiedlung ausgebildet wurde. Der Mittelpunkt der Siedlung deckt sich gewissermaßen mit dem des Museumsgeländes. Er besteht aus einem unbebauten Platz, der in den Dörfern dieser Art Brink genannt wird und um welchen die Bauten angeordnet sind. Das Herkunftsgebiet der Einheiten ist eine verhältnismäßig einheitliche, genau abgegrenzte ethnographische Zone. So war es möglich, die verschiedenen Spielformen der Häuser zu zeigen, die im Laufe der Zeit von den Angehörigen verschiedener sozialer Klassen errichtet wurden. Nach ihrer Überführung in das Museum wurden die Bauten in ihrer ursprünglichen Form, die sich aus den ehemaligen Zapfenlöchern und der alten Numerierung der Balken ergab, wieder aufgebaut. Durch die Möglichkeit, die Eigenart der Entwicklung der Bautypen zusammenhängend darstellen zu können, erscheint hier die Anwendung dieser Methode rechtfertigt. In diesem Fall erhalten dadurch die Gebäude des Museums mehr Ausdruckskraft und erzählerischen Wert.

Das Rheinische Freilichtmuseum in Kommern wurde im Jahre 1958 gegründet und nach genau festgelegten, thematischen Grundsätzen angelegt. Hier sollen volkstümliche Bauten aus vier festumgrenzten ethnographischen Zonen ausgestellt werden. Das Museum wird demnach 4 Häusergruppen umfassen, die sich in verhältnismäßig weitem Abstand voneinander befinden und durch ein zentrales Ausstellungsgebäude ergänzt werden. Gegenwärtig wird an zwei der vier vorgesehenen Häusergruppen gearbeitet. Durch die Vielfalt, die sich unter anderem auch in der Anordnung der Bauten widerspiegelt, ergibt sich ein lebendiges Bild, zu dessen Gliederung auch glückliche Teillösungen beitragen, so z. B. die Art und Weise, wie der Weg, der von der Siedlung Eifel und Köln-Bonnerbucht kommt, in die Baugruppe Westerwald- und Mittelrhein-Hunsrück hineinführt. Das Gelände zwischen den bebauten Flächen, ist heute mit Jungwald bedeckt, soll aber später teilweise in Wiesen und

peisajului din zona de proveniență a unităților.

De dimensiuni reduse este muzeul „Am Kickeberg“ din Hamburg-Harburg. Format dintr-un număr limitat de construcții este totuși o unitate bine încheiată care completează imaginea de ansamblu a culturii materiale populare din această zonă.

La nord de Hamburg, în Schleswig-Holstein, se găsește lângă Kiel un muzeu în aer liber care se remarcă, între altele, prin interioare și piese de mobilier valoroase. Muzeul urmează să cuprindă pe o suprafață de aproximativ 30 ha 46 de construcții, în parte cu dimensiuni importante. Astfel, terenul va fi construit într-un procentaj relativ mare și, legat de amplasarea construcțiilor in situ, întrucâtva uniform. Problemele de structurare a imaginii plastice a terenului se vor rezolva prin plantații. Acestea le revine o importanță mare în aspectul general al muzeului. Poate că ar fi avantajos dacă s-ar reuși să se creeze din punct de vedere plastic o legătură între expoziția în aer liber și suprafețele libere din preajma ei.

De dimensiuni mari va fi și muzeul în aer liber al monumentelor de cultură tehnică din Hagen. La baza lui stă o tematică detaliată și un proiect de organizare generală care cuprinde date atât în ce privește amplasarea unităților etnografice și a pavilionului central cât și în ce privește lucrările de amenajare ce vor fi executate. În cadrul documentației s-a pus un accent deosebit pe rezolvarea problemelor tehnice, ce apar mai ales legat de intenția de punere periodică în funcțiune a diferitelor unități, începând cu bocșe și până la mori de apă. Se consideră că acest sistem, utilizat la majoritatea muzeelor din R.F.G. are avantaje pedagogice deosebite.

În sfârșit, muzeul în aer liber din Lippe-Detmold a fost ultimul complex mare vizitat. Înființat în anul 1960, posedă de asemenea o tematică amplă și un proiect de sistematizare detaliat. În concepția lui s-a pornit de la ideea redării tuturor elementelor auxiliare cu importanță etnografică. Construcțiile cu inventarul lor specific urmează să fie grupate după zona lor de proveniență în

Weideland umgewandelt werden. Dadurch wird der Eigenart der Landschaft, aus der die Einheiten stammen, Rechnung getragen.

Von viel kleineren Ausmaßen ist das Museum „Am Kickeberg“ in Hamburg-Harburg. Trotz der begrenzten Anzahl der Bauten bildet es doch ein geschlossenes Ganzes und vervollständigt als solches das Gesamtbild der volkstümlichen Sachkultur dieser Gegend.

Nördlich von Hamburg, in Schleswig-Holstein, wird in der Nähe von Kiel ein Freilichtmuseum errichtet, das unter anderem durch wertvolle Ausstattungstücke der Innenräume bemerkenswert ist. Es wird auf einem etwa 30 ha umfassenden Gelände 46 Gebäude von zum Teil bedeutenden Ausmaßen zeigen. Das Gelände wird demnach verhältnismäßig weitgehend bebaut werden und, bedingt durch die Aufstellungsart der Bauten an ihrem ursprünglichen Standort, eine verhältnismäßig gleichmäßige Bebauungsdichte aufweisen. Das Landschaftsbild wird durch entsprechende Pflanzungen gegliedert werden, die für das Gesamtbild des Museums von großer Bedeutung sind. Hinsichtlich der Oberflächengestaltung des Museums wäre es vielleicht vorteilhaft, eine bildliche Verbindung des Freilichtmuseums mit den es umgebenden freien Flächen herzustellen.

Große Ausmaße wird auch das Freilichtmuseum technischer Kulturdenkmale in Hagen aufweisen. Es wird auf Grund einer Thematik und eines allgemeinen Aufbauplanes errichtet. In diesem sind die zukünftigen Standorte der Einheiten, des Ausstellungsgebäudes und auch der anderen nötigen Bauarbeiten festgelegt. Im Rahmen des Entwurfes wurde der Lösung der technischen Probleme eine besondere Bedeutung beigemessen, zumal die Absicht besteht, die verschiedenen Anlagen zeitweise in Betrieb zu setzen, angefangen von Kohlenmeilern, bis zu Wassermühlen. Dieses System, das in den meisten Museen der Bundesrepublik Deutschland Anwendung findet, wird als erzieherisch besonders wirksam angesehen.

Das Freilichtmuseum in Lippe-Detmold ist der letzte große Komplex, der sich im Aufbau befindet. Es wurde 1960 gegründet und verfügt gleichfalls über eine umfangreiche Thematik und einen besonders genau ausgearbeiteten Aufbauplan. Bei der Ausarbeitung des Entwurfes ging man von dem Gedanken aus, alle ethnographisch bedeutsamen Elemente auszustellen. Die Bauten mit ihrer charakteristischen Inneneinrichtung sollen — entsprechend ihren Herkunftszonen —

cîteva ansambluri, organizate în formele specifice localităților regiunii. Se redau diferitele feluri de încadrare a construcțiilor, sugerîndu-se totodată aspectul peisajului tradițional, schimbat în general în urma comasării loturilor agricole. Cît privește lucrările de transferarea unităților există și la Detmold, asemănător cu situația de la alte muzee, necesitatea punerii unui accent deosebit pe salvarea construcțiilor și a obiectelor. Astfel s-au făcut foarte multe demontări. Circa jumătate din totalul unităților ce urmează să formeze viitorul muzeu se găsesc sub formă de stive de materiale pe locul de remontare.

Probleme muzeotehnice deosebite apar în R.F.G., la mai toate muzeele, în legătură cu materialul din care sînt executate clădirile. Spre deosebire de țări, unde majoritatea construcțiilor sînt ridicate din bîrne de lemn, permițînd o demontare și remontare ușoară, domină aici scheletul portant cu cîmpuri libere, umplute de o împletitură de crengi tencuită. La transferarea clădirilor nu se reface de obicei vechea împletitură a cîmpurilor libere, ci ea este înlocuită printr-o zidărie executată din materiale moderne. Soluția se adoptă în primul rînd din considerente economice, dar ea are și din punct de vedere al aplicării principiilor de restaurare anumite avantaje. În acest sens se ridică întrebarea dacă s-ar putea executa umplutura cîmpurilor libere de meșteri locali care să cunoască vechile tradiții, mai ales și în privința aplicării mortarului. Prin soluția aplicată se introduce un element nou, în general invizibil, evitîndu-se în schimb o falsificare a documentului istoric și etnografic.

În afară de observațiile arătate mai sus apar și alte probleme muzeotehnice, ca de altfel în toate țările unde se construiesc azi muzee etnografice în aer liber. Rezolvarea lor este dificilă, mai ales datorită faptului că, pentru fiecare soluție adoptată se pot evoca o serie de motive. Problemele constituie peste tot centrul preocupărilor, iar rezultatele obținute ne îndreptățesc să credem că îi va reuși generației noastre salvarea corespunzătoare a vestigiilor etnografice ale trecutului.

in einigen Gruppen zusammengefaßt werden, deren Gliederung ihrerseits der der spezifischen Siedlungstypen entspricht. Die Bauten erhalten einen passenden Rahmen, wobei landschaftlich der ehemalige Zustand ihrer Umgebung, vor der Flurbereinigung, wiedergegeben werden soll. Betreffs der Überführung der Einheiten besteht in Detmold wie auch in anderen Museen die Notwendigkeit der sofortigen Sicherstellung der Bauten und Gegenstände. Deswegen hat man viele der für das Museum vorgesehenen Bauten abgetragen und etwa die Hälfte aller Einheiten auf ihrem künftigen Standort aufgestapelt.

Besondere museumstechnische Fragen, vor die fast alle Museen der Bundesrepublik Deutschland gestellt sind, beziehen sich auf das Baumaterial der Häuser. Zum Unterschied von den Ländern, in denen die Mehrzahl der Gebäude Blockbauten sind, die leicht auseinandergenommen und wieder zusammengesetzt werden können, herrschen hier Fachwerkbauten vor, wobei die freien Flächen durch ein verputztes Rutengeflecht ausgefüllt wurden. Bei dem Wiederaufbau der Gebäude wird die Ausfüllung meist nicht in ihrer ursprünglichen, im Gelände vorgefundenen Form wiederhergestellt, sondern durch Mauerwerk aus neuzeitlichem Baumaterial ersetzt. Diese Lösung wird vor allem aus Sparsamkeitsgründen angewendet, sie weist aber auch im Hinblick auf die Anwendung gewisser Grundsätze der Restaurierung bestimmte Vorteile auf. Es erhebt sich nämlich die Frage, ob man für die Ausfüllung ortsansässige Meister findet, die, besonders was den Bewurf anbelangt, die Überlieferung entsprechend kennen. Durch die moderne Ausführung wird zwar ein meist unsichtbarer Bestandteil des Gebäudes neuartig erstellt, andererseits aber wird eine Verfälschung des geschichtlichen und ethnographischen Dokuments vermieden.

Außer den obenangeführten Beobachtungen gibt es, wie im übrigen in allen Ländern, in denen heute ethnographische Freilichtmuseen aufgebaut werden, noch andere museumstechnische Fragen. Ihre Lösung ist in vielen Fällen schwierig, da für jede angewendete Lösung eine Reihe von Gründen ins Feld geführt werden können. Die Fragen stehen jedoch überall im Mittelpunkt der Aufmerksamkeit, und die bisher erzielten Erfolge berechtigen uns zu der Hoffnung, daß es unserer Generation gelingen wird, die ethnographischen Zeugnisse der Vergangenheit vor dem Untergang zu bewahren.

PRIMA EXPOZIȚIE ETNOGRAFICĂ ROMÂNEASCĂ ÎN AER LIBER (1905)

Mihai Sojronic

Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (Astra) a avut incontestabile merite pe tărîmul activității culturale și îndeosebi în domeniul muzeografiei. În anul 1905, cu prilejul inaugurării Muzeului Asociației din Sibiu în noul local înălțat prin forțe proprii, s-a organizat o expoziție istorico-culturală, fiind cea mai valoroasă manifestare muzeografică românească de pînă atunci.¹

În cadrul regulamentului de funcționare, se stabilise ca expoziția să fie adăpostită în noul local al muzeului și al școlii de fete din apropiere, unde să participe nu numai românii din fosta Austro-Ungarie, dar și cei plecați dincolo de granițe, cu exponate din domeniul economiei, artei și culturii.² Ca director al expoziției, dr. Cornel Diaconovici³ lansase un apel încă de la 29 aprilie 1905, către români, explicînd necesitatea unei asemenea acțiuni muzeografice. „Scopul urmărit în aranjarea acestei expoziții este, pe de o parte, prezentarea unei icoane cît mai fidele a stărilor, activității și năzuințele poporului nostru, care să întărească în noi înșine conștiința forțelor noastre naționale și totodată să impună străinilor respectul cuvenit pentru importanța elementului nostru, iar pe de altă parte întemeierea colecțiilor Muzeului istoric și etnografic, atît prin do-

DIE ERSTE FREILICHTAUSSTELLUNG RUMÄNISCHER VOLKSKUNDE (1905)

Mihai Sojronic

Der siebenbürgische Verein für rumänische Literatur und die Kultur des rumänischen Volkes (Asociația transilvăneană pentru literatura română și cultura poporului român) (Astra) hat sich unbestreitbare Verdienste auf dem Gebiet der Kulturtätigkeit, vor allem dem der Museographie erworben. Im Jahre 1905 wurde zur Einweihung des Vereinsmuseums in Hermannstadt in dem neuen, aus eigenen Mitteln errichteten Gebäude eine kulturhistorische Ausstellung eröffnet, die die bedeutendste Kundgebung der damaligen rumänischen Museographie darstellte.¹

In den Richtlinien für diese Ausstellung wurde festgelegt, daß sie in dem neuen Vereinsgebäude und der nahegelegenen Mädchenschule untergebracht werden solle, und daß sich nicht nur die Rumänen innerhalb des damaligen Österreich-Ungarn, sondern auch die Rumänen jenseits der Grenzen mit Exponaten aus dem Gebiet der Wirtschaft, der Kunst und der Kultur beteiligen sollten.² Der Leiter der Ausstellung, Dr. Cornel Diaconovici³ erließ schon am 29. April 1905 einen Aufruf an alle Rumänen, in dem er auf die Notwendigkeit einer solchen museographischen Kundgebung hinweist: „Diese Ausstellung verfolgt einerseits das Ziel, ein möglichst getreues Bild der Zustände, der Tätigkeit und der Bestrebungen unseres Volkes zu geben, die uns selbst unsere nationalen Kräfte zum Bewußtsein bringen und gleichzeitig den Fremden die entsprechende Achtung vor der Bedeutung unseres Volkes abnötigen sollen, andererseits eine Sammlung für das historische und volkskundliche Museum an-

¹ „Telegraful român“, Sibiu, an. LIII, nr. 91 din 25 aug./7 sept. 1905, p. 385—386.

² *Arhivele statului, Sibiu*, Fondul Astra, pachet 161, doc. nr. 469, 1905, f. 1—2.

³ *Ibidem*, doc. nr. 2, f. 1.

¹ „Telegraful român“, Hermannstadt, LIII. Jahrg. Nr. 91 vom 25. August/7. September 1905, S. 385—386.

² *Staatsarchiv in Hermannstadt*, Astra-Bestand, Dossier 161. Urkunde Nr. 469, 1905. Bl. 1—2.

³ *Ebenda*, Urkunde Nr. 2, Bl. 1.

nații, cât și prin cumpărări a unui număr mai considerabil de obiecte de interes și valoare”.⁴ Apelul avusese un mare răsunet în rândurile românilor, participînd la expoziție

zulegen, die eine bedeutende Anzahl von belangreichen und wertvollen, sowohl durch Stiftungen als auch durch Ankäufe erworbenen Gegenständen enthalten wird.”⁴

Sediul Asociației Astra, unde s-a inaugurat la 6/19 august 1905, Muzeul Asociațiunii.

Sitz des Astravereins, wo am 6/19. August 1905 das Museum des Vereins eröffnet wurde.

1337 de expozanți cu un număr de peste 9 000 de obiecte din diferite domenii de activitate.⁵

Și de astă dată sectorul expozițional etnografic era cel mai bine reprezentat, cuprinzînd aproape toate ramurile culturii materiale, cum ar fi: locuințe ale țaranului român, ocupațiile agricole, păstoritul, viticultura, vînătoarea, pescuitul, produse ale industriei de casă cu ustensilele respective, industria minieră și portul popular. Exponatele au fost prezentate la etajul I în cele opt săli

Der Aufruf fand bei allen Rumänen einen großen Widerhall, 1337 Personen beteiligten sich mit der Anzahl von über 9000 Gegenständen aus den verschiedensten Bereichen menschlicher Tätigkeit an dieser Ausstellung.⁵

Auch dieses Mal war die ethnographische Abteilung der Ausstellung am besten vertreten, sie umfaßte nahezu alle Gebiete der Sachkultur, wie: die Wohnräume des rumänischen Bauern, seine landwirtschaftliche Beschäftigung, das Hirtenwesen, den Weinbau, die Jagd, den Fischfang, ferner Erzeugnisse der Heimindustrie mit den entsprechenden Werkzeugen, den Bergbau und die Volkstracht. Die Gegenstände waren in

⁴ *Ibidem*, doc. nr. 481, f. 1.

⁵ *Ibidem*, pachet 167, doc. nr. 259, 1906, f. 12—13.

⁴ *Ebenda*, Urkunde Nr. 481, Bl. 1.

⁵ *Ebenda*, Urkundendossier 167, Urk. Nr. 259, 1906, Bl. 12—13.

ale palatului, în aer liber în curtea muzeului și la școala de fete de alături.⁶

Spre deosebire de expozițiile anterioare ale Astrei, din anii 1862 și 1881, în august 1905 s-a realizat, într-o formă modestă, pentru prima oară, un sector etnografic în aer liber la români cunoscut pînă acum, expunîndu-se în curtea muzeului o stîină autentică din Poiana (zona Mărginimii Sibiului)⁷ și un străvechi meșteșug tradițional românesc, aurăritul,⁸ practicat cu precădere în Munții Apuseni. Stîina adusă avea două încăperi (stîina propriu-zisă și celariul), așa cum se aflau în marea majoritate la poienari.⁹ În felul acesta s-a încercat pentru întîia oară de a se prezenta într-un chip cît mai veridic o ocupație principală¹⁰ din zona Mărginimii Sibiului.

În privința înfățișării aurăritului, organizatorii au întîmpinat greutăți, neputînd să aducă un șteamp (instalație de sfărîmat roca auriferă cu ajutorul forței hidraulice), întrucît, pe de o parte, ele se găseau în stare de funcționare, iar pe de altă parte transportul ar fi fost anevoios și prea costisitor. De aceea s-a recurs la machete de șteampuri, care s-au expus în curte, cît și-n casa Asociațiunii, la sectorul economic.¹¹ Dar partea cea mai atractivă din sectorul aurăritului a fost prezența unui băieș din comuna Bucium, adus pe spesele societății miniere „Concordia”.¹² Acesta, pe lîngă toate uneltele necesare alegerii aurului, dispunea și de o cantitate îndestulătoare de rocă auriferă, încît în timpul

den acht Sälen im ersten Stock des Astragebäudes, im Freien im Hof des Museums und in der benachbarten Mädchenschule ausgestellt.⁶

Zum Unterschied von den vorhergehenden Ausstellungen der Astra in den Jahren 1862 und 1881 wurde im August 1905 von Rumänien zum ersten Mal in bescheidenem Umfang eine ethnographische Freilichtausstellung veranstaltet; im Museumshof wurde eine echte Sennhütte aus Poiana (Zone Mărginimea Sibiului)⁷ aufgestellt sowie ein uraltes rumänisches Handwerk — die überlieferte Art der Goldgewinnung⁸ —, die vor allem im Siebenbürgischen Erzgebirge betrieben wird, gezeigt. Die ausgestellte Sennhütte umfaßte zwei Räume (die eigentliche Sennhütte und den „celar“), so wie sie in den meisten Sennhütten von Poiana üblich sind.⁹ Auf diese Weise wurde zum ersten Male versucht, eine der Hauptbeschäftigungen¹⁰ des Volkes in der Mărginimea-Sibiului möglichst wirklichkeitsgetreu wiederzugeben.

Hinsichtlich der Darstellung der Goldgewinnung stießen die Veranstalter der Ausstellung auf Schwierigkeiten, da sie keine Pochmühle (die durch Wasserkraft betriebene Einrichtung zum Zerkleinern des goldhaltigen Erzes) herbeischaffen konnten, teils weil diese Anlagen noch in Betrieb waren, teils weil der Transport zu kostspielig gewesen wäre. Deswegen begnügte man sich mit Kleinmodellen von Pochmühlen, die sowohl im Hofe als auch im Vereinsgebäude im Rahmen der Abteilung für Wirtschaft ausgestellt wurden.¹¹ Den größten Erfolg im Sektor der Goldgewinnung hatte ein Goldgräber, der auf Kosten der Bergbaugesellschaft „Concordia“ aus der Gemeinde Bucium zu der Ausstellung geschickt worden war.¹² Neben allen, zum Auslesen des Goldes notwendigen Werkzeugen, verfügte er auch über eine genügend große Menge goldhaltigen Erzes, so daß er während der Dauer

⁶ *Ibidem*, f. 1—2.

⁷ „Luceafărul“, Budapest, an. IV, nr. 18 din 15 sept. s. v. 1905, p. 349.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români* (sec. XIX—începutul secolului XX), București, 1964, p. 144.

¹⁰ Cornel Irimie, *Noi cercetări etnografice privind păstoritul la români, păstoritul în general, cu privire specială asupra transhumanței și cu o prezentare a Mărginimii Sibiului, ca zonă tipică de păstorit*, msc., Sectorul documentar al Secției de etnografie și artă populară al Muzeului Brukenthal, p. 5.

¹¹ „Familia“, Oradea, an. XLI, nr. 37 din 11/24 septembrie 1905, p. 441.

¹² *Arhivele statului, Sibiu*, Fondul Astra, pachet 167, doc. nr. 259, 1906, f. 4—5.

⁶ *Ebenda*, Bl. 1—2.

⁷ „Luceafărul“, Budapest, IV. Jahrg., Nr. 18, vom 15. Sept. s. v. 1905, S. 349.

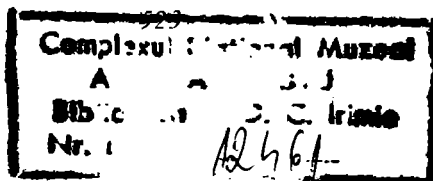
⁸ *Ebenda*.

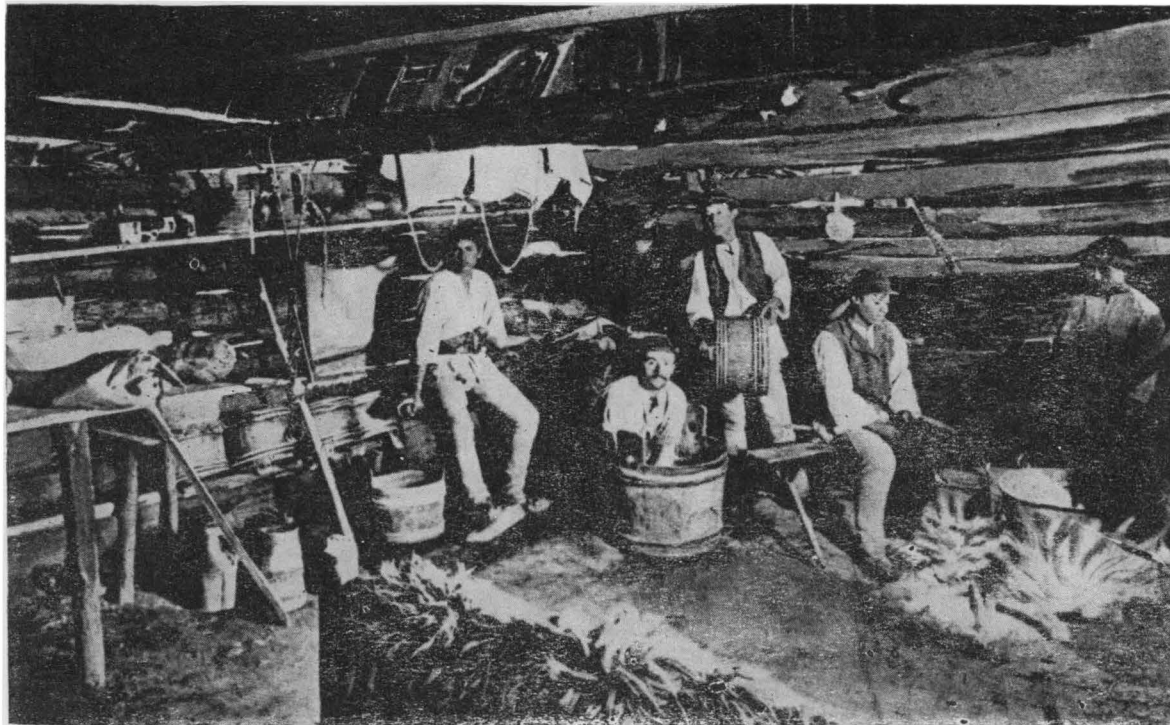
⁹ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, (19. und Beginn des 20. Jh.) Bukarest, 1964, S. 144.

¹⁰ Cornel Irimie, *Noi cercetări etnografice privind păstoritul la români, păstoritul în general, cu privire specială asupra transhumanței și cu o prezentare a Mărginimii Sibiului, ca zonă tipică de păstorit*, Handschriftliche Unterlagen in der Abteilung für Volkskunde und Volkskunst im Brukenthalmuseum, S. 5.

¹¹ „Familia“ Großwardein, XLI. Jahrgang, Nr. 37 vom 11/24. September 1905. S. 441.

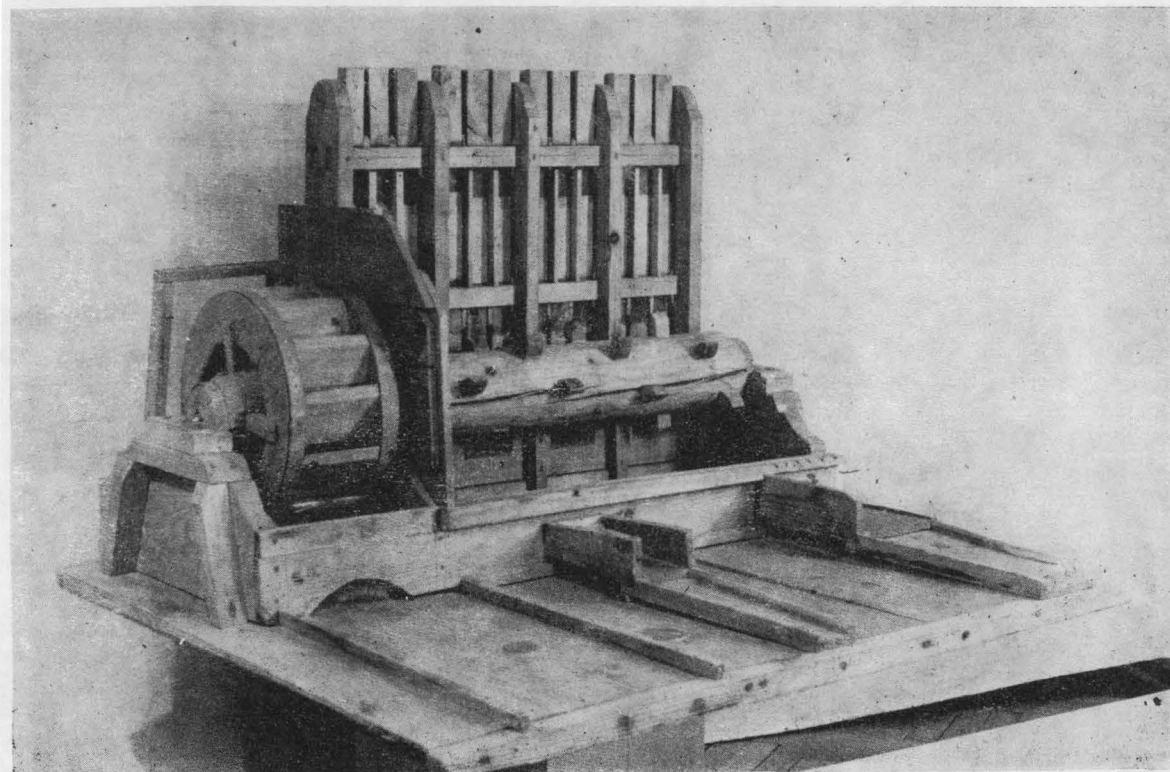
¹² *Staatsarchiv in Hermannstadt*, Astra-Bestand, Dossier 167. Urk. Nr. 259, 1906. Bl. 4—5.

Aspect dintr-o stîină — probabil cea din curtea muzeului din expoziția din 1905.

Blick in eine Sennhütte — (wahrscheinlich die im Museumshof bei der Ausstellung von 1905 errichtete).

Machetă de șteamp din colecțiile Astrei.

Kleinmodell einer Pochmühle aus der Sammlung der Astra.

expoziției făcea demonstrații în fața vizitatorilor,¹³ uimindu-i prin iscusința sa.

Meritul celor de la Astra și cu prisosință al lui Cornel Diaconovici, director al expoziției, constă — ținând seama de posibilitățile de atunci — în acela de a prezenta ingeniozitatea și spiritul practic al românilor, atât prin piese originale în mărime naturală, instalate în aer liber, cât și prin intermediul machetelor (mori, pive, joagăre, etc.).¹⁴ Cîțiva ani mai târziu, Octavian Goga, în calitate de prim-secretar al Astrei, inițiază un concurs de invenții populare, sub formă de machete, pentru a descoperi în mijlocul țaranilor noi talente creatoare în acest domeniu al tehnicii.¹⁵

De la aceste prime încercări de muzeografie și pînă astăzi s-a parcurs un drum lung, iar ca o împlinire a unuia din dezideratele Astrei, în timpul nostru se organizează în Dumbrava Sibiului un muzeu al tehnicii populare, unic în țară prin profilul său, care în forma finală va număra peste 120 de unități.¹⁶ Pe linia valorificării a tot ce-a fost pozitiv în trecut se înscrie și realizarea obiectivului muzeal din Dumbrava Sibiului. În felul acesta, se vor salva pentru posteritate, cele mai semnificative monumente de tehnică populară de pe tot cuprinsul patriei noastre.

der Ausstellung seine Arbeit den Besuchern vorführen konnte,¹³ die dadurch Gelegenheit hatten, seine Geschicklichkeit zu bewundern.

Das Verdienst der Mitarbeiter der Astra und vor allem von Cornel Diaconovici, des Leiters der Ausstellung, besteht, wenn man die damaligen Möglichkeiten in Betracht zieht, darin, daß es ihnen gelang, den Erfindungsgeist und den praktischen Sinn der Rumänen zu veranschaulichen, sowohl durch Originalstücke in natürlicher Größe, die im Freien aufgestellt wurden, als auch mit Hilfe von Kleinmodellen (Mühlen, Walken, Sägemühlen u. a.).¹⁴ In seiner Eigenschaft als erster Sekretär der Astra veranstaltete Octavian Goga einige Jahre später einen Wettbewerb für bäuerliche Erfindungen, die in Form von Kleinmodellen eingeschickt wurden, um unter den Bauern jüngere Begabungen auf diesem Gebiet der Technik zu entdecken.¹⁵

Von diesen ersten museographischen Versuchen bis heute ist ein langer Weg zurückgelegt worden. Die Einrichtung des Museums der bäuerlichen Technik im Hermannstädter Jungen Wald kann heute als die Erfüllung der Bestrebungen der Astra angesehen werden. Das Profil dieses Museums, das bei seiner Vollendung über 120 Einheiten umfassen wird, ist im ganzen Lande einzig in seiner Art.¹⁶ Ziel dieses Museums im Hermannstädter Jungen Wald ist es, alle positiven Leistungen der Vergangenheit auszuwerten. Auf diese Weise werden die kennzeichnendsten Baudenkmäler bäuerlicher Technik aus dem gesamten Gebiet unseres Vaterlandes der Nachwelt erhalten.

¹³ „*Luceafărul*“, Budapest, an. IV, nr. 18 din 15 septembrie 1905, p. 349.

¹⁴ „*Transilvania*“, Analele, nr. VI, din noiembrie-decembrie 1905, p. 271—273.

¹⁵ C. Irimie, *Muzeul tehnicii populare*, în Astra, Brașov, an. I, nr. 2 din iulie 1966, p. 15.

¹⁶ C. Irimie und H. Hoffmann, *Thematik und Profil eines volkskundlichen Freilichtmuseums*, Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Band 9, Nr. 2, Bukarest, 1966, p. 62.

¹³ „*Luceafărul*“, Budapest, IV. Jahrg., Nr. 18 vom 15. Sept. 1905, S. 349.

¹⁴ „*Transilvania*“, Annalen, Nr. VI, vom November—Dezember 1905, S. 271—273.

¹⁵ C. Irimie, *Muzeul tehnicii populare*, in „Astra“, Kronstadt, I. Jahrg., Nr. 2 vom Juli 1966, S. 15.

¹⁶ C. Irimie und H. Hoffmann, *Thematik und Profil eines volkskundlichen Freilichtmuseums*, Forschungen zur Volks- und Landeskunde, Band 9, Nr. 2, Bukarest, 1966, S. 62.

CRONICA

privind activitățile de cercetare și organizare
a Muzeului tehnicii populare din Dumbrava
Sibiului pe perioada 1966—1967

O. Mărginean

Anii 1966—1967 se înscriu în cronica muzeului ca o confirmare a creșterii sale vi-guroase.

Căile care au dus la realizările obținute au fost multiple, constând, pe de o parte în cercetările la teren, în biblioteci și arhive, identificarea de unități noi, documentarea tehnică, achiziționarea și reconstrucția unităților, iar pe de altă parte, în lucrările de amenajare a terenului (alei, defrișări etc.).

Rețeaua cercetărilor dirijate îndeosebi spre identificarea de unități și piese de inventar, a cuprins în anul 1966 județele Bihor (pentru ateliere de olărit și moara cu dube din Fînațe), Alba (pentru construcții legate de prelucrarea minereului aurifer), Mureș (pentru inventarul morii din Orșova), Sibiu (pentru o construcție și un atelier de lumînărar din Sebeșul de Jos), Suceava (pentru o uleinișă din com. Arbore), Vaslui (pentru o cramă din zona Hușilor), Dîmbovița (pentru un atelier de fierar-rotar din Mănești și un cuptor pentru uscat prune), Oltenia (pentru o cramă cu etaj și o povarnă), Banat (pentru o văială din Prigor și o moară cu ciutură).

Remarcabila creștere a numărului de exponate și piese de inventar (achiziționarea a 10 unități și piese de inventar pentru 5 unități) a dus, implicit, la relevarea unor trăsături caracteristice dominante sau a unor aspecte deosebite în problematica instalațiilor.

CHRONIK DER JAHRE 1966/1967

Forschungstätigkeit und Einrichtung
des Museums der bäuerlichen Technik
im Hermannstädter Jungen Wald

O. Mărginean

Die Jahre 1966 und 1967 haben für unser Museum den Beweis einer gesunden Weiterentwicklung erbracht.

Die Wege, die zu den errungenen Erfolgen führten, waren verschiedener Art, einerseits wurden Forschungen im Gelände, in den Bibliotheken und Archiven unternommen, neue Einheiten ausfindig gemacht und die technische Dokumentation durchgeführt; eine Anzahl von Einheiten wurde angekauft und in das Freilichtmuseum überführt, andererseits mußten im Gelände selbst eine Reihe von Arbeiten (Wege wurden angelegt, Waldstreifen gerodet usw.) durchgeführt werden.

Gebietsmäßig erstreckten sich die vor allem auf die Feststellung von Einheiten und Inventarstücken gerichteten Forschungen auf folgende Kreise: Bihor (eine Töpferwerkstätte und eine Mühle mit Walkanlage aus Fînațe); Alba (Anlagen zur Gewinnung und Verarbeitung des goldhaltigen Erzes), Mureș (das Inventar der Mühle in Orșova), Sibiu (ein Gebäude und die Werkstatt eines Kerzenziehers aus Sebeșul de Jos), Suceava (eine Ölprese und Ölstampfe in der Gemeinde Arbore), Vaslui (ein Kelterhaus in der Huși-Zone), Dîmbovița (eine Schmiede- und Wagnerwerkstatt in Mănești und ein Pflaumendörröfen), Oltenien (ein stockhoher Schnapskeller und eine Branntweinbrennerei), Banat (eine Walke in Prigor und eine Löffelradmühle).

Die wachsende Anzahl der Anlagen und Inventarstücke (es wurden zehn Einheiten und das Inventar für fünf Einheiten angekauft) führte gleichzeitig zu Fragen nach den vorherrschenden, charakteristischen Merkmalen der Einheiten eines Gebietes und nach der besonderen Problematik gewisser Anlagen.

La sectorul alimentar, uleiul cu piuă cu scripete și teasc cu „berbeci“, adusă din com. Arbore, jud. Suceava, completează în mod fericit tipologia instalațiilor de tescuit uleiul, din această grupă a sectorului; moara cu o ciatură masivă și scoc din trunchi de copac scobit, din com. Topleț, jud. Caraș-Severin, evocă tipul cel mai vechi de moară acționată de apă, existent în țară; moara de vînt achiziționată din com. Dunavățu, jud. Tulcea, are, ca și moara din Enisala, un pivot central în jurul căruia se învîrte întreaga construcție, dar spre deosebire de aceasta din urmă, este prevăzută cu etaj și balcon; cup-torul de uscat prune, din com. Bărbuleț, jud. Dîmbovița, cu vatră din cărămidă și grătare, reprezintă unul din procedeele de conservare a fructelor, iar povarna cu roată, din com. Sîrbești, jud. Gorj, îmbogățește grupa tematică a instalațiilor tehnice folosite pentru prelucrarea fructelor; tot aici s-ar înscris montarea zdrobitorii de fructe și a teascului datat 1761, ambele din Trainei — com. Rășinari, jud. Sibiu; casa-atelier de lumînărar, din Sebeșul de Jos, jud. Sibiu, alăturată atelierului de boșținar, clarifică un capitol al problematicei apiculturii legat de valorificarea cerii.

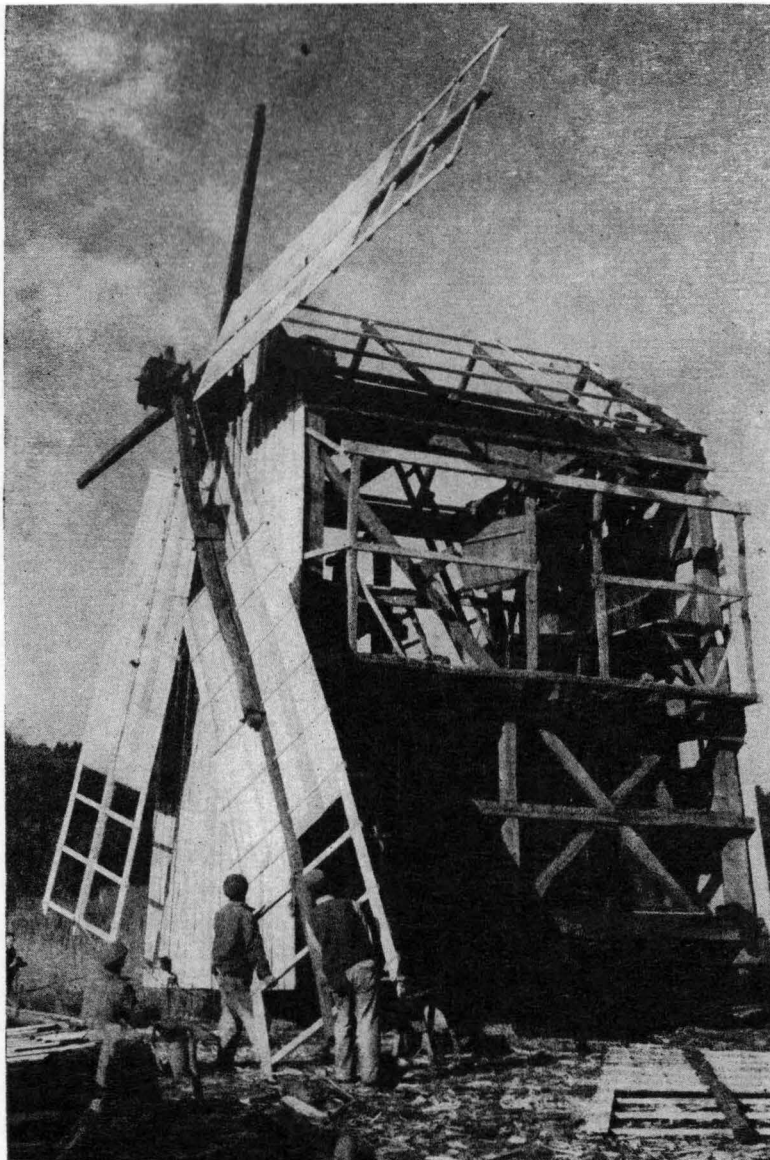
Sectorul textile-pielărit, adaugă în 1966: o „stupă“ (piuă) din com. Prigor, jud. Caraș-Severin (cu maie ce acționează prin bătaie pendulatorie), instalație caracteristică pentru sud-estul Banatului, fiind însoțită de o vîltoare adăpostită sub construcție; la moara cu „dube“ (piuă), datată 1877, adusă din satul Fînațe, jud. Bihor, accentul cade pe instalația dubelor care reprezintă o formă intermediară între pivele cu bătaie pendulatorie și cele cu bătaie verticală. Unitatea reușește să ilustreze rezultatul îmbinării într-o singură construcție și pe același iaz de aducțiune, a două instalații tehnice cu destinații diferite.

Unele unități aduse în cursul anului 1966 sînt cu deosebire caracteristice pentru reflectarea meșteșugurilor legate de prelucrarea metalelor și a lemnului: cramul, din Abrud, jud. Alba, construcție aferentă șteampului pentru sfărîmarea minereului aurifer, servind pentru efectuarea operațiunilor de alegere și

In der Abteilung „Ernährung“ bildet die Anlage für Ölgewinnung aus der Gemeinde Arbore, Kreis Suceava, mit der handbetriebenen Ölstampfe mit Rollen und der Öl- presse mit Schlägeln eine glückliche Ergän- zung der Typologie der vorhandenen Öl- mühlen; die Mühle mit dem Löffelrad und dem Gerinne aus einem ausgehöhlten Baum- stamm aus der Gemeinde Topleț, Kreis Caraș-Severin, veranschaulicht den ältesten Typus der Wassermühlen in unserem Land; die in der Gemeinde Dunavăț, Kreis Tulcea, angekaufte Windmühle hat, ebenso wie die Mühle aus Enisala, einen zentralen Ständer, um den sich das ganze Gebäude dreht, zum Unterschied von der letztgenannten ist sie aber stockhoch und mit einem Balken aus- gestattet; der Pflaumendörrofen aus der Gemeinde Bărbuleți, Kreis Dîmbovița, aus Ziegeln errichtet und mit Rosten versehen, veranschaulicht eine traditionelle Einrichtung zum Konservieren von Früchten und die mit einem Wasserrad ausgestattete Branntwein- brennerei aus der Gemeinde Sîrbești, Kreis Gorj, ergänzt die Thematik der technischen Anlagen zur Obstverwertung; hierher ge- hört auch eine Vorrichtung zum Zerstampfen des Obstes und die 1761 datierte Obstpresse, beide aus Trainei-Rășinari, Kreis Sibiu; die Kerzenzieherwerkstätte mit Wohnhaus aus Sebeșul de Jos, Kreis Sibiu, erläutert den Fragenkomplex der Wachsverwertung zu- sammen mit einer massiven Wachstreber- presse aus der gleichen Ortschaft.

Die Abteilung für die Verarbeitung tieri- scher und pflanzlicher Textilfasern sowie von Fell und Leder erhielt 1965 eine Walke (stupă) aus der Gemeinde Prigor, Kreis Caraș-Severin, mit seitlich auf das Gewebe einwirkenden Hämmern, eine Anlage, die für das südöstliche Banat charakteristisch ist; sie ist mit einem Wirbelkorb verbunden, der sich unter dem gleichen Dach befindet. Bei der 1870 datierten Mühle und Walke aus dem Dorfe Fînațe, Kreis Bihor, interessiert vor allem die Einrichtung der Walkstamp- fen, die eine Zwischenform zwischen den Walken mit seitlicher und solchen mit senk- rechter Schlagführung sind. In dieser Einheit sind zwei Anlagen mit verschiedener Bestim- mung vereinigt, die in einem einzigen Ge- bäude untergebracht sind und von der glei- chen Wasserzuleitung gespeist werden.

Einige, im Laufe des Jahres 1966 aufgestellte Einheiten beziehen sich auf die Handwerke, die Metall und Holz verarbeiten; die Goldar- beiterwerkstätte aus Abrud, Kreis Alba, ge- hört zur Pochmühle, der Anlage zur Zerkleine-

Aspect din timpul lucrărilor de reconstrucție a morii de vînt din Frecăței — Dobrogea.

Beim Wiederaufbau der Windmühle aus Frecăței—Dobrukscha.

ardere a aurului, are în același timp rolul de a adăposti unelte și pe cel ce lucrează la șteamp; atelierul de fierar-rotar, din com. Mănești, jud. Dîmbovița, cu unelte și produse, ilustrează interdependența celor două meșteșuguri.

Înzestrarea interioarelor cu inventare originale (unelte, produse, mobilier etc.) conferă unităților o și mai pregnantă notă de autenticitate.

Însoțind construcțiile-exponat, macroetichetele executate de I. S. Decorativa în 1966,

rung des Golderzes. Sie dient zum Auslesen und Schmelzen des Goldes und beherbergt gleichzeitig das Werkzeug und den Arbeiter der Pochmühle; die mit Werkzeugen und Erzeugnissen ausgestattete Schmiede- und Wagnerwerkstatt aus der Gemeinde Mănești, Kreis Dîmbovița, veranschaulicht die enge Verbindung dieser beiden Handwerke.

Durch die Innenausstattung der Einheiten mit Originalstücken (Werkzeugen, Erzeugnissen, Möbeln u. a.) wird der Eindruck der Echtheit der Anlage bedeutend gesteigert.

Auf Grund von Dokumentarmaterial, welches das wissenschaftliche Kollektiv des

Mori de vînt din Dobrogea la Muzeul tehnicii populare din Sibiu.

Windmühlen aus der Dobrudscha im Museum der bäuerlichen Technik in Hermannstadt.

pe baza materialului documentar furnizat de colectivul științific al muzeului, schițează elementele esențiale cu privire la fiecare unitate.

O completare reușită o aduce expoziția cu tema „Proiectul de organizare a Muzeului tehnicii populare“, deschisă în sala mare de la parterul cabanei nr. 1. Adresîndu-se în primul rînd specialiștilor, expoziția este menită să scoată în relief principalele elemente care stau la baza organizării acestui muzeu, concepția și formele de realizare practică, în funcție de condițiile concrete existente.

Tipărirea vol. I „Cibinium“, a pliantului ghid despre acest muzeu, a unei broșuri despre „Moara cu dube din Fînațe“, realizarea unui film color despre Muzeul tehnicii populare și a unui film documentar despre moara cu dube din Fînațe (în colaborare cu cineclubul și muzeul din Oradea) constituie primele încercări de concretizare și valorificare și pe acest tărîm, a cercetărilor și studiilor de teren și în arhive cît și a experienței muzeologice dobîndite.

Museums zur Verfügung stellte, fertigte die Einheit I. S. Decorativa aus Bukarest im Jahre 1966 Etiketten in Großformat für die ausgestellten Anlagen an, die die wichtigsten Bestandteile jeder Einheit schematisch darstellen.

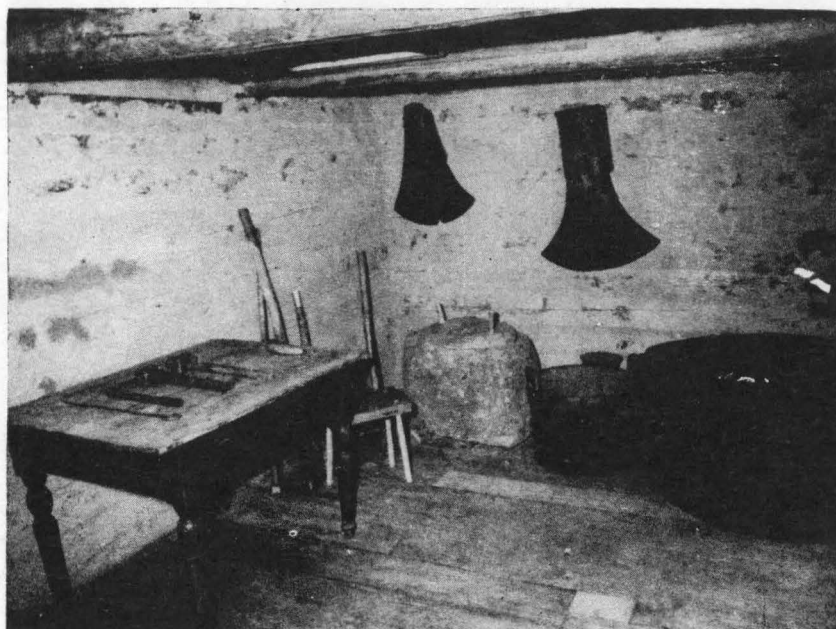
Äußerst gelungen ist die Ausstellung über das Thema „Entwurf für die Einrichtung des Museums der bäuerlichen Technik“, die im Erdgeschoß des Verwaltungsgebäudes Nr. 1 eröffnet wurde. Sie wendet sich vor allem an die Fachwelt und hebt die wichtigsten Elemente hervor, die der Organisation dieses Museums zugrunde liegen, ferner die praktische Durchführung der Grundkonzeption im Rahmen der gegebenen Voraussetzungen.

Die Veröffentlichung der ersten Nummer der Zeitschrift „Cibinium“, des kleinen Führers durch das Freilichtmuseum, der Broschüre „Die Mühle und Walke aus Fînațe“, ein Farbfilm über das Freilichtmuseum und ein Dokumentarfilm über die Mühle und Walke aus Fînațe (in Zusammenarbeit mit dem Kinoklub und dem Museum aus Oradea) stellen die ersten Versuche dar, auch auf diesem Gebiet die Gelände- und Archivforschungen und die museologischen Erfahrungen auszuwerten.

Crama cu etaj, din Polovraci, județul Gorj.

Stockhoher Weinkeller aus Polovragi, Kreis Gorj.

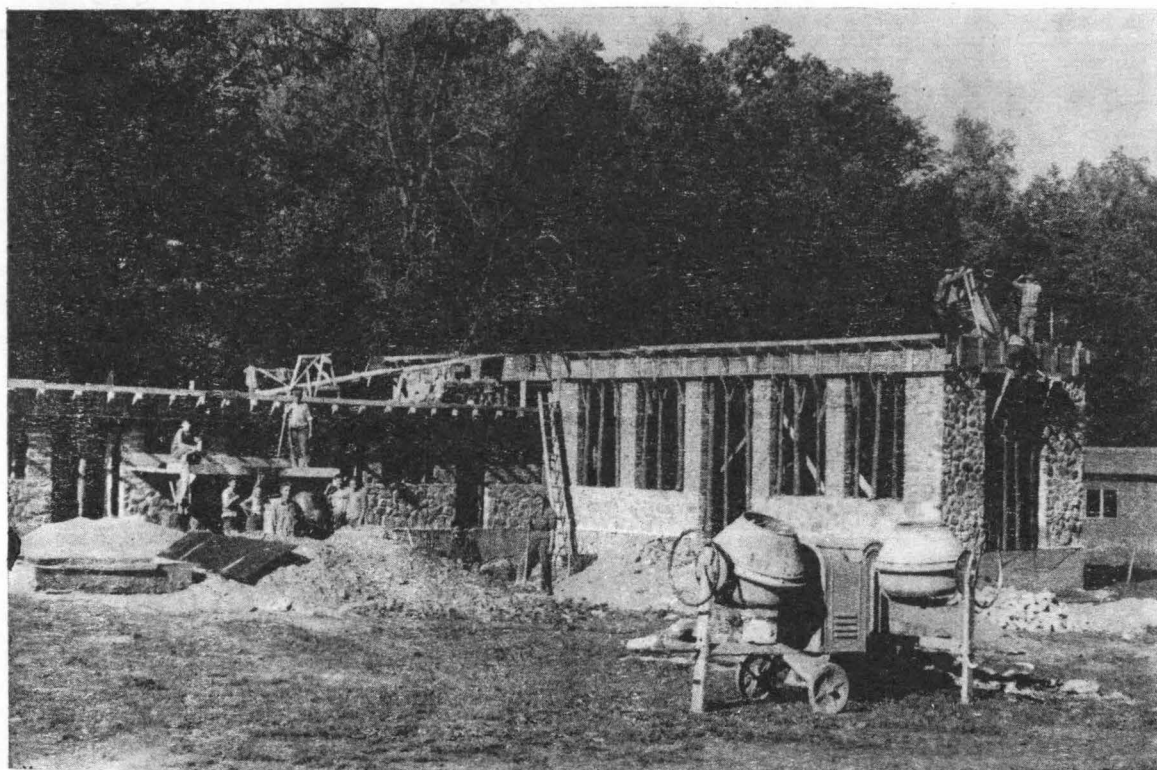
Cramul din Abrud, jud. Alba — interior.

Innenansicht einer Werkstatt zum Goldschmelzen aus
Abrud, Kreis Alba.

Casa-atelier de lumînărar — Sebeșul de Jos, jud. Sibiu.

Werkstatt und Wohnhaus eines Wachskerzenziehers —
Sebeșul de Jos, Kreis Hermannstadt.

Ridicarea clădirii pentru stația de carantină.

Bauarbeiten bei den Konservierungs- und Restaurierungs-
werkstätten des Freilichtmuseums.

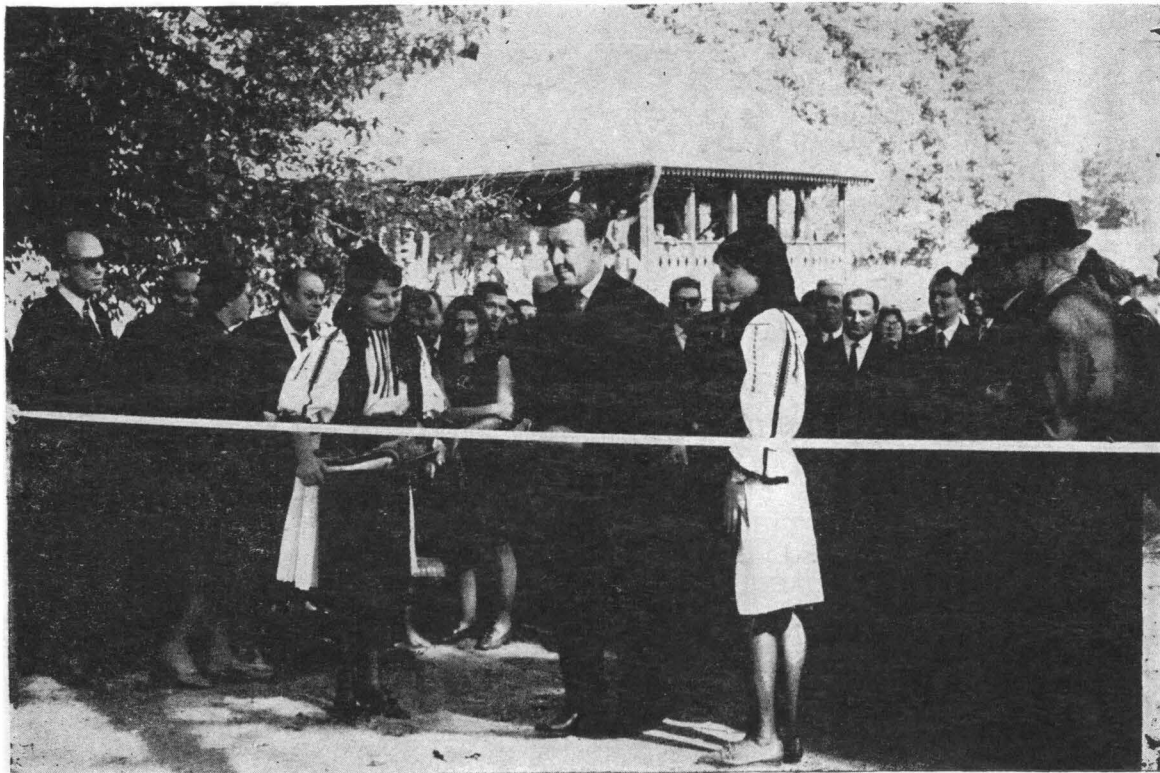
Participanți la simpozionul „Organizarea muzeelor în aer liber“, vizitând muzeul.

Die Teilnehmer am Symposium „Die Errichtung von ethnographischen Freilichtmuseen“ beim Besuch des Museums.

Aspect de la deschiderea oficială a muzeului.

Teilnehmer an der Eröffnungsfeier des Museums.

Aspect de la deschiderea oficială a muzeului, la 17 octombrie 1967.

Eröffnungsfeier des Museums am 17. Oktober 1967.

De o preocupare permanentă s-au bucurat și lucrările de conservare-restaurare, atât a construcțiilor și instalațiilor, cât și a pieselor mărunte de inventar de diferite genuri. Înregistrarea zilnică a datelor meteorologice și consemnarea lor în graficele pe unități dau referiri asupra climatului în care se află exponatele, putându-se, în consecință, lua măsuri de protejare a lor, în limita posibilităților existente.

În vederea amenajării terenului muzeului, în cursul anului 1966 s-au elaborat documentațiile tehnice necesare pentru lucrările de investiții (alei, lucrări hidrotehnice, stație de carantină etc.), s-a terminat împrejmuirea întregului teren și s-au efectuat lucrări de aerofotografiere ce vor servi la ridicarea topografică detaliată a terenului.

Cu aceste înfăptuiri a întâmpinat muzeul în aer liber din Sibiu, simpozionul organizat în zilele de 7—15 septembrie 1966 de către Consiliul Muzeelor din Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, în colaborare cu In-

Besondere Aufmerksamkeit wird den Maßnahmen zur Konservierung und Restaurierung der musealen Bauten und Anlagen wie auch der Inventarstücke verschiedener Art geschenkt. Tägliche meteorologische Beobachtungen und Aufzeichnungen lieferten die notwendigen Unterlagen für Maßnahmen, um die Exponate nach Möglichkeit vor klimatischen Einwirkungen zu schützen.

Im Hinblick auf die Arbeiten im Museumsgelände selbst wurde im Laufe des Jahres 1966 die technische Dokumentation für die notwendigen Investitionen ausgearbeitet (Wege, hydrotechnische Arbeiten, Quarantänestation u. a.); die Umzäunung des Geländes wurde fertiggestellt, und von dem Gesamtgelände wurden die für die detaillierte topographische Karte des Geländes notwendigen Luftaufnahmen gemacht.

So weit waren die Arbeiten im Freilichtmuseum in Hermannstadt gediehen, als die Teilnehmer an dem Symposion vom 7.—15. September 1966 hier empfangen wurden. Das Symposion wurde unter der Devise „Die Einrichtung des Freilichtmuseums“ vom Museumsrat im Staatskomitee für Kultur und Kunst in Zusammenarbeit mit dem Institut

stitutul de etnografie și folclor și Comitetul național român pentru I.C.O.M., cu tema „Organizarea muzeului în aer liber“. Cea de-a doua parte a programului acestui simpozion, cuprinzând vizitarea principalelor muzee în aer liber existente în țară, a găsit muzeul din Sibiu cu 26 de unități reconstruite, din care trei puse demonstrativ în funcțiune cu această ocazie.

Continuându-se obiectivele de bază ale activității anului precedent, în anul 1967 s-au efectuat cercetări pentru identificări și depistări de noi unități și piese de inventar în județele: Sibiu (pentru un atelier de jocar-curelar din zona Mărginimii Sibiului), Alba (pentru mori, uleinițe, stâni și o galerie de mină), Banat (pentru mori cu „buturoni“, gospodărie de olar, gospodărie agricolă-cerealiară, pive și viltori cu butoni), Oltenia (pentru o craină cu etaj), Dobrogea (pentru mori de vânt).

Ca urmare, în muzeu au fost reconstruite în cursul anului 1967, 8 unități, din care 7 achiziționate și 1 obținută prin donație, una din unitățile achiziționate (uleinița din Nădăjdia, jud. Hunedoara) fiind lăsată în situ.

Grupul tematic al morilor s-a îmbogățit cu o moară cu „buturoni“ și „găleți“, adusă din com. Svinița-Banat, fiind un exemplar reprezentativ al soluțiilor tehnice ingenioase privind ameliorarea admisiei, frecvent în zonele din sudul Banatului; moara de vânt, din com. Frecăței — Dobrogea, întregeste formele de prezentare a morilor cu pivot, având o construcție înaltă de 10 m, prevăzută cu etaj cu două balcoane și adăpostind în interior două instalații de măcinat.

Ultima unitate adusă în 1967 la sectorul alimentar se prezintă sub forma unui complex alimentar, identificat la Almaș-Săliște, jud. Hunedoara, cuprinzând o moară cu roată verticală, „colnă“ sau cocină, „cotarcă“ pentru porumb, precum și o cămară de alimente. Complexul întrunește elementele arhitecturale specifice zonei respective, unele construcții (de ex. cămara cu pridvor cu arcade, datată 1866) posedând calități artistice rezultate mai ales din îmbinarea formelor și proporția armonioasă a părților componente.

La grupul construcțiilor viticole, crama cu etaj și „tîrnat“, din com. Polovragi, jud.

für Ethnographie und Folklore und dem Rumänischen Nationalkomitee des ICOM organisiert. Der zweite Teil des Programmes galt dem Besuch der wichtigsten Freilichtmuseen im Lande: Hermannstadt konnte mit 26 wiederaufgebauten Einheiten aufwarten; drei davon wurden zu Ehren dieses Symposions in Betrieb gesetzt.

Im Jahre 1967 wurden die Hauptvorhaben des vergangenen Jahres fortgeführt und Geländeforschungen zur Auswahl neuer Einheiten und Inventarstücke unternommen, und zwar in folgenden Kreisen: Sibiu (eine Kürschner- und Riemenwerkstätte aus der Mărginimea Sibiului); Alba (Mühlen, Ölpresen, Sennhütten, ein Grubengang); Banat (Mühlen mit Fallwasserrohr, eine Töpferwerkstatt und eine auf Getreidebau spezialisierte Bauernwirtschaft, Walken und Wirbelkörbe mit Fallwasserrohr), Oltenien (ein stockhohes Kelterhaus), Dobrudscha (Windmühlen).

Auf Grund dieser Forschungen konnten im Laufe des Jahres 1967 acht Einheiten ins Museum überführt werden, 7 wurden angekauft, eine erhielt das Museum als Schenkung, eine der angekauften Einheiten (eine Anlage zur Ölgewinnung in Nădăjdia, Kreis Hunedoara) wurde in situ belassen.

Die thematische Gruppe der Mühlen wurde durch eine Mühle mit Fallwasserrohr (buturoni) und Einrichtung zur Regulierung des Wasserdruckes, die im Südbanat häufig sind, aus der Gemeinde Svinița bereichert, ein Exemplar, das eine besonders erfindungsreiche technische Lösung der Wasserezufuhr veranschaulicht. Die Windmühle aus der Gemeinde Frecăței-Dobrudscha ergänzt die Ausstellung von Ständermühlen. Das stockhohe Mühlengebäude ist 10 m hoch, mit zwei Balkonen versehen und beherbergt zwei Mahlvorrichtungen.

Die letzte Einheit, die seit 1967 den Sektor „Ernährung“ ergänzt, stammt aus Almaș-Săliște, Kreis Hunedoara, und umfaßt eine Mühle mit überschlächtigem Wasserrad, einen Schweinekoben und eine Vorratskammer. Der Komplex vereinigt in sich spezifische Elemente der betreffenden Zone, einige Bauten (z. B. die Kammer mit einem arkadengeschmückten Vorbau aus dem Jahre 1866) besitzen künstlerischen Wert, der sich vor allem aus dem harmonischen Einklang zwischen Form und Proportion der einzelnen Teile ergibt.

In der Gruppe der Bauten, die den Obstbau veranschaulichen, ist der stockhohe Branntweinkeller mit der gedeckten Laube aus der Gemeinde Polovragi, Kreis Gorj, ein

Gorj, este reprezentantul tipic al cramelor de curte, de gospodărie.

Pentru sectorul textile și pielărit, vîltoarea cu „butoni“, adusă din com. Sichiavița, jud. Caraș-Severin, făcînd parte dintr-un complex de industrie țărănească pentru prelucrarea țesăturilor de lînă, este exponatul ce redă sistemul de aducțiune tubulară „butoni“, aplicat și la această categorie de instalații, iar gospodăria-atelier de curelar-cojocar, adusă din com. Săliște, jud. Sibiu, este dotată cu toate unelte și produsele caracteristice acestei localități specializată în meșteșuguri legate de prelucrarea pieilor.

Completarea prezentării prelucrării minereului aurifer s-a făcut prin reconstruirea în anul 1967 a unei galerii de mină din Roșia Montană, jud. Alba; aici intrarea este prevăzută cu o ușă masivă din lemn de brad, interiorul păstrînd unelte mărunt folosite în minerit, orînduite după succesiunea operațiilor.

Ceea ce aduce nou anul 1967 în munca de conservare-restaurare este ridicarea clădirii pentru stația de carantină, în care în anii următori se vor amenaja laboratoarele și atelierele.

Eforturi a reclamat și amenajarea terenului, avînd în vedere multiplele lucrări care au început în anul 1967 (amenajarea aleii principale, construirea clădirii pentru stația de carantină etc.).

Acest ansamblu de acțiuni a creat condiții necesare chiar pentru darea în funcțiune parțială a acestui muzeu, a cărui inaugurare oficială a avut loc la 17 octombrie 1967, cu ocazia aniversării a 150 de ani de existență a Muzeului de artă Brukenthal. Evenimentul a marcat totodată începutul unei noi etape în dezvoltarea acestui muzeu care cu realizările de pînă acum se anunță a oferi elemente importante pentru studiul tehnicii populare.

typisches Beispiel für die Kellergebäude innerhalb der Bauernhöfe.

In die Abteilung für die Verarbeitung tierischer und pflanzlicher Textilfasern sowie von Fell und Leder wurde auch ein Wirbelkorb mit „Fallwasserrohr“ aus der Gemeinde Sichiavița, Kreis Caraș-Severin, zur Bearbeitung schwerer Wollgewebe gebracht. Das Riemer- und Kürschnergehöft mit Werkstatt aus Săliște, Kreis Sibiu, ist mit allen Werkzeugen und Erzeugnissen ausgestattet, die für diese in der Lederverarbeitung spezialisierte Ortschaft kennzeichnend sind.

Die Darstellung der Gewinnung des Goldes wurde im Jahre 1967 durch den Wiederaufbau eines Grubenganges aus Roșia Montană, Kreis Alba, ergänzt. Der Eingang ist durch eine massive Fichtenholztüre verschlossen, im Inneren sind verschiedene überlieferte Werkzeuge, die man bei der Grubenarbeit verwendete, in der Reihenfolge der Arbeitsgänge ausgestellt.

Ein Erfolg des Jahres 1967 ist auch die Errichtung der sogenannten Quarantänestation, wo in den kommenden Jahren die Laboratorien und Werkstätten für die Konservierungs- und Restaurierungsarbeiten eingerichtet werden.

Einen großen Arbeitsaufwand erforderten auch die Arbeiten im Museumsgelände selbst; 1967 begann die Anlage des Hauptweges, der Bau der Quarantänestation u. a.

All diese Arbeiten haben die Voraussetzungen dafür geschaffen, daß das Museum teilweise dem Besuch freigegeben werden konnte. Die offizielle Eröffnung fand am 17. Oktober 1967 statt, gelegentlich der Feier des 150jährigen Jahrestages der Gründung der Kunstabteilung des Brukenthalmuseums. Dieses Ereignis bezeichnete gleichzeitig den Beginn eines neuen Abschnittes in der Geschichte des Museums, das durch das bisher Erreichte weitere wertvolle Beiträge zur Erforschung der volkstümlichen Technik verspricht.

Tiparul executat la Intreprinderea poligrafică Sibiu,
str. N. Bălcescu nr. 17
Republica Socialistă România

Complexul Național Muzeal
A. T. R. A. B. I. U.
Biblioteca „I. D. C. Irimie”
Nr. inv. 12461

ERATA

Pag.	rîndul	în loc de:	se va citi:
35	16 de jos	(ferestrari...	(ferestari...
110	19 de jos	automatizare	autonomizare
112	7 de sus	ca tehnică	tehnica
141	4 și 25 de jos	Cartăr	Cantăr
145	17 de sus	deschiderea	desprinderea
145	12 de jos	Totă	Țoță
148	15 de sus	zgrebenele	zgrebenele
151	8 de jos	o fiertură	printr-o fiertură
170	23 de jos	brodate	bordate
322	24 de jos	Răsova, Răsovița	Rasova, Rasovița

DRUCKFEHLERBERICHTIGUNG

Seite	Zeile	statt:	lies:
5	9 v. u.	Volkskunde- museum	Volkskunde- museen
80	13 v. u.	Waegns	Wagens
141	26 v. u.	Cartăr	Cantăr
145	12 v. u.	Totă	Țoță
322	27 v. u.	Răsova, Răsovița	Rasova, Rasovița
332	25 v. o.	keiner Trog	kleiner Trog
334	23. v. u.	gewässer	Gewässer
505	4 v. u.	Freilicht- museen	Freilicht- museen

